FUNDAŢIA NAŢIONALA PENTRU ŞTIINŢĂ SI ARTA

Colecţia „OPERE FUNDAMENTALE"
Coordonatorul colecţiei: acad. EUGEN SIMION

TITU MAIORESCU

OPERE

I Critice

Ediţie îngrijită, cronologie, note şi comentarii
de D. VATAMANIUC
Studiu introductiv de EUGEN SIMION

Editura Fundaţiei Naţionale univers enciclopedic
pentru Ştiinţă şi Artă

f\ Bucureşti, 2005

Coperta: P O D A L V
Redactor: Elisabeta S I M I O N
Tehnoredactor: Liliana KIPPER

Cartea a apărut cu sprijinul
S.C. PETROM SERVICE S.A. Bucureşti
şi al

COMPANIEI NAŢIONALE „LOTERIA ROMÂNA" S.A.

Mulţumim Regiei Autonome „Monitorul Oficial",
îndeosebi Doamnei Director General,
ing. Eugenia Ciubâncan, pentru sprijinul
acordat tipăririi acestei lucrări.

ISBN: 973-7934-46-6
ISBN: 973-637-115-8
973-637-116-6

STUDIU INTRODUCTIV

1. „Figura autorului" în două fotografii

Am scris în mai multe rânduri despre Maiorescu şi am observat că se petrece, aproape fără voia mea, un fapt foarte ciudat: în loc să vorbească despre textele sale, discursul meu critic fuge spre omul din spatele lor. „Fugă" vinovată, inacceptabilă într-o epocă în care, aşa cum ne-a avertizat încă din anii '60 Roland Barthes, *autorul este mort,* iar locul autorului este luat *defuncţia-autor,* cum zice filosoful Michel Foucault, adică de un discurs care-1 reprezintă în lume şi-1 identifică printre alte, infinite discursuri literare. Chestiuni complicate, chestiuni subtile, temă profundă de meditaţie, azi ca şi ieri. Pus în temă (am scris, doar, o carte despre *întoarcerea autorului!),* n-am putut, totuşi, şi nu pot nici azi să împiedic fenomenul de care vorbeam mai sus: fuga discursului meu spre omul care scrie, autoritarul Maiorescu, cel care i-a contestat pe filologii, istoricii, juriştii, dar şi pe mulţi dintre scriitorii grafomani şi aberanţi ai epocii sale. O epocă plină de fervoare şi confuzii. Pot da, la nevoie, mai multe explicaţii de ce în preajma lui Maiorescu încalc regulile lui Barthes şi Valeiy, dar cum nu acesta este subiectul *prefeţei* de acum, amân reflecţiile pentru altă dată. Fără să promit însă că voi stăpâni atât de bine lucrurile încât voi vorbi, în cele ce urmează, numai de ideile şi de

scenariile culturale ale lui Maiorescu şi deloc de *personalitatea lui umană* (cum zice elevul său, Mihail Dragomirescu) sau de *personalitatea sa ideală.*

Despre aceste două personalităţi, dacă acceptăm ideea că ele pot fi despărţite, am scris deja un studiu amplu în *Ficţiunea jurnalului intim,* III, acolo unde analizez diarismul românesc. Maiorescu este un reprezentant timpuriu al genului în literatura noastră. începe să noteze în caietele sale la 15 ani şi încheie în preziua morţii sale (1917). Din aceste însemnări şi din corespondenţa care s-a păstrat, putem deduce personalitatea omului care vrea să pună ordine într-o cultură ameninţată de invazia *formelor fără fond.* Cu ele luptă, la început, Maiorescu, adaptându-şi mijloacele critice, iar când are sentimentul că a reuşit şi că lucrurile au intrat în normalitate, declară că trebuinţa criticii generale a slăbit şi, în consecinţă, se retrage. Nu de tot, dar nu mai face ceea ce se cheamă critică militantă, cu alte vorbe: nu mai combate sistemul ortografic al latiniştilor ardeleni şi nu mai caută argumente pentru a respinge sistemul juridic propus de Bărnuţiu...

G.Călinescu remarcă (în *Istoria literaturii române)* „îngustimea recepţiunii sale critice" şi „o doză de platitudine" în scrisul lui Maiorescu şi, ba chiar sărăcia sa sufletească. Judecată discutabilă, cel puţin în ceea ce priveşte fiinţa interioară a criticului, aşa cum reiese ea din însemnările confesive. Este drept că tot G. Călinescu dă o justificare acestei programate *platitudini:* nivelul scăzut al culturii din vremea criticului, lipsa de rafinament intelectual, confuzia, pe scurt, de valori, puţinătatea conceptelor sănătoase... „Un Maiorescu estet al esenţelor rare ar fi fost un dezgustat, un neîncrezător în literatura română" — zice autorul *Vieţii lui Eminescu,* renunţând, astfel, la stilul ceremonios şi encomiastic folosit de urmaşii lui Maiorescu în critica românească. Maiorescian el însuşi, în sensul că acceptă primatul autonomiei esteticului, G. Călinescu încearcă să treacă dincolo de aparenţele spiritului

olimpian şi să descopere motivaţiile interioare. Ce descoperă este de natură să şocheze. Mai întâi, faptul că Maiorescu nu operează, când e vorba de literatură, cu mari subtilităţi, ci cu câteva principii „mărginite dar sănătoase". Principiile funcţionează, sunt potrivite într-o epocă în care spiritul estetic al vremii nu este deloc complicat, iar gustul public este aşa de elementar. Concluzia vine de la sine: „Criticul [Maiorescu] n-avea nici o greutate să afirme valoarea lui Eminescu, după ce cu atât de norocoasă uşurinţă o afirmase Vulcan". O propoziţie ce merita să fie discutată, ca şi cele dinainte. Cât de îngustă este recepţiunea critică a lui Maiorescu, cât de mare este doza de platitudine din gândirea sa critică, în fine, cât de reală este, dacă este, sărăcia sufletească a criticului care are curajul de a pune în 1872 poezia lui Eminescu, contestată în epocă, îndată după aceea a veneratului de toţi Alecsandti? Cu aceasta simt că discursul meu fuge din nou spre *figura autorului* care ajunge spre noi însoţită de două fantasme:

a) un Maiorescu impus de elevii şi admiratorii săi universitari celebri (de la Ion Petrovici la Tudor Vianu): un spirit olimpian, autoritar, omul care aduce conceptele în cultura română, criticul care a despărţit apele de uscat în literatură, păstorul spiritual al unei mari epoci de creaţie în cultura română etc. E. Lovinescu a schimbat ceva în acest scenariu. Dând puţin la o parte perdeaua care acoperă acest înalt spirit olimpian, el scoate la iveală complicaţiile sentimentale ale marelui intelectual şi tribulaţiile lui sociale (avocatura, agitaţia politică etc). Rămâne însă, dominantă, imaginea omului care impune legi şi trasează frontiere în mai multe domenii... Să ne amintim numai de metafora degetului de lumină, la răspântie de drumuri, în vremuri tulburi... Insă pe acest Maiorescu - filosoful de şcoală, omul silogismului — îl contestă vehement tinerii filosofi din anii '30. Ei pun în discuţie filosofia ca sistem şi vor să revizuiască toate conceptele puse în circulaţie în cultura română de Maiorescu şi elevii săi. Noica îl numeşte, până

târziu, pe şeful spiritual al junimismului „bietul Maiorescu". Filosofia fiinţei nu rimează cu omul de sistem şi filosofia de şcoală. Dintre tinerii critici de atunci doar Eugen Ionescu regretă în *Nu* absenţa unui critic de direcţie ca Maiorescu într-o literatură care, după opinia lui, cultivă impostura şi merge în ritmuri de vodevil spre dezastru.

b) G. Călinescu a încercat să construiască în *Poezia realelor* (1948), fantasma unui alt Maiorescu, trecând dincolo de aparenţele olimpianismului. Eseul merită a fi luat în seamă şi altfel: ca o tentativă de a face o tipologie a geniului în literatura română, variantă la mai vechea încercare de a clasifica spiritele exemplare în funcţie de datele caracterului, psihicului etc. Călinescu răstoarnă imaginea dinainte şi vede în Maiorescu un arivist superior, subtil, „uşor melancolic, energic cu delicateţe" (asta în alt eseu, din aceeaşi perioadă, *Domina bona).* In *Poezia realelor* revine asupra ipotezei şi face o demonstraţie amplă, extinzând ideea tipologiei spiritului în câmpul întregii literaturi române. Credinţa lui este că Maiorescu e structural un ţăran şi că ruralismul lui se justifică nu atât prin origine (Maiorescu este, se ştie, nepot de ţăran ardelean!), cât prin atitudinea faţă de femeie şi prin instinctul de conservare economică individuală... Criticul aduce în sprijinul acestei ipoteze date din biografia lui Maiorescu, cum ar fi despărţirea de Clara, relaţia cu Mite, a doua căsătorie - cu „încântătoarea Anette", coroborate cu elemente luate din opera propriu-zisă. Concluzia la care ajunge Călinescu este cunoscută: ca şi ţăranul român, Maiorescu, consideră femeia un bun material, ea este inferioară intelectualiceşte bărbatului, superior, între altele, pentru case poate obiectiva şi, prin asta, se poate ridica la adevăr...

Maiorescu ar manifesta, în discutarea acestei chestiuni, o tendinţă spre *divortium.* Este un idealist dialectic şi, om al epocii de tranziţie economică, se poate remarca la el „foarte puţină preocupare de valorile care transcend existenţa istorică"... N-a lăsat o operă întinsă pentru că n-a avut timp s-o scrie, dar nici nu l-a căutat. A făcut avocatură ca să câştige bani mai mulţi şi n-a suferit pe cât se crede atunci când a fost scos din Universitatea care nu-i putea asigura o existenţă confortabilă... Opţiunea lui politică pentru Partida Conservatoare s-ar explica, tot aşa, prin dorinţa spiritului rural de a pătrunde în clasa aristocrată... Călinescu strânge, repet, toate datele biografiei şi ale ideologiei maioresciene în jurul acestei scheme şi fixează la urmă portretul unui fin *terian ardelean* în latura morală...

Trebuie să spunem că portretul este, ca execuţie artistică, reuşit şi eseul în totalitate este remarcabil pentru că sparge, cum am precizat deja, o schemă ce părea de nemişcat în cultura noastră. Portretul este, cu toate acestea, discutabil din alt punct de vedere. Corespondenţa de tinereţe a lui Maiorescu arată - vom vedea deîndată - un om mai profund, cu o psihologie oricum mai complexă. Că Maiorescu este un ambiţios este în afară de discuţie, că-şi stăpâneşte instinctele şi, în genere, că nu se lasă dus de soartă în mai toate împrejurările vieţii este, iarăşi, cert. După cum este cât se poate de evident că fiul profesorului Ioan Maiorescu vrea să pătrundă în cercurile de sus ale societăţii româneşti şi să-şi creeze relaţii utile... încercările unor cercetători mai noi de a face un examen psihanalitic n-au dus la mari rezultate. Oricum, n-au modificat prea mult cele două imagini cu care circulă de un secol în lumea spiritului românesc criticul *Convorbirilor literare...*

2. „Omul simţurilor". Cineva care se bazează numai pe el însuşi

Ce-am putea reproşa acestor portrete morale? înainte de orice, caracterul lor reducţionist, schematic... Sentimentul puternic pe care îl ai când citeşti, azi, jurnalul intim şi scrisorile

(îndeosebi acelea de tinereţe) este acela că Maiorescu e infinit mai mult şi, în acelaşi timp, cu mult mai puţin decât zic comentatorii lui că este... El rămâne şi din acest punct de vedere „un caz" în literatura noastră, un subiect deschis interpretării... Nu mi-am propus, în studiul de faţă, să răstorn toate ipostazele critice privitoare la Maiorescu, nici să scriu un eseu biografic care să corecteze pe foarte competenţii lui biografi... Mă interesează, repet, să determin structura de existenţă a unui spirit întemeietor aşa cum se vede ea în şi prin documentele intime, în cazul de faţă dominantă este corespondenţa care, inutil să mai precizez, trebuie judecată şi ea în spirit critic. O scrisoare are un destinatar precis şi, prin chiar acest simplu fapt, cuprinde un anumit grad de convenţionalitate. Mai sincer este jurnalul intim care nu-i destinat, de regulă, publicităţii. Scrisorile lui Maiorescu nu contrazic prea mult jurnalul său, dar arată un suflet mai complex. Euăm, de pildă, atitudinea faţă de femeie, citată ca probă principală de G. Călinescu în examenul mentalităţii maioresciene. în ce măsură se justifică *rum-lismul*\\\\. Prin atitudinea discriminatorie faţă de femeie, zice criticul, trimiţând la o propoziţie în care Maiorescu arată că femeia are o capacitate craniană cu zece la sută mai mică decât a bărbatului şi, în consecinţă, nu putem încredinţa soarta popoarelor pe mâna unor astfel de fiinţe...

Citatul este exact, numai că, în alte împrejurări, Maiorescu exprimă un punct de vedere diferit. De pildă, în comentariile din epistola adresată doamnei Agnes Ee Pretre sau într-o scrisoare (24 aug. 1860) către Th. Rosetti. Aici dăm peste următoarele argumente când vine vorba de locul pe care îl ocupă femeia în istoria universală: „de fapt, influenţa femeilor n-a fost încă deloc apreciată istoric; că, în filosofia istoriei omenirii şi în primul rând într-o istorie universală psihologică, cum pare s-o fi conceput Edgar Quinet, femeile ar trebui luate în considerare ca un factor principal. Un termometru este cu atât mai bun cu cât este mai sensibil la temperatură. Poziţia femeilor este, de aceea, o unitate de măsură excelentă, fiindcă este cea mai bună şi cea mai sensibilă pentru măsurarea acelei temperaturi a istoriei universale pe care o numim civilizaţie. Aceasta este o idee poate, fructuoasă". Cât de discriminatorie este această opinie faţă de femeie şi în ce măsură transpare în aceste fraze poziţia unui Tănase Scatiu superior? Chestiunea este relativă. Maiorescu nu se gândeşte, este cert, să dea destinul omenirii pe mâna femeilor, dar nu neagă brutal capacitatea lor intelectuală şi nici rolul lor în societatea modernă. Amicului Capellmann, proaspăt căsătorit, îi face această recomandare care, citită detaşat, are valoarea unui aforism: „Elementul moral în căsnicie începe în primul rând cu respectul, nu cu subjugarea personalităţii celuilalt". N-am putea spune, văzând această propoziţie, că *teriamd*Maiorescu vrea să ţină femeia în lanţuri.

Cât de specific rurală este această moralitate? Este mai degrabă o prejudecată să crezi că numai ruralii au spirit practic şi că numai ei sunt ambiţioşi, dornici de a promova în altă clasă. Ambiţia se manifestă în toate straturile unei societăţi şi este de mirare că G. Călinescu, care 1-a citit bine pe Balzac, nu observă că marii ambiţioşi se nasc pretutindeni şi că nici intelectualii nu sunt incoruptibili la acest capitol. Dar nu trebuie să dramatizăm acest aspect. Maiorescu este un om al timpului său (timpul european) şi, în comparaţie cu mentalităţile din cele trei mari provincii româneşti, el este, negreşit, cu un pas înainte. Criticul ctdtivă o concepţie mai degrabă liberală asupra femeii, oricum nu vede în ea, pentru a folosi o altă vorbă a lui G. Călinescu, a cincea roată a carului, adică un animal de povară sau un obiect strict erotic... Şi, apoi atitudinea teoretică faţă de femeie nu trebuie separată total, când judecăm pe omul Maiorescu, de romanul său sentimental. Omul se defineşte nu numai prin ceea ce gândeşte, dar şi prin ceea ce face.

Este interesant de urmărit, pe scurt, romanul sentimental al tânărului Maiorescu, aşa cum reiese din scrisorile către familia Kremnitz şi, în parte, către sora sa Emilia, ţinută la curent cu încurcăturile pasionale ale fratelui'. în jurul vârstei de 20 de ani, tânărul valah, aflat la studii la Berlin, apoi la Paris, este copleşit de iubire pentru *nepreţuita Clarchen* şi duce o bătălie susţinută pentru a căpăta asentimentul familiei Kremnitz pe drept circumspectă cu acest tânăr ambiţios venit din altă civilizaţie. Este vorba de o căsătorie calculată, o alianţă de raţiune? Tânărul valah pare sincer îndrăgostit şi agitaţia pe care o depune nu pare deloc calculată. Să mai citim o dată scrisorile din faza logodnei. Unele dintre ele par scrise de un personaj din romanele lui Stendhal. La 3 ianuarie 1860 pretendentul cere oficial în căsătorie pe Clara şi, după o scurtă discuţie în familie, cererea este acceptată. I se îngăduie s-o sărute în faţa părinţilor, face, apoi, muzică, dansează, cinează în familie. Primeşte îngăduinţa, chiar, să rămână singur cu Clara în cameră... E fericit şi comunică numaidecât starea lui Emiliei: „Dumnezeul meu sporeşte astfel în întindere, Emilie, iar legăturile mele cu viaţa se înmulţesc".

Când pleacă din Berlin spre Paris, Clara este zdrobită, totuşi se stăpâneşte, rămâne „senină şi hotărâtă, uriaşă"... Maiorescu crede că trebuie să fie fericit şi că lumea este expresia dreptăţii... Helenei, altă fată Kremnitz, îi face teoria fericirii prin cunoaştere sau a cunoaşterii ca fericire: „singura fericire este cunoaşterea, căci pe aceasta se întemeiază mulţumirea"... Aici Maiorescu este acela pe care îl ştim. Curtenitor şi speculativ, atent cu tot clanul Kremnitz. Dar, iată, un fragment în care omul rece, calculat, cum este numit deseori Maiorescu, îşi pierde capul şi se lasă cuprins totalmente de beatitudinea iubirii. Scenă bună de roman, şi anume scena pregătitoare a intimităţii: „Lupta spiritului cu trupul are în mine toate predicatele teribilului — ciudăţeniile mele, ce vrei. Ieri era cât pe~aci

să fiu copleşit de senzualitate, dar Clara este totuşi un înger senin al moralităţii. în jurul oricărei fecioare şi a orice e fecioresc se dezvoltă o asemenea atmosferă de vrajă încât mie unul ca alde noi mi se pare ca un animal care pătrunde nătâng şi bâjbâind acolo. Iar animalul pătrunde totuşi pe bâjbâite; şi orice primă clipă a unui nou teritoriu abia cucerit este una solemnă şi păstrează încă beatitudinea dragostei, dar îndărătul oricărei noi realităţi se află un paradis pierdut. Atinge în treacăt aripa fluturelui; de ce trebuie oare ca pulberea lui să fie iremediabil pierdută. Cu luni în urmă îmi dădea braţul îmbrăcat; apoi mâna goală, apoi i-am atins obrazul; m-am aninat de buze; ea mi-a lăsat în voie sânul, în cele din urmă piciorul — pfui, sună oribil când scriu asta; şi totuşi sunt atât de fericit când o face; dar când mă gândesc la acest lucru mi se face teamă!"

Fragmentul, cu puţină ironie, multă exaltare şi oarecare melancolie de tânăr cultivat, face parte dintr-o misivă către Th. Rosetti (22 aprilie 1860). Se poate, deci, conta pe sinceritatea ei. Mai reţinem din altă însemnare câteva comparaţii, metafore în discursul îndrăgostit maiorescian: Clara este „dragul şi voiosul meu înger", un înger „atât de plin de viaţă şi de rezon". Este la mijloc, cum am sugerat, şi o mică ipocrizie de om tânăr decis să reuşească, o ofensivă pe mai multe planuri. .. Maiorescu doreşte să escaladeze pragurile şi reuşeşte. O face mai bine decât alţii şi cu mijloace intelectuale. Mentalitatea rurală, cel puţin aşa cum o prezintă proza românească, nu intră deloc în discuţie... Căsătoria este pentru el o probă necesară, ca doctoratul, dar şi un spaţiu de securitate...

Ce se întâmplă mai departe contrazice şi mai mult ideea unui Maiorescu rece şi arivist. Complicaţiile în care intră (scandalul de la Şcoala Centrală de fete din Iaşi, amorul, aproape conjugal, cu Mite, divorţul de Clara, crizele de disperare şi singurătate etc.) denotă mai degrabă altceva. Un carierist dornic să ajungă, prin orice mijloace, ar fi procedat altfel,

ar fi evitat anumite situaţii, şi-ar fi stăpânit mai bine sentimentele... Dimpotrivă, Maiorescu produce tărăboi (cum îi scrie lui Carp) oriunde se bagă şi nu practică deloc prudenţa. Cultivă teoretic discreţia, dar este acuzat public pe drept sau pe nedrept de imoralitate... Este greşit să credem (cum crede G. Călinescu) că Maiorescu trece totdeauna cu umor peste aceste încercări... Scrisorile şi jurnalul arată, dimpotrivă, o mare inchietudine şi, în anumite clipe, omul este sincer disperat şi se gândeşte să-şi pună capăt zilelor.

Maiorescu este, repet, un suflet conjugal şi chiar în aventura tăinuită cu Mite el trăieşte într-o conjugalitate amoroasă. Divorţat de Clara şi despărţit de Mite, o ia, de la capăt cu geloasa, posesiva Anette care taie toate punţile sentimentale din jurul familiei... Le domină, le dispreţuieşte, la manipulează Maiorescu pe femeile care au jucat un rol în viaţa lui? Impresia este mai degrabă că femeile, inferioare lui intelectualiceşte, îi acaparează existenţa şi, dacă nu i-o determină în liniile esenţiale, i-o influenţează şi i-o colorează în amănunt... Ceea ce nu-i deloc de ignorat...

Faptul că în momentele decisive ale vieţii Maiorescu a avut tăria să taie nodul gordian arată că omul sentimental este controlat, totuşi, de omul spiritului. *Divortium* nu intră, în nici un caz, în mentalitatea rurală. Superbul paradox călinescian nu pare a fi, aşadar, confirmat. Unde se poate vorbi, într-adevăr, de *ruralismul* lui Maiorescu este în respectul său pentru nobleţe şi în aspiraţia de a pătrunde în aristocraţia societăţii româneşti... Aici, da, Călinescu a prins exact nuanţa. Cu o precizare, totuşi: Maiorescu înţelege prin aristocraţie nu o aristocraţie a bunurilor materiale, ci o aristocraţie a spiritului, în sensul dat mai târziu acestei categorii de Berdiaev... Că este aşa o dovedesc părerile din jurnal şi din scrisori despre Pogor, Carp şi ceilalţi amici politici, trataţi fără menajamente... Este nevoie de aceea să se bizuie pe sine („numai pe mine însumi"), nu numai în viaţa politică...

*

A fost Maiorescu un mare profesor? A creat, oricum, un stil în Universitatea românească, dar nu putem spune (şi aici G. Călinescu are dreptate) că Maiorescu a fost un martir al învăţământului. Spre bătrâneţe ţinea acelaşi curs şi făcea, mecanic, aceleaşi ironii... Influenţa lui a fost considerabilă prin articolele pe care le-a publicat şi, în genere, prin prestigiul său intelectual... Crede în Dumnezeu? Se declară *ateu* şi nu face caz, în *criticile* sale, de elementul religios. Are mari succese ca orator parlamentar şi, în genere, el este un om al monologului, nu al dialogului. Dezvoltă ideile sale în faţa unui public select, chiar şi lecturile - arată *însemnările zilnice* - le face într-un cerc de amici... Nu-i un spirit sedentar, agreează călătoria de studii şi călătoria sentimentală însoţit, iarăşi, de un grup de tineri amici sau de o femeie pe care o iubeşte. Ii este teamă de singurătate şi, când izbucneşte conflictul cu Clara, casa din strada Mercur îi pare dezolantă... Nu-1 putem închipui pe autorul *Direcţiei nouă* retras la o mănăstire din Carpaţi pentru a medita şi a pune ordine în categorii. Observăm că atunci când caută solitudinea, solitudinea lui este, ca şi aceea a lui Montaigne, populată: solitudine în mijlocul unui cerc de amici.

Maiorescu este, după criteriile propuse de Touraier (*Voi du vampire,* 1981), un *spiritprimar,* nu un *spirit secundar:* Este atent la istoria ce se face sub ochii lui şi nu pune mare preţ pe trecut. Nu mitizează istoria şi nu crede, necondiţionat, în raţiunile ei. îşi asumă responsabilităţi publice, dar nu găseşte stilul potrivit pentru a dăinui. Pune la cale mari reforme (în învăţământ), dar n-are timp să le aplice. De altfel, proiectele sale de reformă nu sunt ireproşabile... Ştie să fie prieten şi arată loialitate în relaţii. Este, totuşi, mefient şi cu prietenii şi cu adversarii, dar mai niciodată cinic, duplicitar în modul bizantin. .. Cultivă onorabilitatea şi, într-o lume schimbătoare, Maiorescu a voit să construiască un stil de existenţă durabil

şi esenţial. A reuşit. Stilul a devenit pe măsură ce opera s-a impus ca model spiritual. Marea lui şansă este că modelul nu vine spre noi singur: vine însoţit de ceea ce el a descoperit şi încurajat în literatură... Căci nu-i suficient să fii un spirit eminent într-o epocă în care domină mediocrităţile, trebuie să fii în cultură şi un spirit rodnic. Ţinând seama de nivelul intelectual al epocii şi de starea gustului estetic al publicului, n-a fost, poate, o mare greutate şi un enorm risc pentru Maiorescu să recunoască valoarea poeziei lui Eminescu, dar, iată, la 1872, decizia lui a fost hotărâtoare. Chiar dacă, după Eminescu, el citează poeţi contemporani care nu mai spun nimic azi. Important este faptul că în puţinele pagini care alcătuiesc *Criticele* sale, Maiorescu are, ca şi Iosif Vulcan, „norocoasa uşurinţă" de a impune talentul lui Eminescu, Slavici, Creangă, I.L. Caragiale... Nu-i dat oricui acest noroc...

Putem încheia acest portret spunând că omul care trece din când în când prin „dezolanta singurătate" şi se gândeşte la sinucidere sau la exil are de foarte tânăr conştiinţa personalităţii (şi chiar a „preeminenţei") sale şi îşi face un program de lucru în care intră mai toate disciplinele umanistice. Este interesat în grad maxim de filosofie („o ştiinţă divină"), citeşte *Biblia* şi o comentează cu prietenul său de gimnaziu Capellmann, analizează *Faust* şi descoperă, cu oarecare uimire, că Goethe are o remarcabilă *politeţe a inimii* (formulă de reţinut), după ce, mai înainte, găsise că spiritul lui este „linguşitor reptil", studiază dreptul, filologia, învaţă să cânte la flaut şi dă lecţii de franceză. Este orgolios, nu-şi ascunde ambiţiile, ştie deja la 15-16 ani să-şi organizeze timpul şi să facă proiecte mari. Merge regulat la opera din Viena şi, într-un rând, ascultă *Lohengrin*. E îngrozit („e muzică asta?") şi, întors acasă, în-cearcă să explice în carnetele sale de ce Wagner n-a păstrat unitatea dintre muzică şi poezie. Are, în genere, explicaţii pentru toate lucrurile şi nu ezită, nici acum (la începutul tinereţii), nici mai târziu, să atace teme generale de cultură, de la filosofie, repet, până la istorie, filologie şi, bineînţeles, literatură. Nu reiese din *însemnările zilnice* că este un şoarece de bibliotecă. Consultă lucrările esenţiale, îşi face o idee despre o problemă de estetică sau de filologie, iar când se apucă să redacteze un articol are deja schema argumentării în cap. Nu-şi încarcă articolul cu multe referinţe bibliografice, din când în când citează o autoritate în materie, pentru a-şi întări ideea, nu pentru a-şi dovedi cultura. Este decis, autoritar, nu-i un spirit al nuanţei, nu-i place să despice firul în patru, limbajul este, se va putea uşor constata, exact şi memorabil. C. Rădulescu-Motru, care i-a audiat cursurile, spune că Maiorescu nu făcea prea mari eforturi intelectuale, repeta cu o distincţie bine regizată ceea ce ştia, în fine, elevul crede că profesorul venerat de atâtea generaţii de intelectuali nu prea era bun la suflet... în schimb, Maiorescu ar fi fost „bun vânător de oameni", în sensul că avea intuiţia calităţii şi a caracterului lor. Cât de bine, se vede din jurnalul intim şi din aforismele sale. Maiorescu este mizantrop, părerile despre prietenii şi adversarii săi sunt revelatorii în acest sens.

3. „Omul ideilor". Proiectul cultural Maiorescu. Lupta cu „megalografia" noastră

în studiul *Din experienţă* (publicat în 1888 în *Almanahul Societăţii Academice „România Jună" din* Viena), Maiorescu reia vechea, banala idee că într-un singur om sunt cel puţin doi oameni {*omul ideilor* şi *omul simţurilor)* şi atrage atenţia că este greşit să judeci pe cineva numai după ideile sale. „Trebuie să aştepţi ocaziile de a-i constata adevăratele lui simţiri cel puţin în privinţele mai importante" - zice el. Dacă în privinţa *omului simţurilor* ne-am făcut o idee, să vedem, acum,

cum arată *omul ideilor* Maiorescu. Există deja o întreagă literatură în acest sens. O literatură care acoperă o gamă întinsă de atitudini pentru că Maiorescu este în calea tuturor ideilor noastre şi, cum spune în mai multe rânduri Lovinescu, revenim la el ori de câte ori avem nevoie să clarificăm o problemă de ordin intelectual. Problema „degetului de lumină"... Ce-ar putea arăta acest deget de lumină generaţiilor care nu mai cred în modelele clasicităţii, nu mai cred nici în acelea ale modernităţii, generaţiile de intelectuali care consideră că am intrat deja într-o epocă post-istorică, post-industrială, post-creştină, post-modernă etc. ...?

Primul lucru pe care îl observi când reciteşti *Criticele* lui Maiorescu din această perspectivă, este sentimentul lui stăruitor că trăieşte într-un *haos al erorilor şi* într-o epocă *a frazei goale, a formelor deşarte...* Studiul de patologie literară *Răspunsurile „Revistei contimporane"ă'm* 1873 se încheie cu câteva fraze despre misiunea şi folosul criticii. Misiunea este de a denunţa pericolul frazelor goale şi a iluziilor deşarte, iar folosul este acela de a sădi în sufletele tinere ideea că neadevărul nu este etern: „Lupta în contra lui [pericolul că „formele deşarte pot ţinea locul fondului solid"] ne pare a fi misiunea principală a criticei române. Fără îndoială, ea nu va fi niciodată în stare să stârpească cu desăvârşire fraza goală şi acea iluzie deşartă din viaţa publică a poporului nostru: se vor găsi totdeauna oameni cari, exploatând aparenţele uşoare, vor pune nălucirea în locul realităţii şi caricatura în locul fiinţei adevărate. Totul este însă ca acestui fel de oameni să nu le fie îngăduit să ocupe locul cel de frunte în mişcarea intelectuală a poporului lor. Datoria şi folosul criticei este, aici, de a le arăta treapta pe care stau, pentru ca nu cumva încurajarea lor să producă în juna generaţie ce-i încunjură falsa credinţă că roadele se pot dobândi fără muncă şi laurii fără merit."

Acesta este punctul de plecare a ceea ce poate fi numit proiectul Maiorescu în cultura română. Un proiect care, în fapt, depăşeşte graniţele culturii, punând în discuţie societatea românească în totalitatea ei, de la morală la mecanismele economiei şi de aici la ceea ce tot Maiorescu numeşte „megalografia" noastră. Văzând exemplele aduse de critic, constatăm fără dificultate că *megalografia* a rămas şi că *viţiul neadevărului* n-a dispărut nici azi în lumea românească. în fine, discutăm şi acum, în epoca informaţiei şi a cunoaşterii, despre ce trebuie şi ce nu trebuie să împrumutăm de la alţii, dovadă că procesul *formelor fără fond* nu s-a încheiat încă. Multe propoziţii din discursul lui Maiorescu, vreau să spun, au rămas actuale, altele s-au datat. Răsfoiesc *Criticele* (a câta oară?) şi dau la întâmplare peste propoziţia următoare (aceea care răspunde la întrebarea: *ce critică este autorizată?!):* „aceea care în limitele obiectului ei cuprinde adevărul". O propoziţie arhicunoscută, un bun de manual şcolar, bine de pus sub ochii generaţiilor succesive. Propoziţia nu mai are, azi, nici o rezonanţă în spiritul nostru, ea se subînţelege de la sine atunci când te apuci să faci critică literară. Când mergi mai departe cu lectura *Criticelor,* remarci că ceea ce pare azi o banalitate are o mare îndreptăţire pentru Maiorescu întrucât ea se leagă de programul său concentrat asupra luptei contra neadevărului în societatea timpului. Tema adevărului şi a neadevărului este, în fapt, prioritară în această fază de început. O aflăm, sub diverse forme, în toate studiile sale estetice, lingvistice, filosofice, în articolele despre morală şi, în genere, despre fantasmele timpului său.

Ceea ce numim *demersul maiorescian* (modul de apropiere de operă, criteriile de apreciere, stilul critic, punctele de referinţă etc.) este determinat într-o măsură hotărâtoare de fantasma neadevărului care, în mod fatal, nu poate fi percepută decât în raport cu iluzia că adevărul există şi că poate fi determinat şi apărat. Sunt atâtea referinţe la această chestiune în

textele lui Maiorescu încât e greu să te opreşti la una singură, într-un loc vorbeşte de culpa de a tăcea în faţa neadevărului. „Tăcerea ne pare o lipsă de conştiinţă" - zice criticul în studiul *Asupra poeziei noastre populare* (1868). Mai înainte (în *O cercetare critică,* 1867), vorbise de datoria ştiinţei (prin care înţelege şi critica literară) de a se opune „în contra răului contagios" şi de a separa modelele bune de cele rele. Se va vedea de îndată că *a separa* este un verb esenţial în discursul critic maiorescian. Deocamdată suntem la capitolul principiilor generale şi capitolul începe cu lupta în contra *viţiului neadevărului,* cum am precizat deja. Când scrie despre *Limba română în jurnalele din Austria* (1868), Maiorescu revine asupra tăcerii în faţa aberaţiilor lingvistice. Stilul jurnaliştilor din regiunile citate „nu mai îngăduie tăcerea cu care a fost primit până acum". Criticul denunţă, în continuare, „o monstruoasă germanizare", „haosul erorilor", „îngreuiarea stilului paralel cu exagerarea lui" şi dă exemple într-adevăr savuroase prin artificialitatea lor. Maiorescu nu are milă faţă de înaintaşii săi ardeleni (cu Cipariu se înrudea chiar), execuţia este făcută la rece, profesoral. Bieţii cărturari învăţaţi şi oneşti sunt decapitaţi pur şi simplu. Limba lor pare, într-adevăr, aberantă: „o viaţă naţională *conştiută* şi *scoposita* \ „că pe care", „că cum să strămutăm adresa" etc.

Neadevărul din sfera lingvistică este urmărit, metodic, în diverse compartimente. Unul cuprinde „disproporţia între iuţeala gândirii şi forma prin care se exprimă". Aceasta vrea să spună că numărul de cuvinte folosit este prea mare pentru ceea ce ele vor să exprime. Altfel zis, gazetarul de peste munţi cade în beţia de cuvinte. Vin la rând, apoi, „miraculoasele exemple de asta manie a exagerării" în scrierile beletristice din *Familia* şi, prinzând un capăt al firului, criticul desface tot ghemul acestor exageraţiuni, repetiţii, tautologii, aberaţii... E limpede că exerciţiul decapitării cuprinde nu numai cruzime, dar şi o

anumită plăcere. Plăcerea cruzimii maioresciene! După ce aduce atâtea dovezi care, puse la un loc, alcătuiesc un mic muzeu al erorilor, criticul formulează, în stilul său, regula sau, mai bine zis, abaterea de la regulă: „Greşala fundamentală în toate aceste provine din necunoaşterea valorii proprii ce o are limba unui popor. Limba în orice manifestare a ei, în gramatică ca şi în expresiuni şi idiotisme, este un product necesar şi instinctiv al naţiunii, şi individul nu o poate niciodată modifica după raţiunea sa izolată. Fără îndoială, limba nu există decât în raţiunile indivizilor, şi toată viaţa îi este atârnată de cugetarea şi reproducerea în minţile generaţiunii prezente şi a celor viitoare. însă această viaţă, în esenţă, nu este reflexivă, ci instinctivă, şi se produce în majoritate cu forţa fatală a legilor naturale, şi nu după arbitriul reflecţiunii individului."

într-un singur loc Maiorescu se înşeală, cred. Atunci când respinge termenul *referitoriu,* zicând că „document referitoriu" este un nonsens. Cuvântul s-a păstrat, totuşi, în limba română, lângă cuvântul *relativ* pe care îl propune criticul. Aşa că bietul gazetar din *Federaţiunea,* acela care vorbea de „document de concesiune referitoriu", poate fi iertat pentru această culpă. Pentru altele nu. Le citim azi cu oarecare satisfacţie pentru umorul lor involuntar. în *Observări polemice* (1869), acolo unde este vorba de „megalografia" noastră în politică, dovezile de încălcare a adevărului lingvistic curg urmărite de ochiul rece şi ucigător al criticului. Se opreşte, la un moment dat, pentru a formula regula generală. Regula adevărului sau regula care ar trebui să împiedice producerea neregulelor în literatură, lingvistică, morală, societate. Maiorescu nu renunţă, în nici o situaţie, la ideea de a da o lege morală. O morală bună, în cazul de faţă, într-o fabulă despre răul contagios: „De la sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generaţiuni; căci orice cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenţei libere, şi datoria de a afla adevărul şi de a combate eroarea se

impune fără şovăire fiecărui om, care nu se mulţumeşte cu existenţa sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea şi la nefericirea naţiunii din care s-a născut." Criticul dă şi reţeta succesului în lupta pentru progresul adevărului: în afară de libertatea inteligenţei pe care o reclamă în fragmentul citat mai sus (în alt loc spune „inteligenţă amică"), el aminteşte de *un anumit grad de prudenţă* şi *cel puţin simţământul elementar pentru ceea ce numeşte bună-cuviinţă.* Nu admite tranzacţiuni când e vorba de realizarea adevărului şi articolul (ne referim în continuare la *Observări polemice)* se termină în stil, ca de obicei, moralistic: „Căci nu fără lupte grele poţi rupe roadele din pomul cunoaşterii, şi îndărătul fiecărui adevăr la care ai ajuns laşi o iluzie pierdută"...

4. împotriva „formelor fără fond". Maiorescu nu respinge, totuşi, integral sincronismul. Un spirit naţional cu faţa spre Europa

înfăţişările neadevărului în critica maioresciană acoperă o lungă naraţiune. Multe, oricum, şi în toate domeniile. O veritabilă comedie a erorilor sau, dacă vrem să ajungem la rădăcinile răului generalizat, putem spune: o mitologie a ceea ce criticul numeşte curentul de idei bizantine sau, în alt loc, „incorigibila suficienţă", domnia frazei goale, agresiunea formelor fără fond, proliferarea vorbelor fără rost, gradul sporit de neştiinţă, în fine, invazia de fantasmagorii în cultură... Cu aceşti monştri se luptă tânărul Maiorescu în perioada 1867-1873 şi nici mai târziu nu-şi abandonează tema, dovadă că, în 1883, simte nevoia să scrie din nou despre *Progresul adevărului,* rezumându-se, aici, la progresul adevărului în sfera literaturii. Comentariile de acum au o notă filosofică mai pronunţată.

Criticul vorbeşte de „entuziasmul impersonal", citează teoria gravitaţiunii lui Newton, aminteşte de Buckle şi Lecky, trimite la *Phedra* lui Racine şi la *Phedra* lui Pradon, voind să dovedească faptul că succesul imediat poate fi înşelător; în fine, face apel la elita intelectuală a timpului pentru a lupta pentru obiectivitate („entuziasm impersonal") şi, bineînţeles, pentru adevăr. în calea adevărului, încheie Maiorescu, nu stă ignoranţa, ci ignorarea... Nu mai dă exemple de neadevăruri, pentru că nu mai are timp să le caute în presa timpului sau nu-i mai sunt de trebuinţă în acest mic eseu în care cercetează, mai degrabă decât viţiul neadevărului, filosofia adevărului.

Faza militantă, în ceea ce priveşte această temă, rămâne cea din jurul anului 1870. Acum sunt denunţate, în stilul reputat prin recea lui cruzime, abaterile de la adevăr, fantasmele, viţiile, inerţiile, agresiunile neadevărului văzut, repet, ca un rău primordial pentru o societate civilizată şi pentru o cultură sănătoasă, cum le doreşte criticul acesta format la şcoala germană. La acest capitol intră şi lupta lui Maiorescu contra formelor fără fond. Este alt mod de a numi manifestarea neadevărului în societate prin împrumuturi care se dovedesc a fi neproductive pentru că nu există un fond care să le susţină. O teorie prea cunoscută pentru a fi repetată şi o dispută care, aşa cum am precizat mai înainte, nu s-a încheiat nici azi în cultura română, în orice epocă există partizani ai imitaţiei ţărilor dezvoltate (împrumutul de forme) şi adepţi ai ideii că evoluţia unei ţări se face în chip organic, fără bruscări, fără transfer de forme străine şi, mai ales, fără a renunţa la sănătoasele tradiţii, singurele care reglează progresul adevărului. Maiorescu, Eminescu sunt, cu hotărâre, împotriva formelor fără fond şi, în consecinţă, combat ideile *roşilor* care, vorba unui personaj al lui I.L. Caragiale, vor progresul cu orice preţ. Subiectul a trecut de la o generaţie la alta şi, în perioada interbelică, a fost reluat, între alţii, de sociologi, ideologi, critici literari. E. Lovinescu

a dovedit în *Istoria civilizației române moderne* (1924—1925), apoi în studiile junimiste din jurul anului 1940, de ce proiectul lui Maiorescu, bazat pe eliminarea formelor fără fond, a fost greşit şi că a fost o binefacere faptul că ministrul Instrucţiunii Publice n-a avut timp să desfiinţeze şcolile care nu aveau profesori buni. împrumutul de forme, zice, E. Lovinescu, adept al sincronismului, este necesar chiar dacă nu există încă un conţinut (fond) stimulativ, creator, pentru că formele, odată adoptate, se adaptează şi îşi creează fondul de care au nevoie... Şcolile îşi creează profesori, academia de artă dramatică îşi formează actorii care s-o ilustreze în chip adecvat etc...

Teorie cunoscută, teorie verificată în multe situaţii, teorie, totuşi, mereu pusă în discuţie sub diverse forme. Cel mai virulent împotriva acestui proces este, se ştie, Eminescu. Critica *formelor goale* atinge în publicistica lui nu numai un grad maxim de violenţă, dar şi un punct înalt metafizic pentru că, în jurul acestei idei, poetul adună teoriile sale despre lume şi convingerile, fantasmele sale despre spiritualitatea românească. Teoria lui, în sferă strict socială, este discutabilă, ca să nu zicem nerealistă, cei care au dreptate, în epocă, sunt cei care vor să modernizeze România, să aducă drumul de fier şi sistemul bancar... Dar critica acestui proces inevitabil, în fond, este îndreptăţită pentru că procesul asociază un număr mare, copleşitor, exasperant de falsuri, improvizaţii etc. Este îndreptăţită şi altfel: în ordine dialectică pentru că un fenomen nou, sincronic, are nevoie pentru a rodi într-o societate în veşnică tranziţie, de critica fenomenului, de o privire aspră şi justă care să-1 vegheze şi să-i arate fantasmagoriile (un termen pe care îl foloseşte des şi Eminescu). Fără a mai pune la socoteală creaţia din interiorul acestei proze politice vehemente şi strălucite în ordine intelectuală...

Dar Maiorescu? Maiorescu este ceva mai ponderat în combaterea procesului de imitare a formelor. Defineşte fenomenul

şi îl combate teoretic fără a se inflama, ca Eminescu. Ideea lui este că haosul erorilor este provocat, nu numai de neştiinţă, dar şi de modelele rele pe care românii le împrumută şi le folosesc fără spirit critic. Proces cu urmări grave pentru că el provoacă incultura, succesul imposturii, încurajează mediocritatea, în fine, discreditează valorile adevărate şi, în genere, cultivă confuzia... Este cunoscut pasajul din studiul *In contra direcţiunii de astăzi a culturei române* (1868) în care criticul denunţă amploarea acestei mistificări: „Forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimiceşte un mijloc puternic de cultură. Şi, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o şcoală deloc, decât să facem o şcoală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă deloc, decât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorarii şi neonoraţi ai unei asociaţiuni, decât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranţă în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem deloc academii, cu secţiunile lor, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu analele pentru elaborare, decât să le facem toate aceste fără maturitatea ştiinţifică, ce singură le dă raţiunea de a fi. Căci, dacă facem altfel, atunci producem un şir de forme ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puţin lung fără fondul lor propriu. însă în timpul în care o academie e osândită să existe fără ştiinţă, o asociaţiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă şi o şcoală fără instrucţiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică şi întârzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor şi care atunci s-ar sfii să se îmbrace în vestmântul lor despreţuit."

Văzând exemplele de elucubraţiuni pe care le aduce, admitem că Maiorescu are dreptate să fie atât de necruţător cu contemporanii săi care, aşa cum zice unul dintre ei, „asudă pe piscurile ţepeşe ale filosofiei"...

Maiorescu nu-i, totuşi, atât de orbit în atitudinea lui faţă de formele fără fond, încât să nu înţeleagă faptul că o cultură nu poate trăi izolată de mişcarea de idei a timpului. Mi-au căzut ochii zilele acestea pe un fragment pe care, nici eu nu ştiu de ce, nu l-am luat în seamă până acum, deşi am citit de atâtea ori *Direcţia nouă.* Iată cum sună el: „îndată ce în apropierea unui popor se află o cultură mai înaltă, ea înrâureşte cu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele înălţimei culturei este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale şi, fără a pierde elementul naţional, de a descoperi totuş şi de a formula idei pentru omenirea întreagă. [...] La această chemare nu te poţi împotrivi: a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată (s.a.)* a fiecărui popor european. întrebarea este numai dacă o poate *face ca un soţ de asemenea, sau ca un rob supus; dacă o poate face scăpându-şi şi întărindu-şi neatârnarea naţională sau plecându-se sub puterea străină* " (s.n.).

Ce-i neadevărat în aceste fraze? înainte de a spune ce-i neadevărat, să spunem ce ne pare a fi adevărat. De pildă, ideea sincronizării culturilor, cel puţin a culturilor europene: „a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată* a fiecărui popor european". A doua idee justă este că o cultură naţională trebuie să depăşească spaţiul *mărginit al intereselor individuale* şi să ofere idei întregii omeniri, să fie, altfel spus, deschisă spre universalitate. în fine, este în textul lui Maiorescu şi observaţia că unirea „în principiile de cultură" trebuie făcută în aşa fel încât cultura să-şi întărească „neatârnarea naţională"... încă o dată: ce-i greşit în acest punct de vedere, unde este conservatorismul lui Maiorescu, ce se întâmplă cu faimoasa lui ostilitate faţă de „formele fără fond" etc? Se întâmplă că, în fapt, Maiorescu nu-i un adversar necondiţionat al sincronismului în cultură. El acceptă parteneriatul în culturile europene, cu o condiţie: ca această colaborare să se poate facă „ca un soţ de asemenea", nu „ca un rob supus"... Şi, mai ales, ca în acest

proces neapărat să nu se micşoreze, cumva, *neatârnarea naţională.* Cu alte cuvinte: cultura română să nu-şi piardă identitatea în procesul inevitabil de *unire* (întâlnire, înrâurire reciprocă „în principiile de cultură"). Clauze corecte.

Pe scurt: Maiorescu, membru de frunte al unui partid conservator, nu-i cu totul străin în cugetările sale - şi chiar în sfera criticii estetice pe care o practică — de spiritul just al sincronismului. Vrea numai ca sincronismul să nu uniformizeze culturile naţionale. în limbajul politologiei de azi, Maiorescu nu-i un *altermondialist,* este un adept moderar al *universalizării.* Tot Maiorescu a spus, nu mai ştiu exact unde (prin anii '80) că trebuie să fim „naţionali cu faţa spre universalitate". El se gândea, desigur, la atitudinea spiritului românesc în cultură, dar propoziţia memorabilă poate fi luată şi ca un punct de reper pentru poziţia lui generală faţă de progresul adevărului în circumstanţele dificile ale dominaţiei neadevărului şi a frazelor goale.

Filosofii din anii '30, care reiau tema formelor fără fond, nu-1 trec pe Maiorescu printre *organicişti* (Kogălniceanu, Eminescu, Hasdeu, Iorga, Nae Ionescu). Mă gândesc la *portretele* vitriolante ale lui Petre Pandrea. Ceilalţi, filosofii fiinţei, nu-1 acceptă nici ei pe Maiorescu, am văzut din ce motive. Totuşi, prin felul lui de a gândi şi de a fi, Maiorescu nu-i departe nici de linia organicistă, nici de cea care promovează înnoirea. Vrea numai ca, şi într-un caz şi în celălalr, tradiţiile şi progresul social să treacă prin teritoriul adevărului. El nu combate progresul, combate vehement şi documentat impostura morală şi naţională care proliferează în numele progresului. Altminteri, ca individ, Maiorescu se bucură mai mult decât adversarii săi de binefacerile civilizaţiei. îi place confortul, se comportă civilizat în societate şi cere tuturor să respecte regulile unui comportament civilizat, când osândeşte pe cineva,

îl citeşte în prealabil cu atenţie şi atacă ideile, nu omul care scrie, în fine, criticul recomandă buna-cuviinţă şi respinge trivialitatea. Este, putem zice, un factor de progres, un om cu stil, un spirit european, care, în tot ce scrie, vrea să pună o frână în calea improvizaţiei şi a confuziei de valori.

5. Delimitări necesare. Contra „relelor aberaţiuni" în literatură

Ideile estetice ale lui Maiorescu au fost îndelung examinate de câteva generaţii de specialişti şi au intrat de mult în manualele şcoalare. Amestec de hegelianism şi schopenhauerism - zice G. Călinescu. Alţii au descoperit şi alte surse. Spirit sistematic, criticul începe în *Poezia română* să examineze *condiţiunea materială a poeziei,* apoi *condiţiunea ideală.* Aşa va proceda în toate ocaziile: defineşte întâi teoretic obiectul, folosindu-se de un număr de concepte clare, trece apoi la identificarea obiectului de artă, folosind citate doveditoare. Studiul citat mai sus este, în rezumat, un mic manual de poezie pentru uzul celor care nu vor să rătăcească în pădurea de confuzii a literaturii din epoca frazelor goale. Esteticianul, stăpân pe noţiunile generale, procedează didactic, expune hmpede ideile, le sistematizează, apoi dă la urmă o definiţie ce se poate memora: *poezia este chemată să exprime frumosul, ştiinţa se ocupă de adevăr, materialul poetului nu se află în lumea din afară, frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învăluită şi incorporată informă sensibilă, poetul nu trebuie să aleagă cuvinte abstracte, poetul nu poate fi totdeauna nou în idei, poate fii însă nou în veşmântulsensibil* etc. „Estetică dogmatică şi dualistă", conchide Călinescu văzând aceste propoziţii intrate în vocabularul elevilor. Dogmatice şi dualiste, aceste propoziţii elementare trebuie spuse la 1867 când educaţia estetică a publicului nu arătă semne de mare subtilitate. Maiorescu înţelege necesitatea de a se supune imperativelor timpului: organizează „prelecţiuni", scrie studii de iniţiere filosofică şi estetică, clarifică noţiunile, aduce exemple din cultura clasică, citează modelele bune şi, vom vedea de îndată, osândeşte producţiunile literare rele...

Mai face ceva înainte de a trece la partea ilustrativă a teoriilor sale, şi anume desparte frumosul (artele, în speţă poezia) de falsele alianţe. Criticul le zice „rele aberaţiuni". Arată, de pildă, de ce poezia nu poate sta în aceeaşi lojă cu politica („politica este un product al raţiunii; poezia este şi trebuie să fie un product al fanteziei") sau: ura, tristeţea, desperarea sunt obiecte ale poeziei, în timp ce perceptele morale, consideraţiunile politice sunt obiecte ale ştiinţei; în consecinţă, poezia nu trebuie să se rătăcească în sfera ştiinţei sau a politicii etc. Precizarea din urmă a stârnit, în epocă şi mai târziu, multe comentarii, considerându-se că, dacă admitem această disociere radicală, respingem din sfera artei poezia-patriotică. Ideologii postbelici au combătut cu multă sârguinţă şi puţină subtilitate această idee care, ca orice idee estetică, poate fi discutată. Adevărul este că, într-o epocă de o descurajantă mediocritate pusă mai totdeauna sub semnul patriotismului, o asemenea despărţire radicală a lucrurilor era necesară. Maiorescu este, din nou, pe fază şi nu ezită să spună ce trebuie. Mai târziu, va nuanţa lucrurile şi va respinge numai *patriotismul ad-hocm* poezie. La 1867 scrie însă, cu îndreptăţire, că „poezia nu e tractat de fiziologie", „poetul să nu-şi înjosească obiectul", recomandă în artă „simţământul natural" şi judecă poeziile în funcţie de „cătătimea mai mare sau mai mică de sensibilitate", osândind rătăcirile bolnăvicioase... Criterii, încă o dată, elementare, estetică dogmatică, propoziţii de manual şcolar, adevărat, dar cât se poate de folositoare când e vorba să întâmpini şi să judeci o literatură în care toate se amestecă. Exemplele aduse de Maiorescu în sprijinul teoriilor sale acoperă tot spaţiul literaturii, de la Shakespeare, Goethe şi Victor Hugo la Bolintineanu,

Andrei Mureşanu şi Alecsandri. Mai interesante sunt citatele negative. Aici criticul este în elementul său. Versurile culese din foile literare ale timpului sunt delicioase elucubraţiuni, ca să folosesc un termen repetat de critic. Le însoţeşte mai totdeauna cu scurte comentarii ironice. Celebra ironie maioresciană!

*

In *Direcţia nouă în poezia şi proza română* (1872), Maiorescu încearcă să aplice principiile formulate anterior la producţiile literare ale vremii. Remarcă, înainte de orice, *o nouă direcţie*, o direcţie salutară, după el, caracterizată prin „simţimânt natural, prin adevăr, prin înţelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datoreşte civilizaţiei apusene şi totodată prin păstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional". O precizare pe care trebuie s-o ţinem minte. Ea sugerează încă o dată faptul că Maiorescu, adversar al formelor fără fond, nu este ostil pătrunderii civilizaţiei apusene. Cu alte vorbe, nu respinge, principial, procesul sincronizării. îl asociază însă — cu îndreptăţire — cu elementul naţional.

Aşadar: *direcţia nouă* merge spre adevăr şi în fruntea ei se află Alecsandri. Criticul citeşte *Pastelurile* şi este satisfăcut. Satisfacţia estetică este justificată elementar, dar sigur - prin limba frumoasă, simţirea curată şi puternică în faţa naturii etc. Criterii, repet, corecte, dar insuficiente pentru a dovedi că *Pastelurile* constituie „o podoabă a literaturei române îndeobşte"...Ele sunt, esteticeşte vorbind, frumoase, dar din cu totul alte pricini. Maiorescu se mulţumeşte să le aşeze într-un compartiment luxos al poeziei în baza a două-trei criterii generale. Nu greşeşte, dar nu le justifică estetic. Un procedeu (un demers) asupra căruia voi reveni. După Alecsandri, urmează numele lui Eminescu, însoţit de celebrele fraze: „Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai

peste marginile iertate, pană acum aşa de puţin format, încât ne vine greu să-1 cităm îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului, este dl Mihail Eminescu". Ce-ar putea îndreptăţi aceste norocoase propoziţii? Criticul aduce argumentele următoare: *farmecul limbajului, o concepţie înaltă, iubirea şi înţelegerea artei antice.* Argumente, iarăşi, generale, corecte, dar insuficiente. Mai puternice, mai convingătoare sunt citatele bine alese din *Venere şi Madonă, Epigonii, Mortua est...* Nu-i place cuvântul *pală* şi nu-i mulţumit de antiteza „foarte exagerată" din *Epigonii,* iar în poemul *Venere şi Madonă* crede că unele comparaţiuni sunt repetitive şi, prin aceasta, slăbesc efectul poeziei... Rezerve minore, criterii estetice prea abstracte. Folosindu-se de ele, Maiorescu a reuşit să atragă atenţia asupra unui poet tânăr despre care, douăzeci de ani mai târziu, va spune că este om al timpului modern şi că literatura secolului XX va începe sub auspiciile geniului său {*Eminescu şi poeziile lui,* 1889)... Intuiţie bună, intuiţie norocoasă pentru un critic.

Celelalte exemple aduse în sprijinul *direcţiei noi* nu mai sunt atât de fericite. Poeziile lui Bodnărescu, ale Matildei Cugler, Şerbănescu nu sunt deloc elocvente. Infinit mai elocvente pentru discursul său critic sunt producţiunile poetice negative pe care le citează. Aici este un regal. Maiorescu îşi regăseşte stilul şi ironia superioară. Ce urmează este un măcel (Petrino, Ciru Oeconomu, Petre Grădişteanu, E. B. Stănescu, N. Cristian, M. Botta, B. Petric, dr. I.C. Drăgescu, Iustin Popfiu, Pătârlăgeanu ş.a.). Erorile de gramatică, tautologiile, non-sensurile, absurdităţile... pe scurt, *elucubraţiunile* minţilor bolnave sunt pescuite în însufleţitoarele producţii literare din toate provinciile româneşti şi expuse, ca nişte vietăţi ciudate, în vitrina unei critici negatoare, dar niciodată injurioasă... *Direcţia nouă* se sprijină, în ceea ce priveşte proza, pe Odobescu, Negruzzi, Gane, Vârgolici. Prilej pentru Maiorescu de a pune,

din nou, chestiuni generale de estetică şi de a osândi improvizaţiile în sfera ştiinţei, inclusiv pe acelea ce se află sub oblăduirea tinerei *Societăţi Academice.* Cu aceasta din urmă tânărul Maiorescu (are 32 de ani când publică *Direcţia nouă!)* intră în conflict şi, cum explică într-o notă, demisionează formal. Revine şi, mai târziu (în anii '80), acceptă să fie chiar vicepreşedintele Academiei Române. Deocamdată are dificultăţi cu stilul greoi al producţiilor ştiinţifice, cu utopiile învăţaţilor noştri, cu pedantismul filologilor şi galimatia publiciştilor daco-romani...

6. Demersul critic maiorescian: a pune pietre de hotar, a trage linia de despărţire între modelele bune şi elucubraţiunile primejdioase. Critica de identificare. Critica enunţiativă

Ca să înţelegem mai bine critica lui Maiorescu şi veneraţia pe care ea a provocat-o în rândurile mai multor generaţii de scriitori şi critici trebuie să citim *Comediile d-lui Caragiale* (1886), *Poeţi şi critici* (1886), *Eminescu şi poeziile sale* (1889) şi, în parte, *Literatura română şi străinătatea* (1882). Aici se remarcă mai bine gustul său estetic şi ceea ce am putea numi demersul său critic, adică modul de apropiere de opera de artă şi punctul în care se opreşte *critica estetică generală.* Citind articolele în ordine cronologică, observăm că principiile şi criteriile formulate în 1867-1868 şi verificate în 1872 în *Direcţia nouă* sunt utilizate şi aici, în notele în care e vorba, în afară de Alecsandri şi Eminescu, de Slavici şi de „nepreţuitul Creangă". Maiorescu face, în stilul său enunţiativ, teoria novelei şi a romanului poporan, trimiţând, cam hazardat, la Flaubert, George Sand şi Richardson, fără mari legături cu

scrierile româneşti. Justificarea ar fi că Maiorescu pune orice discuţie estetică în context european, arată direcţia... In cazul lui Caragiale, el apără piesele de acuzaţiile de imoralitate (îndeosebi *O scrisoare pierdută),* formulând teoria „înălţării morale" a individului în faţa operei de artă şi a „înălţării impersonale" ca o condiţie absolută a impresiei artistice. Ideea simplă şi adevărată este că arta are o misiune morală, dar că morala ei depinde de impresia artistică pe care o produce. Criticul foloseşte în demonstraţia sa câteva formule care au făcut, apoi, carieră în critica şi estetica românească: *emoţiunea impersonală, lumea ficţiunii ideale, privire curat obiectivă, patriotism ad-hoc* etc. Demonstraţia este bună şi, la apariţia piesei, era foarte necesară. Puţinele argumente estetice sunt, în continuare, generale (armonia părţilor, verosimilitatea caracterelor etc). Criticul şi-a format un model şi, în orice situaţie, compară opera cu modelul ideal. O critică, este locul să spunem, nu de justificare estetică a operei literare, ci o *critică de identificare* a operei în sfera artei sănătoase (adevărate).

Pentru a defini mai precis acest demers, să citām câteva fragmente semnificative. Cel dintâi, în ordinea importanţei, este sfârşitul studiului *Comediile d-lui Caragiale.* Aici, Maiorescu formulează, mai direct decât oriunde în textele sale, scopul criticii, mijloacele pe care le foloseşte şi, cum am spus mai înainte, etapele demersului său: „Terminând această încercare de înţelegere, ne aducem aminte de cuvintele cu care am început-o: în materie de gust literar discuţia e totdeauna grea, şi tocmai în faţa acestei greutăţi *am trebuit să ne mărginim la simpla tragere a liniei de hotar între ceea ce este artă şi se poate cere de la artă şi între ceea ce nu este artă şi nu i se poate cere. Odată hotarul aşezat, nu mai încape îndoială că se pot face multe deosebiri şi înlăuntrul terenului artei; numai să se recunoască ynai întâi că ne aflăm pe teren de artă* (s.n.). Valoarea va fi mai mare sau mai mică după însemnătatea mai mare sau mai mică a caracterelor prezentate, a conflictului, a situaţiilor. Şi în această

privinţă am simţit şi noi, ca toată lumea, diferenţa de valoare în diferitele comedii ale d-lui Caragiale; şi noi credem, de exemplu, că *O scrisoare pierdută* este superioară farsei *Dale carnavalului. Dar nu vedem pentru moment nici o trebuinţă de a stărui asupra acestui punct.* Cu atât mai puţin, cu cât atunci s-ar da ultimei piese a d-lui Caragiale o însemnătate la care nu aspiră. *Dale carnavalului* este o simplă farsă de carnaval, precum se şi numeşte, veselă şi fără pretenţii, şi un public neprevenit nu-i poate cere alta decât un moment de bună petrecere, însă în aceste limite mai modeste şi această lucrare rămâne o lucrare de merit. Căci *literatura adevărată, cu feluritele ei produceri, se poate asemăna unei păduri naturale cu feluritele ei plante. Sunt şi copaci mari în pădure, este şi tufiş, sunt şi flori, sunt şi simple fire de iarbă. Toate împreună alcătuiesc pădurea, fiecare în felul său trăieşte şi înveseleşte ochiul privitorului; numai să fie plantă adevărată, cu rădăcina ei în pământ sănătos, iar nu imitaţie în tinichea vopsită, cum se pune pe unele case din oraş.* (s.n.) Comediile d-lui Caragiale, după părerea noastră, sunt plante adevărate, fie tufiş, fie fire de iarbă, şi dacă au viaţa lor organică, vor avea şi puterea de a trăi."

Dacă punem acest text esenţial, repet, pentru înţelegerea demersului critic maiorescian, într-un mic scenariu, ce observăm? a) scopul criticii este să tragă o *linie de hotar între ceea ce este artă şi se poate cere de la artă şi între ceea ce nu este artă şi nu i se poate cere;* b) odată linia de hotar trasă, se poate pătrunde (se pot face *multe deosebiri)* şi în interiorul spaţiului marcat (interiorul operei), dar funcţia principală a criticii rămâne aceea de a identifica teritoriul artei sau, în termenii lui Maiorescu, *să se recunoască mai întâi că ne aflăm pe teren de artă;* c) criticul recunoaşte posibilitatea acestei analize, dar n-o introduce printre preocupările sale: *nu vedem pentru moment nici o trebuinţă de a stărui asupra acestui punct;* misia criticii se încheie aici; d) Maiorescu avea prilejul să facă aceste *deosebiri* chiar în cazul pe care îl discută: teatrul lui I.L. Caragiale; să dovedească, de pildă, de ce *O scrisoare pierdută* esre, estetic vorbind, superioară farsei *D'ale carnavalului;* nu face însă această justificare, se mulţumeşte doar să tragă o linie despărţitoare între cele două piese: una este artă adevărată, cealaltă o simplă, „veselă şi fără pretenţii" farsă care nu are alte pretenţii decât aceea de a produce publicului un moment de petrecere.

Sunt multe lucruri de obiectat faţă de acest refuz: mai întâi că un enunţ nu înseamnă un adevăr sau un neadevăr; Maiorescu se bizuie doar pe autoritatea sa când formulează propoziţia citată mai sus; în critică, însă, simplu enunţ despre valoarea sau nonvaloarea operei de artă nu-i suficient; autoritatea criticului este importantă, desigur, dar autoritatea nu scuteşte pe critic de a justifica estetic opera pe care o prezintă; procedând în felul în care procedează, Maiorescu sugerează că nu vrea să depăşească limitele criticii generale, *criticii enunţiative* (i-am putea spune), *criticii de pură identificare,* importantă, dar nu suficientă în critica modernă; mai este, în fine, ceva nepotrivit în acest enunţ, şi anume faptul că nu-i deloc sigur că *D'ale carnavalului* este o piesă fără nici o pretenţie artistică; este, într-adevăr, o farsă, dar nu toate farsele sunt menite să producă doar un moment de petrecere; pot avea şi ambiţii artistice mai înalte, ceea ce este şi cazul farsei lui I.L. Caragiale... Dovadă, încă o dată, că simpla linie de hotar în critică nu lămureşte toate cauzalităţile operei şi nici valoarea ei specifică...

Maiorescu propune o mică fabulă care sugerează mai bine scopul şi limitele criticii de identificare; o fabulă puţin naivă, dar nu lipsită de sens: literatura este o pădure în care se află tufişuri, flori, iarbă etc; fiecare specie are îndreptăţire să existe şi să fie recunoscută ca atare dacă e adevărată în raport cu natura (genul) ei. Condiţia recunoaşterii critice este să fie dincoace de linia de hotar, adică în teritoriul artei adevărate, *nu imitaţie în tinichea vopsită, cum se pune pe unele case de oraş;* aşadar: problema capitală în critică este aceea de a aşeza unde

trebuie pietrele de hotar, de a despărţi corect arta de non-artă, plantele adevărate de imitaţiile în tinichea vopsită.

*

Tema liniei de hotar apare şi în alte însemnări ale lui Maiorescu, unele anterioare articolului despre comediile lui Caragiale. *Condiţiunea materială a poeziei* se încheie cu recomandarea, deja citată de noi, că o critică sănătoasă trebuie *să curețe literatura de mulțimea erorilor, să distingă modelele bune de modelele rele.* Precizările acestea sunt, repet, din 1867. încă de acum, Maiorescu are clar în minte trebuinţele criticii sale şi, totodată, scenariul pe care trebuie să-1 urmeze. Lupta împotriva neadevărului în toate domeniile spiritului face parte din acest scenariu şi marchează tipul său de discurs: tranşant, enunţiativ, polemic, dar fără a cădea în pamflet, ironic când este vorba de „viţiul erorilor" şi de haosul absurdităţilor, nonsensurilor în literatură.

Pornind o cercetare într-un domeniu oarecare (filologie, drept, poezia populară etc), el pune mai întâi ordine în concepte şi trage, apoi, *linia de hotar:* între poezie şi politică, între ştiinţă şi artă, între adevăr şi confuzie, între ce e artă şi ce este improvizaţie... în studiul *In contra direcției de astăzi în cultura română* vorbeşte de necesitatea de a trezi în sufletul generaţiei tinere o reacţie energică faţă de neadevăr şi de necesitatea de a-i deştepta „voinţa de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenţii iluzorii". *A pune fundamentul adevărat* este alt mod de a trage linia de hotar sau a pune pietre de hotar între ceea ce este şi ceea ce nu este adevărat în diverse domenii... *Critica de identificare* depăşeşte, aşadar, sfera literaturii.

Să mai aducem un exemplu. Voind să arate ce caracterizează *direcția nouă* în cultură de *direcția veche,* Maiorescu spune că direcţia veche era îndreptată spre *formele din afară,* în timp ce *direcția nouă și jună* caută mai întâi „fundamentul din lăuntru" şi, atunci când nu-1 găseşte, „dispreţuieşte forma din afară ca neadevărat şi nedemn". Ergo: direcţia nouă şi jună ştie să tragă linia de hotar, a deprins regulile adevărului, a învăţat deja să deosebească plantele reale de tinichelele vopsite... Mai putem cita, tot din acest studiu, şi ideea *de curățire* la care se referă în mai multe rânduri criticul sau, cum spune el, *procesul de curățire* („trebuie dar susţinut şi terminat acel proces de curăţire"). Procesul de curăţire este o etapă importantă în în buna aşezare a lucrurilor. Maiorescu revine asupra acestei idei şi, pentru a o explica mai bine, ne sugerează o altă fabulă: statuia zeiţei se află, undeva, înconjurată de haosul erorilor, prejudecăţilor, neadevărurilor, de o pădure, pe scurt, de confuzii. Pentru a ajunge la „statuia albă" (opera de artă veritabilă) trebuie dat la o parte tufişul inestetic ce o înconjoară... Trebuie, altfel zis, „procesul de curăţire". Aceasta-i sarcina criticii adevărate, a criticii de identificare... îndată ce terenul a fost eliberat, criticul se opreşte. A pus semnele de hotar şi contemplă, liber, trupul zeiţei şi îndeamnă pe cititorii săi să facă acelaşi lucru. Trebuinţele criticii s-au încheiat.

7. „Dublul proces de apropiere şi de depărtare". Critica de situare. Critica prospectoare, critica de întemeiere. Mitologia critică maioresciană dominată de personaje buimăcite de vorbe

Vorbind de stilul lui Maiorescu, E. Lovinescu face observaţiile următoare: „Limpiditatea lui se scurge neoprită prin nimic - obiectul se prezintă singur, şi nu prin intercesiunea unui mijlocitor, care ţine să dea relieful cuvenit ideilor expuse, adevărului simplu şi elementar. Cu toată nuditatea, calitatea lui literară e cu atât mai mare cu cât e mai puţin aparentă: el e strict noţional şi fără imagini sensibile. Rece în genere, în

unele pagini circulă totuşi o căldură emoţională, care-i dă stilului o mişcare, un ritm mult mai viu, deşi în aceeaşi tonalitate de seninătate şi de nobleţă [...]. Secretul artei lui de scriitor este la fel cu cel al oratoriei: *dublu proces de apropiere şi de depărtare, de scoborâre şi de înălţare a conţinutului şi a expresiei* [s.n] Conţinutul este redus la un minimum de formule clare; orice complică, secundar sau parţial, este înlăturat sistematic pentru a nu rămâne decât miezul elementar. Procesul de simplificare a ideilor e urmat apoi de un proces de înălţare a expresiei lor la o demnitate stilistică, la o proprietate de termini, la un ton susţinut, ce le dă în formă ceea ce le luase în conţinut. De aici satisfacţia cetitorului de a putea urmări cu lesniciune idei recunoscute ca subtile într-o formă a cărei elevaţie e totuşi evidentă".

Două idei putem reţine de aici: calitatea expresiei se bazează pe lipsa figuraţiei, iar secretul artei pe dublul proces al simplificării conţinutului şi al înnobilării lui prin demnitatea stilului rece şi noţional, fără podoabe imagistice. Lăsăm deoparte problema discutabilă a stilului figurat în critică şi ne oprim asupra atitudinii lui Maiorescu faţă de opera literară. *Simplificare, zice* comentatorul lui, şi apoi *înălţare* a ceea ce a fost simplificat, ordonat prin exerciţiul gândirii. Am arătat mai înainte că Maiorescu nu exclude posibilitatea de a disocia şi în interiorul operei, dar, odată hotarul fixat, el nu simte impulsul să treacă în „înăuntrul terenului artei". Critica maioresciană rămâne, în esenţă, *o critică de situare* a operei în plan estetic general. Rolul criticului este să separe, în pădurea literaturii - să mai cităm o dată propoziţia ştiută - plantele adevărate (cu „viaţa lor organică") de imitaţiile „în tinichea vopsită, cum se pune pe unele case din oraş". Iată, aici, logica lui *da* şi *nu* în critică, iată, încă o dată, sugerat printr-o metaforă comună, programul criticii selective şi prospectoare. Critica lui *dincoace* şi nu a lui *dincolo;* critică pedagogică în sens superior, pentru că, arătând ce nu este arta, creează premisele pentru a vedea

şi înţelege bine arta; critică, într-un cuvânt, a *întemeierilor* despre *creaţii întemeietoare.*

Viaţa criticii moderne începe, totuşi (are dreptate E. Lovinescu), în momentul în care legislatorul se decide să treacă de la identificarea şi contemplarea exterioară a operei la analiza universului interior. Maiorescu rămâne, ca Moise, la marginile ei, după ce a distrus robia prejudecăţilor şi a pus hotare pustiului intelectual din epoca lui. Dacă înălţarea în lumea conceptelor ideale este sensul demonstraţiei sale, figura interioară a criticii se exprimă prin obsedantul lui apel la *hotare, temelii, principii,* printr-o extraordinară voinţă de a îngrădi deşertul şi de a găsi elementele stabilizatoare. Ori de unde ar începe şi indiferent dacă este vorba de *etimologismul ciparian,* de teoriile juridice ale lui Bărnuţiu, de analogismul lui Pumnul sau de beţia de cuvinte în literatură, Maiorescu caută *temelii,* linii despărţitoare şi, negăsindu-le în mintea contemporanilor, le aşează fără a trăi drama omului de cultură nevoit să facă de toate. El se simte competent şi în drept, şi în politică, şi în filologie, şi în istorie, şi în literatură.

A limita neadevărul şi a pune peste tot bazele adevărului rămâne atunci preocuparea esenţială a criticului. Toată logica (imaginaţia) lui se învârte în jurul acestui cuplu de noţiuni. Imaginaţia este, în sens literar, săracă: câteva analogii, o comparaţie dezvoltată şi atât. Demonstraţia se menţine la nivelul limbajului noţional şi, pe calea speculaţiei, tinde să ajungă la adevăr. însă, ca să se apropie de adevăr, critica maioresciană trebuie, s-a văzut, să treacă prin teritoriul neadevărurilor. Această realitate determină tipul de apropiere de operă, ritmul şi strategia critică a lui Maiorescu. Ritm incisiv, penetraţie directă, desfăşurare progresivă de forţe. Energia criticii se consumă în cea mai mare parte în acest spaţiu larg (spaţiul mistificaţiei, spaţiul „imputărilor nechibzuite") care înconjoară spaţiul mai restrâns al operei (al adevărului). Am văzut cum analizează el (sau cum nu analizează) comediile lui Caragiale. Tot ce discută

se menţine într-un plan teoretic general. Scopul este a dovedi moralitatea piesei, nu valoarea ei estetică (pe aceasta doar o enunţă). Să revenim şi la articolul despre Eminescu (1889). Ce aflăm aici? Aflăm lucruri adevărate, şi anume că: generaţia tânără este sub influenţa operei poetice a lui Eminescu, că ea exprimă „aspirarea generaţiei noastre spre cultura occidentală", că personalitatea lui Eminescu este caracterizată de „o aşa covârşitoare inteligenţă", că naivitatea geniului său este cuprins de „lumea ideală" şi că spiritul pesimist este „eterizat sub forma mai senină a melancoliei". Criticul aduce, apoi, citatele doveditoare care, în genere, sunt bine alese. Articolul este memorabil, totuşi el spune prea puţin despre substanţa lirismului eminescian. Maiorescu n-a depăşit nici aici scenariul critic cunoscut deşi avea prilejul s-o facă (poetul tocmai murise, opera lui literară putea fi analizată). N-a trecut linia de hotar. A mai contemplat o vreme trupul zeiţei albe, a notat câteva impresii proaspete şi a încheiat comentariul său printr-o frază celebră: secolul al XX-lea va porni sub auspiciile geniului poetic eminescian. încă o dată: *critică de situare, critică bazată pe principiul autorităţii, critică enunţiativă, critică de curăţire* a spaţiului ce împiedică identificarea şi buna percepţie a operei.

*

Este firesc, atunci, ca în creaţia maioresciană să apară o mitologie cu precădere negativă, opera unei inteligenţe ironice, în *Beţia de cuvinte* şi celelalte studii de patologie literară dăm peste monştrii ignoranţei, fantasmagoriile gândirii leneşe, *figurile,* pe scurt, ale neadevărului. Aici ies la iveală puterea de invenţie a criticului şi eficacitatea metodei sale. V. A. Urechia, Pantazi Ghica, George Marian din Ploieşti sunt eroii lipsei de logică şi ai lipsei de constrângere în faţa evidenţei. Personaje buimăcite de vorbe, ca şi acelea din comediile lui I. L. Caragiale, şi construite, ca şi acelea, pe unica dimensiune a ignoranţei.

Este vorba însă de o ignoranţă prodigioasă, de o „slăbire manifestă a inteligenţei" care găseşte însă o compensaţie în proliferarea formelor goale, în lărgirea vidului. Maiorescu dă multe citate din contemporanii săi, unde se vede limpede că lipsa de talent şi de onestitate se manifestă printr-o fecunditate extraordinară în plan formal. La o observaţie a criticului de la *Convorbiri literare,* apare o ploaie de răspunsuri în *Revista contimporană.* Adevărul suportă agresiunea disproporţionată a neadevărurilor. De aici vine oroarea criticului faţă de *proliferarea formelor.* Citatele din Pantazi Ghica şi îndeosebi acelea despre vestitul armaş Dincă Sârbu arată la Maiorescu o sensibilitate extraordinară la degradarea (prin multiplicarea celulară) a textului, o oroare şi o jubilaţie, în acelaşi timp, în faţa formelor fără fond.

Maiorescu observă la contemporanii săi că falsificarea minţii începe odată cu falsificarea limbajului. Personajele sale folosesc zece cuvinte pentru că nu ştiu să folosească cuvântul adecvat, dau mai multe nuanţe (care, în plus, se mai şi contrazic), neavând talentul să cadă pe singura sugestie potrivită. Apare atunci comedia diminutivelor în lanţ, juxtapunerea frazelor goale, înmulţirea exasperantă a determinantelor (ca acelea, citate, despre Dincă Sârbu: „şearpe încolăcitor, fiinţă târâtoare, astucioasă, hipocritcă, furbă şi trădătoare, suflet damnat..."). Acest fragment este reprodus de două ori în articolele lui Maiorescu şi parafrazat, încă o dată, în textul critic propriu-zis, pentru a sublinia printr-o ironie atroce îngrămădirea absurdă de vorbe fără sens. Neadevărul se sprijină nu numai pe fraze goale, dar şi pe un număr ameţitor de nume proprii, îndeosebi străine, chemate să apere eroarea şi prostul-gust. Maiorescu depistează asemenea texte însângerate cu nume de filosofi şi istorici şi le flutură pentru a proba rătăcirile spiritului contemporan. Spaţiul care înconjoară opera începe să se populeze de o faună provenită dintr-un prea plin al ignoranţei. Pe acest loc

dezolant creşte o adevărată mitologie în care lucrurile umblă cu capul în jos, iar adevărul este totdeauna copleşit de falsele adevăruri.

Lupta spiritului critic este să elibereze antecamera operei de aceşti falşi ambasadori, dar ce reuşeşte să ridiculizeze şi să distrugă logica necruţătoare a criticului reface involuntar fantezia lui creatoare. Paradoxul criticii maioresciene este de a construi prin arta negaţiei o *formă critică,* de-o extraordinară vivacitate intelectuală, a *formelor fără fond.* Strategia eliminării neadevărului s-a transformat într-o strategie a creaţiei în lumea neadevărului. Patologia literară duce la mitologia criticii.

9. întâlnirea cu opera literară: o ceremonie rece şi scurtă. Figura depărtării şi a înălţării

Există la Maiorescu o decizie a refuzului în faţa operei, aşa cum este o decizie a acţiunii atunci când trebuie să fixeze hotarele din preajma operei. El nu are, în orice caz, nici conştiinţa limitei, nici conştiinţa eşecului. întâlnirea cu opera de artă este o ceremonie rece şi scurtă. Ca o festivitate grăbită după o bătălie lungă. Se poate medita, din această perspectivă, la ceea ce am putea numi *figura depărtării* maioresciene. *Distanţa* este o altă formă a *înălţării impersonale,* un alt mod, cu alte cuvinte, al refuzului de a asuma obiectul pentru care criticul a dus o bătălie dură.

Lucru iarăşi, curios, Maiorescu nu cunoaşte ezitarea pe care o au mulţi în faţa literaturii. S-a vorbit despre indeciziile lui Sainte-Beuve şi despre drumul ocolit pe care îl alege spre a ajunge la inima operei literare. Să luăm şi exemplul lui E. Lovinescu sau G. Ibrăileanu. Când îi citim *Criticele,* observăm că, de la început, spiritul lovinescian este instalat în interiorul operei de artă şi mişcarea lui pe o rază întinsă de

probleme este în jurul unei noţiuni-cheie care, de regulă, este *expresia* operei. Intenţia de a prinde, din primele rânduri ale articolului, nota unică, originală a creaţiei vine, desigur, de la impresionişti, interesaţi, cum se ştie, să traducă într-o formulă memorabilă conţinutul şi originalitatea unei cărţi. Lovinescu dezvoltă această tehnică şi, pe măsură ce trebuie să facă faţă unei literaturi din ce în ce mai complicate, o transformă într-o metodă coerentă, numită de el într-un loc „centripetism estetic", adică: „Mergerea directă spre centrul operei de artă, spre ideea creatoare, spre punctul de sprijin al geometrului antic. Descoperind elementul generator şi făcându-1 apoi tangibil cititorului, opera de elucidare a totului e mult mai reuşită decât practicarea unei analize parţiale şi a unei inciziuni experimentale, operaţie ce reclamă fixarea lanternei critice numai în centrul de unde pleacă sistemul nervos al creaţiei sau al scriitorului şi modestia limitării la esenţial, cu renunţarea la biruinţi dialectice uşoare pe chestiuni secundare" {*Istoria literaturii române contemporane, 1900-1937,* p. 60).

G. Ibrăileanu pune între operă şi gândirea critică un număr de concepte {*specificitate, mediu, atitudine morală)* şi până să ajungă la adevărul estetic al cărţii spiritul trebuie să străbată lanţul acestor noţiuni ce înconjură şi determină, după opinia criticului, secretul creaţiei. Emoţia este totdeauna mediată, proiectul critic se realizează mereu *â travers...* pornind din afară spre interiorul operei. Imaginaţia lui Lovinescu urmează un traseu invers: criticul este deja instalat în inima operei, când începe propriu-zis analiza el a atins „elementul generator" şi *demersul* începe prin a străpunge, spre exterior, pereţii ce o despart de domeniile învecinate. în jurul ideii centrale apare astfel o reţea de imagini explicatoare şi apreciative. Imaginile sunt adunate apoi într-un portret, fantezia critică se repliază, revine Ia punctul de la care a pornit. Durata acestei navete marchează ritmul şi simetria textului lovinescian. Ritm domol,

epic, cu judecăţi clare, memorabile. Portret cu linii precise, cu spaţii de respiraţie până ce o idee se consumă şi alta se pregăteşte să-i ia locul. *Centripetismul* (figura criticii lovinesciene) poate fi comparat cu procesul de „cristalizare" de care vorbeşte Stendhal în eseul *Despre dragoste:* străbătând cercurile operei, ideea critică se încarcă de cristalele unei imaginaţii profunde şi ordonatoare, ca ramura uscată aruncată şi scoasă dintr-o mină de sare.

Maiorescu ştie de la început unde trebuie să ajungă, tonul este hotărât, drumul cunoscut. O tactică a acţiunii pe faţă. Armele criticii lui sunt, în primul rând, armele logicii formale. Complicarea instrumentelor ar diminua efectul acţiunii. Maiorescu alege o cale (calea cea mai simplă) şi nu se abate, în tot cursul demonstraţiei, de la ea. Există de aceea, în demersul său, un fel de *uscăciune,* sesizabilă şi în limbajul noţional, şi în iubirea criticului pentru categorii abstracte. *Uscăciunea* formală corespunde unei *răceli sensibile* în structura maioresciană, manifestată şi în preferinţa criticului, când este vorba de poezie, pentru *melancolia senină, impersonală* şi dispreţul faţă de „galanteriile pleoştite". Orice cădere sub un anumit grad de intelectualitate şi de discreţie (demnitate) a sensibilităţii şi, inerent, a stilului este sancţionată cu asprime: „slăbirea manifestă a inteligenţei", „nici un respect pentru acea parte a naturei omeneşti care se numeşte inteligenţă".

In ororarea de proliferare a formelor se manifestă, la Maiorescu, şi oroarea lui de indiscreţie, de pierderea bunului-simţ, a *naturalului* în literatură. Pleoştitele galanterii merg împreună cu pleonasmul şi nonsensul, rătăcirea limbajului exprimă nu numai o confuzie a gândirii, dar şi un gol al sensibilităţii. A surprinde şi a izola aceste simptome ale patologiei literare reprezintă grija şi, am putea zice, bucuria spiritului maiorescian. O grijă culpabilă pentru că spiritul trebuie să se limiteze la acţiunea de degajare a scenei din vecinătatea operei. O bucurie tristă deoarece *mitologia* (care este sensul oricărei creaţii majore) iese dintr-un viu sentiment al vidului şi al agresiunii pe care o exercită asupra lectorului *grămădirea* de absurdităţi.

Contactul propriu-zis cu opera este, din aceste cauze, limitat. S-ar putea spune că Maiorescu cunoaşte, în această întâlnire, un eşec lipsit de patetism. Un sacrificiu care vrea să fie un elogiu ce se exprimă indirect. Cine dictează acest sacrificiu, cine curmă desfăşurarea laudei? Trebuinţa, ne vine să răspundem numaidecât. într-o epocă de confuzii, a pune ordine în idei este actul critic esenţial. Şi când vedem ce exemple aduce Maiorescu, înclinăm să acceptăm explicaţia. Totuşi... Faptul că Maiorescu nu trece decât rar (şi neconcludent) linia dintre cele două *spaţii* arată şi natura specială a sensibilităţii sale. O sensibilitate ce refuză sistematic apropierea, asumarea obiectului. O structură intelectuală ce îndepărtează sugestiile imaginarului şi vede în figuraţia limbajului numai o manifestare (o sensibilizare) a ideii. Ea tinde să abstractizeze elementele operei şi să le cuprindă, atunci când le cuprinde, cu braţele reci ale conceptelor.

Ne apare limpede faptul că demersul critic maiorescian este prin excelenţă *eliberator şi întemeietor,* construit după un scenariu dinainte calculat şi desfăşurat pe un traseu sigur, fără evaziuni în subiectivitate. El se opreşte la o comodă distanţă de operă şi nu-şi asumă, niciodată, responsabilităţile ei interioare, îşi asumă, în schimb, o altă responsabilitate, nu mai puţin gravă şi profundă: naşterea, întemeierea operei ca obiect estetic total. A nu încălca frontiera ce duce spre *lăuntricul* acestui obiect este modul criticului de a-i sublinia prezenţa iradiantă. *Depărtarea şi înălţarea* reprezintă o înstrăinare care face posibilă identificarea operei.

10. Moralistul, portretistul Maiorescu

Cine citeşte aforismele lui Maiorecscu (multe scoase din scrisori sau din însemnările sale zilnice) constată ce moralist extraordinar este acest critic căruia i s-a reproşat totdeauna sterilitatea, ce fin observator al naturii umane este omul reputat pentru răceala şi egoismul său! Maiorescu caută, în mod sigur, o cale morală în tot ceea ce gândeşte şi face. O morală detaşată de micul interes personal, o regulă de conduită în care să fie înfrântă reacţia viscerală, o morală, de putem spune aşa, a totalităţii, nu a fragmentului. Omul activ, zice el, este condamnat la fragment, dar el trebuie să facă în aşa fel încât fragmentul să se aşeze în sensul totalităţii, veriga să permită continuarea lanţului cauzal... Am rezumat una dintre ideile sale. Nu-i plac, e limpede, cei care nu fac nimic din teama de a nu fi desăvârşiţi pentru că, observă el, *pregătirea fără sfârşit împiedică fapta*. Preferă, aşadar, în privinţa desăvârşirii, *sănătoasa cale de mijloc*. O propoziţie ce poate să supere pe perfecţioniştii din sfera artei. Criticul are, totuşi, dreptate pentru că în artă perfecţiunea este totdeauna imperfectă şi desăvârşirea nu ajunge niciodată să se desăvârşească.

Criticul are în tot ceea ce scrie o doză importantă de scepticism. Este prudent cu amicii şi, de multe ori, neîncrezător în privinţa femeilor. Nu trebuie să-ţi arăţi sentimentele, zice el, decât faţă de oamenii buni. Dar, atenţie, trei sferturi dintre oamenii care sunt în jurul nostru sunt răi, iar din sfertul rămas „abia a zecea parte poate fi bună"... Dumnezeule! Moralistul acesta nu ne dă mari şanse. Dacă esre aşa cum zice, cum să ghicim a zecea parte din sfertul care a mai rămas în jurul nostru? Maiorescu oferă, totuşi, o soluţie: în privinţa femeilor, ne putem lăsa „cu totul în voia simţurilor", dar, în acest timp, spiritul trebuie să rămână treaz şi să ia aminte de două ori... O condiţiune greu de împlinit pentru că, mă întreb, dacă ne lăsăm în voia simţurilor, mai rămâne treaz spiritul nostru, mai poate lua el aminte de două ori asupra lucrurilor? Remarc un mic paradox în judecata acestui moralist de clasă. Pe de o parte, recomandă veghea spiritului în tot ceea ce facem, pe de altă parte zice că, în momentele decisive ale vieţii, individul nu mai este condus de mintea lui, ci de inimă: „direcţia finală o dă inima". Nu-i o slăbiciune a spiritului, nu-i recunoaşterea că, în fapt, în clipele hotărâtoare ale existenţei, sentimentul (inima, instinctul) este superior raţiunii?... Acelaşi moralist ne spune că omul se construieşte pe sine şi devine, în viaţă, ceea ce reuşeşte să facă din sine. Aici are dreptate. Maiorescu însuşi este o creaţie a sa. Acest lucru 1-a observat prima oară Lovinescu şi-1 confirmă jurnalul său intim. Aforismele încearcă să definească, nu un model universal, ci doar atitudinea omului superior încolţit de circumstanţe.

Ce-ar trebui să facă şi cum ar trebui să se comporte individul pentru a-şi stăpâni natura şi a se bucura de binefacerile ei? Maiorescu recomandă, s-a văzut, calea de mijloc şi, totodată, spune că omul nu trebuie să se bizuie pe împrejurările din afară: „eşti ce eşti tu însuţi". Omul trebuie să se bazeze, cu alte vorbe, pe sine, istoria este nesigură, amicii te pot trăda, ca să reuşeşti în viaţă trebuie să preţuieşti mai mult caracterul decât inteligenţa...

Observaţia din urmă mă pune pe gânduri. Am considerat totdeauna caracterul o formă de manifestare a inteligenţei, iar inteligenţa o creaţie a bunătăţii sau o formă de manifestare a bunătăţii umane. Putem despărţi aceste lucruri? Putem, zice Maiorescu. Omul inteligent nu-i cu necesitate şi un om bun. E mai degrabă invers, insistă el... Nu mai zic nimic. Nu merg mai departe. Pot spune, doar, cu imensă modestie (poate fi modestia imensă?; dacă poate să fie, atunci modestia devine vanitoasă, adică se contrazice pe sine, cade în sofism!), că inteligenţa nu justifică niciodată răutatea individului. Măcar atât să recunoaştem, dacă nu putem face ca individul să umble cu

bunătate prin inteligenţa lui... Vorba lui Maiorescu: „numai chestie de măsură"... Măsura care ne opreşte să punem mijloacele inteligenţei în serviciul răului...

Surprinde plăcerea lui Maiorescu de a desena fizionomiile, de a face, cu alte vorbe, portretul fizic şi portretul moral. *Criticile* şi *Jurnalele* lui sunt pline de asemenea schiţe care arată un bun psiholog şi un nemilos observator. Am descoperit în articolul *Leon C. Negruzzi şi Junimea* din 1890 un portret pe care, până acum, îl trecusem cu vederea. Este portretul unui bărbat fără originalitate şi fără spirit de iniţiativă, un om, în fine, de bun-simţ, fără duşmani, un prieten iubit şi un părinte nepreţuit... Criticul vorbeşte, cu toate aceste puţine semne de diferenţiere, de „excepţionala personalitate" a celui dintâi fiu al lui C. Negruzzi şi-i face un portret verosimil, amestecând locuri comune cu observaţiile interesante de psihologie socială. Iese la urmă un portret al junimistului de rând, rămas mereu în planul doi în această societate de iubitori ai literaturii şi ai ştiinţei... Sau, cum zice criticul cu o splendidă formulă: „erau o lume aparte, un vis al inteligenţei libere, înălţat deasupra trivialităţii reale".

In această lume şi în marginea acestui vis trăieşte şi modestul Leon Negruzzi, născut în acelaşi an cu Maiorescu (1840): „Leon Negruzzi, înalt la statură, lat la faţă şi la piept, cu umbletul balansat ca al marinarilor, cu gestul larg şi cu râsul zgomotos al temperamentului sanguinic, era mai întâi de toate un om bun la inimă, milos, cinstit şi vesel pană la uşurinţă. Cu veşnicul lui optimism, era dispus să primească toate întâmplările din partea lor cea bună şi niciodată ura, invidia, descurajarea nu au găsit loc în sufletul lui. Crescut în atmosfera culrurei occidentale, era destul de pătruns de rezultatele ei pentru a înţelege şi cel puţin a simţi valoarea elementelor de civilizaţie. în ştiinţă, ca şi în politică şi în artă, dacă nu avea

spiritul de iniţiativă, era însă foarte primitor pentru orice impulsiune sănătoasă şi era capabil să o judece, fiind înzestrat cu acel dar preţios care într-o generaţie ameţită de atâtea idei nemistuite şi de atâtea aspiraţii nehotărâte a devenit foarte rar, cu ceea ce numesc francezii *bunul-simţ*. La aceste însuşiri personale ale amicului nostru trebuie să adăugăm că era - cu bunul-simţ şi cu inima sa cea bună - un soţ şi un tată iubitor şi iubit".

Plăcerea şi priceperea lui Maiorescu de a defini, printr-o formulă norocoasă, caracterele individului sunt cunoscute. In acea „lume aparte" care este „Junimea" el remarcă, cine nu ştie?, pe „veselul voltairian" Pogor, pe „sistematicul politic" Carp, pe melancolicul Theodor Rosetti, pe „închisul estetic" Burghele laolaltă cu „vârtosul glumeţ" Creangă, „înaltul visător" Eminescu, „popularul" Slavici ş.a. Aceste pregnante caracterizări au rămas, chiar dacă mulţi s-au îndoit după aceea de justeţea lor. Critica din secolul nostru a văzut în Creangă mai mult decât un vârtos glumeţ şi 1-a uitat de tot pe „rafinatul Naum"...

în însemnările intime, schiţele de portret sunt mai tăioase. Maiorescu notează repede, prinde o figură în câteva linii şi încearcă să ghicească viaţa interioară a individului. Domnul consilier comercial Frentzel e autodidact, „foarte citit, foarte simplu, dar calm-franc în judecată". Hedwiga, sora doamnei Frantzel, pare să fie deşteaptă, are optsprezece ani, voce plăcută, este vioaie, încântătoare şi un chip „ca veneţiana lui Tizian". Criticul, sensibil cum se ştie, la această latură a vieţii, o laudă cu convingere pe doamna Hedwiga. Nu face acelaşi lucru cu doamna v. Radowitz, o frumuseţe care începe să se ofilească, cam corpolentă, „roşie după vin, impertinent, orgolios atrăgătoare", remarcă ochiul expert al criticului. Contele Andrâssy este zvelt, manierat, dar (iată şi rezistenţa omului cu o formaţie clasică faţă de imperfecţiunile trupului!) „urât, nas mongoloid, faţă gălbuie, ochi, nu frumos şi limpede"... în fine, secretarul de stat v. Hamburger, mâna dreaptă a lui Gorceakov, este

sinistru: „Cocoşat, gât de hienă, gură urâtă, obraz osos, palid", tot aşa ambasadorul rus la Viena, Novikov: „urât, mic, blond, ochi înceţoşat, aproape mort, albastru ca marea, cu străfulgerări de oţel în aparenţa greoaie"...

în însemnările din 11/23 septembrie 1876 Maiorescu dă o listă a oamenilor de care ar putea dispune („o importantă falangă pentru mai târziu") în timpul ministeriatului său. Printre ei sunt şi câţiva scriitori din cercul „Junimii". Omul politic nu-i deloc sentimental cu ei. îi judecă din unghiul utilităţii, ca oameni publici. Slavici îi pare excepţional de harnic şi plin de însufleţire. Poate candida, prin aceste însuşiri, la un post de profesor de filosofie, jurnalist, subprefect, sau revizor şcolar? (ordinea este dată de Maiorescu). Criticul îşi mai pune o întrebare, cea mai tăgăduitoare: „Oare onest?" Dar Eminescu? Iată fişa lui: *„bun* revizor şcolar, rău profesor, idealist". Alte caracterizări: Samson Bodnărescu („bun director de şcoală normală, moale"), Vârgolici („dubios"), Creangă („bun institutor şi scriitor popular"), N. Burghelea („conştiincios, punctual, slab, politicos cu toată lumea")...

Moralistul acesta rece, precis în observaţii, hotărât în clasificări şi imperturbabil când este vorba să despartă talentul omului de creaţie (Eminescu este un exemplu) de aptitudinile lui sociale, nu mai este atât de sigur când este vorba de sine. Jurnalul din această perioadă (care coincide cu momentul despărţirii de Clara) îl arată nefericit, cu gândul la sinucidere, intrat, pe scurt, într-o dezolantă singurătate... Este o latură a acestui spirit olimpian pe care au subliniat-o toţi biografii săi, de la E. Lovinescu la Z. Ornea. Totuşi, pe măsură ce în *Jurnalul şi epistolarul* său apar documente noi, observăm că prăpastia între omul social şi omul intim se adânceşte. Criticul care luptă pentru cuprinderea adevărului şi pune, în câteva discipline umaniste, pietre de hotar, este încolţit de clienţi (trăieşte din avocatură) şi exasperat de complicaţiile vieţii conjugale. Aleg, aproape la întâmplare, din însemnările zilnice

acest fragment lămuritor: „Sunt prin a mea sclavie în căsătorie aşa de amărât la orce constrângere exterioară, fie cât de mică, încât degenerez într-un mare egoist. Negreşit, ţin încă seamă de alţii, dar în silă. Aproape sunt sătul de toate, viaţa îmi apare scurtă şi pierzându-se în faţa mea însumi în limitare lipsită de bucurii".

Cum rămâne, atunci, cu modelul Maiorescu, cu Legislatorul absolut, spiritul olimpian, omul, în fine, care judecă netulburat pe prieteni şi pe potrivnici? Modelul continuă să funcţioneze acolo unde trebuie: în spaţiul culturii. Aici a adunat criticul toate forţele lui morale şi spirituale şi aici s-a exersat, în grad maxim, voinţa lui de adevăr. Are dreptate E. Lovinescu: Maiorescu este opera voinţei sale, şi personalitatea sa, excepţională, este produsul unei inteligenţe ambiţioase şi al unui caracter rectiliniu. Celălalt, omul intim {*omul simţurilor)*[1], s-a ascuns în jurnal şi în scrisori. Când le citim, azi, rămânem pur şi simplu surprinşi de complexitatea sufletească şi mentalităţile acestui „terian ardelean" care, oriunde s-ar afla, începe prin a trage linii de hotar şi a marca, astfel, ceea ce separă adevărul de neadevăr, arta de elucubraţiunile din sfera artei, logica de nelogică, sensul de nonsens...

EUGEN SIMION

6 decembrie 2005

[1] L-am reconstituit şi l-am analizat, în amănunt, în *Ficţiunea jurnalului intim,* III, pag. 103-151.

CRONOLOGIE[1]

1840

februarie 11. Titu Maiorescu se naşte la Craiova, fiu al lui Ion Maiorescu, profesor şi inspector la Şcoala Centrală de aici, şi al Măriei, despre care ştim destul de puţine lucruri. Familia se numea Trifu, pe linie paternă, şi era originară din Bucerdea-Grânoasa, veche comună românească de lângă Blaj, menţionată în documente încă în 1303. Ion Maiorescu, născut în 1811, se înrudea, prin mama sa, cu Petru Maior şi după ce foloseşte numele I. Trifu Maiorean, I. Maior, I. Maiorescu, se opreşte la forma Maiorescu, pe care o transmite şi familiei sale.

Măria, mama viitorului critic, născută în 1819, descindea din familia Popazu, din Vălenii de Munte, cu origini mai îndepărtate din Macedonia. Era soră cu Ioan Popazu, episcopul din Caransebeş. Căsătoria lui Ion Maiorescu cu Măria Popazu are loc în 1837 şi Emilia, cel dintâi copil al lor, se naşte în 1838.

1837

iulie 1. Ioan Maiorescu este transferat la Craiova cu funcţia de profesor şi director de gimnaziu.

[1] *Cronologia* de faţă este alcătuită pe baza lucrărilor lui T. Maiorescu, *însemnări zilnice* şi *Jurnal şi epistolar,* a monografiei lui E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I—II, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1940.

1842

martie. Destituit din funcţiunile didactice, Ioan Maiorescu pleacă din Craiova, stabilindu-se din nou la Braşov.

1843

august 13. Ioan Maiorescu se întoarce la Craiova, profesor şi inspector la Şcoala Centrală, dar fu silit să părăsească postul în urma unei critici virulente la adresa vieţii culturale din ţară. II întâlnim, cu numele Ion Maior, profesor la Seminarul Veniamin din Iaşi. Rosteşte, la întoarcerea în Craiova, cu ocazia examenelor de sfârşit de an, un discurs în apărarea clasicismului, care făcu impresie. Titu Maiorescu va proceda în chip asemănător şi, profesor la Iaşi, va pleda, în cel dintâi *Anuar pe* care îl scoate în 1863, în favoarea limbilor clasice cu rol în disciplinarea minţii şi în educaţie.

1845

Asistă Ia Sibiu Ia reprezentarea comediei lui August von Kotzebue, *încurcătura,* ale cărui piese sunt traduse şi la noi încă din 1839.

1846-1848

Titu Maiorescu frecventează o şcoală primară, unde pictorul Const. Lecca, întors de la studii din Italia, preda caligrafia.

1847

Asistă în Bucureşti la reprezentarea piesei *Boeria de trei zile.* Este vorba, probabil, de piesa lui Ion Dumitrescu-Movileanu, *Două sute de galbeni sau Paharnicia de trei zile,* care se joacă şi în timpul revoluţiei din 1848.

1848

iunie 13. Ioan Maiorescu se alătură revoluţionarilor din Muntenia şi ia parte la zădărnicirea planurilor de înăbuşire a revoluţiei. Mai înainte, în ianuarie 1848, colindă prin Munţii Apuseni şi adună documente despre lupta revoluţionarilor transilvăneni, pe care le publică în cartea *Die Rumänen der Osterreichischen Monarchie.* Guvernul provizoriu îl numeşte agent pe lângă Dieta din Frankfurt.

1848-1949

Ioan Maiorescu lăsa cei doi copii, pe Emilia şi Titu, în grija soţiei sale. Ştirile despre familie, din aceşti ani, sunt puţine, de provenienţă orală. Se pomeneşte despre o călătorie ia Sibiu, unde Emilia, sora criticului, se găsea în pensionatul d-rei Vauthier, şi de peregrinări prin Transilvania, pline de primejdii în timpul revoluţiei. Titu Maiorescu, în vârstă de 8 ani nu păstrează amintiri din acele vremuri tulburi, cu mari frământări sociale.

1850

noiembrie 1. Titu Maiorescu se înscrie ca elev în clasa I Ia gimnaziul din Braşov, înfiinţat atunci şi care funcţiona cu o singură clasă. Avea şi un singur profesor, Gavril Munteanu, pentru toate materiile.

1851

iulie 31. T. Maiorescu ţine cuvântarea de sfârşit de an la împărţirea premiilor, care se publică în *Foaie pentru minte, inima şi literatură,* fără numele elevului. „Primiţi dar de Ia cei 300 şi mai bine de şcolari - se adresează copilul de 11 ani autorităţilor şcolare - ce învaţă în această şcoală patronată de dumneavoastră, primiţi, onorabili patroni, prin mine, fragedul lor organ, mulţumirile cele mai sincere şi fiţi încredinţaţi că recunoştinţa lor va fi veşnică în inima lor ca şi roadele învăţăturii semănate în mintea lor prin generozitatea dumneavoastră." Va fi el sau nu şi autorul cuvântării, important rămâne faptul că ea este cea dintâi manifestare a aceluia care avea să devină unul dintre cei mai buni oratori ai României.

1851

august. Ioan Maiorescu îşi cheamă familia la Viena. Măria, împreună cu cei doi copii, pleacă din Braşov în septembrie, ajungând la Viena după o călătorie de trei săptămâni.

octombrie. Se înscrie la Gimnaziul Academic, o anexă pentru elevii externi ai Institutului *Theresianurn.*

decembrie. I se echivalează anul de la Gimnaziul din Braşov şi este admis ca elev cu statut regulat în clasa a doua a Academiei. Făcu la sfârşitul anului cea mai bună compoziţie în germană, fiind clasificat printre elevii eminenţi.

1855

martie. Titu Maiorescu primeşte un stipendiu (bursă) de la Consistoriu, cu sprijinul lui Timotei Cipariu pe lângă mitropolitul Sterca Şuluţiu.

noiembrie. Inaugurează jurnalul său cu o recapitulare a evenimentelor petrecute între noiembrie 1847 şi noiembrie 1855. Maiorescu asistă în aceşti ani, la Bucureşti (1848), la Braşov (1848-1850) şi la Sibiu (1845) la reprezentarea unor piese din autori români şi din August von Kotzebue, la Viena, la Burgtheater, unde au loc spectacole cu piese de Shakespeare, Goethe, Schiller, Lessing. Frecventează şi Opera, unde se reprezintă spectacole cu opere de Rossini, Donizetti, Mozart. Jurnalul ocupă un loc aparte prin extinderea în timp şi prin bogăţia de informaţii, pe care nu le găsim în altă parte.

• Termină piesa *Die Blodsinnige (Idioata),* pe care dorea să o trimită la Josephstädter Theater să i se reprezinte, ceea ce nu se întâmplă. Acum scrie şi primele versuri în germană.

1856

aprilie. Titu Maiorescu se angajează să dea lecţii de desen copiilor contelui Coronini, îndrăgostindu-se de fiica acestuia Olga, contesa Coronini-Kronberg.

iunie 1. Ioan Maiorescu este pensionat din slujba de la Ministerul Justiţiei din Viena şi pleacă spre Tara Românească.

octombrie 1. Titu Maiorescu devine elev intern la *Theresianurn* din Viena. Pe baza rezultatelor la învăţătură, tatăl său îi obţine de la prietenii săi bursa Romanţai pe trei ani şcolari: 1856/1857, 1857/1858 şi 1858/1859. După cum obţine o subvenţie din partea lui Barbu Ştirbei pentru studiile fiului său pe anii 1856-1858.

octombrie 24. începe *Epistolarul,* scrisori de prim ordin pentru cunoaşterea vieţii sale şi a persoanelor cu care corespondează. Cea dintâi scrisoare o adresează lui R. Keichel, profesorul său de greacă, latină şi limba germană de la Gimnaziul Academic, care îl preţuia pentru diligentele la învăţătură. îşi exprima recunoştinţa pentru profesor şi regretul că, fiind intern la *Theresianurn,* nu-i putea prezenta personal mulţumirile sale. Scrisoarea este pregătită în stilul ceremonios al cancelariilor austriece. Scria, tot acum, unui amic al său J. Cornea (Iosif Kernbach), cu numele căruia ne mai întâlnim în *Jurnal şi epistolar,* plecat în concediu în Moldova. îi scria şi tatălui său în latină, surorii sale Emilia şi Adelei Rainhardt, o scrisoare de dragoste cu consideraţii filozofice, care nu cucereşte inima colegei sale.

decembrie (st.v.). Asistăm la prima încercare a adolescentului Maiorescu de a-şi face intrarea în presă. îi trimite lui Iacob Mureşanu, redactorul *Gazetei Transilvaniei,* o traducere, *Noaptea de Anul Nou* de Jean Paul (Jean Paul Friedrich Richter), însoţită de o lungă scrisoare cu consideraţii lingvistice, care îl arată adeptul sistemului etimologic, folosit şi de Ioan Maiorescu, tatăl său. Cere să i se răspundă la numele *Aureliu.*

1857

ianuarie 2. Iacob Mureşanu răspunde la scrisoarea lui Maiorescu privind colaborarea sa la *Gazeta Transilvaniei,* deloc încurajator. „V.A. [Viena, Aureliu]. Intenţiunea e bună, proba mică, vom vedea."

hdie 10. Constată cu satisfacţie că „şcoala filozofică", pe care o constitui în jurul său, cucerea teren. Notează şcolarii săi: Baronul Kutschera, Cavalerul Czapka-Winstetten, Cavalerul Ozegowici, Nobilul Rossmanit, Nobilul Rechtenberg, Contele Pavacini, Contele Monteconccoli, Contele Welserheimb. Să-1 alăturăm pe Richard Capellmann şi el din aristocraţia austriacă, cu care leagă cea mai strânsă prietenie. Alături de notaţiile din *însemnări zilnice* şi de scrisorile din *Epistolar,* manuscrisele sale cuprind şi un mare număr de poezii, în care întreţine dialogul cu „şcolarii săi, în cea mai mare parte catrene cu caracter aforistic". Maiorescu, cu origine socială modestă, se impune la

Theresianurn prin studiul individual şi prin cultivarea relaţiilor cu colegii săi ca să-1 recunoască „şef de şcoală". Studiile de la *Theresianurn* îl pregătiră şi pentru activitatea de mai târziu în România. Th. Rosetti, P.P. Carp, V. Pogor, I. Negruzzi, descendenţi ai boierimii moldovene, îl primesc în mijlocul lor pe Maiorescu, care aparţinea altei stări sociale, şi îl recunosc „şef de şcoală".

1858

iulie 27- încheie susţinerea examenului de bacalaureat la *Theresianurn,* clasificându-se primul. La festivitatea de încheiere este ales să rostească cuvântarea din partea elevilor absolvenţi. Susţine cuvântarea în limba latină, în prezenţa ministrului Cultelor, Thun.

august 7—octombrie 27. Vacanţă la Braşov după terminarea studiilor la *Theresianurn.* Bogată corespondenţă cu foştii săi colegi de la Viena, cunoscuţi şi membri ai familiei sale, din alte localităţi. Informaţii privind starea sănătăţii tatălui său nu prea bună, gata pentru sacrificii ca să-şi sprijine copiii, însă sever în raporturile cu ei; mama, prezenţă cotidiană în familie; sora sa, confidenta cea mai apropiată, cum îi va rămâne toată viaţa.

noiembrie 3. Ajunge la Berlin, la aproape trei săptămâni după începerea cursurilor universitare. S-a înscris la Universitatea din Berlin, nedecis dacă să studieze dreptul sau filozofia.

noiembrie 8. Scrisoare către mama sa. Primele impresii despre oraş. „Viena n-ajunge nici la unghia Berlinului. Mai întâi aici nu e nici o stradă strâmbă, toate fără excepţiune sunt drepte şi large", strada principală „podită cu asfalt" şi aleele cu tei şi monumente făceau o „impresiune pompoasă".

1859

ianuarie 30. Ţinea lecţii în familia consilierului de justiţie, Kremnitz. Dăduse un anunţ prin Biroul de intelectuali din Berlin, încă în 9 noiembrie 1858: bacalaureat „cu prima distincţie de la Viena" se oferea pentru meditaţii, după preferinţă şi ţinute la domiciliu. Probabil, în urma acestui anunţ şi în alte împrejurări este angajat de consilierul Kremnitz să ţină lecţii de franceză. Face cea dintâi prezentare a familiei Kremnitz: „Sunt 4 copii ai consilierului care învaţă cu mine. Fata mai mare (20 de ani), Clara, blondină germană de o paloare mată, cam trecută de anii învăţăturii şi de aceea, când lucrează, făcând multe greşeli. Cea mai mică, de 15 ani, Helene, de tot frumoasă, neagră, cap foarte dezvoltat. Ca ira. - Hermann de vreo 16 ani, cap bun, lucrează bine; Wilhelm, de vreo 17 ani, german - cam ca Cornea şi samănă - nasone excepto". Cornea este I. Kernbach, colegul său de la *Theresianurn,* cu care întreţinea dialogul epistolar. Ne întâlnim şi cu Hermann în scrisorile lui Maiorescu. Wilhelm, căsătorit cu Mite, este doctorul regelui Carol I. Helene, nestatornică în relaţiile din societate, va şti să se folosească de frumuseţea ei. Clara, mai mare cu un an decât Maiorescu, căreia îi face un portret nu tocmai favorabil, va fi soţia sa. Sunt şi persoanele care vor juca rolul principal în drama sa sentimentală.

iunie 26. Maiorescu îşi trece doctoratul la Giessen cu o teză, susţin exegeţii săi, *De Philosophia Herbarti,* care însă nu s-a găsit. T. Vianu face investigaţii la Universitatea din Giessen şi nu găseşte nici o mărturie în această privinţă. Şi totuşi se găseau alte informaţii importante prin care să clarifice această chestiune. O facem acum după *Jurnal şi epistolar*. Maiorescu adresă o scrisoare decanului de la Universitatea din Giessen în 23 aprilie 1859, în care solicita să încuviinţeze să-şi treacă acolo doctoratul în filozofie. Il informa în această scrisoare că absolivse cursurile, ca intern al „Academiei cavalereşti Tereziane", cu distincţie şi că urma dreptul la Universitatea din Berlin. Dacă i se da această încuviinţare se putea prezenta de îndată să se supună la „examenul oral" pentru trecerea doctoratului. Această încuviinţare i se dă şi se supune la examenul oral, singurul care se cerea la această universitate, pentru trecerea doctoratului. îi scrie tatălui său, în aceeaşi zi la ieşirea de la examen. „Tocmai depusei doctoratul verbal în filozofie. Sunt aprobat «magna cum laude»". O înştiinţa în aceeaşi zi şi pe Emilia, sora sa, că „povestea asta cu doctoratul este o jucărie". Adresează o scrisoare şi lui Johann baron Kutschera, colegul său de la *Theresianurn,* pe care îl informează că trecuse doctoratul „magna cum laude" şi îl roagă să vestească de acest lucru pe toţi cunoscuţii lor din Germania.

Problema doctoratului lui Maiorescu se clarifică definitiv. îl trece la Giessen cu un examen oral, cum se accepta la această universitate, şi invocarea unei teze, pe care ar fi prezentat-o, ţine de fabulaţie, cum se întâmplă adeseori în evocările din memorialistică.

august 13—august 21. Călătoria din Germania-Budapesta-Timişoara-Buziaş-Giurgiu-Bucureşti. Călătoria cu trenul îl umple de funingine de la locomotivă şi grănicerii români îl privesc ca pe un „carbonar". Aluzie la revoluţionarii italieni. în timpul călătoriei pe Dunăre schimbă mai multe vapoare, unele mai rele decât altele. Consideră că Dunărea la Porţile de Fier este mai măreaţă decât Rinul. Vidinui îi apare ca un oraş turcesc, din „cocioabe de lut, clădite în neorânduială", între care se înalţă minarete „ascuţite şi pitoreşti". Vaporul trece pe lângă o insulă stearpă. Se vedeau sute de pelicani, iar în jurul ei „cocori în masă". Bucureştiul îi apare prin viaţa trepidantă „un haos de nedescris". Scrisoarea către Hermann şi Wilhelm Kremnitz din 13 august 1859, în care relatează cele de mai sus, este cel dintâi jurnal de călătorie din scrisul maiorescian.

septembrie. Ţine la Bucureşti conferinţa *Socialism şi comunism,* despre care aminteşte în scrisoarea de mai sus, însă nu se ocupă de ea, cum ne-am aştepta, în *Jurnal şi epistolar.* O cunoaştem din darea de seamă pe care i-o consacra A1. Pelimon în 2/24 septembrie 1859. Maiorescu ar fi lăudat „liberalismul", „ideea cea mai măreaţă şi mai umană".

octombrie 13—14. Pleacă din Bucureşti spre Paris, via Berlin.

noiembrie 15- Ajunge la Paris. Şi-a echivalat testimoniul de la *Theresianurn* cu cel francez de *„bachelier es lettres"* ş\ primul an de studii la Drept absolvit la Berlin. Astfel se poate înscrie ca student în anul II al Facultăţii de Drept din Paris.

1860

martie 4. Adresează o petiţie Eforiei Şcoalelor ca să fie trimis la Paris pentru studii de drept. Ii scria, în ziua următoare şi surorii sale, relatându-i scena despărţirii de Berlin, de Clara Kremnitz.

martie 27. îi scrie tatălui său despre pregătirile pentru examene. De aici aflăm că studia la Paris cu un „stipendiu" primit de la Eforia Şcoalelor.

aprilie 22. începutul corespondenţei, foarte bogată, cu Theodor Rosetti, frate cu Elena Cuza, soţia domnitorului Alexandru Ioan Cuza. îl recomanda călduros surorii sale, cu intenţii matrimoniale, care nu se vor îndeplini. Theodor Rosetti va fi cel mai apropiat prieten al său, între fondatorii Societăţii „Junimea".

mai 19. Scrisoare către tatăl său, în care respinge „admoniţiunea" (mustrarea) că îşi „bătea joc de limba română", când părăsea sistemul etimologic, în corespondenţa sa. Scrisoarea este cea dintâi mărturie că Maiorescu se desprinse de „ciparism".

hdie 24. Compune un „răspuns magistral", cum spune Maiorescu, pe care îl trimite ziarului *Naţional,* în apărarea tatălui său, atacat de G. I. Valentineanu în ziarul *Reforma,* în care îl învinuia, că, în calitate de director al şcoalelor publice, promova o politică „antinaţională şi machiavelică." Răspunsul nu se publică. Este o nouă încercare de a intra în presă, care însă rămâne fără succes.

decembrie 19. Scrisoare către tatăl său, în care îi aduce la cunoştinţă că fusese proclamat de Universitatea din Paris, *licencie es lettres.* îi comunică şi obiectul tezelor: pentru teza franceză: *La relation. Essai d'un nouveau fondament de [la]philosphie;* pentru teza latină: *De sophistarumphilosophia.* în prima teză îşi propunea să demonstreze că eclectismul lui Victor Cousin era o dovadă de „impotenţă filozofică", iar în a doua să înlăture opiniile false cu privire la apologia sofiştilor în contra lui Platon. Asupra modului cum îşi propunea să prezinte filozofia lui Cousin, îl informează şi pe Th. Rosetti în scrisoarea din 11 decembrie 1860. Teza este respinsă şi nu rezultă de nicăieri până acum că şi-a trecut şi doctoratul la Sorbona.

• Trimite la sfârşitul anului lucrarea *Einiges Philosphische in gemeinfasslicher Form,* scrisă sub influenţa lui Herbart, filozoful german, care se bucura de trecere la acea vreme. Este prima lucrare de filozofie a lui Maiorescu şi ultima. Va mai elabora numai tratatul *Logica,* tipărit în mai multe ediţii şi care va servi ca manual de şcoală.

1861

aprilie 27. Ţine la Philosophische Gesellschaft (Societatea de Filozofie) din Bedin conferinţa *Die alte franzbsische Tragbdie und die Wagnersche Musik,* în care manifestă rezerve faţă de muzica lui Wagner, cum va arăta şi mai târziu. Este ales membru extraordinar al Societăţii filozofice din Berlin, „organul central al hegelienilor". Un rezumat al Conferinţei se publică în revista *Der Gedanke* din Berlin. Maiorescu ţine această conferinţă mai întâi la Berlin în 10 martie 1860, în folosul monumentului lui Lessing la Kamenz, şi o repetă la Paris în 12 aprilie 1861, la Cercles des Societes savantes. Conferinţa în rezumatul din *Der Gedanke* este reprodusă de T. Vianu în studiul său *Influenţa lui Hegel în cultura română.* La conferinţa lui Maiorescu asistă şi Franz Bopp, profesorul lui Eminescu de sanscrită la Universitatea din Berlin, Karl Werder, profesorul său de estetică teatrală la aceeaşi universtate, şi Fr. A. Trendelenburg, profesor de filozofie la Universitatea din Berlin, pe care îl invocă poetul în apărarea lui Maiorescu, acuzat de plagiat în 1877.

Maiorescu peregrinează în timpul studiilor sale universitare între Berlin, Paris şi Giessen şi ne-am aştepta să luăm cunoştinţă de profesorii de la cele trei universităţi şi de activitatea lor ştiinţifică. Caietul său cu însemnări zilnice nu se păstrează pentru aceşti ani. Nu aflăm mare lucru în această privinţă nici din *Jurnal şi epistolar.* Dialogul epistolar este dominat de scrisorile către familia Kremnitz să-i câştige încrederea pentru căsătoria cu Clara, fata mai mare, ceea ce se va şi întâmpla nu peste multă vreme.

noiembrie 2. Susţine examenul de licenţă la Facultatea de Drept din Paris, cu teza *Du regime dotai.*

noiembrie 27- Se întoarce în ţară, doctor în filozofie de la Universitatea din Giessen şi înainte de a avea o situaţie materială asigurată se angajează să intre în viaţa publică.

decembrie 10/22. Cu autorizarea Eforiei Instrucţiunii Publice, ţine la Academia Naţională conferinţa *Educaţia în familie.* Maiorescu îşi face intrarea în viaţa publică cu o conferinţă care se încadra în preocupările sale din epoca studiilor universitare.

1862

aprilie 24. Critică violentă la adresa lui V. Pogor, care intenţiona să publice traducerea sa din *Faust.* O tipăreşte în colaborare cu N. Skelitty în 1862. Maiorescu nu o mai critică, cum ne-am aştepta. V. Pogor intrase în gruparea care va constitui Societatea „Junimea" şi nu mai era, ca mai înainte, un „individ" şi un „infam". Sunt primele mărturii ale criticii partizane maioresciene.

iulie 12/24. Căsătoria cu Clara Kremnitz, fiica consilierului de justiţie, sora lui Wilhelm Kremnitz, medicul de mai târziu al regelui Carol I. Căsătoria se oficiază la Berlin, în rit protestant, şi la Bucureşti, în rit ortodox.

noiembrie 13. Este numit de ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, prin *Decretul992,* director al Gimnaziului şi Internatului din Iaşi.

noiembrie 16. Primeşte din partea ministrului şi numirea ca profesor de istorie universală la Universitatea din Iaşi.

decembrie 3. Inaugurează activitatea sa în învăţământ - preia conducerea gimnaziului din Iaşi într-un moment când acesta era în plină anarhie. Directorul şcolii, soţia sa şi economul fură bătuţi de un grup de elevi. Maiorescu găsi mijloacele să pună ordine şi la sfârşitul anului publica cel dintâi *Anuar al Gimnazudui şi Internatidxii din Iaşi,* pe care îl expediază, sub baderolă, la peste o sută de adrese. în listă figurează instituţiile de învăţământ din Berlin, Viena, Bucureşti, Craiova, Braşov, Cernăuţi. Tipăreşte în acest prim *Anuar* studiul *Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiei morale studiul fundamental în gimnaziu?* pledoarie în favoarea culturii clasice, cum avea să facă şi Eminescu mai târziu. Datele şcolare pe care le introduce în *Anuar* fac din el, alături de studiul maiorescian, o lucrare de referinţă pentru cunoaşterea învăţământului din Moldova.

decembrie 9. Ţine la Universitatea din Iaşi cursul *Despre istoria republicii romane, de la introducerea tribunilor plebei până la moartea luihdiu Cezar.* Maiorescu îşi făcea intrarea în învăţământul universitar, unde va preda istoria filozofiei şi logica. Problemele învăţământului stau şi în atenţia lui Ioan Trifu Maiorescu, tatăl său, care publică, cu acest nume, lucrarea *Reflexiuni fugitive asupra*

modificărilor şi reformelor ce se introduc în ramul instrucţiunii publice prin bugettdpe anul 1853- Tatăl şi fiul aveau vocaţia pentru învăţământ.

1863

februarie 10. Inaugurează în sala Băncii Moldova un ciclu de „Prelecţiuni populare", care se bucură de mare succes. I se alătura P. P. Carp şi V. Pogor, la aceste conferinţe, iniţial fără un program bine stabilit. Maiorescu îşi propuse să vorbească despre religie, individualitatea poporului, socialismul şi comunismul în Franţa, V. Pogor despre Revoluţia Franceză, iar P. P. Carp despre trei Cezari (lulius Cezar, Carol cel Mare, Napoleon). Se prefigura constituirea Societăţii „Junimea".

februarie. Consiliul universitar ratifică numirea lui Maiorescu ca profesor titular definitiv. Este ales decan al Facultăţii de Filozofie.

martie 28/aprilie 9. S-a născut Livia, fiica lui Titu Maiorescu.

octombrie (începutul lunii). Este ales rector al Universităţii din Iaşi, în locul lui N. Ionescu, viitorul său adversar.

octombrie 8. Activitatea în fruntea Gimnaziului şi Internatului din Iaşi cu rezultate bune determină Ministerul Cultelor şi Instrucţiunii Publice să-1 treacă la conducerea Institutului „Vasile Eupu" (Vasilian), care pregătea învăţători. Şcoala se afla în plină dezorganizare şi Al. Odobescu, ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice, hotărăşte amânarea deschiderii cursului cu două luni şi Maiorescu pleacă în Prusia să se informeze asupra şcolilor din această categorie. Cursurile încep la 8 ianuarie 1864, cu vreo 22 de elevi şi cu doi profesori: Teodor Burada pentru muzică şi Maiorescu pentru gramatică românească, compunere şi psihologie populară.

• Maiorescu întocmeşte şi acum un anuar pentru primul an de învăţământ, *Anuand Institutului „ Vasile Lupu " (Şcoala Normală de la Trei Ierarhi)* cu informaţii şcolare foarte importante. Aici tipăreşte şi *Regulile limbei române pentru începători,* lucrare menită să răspundă nevoilor predării în clasă a limbii române. Are între şcolarii din clasa I pe Ion Creangă, care va retipări, mai târziu, lucrarea cu învoirea profesorului său. Aceste reguli pentru începători constituie punctul de plecare în activitatea desfăşurată de Maiorescu pentru stabilirea regulilor limbii române.

1864

• Fondează Societatea „Junimea", cum se arată în *Albumul Societăţii „Junimea",* împreună cu Vasile Pogor, P. P. Carp, Iacob Negruzzi şi Th. Rosetti, intelectuali cu pregătire academică la Universităţile din Franţa şi Germania. Direcţiile de manifestare se definesc de la înfiinţarea ei: „prelegerile populare", tipografie proprie şi înfiinţarea unei reviste, să susţină activitatea literară şi ştiinţifică. Societatea exercită o puternică atracţie. Se înscriu patru noi membri în 1864, optsprezece în 1865 şi numărul lor sporeşte la peste o sută până în 1885. Societatea se ilustrează prin durabilitatea în timp şi prin marile personalităţi creatoare.

augicst2. încetează din viaţă la Bucureşti Ioan Trifu Maiorescu, tatăl criticului.

noiembrie 13. Se stinge din viaţă Măria Maiorescu, mama criticului.

octombrie 9. Suspendarea din toate funcţiile deţinute în învăţământ în urma deschiderii procesului pentru imoralitate, organizat de Nicolae Ionescu, profesor la Universitatea din Iaşi, conducătorul „Fracţiunii libere şi independente", adversar politic al lui Maiorescu. La proces se prezintă ca martoră a acuzării şi Veronica Miele, elevă, fapt pentru care Maiorescu nu o va ierta toată viaţa.

1865

februarie 4—8. Judecarea procesului de un complet sub preşedinţia lui Gheorghe Racoviţă, junimist şi prieten cu Maiorescu de la Viena. Avocaţii apărării: V. Pogor, P. P. Carp, Octav Teodor, G. Mârzescu, Iacob Negruzzi.

februarie 8. Pronunţarea sentinţei de achitare în procesul de imoralitate, cu majoritate de voturi (2 din 3). Aceasta a dus la tergiversarea situaţiei până la reluarea procesului în instanţa de apel şi pronunţarea sentinţei definitive (27 aprilie).

mai. Restabilirea în toate funcţiile deţinute înainte de destituire: director al Institutului Vasilian, profesor şi rector al Universităţii din Iaşi.

iunie 6/18. Pleacă împreună cu familia într-o călătorie în Germania şi Franţa.

iunie. Titu Maiorescu înaintează o cerere pentru a i se acorda libertatea de a profesa avocatura.

1866

ianuarie 10/22. Rezoluţia Curţii de Apel din Iaşi prin care Maiorescu primea dreptul de „a exersa misia de avocat". Documentele nu se cunosc, mai important fiind actul de împământenire, „Fracţioniştii" ieşeni se prevalează de acest lucru şi cer în instanţă ştergerea lui Maiorescu din listele electorale. Justiţia se pronunţă în favoarea sa.

august 1-15. Apare în broşură studiul *Despre scrierea limbei române,* în care critică sistemul etimologic (T. Cipariu) şi cel fonetic (A. Pumnul).

1867

martie 1. începe să apară la Iaşi revista *Convorbiri literare* sub direcţia lui Iacob Negruzzi, bilunar, în paginile căreia îşi publică lucrările Maiorescu, Eminescu, Slavici, Creangă şi alţi scriitori. Revista se mută la Bucureşti în 1885 şi pierde o parte din colaboratori. Va apărea până în martie 1944, fiind , alături de *Familia* şi de ziarul *Telegraful român* din Sibiu, revista cu cea mai lungă perioadă de apariţie în presa românească.

octombrie 27. Curtea de Casaţie anulează prin decizie „sentinţa judecătorească prin care se hotărî că nu putea fi înscris în listele electorale, întrucât nu avea cetăţenia română". Intrarea lui Maiorescu în viaţa politică este întâmpinată cu ostilitate de „fracţioniştii" ieşeni.

1867-1868

Acţiune, fără precedent, în asanarea vieţii culturale şi literare: *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867, în contra direcţiei de azi în cultura română, Limba română în jurnalele din Austria.* Teoria „formelor fără fond" şi caracterul ei contestativ. Introducerea lor de AI. Cuza, din nevoie de apropiere - „remporizare" - a societăţii româneşti de ţările apusene. Pledoaria lui Eminescu pentru învestirea „formelor" cu „fondul" care lipsea: oameni pregătiţi şi cu dragoste de ţară.

1868

Tipărirea în volum a studiului *Contra şcoalei Barnuţiu,* respingerea tezelor cărturarului transilvănean, profesor la Universitatea din Iaşi, privind ideea utopică a restaurării dreptului şi a republicii romane în România. Mutarea luptei cu „bărnuţiştii" de pe teren cultural în viaţa politică.

1869

aaugast 12. Titu Maiorescu se retrage din Societatea Academică, dominată de etimologismul ardelean, pe care criticul nu-1 accepta.

1871

aprilie 15. Vizita Principelui Carol I la Iaşi, însoţit de reprezentanţii guvernului în frunte cu G. Costaforu. întrevederi cu Costaforu şi propunerea făcută de acesta „junimiştilor" să intre în viaţa politică. Constituiţi într-o societate declarată în afara luptelor politice, „junimiştii" intră totuşi în viaţa parlamentară.

mai 15. începe publicarea, în *Convorbiri literare,* a studiului *Direcţia nouă în poezia şi proza română.*

mai. Colegiul IV de la Severin şi Piteşti îl aleg deputat. Titu Maiorescu intră în viaţa politică şi se va impune ca mare orator. *Discursurile* sale tipărite în cele cinci volume, între 1897 şi 1915, ilustrează istoria constituirii României moderne.

Mutarea luptei dintre „Junimea" şi „Fracţiunea liberă şi independentă" ieşeană din disputele locale pe scena tribunei parlamentare.

iunie 9. B. P. Hasdeu deschide lupta împotriva „noii direcţii", care va culmina cu farsele pe care le face *Convorbirilor literare,* în două rânduri. Maiorescu şi I. Negruzzi evită dialogul cu Hasdeu.

iunie 27. Ţine în Cameră primul discurs, în care se pronunţă împotriva agitatorilor de la Universitatea din Iaşi; cere extinderea învăţământului la sate şi susţinerea lui prin prevederi înscrise în bugetul pe 1872.

august. Societatea „Junimea" este acuzată de către „Fracţiunea liberă şi independentă" din Iaşi de cosmopolitism, iar disputele pe această temă se poartă şi în Societatea „România jună" a studenţilor români din Viena, după Serbarea de la Putna, din august 1871. Eminescu defineşte în aceste discuţii din cadrul Societăţii studenţilor români din Viena şi orientarea criticii lui Maiorescu. „Principiul fundamental al tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu este - arată Eminescu -, după câte ştim noi, *naţionalitatea în marginile adevărului.* Mai concret: ceea ce nu-i *adevărat*nu devine adevărat prin împrejurarea că-i naţional; ceea ce-i injust nu devine adevărat prin împrejurarea că-i naţional; ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i naţional, ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i naţional." Eminescu pregăteşte acest articol pentru *Românul,* iar Ioan Slavici stăruie să nu-1 publice, să nu dea o nouă ocazie pentru disputele din sânul societăţii studenţeşti. E. Lovinescu apreciază că articolul reflectă o maturitate ieşită din comun pentru un tânăr în epoca studiilor universitare.

octombrie. Demiterea lui Titu Maiorescu din învăţământ pe motiv că nu-şi îndeplineşte obligaţiile de la Universitate, după intrarea lui în viaţa parlamentară. Va rămâne departe de viaţa didactică timp de 13 ani.

1872

ianuarie. Schiţează „Programa" de lucru pentru 1872: să termine articolul *Direcţia nouă (Proza),* să ţină câteva prelegeri publice, să tipărească cartea tatălui său despre românii din Istria şi să întocmească un manual de filozofie pentru bacalaureat.

februarie 6. Ţine în Aula Universităţii prima prelegere, ca introducere la studiul *Mijloacele educaţiei;* primire favorabilă; continuă traducerea *Aforismelor* lui Schopenhauer, pe care le citi la Societatea „Junimea".

martie 12124. Depune la Cameră o *Moţiune* cu privire la bugetul învăţământului; rosteşte un discurs timp de o oră şi jumătate şi face o bună impresie, după ce vorbiră, înaintea sa, mai mulţi „palavtagii".

iulie. Prima întâlnire cu Mihai Eminescu, la Botoşani.

august. Călătorie de vacanţă în ţările apusene. Asistă, la Viena, la reprezentarea operei lui R. Wagner, *Lohengrin* şi îi face cea mai rea impresie prin zgomotele instrumentelor muzicale (200 la număr) şi urletul corului (200 de persoane). Masivitatea nu conduce şi la frumuseţea muzicală. Revin aprecierile critice la adresa muzicii lui Wagner din conferinţa ţinută la Berlin cu câţiva ani mai înainte.

noiembrie 26. Fiul său Liviu, născut în 9 august 1869, încetează din viaţă.

1873

ianuarie. Schiţează *Proiecte* pentru lucrările ce urma să le elaboreze: să termine publicarea articoleloi de critică, să încheie traducerea *Aforismelor* lui Schopenhauer, să tipărească o broşură în chestiunea evreiască, să publice complet lucrarea tatălui său despre românii din Istria şi să publice *Logica* sa.

mai. Publică *Beţia de cuvinte* în *Convorbiri literare,* VII, nr. 2, mai 1873.

mai l-iulie 1. Polemică cu V.A. Urechia, G. Sion, Petre Grădişteanu şi Pantazi Ghica, colaboratori ai *Revistei contimporane.*

octombrie 4116. însemnări despre Mite Kremnitz, fiica doctorului Bardeleben, profesor la Facultatea de Medicină din Berlin; căsătoria cu Wilhelm Kremnitz, împotriva voinţei ei; caracterizarea ei: „cap pătrunzător, foarte inteligent". însemnările anticipează relaţiile lui Maiorescu cu Mite Kremnitz şi drama sa familială.

1874

aprilie 7. Intră ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice în guvernul conservator condus de Lascăr Catargiu. Pleacă la Cernăuţi în ziua numirii sale şi poartă discuţii cu Gheorghe Hurmuzachi pentru preluarea arhivei lui Eudoxiu Hurmuzachi, încetat din

viaţă în februarie 1874. După îndeplinirea unor formalităţi complicate, documentele ajung în ţară câteva luni mai târziu şi ele stau la baza istoriografiei noastre naţionale.

aprilie. Se mută de la Iași la București și locuiește la familia Kremnitz, apoi cu chirie la diferiţi proprietari până în ianuarie 1879 când se mută în casa lui din str. Mercur, nr. 1. Aici vor avea loc şedinţele literare. Casa din Iaşi o vinde în 1874, dar are, în continuare, legături intermitente cu capitala Moldovei, prin vizitele pe care le face Emiliei, sora sa, căsătorită cu profesorul şi compozitorul W. Humpel, şi prin participarea la aniversările „Junimii".

• Publică primul volum *Critice,* Bucureşti, „Socec".

1875

iulie 6/18—august 15/27. Pleacă din Bucureşti în excursie: Piteşti—Câmpulung-Bran-Braşov. Călătoreşte cu diligenta, iar de la Rucăr călare, până la trecerea graniţei. Notaţii privind oamenii care îl găzduiesc şi frumuseţea peisajului.

octombrie—septembrie. Aminteşte de traducerile Mitei Kremnitz din româneşte în germană; excursii împreună cu ea la Măgurele - „clipe luminoase".

1876

ianuarie. întocmeşte *Proposita,* planul său de lucru pentru acest an: să publice cuvântările ţinute în Cameră, să tipărească lucrarea tatălui său despre călătoria în Istria, să publice *Aforismele* lui Schopenhauer în *Convorbiri literare,* să publice partea a II-a a *Logicei* şi a *Criticelor.*

ianuarie 13/25. Consideraţii sumbre şi chiar gânduri de sinucidere. Aprecia că săvârşise un pas greşit căsătorindu-se cu Clara Kremnitz. îşi propunea să o trimită la Berlin pe Clara, împreună cu Livia, la părinţii soţiei, iar el să emigreze în America. Situaţia din familie continuă să se agraveze, însă îi va lipsi curajul, încă mulţi ani, până la desfacerea căsătoriei.

ianuarie 291 februarie 10. Demisionează din guvernul Lascăr Catargiu.

februarie 9/21. Ţinu în Cameră, „marea cuvântare" în apărarea lui Lascăr Catargiu; cuvântarea şi dezbaterile pe marginea ei se tipăresc în *Discursuri parlamentare* (II, p. 378-384).

aprilie 3. Guvernul condus de Lascăr Catargiu demisionează. Se formează pentru scurt timp două efemere guverne ale Coaliţiei de la Mazar-Paşa, pentru ca la 24 iulie 1876 să se formeze guvernul Ion C. Brătianu, care va fi marea guvernarea liberală (1876-1888).

• între ianuarie 1875 şi februarie 1876, Maiorescu rosteşte mai multe discursuri importante, privind: bugetul pentru restaurarea bisericii de Ia Curtea de Argeş (16 ianuarie 1875), repararea Teatrului Naţional din Bucureşti (18 februarie 1875), suprimarea unor catedre universitare (12 şi 13 decembrie 1875), proiectul său de reformă a învăţământului (21, 22 ianuarie 1876), înfiinţarea Facultăţii de Teologie la Iaşi (6 februarie 1876).

mai 31/iunie 12. Primeşte decretul de numire ca agent diplomatic al României la Berlin. Este primit de Principele de Coroană la Potsdam, noul palat imperial. întreprinde lungi tratative în chestiunea neutralităţii Dunării, încununate de succes. Este nevoit să-şi prezinte demisia în 2/14 iulie 1876.

iulie 10. Camera Deputaţilor propune trimiterea în judecată a miniştrilor din guvernarea conservatoare: Lascăr Catargiu, I. Em. Florescu, P. Mavrogheni, Al. Lahovari, V. Boerescu, N. Kreţulescu, G. Costaforu, P.P. Carp, Th. Rosetti, G. Gr. Cantacuzino, T. Maiorescu, pentru abuzuri în guvernare şi ingerinţe în alegeri. Cercetările durează până la 26 ianuarie 1878, când sunt sistate din ordinul lui I. C. Brătianu.

21 iulie/3 august. Se reîntoarce singur la Bucureşti.

septembrie 11/23. întocmeşte lista persoanelor de care ar putea dispune mai târziu în activitatea sa politică şi culturală; scurta caracterizare ale lor: Eminescu „bun revizor şcolar, rău profesor, idealist", Slavici, „profesor de filozofie, jurnalist", Samson Bodnărescu, „director de şcoală normală"; Creangă „bun institutor". Sunt cuprinse în listă aproape o sută de persoane.

1877

ianuarie-aprilie. Conduce ziarul *Timpul,* înfiinţat în 16 martie 1876. Demisionează ca urmare a „invaziunii ruşilor", a căror politică o condamnă în termeni severi.

aprilie 26. Declaraţia opoziţiei conservatoare publicată în *Timpul,* prin care informa opinia publică despre hotărârea sa de a nu face dificultăţi guvernului liberal, ca urmare a situaţiei grele în care se afla ţara cu armatele ţariste pe teritoriul său.

mai-august. Ţine seama de declaraţia opoziţiei conservatoare. Nu găsim în jurnal însemnări despre evenimentele grave prin care trecea, intrată în război, alături de armatele imperiale ruse. O însemnare din 5 iulie arată că îşi propunea să adopte, faţă de soţia sa, o atitudine „rece, însă mai natural şi mai adevărat". Frecventează familia Kremnitz şi se întâlneşte în fiecare zi cu Mite Kremnitz, spre nemulţumirea lui Wilhelm Kremnitz, soţul ei, indispus şi ursuz. De evenimentele politice şi luptele din Balcani se va ocupa în introducerile la discursurile parlamentare.

august—septembrie. Campania de presă susţinută de G. Zotu împotriva lui Maiorescu, acuzându-1 de plagiat în elaborarea lucrării *Logica,* publicată în 1876 şi retipărită încă în cinci ediţii până în 1913.
• Polemica lui Eminescu cu G. Zotu în apărarea personalităţii lui Maiorescu şi respingerea acuzaţiei de plagiat.

1878

ianuarie 23-24. Colegiul I de Iaşi îl alege deputat în Parlamentul României, din partea opoziţiei conservatoare. Contestarea alegerii de către „fracţioniştii" ieşeni şi atacurile lui Alexandru D. Holban la adresa lui Maiorescu şi a „Junimii" ieşene, că promovau filozofia lui Schopenhauer, dizolvatoare a societăţii româneşti, împiedică validarea mandatului.

• Eminescu, prin două articole publicate în *Timpul,* protestează împotriva acestor manevre care falsificau filozofia lui Schopenhauer.

aprilie 1. Alegerea lui T. Maiorescu este validată prin gestul lui C. A. Rosetti, preşedintele Camerei, de a introduce în urnă o bilă împotriva raportului de invalidare. Gestul a atras şi alte voturi în favoarea lui Maiorescu.

iulie-iulie. Congresul de la Berlin prin Tratatul de pace condiţionează recunoaşterea independenţei României de schimbarea unor articole din *Constituţie.* Dispoziţiile *Tratatului de pace* se înfăţişau, arată Maiorescu, ca „o umilire nemeritată" adusă României, după efortul şi sacrificiile în războiul împotriva Imperiului otoman. Modificarea acestui articol este supusă dezbaterilor în Parlament, la care ia parte şi Maiorescu, cum se vede din discursurile sale parlamentare.

iulie 1/13. Clara, soţia sa, îşi dă consimţământul pentru divorţ, dar amână să ia o hotărâre în această privinţă. Maiorescu îi asigura ei şi Liviei, fiica lor, care trăiau în Germania, o pensie foarte importantă plătită lunar. Mite, cu care călătorea la Viena, era „amabilă şi neobosită". E. Lovinescu prezintă raporturile lui Maiorescu cu Mite Kremnitz, încă de la începuturile lor, după jurnalul criticului *(T. Maiorescu,* II, p. 78-110).

noiembrie 11/23. Pleacă la Iaşi să participe la a XII-a aniversare a „Junimii". îi ia şi pe Eminescu, Caragiale şi Slavici, pe seama sa. Caragiale citeşte la „Junimea" *O noapte furtunoasă de la No 9,* „via lui comedie", iar I. Slavici, *Gura satidui,* o capodoperă a prozei româneşti. Nu se face nici o referire la participarea lui Eminescu la şedinţă. Acesta plecase să se întâlnească cu Veronica Miele, de care se despărţise la stabilirea în Bucureşti, în 1877.

1879

februarie. Ernesto Rossi (1827-1896), artist italian, mare interpret al teatrului lui Shakespeare, reia reprezentaţiile sale din ianuarie 1878, cu acelaşi mare succes. Asistă la spectacolele lui Rossi şi îl are ca invitat la masă.

aprilie 1/13. Călătorie la Viena. îl ia şi pe Caragiale să facă cunoştinţă cu civilizaţia apuseană. Asistă la Burgtheater la reprezentarea piesei lui Shakespeare, *Visul unei nopţi de vară,* cu mare încântare.

mai 24. Reintră în Academia Română reorganizată prin Decretul din 29 martie 1879.

mai. Alegerile pentru Constituantă, care să modifice Articolul 7 din *Constituţie.* Maiorescu este reales la Colegiul I de Iaşi, contra lui

Vasile Alecsandri. Dezbaterile în Corpurile Legiuitoare durează până în octombrie.

iunie 1/13. Schiţează în jurnal o scenă a unei întâlniri dintre Eminescu şi Mite Kremnitz şi notează: „Grea epocă Eminescu". Aprecierea privea criticile lui Eminescu la adresa lui Maiorescu în legătură cu discursurile sale din Parlament în chestiunea împământenirii evreilor.

septembrie. Maiorescu rosteşte discursul său în chestiunea reviziuirii Constituţiei.

octombrie. Se reiau reuniunile „Junimii", la care apare şi Ana Rosetti.

1880

februarie 10/22. Inaugurează la Bucureşti primul ciclu de conferinţe publice, pe care le ţine la Ateneul Român. Deschide acest ciclu cu conferinţa *Despre cunoaşterea de sine şi cunoaşterea altora.* Ii urmează *înţelesul cuvintelor* (17/29 februarie), *Despre visuri* (24 februarie), *Artele în educaţiune* (2/14 martie). Conferinţele sunt prezentate de Eminescu în *Timpul,* cotidianul bucreştean.

martie 231 aprilie 4. Conferinţa la Ateneul Român, *Despre ideal şi realitate,* pentru un spital din Iaşi, prea scurtă, „decepţionat de rea."

aprilie 8. Citeşte în Academia Română raportul privind ortografia în scrierea limbii române.

aprilie 15. Este ales vicepreşedintele al Academiei şi ocupă fotoliul de vicepreşedinte pe perioada 15 aprilie 1880-27 martie 1887.

aprilie 24/mai 5- Viaţa grea în familie; Clara, soţia sa are ieşiri violente împotriva Anei Rosetti, prezenţă stăruitoare în familie. Este îngrijorat de informaţiile care circulau cu privire la legăturile sale cu Mite Kremnitz, pe care le aprecia drept lipsite de temei.

mai—iunie. întâlniri cu Eduard Grisebach, consulul Prusiei la Bucureşti, prin intermediul căruia cunoaşte scrierile lui Alarcon, din care traduce *O bună pescuire.* Tot prin el cunoaşte şi literatura populară braziliană şi cântecele tiroleze.

• Slavici îi prezintă un manuscris, probabil al nuvelei *Moara cu noroc,* despre care face menţiune.

septembrie. Reia „miercurile literare", la care participă, între alţii, M. Gaster, venit de la Breslau, şi Ion Creangă. Slavici este menţionat cu monografia sa, *DieRumănen in Ungam, Siebenburgen undder Bukowina,* pe care Maiorescu o prezintă în studiul *Literatura română şi străinătatea.*

noiembrie-decembrie. Ţine patru prelegeri despre *Logică,* pe care le publică în *România liberă.* Eminescu rezumă prima dintre ele, *Logica şi aplicările ei,* şi publică a doua prelegere *Inducţie-Aristotel-Retorica-Emoţia-Argumentul-Logica-Metodica.* Remarcă talentul oratoric al conferenţiarului şi promite să prezinte şi celelalte prelegeri, însă nu o face, probabil, la cererea lui Maiorescu, care nu putea fi mulţumit de modul prea personal, cum prezenta poetul tezele sale filozofice.

decembrie 20. Partidul Conservator se reconstituie sub conducerea lui Lascăr Catargiu, cu participarea generalilor I. Em. Florescu şi G. Mânu, Al. Lahovari, Th. Rosetti, Al. Ştirbei, Menelas Ghermani, Gr. Triandafil, Gr. Păucescu, P. Teculescu, T. Maiorescu. Sunt nume cu care ne întâlnim şi în discursurile parlamentare.

decembrie. Publică în *Deutsche Revue* articolul *Zur politischen Lage Rmnăniens,* în care pledează pentru apropierea României de Imperiul austro-ungar. Eminescu traduce articolul cu titlul: *„Despre situaţia politică a României" de Maiorescu* şi îl publică în 31 decembrie. Considerat ca un nou program al Partidului Conservator, articolul determina discuţii aprinse în presă.

1881

ianuarie 24/februarie 9- Discuţii la Clubul conservator în legătură cu articolul din *Deutsche Revue,* opinii defavorabile în privinţa oportunităţii publicării lui; Maiorescu voia să-şi dea demisia.

martie 14. Proclamarea României ca regat, la care conservatorii aderă, însă nu participă la festivităţile organizate de guvernul liberal. Maiorescu consacră acestui eveniment un editorial, pe care îl publică în *Timpul ş* în care arată că acest act va fi bogat în roade

pentru „toată dezvoltarea noastră politică în viitor" {*Discursuri parlamentare,* III, p. 14).

martie 29. Ţine la Iaşi conferinţa *Trecutul şi viitorul,* pentru Societatea de binefacere a doamnelor; seara participă la şedinţa „Junimii" ieşene; se citeşte „satira" lui Eminescu, cu „Mircea şi actualul «liberal»", proteste din partea lui Gh. Panu pentru critica la adresa liberalilor.

noiembrie 1. Publică în *Convorbiri literare* articolul *Neologismele,* mărturie, ca în toate intervenţiile sale privind limba română, a unei bune documentări şi a bunului-simţ, întemeiate pe cunoaşterea limbii vorbite.

1882

februarie 2. Dare de seamă asupra prezenţei literare române în spaţiul cultural german. Traducerile făcute de Carmen Sylva şi Mite Kremnitz, *Rumänische Dichtungen* (Lipsea, 1881), Mite Kremnitz, *Rumänische Skizzen* (Bucureşti, 1877), Mite Kremnitz, *Neue rumänische Skizzen* (Lipsea, 1880) şi W. von Kotzebue, *Rumänische Volkspoesie* (Berlin 1857). Importante sunt şi cele două volume ale lui W. von Kotzebue, *Aus der Moldau, Bilder und Skizzen* (Lipsea, 1860) şi *Laskar Vioresku* cu prezentarea societăţii şi a vieţii culturale din Moldova la jumătatea secolului al XLX-lea. Acordă importanţă, pe bună dreptate, lucrării lui I. Slavici, *Die Rumänen in Ungarn Siebenburgen und der Bukoivina* (Viena şi Teschen, 1881), cea dintâi prezentare a poporului român sub toate aspectele într-o limbă de mare circulaţie. Teoria romanului popular, obiect de controverse. Studiul îşi păstrează actualitatea prin latura sa documentară. Publicaţiile din care îşi face extrasele, sau la care trimite, nu se păstrează în bibliotecile noastre.

februarie 8. Scrisoare a lui Eminescu către Veronica Miele, în care îi comunică faptul că Maiorescu i-a dat *Convorbirile literare* pe 1870-1871, unde se află *Venere şi Madonă* şi *Epigonii* să le revadă pentru volumul de *Poezii,* în pregătire, care se va tipări în anul următor.

martie 5/17. Şedinţă a „Junimii" bucureştene cu un mare număr de persoane, între care Alecsandri, Eminescu Slavici, Nica, Chibici. Macedonski citeşte poezia *„Noapte de oct[ombrie] sau noiembrie",* „teatral şi arogant". Poetul *Nopţilor* participa prima dată la reuniunile de la Maiorescu, iar acesta consemnează prezenţa lui ironic, sugerând că nu-şi amintea nici poeziile pe care le citise.

martie-aprilie. Face lecturi din Wilhelm von Kotzebue cu Ana Rosetti, care asistă la primirile în familie, îl însoţeşte în vizitele protocolare la cunoscuţi şi în excursiile prin ţară şi străinătate „întotdeauna încântătoare"; o prezintă în scrisoarea către W. de Kotzebue „inteligentă domnişoară în vârstă de 29 de ani", iar în jurnal o numeşte Anna, Annette, Anicuţa. Agravarea vieţii de familie.

aprilie 11. Ţine un nou ciclu de conferinţe pe diferite probleme ştiinţifice. După *Ipnotismid,* cu care deschide acest ciclu, prezintă *Darwinismul în progresid intelectual, Temperamente, Originea limbajului.* Conferinţele se încadrau în preocupările sale despre limbă.

septembrie. Scrisoare către Pedro Antonio Alarcon, în care îl informează despre interesul cititorilor din România, privind opera sa. Traduce din scrierile sale nuvela *O bună pescuire,* pe care o include în volumul *Patru nuvele,* tipărit la Craiova în 1882.

noiembrie 5/17. Trimite studenţilor români din Viena pentru *Almanahul* Societăţii Academice Social-Literare „România Jună" traducerea alegoriei Reginei Carmen Sylva, *Vremea şi iubirea;* poeziile din „alegorie" sunt traduse de Eminescu.

noiembrie 12. Ţine un discurs în Cameră, prin care justifică acceptarea de către unii membri de frunte ai Partidului Conservator a unor funcţii din partea guvernului liberal. P. P. Carp primeşte să reprezinte guvernul liberal la Viena, Petre Mavrogheni la Roma, iar Theodor Rosetti trece în fruntea Curţii de Casaţie {*Discursuriparlamentare,* III, p. 129-161). Eminescu condamnă în termeni necruţători gestul, apreciindu-1 ca o abandonare a principiilor în lupta politică. „Ce suntem, comedianţi — se întreabă Eminescu - saltimbanci de uliţă să ne schimbăm opiniile ca [şi] cămăşile şi partidul ca cizmele?" Articolul nu se publică şi rămâne în manuscrise.

decembrie 13/25- Termină articolul *Despre progresid adevărului în judecarea lucrărilor literare,* pe care îl trimite la Viena pentru

Almanahul... „României june". Trimisese mai înainte poemul *Luceafărul,* poezii de Alecsandri şi proze de I. Slavici, N. Gane şi I. Negruzzi.

1883

februarie 18/martie 2. Asistă la Cernăuţi la reprezentarea piesei *Florin şi Florica,* jucată de amatori şi o remarcă pe Aglaia Drogli, sora lui Eminescu, interpretă „excelentă şi în unele pasaje de-o ştrengărească drăgălăşenie".

aprilie. Publică în *Almanachul SocietăţiiAcademice Social-Literare Română din Viena,* eseul *Despre progresul adevărului în cercetarea literară,* ca urmare a cererii studenţilor români din Viena să fie sprijiniţi în activitatea lor literară. Corespondenţă privind pregătirea materialelor pentru această publicaţie. Alături de eseul său apare şi poemul *Luceafărid* pregătit pentru forma definitivă în lecturi la „Junimea" bucureşteană. *Almanahul...* este opera lui Maiorescu şi fără demersul său Eminescu nu trecea la elaborarea definitivă a poemului şi rămânea în manuscrise în stadii pregătitoare spre marea pierdere a culturii române.

iunie 28/iulie 10. Trece în jurnalul său cuprinsul cărţii de vizită pe care i-o transmite soţia lui Slavici: „Domnu Eminescu a înnebunit. Vă rog faceţi ceva să mă scap de el că foarte rău". Catherine Szoke Magyarosy, prima soţie a lui Slavici, cu puţina ei ştiinţă de carte îi pune lui Eminescu diagnosticul. Maiorescu se conformează şi îl internează pe poet într-o casă de sănătate. Doctorii preiau diagnosticul de la Maiorescu şi îi aplică lui Eminescu tratamentul prevăzut pentru asemenea boli, fără să întreprindă investigaţii, cum cerea profesia pe care o practicau. Cercetările întreprinse în anii din urmă condamnă această conduită şi pun cu totul alt diagnostic.

decembrie. Apare la Editura Socec, în condiţii frumoase, volumul Mihai Eminescu, *Poesii,* cu o prefaţă de T. Maiorescu. Cuprinde poeziile din *Convorbiri literare* şi nu le include şi pe cele din *Familia,* dinainte de 1870. Se retipăreşte în mai multe ediţii, care stau şi la baza traducerilor din lirica eminesciană.

1884

februarie. Răspunde la *Scrisoarea* lui Eminescu trimisă de la Sanatoriul din Viena, din 4/16 februarie 1884, în care îşi exprima dorinţa să se întoarcă în ţară. Părăsea diagnosticul pus de soţia lui Slavici şi aprecia că Eminescu se găsea sub un fel de „depresiune [depresie] a moralului". II trimite pe Alexandru Chibici Revneanu, prietenul lui Eminescu încă din anii şcolarităţii la Cernăuţi, să-1 însoţească şi la întoarcere ia măsuri să nu mai intre în presă. Face demersurile necesare să fie numit bibliotecar Ia Iaşi.

octombrie. Maiorescu este numit la Universitatea din Bucureşti, la Facultatea de Litere şi Filozofie, profesor de *Logică* şi *Istoria filozofiei secolului al XIX-lea.*

noiembrie 13/25. Asistă la Teatrul Naţional la reprezentarea piesei lui I. L. Caragiale, *O scrisoare pierdută,* cu mare succes. Asistă şi Regina. Organizează seara, acasă la el, un „supe", în cinstea lui Caragiale pentru succesul său.

1885

aprilie 9/21. Asistă cu o zi mai înainte la reprezentarea piesei lui Caragiale, *D-ale carnavalului,* pe „jumătate căzută, dar din cauza unor pretenţii injuste". Piesa nu era decât „o simplă farsă veselă şi nu vrea să fie mai mult".

septembrie 1. Publică în *Convorbiri literare* articolul *Comediile d-lui Caragiale,* acuzat de imoralitate în piesele sale, „Singura moralitate ce se poate cere de la ele - arată Maiorescu - este înfăţişarea unor tipuri, simţăminte şi situaţii în adevăr omeneşti, care prin expunerea lor artistică să ne poată transporta în lumea închipuită de autor şi să ne facă prin deşteptarea unor emoţiuni puternice, să ne uităm pe noi înşine şi interesele noastre personale şi să ne înălţăm la o lume curat obiectivă a operei produse". Maiorescu nu foloseşte aici termeni ca „înălţare impersonală", „emoţii impersonale" şi E. Lovinescu apreciază că posteritatea critică a lui Maiorescu nu găseşte „o formulare mai justă şi mai lapidară".

septembrie 7/19. Guvernul liberal îi expulzează pe A1. Ciurcu şi N. Ciurcu, G. Ocăşanu, G. Secoşanu, membri ai Societăţii „Carpaţi", înfiinţată în 24 ianuarie 1882, pentru întocmirea şi

difuzarea unei *Reclamaţii* împotriva politicii guvernului liberal, în apărarea românilor transilvăneni. Maiorescu se ocupă de această problemă în *Discursuri parlamentare,* (III, p. 65).

1886

februarie 25. Şedinţă „interesantă" a „Junimii" bucureştene. Participă V. A. Urechia, B.P. Hasdeu, adversari ai săi, P. P. Carp, Th. Rosetti, T. Nica, Gr. Păucescu. Vizita neaşteptată a lui Eugen Brote, vicepreşedinte al Partidului Naţional Român; mai târziu, condamnat la închisoare ca semnatar al *Memorandumului,* se refugiază în România. Tipăreşte lucrarea *Die rumänische Frage in Siebenburgen und Ungarn,* printre cele mai documentate scrieri referitoare la românii din Transilvania.

aprilie 1. Publică în *Convorbiri literare* articolul *Poeţi şi critici,* în care ia apărarea lui V. Alecsandri. Invocă „incompatibilitatea radicală" între „natura poetului" şi „natura criticului", teză prin care interzice poetului să se pronunţe asupra actului creat în literatură şi artă. Se încheia activitatea lui Maiorescu în critica culturală.

aprilie 5117. Ţine raportul la Academia Română în privitor la culegerea lui Dumitru Vulpian, *Poesia populară pusă pe muzică,* tipărită în 1886, pe care o propune pentru premiere, printre puţinele rapoarte favorabile, pe care le întocmeşte până la sfârşitul activităţii sale la Academia Română.

aprilie 2416 mai. Schimbări în locuinţa sa, în absenţă, fiind plecat în străinătate: „Terasa s-a mărit, asemenea camera de baie, în camera mea de culcare covor şi draperii verzi, camera cea mică pompeiană zugrăvită cum trebuie şi volumele mele Auguste Comte legate". Schimbările sunt făcute după gustul său pentru interior şi luăm cunoştinţă şi de una din cărţile sale preferate.

iunie 1. Polemică cu Aron Densuşianu, profesor la Universitatea din Iaşi, poet şi autor de sinteze în istoria literară, adversarul cel mai important al „Junimii", pregătit să întemeieze şi o şcoală literară a sa. Avertismentul *în lături!* privea, pe bună dreptate, o persoană care trebuia scoasă din viaţa culturală. Avertismentul nu avu această urmare şi Maiorescu recunoaşte, mai târziu, când se ocupă la Academia Română de *Negriada,* epopeea adversarului său, că „în materie de critică literară este greu, dacă nu cu neputinţă, a aduce dovezi categorice pentru toţi".

octombrie 12124. Asistă la sfinţirea bisericii de la Curtea de Argeş, după restaurarea ei făcută de Lecomte du Nouy, la propunerea sa ca ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Nu se pomeneşte la festivitate numele său, nici al lui Al. Odobescu, care întocmise documentarea în 1874 *[Discursuriparlamentare,* I, p. 263-275).

noiembrie 7119. Publică în *Convorbiri literare* aticolul *Contraziceri? Mic studiu, de strategie literară,* în care răspunde la trei contraziceri, de care este învinovăţit de Constantin Dobrogeanu-Gherea şi de alţi contestatari ai criticilor sale. Se menţine, în răspunsurile sale, la teze generale, cunoscute de mai înainte şi nu face critică specială - biografie, istorie, estetică, stilistică - deşi se anunţă cu o „strategie literară". Critica specială trece în mâinile lui C. Dob rogeanu-Gherea şi a posterităţii maioresciene.

1887

aprilie 13/25. Asistă la Caransebeş la festivităţile de învestire a lui Ioan Popazu, unchiul său, ca episcop. întâlnire cu Ştefan Velovan, profesor şi director al „Preparandiei" din Caransebeş, colaborator la *Convorbiri literare* şi susţinător al lui Ioan Popovici-Bănăţeanul, preţuit de Maiorescu, cum se vede din criticile sale.

iunie 3/17. Sentinţa în divorţul de Clara se publică în *Monitorul Oficial.* Clara se stabileşte, împreună cu fiica lor Livia, în Germania. Maiorescu stabileşte obligaţiile sale materiale pentru susţinerea lor, în ianuarie 1887, în rate lunare, sume importante pentru tot restul vieţii lor.

august 15/27. Notează în jurnalul său: „Din când în când, adâncă tristeţe pentru Clara". Asemenea însemnări şi altele din trecutul său rămân străine noii sale soţii.

septembrie 3/15. Căsătoria civilă cu Ana Rosetti la Primăria din Bucureşti, căsătoria religioasă în 5/17 septembrie 1887 la Curtea de Argeş. Consemnează în jurnal cheltuielile cu această a doua căsătorie şi numele celor peste o sută de persoane, pe care

le vestește despre această schimbare din viața sa. Noua soție va supraveghea cu străşnicie viaţa în căminul conjugal.

octombrie 31. Şedinţa „Junimii" bucureştene. Prezenţa lui D. Zamfirescu şi I.L. Caragiale după o lungă absenţă. Peste doi ani, la încetarea din viaţă a lui Eminescu, I.L. Caragiale, va avea cele mai aspre cuvinte pentru gazda sa, la aceste reuniuni literare.

noiembrie 5/17. Expediază la Viena nuvela *Leidlos (Scăpat de suferinţă)* de Carmen Sylva pentru *Almanahid...* „României june".

decembrie 23. îşi face *Testamenttdm* 8 puncte, în care prevede modul de repartizare a bunurilor sale între fiica sa şi cele două soţii. Manuscrisele să rămân în custodia soţiei sale, biblioteca să fie împărţită între membrii familiei, la alegere, iar cele care vor rămâne după această operaţie să fie donate, câte una, ca amintire, studenţilor săi de la Facultatea de Filozofie şi să se facă din cărţi un dar şi Gimnaziului din Braşov. îl numeşte executor pe Theodor Rosetti, cel mai apropiat şi statornic prieten al său.

1888

martie 23. Constituirea guvernului conservator-junimist sub preşedinţia lui Th. Rosetti, în care Maiorescu deţine portofoliul Cultelor şi Instrucţiunii Publice până la 11 noiembrie 1888.

mai 1. Revista *Convorbiri literare* reproduce din *Almanachul Societăţii Academice Social-Literare „Româniajună"* articolul *Din experienţă.* E. Lovinescu îl considera un eseu „de factură de filozofie populară". Face pentru acest *Almanach* şi traducerea, în româneşte, a nuvelei *Scăpat de suferinţă,* de Carmen Sylva despre care avea păreri rele. La tipărirea articolului în volum, Maiorescu îi anexează un grupaj de *Aforisme,* important pentru cunoaşterea opiniilor sale în filozofie, poezie şi artă.

1889

iunie 13/30. Asistă la serviciul funebru pentru Eminescu la Biserica Sf. Gheorghe Nou şi însoţeşte convoiul mortuar până la Cimitirul Bellu. în jurnal face consideraţii privind cuvântările şi persoanele din cortegiul funerar.

noiembrie 1. Publică în *Convorbiri literare* articolul *Eminescu şi poeziile sale,* cu o privire mai cuprinzătoare asupra personalităţii şi poeziei eminesciene.

noiembrie 3/15. Constituirea unui nou guvern conservator condus de G. Mânu, care deţine şi portofoliul de la Interne. Maiorescu nu intră în guvern la stăruinţele soţiei sale. Se întoarce acasă, târziu, după şedinţa de constituire a guvernului „mulţumit", iar Anicuţa „încântată".

1890

noiembrie 16. Remanierea guvernului condus de generalul Mânu; Maiorescu devine ministru în locul lui Th. Rosetti la Culte şi Instrucţiune Publică şi ad-interim la Lucrări Publice, hărţuit de interpelări la lucrările publice.

1892

noiembrie 1. Ales rector al Universităţii din Bucureşti, întocmeşte, in această calitate, *Anuarul Universităţii din Bucureşti pe amd şcolar 1892-1893,* şi pentru anul următor: *Anuartd Universităţii din Bucureşti pentru amd şcolar 1894-1895.* Sunt lucrări importante prin bogăţia de informaţii, privind instituţiile de învăţământ superior.

1894

aprilie 2. Rosteşte cel dintâi Răspuns la un discurs de recepţie în Academia Română, într-o şedinţă solemnă prezidată de regele Carol I. Este vorba de Răspunsul la Discursul de recepţiune al lui Arton Naum.

1895

octombrie 1. Publică în *Convorbiri literare* articolul *Ioan Popovici-Bănăţeanid,* prin care se expune criticilor contemporanilor (D. Zamfirescu) şi exegeţilor de mai târziu (E. Lovinescu, T. Vianu).

1898

februarie 15. Publică în *Convorbiri literare* o evocare a poetului Victor Vlad Delamarina, cu bune informaţii asupra acestui scriitor, mort tânăr, care se afirmase în poezia dialectică. Absent din viaţa parlamentară, Maiorescu îşi asumă sarcina să se ocupe de cărţile care intrau în concurs pentru premiile academice şi aplică şi aici judecată severă de selecţie.

1900

iulie 7. Formarea guvernului condus de P. P. Carp, în care Maiorescu intră ca ministru de justiţie (până în 14 febr. 1901).
• Fuziune în tabăra conservatorilor prin reintrarea junimiştilor în Partidul Conservator, sub conducerea lui Petru P. Carp. Procesul-verbal este semnat de Maiorescu, alături de N. Filipescu, Al. Marghiloman, Ion C. Grădişteanu şi C. C. Arion.

1902

ianuarie 24-februarie 6. Trimite la Academia Română, prin I. A. Rădulescu-Pogoneanu, manuscrisele lui Eminescu, pe care acesta le transportă într-un „coş", fiind însoţit de servitorul criticului.

februarie 13. Demisia guvernului P. P. Carp, în urma unui vot de blam în parlament.

ianuarie 2517 februarie. Şedinţa Academiei Române în care se primeşte donaţia lui Maiorescu. Declară în scrisoarea sa că ele i-au fost „dăruite" de poet, cu diferite prilejuri. Nu există nici un document în această privinţă. Manuscrisele lui Eminescu - „lada" în care le ţinea - ajung la Maiorescu îndată după îmbolnăvirea poetului, nu se ştie pe ce căi.

1902

decembrie 1. In articolul *Oratori, retori şi limbuţi* se ocupă de deputaţi şi senatori remarcaţi prin cuvântări sau interpelări în Parlament, în vreme ce îşi pregătea pentru tipar volumul IV din *Discursuri parlamentare,* care va apărea în 1904. Stabileşte trei faze în oratoria din ţara noastră: 1866-1884, 1884-1889 şi după această dată. Galeria parlamentarilor români de la sfârşitul secolului al XLX-lea o găsim în publicistica lui Eminescu. De la Maiorescu ne-a rămas această sintagmă devenită celebră: „oratori, retori şi limbuţi".

1906

martie 1. Convorbiri literare publică, concomitent cu *Analele Academiei Române,* referatul lui Maiorescu privind lucrările lui M. Sadoveanu prezentate pentru premire la Academie.

martie l—mai 1. Convorbirile literare publică, concomitent cu *Analele Academiei Române,* raportul lui Maiorescu cu propunerea de premiere a volumului lui Octavian Goga, *Poezii,* tipărit în 1905, raport pe cate îl prezintă în şedinţa din 21 martie 1906. Acceptă să întocmească acest raport şi pentru motivul că i se oferea ocazia să facă o delimitare între poezia patriotică adevărată şi cea care nu intra în domeniul creaţiei artistice, delimitare pe care nu o făcuse mai înainte şi îşi aduse critici în repetate rânduri şi din diferite părţi.

1907

mai 1. Convorbiri literare publică, concomitent cu *Analele Academiei Române,* raportul lui Maiorescu despre nuvelele lui I. Al. Brătescu-Voineşti.

1909

mai 16. Răspunsul la discursul de recepţie al lui Duiliu Zamfirescu, *Poporanismul în literatură* (Vezi: note şi comentarii).

1909

octo?nbne 31. Se retrage din învăţământ, este sărbătorit la Bucureşti (13 noiembrie 1909), la Iaşi (20 noiembrie 1909)

1910

februarie. Sărbătorit cu prilejul împlinirii vârstei de 70 de ani la Bucureşti şi Iaşi, Viena de „România jună" (1 martie 1910). Se cunosc programele acestor manifestaţii omagiale şi persoanele care l-au sărbătorit.

decembrie 29. Intră ca ministru de externe în guvernul condus de P. P. Carp.

1911

martie 7- Deschiderea lucrărilor Parlamentului. După cuvântul lui P.P. Carp, primul-ministru, Titu Maiorescu prezintă Mesajul Tronului.

1912

aprilie 2. T. Maiorescu formează un nou guvern conservator după retragerea lui P.P. Carp, ca urmare a manifestaţiilor violente ale opoziţiei liberale.

1913

iulie 17—hdie27. Prezidează Conferinţa de pace de la Bucureşti, după încheierea celui de-al doilea război balcanic, cinste de care nu se bucurase nimeni înaintea sa dintre oamenii politici din România.

1914

ianuarie 3. Demisia guvernului conservator, pe care îl conduce. îşi încheia cariera politică. Nu avu vreme să-şi pună în valoare calităţile organizatorice. Era şi prea târziu pentru vârsta sa.

aprilie 28. Moare Ana, soţia sa, într-un sanatoriu din Heidelberg; vinde casa din str. Mercur nr.l şi se mută la o nepoată a sa, născută Bengescu, căsătorită cu N. Racotă; locuia în str. General Lahovari; îi poartă de grijă o domnişoară de companie, Neumann, până la sfârşitul vieţii.

iulie 21. Consiliul de Coroană de la Sinaia; nu participă fiind plecat în străinătate, însă se cunoştea opţiunea sa pentru neutralitatea, de la care nu se abate până la sfârşitul vieţii.

1917

iunie 18/iulie 1. Titu Maiorescu încetează din viaţă şi serviciul funerar se săvârşi în ziua următoare. Este condus pe ultimul drum, la Cimitirul Bellu de câţiva prieteni şi oameni politici.

„La răspântiile culturii române - îşi încheie E. Lovinescu monografia sa - veghează ca şi odinioară degetul lui de lumină: pe aici e drumul. Autoritatea i s-a menţinut şi astăzi pentru că pleacă din însăşi izvoarele spirituale fără moarte ale logicei, bunului-simţ, bunului-gust, şi s-a realizat într-o formă pură, fără vârstă".

1937

LA. Rădulescu-Pogoneanu publică primul volum: Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* urmat de volumul II în 1939 şi volumul III în 1943. Volumele ilustrează perioada 1855-1891.

1940

Sărbătorirea centenarului naşterii lui Titu Maiorescu.

Se publică volumul de versuri *Gedichte,* editat de I. A. Rădulescu-Pogoneanu.

E. Lovinescu publică monografia *Titu Maiorescu,* I—II.

Revista Fundaţiilor Regale publică articole şi evocări despre opera şi personalitatea criticului.

1975-1989

Se publică *Jurnal şi epistolar,* voi. I-IX, ce acoperă perioada noiembrie 1855-începutul lui ianuarie 1879. Editura Minerva, Bucureşti. Ediţie de Georgeta Rădulescu-Dulgheru (la voi. I, împreună cu Domnica Filimon).

1978-1988

Ediţia critică *Opere,* întocmită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon (voi. I—III) şi Georgeta Rădulescu-Dulgheru (voi. IV). Editura Minerva, Bucureşti.

Discursurile parlamentare nu s-au reeditat, iar în manuscrise se păstrează un mare număr de texte pentru anii 1891-1917.

D. VATAMANIUC

NOTĂ ASUPRA EDIŢIEI

Ediţia de faţă cuprinde scrierile literare şi traducerile lui T. Maiorescu publicate în timpul vieţii şi cele rămase în manuscrise.

Ediţii tipărite de Maiorescu în timpul vieţii:

I. Scrieri originale

Critice, Bucureşti, Editura Librăriei Socec, 1874.
Critice (1866—1892). I—III. Ediţie nouă şi sporită. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1892-1893.
Critice (1866-1907). I-III. Ediţie completă, Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Minerva", 1908.
Critice (1866-1907). I-III. Ediţie completă. Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Minerva", 1915.

Traduceri

Patru novele de Carmen Sylva, Alarcon, Bret-Harte... Traduse de Titu Maiorescu. Craiova, 1882 (Bblioteca pentru toţi).
Arthur Schopenhauer, *Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă.* Traducere de Titu Maiorescu. Bucureşti, Editura librăriei Socec & Comp., 1890.

Ediţii postume

1. Maiorescu, *Gedichte. 1855-1878.* Herausgegeben mit einem Vorwort von I. E. Torouţiu, Korresp. Mitglied der

Rumănischen Akademie [Bucureşti, I. E. Torouţiu „Bucovina", 1940].

Ediţie după manuscrise puse la dispoziţia editorului de Livia Dymsza, fuca lui Titu Maiorescu.

Opere I. Critice I—II. Ediţie, note, variante, indice, Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon. Studiu introductiv de Eugen Todoran. Bucureşti, Editura Minerva, 1978.

Opere II. Critice III. Ediţie critică, note, comentarii, variante şi indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon. Note şi comentarii de Alexandru George şi Al. Săndulescu. Bucureşti, Editura Minerva, 1981.

Opere III. Traduceri. Ediţie, note, comentarii, variante, indice de Georgeta Rădulescu-Duighetu şi Domnica Filimon, Editura Minerva, 1986.

Opere IV. încercări literare. Ediţie critică, note, comentarii, variante şi indice de Georgeta Rădulescu-Dulgheru. Bucureşti, Editura Minerva, 1988.

Ediţia Minerva reproduce în volumul I şi II scrierile în ordinea din ediţiile apărute în timpul vieţii lui Maiorescu, iar în voi. II se tipăresc, pentru prima dată, rapoartele ţinute de critic la Academia Română.

Volumele III—IV sunt consacrate textelor rămase în manuscrise şi păstrate la Biblioteca Academiei Române, Biblioteca Naţională din Bucureşti şi Muzeul Literaturii Române din Bucureşti.

Cuprinsul primelor două volume din ediţia noastră: volumul I — *Critice* şi *Rapoarte;* volumul II — *Traduceri* şi *încercări literare.*

în structurarea textelor în cadrul acestor volume am păstrat ordinea din volumele publicate de Titu Maiorescu, iar textele din manuscrise le-am grupat pe genuri literare sau tematic, pe domenii, în succesiunea acestora.

în întocmirea ediţiei de faţă, mai ales în elaborarea notelor şi comentariilor s-a ţinut seama de jurnalele şi corespondenţa lui Maiorescu, folosind ediţiile după cum urmează:

însemnări zilnice. Publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. A. Rădulescu-Pogoneanu. I *(1855-1880).* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co.S.A., [1937];

însemnări zilnice. Publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. A. Rădulescu-Pogoneanu. II *(1881-1886).* Bucureşti, Editua Librăriei Socec & Co., S.A., [1939];

însemnări zilnice. Publicate cu o introducere şi note de I. A. Rădulescu-Pogoneanu III *(1887-1891),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co S.A.R. [1943).

Jurnal şi epistolar. Voi. I *(noiembrie 1855-martie 1859).* Studiu introductiv de Liviu Rusu. Ediţie îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon, Bucureşti, Editura Minerva, 1975;

Jurnal şi epistolar. Voi. II *(martie 1859-17 iulie 1860).* Ediţie îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru, Editura Minerva, 1978;

Jurnal şi epistolar. Voi. III *(18 iulie 1860-10 iulie 1862).* Ediţie îngrijită de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon. Bucureşti, Editura Minerva, 1980;

Jurnal şi epistolar. Voi. IV *(22 iulie 1862-30 iunie 1864),* Bucureşti, Editura Minerva, 1983;

Jurnal şi epistolar. Voi. V *(10/22 iulie 1864-7119 noiembrie 1866.* Bucureşti, Editura Minerva, 1984;

Jurnal şi epistolar. Voi. VI *(2/20 ianuarie 1866-17 aprilie 1870).* Bucureşti, Editura Minerva, 1986;

Jurnal şi epistolar. Voi. VII *(18 aprilie 1870-22 aprilie 1872).* Bucureşti, Editura Minerva, 1987;

Jurnal şi epistolar. Voi. VIII *(sfârşitul lui aprilie 1872-sfârşitul lui aprilie 1876).* Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

Jurnal şi epistolar. Voi. IX *(sfârşitul lui aprilie 1876—începutul lui ianuarie 1879)*. Bucureşti, Editura Minerva, 1989.

De asemenea, în note şi comentarii am folosit volumele editate de I. E. Torouţiu:

I. E. Torouţiu şi Gh. Cardas, *Studii şi documente literare I.* „Junimea", Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1931;

I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare II. „Junimea",* Bucureşti, 1933;

Idem, *Studii şi documente literare III. „Junimea",* Bucureşti, 1932;

Idem, *Studii şi documente literare IV. „Junimea",* Bucureşti, 1933;

Idem, *Studii şi documente literare V. „Junimea",* Bucureşti, 1934;

Idem, *Studii şi documente literare VI. „Junimea",* Bucureşti, 1938.

Titu Maiorescu are sistemul său de lucru, de care am ţinut seama. Abandonează părţi din textul publicat în *Convorbiri literare,* la tipărirea studiilor respective în volum, le schimbă locul, alteori, de la volum la volum. Ţinem seama de aceste transferuri, iar în secţiunea *Note şi comentarii* reproducem textele la care renunţă, spre a avea o imagine şi asupra laboratorului său de creaţie. Georgeta Pvădulescu-Dulgheru şi Domnica Filimon, editoarele ediţiei în patru volume, cea mai completă pe care o avem până acum, întocmesc variante, privind şi schimbările de cuvinte şi expresii de la o ediţie la alta. Aceste schimbări sunt importante pentru urmărirea modului cum s-au tipărit scrierile lui Maiorescu, însă nu sunt relevante pentru fondul problemelor, motiv pentru care nu ţinem seama de ele, însă pentru care trimitem la ediţia critică de la Editura Minerva. în privinţa notelor de subsol la textul lui Maiorescu, cu menţiunea *n.ed.,* precizăm că aparţin editoarelor celor patru

volume de *Opere*. Ultimul volum din această ediţie este elaborat de Georgeta Rădulescu-Dulgheru şi face legătura între textele din manuscrise şi *Jurnal şi epistolar,* cu o informaţie exhaustivă.

în *Note şi comentarii* ţinem seama de opiniile exprimate de exegeţii operei lui Maiorescu cu privire la fiecare scriere în parte şi aducem în discuţie şi documentele tipărite în ultima vreme, care relevă noi elemente pentru creaţia maioresciană.

Am adoptat, în transcrierea textelor normele ortografice stabilite de Academia Română.

D.V.

CRITICE

(1866-1907)

PREFAŢA AUTORULUI LA EDIŢIA DE LA 1874

Iluzii pierdute — iacă semnul timpului în care trăim.

Stăpânirea frazei încetează.

Numai deziluzionarea să nu treacă în scepticism.

Puţinii bărbaţi eminenţi ce~i avem au şi început să se retragă unul câte imul din viaţa publică, iar în locul lor năvăleşte mulţimea mediocrităţilor şi, cu steagul naţionalismului şi al libertăţii în frunte, acea gloată de exploatatori, pentru care Dunărea *nu e destul de largă ca să-i despartă de* Bizanţ. *In contra lor rezistenţa, fie şi violentă, era o datorie.*

De aci criticai Insă *critica destructivă unde trebuie şi constructivă unde poate.*

Paginile următoare cuprind un şir de cercetări critice asupra câtorva forme de cultură română din ultimele decenii.

Scrierile astfel împreunate în volumul de faţă sunt o retipărire din Convorbiri literare. *Prezentându-se acum singure înaintea publicului şi lipsite de vecinătatea şi de sprijinul scriitorilor uniţi cu noi în aceeaş tendinţă, ele sunt silite să răspundă îndată la o întâmpinare de princip, care caută să le tăgăduiască dreptatea Şi folosul.*

Direcţia cea nouă — ni se zice — nu putea să se introducă în conlucrare paşnică pe lângă cea veche? Trebuia oare o critică aşa de

neîmpăcată în contra celor mai multe forme şi autorităţi de astăzi? Admiţând chiar că transilvănenii scriu rău, că Bărnuţiu nu e om de ştiinţă, că Şincai nu e istoric, că Societatea Academică Română e stearpă, că cele mai multe ziare şi poezii nici nu merită acest nume; de ce să fie totuş aşa de amar combătute? Tot sunt creaţiuni de cultură, forme fie şi goale pentru primirea cuprinsului viitor, tot sunt ceva, sunt un semn de viaţă şi sunt mai bine decât nimic.

La aceasta răspundem:

Puterile unui popor, fie morale, fie materiale, au în orce moment dat o cantitate mărginită. Averea naţională a românilor are astăzi o cifră fixă, energia lor intelectuală se află asemenea într-o câtime fixată. Nu te poţi juca nepedepsit cu această sumă a puterilor, cu capitalul întreprinderii de cultură într-un popor. Timpul, averea, tăria morală şi agerimea intelectuală ce le întrebuinţezi pentru o lucrare de prisos, necum pentru o lucrare gi'eşită, sunt în veci pierdute pentru lucrarea cea trebuincioasă şi cea adevărată. Amândouă nu pot merge lângăolaltă, tocmai fiindcă izvorul puterilor unei naţiuni nu este nesecat, ci este din fire mărginit. Dacă dar îţi lipsesc o mie de şcolari silitori şi modeşti, de industriali şi meseriaşi naţionali, de poeţi şi prozatori mai buni, de oameni de ştiinţă adevăraţi, cauza este că mărginitele puteri de care dispune poporul tău pentru aceasta sunt consumate de profesori ignoranţi, de funcţionari netrebnici, de academici, secretari, membri onorifici, asociaţi în cultură, jurnalişti, ateneişti, conservatorişti, poetastri, spânzurători de pânze la „expoziţia artiştilor în viaţă", şi celelalte, şi celelalte.

Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minerva?

T. MAIORESCU

Iaşi, martie 1874

O CERCETARE CRITICĂ ASUPRA POEZIEI ROMÂNE DE LA 1867

PREFAŢA LA EDIŢIA DINTÂI

Cartea de faţă a fost altfel proiectată decât se prezintă publicului acum.

Sunt aproape doi ani de când membrii societăţii „Junimea" consacră o parte din timpul fiecarii şedinţe a lor ba lectura poeziilor române publicate până astăzi, cu scop de a compune pentru juna generaţiune română o antologie, în care toate poeziile să fie, dacă nu mai presus de orice critică, cel puţin insuflate de un simţământ poetic şi ferite de înjosire în concepţiune şi în expresiuni. Insă din miile de poezii cetite, societatea nu a putut alege un număr suficient pentru a compune un volum, şi dintr-o colecţiune de poezii frumoase a ieşit o critică de poezii rele.

Critica se află la începutul volumului, iar câteva exemple de poezii ynai bune la fine, şi publicaţiunea întreagă este un semn caracteristic al stării în care a ajuns literatura română în anul 1867.

T. M.

Iaşi, iunie 1867

Cercetarea noastră critică de acum 25 de ani rămâne dar numai ca un indicator pentru distanța străbătută pe calea evoluțiunii de progres.

T. M.

București, septemvrie 1891

PREFAȚA LA EDIȚIA DE LA 1892

Studiul elementar asupra poeziei române apăruse întâi în primele numere ale *Convorbirilor literare* (1martie — 15 iunie 1867) și fusese apoi publicat în volum deosebit.

„Exemplele de poezii mai bune", care însoțeau acel mic volum de la 1867, nu se mai află reproduse în reeditarea de față. Cele 11 poezii lirice, 10 fabule-epigrame și 13 balade de Gr. Alexandrescu, Alecsandri, Bolintineanu, M. D. Corne, G. Crețeanu, Donici, I. Negruzzi, Nicoleanu, T. Șerbănescu și A. Sihleanu, relevate atunci ca singure posibile, nu mai pot avea astăzi această însemnare.

De atunci încoace s-au ivit în literatura noastră multe alte lucrări. „Pastelurile" și baladele războinice ale lui Alecsandri, poeziile lui Naum, Vlahuță, Șerbănescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A.C. Cuza, Bodnărescu, Coșbuc, Volenți, ale doamnelor Matilda Cugler-Poni, Lucreția Suciu, Veronica Miele și, mai ales, ale lui Eminescu ar trebui neapărat să figureze astăzi într-o asemenea antologie.[1] Unele din ele au înălțat limba, forma, ideea poeziei române cu mult peste treapta de la 1866.

[1] Astăzi (1908) ar mai trebui adăugate exemple din poeziile lui Octavian Goga, Al. Brătescu-Voinești, St. O. Iosif, P. Cerna, G. Vâlsan, M. Codreanu, ale d-rei Măria Cunțan, ale doamnei Elena Farago și ale altora. *T.M.*

POEZIA ROMÂNĂ

CERCETARE CRITICĂ

I

Condiţiunea materială a poeziei

Poezia, ca toate artele, este chemată să exprime frumosul; în deosebire de ştiinţă, care se ocupă de adevăr. Cea dintâi şi cea mai mare diferenţă între adevăr şi frumos este că adevărul cuprinde numai idei, pe când frumosul cuprinde idei manifestate în materie sensibilă.

Este dar o condiţiune elementară a fiecarii lucrări artistice de a avea un material în care sau prin care să-şi realizeze obiectul. Astfel, sculptura îşi taie ideea în lemn sau în piatră, pictura şi-o exprimă prin culori, muzica prin sonuri. Numai poezia (şi aci vedem prima ei distingere de celelalte arte) nu află în lumea fizică un material gata pentru scopurile ei. Căci cuvintele auzite nu sunt material, ci numai organ de comunicare. Cine aude silabele unei poezii sanscrite fără a înţelege limba sanscrită, deşi poate primi o idee vagă de ritmul şi de eufonia cuvintelor, totuş nu are impresia proprie a lucrării de artă, nici partea ei sensibilă, nici cea ideală; fiindcă sonul literelor nu are să ne impresioneze ca ton muzical, ci mai întâi de toate ca un mijloc de a deştepta imaginile şi noţiunile corespunzătoare cuvintelor, şi unde această deşteptare lipseşte, lipseşte posibilitatea percepţiunii unei poezii. Din contră, cine vede o pictură indică, şi fără a înţelege ideea străină ce a încorporat-o poate

artistul prin colori, d.e. înfăţişarea unui cult necunoscut al antichităţii, are totuş pe deplin partea sensibilă a lucrării de artă şi este în stare a o apreţia. Colorile picturei sunt dar un adevărat material, asemenea sonurile muzicei, piatra sculpturei; însă cuvintele poeziei sunt de regulă numai un mijloc de comunicare între poet şi auditoriu.

Unde este atunci materialul sensibil al poetului, fără de care nu poate exista arta? Materialul poetului nu se află în lumea dinafară; el se cuprinde numai în conştiinţa noastră şi se compune din imaginile reproduse ce ni le deşteaptă auzirea cuvintelor poetice. Când cetim, d.e., la Bolintineanu:

Intr-o sală-ntinsă printre căpitani
Stă pe tronu-i Mircea încărcat de ani.

Astfel printre trestii tinere-nverzite
Un stejar întinde braţe vestejite.

Astfel după dealuri verzi şi numai flori
Stă bătrânul munte albit de ninsori,

partea materială din ceea ce este frumos în această poezie sunt imaginile provocate în fantazia noastră prin cuvintele poetului: „Mircea încărcat de ani, ca un stejar ce-şi întinde braţe veştejite printre trestii, ca un munte albit de ninsori de pe dealuri verzi" etc.

Prima condiţiune dar, o condiţiune materială sau mehanică, pentru *ca să existe o poezie* în genere, fie epică, fie lirică, fie dramatică, este: *ca să se deştepte prin cuvintele ei imagini sensibile în fantazia auditorului,* şi tocmai prin aceasta poezia se deosebeşte de proză ca un gen aparte, cu propria sa raţiune de a fi. Cuvântul prozaic este chemat a-mi da noţiuni, însă aceste noţiuni sunt abstracte, logice, desmaterializate, şi pot constitui astfel un adevăr şi o ştiinţă, dar niciodată o artă şi o operă frumoasă. Frumosul nu este o idee teoretică, ci o idee învălită

şi încorporată în formă sensibilă, şi de aceea cuvântul poetic trebuie să-mi reproducă această formă. Noţiunea abstractă „cina cea de taină" poate fi adevărată, dacă îi cunosc relaţiunile esenţiale din istorie, însă pentru aceasta nu este încă frumoasă; vroiesc să fac din ea o operă de artă, trebuie să o încorporez într-o materie sensibilă, să mi-o deping cu colori într-un tablou (Leonardo da Vinci) sau să o descriu prin cuvinte, care să-mi deştepte imagini de sensibilitate adecvate cu obiectul ei (Klopstock, *Messias).*

Prin urmare, un şir de cuvinte care nu cuprind alta decât noţiuni reci, abstracte, fără imaginaţiune sensibilă, fie ele orcât de bine rimate şi împărţite în silabe ritmice şi în strofe, totuş nu sunt şi nu pot fi poezie, ci rămân proză - o proză rimată.

Pentru a demonstra acest adevăr - demonstraţiune cu atât mai importantă cu cât din ignorarea lui multe din poeziile noastre nici nu intră în categoria operelor de artă, ci sunt proză stricată prin rime, vom intra în câteva amănunte ale producţiunilor adevărat poetice şi vom arăta cum o sumă de particularităţi esenţiale ale poeziilor frumoase se explică numai pe baza acelui adevăr.

Poetul, chemat a deştepta, prin cuvintele ce le întrebuinţează, aceleaşi imagini sensibile în conştiinţa auditorului, ce trebuie să le aibă el în fantazia sa, are a se lupta cu o primă greutate foarte însemnată: cu pierderea crescândă a elementului material în gândirea cuvintelor unei limbi. La început cuvintele corespundeau unei impresii sensibile, şi cine le auzea atunci îşi reproducea prin ele acea imagine materială din care se născuseră. Cu cât înaintează însă limba, cu cât experienţa se întinde peste mai multe sfere şi cuprinde cunoştinţa a tot mai multe obiecte de acelaş fel, cu atât cuvântul ce le exprimă devine mai abstract, caută a se potrivi cu toată suma de obiecte câştigată din nou, pierde una câte una din amintirile sensibile de mai nainte şi, devenind o noţiune genetală, se ridică pe calea

abstracţiunii spre sfera ştiinţei, însă se depărtează în proporţie egală de sfera poeziei. Să luăm, d.e., cuvântul *eminent.* Când zice astăzi cineva „inteligenţă eminentă", nu leagă nici o imagine sensibilă cu aceste cuvinte. Altfel a fost în vechime, în acea vechime romană, care a întrebuinţat pentru prima oară cuvântul *eminens. Eminens* sta în legătură cu vechiul *meno,* care însemna a fi înălţat, a se ridica peste un nivel dat; de unde cuvântul *mensa,* care mai înainte vrea să zică orce ridicătură, masă, bancă, scenă pentru vinderea sclavilor etc; *e-minere* arăta o ridicătură mai frapantă decât celelalte, scoasă la iveală dintre toate, şi *eminens* cuprindea dar pe atunci o imagine sensibilă foarte semnificativă. Astăzi a dispărut elementul material din concepţiunea acestui cuvânt, *eminent* este o noţiune exclusiv intelectuală. *Eminens* cel vechi putea să fie o expresie poetică, *eminentul* de astăzi este o expresie esenţial prozaică.

Ceea ce s-a întâmplat cu *eminens* s-a întâmplat cu cele mai multe cuvinte ale limbei române şi a tutulor limbelor indo-europene: cuprinsul lor, în procesul psihologic al formării noţiunilor, a devenit aşa de eteric, încât nu mai posedă decât o slabă amintire de sensibilitate.

Ce importanţă are această eterizare pentru ştiinţă am arătat cu altă ocaziune.[1] Rezultatul însă pentru artă este că poetul nu mai poate întrebuinţa toate cuvintele limbei simplu, aşa precum sunt admise astăzi pentru însemnarea obiectelor gândirii lui, ci trebuie sau să le ilustreze cu epitete mai sensibile, sau să le învieze prin personificări, sau să le materializeze prin comparaţiuni, în orce caz însă să aleagă, dintre toate cuvintele ce exprimă aproape acelaş lucru, pe acele care cuprind cea mai mare doză de sensibilitate potrivită cu închipuirea fantaziei sale.

[1] *Despre scrierea limbei române,* în voi. II al acestei ediţii.

Dacă, precum am arătat, prin progresul logic al inteligenţei limbistice într-un popor, gândirea cuvântului, care gândire avea la început trup şi suflet, şi-a pierdut cu timpul trupul şi şi-a păstrat numai sufletul, un suflet rece şi logic, oglindă credincioasă a raţiunii omeneşti, poetul trebuie mai întâi de toate să încălzească acest product şi să resusciteze în imaginaţiunea auditorului trupul evaporat din vechile concepţiuni de cuvinte.

1. Să privim acum mai cu de-amănuntul mijloacele poeţilor de a ne sensibiliza gândirea cuvintelor. Primul mijloc este alegerea cuvântului celui mai puţin abstract. Un exemplu va lămuri pe deplin această afirmare. Când zic „simt durere", cuvintele sunt numai prozaice, fiindcă-mi dau o noţiune intelectuală, dar nu mă silesc a o întrupa; când zic „durerea mă cuprinde", locuţiunea a devenit mai poetică, fiindcă verbul este mai expresiv, sau, cum se zice, mai pitoresc. „Durerea mă pătrunde, durerea mă săgeată" etc. sunt alte variaţiuni corespunzătoare trebuinţei de sensibilitate în cugetarea aceluiaş lucru. Şi astfel vedem poeţii preferând cuvintelor abstracte pe cele ce exprimă o gândire mai individuală şi calităţi mai palpabile.

A. Mureşanu, în loc de a vorbi de armata turcească, de Rusia, de patria română, cuvinte cu totul prozaice, sensibilizează aceste noţiuni şi zice:

N-ajunse *iataganul* barbarei semilune
A cărui plăgi fatale şi azi le mai simţim,
Acum se vâră *cnuta în vetrele străbune,*
Dar martor ne e Domnul că vii nu o primim!

Schiller, în *Moartea lui Wallenstein*[1] zice:

Pălăria
De amiral mi-ai *smuls-o* de pe cap.

[1] Traducere română de E[milia] M[aiorescu], pag. 15, 22.

Şi în alt loc:

Cu *ochi posomorât*
Privesc ei pe străini în ţara lor,
Şi bine le-ar veni să ne trimită
Acasă cu *un pumn de bani*
etc.

Camoens zice *(Lusiada,* cântul V):

După ce am trecut linia arzândă ce separă lumea-n două.

Din aceeaş particularitate poetică se explică farmecul fabulelor lui La Fontaine. Obiectul acestor fabule este cunoscut din alţi autori, poate nici unul nu este original al lui. Dar ceea ce este original în La Fontaine este acea alegere admirabilă de cuvinte, prin care în modul cel mai simplu se exprimă lucrurile în natura lor palpabilă:

Maître corbeau sur un arbre *perche*
Tenait en son bec un fromage,
Maître renard par i'odeur *alleche*
etc.

II ouvre un *large* bec, laisse tomber sa proie
etc.

Shakespeare, modelul cel mai perfect pentru tot ce se va chema vreodată fantazie de poet, se fereşte până Ia exagerare de cuvinte abstracte şi, dacă le întrebuinţează, le pune totdeauna alăturea o imagine sensibilă.

Exemple se află pe flecare pagină a operelor sale. Să ne mărginim la câteva din cele traduse în româneşte, din *Macbeth*[1]*:*

Să pot *răsturna* cu viteaza mea *limbă*
Orce te-ar depărta de la *cercid de aur.*

[1] Traducere de P. Carp, p. 16, 23, 24, 52, 60.

„Cercul de aur" în loc de coroana regală, la care aspira Macbeth.

La finele actului I zice Macbeth:

Sum deplin hotărât: *întins e orce nerv*
Spre teribila faptă.

în actul III, scena I:

... eu sum *rădăcina*
Şi tatăl multor regi.

In scena **4:**

Am *înotat în sânge* atâta de departe,
încât de-a mă întoarce tot aşa greu îmi vine
Cât de-a merge înainte. în cap îmi *clocotesc*
Curioase gândiri.
Etc, etc.

Amis, ne *creusez* pas vos cheres reveries,

zice Victor Hugo *(Feuilles d'automne, 29).*

2. Al doilea mijloc ce-1 vedem întrebuinţat de poeţi pentru a produce materialul sensibil în gândirea cuvintelor din partea auditoriului sunt adjectivele şi adverbele, ceea ce s-a numit „epitete ornante". Substantivul şi verbul singur, chiar când se refer de-a dreptul la obiecte şi acţiuni materiale, nu produc în mintea noastră decât o slabă amintire de sensibilitate, mai mult o nălucire a materiei decât o adevărată impresie. Când zicem, d.e., Hasdrubal fu ucis în bătălia de la Metaurus, nu ne gândim la imaginile sensibile ce ar trebui să fie cuprinse în aceste cuvinte. Nici pe Hasdrubal nu ni-1 închipuim în figura lui, nici uciderea nu ne-o reproducem în cruzimea ei, nici bătălia, nici râul Metaurus: aceste substantive şi veibe sunt numai semne uscate pentru gândirea abstractă a faptului istoric, gândire excluziv prozaică.

Poetul nu poate întrebuinţa asemenea verbe şi substantive goale, ci este silit a le îmbrăca, a le împrospăta în partea lor sensibilă prin anume relevare a ei. Aci este cauza care ne explică, d.e., epitetele constante ce le aflăm în Homer lângă persoanele principale din epopeele lui. Homer nu numeşte pe Achil singur, nici pe Diomed, nici pe Pallas Atene etc. Căci ce sunt aceste nume? Cuvinte reci, care nu silesc imaginaţia să-şi reproducă persoana în plenitudinea ei de viaţă palpabilă. De aceea Homer zice totdeauna **irobg fj)(u£ AxiAAeug** = *Achil cel grabnic* la picior, şi te sileşte astfel să-ţi construieşti în fantazia ta o imagine mai sensibilă a eroului; Homer zice **PoTtv ayoc^og AIOJJL^STI£** = *Diomed cel bun la strigăt,* **yXauxuJTrig Axrfjvn** = *Minerva cu ochiul albastru* etc.

Shakespeare, în *Macbeth,* unde vorbeşte Banquo cu vrăjitoarele, le descrie:

Se vede că înţelegeţi,
Căci fiecare pune degetul *ciuntit*
Pe *zbârcitele* buze.

Şi în alt loc:

Voi fi silit să iau
De la noapte-mprumut vreuna din a ei
întunecate oare.

Alecsandri, în frumoasa poezie *Groza,* deşteaptă cea mai vie impresie prin adjectivele pline de sensibilitate cu care însoţeşte obiectele gândirii:

Galben ca făclia de *galbenă* ceară
Ce aproape-i ardea,
Pe o scândură *vechie* aruncat afară
De somnul cel veşnic Groz-acum dormea...

Un moşneag atuncea, cu o barbă *lungă,*
La Groza mergând,
Scoase doi bani *netezi* din *vechea* sa pungă
Lângă, mort îi puse, mâna-i sărutând,
Mai făcu o cruce şi zise plângând.
etc.

Frumos este adjectivul sensibil în strofa lui Mureşanu:

înalţă-ţi *lata* frunte şi caută-n jur de tine
Cum stau ca brazi în munte voinici sute de mii...

Foarte plastic în descrierile sale este Bolintineanu:

Noaptea se întinde, şi din geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsa.

Colo, sub o neagră stâncă,
Geme râul spumător,
Pacea nopţii e adâncă,
Luna doarme pe un nor.

Caigi! vezi, noaptea vine
După dealuri *fumegând.*
Pe un pisc sălbatec şi *vijelios*
Unde urlă-n poale Argeşul spumos,
Este o cetate
etc.

3. Un alt mijloc de a realiza aceeaş condiţiune neapărată a frumosului poetic sunt personificările obiectelor nemişcătoare sau prea abstracte, precum şi a calităţilor şi acţiunilor. Prin aceasta se introduce în gândirea cuvintelor o nouă mişcare, neobişnuită în proză, şi tocmai de aceea surprinzătoate, ce

deşteaptă imaginea sensibilă şi colorează schema palidă a cuvântului prin cea mai energică viziune.

Nici Homer nu mai întrebuinţează verbul simplu *a săgeta,* ci zice:

„Săgeata zboară cu voluptate pentru a gusta carnea inimică".

In Horaţiu grija se urcă pe corăbii:

Scandit aeratas vitiosa naves
Cura.
Od. II. 16.

In Sofocle ajutorul are „ochi voioşi" etc.

Cea mai pitorească fantazie şi în această privinţă o are iarăş Shakespeare:

Lumina a intrat
Deja cu noaptea-n luptă,

zice Lady Macbeth.

Sacrilegul omor a călcat sfântul templu
Al regelui furând viaţa din altar,

strigă Macduff.

Păn-a nu mântui
Nocturnul liliac monachescul său zbor
Şi păn-a nu trage cornuratul gândac,
Somnoros bâzâind, clopotul de noapte,
Se-mplineşte-o faptă de crudă pomenire,

preveşteşte Macbeth.

Grozavul omor,
Ce santinela sa, lupul, 1-a trezit
Urlându-i ora nopţii, păşeşte stafios...
Pământ nestrămutat, n-auzi pasul meu
O runde m-ar purta, ca nu pietrele tale,
Destăinuindu-mi fapta, să lipsească pe noapte
De grozava tăcere ce-acum nevoieşte.

Trecând la literatura noastră, deşi nu ne putem aştepta încă la aceeaş fantazie viguroasă, totuş constatăm întrebuinţarea aceluiaş mijloc de personificare.

în exemplul citat din Bolintineanu:

Colo sub o neagră stâncă
Geme râul spumător.
Pacea nopţii e adâncă.
Luna doarme pe un nor,

impresia produsă din această strofă provine mai ales din personificarea lunei în versul din urmă.

Asemenea în o poezie a lui Gr. Alexandrescu:

Este ora nălucirii: un mormânt se dezveleşte,
O fantomă-ncoronată din el iese - o zăresc,
Iese - vine către ţărmuri - stă - în preajma sa priveşte -
Râul înapoi se trage, munţii vârful îşi clătesc.

Dintre toate poeziile „D-lui Marelui Logofăt" I. Văcărescu (publicate la 1848), aproape singurele strofe acceptabile ne par a fi cele dintâi din *O zi şi o noapte de primăvară la Văcăreşti,* şi frumuseţea lor stă mai ales în personificarea amorului:

N-am să scap, în piept port dorul
Peste ape, peste munţi,
Văz că peste mări amorul
Când o vrea îşi face punţi.

La Carpaţi, mi-am adus jalea,
Lor am vrut să hărăzesc:
Răsunetul, frunza, valea,
Apele mi-o înmulţesc!

Mii de piedici, mii de curse;
Peste firea toat-a-ntins,
Lacrimi în zadar sunt curse:
TJnde-oi merge, eu sunt prins.

Aceste exemple vor fi de ajuns pentru a da o idee despre personificările poetice şi pentru a dovedi că şi ele sunt născute din necesitatea de a sensibiliza gândirea prea abstractă a cuvintelor.

4. Să mai observăm în fine încă un mod prin care poetul caută să ajungă la acelaş rezultat — comparaţiunea, metafora, tropul în genere. Un obiect al gândirii se pune în paralelă cu altul, care trebuie să fie sensibil, şi cu cât această paralelă este mai nouă şi mai frapantă, cu atât imaginaţia este silită a-şi construi figurile sensibile cuprinse în cuvinte.

Talent fără noroc
E de prisos:
Tămâia fără foc
N-are miros,

zice Goethe în proverbele sale rimate.

H. Heine compară:

Ca un rege e păstorul,
Tron e dealul înverzit,
Iar coroana e deasupra-i
Soarele cel strălucit.

La picioare îi sunt mieii,
Curtizani linguşitori,
Cavaleri îi sunt viţeii,
Ce aleargă printre flori.

Ţapii sunt actori de curte.
Dar când păsări ciripesc,
Clopotele când răsună,
Fac orchestrul cel regesc.

Şi toţi cântă şi încântă,
Apa-ncepe a şopti,

Şi cu arbori-mpreună
Vor pe rege-a adormi.

In acest timp stăpâneşte
Un ministru, acel câne
Ce lătrând vrea să arate
Că veghează peste stâne.

Ca din vis oftează prinţul:
Cârmuirea e prea grea!
Ah! aş vrea să fiu acasă
Şi lângă regina mea.

Pe-al ei sân se odihneşte
Capul meu cel obosit,
Şi în ochii-i se cuprinde
Un regat nemărginit!

*

De tous Ies oceans votre course a vu l'onde,
Helas! et vous feriez une ceinture au monde
Du sillon du vaisseau,

compară V. Hugo {*Feuilles d'automne,* 6).

Tandis que votre ami, moins heureux et moins sage,
Attendait des saisons d'uniforme passage
Dans le meme horizon;
Et comme Farbre vert qui de loin se dessine,
A sa porte effeuillant ses jours, prenait racine
Au seuil de sa maison!

Ca un glob de aur luna strălucea,

începe Bolintineanu una din cunoscutele sale balade istorice.

Mihai mândru vine iară,
Falnic ca un stâlp de pară.

Două observări dintre cele multe ce se pot face asupra acestei materii ne par la ordinea zilei pentru starea actuală a poeziilor române: cea dintâi se referă la noutatea, cea de a doua la justeţea comparaţiunilor.

Punctul de plecare pentru orce comparare poetică a fost necesitatea sensibilizării obiectelor. însă pentru ca acest scop să fie atins, comparaţiunea trebuie să fie relativ nouă, altfel nu produce nici o imagine. Ceea ce am arătat că se întâmplă cu vorbele izolate se întâmplă şi cu comparaţiunile: prin uzul zilnic îşi pierd elementul sensibil. Auzind tot mereu una şi aceeaş comparare, nu mai avem pentru ea atenţiune, şi nu ne mai reproducem cuprinsul material. Când zic, d.e., curajos ca un leu, nu-mi mai amintesc figura leului, ci primesc locuţiunea oarecum ca un semn convenţional pentru gândirea abstractă a unei calităţi. Precum prin deasa întrebuinţare se tocesc monetele şi se pierde chipul şi pajura exprimate pe ele, aşa din comparaţiunile prea des auzite se şterge imaginea sensibilă; şi cu aceasta toată raţiunea lor de a fi.

Rămâne acum la tactul limbistic al poetului de a simţi care metaforă se poate întrebuinţa cu succes şi care a încetat de a mai fi comparaţiune sensibilă şi, prin urmare, trebuieşte, pentru un timp, sau cu totul depărtată, sau cel puţin modificată în poezie. în această privinţă, nouă ne pare că în poeziile române de astăzi sunt mai ales trei imagini aşa de uzate şi abuzate, încât poeţii cei tineri ar face bine să se ferească de ele: aceste sunt florile, stelele şi filomelele.

Toate amantele poeţilor noştri sunt ca o floricică sau ca o steluţă sau ca amândouă în acelaş timp (lucru mai greu de închipuit), toţi prinţii, toate aniversarele, toate „zilele mărite" sunt ca o stea mare, şi toate impresiile poetice se deşteaptă când cântă filomela. Astăzi însă am cetit atâtea flori şi floricele, stele, steluţe, stelişoare şi filomele în versurile române, încât acum primim aceste cuvinte numai ca nişte semne uscate, obişnuite în vorbire, prin urmare fără nici un rezultat poetic.

Spre a mai putea fi întrebuinţate asemenea metafore în literatura română, trebuiesc împrospătate în mod original prin alte cuvinte, care să fie în stare a renaşte din nou imaginile în frumuseţea lor primitivă. Drept model poate servi poezia lui Alecsandri, *Dedicaţiune:*

Tu, care eşti pierdută în neagra veşnicie
Stea dulce şi iubită a sufletului meu...

O, blândă, mult duioasă şi tainică lumină...

Aci imaginea îşi produce efectul ei fiindcă este pregătită şi reînnoită prin celelalte cuvinte marcante: tu, care eşti *pierdută în neagra* veşnicie etc.

Cât de slabe, din contra (pentru a nu spune un cuvânt mai energic), sunt comparaţiuni ca aceste:

Căci eu în lume sunt ca o floare,
Şi cu iubirea mă mai nutresc
Ş-a filomelei dulce cântare
Pare că-mi zice: ah, te iubesc!

Dragă Elizo, tu eşti mai dulce
Decât o roză, decât un crin...

Frumoasă ca o roză erai în astă lume,
Frumoasă ca o floare, ca floarea delicată...

Tu eşti o stelă, ce dai lumină...

Ce e noaptea când nu cântă
FHomele printre flori?

Dacă e vorba să comparăm tot cu flori, să ne luăm mai bine de exemplu poeziile populare, chiar cele mai de rând, care toate au cel puţin originalitate în determinarea florilor şi nu vorbesc numai de roze şi de crini. Cât este de expresivă următoarea strofă, născută pe stradele Bucureştilor!

Frunză verde măr sălciu,
La grădină-n Cişmegiu,
Două fete ftumuşele
Mi-a furat minţile mele:
Una oacheşe şi naltă
Ca o dalie învoaltă.
Alta blondă mijlocie
Ca o jună iasomie,
Una are ochi de mură,
Care inimele fură,
Alta două viorele
Ce te scoate din oprele
etc.

A doua condiţiune pentru admiterea comparărilor este: ca ele să fie juste. Comparările sunt chemate a da o imagine sensibilă pentru gândirea prea abstractă, însă această imagine trebuie să fie potrivită cu gândirea, altfel sensibilizarea ei produce contrazicere şi constituie o eroare. E de necrezut cât de des păcătuiesc scriitorii în contra unei aşa de elementare regule a conceperii, întrebuinţând comparări false sau pline de confuzie.

Această parte a poeziilor române moderne este plină de erori uneori aşa de comice, încât pot deveni un izvor bogat pentru almanacuri humoristice, şi cu cât autorul vrea să fie mai solemn sau mai duios, cu atât, se înţelege, impresia este mai ridicolă.

Un poet compară:

Primăvara cea dorită de la sferele senine
Pe-a zefirului aripe între noi voioasă vine,
Sub uşoarele ei păsuri mii de flori au răsărit,
Câmpul, muntele şi codrul de nou iar au înverzit,
Aerul senin s-adapă de-a suflării ei miroase,
Şi din sânu-i rourează pe ţarine ploi mănoase.

Primăvara vine cu păsuri uşoare şi plouă din sân!

Altul zice:

Talia-ţi naltă şi subţirică
Ochii tăi negri de abanos,
Mâna ta albă şi mititică
Face din tine un cer stelos.

Talie înaltă, ochi negri şi mână mică fac un cer stelos!

Un poet cântă:

Să fiu zefirul, să fiu zambilă,
Prin cele fete să salt uşor.

Altul compara:

Sus la Petricica
Când mergea fetica
Şi sta ziulica,
Viţeii păzea -

îşi lua de furcă,
Şi ca o haiducă,
Şi ca o nălucă,
în tufiş *torcea.*

Şi în alt loc:

Ochii cum îi joacă
Ca la o şerpoaică,

Ca o panduroaică
etc.

Citim într-o foaie nouă din Iaşi (septemvrie 1866):

Ador tare adevărul,
îl ador că e frumos,
Precum e în floare mărul,
Al livezii pom frumos.

Adevărul frumos ca mărul!
Unul începe:

Belă copilă, de graţii plină,
Muză sublimă, soare d-amor,
Coruri de nimfe pe buza-ţi lină
Le văd cum joacă încetişor.

închipuiţi-vă o buză pe care joacă coruri de nimfe!

Unul se adresează la iubita sa:

Tu, floare frumuşică, ca cerul de măreaţă,
Ca dânsul de albastră...

Iar altul zice:

Aste inimi prea-nfocate
Cu stâlpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire!

Ce imagine teribilă! Inimi înfocate, legate de un imn cu stâlpări de nemurire!

Dar destul şi prea destul din această infirmerie a literaturei române, şi să revenim la partea serioasă a cercetărilor ce ne ocupă.

Recapitulând rezultatul dobândit din analizarea precedentă a amănuntelor poetice, constatăm ca demonstrate următoarele propoziţii din începutul cercetării de faţă:

Particularităţile stilului poetic (expresii determinate, epitete, personificări, comparaţiuni) purced toate din trebuinţa de a sensibiliza gândirea obiectelor; aceasta provine din necesitatea de a crea poeziei elementul material, ce nu-1 află gata afară din sine, de care însă nu se poate lipsi nici o lucrare de artă, frumosul fiind tocmai exprimarea unei idei sub o formă sensibilă corespunzătoare.

Din aceste reflecţii înţelegem în acelaşi timp ce vrea să zică mult discutata originalitate a poetului. Poetul nu este şi nu poate fi totdeauna nou în ideea realizată: dar nou şi original trebuie să fie în vestmântul sensibil cu care o învăleşte şi pe care îl reproduce în imaginaţiunea noastră. Subiectul poeziilor, impresiunile lirice, pasiunile omeneşti, frumuseţile naturei sunt aceleaşi de când lumea; nouă însă şi totdeauna variată este încorporarea lor în artă: aici cuvântul poetului stabileşte un raport pană atunci necunoscut între lumea intelectuală şi cea materială şi descopere astfel o nouă armonie a naturei.

Ne pare important a insista asupra acestor adevăruri fundamentale ale literaturei: căci tocmai ele sunt astăzi pierdute din conştiinţa tinerei noastre generaţii, şi de aceea astăzi suntem în pericol de a nu mai avea unul din puternicele mijloace de cultură ale societăţii române. Este probabil că politica ne-a surpat mica temelie artistică ce o puseseră în ţara noastră poeţii adevăraţi, Alecsandri, Bolintineanu[1], Gr. Aiexandrescu. Atât cel puţin este sigur, că cele mai rele aberaţiuni, cele mai decăzute produceri între poeziile noastre de la un timp încoace,

[1] înţelegem pe Bolintineanu de mai nainte, pană la 1852, când se făcu publicarea primelor sale poezii; căci peste ultimele lucrări ale sale {*Eumenidele* etc.) trebuie să aruncăm un văl.

sunt cele ce au primit în coprinsul lor elemente politice. Şi cauza se înţelege uşor: politica este un product al raţiunii; poezia este şi trebuie să fie un product al fantaziei (altfel nici nu are material): una dar exclude pe ceailaltă.

De aceea vedem că poeziile politice, precum şi cele rele istorice au toate viţiul corespunzător: de a fi lipsite de sensibilitatea poetică. Exemple vor explica mai bine ce însemnează aceasta, şi pentru mai multă lămurire să începem cu o poezie foarte caracteristică a unei celebrităţi de ale noastre către C. Negri:

O, Negri! inamicii a tot ce dă mărire
Şi viaţă României nu-ţi vor putea ierta
Că ai luat o parte de lauri la unire
Prin insistenţa ta!

A face un singur popol, o singură domnie
Din două; a restrânge atâţia postulani:
Crezi tu că o să facă vrodată bucurie
Acestor sclavi tirani?

Cuvântul datorie spre ţară e un nume!
Şi patria o umbră, mărirea un eres!
A face să rămâie despreţuită-n lume
Şi-n umbră mai ales,

A pune interesul persoanelor nainte
De interesul ţării, a nu simţi vrun dor
Când jugul rău apasă aceste locuri sânte,
Aceasta-i legea lor!
etc.

Toate aceste strofe cuprind un şir de cuvinte reci, fără imagine, şi prin urmare nici nu sunt poezie: sunt un articol de jurnal pus în rime - o monstruozitate literară. Dacă un

adevărat talent poetic a ajuns la această decadenţă, ce să mai aşteptăm de la ceilalţi?

Unul ne face următoarea „poezie" epică:

CEI 300 EROI DE LA SATUL PUTINEIUL (1594)

Cu o despărţire de români aleasă
Din oastea cea bravă a lui Bravu trasă,
Radu, Stroe, Preda, cei trei fraţi Buzeşti,
Şi Stoica şi Radu, fraţi Calomfireşti,
în câteva ore bat oastea tătară
Şi în două rânduri ei o sfărâmară;
Apoi pun pe goană hordele barbare.
Secerând cununa cea nemuritoare.

în această luptă trei sute olteni,
Bravi ca şi eroii din Călugăreni.
Singuri se luptară, bravii mei români,
Cu douăsprezece de mii de păgâni;
Toţi într-o unire bravii mei jurară
Pe păgâni să-nvingă sau cu toţi să moară.

Manualul de istorie al lui Laurianu, pus în stanţe şi trochee, şi încă şi aceste ca vai de ele.

Un alt scriitor, care acum „debutează" în poezie, se adresează într-un ziar (din octombrie 1866) la Dumnezeu şi-i spune între altele:

împăraţi, regi, principi, dară, toţi sunt o necesitate
Pentru popoli: unii ştiu să-şi împlinească datoria ce-ai impus,
Altul însă, plin d-orgoliu, speculează onestitate,
Calcă în picioare legea, făr-a fi de tine pus.

Triste scene, suferinţe, care strigă răzbunare;
Tot ce-i sacru, nici virtute, toate aruncate-n vânt -

E tiranul! El domnește fără vro nerușinare.
Tată, fiu, soție, frate la el nu-i decât cuvânt.

Și așa mai departe în vro zece strofe, și, nota bene, toată această declamațiune politică este numai o introducere pentru a ajunge la exprimarea dorinței de a-și revedea amanta:

Elvirița absentează, nu-i viață pe pământ.

într-un alt ziar nou (din august 1866) citim:

Să scriu la ode lingușitoare
N-am obiceiul, mărturisesc;
Chiar de cuvinte măgulitoare
întotdeauna mă cam feresc;

Dar cu plăcere și cu căldură
Aș scrie multe, pre legea mea,
Strâmbe, sucite, fără măsură,
Fără de vină cum aș putea.

Aș face una acelui care
Democrația ar sprijini,
Și monstruoasa centralizare
Ca pe o spaimă o ar goni.

Aș face una cu mulțămire
Acelui spirit îngrijitor,
Ce prin școli bune mai cu grăbire
Ar da lumina și în popor
etc.

Sperăm că, din opoziția frapantă între exemplele din urmă și între poeziile citate mai nainte, cetitorul va fi simțit deosebirea radicală ce desparte poezia de proză; fie aceasta simplă, fie rimată, și va fi înțeles că înainte de a putea fi vorba de poezie, trebuie cel puțin să se împlinească condițiunea mehanică a orcărei opere de artă: aflarea materialului sensibil care pentru poezie consistă în imaginile sensibile deșteptate prin cuvinte.

Odată această condițiune împlinită, începe tărâmul artelor, posibilitatea frumosului, critica estetică, și de aci înainte vin apoi cerințele artistice: ca dicțiunea să nu fie prea materializată prin imagini, ca cuvintele să fie așa de bine alese, încât să întrupeze în modul cel mai simplu și pregnant ideile poetului etc. După măsura acestor cerințe se dovedește apoi adevăratul poet, și se deosebește chiar și în privința cuvintelor literatura clasică de literatura decadenței. Dar, după cum am văzut, de aceste considerări mai înalte nu s-a tratat în paginile precedente, și nici nu credem oportun a se trata în literatura noastră, prea tânătă încă pentru o estetică mai rafinată. Pentru noi a fost prima necesitate: a marca în mod demonstrativ linia de separare între poezie și celelalte genuri literare, pentru ca, cel puțin pe această cale, să se lățească în juna generație un simțimânt mai just despre primele elemente ale artei poetice.

II
Condițiunea ideală a poeziei

Trecând la partea a doua a cercetării noastre, ne propunem a analiza care este, în privința *ideilor* exprimate de poet, condițiunea fără a cărei împlinire nici nu poate exista poezia.

O veche împărțire a tutulor obiectelor gândirii omenești face deosebirea între lumea interioară sau sufletească și între lumea exterioară sau fizică. însă și această lume fizică există pentru noi numai întru cât simțim ceva cu prilejul ei. Astfel, toate obiectele gândirii, fie externe, fie interne, se pot privi împreună și se pot apoi deosebi dintr-un alt punct de vedere: în obiecte ale rațiunii reci sau logice și în obiecte ale simțimântului sau pasionale, deosebire întemeiată pe cunoscuta dezbinare între minte și inimă.

Paralel cu această deosebire, constatăm pentru scopul ce ne ocupă următoarea propoziţie limitativă: *ideea sau obiectul exprimat prin poezie este totdeauna un simţimânt sau o pasiune, şi niciodată o cugetare exclusiv intelectuală sau care se ţine de tărâmul ştiinţific, fie în teorie, fie în aplicare practică.*

Prin urmare, iubirea, ura, tristeţea, bucuria, desperarea, mânia etc. sunt obiecte poetice; învăţătura, preceptele morale, politica etc. sunt obiecte ale ştiinţei, şi niciodată ale artelor; singurul rol ce-l pot juca ele în reprezentarea frumosului este de a servi de prilej pentru exprimarea simţimântului şi pasiunii, tema eternă a frumoaselor arte.[1]

Şi pentru ce aceasta?

Câteva din cauzele fundamentale ce deosebesc cele două sfere ale gândirii omeneşti ne par destul de simple pentru a putea fi explicate în cercetarea de faţă fără prea lungi digresiuni.

Şi mai întâi poezia este un product de lux al vieţei intelectuale, *une noble inutilite,* cum a zis aşa de bine Mme de Stael. Ea nu aduce mulţimii nici un folos astfel de palpabil încât să o atragă de la sine din motivul unui interes egoist; ea există pentru noi numai întru cât ne poate atrage şi interesa prin plăcerea estetică. Insă o condiţiune fără de care nu poate fi interes şi plăcere este ca, mai întâi de toate, poezia să fie înţeleasă, să vorbească la conştiinţa tutulor. Prin urmare, ea nu-şi poate alege obiecte care se ţin de domeniul ocupaţiunilor exclusive, precum sunt cele ştiinţifice, fiindcă aceste rămân neînţelese pentru marea majoritate a poporului, ci este datoare să ne reprezinte simţăminte şi pasiuni, fiindcă aceste sunt comune tutulor oamenilor, sunt materia înţeleasă şi interesantă

[1] Goethe în *Faust* vorbeşte mult de ştiinţe, Corneille în *Horace* de fapte din isroria romană, Scribe (dacă esre permis a-l numi lângă aceşti doi) în *Verre d'eau* de politica engleză: însă toate aceste numai pentru a arăta cu prilejul lor simţimintele şi pasiunile omeneşti.

pentru toţi. Ceea ce separă pe oameni deolaltă este cuprinsul diferit cu care şi-au împlinit mintea; ceea ce-i uneşte este identitatea mişcărilor de care se pătrunde inima lor.

Dar chiar mărginindu-se poetul ştiinţific la acea minimă parte din public care se alcătuieşte din oameni speciali, din politici, filologi etc, se naşte pentru dânsul o nouă împotrivire: ceea ce, chiar pe acest tărâm, este interesant astăzi, nu a fost interesant ieri şi nu mai interesează mâine, şi o poezie însufleţită numai de asemenea obiecte ar pierde din an în an din atracţiunea ei.

Astăzi se interesează societatea politică română de descentralizare; societatea ce se mai gândeşte la cercetări limbistice, de unificarea ortografiei şi de terminaţiunile cuvintelor nouă: vor trece oare mulţi ani până când aceste preocupări să fie şterse de la ordinea zilei? Odată descentralizarea făcută, ortografia şi limba unificate, mişcarea cauzată prin aceste îndeletniciri trecătoare va înceta, şi nimeni nu le va putea reînvia în propriul lor interes intrinsec.

Prin urmare, poezia rătăcită în sfera ştiinţei şi a politicei rămâne întâi neînţeleasă şi neinteresantă pentru marea majoritate a oamenilor contimporani, şi este, al doilea, pierdută în generaţiunile următoare chiar pentru cercul restrâns de indivizi pentru care a avut un sens şi o atracţiune în ziua naşterii ei.

Insă prea rară este, este de prea mare preţ şi valoare acea creaţiune a spiritului omenesc ce se numeşte poezie, pentru a fi expusă vicisitudinii mobile a zilnicelor interese. De magica figură ce poetul a creat-o din abundanţa inimei sale, trebuie să se frângă valul timpului şi să o lase intactă pentru generaţiunile viitoare, ca o scumpă moştenire seculară a geniului omenesc.

Numai copiii cei necopţi, pentru a-şi face o grădină, taie florile şi frunzele din tulpina lor şi le aşează în nisipul spulberat: cea dintâi suflare a vântului le doboară, cea dintâi rază a soarelui le veştejeşte. Dar natura, marea noastră învăţătoare, îşi

împlântă rădăcina stejarului în pătura cea mai adâncă şi statornică a pământului, şi de acolo dă creaţiunii sale putere de a lupta şi de a trăi.

Să analizăm acum o altă cauză, mult mai importantă, pentru care poezia nu poate trata obiecte ştiinţifice.

Frumoasele arte, şi poezia mai întâi, sunt *repaosul inteligenţei*. In mijlocul fluctuaţiunii perpetue, de care este mişcat acel straniu product al formaţiunilor animaliere ce se numeşte minte omenească, arta se stabileşte ca un liman de adăpost, spre a reda inteligenţei agitate o linişte salutară. Aceasta a fost cauza din care s-a lăţit odinioară poezia între oameni; aceasta este cauza din care astăzi îşi păstrează valoarea ei nemăsurată pentru fericirea genului omenesc.

Dar activitatea ştiinţifică nu se potriveşte cu această chemare a poeziei. Căci ştiinţa provine din acea însuşire înnăscută a minţii noastre prin care suntem veşnic siliţi a întâmpina orce fenomen al naturei cu cele două întrebări specific omeneşti: din ce cauză? spre ce efect? însă primul efect ce-1 descoperim se arată a fi totdeodată o cauză pentru alt efect, care la rândul său este noua cauză pentru alte efecte, şi pe nesimţite se deschide înaintea noastră linia timpului, care ne duce înainte într-un viitor nemărginit. Şi asemenea cercetând înapoi, ni se arată prima cauză a unui fenomen ca fiind şi ea efectul unei alte cauze, care iarăş este efectul unei cauze anterioare, şi aşa mai departe, se deschide şi îndărătul nostru aceeaş linie infinită a timpului. Şi astfel omenirea, împinsă în sufletul ei de forma apriorică a cauzalităţii, se urcă şi se coboară pe scara timpului în sus şi în jos, pană când minţile îmbătrânite ale generaţiunii actuale se apleacă la pământ şi lasă altei generaţiuni sarcina de a împinge piatra lui Sisifos cu un pas mai înainte; această altă generaţiune o lasă generaţiunilor viitoare, şi aşa mai departe se dezvoltă ştiinţa, şi nu are nicăieri repaos şi niciodată sfârşit:

căci prima cauză şi ultimul efect sunt refuzate minţii omeneşti; nici o limită eternă nu ne opreşte, dar etern ne opreşte o limită.

în această stare a inteligenţei active se coboară arta ca o mângâiere binefăcătoare. Ea prinde atenţia neliniştită şi agitată spre infinit şi, înfăţişându-i o idee mărginită în forma sensibilă a frumosului, îi dă liniştea contemplativă şi un repaos intelectual. Poezia în special trebuie să ne decline spiritul de la înlănţuirea fără margini a nexului cauzal, să ne manifesteze idei cu început şi cu sfârşit şi să dea astfel o satisfacţiune spiritului omenesc. De aceea ea este datoare să ne îndrepteze spre simţiminte şi pasiune. Căci tocmai simţimintele şi pasiunile sunt actele de sine stătătoare în viaţa omenească; ele au o naştere şi o terminare pronunţată, au un început simţit şi o catastrofă hotărâtă şi sunt dar obiecte prezentabile sub forma limitată a sensibilităţii.

Celelalte arte, prin chiar condiţiunile lor materiale, sunt restrânse în acest cerc estetic şi sunt ferite de rătăcirea ştiinţifică: nici teorii politice, nici regule limbistice nu se pot sculpta in piatră sau exprima în muzică.[1] Poezia singură este în pericol de a-şi confunda sfera, şi aceasta din cauză că ea întrebuinţează acelaş organ pentru ideile ei pe care-1 întrebuinţează şi ştiinţa pentru ale sale: adică limbagiul omenesc. Cu atât mai mult însă este de datoria poetului a-şi îndrepta atenţiunea spre diferenţa intre aceste două sfere deosebite şi a distrage mintea obosită de perpetua cauzalitate.

Recapitulând rezultatul dobândit din cercetarea teoretică de păn-acum, afirmăm din nou adevărul cu care am început: ideea sau obiectul poeziei nu poate fi decât un simţimânt sau

Nimic nu este absolut în omenire. Jurnalele din noiemvrie 1866 ne spun că un american a pus constituţiunea Statelor Unite în muzică; ar cel puţin aceasta ni se spune ca o monstruozitate americană. Când se ya simţi cu acepaş claritate de toţi ai noştri că o poezie asupra constituţiunii este tot aşa de monstruoasă ca acea muzică americană!

o pasiune. Şi precum am făcut în partea I, aşa vom arăta şi în această parte, că însuşirile esenţiale ale poeziilor celor frumoase în privinţa ideilor lor se explică numai pe baza acestui adevăr.

Poetul, chemat a exprima simţirile omeneşti, a aflat în însăş natura lor legea după care să se conducă. între deosebirile ce disting afectul în genere, fie simţimânt, fie pasiune, de celelalte stări ale cugetului, se pot cita următoarele ca principale:

1. O mai mare repejune a mişcării ideilor. Observarea aceasta o poate face orcine. Exemplul cel mai lămurit dintre toate ni-1 prezintă spaima, cu prodigioasa sumă de idei ce ne pot străbate mintea în momentele ei.

2. O exagerare sau cel puţin o mărire şi o nouă privire a obiectelor sub impresiunea simţimântului şi a pasiunii. Lucrurile gândite iau dimensiuni crescânde, micul cerc al conştiinţei intelectuale se preface în linte microscopică şi, privite prin ea, toate senzaţiunile şi toate ideile momentului apar în proporţiuni gigantice şi sub colori neobişnuite.

3. O dezvoltare grabnică şi crescândă spre o culminare finală sau spre o catastrofă, dacă luăm acest cuvânt şi în sens bun, nu numai în împrejurări tragice.

Aceste trei semne caracteristice ale afectelor sunt totdeodată cele trei calităţi ideale ale poeziei.

1. Poezia adevărată, ca şi pasiunea şi simţimântul, ne arată dar o grabnică transiţiune de la idee la alta şi în genere o mişcare abundantă a gândirii. Gândirea fiind exprimată prin cuvinte, imitarea acelei particularităţi psihologice ne prescrie dar a stabili între idei şi cuvinte un raport de preciziune, astfel încât cu orce înmulţire de cuvinte să se înmulţească în aceeaş proporţie şi suma de idei. Căci ceea ce întârzie transiţiunea gândurilor şi amorţeşte mişcarea abundantă sunt tocmai frazele cele lungi, în care după atâta auzire de sonuri nu se produce nici un progres de înţelegere în conştiinţă. Prin urmare, regula ce o scoatem pentru poezie din această considerare a afectelor se poate exprima în mod negativ: poezia să nu se întoarcă în jurul aceleiaş idei, să nu se repete, să nu aibă cuvinte multe pentru gândiri puţine. O excepţie aparentă sunt poeziile cu refren (cupletele); dar numai aparentă. în realitate, refrenul, deşi păstrând aceleaşi cuvinte, cuprinde în fiecare strofă o idee nouă sau cel puţin o altă privire a ideei celei vechi. D.e.:

VOCEA MUNTELUI

Colo-n vale se coboară
 Trist şi cu capul plecat
Un drumeţ: doru-1 omoară
 Să ajungă de unde a plecat.

„Oare amorul mă aşteaptă
 Sau o piatră ş-un mormânt?"
Atunci eco se deşteaptă
 Şi răspunde: *„Un mormânt"*.

Greu suspină şi înainte
 Grăbind pasul s-a-ndreptat,
Groaza tulbură-a sa minte,
 Dorul 1-a înaripat,
„în mormânt aşa de iute!
 Fie, pacea-i în mormânt!"
Ş-atunci eco din cel munte
 Sună: *„Pace-i în mormânt!"*

„Vino dară, vino, moarte,
 Ca pe-un dar eu te aştept,
Să merg nu pot mai departe
 Moartă-i inima în piept!
Ah! de moarte nu mi-e frică
 Mă tem că mă va uita!"
Din văi un glas se ridică
 Şi răspunde: *„Va uita!"*

Vai, furtuna în piept zbucneşte
La sărmanul călător,
Şi o lacrimă luceşte
In ochiu-i: „Da' vreau să mor,
Dacă pacea pentru mine
Pacea-i numai în mormânt!"
Şi din văile vecine
Eco strigă: *„In mormânt!"*

(Imit. din Heine de M. Corne)

Din acest exemplu se vede că refrenul, departe de a face excepţie, confirmă regula de mai sus că poezia să nu se repete şi să nu revie în jurul aceleiaş idei. Importanţa acestei regule merge aşa de departe, încât olandezul Hemsterhuis a putut defini frumosul: o producţiune ce ne dă cele mai multe idei în cel mai scurt timp.

Toţi poeţii cei buni sunt exemple pentru aceasta, şi dacă este poate cu putinţă a le face obiecţiunea că sunt uneori prea concişi şi chiar obscuri în expresiunile lor pregnante, nu li se va afla niciodată defectul contrariu, de a fi prea lungi, fiindcă aceasta s-ar îndrepta în contra propriei naturi a poeziei.

Considerată dintr-un punct de vedere exterior, această regulă implică, dar, pentru poezie cerinţa unei conformităţi între cuprins şi întindere. Nu vrei să exprimi toate nuanţele simţimântului, îţi sunt ideile reduse la un cerc mai strâmt de privire: poezia să-ţi fie scurtă. Numai când abundantă nouălor gândiri îţi creşte astfel în conştiinţă încât sparge forma prea strâmtă a unei strofe şi te sileşte a o întrupa într-o nouă formă, numai atunci vei adăoga un nou şir de cuvinte şi-1 vei continua până când te agită acest impuls irezistibil.

E caracteristic a arunca o privire în faimoasa colecţiune de poezii a lui Heine, *Buch der Lieder*. Majoritatea poeziilor sunt de una, de două, de trei strofe, şi totuş în ele se cuprinde o lume întreagă de idei poetice, de simţiminte şi pasiuni. însă în expresie nici un cuvânt de prisos; cea mai preciza legătură între son şi idee! Din contră, cele mai multe poezii române sunt lungi, lungi de nu se mai isprăvesc - în cuvinte, nu în idei, şi cu cât poetul este mai rău, cu atât poezia este mai lungă. Parcă mulţimea cuvintelor şi cifra paginilor imprimate ar fi măsura valorii poetice!

Prin câteva exemple sperăm că se va lămuri pe deplin cestiunea de faţă. începem cu două poezii[1] din colecţiunea citată a lui Heine:

Deodată eu am desperat
Că voi putea răbda,
Şi-n fine toate le-am răbdat,
Dar cum? nu mă-ntreba.

Un poet mediocru ar fi făcut zece sttofe ca să exprime aceeaş idee, şi ar fi slăbit de zece ori efectul.

Aş vrea ca durerile mele
Vărsate într-un singur cuvânt
Să le pot arunca la vânturi,
Să le ducă etern pe pământ!

Să-1 poarte la tine, iubito,
Cuvântul de chin şi de foc.
Să-1 auzi în orşice oră,
Să-1 auzi în orşice loc.

Şi pentru repaosul nopţii
Când ochii abia ai închis,
El are să te urmeze
Şi pănă-n adâncul tău vis.

[1] Traducere de T. Scheletti.

Să vedem acum câteva exemple contrarii. A. Mureşanu începe poezia sa *Vinovatul* cu strofa:

Cât de dulce armonie
Dormea cândva-n pieptul meu,
Cum ştia toate să ţie
Nesmintit acordul său!

Toate ştia să ţie acordul său vrea să zică că era *armonie în pieptul meu,* şi cele două rânduri din urmă nu fac decât a mai spune încă o dată ceea ce spuseseră mai bine rândurile dintâi.

Pân-acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc,
Ca un prunc ce-n al său joc
Priveşte la zburătoare.

Cum priveşte copilul la zburătoare, aşa priveam eu la soare! Eroarea acestei imagini este tocmai că nimeni nu priveşte de bunăvoie în soare; dar eroarea s-ar fi strecurat nesimţită dacă ar fi comis-o poetul numai în versul întâi, mai ales că cuvântul *la* permite două sensuri; însă versul al doilea se repetă şi insistă:

Pân-acum priveam la soare,
La roata lui cea de foc.

Stranie îndeletnicire, şi periculoasă!

Dar acum ş-o rază mică,
Când la ochii-mi s-a ivit,
De nu-i închid, rău mă strică.

Se poate o manieră mai lungă de a exprima această idee? *Dar acum ş-o rază mică mă doare,* se-nţelege *dacă-mi ajunge la ochi,* se-nţelege *dacă nu închid ochii.* Atât de bine se-nţelege, încât este urât de a o spune. Poezia nu e tractat de fiziologie.

Şi aşa merge poezia mai departe încă cinci strofe. Şi când se sfârşeşte, te miri pentru ce s-a sfârşit. Putea să mai continue cel puţin vro opt strofe, cu aceeaş economie de spirit.

Pentru a varia lectura, să revenim la un exemplu bun din Heine:

Lacrima ce am vărsat
S-a schimbat în floare.
Şi suspinul ce-am oftat,
In privighitoare.

Şi de mă iubeşti, copilo,
Te-ncunun cu flori
Şi un cor te va-ncânta
De privighitori.

Să mai citām următoarea poezie a lui Alecsandri, remarcabilă prin sobrietatea cuvintelor şi grabnica transiţiune a gândirii:

STELELE

De la mine păn'la tine
Numai stele şi lumine!

Dar ce sunt acele stele?
Sunt chiar lacrimele mele

Ce din ochii-mi au zburat
Şi pe cer s-au aninat

Cum se-anină despre zori
Roua limpede pe flori.

Vărsat-am multe din ele
Pentru soarta ţărei mele,

Multe pentru cei ce sunt
Pribegiţi de pe pământ!

Multe lacrimi de jelire...
Iar de dulce fericire

Ah! vărsat-am numai două,
Şi-s luceferi amândouă!

Dar deja în contra *Pescarului* aceluiaş poet am avea obiecţiuni de făcut în privinţa regulei ce ne ocupă. Cele dintâi cinci strofe sunt destul de variate în idei:

PESCARUL BOSFORULUI

De-ar vrea înaltul prooroc,
Mohamed, strălucit,
Să-mi fie ziua cu noroc
Şi dorul împlinit,
De-aş prinde-acum în mreaja mea
Pe-al mării împărat,
Ce poartă-n frunte-o mare stea,
Un talisman bogat;

Eu, care sunt un biet pescar,
Purtat din val în val -
Eu, care dorm în Iuschiudar,
In iarba de pe mal,
Eu, Abdulah, cel mai voinic
Vâslaş de pe Bosfor,
Ce n-am decât un biet caic
Ş-un suflet plin de dor;

Allah! atunci orce-am dorit,
Allah! orce-aş vrea eu,
De la apus la răsărit
Ar fi îndată-al meu;
Caftane, şaluri de Caşmir
Cu late, scumpe flori,
Iuţi armăsari de la Misir
Ca vântul de uşori,

Ş-un lung caic de abanos
In aur prelucrat,

Cu imnuri din Coran frumos
Pe margine săpat,
Şi treizeci de vâslaşi osmani
Ce vesel ar zbura,
Mai repezi decât Elcovani
Pe-ntinsa Marmara.

Dar n-aş vrea nici stofe cu fir
Şi cu mărgăritar,
Nici largi caftane de vizir,
Nici falnic armăsar;
N-aş vrea nici săbii de Taban
Deprinse la omor,
Nici lung covor de Ispahan
Ce saltă sub picior...

Dar strofa a 6-a reîntoarce gândirea la aceleaşi lucruri şi slăbeşte efectul:

Allah! mă jur că de-aş avea
A mării talisman,
N-aş vrea să fiu vizir, n-aş vrea
Nici padişah-sultan;
N-aş vrea comori, n-aş vrea să am
Nici chioşcuri, nici sărai,
Nici să dezmierd în Bairam
Huriile din rai.

Apoi poezia culminează în următoarea strofă finală:

Ci-n mreajă dulce prefăcând
Duioas' inima mea,
M-aş duce-ncet şi tremurând
Să prind norocu-n ea,
Să prind copila lui Topal,
Frumoasa Biulbiuli,
Ce cântă noaptea lin pe mal,
Pe mal la Candili!

Scoţându-se afară strofa a şasea, poezia ar câştiga în efectul ei cel frumos.

Insă cu toată claritatea sperăm că se va simţi eroarea menţionată aci din următoarele strofe ale unui alt „poet", a cărui citare alăturea cu poeţii de mai sus nu o putem scuza decât prin scopul didactic ce şi 1-a propus cercetarea noastră:

ÎNTRISTAREA[1]

Mult mi-e inima-ntristată,
Căci prea rău mă văd ursit,
Furtuni rele de la soartă
Peste mine-au năvălit.

Niciodată ver un bine
Stator nu am avut,
Relele toate cu mine
Petrecere ş-au găsit.

Din a mea mică pruncie
Cu norocul m-am luptat,
Dar el tot cu duşmănie
în mai rău m-a cufundat.

Favor deloc n-am găsit
în crudă anima lui,
Ci cu totul s-a silit
Să mă-nchin cruzimei Iui.

O! dea cerul verodată,
Să pot să mă liniştesc -

[1] Poezia o reproducem din *Versuinţii romani,* adică: *Culesiune versiuirie din foile naţionale,* edată de studenţii şcoalelor oradane. Oradea-Mare, 1854. Această stranie adunătură este plină de poezii de acelaş calibru.

Cu lumea cea înverşunată
Să pot să mă înfrăţesc.

Duşmănia, neunirea
Ca fumul piară din noi;
Şi dreptatea, fericirea
Cerul sădească-ntre noi.

Să nu mai fim niciodată
Unul altuia vrăjmaşi;
Ci cu anima curată
S-ajutăm pe pătimaşi.
etc, etc.

E cu neputinţă a ceti asemenea lucruri pană la sfârşit. Toată strofa următoare îşi dă osteneala să mai spuie încă o dată ceea ce ne-a spus strofa precedentă.

Şi cu toate aceste numai o mică reflecţie asupra artei lor ar spune acestor poeţi că duşmanul cel mai mare al poeziei este tocmai cuvântul. Ceea ce îngreuează efectul, ceea ce poate produce simţimântul de monotonie şi de urât într-o lucrare poetică este mai ales mulţimea de cuvinte. S-a arătat în partea I a studiului de faţă că materialul poeziei nu sunt cuvintele, ci imaginile deşteptate prin cuvinte în fantazia cetitorului. Cuvântul nu este, prin urmare, decât un mijloc de comunicare, necesitatea fizică de care este înlănţuită ideea în trecerea ei din mintea poetului în mintea auditoriului. El nu are existenţă de sine, ci are singura misiune de a fi un organ de care să se anine gândirea în comunicarea ei, şi trebuie să se mărginească strict la împlinirea acestei misiuni. Şi aci, ca şi în regulele anterioare, este o linie de demarcaţiune foarte pronunţată între poeţii cei chemaţi şi între simplii fabricanţi de rime.

O observare mai este de făcut la acest paragraf, sau mai bine zicând o întâmpinare de combătut.

S-a zis că poezia să fie abundantă în idei: cum se potriveşte aceasta cu scurtimea ei? Bine că scurtimea face impresia frumoasă a unui raport precis între cuvânt şi gândire, dar nu pare mai puţin adevărat că, d.e., într-o singură strofă cu puţinele ei cuvinte, fie aceste orcât de precize, suma de idei nu s-ar putea numi abundantă şi n-ar constitui o vie mişcare a gândirii. Cum se explică atunci justeţea poetică a poeziilor celor mici?

Dacă analizăm efectul ce ni-1 produc, constatăm în noi o mulţime de *idei de ale noastre proprii,* deşteptate cu *prilejul cetirii şi alăturea de cuvintele poetului.* Nu numai ceea ce spune poezia ne ocupă conştiinţa, ci ea se află a fi în atâtea raporturi cu alte cercuri de gândiri ale noastre, încât şi aceste sunt reproduse în conştiinţă şi însoţesc şi ilustrează oarecum percepţiunea poetică. Farmecul acestui fel de poezii nu este atât în ceea ce spun, cât în ceea ce reţin şi ce lasă în liberul joc al fantaziei lectorului. Experienţa o putem face îndată cu strofa citată din Heine:

Deodată eu m-am desperat
Că voi putea răbda,
Şi-n fine toate le-am răbdat,
Dar cum? nu mă-ntreba.

Nu mă-ntreba, fiindcă nu-ţi pot răspunde, fiindcă tocmai culmea simţimântului, în durere, ca şi în bucurie, nu se va descrie niciodată cu cuvintele reci, ci va fi reţinută ca un rest inexprimabil al adâncului inimei omeneşti. Dar simţimântul pentru care eu n-am aflat expresie în cuvinte reprodu-ţi-1 tu prin propria simţire, şi, cu imaginaţiunea înviată prin puţinele mele indicări, scoate la lumina conştiinţei tale ceea ce este ascuns în cugetul meu.[1]

Să luăm alt exemplu, şi vom afla acelaş fenomen:

[1] Compară Edgar Poe, analiza poeziei sale *Corbul,* publicată în traducere franceză în *Histoires grotesques et extraordinaires.*

Dacă privesc în ochii tăi,
Durerea mi s-a stins,
Şi dacă gura ţi-o sărut,
Un farmec m-a cuprins.

Pe pieptu-ţi de mă odihnesc,
în inimă tresar,
Dar dacă-mi spui: eu te iubesc,
Aş vrea să plâng amar.
(Heine)

Penttu ce? Lectorul să o simtă, s-o afle în sine, şi multele posibilităţi ale explicării, diferite după diferiţii indivizi, constituie abundantă de idei ce caracterizează producţiunea poetică.

Alt exemplu:

Adese ochiul tău îmi pare
întunecat de-un tainic dor,
Dar eu cunosc a ta-ntristare:
Viaţa pierdută, pierdut amor!

Şi niciodat' n-a revenit
Copilăria cea trecută,
A ta ursită s-a-mplinit;
Amor pierdut, viaţă pierdută!
(Heine)

în fine un exemplu din Goethe:

De sub pământ
Un ghiocel
De-abia ieşise
Tinerel.
Veni o albină,
Gustă din el:
Să ştii că natura
Când i-a creat,
Pentru olaltă
I-a destinat.

O perspectivă întreagă asupra frumoasei armonii în natută se deschide cu aceste cuvinte; dar poetul înţelept a dat numai un îndemn gândirii şi a lăsat liber şirul reprezentărilor să se dezvolte în conştiinţa cetitorului după propria sa individualitate.

Voltaire azis-o: *„lesecretd'etreennuyeuxc'estde* ***toutdire"***, şi dacă prima cerinţă pentru un artist este ca să ştie ce să spună, desigur a doua cerinţă este ca să ştie ce să nu spună.

Când curentul electric se transmite dintr-un loc în altul, numai o parte a lui merge pe firele văzute de metal: o altă parte, tot aşa de esenţială, străbate în ascuns prin pătura umedă a pământului. Tot aşa, în lumea inteligenţei, cuvântul zis este numai un fragment al raportului ce se stabileşte între suflet şi suflet: restul se acordă pe tăcute şi formează ascunsa armonie a simţirilor omeneşti.

2. A doua asemănare între poezie şi pasiune este un fel de exagerare a gândirii. Orce simţimânt produce o încordare extraordinară a înţelegerii momentane, şi sub presiunea ei ideile lucrează asupra conştiinţei noastre cu acea energie caracteristică al carii rezultat este mărirea obiectelor şi perceperea lor în proporţii şi sub colori neobişnuite.

Mijloacele prin care se manifestă aceeaş particularitate în poeziile cele frumoase sunt felurite.

Mai întâi se poate constata observarea ei în alegerea obiectului. Obiectul poeziei este o idee care, fie prin ocaziunea, fie prin energia ei, se distinge şi se separă de ideile ordinare, înălţându-se peste sfera lor. Simţimântul care-i serveşte de fundament l-am putut avea toţi: gradul intensităţii lui, forma şi combinaţiunea sub care se prezintă sunt originale şi proprie ale poetului. Această intensitate şi combinaţiune nouă ne explică pentru ce, privite din punct de vedere prozaic, poeziile par de regulă exagerate. Dar tocmai exagerarea lor, ţinută în marginile frumosului, este timbrul emoţiunii artistice sub care s-au conceput.

Câtă exagerare, ce personificări nereale, însă în acelaş timp ce simţimânt adevărat al naturei se manifestă în următoarea poezie:

CONSOLAŢIUNE

Şi dacă nici o iubită
La moarte-mi nu va jeli,
Cu rouă totuş florile
Mormântu-mi vor stropi.

Din trecători dacă nici unul
La el nu va privi,
A lunei rază călătoare
Cu dor se va opri.

Şi dacă pe acest pământ
Mă va uita orcine,
Dumbrava şi câmpiile
Se vor gândi la mine.

Căci şi câmpia, şi dumbrava
Şi florile, şi luna
De-a lor poet îşi vor aduce
Aminte totdeauna.

(Trad. din Justinus Kerner)

Un alt mic exemplu îl extragem din Lessing:

CÂNTEC SPANIOL

Ieri eram plin de amor.
Azi pătimesc,
Mâine-o să mor:
Totuşi gândesc
Astăzi şi mâine
La ieri cu dor.

Cât de decizivă este alegerea obiectului, din acest punct de vedere, se va lămuri mai bine din exemple contrarii, precum în genere regulele estetice au mai multă valoare negativă: nu pot crea binele, dar indică răul şi contribuiesc la evitarea lui.

Trăiască pipa consolatoare,

începe un „poet",

Şi cu ţigara ce ne distrăm, (?)
Ele-n necazuri ne dau uitare,
Oare fericii (?) la ele aflăm.

Când n-ai mijloace de amăgire
Pentru vro jună ce o iubeşti,
Cere la pipă povăţuire,
Ea-ţi va da-n grabă câte voieşti,

şi aşa mai departe vro zece strofe, în care înjosirea ideilor este întrecută numai de cacofonia limbei {*Ea-ţi va da-n grabă* etc).

Un alt poet, pe care-1 luăm tot din sus-citata „culesiune" a studenţilor oradiani, se adresează la *una formosa* (citeşte: o frumoasă):

Soarele vieţii mele
Resipitoare de rele,
Tu eşti, o! nimfă frumosa
Ca Melita amorosa.

A! Ce zic? portretul tău
Singur e în stare, zău!
Ca să-mi insufle viaţă,
Nina, când nu eşti de faţă.

C.P.A.

Măsura ritmică a cuvintelor, rima cea măgulitoare, melodioasa cadenţă şi tot ce alcătuieşte forma poeziei nu s-au descoperit de geniul omenesc pentru ca orce scriitor să ne spună că ia povăţuiri de la pipă în cestiuni de amor. Asemenea lucruri sunt platitudini prozaice, dar nu concepţiuni de artă.

Cu cât are mai mult simţimânt poetic şi mai distinse comparaţiuni Barbu, ţiganul din Iaşi, când cântă plin de melancolie:

Dragi boieri de lumea nouă,
Ziua bună vă zic vouă:

Eu mă duc, mă prăpădesc
Ca un cântec bătrânesc.

Ah, gândiţi c-am fost odată
Glasul lumii desfătată,
Ş-închinaţi câte-un pahar
Lui biet Barbu lăutar!

Cunoaştem obiecţiunea ce o fac poeţii „pipei" şi companie în contra acestei critice: poezia frumoasă trebuie să fie adevărată, *rien n'est beau, que le vrai* etc.

Obiecţiunea seamănă cu cei ce o fac.

Tot ce e frumos e adevărat! Fie; deşi îţi vine să întrebi cu Pontius Pilatus: ce este adevărul? Dar de aici încă nu rezultă că tot ce este adevărat trebuie să fie şi frumos.

Nimeni nu contestă domnului C P. A. că se uită la portret când nu-i este *Nina de faţă;* dar de aci nu urmează că această întâmplare adevărată să fie poetică. Din multele idei cu realitate ce trec prin capetele omeneşti, numai acele sunt şi frumoase care, sub vălul unei sensibilităţi adecvate, ne prezentă simţiminte distinse prin forma, intensitatea sau ocaziunea lor.

Şi în toate cazurile cuvântul *adevărat,* în aplicarea sa la artă, trebuieşte înţeles *cum grano salis.* Ce este adevărat în frumoasa strofă citată:

Şi dacă pe acest pământ
Mă va uita orcine,
Dumbrava şi câmpiile
Se vor gândi la mine?

Este adevărat că se vor gândi câmpiile la poet? Nu; dat adevărat este că poetul şi-o închipuieşte, şi că această închipuire îl mângâie.

Cuvintele poetului pot, dar, să fie tot aşa de puţin reale în înţelesul lor exact ca nălucirea nebuniei, numai simţimântul cel profund al naturei să fie păstrat; şi cine a înţeles odată natura vizionară a întregei existenţe nu se va mira de aceasta.

Cu alte cuvinte: *adevărul artistic este un adevăr subiectiv,* și el nu prescrie niciodată lui C.P.A. de a face câte o poezie din toate evenimentele sale private, ci îi prescrie să-și întrupeze în forma poetică numai acele simţiminte adevărate care se disting prin nobleţea lor și, introducând o suflare de idealism în existenţa de toate zilele, sunt demne de a manifesta o subiectivitate de om. Și aci este punctul unde se vede din nou cât de osebită este poezia de ocupaţiunea ştienţifică.

Un alt mijloc, prin care poezia caută a imita și a produce energia afectului, este contrastul, și ca exemplu cităm mai întâi următoarele versuri nouă ale unui june poet român:

Pe când frunza-ngălbenită
Pe creangă murea,
Inima-mi întinerită
Vesel te iubea.

Azi pe creangă cu plăcere
Frunza vei zări,
Azi inima-mi de durere
Poate va muri.
(M. D. Corne)

Ce efect frumos pot să producă contrastele ne probează următoarea poezie a lui Goethe:

MÂNGÂIERE ÎN LACRIMI[1]

„De ce, amice, ești mâhnit,
Când veseli toţi ne-am strâns?
Eu după ochii tăi cunosc:
Desigur tu ai plâns."

[1] Traducere de N. Schelitti.

„Și dacă-am plâns, retras de voi,
Am plâns de chinul greu,
Și lacrimi curg așa de dulci
Alin sufletul meu."

„Amicii tăi voioși te rog
în sânul lor să vii
Și orce-n lume ai pierdut
Mâhnit să nu mai fii."

„Strigaţi, vuiţi, dar să vă spun
Ce pătimesc nu pot.
Ah, nu! eu n-am pierdut nimic,
Deși-mi lipsește tot."

„Fii sprinten, dar şi cu curaj,
Ești tânăr plin de foc,
în anii tăi oriunde-ajungi
Cu-amor şi cu noroc."

„Ah, nu, acolo n-am s-ajung!
Stă prea sus ca să sper,
Luceşte blând ş-așa frumos
Ca steaua cea din cer."

„De stele să ne bucurăm,
Dar nu să le dorim,
Și cu plăcere noaptea-ades
La ele să privim."

„Și cu plăcere zile-ntregi
Privesc ades la ea;
Lăsaţi ca nopţile să plâng
Cât inima mea vrea."

Un nou şir de reflecţii decurge din acest paralelism între poezie şi simţimânt îndată ce privim partea lui negativă. Dacă este greu şi de multe ori imposibil a analiza natura pozitivă a cerinţelor poetice, este, din contră, mai uşor şi mai sigur a arăta ceea ce este oprit în poezie, şi aci *estetica* practică îşi împlineşte misiunea ei cea mai folositoare.

Din aceea că poezia, ca şi pasiunea, măreşte obiectul şi se înalţă într-o sferă mai distinsă, rezultă, *ex contrario,* că ea trebuie să se ferească de micşorare şi de înjosire.

Vorbind mai întâi de defectul micşorării, atingem o cestiune destul de importantă pentru poezia română actuală: cestiunea diminutivelor. Formele de substantive şi adjective în *ică, ţică, sică, oară* etc. sunt astăzi viţiul contagios de care sufer *mai toate* poeziile române. Câte scapă de înjosirea ideilor mor de boala diminutivelor. Fiecare poet crede că nu este destul de poetic, de delicat, dacă nu-şi diminuează cuvintele, şi acum am ajuns aşa de departe, încât cu greu se va mai afla vreo poezie română care să nu fie bântuită de aceste forme de decadenţă limbistică.

Scumpa mea Mariţă,
Zâna mea din cer,
Ia dă-mi o guriţă
Asta-i tot ce cer
Ş-apoi Ioniţică

(Nu-i e destul *Ioniţă,* a făcut *Ioniţică!)*

Ce fac cu onoare,
Ştii c-o guriţică
E ca şi o floare
etc.

Ia această cruciuliţă
Şi păstreaz-o-n sânul tău,
Tu mai dă-mi a ta guriţă
etc.

Guriţa ta, fetiţă, e dulce, rumeioarâ,
E garofiţa creaţă în a ei primăvară...
Şi talia-ţi gingaşă e foarte mlădioasă,
A tale picioruşe, o scumpa mea frumoasă
etc.

De-ţi place, scumpă Lino, aceste versuleţe
etc, etc.

Mariţă, guriţă, Ioniţică, cruciuliţă, garofiţa, picioruşe, versuleţe - pentru Dumnezeu! Ce limbă este aceasta? Ce forme de copii nevârstnici? Ce linguşire bizantină? Cu asemenea terminaţiuni linse şi corupte are să se producă energia, intensitatea, vigoarea impresiunii poetice?

Să ne înţelegem: ce rol pot juca diminutivele în poezie? Poezia are să mărească efectul; prin urmare, numai acolo unde anume prin micimea obiectului se produce impresiunea cea mai marcantă, numai acolo diminutivul poate avea locul său special. Toţi poeţii cei mari ne învaţă aceasta. Să ne aducem aminte de exemplul citat din Goethe:

De sub pământ
Un ghiocel
Abia ieşise
Tinerel.
Veni o albină,
Gustă din el:
Să ştii că natura
Când i-a creat
Pentru olaltă
I-a destinat.

Şi textul german cuprinde diminutive, unul din puţinele exemple de diminutive în Goethe. Pentru ce? *Micimea obiectului* este punctul de contrast. Ideea este: armonia cea mare

a universului se manifestă pană în cele mai mici fiinţe ale sale. Prin urmare, diminutivul are aci raţiunea sa de a fi.

Dar când se află diminutive în fiecare strofă şi la fiecare ocaziune, când gura este mică, piciorul mic, Măria mică, Ioniţă mic, garoafa mică, versul mic, atunci e mic şi poetul, mică şi literatura, şi toate se află în decadenţă.

E de necrezut pană unde merge această manie în literatura noastră. Un june student, altminteri plin de inteligenţă, începe a publica nişte încercări poetice şi le dedică lui V. Alecsandri într-un sonet, care se termină astfel:

Primeşte, poete, aste versurele,
Căci sub ale tale falnice-aripele
Vreau să leagăn gingaş dorul ce-am visat!

A-şi închipui pe d. Alecsandri cu aripi este deja o întreprindere îndrăzneaţă; dar dacă aripele sunt mari, treacă-meargă! Insă a-şi închipui pe d. Alecsandri cu aripele este o imagine de un ridicol aşa de pronunţat, încât, pentru onoarea gustului omenesc, trebuie să căutăm un fel de explicare la întrebuinţarea ei.

Explicarea este uşurinţa rimei. Versuri şi aripe nu se rimează; hai să facem *versurele* şi *aripele!* Bălaie şi vale nu merge; hai să zicem:

Măriuţa bălăioară
împreună două flori
Şi le-aruncă în vălcioară.

Gură şi garoafă nu se potriveşte, hai să zicem: *tu ai o guriţă ca o garofiţa;* şi aşa în infinit. Diminutivele româneşti, în diferinţă de cele germane, au nefasta proprietate de a cuprinde în terminarea lor silaba intonată; prin urmare, orce cuvânt românesc rimează (când în rimă masculină, când în rimă feminină) cu orce alt cuvânt de acelaş gen îndată ce se pune în diminutiv. *Hinc lacrimae.*

Şi pentru această negligenţă, pentru lenea poetului de a-şi căuta o altă rimă, se corupe poezia întreagă şi se introduce în literatură o efeminare şi un spirit de miniatură precum nu se mai află nici în ultima decadenţă a linguşirilor persane şi turceşti.

Cu cât o rimă este mai uşoară, cu atât este mai ieftină şi mai comună, şi poetul trebuie să se gândească de două ori pentru a o întrebuinţa. Un poet distins nu va rima niciodată *guriţă-garofiţă.*

Adăugaţi la aceasta că noi românii avem o cauză specială de a ne feri de diminutive în poezie, şi aceasta este întrebuinţarea lor din partea ţiganilor. Toţi cunoaştem diminutivele servile ce le obişnuia această ginte asuprită, când vorbea limba noastră, şi de atunci încoace diminutivele sunt *par excellence* o manieră ţigănească. Ca să simţiţi aceasta cu tot dezgustul, cetiţi următoarele strofe ale unui autor - nu de rând, ci ale unui autor care este astăzi unul din bunii scriitori în proză, dar pe care în poezie... aveţi să-1 judecaţi după diminutivele sale[1]:

Ţii tu minte, oară, pentru-ntâia oară
Când la tulpiniţă, jos lângă gârliţâ,
Noi ne sărutam?

Ţii tu minte, oară, noaptea de ia moară,
Grămadă-n droşchiţă, când eu pe chichiţă
Ţineam mâna ta?

Ţii tu minte, oară, în acea căscioară
etc.
Ţii tu minte, oară, acea dumbrăvioară
etc, etc.

Cu asemenea lucruri avem de gând să punem fundamentul îheraturei române?

[1] C. Bolliac.

Dacă în rândurile precedente ne-am opus în contra abuzului diminutivelor, cu aceasta nu am voit să zicem că ele sunt cu totul de alungat. Din contră, suntem siliţi a le primi în poeziile noastre mai mult chiar decât în poeziile orcărui alt popor, afară de cel italian; fiindcă numai noi şi italienii avem în limbă atâtea forme diminutive şi totdeodată atâta uşurinţă de a le aplica la orce cuvânt. Prin urmare, diminutivele sunt oarecum o particularitate caracteristică a limbei noastre, şi din această cauză vor avea totdeauna o mare întindere la noi. Dar cu atât mai mult poeţii să se simtă provocaţi a se feri de exces, a nu întrebuinţa diminutivele nepotrivite cu natura cuvântului {*versurele, droşchiţă* etc), în genere a nu întrebuinţa diminutivele prea des şi, în orce caz, a nu le întrebuinţa într-un mod silit, numai pentru a produce rima.

Şi aci, ca în toate cestiunile ce se refer la natura limbei, poezia populară ne poate servi de model. Cităm, ca exemplu, frumoasa poezie din România-mică, *Oltule, Olteţule:*

Oltule, Olteţule!
Seca-ţ-ar pâraiele.
Să crească dudaiele,
Să trec cu picioarele.

Oltule, râu blestemat,
Ce vii aşa turburat?
Ce te repezi ca un zmeu
Şi-mi opreşti pe Nitul meu!

Schimbă-ţi, schimbă-ţi apele,
Slăbeşte-ţi vârtejele,
Să-ţi văd petricelele,
Să treacă fetiţele,
Să le speli picioarele.

Iaca neică! Nu e neică!
Că de-ar fi venit neicuţa,

L-ar fi cunoscut leicuţa,
Bine, bine, nu e neică!

Vântule, du-te de-i spune
Că zăbavele nu-s bune,
Că Florica duce dorul
Şi i-a-nţelenit ogorul.

Vino, Niţule băiete,
Ce faci lelea să te-aştepte?
Busuiocul a negrit,
Rosmarinu-a-ngălbenit.

Lelea plânge, se jeleşte,
Nimeni n-o mai îngrijeşte.
Vino, Niţule băiete,
Ce faci lelea să te-aştepte?

In toată poezia nici un diminutiv nu este nefiresc sau silit din pricina rimei. *Petrele-fetele* s-ar fi rimat mai bine decât *petricelele-fetiţele,* deşi amândouă nu sunt rime curate; şi *neica-leica* era o rimă tot aşa de bună cu *neicuţa-leicuţa.* Diminutivele sunt dar, aci, numai dezmierdări populare.

O altă regulă negativă ce se poate învăţa din acelaş punct de asemănare între poezie şi pasiune este ca poetul să nu-şi înjosească obiectul. Dispoziţia poetică se înalţă peste sfera de toate zilele; poetul trebuie să o menţină la această înălţime şi să nu o coboare la un nivel inferior. Cea mai mare atenţie merită, în această privinţă, alegerea cuvintelor; un singur cuvânt comun este în stare să nimicească toată impresia frumosului, Şi aceasta pe drept: fiindcă o asemenea înjosire din partea poetului dovedeşte că era însuşi lipsit de entuziasmul poetic pe care ar voi să-1 deştepte în noi. *Si vis me fiere, dolendum est primum ipse tibi,* zice Horaţiu în epistola *Ad Pisones.*

Iubeam cu frăgezime o jună pentru care
Viaţa mi-aş fi dat-o; dar, vai! o am pierdut!
Să fiu iubit de dânsa, doream cu înfocare,
Dar toat' a mea speranţă ca vântul a pierit.
O, cât părea de dulce sublima-i sărutare,
Eram nebun de dânsa, nu *mint,* o am iubit
etc.

Mă *costă* c-am pierdut-o, mă *costă* pân' la viaţă
etc.

Ce sunet mă *stârneşte*
în a nopţii grea tăcere?
Mamă bună, ea priveşte
Cine alin' a mea durere?
etc.

De când n-avui *convenire*
Cu tine, frumoasă zână,
Anima mea, de perire
Nu-mi răsare zi senină.

Angerul vieţii mele;
Tu eşti frumoasa zeiţă!
Tu între supărări grele
Al meu liman, *porumbiţă!*

Amoru-n piept *sbocoteşte*
Şi *pofteşte* *doftorie,*
Dar nimic nu-i foloseşte
Făr' tu! - orcine să vie,
etc.

Se înţelege de la sine că înjosirea este ceva relativ. Totul atârnă de la nivelul la care te pui. Cutare cuvânt este permis într-o poezie populară fiindcă aceasta începe cu expresii obişnuite şi apoi se înalţă în sfera poetică; pe când acelaş cuvânt în mijlocul unei versificaţiuni alese înjoseşte şi nimiceşte frumosul. Farmecul poeziilor populare e distanţa relativă între ideile de rând, care servesc de fond, şi între subita nobleţă de simţimânt, care străbate şi se înalţă peste dânsele.[1]

Din contră, poeziile literare cele rele au un fond de cuvinte alese, de simţiminte cu pretenţia de a fi distinse, şi deodată din înălţimea lor artificială le aruncă câte un cuvânt în înjosirea de toate zilele, care acum îţi pare îndoit de comun.

Unei poezii populare îi este permis să zică:

Frunză verde de piper!
Dacă nu e un mister
Că eşti Dumnezeu în cer,
Dă-mi şi mie ce îţi cer;
Că nu-ţi cer vrun lucru mare
Să-ţi fie cu supărare,
Nici nu cer vro bogăţie
Ca să-ţi fie cu mânie:
Ci-ţi cer pe drăguţa mea,
Care m-am iubit cu ea
Din vârsta copilărească,
Din coliba părintească,
Frunză verde flori de soc!
Bată-1 crucea de noroc,
Că tot umblă în gropi dând
Şi nu dă la toţi pe rând.
Unii cere bogăţie,
El le dă drăguţe-o mie;

[1] De aci se explică profunda impresie ce o produc scenele populare din dramele lui Shakespeare, cu tot cinismul lor.

Unii cere flori de crini,
El le dă mănunchi de spini.
Nu mai e noroc în lume,
Şi-a pierdut şi el de nume!

Dar unei poezii literare nu-i e permis să se intituleze „geana de lacrimi" şi apoi să zică:

Geana-mi de lacrimi e ca o salbă,
Arde-te-ar focul, demon spurcat!
etc.

Sau cum zice altul:

Iarăşi am văzut-o, mare Dumnezeu!
Şi iar în durere e sufletul meu,
Inima îmi arde, tâmplele îmi bat,
Sufletul meu zboară, parcă sunt *turbat!*

Sau cum zice Andrei Mureşanu în *Un rămas bun de la Braşov.*

Rămâneţi, băşti învechite,
Ce ades vă cercetam,
P-a voastre ruini *turtite*
Doamne! mult mai cugetam,
Că asemenea ursită
Va fi mie *rinduită!*

Tâmpă[1], frumoasă Sioane!
P-al tău vârf când mă suiam,
Ca în *nescari vii icoane*
Tot *ţinutul* revedeam!
Oar' lăsa-m-a cruda soartă
Să te mai *calc păn' la moarte!*

Dar la ultimul grad de înjosire s-a coborât un scriitor ale cărui versuri cuprind exemple miraculoase pentru tot ce este

[1] Muntele de lângă Braşov.

neiertat în poezie. Trebuie să ne mărginim a extrage pentru cazul nostru numai câteva rânduri din o baladă a sa, întitulată:

TRIUMFUL AMORULUI

In natura toată totul reposa.
Pană şi chiar *gârla* în albia sa:
Numai o copilă singură veghea
Şi-n tăcerea nopţii astfel ea cânta:

Cânta că este orfană şi că numai prin onoare poate să dobândească pe „Costică".

Insă în fereastră bate oarecare,
Numaidecât Liza suflă-n lumânare,
Totu intră-n tăcere. Un glas mângăios
In liniştea nopţii vibr' armonios:
- Eu sunt, Elizo, nu te speria,
Dar aprinde lampa, să văd faţa ta.
- A! tu eşti, Costică? - Eu, angelul meu,
Şi aştept d-aseară sub balconul tău.
— Frumoasă purtare! Bine şade zău!
Să şezi toată noaptea sub balconul meu!
- Ci ia lasă gluma, dă-te iute jos,
Şi dă-mi o guriţă, angel radios!
— Să-ţi dau o guriţă, pe fereastră, eu?
Nu mă cunoşti încă, domnişorul meu.
Eu îmi ţiu parola pe care ţi-am dat,
După cununie să-ţi dau sărutat.
— Dar nici eu parola, Lizo, n-am uitat,
Ci dă-mi o guriţă, căci am îngheţat.
etc.

- Dă-mi o sărutare, o, Eliza mea,
Şi îţi jur că mâine tu eşti soaţa mea!
- Fapte! fapte! fapte! căci de jurământ
Şi de vorbe grase prea sătulă sunt
etc.

- Adio, Elizo! mă duc să mă-nec...
- Adio! vezi însă unde-i lacul sec...[1]

etc, etc

Rezultatul este că a doua zi Costică se însoară cu Liza.

Cine ar fi crezut că asemenea platitudine de mahala să se îmbrace vteodată în haina poeziei?

Şi fiindcă am vorbit de „Costică" şi de „Liza", să mai considerăm un alt pericol de înjosire al poeziei: numele proprii. In poeziile epice cu fundament istoric numele proprii sunt, în mare parte, impuse poetului; nu le poate nici ocoli, nici schimba. Dar ele în asemenea cazuri nu strică impresia poetică: faptul că sunt istorice le dă oarecare nobleţă de vechime şi le ridică peste sfera comună. Insă în poezii lirice numele proprii sunt periculoase. Unele pot trece, d.e. *Elena,* poate din amintirea antichităţii greceşti, *Măria,* poate din cauză că este purtat de o fiinţă venerată a religiunii creştine etc. Dar cele mai multe înjosesc poezia aducând lectorului mai întâi aminte de cutare sau cutare persoană foarte prozaică şi comună, care poartă acelaş nume.

Dar de ce, fetiţă,
Aşa crudă eşti,
De al tău Ioniţă
Nu compătimeşti?

îmi ziceai odată, îmi aduc aminte,
Cu o voce dulce, ce mult mă-ncânta:
Te iubesc, Costică, te iubesc fierbinte,
Şi nu-ţi cer nimica decât mâna ta!

[1] C. D. Aricescu.

Doamne, cât e de frumoasă
Lizişoara mea!

Şi cât e de drăgăstoasă
Când mă uit la ea...

Eliza s-ar putea zice, *Lizişoara* e cu neputinţă în poezie; *c'est du style de femme de chambre.*

încă o dată: poetul nu are să reproducă realitatea crudă; şi dacă pe amanta sa o cheamă în realitate Safta sau Lizişoara, atunci să-şi păstreze numele pentru el, dar să nu-1 pună în poezie, căci prin aceasta şi-o înjoseşte. De poet trebuie să se zică ceea ce zicea Schiller de amiciţia junelui Piccolomini:

Căci el sta lângă mine ca juneţa mea
Şi din realitate îmi făcea un vis,
Asupra tipelor palpabile
A lucrurilor astei lumi vulgare
Tinzând al aurorei magic văl.
De sufletul lui june, luminate şi
Miraculoase deveneau,
în ochii mei uimiţi, figurile
Banale, seci ale vieţei.

3. Cea din urmă asemănare între pasiune şi poezie ce ne-am propus a o analiza este *dezvoltarea grabnică şi crescândă spre culminarea finală,* ce o au amândouă deopotrivă.

Pasiunea este o stare anormală a sufletului omenesc. încordarea sensaţiunilor, prin care se caracterizează, nu poate dura mult fără a pune sufletul în pericol, şi terminarea ei, în proporţie cu natura acestui afect, constituie totdeauna o criză intelectuală şi fizică, a cărei scară variază de la plâns până la nebunie. Şirul fenomenelor pasiunii nu este decât apropierea crescândă spre acea catastrofă.

Poezia ne arată aceeaş însuşire: şi ea are cu necesitate un punct de culminare, în care se concentra ideile ei şi pe lângă care toate celelalte expresiuni erau numai elemente pregătitoare, oarecum trepte de înălţare; şi desigur strofa în care culminează poezia este cea dintâi, care s-a înfăţişat în fantazia poetului în momentul concepţiunii şi pentru răsărirea căreia poetul a compus pe celelalte; ea este esenţa, este fapta poeziei şi totdeodată măsura pentru efectul ce-1 produce; de la ea atârnă lungimea sau scurtimea lucrării, de la ea şi tonul în care este concepută: atâtea strofe şi acea coloare trebuie să aibă o poezie, câte şi care se cer pentru ca strofa culminantă să ne facă impresia cea mai mare.

Un exemplu bun este poezia lui Goethe, *Erlkoenig*[1]:

CRAIUL CODRULUI

Prin vânt, prin codru-n al nopţii sân
Trece călare tatăl bătrân.
El ţine-n braţe copilul său
Şi-1 strânge dulce la piept mereu.

- Copile dragă, ce teamă ai?
- Tată, nu vezi pe-al codrului crai
Cu o coroană pe capul său?
- E ceaţa numai, copilul meu.

„Copile dulce, mult te-aşteptăm,
Jocuri frumoase hai să jucăm,
Flori pentru tine am câte-i vrea.
Rochiţi de aur muma ţi-a da."

- Tată, pe rege n-ai auzit
In taină câte mi-a făgăduit?

[1] Traducere de N. Schelitti.

- Copile-ţi pare, te-ai înşelat,
Prin frunzi uscate vânt a suflat,

„Cu mine, dragă, de vei veni,
Fetele mele te vor sluji,
Fetele mele te-or dizmierda
Şi-n visuri dulce te-or legăna."

- Nu vezi tu, tată, colo cum joc
A regelui fete pe negrul loc?
- Uită-te bine, sunt trunchiuri mari
Şi crengi căzute din vechi stejari!

„Plăcuta ta faţă mult o iubesc,
De nu vii singur, eu te răpesc."
- Tată, ah, tată, mâna a-ntins!
Craiul pădurii iată m-a prins.

Tatăl în spaimă aleargă mereu,
Băiatul geme în braţul său,
Şi când în curte el a intrat,
Mort pe copil în braţe-a aflat.

Ca exemplu va fi tot aşa de lămurită următoarea poezie mai scurtă de Th. Gautier[1]:

NORUL

Sultana vrea să intre în baia din grădină,
Ea ultima sa haină acum a azvârlit,
Şi păru-i în libertate ca o manta divină
Pe corpul său cel fraged voios s-a răspândit.

De sus iată sultanul la dânsa că priveşte,
Şi barba îşi dezmeardă, zicând în gândul său:

[1] Traducere de V. Pogor.

Pe turn eunucul aprig se plimbă şi păzeşte,
Şi nimeni p-astă lume n-o vede decât eu.

Dar lucru de mirare! un nor din cer răspunde
Zicând: „Şi eu, o, Doamne, o văd colo de sus,
Văd sânu-i ce se umflă sub limpedele unde
Şi corpu-i ce nud şade sub ochii mei expus".

Ahmet se făcu galben ca luna întristată,
Scoase din brâu hangerul cu artă cizelat...
Sultana favorită în sânge stă-necată,
Iar norul cel fantastic pe ceruri a zburat.

In aceste două poezii este o *faptă* de catastrofă, care înseamnă culminaţiunea; însă culminaţiunea există şi acolo unde poetul arată numai impresiuni interioare. D.e.:

In a lacului tăcere
Raza lunei se adapă,
Roze palide-mpleteşte
Printre trestia din apă.

Cerbi se plimbă lângă ţermuri
Sus la cer cătând,
In tufiş de-abia se mişcă
Paserea visând.

Ochiul meu se pleacă-n lacrimi
Prin' ntreaga-mi fire
Ca o rugăciune trece
O dulce amintire.
(Trad. din Lenau)

Ce zburat, ce vâjiire!
E un pâlc de ciocârlii!
Multe flutură prin arbori,
Alte zboară pe câmpii;

Una sus la cer se urcă
Pe scara cântului său;
însă cea mai cântăreaţă
S-a ascuns în pieptul meu.
(Trad. din Uhland)

Pentru susţinerea opiniei noastre vom cita acum, ca şi la paragrafele precedente, câteva exemple de poezii rele, a căror eroare consistă în neobservarea regulei de culminare.

Cea dintâi eroare în această privinţă se poate comite prin lipsa totală de gradare treptată. Atunci strofele urmează unele după altele fără vreo măsură după care să se aşeze şirul lor, aşa încât strofa din mijloc ar putea să fie tot aşa de bine cea dintâi sau cea din urmă, şi poezia nu mai produce impresia unui întreg organic, ci a unei înşirări de strofe desunite.

îngerel, suflet curat!
A ta roşioară faţă,
Trup tinerel delicat,
îmi scurtează-a mea viaţă.

Darurile de la fire
Cu care eşti înfrumseţită,
Sunt mai sus de omenire,
Prea frumoasă Afrodită!

Nici Minerva, nici Juna,
Ma nici frumoasa Diană,
Nu e ca tine nici una,
Nici a lui Venus icoană.

Luna e strălucitoare,
însă ale sale rază
Nu-s aşa desfătătoare
Ca delicata ta vază.

A tăi frumoşi ochişori
Scot ruge în verce faţă,

Precum face uneori
Soarele în nor roşaţă.

De a tale dulci cuvinte
De-ar fi inima de piatră
Sau orcât de aspră minte,
Tot se va muia îndată.

Orce strofă din această poezie, extrasă iarăş din mult-citata *Culesiune* a studenţilor oradiani, se poate scoate din şirul său şi se poate pune în locul orcărei strofe anterioare sau posterioare, fără a schimba impresia.

O altă eroare în contra regulei noastre este lipsa gradaţiunii în culminare. Atunci partea cea mai însemnată a poeziei, impresia ei cea mai intensivă, se cuprinde încă de la început, şi tot ce urmează este numai o scădere a simţimântului: poezia nu merge spre culminare, ci spre cădere.

Simţ că consumă fără-ncetare
Un foc putinţe sufletul meu,
Câteodată în disperare
Uit chiar voinţa lui Dumnezeu.

Insăş natura azi mă desparte
De o fiinţă ce o iubesc,
Şi nu pot altfel decât prin moarte
Iar lângă dânsa să mai trăiesc.

Vai! suvenire de fericire
încă păstrează inima mea,
In toate aflu nemulţumire,
Căci eu departe suspin de ea.

Cum un poet adevărat, care simte în realitate şi nu simulează numai, ar putea vreodată, după ce a început a ne spune că este aşa de desperat încât uită pe D-zeu şi vrea să se ucidă, să termine zicând că este nemulţumit şi că suspină!

După ce am constatat că se află identitate între poezie şi între semnele caracteristice ale simţimântului şi pasiunii, şi totodată că în poeziile cele rele eroarea provenea din ignorarea acestei identităţi, conchidem prin inducţiune ceea ce afirmasem *apriori,* că poezia cea adevărată nu este decât un simţimânt sau o pasiune, manifestate în formă estetică.

De aci rezultă că tot ce este produs al reflecţiei exclusive, politica, morala, teoriile ştienţifice etc, nu intră în sfera poeziei, şi orce încercare pentru aceasta a fost o eroare. Exemple sunt din nenorocire prea multe în literatura română pentru a mai avea trebuinţă de o nouă citare în cercetarea noastră. Câteva, adică cele politice, se află la finea părţii I; pentru altele, şi mai ales pentru falsa aplicare a formei poetice la opinii asupra ştiinţelor, a patriei, a viitorului, a lui Dumnezeu etc, ne pot servi de colecţiune exemplară poeziile lui bdeliade, care, cu toată vioiciunea inteligenţei, nu arată în scrierile sale nici o inspiraţiune de adevărat poet, ci numai o adunare de reflecţii manierate.

Să nu uităm că în poeţii cei mari, a căror chemare poetică este mai presus de contestare, în Corneille, Racine, Shakespeare, Goethe, nu se află nici un vers de politică sau de teorii serioase asupra ştiinţelor. Nu că poezia ar fi nedemnă de reflecţia ştienţifică sau reflecţia ştienţifică nedemnă de poezie: dar aceste sfere provin din operaţiuni aşa de radical deosebite ale minţii omeneşti, încât confundarea lor este cu neputinţă, şi anume cu neputinţă într-o stare sănătoasă a literaturei. Unde se întâmplă este un simptom rău nu numai pentru literatură, ci şi pentru viaţa publică. Căci nesocotinţa deosebirii sferelor în literatură merge paralel cu ignorarea competinţei autorităţilor în stat, şi eand se introduc reflecţii politice în poezie, se introduc şi fantezii poetice în politică - două confuzii între care este greu de notărat care este mai primejdioasă.

Recapitulând acum toate concluziunile ce am încercat să le demonstrăm în studiul de faţă, dobândim următoarele idei principale asupra poeziei:

Poezia cere, ca o condiţie materială a existenţei ei, imagini sensibile; iar condiţia ei ideală sunt simţiminte şi pasiuni.

Din condiţia materială se explică determinarea cuvintelor, epitetele, personificările şi comparaţiunile juste şi nouă şi totdeodată regula negativă, că poezia să se ferească de noţiuni abstracte.

Din condiţia ideală se explică mişcarea reprezentărilor, mărirea obiectului şi dezvoltarea gradată spre culminare, şi totdeodată regula negativă că poezia să se ferească de obiecte ale simplei reflecţiuni.

Aceste adevăruri le-am demonstrat pe cât se poate demonstra în materie estetică, atât prin cercetări teoretice, cât şi prin experienţa din exemple.

Scopul lor nu este şi nu poate fi de a produce poeţi; niciodată estetica nu a creat frumosul, precum niciodată logica nu a creat adevărul. Dar scopul lor este de a ne feri de mediocrităţile care, fără nici o chemare interioară, pretind a fi poeţi, şi acest scop îl poate ajunge estetica. Căci asemenea discipline au două mari foloase:

Ele îndeamnă întâi pe acela care are talentul înnăscut, să se perfecţioneze în arta sa, deşteptându-i atenţia asupra multor particularităţi importante, pe care le-ar fi trecut cu vederea.

Ele contribuie, al doilea, să dea publicului o măsură mai sigură pentru a deosebi adevărul de eroare şi frumosul de urât.

în această din urmă privinţă ne-a părut importantă pentru noi o cercetare critică asupra poeziei române. Căci mica noastră literatură poetică este în pericol de a confunda acea deosebire elementară. Majoritatea poeţilor nu merită numele ce şi-l uzurpă: din producţiunile lor se vede numai o fantazie seacă de imagini originale şi o inimă goală de simţiri adevărate, şi mai bine le-ar fi fost lor şi nouă dacă niciodată nu ar fi luat pana în mână şi nu ar fi lăţit în public producţiunile lor

nedemne de limbagiul muzelor. Căci dacă lipsa de orce literatură este unul din semnele de barbarie a popoarelor, o literatură falsă şi urâtă este cel dintâi pas spre degradarea culturei începânde.

Aci devine prima datorie a ştiinţei de a se opune în contra răului contagios. O critică serioasă trebuie să arate modelele bune câte au mai rămas şi să le distingă de cele rele şi, curăţind astfel literatura de mulţimea erorilor, să prepare junei generaţiuni un câmp liber pentru îndreptare.

ASUPRA POEZIEI NOASTRE POPULARE

(Din „Convorbiri literare" de la 5 ian. 1868)

POEZII POPULARE ROMÂNE

(adunate de d. Vasile Alecsandri)

Poezii populare ale românilor adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri, tipărită cu spesele Azilului Elena Doamna. 1 voi. în 8°, VIII şi 416pag., Bucureşti, Tipografia Lucrătorilor asociaţi, 1866

Jurnalele române nu şi-au îndeplinit încă datoria lor faţă cu colecţia de poezii populare publicată de d. Alecsandri. Mai toate foile noastre periodice însemnează în rubrica intereselor, de care promit să se ocupe, şi cuvântul de *literatură,* însă mai toate sunt de o neglijenţă remarcabilă pentru această parte a vieţei noastre publice. Noi cei dintâi admitem că pentru multe din producţiunile literare ale românilor tăcerea absolută este încă sentinţa cea mai blândă ce o merită, dar cu atât mai mult când este vorba de o publicaţiune ca aceea a d-lui Alecsandri, tăcerea ne pare o lipsă de conştiinţă.

Convorbirile literare, îndată la apariţiunea cărţii în cestiune, Şi-au împlinit datoria de a o anunţa în câteva rânduri călduroase publicului cititor. însă acel anunţ al momentului nu ‹ste îndestul pentru cerinţele criticei literare, şi noi ne folosim cu plăcere de ocazia ce ni se oferă pentru a reveni încă o dată Ia lucrarea d-nului Alecsandri. Căci, pe lângă rangul necontestabil ce această colecţiune de poezii ne pare că ocupă înaintea

tutulor publicaţiunilor din ultimul deceniu al literaturei noastre, cartea d-lui Alecsandri este şi va rămâne pentru tot timpul o comoară de adevărată poezie şi totdeodată de limbă sănătoasă, de notiţe caracteristice asupra datinelor sociale, asupra istoriei naţionale şi, cu un cuvânt, asupra vieţei poporului român.

D. Alecsandri împarte poeziile, culese şi întocmite de d-sa din gura poporului, în balade (cântece bătrâneşti), doine şi hore. în ele găsim poezia aproape a întregului popor: Moldova şi Ţara Muntenească, Transilvania şi Basarabia sunt deopotrivă reprezentate. Mai la fiecare poezie, la fiecare aluziune socială din ea, la fiecare cuvânt mai greu, d. Alecsandri a făcut note explicative, care, în cea mai mare parte a lor, adaugă la meritul cărţii şi cuprind observaţiuni pline de interes.

în articolul de faţă am dori să ne dăm în câteva cuvinte samă de impresiunea binefăcătoare de care ne pătrunde cetirea acestor poezii.

Ceea ce le distinge întâi în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturei noastre este naivitatea lor, lipsa de orce artificiu, de orce dispoziţie forţată, simţimântul natural ce le-a inspirat. Sunt două moduri de a privi lumea care ne încunjură: cu reflecţia rece, speculativă sau speculatoare, şi cu inima plină de simţiri. Din cel dintâi mod ies pentru literatură cărţile de ştiinţă, din cel de al doilea - lucrările de artă. Ceea ce constituie defectul operelor de artă celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală şi producerea sub impresia reflecţiei. Cei mai mulţi poeţi ai noştri cântă fără cauză firească, simulează inspirări ce nu-i agită, descriu sentimente ce nu-i insuflă, şi nu este o excepţie junele de 17 ani care în anul trecut trimisese spre publicare un caiet de poezii plin de „iluziuni pierdure asupra sexului frumos". în aceşti oameni nechemaţi şi nealeşi predomneşte calculul, ei iau pana în mână fără a şti încă ce să cânte, se hotărăsc mai întâi să facă „o poezie" şi apoi îşi răsfoiesc mintea pentru a găsi o materie

convenabilă, şi astfel lucrarea lor face o impresie tot aşa de rece ca şi reflecţia din care a izvorât.

Nimic din toate aceste în poezia populată! Şi ce ambiţie calculatoare ar putea îndemna pe simplul sătean ca să-şi întrupeze simţirea în forma poetică! Ceea ce abundantă tristeţei sau bucuriei i-a scos din adâncul inimei sale nu este niciodată al lui; în *toate* inimele îşi află un răsunet şi la toate le devine o proprietate: fapta lui devine fapta lor, el însuş piere necunoscut. Cea mai adâncă simţire numai îl sileşte astfel a se arunca afară din sine, şi de aceea din poezia lui îţi vorbeşte însăş durerea şi însăş bucuria, dar nu un individ care sufere, un individ care se bucură. însă tocmai aceasta este semnul adevăratei poezii, şi ne putem explica cum asupra *Iliadei,* atribuite lui Homer, s-a născut controversa dacă în adevăr este compusă de un poet Homer, sau este numai un şir de balade populare de autori necunoscuţi, într-atât poetul celei mai frumoase epopee s-a consumat şi s-a pierdut fără vreo urmă a individualităţii sale în lucrarea ce a produs-o.

Pentru a însufleţi această explicare teoretică cu exemple, vom cita din cartea d-lui Alecsandri câteva poezii luate după prima răsfoire, care toate poartă acel semn de adâncă inspirare adevărată:

Drum la deal şi drum la vale
îmi fac veacul tot pe cale,
N-am în lume sărbătoare,
Nici n-am partea mea la soare.
Ostenit mereu de ducă,
Noaptea-n codri mă apucă,
Copacilor sunt nălucă.

[Doină din Valahia, pag. 277)

Sub tufe de clocotel
Zace-un tânăr voinicel
Cu mândruţa lângă el,

- Scoală, scoală, măi bărbate,
Nu mai tot zace pe spate,
Că mi-am urât zilele
Mutând căpătâiele
Când la cap, când la picioare,
Când la umbră, când la soare.
- Oh! dragă muierea mea,
Nu pot, nu pot, chiar de-aş vrea.
Boala mea nici că s-a duce
Pân' ce tu nu mi-i aduce
Mură-albastră şi amară,
Sloi de gheaţă-n miez de vară.
- Oh! drăguţ bărbatul meu,
Ajuta-ţi-ar Dumnezeu!
Eu toţi munţii am călcat,
Mură-albastră n-am aflat,
Sloi de gheaţă n-am găsit,
Că pâmântu-i încălzit.
- Muieruşcă din Braşeu!
Mură-albastră-i ochiul tău,
Care mă ucide rău.
Sloi de gheaţă netopită
E chiar inima-ţi răcită
Şi de mine deslipită!

(pag. 53)

BUSUIOCUL

- Busuioace, busuioace,
N-ai mai creşte, nici te-ai coace!
- Dar de ce să nu mă coc,
Că mă port fetele-n joc?
- Trandafire, n-ai mai fi,
Nici în cale-ai înflori!
- Dar de ce să nu mai fiu,
Că mă poartă lelea viu?
- Tu eşti viu, dar eu sunt mort,

Şi de-abie-n lume mă port.
- Mergi în horă, saltă-n joc,
S-ai parte de busuioc.
Vin la horă ici în şir,
S-ai parte de trandafir.

(pag. 341)

Izvorând astfel poezia populară din plenitudinea simţimântului, în ea ne aflăm apăraţi de acele aberaţiuni intelectuale care strică inspirarea multor poeţi, chiar a celor cu talent.

Politica, declamările în contra absolutismului, reflecţiile manierate asupra divinităţii, imortalităţii etc, etc. nu ating cuprinsul lor sentimental şi nu silesc pe cetitor a recădea din înălţimea impresiei poetice în mijlocul preocupărilor de toate zilele.[1]

Nu că doară poporul ar fi nesimţitor la asemenea lucruri; dar el când face poezie, nu face politică, când inima îi saltă, încetează sarcina reflecţiei. Şi la români se găsesc poezii contra Rusiei şi a Austriei, dar nu fiindcă Rusia este „cnuta colosală de la nord" şi Austria „despoticul absolutism", ci fiindcă străinul îi rămâne străin sub orce formă politica l-ar subjuga.

Exemple aflăm multe în cântecele din Basarabia şi în doinele din Transilvania.

Frunză verde de măslină,
Trecui Nistrul, apă lină,
Să vedem pânea de-i bună
Ca şi-n ţara mea străbună.
Fie dulce ca şi mierea.
Mie-mi pare că-i ca fierea.

(pag. 405)

Când eram la mama fată,
Purtam rochii de bucată,

[1] Vezi mai sus critica poeziei române, pag. 25.

Dar de când m-am măritat
C-un moscal din cela sat,
Nici n-am fustă de purtat,
Nici papuci de încălţat!
Inima-mi e cu lăcată;
Când aş discuia odată,
Ar cunoaşte lumea toată,
Cât amar şi cât venin
Bea inima la străin.
(pag. 406)

DOINĂ HAIDUCEASCĂ

Murgule, coamă rotată,
Mai scoate-mă-n deal o dată
Să-mi fac ochişorii roată,
Să mă uit la lumea toată.

Veni-ar timpul să vie.
Ca românul iar să-nvie
Şi de hoţi să mântuiască
Ţara lui Ardelenească!

Asta nu-i ţară de câni,
Ci e ţară de români,
Nu-i pământ de ungureni,
Ci de neaoşi pământeni!
(pag. 311)

VRĂBIUŢA

Vrăbiuţă de pe deal,
Zbori degrabă în Ardeal
Şi te-ntoarce de îmi spune
Or veşti rele or veşti bune.
Du-te, vezi dacă mai sunt
Fraţi de-ai mei pe-acest pământ,

Sau dacă i-a omorât
Ungureanul cel urât?
De-or fi vii, să mă răpăd
într-o fugă ca să-i văd,
De-or fi morţi, să mi-i răzbun
Cu-o măciucă de alun
Ce-i bună de descântat
Şi morţii de răzbunat.
(pag. 317)

Cu toate aceste, autorii şi publicul „din societate" s-ar înşela foarte mult când ar crede că simţimântul naiv al poporului nu este compatibil cu ideile cele înalte. Lumea se poate aprofunda tot aşa de bine pe calea inimei ca şi pe calea reflecţiei, şi din aceea că poporul îşi exprimă numai simţirile sale nu rezultă că i-ar lipsi meditaţiunea şi delicateţea în exprimarea ei. În-drăznim chiar să credem că mulţi poeţi de salon ar fi încântaţi când ar putea descoperi în fantazia d-lor idei cu o umbră numai de frumuseţea celor populare, precum le aflăm, d.e., în următoarele poezii:

BADE TRANDAFIR

Bade, trandafir frumos!
Vrut-ai să te-arăţi duios,
Dar te-ai arătat ghimpos
Şi din minte nu m-ai scos.
- Vai! leliţă din cel sat!
Ce-ai cerut şi nu ţi-am dat?
Cerut-ai faguri de miere,
Eu ţi-am dat buzele mele;
Cerut-ai o viorea,
Ţi-am adus inima mea.
- Dacă vrei dragoste-aprinsă,
Adă-mi gură neatinsă,

Şi o inimă fecioară
Ca apa de la izvoară.
(pag. 309)

Sus în vârf de bräduleţ
S-a oprit un şoimuleţ,
El se uită drept în soare
Tot mişcând din aripioare.
Jos, la trunchiul bradului,
Creşte floarea fragului,
Ea de soare se fereşre
Şi de umbră se lipeşte.
- Floricică de la munte,
Eu sunt şoim, şoimuţ de frunte,
Ieşi din umbră din tulpină,
Să-ţi văd faţa la lumină,
C-a venit până la mine
Miros dulce de Ia tine.
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Şi să mi te port prin soare
Păn' te-i face roditoare
Şi de mine iubitoare.
- Şoimuleţ duios la grai,
Fiecare cu-al său trai.
Tu ai aripi zburătoare
Ca să te înalţi la soare,
Eu la umbră, la răcoare,
Am menire-nfloritoare.
Tu te leagăni sus pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Du-te-n cale-ţi, mergi cu bine,
Fâr-a te gândi la mine.
Că e lumea-ncăpătoare
Pentr-o pasăre ş-o floare!
(pag. 31)

Nu mai puţin frumoase sunt poeziile populare cât pentru delicateţa expresiilor şi energia şi justeţea comparărilor; d.e., când zice Păunaşul Codrilor (pag. 24):

Nu, eu mândra nu ţi-oi da
Pân' ce capul sus mi-a sta,
Că eu când o am luat
In cosiţe i-am jurat
Să n-o las de lângă mine
Şi s-o apăr de orcine.

Sau când spune în *Doncilă* (pag. 113):

Rămâi, soro, sănătoasă,
Ca o viorea frumoasă
într-un păhărel pe masă.

Sau când compară cu vioiciune plastică (p. 290):

Voinicelul nearmat
E ca ştiuca pe uscat,
Voinicelul fără cal
E ca peştele pe mal
Şi ca mărul lângă drum,
N-are pace nicidecum,
Câţi trec îl zburătuesc
Şi de crengi îl sărăcesc
Dar voinicul înarmat
Şi p-un zmeu încălecat
Drăgălaş e şi frumos
Ca luceafăr luminos.

Sau la pag. 79:

Doamne-ajută! el zicea.
Barda-n mână apuca
Ca un vânt înviforat
într-un lan de grâu uscat.

Am trece mult peste marginile unui articol de revistă când am sta să relevăm toate frumuseţile din colecţiunea d-lui Alecsandri. Un singur punct ne permitem încă să semnalăm atenţiei cărturarilor noştri: cuvintele cele originale, care ne surprind mai pe fiecare pagină a acestor poezii populare. Ce importanţă are originalitatea cuvintelor pentru poezie am arătat mai pe larg în o cercetare anterioară asupra acestei materii; aci voim numai să cităm câteva exemple din colecţiunea de faţă:

Eu la umbră, la răcoare
AmOT£«z'ft?-nfloritoare.
(pag. 31)

Tu ai bani de vânturat.
(pag. 42)

Un brad verde, *cătinat*
Pe biserică plecat.
(pag. 21)

Sota cea *mezină*.
(pag. 14)

Unicelul.
(pag. 18)

Vă ia unul câte unul
Şi din fugă vă coseşte
Şi vă taie chip *snopeşte*.
(pag. 81)

Terminând aceste puţine observări asupra colecţiunii d-lui Alecsandri, nu avem decât să-i mulţumim D-sale şi celor ce l-au ajutat în culegerea şi publicarea poeziilor populare pentru lucrarea cu care au înzestrat literatura noastră.

LIMBA ROMÂNĂ ÎN JURNALELE DIN AUSTRIA

(1868)

Stilul jurnaliştilor români din Transilvania, Bucovina şi Banat a ajuns într-o stare ce nu mai îngăduie tăcerea cu care a fost primit pană acum. Prin formarea nouălor expresii şi prin construcţiunea lor sintactică, compatrioţii noştri de peste Carpaţi introduc pe toate zilele în limba română o denaturare a spiritului propriu naţional, care în întinderea ei de astăzi a devenit primejdioasă, cu atât mai mult cu cât cei ce au cauzat-o şi cei ce o continuă nu par a avea conştiinţa răului, ci răspândesc încrederea de a fi cei mai buni stilişti ai literaturei române.

încă zece ani de o asemenea convingere publică, încă o generaţie de tineri cu acelaş sistem de expresii - şi limba română poate deveni o ruină, nu reparată, ci stricată prin construcţii străine fără nici o adaptare de stil şi incapabile de a-i manifesta propria idee în modul ei originariu.

Rândurile de faţă au scopul de a arăta acea direcţie falsă a autorilor români din Austria şi de a deştepta în spiritele, care în mijlocul contagiului general vor mai fi putut păstra judecata lor sănătoasă, o tendinţă de reacţiune.

Susţinem dar şi ne vom încerca să dovedim că jurnaliştii români de peste Catpaţi - nu rareori, pe ici pe colo, din scăpare de vedere, ci sistematiceşte, după deprinderea obştească - în

fiecare număr publicat de dânşii, fac greşeli neiertate în contra limbei române, introducând construcţiuni false de cuvinte, stil greoi antiroman şi mai întâi de toate o monstruoasă germanizare în expresii. Şi când vorbim de jurnaliştii români de peste Carpaţi, nu înţelegem pe cei obscuri, ci înţelegem pe cei de frunte şi cei mai recunoscuţi, în prima linie pe cei de la *Gazeta Transilvaniei, Albina, Telegraful român, Federaţiunea, Foaia Societăţii* din Cernăuţi, *Transilvania,* pe lângă care vom cita numai în treacăt *Concordia* şi *Familia.*

Recunoştinţa ce se datoreşte acestor foi pentru serviciile aduse cauzei politice a românilor austriaci nu ne poate scuti de datoria unei opoziţiuni energice în contra formei cu care se prezintă; căci uşor s-ar putea întâmpla ca în rezultatul final câştigul dobândit în politică să fie cumpănit prin pierderea suferită în limbă.

I

In haosul erorilor de care avem să ne ocupăm, vom introduce mai întâi o ordine a pertractării. Din antologia îmbelşugată ce ne-au înfăţişat-o numerii de jurnale apărute în aceste patru-cinci luni ale anului 1868 (căci nu am avut trebuinţă să ne întindem peste un timp mai îndelungat), vom aşeza citaţiunile în trei grupări deosebite; vom arăta întâi germanizarea limbei, vom cita apoi îngreuiarea stilului paralel cu exagerarea lui şi vom vorbi, în fine, despre falsa originalitate în formarea şi întrebuinţarea cuvintelor.

Probele de germanisme în foile române austriace sunt aşa de numeroase, încât (cu singura excepţie a *Archivului* filologic al d-lui Cipariu, care este scris în limbă curată) nu am aflat nici o coloană a vreunui număr care să fi fost lipsită de ele. Citām din foile ce le avem înainte-ne câteva exemple:

Gazeta Transilvaniei din 7 febr. 1868 zice:

„După un telegram generalul Neipperg s'ar fi străpus la Briinn. O muzică de pisici i se pregătea în Posoniu."

Ce va să zică un *general străpus la Briinn?* Lectorii din România liberă vor crede, la prima citire, că este o greşală de tipar şi că ar trebui să fie *străpuns.* Dar cine cunoaşte sistemul jurnaliştilor transilvăneni, de câte ori nu înţelege un cuvânt, îl traduce în nemţeşte şi apoi îl retraduce în româneşte. *Străpus,* tradus în nemţeşte, ne dă *verlegt* şi *versetzt,* şi aceasta însemnează pe româneşte *strămutat.* Astfel, aflăm că generalul nostru a fost strămutat la Briinn.

însă altă greutate! Ce întâmplare neînţeleasă este aceea cu *pisicile* care îi pregăteau generalului o *muzică? Muzică de pisici* se cheamă nemţeşte *Katzenmusik,* ceea ce va să zică pe româneşte, cu un termin admis la noi ca în toată Europa (vezi şi vocabularul francezo-românesc de Poenaru, Aron şi Hill), *charivari,* adică o „muzică făcută în bătaie de joc".

In Albina din 28 aprilie 1868 cetim:

„*Peşti Naplo,* organul corporal al partidei guvernului".

Traducând acest organ corporal, dăm de *Leiborgan,* şi *Leiborgan* însemnează organ favorit, organ de predilecţiune, şi astfel *Peşti Naplo* devine jurnal favorit al partidului guvernamental.

Telegraful român din 25 aprilie 1868 ne spune că:

„Succesul acesta nu poate fi dătător de măsură".

„Dătător de măsură" este traducerea literală din nemţescul *massgebend* şi însemnează: deciziv, hotărâtor, aşa încât după dânsul să poţi prevedea sau măsura şi alte fapte. Ce ar zice francezii când le-ar vorbi un jurnalist *d'un succes donateur de mesure!*

Albina din 19 aprilie 1868 zice:

„Motivându-şi deputaţiunea rogarea sa, D. Ministru aduse una ?' alta în contra."

Pe nemţeşte: *der Herr Minister brachte eins und das andere dagegen vor,* iar pe româneşte: d. ministru făcu mai multe obiecţiuni.

în *Gazeta Transilvaniei* din 7 februarie 1868:

„Introducerea unei taxe uniforme de 40 cr. s'a propus în Senat a se pune în viaţă."

Die Einfuhrung einer Taxe soli ins Leben treten, adică: introducerea unei taxe se va pune în practică, sau mai bine: o taxă uniformă de 40 cr. se va introduce.

Albina din 5 februarie 1868:

„Monitorul francez trebuia să bage în socotinţă",

adică: să ia în seamă, să ţie seamă de; nemţeşte: *in Rechnung, in Anschlag bringen.*

Gazeta Transilvaniei din 24 aprilie 1868:

„în consunetul statutelor se convocară membrii reuniunii".

în consunetul statutelor? în consunetul trâmbiţelor, dar nu al statutelor! Nemţeşte: *im Einklange mit den Statuten,* româneşte: în conformitate cu statutele.

Tot *Gazeta* zice în no. din 17 aprilie 1868:

„După sunetul învoelei ratificate".

U n sunet de învoială! Nemţeşte: *läut ratificierten Abkommens,* româneşte: după cuprinsul învoielei, sau, cum se zicea în stilul vechi de tribunale: după glăsuirea tocmelei.

O altă analogie falsă o vedem în *Telegraful* din 25 aprilie 1868:

„Se sună, că în personalul acestui oficiu se vor face schimbări",

adică: se aude că; nemţeşte: *es verlautet.*

Asemenea în *Albina* din 12 mai 1868:

„între alte afaceri de restanţă intonăm ceşti unea naţionalităţilor."

„Intonăm" un cântec, dar nu intonăm o cestiune de naţionalitate, însă nemţii zic: *eine Frage betonen,* adică a releva, a accentua.

Telegraful din 28 aprilie 1868 zice:

„Keglevich mai vine o dată asupra interpelaţiunei de alaltăeri. La aceasta răspunde ministrul, că el nu poate avea în vedere numai singuratecii, ci tesaurul întreg al Statului."

„Keglevich mai vine o dată asupra" vrea să zică: mai revine, nemţeşte: *kommt nochmals auf,* „singuratecii", pe care nu-i poate avea în vedere ministrul, sunt indivizii, nemţeşte: *die Einzelnen.*

în *Federaţiunea* din 22 apr. 1868:

„Un public ales constatator din baroni, conţi, principi."

Româneşte: compus din. Nemţeşte: *bestehend aus.*

„Pot spune din funtâna credibilă."

Româneşte: de la o persoană demnă de crezut, sau din izvor destul de sigur. Nemţeşte: *ausglaubwiirdiger Quelle.* închipuiţi-vă un francez care ar zice: *Je peux affirmer de fontaine croyable.*

Tot *Federaţiunea* din 9 mai 1868 spune:

„D. Radich fu încredinţat cu prezintarea lor la casa magnaţilor."

Româneşte: D. Radich fu însărcinat cu prezentarea. Nemţeşte: *H. R. wurde betraut mit.*

„Se citeşte referatul în cauza urcării de plată a domesticilor casei."

Româneşte se zice sporire de leafă. Numai nemţii zic mai bine *Erhbhungdes Gehalts,* în loc de *Vergrosserung.* Sunt forme de vorbire consacrate prin uz, pe care nu-i este permis unui autor să le prefacă fără nici o cauză binecuvântată. Ce am zice noi de un neamţ care ar traduce cuvântul nostru „nepomenit" cu *unerwähnfi* Nu e vorbă, şi *unerwähnt* vrea să zică nepomenit; dar terminul german admis în certe locuţiuni este *unerhort,* şi prin urmare nu se poate înlocui cu *unerwähnt.*

„Domesticii casei" este traducerea literală şi nechibzuită a germanului *Hausdiener.* Domestic cuprinde deja în sine ideea de casă *(domus),* aşadar domesticii casei nu merge. Servitorii!

în *Albina* din 25 aprilie 1868:

„O foaie nemţească, care stă aproape de minister."

Româneşte: care este inspirată de minister, nemţeşte: *dem Ministerium nahe steht.*

în *Federaţiunea* din 15 aprilie 1868:

„Lupta va fi cu atât mai crâncenă, deoarece astăzi..."

Româneşte: cu atât mai crâncenă, cu cât astăzi. Dar nemţeşte: *der KampfwirdHm so hartnackiger sein, indem* - cu observaţiune că şi acest *indem* se găseşte numai în stilul cel neîngrijit al germanilor din Austria, ale căror jurnale sunt uneori tot aşa de rău scrise, în comparare cu cele prusiene, ca jurnalele române austriace în comparare cu cele din România liberă.

Transilvania îşi începe no. 1 din 1 ianuarie 1868 cu următorul anunţ:

„începem acest No. al *Transilvaniei* cu lucrările adunărei generale din a. 1867 nu numai pentruca aceleaş trebue să se publice ca şi până acum, şi şi pentrucă acea adunare a dat viaţa acestei foi periodice, pentru care faptă şi-a şi câştigat drept la recunoscinţia publică.

Red."

Această citaţiune ne arată mai întâi abuzul ce se face, nu numai în *Transilvania,* ci în mai toate foile de peste Carpaţi, cu pronumele *acelaş. Acelaş* nu este identic cu *acela* sau *acesta,* ci cuprinde o accentuare specială, o constatare a identităţii, care nu se află în simplul pronume demonstrativ. Când zic: „în *acea* scrisoare îi descriam călătoria şi în *aceeaş* scrisoare i-am cerut etc", cuvântul *aceeaş* accentuează identitatea între scrisoarea cu descrierea călătoriei şi cu cererea. „Apuc-o pe aceeaş cale" nu însemnează în genere: apuc-o pe această cale, ci însemnează „apucă pe o cale pe care a mai apucat cutare, şi nu pe alta", va să zică este o accentuare a acelei căi în opoziţie cu orcare alta.

Prin urmare, când zice *Transilvania:* „începem acest No. cu lucrările adunării generale din anul 1867, pentru că *aceleaşi* trebuie să se publice", aceasta ar presupune, că a fost vorba să se publice alte lucrări, şi că în *Transilvania* au să se publice numai aceleaşi în opoziţie cu celelalte. însă este evident că intenţia autorului a fost numai să zică simplu: aceste sau ele, şi că *aceleaş* al d-sale este o eroare de germanism. Germanii ar putea zice: *wir beginnen diese Nr. mit den Arbeiten der allg. Versa?n?nlung, weil dieselben* etc, cu observaţiune că şi acest *dieselben* este mai mult stil rău austriac, decât stil bun german, şi că românescul „acelaş", chiar în traducere, nu vrea să zică *derselbe,* ci *eben derselbe.*

Să ne fie iertat a releva în treacăt sfârşitul pasagiului citat, cu care începe noua foaie:

‚Adunarea a dat viaţă acestei foi periodice, pentru care faptă şi-a câştigat dreptul la recunoştinţa publică."

Foaia nu a apărut încă bine, este primul număr ce-1 cetim, n-am văzut încă dacă va fi bun sau rău şi recunoştinţa publică s-a şi câştigat adunării pentru înfiinţarea ei?

Noi am dori să nu slăbim întru nimic încrederea redacţiunii în meritul foii sale, însă trebuie să mărturisim că, dacă *Transilvania* va continua ca pană acum, şi mai ales cu aceeaş limbă cu care sunt scrise primele 11 numere, dreptul la „recunoştinţa publică" merită să fie micşorat în mod considerabil.

Pentru a reveni la germanisme, găsim în no. 1 al *Transilvaniei:*

„In legătură cu acest raport şi amăsurat paragrafului."

„Amăsurat" este nemţescul *gemdss,* care la noi s-a tradus pe româneşte cu *conform.* Pentru ce *conform* şi nu *amăsurat?* Pentru că *conform* este un cuvânt nou primit de la francezi, pe când *amăsurat* este un cuvânt nou ttadus de la germani, şi

că nu mai încape îndoială, când este conflict între aceste două popoare, de la care trebuie să primim mai întâi cuvintele.

In no. 2 al aceleiaş *Transilvania:*

„La cetirea lor membrii prorupseră în cele mai entusiastice strigări de «să trăiască», ce păreau că nu mai vor să încete."

„Prorupseră", nemţeşte *ausbrechen,* româneşte izbucniră. Şi fraza „ce păreau că nu mai vor să încete" este de-a dreptul luată din nemţeşte: *welche nicht mehr enden zu wollen schienen,* are însă nefericirea de a însemna, în deosebire de înţelesul convenţional al frazei germane, că domnii aceia de la adunare aveau cu tot dinadinsul voinţa hotărâtă de a nu mai înceta cu strigările.

Familia scrie (la pag. 327 a nu ştiu cărui an, fiindcă lipseşte începutul coalei):

„în tragedia *Galilei* a nemuritorului Ponsard vin înainte mai multe observaţiuni" etc.

„Vin înainte" este o traducere literală a nemţescului *kommen vor* şi însemnează româneşte: se află.

în acelaş no. (pag. 328):

„Sultanul va fi încortelat la Schonbrunn."

Nemţeşte *einquartiert,* dar şi nemţeşte este rău.

Aceeaş *Familie,* pag. 328:

„Bărbatul a fost judecat la închisoare."

Ceea ce vrea să zică pe româneşte: Tribunalul s-a dus la temniţă şi a judecat pe acuzatul acolo şi poate în sentinţa sa 1-a dezvinovăţit. Dar intenţiunea autorului este de a zice că 1-a *condamnaţii* închisoare. Germanii zic *zur Kerkerstrafe verurteilt,* şi fiindcă *urteilen* se cheamă a judeca, d. colaborator al *Familiei* a crezut că şi *verurteilen* va fi tot a judeca. *Geurteilt* sau *verurteilt,* tot *urteilt* este pentru dumnealui.

Pe aceeaş pagină se întitulează o ştire în parenteză

„(Şi o glumă)".

Şi o glumă! Nemţeşte *auch ein Scherz.*

într-o pag. 322 a aceleiaş foi citim:

„Eruditul Eliade împreună cu mai vreo câţiva bărbaţi zeloşi."

Acest „mai" este nemţescul *noch: mit noch einigen Männern.*

într-o pag. 144, ni se spune de o

„tânără engleză avută fără măsură".

Fără măsură? Autorul vrea să zică: peste măsură de avută, nemţeşte: *unermesslich reich.*

Albina din 17 aprilie 1868 zice:

„Conchizând de la tonul ce-1 poartă foile ruseşti."

O foaie poartă un ton! Nemţeşte *Ton* sau mai bine *Sprache füloren.*

In acelaş număr:

„Onorata d-na Gabriela Ionescu, nepoata d-lui A. Gavra, a păşit m *Bărbierid de Sevila,* reprezentând pe Rozina."

„A păşit" vrea să zică româneşte: a făcut paşi; autorul însă vrea să zică: s-a produs pe scenă. Nemţeşte *ist aufgetreten.*

Albina din 28 aprilie 1868:

„Am să scriu un ce asemene caracteristic."

Nemţeşte: *etwas ebenso charakteristisches.*

Gazeta Transilvaniei din 17 aprilie 1868:

„In puterea datorinţei noastre purcezătoare din deregătoria archipastoralâ, imbăerată cu responsabilitate."

Dorinţă purcezătoare din deregătorie, îmbăerată cu responsabilitate! Nemţeşte *hervorgegangen, verknüpf.*

Transilvania îşi începe no. de la 1 mai cu următoarea traducere:

„Disce ab hoste... învaţă dela duşmanul."

„învaţă de la duşmanul" nu e româneşte, ci: învaţă de la duşman, fără articol, fiindcă în limba noastră substantivele după prepoziţiuni (afară de *cu)* nu se articulează când stau singure. Nemţii zic: *leme vom Feinde,* precum zic: *setze aufden Tiscb,* unde noi zicem: pune pe *masă,* şi nu: pune pe *masa.*

Aceeaş eroare de articulare, într-un exemplu mai tare, este în *Albina* din 18 aprilie 1868:

„Diecesa Dalmaţiei numără 80.000 suflete şi din budgetul Statului primeşte la anul 60.000..."

La anul 60.000? După articularea substantivului s-ar crede că este vorba de 60.000 după sau înainte de Chtistos. Dar nu! Autorul vrea să zică: pe an 60.000 florini.

Telegraful român din 25 april vorbeşte de un

„Atac de răpire."

Româneşte: o prădare. Nemţeşte: *Raubanfall.*

Tot *Telegraful român* din 21 aprilie 1868 zice, relatând o faptă trecută:

„Spre norocire."

Noi zicem în acest caz, cu o distingete fină, „din norocire", lăsând „spre norocire" pentru tendinţa în viitot; însă nemţii zicând *zum Glück* în amândouă cazurile, se înţelege că trebuie să ne stricăm şi noi limba după ei.

Acelaş *Telegraful român* spune într-un anunţ ce are bunătate a face *Convorbirilor literare* (no. din 14 martie):

„Convorbirile literare, foae din Iaşi, apar de două ori la lună."

Putem asigura pe d. redactor al *Telegrafului,* că foaia în cestiune, ce e drept, apare în intervale de câte 15 zile, însă nu la lună, ci la soare, publicându-se dimineaţa.

In Albina din 5 mai 1868, într-o corespondenţă din Braşov, care vorbeşte de succesul teatrului d-lui Pascali, se zice:

„Publicul român 1-a îmbrăţişat cu căldură, ocupând toate locurile de şezut, încât acum numai locurile de stat mai sunt libere."

Nemţeşte: *Sitzplatze* şi *Stehplätze.* însă „locuri de stat" pe româneşte sunt *places de l'etat, Staatsplatze,* nu *Stehplätze;* iar „locurile de şezut" ne cerem voie să nu spunem ce sunt.

Corespondenţa se termină cu fraza:

„Numai măne este pană poimăne şi eaca 3 Mai, memorabila zi de la 1848."

Albina din 12 mai 1868:

„Această odihnă este foarte bătătoare la ochi."

Bătătoare la ochi = *in die Augen fallend, auffallend.*

Adjectivele în *-tor, -toare* se fabrică de confraţii noştri de peste Carpaţi din o sumă de cuvinte, dar mai toate sunt nepotrivite. Forma *tor* e la noi mai mult o formă de substantiv sau de adjectiv substantivat, şi nu de adjectiv propriu cu substantivul calificat alăturea, de aceea asemenea încercări au adeseori ceva forţat, siluiesc limba.

Un public *constatator* nu se zice româneşte; precum asemenea nu se zice ceea ce cetim într-un faimos articol literar din foiletonul *Concordiei* (1866, critica unui almanac):

„Object legător de atenţiune."

Nemţeşte *die Aufrnerksamkeitfesselnd.* Noi zicem: legător de cărţi (subst.), dar nu legător de atenţiune (adject.).

Asemenea exemple de getmanisme credem că sunt de natură a deştepta în toţi cetitorii o dreaptă nelinişte asupra soartei finale a unei limbi astfel maltratate; şi acest simţimânt s-ar pronunţa încă mult mai tare, dacă toţi cetitorii ar fi făcut ceea ce a trebuit să facem noi, dacă ar fi cetit timp de patru luni cu luare-aminte mai toate foile române din Austria. Atunci ar

fi văzut că germanizarea limbei noastre din partea compatrioţilor de peste Carpaţi nu este excepţie, ci este regulă, şi că citaţiunile reproduse de noi au fost numai o slabă culegere din o sumă nenumărată de alte exemple de acelaş fel.

De unde să provină acest fapt? din negligenţa autorilor? sau din un sistem de procedare precugetată? In cazul dintâi lucrul se osândeşte de la sine, şi câteva critice care să dovedească acelor domni că publicul urmăreşte cu oarecare atenţiune stilul d-lor vor putea avea un rezultat bun pentru îndreptare. In cazul al doilea însă întrebarea este mai grea: dacă, în adevăr, jurnaliştii citaţi vor să-şi justifice germanismele, atunci impresia ridiculă ce ne-o produce stilul d-lor nu este îndestul pentru a-i îndrepta, ci noi trebuie să scoatem toată cauza din sfera simţimântului instinctiv despre ceea ce este şi ce nu este limbă română, şi să o ridicăm la înălţimea unei argumentări teoretice din principii.

Când zice *Telegraful român,* din 14 martie, anul 1868:

„De vom lua acest recurs spre examinare sub cuţit canonic",

pentru ce constituie aceasta o eroare de limbă? Nemţii zic: *unter das kritische Messer neh?nen,* de ce să nu zicem şi noi „a lua sub cuţitul canonic"? Limba noastră este o limbă încă săracă în idei, de abia acum se dezvoltă cu progresul de cultură al întregei societăţi; nu este bine să primim expresiile figurate din limba germană sau din alte limbi şi să ne înavuţim astfel pe a noastră? şi care ar fi cauza legitimă, ce s-ar opune în contra acestei procedări?

Cauza foarte legitimă, care se opune în contra acestei procedări şi care nu va ierta niciodată germanismele jurnaliştilor noştri de peste Carpaţi, ne pare că rezultă din următoarele reflecţii:

Orce cuvânt este exprimarea unei noţiuni abstracte prin sonuri articulate. Pană când sufletul omului nu s-a înălţat încă la o abstracţiune, pană atunci nu are cuvinte, ci numai gesturi sau exclamaţiuni nearticulate pentru a-şi exprima dorinţele şi

simţimintele. Când însă în conştiinţa copilului s-au adunat mai multe imagini despre acelaş fel de obiecte, atunci, prin un proces psihologic cunoscut, se întunecă din aceste imagini tot ce aveau individual şi rămâne numai partea lor comună, prin care li se susţine unitatea felului, şi această restanţă este ceea ce se numeşte noţiunea acelui obiect. De aci se vede că orce noţiune este abstractă şi că, prin urmare, nu se poate afla niciodată realizată în lumea sensibilă. Noţiunea *carte,* d.e., nu se află nicăieri în realitate palpabilă, ci numai o carte individuală, care cuprinde o sumă de însuşiri sensibile ce au a face cu cartea în genere, adecă cu acea nălucire intelectuală (dacă mi se iartă cuvântul), prin care suntem în stare să recunoaştem orce carte ce ni s-ar mai prezenta de acum înainte ca un obiect de acelaş fel, de care sunt şi cărţile văzute pană acum. Această abstracţiune generică se sensibilizează şi se deosebeşte de altele prin *cuvânt,* şi cuvântul este numai ajutorul fonetic pentru fixarea unei gândiri abstracte.

Insă această abstracţiune a gândirii are grade deosebite, şi gradarea se face după câtăţimea mai mare sau mai mică de sensibilitate ce se mai păstrează în gândirea noţiunilor. Şi ceea ce se întâmplă cu noţiunile comparate întreolaltă se poate întâmpla cu una şi aceeaş noţiune, adecă cu unul şi acelaş cuvânt, ui deosebitele sale întrebuinţări. Se poate întâmpla ca, din suma de însuşiri a căror gândire se deşteaptă în mintea omului cand aude un cuvânt, să fie mai ales una care în cutare legătură cu alte cuvinte să ne pară cea mai importantă. Atunci, dacă această legătură se întâlneşte mai des în conştiinţa omului, dispare încetul cu încetul, însă numai pentru acel raport special, gândirea restului de însuşiri sensibile, şi rămâne pronunţată lr* suflet numai însuşirea particulară care a motivat raportul, ^•e., când zicem noi românii: *fuge mâncând pământul,* din *mancândx*\\\ ne gândim la toate însuşirile sensibile, care altfel se deşteaptă în mintea noastră când îl auzim, nu ne gândim Ia punerea obiectului pe limbă, la mestecarea lui cu dinţii etc,

ci numai la unul din efectele sensibile ale mâncării, adecă la micşorarea succesivă a obiectului consumat, şi ne închipuim că în acelaş mod vizibil se micşorează distanţa de pe linia pământului ce o parcurge cineva rugind. Aceasta este doar o nouă abstracţiune chiar în sfera noţiunii *a mânca.*

Precum însă se cere ca un copil, pentru a avea noţiunea unui obiect şi nu numai reproducerea imaginei lui individuale, să fi văzut acest obiect de mai multe ori şi în mai multe exemplare, altfel contopirea psihologică a calităţilor individuale şi răsărirea celei esenţiale nu se întâmplă, asemenea pentru cazul deosebitelor abstracţiuni în gândirea aceluiaş cuvânt este neapărat necesar ca acel cuvânt să se fi aflat adeseori în aceeaş legătură cu celelalte cuvinte, în privinţa cărora nu i se cere decât una anume din însuşirile sale sensibile. Numai atunci locuţiunea devine, cum se zice, convenţională, adică şi-a şters în imaginaţiunea noastră toată sensibilitatea afară de acea mică parte, care îi susţine raportul cu celelalte cuvinte din locuţiune. O asemenea evaporare a sensibilităţii este aşadar rezultatul unui fel de educaţii intelectuale anterioare, este un fapt psihologic, care se aflä identic numai în acele conştiinţe în care s-a produs mai înainte, prin uzul zilnic, un grad egal de abstracţiune. Acum vom înţelege cauza pentru care este cu neputinţă de a transplanta idiotismele unei limbi în altă limbă, prin traducere literală a cuvintelor. Căci în ceailaltă limbă, unde acea legătură de cuvinte nu s-a produs de la început şi nu s-a lăţit prin uz convenţional pană la ştergerea unei mari părţi a sensibilităţii, fiecare cuvânt deşteaptă în conştiinţa celui ce-l aude întreaga masă de însuşiri sensibile ale lui, şi în această masă spiritul se confundă şi nu găseşte îndată şi adese nu găseşte niciodată anume acea însuşire care a justificat şi care susţine raportul.

Pentru a ne convinge de aceasta, să revenim la exemplul nostru de mai sus şi să încercăm a-l ttaduce literal în alte limbi: fuge mâncând pământul, franţuzeşte *il fuit cn mangeant la terre,* nemţeşte *crflieht indem er die Erde isst.* Cine cunoaşte

aceste două limbi simte îndată că traducerile sunt imposibile, şi cauza este că francezii şi nemţii, cari nu şi-au micşorat prin uz convenţional sensibilitatea acelor noţiuni, se gândesc la întreaga imagine a cuvântului *mâncare* şi mai întâi la mestecarea în gura, şi nu numai la acea parte care a motivat idiotismul român, adică la dispărerea obiectului consumat. Prin urmare, fraza astfel tradusă, pe lângă greşeala de a fi ridiculă, mai are şi greşeala mult mai mare de a rămânea cu totul neînţeleasă.

Nu avem să cercetăm aci cum se produc asemenea raporturi de idiotisme; dacă este maniera înnăscută a unui popor, sau influenţa climatică, sau invenţiunea unui cap genial, a cărui expresiune nouă să se fi lăţit îndată şi să fi devenit proprietate comună a poporului, sau mai bine toate aceste împreună, care dau prima naştere idiotismelor. Ceea ce e sigur este că întrebuinţarea unui idiotism presupune deja formată acea dispoziţiune a conştiinţei intelectuale într-un popor, care să admită cuvântul locuţiunii numai în partea trebuincioasă a sensibilităţii sale şi nu în celelalte. Fără această conformare anterioară a spiritelor, idiotismul este cu neputinţă şi traducerea lui literală dintr-o limbă în alta este cea mai mare eroare ce se poate comite în contra limbei şi în contra spiritului unei naţiuni.

Pentru a aduce acum toată explicarea precedentă la o formulă mai preciza, vom zice că un popor are un idiotism de câte °ri la un cuvânt împreunat cu altele nu gândeşte toată sensibilitatea lui, ci numai o parte mică prin care se află în legătură cu celelalte cuvinte din locuţiune; sau altfel zicând: idiotismul este o abstracţiune convenţională. Prin urmare, înţelegerea lui atârnă de la o educaţiune prealabilă şi comună a inteligenţei, care să fixeze în mod identic pentru toţi gradul abstracţiunii, fără de care compunerea cuvintelor din locuţiune nu are înţeles. Poate erorile limbistice (nu gramaticale) în traducere provin dar din nepotrivirea cantităţii de sensibilitate ce la auzirea aceluiaş cuvânt se deşteaptă în conştiinţa a două popoare diferite,

sau cu o expresiune tehnică: din incongruenţa sferelor cuvântului original şi a celui tradus.

Nemţii pot zice, d.e., în frază convenţională: *die Herren liessen die Kdpfe wie begossen hängen,* dar noi nu putem traduce, cum face foaia *Albina* din 28 aprilie 1868:

„Domnii cei ce aşteptau spectacole plecară capetele ca vărsaţi cu apă rece",

fiindcă în această locuţiune neobişnuită noi ne gândim la toată acţiunea sensibilă a vărsării cu apă, şi nu la efectul mai mult moral ce-1 are în vedere fraza germană. Cuvântul nostru convenţional este *plouat,* care, din contră, în traducerea literală de *beregnet* ar produce la germani o impresie falsă.

Din aceeaş cauză *Telegraful* din 21 aprilie 1868 face un germanism inadmisibil când zice:

„Baronul B. se ridică din postul său de Ambasador din Paris."

Noi, la aceste cuvinte, vedem trupul domnului B. ridicându-se de pe scaun, pe când nemţii, când zic *Baron B. wurde seiner Stelle enthoben,* nu înţeleg decât o depărtare mai ideală de la funcţiune.

Asemenea şi următoarele germanisme:

In Albina din 17 aprilie 1868:

„Comandantul Napier a devins pe Teodor regele Abisurilor în faţă de Magdala."

„In faţă de Magdala" nu e româneşte, ci trebuie să se zică: înaintea oraşului Magdala. Nemţeşte: *im Angesichte von Magdala.*

In *Foaia Societăţii* din Bucovina (p. 120 din anul 1867, nefiindu-ne la îndemână numerii apăruţi în II

^ „Teologul începător se va introduce într-un mod amăsurat în câmpia ştiinţelor teologice."

Nemţeşte: *wird in angemessener Weise in das Feld der theol. Wissenschaften eingefuhrt.*

La pag. 2 din acelaş an:

„Vom înşira aici oarecare idei bătătoare în această direcţiune."

Nemţeste: *diese Richtung einschlagend.*

La pag. 100:

„Având Românii un stat consolidat, adevărata lor misiune *zace* în cultul ştiinţelor şi al artelor."

Nemţeşte: *ihr wahrer Beruf liegt in der Pflege der Wissenschaften und Kiinste.*

Federaţiunea din 2 iunie 1868, în critica ce face d. A. Densuşianu asupra unei cărţi publicate de noi, zice:

„Asupra confusiunei ideilor despre deosebitele specie de poezie cari d. critic nu le ia în consideraţiune, fără voeşte a le trage toate pe un calapod, vom reveni mai în jos."

Nemţeşte: *iiber einen Leisten ziehen* sau *schlagen.*

Şi aşa mai departe.

Pentru a varia lectura acestor citaţiuni, vom arăta acum un alt fel de germanisme introdus în foile române din Austria: germanismele mai fine în reproducerea idealismelor nemţeşti. Aceste idealisme se potrivesc cu gradul cel înaintat, până la care este în stare a se înălţa conştiinţa poporului german în abstracţiunile sale, şi, într-adevăr, nu este popor modern care să aibă atâtea idei abstracte şi, prin urmare, atâtea cuvinte abstracte câte le au germanii. Cauza trebuie să fie o predispoziţie naturală. In proporţia în care un popor este mai puţin impresionabil prin sensuri decât altul, în acea proporţie el va fi mai aplecat spre abstracţiunile ştiinţei, pe când celălalt va fi mai atras spre sensualitatea artelor. Cercetările cele mai înalte de filosofie abstractă sunt fapta naţională a spiritului german şi ·nglez, precum reprezentarea cea mai perfectă a frumosului în Putură este fapta naţionalităţii italiene şi spaniole, şi cea mai mare claritate a formei şi a stilului, fapta francezilor, şi

niciodată la italieni şi la francezi nu se va putea naturaliza filozofia lui Hegel, precum niciodată germanii nu au produs coloratura vie a picturei italiene, aceste osebiri fiind efectul unei predispoziţii înnăscute.

Limba este o reproducere credincioasă a acestei deosebiri, în vocabularul francez, italian, român sunt un şir de cuvinte a căror sensualitate oarecum pipăită nu-şi află echivalent în nici un cuvânt german; şi viceversa, sunt în limba germană cuvinte, mai ales noţiunile compuse, a căror abstracţiune este cu neputinţă de reprodus în limbele romane. Orce încercare de a confunda aceste margini de abstracţiune produce o falsificare a geniului propriu al naţiunii şi rămâne neînţeleasă pentru marea majoritate a poporului, prin urmare este osândită în fapt. Dar nici în teorie nu se poate justifica: fiindcă nu ar fi drept să zicem că limba germană este preferabilă celei franceze sau viceversa. Francezii, cu plasticitatea lor, sunt incapabili de ultimile abstracţiuni ale filozofiei germane, dar au în limbă o calitate tot aşa de preţioasă: limpezimea practică, pe când limbei germane în noţiunile ei cele mai eterizate îi lipseşte tocmai controlul experienţei sensibile şi, prin urmare, siguranţa adevărului. Filozofia lui Fichte este imposibilă în limba franceză, şi - să o mărturisim cu sinceritate — francezii nu pierd prea mult prin aceasta.

Aşadar, noi nu suntem şi nu putem fi chemaţi a introduce în spiritul român toate fineţele idealismului terminologiei germane, şi orce cuvânt german care trece peste nivelul mai coborât al abstracţiunii române trebuie să fie redus la acest nivel, chiar cu pierderea unui grad din idealitatea sa: idealitatea pierdută i se compensează prin mai marea lămurire şi simplicitate ce dobândeşte:

De exemplu: adjectivele din *Foaia Societăţii* bucovinene (pag. 215 din 1867):

„Noi românii voim o viaţă naţională conşriută şi scoposită"

ne par greşite în româneşte. Nemţii zic cu deplină claritate *zweckbewusstes Leben,* dar pentru noi „viaţa conştiută şi scoposită" este o abstracţiune fără înţeles. Noi nu putem zice decât „o viaţă naţională care să-şi cunoască scopul".

Din aceeaş cauză

„Cultura specială de chemare"

ne pare un germanism *(Spezielle Berufibildung).*

Şi propoziţia cu care îşi începe *Foaia Societăţii* anul 1867:

„Omul inteliginte, care a devenit la cunoştinţa conştiută, că are" etc.

este un germanism neînţeles pentru români. Noi am zice: Omul, care începe să simtă sau să ştie că ate etc, dar niciodată: care a devenit la cunoştinţa conştiută. (Nemţ. *bexvusstes Erkeimen.)*

Ne mărginim Ia exemplele citate şi terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generaţie de autori români din Austria să părăsească direcţia urmată până acum de jurnalele lor. în mijlocul luptelor de naţionalitate, ce în imperiul austriac se agită mai mult decât orundc, şi în lipsa de o literatură română destul de bogată, compatrioţii noştri de peste Carpaţi au îndoita datorie de a păstra cu scumpătate spiritul deosebit al limbei materne şi de a nu-1 falsifica prin elemente străine. Căci o cauză naţională apărată cu o limbă stricată este pe câmpul literar o cauză pierdută şi, desigur, cu „organe corporale", cu „muzică de pisici", cu „legători de atenţiune", cu „cuţite canonice" nu vom putea întări împotrivirea patriotică în contra germanizării şi a maghiarizării din Austria.

II

O altă grupare de greşeli caracteristice în numitele jurnale se deosebeşte prin disproporţia între iuţeala gândirii şi forma prin care se exprimă, atât în construcţiunea frazei cât şi în înttebuinţarea cuvintelor. Fraza nefiind decât exprimarea unei

idei, înţelesul şi puterea fiecărui cuvânt din ea se îndreptează numai după cuprinsul tutulor noţiunilor din gândire. Stilul prozaic este bun când între cugetare şi propoziţie este cel mai strâns raport de congruenţă: stilul devine greoi când numărul de cuvinte întrebuinţat este prea mare pentru ideea ce au să exprime; stilul este exagerat când înţelesul sau intensitatea cuvintelor izolate covârşeşte intensitatea gândirii ce vor să o exprime în împreunarea lor, stilul este prea restrâns - dar de acest extrem nu e de trebuinţă să ne ocupăm, căci în scrierile române de pană acum nu credem că se va constata vreundeva o prea mare îmbelşugare de idei în comparare cu cuvintele întrebuinţate.

Ce e drept, întrebarea pusă în acest fel se apropie prea mult de ultimele margini ale unei critice îngăduite. Căci, în fine, stilul greoi provine din înţelegerea grea a celui ce scrie, şi cine face vorbe multe la idei puţine are o cauză foarte firească pentru aceasta. Insă din parte-ne ar fi o lipsă de rezervă neiertată când am numi această cauză cu adevăratul ei cuvânt şi când am aplica epitetul respectiv la majoritatea jurnaliştilor noştri. Aceasta nici nu ne este intenţia.

Noi venim, din contră, a apăra inteligenţa colegilor de peste Carpaţi în contra propriului stil al d-lor, care o ascunde întrucâtva, şi ne vom încerca să arătăm că este numai o rea deprindere în forma dinafară, şi nu un defect al cugetării, care îi face să-şi întunece ideile prin introducerea unor cuvinte pe cât logiceşte de prisos, pe atât urâte la auz.

După cât am putut constata, cele mai obişnuite din cuvintele care îngreuiază stilul compatrioţilor noştri din Austria sunt pronumele *acela* în toate genurile şi cazurile lui şi conjuncţiunea *că* şi *cumcă*. Exemplele următoare pentru această eroare stilistică probează întinderea răului şi trebuinţa de a-1 stăvili odată.

începem citaţiunile cu un pasagiu care are meritul de a fi în felul său un model foarte lămurit:

Transilvania din 15 fevruarie 1868 scrie (pag. 74 şi 75):

„Comitetul cu privire la opul d. I. Chiţii decide, că acela să se retrimită domnului auctor pe lângă observaţiunile făcute la acelaş din partea Comisiunii esaminatoare, compusă din unii membri ai Comitetului, cu acea indigetare, că numitul domn folosindu-se de acele observaţiuni, să-şi prelucre opul în acel sens, şi retrimiţându-1 la Comitet, acesta apoi îl va recomanda adunării generale."

Se poate o propoziţie mai grea la înţeles şi mai urâtă la auz? şi aceasta numai din cauza pronumelor nesfârşite *acela, acelaş, acea, acele, acel, acesta,* a căror întrebuinţare, în cazul de faţă, este cu atât mai inexplicabilă cu cât din nici un punct de vedere nu erau necesare, fiindcă fraza întreagă ar deveni mai simplă, mai clară şi mai plăcută la auz înlăturând acele demonstrative. Pronumele demonstrative se pun pentru a îndrepta atenţiunea în cazftrile unde altfel ar rămânea nefixată asupra cuvântului important. Dar unde direcţia este de la sine indicată prin celelalte cuvinte, îndreptările nu pot produce decât confuzie. Proverbul german: Sunt aţâţi arbori, încât nu mai vezi pădurea.

Cele zise se vor ilustra şi mai mult prin următoarele citaţiuni:

Telegraful roman din 25 apr. 1868:

„O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, şi aceea este ceea a fortăreţei Mainz."

După logică şi eufonie: O cestiune nouă se vede pe orizontul politic, aceea a fortăreţei Mainz.

Albina dm 18 aprilie 1868:

.,Dr. Maniu e de părerea aceea, că emendamentul acesta e numai" etc.

Mai româneşte: D. Maniu e de părere că acest amandament etc.

Tra?isilvania, no. 1:

„Avem a înregistra împrejurarea cumcă d. Eotvos" etc.

A înregistra împrejurarea cumcă...!
Telegraful din 14 martie 1868:

„De aci urmează şi aceea că învăţătura.

Adecă: de aci mai urmează că învăţătura.
Federaţiunea din 15 aprilie 1878:

„Ne dăm un cont destul de chiar despre aceea, că ce va să zică când poporul francez este nemulţămit."

Mai simplu: despre ce va să zică etc.
Telegraful din 25 aprilie:

„Cugetând acum puţin asupra lucrului, apoi venim la convingere..."

„Apoi" e cam târziu; dacă se poate: îndată, şi atunci nu se exprimă aparte, ci se zice: cugetând asupra lucrului, venim la convingere. Numai în stilul epistolarielor din Germania secolului 18 se mai află construcţiuni cu *sinternal und alldieweil ivir iiber die Sache nachdenken, alsdann gelangen ivir zu der Ueberzeugung.*
Transilvania din 1 mai 1868:

„D. Vice-preşedinte a primit de la Excelenţia Sa d. Preşedinte o scrisoare a d-lui secretar privitoare la redigerea foii, cu acea însărcinare, ca aceea să se propună comitetului."

Tot *Transilvania* din 10 ianuarie:

„Propunerea însă cade prin acea declaraţiune a d-lui Chifa, că comisiunea respectivă încă nu şi-a încheiat lucrările."

Familia, pag. 143:

„R. C, acesta e numele unui nebunatic din Viena, a fost fiul unui teatralist excelinte şi a avut acea idee fipsă, că el e adunător de tesaure."

Româneşte fără *acea* şi fără *el:* a avut ideea fixă că e adunător de tesaure.
Tot *Familia,* la pag. 144:

„Vă rugăm să ne înştiinţaţi încă o dată, că cum să strămutăm adresa,"

Că cum să strămutăm o adresă!
Albina din 17 aprilie 1868:

„A. Csaky interpelează pe ministrul de interne, că pe care lege s'a bazat..."

Că pe care!
Telegraful român dini 4 martie 1868:

„După aceasta Parohul gr. or. din Romos Vasiliu Basaraba adause din parte-şi cam următoarele:
Ilustrisime domnule Comis-locuţiitor!
Cu acela simţ de respect îmi iau îndrăzni re a face cunoscut, precum că şi eu fiind ales ca deputat din Sc. Orestei spre a veni şi a gratula Ilustraţii Voastre, pe lângă aceea că'ţi poftim să trăeşti la mulţi ani, îndrăznesc a'ţi face cunoscut şi aceea că înţelegând parochii noştri de legea gr. reser. din Sc. Oraştiei că sunt ales a'ţi gratula, m'au rugat, ca în numele d-lor se descoper II. Voastre şi acea dureroasă împrejurare" etc.

După asemenea citări de stil îngteuiat, face o impresie îndoit de neplăcută în scrierile acestor jurnalişti exagerarea cuvintelor întrebuinţate pentru a exprima lucruri simple de natura lor. Dar se vede că şi aci, ca în toate lucrurile, un extrem greşit naşte greşeala celuilalt extrem şi mintea autorului, mtarziată prea mult prin cuvintele sale cele de prisos, caută a-şi răzbuna prin zborul fără de veste spre o idee nepotrivită în exagerarea ei.

De exemplu, un corespondent al *Albinei* (de la 12 mai 1868) vrea să scrie ceva despre o societate de cetire ce s-a înfiinţat în Beiuş, şi se exprimă aşa:

„Mult onoraţii patroni ai societăţii noastre de lectură (din Beiuş) doresc poate fcrbinte unele înştiinţări despre starea acelei Societăţi."

Dacă inimele patronilor de la Beiuş fierb numai la dorul de o înştiinţare despre starea societăţii de lectură, în ce stare de temperatură se vor afla la întrebări mai importante? Nouă ne e teamă că celui ce fierbe la lucruri aşa de mici nu-i mai rămâne la lucruri mai mari decât să se evaporeze cu totul.

Când asemenea exagerări în expresiune ar fi izolate, nici nu ar merita vreo relevare critică. Dar o repeţim: numărul lor este aşa de mare, încât au stricat stilul jurnalelor române, atât a celor austriace, cât şi a celor din România, şi ce este mai rău: cu cât lucrarea cere un stil mai simplu şi mai rece, cu atât acele *salto mortale* de vocabular sunt mai dese.

Se poate, de exemplu, închipui o scriere mai stâmpărată şi mai diplomatică decât protocolul unei şedinţe? sau o dare de seamă pentru intrarea banilor de subscripţiune etc? Ei bine, tocmai asemenea prilejuri le caută jurnaliştii pentru a-şi colora limbagiul cu expresiunile cele mai vii.

Transilvania (1 fevruarie 1868), continuând publicarea protocolului adunării de la Cluj din anul trecut, zice într-un loc:

„Adunarea primeşte ambele aceste propuneri între cele mai sincere şi însufleţite aclamaţiuni; şi când vine a'şi descoperi aci votul său de mulţumită profundă tuturor locuitorilor români de Cluşiu, precum şi d-lor diletanţi, ce luară parte în concert: cu bucurie răpesc ocaziunea a însemna pe aceste pagine mai vârtos două nume, numele graţioaselor domnişoare *Aurelia Popii* şi *Isabela Vasiciu,* dintre care una mai întâi ne încântă prin jocul său pre forte-pian, executat cu desteritatea unei artiste, ear cealaltă ne fermeca prin frumuseţea melodielor" etc.

în *Federaţiunea* din 9 mai 1868 se vorbeşte de o altă societate de lectură, în care se propune a se lua nu ştim ce măsură secundară,

„propunere pe lângă care se alipiră cu înfocare inimile membrilor".

Transilvania, într-un prea faimos discurs asupra literaturei române şi *lipsa unei istorii critice a literaturei române,* zice într-altele (numărul din 15 fevruarie 1868):

„Din aceste înşirate pană aci, deşi numai pe scurt şi aşa zicând ca prin treacăt, v'aţi putut convinge, Domnilor! că avem şi noi literatură şi încă ce literatură! însemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensimea sa şi demnă de considerat prin prestanţa sa!

Ce nu avem, ce ne lipseşte dar?

Nu avem, ne lipseşte, domnilor, un *panteon,* unde *atleţii* adormiţi ai literaturei noastre să-şi afle recunoştinţa şi remunerarea meritată, şi lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo icoanele atleţilor, cari sunt în viaţă şi lucră încă, ca văzând exemplele lor măreţe, să învăţăm" etc.

In acelaş discurs aflăm fraza:

„Să punem o sărutare fierbinte şi pe modesta cruce a poetului *Ioan Văcărescu.* El a cântat amoarea, poharui, primăvara, gloriile pierdute. Şi când cânta naţionalizmul, părea că auzi umbra plângândă a lui Ştefan pe ruinele mucezite ale patriei căzute".

Miraculoase exemple de astă manie a exagerării se află în scnerile beletristice, în *Fa?nilia,* în novela d-lui Marinescu, *Petru Rareş,* în almanahul de la Oradea-Mare, *Fenice* etc. în acest din urmă, dacă ne aducem bine aminte, se povesteşte *arâş pe lung şi pe larg istoria propriei sale înfiinţări, şi se spune, intre altele, că „cestiunea vitală a almanahului flacără necontenit pe buzele conducătorului" etc, etc.

_ In chiar interesul jurnaliştilor români din Austro-Ungaria n°i nu putem decât să ne exprimăm părerea de rău la aflarea Un°r temenea abateri stilistice. Căci din cauza lor foile de Peste Carpaţi nu vor putea pătrunde niciodată în masa poporului şi nu vor avea, prin urmare, nici o înrâurire asupra °cietăţii române. în starea de faţă a culturei noastre este încă cestiune controversată, dacă prin literatură îndeobşte, fie cea ume scrisa, putem produce cu oarecare siguranţă o

deşteptare a simţului de viaţă în poporul român. Dar ceea ce e sigur şi mai presus de controversă este că nişte scrieri pline de germanisme, de exagerări şi de confuzii stilistice, ca cele arătate, nu pot avea nici cel mai mic rezultat pozitiv asupra naţiunii noastre. Şi aceasta este o daună cu atât mai mare cu cât de altminteri jurnalele române din Austria se deosebesc prin silinţa neobosită, prin regula şi consecinţa cu care îşi urmează fiecare direcţia sa politică.

III

Ne rămâne a vorbi, în fine, despre ceea ce am *numit falsa originalitate in* limba jurnalelor române austriace. Cu această numire am voit să calificăm atât introducerea de prisos a cuvintelor nouă acolo unde avem alte cuvinte vechi cu acelaş înţeles, cât şi întrebuinţarea nemotivată de cuvinte vechi pentru alt înţeles decât cel obişnuit. Prin urmare, nu orce introducere de cuvinte nouă şi orce aplicare de cuvinte vechi la înţelesuri nouă constituie o originalitate falsă, ci eroarea se comite numai acolo unde introducerea este de prisos şi aplicarea falsă. în cazurile din urmă însă ne credem cu atât mai mult datori a combate o asemenea tendenţă spre invenţiuni nouă cu cât fenomenul ei nu este izolat, ci stă în raport cu un şir de alte procedări analoage în literatura noastră. Aceeaş originalitate falsă a autorilor şi aceeaş tendenţă de a schimba toate o întâlnim şi în sfeta gramaticală şi pe tărâmul discuţiunilor ortografice.

Greşala fundamentală în toate aceste provine din necunoaşterea valorii proprii ce o are limba unui popor. Limba în orce manifestare a ei, în gramatică ca şi în expresiuni şi idiotisme, este un product necesar şi instinctiv al naţiunii, şi individul nu o poate niciodată modifica după raţiunea sa izolată. Fără îndoială, limba nu există decât în raţiunile indivizilor şi toată viaţa îi este atârnată de cugetarea şi reproducerea în minţile generaţiunii prezente şi a celor viitoare. însă această viaţă

în esenţă nu este reflexivă, ci instinctivă, şi se produce în majoritate cu forţa fatală a legilor naturale, şi nu după arbitriul reflecţiunii individului. De aceea, limbile s-au înavuţit şi se înavuţesc totdeauna prin scrierile poeţilor geniali, cari, fără a se gândi la teoriile limbistice, se exprimă după simţimântul ce-l au despre ceea ce este potrivit cu limba lor; dar nu se înavuţesc niciodată prin filologi, prin membri de societăţi academice etc, al căror studiu reflexiv îi face capabili de a afla legile ascunse ale simţimântului după care poporul cu poeţii săi şi-a creat şi-şi măreşte limba, dar îi face totdeodată prin chiar faptul acestei reflecţiuni incapabili de a o forma şi reforma din nou.

Singurul rol ce scriitorii reflexivi, filologii mai întâi, dar apoi Şi ceilalţi prozaişti ai ştiinţei îl pot avea în privinţa limbei lor materne este de a i se supune fără împotrivire, de a o recunoaşte ca autoritate legală a naturei proprie a poporului lor. în această pnvinţâ ei se află în poziţiunea oamenilor de ştiinţă fizică, a căror chemare este de a descrie fenomenele şi de a le explica, constatandu-le legea după care se conduc, iar nu de a face hipoteze despre ceea ce ar fi trebuit să fie acele fenomene. Ce am zice de un astronom care, în loc să ne explice legea lui Jupiter, ne-ar spune că Jupiter, după calculul lui, s-ar cuveni să se mişte mai bine între Mercur şi Venus decât între Mars şi Saturn?

Tot aşa de nepotrivită ne pare procedarea filologului care a rV 0 1 să ne silească astăzi să zicem *ursili* în loc de *urşii,* sau *ul Bomn* în loc de *Domnul,* sau *meniciune* în loc de *menire,* motivând asemenea schimbare prin faptul că aşa i se pare lui mai raţional.

Singura raţiune de îngăduit în această materie este uzul poporului, care face lege şi care îşi are totdeauna cauza lui binecuvântată şi mai profundă decât raţiunile filologilor. Astfel, Scrierile care se încearcă a silui o limbă, precum sunt, de exem- !a no* *Tentamen criticam* al lui A.T. Laurianu, *Gramatica* c ^ui Cipariu, *Dicţionarul academic* Laurianu-Massimu, nu ferită să fie calificate decât de curiozităţi literare, fără valoare

practică în ceea ce priveşte direcţia lor originală la formarea limbei.

Intre forma limbistică ce unui individ îi pare mai raţională şi între forma obişnuită în dialectul cel cult al poporului nu este iertată nici măcar şovăirea. Forma individuală trebuieşte înlăturată şi uzul trebuieşte primit ca lege superioară.

Este de cea mai mare importanţă pentru direcţia sănătoasă a unei literaturi de a se pătrunde de acest adevăr. Căci în opoziţia dintre formele gramaticale sau expresiile limbistice originale primite de un număr mărginit de autori şi dintre formele şi expresiile obişnuite în dialectul cult al poporului, limba poporului rămâne totdeauna deasupra, şi nu este exemplu în istorie ca vreodată să se fi întâmplat altfel. Rezultatul necesar este, dar, că o literatură scrisă în asemenea mod rămâne înapoi şi se perde pentru popor, şi că acesta îşi continuă calea sa fără a se putea lumina de învăţătura altmintrelea poate folositoare a literaţilor săi.

Când astfel de originalităţi se produc în scrieri ca cele citate ale d-lor Laurian şi Cipariu, eroarea, deşi nu rămâne mai puţin eroare, arată totuş studiul răbdător şi consecuent din care a izvorât şi, scuzând prin aceasta pe autorii săi, poate produce prin luminarea altor întrebări de-alăturea oarecare folos.

Dar când se vede mania originalităţilor din partea multor autori ai noştri, care poate niciodată nu au gândit cu seriozitate asupra inovaţiunilor ce le încearcă, ci le introduc numai din deprinderea necoaptă de a face altfel decât cum face toată lumea, atunci arma adevărată ce li se cuvine nu este cercetarea serioasă, ci persiflarea satirică, precum a încercat-o domnul Alecsandri, şi locul propriu pentru ilustrarea acelor elucubraţiuni originale ar fi scena comică sau jurnalele de felul *Ghimpelui* şi al *Nichipercei.*

Câteva exemple vor arăta că această judecată nu este prea aspră.

„Junele poet de peste Carpaţi, d. J. C. Fundescu, autorul frumoasei poezii *Florica,* publicată într-unui din numerii trecuţi ai foii noastre, reintornând din străinătate petrecu o zi în jurul nostru şi avu frăgezimea de a ne promite conlucrarea sa."

Aşa cetim într-o pagină 411 a *Familiei.*

Lăsând la o parte imaginea petrecerii domnului Fundescu în *jurul* colaboratorilor *Familiei,* ne întrebăm numai ce însemnează „frăgezimea unui poet de a promite o lucrare"? Adjectivul *fraged* prin uz convenţional se poate aplica şi în înţeles mai ideal. Dar substantivul *frăgezime* aplicat în sfera ideală îşi aduce cu sine tot parfumul meseriei de la care este împrumutat şi dă frazei întregi un aer de măcelărie.

Şi apoi ce construcţiune este aceea a verbului *reintornarel* „D. Fundescu reintornând din străinătate"? Reintornând pe cine? Pe sine însuş? Atunci româneşte se zice *reîntornându-se,* cu construcţiunea reflexivă.

Asemenea pe o pagină 144 a aceluiaş jurnal se zice:

„Forcade *reintorcând* din Veneţia a nebunit."

Româneşte: reîntorcându-se.

Nu cumva *Familia* are dorinţa originală de a stârpi verbii reflexivi din limba română?

Pentru a ne despăgubi, *Federaţiunea* din 9 mai anul 1868 mtroduce un reflexiv acolo unde nu trebuie să fie:

„Oare putem noi să *ne* uităm *de* acele zile?"

Româneşte *uităm ceva* şi *ne uităm la ceva,* dar nu *ne uităm de ceva.*

In acelaş număr vorbeşte *Federaţiunea* de un

„document de concesiune *referitoriu* la calea ferată dela °'adea-Mare".

Noi am apucat odată a zice *relativ,* precum zic toate limbele romanice. Pentru ce să inventăm cuvântul *referitoriu?* şi,

nota-bene, când *document referitoriu* este un nonsens? Un om poate fi referitoriu — formă activă, dar un document este numai relativ - formă pasivă.

Insă dacă originalitatea a născocit forma de *referitor* în loc de *relativ,* o compensează prin o întoarcere inversă a altei expresii obişnuite. După ce toţi ne-am obişnuit să zicem *o oferta de bani,* aflăm în *Albina* din 12 mai:

„Consemnarea bunevoitoarelor *oblate* în favoarea Alumneului roman."

Şi expresia *bunevoitoare* este falsă. Noi zicem *bunăvoinţă,* însă zicem *binevoitor, binevoieşte.* Cu drept cuvânt; căci substantivul se califică prin adjectiv, dar adjectivul şi verbul se califică prin adverb.

Prin urmare, *oblata bunăvoitoare* este o eroare atât în contra obiceiului cât şi a gramaticei. Dar, ce e drept - e originală!

Verbul *ferre* mai are şi altele de suferit în jurnalele austriace. în no. 1 al *Transilvaniei* cetim despre

„Referata d-lui secretar",

unde obiceiul întrebuinţează forma pasivă *relaţiunea* sau, când aceasta e ambiguă, *raportul. Referata* are pentru noi un aer despreţuitor. *Transilvania* nu fuge de cuvântul *raport,* căci îl vedem întrebuinţat în acelaş număr mai la vale; însă această concesiune la uzul comun ne-o răscumpără şi aci prin adjectivele baroce cu care îşi însoţeşte substantivul:

„un raport *informativ* şi *opinativ*\

In *Federaţiunea* din 9 mai cetim trei expresii stranie de acelaş fel:

„Protocolul şedinţei trecute se *străpune* casei deputaţilor"

şi apoi

„Moţiunea să se *transpună* la Ministeriu",

şi, în fine,

„Se decide *îndrumarea* epistolelor la comisia de zece inşi".

Nu cunoaştem ce păcate are verbul *a trimite* de se fereşte d. colaborator al *Federaţiunii* cu atâta stăruinţă de el şi-l înlocuieşte cu expresii care de care mai extraordinare? Ce e drept, după mulţimea sinonimelor se judecă bogăţia unei limbi şi gradul de fineţă al deosebirilor intelectuale într-o naţiune. Dar aceasta este un fapt care se află sau nu se află în masa poporului, şi dacă nu se află, nu se poate crea în mod artificial de fiecine. Este o procedare nevrednică şi neadevărată, când îşi dă cineva aerul de a avea mai mult decât are. Deosebiri fine ale noţiunilor, care trec peste sfera uzului primit în popor, sunt iertate numai în tractate ştiinţifice, şi atunci întrebarea încetează de a fi limbistică, căci pentru cuvântul cel nou se dă o definiţiune proprie a lui şi, prin urmare, s-ar putea numi tot aşa de bine X sau Z.

In acelaşi număr

„In fiecare şedinţă ne surprind şese *până în zece* membri cu opuri frumoase originarie, cu poezioare mândre şi cu traduceri bune."

Noi zicem: şease pană *la zece* membri, dar nu *pană în.*

„S-a deţermurit",

eu înţeles de: s-a hotărât, pe când înţelesul propriu al cuvântului *deţermurit* ar fi mai curând *s-a mărginit, s-a îngrădit.*

„Numărul din *Musa română* a eşit şi suntem foarte îndestuliţi."

Limba de rând zice mult mai bine *mulţumiţi; îndestidiţi* ^te un compliment îndoios pentru numărul 1 al acelei muze române.

Intr-o *conversare cu cetitoarele,* în *Familia,* se zice:

„De aceea vă spun din capul locului, să nu vă miraţi, de cumva v‹ţi căsca prea des cetind aceste orduri."

Ordurile *Familiei* însemnează rânduri.

Telegraful din 25 aprilie vorbeşte de

„Mişcămintele politice",

adică mişcările.

„Parte integritoare",

expresia consacrată din franţuzeşte este *parte integrantă*.

Când ar zice *Telegraful: întregitoare,* ai crede cel puţin că vrea să romanizeze forma; dar *integritoare* nu are nici un motiv binecuvântat. După aceeaş analogie am trebui să zicem *delict flagrator* în loc de *flagrant*. Tot aşa aflăm mai jos

„Putere impunătoriă",

în loc de impozantă. Dar apoi şi

„Prusia reprezintantă a întregului."

Va să zică nu este antipatia în contra formei *ant,* ci numai tendenţă de a vorbi altfel de cum vorbesc ceilalţi.

Foaia Societăţii din Bucovina vorbeşte de

„tineri capaci".

O farfurie poate fi *capace,* un tânăr este *capabil*.

In *Albina* din 15 aprilie:

„A dăruit două stele de metal pentru *instinctid* emulaţiunei (la şcolari)",

adică pentru instigarea.

„Steagul s-a *binezis*''',

adică s-a binecuvântat.

Transilvania din 1 mai:

„Comitetul fu aşa zicând improvizat cu punctele dechiaraţiunei d-lui secretar, neavând comitetul timp a cugetă cu seriozitatea cerută asupra acelora."

Comitetul improvizat cu puncte însemnează că punctele s-au proclamat în pripă membri ai comitetului.

înţelesul însă este: Comitetul fu surprins prin.

Transilvania în no. 1 din 1 februarie:

„Domnul I. R. *pledează pre lângă* propunerea d-lui dr."

A pleda pe lângă o propunere!

„Aceia, cari se cuprind cu asemenea lucrări",

adică se ocupă de.

„D. B. ia cuvântul şi între atenţiunea generală aduce la cunoştinţa adunărei."

Intre atenţiune?

„Se rapoartă şi despre fondul destinat pentru *eternizarea* memoriei laureatului poet Andrei Mureşanu."

Aci originalitatea este de scuzat. Limba română, cu bunul-simţ profan ce o caracterizează, nu ar fi aflat niciodată în vocabularul ei cel de rând un cuvânt vrednic de a exprima o idee aşa de încântătoare în originalitatea ei! Ce simptom admirabil al timpului! Fonduri pentru eternizarea memorielor! Imortalitate după măsuri şi greutăţi!

„Membrii asociaţiunei se adunară împreună cu un număr respectat de oaspeţi."

Număr respectat? Poate respectabil.

Telegraful din 14 martie:

„Treaba *cestiunată* nu se va decide."

Adică treaba în cestiune. Ce înţeles poate avea *treaba cestiunată?*

Multă supărare face acelor jurnalişti şi cuvântul *francez*. *Francez* e un cuvânt bun românesc, obişnuit de mult timp în România liberă, format după analogia curată a limbei noastre,

Genova — genovez, Holanda - holandez etc. Dar aceasta nud apără de respingerea confraţilor de peste Carpaţi, cari caută care de care numiri mai originale pentru a-1 înlocui. *Transilvania* vorbeşte de un poet franc; *Albina* de o *psxtz francească,* alţii de *francic,* alţii de *franco galic,* şi cu toate aceste francez este şi rămâne cuvântul cel mai bun. *Franco-galic* se rapoartă la timpurile evului vechi şi nu se potriveşte cu însemnarea actuală, iar *franc, francesc, francic sunt* de-a dreptul false, referindu-se la franci, seminţie germană *(Franken),* şi nu la francezi *(Franzosen).*

Transilvania în primele sale numere publică o *privire fugitivă peste literatura română,* în felul ei un model caracteristic. Autorul din extasă în extasă ajunge la culmea sublimului, face şi pasul despre care vorbeşte răutăciosul proverb francez şi conchide că noi avem eroi şi literatură în calitatea şi cantitatea dorită şi că acum ne lipseşte numai un *Plutarch* şi o *Istorie critică a literaturei naţionale* (pag. 84). Aceste idei sunt exprimate într-un stil a cărui originalitate se va aprecia din următoarele două probe:

„Enache Cogălniceanu, eroldul de pe urmă al cetăţii naţionali în Moldo-România, a depus trompeta sa."

Şi în partea finală:

„Eacă colea falanga politicilor şi a publiciştilor...: mai colea alţii, care îşi culeg merite pe câmpul verde al ştiinţelor naturali; alţii cari asudă pe piscurile ţepeşe ale filosofiei" etc.

Să mai continuăm cu citaţiunile? Să mai vorbim de *lucrăţivitatea ştiinţală,* de *limbapropuneţlvă* şi *fiinţală,* de *meniciunea* şi de *repeţiciunile,* de aşezămintele *pusăţive* ale *Foaiei* din Bucovina, care urmează îndemnul d-lui Aron Pumnul?

Credem că exemplele de pană acum sunt de ajuns şi că cetitorii sunt puşi în stare să judece inşii în cunoştinţă de cauză

despre dreptatea unei împotriviri critice în contra degenerării limbei din jurnalele austriace.

Această datorie odată împlinită, putem recunoaşte fără rezervă că publicistica română în Austria se află într-o poziţie mai grea decât cea din România liberă, prin elementele străine în mijlocul şi în contra cărora este silită a se lupta. In această împrejurare, scriitorii jurnalelor politice (dar nu ai celor literare) vor putea afla o scuză penttu neîngrijirea formei sub care îşi prezintă ideile - o scuză, nu atât înaintea publicului, cât mai mult pentru liniştirea conştiinţei d-lor private. Căci înaintea publicului şi privind lucrul în sine însuş, precum trebuie privit, fără considerări personale, cerinţa unei limbi curate este o cerinţă absolută, de la a carii împlinire nu se poate dispensa nici un jurnal care îşi respectă publicul sau cel puţin se respectă pe sine însuş în misiunea ce şi-a ales-o de a fi conducătorul poporului pe calea progresului naţional.

OBSERVĂRI POLEMICE

(1869)

I

- A critica este uşor; e greu a face mai bine.

- Fără îndoială. Dar de aci nu urmează, precum par a crede cei ce ne întâmpină cu asemenea opinii nouă, că a critica este de prisos. Uşoară sau nu, critica a fost şi va rămânea o lucrare necesară în viaţa publică a unui popor. înţelegerea răului este o parte a îndreptării.

Din acest punct de vedere, înfiinţarea unei reviste *(Convorbiri literare)* cu o tendinţă critică mai pronunţată ne pare a împlini un gol lăsat în mica noastră mişcare literară.

In adevăr, publicistica română prezintă deocamdată în tonul Şi maniera criticelor sale spectacolul a două extreme greu de împăcat. Foile politice, cu prea puţine excepţii, sunt pline de personalităţi la adresa celor ce susţin o opinie contrară, jurnaliştii se tractează de inimici, nu de adversari, „oameni corupţi, trădători de patrie", în timpul din urmă „conspiratori austro-maghiari", sunt epitetele obişnuite cu care un partid atacă pe celălalt, şi, fiindcă acesta răspunde tot aşa celui dintâi, publicul cu bun-simţ a sfârşit prin a le crede pe amândouă şi s-a depărtat cu oarecare dezgust de la asemenea polemici fără demnitate.

In sfera literară procedarea este tocmai contrară. Aci toţi autorii par a fi, dacă nu amici, cel puţin camarazi în înţeles de

camaraderie. Unii caută a întrece pe ceilalţi în atribute linguşitoare, şi în literatura română nu se află decât poeţi şi prozaişti admirabili - în genere, capete de geniu. Şi fiindcă toţi se ilustrează cu atâta mărinimie unii pe alţii, publicul cu bun-simţ a sfârşit prin a nu crede pe nici unul şi a se depărta cu acelaş dezgust de la o asemenea „societate lăudăcioasă", cum o numeşte d. I. Negruzzi în „poeticale".

Explicarea citatei deosebiri între maniera scriitorilor politici şi a celor literari ar scoate articolul nostru din marginile exclusive ale *Convorbirilor literare,* care au binevoit a-l primi în coloanele lor. Trebuie să ne îngrădim în sfera curat literară. Dar şi aci am aduce o probă de prisos când am voi să mai cităm întregul şir al încercărilor de mistificare îndreptate în contra opiniei publice, de la celebrarea lui Ţichindeal pană la încrederea formulată în o adunare solemnă a unei asociaţii de cultură, că după ce avem

„o literatură însemnată prin anticitatea sa, remarcabilă prin estensiunea sa şi demnă de considerat prin prestanţa sa",

ne lipseşte

„un panteon, unde atleţii adormiţi ai literaturei noastre să-şi afle recunoştinţa şi remunerarea meritată, şi lângă tipurile lor să vedem strălucind acolo şi icoanele atleţilor care sunt în viaţă şi lucră încă".[1]

Va fi de ajuns să caracterizăm numai creşterea acestei mişcări nesănătoase, şi ca măsură a judecării simptomelor vom lua raportul în care scriitorii noştri pun cultura occidentală cu propria noastră cultură.

Pe treapta dintâi noi căutăm numai să imităm. Recunoaştem superioritatea străină, însă ne dăm aerul a păşi tot în direcţia ei şi a o ajunge cât de curând, şi, confundând extensiunea

[1] Vezi *Transilvania* din 15 februarie 1868, discursul d-lui Justin Popfiu.

cu intensivitatea şi cantitatea cu calitatea, ne grăbim a arăta rezultatele dobândite.

O lucrare caracteristică pentru această treaptă este *Lepturariu rumânesc* al lui A. Pumnul, de la Cernăuţi. în gimnaziele austriace există pentru literatura română o carte de lectură întocmită de un Mozart, în care se află culese bucăţi de model din poezia şi proza germană. După deosebitele clase, materia e deosebită, în volumele din urmă sunt adăogate tractate estetice şi biografii scurte ale autorilor celor mai renumiţi. Pentru a înzestra şi cursul de limba română din gimnaziile bucovinene cu o asemenea carte de lectură, răposatul A. Pumnul a publicat nu mai puţin decât 6 volume de exemple din literatura noastră, cele din urmă cu notiţe biografice asupra celebrităţilor române! 6 volume de modeluri literare la români? Mare descoperire şi grea - în aparenţă. Dar când te uiţi mai de aproape, te miri de ce au ieşit numai 6 volume. Căci în această colecţie, după cum se vede, sub literatură se înţelege adunarea tutulor literelor tipărite şi chiar netipărite, şi în acest chip se puteau umple zeci de volume cu extracte de aceeaş valoare.

în partea I a tom. IV, unde ajung citatele literare pană în secolul nostru, întâlnim la pagina 104 pe literatul român Ioan Pralea[1]. O notiţă biografică ne spune că acest Pralea a fost

[1] într-o seară a „Junimii" la Iaşi ne povestea Alecsandri despre Pralea. Pralea locuia în Iaşi pe şesul Bahluiului lângă mănăstirea Frumoasa. în odaia lui îşi alcătuise un pat mişcător, scânduri atârnate la părete, ce le tot schimba după direcţia soarelui şi pentru care îşi bătuse câţiva pari în 'd după punctele geografice. Pe lângă aceşti pari se mai aflau în părete Un şir de cuie de lemn, bătute în linie dreaptă de la uşe şi pană la locul nde se întâmpla să-i fie patul în acea zi. Când intra Pralea în odaie seara, pentru ca să se culce, începea să se dezbrace la uşe, şi de cuiul dintâi îşi acăţa căciula, şi aşa mai încolo, de fiecare cui câte o parte a îmbrăcămintei, Până când ajungea la pat în starea lui Adam. Dimineaţa începea apoi Procedura inversă şi, descuiindu-şi veşmânt după veşmânt, ajungea gata la uşe. Pentru asemenea anecdote era bun Ioan Pralea. Cine ar fi crezut ă va ajunge şi model de literatură într-un „lepturariu" gimnazial!

„cu un spiret plin de artele frumoase: poet, muzic, architect, croitor, ciobotar şi aflător de lucruri nouă. Spiretul lui ţintea la universalitate"

şi, cu un cuvânt, că era

„un bărbat genial şi ciudat în felul său".

Despre cel dintâi din aceste adjective nu vedem probe în citările ce urmează, dar cel de al doilea se explică. Căci ni se înfăţişează întâi un psalm, care începe aşa:

Doamne-Dumnezeul mântuirii mele,
Ziua, cum şi noaptea ţi-am strigar la grele,
Intre-ţi înainte a mea rugă, bunul:
Urechia ţi-o pleacă rugii mele, unul.

Cu cei ce-s în groapă socotit fui troinic,
Om neajutatu-s între cei morţi volnic,
Depărtaţi de mine ai mei cunoscuţi,
Au-mă de ură şi rămâi cu muţi.

Apoi vine *Viaţa şi vitejia lui David,* care se termină astfel:

Eşii spre întâmpinare
La filisteanul cel mare
Şi pentru a lui lungime
Sudui-mă cu asprime.

Ear smulgându-i iung-lat-taiul,
Pre Criş ceva mai scurtaiul.
Şi am ridicat ocara,
Şi aşa am scăpat ţara.

Curios om răposatul Pralea! Insă după descrierea d-lui Pumnul înţelegeam că începe secolul al XIX al scriitorilor noştri, fiindcă este o figură tipică pentru mai toţi. Mai toţi suntem spirite universale, ca Pralea, şi, ca dânsul, bărbaţi geniali — însă cam ciudaţi în felul nostru.

Pe lângă acest faimos literat, aflăm pe dr. Vasile, sau cum zice d. Pumnul: *Văsiliu,* Pop,

„un bărbat deştept şi plin de zel.

apoi pe George Săulescu, Vasile Ianovici *e tutti quanti* pană la d. A. Densuşanu. Cu o lungă biografie, de patru ori mai lungă decât a lui Grigorie Alexandrescu, şi în care ni se povestesc multe intrigi călugăreşti[1], figurează între poeţi Neofit Scriban. Neofit Scriban model de literat român? Cum nu! La pag. 216 vedem lista operelor sfinţiei-sale „ştiinţale şi literale", peste tot 14 numere, însă bine cifrate ar ieşi mai multe, căci no. 10 cuprinde

>,mai multe deşertăciuni (citeşte: disertaţiuni) politice, mai multe cuvinte şi cuvântări; toate în număr mai bine de 60".

Cu părere de rău aflăm că din aceste cea mai mare parte mcă nu s-au publicat! Şi între celelalte 14 numere sunt vro câteva afectate de aceeaş soartă. Cum se vede multe opere ale acestui literat se ţin de literatura nepublicată.

Păcat că nu se ţin toate de această literatură! Cel puţin dacă este să le judecăm după proba de la pag. 217 şi 218 ale *Lepturariului.* Acolo se află o poezie a părintelui Scriban, scrisă cu ocaziunea sfmţirei temeliei de la arcul care împreunează cele două binale ale liceului din Iaşi. Poezia începe aşa:

Oh! obiect de veselie şi de întristare plin!
O! lucrare, care mesteci bucuria cu suspin

[1] De exemplu: „Văzând neamicii lui N. Scriban sporirea şcoalei, i-au mijlocit derădicarea de la această şcoală. Cu toate acestea, nu târziu fu chemat de Epitropia Seminarului central din Mon. Socola ca să ocupe ac°lo catedra de istorie universală, unde a rămas pană la 1854, când iarăş, Printr-o intrigă mitropolitană, condusă de preasfinţitul Suhopan, fu ne-V01t a demisiona" etc. Cel mai mic defect al acestei naraţiuni este neade-Varul. întrebarea cea mare este dacă e iertat a tracta asemenea lucruri într-o Car^e de şcoală? Să nu uităm că păr. Suhopan trăieşte încă, şi în timpul "Carii *Lepturariului* era profesor de teologie la Universitatea din Iaşi.

şi are refrenul:

Veselia şi mâhnirea deodată o ocupează,
Că în om e mestecare de moarte şi de viaţă.

In tomul III întâlnim între literaţi pe Daniil Scavinschi. O mică probă din acest autor hazliu, dar cam vulgar, merită poate un loc într-o hrestomatie română. Dar d. Pumnul consacră pentru scripturele lui nu mai puţin de 76 de pagini din *Lepturariu.* La pag. 402 începe traducerea lui Democrit cu următoarele versuri de introducere ale domnului Scavinschi:

A lui Democrit ce vesel întâmplare comicească
De Regnard alcătuită în limba cea gălicească,
Dar astăzi este tradusă întru această rumână
Pentru obştească plăcere de a unui tânăr mână,
De un Dăniil Scavinschi cel mititel la statură,
Pe care plăcu naturei a-l lucra-n miniatură.

Mai înainte se află curioasa *călătorie la Borsec,* în care Scavinschi se vede foarte maltratat de tovarăşii săi de drum, boierii Vasilică Milu, aga Costache, hatmanul Palade cu cocoanele lor şi care se termină aşa:

La Borsec, cu feredee, cu mese, cu adunare,
Se uitase mai cu totul a drumului supărare.
Adeseori făcea baluri nobilimea ungurească
Să le pară mai plăcută clima acea chiar ursască.
Făceau şi plimbări cu toţii pe jos pe la sticlărie,
Ba încă şi peste munte până la o vizunie...
Săvârşind deci toată cura în cinci săptămâni de zile,
Trimeţându-ni-se caii de paharnicul Vasile,
Ne-am pornit cătră Moldova cu nespusă nerăbdare,
Ca să-ajungem pe acasă mai curând fieştecare.

După aceste probe credem că cetitorii ne vor scuti de a le mai culege şi alte flori din câmpia *Lepturariului românesc,* şi nu ne rămâne decât a dori studenţilor din Cernăuţi să se înveselească cât se poate de mult cu asemenea modeluri de stil, dar să le imiteze cât s-ar putea mai puţin. Alecsandri, Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Constantin Negruzzi pot servi de model în multe poezii ale lor; dar cât pentru ceilalţi, să ne întoarcem mai bine la traduceri din cartea d-lui Mozart şi din alte antologii străine, pană când vom avea noi înşine o literatură mai îmbelşugată.[1]

Pe a doua treaptă a cochetării cu alte literaturi, noi nu suntem numai imitatorii încă slabi, ci începem a ne crede ajunşi la un nivel egal şi provocăm compararea cu Occidentul cel cult. Caracteristică pentru această treaptă este opinia ce Societatea academică română din Bucureşti, de la care *Gazeta Transilvaniei* din 6 august 1869 aşteaptă „cu mare sete urdirea grandeţei romane antice", a publicat-o asupra gramaticelor prezentate în anul trecut la concurs. Lucrarea premiată a fost cea cu deviza *si consuetudo vicerit* etc, ce s-a văzut apoi a fi a d-lui Cipariu. Academia începe lauda acestei scrieri în următorul mod:

„La operatul care porta deviza *Si consuetudo vicerit, vetus lex sermonis abolebitur* comisiunea s-a aflat facia cu una lucrare în adevăr seriosa, consciinciosa şi plena de profunda eruditiune şi vaste cunoscentie asupra obiectului, lucrare care ar face onore şi literaturelor celor mai avute şi mai dezvoltate în această parte a filologiei şi pre care orce academie ar potea-o încorona cu amendouă manele".

De unde o ştie, de unde o poate şti aceasta Academia din Bucureşti? Că o gramatică a domnului Cipariu va fi „în adevăr serioasă", aceasta o crede uşor orcine cunoaşte lucrările distinsului nostru filolog. Dar ce caută aci academiile străine?

Nouă ne-ar părea mult mai cu tact a lăsa în judecata „literaturilor celor mai avute" înşele, dacă ele s-ar simţi onorate de lucrările noastre, şi întrebarea dacă o academie străină ar încorona gramatica ieşită din Academia Română se cade a fi dezlegată nu de Academia Română.

[1] Articolul e scris la 1869.

Atât pentru buna-cuviinţă. Cât pentru stil academic, suntem la toată întâmplarea de părere că atunci când o academie occidentală va veni să-şi exprime aprobarea ei pentru cartea d-lui Cipariu, o va face cu o metaforă de mai bun gust decât încoronarea cam pripită „cu amândouă manile", la care aspiră „academicii" din Bucureşti.

între aceşti academici nu vedem încă figurând pe d. Justin Popfiu. Cu toate acestea, d-sa are buna-voinţă a ne spune {*Poezia şi proza,* I, 146) că „lira română de sub degetele lui Murăşanu, Sion, Tăutu, Baronzi se aseamănă cântărilor lui Oraţiu şi Dante". Dante şi Baronzi! După această declarare patriotică, nu ne îndoim că d. Popfiu va fi d-sa celebrat între „ante-luptătorii naţiunii" şi va deveni cât mai curând membru al Academiei Române.

A treia treaptă a relaţiunii noastre cu literaturile străine este cea mai înaltă. Ajunşi pană aci, noi răspândim încrederea că am întrecut cultura Occidentului şi susţinem pe toate tonurile că, prin un privilegiu special al naturei, tot ce iese din capul nostru este mai presus decât tot ce se află în capetele altor popoare.

O foaie în multe privinţe interesantă şi care caută a se menţine mereu la înălţimea acestui punct de vedere este *Adunarea Naţionala,* jurnal nou şi serios din Bucureşti. In numărul de la 8 iunie 1869 găsim acolo un foileton al d-lui Vasile Alexandrescu-Urechiă, intitulat: *Vacărescu şi Goethe* din care scoatem următoarele:

„Mai multe din poemele (lui Vacărescu) sunt pline de reminiscinţi de la scriitorii germani; câteva sunt chiar imitaţiuni de la Goethe... Când Vacărescu traduce numai, noi nu-1 cunoaştem, când însă numai construează cu material împrumutat, atuncea el este *mare.* Iată un singur exemplu, dar care va lămuri vercui cine-i Vacărescu, alăturea chiar cu marele Goethe."

Apoi se citează cunoscuta poezie a lui Goethe:

Ich ging im Walde
So ftir mich hin
Und nichts zu suchen,
Das war mein Sinn.

Im Schatten sah ich
Ein Bliimchen stehn,
Wie Sterne leuchtend,
Wie äuglein schon etc.

Şi apoi urmează imitarea lui Vacărescu şi observările *Adunării Naţionale:*

într-o grădină,
Lângă-o tulpină,
Se aflã o floare
Ca o lumină...

S-o tai? - Se strică!
S-o las? - Mi-e frică
Că vine altul
Şi mi-o ridică!

„Suntem oare pretenţioşi proclamând superioritatea poeziei lui Vacărescu? în ea se *simte* şi dilema neresolută ce face poetul cu floarea, s-o taie sau s-o lase, satisface, încântă anima. La Goethe e germanul practic, el desleagă dilema ca un grădinar de la Erfurt; scoate floarea u rădăcină cu totul şi o resădeşte în grădina frumoasei sale case... Bravo omul practic! Bravo grădinar ales! Dar sublim este:

S-o tai? - Se strică!
S-o las? - Mi-e frică
Că vine altul - Şi mi-o ridică!

Goethe şi Vacărescu? 'HpaxATjc; xai m^fjxoc;[1] Goethe - un om practic, şi Vacărescu - un poet sublim?... Cum spuserăm, *Adunarea Naţională* e o foaie foarte interesantă!

în numărul din 6 iulie 1869, acelaş d. Alexandrescu-Urechiă vorbeşte de *noua expoziţiune de opere artistice* la muzeul din Bucureşti, care este aşa de frumoasă, încât nimeni n-a putut ieşi de acolo

„fără ca cu inima plină de recunoştinţă şi speranţă să strige o dată mai mult:

Să trăiască Caroi I
împământenitorul şi protectorul
frumoaselor arte!"

Intrând în descrierea celor expuse, autorul ne zice:

„Nu ştim care din sculptură şi pictură poate reclama preferinţa noastră. Sculptura totuşi ne-a lovit mai mult atenţiunea, pentru că ea este încă cea mai înapoiată în renaşterea noastră artistică, ea care altădată a creat sublime adornamente de temple la Argeş şi Trei Erarchi, ea care a creat porţi de altare şi de biserici ce ar face invidioşi pe Nicolae de la Pisa, pe Giotto, pe *Cimabue"*

Nicola Pisano şi Giotto invidioşi de sculptura şi arhitectura noastră? Dacă e vorba să gratificăm numaidecât pe vreunul din aceşti italieni cu viţiul invidiei, atunci unica probabilitate ar fi pentru Cimabue, care, fiind ilustru în pictură - şi nu în arhitectură - poate tot s-ar mulţămi să fi făcut măcar biserica de la Trei Ierarhi.

Ne pare folositor să arătăm prin mai multe citări că această glorioasă încredere în sine nu se mărgineşte la câteva exemple izolate, ci se produce aşa de des în scrierile române, încât pare a fi una din tendenţeie caracteristice ale spiritului public.

[1] Heracles şi Pithicos (gr.) *[n. ed.).*

în *Foaia pentru minte, inimă şi literatură* se află publicată o biografie a lui Vasile Fabian (Bob), care e reprodusă *in extenso* în tom. III al *Lepturariului* lui Pumnul. Şi acest scriitor este dar silit să fie model de literatură română pentru cartea din Cernăuţi, şi într-un articol al lui *Traian,* ieşit din pana domnului tahigraf Misail, îl vedem figurând între bărbaţii cei mari ai românilor, despre care ni se spune cum au învăţat carte.

în biografia acestui bărbat mare cetim următoarele:

„Trista stare a Moldovei de atunci nime nu e în stare a o descrie mai frumos şi mai viu de cum a descris-o pana acestui talent deosebit. Iată câteva versuri din acea poemă:

S-a întors maşina lumii, s-a întors cu capu-n jos,
Şi curg toate dimpotrivă, anapoda şi pe dos.
Soarele de-acum răsare dimineaţa la apus,
Şi apune despre sară către răsărit în sus.

Apele, schimbându-şi cursul, dau să-ntoarcă înapoi,
Ca să bată fără milă cu izvoarăle resboi.
S-a smintit, se vede, firea lucrurilor, ce la cale
Aflandu-se din vechie, urma pravilelor sale.
Ş-au schimbat, se vede, încă şi limbele graiul lor;
Că totuna va să zică de mă sui sau mă pogor.

Câtă înălţime, câte frumuseţi şi măiestrie este în aceste versuri! Drept că aceste idei le-a împrumutat din Ovidiu, favoritul său, şi nume, din *libr. tristium eleg. XIII.*

Alăture acuma cineva versurile de mai sus cu ale lui Ovidiu, şi a vedea prea uşor că într-ale lui Ovidiu este numai un schelet de idei, numai întaiele trăsături ale unui tablou, fără faţă, fără colori şi fără umbrire, aşa cât cetitorul e nevoit a-şi suplini însuşi cele ce lipsesc. Acest schelet şi aceste linii primare ale unui tablou le-a suplinit geniul lui Fabian cu culori aşa de fireşti, cu umbriri aşa de potrivite atâta măiestrie poetică, cât din acelea nu mai poţi şterge nimica, dăoga ceva, şi eşti la îndoială de al căruia geniu să te miri mai

mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet şi acele liniaminte primare, or de al lui Fabian, carele a suplinit acel schelet cu atâta măiestrie?"

Ovid şi Fabian? Iarăş' **HpaxXî]g** ***xai*** **7Ti^r|Xog?** Iacă începutul elegiei lui Ovid despre care vorbeşte biograful lui Fabian:

Spre izvoarele lor vor curge adâncele râuri
De la mare fugind, şi înapoi va mâna
Soarele caii cereşti: pământul stele purta-va,
Iară cerul de plug se va vedea spintecat;
Flăcări ieşi-vor din ape, şi din flăcări iar apă;
Nu-şi va păstra nimic drumul său cel hotărât;
Toate se vor opune în contra legii naturei
Şi ce n-aş **fi** crezut totuşi se va întâmpla;
Căci de unde credinţă să mai rămâie, în lume
Când amicul la nefericiri m-a trădat!

Compară acum versurile lui Ovid cu acea caricatură a lui Fabian, şi vei fi „la îndoială de al cărui geniu să te miri mai mult: de al lui Ovidiu, carele a produs acel schelet şi acele liniamente primărie, or de al lui Fabian, carele"... ?

în politică „megalografia" noastră este mai pronunţată chiar decât în sfera literară, şi multe pagini ale proclamaţiunilor şi jurnalelor române sunt în stare să ne umple inima de fală şi de uimire. în *Românul* din 3 martie 1866, d. D. Brătianu se adresează cu următoarele cuvinte către compatrioţii săi:

„Români!

In mai puţin de două luni aţi trăit mai mult de doi secuii. Voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit învăţătorii lumii civilizate... Europa, uimită de înţelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale şi aşteaptă tot de la voi, de la voi singuri, astăzi poporul-Messia al întregei omeniri gemânde de durere şi palpitânde de speranţe... Nu simţiţi, fraţilor, nu simţiţi că dumnezeirea furnică în toată fiinţa voastră?"

Dar coroana dintâi în această luptă pentru gloria „naţională" şi-o merită *Adunarea Naţională* din 24 iulie 1869, prin următoarele rânduri:

„Două din cele mai mari evenimente în istoria Europei moderne au priimit direcţiune, sau cel puţin s-au născut, la signalul dat pe pământul nostru: revoluţiunea franceză şi cele două uniuni naţionali ale Italiei şi Germaniei.

Revoluţiunea franceză este numai continuaţiunea revoluţiunii lui Hora, cu singura deosebire că a lui Hora avea o direcţiune naţională pre lângă cea socială. De altminterea, pană şi scăderile, erorile revoluţiunii lui Hora le aflăm şi în cea franceză.

La sunetul eraldului, anunţând unirea Moldovei şi a Munteniei, se deşteaptă Garibaldi şi Bismarck; unirea românilor este semnalul lucrărilor spre unirea Italiei şi a Germaniei. Vorbind în conferinţa de la Paris, care dădu convenţiunea pentru Principate, vorbind în această conferinţă despre unirea românilor, cornitele Cavur se deprinse a vorbi mai târziu despre cea a Italiei.

Mai puţin zgomotoasă, dar de rezultat nu mai puţin mare, fu revoluţiunea românilor în sensul liberalismului, a democraţiei. Constituţiunile ce ne am dat în anii aceşti din urmă sunt şi ele premergătoare noului spirit în Europa. După noi, Austria îşi reveni ia parlamentarism; după noi, Spania face revoluţiunea sa; după noi, însăş Francia va face câţiva paşi înainte în sensul democraţiei."

In urma acestor cuvinte, foaia citată ne dă sfatul:

»Să nu surâdă nimeni cetindu-le".

Aceasta trece peste glumă, onorabilă *Adunare Naţională!* Surâsul cel puţin trebuie să ne fie iertat! Căci una din însuşirile cele mai fericite ale neamului omenesc şi care formează Un mijloc de apărare în contra multelor greutăţi ale vieţii s°ciale şi literare sunt tocmai acele mişcări jumătate trupeşti, Jumătate sufleteşti, care încep cu simplul surâs şi se termină Cu izbucnirea de veselie ce, din recunoştinţă pentru vioiciunea gruului antic, ne-am dedat a o numi un râs homeric.

în mijlocul unei tendenţe a spiritului critic, precum am văzut-o din exemplele citate, câţiva juni scriitori s-au întâlnit în credinţa că pentru onoarea bunului-simţ şi în interesul tinerimii noastre ar fi timp a se restabili odată măsura lucrurilor; şi de aceea la înfiinţarea *Convorbirilor literare* s-au încercat, fie prin explicări teoretice, fie prin schiţe umoristice, a răspândi o judecare mai serioasă a literaturii române. Pentru noi, patriotismul nu putea fi identic cu imperfecţiunea, şi o lucrare slabă nu merita laudă prin aceea că era românească.

Din contră, tocmai încercarea de a învăli greşelele sub mantaua „românismului" ne-a părut a fi o înmulţire a pericolelor, deja prea multe, în contra cărora avem să ne luptăm, şi o îndoită provocare de a ne împotrivi în contra lor. Eram, prin urmare, datori a pune acelor domni întrebarea: nu cumva cred că există un naţionalism al ştiinţei, capabil de a face din eroare adevăr, dacă numai eroarea provine de la un autor român? Că, d.e., Academia din Bucureşti, care pentru orce stat cult ar fi o concentrare de neştiinţă pretenţioasă, să poată fi un focar al ştiinţei adevărate cel puţin pană unde curg apele Dâmboviţei? Că teoriile limbistice ale d-lui Cipariu, care pentru orce filolog apusean nu sunt decât un şir de erori, să fie bune şi drepte măcar în hotarul Târnavelor? Că *dreptul public* al d-lui Barnuţiu, care pentru un jurist cu noţiuni elementare de ştiinţă este o ţesătură de interpretări false şi de confuzii neiertate, să rămână „tablele dreptului român" cel puţin pe malul Bahluiului? Că scrierile Iui Pralea, Tăutu, Ţichindeal, Săulescu, A. Densuşanu etc, care în alte state ar deveni un izvor nesecat de împrumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru *Lepturariul* serios al d-lui Pumnul, din care să se nutrească mintea tinerimii române?

Demnitatea noastră de oameni nu ne permite ca din produceri ce Ia popoare culte ar fi obiecte de râs sau de compătimire să facem o colecţie venerabilă şi să o depunem pe altarul

patriei cu tămâia linguşirii. Ce este rău pentru alte popoare este rău şi pentru noi, şi frumoase şi adevărate nu pot să fie decât acele scrieri române care ar fi frumoase şi adevărate pentru orce popor cult.

Că această direcţie a criticei din *Convorbirile literare* va atrage asupră-şi luarea-aminte a jurnalelor române era prima noastră speranţă. Că va deştepta mânia celor ce se simţeau atinşi şi că această mânie îşi va afla răsunet în organele lor era speranţa noastră a doua. Speranţă, şi nu temere. Căci polemica jurnalelor, când produce vreun folos (adese nu produce nici unul), pune numai în mişcare interesul publicului pentru punctul în discuţie: publicul începe a ceti - iacă rezultatul cel bun; iar opinia definitivă se fixează de regulă după puterea argumentelor, nu după gândul jurnaliştilor, şi astfel un autor, dacă merită a se nimici, se nimiceşte numai prin propriele sale scrieri, dar niciodată prin scrierile altora, şi cu cât acestea sunt mai numeroase şi mai violente, cu atât mai puţin.

Aceste două speranţe ale noastre s-au îndeplinit. *Trompeta Carpaţilor, Federaţiunea, Familia, Transilvania,* în timpul din urmă *Archivul filologic, Traian* etc. au binevoit a susţine cu vioiciune critica literară şi a confirma ruperea pactului tacit de lăudare reciprocă ce se încheiase mai înainte în această parte avieţei noastre intelectuale.[1]

Lucrul important este acum ca această direcţie mai bună să se ferească de celălalt extrem ce-1 văzurăm în jurnalele politie, de necuviinţa de a pierde din vedere obiectul şi de a discuta numai cu personalităţi.

Din nenorocire, unele din anticriticile menţionate ne par că alunecă tocmai pe acest povârniş, şi, văzând că se adună tot

[1] Articolul de mai sus a fost publicat, cum am zis, în 1869. Astăzi cuvine să amintim şi lupta noastră cu *Revista contimporană,* foaie literară fiinţată la Bucureşti în martie 1873 şi acum de mult dispărută.

mai multe exemple de alunecare, credem că obiectul merită o observare polemică.

Personalităţi într-o critică literară se pot face în două moduri: sau se atinge de-a dreptul persoana privată a autorului criticat, sau se afirmă prea mult persoana privată a autorului care critică. Vom începe cu câteva exemple pentru maniera a doua, fiindcă este mai fină.

In *Convorbirile* din 15 aprilie 1869 s-a publicat o poezie a d-lui Pogor, *Sfinx egiptean*. Puţine zile după aceea, *Traian*, într-un articol anonim, citează câteva versuri din ea, spune că nu le înţelege şi conchide că poezia este un „galimatias". Aceeaş manieră în no. 19 din 8 iunie 1869:

„Sub pomposul tidu de *Istoriele civilisaţiunii,* d. A. D. Xenopol începe prin nişte «consideraţiuni generale» un lung studiu care promite de a **fi** şi mai obscur în «consideraţiunile sale speciale».

Ne-a fost peste putinţă de a înţelege ceea ce vrea autorul.

în adevăr, însuş Edip n-ar fi în stare să priceapă o frază, ca această bunăoară:

«Se sfarmă forma specifică de înţelegere a lumei cu crierii celor din care ea porneşte»."

Şi acest articol din *Traian* este nesubscris.

Cum stă acum întrebarea? D. Pogor sub numele său publică o poezie, d. Xenopol, asemenea, un studiu istoric. Vine un anonim şi declară că nu le înţelege pe amândouă. Aceasta o credem, fiindcă o spune. Dar ce urmează de aci? Lăsând cu totul la o parte meritul sau nemeritul poeziei şi al studiului citat şi privind numai la buna-cuviinţă literară, ne pare evident că ar trebui să fie cineva de o inteligenţă şi competenţă recunoscută pentru a putea conchide de la neînţelegerea lui la confuziunea altora. Dar un anonim? Aceasta o ştim cu toţii, că o poezie şi un studiu, fie chiar din cele mai lămurite şi populare,

vor găsi totuş capete peste a căror grad de inteligenţă au trecut. Prin urmare, în faptul că cineva vine şi mărturiseşte că nu le-a înţeles, singurul lucru interesant este publicarea acestei mărturisiri.

O manieră analoagă o vedem într-un pasagiu al lungei anticritice ce d. Densuşianu face în no. 82, 83 et sqq. din *Federaţiunea* (1868) asupra cercetării noastre despre poezia română:

„Mai în sus am promis că voi reveni şi asupra acelei împrejurări că d. critic are desastrul a se împedica tot de poesiile cele rele, care nu mai au trebuinţă de critică, fiind criticate ele prin sine înseşi.

D. critic, pentru a ilustra sau mai bine susţinea teoriile d-sale cu esemple, scoate *în cea mai mare parte* esemple din poesiile (!) studinţilor de la Oradea-Mare, parte din versificaţiunile altor copii tineri sau bătrâni cari joacă şi ei d-a poezia.

A critica poezia sau versuri d-acestea nu înseamnă, nici mai mult, nici mai puţin, decât a demonstra că negrul e negru, şi nu alb.

Dacă d. critic a voit să dee junei generaţiuni române un îndreptariu pe terenul poeziei române, pentru ce nu a descoperit şi probat totdeauna în critica d-sale efectele acelor poeţi români cari până acum *taliter-qualiter* îi ţinem de autorităţi de rangul prim?

De ce n-a demustrat pentru ce nu sunt bune poesiile lui bolintineanu, Alecsandri ş.a., pe care generaţiunea jună le citeşte cu plăcere şi alţii le şi imitează?"

Aci toată argumentarea se face aşa: d. Densuşianu, neaflând in cunoştinţele d-sale literare de cine sunt versurile criticate în *Poezia română,* conchide că sunt de autori obscuri, „copilaşi de la Oradea", şi că, prin urmare, critica lor era de prisos.

în fapt, lucrul e altfel.

în toată cercetarea noastră critică asupra poeziei române se află citate 44 exemple de poezii rele. Autorii lor nu sunt numiţi în text. Din aceste, 41 sunt luate din operele d-lor Alecsandri, Bolintineanu, Sion, Vacărescu, A. Mureşanu, Tăutu, ^°Uiac, Baronzi, Pelimon, Asachi, Istrati, Orăşanu, Aricescu etc. - Rămân dar din poeziile citate numai trei, care sunt extrase

din *Versuinţe române,* compilate de studenţi oradiani, şi anume, cele de la pag. 43, 51 şi 52 sau 59. Dar şi extragerea lor se explică prin faptul că numita compilare nu coprinde numai poeziile studenţilor oradiani, cum crede d. Densuşianu, ci o antologie „din foile naţionale de la a. 1838", precum este scris pe coperta cărţii şi precum am relevat şi noi expres în citarea de la pag. 38. Aci sunt poezii de la Vasici, Istrati, Babeş, C. Negruzzi, Paris Momuleanul, I. Mureşanu, H. Ioanid etc.

Dar să nu ne mirăm atât de ştiinţa literară a d-lui A. Densuşianu, ci să ne păstrăm mirarea pentru ştiinţa mai gravă a unui urmaş al d-sale. D. Justin Popfiu a publicat o disertaţie a sa despre istoria literaturei române, cetită înaintea societăţii „Transilvania", şi cu toate că obiectul cercetărilor d-sale este tocmai literatura română, şi deşi rectificarea noastră de mai sus apăruse în *Convorbiri literare,* d-sa face toaiş nota următoare:

„Eară T. Maiorescu, în opul său *Poezia română, cercetare critică,* ne-a dat o critică a poeziei române, care însă, ocupându-se mai mult cu criticarea produpturilor de puţină reputaţiune, ne face a conclude că autorul nu avu curajul a face o serioasă critică a poeziei române."

(Poezie şi proză, I, 261)

Domnii aceştia nu sunt în stare să recunoască un adevăr? In cercetarea noastră critică, a cărei intenţie era de a se ocupa de obiect, şi nu de persoane, autorii criticaţi sunt „celebrităţi" în înţelesul d-lor Densuşianu şi Popfiu. Insă numele lor ne-au fost indiferente pentru text; căci publicul de rând putea ignora persoanele, iar puţinii „scrutători" literari, cărora persoanele le sunt interesante, trebuiau să aibă destulă cunoştinţă de cauză pentru a afla îndată paternitatea ilustră a exemplelor citate. A cui este vina dacă d-nii Densuşianu şi Popfiu nu vor să intre în categoria a doua?

Trecând acum la personalităţile prin care se atacă de-a dreptul caracterul privat al unui autor, ne vom sfii a cita exemplele

în care o asemenea necuviinţă ni s-a prezentat fără încunjur. Este rău că astfel de lucruri s-au putut produce o dată în coloanele unui jurnal: nu este bine să se reproducă încă o dată.

Insă trebuie să admirăm în public lipsa de generozitate a acelor scriitori care au început la noi felul de critică amestecată. Aceasta consistă în a introduce în acelaş articol şi personalităţi şi argumente *adrem.* La cele din urmă am răspunde, dar cele dintâi ne impun tăcere, şi astfel se împiedică o discuţie, de altminteri poate folositoare.

De această categorie se ţine critica lungă de 24 de coloane ce reverendisimul domn I. M. Moldovan, profesor la Blaj, face în contra subscrisului.[1] între o apărare a lui Şincai şi o interpretare a lui Petru Maior, asupra cărora s-ar putea discuta, ne spune că observările noastre în contra lui Şincai provin din *invidie.*

O lungă combatere a broşurei noastre *Despre scrierea limbei române,* în care combatere se susţine din nou etimologismul Şi care ar putea fi din nou criticată, se termină aşa:

„Numai una singură observare voi mai face.

D. M. se clătena încoace şi încolo şi întru scrierea numelui nostru gentile şi acuş îl scrie: rumân, acuş român şi acuş roman.

De la rectorul unei universităţi române, de la un membru al societăţii literare române, cu drept cuvânt poate pretinde orce român (şi mai vârtos acelia de intru ale căror dări îşi capătă plata de rector ŞJ banii de drum la şedinţele societăţii literare), că şi se ştia şi se vrea - i scrie numele cumsecade."

Se înţelege că după asemenea cuvinte acest domn a pierdut dreptul la o discuţie cuviincioasă, şi întrebarea interesantă despre *ruinări* şi *român* trebuie lăsată pentru altă ocazie.[2]

In fine, *last not least,* mai cităm apostrofarea ce ne face la Pag. 460:

[1] în n-rii XXIII şi XXV ai *Archivului filologic* din 1869.

[2] Vezi mai jos, *Direcţia nouă, proza.*

„La ce este cineva învăţat dacă nu spre a lucra şi judeca întru toate mai presus şi nu după modul vulgar?

De aceea d. M. se nevoieşte a se destinge de judecata vulgariă nu numai pe câmpul literaturei şi filologiei române, ci şi pre al celei latine, deşi acest din urmă, doar va recunoaşte d. M., era cultivat destul de bine şi înainte de ivirea d-sale.

Că cine a mai auzit pană aci de verbul lat. *meno,* care d-sa îl pune de două ori în «scrierea limbei rom.», p. 150, şi derivă din el pre *eminere?*

Lumea ţinea pană aci că *eminere* este de la rădăcina *mineo,* ce ocure la Lucretiu în două locuri nendoite, cartea VI, v. 563 şi 1.193-Vom vedea, afla-se-va măcar un filolog carele să se cucerească prin d. M. şi să accepteze pe *meno* în tezaurul limbei latine ca rădăcină a lui *eminere,* sau d. M. va dechiara că în 1. c. al scrierii d-sale *bonus dormitat Homerus?*"

Aţâţarea personală se vede din aceea că *emineo* este indiferent pentru etimologismul şi fonetismul ortografiei române, cărora le este consacrată disertaţiunea noastră despre scriere, în privinţa obiectului în discuţie nu are nici o însemnătate dacă este rea sau nu derivarea noastră şi bună aceea a d-lui Moldovanu, şi o simplă amintire într-o notă, fără atâta ironie, ar fi fost de ajuns.

Dinîntâmplare, lucrul este tocmai dimpotrivă, şi ironia şi-a greşit adresa. Latinescul *emineo* se află derivat de la rădăcina *meno* (*mineo* în nici un caz nu putea fi rădăcină) în o carte fundamentală pentru etimologia limbei latine, adică în *L. Doederlein, lateinische Synonimen und Etymologien,* voi. V, pag. 226, şi această derivare este reprodusă şi în lexiconul latinesc al lui Georges, edit. 10, nu sub rubrica *meno,* nici la *emineo* sau *mineo,* unde va fi căutat d. Moldovanu, ci la cuvântul *mensa, ae.*

Georges este un lexicon lăţit printre şcolarii gimnaziilor austriace, şi reverendisimul Moldovanu va fi, dar, în stare să controleze exactitatea notiţei precedente.

Dar destul de această materie neplăcută!

A critica este uşor (revenim la începutul observărilor noastre polemice), însă pare a fi o lucrare a minţii omeneşti ce reclamă totuş câteva cunoştinţe, un grad de prudenţă şi cel puţin simţimântul elementar pentru ceea ce se numeşte bună-cuviinţă.

II

Interesante sunt sofismele ce se opun în contra direcţiei critice în literatura română, şi cu arătarea lor vom termina deocamdată observările de faţă.

Aşadar, ce este de zis în contra criticei în genere? Această întrebare se înţelege că nu se adresează la partizanii convinşi ai tendinţelor criticate. Cei ce cred, în adevăr, că limba şi scrietea română se va îndrepta după dd. Cipariu sau Pumnul, că operile d-lui Barnuţiu sunt cărţi de ştiinţă şi că d. Heliade este poet, cu aceia nu avem de discutat. Timpul îşi ia sarcina asupră-şi de a le arăta perspectiva adevărată, şi nu va fi a noastră vina dacă, în această schimbare optică, ceea ce astăzi pare figură serioasă devine din zi ce merge mai mult caricatură, pană când dispare de tot. Dar avem de discutat cu acei adversari, mai numeroşi decât s-ar crede, cari în opinia lor intimă recunosc ca şi noi greşelele criticate, însă îşi dau aerul de a le susţinea din alte considerări.

Şi mai întâi se zice că aşa-numita „epocă de tranziţiune" a fost la toate popoarele o epocă imperfectă şi că, prin urmare, nici starea noastră literară nu poate fi deodată bună, ci trebuie să treacă încă prin multe schimbări pană va ajunge la o expresie mai estetică.

Să admitem că este aşa. Ce dovedeşte aceasta în contra criticei? Oare din starea imperfectă a unei epoce, poporul s-a ridicat lăudându-şi imperfecţiunea, sau s-a ridicat criticând răul pentru a prepara binele? Din momentul în care se recunoaşte că suntem în transiţiune, din acel moment se recunoaşte legitimitatea criticei şi se osândeşte lenevirea, care aşteaptă binele

în viitor fără nici o luptă în care, văzând răul, îl măgulește cu speranța că se va îndrepta de la sine. De la sine nu se îndreptează nimic în capetele unei generațiuni; căci orce cultură este rezultatul unei lucrări încordate a inteligenței libere, și datoria de a afla adevărul și de a combate eroarea se impune fără șovăire fiecărui om care nu se mulțumește cu existența sa privată de toate zilele, ci mai are o coardă în sine, ce răsună la fericirea și la nefericirea națiunii din care s-a născut.

Cine a tăgăduit vreodată că ceea ce este are cauza și motivele sale de a fi așa cum e? Desigur, noi, românii, dacă suntem într-o stare deplorabilă, a trebuit să fi fost cotropiți de atâtea elemente nefaste înlăuntru și înafară, încât să nu putem ajunge la o stare mai buna. Dar a înțelege necesitatea unui lucru nu va să zică a-l primi fără împotrivire, ci ar putea să zică numai a provoca o judecată mai blândă pentru persoanele care au marcat viața publică a poporului. In contra persoanelor însă în valoarea lor privată nu s-a îndreptat niciodată critica noastră. Fiecare din noi simte și este gata să afirme că Petru Maior, Șincai, Cipariu, Pumnul sunt bărbați de valoare personală, care și-au jertfit viața lor la binele public așa precum l-au înțeles, și anume, și-au jertfit-o fără a căuta interese personale, precum face marea mulțime a urmașilor lor. Dar această onoare și demnitate personală nu schimbă întru nimic judecata obiectivă asupra operelor, ea nu poate face din cartea lui Petru Maior o istorie, din compilarea fără critică a lui Șincai o hronică, din etimoiogismul d-lui Cipariu și din limba lui Pumnul un adevăr limbistic. Din contră, cu cât persoanele sunt mai presus de critică, cu atât erorile literare trebuiesc supuse unei critici mai serioase, și numai simțirea și combaterea acelor erori e mijlocul propriu de scăpare. Căci dacă istoria scrisă admite explicări, adevărul de realizat nu admite tranzacțiuni. El neagă eroarea absolut, orcare ar fi fost motivele ei, precum se neagă în dezvoltarea omenirii orce popor care nu a știut să-și însușească elementele de cultură în timpul priincios.

Prin urmare, din aceea că o stare de lucruri se poate explica istoricește nu rezultă că se poate justifica, și numai prin o raționare sofistică s-ar aduce de aci un argument în contra criticei.

Dar, în genere, toată ideea aceasta are trebuință de o meditare mai strânsă. De câte ori se arată nulitatea unei lucrări literare, fie tractat științific, fie culegere de poezii, ni se obiectează: Nu descurajați! Toate începuturile sunt mici.

Toate începuturile sunt mici! Atârnă de la înțelesul ce se dă cuvântului mic. Dacă e vorba de cantitate, sau mai bine de extensiune, atunci e adevărat că începuturile sunt mici; dar dacă e vorba de calitate, de valoare intensivă, atunci toate începuturile sunt mari. Un început de cultură, în orce ram al ei s-ar întâmpla, trebuie să cuprindă întâi ceva ce nu a fost pană atunci în viața publică a acelui popor, dar al doilea, totdeodată, ceva ce poate servi de fundament pentru o clădire și urmare mai departe. Numai cu aceste două elemente este un început. Din cel dintâi se vede pentru ce la prima sa ivire este mic, adecă mic extensiv. In generația în mijlocul căreia se prezintă, află cu necesitate un număr mai mare de adversari decât de amici; fiindcă este o nouă combinare și percepțiune de forme ale viitorului, pe care numai spiritele eminente le pot înțelege și primi îndată; și aceste sunt în minoritate. însă numărul cel mic de adepți crește din zi ce merge, și pe când în scurta actualitate domnește eroarea învechită, ideilor de reformă li se păstrează o viitorime fără margini.

Dar pentru ca această continuare în viitor să se întâmple, începutul cel mic la întindere a trebuit să fie mare prin adevărul ce-l cuprinde, prin valoarea energică, ce-i dă putere de a rezista si, biruind greutățile timpului, a produce șirul neîntrerupt de forme nouă de viață.

La erorile contimporane se observă tocmai contrariul. Cotul de apologiști în cantitatea lui stă în proporție inversă cu valoarea dinlăuntru a obiectului lăudat, și soarta prea blândă,

fiindcă a rezervat nulităţilor despreţul uitării în viitor, le mângâie cu parfumul ieftin al linguşirilor majorităţii contimporane.

Prin urmare, obiecţiunea cu începuturile cele mici este sofistică în aceea că se foloseşte de cuvintele tezei adevărate: toate începuturile sunt mici (în cantitatea adepţilor, dar mari în valoare), pentru a-i substitui înţelesul absurd că toate începuturile pot fi mici în valoare şi mari în adepţi.

Asemenea încercări nu sunt nici un început, ci sunt timp pierdut, şi toată cifra partizanilor nu le poate da viaţa dinlăuntru, ce le lipseşte de la naştere.

Critica neobosită în contra lor este una din datoriile cele mai urgente în împrejurările noastre. Căci românii nu mai sunt acea *tabula rasa* care erau la începutul secolului prezent, un câmp roditor şi nestricat pentru a primi seminţele culturei adevărate. De două generaţii încoace, direcţia lor s-a pronunţat, şi s-a pronunţat într-un mod primejdios pentru chiar existenţa poporului. A încerca prin toate mijloacele să punem o stavilă curentului de idei bizantine ce învârteşte capetele generaţiei prezente ne pare singura misiune oportună a publicităţii bine înţelese.

In această încredere nu ne poate slăbi opoziţia de bună şi de rea-credinţă ce am întâmpinat în marea majoritate a publiciştilor români, ea ne serveşte numai pentru a măsura întinderea răului. Căci, să nu confundăm! Majorităţile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate în politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta pană unde certe idei au intrat şi s-au înrădăcinat într-o societate şi când se pot, prin urmare, formula ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare în sfera ideală, fie operă de artă, fie teorie ştienţifică, fie numai o critică, majorităţile nu însemnează nimic, fiindcă totdeauna asemenea lucrări au fost primite la început de o minoritate, şi dacă şi-au câştigat teren, şi l-au câştigat numai în viitorul poporului lor.

Este o adevărată mângâiere de a se pătrunde de acest fapt al progresului culturei, mângâiere trebuincioasă în contra prea multor sarcini ale situaţiei impuse. Căci nu fără lupte grele poţi rupe roadele din pomul cunoştinţei, şi îndărătul fiecărui adevăr la care ai ajuns laşi o iluzie pierdută. Cu simţiminte de recunoştinţă şi cu inima plină de speranţe, ai intrat în templul tutulor, şi în loc de statuie ai găsit idoluri, şi în locul templului visat te-ai deşteptat într-un haos de ruine, fericit dacă afli în mijlocul lor o inteligenţă amică, care să simtă cu tine dezolarea generală.

în asemenea momente este bine să nu cauţi înapoi, nici împrejur, ci, păşind înainte, să-ţi păstrezi încrederea că progresul adevărului *trebuie* să se facă şi că formula lui este aceasta: mulţi din cei ce astăzi sunt în rătăcire vor veni mâine pe calea adevărului, dar nici unul din cei ce au înţeles o dată adevărul nu se va mai întoarce la vechile erori.

ÎN CONTRA DIRECȚIEI DE ASTĂZI ÎN CULTURA ROMÂNĂ

(1868)

Convorbirile literare au publicat un şir de cercetări critice asupra lucrărilor mai însemnate prin care s-a caracterizat cultura română în timpul din urmă, asupra poeziei de salon şi poeziei populare, asupra etimologismului d-lui Cipariu şi *Lepturarului* d-lui Pumnul, asupra dreptului public al românilor după şcoala Barnuţiu şi asupra limbei române în jurnalele din Austria.

Aceste critice nu au rămas fără răspuns; însă toate răspunsurile, după obiceiul introdus la noi, erau pline de personalităţi, aşa încât, din respect pentru publicitate, au trebuit să fie trecute sub tăcere. Căci ce are a face în asemenea discuţii persoana scriitorului!

O excepţie se poate admite numai în privinţa ultimului răspuns al *Transilvaniei* fiindcă unele observări din el dau ocazie de a caracteriza întreaga cultură română din ziua de astăzi şi, prin urmare, merită să fie relevate. Afară de aceasta, *Transilvania* este organul public al Asociaţiunii pentru literatura şi cultura poporului român, redactat de unul din cei mai cunoscuţi bărbaţi ai noştri, de d. Bariţ, şi, întrucât reprezintă astfel floarea dezvoltării intelectuale din Ardeal, are drept să ceară a nu fi ignorată.

Transilvania[1], răspunzând la articolele noastre despre limba română în jurnalele austriace, retipărite în volumul de faţă, începe prin a reproduce anticritica *Familiei* din Pesta, care este de opinie că erorile limbistice criticate de noi sunt numai nişte „bagatele". *Transilvania* însăş recunoaşte că jurnalele austriace scriu rău româneşte, se miră însă pentru ce şi cele din Iaşi scriu rău şi citează ca exemplu nişte pasaje pline de erori din *Săptămâna,* în celelalte observări ale sale pare a se uni cu opinia *Familiei* despre „bagatelele" criticate de noi şi zice:

„în marele număr de proverbia româneşti este şi unul care zice: satul arde, baba se piaptănă. Acuma, uită-te, acuma la anul 1868 şi află d. T. Maiorescu timpul de a cere de la publicişti de dincoace stil neted, gramatică, ortografie."

Cine ne face aceste întâmpinări? Am înţelege când ele ne-ar veni de la *Albina, Federaţiunea, Telegraful,* fiindcă acestea sunt foi mai ales politice, care, în sprijinirea importantelor interese constituţionale cărora sunt consacrate, se pot cel puţin scuza, dacă nu au avut destulă iuare-aminte pentru limba în care scriu. Dar ca tocmai cele două foi literare, *Transilvania* şi *Familia,* să aibă drept a ni le face, aceasta nu o putem primi.

Este, din contra, caracteristic pentru starea în care a ajuns cultura noastră intelectuală dacă organul oficial al asociaţiunii transilvănene pentru *literatura* română şi *cultura* poporului român - are - cum sa o numim cu un termin parlamentar? - are *inspiraţiunea* de a ne răspunde că este o „pieptenare de babă", dacă în anul 1868 îi cerem gramatică, stil şi ortografie!

Nu ştim ce vor fi gândit membrii acelei asociaţiuni la cetirea unui astfel de răspuns din partea reprezentantului d-lor. Noi însă ne-am pus următoarea întrebare: Dacă o foaie literară nu este în stare să scrie după gramatică, dacă se declară incapabilă de a avea ortografie şi stil bun, atunci de unde a luat

[1] *Transilvania* din 1 august 1868.

curajul de a se mai prezenta pe arena publicităţii? Şi ce folos îşi închipuieşte că va putea produce prin lucrarea ei literară?

Răspunsul neapărat la aceste neapărate întrebări aruncă o lumină aşa de tristă asupra organului asociaţiunii transilvane, pentru a nu mai vorbi de *Familia,* încât ne simţim provocaţi a căuta înşine împrejurările uşurătoare care i-ar putea explica purtarea într-un mod mai puţin defavorabil şi care i-ar lua o parte din răspunderea ce şi-a atras-o.

Asemenea împrejurări uşurătoare există, şi datoria noastră este acum de a le pune în vederea cititorilor.

Foaia *Transilvania* şi atâtea alte foi literare şi politice ale românilor sunt aşa de slab redactate, aşa de stricăcioase prin forma şi cuprinsul lor, fiindcă trăiesc într-o atmosferă stricată şi se inspiră de ideile şi de simţimintele ce caracterizează marea majoritate a „inteligenţelor şi anteluptătoriior" români. Viţiul radical în ele, şi, prin urmare, în toată direcţia de astăzi a culturei noastre, este *neadevărul,* pentru a nu întrebuinţa un cuvânt mai colorat, neadevăr în aspirări, neadevăr în politică, neadevăr în poezie, neadevăr până în gramatică, neadevăr în toate formele de manifestare a spiritului public.

Cufundată pană la începutul secolului XIX în barbaria orientală, societatea română, pe la 1820, începu a se trezi din letargia ei, apucată poate de-abia atunci de mişcarea contagioasă prin care ideile Revoluţiunii franceze au străbătut pană în extremităţile geografice ale Europei. Atrasă de lumină, junimea noastră întreprinse acea emigrare extraordinară spre fântanele ştiinţei din Franţa şi Germania, care pană astăzi a mers tot crescând şi care a dat mai ales României libere o parte din lustrul societăţilor străine. Din nenorocire, numai lustrul dinafară! Căci nepregătiţi precum erau şi sunt tinerii noştri, uimiţi de fenomenele măreţe ale culturei moderne, ei se pătrunseră numai de efecte, dar nu pătrunseră pană la cauze, văzură numai formele de deasupra ale civilizaţiunii, dar nu întrevăzură fundamentele istorice mai adânci, care au produs cu necesitate acele

forme şi fără a căror preexistentă ele nici nu ar fi putut exista. Şi astfel, mărginiţi într-o superficialitate fatală, cu mintea şi cu inima aprinse de un foc prea uşor, tinerii români se întorceau şi se întorc în patria lor cu hotărârea de a imita şi a reproduce aparenţele culturei apusene, cu încrederea că în modul cel mai grăbit vor şi realiza îndată literatura, ştiinţa, arta frumoasă şi, mai întâi de toate, libertatea într-un stat modern. Şi aşa de des s-au repeţit aceste iluzii juvenile, încât au produs acum o adevărată atmosferă intelectuală în societatea română, o direcţie puternică, ce apucă cu tărie egală pe cei tineri şi pe cei bătrâni, pe cei cari se duc spre a învăţa şi pe cei cari s-au întors spre a aplica învăţătura lor. In deosebire de poetul antic, care, admirând greutăţile enorme ce le-a învins statul roman până la constituirea sa, exclamă faimoasa frază *tantae molis erat romanam condere gentem,* coborâtorii acestor romani îşi cred uşoară sarcina de a aşeza gintea română pe bazele civilizaţiunii, şi mulţi din ei sunt chiar încredinţaţi că astăzi această aşezare este aproape de a fi terminată. Avem de toate cu îmbelşugare - îşi închipuiesc ei — şi când îi întrebi de literatură, îţi citează cifra coaielor înnegrite pe fiecare an cu litere române şi numărul tipografiilor din Bucureşti, şi când le vorbeşti de ştiinţă, îţi arată societăţile mai mult sau mai puţin academice şi programele discursurilor ţinute asupra problemelor celor mai grele ale inteligenţei omeneşti; dacă te interesezi de arta frumoasă, te duc în muzee, în pinacoteci şi gliptoteci, îţi arată expoziţiunea artiştilor în viaţă şi se laudă cu numărul pânzelor spânzurate pe părete; şi dacă, în fine, te îndoieşti de libertate, îţi prezintă hârtia pe care e tipărită constituţiunea română şi îţi citesc discursurile şi circulările ultimului ministru care s-a întâmplat să fie la putere.

Faţă cu această direcţie a publicului român, noi nu putem crede că adevăratul mobil care 1-a îndemnat spre cultura occidentală să fi fost o preţuire inteligentă a acestei culturi. Mobilul propriu nu a putut fi decât vanitatea descendenţilor lui Traian,

vanitatea de a arăta popoarelor străine cu orce preţ, chiar cu dispreţul adevărului, că le suntem egali în nivelul civilizaţiunii.

Numai aşa se explică viţiul de care este molipsită viaţa noastră publică, adecă lipsa de orce fundament solid pentru formele dinafară ce le tot primim.

Şi primejdioasă în astă privinţă nu e atât lipsa de fundament în sine, cât este lipsa de orce simţire a necesităţii acestui fundament în public, este suficienţa cu care oamenii noştri cred şi sunt crezuţi că au făcut o faptă atunci când au produs sau tradus numai o formă goală a străinilor. Această *rătăcire totală a judecatei* este fenomenul cel mai însemnat în situaţiunea noastră intelectuală, un fenomen aşa de grav, încât ne pare că este datoria fiecării inteligenţi oneste de a-1 studia, de a-1 urmări de la prima sa arătare în cultura română şi de a-1 denunţa pretutindenea spiritelor mai june, pentru ca acestea să înţeleagă şi să primească sarcina de a-1 combate şi nimici fără nici o cruţare, dacă nu vor să fie înşişi nimiciţi sub greutatea lui.

La 1812, Petru Maior - pentru a nu pomeni compilarea de citate făcută de Şincai fără nici o critică - scrie istoria sa despre începutul românilor în Dacia. în tendenţă ce are de a dovedi că noi suntem descendenţi necorupţi ai romanilor, Maior susţine în paragraful al patrulea că dacii au fost cu totul exterminaţi de romani, aşa încât nu s-a întâmplat nici o amestecare între aceste două popoare. Pentru a proba o hipoteză aşa de nefirească, istoricul nostru se întemeiază pe un pasaj îndoios din Eutrop şi pe un pasaj din Julian, cărora le dă o interpretare imposibilă de admis cu mintea sănătoasă, şi astfel începe demonstrarea istorică a romanităţii noastre cu o falsificare a istoriei.

La 1825 apare *Lexiconul de la Buda,* „românesc-latinesc-unguresc-nemţesc", care se încearcă să stabilească prin derivări de cuvinte că limba noastră este cea mai pură romană şi foarte Puţţn amestecată cu cuvinte slavone. Câteva exemple vor arăta valoarea acestor derivări:

„Verbul nostru *găsesc* se derivă de la latinescul *consecuor,* substantivul *boier* de la *voglia,* i. e. *voluntas,* substantivul *ceas* de la *caedo, caesum, caesura, quia dies in 24 partes quasi caesuras est devisa."*

Cu asemenea procedare începe ştiinţa noastră despre latinitatea cuvintelor române, şi primul pas se face prin o falsificare a etimologiei.

La 1840 se publică *Tentamen criticum in linguam romanicam.* Scrisă în latineşte, această carte are scopul de a arăta străinilor ce fel de limbă curată este aceea care se vorbeşte de poporul român, însă arată o limbă care nu s-a vorbit şi nu se va vorbi niciodată în poporul român. Acolo întâlnim forme gramaticale şi fraze ca cele următoare:

„Aburiu şi abureru auditu, abebiu, abebimu, abeboru făcutu, abiu, voliu fire cantatu; do invetiasses aleque, nu abi fire asi superstiţioşii, que a fedu, do se et asconde, do me et laudi cu gula la, quomu ari, asi secili etc, etc"

Şi, astfel, gramatica română începe cu o falsificare a filologiei.

O repeţim: ceea ce surprinde şi întristează în aceste producte nu este eroarea lor în sine, căci aceasta se explică şi uneori se justifică prin împrejurările timpului, dar este eroarea judecăţii noastre de astăzi asupra lor, este lauda şi suficienţa cu care se privesc de inteligenţele române ca adevărate fapte de ştiinţă valabilă, este orbirea de a nu vedea că zidirea naţionalităţii române nu se poate aşeza pe un fundament în mijlocul căruia zace neadevărul.

Dacă străinii ştiu astăzi şi recunosc că noi suntem de viţă latină, meritul este nu al nostru, ci al filologilor Dietz, Raynouard, Fuchs, Miclosich, Max Muller şi alţii, cari nu prin iluzii pretenţioase, ci prin legile solide ale ştiinţei au dovedit latinitatea esenţială a limbei române. Iar cărţi de natura *Tentamenului critic* şi a *Lexiconului de la Buda* nu puteau decât să împiedice adevărul, producând neîncredere în contra unei teze care avea trebuinţă de argumente aşa de greşite pentru a fi susţinută.

Direcţia falsă o dată croită prin cele trei opere de la începutul culturei noastre moderne, inteligenţa română a înaintat cu uşurinţă pe calea deschisă, şi, cu acelaş neadevăr înlăuntru şi cu aceeaş pretenţie în afară, s-au imitat şi s-au falsificat toate formele civilizaţiunii moderne. înainte de a avea partid politic, care să simtă trebuinţa unui organ, şi public iubitor de ştiinţă, care să aibă nevoie de lectură, noi am fundat jurnale politice şi reviste literare şi am falsificat şi despreţuit jurnalistica. înainte de a avea învăţători săteşti, am făcut şcoli prin sate, şi înainte de a avea profesori capabili, am deschis gimnazii şi universităţi şi am falsificat instrucţiunea publică. înainte de a avea o cultură crescută peste marginile şcoalelor, am făcut atenee române şi asociaţiuni de cultură şi am depreţiat spiritul de societăţi literare, înainte de a avea o umbră măcar de activitate ştiinţifică originală, am făcut Societatea academică română, cu secţiunea filologică, cu secţiunea istorico-archeologică şi cu secţiunea Ştiinţelor naturale, şi am falsificat ideea academiei. înainte de a avea artişti trebuincioşi, am făcut conservatorul de muzică; înainte de a avea un singur pictor de valoare, am făcut şcoala de bele-arte; înainte de a avea o singură piesă dramatică de merit, am fundat teatrul naţional - şi am depreţiat şi falsificat toate aceste forme de cultură.

în aparenţă, după statistica formelor dinafară, românii posed astăzi aproape întreaga civilizare occidentală. Avem politică Şi ştiinţă, avem jurnale şi academii, avem şcoli şi literatură, avem muzee, conservatorii, avem teatru, avem chiar o constituţiune. Dar în realitate toate aceste sunt producţiuni moarte, pretenţii fără fundament, stafii fără trup, iluzii fără adevăr, şi astfel cultura claselor mai înalte ale românilor este nulă şi fără valoare, şi abisul ce ne desparte de poporul de jos devine din zi în zi mai adânc. Singura clasă reală la noi este ţăranul român, ?i realitatea lui este suferinţa, sub care suspină de fantasmagoriile claselor superioare. Căci din sudoarea lui zilnică se scot mijloacele materiale pentru susţinerea edificiului fictiv, ce-l

numim cultură română, şi cu obolul cel din urmă îl silim să ne plătească pictorii şi muzicanţii noştri, academicii şi atenianii din Bucureşti, premiele literare şi ştienţifice de pretutindenea, şi din recunoştinţă cel puţin nu-i producem nici o singură lucrare care să-i înalţe inima şi să-1 facă să uite pentru un moment mizeria de toate zilele.

Ca să mai trăim în modul acesta este cu neputinţă. Plângerea poporului de jos şi ridicolul plebei de sus au ajuns la culme. Pe de altă parte, prin înlesnirea comunicărilor, vine acum însăş cultura occidentală la noi, fiindcă noi nu am ştiut să mergem înaintea ei. Sub a ei lumină biruitoare va deveni manifest tot artificiul şi toată caricatura „civilizaţiunii" noastre, şi formele deşerte cu care ne-am îngâmfat pană acum îşi vor răzbuna atrăgând cu lăcomie fondul solid din inima străină.

Mai este oare timp de scăpare? Mai este oare cu putinţă ca o energică reacţiune să se producă în capetele tinerimii române şi, odată cu despreţul neadevărului de pană acum, să deştepte voinţa de a pune fundamentul adevărat acolo unde se află astăzi numai pretenţii iluzorii? Poate soarta ne va acorda timp pentru această regenerare a spiritului public şi, înainte de a lăsa să se strecoare în inimă nepăsarea de moarte, este încă de datoria flecarii inteliginţe ce vede pericolul de a se lupta pană în ultimul moment în contra lui.

O primă greşală, de care trebuie astăzi ferită tinerimea noastră, este încurajarea blândă a mediocrităţilor. Cea mai rea poezie, proza cea mai lipsită de idei, discursul cel mai de pe deasupra - toate sunt primite cu laudă, sau cel puţin cu indulgenţă, sub cuvânt că „tot este ceva" şi că are să devie mai bine. Aşa zicem de 30 de ani şi încurajăm la oameni nechemaţi şi nealeşi! Domnul X e proclamat poet mare, domnul Y - jurnalist eminent, domnul Z - bărbat de stat european, şi rezultatul este că de atunci încoace mergem tot mai rău, că poezia a dispărut din societate, că jurnalistica şi-a pierdut orce

influenţă; iar cât pentru politica română, fericite articolele literare, cărora le este permis să nu se ocupe de dânsa!

De aci să învăţăm marele adevăr că mediocrităţile trebuiesc descurajate de la viaţa publică a unui popor, şi cu cât poporul este mai incult, cu atât mai mult, fiindcă tocmai atunci sunt primejdioase. Ceea ce are valoare se arată la prima sa înfăţişare în meritul său şi nu are trebuinţă de indulgenţă, căci nu este bun numai pentru noi şi deocamdată, ci pentru toţi şi pentru totdeauna.

Al doilea adevăr, şi cel mai însemnat, de care trebuie să ne pătrundem, este acesta: forma fără fond nu numai că nu aduce nici un folos, dar este de-a dreptul stricăcioasă, fiindcă nimiceşte un mijloc puternic de cultură. Si, prin urmare, vom zice: este mai bine să nu facem o şcoală deloc decât să facem o şcoală rea, mai bine să nu facem o pinacotecă deloc decât să o facem lipsită de arta frumoasă; mai bine să nu facem deloc statutele, organizarea, membrii onorarii şi neonoraţi ai unei asociaţiuni decât să le facem fără ca spiritul propriu de asociare să se fi manifestat cu siguranţă în persoanele ce o compun; mai bine să nu facem deloc academii, cu secţiunile lor, cu şedinţele solemne, cu discursurile de recepţiune, cu analele pentru elaborate decât să le facem toate aceste fără maturitatea ştiinţifică ce singură lc dă raţiunea de a fi.

Căci dacă facem altfel, atunci producem un şir de forme ce sunt silite să existe un timp mai mult sau mai puţin lung fără fondul lor propriu. însă în timpul în care o academie e osândită să existe fără ştiinţă, o asociaţiune fără spirit de societate, o pinacotecă fără artă şi o şcoală fără instrucţiune bună, în acest timp formele se discreditează cu totul în opinia publică Şi întârzie chiar fondul, ce, neatârnat de ele, s-ar putea produce în viitor şi care atunci s-ar sfii să se îmbrace în vestmântul lor despreţuit.

întorcându-ne de la aceste reflecţii generale la punctul concret de unde am plecat, vedem cât de uşor ne putem explica

acum purtarea foaiei *Transilvania* şi a altor colege ale ei. *Transilvania* este cuprinsă de ameţeala formelor deşerte, prin care se caracterizează aşa-numita cultură română din ziua de astăzi. Ea crede că înaintează literatura când înmulţeşte cifra coaielor periodice în literatura română; că referatele despre asociaţiunea transilvăneană, ce le publică şi din care se vede o lipsă totală de activitate inteligentă, produc un folos, fiindcă sunt protocoale subscrise de un preşedinte şi de un vicepreşedinte şi de un secretar; că elucubraţiunile de gimnaziast ale d-lui T. asupra economiei politice şi trâmbiţările d-lui P. asupra literaturei române cu „prestanţa" ei şi asupra necesităţii unui panteon în care să figureze şi învăţaţii români „cari asudă pe piscurile ţepeşe ale filozofiei" sunt fapte lăudabile de ştiinţă, fiindcă s-au rostit ca discursuri solemne într-o adunare anuală a asociaţiunii pentru cultura poporului român. Ea se miră cum de noi, în anul 1868, îi cerem fond pentru aceste forme, cerem limbă bună, ortografie, gramatică pentru o foaie literară, şi ne declară că nu are timp să se ocupe de asemenea „bagatele".

Cum am zis: noi înţelegem şi ne explicăm această purtare; dar tot aşa de bine înţelegem datoria impusă junimii române de a o osândi şi de a părăsi o dată pentru totdeauna direcţia acestor „anteluptători" ai naţiunii.

Căci fără cultură poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţei omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a Istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată şi între o naţiune rezistentă se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul.

DIRECŢIA NOUĂ
IN POEZIA ŞI PROZA ROMÂNĂ

(1872)

I

POEZIA

ALECSANDRI, EMINESCU, BODNÂRESCU, MATILDA CUGLER, ŞERBĂNESCU, PETRINO

Sunt întrebări care în starea normală a unei societăţi nu există, dar care, o dată născute, se impun atenţiei tutulor şi cer neapărat un răspuns de la cei ce se gândesc la interesele publice.

Va avea România un viitor? Se mai află în poporul ei destulă putere primitivă pentru a ridica şi a purta sarcina culturei? Căci cultura e o sarcină care cere şi consumă neîntrerupt puterile vitale ale unei naţiuni. Va putea să păşească în lucrare paşnică pe aceeaş cale pe care civilizaţia apuseană a adus atâta bine omenirii?

O parte a răspunsului atârnă de la direcţia spiritelor din societatea de astăzi, direcţie a cărei manifestare este literatura in înţelesul cel mai larg al cuvântului.

Pe când în lumea noastră politică neliniştea a ajuns la culme şi totul pare întunecat în confuzia unor tendinţe lipsite de princip, se dezvoltă, alăturea cu acele mişcări nesănătoase, o literatură încă jună şi, în parte, încă nerecunoscută, dar care, pnn spiritul ei sigur şi solid, ne dă primul element de speranţă ‹‹gitimă pentru viitor. Această speranţă va deveni o realitate ui proporţia în care noua viaţă, pe de o parte, se va întări în cercul ei, iar pe de alta, va Fi înţeleasă şi primită de societatea română, mai ales de juna generaţie, în mijlocul căreia trăim.

Starea literaturei noastre şi direcţia spiritului public pană la 1867 le-am analizat într-un şir de critice anterioare şi le vom mai atinge în decursul cercetărilor de faţă. Din criticile ştienţifice văzusem falsitatea şi pretenţiile necoapte ale istoricilor, filologilor şi jurnaliştilor noştri în marea lor majoritate; din „critica poeziei" ne încredinţasem despre lipsa de valoare a celor mai mulţi contimporani şi urmaşi a lui Alecsandri şi Bolintineanu pană la acel an.

Din norocire, o reacţie salutară a spiritului nostru literar se constată în producerile ultimilor patru ani. Noua direcţie, în deosebire de cea veche şi căzută, se caracterizează prin simţimânt natural, prin adevăr, prin înţelegerea ideilor ce omenirea întreagă le datoreşte civilizaţiei apusene şi totodată prin păstrarea şi chiar accentuarea elementului naţional. Ne pare timpul venit de a atrage atenţia publică asupră-i, şi în paginile următoare ne încercăm a arunca o scurtă privire asupra câtorva reprezentanţi ai acestui început de scăpare, ai acestei naşteri sau renaşteri literare. Valoarea lor nu este deopotrivă; sunt câteva talente eminente între ei, sunt multe talente inferioare, şi unii şi alţii însă sunt pe calea naturală şi aspiră cu bună-credinţă spre adevăr. Din acest punct de vedere, toţi împreună merită o atenţie binevoitoare.

în fruntea nouei mişcări e drept să punem pe Vasile Alecsandri. Cap al poeziei noastre literare în generaţia trecută, poetul *Doinelor şi Lăcrămioarelor,* culegătorul cântecelor populare păruse a-şi fi terminat chemarea literară. Şi nici atenţia publicului nu mai era îndreptată spre poezie; o agitare stearpă preocupa toate spiritele. Deodată, după o lungă tăcere, din mijlocul iernei grele ce o petrecuse în izolare la Mirceşti, şi iernei mult mai grele ce o petrecea izolat în literatura ţărei sale, poetul nostru reînviat ne surprinse cu publicarea *Pastelurilor.*

în fund, pe cer albastru, în zarea depărtată,
La răsărit, sub soare un negru punt s-arată;
E cocostârcul tainic în lume călător,
Al primăverei dulce, iubit prevestitor.

El vine, se înalţă, în cercuri line zboară
Şi repede ca gândul la cuibu-i se coboară,
Iar copilaşii veseli, cu pieptul dezgolit,
Alerg sărind în cale-i şi-i zic: bine-ai sosit!

în aer ciocârlia, pe case rânduitele,
Pe crengile pădurei un roi de păsărele
Cu lungă ciripire la soare se-ncălzesc,
Şi pe deasupra bălţii nagâţii se-nvârtesc.

Ah! iată primăvara cu sânii-i de verdeaţă!
în lume-i veselie, amor, sperare, viaţă,
Şi cerul şi pământul preschimbă sărutări
Prin raze aurite şi vesele cântări!

Pastelurile[1] sunt un şir de poezii, cele mai multe lirice, de regulă descrieri, câteva idile, toate însufleţite de o simţire aşa de curată şi de puternică a naturei, scrise într-o limbă aşa de frumoasă, încât au devenit fără comparare cea mai mare podoabă a poeziei lui Alecsandri, o podoabă a literaturei române îndeobşte.

RODICA

Purtând cofiţa cu apă rece
Pe ai săi umeri albi, rotunjori,
Juna Rodică voioasă trece
Pe lângă junii semănători.

Ei cu grăbire îi sar în cale
Zicând: „Rodico, floare de crin,
în plin să-ţi meargă vrerile tale,
Precum tu, dragă, ne ieşi cu plin!

Apărute în *Convorbiri literare* de la 1868-1871.

Pană la toamnă s-ajungi mireasă!
Calea să-ţi fie plină de flori,
Şi casa casă şi masa masă
Şi sânul leagăn de pruncuşori!"

Ei zic ş-o seamăn cu grâu de vară,
Apoi cofiţa întreag-o beu;
Copila râde şi-n cale-i zboară,
Scuturând grâul din părul său.

Am citat două din ele, le-am putea cita pe toate; nicăieri declamaţii politice, simţiri meşteşugite, extazieri şi desperări de ocazie, pretutindeni concepţia naturală şi un aer răcoritor de putere şi sănătate sufletească.

Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern, deocamdată blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste marginile iertate, pană acum aşa de puţin format încât ne vine greu să-1 citām îndată după Alecsandri, dar, în fine, poet, poet în toată puterea cuvântului, este d. Mihaii Eminescu[1]. De la d-sa cunoaştem mai multe poezii publicate în *Convorbiri literare,* care toate au particularităţile arătate mai sus, însă au şi farmecul limbagiului (semnul celor aleşi), o concepţie înaltă şi, pe lângă aceste (lucru rar între ai noştri), iubirea şi înţelegerea artei antice.

Ideal perdut în noaptea unei lumi ce nu mai este,
Lume ce gândea în basme şi vorbea în poezii,
O! te văd, te-aud, te cuget, tânără şi dulce veste,
Dintr-un cer cu alte stele, cu-alte raiuri, cu alţi zei.

Venere, marmură caldă, ochi de piatră ce scânteie,
Braţ molatic ca gândirea unui împărat poet,
Tu ai fost divinizarea frumuseţei de femeie,
A femeiei, ce şi astăzi tot frumoasă o revăd...

astfel începe strania sa poezie *Venere şi Madonă.*

[1] Despre Eminescu, ajuns la culmea dezvoltării lui, vezi o cercetare mai întinsă în volumul din urmă al acestor *Critice.*

Ironia amară care străbate din puţinele poezii ale răposatului N. Nicoleanu este mult mai puternică şi mai aprofundată în Eminescu.

Iară noi? noi, epigonii,

întreabă el, după ce a cântat frumuseţele poeţilor anteriori,

simţiri reci, harfe zdrobite,
Mici de zile, mari de patimi, inimi bătrâne, urâte,
Măşti râzânde puse bine pe-un caracter inimic;
Dumnezeul nostru: umbră, patria noastră: o frază,
în noi totul e spoială, totu-i lustru fără bază;
Voi credeaţi în scrisul vostru, *noi nu credem în nimici*

Şi de-aceea spusa voastră era sfântă şi frumoasă,
Căci de minţi era gândită, căci din inimi era scoasă,
Inimi mari, tinere încă, deşi voi sunteţi bătrâni.
S-a întors maşina lumii: cu voi *viitorul* trece;
Noi sunrem iarăşi *trecutul* fără inimi, trist şi rece,
Noi în noi n-avem nimica, totu-i calp, totu-i străin!

Reproducem, în fine, din *Mortua est* ultimele strofe:

Dar poate... o! capu-mi pustiu cu furtune,
Gândirile-mi rele sugrum cele bune,
Când sorii se sting şi când stelele pică,
îmi vine a crede că *toate-s nimica.*

Se poate ca bolta de sus să se spargă,
Sa cadă nimicul cu noaptea lui largă,
Să văd cerul negru că lumile-şi cerne
Ca prăzi *trecătoare* a morţii *eterne...*

Ş-atunci, de-ai fi astfel... atunci în vecie
Suflarea ta caldă ea n-o să învie,
Atunci graiu-ţi dulce în veci este mut...
Atunci acest înger n-a fost decât lut.

Şi totuşi, ţărână frumoasă şi moartă,
De racla ta razim eu harfa mea spartă,
Şi moartea ta n-o plâng, ci mai fericesc
O rază fugită din haos lumesc.

Ş-apoi cine ştie de este mai bine
A fi sau a nu fi; dar ştie orcine
Că ceea ce nu e nu simte dureri,
Şi *multe* dureri-s, puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală!
Urechea te minte şi ochiul te-nşeală;
Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic -
Decât un vis sarbed, mai bine nimic.

Văd vise-ntrupate gonind după vise,
Păn' dau în morminte ce-aşteaptă deschise,
Şi nu ştiu gândirea-mi în ce să o sting:
Să râd ca nebunii? Să blăstem? Să plâng?

La ce? Oare *totul* nu e nebunie?
Au moartea ta, înger, de ce fu să fie?
Au e *sens* în lume? Tu, chip zâmbitor,
Trăit-ai anume ca astfel să mori?

De e sens într-asta, e-ntors şi ateu,
Pe palida-ţi frunte nu-i scris Dumnezeu.

Ocazia la observări critice nu lipseşte în aceste poezii. *Venere şi Madona* cuprinde o comparare confuză. Femeia a fost divinizată în Venerea antică şi apoi (de Rafael) în Madona. Tot aşa, poetul asupra unei feţe „pală de o bolnavă beţie" aruncă „vălul alb de poezie" şi o divinizează. însă Madona nu este o idealizare a Venerei, nici Venera antică o realitate brută pe lângă Madona modernă, şi strofa

O, cum Rafael creat-a,

prin care poetul rezumă încă o dată compararea, nu o lămureşte mai bine, ci slăbeşte poezia prin repetiţie. Originală şi plină de efect, însă prea calculată *(recherchee,* cum ar zice francezii) este tranziţia „Plângi, copilă?..."

Epigonii cuprind o antiteză foarte exagerată. Pentru a arăta micimea epigonilor, se înalţă peste măsură poeţii mai vechi, şi lauda ditirambică a lui Ţichindeal, d.e., şi a lui Heliade cu greu va putea încălzi cetitorii mai critici de astăzi.

Cea mai bună din cele trei poezii ale d-lui Eminescu ne pare a fi cea din urmă, *Mortua est,* un progres simţit în precizia limbagiului şi în uşurinţa versificării.

Dar şi aici, ca în celelalte, sunt greşeli ce trebuiesc neapărat îndreptate.

Abuz de cuvântul *pală,* care poate n-ar trebui uzat deloc, uneori gândiri şi expresii prea obişnuite, multe rime rele.

Nu înţelegem, nu putem primi această negligenţă a formei. Nepăsarea publicului român, care în aceeaş linie cu adevăraţii poeţi pune şi pe Tăutu şi pe Sion şi pe *tutti quanti,* şi, pe de altă parte, precipitarea întregei noastre activităţi intelectuale, ce se vede produsă sub neliniştea unei ameninţări statornice, explică, dar nu excuză greşala arătată.

Tocmai spre deşteptarea publicului român din nepăsarea lui trebuie prezentate numai formele estetice cele mai curate şi în mijlocul agitărilor politice şi sociale, arta este anume chemată a ne da un liman de adăpost. Când mişcarea, altfel trecătoare, a unei inimi pline de simţiri vrea să se întrupeze în forma poeziei, ea, prin chiar aceasta, intră într-o lume unde timpul nu mai are înţeles. Cea mai scumpă îngrijire pentru curăţenia formei este atunci o datorie a poetului, ca astfel concepţia lui să rămâmă o moştenire neatinsă a generaţiilor viitoare. Şi care poet, în momentul adevăratului entuziasm, nu ar trebui să uite marginile actualităţii şi, încălzit de raza unei încrederi adese iluzorie, nu şi-ar înălţa aspirarea spre o nemurire omenească?...

Era într-o seară lină de mai din anul 1871; dar în salonul unde se adunase atâta mulţime de oameni nu se observa frumuseţea naturei renăscute; pasiunile politice erau la ordinea zilei şi cu cea mai mare încordare se agitau întrebările momentului.[1] In fundul acestei săli, atinsă încă de razele luminilor, se înălţa pe un piedestal închis o marmoră albă, frumoasă imitare a unei statui antice; şi pe când toţi oamenii erau cuprinşi de discuţiile lor politice, în mijlocul cuvintelor aprinse, a gesticulărilor vii şi a emoţiunii tutulor, în confuzia acestei mişcări ţintite spre un singur punct din viaţa reală - punct trecător, de o importanţă peste măsură în prezent, de o nulitate fără măsură în viitor - statua albă, cu surâsul ei blând, sta senină deasupra haosului, forma ei trecea neatinsă peste valurile timpului: păstrată în trecut, sigură de viitor, ea îşi purta înaintea noastră, cu o linişte supranaturală, viaţa-i eternă.

Da, în lumea fericită a artei, timpul nu mai are putere şi nu mai are înţeles, şi cine, înălţat în sfera ei, a ştiut să plăsmuiască forma frumoasă, acela desigur - dar numai acela - a ajuns pe calea nemuririi.

Cine a fost Tiberius? A fost în realitate aşa tiran, a fost acea pildă de spaimă, precum trăieşte astăzi în conştiinţa omenirii? Cine o mai poate hotărî! Insă figura lui a intrat astfel sub forma maestrită a lui Tacitus, şi, pe când actualitatea lui s-a cufundat în întunericul istoriei, el e osândit la aspectul sub care ni 1-a păstrat clasicul autor.

A fost lordul Granby, a fost duca de Grafton aşa de înjosiţi precum stau astăzi în memoria poporului? Cine se mai întreabă? •Scrisorile lui Junius, cu forma lor strălucită şi nepieritoare, i-a stigmatizat pentru totdeauna. Şi pastorul Goeze şi consiliarul

[1] La Iaşi, în casele lui „beizade" Grigore Sturdza (acum seminar), care propunea membrilor partidului conservator adoptarea aşa-numitei „petiţii de la Iaşi", concepută şi redactată de el.

Klotz mai există numai prin critica nimicitoare a lui Lessing - insecte efemere, păstrate într-un chihlibar mai trainic.

Şi degeaba veniţi astăzi şi voi, cei cu gândirile groase, cu forma incultă, cu stilul greoi, filologi, academici, jurnalişti, sau cum vă mai numiţi; degeaba vă încercaţi să loviţi cu atâta patimă în direcţia cea nouă: voi n-aveţi formă, ziua de mâine nu vă mai cunoaşte.

Al treilea poet despre care credem că merită să ocupe atenţia publică este d. Bodnărescu. D. Bodnărescu s-a introdus în literatura noastră prin tragedia *Rienzi* (publicată în 1868), apoi au urmat *epigrame,* câteva poezii lirice, *mici escursiuni* în proză etc. înaintea publicului celui mare aceste produceri par a fi trecut fără apreţiare dreaptă, poate fără nici o apreţiare. Cu toate aceste, nu încape îndoială că lucrările d-lui Bodnărescu sunt demne de studiat, deşi stilul d-sale, mai ales în tragedia *Rienzi,* este prea greoi.

E drept să nu uităm că greutatea limbei se explică în parte si prin greutatea materiei. Alta e tragedia, alta e balada sau poezia lirică. în aceasta din urmă vedem pe poetul nostru mult mai uşor şi îndemânatic.

DE LA MARE

I

„Iată-ne în altă lume!
Dragă luntre, stai la mal;
Voi să cerc de-i pentru mine,
Tu te leagănă pe val."

Şi aşa am priponit-o
De-un ţăruş şi m-am tot dus,
Când în dreapta, când în stânga,
Când spre-amiază, când spre-apus.

Dar n-am fost, ah! nici aicea
Fericit cu al meu dor.
„Mai departe, mai departe,
Dragă luntre, zbori uşor!"

II

Călător pe-a lumei valuri,
De-i vedea în calea ta
Luntre, vâslă părăsite,
A cui sunt nu întreba.

Un cârmaş avu şi ele,
Unde-i azi, nu se mai ştie;
Valul greu când le loveşte,
Ele sună a pustie.

înţelegi tu, al meu suflet,
Glasul lor ce vrea să zică?
A pustiu grăiesc cu valul,
A pustiu şi a nimica.

Terminăm citările din d. Bodnărescu prin câteva epigrame:

Mult iscusita spre geamul ferestrei încet înclinat-a
Vesela faţă zâmbind, drag îmi era s-o privesc,
înţelepţeşte apoi a suflat şi gingaş pe sticlă
Ceaţa din sufletul ei mândru, deprins cu senin,
Şi a-nceput să se joace, ştergând-o cu degetul ager,
Semne de farmec făcând numai pe ici, pe colea;
Drepte erau pentru dânsa, întoarse pe dos pentru mine;
Poate a scris te iubesc, eu am citit te-amăgesc.

Draga-mi e tristă, albastra-i privire în lacrimi se stinge;
Fug în grădină; viola stropită cu rouă-i frumoasă.

Este fanarul lumina din zare, or lampa iubitei?
Ea mă aşteaptă, prin ochii ferestrei priveşte lumina-i;

Calea-mi de-a lungul şi vântul şi poaia s-o stingă
se-ncearcă,
însă zadarnic: curând voi ajunge, Amor o va stinge.

Pe lângă aceşti poeţi însemnaţi prin înălţimea ideilor şi, în parte, prin felurimea formelor poetice ce le-au introdus, ar fi nedrept să uităm încercările altora mai noi, care, în sfera lor mai restrânsă, ne prezintă o mişcare naturală, exprimată în limbă corectă, adese elegantă, totdeauna ferită de înjosiri.

Plăcerea noastră - şi, poate, nu e exagerat să zicem: un fel de recunoştinţă pentru producerile literare ale d-rei Matilda Cugler (astăzi d-na Poni) şi ale d-lui Şerbănescu - va fi cu atât mai uşor de explicat cu cât ne vom aminti mai mult mijlocul literar în care le aflăm. Intenţii politice, afectări sentimentale, limbă forţată, expresii crude sunt încă la ordinea zilei pentru majoritatea scriitorilor noştri de poezii, şi sperăm că generaţia viitoare îşi va explica cu greu cum cu o formă aşa de puţin plăcută şi cu un bagaj aşa de uşor de idei au îndrăznit atâţia contimporani ai noştri să se introducă în literatură. Să nu mai vorbim despre dd. Aricescu, Tăutu, Hasdeu, Bolliac (Hasdeu Şi Bolliac ca poeţi; ca autori prozaici sunt, fără contestare, dintre cei mai buni) etc. Despre aceştia s-a vorbit destul în singura revistă critică ce a avut-o România, în *Convorbiri literare.* Dar să ne aducem aminte şi de alţii, să ne reprezentăm încă o dată societatea în care sunt siliţi să trăiască poeţii noştri cei adevăraţi.

In vremile noastre, pentru a cita *ex abrupto* câteva exemple, d- Vulcan, redactorul *Familiei*[1], trece de poet, când cântă:

Sum calic ca vai de mine
Şi amar mă mai trudesc,
Totuşi fără de suspine
Şi voios eu veţuesc.

[1] Astăzi membru al Academiei Române. *Dignus erat intrare* (notiţa «*e la 1872).

Nici dânsa nu-i vro escepţiune,
Nu-i unică-n genul seu;
Nici despre ea nu mai pot spune
Că-i fara de greşeli, nu zeu!

Ce-i mai scump aci sub soare?
Libertatea-ncântătoare,
Imnul de eliberare,
Cântul de triumful mare?
Că mai scump eşti zeu,
Angerelul meu.

Am avut o crenguşoară
Ce mult a întinerit
Cu plăcuta-i umbrişoară - etc.

In vremile noastre apar poeţi ca d. Pătărlăgeanu, care în „orele de repaos" (Bucureşti, 1861) ne arată „dorinţa" d-sale:

Nu-i nimic în astă lume
Să mă facă fericit.

Nici averi, nici mare nume,
Nu e ţinta ce-am dorit;
Ci dorinţa mea e toată
Să-mi văd tara c-a-nflorit.

Să văd legea electorală
Că odată s-a lărgit,
Şi comisia centrală
Din Focşani că s-a urnit,
Curtea de casaţiune
etc ., etc.

Dar, ce e drept, prefaţa d-lui Pătărlăgeanu dezarmează critica, rugându-ne:

„Să fiţi indulgenţi, aducându-vă aminte că smerita mea muză se află încă în faşe."

în vremile noastre apar poeţi ca d. Petre Grădişteanu, care a scris:

Uă noapte pe ruinele Târgoviştei, sau umbra lui Mihai Viteazul, tablou într-un act cu versuri (Bucureşti, 1857), cu următoarea arătare de persoane:

„Umbra lui Mihai Viteazul învâlită în linţoliu şi purtând pe dedesupt costumul seu

Viorica
Marica fete de ţărani gătite de la horă
Florica

Costache Ghimpeanu, june român de 25 de ani, grav şi plin de scepticism, începând a se întoarce la credinţă prin sentimentul naţionalităţii şi convingându-se de puterea divină numai la luptă etc."

In scena I, între cele trei ţărance se declamă o poezie lirică ·u 63 (ceteşte şaizeci şi trei) de strofe, d.e., ca aceste:

Două împreună
Noi facil putem
De orce furtună
Să ne apărăm.

Să cercăm Unire,
Aci e speranţa,
Căci în desunire
Nu cunoaştem viaţa.

Şi să nu uităm că, de altminteri, d. Petre Grădişteanu e un ·· n de spirit.

în vremile noastre d. Iustin Popfiu își întocmește limba maternă în rime ca aceste:

XII

DOMNIȘOAREI CONSTANȚI'A DUNCA[1]
(Camil'a D'albu)

Catra tine **sima** debil'a-mi cântare;
Va ajunge ore colo-n depărtare?!
Fiica Romei vechie! svava floriora!
Va peutinde ore bland'a-ți animiora?!...
Cand nalțai la ceriuri sânta rogatiune
Se-i cer indurarea pentru-a mea națiune,
De aceste fiice densei i-am dorim,
Ruga mea ferbinte eca s-a-mplinitu!
Nu te cunosc inca, scumpa floriora!
N-am privit eu inca faci'a-ți rumeniora,
Nece ale tale buze mititele,
Nece ochi-ti mândri, aste blânde stele;
Peptulu mieu cel fraged totuși venereza
etc.

Și trebuie să știți că d. Popfiu este preot, conrector al unui seminar clerical, bărbat chemat să fie cel puțin serios înaintea publicului și, de altminteri, plin de zel pentru literatura națiunii.

în vremile noastre d. dr. I. C. Drăgescu, acela ce cu o rară necuviință a adresat scrisorile publice către generalul Tiirr și d. Carp, tipărește *Amor și patria* (Turin, 1870) și acolo ne zice:

De unsprezece secuii romanul se oștește,
De atâta timp îl suge un crunt infam vampir:

[1] „Domnișoara Constantia Dunca petrece în Paris, secerând prin operile sale scrise în limba franceză despre romani și educatiune apretiarea și aplaudele învățaților Franciei. După cum îmi face îns'a-și magulitorea declaratiune, această poezie contribui și ea încât-va, spre a o îndemna să intoarne la frații sei, in patria sa" *(nota d-lui Popfiu)*.

Iar azi *tigrul* și *ien'a* de nou se înfrățește,
Voind să nimicească pe acest popor martir.

Horia strânge pe romani,
Domnii fug ca niște căni.

DOMNIȘOAREI ELENA P.

Copila grațioasă, ești tu o moritoare,
Ori ești un candid înger din Câmpii Elizei?
Din rai căzută-aici o belă, scumpă flore,
Sunt soarele și lun'a și Venus frații tei?

Venus, fratele d-rei Elena!

Populi, voi, care-n sclavie
Gemeți încă umiliți,
Pe altariul de frăție
Punând dreapta vă uniți,
Tirania veți strivi
Când uniți ve veți oști.

Cât ești de belă și-ncântătoare,
Zână gentilă, nemuritoare,
Pe pura-ți frunte porți cu mândrie...

Sosit-a, popoli, ora... sculați-vă din tină
Și-n apa libertății vestmintele spălați,
Sub steagul independinței cu fruntea-vă senină
Pe biblia iubirei jurați că veți fi frați.

„Pe pura-ți frunte porți cu mândrie, când uniți vă veți oști, jurați că veți fi frați" — cât de părăsit de toți dumnezeii trebuie să fie cineva pentru a crede că asemenea țâstiitură este limbă poetică!

Și să nu uităm prefața:

„Cetitorului salute!

Aş fi publicat toate încercările mele poetice, le-aş fi ilustrat, dacă nu mă impedecau cercunstanţe nedependinţi de voinţa mea.

Poeziile cuprinse în acest mic volum sunt o parte din visele mele, sunt copiii mei de aur.

în ele am depus partea cea mai bună din mine: anima şi consciinţa mea."

Foarte bine! Dar nu s-ar putea ca „inima şi conştiinţa" acestui domn să fie mai mult modeste şi mai puţin cacofonice?

în vremile noastre „junimea clericală din Arad" îndrăzneşte a publica un *Almanah pe 1859* cu poezii ca aceste (de dd. E.B. Stănescu, N. Cristian, M. Bota):

CATRA DEMOSELL'A S.P.

Eram in o seară,
într-o zi de vară,
Când me preumblam
Printr-o luncă mare,
Pe malul unei
Ape curgătoare:
Când in *cea mai prima amoare*
Foarte melancholizam.
Cugetu-mi incepu să zboare.
Şi-n tine m-amorizam.
în amoarea *cea mai noua*
Ce e ca o prima roua
Pre cutarea *nouă frunză*
Ce e ca o primă rază
Carea *mai întâiu o zereşte,*
Cel ce pe lume se iveşte,
Ce e ca o primă legănare,
Dar tocma ca un somn ultim mare;

şi cu faimosul *Foc al Lipovii:*

Juh! cum dete tresnet din cer!
Pocnind - durr, durr - se prade,
Fum a pucioasă dă în crier,
Vai! ce-i? Lip'a-n foc arde.

Pif, paf, puf, trosc cu puştile!
Bătaia lui Dumnezeu!
Dur, bumb, şi cu bombeştele,
Lângă Mureş vaet reu!

în vremile noastre, la Lugoş, în a. 1861, d. „doctorand în medicină din Viena" B. Petric, care îşi bate joc de almanahul precedent, publică:

POEZII NAŢIONALE

UNA MITUTICA FLAMURA
cu
Deviza simţirilor sale naţionale

Şi-n această flamură cu simţirile naţionale ale d-lui Petric ni se spune:

SALUTARE
(Cucoanelor române din *Lugoşiu)*

Când eram de voi departe
Şi de voi numai prin carte
Câteodată-nţelegeam
Cumcă sunteţi sănătoase,
Tot fidele, tot voioase -
Eu tare mă bucuram.

Primiţi-mă dar bucuroase,
Fete de Lugoş frumoase,
Şi să nu vă fiu străin,
Să-mi fiţi mie tot voioase,
Plăcute, petrecănoase,
Că sum june de român.

*

Tot voios sum eu pe lume,
De când maica m-a făcut;
Superat nime n-a spune
Vreodat' că m-a văzut.
Când am bani, pornesc pe stradă,
Fluer, cânt ca ş-un boer,
Mă arăt pe promenadă
Parcă sum milioner.

Când n-am bani, iar nici că-mi pasă,
Cu amicii ospetez,
Preşedinte sum la masă,
Fiindc-atunce eu contez.
Niren-Braten, Schweins-Cotlet,
Eu numai ce poruncesc,
Un Pfiff Wein şi omelet
Beu, mănânc, dar nu plătesc.

Să citim acum precuvântarea, care este interesantă ca tip caracteristic al celor mai multe de acest fel:

„în onoarea si, cât se poate zice d'in partea' mea fără vătămarea modestiei, în folosul şi distracţiunea publicului cititor, aduc şi eu pe altarul naţiunei nişte floricele, sperând, ca toţi autorii, dacă nu complimente, cel puţin bună primire, pentru că am cutezat ca un ziar nou, fără multă esperienţă, a pune şi floricelele mele în stratul comun a Naţiunei, care are acum literaţi demni de cel mai destins respect ce şi eu îl port în mine; unde a greşit mintea mea doară încă nu destul poleită după dorinţa cetitorilor, acolo fac apel la simţirile mele dinlountru, la cugetul meu curat, care mă îndeamnă a aduce şi eu mica ardere."

Ce are a face mâncarea neplătită a d-lui doctorand Petric cu „stratul comun" al naţiunei?

în vremile noastre *Revista contimporană* (1 ianuarie 1874) publică o poezie a d-lui Ciru Oeconomu, care sfârşeşte cu următoarea strofă:

Cânta-voi, combăte-voi cu furie nebună,
în mâna mea sdrobi-voi şi monstrul şi-ai lui pui,
Şi dac-a mele cânturi ave-vor o cunună,
Veni-voi l-ale tale picioare s-o depui.

Ş-ai lui pui? Cânta-voi, combăte-voi, zdrobi-voi, ave-voi? Şi se mai îndoieşte d. Ciru Oeconomu dacă ale sale cânturi armonioase ave-vor o cunună?

Aci, scrutând abisul imens, fără hotare,
Bravând exilul, moartea, dând suflet la fricoşi,
Scoţând dintr-a ta harpă mânii vizionare,
Persecutai cu biciul tiranii scrofuloşi.

Tiranii scrofuloşi! Aceste versuri minunate le dedică d. Ciru Oeconomu lui Victor Hugo şi le începe cu modestul motto: *ed io anche son pittore.*

Ed io anche son pittore! Şi adecă de ce nu, vă rog? Victor Hugo şi domnul Ciru Oeconomu! După „tiranii scrofuloşi" toate sunt cu putinţă.

Dar să nu mai continuăm exemplele de acest fel! Când s-ar ivi izolate, când ar forma excepţia, cine şi-ar impune datoria de a le răsfoi din literatura zilei! însă ele formează astăzi încă majoritatea literaturei noastre poetice, şi în modul cum se produc ne par a fi simptomul unui rău destul de însemnat pentru a merita o atenţie serioasă.

Citatul d. Petru Grădişeanu era aproape copil când şi-a publicat *Umbra lui Mihai Viteazul,* asemenea, *Almanacul* din Arad este lucrarea unor juni necopţi; şi dd. Vulcan şi Drăgescu, dacă este să-i judecăm după publicările de pană acum, nu pot fi departe de această vârstă fericită; şi poate autorii celor mai multe poezii ce primejduiesc cetirea jurnalelor politice pe la noi se află în acelaş caz.

Că în acest timp al vieţei lipsa de cugetare matură şi o deşertăciune neînfrânată împinge pe atâţia juni nechemaţi şi nealeşi a maltrata limba, torturând-o în rime şi metruri

imposibile, acesta este un fapt general, pentru care nu avem nici un motiv să credem că junii români să fie mai mărginiţi sau mai deşerţi decât junii altor popoare înzestrate cu o literatură. Dar ce nu se va întâlni la nici un popor cult şi ce se petrece numai la noi este necuviinţa cu care asemenea „păcate ale tinereţei" - cum ar fi zis răposatul C. Negruzzi - se publică, se impun în literatură şi se primesc de o parte a publicului drept poezie; incorigibila suficienţă ce o păstrează autorii lor şi încrederea în care se susţin că au făcut o faptă meritorie pentru literatura ţării lor când au sustras atâtea coaie de hârtie de la o destinaţie mai firească.

Altundeva societatea este destul de bine organizată pentru a se garanta în contra unor asemenea abnormităţi; respectul pentru public, respectul în care au ştiut să se ţie jurnalele şi curagioasa veghere a unei critice neobosite formează la suprafaţa vieţei intelectuale o pătură destul de puternică pentru a apăsa şi menţine în întunerecul ce li se cuvine acele producte stricăcioase. La noi însă ele se răzlăţesc în toată voia şi ameninţă a falsifica judecata publicului şi a îneca lucrările cele bune. O sumă de tineri se molipsesc de epidemia literară, îşi părăsesc studiile regulate şi se încântă cu laurele ieftine ale publicităţii de o zi, şi le este aşa de însemnat numărul, încât astăzi îsi fac unii altora un eco destul de tare pentru a se înşela întreolaltă asupra meritului producerilor lor. Lucrul a ajuns pană acolo, încât cine din tinerii noştri este numai incapabil rămâne scriitor pe la tribunale şi prin poliţii, dar cine, pe lângă incapacitate, adaugă aroganţa devine „om de litere", jurnalist, poet şi, îndată ce cu o limbă şi cu o ortografie deplorabilă ştie să rimeze libertate cu dreptate, colegii săi se grăbesc să-i deschidă „cu fericire coloanele" d-ior, să-1 patenteze drept literat şi „anteluptător al culturei naţionale".

De aci înainte timpul şi activitatea acestor nefericiţi se pierde cu producerea de maculatură literară, şi o parte a timpului şi activităţii generaţiei june se pierde cu cetirea acestei maculaturi.

Aci e răul; din acest punct de vedere, partea nesănătoasă în mişcarea literaturei române merită să fie observată, şi poate cetitorul nepărtinitor nu va găsi de prisos dacă vom mai releva şi procedarea uniformă, tipicul după care acei scriitori exploatează atenţia tinerimii şi profanează una din cele mai frumoase aspiraţii ale ei.

Drapelul sub care se introduc aceste deşertaţiuni personale şi crudităţi estetice este totdeauna Naţiunea şi Libertatea şi, astfel, două idei din cele mai înalte au ajuns a fi scara pe care, călcând-o în picioare, se urcă oamenii cei mai lipsiţi de orce merit. Şi atunci numai vezi pe d. Drăgescu făcând din cacofoniile sale un omagiu „libertăţii şi nedependinţei", pe d. Petric producând înjosirile sale „ca una mitutică flamura cu deviza simţirilor naţionale", pe d. Pătărlăgeanu scoţându-şi muza din faşe pentru a o depune pe altarul naţiunii; şi apoi vin în precuvântările d-lor, care sunt totdeauna lipsite de demnitate, sau prea smerite, sau prea arogante (şi nu ştii ce este mai arogant: aroganţa sau smerenia), şi ne explică ce mare iubire pentru patrie i-a făcut să ne înzestreze literatura cu preţiosul nume al d-lorî Şi foile noastre publice, *Familia, Telegraful, Plebeul, Poporul, Secolul, Armonia* şi cum le mai cheamă salută cu entuziasm pe „confratele" cel nou şi, continuând mistificarea mai departe, îndrăznesc a identifica naţiunea română cu aceste anomalii ale ei şi strigă că se atacă românismul îndată ce se atacă aceste rătăciri bolnăvicioase ale literaturei române.

Cine cunoaşte calibrul unor asemenea poeţi şi jurnalişti nu se miră de purtarea lor, o găseşte naturală şi - la dreptul vorbind - indiferentă. Nu ar fi însă natural când publicul român ar continua să-i încurajeze crezând că astfel încurajază literatura; şi, pe de altă parte, ar înceta de a fi indiferent îndată ce am privi la înrâurirea ce o poate avea asupra tinerimii noastre.

De aceea împotrivirea energică în contra direcţiei false arătate în aceste rânduri ne va părea totdeauna o datorie literară, Şi încercarea de a pune o stavilă în contra ei, atât prin criticarea

producerilor rele, cât şi prin relevarea scrierilor mai bune, şi de a produce un fel de presiune îndestulătoare a opiniei publice în contră-i, va trebui să fie repeţită, fără obosire şi cu puteri unite, pană când va izbuti - presupuind că va izbuti vreodată.

Este dar o parte mai fericită a aceleiaş datorii literare dacă de la privirea rimărilor citate mai sus trecem, printr-un contrast cam violent, la reamintirea lucrărilor acelora care, în încercările lor, fie cât de restrânse în privinţa sferei de idei în care se mişcă, arată o natură mai aleasă, simţiri simple, dar neafectate, şi produc în cetitor acea impresie senină, care este adevărata binefacere a artelor frumoase. Din numărul lor ne-am propus să vorbim despre d-ra Cugler şi dd. Şerbănescu şi Petrino.

Poeziile d-rei Matilda Cugler (mai târziu d-na Burlă[1]) sunt publicate în *Convorbiri literare* şi înavuţesc multe numere ale acestei reviste de la prima ei ivire. Ne cerem voie a reaminti cetitorilor câteva din cele mai caracteristice.

Ai plâns şi tu odată?
Eu, zău, nu pot să cred.
Ah! lacrimi lasă urme
Ce ani întregi se văd.

Un ochi care odată
A plâns de dor şi chin,
Mă crede, nu degrabă
Se face iar senin.

Un ce fără de nume
Rămâne-n el ascuns -
Dar ochii tăi sunt limpezi:
Nu pot să cred c-ai plâns.

[1] Astăzi d-na Poni.

Floarea-n câmp când vestejeşte
AJta-n locu-i înfloreşte.
Dar în pieptul omenesc
Florile când vestejesc,
Cade roua în zadar -
Alte-n loc nu mai resar.

El a venit spre mine
Şi mâna mi-a luat.
Şi-n ochii lui atuncea
Adânc am căutat.

Dar ce-am văzut în dânşii,
Ah! nime n-a afla,
Căci toat-a mea durere
Şi dorul meu era.

Ceea ce va fi atras pe cetitorii acestor poezii lirice este eleganţa limbagiului lor şi, poate, sinceritatea simţirii. Un merit deosebit este precizia cu care sunt compuse şi care ie fereşte de lungile repetiţii ale aceleiaş idei, ce, de altminteri, se întâlnesc în atâtea poezii ale literaturei noastre. Pe de altă parte, nu este de tăgăduit că din poeziile d-rei Cugler apare o înrâurire predomnitoare a lui Heine şi a lui Lenau; dar, în fine, avem cel puţin a face cu înrâurirea lui Heine şi a lui Lenau.

Intre cele mai plăcute produceri ale literaturei române sunt Şi vor rămânea poeziile d-lui Şerbănescu. De la cele dantai încercări ale d-lui Bolintineanu, care se deosebeau prin aceeaş însuşire, nu cunoaştem poezii a căror limbă să fi produs auzului aceeaş plăcere ca poeziile citatului autor. într-o literatură unde limba poetică este deja formată, meritul aparent al unei versificaţii elegante consistă adesea numai în reproducerea credincioasă a formelor de stil obişnuite de autorii recunoscuţi, şi în Franţa şi în Germania se găsesc rar poeţi începători ale căror versuri să fie mai mult decât o imitare palidă a lui Musset şi

a lui Heine. La noi, însă, unde în toate ramurile literare stilul caută încă să se formeze şi este încă foarte crud, farmecul limbei într-o poezie rămâne un merit adevărat şi primitiv.

LACRIMA

Ah! în ochiul tău cel negru ca o noapte fără lună
Eu o lacrim-am zărit,
Şi pe geana ta cea brună,
Lunecând, ea s-a oprit.

Ce-nsemna, copilă jună ca şi o simţire nouă,
Acel ud mărgăritar,
Acel grăunte de rouă,
Semnul dorului amar?

Lacrima-i o poezie ce se scrie în tăcere
La tulpina unui dor;
Bătrân - lacrima-i durere,
June - lacrima-i amor.

Tu, ce jună eşti ca raza ce în faptul zilei luce,
Nu-mi mai spune al tău dor;
Lacrima din ochiu-ţi dulce
E un gingaş trădător.

Un nor vine să-mi ascunză
A vieţei mele stea...
Vântul tremură în frunză,
Ş-amoru-n inima mea!

Negrul nor, iată, păşeşte,
Câtr-a vieţii mele stea.
Vântu-n frunză greu mugeşte,
Ş-amoru-n inima mea!

Norul duşman creşte, creşte
Ş-acopere draga-mi stea...
Frunza-n vânt se risipeşte,
Moare-n dor inima mea!

în anul 1870 s-a publicat la Cernăuţi *Lumine şi umbre,* o culegere din poeziile d-lui Petrino. Pintre multe prea de jos, despre care credem că ar fi fost mai bine să rămână nepublicate, întâlnim şi câteva poezii adevărate; mai ales din „florile de mormânt" vorbeşte o simţire adâncă şi bine exprimată. Vreo două exemple:

Că te iubesc, că te iubesc,
Ştiu toţi ce-n cale mă-ntâlnesc,
Ştiu cei ce m-au văzut plângând
Şi cei ce m-au văzut râzând.
Căci râsul ca şi plânsul meu
Nasc numai din cuvântul tău,
Şi râsul lumea mi-1 impune,
Când plânsu-mi despre tine spune,
încât toţi cei ce au iubit
Şi de amor au suferit,
Ei ştiu, de-abia ce mă zăresc:
Că te iubesc, că te iubesc!

*

Pe furiş dă-mi o guriţă,
Jur că nime nu va şti;
Fâlfâind a ta rochiţă
Nime n-o va auzi.
De va fi uşa închisă,
Pe fereastră vei sări;
Dragostea când e decisă,
Ea intrare-şi va găsi.
într-o taină a pus cerul
Tot ce-i mai dumnezeiesc;
Fericirea şi misterul
în amor se înfrăţesc.

Steaua care nu se vede,
Nu-ncetează a fi stea;
Omul în zeire crede,
Crede, făr' de-a o vedea.
Căci ce-i tainic pentru lume
Este mult mai răpitor;
Sărutarea făr' de nume
Poartă numele - *amor,*
Pe furiş dar orce bine
De pe buza-ţi aş sorbi,
Să-nchizi ochii lângă mine,
Şi-atunci - taină tot va fi.

Ne-a părut însă că tristeţea pentru nefericirea de care ne spune poetul că a fost lovit prin moartea soţiei sale este o coardă prea întrebuinţată, aşa încât se apropie de monotonie. Observarea noastră va avea mai multă putere dacă o vom însoţi de sfatul ce-1 dă Goethe poeţilor tineri: „întrebaţi-vă la orce poezie dacă cuprinde o simţire ce aţi avut-o în adevăr în viaţa voastră, şi dacă această simţire *v-a înaintat întru ceva.* Nu sunteţi înaintaţi dacă nu faceţi decât a jeli o iubită ce aţi pierdut-o prin despărţire, necredinţă sau moarte. Aceasta nu e niciodată bine, orcât de mult talent aţi jertfi pentru asemenea poezii. Ţineţi-vă de progresul vieţii şi examinaţi-vă când se iveşte prilejul: atunci se vede îndată dacă aveţi viaţă, şi mai târziu, dacă aţi avut-o."

In privinţa limbei, am însemnat câteva cuvinte ce nu ne par îngăduite în poezii serioase {*electrizată, constatată* etc), mai multe expresii înjosite:

în sfârşit, azi încă-o dată
Câlcă-n tine--A meu picior,
Bucovină adorată etc,

abuz de cuvântul *zbârcit şi,* în fine, întrebuinţarea multor eliziuni greşite {*zidur'le, valur'le* etc).

în altă privinţă, suntem siliţi a protesta în contra exagerărilor bolnăvicioase ale fantaziei d-lui Petrino. O poezie ca aceasta:

în mormânt, ah, mult e rece,
Mult e trist şi-ngrozitor!
Dar din viaţa care trece,
Acolo trebui să plece
Orşicare muritor!
Pe guriţa ce odată
De iubire înfocată
Mii de sărutări primea
Suge-un vierme hrana sa.
Deci mi-e groază când gândesc
Că în sânul pământesc
Inimile putrezesc,

nu este de publicat. Arta e senină, trebuie să rămâie senină chiar când exprimă desperarea; şi o desperare ce nu se poate dezlipi de cugetări aşa de întunecate e semnul unei mari nefericiri private, dar nu ocazia unei concepţii poetice. Să nu uităm antichitatea binecuvântată! Moartea, care, după simţul corupt al simbolizării creştine, se înfăţişează de moderni sub forma unui schelet hidos, era în fantazia greacă şi romană un geniu frumos, cu facla întoarsă.

II

PROZA

ODOBESCU, STRAT, SLAVICI, A. XENOPOL, BURLĂ, VÂRGOLICI, I. NEGRUZZI, PANU, LAMBRIOR, P. P. CARP, T. ROSETTI

A fi regisorul unui teatru trebuie să fie un lucru foarte plăcut. Te încrezi în convenţia tăcută încheiată între tine şi public - din partea ta de a-1 amăgi, din partea lui de a se lăsa să fie amăgit - şi conduci cu mâna sigură iluzia spectatorilor. Iţi trebuie un rege, arunci pe umerii unui actor o manta cusută cu codiţe de iepure alb, îi pui o coroană pe cap şi un sceptru în mână, şi iluzia este gata. Vreai un ministru, iai alt actor, îi coşi pe frac o stea de decoraţie în locul inimei şi-1 pui să facă gesturi cam înţepenite. Se cer doftori, magistraţi, academici, profesori (se înţelege: în comedii), ia câţiva figuranţi, le pui o perucă mare pe cap şi ochelari pe nas, îi îmbraci în talare negre, în fracuri cusute cu verde sau în fracuri descusute, şi ţi-ai îndeplinit scopul.

Cu vremea, spun cei ce cunosc meseria, regisorul ajunge să fie foarte pătruns de însemnătatea lui şi crede că el este cauza de căpetenie pentru succesul unei piese. însuş cuprinsul şi spiritul piesei îi pare lucru de a doua mână - pentru dânsul orce dramă nu e decât un balet.

Regisorul este de râs cu această închipuire a lui. Dar când o parte mare a unei societăţi ar împărtăşi acest ridicol, şi încă în întrebările cele mai reale ale vieţei publice?

întreabă pe cineva de progresul culturei literare şi artistice la noi: îţi va cita cifrele din statistică, atâtea şcoli de „bele-arte", atâtea conservatorii de muzică, atâtea ziare, atâtea „expoziţii ale artiştilor în viaţă" etc. Dar dacă este o ţară menită să ducă *adabsurdum* concluziile obişnuite ale statisticei, este a noastră. Mai toate acele cifre nu sunt interesante decât prin curajul de a fi aşezate în rubricele unde le vedem, şi nouă zecimi din „progresul" nostru se întemeiază pe delictul prevăzut de art. 208 al codicelui penal, care pedepseşte uzurparea de titluri ce nu se cuvin. Singura realitate în toate aceste o au tablele cu inscripţiile cele pompoase, pe care publicul are uneori naivitatea de a le lua în serios.

De aci se explică starea cea hazlie a opiniei publice în România.

Pentru ce d. X este învăţat? Pentru că e profesor la Universitate. O stare mai sănătoasă ar cere ca acest domn să fie profesor la Universitate numai fiindcă este învăţat. Căci dacă nu este învăţat, atunci forma goală a înfăţişării sale publice nu-1 înalţă, ci-1 face mai întâi de râs şi apoi primejdios.

Pentru ce d. Y este om politic? Fiindcă e redactorul a câtorva coli de hârtie ce se publică în intervaluri regulate. O stare mai solidă ar cere ca numai aceia să publice ziare cari sunt oameni politici.

Şi aşa mai departe.

Opinia ce o vedem astfel predominând în judecarea lucrurilor în fiinţă o întâlnim, fireşte, şi în privinţa lucrurilor de înfiinţat. Ne lipseşte activitatea ştienţifică, cercetări originale in toate ramurile ştiinţei sau nu există deloc, sau sunt prea puţine şi p,ea puţin îndestulătoare. Dar îndeplinirea acestei lipse nu se poate improviza sau lua în întrepriză ele comisii guvernamentale; din contră, toate mijloacele de care dispunem trebuiesc deocamdată concentrate la un învăţământ mai elementar; Scoale mai multe şi mai bune, profesori din ce în ce mai puţin Onoranţi 'încetul cu încetul gustul ştiinţei deşteptat în tinerime, şi apoi speranţa că peste câteva generaţii va începe şi o

mică activitate ştienţifică originală în mijlocul nostru. Nu aşa au gândit „anteluptătorii" noştri de progres grabnic, naţionaliştii zeloşi cu privilegiul excluziv al focului patriotic: într-o dimineaţă guvernul a decretat şi promulgat în *Monitorul oficial* cultura României prin Societatea Academică din Bucureşti, a patentat 21 de învăţaţi, împărţiţi în 3 categorii: categoria istoricilor, categoria filologilor şi categoria fizicilor. Dar cei mai mulţi membri ai acestui înalt institut se ţin de o a patra categorie, pe care politeţa ne opreşte să o numim.

Nu avem activitate literară şi - lucru caracteristic - romanuri şi novele nu se scriu deloc, toate se traduc. Chiar poeziile păreau a fi dispărut, Alecsandri era izolat, proza în cea mai deplorabilă stare. Cu încetul, se va schimba şi aceasta; şi mai întâi ceva linişte politică, dacă ne o va îngădui soarta; apoi îndreptare materială, cu aceasta - după câteva generaţii - şi deşteptarea gustului pentru produceri estetice. Vor veni atunci oameni cari să simtă puternic şi să-şi exprime frumos ceea ce au simţit şi alţii cari să gândească bine şi să-şi exprime simplu ceea ce au gândit.

Nu aşa crede majoritatea publicului nostru; un reprezentant al ei, într-un discurs ţinut sub aplauzele Asociaţiunii transilvane pentru cultura poporului român, a cerut de urgenţă o istorie a literaturii române, *Panteonul,* în care să se venereze deja eroii spiritului nostru, şi, pe de altă parte, cu o încântătoare consonanţă de idei, guvernul român a recunoscut gravitatea trebuinţei şi — pe când cele mai multe sate nu au de unde să înveţe a ceti şi a scrie - a deschis ia Universitate catedra de istoria literaturei române.

Toţi cunoaştem importanţa teatrului pentru un popor, toţi ştim, asemenea, că ne lipseşte acest element de cultură. Vom traduce dar dramele eminente din alte literaturi, vom încuraja începuturile noastre cele bune, dacă le avem, vom descuraja pe cele rele şi ne vom interesa, la timp oportun, de a forma actori adevăraţi... zeci şi zeci de ani vor trece înainte de a se

putea compune o singură trupă de actori care să merite acest nume. Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, însufleţită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al naţiunii: este vorba de a strânge banii pentru ca mai întâi de toate să zidim casele teatrului. De aci încolo, lucrurile vor merge repede şi bine: zidurile să ie avem, dramele vor veni.[1]

[1] *Familia* din Pesta publică (1872) în contra celor zise mai sus următoarea rectificare:

„Trebuie să protestăm în contra acestor şire din urmă. Nu esiste nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru prin care acesta ar fi făcut apel d-a contribui ca mai nainte de toate să zidim casele teatrului. Astfel de provocare nici s-a putut face, căci scopul societăţii este numai de a crea un fond, «din care cu timpul să fie posibil înfiinţarea unui teatru naţional român» (§ 1 din Statute). Va să zică, este vorba numai d-a aduna bani. Cum se va înfiinţa apoi cu timpul acel teatru: forma-se-va întâi un repertor şi o trupă de actori şi apoi zidi-se-va un teatru, şi unde? - sunt cestiuni la care va respunde acea adunare generală care (§ 21) se va convoca anume spre acest scop atunci când vor fi bani."

Familia, în această rectificare, ne citează §§ 1 şi 21 din statutele societăţii constituite cu scop de a înfiinţa „un fond pentru teatrul naţional român". Dar critica noastră a avut în vedere ideea începătoare şi a citat „provocarea" Comitetului, adecă „apelul către publicul român", făcut la Pesta în 7 aprilie 1870 din partea d-lui „Preşedinte" dr. Iosif Hodos, a d-lui „secretar" Iosif Vulcanii şi a d-lor membri ai „comitetului", V. Babeş, P- Mihalyi şi A. Mocioni. în acest apel se publică „programul preparativ la înfiinţarea unui fond pentru teatru naţional român", votat de „inteliginţa română din Buda-Pesta", şi se zice între altele:

„Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realizări grabnice, pentru care şi alte naţiuni au avut trebuinţă de mai mulţi ani, ci scopul şi mtenţiunea noastră este numai de a înfiinţa cu încetul un fond, din care mai târziu naţiunea să poată înălţa un templu al Thaliei române".

Nedeprinşi cu metafore poetice în programe pentru strângere de bani, noi am crezut că „templul Thaliei române" are să fie în adevăr un edificiu pentru teatru.

Dacă însă, precum ne observă *Familia,* acel templu nu vrea să zică numaidecât un templu, ci poate însemna şi un repertoriu şi o trupă de actori, şi dacă această interpretare este autentică (?), atunci, mulţumindu-i

În contrastul arătat până aci se cuprinde cea mai lămurită explicare a direcţiei nouă în osebire de cea veche. Direcţia veche a bărbaţilor noştri publici este mai mult îndreptată spre formele dinafară; direcţia nouă şi jună caută mai întâi de toate fundamentul dinlăuntru şi, unde nu-1 are şi până când încă nu-l are, despreţuieşte forma dinafară ca neadevărată şi nedemnă.

pentru observarea făcută, ne grăbim a rectifica interpretarea noastră şi, păstrând cu toate aceste critica în înţelesul ei propriu, schimbăm propoziţia citată în următorul mod:

„Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, însufleţită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al naţiunii; este vorba că mai întâi de toate să alcătuim o societate, să-i alegem comitete, să-i facem statute şi să strângem banii pentru înfiinţarea unui fond teatral. De aci încolo lucrurile vor merge repede şi bine: societatea, comitetul, statutele, poate şi banii îi vom avea, dramele vor veni."

Căci ceea ce ne lipseşte mai întâi de toate sunt dramele; aceste însă nu se înfiinţează nici prin comitete, nici prin statute, nici prin bani, şi cu teatrul din Ungaria are să se întâmple în mic ceea ce s-a întâmplat cu Societatea Academică din Bucureşti în mai mare. Acolo era vorba să se înalţe un „templu" al Minervei române: Zappa a dat banii, guvernul a numit membrii, Universitatea a dat localul - lipseşte numai Minerva.

Dar ce e de făcut? Aşa sunt zeiţele antice, cam toate capriţioase; şi, dintre toate, cele mai capriţioase se zice că sunt tocmai Minerva şi Thalia.

La această notă, scrisă în 1874, e interesant să adăogăm o înştiinţare despre soarta acelui „fond de teatru" după vreo 16 ani. în *Tribuna* de Ia 7 sept. 1889, găsim următoarea corespondenţă din Banat:

„Societatea pentru adunarea unui fond, din care ar fi să construim şi să întreţinem un teatru românesc dincoace de Carpaţi, îşi ţine în fiecare an regulat adunarea generală. Rezultatul este când mai bun, când mai slab, după împrejurări. De mai mulţi ani încoace, primirea ce se face societăţii nu se prea poate numi din cele mai însufleţite. Toată reuşita adunărilor generale se mărgineşte la partea aşa-numită socială: banchet, bal, câte o producţiune teatrală, escursiuni etc.

Să o spunem curat în public ceea ce mereu ne-o spunem unul altuia: *Nu ne patem însufleţi pentru o idee care deocamdată ni se pare nerealizabilă.*

Astăzi, când avem atâtea neajunsuri de înlăturat, atâtea instituţiuni de folos practic urgent de întreţinut şi de creat, mi se pare o greşeală economică, o idee eronată ca să aducem jertfe materiale pentru o instituţiune - în sine foarte măreaţă - dar de care încă mulţi ani putem şi trebuie sa ne lipsim.

Fiindcă nu se poate ca publicului mereu să-i ceri, fără a-i da orcât de puţin în schimb - mai anii trecuţi s-a hotărât a se da din venitul capitalului un premiu pentru vreo piesă teatrală sau a se premia cutare societate de diletanţi. Iacă o idee practică, potrivită de a mai încălzi inimile pentru fondul teatral. Dar la idee a rămas. în public n-a mai transpirat nimic despre realizare. Noi aşa ştim, că statutele sunt astfel de nenorocit compuse că nu permit nici cea mai mică abatere de la marea idee de a ·idi un teatru. Astfel, nu ne rămâne decât în fiecare an a da, mereu a da ?a trimete parale acolo de unde nu este întoarcerea."

Cum rămâne cu vechea rectificare a *Familiei*}

După această explicare introductivă ne vom încerca să urmărim mai de aproape aspirările celei din urmă, şi fiindcă vorbim aici de literatură prozaică, vom împărţi cercetarea noastră, după cele două specii ale ei, în cercetarea ştienţifică şi în cea estetică sau cel puţin stilistică. Reproduceri din chiar operele autorilor, precum le-am făcut în studiul asupra poeziei, nu pot avea loc aici: întinderea lucrărilor prozaice se împotriveşte la aceasta. Trebuie să ne mărginim a cita numai titlul scrierilor şi a scoate la iveală elementele comune care le împreunează în una şi aceeaş direcţie.

A

Ca reprezentanţi ai direcţiei nouă în privinţa ştienţifică privim pe dd. A. Odobescu *(Cercetări archeologice,* disertaţii publicate în *Revista română,* 1861; despre cântecele poporane, poeţii Văcăreşti, satira romană etc), Strat *(Economiapolitică,* 1870), Slavici, Burla, Xenopol, P.P. Carp, Vârgolici, Panu, Lambrior, T. Rosetti (scrierile acestor din urmă publicate în *Convorbiri literare).*

Caracterizarea acestor autori să o începem însă cu o rezervă, fără de care observările noastre ar părea exagerate. Nici una din

scrierile citate, privite din punctul de vedere al ştiinţei generale, nu este de vreo însemnătate extraordinară: nici o creaţie nouă, nici o suflare de acea puternică originalitate, care de pe înălţimea culturei secolului împreunează elementele date spre o nouă combinare sau află în intuiţie primitivă un adevăr pană atunci nepătruns de înţelegerea omenească; nimic din toate aceste nu se află în scrierile române de păn-acum, şi nici nu se poate afla deocamdată. Căci o dezvoltare aşa de înaltă a lucrării ştienţifice presupune alte pături de cultură din trecut, prin care să i se fi format pământul roditor pentru hrana şi creşterea ei.

Dd. Odobescu, Lambrior, Strat şi ceilalţi sunt dar reprezentanţi ai literaturei noastre ştienţifice numai în marginile restrânse în care o asemenea activitate a fost cu putinţă pe treapta de cultură pe care ne aflăm. Dar în aceste margini, scrierile lor, în deosebire de celelalte analoage din literatura noastră, se razimă pe fundamente solide şi sunt însemnate prin două însuşiri bune ale autorilor: cunoştinţa ce o au despre starea ştiinţei de astăzi în privinţa materiei de care se ocupă şi sinceritatea cu care spun rezultatul cercetărilor lor.

Căci la noi, cari suntem vecini cu o cultură superioară, orce întrebare de ştiinţă este mai întâi de toate o întrebare de conştiinţă, şi conştiinţa ne impune aici două datorii: întâi, să studiem materia despre care scriem într-atât, încât nici unul din principiile fundamentale la care a ajuns Europa cultă să nu ne fi rămas ascuns, aşadar, să ne aflăm la nivelul culturei în acea privinţă sau, cu o expresie franceză, să fim în *curentul* ei. Cetiţi disertaţia d-lui Odobescu despre cântecele poporane, sau articolele filologice ale d-lui Burla, sau criticele d-lui Carp etc, îndată veţi simţi siguranţa fundamentului pe care autorul îşi ridică clădirea sa, fie cât de mică, şi folosul ce-l puteţi trage din cetirea unei lucrări care rezumă în sine rezultatul progresului ştiinţei în acea materie. Şi acest folos este mare chiar atunci când

opinia autorului este greşită; căci şi în acest caz ea are lângă sine propriul său corectiv, arătând izvoarele de unde a provenit.

A doua datorie de conştiinţă este: să avem destulă iubire de adevăr pentru a spune cu sinceritate ceea ce am aflat, în bine sau în rău. Introducerea d-lui Strat la *Economia politică,* studiul d-iui Slavici asupra maghiarilor, al d-lui T. Rosetti în contra lipsei noastre de progres real, criticele d-lui Panu în contra părţilor fantastice din istoria, de altminteri interesantă, a d-lui Hasdeu etc. ne dau asemenea exemple de sinceritate şi nepărtinire şi ne fac impresia mulţămitoare a unei fapte oneste şi bărbăteşti.

Cele două însuşiri despre care vorbirăm acum sc găsesc în mii de cărţi germane, englezeşti şi franceze, sunt chiar regula autorilor ştienţifici în ţările Europei culte. La noi, însă, sunt excepţie, şi o excepţie aşa de rară, încât ele singure au fost în stare a marca o adevărată direcţie nouă, în opoziţie cu cea obişnuită pană acum. Meritul autorilor de care ne ocupăm este dar cu atât mai mare cu cât ei îşi păstrează acele însuşiri în mijlocul unei vieţi publice în care cei dintâi titlu pentru pretenţii exorbitante pare a fi lipsa de cunoştinţă de cauză, şi cea dintâi misiune, amăgirea opiniei publice.

Această calificare a vieţei noastre de pană acum nu este exagerată, toţi cei cu experienţă şi cu bună-credinţă o recunosc, şi dacă în rândurile următoare ne încercăm să mai aducem un şir de dovezi pentru a o întări, o facem din încrederea că prin chiar aceasta se va înţelege cu atât mai lămurit în ce consistă însemnătatea direcţiei celei nouă, ca una ce s-a produs mai întâi din trebuinţa instinctivă de a ne scăpa de pe povârnişul pe care ne-au lăsat anteluptătorii cei vechi.

Tinerimea de astăzi, de la care atârnă îndreptarea în viitor, trebuie să înţeleagă odată unde este adevărul şi unde este eroarea în această luptă de idei; înaintea ei trebuie dar susţinut şi terminat acel proces de curăţire; înaintea ei trebuie dovedită acuzarea ce am adus-o în contra celor mai mulţi din publiciştii

noştri literari şi ştienţifici, acuzarea lipsei de conştiinţă, atât în privirea cunoştinţei de cauză, cât şi în privirea voinţei de a spune adevărul în chestiile de care se ocupă. Vom reveni dar la dovedirea acuzării printr-un nou şir de exemple, care, în împreunarea lor, sperăm că vor face o impresie destul de adâncă asupra orcării inteligenţe nestricate.

începem cu acele grade de neştiinţă care, prin mărimea lor faţă cu datoria poziţiei şi cu pretenţia autorului, constituie o adevărată lipsă de conştiinţă. Nu vom vorbi de acel înalt funcţionar al Ministerului Instrucţiunii Publice care propunea reforma metoadelor învăţământului primar şi care, auzind de la noi numele de Pestalozzi, ne întreba cine este (V. Alexandrescu-Urechia, director general la 1865). Nici de acel director de gimnaziu (Petrescu, la Iaşi) care, la provocarea ministerului de a face o programă pentru învăţământul clasic, aduna din cataloage nume de autori latini şi propunea prin adresă oficială studiarea poemii lui Ovid, *Ars amandi,* pentru clasa a V-a gimnazială. Vom cita numai exemple a căror controlare să fie destul de uşoară pentru a se putea face de orcine va voi.

Cel dintâi exemplu îl găsim iarăş în *Societatea Academică din Bucureşti.*[1]

Această academie a ştiinţelor, pe lângă alte misiuni, se crede, mai întâi de toate, menită a stabili şi promulga regulele pentru limba şi scrierea română şi a susţine unitatea naţională în această privinţă. După opinia noastră, acea încredere este iluzorie. Dar să zicem că este întemeiată. Ce fac atunci

[1] Cetitorul nu ne va lua în nume de rău dacă ne ocupăm aşa des de acest institut: căci majoritatea membrilor săi se compune tocmai din anteiuptătorii cei mai recunoscuţi ai noştri, iar rangul ce-1 ocupă în ochii mulţimii a atras atenţia publicului asupra lucrurilor lui, şi astfel critica noastră, îndreptându-se în contra unui obiect mai cunoscut, oarecum în contra unui model de cristalizare neregulată, va cuprinde mai sigur în sine elementele pentru judecarea chestiei. în fine, să nu uităm că *Gazeta Transilvaniei* (6 aug. 1869) aşteaptă de la Societatea Academică „cu mare sete urzirea grandeţei romane antice".

membrii Academiei pentru a corespunde misiunii ce inşii şi-o atribuiesc? întrebările limbistice şi ortografice se hotărăsc în acel areopag al ştiinţei prin votare: se ridică mâna pentru sau contra unei propuneri, şi majoritatea părerilor hotărăşte. E dar lucru firesc să ne întrebăm dacă majoritatea e competentă pentru această hotărâre. Toţi membrii votanţi ai Academiei s-au pus oare să studieze limbistica? Sunt „în curentul" ideilor europene în această privinţă? Bopp, Diez, Renan, Max Miiller etc. le sunt familiari? Pentru cei ce cunosc membrii şi lucrările Societăţii Academice răspunsul este neîndoios. O minoritate de specialişti se află acolo, marea majoritate votează fără a-şi da osteneala ca să-şi dobândească ştiinţa trebuincioasă pentru votul ce-1 dau şi pentru locul ce-1 ocupă.

Chemarea naturală a acestei Academii era de a aduna tezaurul limbei române, aşa cum a vorbit-o şi cum o vorbeşte poporul în toate provinciile locuite de români - lucrare foarte însemnată, pentru care numirea membrilor din deosebite ţări era nemerită şi pe care membrii înşii, cu bună plecare şi silinţă, ar fi putut-o îndeplini. în locul acestei simple lucrări de culegere credincioasă, academicii şi-au arogat autoritatea de a pronunţa cum ar trebui să fie limba şi scrierea şi au început a tortura ortografia şi cuvântarea, dând sentinţe în privinţa fonetismului Şi-a etimologismului, în privinţa „corupţiunii eufonice" şi radicalismului în derivare. Dar dacă majoritatea membrilor Academiei era în stare să facă serviciul modest, însă foarte important, al unor culegători de cuvinte, le lipseşte orce competenţă de a se pronunţa în materii controversate ale ştiinţei filologice şi de a prescrie naţiunii lor cum să vorbească şi cum să scrie, în contra uzului comun, şi dacă totuş în asemenea chestii îşi ridică manile pentru *da* sau *nu,* dovedesc lipsă de conştiinţă. Ce să ne mirăm de cei obscuri, când însuş d. Cipariu, de altminteri un reprezentant eminent al etimologismului între români, răspunzând în *Archivul* său filologic la nişte obiecţii limbistice ce-i făcusem în Academie, afirmă că nu cunoaşte scrierile limbistice

ale lui Max Miiller şi, după atâta timp, nu căutase încă să le cunoască. Dacă d. Cipariu - iacă tot ce putem răspunde la aceasta - nu cunoaşte pe Max Miiller, paguba nu este a lui Max Miiller.[1]

Un alt academic, d. Bariţ, vorbind în *Transilvania* (15 aprilie 1872) despre dicţionarul şi glosarul Societăţii Academice Române, adaogă câteva observări la adresa *Columnei lui Traian* şi a *Convorbirilor literare.* Extragem pe cele din urmă:

„Oamenii serioşi n-au aflat demne de atenţiunea lor criticele ieşite în Iaşi, care presupun că filologii români, daca voiesc a studia, vorbi şi scrie bine limba românească, au se înveţe mai întâi toate limbele Asiei, antice şi moderne, să călătorească pană pe sub muntele Himalaya, precum fac unii literaţi maghiari, în interesul limbei lor, şi numai după aceea să se apuce de gramatică şi de dicţionar. Limba elină are expresiunea *Morosophos,* care în limba noastră şi în alte limbi mai mult analitice decât sintetice nu se poate traduce cu o singură expresiune. Nu ar fi vreun lucru plăcut când unii literaţi de ai noştri ar da românilor ocaziune de a se folosi de această expresiune în limba lor. Acela care voieşte să critice cu bun rezultat pentru limba şi literatura noastră, trebuie să lase orice jucărie la o parte, să se şi ferească de orice pedanterie."

Această critică pare a fi îndreptată în contra articolelor d-lui Burla, care, arătând erorile filologice ale d-lui Cipariu,

[1] Autorul acestor *Critice,* numit membru al Societăţii Academice Române încă din anul înfiinţării ei (1867), luase parte Ia discuţiile ortografice şi limbistice din primele sesiuni. Văzând însă direcţia etimologică ce majoritatea membrilor de atunci căuta să impuie vorbirii şi scrierii române, şi-a dat formal demisia şi a rămas multă vreme străin de lucrările academice, nevoind să ia nici o răspundere pentru înstrăinarea limbei culte de limba poporului, după modelul gramaticei Cipariu şi al dicţionarului Laurian-Massimu. Peste vreo 10 ani, după reconstituirea Academiei Române prin legea de Ia 29 martie 1879, noua delegaţiune a invitat pe vechiul membru să reintre în Academie, deoarece membrii acestei instituţii, fiind numiţi şi aleşi „pe viaţă", nu pot demisiona şi de altminteri înlăturarea nepotrivitului etimoîogism devenea acum posibilă, precum s-a şi întâmplat. Vezi mai jos, în voi. 2, cele două rapoarte asupra ortografiei.

dovedeşte prin chiar acest exemplu importanţa neapărată a studiului sanscrit pentru filologia modernă. Acum ce vrea d. Bariţ? D-sa găseşte nemerit ca *filologii* care vor să *studieze* limba lor să *nu* înveţe limba sanscrită? Şi găseşte lucru de râs când d. Burla pretinde că, după starea ştiinţei limbistice de astăzi, aflarea legilor variaţiei, analogiei şi eufoniei unei limbi este cu neputinţă fără studiul filologiei comparate? Dar d. Bariţ pe ce studii se întemeiază pentru a susţinea aceasta în contra d-lui Burla? De unde îşi scoate autoritatea de a nega valoarea neapărată a studiului sanscrit? în Europa cultă de astăzi nu există un singur filolog care să îndrăznească a se numi astfel şi a se ocupa de legile vreunei limbi când nu posede acel studiu comparativ, şi opoziţia ce d. academic o face în contra filologiei moderne este o dovadă mai mult... pentru ceea ce voim să dovedim cu aceste exemple.

Dar să cităm un alt caz, dintr-o sferă cu totul deosebită. Este obicei cunoscut al guvernelor noastre de a se ocupa de lucruri de prisos, neîngrijind pe cele trebuincioase. Nu ne vom mira dar văzând şi pe actuala administraţie a instrucţiunii publice bântuită de grijile ortografiei şi limbei române, care nu sunt de competenţa ei. Dar ce este de mirat e modul cum a încercat să se uşureze de aceste griji. Uitând că Societatea Academică a publicat o dată regulele ortografice ale limbei, sau nevoind a ie ţinea în seamă, consiliul permanent al instr. publice, cu ministrul în frunte, publică un nou regulament pentru îndreptarea limbei şi scrierii române. Acest act literar este născut în şedinţa consiliului de la 28 octomvrie 1871 şi se caracterizează, în ortografia şi spiritul lui, prin următoarea citaţie:

„Avînd in vedere diversitatea orthographielor que se observă în limba scrisă şi typărită inquât nu numai fie-quare carte, ci şi fie-quare utdivid 'şi are ortographia sa particulară;

Considerând greutatea que intimpină din aquestă confusiune atât şcolari, quât şi chiar publicul maturii, neavând o regulă de quare să se ţină;

ConsiliuJu permaninte, sub preşedinta d-lui Ministru al cultelor şi instrucţiunii publice, in dorinţa de a face să dispară aquesta anarchie orthographică şi ajunge la o uniformitate în modulu de a scrie şi a ceti etc, etc, decide:

Modificarea unoru forme ale dicerilor

Substantivele derivate de a treia declinaţiune latine facu nominativulu în limba română qua ablativulu in cea latină, precum: *professore, revisore, pontifice, carnifice* ş.c.l.

Adiectivele participiale, derivate de la a 2-a şi a 3-a conjugare latină, facu după regula precedinte, nominativulu qua ablativulu latinii: dar după analogie se scriu şi se pronunţă *inte* prequum: *presinte, absinte, putinţe, existinte, dependinţe, descendinte* ş.c.l. Asemenea se scriu şi se pronunţă şi substantivele formate din acele adiective participiale, *piequm: presinţă, absinţă, existinţă* ş.c.l. Aceste regiile orthographice se vor introduce in scoale in mod obligatoriu, atât in cărţile didactice şi in ocupaţiunile scripturistice ale şcolarilor, quăt şi în corespondinţa corpului didacticu cu autorităţile instrucţiunii publice, şi vor servi de normă generală."

Pretenţia regulamentului este dar de a hotărî întrebările controversate ale limbei şi ortografiei române pe cale administrativă şi de a impune hotărârea sa tuturor şcolarilor şi profesorilor filologi, a căror chemare este în parte de a susţinea tocmai acea controversă ştienţifică. Subscrişi sunt ministrul Chr. Tell, membrii consiliului A. Orescu, Aaron Florian. G. Zalomit, A. Marin şi D. Petrescu. Cine sunt aceşti domni? D. Christache Tell e general, d. Orescu arhitect, d. Aaron istoric, d. Zalomit profesor de filozofie (pentru a nu zice filozof), d. Marin fizic şi d. Petrescu matematic. Nici unul din dumnealor nu este limbist. Dar atunci de unde îşi aroagă dreptul de a impune opiniile d-lor nemistuite asupra scrierii şi limbei ca regiile obligatorii şcoalelor române? Cum! generalul Tell, arhitectul Orescu, fizicul Marin şi ceilalţi vor să ordoane filologilor Laurianu, Massimu, Circa, Burla, Lambrior etc, profesori specialişti în această materie, ca să-şi părăsească scrierea lor de păn-acum şi să primească pe aceea a consiliului permanent? Nemţii au un proverb de batjocură: cui i-a dat Dumnezeu un post, i-a dat şi mintea trebuincioasă pentru el. Nu cumva domnii de la consiliu au luat acest proverb în serios?

Trecem acum la o altă ordine de idei. A nu cunoaşte lucrul de care vorbeşti este un grad mic de greşală în comparare cu deprinderea de a ascunde adevărul, de a răspândi cu intenţie ştiri false şi de a nu le rectifica niciodată. Acesta însă este viţiul caracteristic al publicităţei, în special al jurnalisticei române, şi de aceea presa noastră, cu rare excepţii, deşi toţi „antelup-tătorii" contribuiesc la conducerea ei, a ajuns a-şi pierde din valoare şi a devenit un obiect de dezgust pentru mulţi oameni cu minte.

Un exemplu destul de tare - şi cu el începem dovedirea acuzării - este strigătul de „cosmopolitism!", prin care, de câţiva ani încoace, presa română, nu cea de rând, s-a obişnuit să combată juna direcţie din Iaşi. Atacul s-a încercat întâi într-un discurs solemn rostit la 1869 în Societatea Academică din Bucureşti de către d. Bariţ, care, cu claritatea şi mai ales sinceritatea limbagiului, pentru care este renumit, s-a pronunţat în contra direcţiei noastre „cosmopolite". D. Misail, *par nobile fratrum,* 1-a secundat îndată pe calea jurnalistică, aplicându-ne cu acea ocazie toată eleganţa stilului d-sale.

De aici încolo *Columna lui Traian, Trompeta Carpaţilor, Federaţiunea, Uniunea liberală, Revista contimporană* s-au grăbit care de care a-şi pune cunoscuta gingăşie şi bună-cuviinţă a limbagiului d-lor în serviciul sfintei cruciade în contra cosmopolitismului, pe care jurnalul *Prahova* îl numeşte în ultimul rând o „immondicitate".

Foarte bine! Păcat numai ca tot strigătul acesta e o mistificare a opiniei publice. Adevărul este că poate în România întreagă, dar desigur cel puţin în „Junimea" din Iaşi, nu există

cosmopolitism, dacă sub acesta se înţelege frumoasa utopie de a căuta fericirea omenirii într-o constituire comună a ei cu negarea individualitate! naţionale.[1] Nici un singur articol din *Convorbirile literare* în genere, nici o singură propoziţie scrisă sau pronunţată de mine îndeosebi nu susţine cosmopolitismul; atât eu, cât şi ceilalţi membri ai „Junimii" din Iaşi suntem partizani ai ideii naţionalităţii şi ne-am pronunţat totdeauna în acest înţeles.

Iacă o declarare foarte lămurită, pe care o dovedim îndată.

începând istoriceşte, prima atingere a acestei întrebări din partea vreunuia din noi s-a făcut în 1864, în una din prelecţiile publice populare ce le ţineam în sala Universităţii din Iaşi (vezi *Convorbiri literare* de la 1 martie 1867). Era prelecţia a zecea din acel an, ţinută de mine asupra temei *individualitateapoporului şi cosmopolitismul.* Ţinta acestei prelegeri fusese de a ne pronunţa pentru individualitate şi în contra cosmopolitismului.

în anul 1866, având trebuinţă pentru lucrările societăţii „Junimea" de a ne lămuri asupra ortografiei române, am *scris* şi publicat studiul *Despre scrierea limbei române?* Cuvintele puse în fruntea acestei cărţi sunt următoarele:

„Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naţionalităţilor. In el s-a lămurit şi se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se consolida în cercuri etnografice, specializându-şi fiecare misiunea istorică după propria sa natură.

Noi suntem de viţă latină - iacă punctul de plecare al civilizaţiunii noastre, iacă adevărul ce este menit a deveni cel mai important în ziua în care pentru toate sferele dezvoltării noastre vom şti a-i trage consecinţele practice."

[1] Şi în acest înţeles s-a făcut critica în contra noastră, după cum probează următoarele cuvinte delicate din sus-citatul discurs al d-lui Bariţ: „în zilele noastre a început a se forma o şcoală aşa-numită a cosmopoliţilor, care-şi bat joc de ideea naţionalităţii, pe care nici că o pricep deloc" {*Analile Societ. Acad. Rom.,* II, pag. 65).

[2] Retipărit în volumul II al ediţiei de faţă.

în *Convorbin literare* de la 15 iulie 1867 publică d. Al. Xenopol disertaţia sa despre cultura naţională care începe cu cuvintele:

„Trebuie bine să ne însemnăm noi, românii, că orice progres pe calea civilizaţiunii nu are pentru noi o adevărată valoare decât întru cât influenţează asupra naţionalităţii noastre. Cosmopolitismul nu e pentru noi."

In fine, tot în *Convorbiri literare* au apărut articolele noastre în contra germanizării limbei române din partea jurnalelor de peste Carpaţi, care se încheie cu următoarele cuvinte:

„Terminăm aceste observări asupra germanismelor, provocând juna generaţiune de autori români din Austria să părăsească direcţia urmată pană acum de jurnalele lor. în mijlocul luptelor de naţionalitate, ce în imperiul austriac se agită mai mult decât orunde, compatrioţii noştri de peste Carpaţi au îndoita datorie de a păstra cu scumpătate spiritul distinctiv al limbei materne şi de a nu-i falsifica cu elemente străine. Căci o cauză naţională apărată cu o limbă stricată este pe terenul literar o cauză pierdută."

Tocmai această apărare a elementului naţional în limbă în contra germanizării d-lor Bariţ, Babeş, Roman, Vulcan etc. a fost punctul de plecare al polemicei între noi, şi dd. Bariţ şi Vulcan, declarând de *bagatele* germanizările d-lor, au început printr-o stratagemă de mult cunoscută să strige în contra antinaţionalismului nostru.

Ne-am oprit poate prea mult la constatarea acestui fapt. Dar fiindcă s-a făcut atâta vorbă deşeartă despre ei în jurnalistica română (numai din luneie iunie, iulie şi august 1871 avem uiainte-ne 86 numere de jurnale române pline de insulte ia adresa noastră ca pretinşi cosmopoliţi), ne-am crezut o dată datori să restabilim adevărul faptelor în mijlocul falsificării cu care jurnalisticei noastre îi place să-şi îngâne publicul.

Este dar dovedit că societatea „Junimea" din Iaşi nu e cosmopolită, că în *Convorbirile literare* s-a susţinut totdeauna naţionalismul de către fiecare din noi, dar — ce e drept - nu

ca pretext pentru a ascunde sub drapelul şi sub strigătul lui „Ştefan cel Mare" şi „Mihai Viteazul" toate mizeriile şi cruditățile celor nechemaţi şi nealeşi, ci ca punct de pornire pentru o dezvoltare mai energică şi mai conştienţioasă a activităţii literare şi ştienţifice în mijlocul poporului român.

Dar, dacă este aşa, atunci cum rămâne cu acuzările d-lor Bariţ, Bolliac, Misail şi celorlalţi în contra cosmopolitismului nostru? Răspunsul la această întrebare îl lăsăm în sama cetitorilor.

Pentru a termina, să cităm un ultim exemplu, mai nou. Cu prilejul dezbaterii unui budget al instrucţiunii publice, în iunie al anului 1871, autorul acestei cărţi, împreună cu alţi deputaţi, am propus în Camera României a se schimba două catedre politice de la Universitatea din Iaşi cu două alte catedre, pe care le credeam mai importante, a se înlocui adecă dreptul constituţional şi economia politică prin istoria naţională şi limba română. De era întemeiată sau nu propunerea nu examinăm, dar ceea ce trebuie să examinăm este modul cum a fost discutată în jurnalistica noastră.

Românul 2L început corul prin a zice că am făcut propunerea în înţelegere cu d. Radovitz, consul general al Prusiei! Acesta era un neadevăr şi o necuviinţă, de altminteri şi un nonsens. Au urmat apoi *Telegraful, Trompeta, Uniunea liberală.*

Federaţiunea, relatând cele petrecute în Cameră, spune în no. ei din 11 iulie 1871:

„Titu Maiorescu calomniază gintea română, numind-o necultă, necapabilă, de pe înălţimea tribunei, în Parlamentul român. Iată programa Camerei prezente:

1. Stârpirea a tot ce este românesc. 2. înlocuirea românilor prin străini şi evrei. Şi ministerul? Ministerul a promis că va lucra întocmai după programa lui Maiorescu."

Toate aceste ziceri ale *Federaţiunii* sunt neadevărate din cuvânt în cuvânt. *Monitorul oficial,* unde stau reproduse discursurile din Cameră o atestă. Aceleaşi neadevăruri, cu plângeri duioase asupra cinismului şi cosmopolitismului nostru, le cuprinde şi articolul *Albinei* din 18 iulie 1871. Că şi d. Babeş a putut aluneca pe această cale am înţeles la început. D-sa se va fi luat după confraţii d-sale în jurnalistică, şi fiindcă aceştia spuneau neadevăruri cu voie, d-sa le va fi spus fără voie. Dar după ce au apărut discuţiile budgetare în *Monitor!* Dar după ce s-au reprodus într-un suplement al *Curiendui din Iaşi* anume propunerile şi cuvintele subscrisului şi i s-au trimis şi d-sale? De ce a tăcut *Albina* şi nu şi-a rectificat neadevărul?

înţelegem foarte bine ca cineva să tacă asupra cuvintelor noastre, dar dacă le ia în băgare de seamă şi vorbeşte asupra lor, atunci nu face bine când spune neadevăruri.

Nu face bine nici pentru demnitatea sa, nici pentru scopul ce în acel moment îi poate părea folositor, adecă de a ne discredita pe noi.

Calomniez, ilen reste toujours quelque chose, poate să fie un proverb adevărat în relaţiile personale. Aceasta nu o ştim şi ne este indiferent. Ceea ce ştim însă este că, în privinţa vieţei publice, proverbul e foarte greşit. Şi dovada ne-o dă tocmai rezultatul atacurilor făcute pe acea bază de cea mai mare parte a jurnalisticei române în contra junimiştilor. Sutele de jurnale care au vorbit în contra noastră au susţinut mai întâi neîntreruptă atenţia publicului asupră-ne. Marea majoritate a cetitorilor în primul moment a trebuit - ce e drept - să rămână sub impresia neadevărurilor cuprinse în acele jurnale. Dar fiindcă cel puţin atenţia era deşteptată în privinţa noastră, a fost cu neputinţă ca această ascultare unilaterală să ţină mult timp. *Audiatur et alterapars* e o regulă prea naturală a dreptăţii încât să poată rămânea totdeauna neaplicată.

Cei dintâi care au simţit trebuinţa de a ceti înainte de a osândi au fost desigur cei mai drepţi şi cei mai cu minte dintre adversarii noştri. Ce impresie însă a putut produce asupra unui om drept şi cu minte descoperirea ţesăturei de neştiinţă şi neadevăr cu care jurnaliştii au crezut că e bine să ne întâmpine,

aceasta şi-o poate închipui orcine: neîncrederea în contra celor ce l-au amăgit pană acum şi interesul de a urmări mai de aproape o direcţie în contra căreia nu s-au întrebuinţat încă armele adevărului. Pe cât însă este de sigur că un om cu minte face mai mult decât o sută de mărginiţi, pe atât este de sigur că, îndată ce din mijlocul unui public este câştigată opinia celor cu judecată neatârnată, şi ceilalţi din public vor urma în curând, ca unii ce sunt deprinşi a se lua după judecata altora.

Şi iată cum se explică neapărata răspândire a teoriilor foarte combătute, dar rău combătute. Căci nu ceea ce spun alţii despre scrierile noastre, ci numai ceea ce este cuprins în chiar aceste scrieri poate hotărî despre soarta lor. Soarta lor este astăzi de a fi mult mai răspândite decât la început, şi va fi mai greu acum decât a fost înainte de a lăţi atâtea neadevăruri asupră-ne.

Dacă dar în rândurile de mai sus am deplâns lipsa de iubire de adevăr în majoritatea publiciştilor noştri, nu a fost din teamă că invectivele lor vor fi putut rămânea puternice împotriva noastră: căci asemenea săgeţi se întorc totdeauna în contra celui ce le-a slobozit.

Cauza deplângerii este alta. Este simţirea însemnătăţii ce o are critica în orce manifestare a vieţei publice şi părerea de rău că juna noastră direcţie a fost lipsită de un asemenea control, fie cât de aspru, numai să fi fost adevărat. O mie de insulte şi de calomnii am primit, dar o mie de insulte nu fac încă o singură critică, şi o singură critică încă nu am primit.

Bărbaţii pe care din copilărie eram obişnuiţi a-i admira în fruntea mişcării noastre naţionale, în loc de a fi venit, în experienţa şi maturitatea ce o aveau, să lumineze şi să modereze cu bunăvoinţă aspirările cele nouă, par a fi privit viaţa publică a poporului român ca o stăpânire exclusivă a lor, şi astfel, uitându-şi demnitatea vârstei, au început a se purta în contră-ne în modul dovedit mai sus prin atâtea exemple neplăcute.

Din vina lor viaţa noastră publică a ajuns astăzi într-atât, încât deziluzionarea a devenit semnul de recunoaştere pentru

oamenii de bună-credinţă. Din vina lor junimea este osândită să-şi caute singură calea viitorului: în combinare nefirească, ea trebuie să împreune energia vârstei sale cu prudenţa altei vârste şi, bătrână înaintea vremii, să ia asupră-şi sarcina îndoită ce un timp mai fericit o împarte între deosebite generaţii.

Ne lipseşte însoţirea celor bătrâni întru căutarea adevărului, ne lipseşte controlul experienţei şi critica oamenilor mai maturi.

Cine însă fără critică poate păşi cu siguranţă? Şi de când lipsa de combatere leală nu ar fi fost primejdioasă? Curat îţi este focul ce-1 aduci pe altar; va fi însă curată şi flacăra - aceasta numai urma o poate alege, urma pe care o aştepţi, lucrând deocamdată cu inima împărţită între încredere şi îndoială.

B

între cei de mai nainte însă a fost o excepţie; a fost un bărbat a cărui inimă rămăsese destul de tânără pentru a continua împreună cu juna generaţie lucrarea comună: Vasile Alecsandri. Şi tocmai exemplul lui dovedeşte cât de bine poate aduce împreunarea autorităţii mature cu aspirările tinerimii.

. Vasile Alecsandri, prin scrieri şi sfătuiri orale, ne-a întărit în tendenţă de a ne emancipa limba din pedantismul filologilor şi de a o primi aşa cum iese, ca un izvor limpede, din mintea poporului. El a dat susţinerii noastre teoretice sprijinul renumelui său literar, şi dacă încercările de îndreptare limbistică vor izbuti, o mare parte a meritului îi revine lui.

Cu aceasta trecem la partea din urmă a expunerii noastre: la proza estetică în juna direcţie, adecă la proza privită în forma ei în limbă şi stil. *Copiile de pe natură* ale d-lui Iacob Negruzzi, *Nuvelele* istorice ale d-lui A. Odobescu, studiile d-lor Vârgolici ?i Lambrior, *Nuvelele* d-lui Nicu Cane sunt exemple pentru explicarea rândurilor următoare.

Forma limbei române în cei mai mulţi scriitori ai ei era şi este apăsată de stilul limbiştilor din Transilvania. înrâurirea şcoalei transilvane asupra stilului nostru a fost cu atât mai firească cu cât tot începutul nostru de cultură - bun, rău, cum este-îl datorim ei. Şcoalele (I^zăr, Laurianu), ştiinţa (Cipariu), jurnalele (Bariţ şi Mureşanu) au fost începute sau cel puţin susţinute de ei, merit cunoscut şi recunoscut al confraţilor noştri de peste Carpaţi.[1] Dar pe lângă aceste, transilvănenii ne-au adus şi o deprindere greşită în limbă şi stil, şi datoria noastră este acum, după ce am primit înrâurirea cea bună, să ne desfacem de elementele cele rele ale lor.

Stilul transilvănenilor, cu puţine excepţii, este dictat de şcoala etimologică. însă stilul etimologilor, chiar al celor mai buni, este pedant şi greoi, şi ceea ce la magistri s-ar putea numi uneori nebăgare de seamă devine la şcolari un sistem între-buinţat înadins, oarecum un principiu de întunecare a limbei.

Pentru un cap cu înţelegere sănătoasă este îndestul stilul ciparianilor pentru a osândi sistemul din care a putut izvorî. Căci un sistem limbistic care produce confuzia şi îngreuiarea limbei nu poate fi decât fals. Asemenea capete însă sunt tot-deauna rare, şi fiindcă ne e teamă că cei mai mulţi cipariani au pierdut chiar putinţa de a mai judeca ce este limbă lămurită şi ce este limbă încurcată, revenim din nou, deşi numai în scurt şi din alt punct de vedere la critica sistemului etimologic.

Ciparianii, şi întru aceasta foile şi cărţile şcolare din Transilvania şi Ungaria sunt mai toate cipariane, urmează în limba lor după două regule: întâi, după regula etimologiei şi al doilea, după regula analogiei cuvintelor, această din urmă păzită şi de fonetiştii bucovineni.

[1] începătorii proprii ai ziaristicei române sunt Heliade şi Asachi. *Albina* lui Asachi ţinu 20 ani (1829-1849), iar *Curierul lui* Heliade, 19 (1829-1848), însă *Gazeta Transilvaniei* datează de la 1838 şi se publică şi astăzi (chiar la 1908, când şi-a sărbătorit aniversarea de 70 de ani).

în ceea ce priveşte etimologismul[1], este ştiut că el nu e atât un sistem ortografic, cât mai mult un sistem limbistic. El vrea ca forma cea mai veche a cuvintelor să fie şi cea mai bună, fiind mai apropiată de latină, şi declară schimbările eufonice ce le-a făcut cu vremea poporul român de *spurie,* adecă false, corupte, pe care trebuie să le alungăm, păstrând regula gramaticei şi etimologiei d-lui Cipariu.

Să ne încercăm a face o aplicare a sistemului.

în muzeele de curiozităţi vechi, d.e. în Muzeul Sauvageot de la Paris, se află, printre sticlării, săpături în inoroc etc, şi frumoasele pahare rotunde, stil rococo, cu desemnuri emblematice şi inscripţii în medalioane. Unul din aceste arată un brad cu frunzele verzi şi are deasupra înscrierea:

Je ne change jamais.

Să o traducem: „Niciodată nu mă schimb!" Chiar această exprimare este cam nepotrivită pentru o deviză: „niciodată" e prea lung în comparare *cu jamais;* dar, în fine, este cea mai preciza traducere a acestui emblem epigramatic. Dar lăsaţi să-1 traducă un ciparian! El va zice:

Nece una data nu me scaimbu!

E cu putinţă să fii mai greoi şi mai ridicol?

Pentru ce *nece* şi nu *nicP*. Pentru ce *una* şi nu *#*? Pentru ce *scaimbu* şi nu *schimbi* Fiindcă sunt forme vechi. Dar de ce forma mai veche să fie mai bună decât cea populară de astăzi? Pentru că e mai apropiată de regulele etimologice. Dar acum la întrebarea proprie: pentru ce regulele etimologiei filologilor

[1] Combaterea lui ştienţifică specială se află în partea a patra a diser-taţiei noastre *Despre scrierea limbei române,* publicată din nou în volu-mul 2 al ediţiei de faţă. Vezi şi articolele d-lui Burla din voi. V al *Convorbirilor literare.*

să fie mai bune decât legea eufonică a poporului, nu se dă nici un răspuns raţional.

Scopul vorbirii şi scrierii este numai unul: împărtăşirea cugetării. Cu cât cugetarea se poate exprima mai iute şi mai exact, cu atât limba e mai bună. Unul din izvoarele vii din care decurge legea eufonică a popoarelor, pe lângă elementul fiziologic, etnic etc, este şi iuţeala crescândă a ideilor şi trebuinţa unei împărtăşiri mai grăbite. Pană când cuvântul latin *una* arăta numai un număr a putut să rămâie sub forma *una.* Când a devenit la noi articol nehotărât, cum se zicea în gramatica veche, s-a schimbat într-o formă mai scurtă, mai curentă, şi s–a făcut, *o. Nece* e greoi şi nu a sunat bine românului, *nici* a fost mai scurt şi mai eufonic pentru el; şi aşa mai departe întru toate. Aceste variaţii eufonice ale cuvintelor sunt oarecum sufletul limbei poporului, elementul intelectual şi estetic al progresului lui.

In contra acestui progres, în contra puterii organice a limbagiului, etimologia unui gramatist cu paralelismul paradigmelor lui nu poate să aibă nici cea mai mică valoare. Alcătuirea paradigmelor este operaţia seacă şi uscată a unui cap teoretic. Latineşte *neque,* aşadar la noi *nece,* latineşte *una,* aşadar la noi *una,* sunt formalisme goale, dar nu viaţa reală şi împlinită a unui popor. Poporul caută spirit tot mai preciz şi potrivit în limba sa, nu petrificările trecutului, şi fraze ca aceste: „discusionea de una camu data este fipsata si nu lassa nece una indoentia asupr'a coprensului ei", din „prefationea" *Dicţionarului limbei române* de dd. Laurianu-Massimu (1871), sunt, pentru vremea de astăzi, curiozităţi literare, dar nu model de limbă românească.

Acest adevăr trebuie să se lăţească şi se va lăţi cu timpul în toată tinerimea noastră. Ceea ce-i stă încă împotrivă este lipsa de cultură estetică în acea tinerime, neputinţa de a preţui stilul cel bun, la unii poate chiar plăcerea cam barbară de a face paradă cu lucruri baroce şi stranie. Poate mulţi îşi par că sunt

învăţaţi când scriu *doptore* în loc de *doftor, indoentia* în loc de *îndoiala.* Dar aceştia să-şi aducă aminte că o limpezime inteligentă a fost totdeauna prima calitate a unei limbi bune, şi galimatia medicilor şi filologilor a deşteptat totdeauna, de la Rabelais şi Moliere pană astăzi, numai batjocura oamenilor cu minte. Această batjocură a avut în Europa cultă de rezultat a răspândi iubirea şi deprinderea unui limbagiu lămurit şi a alunga pedantismul simplilor erudiţi din sfera vieţei publice. Ni s-ar cădea oare nouă să-i deschidem un adăpost naţional şi să-1 patentăm drept institut de adevărată cultură?[1]

Tot aşa de greşită este aplicarea legii analogiei. Ni se cere să zicem „direptore" în loc de director fiindcă la cuvintele latine de declin, a 3-a se pretinde că noi primim forma ablativului şi fiindcă *ân*ainte de *tm* multe cuvinte româneşti se schimbă în *p,* şi un profesor de la Univesitatea din Iaşi a ajuns să fie vestit prin stăruinţa ce o pune pe la toţi studenţii lui ca să zică *pândepte* în loc de *pandecte?*

Toată această cerinţă a analogiei este nedreaptă. în privinţa schematismului conjugării, ea există în orce limbă, dar în privinţa formei cuvintelor izolate nu există în nici una şi nu a existat niciodată. Mai întâi, în chiar limba poporului de păn-acum analogia nu e regulat observată; sunt multe cazuri în care cuvintele noastre, deşi se refer la substantive latine de a 3-a declinare, nu au forma ablativului în *e: leu* (şi nu *leune), lotru* (şi nu *latrune), nucă* (în loc de *nuce), nume* (în loc de

[1] Se înţelege că filologii în contra cărora se îndreptează critica de mai sus sunt numai cei învechiţi, care îşi închipuiesc a avea misia formării unei limbi. Reprezentanţii limbisticei moderne, cum sunt Bopp, Diez, Littrc, Miiller etc, sunt, din contră, oameni de adevărată ştiinţă, care fără a-şi uitinde pretenţiile peste marginile cuvenite, au făcut din filologie un sistem de cercetări exacte cu acelaş metod şi mai cu aceeaş siguranţă ca ştiinţele naturale.

[2] Răposatul P. Suciu.

numine), piept (şi nu *pieptore), fulger* (şi nu *fulgure), şarpe* (şi nu *serpente), păun* (şi nu *păune), secetă* (şi nu *secetate)* etc.

Dar al doilea: nu se poate şti în nici un moment dat dacă împrejurările care au produs odinioară forma limbistică mai sunt şi astăzi în lucrare; şi dacă nu sunt, atunci poporul nu mai are nici un motiv ca să-şi tortureze cuvintele cele nouă în patul cel vechi al lui Procrustes. Când pentru noi trăia încă limba latină, când eram în legătură mai strânsă cu grecii, cu bulgarii, cu polonii, am putut urma unei imitări eufonice pe care astăzi nu o am mai avea. Poate a dispărut şi viaţa organică a unei certe părţi a formărilor (căci, în această privire, viaţa limbei seamănă cu viaţa plantelor) şi atunci cuvintele nouă rămân aşa cum le introducem, fără a se înfrânge după formele vechi. D.e., deşi din *rogatio, rogationis* am ajuns de mult să zicem *rugăciune,* totuş, nimeni nu poate fi sigur că izvorul viu al limbagiului poporului nostru de astăzi mai cere ca să zicem, tot prin analogie, *năciune, stăciunc,* poate (şi e chiar probabil) că vom rămânea să zicem *naţie, staţie^* etc.

Si celelalte limbi arată asemenea încetări ale formărilor analoage dintr-un timp, le arată uneori chiar pentru unul şi acelaş cuvânt. D.e., francezii, cari au schimbat o dată cuvântul latin *fragilis* în forma lor analogică *fiek,* au primit mai pe urmă, încă o dată, forma *fragile,* o întrebuinţează astăzi alăturea cu *frele* şi nu o mai schimbă după analogia veche. Tot aşa, au, alăturea cu *bopital,* forma *bâtei din hospitalis, impliquerşi employer* din *implicare, grave* şi *griefd'm gravis, iiatifşi naiv* din *nativus, pâtre* şi *pasteur* din *pastor, rigide* şi *raide* din *rigidus* etc. (Vezi Fuchs, *Roman. Spracben,* pg. 125.) Dar orcum ar fi cu aceste observări, un lucru rămâne sigur: limba se dezvoltă în mod instinctiv de poporul întreg, şi nici un individ izolat nu este chemat a aşeza, prin reflecţie apriorică, regula după care să se

[1] Cu introducerea drumurilor-de-fier la noi s-a constatat că nici un ţăran nu zice staţiune, deşi acesta este termenul oficial; toţi zic *staţie.*

primească formele cuvintelor nouă. Generaţiile viitoare ale poporului nostru se vor pronunţa prin „uzul lor general" de atunci, dar astăzi nimeni nu poate legifera în această materie.

Aşadar, noi, scriitorii, cari, printr-o sărire făr' de veste în dezvoltarea poporului, ne vedem siliţi a introduce o sumă de idei nouă, pentru care limba noastră de păn-acum nu are cuvinte, suntem liberi să alegem acele forme care ne par mai potrivite cu geniul limbei, şi anume, fără nici o monotonie şi uniformitate. La întrebarea: *-ţie sau ţiunel român* sau *rumân?* noi răspundem: şi una şi alta, după cum i se pare scriitorului mai bine la auz.

Acesta este înţelesul practic al mult citatei fraze, că ne aflăm într-o „epocă de tranziţie".

Dar ni se obiectează: se poate ca un popor să nu aibă o singură formă nici măcar pentru numele său? Să scrie când *român,* când *rumân,* când *romîn?*

Se poate foarte bine şi s-a putut la multe popoare. Francezii, pană când era, şovăiau între *franqois* şi *francais;* academicii se ţineau de *frangois.* Voltaire îşi bătea joc de ei şi scria *fra?igais;* şi, se înţelege, scrierea lui Voltaire a rămas cea bună. Nemţii scriau cu vro 30 de ani în urmă când *teutsch,* când *deutsch* etc.

într-o asemenea nehotărâre suntem şi noi astăzi pentru foarte multe cuvinte, şi pentru câteva este orce limbă în orce moment dat. Italienii zic astăzi *deschiude* şi *schiude, oscuro* şi *scuro,* nemţii *etwan* şi *etwa,fragte* şi *frug*etc; urma va alege care din aceste scrieri va rămânea, sau dacă vor rămânea amândouă.

Limba este o fiinţă organică, şi nu o figură geometrică, ea poate avea graţie şi fără să aibă simetrie şi regulă paradigmată, ca Cef c forma şi dezvoltarea liberă a copacului natural şi nu Ptimeşte subjugarea pedantă, precum o încerca Ludovic XVI * merişorii de pe terasa din Versailles, ciuntiţi în piramide "gnlate şi - urâte.

Că la noi sunt prea multe forme nefixate, aceasta o recunoaştem; că o asemenea stare a limbei e bine să se schimbe şi că se va schimba, şi aceasta ne pare sigur. Dar drumul schimbării şi reformei nu sunt legiferările vreunei academii sau vreunui filolog individual. Diversitatea limbei la noi provine din lipsa unei poezii şi proze recunoscute de clasice între toţi, şi prin urmare unificarea nu se poate naşte decât odată cu naşterea acelei poezii şi proze care va fi proza autorilor estetici, nu proza filologică.

Germanii secolului nostru, după ce Luther le dase o limbă comună, au primit proza lui Lessing şi a lui Goethe, francezii proza lui Voltaire, iar înaintea răspândirii acestor autori şi la ei era o deplină varietate sau - cum ar zice etimologii - confuzie în limbă.

Cine însă poate să ştie dacă vreunul din contimporanii noştri şi care din aceştia va fi primit de către generaţiile viitoare ale poporului nostru ca formatorul limbei sale? în această privinţă, ca în atâtea altele, viaţa instinctivă se sustrage de la orice calcul al reflecţiunii şi-şi păstrează o neatârnare oarecum capricioasă. Şi istoria cuvintelor unei limbi, pentru a da un exemplu, ne-o dovedeşte pe fiecare pagină. Lessing (în scrisoarea literară de la 1 fevr. 1759) citează cuvântul *entsprechen* ca un dialectism şviţeran în stilul lui Wieland; de la Wieiand însă 1-a primit literatura germană, şi astăzi se întrebuinţează de toată lumea. în *Critique de V ecole des femmes* a lui Moliere se ia cuvântul *obscenite*'drept inovaţie ridiculă, astăzi este pretutindeni întrebuinţat în Franţa, pe când altele au devenit „obsolete". De la Goethe au primit germanii cuvintele *anempfinden* şi *mitgeboren,* iar provincialismul *lui gegen ihrn iiberm* loc de *ihm gegenilber* nu s-a primit. Şi aşa mai departe. Prin urmare noi, cei de astăzi, nu putem avea nici o ştiinţă despre ceea ce va primi şi va respinge poporul de mâine dintre toate formele şi cuvintele de acum. Tot ce ştim este numai că această alegere se face instinctiv, şi nu după reflecţie, şi că se îndreptează mai

ales după poeţi; şi datoria noastră este dar de a ne împotrivi în contra orcării monotonizări a limbei sub jugul vreunei filologii şi a aştepta venirea acelei poezii şi proze clasice care să fixeze limba. Cel mult mai putem constata că pentru epoca de acum autorii cei mai buni şi mai răspândiţi ai românilor sunt Alecsandri, Bolintineanu şi Odobescu[1] şi că multe forme ale vorbirii adoptate de ei au dintre toate cea mai mare probabilitate de a rămânea, tocmai fiindcă Alecsandri, Bolintineanu şi Odobescu sunt scriitori estetici, şi nu erudiţi reflexivi, şi fiindcă în materie de limbă urechea lor singură face mai mult decât capul a o sută de filologi.

în emanciparea limbii dar de sub jugul filologiei transilvane vedem un alt semn caracteristic al direcţiei celei nouă, şi pentru noi, în special, un alt obiect de critică salutară în contra direcţiei celei vechi.

Cât de necesară era critica în această parte se vede din modul cum s-a primit din partea adversarilor. Ei nici nu vor să intre în discuţie, sunt aşa de deprinşi a se vedea stăpâni în domeniul limbistic, încât o controversă nu le mai pare o deprindere legitimă a vieţei literare, ci oarecum un act de rebeliune. D. Hasdeu, întrebuinţând un drept recunoscut al comediei, a personificat în *Ortonerozia* tendinţele limbistice ale ciparianilor şi ie-a luat în râs cu acel spirit viu ce-1 are în scrierile satirice. Jurnalele de dincolo de Carpaţi nu au tactul de a lua gluma cum se dă, sau, dacă privesc lucrul ca o critică serioasă, de a o cerceta cu seriozitate, ci vorbesc despre această scriere a d-lui Hasdeu ca despre o felonie. Vezi *Federaţiunea* Şi *Transilvania.*

în *Convorbiri literare* a publicat d. Alecsandri *dicţionarul* său *grotesc,* unde îşi bate joc, uneori cu haz, de diformările

[1] Articolul e scris acum 36 de ani. Astăzi am numi şi pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Duiiiu Zamfirescu, Al. Brătescu-Voineşti, M. Sadoveanu, Coşbuc etc.

limbistice la noi. Răspunzând la aceasta, *Archivulfilologic* din Blaj a contestat d-lui Alecsandri competenţa, dându-i a înţelege ca să nu se amestece unde nu are ce căuta. în privinţa limbei române să tacă poetul Alecsandri şi să vorbească filologii Târnavelor? iacă o perucă din vremurile trecute, cu care nu se mai poate face paradă în ziua de astăzi.

Cel din urmă semn caracteristic în stilul direcţiei nouă despre care ne-am propus să vorbim este depărtarea neologismelor celor de prisos. Neologismele au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire literară la noi.[1] Punctul de plecare fusese tendinţa de a depărta din limbă cuvintele slavone, înlocuindu-le cu cele latine, dar sub acest pretext, cei mai mulţi scriitori ai noştri întrebuinţează fără nici o critică cuvinte nouă latine şi franceze chiar acolo unde avem pe ale noastre, de origine romanică, şi alungă şi acele cuvinte slavone care sunt prea înrădăcinate în limba noastră încât să le mai putem scoate din ea. Atât punctul de plecare însuş, cât şi aplicarea lui sunt deopotrivă greşite şi provin iarăş din formalismul cel gol al teoriei, de care limba reală a poporului nu s-a ţinut niciodată.

Căci „puritatea" limbii e o cerere nedreaptă, care nicăieri nu s-a putut realiza. Genealogia limbilor se judecă după schematismul lor flecţionar: acesta arată de exemplu netăgăduit că noi suntem de viţă latină. Dar lexiconul limbei este totdeauna pestriţ şi arată ca o oglindă credincioasă, popoarele care au înrâurit asupră-i, împreună cu ideile ce le-a primit de la dânşii. Asemenea legături limbistice între popoare nu se pot tăia şi sunt cu atât mai dese cu cât poporul a rămas mai puţin izolat şi a putut mai mult împrumuta din comunicarea cu vecinii. Aşa a fost totdeauna şi aşa va rămânea. Limba latină e plină de cuvinte greceşti, cea franceză plină de cuvinte nemţeşti, cea spaniolă de arabe, cea engleză de franţuzeşti etc.

[1] Vezi o cercetare mai întinsă asupra neologismelor în volumul 2 al ediţiei de faţă.

Aşa fiind, depărtarea *tutulor* cuvintelor slavone este o utopie şi înlocuirea lor prin cuvinte latine sau franceze o îngreuiare a limbei, cu atât mai primejdioasă cu cât înstrăinează poporul de mişcarea literară de-abia începută a claselor mai culte. Se înţelege de la sine că acolo unde, pe lângă cuvântul slavon, există un cuvânt curat roman, acesta trebuie menţinut şi acela depărtat. Vom zice dar binecuvântare şi nu blagoslovenie. Se înţelege, asemenea, că acolo unde astăzi lipseşte în limbă un cuvânt (nu numai la terminii tecnici), iar ideea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebuinţat în celelalte limbi romanice de astăzi. Vom zice dar primitiv, constituţie, disciplină etc.

Dar nu se înţelege cu ce drept am introduce fără nici o noimă cuvinte nouă chiar acolo unde avem pe ale noastre de origine romană. Dacă, d.e., am primit să se zică binecuvântare în loc de blagoslovenie, nu putem primi să se zică *benedicţiune* în loc de binecuvântare. D. Laurianu scrie în istoria sa *donuri* în loc de daruri; alţii zic *terra* în loc de pământ, *cercustanţa* în loc de împrejurare, *nu am op* în loc de nu am trebuinţă, *surg* în loc de se nasc etc.

Un exemplu foarte tare pană unde poate merge introducerea greşită de cuvinte nouă ni-1 dă limba răposatului Heliade.

Eşti belă, Serafita! belisimă-ntre zee,
Tu eşti al frumuseţei şi gemmă ş-ornament,
Te văz şi văz Olimpiii, grădinele-empiree,
Eşti fericirea lumii şi centru-n firmament.

O, belă eşti, dilecto! şi, capelura-ţi blondă,
De voluptate peplu, ca crinii lui Amor
Cu buclele lui Phebu te-ammantă te circondă
Electric radioasă. Te-acoperă că mor!

(Serafita - Poesii inedite. Bucureşti, 1872)

Un alt exemplu îl luăm din scrierile lui Pumnul. Pumnul vrea să gonească din limbă toate cuvintele străine, chiar terminii greceşti, şi păzea totodată cu scumpătate regula sus criticată a analogiei. Cu aceste două „principii filologice" a izbutit să scrie aşa:

„Intruducăciune pregătiţivă în filosofie sau sciemânt. Prodata intruducăciunii este cunoscăciunea insemnânţei sciemântului ca mama nascaţivă a celorlalte sciinţe!

Astă cercetăciune este cu putinţă pe trei drumuri: *a)* pe drumul verbământal (etimologic); *b)* pe drumul suflemântal (psichologic); *c)* pe drumul tâmplătural (istoric) etc."

(Din manuscriptul despre filozofia populară)

Direcţia nouă a făcut dar un pas spre progres când, dezrobindu-ne de acele sisteme greşite, ne-a îndreptat luarea-aminte spre o limbă mai potrivită cu vorbirea poporului de astăzi, spre limba frumoasă în care scria Constantin Negruzzi şi pe care nu am fi trebuit să o părăsim, rătăcindu-ne după confuziile filologilor. Multe întrebări şi îndoieli se nasc, fireşte, şi aici. Că e mai bine să zicem roditor decât *fertil,* mai bine a unelti decât a *machina,* mai bine obicei decât *abitudine,* ne pare vederat. (Vezi şi critica d-lui Vârgolici în contra *Transacţiunilor literare,* în *Convorbiri literare* de la 1 mai 1872 şi interesantul articol al d-lui Lambrior, în no. de la 1 decemvrie 1873.) Trebuie însă totdeauna să zicem priincios în loc de *favorabil* nădejde în loc de *speranţă* etc? Este bine să împrospătăm vorbirea cea veche în întinderea în care o face d. Lambrior? Aceste sunt întrebări al căror răspuns ni-1 va da instinctiv acei scriitor pe care natura îl va fi înzestrat cu darul de a cunoaşte firele din care se ţese limbagiul poporului român. Nouă, celorlalţi, nu ne rămâne decât a urma, depărtaţi de orice silă teoretică, simţului nostru limbistic, ştiind bine că judecata din urmă nu o pot pronunţa decât urmaşii noştri.

Terminând această expunere, sperăm că prin ea se va fi lămurit mai bine deosebirea între ceea ce s-a numit direcţia nouă şi între direcţia mai veche.

A explica această deosebire ne-a părut o temă foarte însemnată. Căci poziţia morală în care se află poporul român este poate unică în istorie, cât pentru greutatea ei şi cere cu atât mai multă luare-aminte asupra mişcării lui literare, ca una ce este oglinda acelei poziţii.

îndată ce în apropierea unui popor se află o cultură mai înaltă, ea înrâureşte cu necesitate asupra lui. Căci unul din semnele înălţimei culturei este tocmai de a părăsi cercul mărginit al intereselor mai individuale şi, fără a pierde elementul naţional, de a descoperi totuş şi de a formula idei pentru omenirea întreagă. Aflarea şi realizarea lor a fost de multe ori rezultatul experienţelor celor mai dureroase; dar jertfa o dată adusă, ele se revarsă acum asupra omenirii şi o cheamă a se împărtăşi de binefacerea lor îmbelşugată. La această chemare nu te poţi împotrivi: a se uni în principiile de cultură este soarta *neapărată* a fiecărui popor european. întrebarea este numai dacă o poate face ca un soţ de asemenea, sau ca un rob supus; dacă o poate face scăpându-şi şi întărindu-şi neatârnarea naţională sau plecându-se sub puterea străină. Şi această întrebare se dezleagă numai prin energia vieţei intelectuale şi economice a poporului, prin bunăvoinţă şi iuţeala de a înţelege Şi de a-şi asimila cultura în activitate potrivită.

Pe noi, românii, ne-a scos soarta fără de veste din întunericul Turciei şi ne-a pus în faţa Europei. Odată cu gurile Dunării "i s-au deschis şi porţile Carpaţilor, şi prin ele au intrat formele civilizaţiei din Franţa şi din Germania şi au învălit viaţa publică " poporului nostru. Din acest moment am pierdut folosul stării de barbari fără a ne bucura încă de binefacerea stării civilizate.

Când am fi singuri într-o insulă, când ne-ar fi dat să trecem prin orce schimbare a vieţei publice fără a fi ameninţaţi dinafară m chiar existenţa noastră, am putea aştepta în linişte dezlegarea

problemelor, lăsând timpului viitor sarcina de a ridica, încetul cu încetul, greutăţile de astăzi.

Aşa însă nu este situaţia noastră. Timpul dezvoltării ne este luat, şi tema cea mare este de a-l înlocui prin îndoită energie. Tot ce este astăzi formă goală în mişcarea noastră publică trebuie prefăcut într-o realitate simţită, şi fiindcă am introdus un grad prea înalt din viaţa dinafară a statelor europene, trebuie să înălţăm poporul nostru din toate puterile pană la înţelegerea acelui grad şi a unei organizări politice potrivită cu el.

Pentru aceasta se cere mai întâi o cultură solidă a claselor de sus, de unde porneşte mişcarea intelectuală.

Aci însă este greutatea! A vota, a guverna, a scrie jurnale, a ţinea prelecţii necontrolate, a fi membru de academii şi profesor de universitate, această formă a culturei apusene convine anteluptătorilor noştri mai ales când forma se întâlneşte şi cu un § corespunzător din budgetul statului. Dar a îndeplini cu aceeaş seriozitate sarcina ei intelectuală, aceasta nu le convine; şi când îi critici în această parte a vieţei lor publice, atunci se indignează, spun că suntem încă într-o stare nepregătită, că noi să ne asemănăm cu Franţa de acum 300 de ani, că meritele lui Şincai, Asachi, Bariţ, Tăutu, Laurianu trebuiesc privite dintr-o perspectivă istorică seculară!

Dar dacă vă asemănaţi cu Franţa de acum 300 de ani, de ce îi luaţi formele de cultură ale anilor din urmă?

Aci este contrazicerea cea primejdioasă. Nu e cu putinţă ca un popor să se bucure de formele dinafară ale unei culturi mai înalte şi să urmeze totodată înlăuntru apucăturilor barbariei. Şi fiindcă a da înapoi e cu neputinţă, nouă nu ne rămâne pentru existenţa noastră naţională altă alternativă decât de a cere de la clasele noastre culte atâta conştiinţă câtă trebuie să o aibă şi atâta ştiinţă câtă o pot avea.

Iacă pentru ce lupta neîmpăcată în contra ignoranţei pretenţioase şi a neadevărului ne-a părut cea dintâi datorie şi pentru ce nu am putut primi punctul de vedere al acelora care sunt

deprinşi cu o privire mai blândă şi se mulţumesc cu o lungă aşteptare a îndreptării în viitor.

Românii, anticipând formele unei culturi prea înalte, au pierdut dreptul de a comite greşeli nepedepsite şi, depărtaţi din starea mai normală a dezvoltărilor treptate, pentru noi etatea de aur a patriarhalismului literar şi ştienţific a dispărut. Critica, fie şi amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susţinerii şi propăşirii noastre, şi cu orce jertfe şi în mijlocul a orcâtor ruine trebuie împlântat semnul adevărului!

BEȚIA DE CUVINTE
ÎN „REVISTA CONTIMPORANĂ"

(STUDIU DE PATOLOGIE LITERARA)

(1873)

Darwin ne spune că multe soiuri de maimuţe au aplecare spre băutura ceaiului, a cafelei şi a spirtuoaselor; „ele sunt în stare, zice el, să fumeze şi tutun cu multă plăcere, precum însumi am văzut. Brehm povesteşte că locuitorii din Africa de meazănoapte prind pavianii cei sălbatici puindu-le la locurile unde se adună vase pline cu bere, de care se îmbată. El a văzut mai multe maimuţe în această stare şi ne dă o descriere foarte hazlie despre purtarea lor şi despre grimasele ciudate ce le făceau. A doua zi erau foarte rău dispuse şi mahmure, de durere îşi ţineau capul cu amândouă manile şi înfăţişau o privire din cele ttiai duioase. Dacă li se oferea bere sau vin, se depărtau cu dezgust, dar le plăcea mult zama de lămâie. O maimuţă americană, un ateles, după ce se îmbătase o dată cu rachiu, n-a mai vrut să-1 niai bea şi a fost, prin urmare, mai cuminte decât mulţi oameni" (Ch. Darwin, *Descendenţa omului şi seiecţiunea sexuală,* I, 1).

Va să zică plăcerea noastră pentru ameţeala artificială, produsă prin plante şi preparatele lor, este întemeiată pe o predispoziţie strămoşească, comună nouă cu celelalte rudenii de aproape, cu maimuţele de exemplu, din al căror neam ne coborâm.

Nu ne vom mira dar de lăţirea cea mare a acelui obicei şi de feluritele mijloace pentru mulţumirea lui. Cânepa, macul, viţa de vin, tutunul etc, etc. sunt producte ale naturei cu care omul îşi nutreşte pasiunea lui pentru ameţeală.

Există însă un fel de beţie deosebită între toate prin mijlocul cel extraordinar al producerii ei, care se arată a fi privilegiul excluziv al omului, în ciuda celorlalte animale: este beţia de cuvinte.

Cuvântul, ca şi alte mijloace de beţie, e, pană la un grad oarecare, un stimulant ai intelegingei. Consumat însă în cantităţi prea mari şi mai ales preparat astfel încât să se prea eterizeze şi să-şi peardă cu totul cuprinsul intuitiv al realităţii, el devine un mijloc puternic pentru ameţirea inteligenţei. Efectele caracteristice ale orcării beţii sunt atunci şi efectele lui, *Ja debilite des fonctions intellectuelles et lepenchanta la violence",* cum ne arată Cabanis în memoarul 8 din *Rapports duphysique et du moral de l'homme.*

Simptomele patologice ale ameţelei produse prin întrebuinţarea nefirească a cuvintelor ni se înfăţişazâ treptat după intensitatea îmbolnăvirii. Primul simptom este o cantitate nepotrivită a vorbelor în comparare cu spiritul căruia vor să-i servească de îmbrăcăminte. în curând se arată al doilea simptom în depărtarea orcărui spirit şi în întrebuinţarea cuvintelor seci; atunci tonul gol al vocalelor şi consonantelor a uimit mintea scriitorului sau vorbitorului, cuvintele curg într-o confuzie naivă şi creierii sunt turburaţi numai de necontenita vibrare a nervilor acustici. Vine apoi slăbirea manifestă a inteligenţei: pierderea orcărui şir logic, contrazicerea gândirilor puse lângăolaltă, violenţa nemotivată a limbagiului.

Ar da poate un caracter prea pedant acestei neînsemnate cercetări literare dacă am voi să aşezăm exemplele practice pentru teoria mai sus expusă după chiar gradele arătate: ne mărginim a le cita în total, lăsând binevoitorului cetitor sarcina de a le clasa în ordine, de va voi.

Pentru alegerea exemplelor ne-a fost un singur semn patologic hotărâtor: întrebuinţarea cuvintelor pentru plăcerea sonului lor şi fără nici un respect pentru acea parte a naturei omeneşti care se numeşte inteligenţă.

în Bucureşti a apărut la 1 martie al anului 1873 o gazetă lunară sub numele de *Revista contimporană.* Litere-Arte-Ştiinţe. Se spune că vro 20 sau 30, alţii zic chiar 40 de redactori-colaboratori însufleţesc tinereţea acestei plăpânde fiinţe. Noi deocamdată ne îndeplinim datoria de a-i mulţumi pentm îmbelşugata culegere de exemple ce ne ofere în primele sale numere în folosul şi spre ilustrarea tratatului de faţă asupra beţiei de cuvinte în toate fazele ei, şi nu ne îndoim că, de va merge mai departe pe aceeaş cale, va deveni una din cele mai importante întreprinderi pentru acest scop.

în primele două numere ale *Revistei contimporane* ne atrage mai întâi suvenirea d-lui Sion despre poetul Conachi. Bietul Conachi! Nu ştim prin ce nefericită împărţire a materiei s-a întâmplat că în întregul număr de la 1 martie, deşi cuprinde vro 15 pagine despre el, nu i se citează decât două exemple: *Oda la Moruzi,* „cea mai sarbădă şi cea mai prozaică", după chiar părerea d-lui Sion, şi următoarele versuri:

Na, vouă banilor! Na, ţie Conachi!
Bravo ţie, Mihalachi!

Pas acum şi te mai îndoieşte de încântătoarea frumuseţe a muzei lui Conachi!

Oda sus-citată în lauda domnului Alexandru Moruzi începe aşa:

După ce cu-ndestulare
Din milă, cu bunătate,
Aduci ape curgătoare
în oraşele-nsetate;

şi aici d. Sion ne lămureşte că în adevăr Moruzi a adus apa la Monastirea Golia din Iaşi, „de unde, vărsându-se prin o gură de leu, se împărţea pe la mai multe cişmele", şi apoi continuă:

„am citat aceasta pentru ca să arăt că inspiraţiunea lui Conachi nu era o adulaţiune, *ci esploziunea unui entusiasm nobil* pentru îmbunătăţirile ce poetul vedea că se fac în ţară".

Cum? Câteva cuvinte rimate asupra unor ţevi de apă aduse de prinţul Moruzi se şi numesc de d. Sion „esploziunea unui entusiasm nobil" din partea poetului?

Deşi aceasta este deocamdată un abuz încă neînsemnător, poate chiar neobservat pentru cetitorii mai puţin deprinşi, totuş el constituie primul simptom al suferinţei de care este cuprins d. Sion. Cele următoare vor fi mai tari.

La pagina 15 ni se citează câteva versuri din *Psaltirea* lui Dositei, d.e.:

Limbele să salte
Cu cântece nalte,
Să strige-n tărie
Glas de bucurie.

Simpla citare a acestor versuri este foarte nevinovată, deşi versurile sunt urâte, dar nevinovăţia încetează din momentul în care d. Sion cu ele se amestecă în prozodie: d-sa îşi permite a numi aceste trohee ale lui Dositei... *hexametre!*

Versurile de la pag. 17:

Ascultă-mi ruga, Dumnezeu sfinte,
Şi nu mă trece, ci-mi ia aminte,

d. Sion le numeşte... *pentametre*

In împrejurări normale nu ar fi iertat unui literat, fie chiar membru al Societăţii Academice Române, să scrie asemenea lucruri. Dar în starea în care se află d. Sion când scrie, şi în care, precum vom vedea mai jos, se află şi alţi scriitori principali

ai *Revistei contimporane,* asemenea fenomene trebuiesc privite mai mult cu un fel de interes psihologic.

D. Sion, în urma acelei stări, pare uneori a pierde conştiinţa sigură despre ceea ce face, scrie când fără înţeles, când în contrazicere, când cu o violenţă de expresii nemotivată, de exemplu pag. 22:

„prima simptomă a *perfecţionării* sufletului lui Conachi fu predilecţiunea sa pentru poezie",

şi îndată mai jos:

„toţi ştim cum ajunge cineva poet: el mai întâi trebuie să se *nască* cu asemenea predilecţiune".

Apoi, la pag. următoare:

„de la 1806 pană la 1834 Conachi a fost *mereu* în funcţiuni",

şi îndată mai jos:

„dar *în intervalul interupţiunilor sale din funcţiuni* se ocupa cu profesiunea specială de inginer hotarnic".

Apoi la pag. 90:

„Pe atunci însă, cată să ştim, amorezaţii nu-şi făceau curte *în modul prozaic de astăzi,* pe la teatruri, pe la baluri şi pe la gradine: damele nu ieşeau fără bărbaţii lor nicăierea, nici primeau visite când erau singure acasă; apoi bilete dulci şi parfumate nu erau în datina timpului. Curtea se făcea precum ne spune poetul Alecsandri în *Barbu Lăutaru:* amantul umbla cu lăutarii cântând toată noaptea pe sub ferestrele Dulcineei; sau, dacă era poet ca Conachi, făcea versuri, pe care... nu le da la gazete, nici la tipar, ci punea pe lăutari să le cânte.

Nu voiu să zic *că cu moduri atât de prozaice* Conachi făcea curte nobilei sale amante; nu e însă mai puţin adevărat că de la 1812-1828 versurile lui făceau gloria lăutarilor dintr-un capăt pană la celalt al Moldovei."

La pagina 24 d. Sion ne vorbeşte despre

„junele adolescinte".

Poate îi era teamă că vom crede adolescintele bătrân!
Tot acolo ne spune că

„ţara era în *convulsiunile* cele mai *înflăcărate*",

şi la pagina următoare vrea să examineze cartea lui Conachi şi să vadă

„de ce *calibru* este".

La paginile 102 şi 103, d. Sion, vorbind de sine însuş, scrie:

„Apoi când m-am *ridicat* din adolescenţă şi m-am *aşezat* în capitală... mă duceam la casa lui Conachi adeseori, şi ospitalitatea aceasta o plăteam cetindu-i câteodată vreo compunere.

Demn de observat e d. Sion când se desfată în tăria expresiilor. La pag. 96, vorbind despre ochi, zice:

„Cine nu şi-a scăldat sufletul în deliciul acestor stele, care se zice că sunt scaunul sufletului şi al inimei?"

A-şi scălda sufletul în deliciul unor stele care sunt un scaun - iacă o imagine a carii soaţă se află numai în următoarea strofă a d-lui A. Pelimon (nu este şi d-sa între cei 30-40 de redactori-colaboratori ai *Revistei?)'*.

Aste inimi prea-nfocate
Cu stilpări de nemurire
De al păcii imn legate
Cânt a patriei iubire.

Departe duce pe om beţia de cuvinte!
La pag. 90, d. Sion ne arată cum

„Conachi revărsa florile imaginaţiunii sale în adoraţiunea idolului ce încântase sufletul său",

dar la pag. 93 se întrece şi zice:

„poetul vărsa tezaurii imaginaţiunii sale cu profuziunea unui crater în irupţiune".

Despre întrebuinţarea de neologisme, precum sunt *alegre,* în loc de vesele, *tandreţe, abandonez* etc, nu este locul să vorbim aici: ne grăbim a termina critica în ceea ce priveşte partea d-lui Sion din *Revista contimporană* prin citarea ultimelor sale cuvinte:

„Iată materia mea *epuizată.* Fie ca această lucrare să se urce ca fumul de tămâie către sufletul acestui veteran al Parnasului român, care a depus *premiile geniului şi cugetării* sale pe altarul culturei naţionale! *Respect, veneraţhme şi glorie memoriei numelui său!"*

Premiile geniului şi cugetării (adecă poeziile) şi *gloria memoriei numelui* sunt un nonsens şi un pleonasm, care încheie într-un mod armonic lucrarea d-lui Sion, cetită la Ateneu, cetită la Cernăuţi, cetită la Bacău, şi, în sfârşit, tipărită în *Revista contimporană.*

Un alt autor care umple coloanele acestei reviste este d. Pantazi Ghica. D-sa ne îmbie cu o novelă istorică întitulată *Marele vistier Cândescu.* Ce palid devine d. Sion, cu toată «înflăcărarea convulsiunilor" şi cu toată „profuziunea craterului în irupţiune", îndată ce-1 punem alături de violenţa limbagiului d-lui P. Ghica, care ar fi înmărmurit şi pe mai-sus-pomenitul Cabanis!

Pag. 80:

„Mihnea nu săvârşise încă aceste cuvinte, când o mulţime de femei, copii, bătrâni, sângerânzi, palizi, cu hainile rupte, sfăşiete, cu Părul smuls, cu manile rănite, intrară în gloată, în desordine, ntspăimântaţi, alergând, în sala sfatului domnesc

Din acea mulţime speriată, exasperată, două fete, două copile, se repeziră în braţele vistierului Cândescu, strigând: «Scăpare, tată! scăpare!»"

Simţiţi, vă rog, toată gingăşia logică a acestei îmbelşugări de cuvinte: mulţimea intră în gloată şi în dezordine, ea este nu numai înspăimântată, ci şi speriată şi exasperată, ea are hainele nu numai rupte, ci şi sfâşiate, şi atunci în braţele vistierului Cândescu se reped două - nu numai fete, ci şi copile.

La pag. 82:

„Boieri, femei, copii, bătrâni, oşteni ieşiră toţi în linişte dar având pe figuri aceeaş durere, aceeaş exasperaţiune, aceeaş desperare".

Durere, exasperaţiune şi desperare!

„Armaşul Dincă Sârbu, şearpe încolăcitor, fiinţă târâtoare, astucioasă, hipocrită, fiirbă şi trădătoare, suflet damnat, spion şi confident al lui Mihnea, când intră domnitorul în biserică, opri pe comisul Comăneanu la uşa sfântului locaş."

Grozav e Dincă Sârbu, şi ar fi şi mai grozav dacă nu ar deveni ridicol în această descriere.

„Astfel se făcu trista şi ruşinoasa instalare a lui Mihnea III, cu pronosticuri atât de lugubre şi în condiţiuni atât de funebre pentru ţară."

Condiţiuni funebre? Aceasta nu prea are înţeles în româneşte. Dar pe d. Ghica nu-1 supără neînţelegerea. In fantazia d-sale cea învăpăiată, adjectivele înoată cu grămada, şi d-sa pescuieşte când pe unul, când pe altul, şi-1 aruncă fără alegere în braţele vreunui substantiv. Folosul acestei procedări literare este că poţi petrece timpul cu variaţii asupra aceleiaş teme, cu combinări şi permutări în marginea numărului de cuvinte date. înţelesul rămâne acelaş şi uneori fraza câştigă. D.e.:

„Astfel se făcu lugubra şi funebra instalare a lui Mihnea cu pronosticuri atât de triste şi în condiţiuni atât de ruşinoase pentru ţară".

Şi mai sus, pag. 75:

„Nici o voce nu răspunse, toată lumea, tăcută şi cuprinsă de o adâncă întristare, păstra un silenţiu lugubru".

Lumea tăcută păstra un silenţiu! Sau, tot aşa de bine, lumea silenţioasă păstra o tăcere. Sau, mai amplificat: lumea lugubră păstra un silenţiu tăcut.

Am cita mai multe simptome ale d-lui Pantazi Ghica, dacă am fi avut răbdarea să cetim novela d-sale şi în numărul revistei de la 1 aprilie 1873. Dar această răbdare n-am avut-o şi ne mărginim să spunem că d. Ulysse de Marsillac în *Journal de Bucarest* o laudă foarte mult şi o numeşte savantă.

între expresiile cu care d. Pantazi Ghica înavuţeşte sărmana limbă română figurează, pe lângă silenţiul lugubru, rapace, avaricios, astucios, furb şi adat *(adonne)*.

Mult mai fin e d. Vasile Alexandrescu-Ureche.

Oh, d-sa vorbeşte cu preferinţă despre lucruri pe care, necunoscându-le însuş bine, presupune că nici cititorii nu le cunosc, şi pe acest fundament înşiră la cuvinte de o fenomenală combinaţiune.

După un tipic cunoscut încă din *Adunarea naţională,* pe care o inspira d-sa odinioară, d. Alexandrescu-Ureche, în studiul asupra lui Miron Costin, cu care începe juna *Revistă,* vrea să ne arate meritul lui Miron Costin ca om de ştiinţă şi ne zice:

„După cum Cantu defineşte istoria *conform ultimelor, modernelor teorii:* «Phistoire est le recit d'evenements importants afin de connaître le passe et par lui de conjecturer l'avenir probable»... aşa a zis Miron Costin când ne spune că istoria ne învaţă: *«Cu acele trecute vremi să pricepem cele venitoare!»*

Care e meritul lui M. Costin ca om de ştiinţă? Dar ce dezvoltare mai admirabilă de inteligenţă ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile ştiinţei *cu secole mai nainte de aţâţi nemuritori lucrători* în ogorul ştiinţific, în ogorul istoriei, la Apusul Europei!"

Ce mistificare mai este şi aceasta? Nu este adevărat că ideea de a concepe istoria ca o ştiinţă a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o „ultimă modernă teorie". Aceasta a trebuit să treacă prin capul tutulor istoricilor, de când istorici

există, şi este anume relevată în Polybius, în Tacitus, în Cicero, dacă, după dorinţa lui Cornelius Nepos, îl numărăm şi pe acesta printre istorici. Prin urmare, Miron Costin în fraza citată nu a făcut alta decât a spus şi el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat „cu o admirabilă inteligenţă concluziunile ştiinţei" moderne.

La pag. 1 şi 2 a revistei ni se susţine că:

„istoria, fiica filozofiei, nu vine decât după ce poezia populară începe a răcea",

şi îndată se adaogă:

„istoria germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul Analelor (?)".

La pag. 2, d. Alexandrescu vorbeşte despre lăutarii, care singuri

„fac istorie... pe timpul lui Atila (5), la palatul Biciului lui Dumnezeu".

Acel (5) pus lângă Attila ne trimete în josul paginei, la autorii antici din care îi izvorăşete d-lui Ureche această ştiinţă. Acolo găsim numit, pe lângă Priscus, şi pe^. *Marcellinus.* Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe la 330) era de mai mulţi ani mort când a început domnirea lui Attila (434-453) şi istoria lui merge numai pană la 378 d.Chr.

La pag. 9, eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucureşti ne spune că „istoria de caracter filozofic" se născu

„cu Voltaire, abia în secolul XVII şi XVIII".

Voltaire istoric în secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani când se sfârşeşte secolul al 17-lea, şi în această vârstă el de-abia ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, necum o istorie de „caracter filozofic".

Dar unde este tare d. Ureche este în citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află în elementul său, începe a-şi pierde

cumpătul, sonul gol al cuvintelor de botez şi de familie îl transpoartă în acea lume fericită, unde prozaica lege a logicei şi a exactităţii ştienţifice nu mai domneşte. Cu deosebire ne preumblă atunci prin ţara spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, şi ne încântă cu sonuri ca cele următoare:

„Nu, orcât am putea supăra vreunul din acele spirite de care altădată râdeam, pe care azi le deplângem - spirite pururea gata a deprecia ce este românesc - nu, repeţim, Miron Costin nu este Villehardouin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita, Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Villani; nu este *afortiori,* catalogării de date şi domni ai Germaniei feodale... Miron Costin este în fond *«istoric»*\"

Bietul zeţar nu s-a prea orientat în aşezarea literelor acestor spanioli, şi astfel *errata* de la sfârşitul numărului ne invită să cetim *Ocampo, Morales* în loc de *Olaniro Morales.* Fie şi Ocampo, Morales!

Să ne atragem în treacăt - deşi cu multă mâhnire din parte-ne - râsul sau deplângerea d-lui Ureche, mărturisind cu sinceritate că, după părerea noastră, nu ar fi nici o scădere pentru Miron Costin de a fi comparat lui Comines sau lui Froissart. D. Ureche crede că Miron Costin le este fără comparare superior, după acelaş tipic după care credea altă dată, într-un foileton al *Adunării naţionale,* că o palidă imitare a lui Vacărescu este superioară originalului lui Goethe.

La pag. 6, d. Ureche ne înşiră alte nume, spunându-ne că:

„Miron Costin este deja istoricul care întreabă la fapte cauzele lor, şi la cauze recunoaşte o ordine, o sistemă oarecare, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Rotek, Cantu, Thiery".

Ce-o fi căutând printre aceşti istorici Leibniz şi Descartes? Altă dată, d. Ureche, vorbind despre arhitectura noastră, ne spunea că celebrii arhitecţi ai Italiei ar fi invidioşi de ea şi ne cita între aceştia şi pe Cimabue, care însă este celebru în pictură.

Dar în starea intelectuală în care se află d-sa când scrie nici nu e vorba de exactitate a citărilor. Totul e ca sonul gol al numelor proprii să producă efect, şi în această privinţă trebuie să recunoaştem că Cimabue e foarte bine ales.

In numărul *Revistei contimporane* de la 1 aprilie ni se înfăţişează doi autori mai noi, cu lucrări mai scurte.

Unul este D. Aug. Laurianu. D-sa face o critică a unei traduceri din Moliere şi a dramei d-lui Scurtescu, *Rhea Silvia*. Ştiţi că despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius în câteva rânduri, la începutul istoriei sale, că a fost vestală, dar că a născut totuş pe Romulus şi Remus. Completa lipsă de tradiţiuni mai lămurite asupra ei nu împiedică pe d. Laurianu de a scrie:

„Pentru a tracta asemene subiecte, se cere, pe lângă atâtea alte condiţiuni, pe care d. Scurtescu le posedă îndestul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt, al mezului social în care se petrece acţiunea, şi acest mez social să radieze în toate epizodele dramei *Rheei Silviei*.

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are înţeles, dar cuvintele sună a ceva.

Acelaş domn scrie la pagina 158 şi 159:

„Nu este aici locul de a căuta raţiunea preeminenţei traducţiunilor asupra compoziţiunii şi raportul ce esistă între autor şi esecutor. Când vom scrie în special despre teatrul nostru, vom elucida aceste chestiuni colaterale rândurilor de astăzi. Deocamdată, ne mulţumim de a declara într-un mod categoric că n-avem idei preconcepute contra nici unuia din modurile în care se manifestă literatura scenală la noi".

Auzi, frate! Junele Laurianu ne declară „într-un mod categoric" că nu are „idei preconcepute"!

Ce fericire pentru „literatura scenală" a României şi pentru „cestiunile colaterale rândurilor de astăzi"!

Cel din urmă autor însemnat în no. 2 al *Revistei* se numeşte George Marian. D-sa pare a fi de la Ploieşti, căci ne vorbeşte despre

„un **colţ** al ţărei unde m-am ploeştit - era să zic pleoştit".

Acest domn de la Ploieşti, eram să zic... are mult spirit. D-sa iubeşte „la causerie" ca la Paris şi o introducere în *Revista contimporană* prin un *Ciaiu la doamna Cutare*. Ce mai eleganţă în toată conversaţia! Domnul de la Ploieşti o începe prin a face doamnei Cutare din Bucureşti un

„compliment pentru toaleta sa de un perfect bun-gust",

şi complimentul era, fără îndoială, de un perfect bun-gust, ca şi cel următor, despre care ne spune d. Marian:

„cultul frumosului esistă în Ţara Romanească. Mă inhăţai de acest cuvânt ca să spun că n-ar putea fi indoinţă despre aceasta decât numai când frumosul n-ar fi reprezintat la noi prin imagine vii ca d-na *Cutare*. Complimentul însă nu produse efect."

Dar nu pentru aceste galanterii ploeştite, eram să zic..., intră d. George Marian în această mică cercetare. D-sa merită a figura în ea fiindcă împărtăşeşte ameţeala d-nului Ureche în privinţa numelor proprii. După ce ne-a spus, desigur cu multă competenţă, că concertele Societăţii filarmonice sunt

«destinate a face pe public să fugă văzând numai numele lui beethoven pe afiş",

continuă:

«Graţie d-nei *Cutare,* mă împăcăm cu muzica clasică de care mă desgustase concertele puţin divertisante ale Societăţii filarmonice. Un caet din Mozart se afla pe piano. Doamna *Cutare* îl deschise şi ne juca **Nemuritoarea** uvertură a operei *Freischiltz* (Robin des Bois)."

Admirabila doamna Cutare! Deschide un caiet din Mozart Si joacă din el uvertura lui *Freischiltz*. Ai să vezi că în numărul

viitor al *Revistei* are să deschidă caietul lui Weber şi să ne joace uvertura lui *Don Juan.*

După exemplele fenomenale, citate pană acum, am mai adăoga câteva cuvinte în privinţa întregei întreprinderi numite *Revista contimporana,* dar ne e teamă că redactorii ei vor declara, cu modestia junelui domn Laurianu,

„într-un mod categoric",

că nu au *idei preconcepute* nici măcar în contra - beţiei de cuvinte.

RĂSPUNSURILE „REVISTEI CONTIMPORANE"

(AL DOILEA STUDIU DE PATOLOGIE LITERARA)

(1873)

Lupta între *Revista contimporană* şi critica din *Convorbiri literare* s-a încins cu multă căldură. *Revista* de la 1 iunie 1873 publică un răspuns lung al d-lui P. Grădişteanu, un răspuns ceva mai scurt, dar foarte puternic, al d-lui V. Alexandrescu-Ureche şi câteva cuvinte gentile ale d-lui D. Aug. Laurianu, iar d. Pantazi Ghica şi-a ales un cerc mai întins de cetitori şi îşi răspândeşte observările d-sale în contra noastră prin cel mai însemnat jurnal politic din capitală.

Fiind vorba de o luptă literară, să ne fie iertat a înlătura mai întâi tot ce ne pare că trece peste limitele ei.

Aşa, d. Petru Grădişteanu vorbeşte de victemele *arţagului* meu, de *piticii* din *ortaoa* „Junimei", zice că noi tăgăduim *cu sfruntare, cu turbare* meritul părinţilor literaturei şi spune că *pamfletul* meu îi reaminteşte *că Voltaire compară pe unii critici cu broaştele care se zice că sug veninul pământului spre a-l comunica celor care le ating.*

D. Vasile Alexandrescu-Ureche observă că *unui zeţar îi e permis să fie ignorant ca un redactor de la* Convorbiri, că, de cetea mult *Convorbirile,* de *tâmpire* nu scăpa, şi împărtăşeşte cetitorilor săi că *în casa d-lui Maiorescu nu lipseşte o clarinetă S' un contrabas, pe lângă un piano.*

D. Pantazi Ghica numeşte pe adversarul său *un fel de farceur literar,* spune că unii membri ai societăţii Junimea" sunt *adaţi la umorism între mai multe pahare de bere* în *Borta rece* (o cârciumă cunoscută din Iaşi, citată şi de d. Laurianu-junior în contra noastră) şi observă că stilul meu *cam se aduce mult cu stilul şi buna-cuviinţă ce ar găsi cineva în epistola unui comis-voyageur negutătoresc.*

La aceste cuvinte şi altele mai tari de felul lor nu am nici un răspuns. Ele sunt personalităţi fără interes într-o discuţie literară; ar fi chiar de natură a tăia orce discuţie, dacă alte considerări mai însemnate nu ar impune continuarea ei ca o datorie.

Lăsăm dar expresiilor reproduse mai sus tot caracterul lor, fără a le mai atinge.

Căci ele nu ne înaintează în dezlegarea singurei întrebări importante aici: cum rămâne cu obiectul propriu al criticei noastre literare?

Cum rămâne cu trocheele lui Dositei, pe care *Revista contimporană* le numeşte hexametre? Cum cu *esploziunea entuziasmidui nobil* pentru ţevile de apă aduse de prinţul Moruzi? Cu *convulsiunile înflăcărate?* Cu *profuziunea craterului în erupţiune?* Cu *ridicarea* d-lui Sion *din adolescenţă* şi *aşezarea* d-sale *în capitală?*

Cum rămâne cu *lumea tăcută* a d-lui Pantazi Ghica, care *păstra un silenţiu?,* sau cu Armaşul Dincă Sîrbul, care era

„şearpe incolăcitor, fiinţă târâtoare, astucioasă, hipocrită, furbă şi trădătoare, suflet damnat, spion şi confident al lui Mihnea?"

Cum rămâne cu Ammianus Marcellinus, pe care îl citează d. Ureche pentru timpul lui Attila? Sau cu Voltaire, care începe istoria de caracter filozofic în vârsta de 6 ani? Sau cu Cimabue, care devine celebru în arhitectură?

etc, etc, etc.

Cum rămâne cu aceste fenomenale... scăpări din vedere, aceste... mici erori strecurate într-o câtăţime cam mare în primele două numere, numerele de recomandaţie, ale unei *Reviste* de literatură, artă şi ştiinţă, publicată în anul 1873 în capitala unui stat care aspiră la cultură şi nu este cu totul lipsit de viaţa literară?

Iacă singura întrebare la care se aştepta un răspuns din partea *Revistei contimporane,* şi totodată singurul punct în jurul căruia se poate mişca discuţia noastră mai departe.

I

Aşadar: ce a răspuns *Revista* la erorile imputate şi cum a răspuns?

Critica noastră relevase cinci articole: studiele literare ale d-lor Sion şi Ureche, novela d-nului P. Ghica, recenziunea d-lui D. Laurianu şi un articol al d-lui Marian. începem cu o mărturisire împăciuitoare: în privirea apărării ce d. Grădişteanu face în favoarea d-lui G. Marian de la Ploieşti, suntem aproape de a ne înţelege cu d-sa. D. Grădişteanu (p. 390) numeşte scrierea d-lui Marian

„un articol de *blagues* - cuvântul în limba română n-are ecuivalent decât, poate, *mofturi'.*

Din momentul în care *Revista* califică articolul d-iui Marian de *mofturi,* nu mai avem de discutat asupra acestui punct. S-ar simplifica discuţia chiar şi asupra celorlalte puncte, dacă *Revista* ar consimţi să numească cu aceeaş expresie calificativă şi celelalte articole relevate de noi, critica d-lui Laurianu, novela d-lui P. Ghica şi mai ales studiul istorico-literar al d-lui Ureche. Căci *mofturi* este îndeaproape înrudire cu numele ce ne-am permis noi a-1 aplica de la început acelor articole din *Revistă* şi despre care presupunem că nu este încă uitat.

Asemenea, suntem datori să recunoaştem că nu mai încape discuţie asupra uverturei lui *Freischiltz,* pe care d-nul de la Ploieşti o atribuia lui Mozart. în aceeaş zi (1 mai) în care a apărut critica noastră în *Convorbirile literare* din Iaşi, a apărut în

no. 3 al *Revistei* din Bucureşti rectificarea. Pasagiul criticat de noi din no. 2 al *Revistei* era:

„Un caiet din Mozart se afla pe piano. D-na Cutare îl deschise şi ne jucă nemuritoarea uvertură a operei *Freischiltz."*

şi aici *Erata* din no. 3 observă:

„în no. 2 al *Revistei,* la pag. 186, rândul 11, sărindu-se un rând din manuscris, după cuvântul *juca* să se adauge: Sonata în sol major, apoi termină cu."

Aşadar, d-na Cutare jucă din caietul lui Mozart sonata a 8-a şi apoi termină cu uvertura operei *Freischiltz.*

Unii se miră cum de zeţarul sărise rândul din manuscript aşa de bine încât fraza tipărită avea un aer foarte natural, mai natural chiar decât cea îndreptată, şi par a se îndoi de istoria cu rândul cel sărit.

Noi însă nu ne credem în drept a pune la îndoială erata *Revistei,* şi, prin urmare, primim rectificarea făcută fără rezervă.

Mergem chiar mai departe: ne mirăm de ce *Revista* nu s-a folosit de *Erata* ei într-un mod mai bogat, oarecum mai isteţ? Nu vedea că aici este mijlocul cel mai simplu de a scăpa de toate greutăţile?

De exemplu: la pag. 15 din no. 1 al *Revistei zicea* d. Sion:

„In adevăr, voiţi exametre? ascultaţi:
Limbele să salte
Cu cântece nalte."

De ce să nu zică erata din no. viitor al *Revistei:*

„în no. 1 al *Revistei,* pag. 15, rândul 6 de jos, sărindu-se câteva cuvinte din manuscris după cuvântul *voiţi* să se adauge: «trochee care nu sunt»... exametre?"

şi toată greşeala a dispărut!

Asemenea pentru d. Ureche:

„în no. 1 al *Revistei,* la pag. 2, rândul 2 de jos, unde se citează autorii pentru timpul lui Attila, sărindu-se două rânduri din manuscris, după cuvântul *Am. Marcellinus* să se adauge: «din nenorocire nu scrie nimic despre Attila, dar cu atât mai mult scrie»... Priscus".

Şi aşa mai departe şi pentru celelalte erori *in dulce infinitum.*

Dar revista nu a ales acest mod expeditiv şi prudent de a întâmpina critica făcută, ci şi-a susţinut erorile, încercându-se a aduce argumente în favoarea unora din ele.

Să le examinăm şi pe aceste.

Constatăm însă mai întâi că acea parte a criticei care privea disertaţia d-lui Sion asupra poetului Conachi a rămas fără întâmpinare. O menţinem dar deocamdată aşa cum a fost făcută.

Trecem la d. Ureche, care s-a crezut obligat să-şi susţie cele 7 erori ale d-sale cu orce preţ - vom vedea îndată cu ce preţ.

1. *Eroarea d-lui Ureche relativă la Ammianus Marcellinus.*

Pasagiul din no. 1 al *Revistei contimporane* este în întregul lui următorul:

„Mult timp, multe sute de ani, coloniştii lui Trajan n-avură alţi istorici decât *tradiţiunea* fidelă, şi alăturea cu ea pre acei lăutari, cari, încă la Roma, aveau deprinderea a cânta la ospeţe faptele oamenilor celebri.[4] Pe timpul lui Attila[5], la palatul *Biciidui lui Dumnezeu,* ca si mulţi secoli după aceea la curtea domnilor români, singuri lăutarii fac istorie.

[4] *Soliţi* sunt primis temporibus in epulis canere convivae ad tibicinem de clarorum hominum virtutibus. Salustiu.

[5] Am. Marcellinus. Priscus."

în contra acestui pasagiu făcusem noi în *Convorbirile literare* de la 1 mai 1873 următoarea critică:

„Acel (5) pus lângă Attila ne trimete în josul paginei la autorii antici, din care îi izvoreşte d-lui Ureche această ştiinţă. Acolo găsim numit, pe lângă Priscus, şi pe *Am. Marcellinus.* Ammianus Marcellinus citat pentru timpul lui Attila? Mare descoperire! Ammian (născut pe

la 330) era de mai mulţi ani mort când a început domnirea lui Attila (434-453), şi istoria lui merge numai pană la 378 d. Chr."

Ce are de zis d. Ureche la această critică? Cum îşi va susţinea *singurul* punct în discuţie: citarea lui Ammianus Marcellinus după cuvintele „pe timpul iui Attila"?

Iacă răspunsul d-sale *(Revista* din 1 iunie 1873, pag. 320, 321, 322):

„Un no. 5 stă pus după vorba *Attila* în scrierea mea (pag. 2), şi nu ştiu de ce supără pe nervosul d. Maiorescu.

Oare nu este adevărată aserţiunea că *lăutarii,* primii cântăreţi, *poeţi, fac istorie... pană pe timpul lui Attila?*

Probeze-mi-se că nu, şi va remâne de minciună Voltaire cu opiniunea sa despre ignoranţa criticilor."

Nu am să probez că nu, şi nu am să probez că da, fiindcă nu s-a vorbit nici un cuvânt despre aceasta. Singurul punct în discuţie este: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Să relevăm deocamdată cuvântul *pană* vârât acum de d. Ureche înaintea cuvintelor *pe timpul lui Attila.* Acest *pană* nu stă în pasagiul criticat.

D. Ureche continuă:

„Ce este greşit în aserţiunea mea când, citând pe *Salustiu,* am scris că la romani încă istoria începe cu poezia, cu cântecele *(soliţi* sunt primis temporibus etc.)?"

De această aserţiune a d-sale nu e vorba în critica noastră.

„De acest obicei ne vorbeşte şi *Nonniu* (II, 70), care aminteşte că Varon numea pe cântăreţi:*pueri modeşti..."*

Poate să vorbească Nonniu: nu sunt în chestie *pueri modeşti.* Departe de aceasta!

„Ce păcat făcui susţinând că acest mod de a face *istoria* a trecut şi la Dacia şi că persistă pană chiar sub Attila?"

Nimeni nu a relevat vreun asemenea păcat, nu este în chestie.

„Era oare permis filozofului, literatorului din Iaşi a nu şti cine fură barzii la gali (vezi Eucan, I, v. 27), scaldi la scandinavi etc.?...

Cetit-a eruditul d. Maiorescu pe Tacit? Apoi nu spune el cum se cânta la barbari pe timpul lui (Canitur adhuc barbaras apud gentes. Annal., II, 88)?

D-sa, care ştie toate, nu ştie că la *goţi* în **Dacia** încă se cântau la ospeţe faptele strămoşilor, după cum o spune Iornandes (după Cassiodore, ministrul lui Theodosiu)?"

Nu sunt în chestie nici barzii la gali, nici Tacitus, nici goţii din Dacia. In chestie este un singur punct: citarea lui Amm. Marcellinus pentru timpul lui Attila.

„Apoi nu cumva eruditul d. T. Maiorescu pretinde că Ammian Marcellin este rău citat pentru descrierea moravurilor hunilor?"

întreabă d. Ureche. Nu pretinde aceasta d. Maiorescu.

„Istoricilor de la *Convorbiri* aceasta poate să le pară lucru nou, dar Ammian Marcellin este autoritate pentru epoca apariţiunii hunilor şi isgonirea goţilor de către ei din Dacia."

Nu este în chestie epoca apariţiunii hunilor, nici izgonirea goţilor.

„Ce ar zice acest ilustru domn când într-o carte cu titlu *Histoire d'Attila et de ses successeurs* ar afla citat pe Ammian Marcellin de nenumărate ori?...

Histoire dAttila şi Amm. Marcellin!

- E un ignorant, ar esclamâ negreşit d. Maiorescu.

Acel ignorant se chiamă însă *Amedee Thierry!"*

De o fineţă admirabilă! D. Ureche îşi asociază pe Amedee Thierry şi ne dă a înţelege că în privinţa lui Ammianus Marcellinus este de aceeaş erudiţiune.

Să nu batjocorim memoria lui Amedee Thierry, de-abia răposat! Nu el este în chestie: nu el ar fi putut să aibă vreodată

inspirarile d-lui Ureche asupra izvoarelor istorice. Când în *Histoire d'Attila et de ses successeurs* a lui Am. Thierry se vede citat Ammianus Marcellinus, nu este pentru chiar timpul domnirii lui Attila, ci pentru prima apariţiune a hunilor în Europa şi pentru moravurile lor de atunci, de care a trebuit să se ocupe Thierry în eminenta sa lucrare.

Dar, cum am zis, nu este aici punctul în discuţie. Să revenim la el.

„Pentru ce dar acel no. 5 îl pune în furie contra mea?"

Lăsând *furia* la o parte: pentru că prin acel 5 se citează Ammianus Marcellinus pentru timpul lui Attila.

Dar aici d. Ureche răspunde:

„Eu n-am citat pentru epoca lui Attila pe Ammian Marcellin şi no. 5 pus după vorba lui Attila nu se raportă la Attila, ci la epoca hunilor."

Aşa? Apoi atunci de ce atâta sfadă? De cel acel nomol de erudiţiune? Acele săgeţi de întrebări îndreptate în contra criticului din Iaşi?

Chestia este cu mult prea simplă pentru aceasta:

„No. 5 pus după vorba Attila nu se rapoartă la Attila".

Iacă cea mai simplă şi cea mai elegantă ridicare a greutăţii.

Păcat atunci de întreaga pagină 321 din *Revistă* şi de jumătăţile paginelor 320 şi 322. Lucrul se făcea mai bine după sfatul ce ne-am permis să-1 dăm adineaori printr-o îndreptare în *Erata* acestei interesante *Reviste*. D.e.:

„Erata.

No. 5 pus la pag. 2 a *Revistei* după vorba Attila nu se raporta la Attila, ci..."

nu mai ştiu la ce.

Mai bine să făcea lucrul desigur în acel chip, dar de tot bine tot nu se făcea. De tot bine se va face lucrul numai atunci când *Erata* vreunui număr viitor al *Revistei* ne va zice:

„Ea pag. 2 *a Revistei, no. 1 să se şteargă numele Ammianus Marcellinus cu totul."*

Căci ce vrea să dovedească d. Ureche cu Ammianus? Să lăsăm la o parte, după dorinţa d-sale, timpul lui Attila, şi să presupunem că d-sa ar fi citat pe Ammian numai pentru acel timp al hunilor despre care se ocupă în adevăr istoria lui.

Ei bine, pană pe timpul lui Attila, în epoca *apariţiunii hunilor,* pentru care Ammian este autoritate, ce vrea să ne arete d. Ureche prin citarea lui? Dacă-i recitim pasagiul în discuţie, vedem că este vorba de afirmarea d-sale că:

„singuri lăutarii fac istoria; lăutarii şi *tradiţiunea fidelă".*

De unde o scoate aceasta d. Ureche?

„Pentru Ammian Marcellin eu n-am indicat o anume pagină",

zice d-sa cu oarecare naivitate. Dar *putea* să indice o anume pagină sau, mai exact, un anume capitol şi o anume carte din Ammian?

Nu putea, fiindcă nu există. Am cetit din nou întreaga °arte 31 din istoria lui Ammian, în care vorbeşte de huni, am recitit capitolul 3 şi îndeosebi capitolul 2, cel cu celebra descriere a acelei ginte sălbatice, nicăieri nu există nici cea mai mică aluzie la *cântăreţi, lăutari sau tradiţiunea fidelă a hunilor;* din contră, după ce Ammian a spus că hunii „rătăcesc fără locaşuri hotărâte, fără vatră şi lege, fără obicei statornic", rezumă barbaria lor în frumoasele cuvinte: „Nimeni dintre ei nu poate răspunde la întrebarea: de unde eşti? Căci fiecare a fost aiurea zămislit, aiurea născut, aiurea crescut."

La o asemenea ginte nu poate fi vorba de *tradițiunefidela* şi de *lăutari* care *fac istorie,* şi dar citarea lui Ammianus Marcellinus trebuie suprimată.

2. *Eroarea d-lui Ureche relativă la Voltaire.*

Pasagiul d-lui Ureche criticat de noi este următorul *[Revista,* no. 1, pagina 9):

„Metoda cealaltă *«adprobandum»* relată evenimentele numai spre a lua din ele ocaziunea de a discurge de organizarea politică a popoarelor, despre legile lor, despre progrese, civilizare... Această din urmă metodă dădu naştere, cu Voltaire, abia în secolii XVII şi XVIII, istoriei de caracter filozofic. După pilda acelui geniu dominant între enciclopedişti, scriseră istoriile, disertaţiunile lor Millot, Raynal în Francia; Hume, Robertson, Gibbon în Anglia etc."

La aceasta am observat noi în *Convorbiri literare* de la 1 mai 1873:

„1^ pag. 9 eruditul nostru profesor de istorie la Universitatea din Bucureşti ne spune că «istoria de caracter filozofic» se născu cu Voltaire, abia în secolii XVII şi XVIII. Voltaire istoric în secolul 17? Dar Voltaire este de 6 ani când se sfârşeşte secolul al 17-lea, şi în această vârstă el de-abia ar fi putut scrie un tractat ca acela al d-lui Ureche, necum o istorie de «caracter filozofic»."

Care este întâmpinarea d-lui Ureche în contra acestei critice? Va fi mai uşor de astă dată să o analizăm, fiindcă ştim acuma, din experienţa cu Ammianus Marcellinus, metoada d-sale de apărare, zigzagurile prin care încearcă a se feri de direcţia dreaptă a discuţiei.

„Ce-i pasă d-lui T. Maiorescu că Zarate *(Manuel de litterature,* edit. 7, 1856, pag. 170) a zis: «în secolii XVII şi XVIII *luă istoria caracterid filozofic propriu al său. Voltaire fiu primul care în Francia îi dete această direcţiune».* "

în adevăr, ce-mi pasă? Istoria a putut să ia caracter filozofic în secolii 17 şi 18. Voltaire a putut să fie cel dintâi care *în Franța* i-a dat această direcţie: chestia nu e aici! Chestia este dacă istoria de caracter filozofic s-a născut cu Voltaire în secolul al 17-lea?

„Această formă *sileptică* de cugetare să nu încapă în mintea filozofului supusă la atâtea *silepsei*

Forma sileptică poate autoriza împreunarea mai multor obiecte *felurite* într-o singură expresie, dar nu autoriză niciodată şi nicăieri împreunarea sintactică de contraziceri, şi dacă cineva, d.e., în loc de a zice: *multe bătălii celebre s-au câştigat pe timpul romanilor, asemenea multe, mai ales prin perfecționarea armelor de foc, s-au câştigat în zilele noastre,* ar zice: multe bătălii celebre s-au câştigat de la romani până în zilele noastre prin perfecţionarea armelor de foc, ar comite - nu o silepsă, ci o eroare, fiindcă timpul romanilor exclude perfecţionarea armelor de foc, precum vârsta lui Voltaire exclude scrierea istoriei filozofice din partea sa în secolul 17.

„Zicând ca *Zarate* că istoria filozofică este din secolul XVII şi XVIII, făcut-am o erezie?

Nimeni nu a vorbit de o asemenea erezie.

„Dar nu sunt din secolul XVII Rollin, Bossuet, Fleury?"

Nu sunt în chestie Rollin, Bossuet, Fleury.

„Şi oare nu este adevărat că numai în secolul XVIII, cu *Voltaire,* istoria luă definitiv caracterul ce-1 avu sub pana lui Millot, Raynal etc? Voltaire e acela care" etc

Aceasta poate să fie adevărat, dar nu e în chestie, precum nu e în chestie nici tirada următoare asupra meritelor lui Voltaire.

într-atâta se încheie întâmpinarea d-lui Ureche asupra acestui punct. Neprobând ea nimic, eroarea d-sale cu Voltaire rămâne nejustificată.

Când ar rămânea numai atât! Dar prin întâmpinarea d-sale se înmulţesc erorile, erori de acelaş fel: contraziceri şi citări false.

Să recapitulăm observările din răspunsul de la pag. 423:

„Zarate a zis: «în secolii **17** şi **18** luă istoria caracterul filozofic propriu al său. Voltaire fu primul care în Franţa-i dete această direcţiune.»"

D. Ureche crede în autoritatea lui Zarate, fiindcă ni-1 opune. Aşadar, cel dintâi care în Franţa dete istoriei caracter filozofic fu Voltaire; însă istoricul Voltaire ştim că a fost în secolul al 18-lea. Cu toate aceste d. Ureche zice îndată mai jos:

„Zicând ca *Zarate* că istoria filozofică este din secolul **17** şi **18,** făcut-am o erezie? Dar nu sunt din secolul **17** Rollin, Bossuet, Fleury?"

Aşadar, francezii Rollin, Bossuet, Fleury au scris, după d. Ureche, istorii filozofice în secolul 17. Dar atunci cum rămâne cu afirmarea de mai sus a lui Zarate că Voltaire (din secolul 18) fu *primul* care *în Franţa* dete istoriei direcţiunea filozofică?

Aceasta cam are aerul de contrazicere. Sau este numai o formă sileptică?

Să relevăm altă greşală, oarecum mai substanţială:

„Dar nu sunt din secolul **17** Rollin, Bossuet, Fleury?"

exclamă d. Ureche pentru a proba că istoria filozofică este şi în secolul 17.

Nu i-a fost destul experienţa cu Voltaire; trebuie s-o mai păţească şi cu Rollin!

Rollin nu este istoric în secolul 17. Rollin este, ce e drept, născut în secolul 17 (şi Voltaire era născut în secolul 17), dar nu devine autor decât în secolul al 18-lea. Prima lui publicare este din 1713, iar *Histoire ancienne* este de-abia de la 1730-1738.

Hotărât lucru, numele proprii sunt nefericirea d-lui Ureche.

3. *Eroarea relativa la începutul istoriei germanilor.*

în primele pagini ale *Revistei contimporane* d. Ureche zisese:

„«Orice neam începe întâi prin poezie
Fiinţa de-şi pricepe»

este un adevăr ieşit din poetica pană a lui Vacărescu. Şi acest adevăr îl confirmă cercetarea desvoltării cugetării la toate popoarele Europei. Acest studiu demonstra, ca regulă nestrămutată, că filozofia, că istoria, fiica filozofiei, nu vin decât după ce poezia populară începe a tace, nu vin decât atunci când naţiunea s-a aşezat şi a gustat din viaţa liniştei publice. Mai mult încă, *Hist. Var.* ale lui *Elien,* în *Ermip* **(1),** în *Aristot* (2) aflăm că grecii *cântară* **pană** şi legile lor înainte de a cunoaşte scrisoarea.

La început istoria nu se scrie, ci se face, zice *Quinet.* Tradiţiunile sunt conservate sub forma poetică şi transmise din tată în fiu cu toate erorile proprii copilăriei popoarelor, fără conesiune de cauze cu efecte. Aşa, istoria germanilor începe cu cântul lui *SiegjriedînpoemtdAnalelor."*

între simptomele de suferinţă de care se ocupa gluma noastră literară (glumă şi nu prea) era şi „contrazicerea gândirilor puse lângăolaltă".

Ca exemplu am relevat şi acel pasagiu din studiul asupra lui Miron Costin cu următoarele cuvinte:

„La pag. **1** şi 2 a revistei ni se susţine că istoria, fiica filozofiei, nu vine decât după ce poezia populară începe a tăcea, şi îndată se adaogă: istoria germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul Analelor (?)"

Cum se justifică acum d. Ureche? *Revista* de la 1 iunie, pag. 319 şi 320:

„Ce află d. Titu Maiorescu în aceste şiruri ale mele chiar şi alese de domnia-sa, după trebuinţa cauzei sale?
O erezie?"

Nu: de erezie nu este vorba.

„Să probeze că nu e adevărat că:

«Orce neam începe întâi prin poezie ființa de-și pricepe», cum zice Vacărescu."

Nu am să probez fiindcă nu e în chestie.

„Am zis că primii poeți, că primii muzicanți fură primii cronicari ai popoarelor...

Istoria *nemților* domnului Maiorescu, ea însăș începe, adause, cu un cânt din Niebelungen... Dar tot eu am arătat ce diferință este între linus, peani, treni, rapsozi, între cântăreții primi ai faptelor și între *istorici*. **Istoria** însă nu este balada lăutarilor cântând la mesele domnilor faptele domnilor trecuți cu laudă. Unde este contrazicere dară când, spunând ca Quinet (pag. 299, tome IX, ed. 1857, Paris) că *„L'histoire allemande commencepar le chant de Siegfied",* adaog că **istoria** (nu balada, nu cronicul, ci **istoria,** fiica filozofiei) nu vine decât după ce poezia populară începe a *tăcea?"*

Unde este contrazicerea? în chiar aceste cuvinte! Dacă se susține că *istoria* (orce fel de istorie) vine *după ce poezia* populară tace, nu se poate susținea îndată că *istoria* germanilor începe cu *cântul* lui *Siegfried.*

Aici este aceeaș contrazicere ca în cazul citat mai sus cu istoria filozofică în Franța din secolul 17, și din aceeaș cauză, adică din cauza citărilor nemistuite. Dar d. Ureche nu se liniștește cu atât. D-sa continuă:

„Istoria germanilor începe cu cântul lui Siegfried în poemul *Analelor.*

D. T. Maiorescu pune aci un?

Să adăogăm și noi la? al d-lui Maiorescu pe unul al nostru mai compact?

Ce însemnează acel? acel erudit?

Privește el vorba *analelor,* cum a tipărit-o un zețar căruia e permis să fie ignorant cât un redactor de la *Convorbiri?*

Poemul *analelor!...* Are de ce râde d. Maiorescu, căci zețarul, tot atât de familiar ca d-sa cu numele unor istorici ca Ocampo, Morales, le-a zețuit greșit, d-sa nu știu corige *Analelor* prin *Amalelorl*

într-adevăr, Voltaire avea dreptate: *nu este mai rea ignoranță decât a criticilor!"*

Un semn de întrebare pus în paranteză după propoziția unui autor este știut că însemnează îndoiala aceluia care a pus semnul de întrebare despre adevărul propoziției.

Semnul de întrebare al nostru exprimă dar îndoiala despre adevărul afirmării d-lui Ureche că istoria germanilor începe cu cântul lui Siegfried din poemul *Analelor,* greșeala de tipar a *Revistei* d-sale, nu a noastră, pe care o îndreptează d. Ureche prin *Antalelor* (ar fi fost mai bine să zică Amalilor, fiindcă este vorba de amali, eroii goților). *Poemul Antalelor* d-lui Ureche este, cum ne spune d-sa însuș în răspunsul citat mai sus, poemul german *Nibelungen.*

Dar este oare sigur că istoria germanilor începe cu cântul lui Siegfried din *Nibelungen?*

Dacă pe la 1857 a fost poate iertat unui literat francez să zică *Phistoire allemande commence par le chant de Siegfried,* în anul 1873 nu mai este iertat unui literat să zică așa în treacăt: istoria germanilor începe cu un cânt din *Nibelungen.* Astăzi, după polemica iscată la 1851 de I. Grimm în contra lui Lachmann, literatura germană este lămurită asupra timpului Nibelungiior și susține că acest poem a fost compus în secolul al 12-lea după Christos din tradiții poetice mai vechi.

Nimeni însă nu va putea afirma că istoria germanilor începe cu un cânt tocmai din secolul al 12-lea d. Chr. Dacă era vorba de a se cita cel mai vechi poem însemnat al germanilor, trebuia să fie citat așa-numitul *Cânt* al lui *Hildebrand,* din secolul al 8-lea, și nu *Nibelungen,* din secolul al 12-lea.

Iacă ce voia să zică acel semn de întrebare pus după afirmarea d-lui Ureche; și acum rămâne numai să ni se explice ce voia să zică semnul mai compact al d-sale?

4. *Grămădirea nepotrivită a numelor proprii.*

„Dar unde este tare d. Ureche" -

scrisesem noi în *Convorbiri literare* -

„este în citarea de nume proprii. Acolo d-sa se află în elementul său, începe a-și pierde cumpătul, sonul gol al cuvintelor de botez și

de familie îl transportă în acea lume fericită unde prozaica lege a logicei şi a exactităţii ştiinţifice nu mai domneşte. Cu deosebire ne preumblă atunci prin ţara spaniolilor, pe unde controlul este mai greu, şi ne încântă cu sonuri ca cele următoare:

«Nu, or cât am putea supăra vre-unul din acele spirite, de care altă dată râdeam, pe care azi le deplângem, spirite pururea gata a deprecia ce este românesc, nu, repeţim, Miron Costin nu este Villehardoiiin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines, el nu este Olanyro Morales, Zurita Garivay, Muntaner, Mariana, Moncada; nu este asemenea autorul cronicelor de Napoli, nici Vilîani; nu este *a fortiorî*, catalogării de date şi domni ai Germaniei feodale... Miron Costin este în fond *„istoric"!»"*

La aceasta răspunde d. Ureche în *Revista* de la 1 iunie:

„Ce-mi mai impută d. T. Maiorescu?

«Unde este tare d. Ureche, scrie d. Maiorescu, este în citarea de nume proprii... Cu deosebire ne preumblă prin ţara spaniolilor, pe unde controlul este *mai greu* şi ne încântă cu sonuri ca cele următoare...»

Aici citează din scrierea mea pasagiul începând cu aceste vorbe:

«Nu, or cât am putea supăra vre-unul din acele spirite de care altă dată râdeam, pe care azi le deplângem, spirite pururea gata a deprecia ce este românesc, nu, repeţim, Miron Costin nu este Villehardouin, nici sire de Joinville, Froissart, Filip de Comines... Miron Costin este în fond istoric.»

Şi d. Maiorescu, ca să probeze că sunt ignorant, numeşte **spanioli** istoricii cronicari francezi şi italieni. Când vorbeşte de Froissart, Comines etc. zice că mă preumblu în ţara *spaniolilor! Y).* T. Maiorescu, care ştie cum s-a prăsit tot neamul redactorilor *Convorbirilor* din maimuţele lui *Darwin,* ignoră cine fu un Comines, un Morales!...

Ah! ignoranţa criticului este cea mai rea din ignorante!"

Ce mai fineţă de procedare! Nu cumva d-nul Ureche şi-a *scris* răspunsurile d-sale pentru acel soi de cititori cari într-o discuţie se mulţumesc de a citi numai pe una din părţi, fără a se întreba ce zisese şi ceailaltă? Atunci ne-am explica denaturarea prea făţişe ce o încearcă d-sa în privinţa tutulor punctelor în discuţie. însă, pe lângă acel soi de public, există fără

îndoială - deşi într-un număr mai mic - cititorii cu simţimântul elementar de dreptate, care într-o discuţie, dacă o urmăresc, îşi dau osteneala să asculte *amândouă* părţile. Şi, înaintea acestor oameni mai cu minte, cum va rămânea d. Ureche cu răspunsul d-sale?

în relevarea noastră critică reproducesem *întreg* pasagiul d-lui Ureche, cu acea duzină de nume proprii citate de d-sa, şi fiindcă cea mai mare parte a acestor numiri sunt numiri de spanioli, am zis: „cu deosebire ne preumblă atunci prin ţara spaniolilor". Cine zice „cu deosebire ţara spaniolilor", zice două lucruri: întâi că sunt şi alte ţări în chestie, al doilea, că între ele ţara spaniolilor este deosebită. Şi, în adevăr, d. Ureche în citatul pasagiu ne preumblă prin Franţa, prin Italia, prin Germania, dar ne preumblă „cu deosebire" prin ţara spaniolilor.

D-sa însă acum, răspunzând criticei noastre, lasă la o parte tocmai numele spaniole în reproducerea pasagiului său, şi susţine apoi că noi am numit spanioli pe cronicarii francezi şi italieni.

Prestidigitatorii obişnuiesc cunoscutul *tour de passe-passe* de a prezenta mai întâi două obiecte şi de a face apoi să dispară unul din ele în mânecă, spre marea surprindere a copiilor spectatori. Tocmai pe spanioli şi-a găsit d. Ureche să şi-i escamoteze astfel din propriul său citat? Ce neagră ingratitudine!

5. *Eroarea d-lui Ureche cu definiţia istoriei.*

întregul pasagiu în chestie, publicat de d. Ureche în no. 1 al *Revistei contimporane,* este următorul:

„Care sunt meritele lui M. Costin ca istoric, ca om de ştiinţă? înşeles-a el, ca şi Ureche, predecesorele său, ce diferenţă este între un cronic şi între o istorie? înţeles-a el diferenţa ce trebuie să fie între el istoric şi între acei lăutari care, pe timpul său şi a fiului său, N. Costin, *«la mesele domnilor cântau cântecele domnilor trecuţi»? Este* Miron Costin cronicarul saxon, alcătuitorul de o specie de almanahe istorice seci Şi grele de mistuit, almanahe care însemna la anul cutare *naşterea*

cutăruia domn, la data aceasta *ivirea unei comete,* la luna cealaltă *împușcarea de către rege, la vânătoare, a unei vidpe...;* sau este M. Costin deja *istoricul* care întreabă la fapte cauzele lor, și la cauze recunoaște o ordine, o sistemă oarecare, ca Vico, *Leibnitz, Descartes,* Rotek, Cantu, Thiery etc? La toate aceste întrebări M. Costin răspunde cu câteva cuvinte, când din convingere științifică ne spune, ne definește care este după el scopul istoriei. Vornicul Ureche, desvoltând definițiunea dată despre *istorie de Valeriu Flacu, «rerum cognitiopraesentium»,* a zis că: *«mulți scriitori s-au nevoit de au scris rândul și povestea țărilor și au lăsat isvodpe urmă și bune și rele se rămână feciorilor și nepoților, să le fie cele bune de învățătură, iar cele rele ca să se poată ferire și să se socotească, și celor bune să urmeze».* Miron Costin a zis și mai bine decât Ureche. Acest al doilea cronicar al nostru ne-a spus, ca Herder, cum *«istoria ne deschide mintea de ajungem cu credință spre Dumnezeu»,* cum ea, istoria *«depărtate locuri de ochii noștri ne face de le putem vede cu cugetul nostru».* Ca și Cicerone, care definea istoria prin *«testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae»,* și după cum Cantii o definește, conform ultimelor, modernelor teorii: *«Thistoire est le recit d'evenements importants, afin de connaître le passe et par lui de conjecturer l'avenirprobable...»* așa a zis Miron Costin, când ne spune că istoria ne învață: *«Cu cele trecute vremi să pricepem cele venitoarel»*

Care e meritul lui M. Costin ca om de știință? Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligență ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile științei cu secoli mai nainte de ațâți nemuritori lucrători în ogorul științific, în ogorul istoriei, la apusul Europei!"

în contra concluziunii de mai sus am scris noi în *Convorbiri literare:*

„Ce mistificare mai este și aceasta? Nu este adevărat că ideea de a concepe istoria ca o știință a vremilor trecute pentru a pricepe pe cele viitoare este o «ultimă, modernă teorie». Aceasta a trebuit să treacă prin capul tutulor istoricilor de când istorici există, și este anume relevată în Polybius, în Tacitus, în Cicero, dacă, după dorința lui Cornelius Nepos, îl numărăm și pe acesta între istorici. Prin urmare, Miron Costin în fraza citată nu a făcut alta decât a spus și el o cugetare de istoric, dar nu a anticipat «cu o admirabilă inteligență concluziunile științei moderne»."

în adevăr mistificarea este manifestă.

Dacă recitim întregul pasagiu al d-lui Ureche, vedem următorul șir al ideilor d-sale: „Care e meritul lui Costin ca om de știință? înțeles-a el diferența între cronică și istorie? *La toate aceste întrebări* răspunde Costin prin definiția istoriei conform ultimelor modernelor teorii." Și acum d-nul Ureche revine cu aceleași cuvinte la întrebarea de la începutul pasagiului: *„care e meritul lui M. Costin, ca om de știință? Dar ce desvoltare mai admirabilă de inteligență ca aceea a lui M. Costin, care ajunge la concluziunile științei cu secoli mm nainte de ațâți lucrători în ogorul istoriei.* "Așadar, după d. Ureche, definițiunea lui Cantu este ultima modernă teorie, și meritul lui Costin este de a o fi anticipat. Aici era obiectul criticei. Să vedem acum întâmpinarea d-lui Ureche.

„Probat-a d. T. Maiorescu că definițiunea adusă de mine de la Cantu: *«Uhistoire est le recit»* nu este definițiunea la care s-a oprit, după certe *pro* și *contra* știința, istoricii moderni?"

Nu am trebuit să o probăm, fiindcă nu am pus-o în chestie.

„învățatul Maiorescu... vine să spună, ca o înfruntare, ignorantului Ureche că, că M. Costin nu e *om mare,* căci a definit istoria ca Polibiu, Cicero, Tacit, lucru ce zisesem încă din 1860 și o tipărisem în 1865!"

Dacă d. Ureche la 1865 tipărește o opinie și ia 1873 tipărește opinia contrară, atunci ne dă un nou exemplu pentru acel simptom de suferință ce i-1 cunoaștem deja și care se numește contrazicere, iar noi, din parte-ne, nu facem alta decât să susținem pe d. Ureche de la 1865 în contra d-iui Ureche de ia 1873.

Relevăm în treacăt neadevărul că am fi contestat mărirea mi M. Costin în genere.

„Dar va zice d. Maiorescu cu aerul său triumfal: dar aceste toate u justifică asserțiunea că Miron Costin *«a anticipat cu o admirabilă*

inteligență concluziunile științei moderne». Ce apropiere face d-sa între vorba *concluziunile* (la înmulţit) şi între *difinițiunea* istoriei de M. Costin?

Acele *concluziuni* ale ştiinţei moderne, întrevăzute de Costin, se referă la multe alte puncte, pe cari le recomand cu generozitate de creştin d-lui Maiorescu, a le citi barem acum în dicţionarul filozofic al lui Voltaire la vorba *Histoire* (pag. 195)."

La alte puncte? La punctele din dicţionarul lui Voltaire? Apoi atunci discuţia iarăş s-a simplificat. Observăm numai că despre aceste nu a fost vorba în pasagiul citat şi că *concluziunile* (la înmulţit) sunt în deplină apropiere cu obiectul lor, adică cu *ultimele moderne teorii* (asemenea la înmulţit) conform cărora defineşte Cantu istoria, după d. Ureche.

Dar, în fine, dacă d-sa retractează înţelesul pasagiului de mai nainte, dacă recunoaşte că meritul lui Costin este altundeva decât în anticiparea definiţiunii istoriei, atunci nu mai avem nimic de zis, şi rămâne chestia cum rămăsese cu acel 5 „pus după vorba Attila", „care nu se raporta la Attila".

6. *Ceailaltâ grămâdire nepotrivită de nume proprii.*

In critica din *Convorbiri literare* se mai zicea în privinţa studiului literar al d-lui Ureche:

„La pag. 6, d. Ureche ne înşiră alte nume, spunându-ne că: «Miron Costin este deja istoricul care întreabă la fapte cauzele lor, şi la cauze recunoaşte o ordine, o sistemă oarecare, ca Vico, Leibnitz, Descartes, Roteck, Cantu, Thieiy». Ce-o fi căutând între aceşti istorici Leibnitz şi Descartes?"

La aceasta răspunde d. Ureche:

„Eruditul d. Maiorescu ignoră că *Leibnitz* a scris *istoriei* Pentru numele lui Dumnezeu, erudite critic, *un coup* de Bouillet, iute... Ce zice? «Leibnitz mourut en 1716... II fut â la fois jurisconsulte, publiciste, theologien, physicien, mathematicien et historien!!»"

Nu este în chestie ce ştie sau ce ignoră d. Maiorescu. în chestie este dacă, într-un studiu literar asupra lui Miron Costin, citându-se istoricii Vico, Rotteck, Cantu, Thierry, în opoziţie cu cronicarii, se poate cita şi Leibniz printre ei. Şi aci susţinem că nu. Fiindcă Leibniz este celebru ca filozof şi matematic, iar nu prin faptul secundar că a scris şi *scriptores rerum Brunsvicensium* etc, aşadar, nu ca istoric.

Tot aşa de greşită ar fi, d.e., următoarea grădămire de nume proprii: N . N . este un adevărat pictor ca Ingres, Delacroix, Cornelius, Kaulbach, Goethe, şi orcine ar fi în drept să întrebe: ce o fi căutând Goethe printre aceşti pictori? Căci, deşi Goethe a făcut multe picturi în viaţa lui şi a avut chiar timpuri (în Frankfurt, la 1772 şi în Roma, la 1787) unde s-a ocupat cu o pasiune aproape exclusivă de pictură şi se credea destinat pentru această artă, totuş, celebritatea lui fiind altundeva decât în pictură, nu se poate cita printre pictorii celebri ca un semen al lor.

„Numele lui *Descartes* supără pe d. T. Maiorescu? De ce numele lui nu ar putea sta alăturea cu ale unor istorici?"

continuă a întreba d. Ureche. De ce nu? Fiindcă nu este istoric, nu este istoric deloc, nici măcar atât cât Leibniz.

„«La recherche de la veri te dans tous Ies ordres d'idees et la communication de cette verite par Ies moyens meme que Descartes a employes, **toute** *la litterature du 17-e siecle est La»* (Nisard, *Hist. litt. franc,* T. II, 3-eed., 1863)",

întâmpină d. Ureche mai departe. Ei şi? Din aceea că Nisard zice *toute la litterature du 17-e siecle est lu,* urmează că Descartes este istoric? în *toute la litterature* se cuprinde şi poezia; urmează de aici că s-ar putea zice: N . N . este poet celebru, ca Lamartine, Victor Hugo, Heine, Lenau şi... Descartes?

„Ce păcat făcui că vorbind de nouele căi ale istoriei mă referiiu la Descartes, acest *genie effrayant,* cum îl califică Nisard?"

Nisard poate să califice pe Descartes *genie effrayant,* Descartes tot nu devine istoric.

Menţinem dar şi această parte a criticei noastre aşa cum a fost făcută şi ne grăbim a închide dosarul d-lui Ureche cu ultima observare.

7. *Eroarea cu Cimabue*

„Altă dată d. Ureche, vorbind despre arhitectura noastră, ne spunea că celebrii arhitecţi ai Italiei ar fi invidioşi de ea, şi ne cita între aceştia şi pe Cimabue, care însă este celebru în pictură."

La aceasta întâmpină d. Ureche:

„Să admitem că aş fi zis aceasta cu ocaziunea vreunui discurs improvizat la vreo solemnitate, unde înlocuiam vreun ministru ca directore al cancelariei cultelor; dar mai în tăi eu n-am pretenţiunea a şti toate, şi apoi Giotto, şcolarul lui Cimabue, nu era arhitect?"

Nu *sa admitem ca aş fi zis,* ci d. Ureche a zis-o în adevăr şi asemenea nu e vorba aici de vreo improvizare *orală* (de aceasta nu ne-am fi atins), este vorba de un articol publicat cu numele d-sale în *Adunarea naţională* din 6 iulie 1869. Şi dacă nu am citat această foaie în *Convorbiri literare* de la 1 mai 1873, cauza este că o citasem deja în *Convorbiri literare* de la 15 august 1869, fără a numi atunci pe d. Ureche, fiindcă atunci puteam încă crede că este un *lapsus calami* din partea d-sale, şi a trebuit să vie *Revista contimporană* să ne arete ce fel de *lapsus* sunt acele ale d-lui Ureche şi ale altor scriitori de tăria d-sale.

Aşadar, cum rămâne cu Cimabue *publicat* arhitect celebru?

„Eu n-am pretenţiunea de a şti toate",

zice d. Ureche. Insă cine afirmă ceva pretinde de regulă că ceea ce afirmă este adevărat, şi cel dintâi mijloc pentru d. Ureche, ca pentru orcare altul, de a dovedi că nu are *pretenţiunea de a şti toate* este de a nu afirma nimic acolo unde nu ştie nimic.

„Şi apoi",

mai adaogă d. Ureche,

„şi apoi Giotto, şcolarul lui Cimabue, nu era arhitect?"

Acest argument îl lăsăm fără răspuns.

Orce am mai zice noi, i-ar slăbi efectul.

Cu aceasta am terminat recapitularea criticei noastre în contra studiului d-lui Ureche şi ilustrarea întâmpinării d-sale la acea critică.

Ne rămâne încă o datorie de îndeplinit: ne rămâne de arătat cetitorilor că o asemenea critică minuţioasă îşi are însemnătatea ei în starea literaturei române de astăzi şi că nu este o lipsă de respect pentru publicitate dacă ne-am oprit aşa de mult la cercetarea unei procedări puţin obişnuite în viaţa literară.

Ne vom îndeplini această datorie după ce mai întâi vom fi încercat să ne explicăm şi cu d. Petre Grădişteanu.

II

Cu d. Petre Grădişteanu ne putem explica mai uşor. D. Grădişteanu, într-un avânt de generozitate, a intervenit în discuţia noastră cu unii (nu cu toţi, cum pretinde d-sa) din scriitorii *Revistei contimporane,* s-a pus neprovocat să apere pe dd. P. Ghica, Laurianu şi Marian şi să critice apoi, la rândul său, *Convorbirile literare.*

D. Grădişteanu fusese, ce e drept, şi d-sa criticat în *Convorbirile literare* de la 15 sept. 1871 pentru o mică fantazie dramatică asupra umbrei lui Mihai Viteazu.[1] Dar dacă acest fapt poate pune la îndoială imparţialitatea judecăţii d-sale asupra noastră, uu împuţinează întru nimic generozitatea avântului d-sale.

[1] Vezi mai sus, pag. 178.

D. Grădişteanu nu este erudit şi literat *exprofesso,* nu este, ca d. Ureche, profesor de literatură şi istorie la o universitate a statului, şi dacă d-sa ar comite chiar, pe ici, pe colo, unele erori în afirmările sale, dacă ar arăta chiar oarecare lipsă de cunoştinţă de cauză în cauzele în care binevoieşte a se amesteca, dacă, d.e., ar cere (pag. 294) de la o rimă masculină a d-lui Eminescu să aibă

„aceeaş silabă ultimă",

ca şi când rima ar reclama aceasta vreodată şi nu s-ar cere numai *identitatea sonurilor începând de la vocala intonată,* fără privire la celelalte sonuri ale silabei (d.e., *loi-foi, chaos-flots,* g/oire-£oire; *Racine):* dacă, în alt exemplu, ar susţine în contra d-lui Bodnărescu (pag. 395) că epigrama trebuie să fie

„de genul satiric",

ceea ce, precum ştiu toţi câţi au studiat această materie, este neexact; dacă, în al treilea exemplu, ar crede (pag. 400) că după Darwin oamenii sunt descendenţi direcţi ai maimuţelor, pe când Darwin, ca şi Haeckel - precum este obşteşte cunoscut în lumea cultă - susţine că oamenii se coboară numai din acelaş neam cu maimuţele de astăzi şi nu sunt descendenţii, ci colateralii lor - totuş, asemenea erori ale d-sale nu sunt primejdioase, nu se impun minţii şcolarilor cu autoritatea unui curs de literatură şi ştiinţă şi nu viţiază cunoştinţele altora în urma vreunei încrederi deosebite în afirmările d-sale.

Trebuie chiar să relevăm cu recunoştinţă în d. Grădişteanu că înainte de a intra în arena luptelor critice ne arată pregătirile d-sale pentru acest scop, ne învaţă (pag. 385) etimologia grecească a cuvântului critică

„Kpixeiv a judeca, **xexvr)** artă",

şi ne spune înalta idee ce şi-o face d-sa despre misiunea criticului:

„Criticul trebue să semene cu acei înţelepţi bătrâni ai lui Fenelon cari preşed la luptele pacifice ale atleţilor în arena ce ei au implut odinioară de sgomotul triumfului lor".

Bătrâneţea înţeleaptă şi triumfurile anterioare le cere d-sa cu tot dinadinsul de la un critic, pare a ne imputa nouă lipsa de bătrâneţe (pag. 390) şi se întreabă cu ironie (pag. 391):

„Dar unde este şi arena pe care d. Maiorescu să o fi umplut vreodată cu sgomotul triumfurilor sale?"

Aceste aspre condiţii ce le impune d. Grădişteanu unui critic în chiar momentul când şi d-sa îmbrăţişează această misiune produce o mare impresie în favoarea d-sale, şi din parte-ne, fără a-1 mai întreba de vârstă, suntem pe deplin încredinţaţi de *sgomotul triumfurilor* cu care a *umplut* odinioară *arena* literară.

Aşadar, cu un asemenea critic sperăm că ne vom înţelege mai uşor, şi ne grăbim de a o încerca.

Despre d. P. Ghica observase critica din *Convorbiri literare* că d-sa, într-un limbagiu violent, grămădeşte cuvintele cu prea mare îmbelşugare, deşi cu *toată gingăşia logică.*

D. Grădişteanu justifică unele din aceste îngrămădiri, explicându-ne deosebirea ce există între terminii lor, şi aşa ne arată ce bine a împreunat d. P. Ghica *în gloată* şi *în desordine, speriat şi exasperat, rupt şi sfâşiat, două fete şi două copile, durere, exasperaţiune şi desperare.*

Noi credem că d. Grădişteanu nu a nemerit punctul în discuţie. întrebarea nu era dacă în grămada de cuvinte a d-lui P- Ghica se poate găsi vreo deosebire lexicală între fiecare cuvânt şi celelalte puse lângă dânsul. Căci aceasta era ştiut de mai nainte: limba nu-şi creează cuvintele în zadar; din momentul în care pentru acelaş fel de idei sunt mai multe vorbe dintr-o limbă, este sigur că fiecare din ele va avea o nuanţă de înţeles prin care se deosebeşte de celelalte: altfel nici nu s-ar fi creat.

Dar singura întrebare era: dacă este iertat unui scriitor să grămădească cuvintele în modul cum a făcut-o d. Pantazi Ghica, deşi fiecare cuvânt are nuanţa sa proprie de înţeles?

Şi aici noi am susţinut şi susţinem că nu. Căci tocmai operaţia logică de a distinge nuanţele prea fine ale unor cuvinte cam de acelaş înţeles este contrară intenţiei unui stil de novelă.

Aşadar, imputarea adusă scrierii d-lui Pantazi Ghica este acea „gingăşie logică", precum anume am observat-o, şi d. Grădişteanu a crezut că apără pe d. P. Ghica expunându-ne cu de-amănuntul tocmai lucrarea intelectuală prin care se pot deosebi cuvintele d-lui Ghica cât pentru „gingăşia logică"!...

Dacă, d.e. (variem exemplele cu o citare din ultimul număr al *Revistei),* d. Pantazi Ghica scrie (pag. 350):

„Radu era tânăr, frumos, voinic, mândru şi viteaz",

atunci face o grămădire de cuvinte greşită, cel puţin mândru şi viteaz trebuiau să lipsească, şi când d. Grădişteanu şi-ar da osteneală să ne arete aici deosebirea ce există totuş între *voinic, mândru şi viteaz,* noi i-am răspunde admirându-i „gingăşia logică".

Un ultim exemplu din d. Pantazi Ghica {*Revista,* pag. 353), şi am terminat explicarea.

„Dacă cineva a putut descrie bucuria, fericirea ce simt nişte vechi amici regăsindu-se în supreme momente de primejdie, îşi poate face o idee de bucuria şi fericirea acelor nobili cai şi a lui Radu Buzescu regăsindu-se: caii ninchezau, săriau, se jucau, puneau boturile lor pe obrazul său; el ridea, plângea, îi mângâia, îi săruta, îi îmbrăţişa într-o nespusă frenezie de mulţumire.

Doamna, deşteptată şi dânsa, privea pe fereastră această scenă poetică, lacrime curgeau pe figura ei, lacrime dulci şi consolatoare astă dată: ea trăise pană atunci lângă o fiară selbatică, şi acum se găsia între oameni cari, ca dânsa, aveau o inimă, simţeau şi lăudau pe Dumnezeu.

După ce aşeză caii lui Radu la grajd, puse de-i curăţă, îi ţesălă, îi peria, le aşternu floare de fân şi paie moale.

Nu le dete şi ovăz?

Dar destul despre aceste lucruri elementare, aşa de elementare încât d. Grădişteanu (pag. 386) ne cam ia în nume de rău *puţina seriozitate* a punctului nostru de vedere, din care am criticat numai cuvintele şi nu *caracterele persoanelor, verosimilitatea situaţiunilor, teza morala* a novelei d-lui Ghica. Pare că ar fi fost cu putinţă să se vorbească despre caracterele şi teza morală a unui scriitor din a cărui pană au ieşit pasagele miraculoase relevate mai sus.

Şi cum eram să discutăm noi fie şi cea mai mică fineţe de stil cu d. Pantazi Ghica când însuş d. Grădişteanu, care, fără îndoială, scrie mai bine decât d. Ghica şi are o simţire mai dreaptă despre convenienţa stilistică, arată, cum am zice, sinceritatea de a ne imputa din observările noastre asupra d-lui Marian, cel care băuse *ceaiul la doamna Cutare,* următorul galicism:

„Mai cu samă îmi displace, de la un critic atât de autorizat, galicisme ca acesta: «D-sa iubeşte *la caiiserie»;* de când e ţara românească, tomânii au zis: «D-sale îi place», dar nu: «D-sa iubeşte *la causerie».* A trebuit să iasă la iveală un limbist de forţa d-lui Maiorescu ca să se întroducă asemenea locuţiuni."

Grozavă e slăbiciunea limbistului criticat de d. Grădişteanu! închipuiţi-vă numai: el vrea să-şi bată joc de un autor care mtr-un mod cam greoi imitează stilul francez de foiletoane, Şi în loc de a zice despre acest autor ca toţi românii că-i *place sa stea la vorbă,* zice ca francezii: „D-sa *iubeşte* la «causerie» ca la Paris şi o introduce în *Revista contimporană ".* Ce mai galicism!

Este aceasta o epigramă sau o enigmă? întreabă, d. Grădişteanu (pag. 396). Şi una şi alta: epigramele, ca şi fineţele de stil, sunt uneori enigme, a căror dezlegare atârnă de la înţelegerea cetitorului.

Ar mai rămânea să vorbim despre mica parte a d-lui D. A. Laurianu din critica noastră. însă în privinţa modestiei acestui june autor de a declara *într-un mod categoric* că nu are

ideipreconcepute, nu credem că se mai poate discuta, şi nu am mai reveni nici la *moravurile şi mediul social de* pe timpul Rheei Silviei, dacă d. Grădişteanu, cu această ocazie, nu şi-ar fi permis a pronunţa cuvântul de lealitate, imputându-ne că am înjumătăţit în critica noastră ideea d-lui Laurianu.

Chestia e aşa. Noi zisesem în *Convorbiri literare-.*

„Ştiţi că despre fabuloasa Rhea Silvia ne spune Livius în câteva rânduri, la începutul istoriei sale, că a fost vestală, dar că a născut totuş pe Romulus şi Remus. Completa lipsă de tradiţiuni mai lămurite asupra ei nu împedecă pe d. Laurianu de a scrie: «Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâte alte condiţiuni, pe care d. Scurrescu le posedă îndestul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt, al mezului social în care se petrece acţiunea, şi acest mez social să radieze în toate epizodele dramei *Rheei Silviei».*

Mediul social de pe timpul Rheei Silviei! Lucrul nu prea are înţeles, dar cuvintele sună a ceva."

Să fie oare aşa greu de a nemeri şi aici punctul în discuţie? Singurul lucru criticat este că s-a cerut studiul mediului social unui timp fabulos, lipsit de orice tradiţiune mai lămurită. însă, observă d. Grădişteanu, în pasagiul anterior se explicase d. Laurianu. Să-i cităm dar şi pasagiul anterior:

„Nu pretindem că cel ce cântă o epocă greacă, romană etc. să scrie în limba acelei naţiuni; departe de noi această aberaţiune. Cerem însă ca Achile să nu facă tirade de amor, ca un gentilom de la curtea lui Ludovic XIV, cum ni-1 presinta Racine în *Iphigenie en Aulide* şi ni se pare că Romul e mai mult un democrat revoluţionar din secolul al XIX decât un tâlhar crescut în codri când se adresează la Amuliu în modul următor.

Urmează apoi câteva versuri din actul V, scena VIL

„Pentru a tracta asemenea subiecte, se cere pe lângă atâte alte condiţiuni, pe care d. Scurtescu le posedă îndestul, şi un studiu aprofundat al timpului, moravurilor, cu un cuvânt, al mezului social în care se petrece acţiunea, şi acest mez social să radieze în toate epizodele dramei.

Aceasta lipseşte *Rheei Silviei"*

în ce raport stă acel pasagiu anterior cu obiectul criticei noastre? Tot ce a putut zice d. Laurianu în pasagiul precedent nu-1 autorizează *întru nimic* mai mult a adresa d-lui Scurtescu (şi cu ce ton magistral!) cererea stranie de a face

„un studiu aprofundat al timpului, al moravurilor, cu un cuvânt, al mediului social în care se petrece acţiunea",

mediu social fabulos, necunoscut, lipsit de orce descriere istorică.

Prin urmare, cuvântul de *lealitate* este aici, ca şi la pag. 387, aruncat cu nechibzuinţă din partea d-lui Grădişteanu.

Am terminat partea esenţială a răspunsului ce eram datori să facem adversarilor din Bucureşti.

Dar acum vedem pe autorii criticaţi din *Revista contimporană* uitându-se cu mândrie la atacul ce d. Grădişteanu la rândul său îl încearcă în contra *Convorbirilor literare,* a acestei *foiţe* tâmpitoare (expresia d-lui Ureche), din care toate numerele de 6 ani încoace nu au avut nici a zecea parte din succesul unui singur număr din *Revistă* (expresia d-lui Pantazi Ghica) şi pe care se însărcinează *Revista* a o face cunoscută în ţară prin binevoitoarea ei citare (expresia d-lui P. Grădişteanu, toţi trei redactori colaboratori ai *Revistei contimporane).*

Insă faţă cu critica d-lui Grădişteanu în contra *Convorbirilor literare,* poziţia mea este uşoară, fiindcă este poziţia unei complete rezerve. Datoria mea (datorie ce o cred de oarecare importanţă) era de a susţinea critica începută în contra *Revistei contimporane* în primele sale numere. Aici era toată chestia, şi m privinţa acestei chestii stratagema d-lui Grădişteanu de a schimba obiectul criticei nu mă priveşte, fiindcă nu contribuie m nici un mod la întărirea sau slăbirea criticei făcute.

Să fi fost scrise alte jurnale literare de mai nainte orcât de rău ar fi vrut, aceasta nu micşorează greşelele relevate ale *Revistei* de acum, şi dacă în tot timpul lor de 6 ani provincialele *Convorbiri* din Iaşi nu ar fi fost alta decât o *foiţă tâmpitoare,* aceasta nu era un motiv suficient pentru ca în capitala României, în care se concentrează toate ilustrările ei, la 1 martie şi la 1 aprilie 1873 să ni se prezente numerele din *Revista contimporană* aşa cum ni s-au prezentat.

Modul de apărare ce se încearcă prin asemenea contra-atacuri ne pare a se întemeia mai mult pe o sofismă oarecum populară decât pe o idee bine cugetată, şi nu înţelegem cum s-ar putea vreodată examina legitimitatea unei critice din ceea ce s-ar fi zis mai înainte sau mai în urmă fără nici o relaţie directă cu ea însăş. Căci la întrebarea: care critică este autorizată? răspunsul este: aceea care, în limitele obiectului ei, cuprinde adevărul! Alt criteriu pentru judecarea ei nici nu poate exista. Şi, spre a arăta eroarea acelei sofisme populare chiar în poziţia ei cea mai favorabilă, să admitem că nu numai *Convorbirile literare* în totalitatea lor, dar îndeosebi noi, care am început critica contra *Revistei contimporane,* am dat prin scrierile noastre anterioare dovadă că suntem cel mai de rând autor al limbei române, că avem un stil mai rău decât acela al d-lui Pantazi Ghica şi o aparentă mai falsă de erudiţiune cu un fond mai slab de cunoştinţe solide decât d. Ureche; totuş, acest fapt nu ar nimici, nici nu ar slăbi critica noastră în contra erorilor *Revistei,* dacă de altminteri este dreaptă în marginile ei; s-ar vedea atunci numai că un scriitor foarte mediocru în propriile sale scrieri a fost, cu toate aceste, în stare să apere literatura în contra înjosirii ei din partea altora, şi noi am semăna acelui medic care - incapabil de a-şi face diagnoza sa însuş - este totuş folositor prin facultatea de a descoperi relele ce bântuie pe alţii.

Dacă un autor ar avea această facultate pentru viaţa literară, folosul lui nu s-ar putea tăgădui. Căci viaţa literară a dobândit caracterul unei deosebite gravităţi. Ceea ce se scrie şi se tipăreşte

nu mai rămâne mărginit la cercul mic al amicilor şi cunoscuţilor: un public mare şi necunoscut, uneori un întreg popor, o lume întreagă ia parte la acea lucrare, şi nimeni nu poate prevedea cu siguranţă cât bine sau cât rău va produce cuvântul aruncat prin mijlocul tiparului spre perceperea tutulor inteligenţelor. Orce carte, orce jurnal devine astfel o întrebare de *ordine publică,* şi viaţa literară a unui popor în întregimea lui, crescută prin libertatea fiecăruia de a-şi exprima opiniile, s-ar coborî la cea din urmă degradare, dacă nu s-ar simţi şi nu s-ar recunoaşte dreptul şi *datoria* cel puţin a câtorva scriitori de a veghea asupra celorlalţi şi de a le spune din când în când fără nici o cruţare: aici aţi greşit, dacă în adevăr au greşit.

Numai aşa se poate susţinea într-un popor acea nepreţuită lucrare comună care este primul semn de viată a inteligenţei lui: căutarea sinceră a adevărului.

Şi fiindcă s-a pronunţat cuvântul adevăr şi fiindcă trebuie cu toţii să dorim ca sincera căutare a lui să fie scopul manifest în orce discuţie, să ne fie iertat - revenind la *Revista contimporană* - să protestăm în contra procedării ce şi-o permite în numărul din urmă. Noi am fost surprinşi în modul cel mai neplăcut văzând alăturea de d. Ureche şi pe d. Petre Grădişteanu, de la care aşteptam păzirea condiţiilor elementare ale publicisticei, luând parte la o manoperă literară despre a cărei demnitate se va judeca îndată. Ultimele citări şi relevări critice, ce cu părere de rău ne vedem siliţi să le mai facem în rândurile următoare, nu vor fi de prisos, căci în ele este vorba de lucrul cel mai grav ce se poate întâmpla în publicitate, de răspândirea neadevărului cu bună-ştiinţă că este neadevăr.

D. P. Grădişteanu, la sfârşitul articolului său din *Revista* de la 1 iunie, îşi explică *atacul* nostru prin *sistemul întreg* al *direcţiei nouă,* susţinute de societatea „Junimea" din Iaşi, ne spune că această societate e organizată pentru *admiraţiunea mutuală* şi că are următoarele principii:

„Numai literatura şi filozofia germană sunt ce sunt; în şcoală chiar e înlocuim pe autorii latini cu autori germani; limba să nu se mai

poată înavuţi cu nici un neologism împrumutat de la limba mumă, se contestă chiar ca limba latină să fie limba noastră mumă.

Sub pretest de adevăr istoric, se pune înainte că românii sunt o amestecătură de romani, de slavi şi de germani. Pe tărâmul economic şi social pedeapsa de moarte şi cosmopolitismul. Iacă în resumat direcţia *nouă*"

Despre o parte a acestor afirmări ale d-nului P. Grădişteanu, cu toată inexactitatea lor, suntem siguri că d-sa le-a făcut de bună-credinţă, închipuindu-şi că sunt adevărate. Dar o parte a afirmărilor d-sale sunt neadevăruri intenţionate şi, cu toată greutatea acestor cuvinte, nu le putem retrage.

Iacă dovezile: 1. Poate pentru a prepara critica admiraţiunii noastre mutuale, d. Grădişteanu scrie la pagina 392:

„*Genialul* d. Eminescu, pe care *direcţia nouă* îl pune imediat alăturea cu d. V. Alecsandri!"

Direcţia nouă citată aici de d. Grădişteanu este titlul unui lung articol publicat de noi în *Convorbiri*[1], în care se cercetează producerile mai nouă ale literaturii române şi, după ce s-au citat în fruntea lor *Pastelurile* d-lui V. Alecsandri, se face următoarea tranziţie spre poeziile d-lui Eminescu:

„Cu totul osebit în felul său, om al timpului modern în faza lui trecătoare, blazat în cuget, iubitor de antiteze cam exagerate, reflexiv mai peste limitele permise, pană acum aşa de puţin format încât ne vine greu a-1 cita îndată după Alecsandri, dar în fine poet, poet în toată puterea cuvântului, este d-nul M. Eminescu."

Simpla alăturare a acestor rânduri pe lângă afirmarea d-lui Grădişteanu că noi am pus pe Eminescu *imediat alăturea* cu d. Alecsandri ne scuteşte de a mai insista asupra acestei prime dovezi.[2]

[1] Vezi mai sus, pag. 161 şi urm.

[2] Ce ar zice astăzi d. Grădişteanu, chiar dacă am fi pus pe Eminescu imediat alături cu Alecsandri, precum n-am făcut-o şi nu o puteam face la 1872, numai după trei poezii începătoare ale lui!

2. D. Grădişteanu atribuie *Direcţiei nouă* că „limba să nu se mai poată înavuţi cu *nici un neologism* împrumutat de la limba mumă".

Pasagiul nostru relativ la neologisme în citatul articol intitulat *Direcţia nouă* este următorul:

„Cel din urmă semn caracteristic în stilul direcţiei nouă, despre care ne-am propus să vorbim, este depărtarea neologismelor celor de prisos. D. Odobescu de la început, d. Vârgolici în timpul din urmă pot servi de model în această privinţă, care îşi are şi ea însemnătatea ei. Neologismele au ajuns a fi o adevărată îmbolnăvire literară la noi.

Se înţelege de la sine că acolo unde, pe lângă cuvântul slavon, există un cuvânt curat roman, acesta trebuie menţinut şi acela depărtat. Vom zice dar binecuvântare şi nu blagoslovenie. Se înţelege, asemenea, că acolo unde astăzi lipseşte în limbă un cuvânt (nu numai la termenii tehnici), iar ideea trebuie neapărat să fie introdusă, vom primi cuvântul întrebuinţat în celelalte limbi romanice de astăzi. Suntem dar nevoiţi să zicem primitiv, constituţie, disciplină etc.

Dar nu se înţelege cu ce drept am introduce, fără nici o normă, cuvinte nouă chiar acolo unde avem pe ale noastre, de origine romană. Dacă, d.e., am primit să se zică binecuvântare în loc de blagoslovenie, nu putem primi să se zică *benedicţiune* în loc de binecuvântare. U Laurianu scrie în Istoria sa *donuri* în loc de daruri; alţii zic *terra* în loc de pământ, *cercustanţa* în loc de împrejurare, *nu am op* în loc de nu am trebuinţă, *surgm* loc de se nasc" etc.

3. *In şcoală chiar să înlocuim pe autorii latini cu autorii germani,* ne atribuie d. Grădişteanu. Nu putem susţine că d-sa a scris acest neadevăr cu rea-credinţă, fiindcă poate s-a încrezut în colegul d-sale de la *Revistă,* care afirmă acelaş lucru la Pag. 324. însă acest coleg de la *Revistă,* d. Alexandrescu-Ureche, înaintează neadevărul cu rea-credinţă, fiindcă ne citează însuş »*vestita* " noastră *disertaţiune despre limba latină în gimnazii* şi "e anunţă că va publica asupra-i *o serie de articole* (pag. 317). Ei bine, această *vestita disertaţiune* de la 1863, prima noastră publicare în limba română, are titlul:

„Pentru ce limba latină este *chiar m* privinţa educaţiunii morale ''udiul fundamental în gimnaziu?"

şi zice la pag. 22:

„Gradul suprem între toate studiile gimnaziale se cuvine dar limbei latine. Având ca limbă şi literatură în genere o sferă din cele mai întinse şi predomnitoare în inteligenţa şcolarilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are şi propagă calitatea cea eminentă a întregei anticităţi, pe care unii o numesc obiectivitate, alţii realitate, şi a cărei esenţă este: a scoate egoismul sau mai bine individualismul din fiecare om şi a-1 supune pe acesta unei sfere superioare, adecă întru cât este cetăţean - statului şi disciplinei, întru cât este spirit gânditor - naturei lucrului şi adevărului. Astfel, subiectivitatea, cu luptele nefericite ce le produce, lipseşte dintr-însa. Şi de aici provine impresiunea de repaos şi de mărime ce ne-o produce anticitatea, pare că dintr-un râu turburat intrăm în oceanul limpede; de aici provine diferenţa că, pe când în scrierile modernilor auzim totdeauna vorbind un individ cu mărginirea sa egoistă, în operele clasicităţii, în Tucidide, în Cesar şi în Salust, nu auzim pe istoriograf, ci pare că auzim însăş Istoria, în epopeele lui Omer şi în cântecele rustice ale lui Virgilie nu vedem pe poet, ci chiar întâmplarea şi realitatea poetică. Cu un cuvânt, anticitatea şi studiul ei nu ne dă o lume modificată prin creierii vreunui individ pronunţat, ci ne dă lumea simplă şi adevărată, precum este în ea însăş. Aceasta este calitatea nemuritoare care impune spiritului junimii studioase direcţiunea cea mai sănătoasă, care îi deschide un câmp întins pentru activitatea raţiunii, însă o supune totdeodată sub legea naturei lucrurilor sau a adevărului şi astfel îi taie din rădăcină aberaţiunea egoismului. Această calitate este puternicul argument pentru care studiile clasice au fost **pană** acum nutrimentul principal al inteligenţei în omenire şi vor rămânea totdeauna, **pană** când va fi vorba de bine, de adevăr, şi de frumos. însă această calitate o împărtăşeşte limba latină cu limba elină. Ceea ce este *propriu* limbei latine şi o înalţă peste cea elină din punct de vedere al instrucţiunii gimnaziale este simplicitatea şi regularitatea gramaticei. Gramatica latină, cu cele mai puţine excepţiuni, cu o brevitate lapidară, cu o rigoare şi energie de stil pare că ar fi granit turnat, este unică între gramatice şi va rămânea, prin urmare, de-a pururea cel mai bun fundament şi cea mai bună disciplină pentru orce parte a gândirii noastre."

Multe lucruri sunt iertate într-o polemică. Dar a atribui unui om care a scris aceste pagine cu un entuziasm poate prea juvenil pentru limba latină în gimnaziu, a-i atribui că vrea să gonească autorii latini şi să-i înlocuiască cu nu ştim care alţii, iacă un lucru prea tare chiar pentru *Revista contimporană.*

4. Se înţelege, după toate aceste, că nu putea să nu ne atribuie şi d. Grădişteanu *cosmopolitismul.*

însă asupra acestui punct în chiar articolul *Direcţia nouă,* la care se refere d. Grădişteanu, discuţia era lămurită. Am susţinut acolo şi am dovedit că:

„Nici un singur articol din *Convorbirile literare* în genere, nici o singură propoziţie scrisă sau pronunţată de subscrisul îndeosebi nu susţine cosmopolitismul; atât subscrisul cât şi ceilalţi membri ai «Junimii» din Iaşi sunt partizani ai ideii naţionalităţii şi s-au pronunţat totdeauna în acest înţeles."[1]

Am citat acolo cuvintele noastre publicate în *Scrierea limbei romane,* am mai citat cuvintele d-lui A. Xenopol din *Convorbirele literare* de la 15 iulie 1868, am arătat că tot strigătul acesta de cosmopolitism îndreptat contra noastră este

„o mistificare a opiniei publice".

Mistificarea a fost inventată de aceia cari s-au aflat loviţi prin critica noastră tocmai în punctul unde erau periculoşi pentru întărirea naţionalităţii române, a fost inventată de unii dintre scriitorii noştri din Austria, ale căror germanisme au fost criticate de noi (în *Convorbiri literare* de ia 1 iunie 1868), a fost inventată de partizanii şcoalei Barnuţiu, căreia i-am dovedit greşelele în contra dreptului roman[2]; a fost dar inventată de aceia cari, spre a depărta atenţia publică de la o critică poate

[1] Vezi mai sus, pag. 200.
[2] Vezi această cercetare critică în voi. 2 al ediţiei de faţă.

incomodă pentru d-lor, s-au tupilat sub steagul „românismului" şi au strigat în o mulţime de jurnale că se atacă naţiunea când se atacau cruditătile d-lor literare şi ştiinţifice.

A trebuit să vie şi d. Grădişteanu şi să ia parte la o manoperă devenită prea ieftină prin mulţimea celor ce au întrebuinţat-o înaintea d-sale!

Am terminat observările noastre la răspunsurile *Revistei contimporane*. Ele cuprind din parte-ne ultimul cuvânt în această discuţie.

Răbdarea cetitorilor a fost prea încercată prin lunga expunere de pană acum, şi noi nu am avea nici un drept la indulgenţa lor dacă analizarea procedării literare a d-lor Ureche, P. Ghica şi Grădişteanu nu s-ar justifica prin înţelegerea răului ce nişte scriitori ca d-lor pot aduce unei literaturi începătoare.

Poporul român, de câteva decenii, se află inundat sub formele nenumărate ale civilizaţiei apusene. Pentru el este astăzi o condiţie de existenţă de a resorbi din această inundare tot ce poate fi folositor spre înrodirea pământului său.

Un singur mijloc ne este dat aici: munca cinstită, şi clasele cele culte, cărora în prima linie le este încredinţată introducerea nouălor forme în viaţa reală, sunt cele dintâi chemate la acea muncă cinstită. Cu încordarea tutulor puterilor trebuie fiecare din noi să lucreze în sfera ce şi-a ales-o: fie ea orcât de mică, numai lucrul să fie făcut în conştiinţă.

într-o asemenea situaţie trebuie să ne ferim mai ales de un pericol: de fraza goală, de iluzia că formele deşerte pot ţinea locul fondului solid, şi acest pericol este tot aşa de mare în literatură ca şi în politică.

Lupta în contra lui ne pare a fi misiunea principală a criticei române. Fără îndoială, ea nu va fi niciodată în stare să stârpească cu desăvârşire fraza goală şi acea iluzie deşartă din viaţa publică a poporului nostru; se vor găsi totdeauna oameni cari, exploatând aparenţele uşoare, vor pune nălucirea în locul realităţii si caricatura în locul fiinţei adevărate.

Totul este însă ca acestui fel de oameni să nu le fie îngăduit să ocupe locul cel de frunte în mişcarea intelectuală a poporului lor.

Datoria şi folosul criticei este aici de a le arăta treapta pe care stau, pentru ca nu cumva încurajarea lor să producă în juna generaţie ce-i încunjură falsa credinţă că roadele se pot dobândi fără muncă şi laurii fără merit.

CRITICE

(1866-1907)

II

DESPRE SCRIEREA LIMBEI ROMÂNE

(1866)

PREFAŢA
LA EDIŢIA DINTÂI DE LA 1866

In Iaşi s-a format o societate literară Junimea", pentru a cărei revistă era neapărat de trebuinţă să hotărâm o ortografie a limbei române. După discuţii prelungite fără sistem, toţi membrii ne-am încredinţat că prin opinii fragmentare asupra deosebitelor experimente ortografice ce s-au ivit pană acum în scrierile autorilor români, nu se aduce nici un folos, şi că întrebarea trebuieşte odată cercetată în mod sistematic şi complet, aşa încât să se câştige un criteriu mai exact pentru judecarea materiei întregi.

Supt impresia acestei cerinţe au fost scrise paginile următoare. Publicarea lor provine mai întâi din datoria de a prezenta publicului cetitor justificarea ortografiei adoptate. Şi apoi ne-a condus credinţa că ele vor putea contribui la înlesnirea greutăţilor alfabetice ce ocupă astăzi într-un grad aşa de mare atenţia autorilor români.

Dacă din această cauză tractatul ortografic de faţă va afla cetitori, şi cetitori critici, îi rugăm să observe că dezvoltarea ideilor coprinse în el se face pe cale demonstrativă, atât după cercetări fonetice asupra alfabetului latin, cât şi prin deducţiuni din principiul scrierii analizat în partea a treia. Fiecare opinie îşi află dar înţelesul şi justificarea în legătură cu cele ce o preced şi ce o

urmează, şi de aceea o critică care ar despica numai câteva fraze izolate ar fi nedreaptă. Principiis obsta.

Cu această rezervă însă primim orce discuţie asupra materiilor propuse şi vom urmări cu luare-aminte toate observările ce ni s-ar face. îndeosebi suntem datori să susţinem lupta cu şcoala etimologică şi cu cea fonetică, dacă vor răspunde obiecţiilor ce le facem; până ce, în sfârşit, se va înţelege puterea tutulor argumentelor şi se va putea pronunţa o judecată în cunoştinţă de cauză.

Iaşi, iunie 1866

IA EDIŢIA A DOUA

Discuţia cu şcoala etimologică şi cu cea fonetică, de care vorbim în ediţia I, a fost provocată mai mult de străini decât de ai noştri. Ce e drept, Foaia Societăţii din Bucovina a făcut o dare de seamă despre încercarea noastră; d. Sbiera într-o disertaţie a sa, d. Cihac în preţiosul său dicţionar etimologic o amintesc; dar de folosul unei critice adevărate am fost lipsiţi. Un autor de la Blaj şi-a dat osteneala să ocupe multe coloane din Archivul filologic al d-lui Cipariu cu critica noastră îndeobşte, însă maniera sa puţin literară nu ne-a iertat alt răspuns decât tăcerea. (Vezi Critice, voi. I, pag. 135.) Mai importante sunt observările ce străinul Hugo Schuchardt le face în revista România din ian. 1873 asupra principiului scrierii propus de noi. I-am răspuns în partea a treia, cap. II, a cercetării de faţă. Vezi şi notiţa d-lui Picot în Revue linguistique, voi. II.

Astfel, în această ediţie a doua, dealtminteri revăzută şi îndreptată, critica etimologismului şi a fonetismului rămâne în tăria ei relativă de mai nainte.

Bucureşti, ianuarie 1873

IA EDIŢIA A 3-A

De la ediţiile anterioare încoace ideile cuprinse în aceste cercetări asupra scrierii române şi-au făcut drumul Etimologismid Lauriano-Ciprian şi fonetismul Pumnian sunt învinse pe toată linia. Multe din controversele ce acum 20 de ani se discutau cu mare vioiciune sunt astăzi hotărâte prin uzul general al scriitorilor români. Momentid deciziv în această mişcare a fost părăsirea ortografiei etimologice chiar din partea Academiei Române în anul 1880. Raportul ce l-am prezentat atunci în numele unei comisiuni şi care a fost adoptat de Academie în unele părţi esenţiale se află retipărit în acest volum.

Şi u mut sau u scurt, scăpat prin o întâmplătoare sau intenţionată absenţă a unui membru votant şi mai vegetând în publicările Academiei ca o curiozitate de tranziţie, este astăzi părăsit de marea majoritate a scriitorilor.

Unificarea grafică fiind astfel aproape desăvârşită (mai sunt deosebiri în scrierea lui u scurt, i scurt, sc în loc de şt şi a diftongilor ea şi oa), ne rămâne acum datoria să ajungem la unificarea gramaticală.

Cauterets, iulie 1893

LA EDIŢIA DE FAŢĂ

Unificarea grafică de care vorbeşte prefaţa precedentă este acum desăvârşită în Academia Română. Ea se vede introdusă şi in toate actele oficiale, în toate cărţile de şcoală ale Regatului Român şi este primită de cei mai mulţi scriitori dincoace şi dincolo de Carpaţi. Reforma se datoreşte deriziunii luate de Academie în sesiunea generală de la 1904, pe temeiul unui nou raport, prezentat de subscrisul în numele secţiunii literare şi asemenea reprodus în volumul de faţă.

Pe cât se poate prevedea, această ortografie - chiar astăzi predomnitoare - se va răspândi tot mai mult şi va rămânea în esenţă neschimbată. Stăruinţa de a scrie sonul â pretutindeni cu

î şi de a însemna pe î scurt, cu care se mai deosebesc unii scriitori, nu credem că va putea rezista uzului general Considerări filologice, explicări fiziologice, precum se încearcă pentru ı scurt, sau argumentul unităţii între literă şi son, invocat pentru î, nu ne par hotărâtoare. Din contră, sunt ?nai tari unele asocieri de idei, scumpe românilor culţi, care sprijinesc scrierea academică. Numele „român' este indisolubil asociat cu numele „Roma, roman' şi scrierea „romîn"cu î nu este firească în dezvoltarea culturii noastre.

însuşi semnul î propus în loc de â seamănă prea tare cu i la vedere se confundă uşor cu el. Pentru începutul cuvintelor aceasta nu are inconvenient, dar în mijlocul lor le dă un aer străin. Când, cântare, mână fac impresie firească unui român cult, dar cînd, chitare, mînă apar multora ca prea heterogene. Asemenea î scurt este o introducere grafică mai puţin potrivită decât regula Academiei; i simplu la sfârşitul cuvintelor se pronunţă scurt, iar în puţinele cazuri unde este lung sau accentuat, se însemnează cu accentul grav i, cunoscut şi recunoscut pentru această misiune din limbile romanice. Vom scrie dar auzi, doi, însă a auzi, a îndoi. O însemnare deosebită a lui ı scurt ne cotropeşte scrierea cu semnele scurtării, înstrăinându-ne aspectul grafic, parc-am fi cehi, şi apoi produce la învăţarea ortografiei din partea şcolarilor confuzia de a avea alt înţeles decât la ă, unde însemnează T*.

Dealtminteri noi am adăogat aceste puţine reflecţii, pe lângă cele coprinse în rapoartele academice reproduse mai jos, nu atât pentru a arăta îndreptăţirea ortografiei adoptate, cât mai mult pentru a contribui la adoptarea unei singure ortografii.

Mărturisim că în faza în care, din fericire, a ajuns astăzi chestia scrierii române, unificarea ei totală ne pare preferabilă unei dezbinări orcât de întemeiate. Fie că în viitor s-ar adopta i scurt şi s-ar introduce î şi în corpul cuvintelor, fie că ar rămânea scrierea acestor semne aşa cum e stabilită astăzi de Academie: deosebirea, redusă numai la atâta, este prea mică pentru a stânjeni unificarea definitivă a ortografiei române.

T. MAIORESCU

Bucureşti, iunie 1908

SCRIEREA LIMBEI ROMÂNE

PARTEA ÎNTÂIA

DESPRE LITERILE LAŢINE PRIMITE DE NOI FĂRĂ SCHIMBARE

Secolul XIX se va numi în istorie cu drept cuvânt secolul naţionalităţilor. în el s-a lămurit şi se realizează ideea că popoarele sunt chemate a se întări în cercuri etnografice, deosebindu-şi fiecare misiunea istorică după propria sa natură. Pe lângă tezaurul comun al popoarelor civilizate, mai are fiecare tărâmul său aparte, în care îşi dezvoltă în mod special individualitatea şi, separându-se aci de toate celelalte, îşi constituie naţionalitatea sa. Astfel, se cere ca poporul modern să aibă o formă de stat naţională şi mai ales o literatură şi o limbă naţională.

A fost dar urmarea cea mai dreaptă a ideilor timpului în care trăim dacă şi între români s-a deşteptat în secolul acesta conştiinţa naţionalităţii lor şi a câştigat astăzi valoarea unui adevăr lăţit şi înrădăcinat în popor. Fiecare român ştie că e roman, şi în orce va face el de acum înainte va căuta cu necesitate să se puie în legătură, pe cât va putea mai nemijlocită, cu tradiţia latină, de la care însuş a primit viaţa sa intelectuală. Noi suntem viţă latină - iacă punctul de plecare ai civilizaţiei noastre, iacă adevărul ce este menit să devie cel mai important ui ziua în care pe toate sferele dezvoltării noastre vom şti să-i tragem urmările practice.

Pană acum acest adevăr avu numai în limba şi scrierea noastră o urmare mai practică, şi aceasta cu tot dreptul. Căci

pentru români limba este cea mai scumpă rămăşiţă de la strămoşii latini, care astăzi le aminteşte încă o nobilă antichitate şi care totdeauna le-a fost busola unică, dar sigură spre a le păstra direcţia dreaptă şi a-i feri de rătăcirea şi pierderea în mijlocul valurilor de popoare imigrante ce bântuiră Dacia lui Traian.

După limbă însă se îndreptează şi scrierea. în momentul în care românii s-au pătruns de adevărul că limba lor este o limbă romană, în acel moment şi forma exterioară sub care avea să se prezente aceasta, adecă scrierea sau, exprimată prin elementele ei, literile trebuiau să fie luate tot de la romani. Şi, astfel, alfabetul slavon, care învălea mai mult decât revela limba română, şi pe care îl primisem numai dintr-o oarbă întâmplare externă, fu alungat din scrierea noastră cea nouă şi fu înlocuit prin alfabetul latin. Această înnoire este o urmare aşa de naturală a latinităţii poporului nostru, încât nu noi trebuie să dovedim pentru ce acum scriem cu litere latine, ci adversarii ar trebui să dovedească pentru ce să împrumutăm de la străini literile lor după ce ştim că avem pe ale noastre?

Primim dar astăzi alfabetul latin pentru scrierea cuvintelor române.

însă cum?

La această primă întrebare vom răspunde apucând lucrul de la început, şi insistăm asupra acestui început, fiindcă numai aşa putem scoate întrebarea din starea confuză în care au adus-o ortografiştii noştri prin disputele lor asupra metoadei fonetice, etimologice, fonetico-etimologice şi cum le mai cheamă. O metodă, înainte de a fi fonetică sau etimologică sau fonetico-etimologică, trebuie să fie simplu logică.

Pentru ca să luăm dar lucrul în adevăr de la început, noi presupunem că pană în minutul acesta am scris numai cu buchile slavone şi că acum pentru întâia dată ne încercăm să introducem literele latine. Această metamorfoză va începe, fără îndoială, cu constatarea sonurilor ce voim să le scriem de acum înainte cu semne romane.

Sonurile limbei române sunt în număr de 27, dintre care 20 consonante şi 7 vocale. Consonantele sunt:

6	M	d		r
x	K	Jl	m	n
n	P	C	T	B
U	3	tu		

Iar vocalele:

Acum vom căuta pentru fiecare din ele litera latină corespunzătoare. Aci însă întâmpinăm prima greutate însemnată: adecă să ştim cum pronunţau latinii literele lor. Când nu am avea decât manuscriptele latine dintr-o singură epocă, fără alte notiţe şi fără legătură cu alte limbi, greutatea ar rămânea neridicată sau cel puţin nu s-ar putea înlătura cu siguranţă ştiinţifică, însă, din norocire, câteva elemente auxiliare contribuiesc a hotărî chestia în parte:

1. Romanii nu au pierit cu totul, ci au lăsat descendenţi în popoarele romane de astăzi, în italieni, francezi etc. Fiecare din aceste popoare, pe lângă deosebirea lor născută din amestecările cu deosebite neamuri, are o parte comună în limba, adecă, pentru cazul nostru, în pronunţarea sa. Această parte comună nu poate să provină decât de la originea comună, de la romani. De aci câştigăm regula, dacă nu absolut sigură, cel puţin foarte probabilă: *Coñsonantele şi vocalele a căror pronunţare este identică la toate popoarele romane de astăzi s-au pronunţat în acelaş mod şi de romani.*

2. Multe cuvinte romane, mai ales nume proprii, se află scrise cu literele unei limbi contimporane, adecă a grecilor, şi din comparaţia acestor semne între ele şi cu limba greacă de astăzi ne rezultă un nou mijloc de a fixa pronunţarea latină.

3. Ne-au rămas de la înşişi autorii romani notiţe care ne explică destul de lămurit cum se pronunţau câteva din literele latine. Asemenea notiţe se află mai ales în gramatiştii din timpul decadenţei. Donatus (sec. IV p. Ch.), Diomedes, Marius Victorinus (sec. IV) şi Priscianus (sec. VI); mai nainte

încă în Varro, *De lingua latina,* în Quintilian, câte unele şi în Aulus Gellius etc.

4. In fine, avem probe despre scrierea latină în deosebite timpuri. Din compararea schimbărilor ce se ivesc în scrierea unuia şi aceluiaş cuvânt se poate asemenea înţelege pronunţarea literelor lui.[1]

înzestraţi cu aceste mijloace şi regule, aflăm cu siguranţă că următoarele sonuri din limba noastră se vor scrie cu următoarele litere latine, fiindcă şi latinii le ceteau aproape tot aşa:[2]

Pentru sonul român		litera romană	
	B		b
	r		
	71		
	m		m
	n		n
	n		p
	p		r
	c		s
	B		v
	3		z
	a		a
	o		o
			u

[1] O epocă nouă în ştiinţa epigrafică începe cu investigările lui Ritschl din Bonn şi din Lipsea. In cercetările fonetice ce urmează, ne-a ajutat voi. I din *Doctrina elementară a li?nbei latine* de K.L. Schneider (Berlin, 1819), o autoritate în această materie pe vremea lui. Dealtminteri, ştiinţa epigrafică, de la publicarea primei noastre ediţii încoace, s-a înavuţit cu lucrări foarte însemnate. Ritschl, *Zur Gescbichte des lateinischen Alphabets* (1869), H. Schuchardt, *Der Vocalismus des Vulgärlateins,* 3 voi. (1866-68), W. Corssen, *Ober Aussprache, Vocalismus undBetonungder lat. Sprache,* 2 voi., ed. 2 (1868-70) etc.

[2] Cel puţin în timpul ce ne priveşte, adecă de când ocupară Dacia şi puseră fundamentul etnografic pentru poporul român de astăzi, prin

Unii din scriitorii noştri nu ne lasă nici această posesie de patrusprezece litere în siguranţă, ci scriu, d.e., chiar sonul român *i,* căruia în mod necontestabil îi corespunde semnul latin /, cu alte semne, când cu *e,* când cu *a,* şi aşa pentru toate vocalele şi pentru multe consonante. în loc de *dimineaţa,* ei scriu *demanetia,* în loc de *puteam,* scriu *poteamu* etc. Aceşti scriitori sunt etimologiştii. Cauzele scrierii lor fiind însă limbistice, şi nu alfabetice, nu se pot analiza acum, ci se vor critica pe larg în partea a patra a cărţii de faţă. Aci, pentru a nu întrerupe şirul cercetărilor noastre alfabetice, anticipăm în contra lor regula ortografică: *acele sunete române pentru care se ştie litera latină corespunzătoare se scriu cu această literă, făcând abstracţie de la considerări etimologice.*

Ştim dar să scriem cu litere latine patrusprezece din sonurile noastre; rămâne încă de aflat cum să exprimăm pe celelalte treisprezece. Pentru literele fiecăruia din ele vom face o cercetare deosebită.

După cum se ceteşte astăzi limba latină, sonul *e* are trei litere: *e, ae* şi *oe.* Să-l scriem şi noi cu toate trei, sau numai cu semnul *e*?

Dacă cercetăm pentru ce latinii scriau diftongii *ae* şi *oe,* vedem, din câteva indicii sigure, că aceasta se făcea fiindcă pronunţau amândouă vocalele, *a* şi *e, o* şi *e.* Când genitivul de la *familia* se scria *familist,* atunci se şi cetea *familia-e,* ba chiar *a* se auzea mai mult decât *e;* cuvântul scris *foederati* se şi cetea *fo-ederati* etc.

Probele pentru aceasta sunt cunoscute filologilor. Noi copiem pe cele mai importante:

niare de la sec. II d. Chr. Mai în vechime se înţelege că nici sonurile, nici literele latine nu erau toate fixate, *B* se confunda cu *V, V cu U, U* cu O şi/etc.

ae se confunda cu *ai,* ceea ce nu ar fi fost cu putinţă dacă s-ar fi cetit *e,* ci numai dacă se cetea *a-e.* Virgilie *(Aen.,* III, 354) scria: *Aula'i in medio libabantpocula Bacchi,* în loc de *aulae.* în alt loc *(Aen.,* IX, 26), *Dives equum, divespictai, vestis etauri,* în loc de *pictae.*

în latinitatea veche se punea *aide* regulă în loc de *ae,* deşi se află şi *ae, Aidilis, quaistor, Aimilius, aire,* în loc de *Aedilis, quaestor, Aemilius, aere.* în inscripţii mai nouă se află acelaş cuvânt scris când cu *ae,* când cu *ai,* d.e., *Caesaris* şi *Caisaris, Caisar* în loc de *Caesar* se află încă pe monumente din timpul lui Vespasian.

Vel. Long., vorbind despre ortografia declinaţiei întâi, zice că se poate scrie *ae* şi *ai* în singular şi în plural *(sed nihil obstat quo minus hoc aut Mo modo — ai aut ae — scribamus in utroque numero).*

Cuvintele *quapropter* şi *antehac* provin din *quaepropter* şi *antehaec.* Pierderea lui *e* şi mănţinerea lui *a* arată nu numai că diftongul *ae* nu se cetea *e,* ci că, din contră, *e* se auzea mai puţin decât *a* şi se putea absorbi de către acesta.

Foarte lămurit este un pasagiu din Quintilian: „Silaba *ai,* pe a cărei literă a doua noi am schimbat-o acum în *e,* o pronunţau cei vechi în mod variu prin *a* şi /, unii totdeauna ca grecii, alţii numai în genitivul şi dativul singular, de unde a introdus Virgilie în versurile sale *pictai vestis* şi *aulai;* iar în pluralul aceloraşi cuvinte întrebuinţau pe *e, hi Syllae, Galbae."* *(„Ai syllabam, cuius secundam nune E literam ponimus, varie per A et I efferebant, quidam singulariter tantum, quum in dativum velgenitivwn casum incidissent, unde «pictai vestis» et «aulai» Virgilius, amantissimus vetustatis, carminibus inseruit. In iisdem plurali numero E utebantur, hi Syllae, Galbae."* - Quint., *Inst. orat.,* I, 7.)

Asemenea *oe* se află confundat cu *oi,* ceea ce probează că nu s-a cetit *e* sau 6, ci *o-e. Oinone* şi *Oenone, Coilius* şi *Coelius, coiperitm* loc de *coeperit,* în Senatus consultul de Bacchanalibus *foideratei* în loc de *foederati* etc.

O confirmare mai mult ne dă faptul că unele cuvinte latine, care pe urmă se scriau (şi ceteau) cu *u,* la început se scriau (şi ceteau) cu *oe.* Căci tranziţia de la *oe* spre *u* nu s-a putut face decât dacă în *oe* se auzea mai ales *o. Cicero (De leg,* III, 3) citează o lege veche: *„Ast quando duellum gravius discordiaeve civium escunt, oenus idem iuris quodduo consules teneto,* unde *oe?ius* stă în loc de *unus.* Şi mai departe (III, 4): *„atsi quideritquod extra magistratus coeratore oesus sit" ztc.* în loc de *curatore usus.*

Din cele arătate rezultă că, dacă găsim în manuscripte vechi confuzie între *ae* şi *e,* şi între *oe* şi *e* şi *ae,* aceasta provine de la confuzia ce exista în însăş pronunţarea cuvintelor respective, iar nu numai în scris. Când se scria dar *saeculum* şi *seculum, coena, caena* şi *cena* atunci se şi cetea *sa-eculum* şi *seculum, co-ena, ca-ena* şi *cena.* O probă definitivă ne dă Varro în această privinţă: „La ţară multe cuvinte se pronunţă cu *e,* d.e. *hedus,* cărora în oraş li se adaugă un *a, haedus" („In Latio rure hedus quod in urbe, ut in multeis, a addito haedus',* Varro, *De lingua latina,* Edit. Nisard, V, 97).

De-abia în timpul din urmă, adecă în secolul de mijloc, când nu mai trăiau romanii, s-a lăţit asupra tutulor cuvintelor neglijenţa pronunţării lui *ae* şi *oe,* ca *e* şi *o,* şi astfel se explică cetirea de astăzi. Noi însă nu avem să ne ocupăm de pronunţarea călugărilor secolului de mijloc, ci de alfabetul latin din timpul romanilor.

Prin urmare, sonidui roman **e** *îi corespunde o singură literă latină care să fi fost prontmţatâ în acelaş mod, adecă* **e,** *şi astfel se va scrie numai cu semitul* **e.**

I

Sonul *i* are în manuscriptele latine trei semne: /, *j, y.* Să cercetăm pe care să-1 primim.

Litera *y,* împrumutată de la greci, nu se află din vechime în alfabetul latin şi, în genere, nu se află în nici un cuvânt

latinesc, ci numai în cele luate de la greci. Cicero ne spune că pe timpul lui Ennie, adecă pe la an. 180 înainte de Christos, nu se întrebuința *y*, ci că s-a întrodus de-abia în timpul său, adecă în secolul întâi înainte de Christos. *(„«Rurrum» semper Ennius, nunquam «Pyrrhum»; «Bruges»,* non *«Phryges» ipsius antiqui declarant libri; nec enim graecam literam adhibebant. Nune autem etiam duas". Orat.,* XLVIII.)

Cuvintele cu *y* luate din vechime de la greci, sau cel puțin comune amândouă popoarelor, sunt scrise și pronunțate în latinește de regulă cu *u,* câteva cu niciodată *cuy.* înlocuirea lui *y* prin *u* a fost cu atât mai naturală cu cât o ginte a grecilor înșiși, eolii, ceteau pe *y* de multe ori ca *u,* de unde se și află în inscripții eolice *ov* în loc de *v.*[1]

Astfel, avem în latinește: *angulus (äjxukoc;), cluo* (XXUOJ), *cubus* **(xu|tog),** *cutis* **(xuxog),** *duo* **(ouo),** *mullus (jiuXXoc;), muraena* **(jmvpavua)** etc. Nume proprii sunt foarte puține; cu atât mai frapant este numele orașului *Cumae,* grecește KujJLT], care era tocmai o colonie eolică. Pentru vechea schimbare a lui *y* în *i* sunt puține exemple: *stipes* din axuiroc;, *stilus* din **axuXog,** *lacrima* din **Aaxpuov** *Ulixes* din **'OSuaaeug** etc.

După ce astfel limba latină se formase în scrierea ei fără a avea pe *y,* romanii intrară în contactul literar cu grecii, prin care se caracterizează cultura lor de la Cezar pană la căderea imperiului. Cu această ocazie auziră sonul *y,* pe care grecii de atunci nu-1 pronunțau nici *u,* nici ci cu un son mijlociu, poate *ü.* Dovadă pentru aceasta este un pasagiu din Quintilian, unde zice: „noi, romanii, nu avem două din cele mai plăcute sonuri ale grecilor, dintre care unul este vocala *y,* și astfel ne-am dedat a le împrumuta sonul și litera de câte ori întrebuințăm vreun nume grecesc, d.e., *Ephyris. („Et jucundissimas ex Graecis literas non habemus, vocalem alteram, alteram consonantem, quas*

[1] Boekh, *Staatshaushalt der Athener,* II, 397.

mutuari solemus, quoties illorum nominibus utimur... ut in Ephyris"etc. Inst. orat., XII, 10, Edit. Nisard, pag. 471, 472.)

De ce dar au introdus romanii în câteva cuvinte străine împrumutate de la greci, și mai ales în numele proprii, litera;/? Fiindcă această literă avea să însemneze o vocală nouă, care nu era nici *u,* nici /, ci un alt son mijlociu pentru a cărui scriere a trebuit să primească litera *y.* Romanii când scriau *Pyrrhus* nu ceteau nici *Pirrhus,* nici *Purrhus,* ci poate *Püirrhus* etc. Din contră, acele cuvinte care în grecește se scriu cu *v,* pe care însă romanii le ceteau cu *u,* sau cu /, le și aflăm scrise în latinește cu *u* sau cu / și niciodată cu *y,* după cum arătarăm mai sus.

Prin urmare, noi, cari nu mai avem în limba noastră vreun son corespunzând lui *y,* nu putem introduce această literă pentru scrierea vocalei *i.* înșiși latinii, astăzi, când ar pronunța cuvântul ***Tinovpaqie*** ca noi, adecă / în prima silabă, nu ar scrie niciodată *typographie,* ci *tipografie,* precum au scris *stipes,* și nu *stypes* etc. Este dar de combătut în ortografia noastră primirea lui *y,* precum o încearcă câțiva autori din București. Exemplul scrierii franceze sau germane, la care poate se gândesc dumnealor, nu este nemerit în cazul nostru. Limba franceză are o literatură scrisă, care ține în șir neîntrerupt de la căderea Imperiului roman sau cel puțin de la a. 1000 pană astăzi, *ortografia lor este dar o ortografie tradițională.* Dacă întrebăm pe francezi pentru ce scriu astăzi, d.e., numele Cyprien *cuy,* singurul lor răspuns este că îl află scris cu *y* de sute de ani și îl păstrează tot așa. Pentru noi însă, cari nu avem vreo tradițiune ortografică, ci cari introducem acum pentru prima oară alfabetul latin din secolul II d. Chr., pentru noi primirea lui *y* este imposibilă, fiindcă ar fi tocmai în contra spiritului scrierii latine, pe care voim să o introducem.

Atât pentru lepădarea lui *y.* Ce se atinge *dej,* aceasta este o literă pe care nu o cunoșteau romanii cei vechi. Ea s-a primit mai târziu în manuscriptele lor de către gramatiștii decadenței, pentru a deosebi cele două nuanțe ce le aflăm în pronunțarea

lui *i,* adecă *i consonans, d.e.,jacio,* şi / *vocalis, d.e.,fluvius.* Ce mică trebuie să fi fost deosebirea pronunţării se vede din faptul că pe când / în *jacio* era consonant şi se scria de gramatişti cu *j,* acelaş / în *iambus* era vocal şi se scria cu *i}* Trebuinţa acestei deosebiri n-a putut dar să existe decât pentru prozodia latină, care observa cu atâta luare-aminte hiatul, precum şi lungimea şi scurtimea vocalelor prin poziţiune, şi aşa vedem că *i consonans* nu produce hiatus, deşi este preces de o vocală, şi produce, din contră, poziţiune când este însoţit de o consonantă. Tot astfel, pe când silaba dintâi a cuvântului *fluvius* este scurtă, Virgil o întrebuinţează ca lungă prin poziţiune, făcând pe / *consonans,* de aceea gramatiştii au şi scris, în asemenea cazuri, *fluvjus.* Insă în scrierea prozaică deosebirea aceasta nu a avut nici o însemnătate, şi aşa, romanii în scrierea lor n-au primit două litere deosebite pentru nuanţele lui /. Prin urmare, nici noi nu le vom primi, şi aceasta cu atât mai mult cu cât acel /' *consonans,* în multe cuvinte române, a devenit o adevărată consonantă foarte deosebită de adecă *K, şi dar *j* va rămânea întrebuinţat pentru scrierea lui *K.

In contra acestei simplificări a scrierii lui / se opun etimologiştii, în fruntea lor Cipariu. Ei scriu pe / *consonans,* care la noi provine din înmuiarea unei consonante, de regulă a lui /, cu consonanta primitivă, d.e., *liertare* în loc de *iertare (libertare), copiii* în loc de *copii* etc. Etimologismul nu ne pare de îngăduit în ortografie, şi de aceea trebuie să combatem şi scrierea lui /' cum se află la Cipariu. Dar cauzele pentru şi contra le vom discuta în partea a patra a disertaţiunii de faţă.

[1] Romanii nu au cunoscut sonul şi nici gramatiştii; când au introdus pe *j* nu l-au putut ceti ca, d.e., *ma^ o.* Căci *m* este o consonantă aşa de pronunţată, încât, dacă latinii ar fi cetit *Pompejus îloMnem^c,* atunci vocativul nu ar fi putut fi *Pompej,* ci *Pompeje.* Asemenea *ajo* nu ar putea avea în persoana 2 *ais, ait,* ci *ajis, ajit,* ceea ce nu este. Dar o repetăm: în manuscriptele latine vechi nu se aflăy deloc.

Mai mult de cauze fonetice decât etimologice ne pare condus un alt gramatist român, d. Circa, când scrie pe *i consonans* cu *y;* d.e., *gayină.* Noi suntem în contra acestei scrieri. Mai întâi introducerea lui *y* pentru acest caz ar fi o adevărată eroare paleografică. în paginile precedente am arătat ce însemnare a avut *y* în alfabetul latin şi cum astăzi nu se poate primi la noi nici chiar în cuvintele în care se află primit la romani, fiindcă astăzi a dispărut sonul pentru care se introdusese în vechime. Acum dacă nu introducem pe în cuvintele speciale în care îl păstrează alfabetul latin, cu ce drept l-am lua şi l-am întrebuinţa pentru un son pentru a cărui însemnare nu a funcţionat niciodată la romani?

Să nu uităm punctul de plecare. *Noi nu suntem astăzi chemaţi să inventăm alfabete şi să facem proiecte de creaţiuni grafice: noi avem să introducem alfabetul latin.* Din momentul în care este constatat că în alfabetul latin *y* avea de însemnat sonul *ii* sau un alt son analog, dar nu /, nu ne mai este iertat să-1 întrebuinţăm pentru / *consonans.* Altfel, pierdem orce regulă Şi, în loc de vechiul şi cunoscutul alfabet latin, introducem fantaziile moderne ale vreunui autor mai mult sau mai puţin ingenios, în orce caz însă prea individual pentru a deveni legislator ortografic.

A doua opoziţie ce am face-o d-lui Circa, primind chiar deosebirea între cele două pronunţări ale lui /, este că alfabetul mi e chemat şi nici nu e în stare să însemneze toate nuanţele sonurilor unei limbi.[1] Şi romanii au avut, ca şi românii, amândouă sonurile lui *i,* şi cu toate aceste s-au mulţumit cu o singură literă. Tot ce am putea dar îngădui d-lui Circa drept controversă de discutat ar fi însemnarea lui / *consonans* prin dieresis sau prin doi /, aşa încât exemplul citat s-ar scrie *găina*

[1] Dovedirea acestei restricţiuni a sistemului fonetic se află în partea a Hl-a a disertaţiei de faţă.

sau *gâiina*. în această privinţă ne poate susţinea un pasagiu din Quintilian, unde în privinţa vocalelor sfătuieşte pe gramatişti să deosebească pe cele ce s-au primit ca consonante, d.e., *i* în *coniicit,* şi apoi le spune că Cicero avea obiceiul să scrie *Aiio* şi *Maiia* cu doi / pentru a exprima acea natură consonantică a lui /. *(„Atque etiam in ipsis vocalibus grammatici est videre, an aliquospro consonantibus usus acceperit... Atqui litera Isibi insidit; coniicit est ab illo iacit. Sciatetiam Ciceroniplacuisse Aiio Maiamque geminata I scribere: quod si est, etiam iungetur ut consonans.* "Quint., *Instit. oratoricae,* 4.) însă tocmai *neprimirea* acestei maniere a lui Cicero din partea celorlalţi scriitori latini ne probează cât de puţin voiau romanii să deosebească în scris pe *i consonans* de *i vocalis;* în orce caz, chestia astfel pusă, fiindcă nu mai priveşte introducerea unei litere nouă ci numai duplicarea unei litere primite, iese din sfera cercetărilor alfabetice ce formează obiectul cărţii de faţă şi devine o controversă gramaticală.

Rezultatul final al discuţiei de mai sus este: *soitului român i îi corespunde o singură literă latină: i, şi priit urmare se va scrie numai cu semnul i.*

m

m este un son necunoscut romanilor. Când zicem necunoscut, nu înţelegem cuvântul în mod absolut, ci zicem numai că nu aflăm indicii sigure care să ne facă a presupune existenţa lui *m*. la latini. Din contră, avem indicii care o neagă, după cum văzurăm în nota de la pag. 21.

Considerând însă că în cuvintele adevărat româneşti *m* se naşte totdeauna dintr-un /, sau de-a dreptul prin întărire consonantică, sau dintr-un *z,* care tot prin influenţa lui / s-a schimbat în *m,* precum prin aceeaş influenţă din *d* se făcuse *z,* conchidem că sonul >K este o dependenţă consonantică a lui

/, şi astfel îl scriem cu semnul adoptat în acest caz, adecă cu *i* lung sau/ (Exemple: jocu - *ioco,* judec - *iudico,* jur - *iuro,* june - *iuvenis,* junghiu - *iugulo; repejune* din a repezi, *putrejune* din a putrezi etc.)

Sonul român *K *se va scrie dar cuj.*

<P

în alfabetul latin, după pronunţarea modernă, sonul /are două litere: *f şi ph*. Vom vedea însă că această pronunţare nu este potrivită cu cea latină, care făcea deosebire între *f şi ph*.

Literele^/?, ca *şiy,* s-au introdus de romani numai în câteva cuvinte greceşti, pentru a exprima sonul φ, pe care nu-1 aveau romanii şi căruia nu-i corespundea litera lor *f* aşa încât au fost siliţi să circumscrie. Litera/se pronunţa la început altfel de cum o pronunţăm noi astăzi. Quintilian, în pasagiul citat, ne spune lămurit: „Limba latină este mai aspră decât cea grecească, şi ne lipsesc chiar două sonuri din cele mai plăcute ale grecilor, unul vocala *y* şi altul consonanta φ, pe care le împrumutăm de câte ori întrebuinţăm cuvintele lor, d.e., *Ephyris şi Zephyris*. Când le citim greceşte, pare că ne surâde limba cu o graţie neexprimabilă; iar când le scriem cu literele noastre, au ceva surd şi barbar, şi în locul lor se pun nişte sonuri triste şi dure, pe care nu le cunoaşte Grecia. Căci litera a 6-a a alfabetului nostru, adecă/ mai că nu se pronunţă cu voce omenească, sau mai bine nu se pronunţă cu nici o voce, ci trebuie să fie şuierată printre dinţi." *(„Latina facundia... est ipsis statim sonis durior; quando et iucundissimas ex Graecis literas non habemus vocalem alteram, alteram consonantem, quibus nullae apud eos dulcius spirant, quas mutuari solemus quoties illorum nominibus utijnur. Quod quum contingit nescio quomodo hilariorprotinus renidet oratio, ut in Ephyris et Zephyris: quae si nostris literis scribantur, surdum quiddam et barbarum efficient, et velut in locum earum succedent tristes et horridae, quibus Graecia caret.*

Nam et illa quae est sexta nostrarum, paene non humana voce velomnio non vocepotius inter discrimina dentium efflanda est." Quint., *Instit. orat.,* XII, 10J

Aşadar, pentru scrierea sonului φ, fiindcă / nu se potrivea cu el, au fost siliţi romanii să inventeze pe *ph.* Ce se atinge de pronunţarea lui / filologii se ostenesc mult a o imita după descrierea lui Quintilian, fără să-şi poată închipui bine sonul latin. (Spalding ajunge chiar a crede că /se cetea ca *v* francez, pe când *v* s-ar fi cetit ca *w* englez etc).

Pentru noi, cari am păstrat multe din particularităţile ce se aflau în pronunţarea străbunilor noştri, descrierea lui Quintilian este foarte limpede, şi în dânsa recunoaştem tocmai modul în care o mare parte a poporului român din Transilvania şi Banat pronunţă încă astăzi pe / ei zic *yju* în loc de *fiu* (cu un % şuierător) *şîerbinte* etc.

Vom înţelege acum fără greutate cum /era la început un fel de aspiraţiune neprecizată ca *digamma aeolicum* şi cum se confunda cu *h,* aşa încât se zicea *hircus* şi *fircus, hoedus şifoedus* etc.[1]

In timpul din urmă al limbei latine însă / se apropie din ce în ce mai mult de pronunţarea noastră şi se face ca şi la noi deosebire între pronunţarea ţărănească ca % şi între cea cultă din urbe ca / Dar niciodată la romani nu a dispărut de tot deosebirea între / şi *ph* sau φ, şi încă din secolul VI, adecă după căderea Imperiului Apusean, ne spune Priscianus: „Locul lui φ, îl ţine la noi / ceea ce se vede din cuvintele luate de la greci, cum sunt *fama, fuga, fur.* Cu toate aceste, trebuie să ştim că este oarecare deosebire în pronunţarea lor, precum o arată însăş mişcarea cerului gurei, a limbei şi a buzelor." f,φ *locum apud nos fobtinet, quod ostenditur in his maxime dictionibus quas a Graecis sumsimus, h.e.* **fama, fuga, fur.** - *Hoc tamen scire debemus quod... est aliqua in pronuntiatione differentia, ut*

[1] Vezi citaţiuni despre aceasta în Cipariu, *Elemente de limba română,* pag. 43.

ostendit ipsius palati pulsus, linguae, labrorum." Priscianus, *Instit. gram.,* pag. 543, 548.)

Prin urmare, romanii au introdus literele *ph* în alfabetul lor pentru că litera/nu corespundea sonului grecesc φ; iar unde sonul primitiv φ devenise în limba latină/ *d.e, fuga, fama* etc, acolo se şi scria cu / Cu alte cuvinte, *ph* însemna un alt son decât/

De aceea, noi astăzi, după ce am pierdut deosebirea între *ph* şi / după ce toate cuvintele aceste le cetim cu / nu mai avem nici o cauză de a scrie *ph* şi am comite o eroare în contra alfabetului latin când, cetind *filozofia,* am mai scrie *philosophia.*

Din cele arătate rezultă lepădarea luiph din alfabetul român şi mănţinerea singurei litere latine fpentru somd nostru φ.

T

Sonul *t* în scrierea latină, cum se ceteşte astăzi, se află exprimat în două moduri: prin *t* şi prin *th.*

însă *th* în pronunţarea romanilor nu era niciodată identic cu *t,* ci avea misiunea specială de a însemna # grecesc, care era un son aparte al grecilor şi deosebit de orce literă latină. Când romanii scriau *theatrum,* nu ceteau *teatrum,* ci *Şeatrum.*

în limba noastră însă s-a pierdut chiar din cuvintele greceşti sonul \r; la noi nu se mai zice *teatru* sau *teolog,* prin urmare *th* nu mai are nici o raţiune în ortografia română, şi trebuie să fie lepădat, precum l-au lepădat şi latinii din toate cuvintele în care n-au cetit # *(patior-naft, lateo-\a\r, triumphus-* ^piajju^oc; etc).

Compararea cu ortografia franceză sau germană nu este admisibilă, precum arătarăm la litera *y.* Noi nu suntem chemaţi să introducem în scrierea noastră regulele, şi cu atât mai puţin neregularităţile altor popoare moderne: noi introducem alfabetul latin cu logica sa. Şi logica acestui alfabet ne sileşte

să nu primim nici *th,* nici *y,* nici *ph,* fiindcă astăzi sunt semne fără son.

Prin urmare, sonul t se va scrie românește cu singura literă t.

X

Literei greco-slavone **X** și sonului nostru **X** nu le corespunde litera latină *h. H* cel latin era *spiritus asper* al grecilor, care în timpurile vechi se și însemna prin aceeaș figură *H,* pană când, mai pe urmă, s-a împărţit în două, lăsându-se numai partea stângă pentru *spiritus asper,* iar partea dreaptă pentru *spiritus lenis.*

Prin urmare, *h* nu era, exact vorbind, nici vocală, nici consonantă, ci o simplă aspiraţiune a lor. Asupra acestui punct tradiţiunile autorilor sunt lămurite. Aulu Gellie scrie: „Litera *H,* care mai bine trebuie să se numească aspiraţiune decât literă, o introduceau părinţii noștri în foarte multe cuvinte pentru a le întări pe cât se putea mai mult și a le face sonul mai viu și mai accentuat. Acest obicei pare să-1 fi împrumutat din studiul și după exemplul limbei atice. Căci este destul de cunoscut că aticii, în contra obiceiului celorlalte ginţi grecești, pronunţau cuvintele **iX^t^T** șiYpoc; și multe altele de acelaș fel cu aspiraţia primei litere. Tot așa s-a zis la noi: *lachrymae, sepulchrum, ahenum, vehemens, inchoare, helluari, halucinari, honera, honustum.* Introducând în toate aceste cuvinte acea literă sau aspirantă, ei nu au avut altă raţiune decât a spori tăria glasului etc." **(„H** *literam, sive illam spiritum magis quam literam dici oportet, inserbant veteres nostri plerisque vocibus verborum firmandis roborandisque, utsonus earum esset viridior vegetiorque, atque id videntur fecisse, studio et exemplo linguae atticae. Satis enim notum est, Atticos\x&vv* și**'ipov** *et multa itidem talia, citra morem gentium Graeciae ceterarum, inspirantis primae literae dixisse. Sic lachrymas, sic sepulchrum, sic ahenum, sic vehemens, sic inchoare, sic helluari, sic halucinari, sic honera, sic honustum dixerunt. In his enim verbis omnibus literae seu spiritus istius nulla ratio visa est, nisi ut firmitas et vigor vocis, quasi quibusdam nervis additis intendentur" h.* Gellius, *Noctes Atticae,* II, 3.)

Important în această privinţă este și următorul pasagiu din Quintilian:

„Cu timpul, scrierea aspiraţiunii *h* s-a schimbat cam des la noi. Cei vechi o întrebuinţau cu multă rezervă chiar înaintea vocalelor, căci ziceau *oedos* și *ircos.* Apoi s-a observat mult timp regula de a nu se aspira consonantele, precum în *Graccis* și *triumpis.* Deodată însă se lăţi obiceiul lui *h* într-un mod așa de exagerat, încât astăzi încă a rămas în unele inscripţiuni: *choronae, chenturiones, praechones* despre care scriere excesivă tratează cunoscuta epigramă a lui Catul.[1] De aci s-a păstrat pană la noi scrierea *vehe ynenter* și *comprehendere* și *mihi;* în cărţile vechi, mai ales ale autorilor tragici, aflăm chiar și *mehe*

[1] Să ne fie iertată localizarea în traducere:

„DESPRE ARIESCU

Ariescu avea obiceiul să zică și să scrie *honoare* când vrea să zică *onoare* și *historie* în loc de *istorie,* și apoi spera că vorbise minunat de frumos dacă zisese din toate puterile *historie.* Cred că tot așa pronunţa și mumă-sa, și unchiu-său, și moșu-său și bunica. Când fu trimis în ţara grecească, începură să se odihnească urechile tuturor, căci auzeau aceleași cuvinte pronunţate cu blândeţea ce li se cuvine și nu se mai temeau să le audă cu acea pronunţare sălbatică; când deodată veni știrea grozavă că Marea Ionică, de când s-a dus Ariescu la dânsa, nu se mai numește Ionică ci Hionică."

DEARRIO

Chommoda dicebat, si quando commoda vellet
Dicere, et hinsidias Arrius insidias;
Et turn mirifice sperabat se esse locutum,
Quum, quantum poterat, dixerat hinsidias,
Credo sic mater, sic Liber avunculus eius,
Sic maternus avus dixerit atque avia,
Hoc misso in Syriam, requierant omnibus aures.
Audibant eadem haec leniter et leviter.

în loc de *me?* (**„H** *literae ratio mutata cum temporibus estsaepius. Parcissime ea veteres usi etiam in vocalibus, quum* **oedos** *htcosque dicebant. Diu deinde servatam, ne consonantibus aspiraretur, ut in* **Graccis** *et* **triumpis.** *Erupit brevi tempore nimius usus, ut* **choronae, chenturiones, praechones** *adhuc quibusdam inscriptionibus maneant: qua de re Catulli nobile epigramma est. înde durat ad nos usque* **vehementer** *et* **comprehendere** *et* **mirii;** *et* **mehe** *quoque pro* **me** *apud antiquos tragoediarum praecipue scriptores in veteribus libris invenimus.* "Quintillianus, *Inst. orat.,* I, 5.)

Astfel, romanii, când voiră să exprime pe x grecesc, care este o consonantă preciza, cu asprimea ei, trebuiră să ia alte semne, fiindcă *h* era o aspiraţiune prea blândă; şi aşa au întrebuinţat pe *c* aspirat prin *h*. Din această aspirare a rezultat o mare apropiere a sonului *ch* de sonul *k,* fără ca să se fi identificat încă la romani precum s-a identificat în câteva cuvinte la noi.

Avem dar următoarele regule:

Litera slavonă-greacă % se va scrie cu *h* acolo unde este aspirare de vocală, d.e., *haină, han, harnic, hartă, holdă, humă* etc; însă se va scrie cu *ch* acolo unde nu este numai aspirare, ci se exprimă cu tărie consonantică apropiată de *k,* d.e., *chronologie, Christos, chor, chaos, archangel* etc; se va scrie, în fine, cu *c* acolo unde s-a format sonul curat *k,* pierzându-se orce aspiraţiune, d.e., *creştm, coardă* etc

Tendenţă pronunţării noastre este înlăturarea sonului *ch* şi schimbarea lui sau în aspirarea *h,* sau în consonanta *c.* Astfel, vedem că pe când în numele propriu *Christos* se mai aude un

Nec sibi post illa metuebant talia verba:
Quum subito adfertur nuntius horribilis:
Jonios fluctus, postquam illuc Arrius isset,
Iam non Jonios esse, sed Hionios.
(Catullus, 84)

h, în *creştin* se aude numai *k.* în genere, numele proprii străine rămân încă toate cu %, adică cu *ch,* din simpla cauză că se păstrează, pe cât se poate, cum sunt, fiind indicări individuale; aşadar, scriem şi citim: *Charon, Charibda, Chersones, Chimera, Chios, Christos, Chrisostom* etc. La numele comune însă (afară de cele rare: *chronologie, chor, chaos* etc) s-a şi schimbat *ch* sau în *h* sau în *c,* d.e., *hartă* (în deosebire de *carte, hărţi* şi *cărţi* etc), *hârtie, horă* (însă *chor), caracter, coardă, creştin.*[1]

în nici un caz însă nu este iertat a mai scrie pe *h* acolo unde s-a pierdut cu totul în pronunţare, d.e. în *istorie, onoare* etc. Cine scrie *historie, honoare* şi aduce de exemplu ortografia latină nu argumentează în cunoştinţă de cauză. Pasagiele citate din Quintilian şi Catul ne arată confuzia ce domnea şi la romani în pronunţarea şi scrierea lui *h. Ax* fi fără chibzuire să o perpetueze şi românii, cari nu au nici o cauză pentru aceasta. # trebuie scris numai unde se aude.

K

Pentru sonul *k* se află în alfabetul latin trei semne: *c, k* şi *qu.*

însă noi nu putem primi nici pe *k,* nici pe *qu.*

în ceea ce priveşte litera *qu,* tradiţiile latine sunt aşa de confuze, încât este greu a da lectorului o idee lămurită despre natura ei. Vel. Long. crede că semnul lui *q* este o împreunare a literelor *CV* Quintil., din contra, îl derivă din Koppa cel grecesc **p** şi îl pune astfel între literele cele mai vechi aduse din Grecia. Fie aceasta cum va fi, pentru cercetările noastre sunt numai următoarele constatări de interes:

1. în timpul scrierii latine mai regulate şi desigur în secolul ce ne priveşte, litera *q* se întrebuinţa numai când urma un *u*

[1] Tendenţă arătată mai sus e şi mai pronunţată astăzi, după 42 de ani, când cei mai mulţi scriu *Hristos, haos, arhanghel* şi iarăş *cor, cronologie* etc.

cu o altă vocală după dânsul, aşa încât toate trei să formeze o singură silabă. Funcţia lui *q* era să arate unirea diftongică a lui *u* cu vocala următoare. „Mai avem încă litera *q,* scrie Quintilian, care face silabele dure şi este de folos numai pentru a uni vocalele ce urmează, iar încolo este foarte de prisos..." *(„Dura et illa syllabas facit quae ad coniungendas demum subiectas sibi vocales est utilis, alias supervacua; ut equos hac et equum scribimus.* "Quintillianus, *Instit. orat.,* XII, 10.)

Proba convingătoare despre această funcţie a lui *q* ne dă şi faptul că în scrierea veche chiar dativul *cui* se află scris *qui,* când din cauză prozodică trebuie să se restrângă într-o singură silabă. Viceversa, când silaba cu *qu* trebuia să se lungească în două, *qu* se înlocuia cu *c;* aşa la autorii comici se află foarte des *relicuus* în loc de *reliquus,* şi în Plaut *(Casina,* II, scena 2, vers 33 sau 192) *delicuum* în loc de *deliquum* etc.

2. Sonul lui *qu* nu se potrivea cu nici unul din sonurile limbei noastre, cel puţin nu era nici *cu,* nici *cv,* ci un son mijlociu. Probă despre aceasta ne este controversa între gramatişti asupra naturei sonului următor lui *q.* Charisius îl numeşte vocală, Vel. Long. opune că atunci orce silabă începătoare cu *q* ar trebui să fie lungă din cauza celor două vocale, ceea ce nu este *(aquila, quod, equus* etc, sunt scurte), şi, prin urmare, numeşte pe *u* consonantă; după dânşii se dezbină în acelaş mod şi ceilalţi. Quintilian, aducând exemplul citat de *equum,* adaugă: „aceste două vocale, *uu,* produc un sunet aparte, precum nu se află nici unul în limba greacă şi care de aceea nu se poate scrie cu literele lor". *(„Quum etiam ipse hae vocales duae - scil. uu - efficiant sonum, qualis apud graecos nullus est ideoque scrivi illorum literis nonpotest.* "Quintillianus, *Instit. orat.,* XII, 10.)

De aci provine confuzia ce o vedem în scrierea grecească de câte ori vrea să exprime pe *qu,* d.e. la numele proprii latine. Aşa găsim în Plutarch **KouaSpocvTicc** pentru *Quadrantia,* în *Evanghelia lui Marcu* din contră (12, 42) **Koâpdvxeg** pentru *quadrans-,* unii scriau **KouocSpoi** pentru *Quadri,* **lexouavoi** pentru *Sequani,* alţii **Kupivog** pentru *Quirinus,* **Tapxuviog** pentru *Tarquinius,* ba chiar **Koivxoc;** pentru *Quintus.*

Chiar la romani însă sonul propriu al lui *qu* dispare cu încetul şi se schimbă în *c.* De mult nu se mai zicea şi nu se mai scria *coquus,* ci *cocus,* nu *loquutus,* ci *locutus;* în secolul întâi după Christos se schimbă şi *quum* în *cum, quotidie* în *cotidie* etc.

La noi, această schimbare şi-a aflat terminarea ei: în limba română nu mai există sonul *qu* deloc şi, prin urmare, nici litera nu mai poate exista. Iar a o scrie, cum fac unii, în loc de sonul *k* sau **H** (d.e., *quînd, querquetare)* este o greşală în contra alfabetului latin, fiindcă atunci se primeşte o literă latină pentru a exprima un alt son decât acela pentru însemnarea căruia se întrebuinţa, şi aceasta este o născocire neîngăduită. Romanii înşii, dacă ar fi pronunţat cuvântul *căndcz.* noi, nu 1-a fi scris *quand.* Quintilian (sec. I d. Chr.) îşi bate joc de cei ce mai voiau să păstreze pe *qu,* d.e., în scrierea cuvântului *cotidie,* zice însă că asemenea „copilării netrebnice" dispăruseră pe vremea lui. Nu ştim de ce a mai venit d. Heliade şi urmaşii lui să le împrospăteze pe vremea noastră. *(„Frigidiora alia ut quotidie - scriberetur, non cotidie, utsit: quotdiebus. Verum haeciam etiam inter ipsas ineptias evanuerunt.* "Quintilian, *Instit. orat.,* I, 7.)

A treia literă cu care se află exprimat în scrierea romană sonul ce ne ocupă este *k.* Tradiţiile asupra lui *k* sunt foarte lămurite şi după dânsele nu mai încape îndoială că această literă trebuieşte alungată din alfabetul nostru. iTs-a introdus din vechime la romani şi s-a păstrat câtva timp din cauză că era singura literă care exprima cu precizie sonul *k;* căci litera *c* la început se întrebuinţa şi pentru sonul *g.* Aşa cetim pe Columna rostrată *leciones* în loc de *legiones, macestratos* în loc de *magestratos* etc. Se vede că pronunţarea romanilor celor vechi nu făcea încă destulă deosebire între *c* şi *g.* De-abia în secolul al treilea înainte de Christos s-a introdus litera *g,* formându-se prin o mică schimbare din *c.* După spusa lui Plutarch, Spurius Carvilius ar fi descoperitorul ei. Litera *g* o dată introdusă,

c slujeşte excluziv la exprimarea sonului *k,* iar litera *k* se pierde din scrierea latină cu totul, rămâind întrebuinţată numai ca notă de abreviatură când o urmează un *a* (d.e., *K* pentru *Cadeso,* fiindcă abreviatură *C* însemna deja *Gaius; K* pentru *Calendae).* Cei mai buni autori o resping din scrierea latină: Quintilian zice de-a dreptul că nu trebuie să întrebuinţăm pe *k* în nici un cuvânt („k *in nulii verbis utendumputo". Instit. orat.,* I, 7); Priscianus o numeşte cu totul de prisos *(„et* **k** *quidem penitus supervacua est.* Prisc, pag. 543) etc. Respingând-o dar înşii romanii, nu avem noi nici o cauză pentru a o introduce.

Rezultatul cercetării de mai sus este: *Sonul* **k** *nu se va scrie nici cu litera* **qu,** *nici cu litera* **k,** *ci numai cu c* (şi înainte de *e* şi /' cu *ch,* precum vom vedea la partea următoare).

Cu aceasta am terminat cercetările fonetice asupra acelor litere din alfabetul latin al căror son nu era destul de lămurit pentru a fi ele primite fără control în scrierea noastră. O mică observare mai este de făcut în privinţa lui *x.* Această literă este o consonantă dublă pentru a exprima *cs* sau *gs* (de regulă). Ea este dintre literele nouă ale alfabetului latin, deşi mai veche decât *g,* fiindcă se află pe Columna rostrată, unde aceasta lipseşte. După Grotefend, *x* este împrumutat din sistemul cifrelor etrusce; după opinia comună însă este o împreunare grafică dintr-un *C* întors şi dintr-un S = DS,)(, X.[1] Ca o

[1] La cele zise mai sus se cuvine să adăogăm din Corssen că originea alfabetului latin nu este nici astăzi hotărâtă fără controversă. Despre o împrumutare a lui x din sistemul cifrelor etrusce, cum credea Grotefend, nu poate fi vorba. Corssen arată că alfabetul latin nu se naşte din cel etrusc, ci din vechiul alfabet campan sau greco-apusean (rectificându-şi astfel la pag. 102, voi. 2, după Kirchhoff, opinia susţinută mai înainte, pag. 5, voi. I, despre originea dorică). In vechiul alfabet latin, cu 21 litere, se afla de la început x, fiindcă era şi în alfabetul campan, din care numai **9', 9** şi X se lăsase la o parte. Mai pe urmă se pierde, pentru a se reprimi iarăş, împreună cu *y,* pe timpul lui Cicero, când alfabetul latin număra 23 litere (Corssen, I, 28).

asemenea înlesnire grafică se poate întrebuinţa şi la noi, unde întrebuinţăm consonanta îndoită cs.

Recapitulând acum rezultatele cercetărilor din partea a doua şi continuând lista alfabetică începută la pag. 17, constatăm că următoarele sonuri din limba noastră se vor scrie numai cu următoarele litere corespunzătoare:

Sonul român	*e*	cu litera latină	*e*
	i	" " "	*i*
			j
		" « «	/
	t		*t*
	X		*h* şi *ch*
			c, resp. *ch.*

iar literele *ae, oe, y, ph, th, qu* şi *k* din alfabetul latin nu pot fi primite în scrierea română.

Această parte a disertaţiei noastre o credem dovedită cu toată tăria, şi, prin urmare, încercarea ce o fac câţiva autori români de a introduce literele *ph, y, qu* etc. în scrierea noastră nu ne mai pare o controversă, ci o greşală.

PARTEA A DOUA

DESPRE SCRIEREA LUI H, y, IU, LJ, T>, î

In partea întâi a disertaţiei noastre am constatat, după starea ştiinţei de astăzi, cum ceteau romanii literele lor şi care din ele trebuiesc să fie primite în limba noastră. Pe când însă din acest studiu a rezultat că unele din literele latine nu se pot primi în scrierea română, nemaiaflând în limba noastră vechiul son latin pe care-1 însemnau, în paginele următoare vom vedea, din contră, că unele din sonurile române nu-şi află litera corespunzătoare latină fiindcă în timpurile romane aceste sonuri sau nu au existat deloc, sau nu au existat în acea întindere ca la noi. Prin urmare, alfabetul latin aplicat la scrierea română are, pe de o parte, litere prea multe, cărora trebuia să le refuzăm primirea, pe de alta, nu are litere destule şi suntem siliţi să le înlocuim prin altele - o disproporţie ce nu ne poate mira dacă ne aducem aminte că noi, după o dezvoltare limbistică de 17 secole, primim un alfabet petrificat din secolul al doilea.

între literele ce lipsesc romanilor, notăm mai întâi o literă specială pentru sonul nostru.

Sonul **H** nu se află în limba latină din timpul în care o privim noi, adecă în primii secoli după naşterea lui Christos.

Litera *c* înainte de *e* şi / nu se înmuia deloc, nici în **H** cum cetim noi şi italienii, nici în *s,* cum cetesc francezii, nici în ţi, cum cetesc germanii, ci rămânea *k*.

Probele sunt următoarele:

1. Nici unul din vechii gramatişti latini, deşi se ocupă cu amănuntul de pronunţarea literelor, nu arată vreo deosebire între pronunţarea lui *c* înainte de *e* şi *i* şi pronunţarea lui înaintea celorlalte vocale şi a consonantelor. Dar şi ceilalţi autori păzesc o tăcere absolută asupra sonului **H;** Quint., în locul citat mai sus, unde vorbeşte despre deosebirea dintre pronunţarea latină şi cea greacă (XII, 10), l-ar fi menţionat desigur dacă ar fi existat.

2. *Toate* cuvintele greceşti *fără excepţie* în care se află *k* înainte de *e* şi *i* se transcriu în latineşte prin *c,* d.e.: insula *Ceos* **(K&og),** *Cebren (Ke$pr\v), Cecrops* **(Kexpoijj),** *cedrus* **(xeSpoc;),** *centrum* **(xevxpov),** *Cimon* **(KLJJLOV)** etc, etc.

La numele comune *cedrus, centrum* etc, s-ar putea zice că, deşi la început, când s-au primit de la greci, s-au cetit *kedrus, kentrum,* totuş, mai pe urmă s-a muiat *c* în H şi s-a cetit *nedrus, centrum.* însă această obiecţie cade de la sine când vedem alăturea numele proprii cari nu sunt supuse înmuierii ca cele comune. Dacă *c* înainte de *e* şi *i* s-ar fi cetit **H**, atunci romanii n-ar fi scris pe **KLJJLOV CU** C, ci sau *Kimon,* sau *Chimon.*

3. Constantă este asemenea scrierea greacă cu *k* a cuvintelor latine cu *c* şi aceasta fără excepţie. Cicero se află scris pretutindenea în scriptele vechi greceşti, d.e.: în Appian Alexandrinul (sec. II, p. Chr.) **Ktxepojv,** Scipio **XxLmtuv** (în Appian, în Polibie [sec. II. a Chr.] etc), Decius **AexLOc;** etc

Să fi fost *c* altfel pronunţat în aceste nume, *s-ar fi încercat celpuţin unul din greci să le scrie altfel cu* **xcr** sau cu % **fţ** etc. Unanimitatea tutulor scriitorilor greci de a exprima pe *c* latin înainte de *e* şi / prin *k,* în paralelă cu unanimitatea tutulor scriitorilor latini de a exprima pe *k* grecesc şi înainte

de *e* şi / tot prin *c*, este o probă convingătoare că *c* se cetea *k* şi înainte de *e* şi

4. Gramatistul Terentius Scaurus, învăţătorul împăratului L Verus (sec. II d. Chr.), vroind în cartea sa *De orthographia* să susţină scrierea literei *k*, zice: „eu însă pretind că mai de prisos este litera *c* decât *k*, fiindcă, după cum se vede la greci, *k* are chiar valoarea sonului *c*. („*Ego autem contenderim magis supervacuum esse* **c** *quam* **k**, *quoniam* **k**, *ut apud Graecos, satis vim etiam* **c** *literae exprimat*.")

5. Quintilian, într-un pasagiu citat, zice: „în scurt, întrebuinţarea lui *h* se lăţi în mod excesiv, şi de atunci ne-a rămas încă în câteva inscripţii cuvintele *coronae, praeconis* şi **centuriones** scrise *choronae, praechonis* şi **chenturiones."** („*Erupit brevi tempore nimius usus, ut choronae, chenturionespraechones adhuc quibusdam inscriptionibus maneant*." Quintil., *Instit. orat.*, I, *5*-) Dacă *centuriones* s-ar fi cetit *nenturiones*, nu s-ar fi scris niciodată *chenturiones*.

6. Alte probe secundare despre aceasta, mai mult indicii decât probe, sunt: 1. duplicitatea scrierii latine în cuvintele *decimus* şi *decumus, decimare* şi *decumare* şi a altor analoage, care este uşor de explicat dacă se cetea *dekimus* şi *dekumus*, însă ar fi fost greu de admis dacă s-ar fi cetit *de^limus* şi *dekumus*-, 2. aflarea lui *k* sau *g* în cuvintele comune germanilor cu latinii: *Cella* = Keller, *carcer* = Kerker, *cerasum* = Kirsche, *macer* = mager, *cista* = Kiste.

Prin urmare, sonul **H** nu se pronunţa la romani. Cum să-1 scriem dar noi cu alfabetul latin?

Dacă cercetăm toate cuvintele româneşti (nu slavone etc.) în care se pronunţă sonul **H**, constatăm nu numai că el s-a născut din latinul *c*, ci că, *pretutindeni unde acest c se află înainte de* **e** şi **i**, *s-a înmuiat în* H. Când s-ar vedea numai că H, acolo unde se află, provine din *c*, atunci **H** ar fi o dependenţă *întâmplătoare* a lui *c*, o înmuiare *neregulată* a lui şi ar trebui dar să se noteze poate *c* cu un semn expres, d.e. prin *c*. Fiindcă

însă se constată mai mult, se constată că în toate cuvintele romane unde *c* s-a aflat înainte de *e* şi / s-a schimbat în **H**, de aceea semnul este de prisos, căci acum regula generală a vorbirii şi scrierii noastre este că înainte de *e* şi / nici nu încape *k*, ci numai **H.**

O consonantă, chiar prin natura sa de a fi consonantă, adecă de a nu se putea pronunţa singură, ci în unire cu vocala următoare, ne sileşte înainte de a o pronunţa, să ne uităm la vocala următoare. Uitându-se românul ce vocală urmează după consonanta *c* şi văzând că urmează *e* sau *i*, prin însăş natura limbei sale şi fără altă regulă trebuie să cetească **H**, fiindcă în cuvintele romane nu sufere *k* înainte de *e* şi *i*; şi, din contră, când vede altă vocală sau o consonantă, trebuie să cetească *k*. Ar fi dar o silă impusă spiritului nostru ca să scriem, cum vrea d. Pumnul, *celtuesc* şi să cetim *keltuesc*, pe când pentru *nine* să scriem *cine*.

Obiecţia ce ni se va face este că aflăm cu toate aceste sonul *k* şi înainte de *e* şi / şi sonul ***H*** înaintea celorlalte vocale şi a consonantelor. Să cercetăm unde.

iTînainte de *e* şi *i* se află în limba română:

a) în cuvinte slavone, greceşti, ungureşti. Acestea fiind cu totul străine naturei limbei noastre şi numai nişte împrumuturi lexicale, iar nu gramaticale, nu ne pot influenţa în naşterea ei o regulă ortografică. Fiindcă însă se află şi trebuiesc scrise, vom arăta excepţia şi străinătatea lor întărind sonul **H** pentru a-1 face iarăşi *k*, introducând dar între *c* şi vocala *e* sau / singurul semn ce l-au fixat romanii pentru aceasta, adecă *h*. (Vezi mai sus cercetarea noastră asupra acestei litere. însemnarea lui **H** pentru a-1 ceti *k* înainte de *e* şi *i* nu se poate arăta prin *u* sau prin alte semne, şi aceasta din simpla, dar incontestabila, cauză că noi nu avem să inventăm acum un alfabet, ci introducem alfabetul latin. Dacă în alfabetul latin, semnul întăririi, după cum arătatam mai sus, a fost *h*, şi românii trebuie să-şi arete prin *h* întărirea sonurilor lor.)

Vom scrie: *cheltuesc, chilie* (când ar veni din lat. *cella,* s-ar fi făcut *ceale* sau *ceae,* dar nu *chilie.* în această formă este cuvânt străin), *chilav, chimir, chindisesc, chin, chip, chir, chitesc, chit* (luat din grecescul xo xrjxog şi nu din lat.), *chivără, chivot, strachină, smochină, răchită* etc.

b) în cuvintele romane, unde mai nainte după *c* venea un / sau un *u,* aşa încât a rămas *k* numai din această cauză conformă regulei *româneşti.* Cuvintele sunt puţine: cheie *(clavis),* chem *(clamo),* chiar *(clarus),* chilinesc *(elino),* chimin *(cumhium).* Afară de aceste cuvinte şi derivatele lor se mai află *chi* în terminarea *chiu, chie,* provenind din *culus* şi *cula:* unchiu *(avunculus),* rărunchiu *(ranunculus),* urechie *(auricula). Si* aceste cuvinte sunt puţine.

c) Singura excepţie ar fi *chelar* şi *chingă,* dacă aceste provin de-a dreptul din latinele *cellarius şi cingula,* ceea ce nu este probabil, comparând toate celelalte cuvinte şi considerând, pentru *chingă,* că aveam verbul *cingu şi* am fi zis *cingă,* dacă am fi primit cuvântul de la romani.

M de-a dreptul înaintea vocalelor *a, o, u,* T>, *î,* se află numai în cuvinte străine, mai ales slavone, şi aceste, neputându-ne schimba regula noastră română din fundament, se vor scrie cu *ci.* Iacă mai toate aceste cuvinte: *cias, cioban, ciocan, ciocârlie, ciocârtesc, cioci, cioc, cioaie, cioloboc, ciomag, cioandră, ciont, cioplesc, cioară, ciorbă, cioarec, ciort, ciosvârtă, cioturos, ciovică, ciubăr, ciobotă, ciucăr, ciudă, ciugulesc, ciulină, ciumă, ciun~ găresc, ciupesc, ciupercă, ciur, ciută, corcioc.*

în cuvinte româneşti nu se află nicăieri H de-a dreptul înaintea vocalelor *a, o, u,* T>, /, ci numai când între aceste s-au aflat *e* sau *i,* care dar trebuie exprimate: ceară (lat. *cerci),* ceapă (lat. *cepa),* rugăciune (lat. *rogatio),* şi aşa toate în *ciune,* urceor (lat. *urceolus),* fecior (lat. *fetiolus).* Vezi Diez, *Rom. Grammat.,* II, pag. 261, şi Cihac, *Dict. etim.,* la cuvântul *făt),* şi aşa toate în *cior.*

Fiind dar constatat că în cuvintele româneşti c *sună totdeauna* k *înainte de* a, o, u, *i>,* î; / *totdeauna* H *înainte de* e *şi* i, *şi că numai în unele cuvinte străine suna, din contră,* k *înainte de* e *şi* i, *trebuie să lăsăm litera* c *singură să exprime pe* H *înainte de* e *şi* i *şi numai atunci să o marcăm prin semnele alăturate* h, *resp.* i, *când, în contra geniului limbei noastre, înainte de* e *şi i are să se pronunţe* k *şi înainte de celelalte litere* H.

Este dar o eroare în contra logicei a apuca lucrul de-a-ntoarsele, cum face d. Pumnul, a însemna pe *c* înainte de *e* şi *i* când are să se citească *h şi* a-1 lăsa fără semn, când are să se citească *k.* Aceasta va să zică a face din excepţie regulă şi din regulă excepţie.

Ceea ce s-a zis despre *k şi* H, se înţelege din aceleaşi cauze şi pentru r şi n. Amândouă soiturile se vor însemna prin litera *g,* ştiindu-se că înainte de *a, o, u,* *b, *îşi* înaintea consonantelor se pronunţă r, iar înaintea lui *e* şi *i* se pronunţă n. în cuvintele unde şi înainte de *e* şi *i* trebuie să se cetească un r, acesta se va exprima prin *gh,* şi în cuvintele unde, din contră, înainte de celelale vocale şi de consonante se află u, acesta se va exprima *pringi.* Vom scrie dar ghimber, ghimpe, ghips, ghiulea, ghem (lat. *glomus),* ghiaţă (lat. *glacies),* ghindă (lat. *glandes),* unghiu (lat. *angidus),* ghebos (lat. *gibbosus)* - singurul cuvânt român în careg-, deşi nemijlocit înainte de nu s-a schimbat în u; este dar probabil, că în latinitatea vulgară nu se zicea *gibbosus, ci gubbosus*} şi atunci am avea aici un caz analog cu cel de la litera înainte de *u* sau / (pag. 43); compară spre întărire scrierea *gybbosus* în latinitatea evului mediu şi forma *gob* în limbele romane de astăzi (în ital. etc). Vom scrie, din contră: *giamantan, giam, giamie, Giurgiu.*

[1] Vezi si Schuchardt, *ic,* I, 29.

u

Sonul *n* nu a existat la romani în întinderea în care îl avem noi. Singurul caz în care mai târziu îl întrebuinţau romanii, era pentru *t* înaintea unui *i* urmat de alta vocală (gramaticul Pompeius, probabil din secolul V după Chr.: *„non debemus dicere ita, quemadmodum scribitur, Titius, sed Titsius'),* şi aceasta pare a fi fost o rafinare a limbei, de care în timpul clasic se fereau cei culţi. De aceea vedem că acest son nici nu are literă aparte, ci rămâne numai ca o nuanţă de pronunţare a lui *t.*[1]

La noi însă **IJ** a devenit un son foarte lăţit şi primit şi înaintea vocalelor simple. Din nenorocire, în starea actuală a limbei nu se vede întrebuinţat după o regulă demonstrabilă. Pe când sonul *k* în *toate* cuvintele româneşti, unde s-a aflat nemijlocit înainte de *e* şi /, s-a schimbat în **H**, şi astfel şi *k* şi **H** se scriu prin *c* fără alt semn, sonul **IJ**, deşi, acolo unde se află, vine din *t,* totuş nu este o modificare regulată a acestui *t.* Căci dacă *t* înainte de *e* şi / în multe cuvinte româneşti s-a schimbat în **IJ**, în tot atâtea alte cuvinte a rămas *t.* Să cercetăm acest punct mai de aproape.

1. In Secţiunile de declinare şi conjugare vedem pe *t* totdeauna schimbat în *ţ* înainte de /' (afară de cazul când este preces de *s*[2]) şi rămâind neschimbat când se află înainte de *e.*

[1] Asupra trecerei lui *c* în **M** sau u; şi a lui *t* înainte de / cu o vocală în u, compară următoarele pasage: „Cu drept cuvânt, zice Raumer, tranziţia guturalului *ci* în palatalul *ci* se întâmplă în timpul dinaintea migraţiunii popoarelor. Insă schimbarea palatalului *c* în *tsch* şi *ts* nu începe decât în veacurile migraţiunii popoarelor" (Schuchardt, *Le,* I, 194). Contra: „Pană în sec. VII d. Chr. asibilarea lui *c* nu s-a putut întâmpla decât pe ici, pe colo, în limba vulgară sau în dialecte provinciale, şi romanii cei culţi pronunţau încă în timpul longobarzilor Kaesar, Kikero!" (Corssen, *l.c,* I, 36). „De Ia secol. II d. Chr. încoace, a început asibilarea generală a lui *ti,* însă pe timpul lui Ulfilas nu era încă pretutindinea primită" (Schuchardt, I, 1.62). Contra: „Această opinie a lui Schuchardt se razimă pe inscripţii nesigure şi nu se poate susţinea. Asibilarea (lui *ti* în *tsi)* este obicei general în gura celor culţi în sec. V d. Chr. Ce e drept, trebuie să fi început înaintea sec. V, dar fiindcă Ulfilas însemnează cuvântul latin *lectio* în scrierea gotică prin *laiktjo,* asibilarea nu poate să fi fost obişnuită în sec. IV în vorbirea celor culţi" (Corssen, I, 65, 66).

[2] în pronunţarea română nu s-a putut suferi lângăolaltă două sunete şuierătoare, precum sunt *s* şi *ţ.* De aceea, înmuiarea lui *t* înainte de / s-a aruncat înapoi asupra lui *s* făcându-1 pe acesta *ş,* iar *ta.* rămas neschimbat; d ex.: acest, aceşti, onest, oneşti. Astfel se explică această modificare citată de d. Pumnul *(Gram. der rum. Sprache,* 1864, pag. 43, nota). După aceeaş lege eufonică *c* preces de *s* şi urmat de *e* sau / nu se schimbă în ***H,*** ci înmuiarea lui se aruncă înapoi asupra lui *s,* care devine *ş,* iar *c,* neputând rămânea *k* înainte de *e* şi s-a pronunţat cu celălalt son mai moale înrudit, adică cu *t,* d. ex.: cresc, creşti, creşte, lumesc, lumeşti. Această regulă de eufonie ne pare pretutindeni observată, unde *sce* sau *sci* se află într-o singură silabă. Pronunţarea modernă a cuvintelor *scenă, sceptru* nu dovedeşte nimic, fiind introdusă cu pierderea simţirii de analogie şi nefiind intrată în popor. Primii introducători au zis *ştenă* şi *şkiptru.* De aceea, şi asemănarea între *sc* al nostru cu pronunţarea milaneză, precum se observă de Diez *(Gram.,* I, 346) şi, după dânsul, de Schuchardt *(Vocalismus,* I, 165), trebuie luată, *cum grano salis.* Exemplele populare citate de aceşti învăţaţi, cărora dealtminteri ştiinţa limbistică română se cade să le fie pentru totdeauna recunoscătoare, nu se prea potrivesc, fiindcă în ele *sc* nu se află în aceeaş silabă, *căs-cioară, des-cinge.* Dacă, d. ex., pentru cetirea franceză se dă regula că / înainte de *n* se ceteşte ca *e* cu *n* nasal =*fin,* atunci *fine* nu este excepţie, fiindcă aici / şi *n* sunt în două silabe: *fi-ne.* Din contră în dialectul milanez *s'cepp, s'cetta, s'ciav* etc. (Cherubini, *Vocabolario milanese-italiano,* Mii., 1843).

Exemple: *tot, toţi, toate; pot, poţi, poate* etc. însă şi aci câteva excepţii la infinitivele în / şi la timpurile lor derivate: zicem *a ascuţi, a împărţi, a păţi, a minţi;* dar zicem şi *a găti, a chiti, a răsplăti, a aminti.*

2. în alte forme generale de derivaţie gramaticală ale limbei noastre[1] vedem că *t* înainte de *i* rămâne tot *t: antic, venetic, roşatic, fanatic, lunatic, tomnatic*[2]*-, cărticică, lăptişor, părticică,*

[1] Comp. Diez, *Rom. Gram.,* II, pagina 249 sqq. (edit. I).

[2] Mulţi din cei ce nu admit însemnarea lui *t* pentru a-1 face *ţ,* Pretinzând a vedea o regulă generală pentru înmuiarea lui (înainte de /), scriu *lunatec, tomnatec,* pentru a-şi scăpa teoria. Dar aceste sunt siluiri

rotiţă, artist, flautist, măritiş, multişor etc în altele însă de acelaş fel se schimbă iarăşi în *ţ: cârţişoară, înavuţire, mulţime* etc. Zicem, cu toate aceste, *latină,* însă *căpăţînă.*

3. înainte de două vocale aceeaş confuzie. Avem *hârtie, cutie, argintie, gratie* etc, însă zicem *avuţie, frăţie, beţie* etc. Şi o repetăm: toate exemplele aceste sunt cuvinte româneşti, nu primite de la străini.

4. Făcând abstracţie de formele gramaticale şi luând numai cuvintele izolate din lexicon, aflăm, asemenea fără nici o regulă, când *t,* când *P. clatină, latină, ţie, ţine, tine, tigru, titulă, ţipă, tină, tigae, ţigan, tindă, timp*[1] etc.

5. înainte de *e* şi *ă* aflăm: *ţes, ţest, ţeară, ţăran, ţărâna, ţărmure,* şi iarăşi: *termin, teasc, tem, tei* etc.

6. Caracteristice sunt cazurile unde se pronunţă când *t,* când *ţ* în acelaş cuvânt, d.e.: *eu ascut* şi *eu ascut, eu trimet* şi *eu trimet* etc.[2]

Din cele arătate mai sus suntem siliţi să conchidem: pe când sonul *k,* în toate cuvintele româneşti unde s-a aflat nemijlocit înainte de *e* şi /, s-a schimbat în **H** şi, prin urmare, se poate scrie în amândouă cazurile cu *c,* având o regulă generală a cetirii; sonul *t,* după starea de astăzi a limbei noastre, nu păzeşte nici o regulă demonstrabilă în tranziţia lui spre ***u,*** şi, prin urmare, se naşte întrebarea dacă se pot scrie amândouă sonurile *t* şi **IJ** numai cu litera *t,* sau dacă trebuiesc deosebite în scris? şi, în cazul din urmă, prin ce fel de însemnare grafică să se constate deosebirea?

în răspunsul însă la aceste întrebări este cuprinsă controversa principală a scrierii române. Pentru a ne lămuri pe deplin

de limbă, care nu pot fi îngăduite. Românul zice adesea *tomnatic,* rar *tomnatec,* şi nu i se poate schimba limba în graţia teoriilor ortografice, ci, dimpotrivă, ortografia trebuie făcută după limbă.

[1] Aşa zice românul, şi nu *tâmp,* cum vor cei arătaţi în nota precedentă. *Tâmp* vrea să zică *prost* pe româneşte.

[2] Pumnul, *Rum. Gram.,* pag. 164.

asupra ei şi a ajunge la un rezultat sigur în mijlocul şovăirii opiniilor contrare, suntem siliţi să facem o cercetare sistematică şi completă asupra acestei materii. O asemenea cercetare, dacă va izbuti, ne va conduce la aflarea regulei fundamentale pentru scrierea tutulor sonurilor nouă în limba română. înainte de a o începe, trebuie dar să vedem care sunt aceste sonuri şi pană unde are să se întindă dezlegarea controversei. Căci, precum am zis, odată sfera cercetării hotărâtă, unul şi acelaş principiu de scriere, dacă vom fi în stare să-1 dobândim, va cuprinde în sine regula pentru fiecare din sonurile cele nouă. Aceste sonuri, afară de cele arătate mai sus, sunt in, t şi /.

LII

Notăm câteva cuvinte din care se vede neregularitatea tranziţiei lui s în **m.**

Gras, graşi, însă *grăsime; gros, groşi,* însă *grosime; a ursi, ursită,* însă *arşiţă; a păşi, a ieşi, simt, singur, sălbatic, şed, sine, şine, şipot, şir* etc.

^ şi î

Sonurile **T>** şi / nu se văd a fi existat la romani în latinitatea clasică. Ce e drept, variabila vocalizare latină tocmai în cuvinte, unde şi noi întrebuinţăm sau am fi întrebuinţat **T>** sau /, e foarte surprinzătoare *(facio, freci; legendus, legundus; dicendus, dicundus; maximus, maxumus; cani* = XLTVL[1] etc). Cu toate acestea, ştienţificeşte vorbind, nu suntem autorizaţi să zicem mai mult decât că vocalizarea clasică, acolo unde a fost nehotărâtă, a lăsat cu atât mai mult tărâmul liber pentru

[1] Cipariu, *Eleni, de limba rom.,* p. 24 şi 25. *Tractând de ortografie* din *Lexiconul de la Buda,* § 19.

introducerea altor sonuri în limbele romane moderne. Mai probabil pare a fi că T» şi *î* au existat în limba latină vulgară.

Din nenorocire nici T> nici *î* nu sunt primite în limba noastră după vreun principiu demonstrabil, ci după o eufonie puţin fixată.

In privinţa lui i> singura regulă generală ce au putut-o da gramatiştii noştri este negativă: T> nu se află la începutul cuvintelor[1] (cu excepţia dialectică: *-bla, 'bsta).* Iar toate celelalte aşa-numite regiile ale gramatiştilor noştri sunt numai nişte generalizări a câtorva pronunţări de un fel, paralel cu care merge generalizarea a câtorva pronunţări de alt fel. Sau mai bine zicând: regula şi excepţia au cumpănă egală şi, prin urmare, excepţia are tot atâta drept să fie marcată ca şi regula.

Să cercetăm aceasta mai de aproape pentru T>.

1. *ib* vine din *a* când acesta şi-a pierdut sonul: *laud, bbudam; fac, făceam: carte, cărticică* etc.

Cu toate aceste, *a* rămâne de multe ori *a,* deşi nu mai are ton. De ex., *batjocura, balamuc, calic, datori, familie, fasole*[2], *macriş, materie, raritate* şi în sumă de cuvinte străine sau mai nouă, în care nu s-a făcut tranziţia în t>, deşi sunt intrate în popor: *basma, para, pardoseala, canar, hangiu, falangă, pahar, papuc* (alte cuvinte nouă, în care asemenea a rămas *a,* mai sunt: *cazarmă, cadavru, cafenea* sau *cafană, canapea, canava, canonic, capot, castană, catedră, catolic, catichism, magistrat, pardoseală, paroh, patron, patriot, patriarh, salată* etc). Rămâne apoi *a,* deşi nu mai are ton, la începutul cuvintelor: *aşa, aveam, avut, arat, aramă, argint, acum* etc. Dar şi aci este o excepţie, când adică după *a* vine *n.* Atunci nu rămâne *a,* dar nu se schimbă nici în i>, ci se face *î, înger, întâi* etc. Insă şi acesta nu pretutindeni, în *an, anţerţ, anin, Andrei (anaforâ, antereu),* rămâne *a.*

[1] Pumnul, *Rum. Gram.,* § 13; Cipariu, */. c,* pagina 8.

[2] Unii autori bucovineni, ca să-şi scape regula, ne siluiesc limba şi zic fasole, cadavru etc. *Vivat orthographia, pereat lingual*

2. TD se află venind din *a* şi acolo unde acesta nu şi-a pierdut tonul: *carte, Chrţi; mare, m-bri; carne, cărnuri; cale, Chi;* însă: *cal, cai; mutase, mătăsuri, s-bbii, p-hs^ri* etc Din contră, *vacă, vaci; fiagă, fragi; împart, împărţi; adbp, adapi.* însă iarăşi *hbudhm,* spre deosebire *de hbudam, b>udh, spre deosebire de Ibuda, împ-ttur, înfrşur, rm>r* (sau aici din ⊲? Diez, *Gram.,* I, 336). însă *m-btura* şi *matura.*

3. *1D* vine din *e,* când acesta nu are tonul: *tânăr, răcit, răsplată, văratic* etc.

Cu toate acestea *e* rămâne de foarte multe ori *e,* deşi nu mai are tonul: *înverzit, venin, temut, şezut, dreptate* etc.

4. TD se află venind din *e* şi acolo unde are ton: *văd, învăţ, rău, văr* etc, etc

5. "b vine şi din celelalte trei vocale, dar mai rar.

6. Mussafia[1] arată influenţa consonantelor şi a lui / asupra formării lui T>. Dar si cercetările lui întăresc cele spuse de noi asupra lipsei unei simple regiile generale.

In privinţa lui / avem următoarea lege a aflării Iui:

1. în cuvintele româneşti *£* vine de regulă din influenţa nazalului *n* (şi *m* combinat cu altă consonantă), ceea ce nu vrea să zică că orunde este *n* (şi *m* combinat) vocala precedentă se schimba în /, ci numai că acolo unde vocala s-a schimbat în z> cauza a putut fi *n* (şi *m* combinat). Exemple: *în, împărat, român, înger, mînă, cînt, vînd, făcînd, zicînd, lăudînd, sîn, sînt, grîu (= granu), râmîi (= reman), frîu (= fren), cînt (= cant), brîu (= brin)* etc. De aceea, alfabetul nostru cel vechi avea un singur semn pentru silaba *în* şi *îm.*

2. Eufonia română sufere greu un *i* ascuţit după *r* şi-1 umbreşte cu predilecţie în *î: rîs, rîpă, rîu, a omorî, urî* etc.

3. / mai provine dintr-un *a* dinaintea iui *r* combinat, d.e.: *hîrtie, tîrziu, cîrnat.*

[1] A. Mussafia, *Zur rut nan isc hen Vocalisation,* Viena, 1868.

4. *î se* află, în fine, în multe cuvinte slavone şi apoi în cuvinte onomato-poetice (care imitează sunetele naturei), d.e.: *fîlfîie,* *mîrîie* etc.

După cele expuse, constatăm că toată controversa scrierii române se află acum mărginită la exprimarea a patru sonuri: **IJ, m, -b** şi *î,* pentru care nu am aflat, în simpla cercetare paleografică a alfabetului latin, modul de a le scrie. Ele ne conduc la un studiu mai întins al scrierii îndeobşte, căruia îi destinăm partea următoare. Mai înainte însă de a-1 începe, este locul să vorbim încă în această parte despre accente şi, cu prilejui lor, despre scrierea diftongilor *ea* şi *oa.*

Accentele, aşa cum se văd obişnuite în scrierea grecească — acut, grav, circumflex, *spiritus asper* şi *lenis* - se zice că sunt descoperirea lui Aristophanes Byzantius (sec. III d. Chr.). **în** manuscriptele vechi greceşti nu se află deloc **pană** în sec. VII după Christos. Aşadar, descoperirea lui Aristofan nu a putut servi **pană** atunci decât numai gramatiştilor. *(„Verum haec omnia — sc. spiritus asper et lenis, accentus accutus, gravis et circumflexus — ante septimum saeculum a librariis neglectaprorsus videntur: nam codices vetustissimi quinti sextive saecidi iisprorsus carent.* "Montfaucon, *Palaeogr. graec,* pag. 33.)

In înţelesul lui Aristofan, adică pentru însemnarea silabei intonate, nu s-au întrebuinţat accentele *niciodată* în scrierea latină.[1] Numai pentru însemnarea vocalelor lungi, fără privire la tonul lor, se găseşte, începând de pe timpul lui Cesar, semnul numit *apex,* care în inscripţiile din timpul împăraţilor are forma rareori ', iar mai târziu în scrierea cărţilor -, cum se întrebuinţează şi astăzi. Acest *apex se* află pus, deşi nu regulat, nici pretutindeni, deasupra vocalelor *a, ae, e, ei, o* şi *u,* când

[1] Vezi Corssen, /. **c,** I, 21-26.

sunt lungi, iar / lung se însemnează prin mărirea literei, *I,* de unde apoi / în limbele romane moderne.

Neexistând dar nici o cauză paleografică pentru scrierea accentelor, rămâne numai trebuinţa logică drept singura cauză pentru primirea lor. Trebuinţa logică însă în limba română cât pentru accentuare se mărgineşte la conjugaţii. Acolo deosebirea tonului aduce deosebirea înţelesului, tonul trebuie dar exprimat prin accent. Vom scrie dar *a lovi, a primi, făcu, avu* etc.

Accentul ', întrebuinţat pană acum peste *e* şi *o* pentru a exprima diftongii *ea* şi *oa,* este o invenţie nesănătoasă, atât în contra regulei scrierii româneşti formulată mai sus (acele sonuri române, pentru care se ştie litera latină corespunzătoare, se scriu cu această literă, făcând abstracţie de la considerări etimologice), cât şi în contra naturei semnelor, nefiind chemat accentul în nici un alfabet din lume să exprime pe *a.*

Dar accentul ' este chemat să exprime vocala intonată, vor zice apărătorii acestei scrieri, şi fiindcă diftongii *ea* şi *oa* vin totdeauna din *e* şi *o* intonat, trebuiesc scrişi *e* şi *o,* pentru a fi cetiţi ca diftongi şi nu *e-a* şi *o-a.* La aceasta răspundem: Or de unde ar veni *ea* şi *oa,* din momentul în care vocalele *e* şi *o* au primit o schimbare fonetică, pentru a cărei scriere se află o literă în alfabetul latin, nu pot fi lipsite de această scriere, pentru a li se descoperi una nouă. Dacă dar *e* şi *o* din cauza intonării şi-au însoţit un son, pentru care există litera latină corespunzătoare, adică *a,* nu pot fi scrise altfel decât prin *ea* ?i *oa.* Iar obiecţia că atunci nu se vede dacă trebuiesc citite ca diftongi *ea* şi *oa* şi nu *e-a* şi *o-a* nu ne pare întemeiată, căci scrierea nu este silită să arate absolut toate nuanţele vorbirii, şi aşa nu este nici chemată să arate diftongarea.

Dar sunt şi altele de zis în contra acestei scrieri. Şi, mai mtâi, nu este exact că orce *e* şi *o* intonat se preface în *ea* şi *oa.* Regula exactă ne-o dă Pumnul şi după dânsul d. Mussafia:[1]

[1] *Zur rumdnischen Vocalisation.* Vezi acolo explicarea excepţiilor în *noră, soră, vorbă.*

e intonat, dacă în silaba următoare se află *a,* T> şi, mai rar, *e,* se preface în *ea;* în celelate cazuri rămâne *e,* deşi este intonat, d.e.: vorbesc, vorbeşti, vorb^scă, obştescul, obşt^sca, *şeaptc,* ş^rpe, alăturea cu ş^pte, ş<?rpe. *O* intonat, dacă este urmat de *a,* T> şi *e,* se preface în *oa,* dar înainte de / şi *u* rămâne *o,* d.e.: port, porţi, *poarta, moarte, moartă,* mortul, morţii.

Aşadar, semnul accentului de intonare pus deasupra lui *e* şi *o* ar putea să aibă numai atunci înţelesul diftongului *ea* şi *oa,* când în adevăr orce *e* şi *o* intonat s-ar şi preface în *ea* şi *oa.* Dar fiindcă, precum am văzut, nu este aşa, ci din contră *e* şi *o,* deşi intonate, în jumătatea cazurilor nu se prefac în *ea* şi *oa,* însemnarea lor cu accentul intonării pentru a le arăta diftongarea este lipsită de logică.

însă argumentul cel mai puternic în contra numitului accent ne pare a fi următorul: acel *a,* ce şi-1 însoţesc uneori vocalele *e* şi *o* când sunt intonate, nu este o simplă uşurare a limbei, oarecum un obicei fonetic, care ar putea tot aşa de bine să dispară din pronunţare şi căruia dar îi este de ajuns să fie numai arătat în treacăt prin semnul intonării[1]; acel *a,* din contră, a ajuns în limba noastră tot aşa de important ca şi sonul radical din care vine, fiindcă uneori îl consumă chiar pe acesta şi rămâne singur.

[1] Mai ales unii bucovineni comit această greşală în privinţa lui *o* intonat, şi tot studenţii din Bucovina trebuie să fi indus în eroare şi pe distinsul profesor Mussafia de l-au făcut să zică în citata sa disertaţie că *o* intonat sună ca *oa,* însă cu accentul pe *6.* Putem asigura pe d. Mussafia că în diftongul *oa* accentul este pe *a* tocmai ca în diftongul *ea,* şi că în româneşte curat se zice *oameni,* precum se zice *aceasta.* Orce alte considerări, de ex. din fiziologia vocalizării, trebuie să se plece înaintea faptului necontestabil: că aşa se pronunţă româneşte curat. Un filolog bucovinean, care ar pronunţa *omeni* în loc de *oameni,* ar trece în societatea cultă din Bucureşti de un provincial cam necioplit în privinţa limbei, şi este de mult cunoscut, de ex. din comediile lui Alecsandri, cum românul îşi bate joc de grecii care nu sunt în stare să zică *roată,* ci zic *rota.*

D.e., din *veară, peana, peară, veargă, vearză, measă, afoară* etc, românul a făcut *vară, pană, pară, varga, varză, masă, afară* etc; şi adese, acolo unde a păstrat diftongul *ea,* 1-a prefăcut în *ia,* d.e. *piatră, iapă* etc (Legea fonetică, după d. Mussafia, este că *ea* şi *oa* tind a se preface în *a* mai ales după labiale şi *r,* uneori şi după sibilante.) Această pierdere a lui *e* din diftongul *ea* şi prefacerea lui în simplul *a* este aşa de înrădăcinată în limbă, încât unele cuvinte cu un *e* primitiv sunt apoi variate în declinare ca şi când ar fi avut un *a* primitiv. Pe când, d.e., în pluralul din *pană, pară, varga,* se reînfăţişează *e* şi se zice *pene, pere, vergi,* în alte cuvinte analoage nu se mai înfăţişează nici atunci, ci *a* se schimbă în T> ca un *a* primitiv, *ţară, ţări, pradă, prăzi* etc.

Este dar cu neputinţă să se ascundă sub accent sonul *a* provenit din intonarea lui *e* şi *o,* şi aceşti diftongi nu se pot scrie logic decât prin *ea* şi *oa.*

Se înţelege că cercetarea noastră de mai sus s-a raportat numai la cazurile când *ea* şi *oa* proveneau în adevăr din lungirea lui *e* şi *o* prin accent. Căci în celelalte cazuri, unde *a* este din capul locului o vocală de sine stătătoare, cu un înţeles propriu gramatical, chiar cei ce dealtminteri scriu *e* cu accent trebuie să însemneze pe *a* deosebit. D.e.: *face, făcea; duce, ducea.* Aici *a* este vocala flecţionară a imperfectului şi a scrie *face, duce,* este o greşală de ortografie.

PARTEA A TREIA

DESPRE PRINCIPIUL SCRIERII ŞI O CRITICĂ A SISTEMULUI FONETIC

Partea a doua a cercetării noastre despre scrierea limbei române s-a terminat cu următoarele întrebări: sonurile LI, m, •b şi /, provenind de regulă din *t, s, a* şi *e,* trebuiesc ele însemnate cu aceste litere, fără nici o deosebire? sau trebuiesc însemnate deosebit? şi atunci prin ce fel de semne?

La aceste întrebări, cari cuprind în sine toată greutatea proprie a grafiei şi ortografiei române, întâlnim în literatura noastră un răspuns foarte uşor, dat de aşa-numitul sistem fonetic al şcoalei bucovinene.

Sistemul fonetic are de principiu: fiecare cuvânt se scrie cum se pronunţă[1] şi, prin urmare, pentru fiecare son deosebit trebuie o literă deosebită. Sau cum s-a zis din vechime: *„Ego sic scribendum quidque iudico quomodo sonat. Hic enim usus et literarum, ut custodiant* 2/0^"(Quintilian, *Inst. orat.,* I, 7, 30). Răposatul A. Pumnul, cel mai conştiincios între reprezentanţii acestui sistem, îl numeşte „foarte simplu, natural şi uşor", însă, cu toate aceste predicate măgulitoare, sistemul fonetic este mult mai greu decât ar părea, cel puţin este pretutindeni de înţeles

[1] Pumnul, *Gram. d. rum. Spr.,* § 9.

cum grano salis şi, mai întâi de toate: *el nu este un principiu general şi absolut al scrierii române, ci trebuie restrâns în mod esenţial.*

Pentru a înţelege această restrângere[1], nu avem decât să facem o aplicare practică a fonetismului. Să scriem dar cu ajutorul său cea dintâi propoziţie ce ne trece prin minte, d.e.: (pz>p#A este poruV.

Spre a şti cum să scriem aceste cuvinte, ar trebui numai să ne întrebăm cum se pronunţă. Insă tocmai aici este greutatea. Cuvântul ***tyieptfA*** şi mai toate cuvintele se pronunţă în zeci de feluri. Unii zic *fier,* alţii zic *hier,* alţii *her,* alţii *ser,* alţii într-un mod şuierător, graficeşte neexprimabil, *şjeretc.* Tot aşa la cuvântul *powtf.* Unii pronunţă *roşu,* macedonenii însă *roşu,* bănăţenii *roshiu;* cu care din deosebitele sale pronunţări are să se scrie un cuvânt? A. Pumnul răspunde „cuvântul se scrie cum se pronunţă *după uzul general al limbei* . Dar aceasta nu înlătură greutatea. Căci îndată se naşte iarăşi întrebarea: care este uzul general al limbei? Şi la aceasta trebuie să răspundem: nici unul. O provincie întreagă zice *hier,* o altă provincie întreagă zice *ser* etc. Aproape nici un cuvânt, afară de monosilabe, nu se pronunţă în acelaş fel de toţi românii, prin urmare, pentru mai nici un cuvânt nu există un uz general al limbei ca normativ al scrierii tutulor sonurilor. Şi ceea ce este drept pentru români este drept pentru toate popoarele europene literate.

[1] Restrângere pe care fonetiştii, cel puţin şcoala din Bucovina, sunt cei dintâi a o primi. Este o datorie de dreptate să le constatăm aceasta îndată la începutul cercetării. Ceea ce zicem dar noi aici despre restrângerea fonetismului nu este o polemică în contra fonetiştilor (polemica vine mai târziu), ci numai o explicare şi deducţie a faptului pentru cei ce nu sunt încă deprinşi cu această materie; şi mărturisim că nu am înţeles pentru ce etimologiştii din Transilvania au combătut pe fonetişti tocmai in privinţa întinderii, zicându-le că sistemul fonetic, întrebuinţat absolut, ar dezbina limba în dialecte etc. Nu se cade să combaţi pe un adversar în lucruri pe care el nici nu le susţine.

Nici un popor nu scrie cum pronunţă şi nu pronunţă cum scrie, nici măcar în majoritate, necum în uzul general.

Care ar fi acum prima urmare a sistemului fonetic, dacă l-am aplica în mod absolut, fără restricţiune (precum însă nu-l aplică nici foneticştii)? Urmarea ar fi că ne-am sparge limba în atâtea bucăţi câte pronunţări provinciale se află în România, şi pe această cale am ajunge peste sute de ani la o dezbinare completă a poporului, aşa încât moldoveanul n-ar mai înţelege pe muntean, munteanul n-ar mai înţelege pe bănăţean etc, nici în vorbă, nici în scris. Aceasta însă este o urmare *ad absurdum,* fiindcă scrierea, din contră, are între altele şi menirea de a întări unitatea naţională sau etnografică a unui popor, dar nu de a o frânge şi a o nimici.

Dar, cum am zis, observarea unităţii limbei nu atinge chiar esenţa sistemului fonetic: căci fonetismul este mai întâi de toate o întrebare alfabetică, iar nu o întrebare ortografică. Totul este ca să se fixeze numai semnele grafice pentru sonurile elementare ale limbei, spre a se putea scrie ceea ce se vorbeşte. Dar dacă se vorbeşte bine sau râu şi cum trebuie să se vorbească într-un mod unitar, aceasta nu priveşte alfabetul, ci trebuie mai întâi să se hotărască în limba unui popor fie prin gramatişti, fie prin alţi literaţi ai săi, şi când un ţăran de lângă Bucureşti ar scrie *hier* în loc de *fier,* atunci ar comite o greşală nu în contra alfabetului, ci în contra vorbirii corecte.

Să atingem dar o altă greutate, care loveşte în chiar esenţa fonetismului: *greutatea generală de a exprima sonurile prin litere.* Nici un alfabet din lume nu exprimă şi nu este în stare să exprime toate sonurile unei limbi. Limba franceză, care posede atâtea litere, accente, diftongi etc, nu exprimă nici pe departe toate sonurile sale. *A* în *madame* (pron. mâedâem) este altul decât acelaş *a* în *matin* (pron. mătin), altul în *?nari* şi altul în *marais. E* este altul în *ballet* şi altul în *coquette.* Dar să luăm limba italiană, cea cu faimosul alfabet fonetic. Nici un italian nu-ţi citeşte *pesca* (persică) ca *pesca* (pescărie), *torre* (a lua) ca *torre* (turn), deşi le scrie în mod identic. Aceleaşi litere, dar sonuri aşa de deosebite, încât prin deosebirea lor se simte deosebirea înţelesului. Să venim acum la limba latină, de la care luăm alfabetul. Câte sonuri exprimau romanii prin o singură literă! Din pasagiul citat al lui Quintilian (XII, 10) s-a putut constata că noi astăzi din litere nu putem avea nici o idee despre deosebitele nuanţe ale pronunţării latine. Un alt pasagiu caracteristic este în cartea I, cap. 4, unde zice Quintilian: „Se mai află un son mijlociu între *u* şi *i* (pentru care însă nu este literă), căci altfel pronunţăm noi *optimum* şi altfel *opimum,* şi în cuvântul *here* nu se aude nici *e,* nici *i* deplin" etc.

Nu mai este de trebuinţă să mai aducem exemple şi din alte limbi, d.e. din cea engleză, care ne-ar prezenta curioase ilustraţii de caricatură la teoria că orce son trebuie să aibă o literă şi orce literă un son deosebit. Ne mărginim a constata faptul evident: că litera nu exprimă cu identitate sonul, ci numai *a peu pres.*

Cauza acestei nepotriviri este cunoscuta imposibilitate fiziologică de a substitui reprezentărilor unui sens reprezentările altui sens. Niciodată văzul nu poate suplini auzul, sferele acestor două feluri de senzaţiuni nu sunt congruente.

Dar nici în limitele în care s-ar putea uşor exprima prin semne văzute sonurile unei limbi nu se primeşte şi nu este bine să se primească această exprimare în gradul complet al posibilităţii. Căci nuanţele tutulor sonurilor unei limbi sunt aşa de numeroase, încât folosul ce s-ar naşte din completa lor scriere ar dispărea în comparare cu greutatea de a ceti aceste semne. De aceea la nici o limbă nu s-a adoptat pană acum această consecinţă a fonetismului absolut, ci a existat totdeauna o restrângere înţeleaptă a numărului literelor unui alfabet, restrângere provenită din dreaptă cumpănire între scrierea tutulor sonurilor importante şi între înlesnirea de a le ceti apoi. Valoarea tmui alfabet nu consistă dar, precum s-ar părea după fonetismul absolut, în numărul mai mare al literelor, ci în stricta

lor subsumare sub unitatea gândirii şi uşurinţa percepţiunii, şi, d.e., alfabetul vechi albanez cu 52 de litere[1] este barbar pe lângă cel latin cu 22.

Reziliatul acestor expuneri este că fonetismul nu se poate aplica ca principiu general sau ca regulativ absolut al scrierii unei limbi, ci ne sileşte îndată să-1 restrângem, atât pentru a nu ne dezbina literatura în dialecte, cât şi din cauza fireştei imposibilităţi de a exprima toate impresiile auzului prin forme vizibile, cât şi, în fine, din cauza greutăţii de înţelegere a unui număr prea mare de asemenea forme. De aceea, nimeni în Europa şi în special nimeni la români, nici Pumnul, *nici alţii,* nu sunt fonetici cu toate consecinţele sistemului, ci numai fonetici *hpeupreş,* şi chiar cu un *apeupres* destul de depărtat de la punctul de plecare, căci o sumă de sonuri româneşti nu se exprimă deloc (d.e., *ghin,* care nu este nici *vin, nici ghin,* ci *fin; fiatghie,* nici *frate,* nici *frache; şhine,* nici *cine,* nici *şine; rea,* care nu se pronunţă *re-a,* oricât de iute am împreuna vocalele; asemenea, *roată* nu se pronunţă numai prin diftongarea lui *o* şi *a,* căci atunci nu ar întâmpina străinii, mai ales grecii, atâta greutate; *dzîc,* dialect moldov., care este departe de *zic* etc).

Nu este dar iertat unui om de ştiinţă să zică fără restricţiune: noi scriem cum vorbim sau: dacă auzim un son, să-1 şi scriem, fiindcă multe se aud ce nu se scriu, şi multe se aud ce nu se pot scrie. Prin urmare, rămâne constatat că fonetismul nu este un normativ absolut al scrierii şi cu atât mai puţin principiul cel mai „simplu, natural şi uşor"; şi dacă ne încredinţăm lui exclusiv, în speranţa unei direcţii sigure pe calea noastră grafică, la prima îndoială busola se dovedeşte a fi un fier brut fără spirit magnetic, şi cu toţii suntem siliţi să căutăm acum ideea superioară care, hotărând marginile fonetismului, să ne arate câte litere trebuie să aibă un alfabet, fiindcă nu le poate avea toate, şi ce formă exterioară trebuie ele să aibă, ca să se primească de inteligenţă cu iuţeala corespunzătoare scopului.

[1] V. Hahn, *Alb an. Studieri,* I, pag. 280.

I

Câte litere trebuie să aibă alfabetul român? înainte de a dezlega această întrebare, este bine să nu exagerăm greutatea cercetării impuse. Noi, din norocire, nu ne prezentăm pentru prima oară înaintea acestei probleme, nu suntem întorşi înapoi spre munca seculară prin care omenirea în vechime a descoperit fixarea alfabetică a sonului şi a ideei. Alfabetul îl avem: este alfabetul latin, necesar pentru noi din cauza arătată în partea întâi a disertaţiei de faţă. Tema noastră este dar numai să *aplicăm* alfabetul vechi latin la limba nouă română. Prin aceasta, cea mai mare parte a greutăţii este ridicată, fiindcă am câştigat regula (pe care o vom apăra în partea următoare în contra etimologiştilor): pentru sonurile române, cărora le corespunde o literă latină, întrebuinţăm această literă.

Greutatea scrierii noastre, astfel mărginită, se află numai în privinţa neajunsului literelor latine. Numai aci se nasc întrebările a căror dezlegare ni se impune: care sonuri trebuiesc însemnate prin litere şi prin ce fel de litere?

După ce am văzut că fonetismul, ca regulă mecanică, nu ne dă nici o lămurire, vom trebui să studiem materia într-un niod mai întins, să o urmărim de la izvorul ei şi să o constatăm atât prin un şir de raţionări teoretice, cât şi prin proba Istoriei, care a fost şi este scopul alfabetului, din ce cauză omenirea europeană a părăsit scrierea pitorească şi hieroglifică şi a primit pretutindeni literele şi, prin urmare, care este misiunea specială a literelor.

Orce scriere este o întrebuinţare de semne văzute, cu scop de a deştepta prin ele certe gândiri. La început ea îşi îndeplineşte acest scop înfăţişând chiar icoanele obiectelor, a căror gândire vrea să o producă în cetitor. Probă hieroglifele. Când egipteanul cel vechi voia să zică *arbore,* desemna sau sculpta de-a dreptul un arbore, când voia să zică *piramidă,* înfăţişa o piramidă etc. Acest fel de scriere se numeşte iconică, iar

hieroglifele, care imitează de-a dreptul obiectele, se numesc chiriologice. Cel dintâi neajuns ce se simţi în scrierea iconică fu neputinţa de a exprima obiectele nesensibile, ideale, d.e. tăria, curajul etc.

Pentru aceste se făcu un pas mai departe în cultura grafică: se întrebuinţară icoane de obiecte materiale în înţeles simbolic pentru a exprima obiecte ideale. Aşa, leul ca hieroglifă simbolică însemna la egipteni curajul, albina însemna ascultarea supuşilor etc.

Trecerea de la însemnarea simplă iconică („chiriologică") spre cea simbolică este naturală logicei omeneşti şi nu se află numai la egipteni, ci, d.e., şi la vechii locuitori din Mexico, cari poate nu au stat în legătură intimă cu Egiptul. Al. Humboldt în *Vues des Cordillieres et Monuments des peuples indigenes de lAmerique* ne arată că, în scrierea iconică a mexicanilor, *direcţia* mişcării se exprima prin urme de picior, *rangul* regilor şi al preoţilor prin îmbrăcăminte şi colori, *nobilimea* persoanelor prin lungimea nasului etc.

Un exemplu nou foarte interesant şi totdeodată autentic pentru scrierea pitorească-simbolică este petiţia ce au adresat-o câţiva capi ai seminţiei indienilor sălbatici cipive prezidentului Statelor Unite din America în anul 1849. Petiţia, scrisă pe coajă de mesteacăn, avea de scop să arate voinţa acestor indieni de a se civiliza şi de a se aşeza lângă lacurile mici pe teritoriul Statelor Unite. Această idee a lor este înfăţişată în următorul mod: pe coaje sunt mai întâi desemnate 7 figuri de animale deosebite; fiecare corespunde numelui unei ginţi de indieni şi îi ţine loc de pajură („totem"). Din ochiul animalului celui mai înaintat sunt trase 6 linii spre ochii celorlalte animale, pentru a simboliza egalitatea intenţiilor. în fiecare din animale, colorate după natură, se mai află desemnată câte o inimă roşie, şi toate inimele sunt iarăş împreunate cu câte o linie pentru a arăta unitatea simţimintelor. Din ochiul celui dintâi animai mai purced două linii, una înainte pentru a arăta direcţia

călătoriei, alta îndărăt, peste capetele animalelor, spre patru lacuri mici (desemnate sub animalul cel din urmă şi colorate în albastru) pentru a arăta regiunea unde voiau indienii să-şi fixeze locuinţa lor. Pe o altă scoarţă de mesteacăn a aceleiaş petiţii sunt desemnaţi mai mulţi vulturi, dintre care cel mai din faţă prin lungimea ciocului său arată pe căpitanul misiunii, înaintea lui se află reprezentat prezidentul Statelor Unite în locuinţa sa oficială din Washington. Ochiul său este unit printr-o linie cu ochiul căpitanului indian şi amândoi îşi dau mâna în semn de amiciţie. Sub vulturi sunt desemnate trei case mici, simbolul aşezării în locuinţe fixe ca opoziţie cu viaţa nestatornică de mai nainte.[1]

Adesea asemenea simbolizări sunt foarte depărtate de legătura naturală, cel puţin după înţelegerea modernă, între obiectul ideal şi cel material prin care se exprimă. La egipteni penele ca hieroglifă simbolică însemnează ura, lăcusta însemnează pietatea iniţiată în misterele divine; dreptatea se exprimă prin pană de păun, slăbiciunea spiritului, care se pleacă altora, prin o scoică în care şade un rac etc.[2] De aci lipsă de precizie în arătările hieroglifice şi divergenţe de opinii în privinţa înţelesului lor, nu numai în timpurile moderne, ci şi în antichitate. Diodor Şicului, d.e., ne spune (I, 48) că în monumentul regelui Osimandias, pe păretele dintâi, se vedea desemnat acest rege la asediul unui zid înconjurat de un râu, şi anume luptându-se, însoţit de un leu, în contra unor adversari, dar că o parte a interpreţilor acestui monument erau de părere să se înţeleagă sub hieroglifa leului un leu adevărat, pe care l-ar fi domesticit regele şi care apoi i-ar fi ajutat în război, pe când alţii credeau că sub hieroglifa leului trebuie să se înţeleagă dispoziţia energică şi arogantă a regelui.

[1] Schoolcraft, *Historicul andStatisticul Information of the Indian Tribs ofthe United States.* Citat în Steinthal, *Entwicklung der Schrifi,* pag. 64, 65.
[2] W. v. Humboldt, VI, 457.

De la sine se înţelege că prima confuzie în astfel de scriere se va naşte din îndoiala dacă obiectul desemnat trebuie luat în înţelesul său natural sau în înţelesul simbolic, ca reprezentare a unei gândiri nemateriale. D.e., dacă leul arată tăria, cum să se arate animalul leu? Egiptenii ajunseseră până acolo, încât simbolizau şi obiectele materiale prin alte semne, fiindcă reproducerea lor naturală avea înţelesul stabilit de a simboliza substantive ideale. Urmarea a fost că adevărata scriere hieroglifică era înţeleasă numai de preoţi prin tradiţie secretă de la părinţi (Diod. Şicul., III, 3).

Este însă o clasă de lucruri pentru a căror exprimare arta grafică trebuia să facă un progres şi mai mare în abstracţiune, şi aceste sunt numele proprii. Deosebirea lor consistă în aceea că toată natura le e conţinută în son. Necesitatea de a exprima numele proprii a silit dar pe egipteni să *simbolizeze sonurile* şi, de când cu descoperirea pietrei de la Rosetta şi în urma ingenioasei demonstrări a lui Champollion (junior), se ştie că egiptenii, pe lângă hieroglifele chiriologice şi cele simbolice, aveau şi *hieroglife fonetice,* prin care se află, d.e., exprimate numele Ptolomeu, Cleopatra etc, corespunzând fiecărui ton, cel puţin flecarii consonante, un semn deosebit.[1]

însă această scriere egipteană era o urmare a aceleiaş direcţii, care se manifestase şi în hieroglifele figurative şi simbolice: adecă de a exprima obiectul fie de-a dreptul, fie prin simbol, şi prin urmare rămânea radical deosebită de alfabet. Căci unde e vorba să se scrie un nume propriu *ca nume* şi nu ca persoană reală, acolo obiectul scrierii e însuş sonul, şi prin urmare tot numai reproducerea lucrului silise pe egipteni să

[1] După Champollion, cunoştinţa noastră despre limba şi scrierea egipteană s-a înavuţit mai ales prin cercetările lui Lepsius şi lui Brugsch. Brugsch a publicat în 1872 un registru de hieroglife cu valoare fonetică în număr de 600.

introducă hieroglifele fonetice, orcât de mare a fost întinderea ce le-au dat-o mai târziu.

Cu un cuvânt rezumător: *hieroglifele erau o scriere obiectivă.*

De aci însă se vede că o lume întreagă de gândiri nu se puteau întrupa prin semnele egiptene: ideile noastre subiective asupra obiectelor. Să lămurim aceasta mai întâi prin câteva exemple populare. Când vorbim de obiectul material *masă,* ne putem exprima prin însuşiri ale lui şi zicem, d.e., o masă aurită, o masă mare, o masă colorată etc. Acestea erau exprimabile prin hieroglife. Ne mai putem însă exprima prin cuvinte subiective ale impresiei noastre: d.e., ce mai masă! sau mescioară, sau, din contră, măsoaie. Cum s-ar fi însemnat prin hieroglife expresiile din urmă? Foarte cu greu; căci hieroglifa, acolo unde zic eu mescioară, mi-ar fi putut numai desemna o masă mică lângă o persoană mai mare. însă este vederat că alta este o masă mică, şi alta o mescioară sau o măsuţă. înţelesul propriu al cuvintelor măsoaie şi mescioară nu este de a arăta atât mărimea relativă a obiectului, cât, din contră, impresia mea subiectivă de plăcere sau neplăcere la vederea acestei mărimi.

Să luăm alt exemplu mai important, să privim multele cuvinte, care toate însemnează aproape acelaş iucru. Despre o câmpie pot zice că este plăcută, însă pot zice prin gradaţiune că este frumoasă, sau sublimă, sau admirabilă, sau încântătoare etc, etc, pot, în fine, întrebuinţa la orce obiect marea sumă de calităţi care se refer la impresia mea subiectivă despre acel obiect.

Toate aceste erau şi rămâneau neexprimabile sau cel puţin foarte greu exprimabile prin hieroglife.

însă aci s-ar putea întâmpina că, deşi asemenea impresii individuale şi expresii gradate au importanţa lor, totuş ele nu sunt aşa de esenţiale, încât să devie semnul caracteristic al artei grafice şi să o silească pe aceasta la o schimbare radicală numai din cauza lor.

De aceea, punctul principal unde se arată firea mărginită a hieroglifelor şi neputinţa lor de a se întinde şi la popoarele

de cultură europeană ne pare că rezultă mai bine din următoarea analiză:

Inteligenţa mai cultă a omenirii, îndeosebi a popoarelor indo-europene, are un mijloc admirabil de a se susţinea la o înălţime dobândită şi de a păşi de la ea mai departe: este împreunarea repede a mai multor idei într-un singur act al cugetării. Fără deprinderea acestei însuşiri, suma crescândă a cunoştinţelor adunate de oameni ar covârşi perceperea lor, şi generaţiile mai nouă, în viaţa lor totdeauna prea scurtă, s-ar afla în neputinţa de a cunoaşte, de a întrebuinţa şi de a înmulţi comoara intelectuală lăsată de secolii precedenţi.

Cum se întâmplă şi ce însemnătate are acel proces psihologic al împreunării grabnice pentru formarea gândirilor abstracte numite *noţiuni,* vom explica ceva mai pe larg în partea a patra a disertaţiunii de faţă. Pentru cercetarea neajunsului hieroglifelor va fi destul să ne mărginim la privirea unui singur element, la analizarea *formei gramaticale* în exprimarea cugetării, îndeosebi *a facţiunilor.* Orce limbă arică posedă un şir de forme ale gândirii, care în modul cel mai intensiv rezumă în sine o clasificare fundamentală a lucrurilor în privinţa acţiunii, a timpului, a modului, a numărului, a persoanei, a genului lor etc, şi anume le rezumă într-un singur act al gândirii şi, conform lui, într-un singur cuvânt.

Când românul zice, d.e., *atinşilor,* exprimă prin acest cuvânt următoarele gândiri felurite: 1. ideea acţiunii de a atinge — verb; 2. ideea că această acţiune este aplicată de altcineva asupra persoanelor despre care vorbeşte - forma pasivă; 3. ideea că acea atingere s-a întâmplat într-un timp trecut - perfectul; 4. ideea că această acţiune suferită a devenit o însuşire a persoanelor - participiul; 5. ideea că atingerea a lovit mai multe persoane - pluralul; 6. ideea că aceste persoane sunt de sexul bărbătesc — genul; 7 — ideea că cineva se adresează la ele acum — vocativul.

Aceste şapte idei sunt exprimate prin faptul că la rădăcina cuvântului *atingere* s-a adăogat forma Secţionară - *şi lor,* şi astfel în simplul cuvânt *atinşilor* se concentrează o sumă de idei fundamentale asupra modului, timpului, formei, genului, numărului, cazului acelui obiect al gândirii, idei percepute într-o singură lucrare a inteligenţei noastre. In aceasta se rezumă aşa-numita analiză gramaticală a unei limbi, forma logică a cuvintelor ajunse la un grad mai înalt al dezvoltării lor.

Ce ar putea să facă hieroglifele pentru a exprima o asemenea operaţiune a inteligenţei omeneşti? Ele ar începe să desemneze, când în mod chiriologic, sau figurativ, când în mod simbolic, fiecare idee în parte coprinsă în acea sinteză intelectuală! Ele ne-ar da (ca şi sinogramele chinezilor) un desemn pentru acţiunea atingerii, un desemn alăturea pentru a arăta pasivitatea persoanelor în chestie, un desemn pentru ideea trecutului, un amănunt al desemnului pentru genul bărbătesc, un desemn pentru alocuţiune etc, ne-ar da, cu alte cuvinte, o descompunere analitică şi întârziată în locul concentrării sintetice produse în minte cu iuţeala fulgerului.

Dar atunci când egipteanul exprimă prin şapte desemnuri deosebite, fiecare cu înţelesul său propriu, o împreunare de şapte idei, ce trebuiesc să fie îmbrăţişate într-un singur act al înţelegerii, şi-a întârziat de şapte ori gândirea şi ne-a explicat chiar numai din forma scrierii sale, unde-i este marginea primitivă a dezvoltării intelectuale şi pentru ce toată cultura sa, orcât de măreaţă ar fi fost, nu s-a putut întrupa în forma unui progres nesfârşit, ci - asemenea stagnaţiunii chinezeşti - a rămas amorţită la un grad hotărât peste care nu a fost în stare să treacă.

Revenind acum la obiectul principal, a cărui exprimare trebuia să fie cerută de la o scriere mai perfectă, vom zice: toate Secţiunile, gen, număr, caz, persoană, timp, mod, comparativ, superlativ, radical, derivat, diminutiv, augmentativ... sunt o sumă de modificări unificate în acelaş cuvânt spre a exprima într-o formă din ce în ce mai adecvată minunata lume de

impresii interioare deosebite, cu care împodobeşte şi înviază subiectul simpla percepere a lucrurilor externe, în unul şi acelaş act al gândirii sale. Pentru toate aceste, pentru acest microcosm ideal înflorit în mijlocul realităţii obiectelor - scrierea egipteană era mută, semnele lor erau în princip şi în aplicare imposibile.

De aceea la popoare cu o mai puternică dezvoltare intelectuală nu s-au putut introduce hieroglifele în nici un mod; ci din capul locului trebuia să se schimbe sistemul de a marca gândirile în mod vizibil. Pentru fenicieni, pentru greci, pentru romani nu sta importanţa în arătarea brută a obiectelor, ci era vorba să se arate feluritele lor idei despre aceste obiecte şi împreunarea lor intensivă într-o grabnică cugetare. Insă aceste idei şi împreunări sunt întrupate în cuvinte şi infinita lor varietate este arătată prin modificările sonurilor şi terminărilor, adică în parte prin flexiuni. Astfel, scrierea lor a trebuit să se adapteze sonurilor şi, pentru a corespunde mobilităţii cuvintelor în flecţiuni, a trebuit să fie compusă din elemente mobile şi strămutabile după libera impulsiune a ideii ce aveau să o realizeze. Iacă aci necesitatea intelectuală a alfabetului, care, în opoziţie radicală cu hieroglifele egiptene, se poate numi o scriere subiectivă.

Prin urmare, la întrebarea noastră despre scopid scrierii îndeobşte şi al literelor îndeosebi, constatăm următorul răspuns dobândit din cercetarea de până acum: Scrierea trebuie să înfăţişeze pe cât se poate de bine ideile. Dar ideile nu coprind numai obiecte, ci şi relaţiuni între ele. Câteva relaţiuni fundamentale Ie stabileşte inteligenţa popoarelor mai înaintate ia toate obiectele însemnate ale cugetării ei şi le întrupează într-un singur act al gândirii. De aceea, hieroglifele şi scrierea ideografică au putut corespunde numai popoarelor cu limbi primitive monosilabe (fără gramatică proprie), dar au trebuit să fie părăsite de popoarele indo-europene cu limbi flecţionare. La aceste popoare, atât ideile cât şi relaţiunile lor întrupate într-un singur act al gândirii sunt perfect exprimate în limbă

cu gramatica ei. De aceea scrierea la ei a început să arate obiectele nu de-a dreptul, ci prin *cuvintele* cu care sunt însemnate, şi a ajuns să oglindească natura iogică a limbei, iar nu natura sensibilă a obiectelor. Insă limba se compune din sonuri organice (articulate). Acestea trebuiau dar însemnate în scris. Sonurile fiind mobile pentru a arăta mobilitatea raporturilor împreunate într-o singură gândire (flecţiuni de declinare, conjugare, gen, număr, persoană, timp, mod, adică: gramatica limbei), şi semnele lor au trebuit să devie mobile, şi astfel s-au produs literele sau alfabetul.

întru cât dar scrierea este „imaginea fidelă" a sonurilor? Intru cât sonurile sunt imaginea fidelă a ideilor şi a raporturilor lor. Dar întru cât s-ar afla sonuri care, departe de a exprima curat ideile şi relaţiunile, sunt numai nuanţe confuze ale pronunţării, va să zică nu un element ideal, ci numai un produs fiziologic al limbagiului sau o deprindere materială a urechei, într-atât scrierea le va alunga de la sine ca pe nişte lucruri străine şi afară din misiunea ei seculară.

Prin urmare, bunătatea unui alfabet nu se poate judeca din cătăţimea sonurilor pentru care există în el litere deosebite. Căci scopul final al scrierii nu este, ca la notele muzicale, sunetul, ci înţelesul, şi acestui înţeles trebuie să i se supună absolut numărul şi forma literelor.

Geniala descoperire a alfabetului propriu din partea semiţilor, în deosebire de hieroglifele fonetice ale egiptenilor, se caracterizează de îndată în natura ei intelectuală prin restrângerea sonurilor exprimate în scris: cu 22 de litere se pun fenicienii din Asia în fruntea culturei europene. Criteriul alfabetului este dar acesta: litere numai pentru atâtea sonuri câte sunt neapărat trebuincioase spre deosebirea înţelesului cuvintelor, adică a radicalelor şi a formelor flecţionare!

Literele sunt astfel semne esenţial logice şi nu simplu fonetice, şi, pe lângă cele 22 semne primitive ale alfabetului semitic, ^te, cum am zis, barbar alfabetul albanez cu 52 de litere şi sunt

afară din orce înţelegere a naturei proprie unui alfabet nenumăratele sinograme de clasa a VI-a în scrierea chineză şi cele 600 de hieroglife fonetice pe care ni le explică ultimii egiptologi.

Aplicând acum la stabilirea alfabetului nostru român lumina dobândită din cercetările precedente, ne vom aduce aminte că - după ce am primit 21 litere din alfabetul latin corespunzătoare la 23 sonuri române - greutatea se reduce la exprimarea grafică a celorlalte sonuri, cărora nu pare să le corespundă nici o literă latină.

întrebarea este dar: care din sonurile româneşti, cărora nu le corespunde o literă latină, trebuiesc exprimate, descoperindu-li-se o nouă însemnare? Cercetarea noastră de mai sus ne dă următorul răspuns: să analizăm care din ele au dobândit în limba noastră misiunea de a deosebi ideile în cuvintele radicale sau de a exprima raporturile flecţionare între ele, cu alte cuvinte: care sunt sonuri logice, iar nu numai producte brute ale gâtlejului nostru? bine ştiind că nu ar fi o perfecţionare, ci o confundare dacă am introduce prea multe litere.

Sonuri nouă româneşti, pentru care alfabetul latin nu are litere aparte, sunt, între altele: **T>, /, ni, IJ,** *tghe, she, jie* etc. Ne vom întreba la fiecare dacă are importanţă logică sau gramaticală? Dacă o are, sonul se va însemna. Dacă nu o are, sonul nu se va însemna.

Sonul *t>* are în limba noastră misiunea logică: 1. de a marca timpurile în conjugarea I la persoana a treia în opoziţie cu *a;* d.e.: *muta* — imperfect, *mută* — perfect; 2. de a însemna deosebirea între subtantivele feminine articulate şi nearticulate, d.e.: *lună, luna;* 3. de a umbri vocala fără son, făcând astfel limba îndoit de lămurită în Secţiunile ei {*laudă, lăuda; cai, căi).* Prin urmare, sonul ***b** trebuie însemnat în scrierea română.

Sonurile *ş, ţ* au importanţa gramaticală de a contribui Ia marcarea numerilor şi a persoanelor, şi cât este de necesară această misiune a lor pe lângă vocalele finale cu acelaş scop, vom arăta mai jos în critica etimologismului.

Toate celelalte sonuri din vorbirea românească nu au nici o importanţă logică în starea actuală a limbii; nu vom însemna dar prin litere nouă pe *thge, she,* Ţ/>, / etc.

Aceasta este concluzia firească din premisele precedente.

însă pe când celelalte puncturi ale concluziei se primesc de fonetişti, în privinţa lui *î* se vede o mare rezistenţă. Argumentele acestei rezistenţe nu ne par de natură a răsturna o urmare firească a principiului intelectual, a cărui introducere o propunem în scrierea noastră. Am constatat că / nu are importanţă gramaticală în limba română, el este numai o nuanţă de umbrire mai adâncă decât **T>**, după legea aflării arătată mai sus. Pentru ce dar să se deosebească în scris? Atunci, am trebui să deosebim şi toate celelalte sonuri dialectice ale limbii. Noi ne-am mira de alte popoare când ar comite o asemenea exagerare de fonetism. Germanii pronunţă adese un **T»** când au pe *e* final, cu *n* sau *r; Mutter* nu se citeşte *Mutter,* ci de-a dreptul *Mum>r* etc. Cu toate aceste, nici unui german nu i-a trecut încă prin cap să puie acolo vreun semn aparte, şi aceasta din cauză că acel *t>,* deşi întrebuinţat de toţi şi admis ca o particularitate a pronunţării germane, totuş nu este decât o umbrire a lui *e* fără importanţă logică pentru limbă. Asemenea la *st şi sp,* care uneori se cetesc *st şi sp,* iar alteori *şt şi şp.* Tot aşa de puţin însemnează francezii nazalul lor înainte de *n* şi *m;* pentru pronunţare, nazalul constituie o particularitate esenţială a limbii franceze, dar de scris nimeni nu-1 scrie.

Ei bine, sonul / este aproape în aceeaş situaţie la români. Fonetiştii moderni îi dau o importanţă care nu este naturală limbii noastre. Cu mai mult bun-simţ a păşit *Lexiconul de la Buda* pe calea contrară şi ne-a arătat restricţiunea Iui. „Mai este de observat", zice § 6 din faimosul tractat de ortografie compus de Petru Maior, „că românii din Dacia lui Aurelian nu întrebuinţează niciodată sonul /, ci numai t>, ei nu zic *mîni,* ca românii din Dacia veche, ci *nrbni; şi* uşor s-ar putea dezvăţa şi românii din Dacia veche de acest son (?). Atât cel puţin este

sigur, că mulţi, deşi îl pronunţă, nu-1 scriu niciodată, ci întrebuinţează totdeauna litera T> şi pentru *î*. în manuscriptele vechi nu se vede nicăieri /, ci numai T>. îmi aduc chiar aminte că am auzit în copilăria mea vorbind oameni bătrâni, din a căror gură nu se auzea niciodată *î*." *(Animadvertendum venit, Valachos Aure'liana? Dacice nunquam utisono* î, *sedsolum* i>, *e.g. Mi non dicunt mmi manus, uti Valachi veteris Dacioe,* Wm-bni. *Facile dediscere possent etiam Valachi veteris Dacice, sonum* î. *Certo mulţi, etiamsi in ore habeant Uium sonum, nunquam tamen scribuntl, sed etiam pro eo ututur litera* T>. *AC*[1] *in manuscriptis nunquam est videre* î, *sed solum* *b. *Quin memini, me adolescentem in mea patria audivisse senes loquentes in quorum ore nunquam resonabati, sed pro eo quo que sonum* T> *edebant. Lexic Bud.,* 1826, *Orthogr. rom?).*

Prin urmare, argumentele cu care susţine A. Pumnul[3] litera *î* nu ne par destul de tari. lată aceste argumente: 1. *„î* este o particularitate esenţială a limbei române". Fie, dar aceasta nu probează nimic pentru scris. Şi nazalul este particularitate a limbei franceze, şi *şp* şi *şt* sunt particularităţi ale limbei germane; toţi le pronunţă, dar nimeni nu le scrie. Noi nu zicem că nu trebuie să se audă sonul /: cine vrea, să-1 tot pronunţe. Dar zicem că nu este raţional să se scrie cu un semn deosebit, şi aceasta este cu totul altceva. Alţi fonetişti, pentru a ne arăta însemnătatea lui /, îl găsesc şi în limba latină, după cum am văzut mai sus. Dar acesta e un argument în defavoarea scrierii lui. Dacă romanii l-au avut în pronunţare şi totuş n-au introdus nici o literă pentru a-1 scrie, să facem şi noi ca ei. 2. „Lipsind /, s-ar naşte îndoială asupra înţelesului foarte multor

[1] După cum se vede, latinitatea autorului nu era prea conştiincioasă. *Ac* nu trebuie să stea înaintea unui cuvânt care începe cu o vocală.

[2] Probe despre confundarea lui / cu în manuscriptele vechi, vezi în Cipariu, *Analecte literarie* (Blaj, 1858).

[3] *L. c,* pag. 26.

cuvinte ce se disting numai prin diferenţa sonurilor T> şi *î*\ Aceasta ar fi mai grav, dacă ar fi adevărat. însă ne pare că Pumnul exagerează: nu sunt foarte multe cuvinte, ci foarte puţine. Căci, din cele arătate de Pumnul, câteva sunt aşa de rare, încât pentru ele nu se va ivi niciodată ocazia de a fi confundate, d.e. *mînos* (care are mâni mari) şi *nrbnos* (plin de mană); *vinişoară* (o bancă mică de iarbă) *rbnişoarâ* (? o rană mică), *rîmuşoară* şi *rbmuşoarâ* — şi alte asemenea diferenţieri de diminutive neîntrebuinţate. Dacă *î* nu are altă treabă decât să deosebească înţelesul acestor cuvinte, atunci ar putea dispărea fără nici o daună din limba românească, necum din scriere. Rămân însă vreo două-trei exemple mai serioase. *Rîu* şi *mau, vîr* şi *vt>r* se deosebesc în adevăr numai prin T> şi *î*. Aici răspundem că numai două-trei cazuri nu probează nimic pentru stabilirea unui alfabet; asemenea confundări sunt neapărate în orce scriere şi nu au mult neajuns practic, pe cât timp sunt mărginite la cazuri izolate.

Singurul argument serios în favoarea însemnării deosebite a lui *î* ne pare aflarea lui în formele gerundiale ale conjugării noastre: *aflînd, zicînd etc*. Aici tocmai este o chestie de controversă. Dacă fşi în acest caz este numai o nuanţă de umbrire a lui -b, nu i se poate încă atribui o valoare proprie gramaticală. Dacă însă este un son propriu şi caracteristic, trebuie să i se atribuie o valoare gramaticală şi o însemnare grafică deosebită.

Dealtminteri punctul principal, asupra căruia insistăm, este numai principiul intelectual al scrierii în genere şi urmarea că orce nouă stabilire de alfabet în limbele indo-europene să-1 păzească; iar cât pentru /, aşteptăm să-1 vedem mai bine susţinut de vreun fonetist ştiinţific sau cel puţin primit într-un mod mai general de scriitori.

Totdeodată însă punem aci principiul pentru viitor: în ziua în care / sau unul din sonurile respinse acum din marcarea grafică va câştiga importanţă logică în limba noastră, adecă va arăta deosebirea înţelesului mai multor radicale sau deosebirea

Secţionară a timpurilor, persoanelor, a genului, a numerilor sau a cazurilor, în acea zi sonul cel nou a câştigat rangul unui son logic şi trebuie să aibă o literă aparte.

La aceste scrise în ediţiile anterioare, adăogam în ediţia de la 1893 că menţionata controversă se hotărâse din ce în ce mai mult prin uzul general în favoarea însemnării deosebite a lui / şi că am trebuit să ne supunem şi noi acestui uz. Acum - 1908 - *î* se află scris şi în noua ortografie a Academiei Române cu semnele lui proprii, toţi autorii fără excepţie îl deosebesc de -*b* şi, prin urmare, controversa discutată la 1866 nu mai există[1].

Rezumând critica noastră în contra fonetismului şi răspunsul la întrebarea ce ne-a ocupat în această parte a cercetărilor, conchidem:

Fonetismul nu este un *principiu fundamental al* scrierii, ci este o regulă secundară, supusă adevăratului principiu, care este intelectual. Este dar falsă orce formulare a regulei fonetice exprimată în mod absolut, precum se află la Pumnul *(Gram.,* pag. 28): „scrierea nu este *nimica alta* decât o icoană fidelă şi văzută a sonurilor" şi sunt false şi consecinţele grafice trase din această formulare. Din contră, scrierea este, mai întâi de toate, comunicare a ideilor noastre cu relaţiile lor, pe când pentru fixarea numai a sonurilor se descoperiseră hieroglifele fonetice, părăsite de europeni, şi se întrebuinţează încă astăzi notele muzicale. Fără îndoială, scrierea va fi în cea mai mare parte a ei fonetică, dar nu pentru a exprima sonul în sine, ci numai întru cât şi sonul exprimă ideea şi este cea dintâi încorporare a ei. Aceasta este dependenţa raţională a regulei fonetice de la principiul logic în scrierea limbei.

[1] Din literatură română mai nouă, vezi asupra lui -*b* şi /: *Etymologicum Magnum Romaniae* de P. B. Hasdeu, lit. *â* (tom. II, fasc. 4, 1892). Asupra pronunţării literelor latine: cercetările prof Pilţia în anuarele gimnaziului român din Braşov de pe la 1892 încoace. Asupra fonetismului român: *încercări în vocalismullimbei române* de AJesiu Viciu, profesor (Blaj, 1893).

De aceea, alfabetul român pe lângă cele 21 de litere luate de la romani, mai are trebuinţă numai de 3 semne pentru sonurile **T>, m, II**, fie şi de un al patrulea pentru *ť*. Iar celelalte sonuri, *dz, she, ghie, u* scurt, / scurt, nu cer litere deosebite nefiind sonuri cu însemnare intelectuală sau flecţionară.

II

Prin ce fel de litere trebuie să exprimă sonurile -b, ui, II,?

Scrierea română de **pană** acum ne-a dat atâtea răspunsuri felurite la această întrebare, încât greutatea nu este de a introduce de acum înainte vreun semn nou pentru sonurile de care ne ocupăm, ci de a afla criteriul după care să judecăm valoarea celor introduse şi să ne putem pronunţa pentru unele, combătând pe altele.

Cele mai multe gazete şi cărţi române din Austria, după iniţiativa luată de eminentul filolog Cipariu, al cărui etimologism ne încercăm să-1 combatem în partea din urmă a cercetărilor de faţă, nu admit pentru sonurile *ť,* **m** şi **II** vreo însemnare statornică în toate cazurile, ci le exprimă prin literele *a, e, s, t,* fără alt semn, dând câteva regiile pentru citirea lor şi însemnând numai excepţiile. Aşa *Transilvania,* foaia Asociaţiei transilvane pentru literatura română şi cultura poporului român, scrie (no. 11, an. VI):

„Trufi'a Sultanului s'a simţi tu vetamata prin impregiurarea câ nu potea se'si implinesca poft'a de a pune mana pe Bracoviciu... Serbii erau trântiţi... Asia ei inaintandu cu fervore in urm'a Turciloru dein avangarda.

Cum se vede din acest exemplu, **T>, II** şi **în** nu sunt însemnate deosebit. *A* final, când este articol, se deosebeşte prin apostroful pus înainte *(trufia),* nearticulat devine **T>** şi nu se mai deosebeşte *(avangarda),* uneori **T>** şi *a* se însemnează prin accent *(că asia),* dealtminteri trebuie să vie în ajutor regula

accentuării: *asie* accentuate se citesc *a și e,* iar neaccentuate, ъ *(vetemata).* În *trântiți* nu se deosebește cari din acești doi *t* este LI și care *t.* Rămâne să știm că *de regulă* (dar am văzut neregularitatea mai sus) *t,s,s* înainte de *i* în forme flecționare se citesc **IJ** și **ui.** înaintea lui *i* urmat de o altă vocală, *t* și *s* se citesc asemenea **II** și **m.** De aceea se intercalează uneori *i* pentru a produce această înmuiare. Se scrie *asia* pentru a se ceti *așa.*

Argumentele aduse în favoarea acestei scrieri nu ne par temeinice și noi suntem siliți să o respingem ca pe una ce nu îndeplinește misiunea principală a alfabetului fiindcă nu însemnează prin litere deosebite sonurile flecționare.

Și apoi nu ni se poate răspunde că ea este cea mai apropiată de alfabetul latin, care asemenea nu avea litere deosebite pentru **T>,** *u, și* **m.** Căci dacă alfabetul latin nu avea vreo literă pentru aceste sonuri, cauza este tocmai că limba latină nu le avea ca sonuri distinctive ale flecțiunilor sale sau poate nu le avea deloc. Limba română însă care le are în această însușire caracteristică, trebuie să ceară de la alfabet însemnarea lor.

Iar dacă este vorba să păstrăm numai scrierea latină, atunci adversarii noștri nu ar trebui să întrebuințeze nici accentele grav, acut și circumflex pentru deosebirile sonurilor **T>** și *a,* căci romanii nu aveau nici aceste accente. Și dacă totuș introducem asemenea semne neobișnuite în scrierea romană (acel *apex* citat din câteva inscripții nu are a face cu obiectul nostru), atunci e mai rațional să introducem semne anume destinate pentru exprimarea cea mai lămurită a flecțiunilor.

Dar, ni se va zice, scrierea cipariană nu nimicește deosebirea sonurilor *a* și **'ъ,** *s* și III etc; ea numai nu le însemnează prin semne statornice, dealtminteri ne dă regule după care să știm în fiecare caz dacă litera *a* trebuie să fie citită *a* sau **T»** etc.

La aceasta răspundem: în starea limbei române de astăzi, precum am văzut, tranziția sonurilor primitive *a, e, t, s* în **T>, IJ, HI** nu este fixată într-un mod regulat și universal, precum este aceea a lui *c* și *g* înainte de *e* și *i.* Prin urmare, o regulă simplă și unică nu se poate încă da pentru aceste cazuri. Se va putea numai afla (Pumnul și Mussafia ne-au arătat-o) un șir de regule pentru pronunțarea nouălor sonuri, paralele cu cari vor merge o sumă de excepții. Ce e drept, gramatica ne poate învăța toate aceste regule și astfel putem ajunge, după oarecare reflecție, să ne aducem aminte la vederea literei *a* dacă după cutare sau cutare regulă trebuie să o citim *a* sau **ъ.** însă tocmai această îngreuiare a cetirii, fie ea orcât de mică, este de-a dreptul contrarie adevăratei meniri a scrierii. Căci lucrarea mijlocitoare a literelor, de a deștepta prin văz amintirea sunetului cuvintelor, spre a ajunge la gândirea înțelesului lor, cere cu necesitate forma cea mai lămurită pentru ochi și de la sine completă, spre a fi pricepută cu cea mai mare iuțeală. Litera în sine, întru cât este un lucru văzut, nu are pentru mintea mea nici o valoare, ci are valoare numai întru cât îmi deșteaptă înțelesul. Noi înțelegem mai întâi și apoi vorbim, noi vorbim mai întâi și apoi scriem, însă nu vorbim și nu scriem decât pentru a înțelege, și anume pentru a înțelege nu vreo regulă ortografică sau gramaticală, când nu este ea obiectul gândirii, ci exclusiv numai obiectul acestei gândiri.

Prin urmare, timpul ce mi-1 ocupă simpla vedere a scrisoarei și amintirea deosebitelor regule gramaticale pentru cetirea ei este un timp pierdut. Litera nu are altă treabă decât sa mă conducă pe cât se poate de iute afară din sine, spre auz Și înțeles, și este vederat că în proporția în care mă va ocupa mai mult litera ca semn văzut, în aceeaș proporție îmi voi fi mtârziat mai mult scopul scrierii, adecă înțelegerea, și ideea comunicată prin scris se va afla mai împiedicată și mai înlănțuită în elementul străin firii sale, în care a strămutat-o trebuința de sensibilitate a oamenilor.

într-atât se încheie întâmpinarea noastră din principiu în contra acestui fel de scriere. Iar în contra deosebitelor deprinderi ortografice, ce se văd la mulți scriitori cu acest sistem, ar fi alte observări de făcut.

D.e., intercalarea lui *i* după *t* pentru a-1 face **IJ** nu este logică; *i* numai atunci s-ar putea întrebuinţa pentru însemnarea lui **II**, când ar fi o regulă constantă a limbei noastre că *£* înainte de *i* urmat de altă vocală se citeşte **IJ**. Dar tocmai aceasta nu este. Am arătat în paginele precedente exemple contrarii: *hîrtie argintie, gratie* etc. Prin urmare, dacă *t,* acolo unde se aflâ înainte de *i* cu o vocală, nu se citeşte **IJ**, la ce ne-ar folosi pentru citirea lui **II** intercalarea lui *i* acolo unde nu se aflâ? D.e., dacă vreau să scriu cuvântul *braţe* şi-1 scriu *bratie,* tot nu ştiu încă dacă am să-i citesc *brang* sau *brat-i -e.* Viceversa naşte altă greutate: dacă ni se dă regula de a citi pe *t* înainte de /' cu o vocală ca u;, ce vom face cu cuvintele unde în acest caz trebuie totuş să se citească *ti* Pentru excepţia lor este de inventat un nou semn, altfel, în loc de *grat-i-a, hîrt-i-a, pîrt-i-a* etc, vom fi în pericol să citim *graţa, hîrţa, pîrţa.*

Curioasă este maniera de a însemna pe *n* adoptată de alţi scriitori. Ei păzesc regula că *t* înainte de / se citeşte LL, şi prin urmare scriu în acest caz sonul **II** cu litera *t* fără alt semn. Atunci însă când *t* rămâne *t* şi înainte de /, întrebuinţează un semn; dar semnul nu-1 pun la *t,* ci încarcă vocala următoare cu un circumflex. D.e., pronumele ***uj*** îl scriu *ti,* dar pronumele *tine* îl scriu *tine.*

Noi nu am putea primi în nici un mod această ortografie. Căci a întrebuinţa cunoscuta literă /Tără nici un semn pentru sonul **IJ** şi a o însemna, din contră, când are să arate propriul şi vechiul său son *t,* aceasta este o procedură ce nu se poate califica decât de logică pe dos. Tot atât de pe dos ne pare ceailaltă procedură, de a pune semnul nu sub *t,* ci peste litera următoare, cu totul nevinovată la greutatea ortografică. Cu aceeaş consecinţă am trebui să scriem, d.e., *afitaâ*nsemnând pe *n* şi / pentru a arăta modificarea vocalei precedente *a* şi alte asemenea curiozităţi. Dar avem o altă obiecţie în contra acelei scrieri. Semnul circumflexului nu este un semn inventat de noi, ci un semn cunoscut din vechime cu înţelesul său propriu. Circumflexul arată de regulă contragerea a două vocale în una sau lungirea unei vocale sau baterea accentului peste o vocală lungă etc. Când însă autorii de cari vorbim scriu *sine, tîne,* circumflexul d-lor nu înseamnă nimic din toate aceste; el te invită numai să citeşti consunele *s* şi *t* cu propriele lor sonuri de *s* şi *t.* Insă un semn trebuie să fie mai întâi de toate preciz şi obşteşte cunoscut în înţelesul său. Prin urmare, nu putem veni astăzi să abuzăm de circumflex într-un înţeles care este împotriva întrebuinţării sale de atâtea secole.

O altă manieră de a însemna pe *t* si **IJ** este prin intercalarea lui *k* precum s-a adoptat la *c* şi la *g.* Atunci *t* înainte de *i* se scrie cu *th,* iar *ţ* înainte de / se scrie cu *£* singur. In contra acestei ortografii observăm că *h* aplicat la *c* şi *g* arată întărirea unei consune, care altfel s-ar înmuia după genul limbei române. Cu ce drept am putea însă să întărim pe /"înainte de /' prin *h,* când el nici nu este în pericol de a se înmuia, fiindcă în o sumă de cuvinte româneşti /"înainte de *i* rămâne tot *t?* (Pe când *c,* în toate cuvintele unde s-a aflat nemijlocit înainte de *e* şi /* s-a schimbat în **H.)**

Aşadar, ne trebuiesc semne ***statornice,*** anume destinate pentru exprimarea grafică a sonurilor **T», IJ** şi **m.** Pană când teoria scrierii, precum o dezvoltarăm în paginile precedente, este adevărată, pană atunci toate considerările secundare, care s-au împotrivit în contra acestei însemnări, trebuie să dispară. Noi nu zicem că, d.e., pentru totdeauna **IJ** şi **m** vor trebui să fie deosebite de *t* şi *s;* este cu putinţă, este chiar probabil că peste câteva sute de ani limba română să-şi reguleze tranziţia lui *t* în u, şi a lui *s* în m pentru toate cazurile, precum şi-a regulat tranziţia lui *k* în **H** şi a lui ***gîn* H**; atunci semnul deosebit pentru " şi ui va putea să dispară din scrierea noastră. Dar pană atunci uoi, cari nu suntem chemaţi a anticipa ortografia secolelor viitoare, nici a introduce ortografia secolelor trecute, ci a scrie

limba română de astăzi în logica ei, noi trebuie să menţinem separarea grafică a celor două sonuri.

Discuţia nu mai poate fi dar asupra faptului însemnării lui **T>, IJ** şi **m,** ci numai asupra modului cum să se însemneze.

In această privinţă domneşte o mare confuzie la noi. Pentru a ne orienta în critica ei, trebuie să privim întrebarea în toată întinderea.

Când ne-am îndrepta numai după sistemul fonetic, el ne-ar răspunde îndată: pentru son nou literă nouă. Atunci consecinţa cea mai naturală a fonetismului este primirea de-a dreptul a semnelor slavone **Tj, uşi m,** fie şi /, în alfabetul latin. Aceasta ar avea folosul de a introduce pentru acele sonuri semne cunoscute şi totdeodată foarte uşoare la aplicat. Deşi între noi nu a avut încă nimeni sinceritatea să susţie acest sistem pe calea publicităţii, ştim, cu toate aceste, că are partizani destul de numeroşi, cari sunt plini de încredere că astfel s-ar tăia în modul cel mai simplu nodul gordian al ortografiei române.

Dintre străini, d. Hugo Schuchardt pare a avea această opinie. Vezi articolul său despre ortografia limbei române, publicat în revista franceză *România* (no. din ianuarie 1873) şi tradus în *Columna lui Traian* din 1 iunie 1873.

Noi suntem siliţi să ne pronunţăm şi în contra acestui fel de scriere şi îl combatem prin următoarele argumente.

Mai întâi credem că latinitatea alfabetului nostru se opune la primirea unor litere de aspect aşa de heterogen precum este, d.e., i>. Deşi forma literelor slavone ne conduce la originea lor comună cu a celor latine (o privire în *Palaeographia graeca* a lui Montfaucon ne-o dovedeşte), totuş dezvoltarea deosebită ce fiecare alfabet o primeşte la deosebitele popoare devine cu timpul aşa de însemnată, încât după trecerea mai multor secole nu se mai pot introduce litere izolate dintr-un alfabet în altul, fără a-1 împestriţa în modul cel mai străin.

Numai atunci am fi autorizaţi să alergăm la asemenea împrumutări, când sistemul nostru alfabetic însuş ar fi lipsit de

orce mijloc pentru o formare de litere nouă. însă aceasta nu este. Alfabetul latin, din contră, atât la romani, cât şi la descendenţii lor, la francezi, ne arată în dezvoltarea sa istorică cum a scris literele nouă ce s-a văzut silit să le introducă. Este ştiut că litera *G* nu exista la romani din început; atât *c* cât şi *g* se însemnau prin *C* însă cam pe timpul primului război punic se introduce deosebirea grafică între *tenuis,* care se însemnează prin vechiul C, şi între *mediag,* care se însemnează prin o literă nouă, formată din C cu ajutorul unui fel de sedilă alăturată = *G.*

De atunci literele C şi *G* sunt primite cu această formă în alfabetul tutulor limbelor romane. Când francezii mai pe urmă au avut trebuinţa de a exprima în scris noua asibilare a lui *c* înaintea vocalelor *a, o, u,* au păzit aceeaş metodă ce o întrebuinţaseră şi romanii şi au introdus o sedilă sub *c* în alt înţeles *(ca, apercu).*

Unde dar un son nou, pentru care nu există încă literă, este format din sonuri vechi, care au literele lor, acolo în spiritul tradiţiei latine litera cea nouă trebuie să se formeze din litera veche prin o mică adăugire grafică la forma ei primitivă.

Şi cu aceasta trecem totdeodată la al doilea şi cel mai important argument, care se opune în contra primirii lui **T>, IJ** şi ***n** în alfabetul românesc. Am dovedit prin cercetările de mai nainte, pe de o parte că menirea caracteristică a literelor este de a exprima ideile prin scrierea cuvintelor lor flecţionare, iar pe de alta că sonurile **T>, IJ** şi **m** sunt mai ales importante ca derivări de flecţiune din *a, e, t* şi *s.* De aci rezultă *a priori* că acea însemnare grafică a lor va fi cea mai bună care va exprima "ai lămurit dependenţa lor flecţionară din sonurile primitive. Dacă, d.e., sonul **IJ** în pluralul *cărţi* provine ca schimbare flecţionară din sonul *t* în singularul *carte,* atunci litera cea mai ^emerită pentru exprimarea lui grafică va fi acea care, însemnându-i sonul deosebit, îi va aminti totuş şi originea primitivă (nu originea etimologică, ci originea flecţionară).

Orce flecţiune este o schimbare. însă pentru a cunoaşte o schimbare se cer două lucruri: 1) reprezentarea stării neschimbate, 2) reprezentarea stării schimbate.

Astfel dar, scrierea sonurilor **T>, IJ** şi **m** prin semne care să fie numai modificări ale literelor primitive *a, e, tş'i s,* pe lângă păstrarea caracterului de latinitate în alfabet, are şi meritul mult mai mare de a fi singură potrivită cu natura psihologică a semnelor. Pe cât este de unilaterală şi prin urmare, greşită scrierea acelor sonuri derivate fără nici un semn, fiindcă aminteşte numai sonul primitiv al flecţiunii fără a arăta însăş modularea flecţionară, pe atât este de unilaterală şi greşită în înţelesul contrar scrierea lor prin semne cu totul deosebite de radical, fiindcă ne înfăţişează schimbarea fără amintirea stării din care a provenit.

Aici este chiar una din cauzele pentru care alfabetele prea fonetice sunt mai puţin clare decât cele restrânse şi, d.e., scrierea noastră veche cu litere slavone, deşi putea exprima aproape toate sonurile româneşti, era mai mult o întunecare decât o lămurire a limbei. Ca să simţim aceasta oarecum la prima vedere, va fi de ajuns să punem alăturea o scriere a flecţiunii aceluiaş cuvânt românesc cu litere slavone şi una cu litere latine, aceste însă însemnate după regula susţinută mai sus:

fanepe	facere
am fbKUt	am făcut
faK	fac
laud-b	laudă
fbudat	lăudat
tauda	lăuda
Kapte	carte
KT>piji	cărţi
K'brtiHiK'b	cărticică

întrebare: întru cât putem cunoaşte că literele *fac, făcut* arată raporturi de dependenţă în timp, persoană, mod, număr a uneia şi aceleiaş idei? Răspuns: numai întru cât ştim că *fac, făcut* sunt forme schimbate ale aceluiaş cuvânt *facere,* sau, vorbind gramaticeşte: numai întru cât ne aducem aminte că verbul în chestie *este facere* şi că *fac, făcut sunt* timpuri şi moduri din conjugarea lui.[1] Alfabetul latin, însemnat după regula stabilită mai sus, ne exprimă îndată strânsa legătură între persoana, timpul şi modul de conjugare a acestor cuvinte, arătându-ne sonurile de flecţiune prin aceleaş litere, însemnate numai cu o trăsură pentru a le şti modificările. Iar alfabetul slavon nu ne exprimă aceasta, ci ne strică toată fizionomia cuvântului, schimbându-i literele, pare c-ar fi altul la infinitiv şi altul la indicativ sau la particip. Când scriu *făcut,* înţeleg îndată că am a face cu o dependenţă logică a ideei exprimate prin semnele *facere,* dar când scriu (p-bK^t, nu înţeleg îndată

[1] Aci privim lucrul numai din punct de vedere al înţelegerii psihologice, iar nu al studiului filologic. După principiile acestuia, trecutul *făcut,* prezentul *fac* şi, în genere, flecţiunile de conjugare, precum şi cazurile declinaţiunii, nu se refer la infinitive sau nominative, nici la ablative, precum se obişnuieşte la noi în câteva derivări din substantivele latine de declin. 3. Ci atât infinitivul şi nominativul, cât şi celelalte forme de conjugare şi declinare se refer toate împreună la o rădăcină primitivă a cuvântului. în fiecare substantiv şi în fiecare verb se află o formă radicală, care este mai veche decât flecţiunile lui şi din care s-au format sau mai bine lângă care s-au lipit toate sonurile caracteristice de declinare şi conjugare. Acea formă radicală este purtătorul comun al acestor schimbări declinative şi conjugative, ea este vechea tulpină, nu din care s-au ramificat, ci în care s-au altoit deosebitele crengi mai tinere.

De acest principiu *etimologic* nu este vorba în textul de mai sus şi nici nu trebuie să fie vorba la o stabilire de alfabet, precum vom arăta mai pe larg în ,,critica etimologismului". în cazul nostru este vorba de partea cea niai importantă a alfabetului, de partea lui psihologică, adică de tranziţia de la semnele văzute spre înţelesul cuvântului, orcare ar fi rădăcina lui etimologică.

că am a face cu un mod de conjugare a verbului (panepe, fiindcă amândouă nu au nici o literă comună afară *dzfi*

Aceeaş întrebare pentru toate exemplele. întru cât ştim că literele *cărţi* arată un plural? Numai întru cât simţim că avem aici o declinare de substantiv, cuvântul *cărţi* fiind acelaşi cuvânt care în singular se scrie *carte*. Alfabetul nostru cel nou ne-o arată îndată; nu avem decât să vedem literele *cărţi* pentru a înţelege că ele sunt o declinare a substantivului *carte*. Alfabetul slavon, din contră, ne încurcă reminiscenţa.

Instructivă este o privire asupra scrierii altor limbe. Când germanul vede: *Väter,* simte că are pluralul de la *Vater,* întrucât litera *ä,* prin forma ei văzută, îi aminteşte pe *a* din care s-a schimbat şi astfel pluralitatea se simte din literele văzute prin opoziţiune cu singularul reprodus. Tipul unei mari părţi a flecţiunii germane (bazate pe ceea ce numesc ei „Umlaut", nu „Ablaut") s-ar strica dacă sunetele *ä, o, ii* s-ar scrie prin alte semne.

Cu luare-aminte se păzeşte acest princip‌ psihologic în „ortografia" conjugării şi declinării franceze. *Loue, louee, loues, louees, louez,* aceste cinci cuvinte au toate aproape acelaş sunet. Insă cel întâi arată că *loue* este un bărbat, cel de-al doilea că este o femeie, cel de-al treilea că sunt mai mulţi bărbaţi, cel de-al patrulea că sunt mai multe femei, cel de-al cincilea că este vorba de o acţiune cerută unei a doua persoane etc. Să ne închipuim acum aceste cuvinte scrise numai după sunetul lor („foneticeşte" curat). Pentru toate înţelesurilor lor deosebite, pentru această felurime de declinare, de conjugare, de gen, de număr, de mod, aş scrie numai *loue, loue, loue, loue, loue!* Orcine simte că în această monotonie s-a stins lumina înţelesului. In aceste semne identice ne-au rămas numai cinci cadavre, din care a dispărut viaţa intelectuală.

Ce e drept, francezii îşi păstrează ortografia lor mai mult din tradiţie. Pentru cele mai multe cazuri a fost un timp unde ei pronunţau aşa cum scriu astăzi, dar de când pronunţarea lor de astăzi s-a tocit şi a lăsat o sumă de sonuri la o parte, scrierea

a rămas mai bine conservată în formele ei vechi, şi astfel a devenit acum foarte nepotrivită cu vorbirea. O schimbare a ortografiei lor este neapărată,[1] însă schimbarea credem că nu va putea merge până a nimici semnele flecţionare. Scrierea deosebită a cuvintelor *loue, louee, loues* etc. credem că va rămânea, deşi sonurile sunt aceleaşi, şi cu cât francezii, în marea lor mobilitate intelectuală, îşi „corump" din zi ce merge limba, cu atât mai mult îi sileşte logica lucrurilor să-şi păstreze în schimbarea ortografiei *limitele flecţionare.*

în toate aceste moduri de a scrie, în semnele noastre *ă, ş, ţ,* ca şi în germanele *ä, o, ii* şi în literele flecţionare *ee, es, ees,* la francezi, avem importanta încercare a artei grafice de a fi *mai lămurită* decât cuvintele izolate ale limbei vorbite. Sonurile celor cinci cuvinte *loue, louee, loues, louees, louez* sunt, după cum am zis, aproape aceleaşi, dar prin scrierea lor se vede îndată deosebirea înţelesului flecţionar.

Unde scrierea modernă, *fără a vătăma principul ei fundameiital de a fi un organ pentru comunicarea cea mai grabnică a înţelesului prin însemnarea cea mai potrivită a cuvintelor,* poate să fie în exprimarea grafică a cuvintelor mai lămurită decât pronunţarea lor, acolo are un merit cu atât mai însemnat şi îşi îndeplineşte cu atât mai bine chemarea. Căci de la sine ea nu va putea să ajungă niciodată la aceeaş deplină potrivire între înţelegere şi exprimarea ei, la care a ajuns limba, şi, prin urmare, trebuie să caute a înfăţişa prin ea însăş toate auxiliarele înţelegerii acolo unde se poate, cel puţin a avea cea mai strânsă logică în literele ei flecţionare. Cu aceasta va putea până la un punct oarecare să compenseze marea scădere ce o are alăturea cu limba vorbită, adică lipsa de gest şi accent. Cât de însemnat este mai ales accentul pentru înţelegere, o ştiu toţi cei ce s-au ocupat de această materie. Şi aici nu este vorba numai de

[1] Prevederea de Ia 1873 a început să se realizeze de pe la 1893 încoace Şi mişcarea de reformă creşte din an în an.

accentul ordinar, de introducerea unei anumite silabe în fiecare cuvânt: pe acesta l-ar putea exprima arta grafică, şi Pumnul - fonetic consecvent precum a fost - a şi întrebuinţat semnul acutului pentru arătarea accentuării afară de paroxitone, d.e. *secerişuri.* Dar este vorba de accentul mult mai important al înţelesului, de modularea oarecum morală a vocalelor, de accentul intelectual al frazei întregi, de acea declamare naturală a cuvintelor, care este sufletul unui limbagiu şi pentru care suntem aşa de simţitori la auzirea unei cetiri sau a unei piese de teatru. Şi aceasta nu numai în fraze întregi, ci şi la cuvintele izolate. în limba cochinchineză, ne spune Leon de Rosny, toate cuvintele sunt monosilabe şi înţelesul lor se deosebeşte adesea numai prin deosebitele accente ale pronunţării. Aşa, d.e., silaba *dai* însemnează 23 de lucruri cu totul deosebite, după cum se accentuează în mod deosebit, şi astfel cochinchinezii nu vorbesc niciodată fără un fel de cântare. La aceasta adaogă Max Miiller[1]: „Şi noi am mai păstrat ceva din această însuşire a limbei. Cuvântul «da» îl pronunţăm altfel dacă arată simpla afirmare (da, aşa este), altfel dacă însemnează *poate* (da, poate să fie aşa), altfel în înţeles de *fireşte* (da, o ştiu) sau în înţeles de *aşa?* (da? Este adevărat?) sau de *sigur* (da, aşa vreau)".

Scrierea nu poate să exprime aceste accentuări ale limbei, şi aici se vede o dată mai mult cât este de puţin ştienţifică formula fonetismului: scriem cum vorbim. Pentru a compensa în alt loc adevărata incongruenţă între sonurile auzite şi semnele văzute, scrierea a căutat cu drept cuvânt să fie cel puţin mai lămurită în exprimarea literelor flecţionare.

De când cu descoperirea tipografiei, cetirea a câştigat în omenire o importanţă vitală pentru dezvoltarea spiritului nostru; astăzi nu mai este exact să zicem că înţelegerea cuvintelor cetite trece totdeauna mai întâi prin reproducerea auzului şi apoi a înţelesului lor: astăzi cetim atât de mult şi atât de iute

Prelecţiuni asupra ştiinţei limbei, voi. II, prelect. 1.

încât gândirea se agită adeseori numai între literă şi înţeles şi, în măsură dreaptă cu intimitatea acestui raport, scade valoarea sonului brut pentru scris şi creşte importanţa literei ca semn de tranziţie aproape nemijlocită spre idee, şi noi nu putem formula şi din acest punct de vedere opoziţia în contra fonetismului mai preciz decât în cuvintele: nu auzirea, ci înţelegerea este scopul scrierii.

în contra acestor expuneri ale noastre, d. Hugo Schuchardt, în articolul său publicat în numărul 5 al revistei *România,* din 5 ianuarie 1873, pag. 75, face următoarele observări: *„On nous dit d'abord que l'ecriture phonetique obscurcirait la grammaire. C'estM. Maiorescu qui, dans sa brochure* Despre scrierea limbei române *a largement developpe cette these. M. Maiorescu n ddmet comme constitutifini le principe phonetique, ni le principe etymologique, mais il veut que Iun et l'autre soient subordonnes au principe* intellectuel. *Selon lui, l'ecriture apour but d'amener le plus vitepossible l'intelligence de l'idee, et la reproduction exacte des sons n'y sujfitpas toujours."*

„L'ecriture doit etre encore plus claire, s'il est possible, que Ies sons isoles du discours: car le discours s'expliquepar Ies gestes et Ic ton, mais l'ecriture doit contenir m elle meme tous Ies auxiliaires de la comprehension, et par consequent la logique la plus severe doit regner dans la forme sous laquelle elle apparaît."

„Et ils'en rapporte au principe psychologique *dans la declinaison et la conjugaison fiancaises (p. ex.,* louer, louee, loues, louees, louai). *Mais ce n'estpoint l'accent ni le geste qui peuvent distinguer* loues *de* loue, *et en ecrivant, par exemple,* j'aime, tu aime, il aime, ils aime, *lefrancais ne perdrait pas plus de clarte que l'anglais en ecrivant* I Iove, we Iove, you Iove, they Iove. *// n'y a pas de grammaire hors de la langue parlee."*

Observările d-lui Schuchardt nu ne par întemeiate. Exemplul *j'aime, tu aime, ils aime,* în paralelă *cui Iove, you Iove, they Iove,* nu se potriveşte. Latinul zicea *amo, amas, amant,* fără a fi silit să adauge *ego amo, tu amas, Mi amant,* fiindcă

terminările lui flecţionare, *o, as, ant* erau încă păstrate în vorbire şi se simţeau în înţelesul lor. Francezii, tocindu-le şi pierzându-le din vorbă, ar pierde toată lămurirea conjugării când nu le-ar înlocui prin *pronumele* puse înainte. Aceste ţin tocmai locul flecţiunii, şi pe când *aime, aime, aime* ar fi o completă confuzie, *j'aime, tu aime, ils aime,* este tot aşa de lămurit ca *amo, amas, amant,* însă numai din cauza pronumelor.

Dar întrebarea noastră era pusă pentru cazurile unde numai flecţiunea fără auxiliare este chemată să exprime numărul, cazul, genul, modul. De unde să ştim dacă cuvântul *loue'* exprimă un bărbat sau o femeie, sau mai mulţi bărbaţi sau mai multe femei sau un imperativ sau un infinitiv etc? Când vorbim, deosebim aceste categorii ale înţelesului prin gest şi accent. *Louez, je vous l'ordoime* - accentul scurt şi oarecum brusc al vorbirii şi gestul natural care însoţeşte aici pronunţarea imperativului *louez* îl deosebeşte în vorbire de un infinitv, cum ar fi, d.e., acesta: *louer luiparaissait impossible;* şi singularul masculin în *loue, comme vous Lavez ete, vouspouvez etre content* se deosebeşte în vorbire de pluralul feminin în *louees, co?nme vous Lavez ete, vous pouvez etre contentes* numai prin accentul intelectual al frazei, care, după pronunţarea lui *loue,* lungeşte şi înalţă tonul pentru a arăta că nu se sfârşeşte gândirea acolo, ci stă în legătură după propoziţia secundară *comme vous lavez ete cu* cuvântul final *content sau contentes* şi astfel, prm accentuarea cuvintelor din frază, se stabilesc în vorbire acordurile de gen, număr, caz etc, acolo unde s-au tocit terminările flecţionare şi nu s-au înlocuit prin alte cuvinte.

Aceasta este aşa de învederat, încât, fără a insista mai mult, ne putem mărgini în repetarea principiului intelectual al scrierii: scrierea, lipsită fiind de ajutorul gestului din vorbire, trebuie să arate cu atât mai lămurit formele flecţionare, şi de aceea se scrie când *louez cu ez,* când *loue cu e,* când *louees cu ees,* deşi se pronunţă în acelaş fel, şi de aceea este mai bine să scriem *carte, cărţi,* decât cu litere slavone *Kapte, wbpni.*

Aşadar, la afirmarea d. Schuchardt /'/ *nyapas de grammaire hors de la langueparlee,* răspundem prin contra-afirmarea mai întemeiată: *la moitie de la grammaire est en dehors de la langue parlee.* Şi, în adevăr, cum ar putea să fie altfel, când în chiar exemplul citat limba vorbită a şters orce deosebire din cuvântul *loue,* şi cu toate aceste el este când infinitiv, când particip trecut masculin, când feminin, când singular, când plural, şi, prin urmare, întreaga lui analiză gramaticală se face în afară de exprimarea lui fonetică, prin ceea ce adăogăm noi în mod intelectual la sonurile brute ale cuvântului, aşa încât propria gramatică este *dans la langue pensie* şi nu *dans la langue parlee.*

Aceasta nu este vreo descoperire a noastră, ci un adevăr ştiut între limbişti, şi nu ne rămâne decât să aducem aminte d-lui Schuchardt de următoarele cuvinte ale lui Humboldt: „Relaţiunile gramaticale atârnă cu totul de la intenţia în care sunt stabilite. Ele nu sunt atât alipite de cuvinte, cât sunt mai mult gândite de cel ce vorbeşte şi aude... Cuvintele şi relaţiunile gramaticale se pot adăoga în gândire fără a fi totdeauna exprimate prin vreun semn în limbă" (W. v. Humboldt, *Uber das Entstehen dergrammatischen Formen undihren Einfluss auf die Ldeenentwicklung. Op. compl.* III, 272, 277).

Să recapitulăm acum rezultatele dobândite şi să facem ultimii paşi spre ajungerea punctului căutat prin cercetările de faţă.

Sonurile limbei române, pentru care trebuieşte fixată o însemnare grafică deosebită, pe lângă vechile litere latine, sunt numai **T>, m** şi **IJ** (acum şi *£*). Această însemnare nu se poate face numai prin literele sonurilor radicale, din care sunt ele derivate, fiindcă tranziţia lui *a, s* şi *t* în **T>, m** şi ***u,*** nu este aşa de hotărâtă în limba noastră, încât să i se poată da o simplă regulă generală, iar mai multe regule pentru cetire sunt contrare scopului scrierii de a da cea mai grabnică înţelegere a ideei. Pe de altă parte, însemnarea acelor sonuri nu se poate face prin literele corespunzătoare lor din alfabetul slavon, fiindcă

atunci am părăsi fără nici o cauză îndestulătoare tradiţia alfabetului latin, ce l-am primit o dată pentru scrierea noastră, şi fiindcă am întuneca prin aceasta o parte a schimbărilor flecţionare, ce dealtminteri le-ar putea arăta scrierea chiar cu mai multă lămurire decât vorbirea izolată. Astfel, scrierea sonurilor •fa, ra şi **IJ** va trebui să arate literele primitive *a, s* şi *t,* modificate însă prin semne statornice, care să le fixeze deosebirea de sonurile lor primitive şi funcţionarea lor numai pentru sonurile **m, IJ.**

Ultima întrebare: Cum trebuie să fie semnele adăogate pe lângă literele *a, s* şi *t* pentru a exprima sonurile **T», m** şi **ij?**

Răspunsul la această întrebare nu poate fi lăsat în voia fiecărui scriitor, pare c-ar fi o simplă chestie de arbitriu individual; căci scrierea este un mijloc general de înţelegere şi, prin urmare, trebuie să recurgem totdeauna la principiile generale întru stabilirea ei. Aici psihologia, de a cărei sferă se ţine întrebarea, ne dă următoarea ştiinţă: Orce semn, fie el literă, fie îndreptare de drum, fie drapel militar sau semafor, trebuie să împlinească două condiţii esenţiale: întâi să aibă un înţeles fix, aşa încât să nu se interpreteze în două sau mai multe moduri, al doilea să fie cunoscut de toţi în acest înţeles al său. Nu este iertat nici unui individ să întrebuinţeze în asemenea materie el singur un semn aparte şi să-1 impuie, fiindcă atunci încetează de a fi semn şi devine o ficţiune neînţeleasă.

Aplicând aceasta la cercetările noastre, aflăm numai următoarele semne corespunzătoare: pentru însemnarea lui *s* ca să se citească **m** va servi sediia = *ş,* pentru însemnarea lui *t* ca să se citească **IJ** va servi asemenea sedila = *ţ,* iar pentru însemnarea lui *a* ca să se citească *1»* va servi semnul scurtării = *a,* afară de persoana 3 sing. a perfectului conjugării I, unde * se scrie prin *â.*

Argumentele se înţeleg uşor din explicarea teoretică de mai nainte. Sedila este obşteşte cunoscută din limba franceză; ea nu are alt înţeles decât acela al înmuierii unei consonante; ea este şi introdusă la noi cu acest înţeles al său, mai toate cărţile

şi jurnalele României libere, prin urmare partea cea mai considerabilă a literaturei noastre, exprimă pe **m** şi **IJ** prin *ş* şi *ţ.*

Dar raţiunea scrierii lui •> prin ***â*** (şi într-un singur caz prin ***â)*** este aceasta: sonul **T>** al nostru se naşte de regulă din *a* scurt, înţelegând scurtimea atât după tonul modern cât şi după cantitatea antică. în privinţa dintâi ştim că în cele mai multe cazuri un *a* fără ton, adică scurt, devine !>. în privinţa cantităţii a observat Diez[1] că mai ales din *a* (şi ***e)*** scurt s-a forma **T>**, pe când *a* lung s-a păstrat curat (cu excepţia câtorva cuvinte, d.e., *cărnuri* [din *caro, carnis]* şi aceasta numai la plural, sub influenţa lui *i).* Prin urmare, semnul cunoscut al scurtării pus deasupra lui *a* va putea exprima pe *ť.* Această scriere este introdusă astăzi în toate cărţile şi jurnalele României libere. (De la 1893 încoace în mai toate publicările române din orce ţară.)

O excepţiune importantă, provenită nu din eufonie, ci din cauza gramaticală, trebuie însemnată deosebit. Verbii de conjugarea I au în pers. 3 sing. a perfectului simplu un **t»** accentuat, prin urmare lung din accent, şi totdeodată contras din vechiul *avit,* sau din o formă analogă a lui în dialectul vulgar, prin urmare lung din contragere şi, în fine, născut din *a* al primei conjugări latine, prin urmare lung şi din cantitatea antică. Importanţa acestui *i>* lung şi accentuat consistă în deosebirea ce o arată între prezent, imperfect şi perfect pers. 3 sing., d.e. *afla, afla, afla.* Aici accentul este neapărat trebuincios; a-1 pune peste semnul scurtării ar grămădi semnele în contra obiceiului ?i al grabnicei înţelegeri; pe de altă parte nu este corect să marcăm pe **-b** al perfectului cu semnul scurtării, când tocmai el este din toate punctele de vedere cea mai lungă vocală a flecţiunii române. De aceea, pentru acest singur caz introducem circumflexul peste *a = â,* fiindcă circumflexul este aici accentul specific indicat, însemnând din vechime atât tonul, cât şi lungimea, cât şi contragerea. (Dacă însă primim însemnarea deosebită

[1] *Rom. Gram.,* I, pag. 134, 136, 138, 139, 140, 336 (ediţia 2, 1856).

a lui *î* prin circumflex, atunci nu rămâne decât a însemna pe acel *ă* al perfectului tot cu ˇ= *a,* deşi nu e scurt.)

Aşadar, sonul *â* se scrie de regulă cu ***â.***

în contra sedilei şi a semnului scurtării, pe lângă obiecţiunile de principiu, pe care le-am combătut în paginele precedente, se mai aduc câteva întâmpinări de a doua mână, pe care le relevăm numai în treacăt, şi se încearcă introducerea altor moduri de însemnare, ce le vom trece într-o scurtă revistă pentru a le vedea contrare teoriei semnelor.

Se zice întâi că sedilele sunt urâte. însă chemarea literei nu este de a fi frumoasă sau urâtă, şi nu se poate *întru nimic* judeca din acest punct de vedere exterior. Litera trebuie să fie pe cât se poate mai *indiferentă ca semn văzut,* pentru a servi de cea mai repede tranziţie spre gândire. Numai călugării veacului de mijloc se îngrijau de frumuseţea literelor şi-şi puneau răbdarea a le ilustra cu desemnuri şi colori. Pe atunci trăiau semnele şi mureau ideile.

Se zice, apoi, că sedila şi semnul scurtării îngreuiază scrisul cerând prea mult timp. La aceasta răspundem că cel dintâi scop ai scrierii este cetirea; unul scrie, o mie cetesc; scrierea grabnică este o întrebare stenografică, dar nu ortografică, şi de când cu descoperirea tiparului nu mai are nici o însemnătate.

Dintre celelalte moduri de a scrie sonurile **T>, m** şi **ţj** însemnăm mai întâi pe acela al d-lui Pumnul. A. Pumnul scrie aşa:

„Insemnînf ele biografice despre unii scriptori se aflce puse mai pe larg, despre alfii mai pre scurt, ear' despre alţii neci decum. Asta vine de acolo, cce nu s'a putut afla despre viata tuturor cu deamceruntul, si de aceea s'a pus despre ficecarele atîta cît s'a putut afla. Sccederile cred cce se vor putea suplini cu timpul mai tîrdiu."

Argumentele în contra acestei scrieri sunt vederate. Mai întâi pauza pusă deasupra lui *s* şi *t* pentru a le face **in** şi **IJ** este în contra teoriei semnelor. înţelesul obşteşte cunoscut al pauzei este sau dublicarea consoanei sau lungimea vocalei sau întreruperea

gândirii; dar niciodată pauza nu poate fi întrebuinţată pentru înmuiarea lui *s* şi *t.* Apoi scrierea lui ĭ> prin *ce* este tot aşa de puţin raţională, fiindcă *ce* este un semn luat din alfabetul latin într-un înţeles contrar celui ce-1 avea la romani. De aci vine impresia barocă ce ne-o face ortografia lui Pumnul şi care este aşa de motivată, încât ajunge pentru a condamna scrierea lui *oe* pentru **T>**. Şi aci nu se poate obiecta că litera *oe* ne pare barocă numai fiindcă nu suntem obişnuiţi cu ea, sau cel puţin obiecţiunea nu ar fi demnă de bărbaţi de ştiinţă. Căci omul se poate obişnui cu multe lucruri şi cu cea mai mare absurditate. Pană când se va învăţa în şcoalele române limba latină, pană atunci experimentul de a scrie pe ъ cu *oe* va rămâne mai mult o curiozitate literară decât o scriere serioasă.

De aci încolo vedem alte ficţiuni individuale. *Lexiconul de la Buda* insemnează pe ĭ>: *a\ e'ctc.* Ce să fie semnul deasupra acestor vocale? Virgula? *Spiritus lenis?* Diez propunea în ediţia dintâi a gramaticei limbelor romane *e* cu două puncte - *e* în ediţia a doua a părăsit această ortografie şi scrie *e.* F. W. Eichhoff[1] recomanda aceleaşi două puncte pentru orce modificare adusă vocalei primitive, v. Hahn[2] pare a avea în vedere acelaşi son când propune pe *e* cu o pauză dedesubt = *e.* Lepsius[3] scrie *e* cu un cerc *e.*

Toate aceste pot fi bune şi frumoase, dar sunt şi rămân ficţiuni individuale în comparare cu argumentul adus în favoarea semnului scurtării şi al sedilei.

Tărâmul semnelor este tărâmul cel mai alunecos în scriere. Îndată ce părăsim înţelegerea lor cunoscută din vechime, introducem o confuzie, de a cărei responsabilitate ar trebui să se ferească orce autor cuminte. Aci este câmpul cel mai nepotrivit pentru descoperiri nouă. Astăzi îşi însemnează Pumnul

[1] în apendicele la *Parallele des langues de l'Europe et de Vinde.*
[2] *Albanesische Studieri,* II, pag. 3.
[3] *Das allgem. Unguistische Alphabet,* 1855, pag. 24.

pe *t* cu o pauză, mâine va zice unul că pauza este urâtă şi va pune un punct sub *t,* poimâine va veni altul şi va pune un cerc, altul va pune un unghi slavonesc, şi aşa fără margini se va înmulţi confuzia scrierii române prin ficţiuni care de care mai individuale.

Terminăm această revistă critică asupra feluritelor moduri de a exprima sonurile **T>, m** şi **IJ**, stăruind din toate punctele de vedere în scrierea lor cunoscută cu *â, ş* şi *ţ;* iar cât pentru celelalte scrieri, să ne fie iertată o observare finală, pe care suntem siguri că ne-o vor primi toţi cei ce se vor fi ocupat cu seriozitate ştiinţifică de această materie: originalitatea este o însuşire eminentă, când e vorba de idei, dar când e vorba de ortografie, nu-şi are locul.

Acum, după ce am terminat studiul asupra fiecărui son al limbei române faţă cu litera latină prin care trebuie să fie exprimat, suntem în drept să alcătuim următoarea tablă alfabetică începută şi continuată în parte la paginile 17 şi 37 ale ediţiei de faţă.

Pentru sonul român			**a**	se scrie litera			*a*
			e	„	„	„	**e**
			i	„	„	„	*/*
			o	„	„	„	*o*
				„	„	„	*u*
„	„	„	**T>** şi /		„	„	**a** ***(â, î?)"***
y>	»	»	t	»	«	»	*b*
»	»	*yy*	*	»	»	»	**c**
			d	„	„	„	*d*
yy	,	„	*	„	,	*	*/*
			r	*	„	„	*g*
			X	»	»	»	*h> ch*
			m	„	„	„	*j*

K	„	„	„	**c**
Λ	„	„	„	/
m	„	„	„	*m*
n	„	„	„	*n*
n	„	„	„	*p*
P	»	»	»	^
^	»	»	»	*f*
*	„	„	*yy*	*t*
B	„	„	„	*2/*
u	„	»	„	*g*
' ' '	»	»	*yy*	*Ş*
U	»	»	»	*
3	„	»	*yy*	%

PARTEA A PATRA

CERCETĂRI LIMBISTICE ŞI CRITICA SISTEMULUI ETIMOLOGIC

Punctul nostru de plecare în stabilirea alfabetului român, precum am încercat-o în cele trei părţi precedente, a fost regula de a scrie sonurile române cu litera latină corespunzătoare, fără considerări etimologice; iar la sonurile nouă de flecţiune, pentru cari nu ne-au ajuns literele latine, am aplicat litera radicală însemnată cu semnul sedilei sau al scurtării pentru a marca modificarea flecţionară. Rezultatul acestor cercetări a fost tabela alfabetică de pe pagina precedentă şi regula ortografică: fiecare din cele 26 (cu / 27) sonuri gramaticale ale limbei române se scrie numai cu litera însemnată în tabelă la rândul său.

Opus acestei ortografii este în princip şi în practică sistemul etimologic. Tema noastră este acum de a cerceta raţiunile acestui sistem şi, dacă nu-1 vom primi, precum nu l-am primit, de a demonstra cauza respingerii.

O explicare prealabilă este necesară în confuzia de astăzi a scrierii române. Mulţi din compatrioţii noştri sunt de opinie că deosebirea între sistemul fonetic şi cel etimologic pentru ortografia română consistă în aceea că fonetiştii primesc semnele de sedilă sau de scurtare sau de pauză etc, pentru *ţ, ş, ă, î*

etc, pe când etimologiştii scriu aceste sonuri derivate fără nici un semn, dând numai o regulă pentru cetirea lor.

Această opinie este greşită.

Nota caracteristică a sistemului etimologic nu este lepădarea semnelor; din contră, d. Cipariu şi şcoala lui ar putea foarte bine să primească astăzi semnele noastre, şi cu toate aceste să urmeze calea etimologică, pe care au apucat. Dovadă *Lexiconul de la Buda*.

Esenţa etimologismului în ortografie este alta. El cere ca, după ce literele alfabetului s-au stabilit, fie cu semne, fie fără semne, scrierea ortografică însăş să nu se îndrepteze după vorbirea actuală, foarte influenţată prin legi eufonice, ci după legile derivaţiei cuvintelor de la originea lor, întru cât aceasta se poate urmări în întreaga tradiţie a limbei. De aceea d. Cipariu scrie cuvântul *bine* nu cu   cum îi pronunţăm noi, ci cu *e,* adecă *bene, e* fiind vocala originară.

După cum se vede, etimologismul nu este o întrebare alfabetică, ci ortografică, iimbistică, şi de aceea am trebuit să-i rezervăm un capitol aparte în cercetarea de faţă. Prima noastră datorie este acum să expunem cu lămurire fundamentul etimologismului, şi aceasta o facem prin propriele cuvinte ale eminentului său reprezentant şi cu propria sa ortografie.

„Legile gramatecei si ale etimologiei de multe ori infrangunduse in pronunciare pre in legile eufoniei limbei, urmeza ca in scriere au se se oserbeze legile gramatecei si etimologiei fora atenţiune la legile eufoniei.

Toate sunetele derivate strinsu luandu se potu infacisiâ de *spurie* si coruptiuni in catu se abătu de la cele primitive, de si de in partea eufoniei, care se nevoliesce a aduce mai multa armonie in cuventare, se păru a fi prefectiuni.

Sunetele derivate, in catu au litera respondietoria in alfabetu, au dar a se reduce la sunetul primitivii si a se scrie cu literele respundietorie acestor'a.

Spurie si de lapedatu in ortografia sunt: *a* in locu de *ea,* d.e. *masă, vară, fată,* etc, *e'u*\ locu de *u,* d.e. in *fie, chiemu, inghieţatu,* / in locu de *î şi e,* d.e. in *inimă, cuvinte,* bine.[1]"

Etc, etc
Şi astfel d. Cipariu scrie:

mesa	în	loc	de	*masa*
vera	,,	,,	,,	*vara*
feta	,,	,,	,,	*fată*
fia	,,	,,	,,	*fie*
chiamu	,,	,,	,,	*chem*
scaiynbu	,,	,,	,,	*schimb*
bene	,,	,,	,,	*bine*
volia	,,	,,	,,	*voie* etc.

Multe au observat fonetiştii în contra acestei ortografii: că este prea grea şi chiar imposibilă, presupuind la toţi cunoştinţa limbei latine; că nu este ştiinţifică, nelimitând până unde să se urmărească rădăcina etimologică etc[2] Mărturisim că observările fonetiştilor, pe cât le cunoaştem, nu ne par nici îndestulătoare, nici drepte. Căci nu este drept să se critice un principiu din starea încă imperfectă a realizării lui de astăzi. O teorie este numai atunci învinsă când i se îngăduie realizarea cea mai perfectă şi totuş i se arată tocmai atunci viţiul în însăş concepţia ei. Şi din acest punct de vedere hotărâtor trebuie să încercăm analizarea sistemului etimologic.

Admitem dar că etimologismul scrierii române s-a determinat cu toată precizia ştiinţifică, că a constatat fazele istorice ale limbei, că ne poate spune pană unde să mergem cu derivaţia

[1] Cipariu, *Elemente de limba romana după dialecte si monumente vechi.* Blasiu, 1854, pag. 83, 86 şi 87.
[2] Vezi artic. d-lui Sbiera în no. 7 şi 8 din *Foaia Societâţei* bucovinene, a. 1865.

etimologică şi care sunt formele originare ale cuvintelor române. Şi, după această concesie, punem întrebarea: *Este raţional şi este cu putinţă să introducem în scrierea şi în vorbirea limbei de astăzi formele mai primitive şi mai curat etimologice ce le-am aflat în secolii trecuţi sau ce le aflăm în vreo provincie incultă de astăzi?*

Dacă este raţional şi este cu putinţă, atunci, fie opera grea, fie uşoară, toate silinţele noastre trebuie concentrate spre susţinerea principiului etimologic. Iar dacă nu este raţional şi nu este cu putinţă, atunci toate discuţiile de alăturea sunt de prisos, principiul etimologic al scrierii cade de la sine.

Iacă importanţa întrebării, a cărei rezolvire o încercăm în paginile următoare, atât pe calea istorică cât şi pe cea teoretică.

Cercetând istoria limbelor mai multor popoare, ne surprinde un fapt constant în toate: metamorfoza neapărată ce o sufăr cu propăşirea timpului. Nici un popor nu mai vorbeşte peste un timp oarecare cum a vorbit la o epocă dată, şi noi astăzi n-am mai înţelege fără studiu special limba noastră de acum o mie de ani, chiar dacă ne-ar fi rămas vreo tradiţie literară din acest timp. Tot aşa constată poetul latin Horaţiu că el nu mai înţelegea vechele poeme Saliarice[1], şi Polibiu ne spune[2] că deosebirea limbei vechi latine de ceea ce se vorbea pe timpul său era aşa de mare, încât romanii cei mai culţi înţelegeau cu greu vechele tractate cu cartaginienii. Câteva forme caracteristice şi fundamentale, oarecum o canava pentru ţesătura viitoare, rămân neatinse în vicisitudinea timpurilor Şi formează unitatea unei limbi în varietăţile ei istorice: însă acele forme sunt puţin numeroase, sunt numai o parte a scheletului sintactic şi flecţionar, pe când toate celelalte forme,

[1] Horatius, *Epist.,* II, 1, 85, 86.
[2] Polibius, *Hist.,* III, 22.

terminările, cuvintele izolate şi pronunţarea lor se află într-o perpetuă mişcare.

Nu este mult timp de când această metamorfoză a atras atenţia filologilor, şi studiul istoric al limbei se poate numi o ştiinţă esenţial modernă. Insă astăzi este un princip al limbisticei de a urmări, d.e., fiecare cuvânt francez prin toate schimbările lui **pană** la forma primitivă, de a-i căuta apoi ascendenţii în limba latină şi colateralii în limbele romane, de a trece pe urmă de la cuvântul latin la cuvântul corespunzător grecesc, de a căuta în fine, dacă nu izvorul, cel puţin paralela amândora în limba sanscrită până la rădăcina cea mai primitivă, care arată îndărătul ei o limbă şi mai veche. Este observarea cea mai interesantă de a vedea **pană** la ce grad de siguranţă au ajuns astăzi aceste investigaţii comparative[1] şi cum din o singură silabă, din un singur son se poate deduce un şir întreg de concluzii solide asupra timpului, locului, alianţei etnografice a limbei de care se ţine. „Despre Nabucodonosor se ştie că avea obiceiul să-şi imprime numele în fiecare din cărămidele întrebuinţate la clădirea palaturilor colosale din timpul imperiului său. Acele palaturi au căzut în ruine, însă din ruinele lor s-a luat vechiul material şi s-a destinat la clădirea oraşelor mai nouă. Astfel, Rawlinson, cercetând pietrele zidurilor noului Bagdag pe malurile Tigrului, descoperi în ele urmele conservate ale acelui timbru împărătesc." Tot aşa se conservă marca antică în edificiul limbelor moderne; şi *ele* sunt clădite cu materialul luat din ruinele colosale ale limbelor vechi, şi fiecare cuvânt al lor, bine studiat, dezvăleşte timbrul nemuritor ce i l-au

[1] Pentru a avea o idee lămurită despre starea actuală a limbisticei, ne-am folosit în cercetările următoare de eminentele prelecţiuni asupra ştiinţei limbei ţinute de Max Miiller în Institutul Britanic la 1861 şi 1863, completându-le cu cercetările lui W. de Humboldt şi lui A. Schleicher *(Die deutsche Sprache,* ed. II, 1869, introducere, şi *Die Darwinsche Theorie und die Sprachwissenschaft,* 1863).

întipărit părinţii familielor arice şi semitice într-un timp din care a dispărut orce altă tradiţie omenească.

Atraşi de miraculoasa lege conservativă ce domneşte în limba omenească prin toate transformările ei, filologii europeni, de când cu introducerea studielor sanscrite, cercetară cu predilecţie proprietăţile comune între deosebitele limbi, din aceste cercetări rezultă faptul că liniile istorice ale limbelor moderne sunt convergente înapoi, tinzând toate spre câteva origini comune. Astfel s-au stabilit trei mari familii limbistice: familia indo-germană, cea semitică şi cea turanică, şi pentru fiecare din ele s-au alcătuit acei arbori genealogici de descendenţe etnografice, cari sunt cu drept cuvânt una din gloriile ştiinţei moderne.

Odată intrată în direcţia comparativă, filologia a început să desfacă toate cuvintele compuse în elementele lor simple, şi între aceste s-au ivit apoi rădăcinile comune tutulor limbelor de aceeaş familie.

Elementele cele mai simple s-a dovedit că sunt nişte *rădăcini predicative sau demonstrative,* şi anume toate monosilabe. Gramatiştii limbei sanscrite au redus întregul tezaur de vocabule sanscrite la 1706 rădăcini, adecă au admis atâtea cuvinte (silabe) radicale câte le-au trebuit după sistemul lor pentru a deriva din ele toate numele, adjectivele, pronumele, verbii, adverbii, prepoziţiunile şi conjuncţiunile ce se află în limba sanscrită. însă o luare-aminte mai minuţioasă, mergând mai departe decât derivarea lexicografică, descopere şi în aceste 1706 cuvinte compuneri din elemente şi mai primitive, şi astfel acest număr se reduce la mai puţin de a treia parte a lui. Cam de 500 este dar numărul total al radicalelor din care s-a format între altele cea mai mare parte a limbelor europene: română, franceză, spaniolă, italiană, portugheză, germană, engleză, gteacă, slavonă, cu toată prodigioasa câtăţime a cuvintelor lor.

Limba evreiască asemenea s-a redus la vreo 500 de rădăcini, şi limba chineză, deşi nu formează derivări, se mulţumeşte cu 450 de radicale.

Astfel se constată că, de când există limba în genul omenesc şi de când se tot schimbă deosebitele ei expresii, nu s-a mai descoperit nici o rădăcină de cuvânt prin generaţiile mai nouă, aşa încât noi astăzi vorbim cu acelaş material limbistic cu care a vorbit şi închipuitul Adam, schimbând numai partea formală a cuvintelor.

Cu cât însă este mai statornic acest tezaur antediluvian al limbelor omeneşti, cu atât este mai nemărginită felurimea modulărilor formale introduse în acele sute de rădăcini primitive. Explicarea acestui punct ne va răspunde totdeodată la întrebarea: cum din 500 de radicale s-au format sutele de mii de cuvinte ce le vorbesc popoarele indo-europene?

Dacă studiem astăzi o limbă modernă în scop de a-i înţelege compunerea ei, deosebim mai întâi, între suma de cuvinte ce conţine, cuvinte compuse şi cuvinte simple; şi prin aceasta vedem primul mijloc ce-1 întrebuinţează limba pentru a se înavuţi: ea alătură un cuvânt radical lângă altul şi formează astfel încorporarea unei nouă idei.

Un alt izvor mai bogat de înmulţire a cuvintelor sunt flecţiunile lor gramaticale, adică terminările cazurilor, numerilor, timpurilor, persoanelor, modurilor etc, care fac de un singur cuvânt, intrat odată în formalismul gramatical, produce sute de forme nouă şi sute de relaţiuni deosebite ale aceleiaş idei. Când zic cânta-**7w,** acest *m* arată că nu mai cânt acum, că acţiunea se înţelege într-un timp trecut; când zic cânta-/', se înţelege aceeaş acţiune în acelaş timp, însă acum se referă la o altă persoană. Ce forţă magică are litera *m,* încât dintr-o acţiune prezentă face o acţiune trecută, şi de unde vocala *i* schimbă persoana întâi în persoana a doua? Şi aceeaş întrebare pentru toate terminările declinative, conjugative, derivative etc. ale limbelor moderne. Pentru ce silaba *rai* adaugă verbului

aime = *aime-rai,* arată timpul fu tur? Pentru ce silaba *ment,* care izolată este fără înţeles, exprimă, fiind adăugată la finele unui cuvânt calitativ, modul cum se manifestă o acţiune, d.e. *grand, grandement?*

Cu cât urmărim asemenea terminări ale limbelor moderne în timpuri treptat mai vechi, cu atât le vedem câştigând din ce în ce o formă mai întinsă, **pană** când, în fine, toate se arată a fi fost odată cuvinte independente, cu uzul şi înţelesul lor propriu, aşa încât toate sonurile terminative, care astăzi nu mai au valoare proprie de cuvinte, sunt corupţii fonetice din expresii primitive neatârnătoare. Litera neînţeleasă *m* din imperfectul nostru *cântam* ne conduce în timpuri mai vechi la forma *am* = *cântaam,* apoi, în limba latină, de unde a venit, la forma *bam* - *cantabam.* Acest *bam,* prefăcut în spanioleşte în *ba,* în italieneşte în *va,* se demonstrează a fi un verb auxiliar independent, acelaş verb care se păstrează în sanscritul *bhavâmi,* în anglo-saxonul *beom* = eu sunt.

Urmărind în acest mod toate flecţiunile tutulor limbelor, şi mai ales a limbelor din familia turanică, constatăm legea generală: că orce literă de terminaţie este rămăşiţa unui cuvânt întreg primitiv alipit lângă o rădăcină mai puternică. Acest adevăr **se** poate demonstra cu atât mai uşor cu cât sunt astăzi încă limbi în care ceea ce a devenit la noi simplă terminaţie este încă cuvânt propriu, dar arătând totuş legătura cu o altă rădăcină, oarecum linia de închegare terminaţională. De la aflarea acestei legi limbele existente se împart în trei clase deosebite.

Clasa întâi (limbe izolatoare) este aceea în care toate cuvintele sunt radicale neschimbate şi de regulă monosilabe. Pe această treaptă se află limba chineză veche şi cea egipteană. Elecţiunea este aci necunoscută. Raporturile ce le exprimă flecţiunile şi terminările noastre se arată în ea prin cuvinte întregi radicale puse lângăolaltă. D.e., *gin* însemnează chi**Uezeşte** om, *kiai* mulţime; pluralul nostru oameni se exprimă Pnn *gin kiai,* unde *kiai* nu este terminaţie, ci un cuvânt aparte,

cu propriul său înţeles. Feste chinezeşte un cuvânt radical şi însemnează întrebuinţare, *cang* însemnează băţ, expresia noastră *cu un băţ,* lat. *baculo* (unde *cu* al nostru este o simplă prepoziţie şi latinul *o* o simplă terminare fără înţeles radical şi fără uz propriu) se traduce chinezeşte: *J cang,* unde fiecare din cuvinte are sensul său radical, cum am zice: întrebuinţare baston.

A doua clasă (limbe aglutinante) este aceea unde, din două cuvinte radicale, puse astfel lângăolaltă, unul îşi pierde înţelesul propriu şi devine terminaţie, iar celălalt îşi păstrează însemnarea sa şi rămâne în toate formele un radical ca la început. De această clasă se ţin limbele din familia turanică, şi între ele îndeosebi limba turcească şi cea ungurească. Aceste sunt limbe etimologice în sensul cel mai riguros. Ele păstrează rădăcina cuvântului fără corupţie fonetică şi *cu simţire perpetua a înţelesului primitiv,* pe când terminaţia cuvântului, deşi ea este asemenea un cuvânt, nu mai produce simţirea înţelesului propriu, şi tocmai astfel devine terminaţie. Forma participială *sever* însemnează turceşte *iubire,* conjugarea prezentului iubesc, iubeşti, iubiţi se face astfel: *sever-im, sever-sen, sever-siz.* Finalele prezentului *im, sen, siz* nu sunt finale corupte ca ale noastre, esc, eşti, iţi, ci sunt cuvinte, şi anume pronumele: eu, tu, voi (aşa încât traducerea literală ar fi: iubind-eu; iubind-tu, iubind-voi), însă fiindcă în această compunere nu se mai simte înţelesul lor propriu, din care cauză se şi schimbă în imperfect, de aceea au decăzut în simple terminaţii. Ungureşte: *ir-at-ok* = a scrie las eu. Mai lămurit va fi un exemplu dintr-o limbă mai cunoscută, pe care o putem controla cu înţelegerea noastră. Futurul conjugării franceze se formează prin finala *ai* pusă lângă infinitiv: *aimer, j'aimer-ai, tu aimer-as, il aimer-a, nous aimer-ons, vous aimer-ez, ils aimer-ont.* Aceste finale, *ai, as, a* etc, nu sunt alta decât prezentul verbului *avoirşi,* prin urmare, *j'aimer-ai* va să zică *j'ai a aimer, tu aimer-as = tu as a aimer* etc, literal tradus: am să iubesc, ai să iubeşti, sau voi iubi, vei iubi.

(în mod analog se explică forma latină: *ama-bo)* Probă convingătoare pentru justeţa acestei explicări este vechiul dialect provensal, unde formele se află descompuse: în loc de *(je) vous dirai* se zice forma mai primitivă *dir vos ai* (am a vă zice). în spanioleşte, asemene, în loc de *lo har-e,* voi face aceasta, se zice *hacer* (scurtat: *har) lo-he,* a face aceasta am = *facere idhabeo.* Aşadar, finalele futurului francez *aimerai, aimeras, aimera* etc. sunt prezentul verbului *avoir* lipit lângă verbul *aimer,* însă fiindcă nu li se mai simte înţelesul lor propriu de *avoir,* rămâind ele numai o însemnare a ideei futurului, nu mai pot fi cuvinte, ci sunt simple terminaţii.

Să dăm şi un exemplu din limba română. în conjugarea interogativă: fi-voi, fi-vei, fi-va, înţelesul propriu al cuvântului *voi* s-a pierdut; el nu mai însemnează a voi, *vouloir,* ci are numai funcţia de a însemna futurul şi este dar pe cale să devie o simplă terminaţie. Tot aşa când zic *voi fi,* voi de la început nu mai are alt înţeles decât a arăta futurul lui fi, şi de aceea românul, pentru a da lui „voi" sensul său propriu, nu mai poate întrebuinţa infinitivul curat în verbul următor, ci trebuie să introducă subjunctivul cu „să", nu mai zice: voi merge *(=je veuxaller),* precum zice, d.e., pot merge, ci trebuie să zică spre deosebire: voi să merg *(=je veux quej'aille).*

în a treia clasă a limbelor (limbele flecţionare) se află limbele arice, prin urmare cea latină şi a noastră. Ele nu mai respectează nici forma, nici înţelesul primitiv al elementului radical şi cu atât mai puţin al cuvântului terminaţional. De-abia filologul este în stare să le dea de urmă.

Să luăm, de exemplu, exprimarea numărului 20 în franţuzeşte. Numărul 20 este un compozit şi arată două zecimi, limba chineză l-ar exprima dar punând amândouă elementele de compoziţie neschimbate lângăolaltă. Zece se cheamă chinezeşte *şi,* două *eul,* douăzeci = *eul-şi.* în limba tibetană *ciu* msemnează zece, *nyi* doi, *nyi-ciu* douăzeci; în limba burmeză *Şi* zece, *nhi* doi, *nhit-şi* douăzeci. Cu totul altfel limba

franceză, italiană, engleză etc. Francezii zic *vingt*. Ce este *vingt?* Nimeni din popor nu are cunoştinţă despre cuprinsul lui; francezii îl învaţă pe dinafară din tată în fiu. Dacă analizăm însă şi urmărim acest cuvânt, dăm mai întâi de forma lui mai veche latină *viginti*. *Viginti* corespunde sanscritului *visanti*. Amândouă se compun din două cuvinte: din *vi* şi *santi* sau *ginţi*. Acest *vi* este o corupţie din *dvis* - doi, precum latinul *bis* este o corupţie din *dvis,* engl. *twice,* grec. **&iq** care *dis* apare iarăş în latineşte în sensul de împărţire în două, d.e. *discussio* etc. Iar *santi* sau *ginţi* sunt abreviaturi din sanscr. *dasati,* care însemnează o decadă, de la *dasan = zece*. *Vingt spune* dar, pentru cine ştie să-1 asculte, o istorie întreagă şi arată prin multe vicisitudini înţelesul împreunat de două şi de zece; dar pentru poporul modern limba lui este mută. Sonul şi sensul s-au corupt.

Ca toate limbele moderne, a supt astfel şi limba română măduva înţelesului primitiv din trunchiurile celor mai multe cuvinte ale sale, şi aceste stau astăzi fără legătură sensibilă cu pământul din care au crescut, numai ca nişte forme indiferente, ca nişte scheme ale inteligenţei, şi tocmai de aceea ca nişte instrumente potrivite pentru a primi sfera şi conţinutul prin care le va defini subiectul gânditor.

Limbele de clasa a treia ne dovedesc dar că aşa-numita corupţie fonetică este un izvor nou de înmulţire a limbei prin flecţiuni de cuvinte, care toate reproduc raporturile subiective între idei. Prin urmare, ceea ce numim noi logica sau gramatica limbei române şi a celorlalte limbe indo-europene şi prin aceasta marca lor etnografică naţională, provine din modulările fonetice, şi aci vedem cauza adevărat limbistică pentru care atât limba cât şi scrierea trebuie să arate cu cea mai mare lumină toate literele flecţionare.

Ce voieşte acum etimologismul în ortografia română? Şi cu aceasta ne întoarcem din câmpul interesant al filologiei la obiectul disertaţiei noastre. Etimologismul voieşte să declare spurie şi falsă metamorfoza fonetică de sute de ani prin care a trecut limba română; voieşte să ne aducă gramatica la forma cea mai etimologic pură, să ne arunce limba cu secole înapoi, încercându-se să stăvilească fluctuaţia miilor de ani prin care a fost împinsă limba română spre dezbinarea fonetică de cea latină, limba latină spre dezbinare de cea sanscrită, cea sanscrită spre dezbinare de o limbă mai veche, despre care nu mai avem tradiţie contimporană.

Orcare ar fi opinia ce o avem despre aşa-numita corupţie fonetică, atât rămâne constatat, că această „corupţie" este marca distinctivă a limbelor indo-europene şi în specie a limbei române şi totdeodată legea fatală după care se metamorfozează limbele noastre **pană** unde le putem urmări în istoria omenirii. Aci un individ, cu schematismele sale gramaticale, nu poate să folosească şi nu poate să strice nimic. Dezvoltarea limbei, şi anume corupţia fonetică, este un product instinctiv al naturei omeneşti, un fapt de istorie naturală, şi niciodată nu se va pleca după raţiunea calculatoare a individului. încercările gramatiştilor şi ale puriştilor de a frânge geniul ascuns al unui popor prin micile lor paradigme şi teorii au rămas totdeauna şi cu drept cuvânt fantasmagorii impotente. Din viaţa împăratului Tiberius ni se referă că odată, comiţând o eroare în contra limbei, Marcellus i-a relevat-o şi i-a îndreptat-o; dar Capito, un alt gramatist ce era din întâmplare faţă, observă că limba împăratului este limbă bună sau, cel puţin, dacă nu este îndată, va deveni peste curând. La aceasta însă Marcellus răspunse: *„Capito este un mincinos, Cesare: tu poţi acorda împământenirea cea mare unui om, dar niciodată unui cuvânt"*.

Şcoala etimologică este dar ceva străin şi nenatural în scrierea limbelor indo-europene; idealul, la care ar voi etimologiştii să ne ducă ortografia română, este maniera turcească, o predilecţie ce intră în sfera gusturilor, despre care zice proverbul latin că nu mai este de disputat.[1]

[1] Vezi şi observările din articolul *Direcţia nouă,* proza *(Critice,* voi. I, pag. 208 şi urm.).

Ortografia unei limbi, în orce epocă dată, afară de aceea în care a fost stabilită, este de la sine destul de osebită de vorbirea aceleiaş epoci. Cauza este că limba se tot modifică pe nesimţite şi lasă astfel ortografia învechită îndărătul său. Când divergenţa a devenit prea mare, se nasc revoluţii ortografice, care tind să dea scrierii un impuls înainte spre a ajunge propăşirea fonetică a limbei. Atunci vorbirea şi scrierea iarăş se mai identifică până la un grad oarecare, pentru a reîncepe după câtva timp acelaş proces de separare. Este dar sigur că ortografia ce o vom stabili noi pentru limba română de astăzi nu va mai corespunde limbei strănepoţilor noştri, ci le va impune sarcina de a o echilibra din nou după metamorfoza întâmplată de acum şi pană atunci. Cu cât însă s-ar mări greutatea pentru noi şi s-ar îndoi pentru ei, dacă nu am fixa astăzi o ortografie corespunzătoare măcar limbei române din secolul XIX, ci am lărgi distanţa între vorbă şi scris, potrivind scrierea de astăzi după vorbirea timpului de ieri, sau a unui dialect incult, care totuş niciodată nu va mai reînvia în limba cultă.

în paginele precedente am dovedit că purismul etimologic, încercând în literatură introducerea unei stări fonetice pe care limba a învins-o şi din care a ieşit, este un sistem imposibil, şi aceasta am dovedit-o pe calea istorică a faptelor, indicând legea nestrămutată a perpetuei metamorfoze fonetice.

Acum însă vom arăta în teorie psihologică de ce etimologismul, chiar dacă ar fi cu putinţă în fapt, nu ar fi raţional şi ar trebui să fie combătut ca o piedică pentru dezvoltarea intelectuală.

Orce cuvânt este incorporarea sensibilă a unei noţiuni (a unui concept). Noţiunea este o idee (reprezentare) formată din alte idei, iar nu de-a dreptul prin impresia sensibilă. Adică: conştiinţa noastră primeşte din experienţă mai multe reprezentări asupra aceluiaş fel de obiecte. Un copil, d.e., are

la început despre obiectul masă o idee sau reprezentare potrivită numai cu acea masă unică ce a văzut-o în odaia sa. Mai târziu vede şi alte mese, cu patru picioare, cu trei picioare, cu un picior, de lemn, de piatră, de metal, rotunde, pătrate, poligoane etc. Din această sumă de reprezentări relative la acelaş fel de obiecte conştiinţa lui extrage într-un moment dat reprezentarea lor comună şi, lăsând la o parte deosebirile de tot individuale ale multelor exemplare din acelaş obiect, formează *noţiunea* acestuia.

Noţiunea coprinde dar esenţa lucrurilor ce s-au înfăţişat minţii noastre, alegând din ideile lor numai părţile importante şi respingând pe celelalte. în acest proces de abstracţie, noţiunile pierd oarecum materialismul reprezentărilor primitive şi devin eterice, pierd sensibilitatea şi devin obiecte pure ale gândirii, în lumea fizică, d.e., nu există noţiunea *planta,* ci numai o plantă individuală oarecare cu suma ei de calităţi unice.

însă fiind astfel abstracte, noţiunile s-ar pierde una de alta, dacă n-ar fi fixate prin semne subiective, în locul sensibilităţii reprezentărilor din care s-au scos. Aceste mărci subiective pentru deosebirea noţiunilor sunt cuvintele. De aceea cuvintele însemnează numai generalităţi şi nu sunt niciodată în stare să exprime individualitatea. Să încerc, d.e., a arăta prin cuvinte pana cu care scriu. Voi zice: *aceasta pana.* însă această pană este orce pană în apropierea căreia mă aflu şi numai gestul arătării o individualizează. *Aceasta pană neagră;* însă această pană ueagră este orce pană neagră în apropierea căreia mă aflu şi aşa mai departe; orcât determinez pana prin adjective nouă, îi adaug numai calităţi generale şi nu ajung niciodată prin limbă a o separa ca exemplar unic de toate celelalte. Limba este focul m care reprezentările obiectelor îşi mistuiesc toată materialitatea şi nu lasă decât ideea lor abstractă şi generală.

Ce importanţă nemăsurată au noţiunile pentru sufletul omenesc, pentru formarea caracterului etc, ştiu toţi cei ce s-au

ocupat de această materie. Aci va fi destul să atingem numai unul din efectele lor. Mărginirea cea mare şi neajunsul inteligenţei omeneşti provin din prea puţine reprezentări ce le poate coprinde conştiinţa deodată. De-abia vreo patru-cinci idei ocupă în acelaş timp atenţia noastră; tot ce trece peste acest număr dispare, de regulă, din sfera percepţiunii intelectuale şi se întunecă. De aci provin lacunele, unilateralitatea, în genere defectele caracteristice ale inteligenţei celor mai mulţi oameni. Singurul mijloc pentru a scăpa întrucâtva de acest neajuns este de a introduce în conştiinţă noţiunile generale în locul reprezentărilor sensibile şi de a avea astfel în acelaşi cerc mărginit al conştiinţei esenţa unui câmp foarte întins de reprezentări primitive. Astfel, pe când simplul grădinar îşi încarcă conştiinţa şi memoria cu reprezentările individuale ale fiecărui exemplar de flori ce le cultivă şi prin aceasta nu are inteligenţa liberă pentru alte gândiri, naturalistul ştiinţific primeşte numai noţiunile generale despre felurile plantelor, are în extract esenţa tuturor, şi inteligenţa lui rămâne liberă să conceapă alte tărâmuri ale naturei şi să formeze astfel o ştiinţă universală. Fiindcă dar noţiunile cuprind mai puţin decât reprezentările originale, însă conţin toată esenţa lor, de aceea operaţia cu ele este cea mai potrivită iuţelei de progres în inteligenţa omenească, pe când cei ce operează numai cu reprezentări poartă cu sine masa greoaie şi superfluă a sensibilităţii şi-şi întârzie şi-şi încurcă prospectul. Astfel, întrebuinţarea noţiunilor este de comparat operării cu chintesenţe în locul specialelor de plante, cu chinina în loc de chinchină, şi noţiunea se raportă la reprezentare ca formula algebrică la calculul cu cifre sau ca logaritmul la numărul său. Tocmai prin această libertate a generalizării este omul în stare să-şi concentreze mintea şi să câştige acea circumspecţie peste un câmp întins de experienţe ce-l deosebeşte de toate celelalte fiinţe ale naturei. El nu este uimit şi cotropit prin felurimea nesfârşită a indivizilor din natură şi nu este, ca animalul, fatal legat de impresia momentului, ci liber aruncă

căutătura abstracţiei în univers şi reduce masa, multiplă şi extensivă, la o cătăţime mărginită dar intensivă, scoate în idei sucul şi măduva senzaţiilor şi, astfel, domnind peste ele, câştigă locul şi timpul spre a le compara între sine şi cu trecutul şi viitorul, şi formează, din ceea ce năvălea din capul său ca un caos orb al întâmplării, sfera luminată şi regulată a inteligenţei.

Noţiunile sunt dar productul cel mai important, productul specific al raţiunii omeneşti. însă ele se modifică, îşi schimbă conţinutul, devin mai abstracte, după cum se modifică şi progresul cunoştinţelor omeneşti.

Să comparăm, d.e., noţiunea scrierii, precum s-a putut afla în mintea romanilor, cu aceeaş noţiune în mintea noastră după atâtea descoperiri geografice. Romanii timpului din urmă e probabil că nu cunoşteau decât alfabetul lor campan, cel grecesc şi hieroglifele. Despre scrierea pitorescă, despre nodurile peruviane, despre cua-lele chinezeşti, despre silabarul japonilor etc. nu aveau vreo idee, şi astfel le lipseau părţi esenţiale pentru a-şi forma o noţiune generală despre scriere, precum o avem noi. însă nu numai la obiecte de cultură ştiinţifică există deosebirea: mai toate noţiunile popoarelor moderne sunt deosebite de aceleaş noţiuni antice. Altă idee are românul şi altă idee avea tomanul despre pământ, despre îngrăşarea lui, despre maşine agricole, despre vestminte, despre căi de comunicaţie, despre suflet, despre guvern, despre religie etc, etc, aşa încât astăzi cu greu se va găsi o noţiune modernă congruentă cu cea antică corespunzătoare. De regulă, noţiunile posterioare sunt mai generale decât cele primitive, şi inteligenţa popoarelor în sumă totală face un progres pronunţat spre absrracţiune.

Paralel cu această transformare tăcută a cuprinsului noţiunilor în laboratorul intelectual al omenirii merge o schimbare corespunzătoare a formelor lor externe, adecă a cuvintelor. Când pentru prima oară se dă unei noţiuni numele, adecă cuvântul său, partea principală a sonurilor acestui cuvânt se ta de regulă din sonurile reprezentărilor nemijlocite din care

s-a format noţiunea. Ele sunt dar o oglindă credincioasă a gradului de abstracţiune pe care se aflau oamenii în timpul când au botezat tânăra noţiune. **Până** când inteligenţa poporului se află pe aceeaş treaptă de abstracţiune, **până** atunci sonurile păstrează un înţeles primitiv al lor şi din această cauză sunt respectate, îndată ce însă poporul face un progres de abstracţiune în privinţa coprinsului aceleiaş noţiuni, se desface legătura ce o unea cu reprezentările mai materiale şi mai mărginite de la început, sonurile ei primitive îşi pierd înţelesul şi, nemaiavând pentru ce să fie respectate, se modifică şi se „corump" foneticeşte.

Să luăm, de exemplu, noţiunea şi cuvântul francez *espiegle.* între tradiţiile populare ale germanilor din veacul de mijloc figurează un Till Eulenspiegel, un fel de Isop modernizat, care făcea o sumă de glume înţelepte şi şiretlicuri mai puţin înţelepte (poveştile lui sunt reproduse în româneşte de Barac sub titlul foarte literal tradus de Tili-Buh'-Qglindă). Acest nume devine popular şi în Franţa sub pronunţarea coruptă de *Ulespiegle,* în loc de Eulenspiegel; numele lui a început să se generalizeze şi să se aplice la orce om şiret şi glumeţ. Cu timpul, această aplicare mai generală a predomnit; individul Eulenspiegel, care i-a dat naştere, s-a uitat, a dispărut încetul cu încetul din mintea generaţiilor următoare. Din acest moment cuvântul *ulespiegle* se corumpe, se face *espiegle,* mâine-poimâine se va corumpe şi mai mult după legea eufonică a limbei franceze; şi aceasta cu tot dreptul, fiindcă *espiegle* însemnează astăzi o însuşire omenească în genere, şi nimeni, pronunţând acest cuvânt, nu se mai gândeşte ia Isopul veacului de mijloc.

Bumper englezeşte însemnează un pahar plin. Urmărindu-1 în timpuri mai vechi, îl aflăm sub forma de *bomper,* pe urmă *bompere;* în fine, *bonpere,* şi cu această ultimă formă îi dăm de originea normană. Normanii din Bretagne, catolici credincioşi, aveau obiceiul să închine la începutul orcărui ospăţ primul pahar papei de la Roma, bunului părinte = *au bon pere!* De aci a rămas numele de *bon pere* primului pahar plin, în genere, ce

se închină la un ospăţ, apoi s-a generalizat şi mai mult şi s-a întrebuinţat pentru orce pahar plin. Din acel minut, legătura cu *bon pere* nu mai exista şi sonurile lui au început să se modifice. Astăzi sub *bumper* nimeni nu mai vede pe papa de la Roma, şi de aceea un ortograf etimologist nu ar avea drept să silească pe englezi ca să scrie *bonpere* în loc de *bumper,* pentru a-şi aminti originea. Conştiinţa acestei origini este stinsă în poporul lor, şi ortografia va fi cea din urmă care să o reînvieze.

Noţiunea ne pare în această privinţă ca un balon aerostatic, care se înalţă deasupra pământului. La început o mulţime de sonuri primitive îl leagă încă de originea sa telurică; însă, în proporţia în care conţinutul său se umple de materia eterică ce-i este destinată, repulsia în contra pământului devine mai mare, **până** când, în fine, rupe funiile şi se înalţă într-o sferă unde nimic nu-i mai aminteşte substratul material din care a pornit.

Care ar fi acum rezultatul etimologismului în scrierea şi vorbirea română?

Etimologismul ar sili poporul român să revie la sonurile primitive ce corespundeau unui grad de dezvoltare a noţiunilor lui, peste care astăzi a trecut de mult. Etimologismul ar voi să restrângă înţelegerea noţiunilor noastre şi să le readucă la forma materială primitivă, pe care ele au spart-o de atâta timp, fiindcă devenise prea strâmtă pentru spiritul lor de generalizare.

De ce am mai scrie noi astăzi *mesa* în loc de *masai* Ştim bine că în scriptele române vechi se află *measă,* mai nainte poate *messa,* în fine, la latini, *mensa.* Dar aflarea formelor acestora nu ne poate face să schimbăm *masa* noastră din ceea ce este. Latinii aveau un bun motiv ca să scrie şi să vorbească *mensa. Mensa* lor sta în legătură cu vechiul *men,* de unde *eminere* = a fi înălţat, şi însemna la început orce lucru proeminent sau înălţat: masă, bancă, scena pe care se prezentau sclavii pentru a fi vânduţi etc. Dar *masa* noastră nu ştie nimic

din toate aceste, şi fiindcă a pierdut înţelesul primitiv al legăturii cu *men,* nu mai are nici o cauză de a-i păstra literele.

Etimologiştii ne îndatoresc să vorbim sau cel puţin să scriem *anima* în loc de *inimă,* zicând că / este „spuriu". Dar *inima* noastră nu mai are a face cu *anima* veche, şi / stă acolo tocmai pentru a arăta că nu mai are a face. *Anima* era în legătură cu ocgL) = a sufla, a respira, şi însemna mai întâi principiul respiraţiei materiale şi deveni apoi principiul vieţii intelectuale, suflet, curagiu etc, însă în perpetuă amintire a acelei origini fiziologice. Dar *inima* noastră a devenit astăzi altceva: ea este locaşul sentimental de durere şi de bucurie şi nu mai este răsuflarea, *anima,* care a dat origine numelui antic

Sper că cele spuse vor fi de ajuns pentru a constata că regenerarea dialectică şi ceea ce numesc etimologiştii corupţie fonetică este propria viaţă a limbei şi a inteligenţei unui popor, şi că nimeni nu are dreptul să li se opuie din plăcerea de a vedea derivările lui etimologice exprimate prin litere.

Noi, cari am fost conduşi spre aceste cercetări mai mult din interesul lor filozofic, constatăm următoarea lege psihologică-limbistică: Ceea ce susţine sonurile unui cuvânt în unirea lor integrală este conştiinţa înţelesului lor primitiv. Îndată ce inteligenţa poporului a modificat acest înţeles primitiv, generalizându-1 şi desfăcându-1 de originea materială, viaţa conservativă a sonurilor s-a stins. De aci încolo ele se prefac, se înmoaie, se corump, se pierd şi din întregul lor primitiv rămân numai câteva sonuri reci, drept semne pentru noţiunea arbitrară ce şi-a format-o poporul. Tot astfel la moartea unui organism încetează puterile ce i-au susţinut pană atunci unitatea organică şi încep a lucra puterile chimice cari în sensul organismului descompun şi nimicesc, iar în sensul lor compun şi creează nouă formaţii cu o nouă viaţă.

„Corupţia fonetică" începe dar într-o limbă atunci când mintea poporului a făcut un progres aşa de însemnat în

abstracţiune, încât a pierdut legătura materială pentru o mare parte din cuvinte. Corupţia, odată începută din această cauză legală, nu se mai poate opri, ea se întinde peste mai toate cuvintele, şi peste multe numai din cauze eufonice. Dar totdeauna începerea ei este un semn de progres al noţiunilor poporului în care se întâmplă.

Etimologiştii, susţinând cu orce preţ literele vechi din cari a dispărut înţelesul, fac ca egiptenii, cari îmbălsămau mumiele fără viaţă, uitând amândoi că descompunerea şi reformarea corpurilor este un proces de o egală importanţă cu forma lor organică de la început.

Aceste sunt cauzele istorice şi teoretice pentru care etimologismul în ortografia română ne pare pe cât de imposibil, pe atât de neraţional.

NOTĂ

La partea a treia, pag. 66. Am insistat asupra deosebirii între hieroglife şi litere, fiindcă nu ne-a părut pe deplin explicată în nici unii din autorii consultaţi, nici în Champollion, Steinthal şi Lepsius, nici în câteva scrieri apărute de la publicarea primei noastre ediţii, Brugsch, *Grammaire hieroglyphique*' (1872), idem: *Ober Bildung und Entwicklung der Schrift* (1868), Ebers, *Ober das hieroglyphische Schriftsystem* (1861), Geiger, *Ursprung und Entwickelung der menschlichen Sprache und Vemuft* (1872, II, pag. 96-107).

Explicarea psihologică a concentrării mai multor idei într-un singur act al gândirii, exprimat prin flecţiunea limbistică, credem că este cheia întregei întrebări.

Din cele zise în text se va înţelege că egiptenii pe calea scrierii lor puteau să ajungă la descoperirea hieroglifelor fonetice, dar niciodată la un alfabet general pentru exprimarea ideilor lor prin cuvinte şi că, viceversa, alfabetul nu este un progres grafic rezultând din sistemul hieroglifelor. Din contră: alfabetul şi hieroglifele, şi anume şi hieroglifele fonetice, sunt radical deosebite. Hieroglifa din capul locului are de principi: *a imita obiectul prin semne văzute*. Când obiectul este material vizibil, îl desemnează de-a dreptul; când este nematerial, îl materializează în simbol; când este material auzibil, cu sonurile numelui propriu, îl traduce în sfera ochiului şi îl desemnează prin

semne materiale văzute. Din contră, scrierea alfabetică din capul locului **nu** imitează obiectele, ci numai *cuvintele noastre* despre obiecte; ea nu desemnează, d.e., obiectul masă, ci scrie sonurile *m-a-s-â,* prin care se exprimă subiectul meu asupra acelui obiect. Astfel, deşi obiectul este acelaş, scrierea lui variază după deosebirea limbelor. Nemţii îl scriu *Tisch,* francezii *table* etc, pe când ca hieroglifă chiriologică el ar rămânea identic la toate popoarele. **în** aceasta vor fi văzut şi egiptenii valoarea scrierii lor. Hieroglifele chiriologice sunt o adevărată pasigrafie, o scriere universală inteligibilă pentru toată lumea, şi când toată lumea nu ar voi să-şi comunice alta prin scriere decât numai obiecte, hieroglifele egiptene, cu perfecta fineţă a executării lor, ar fi idealul orcării scrieri. **însă** această treaptă obiectivă corespunde numai stării puţin culte a oamenilor. Popoarele, cu cât încep a se dezvolta mai mult, cu atât îşi înavuţesc lumea lor subiectivă, cugetările lor fundamentale asupra obiectelor exprimate în flecţiunile limbistice. Limba atunci cu necesitate se dezbină şi se individualizează după individualitatea popoarelor; şi în urma ei se individualizează şi scrierea. De aceea este o idee necoaptă de a se ocupa de descoperirea unei pasigrafii pentru limbele europene. Firea limbei consistă în subiectivitatea ei individuală şi, prin urmare, nu se va putea exprima niciodată prin pasigrafie cosmopolită.

Pentru hieroglifa fonetică la numele proprii sonul era scopul final al însemnării; pentru scrierea alfabetică sonurile însemnate sunt numai un mijloc de tranziţie spre gândirea obiectului real, pe când pentru însemnarea sonului ca obiect s-au introdus notele muzicale. Egiptenii, prin scrierea lor, voiau să-şi reprezinte de-a dreptul obiectul; noi, prin scrierea noastră, deşi voim să ne amintim obiectul, dar nu voim să ni-1 reprezentăm de-a dreptul, ci numai trecut prin filtraţia subiectului **Marcată** în cuvânt. Prin urmare, lucrul stă aşa, că după gradul înălţimii intelectuale a limbei în unele popoare scrierea a trebuit să fie de la început alfabetică, pe când în alte popoare ea a fost de la început şi **Pană** la sfârşit hieroglifică. Aci se vede intima legătură între vorbire Şi scriere, şi se înţelege uşor pentru ce limbele monosilabe, de ex. cea chineză, nu au alfabet, ci numai însemnări ideografice, fie ele orcât de amestecate cu elemente fonetice.

Această amestecare cu elemente fonetice este foarte întrebuinţată şi în scrierea egipteană, şi nu trebuie să credem că hieroglifele fonetice erau mărginite numai la nume proprii. Ele în timpul din urmă se întindeau la foarte multe obiecte, însă nu stau singure, ci erau de regulă *însoţite de hieroglifele simbolice ale obiectelor*. Acelaş lucru se exprima dar în acelaş timp în două moduri: prin son şi prin figură, în opoziţie cu autorii citaţi mai sus, noi credem că această împreunare trebuie să se explice astfel: Partea cea slabă a scrierii egiptene, în afară chiar de imposibilitatea de a arăta multe impresii subiective, rămânea totdeauna confuzia simbolizării. Cu cât cercul cunoştinţelor lor se întindea mai mult, cu atât şi confuzia devenea mai mare, fiindcă numărul simbolelor celor uşor de înţeles era cu necesitate foarte mărginit. O primă încercare de a învinge greutatea a fost întrebuinţarea mai multor figuri pentru un lucru ce nu s-ar fi putut simboliza în mod simplu. Aşa, *mierea* se arată prin două figuri, prin o albină şi un vas; *setea,* prin apă şi un viţel în fugă; verbul *a conduce* se scria prin un braţ şi un bici etc. Această compunere de semne a ajuns la o culme clasică în scrierea chinezească, unde mai toate conceptele se exprimă prin împreunarea figurativă a tuturor părţilor lor simple, aşa încât scrierea devine oarecum o definiţie analitică desemnată. *Lacrima* se exprimă chinezeşte prin *ochi* şi *apa, frica* prin *inimă* şi *alb, caracterid* prin *inimă* şi *născut, a iubi* prin *inimă* şi *ascuns, pedeapsa* prin *crimă, judecată* şi *execuţiune* (cuvânt şi sabie) etc. Astfel, scrierea chinezilor este un tezaur preţios, care cuprinde analizate ideile lor poetice şi morale asupra deosebitelor obiecte ale gândirii.

însă unui popor mai mobil decât chinezii şi egiptenii nu-i puteau fi de ajuns nici aceste compuneri; căci ele au mai întâi defectul fundamental de a înfăţişa dezbinate în mai multe figuri şi, prin urmare, în mai multe acte de gândire ideile, a căror concentrare într-un singur act al gândirii alcătuieşte o parte însemnată a valorii lor pentru progresul inteligenţei omeneşti. Şi apoi compunerile sunt departe de a fi lămurite. Descompunerea analitică a unui concept în elementele sale constitutive este o lucrare prea grea şi opinia despre aceste părţi este prea deosebită în deosebiţii indivizi, încât să se poată generaliza ca mod de scriere a lor, ca normativ al cetirii şi înţelegerii. Nu toţi îşi închipuiesc iubirea ca o pasiune ascunsă în inimă, precum vrea scrierea chinezească, nu toţi caracterul ca o calitate înnăscută. Prin

urmare, şi întrebuinţarea mai multor figuri pentru un singur lucru nu depărta confuzia, ba încă mai adăuga îndoiala dacă două semne reprezentau două concepte deosebite sau trebuiau să fie unite în gând spre o singură simbolizare, şi astfel greutatea primordială a scrierii hieroglifice rămânea şi pe această treaptă a dezvoltării ei.

în ce consista acea greutate analizată mai de aproape? Greutatea sau confuzia hieroglifelor provenea din lipsa de tranziţie necesară de la simbolul văzut spre obiectul gândirii. Să ne explicăm acest punct cu toată precizia posibilă. Când văd eu, în exemplul nostru de mai sus, o figură a inimei şi o figură a naşterii, aceste două reprezentări nu mă conduc cu siguranţă spre conceptul ce au să-1 simbolizeze, nu mă silesc cu necesitate să mă gândesc la caracter. Căci orce tranziţie de Ia o gândire la alta are o cauză determinată, orce simbolizare trebuie dar să aibă o legătură. însă în cazul nostru legătura este ascunsă. Când cineva, având ideea de înnăscut şi de inimă, se poate gândi de îndată şi la caracter? Numai atunci când de mai nainte, prin o mai adâncă cugetare şi o experienţă a lumii, a dobândit convingerea despre radicala deosebire şi neschimbare a caracterelor omeneşti, care ne *silesc* să le atribuim unei fatalităţi de la naştere. întru cât dar ne-am gândit de mai nainte la aceste lucruri, întru cât identitatea caracterului şi a însuşirilor înnăscute în inimă ne-a fost de mai nainte cunoscută, într-atât s-a format prin coexistenţă o legătură de aducere-aminte între aceste două lucruri şi numai într-atât, văzând unul din ele, ne putem gândi la celălalt. însă nu toţi au făcut aceeaş experienţă, nu toţi au aceeaş opinie despre caracter, prin urmare nu în toate capetele există aceeaş conexitate între ideea de înnăscut şi ideea de caracter, şi astfel, lipsind legătura, nu poate trece gândirea de la unul la altul. Pentru ca aceasta să se întâmple în toate cazurile sau numai în majoritatea l°r, ar trebui să presupunem o educaţie comună, o combinaţie identică a tuturor ideilor în întregul popor, lucru imposibil din minutul în care mulţimea şi mobilitatea ideilor le împedică perceperea lor din Partea fiecărui individ şi le face proprietatea numai a câtorva. In exemplul de mai sus a fost dar *coexistenţa* cauza tranziţiei de la un gând la altul. în alte cazuri sunt altfel de legături. Una din cele mai obişnuite este comunitatea unei părţi la două concepte deosebite. Pe aceasta se bazează toate metaforele, comparaţiile şi o mare parte a simbolizărilor. D. e., dacă Achil se compară cu un leu, gândirea poate

să facă o tranziţie de la Achil la leu, fiindcă amândouă aceste concepte au o parte constitutivă în comun, adecă tăria sau curajul. Justiţia se poate simboliza prin o sabie, fiindcă amândouă pătrund cu agerime în inima obiectelor etc. Să ne întrebăm acum ce s-ar întâmpla când o asemenea comparaţie sau o simbolizare ne-ar fi întunecată şi am voi să ne-o explicăm? Fără îndoială, pentru a putea trece cu mintea de la simbolul văzut spre obiectul ce-1 înfăţişează, am căuta mai întâi acea parte care, fiindu-le comună, a servit de punte de tranziţie între ele. Odată aceasta aflată, simbolul este explicat. *Tocmai aceasta au făcut egiptenii când au pus hieroglifele fonetice peste hieroglifele simbolice pentru a înlesni cetirea.* Ca să înţelegem aceasta, trebuie să ştim mai întâi care erau motivele lor de simbolizare, adecă legăturile psihologice prin care să poată trece mintea lor de la desemnul material văzut spre lucrul ideal gândit? Cu alte cuvinte: care era sistemul scrierii hieroglifice?

întru cât este iertat să ne pronunţăm în starea actuală a descifrării hieroglifelor, asemănarea interioară, adecă comunitatea unei calităţi constitutive era la început motivul cel mai întrebuinţat pentru simbolizarea materială a obiectelor ideale. Scrierea egipteană era metaforică şi metonimică. Astfel, d. e., iepurile este hieroglifa simbolică pentru fertilitate, hipopotamul pentru imprudenţă, pasărea Ibis cu penele sale albe şi negre pentru divinitatea jumătate manifestă şi jumătate ascunsă etc.

Pană când cercul simbolizărilor fu restrâns la asemănări aşa de palpabile precum sunt cele de sus, înţelegerea hieroglifelor nu putea avea greutăţi prea mari. însă la multe obiecte ideale nu se putea găsi cu uşurinţă vreun obiect material care să aibă cu dânsele o parte mai însemnată în comun şi astfel să le poată servi de simbol inteligibil. Atunci egiptenii recurseră la un nou izvor de simbolizări: înfăţişară obiectul ideal prin figura unui obiect material, a cămi *nume* era identic cu numele celui dintâi, aşa încât în asemenea cazuri *sonurile egale* formau legătura de tranziţie între o gândire şi alta. D. e., în limba egipteană bufniţa se numeşte *ba,* însă şi sufletul se numeşte tot *ba,* şi astfel vedem bufniţa întrebuinţată ca hieroglifă simbolică pentru a scrie *suflet.* Şi, în adevăr, în ce alt mod ar fi putut egiptenii să simbolizeze sufletul? în limba egipteană cuvântul *mas* însemnează adjectivul tânăr, dar şi substantivul copil şi verbul a naşte şi un boboc

înverzind; astfel vedem că desemnul unui boboc înverzind este hieroglifa simbolică pentru *copil,* pentru *tânăr* şi pentru *a naşte.* Coşul se cheamă egipteneşte *neb,* însă *neb* însemnează şi domn; astfel figura unui coş este hieroglifa simbolică pentru *domn.* Şi alte exemple sumă.

Egiptenii, puşi în cea mai grea poziţie prin necesitatea de a simboliza în mod uşor gândiri ideale, trebuiră să profite, în fine, de ambiguitatea limbei ce o vorbeau, pentru a continua scrierea obiectivă ce o adoptaseră odată şi care corespundea aşa de bine geniului lor. Acest expedient era cu atât mai indicat pentru egipteni, cu cât limba lor, în esenţă monosilabă, ca toate limbele monosilabe, dispunea de foarte puţine cuvinte sau silabe radicale. Câte vor fi fost nu se ştie încă astăzi. In orce caz au fost puţine în comparare cu mulţimea ideilor, şi astfel fiecare cuvânt avea, desigur, cel puţin două înţelesuri cu totul deosebite. Dacă unul din acestea se raporta la un obiect material, iar altul la un obiect ideal, simbolizarea era gata. Şi acum ne explicăm pentru ce cu toate ostenelile date înainte de descoperirea pietrei de la Rosetta, nu au fost în stare europenii să descifreze hieroglifele; ei voiau să le înţeleagă toate pe calea metaforică şi metonimică, pe când sistemul scrierii multora dintre ele era bazat pe homonimie, adecă pe sonuri identice la lucruri deosebite. Pentru a moderniza explicarea noastră, putem zice: scrierea egipteană era în mare parte un şir sistematic de tebus şi de „bons mots" ilustrate.

După ce însă aceste simbolizări grafice, prin progresul limbei şi Pnn mulţimea cuvintelor ce s-ar fi potrivit cu acelaş desemn, deveniseră întunecate, egiptenii se folosiră de descoperirea hieroglifelor fonetice, pe care poate la început le întrebuinţau numai pentru numele proprii, pentru a lămuri prin dânsele vechea scriere întunecată. Şi astfel, deasupra hieroglifei simbolice a unui obiect vedem scrise hieroglifele fonetice (oarecum literele), care cuprind numele aceluiaş °biect, pentru a arăta că *sonurile* numelui sunt puntea de tranziţie spre gândirea ideală simbolizată. Cotul, egipteneşte *ma,* este din vechime hieroglifa adevărului. Pentru ce? Pentru că şi adevărul se cheamă tot ma - Pierzându-se însă în urmă simţirea legăturei între cot şi adevăr, neŞtiind adecă toţi egiptenii dacă oare cotul nu simbolizează mai Cllfand prin metonimie lungimea sau măsurarea sau întinderea etc, Cei mai culţi dintre ei au scris deasupra cotului cu hieroglife fonetice (adică prin o seceră = *m* şi un braţ = *a)* cuvântul *ma* şi a vrut să zică

prin aceasta: figura desemnată a cotului, care cot se numeşte în limba noastră *ma,* arată cel mai însemnat din lucrurile ideale numite tot *ma,* şi acesta este adevărul.

Din argumentarea de mai sus rezultă: hieroglifele fonetice puse deasupra celor simbolice pentru exprimarea aceluiaş lucru, nu sunt o scriere alfabetică, ci sunt numai auxiliare psihologice pentru înţelegerea legăturii între desemnul simbolic şi conceptul simbolizat.

In această hipoteză şi numai în această hipoteză ne putem acum explica pentru ce hieroglifele fonetice nu le vedem întrebuinţate în toate cazurile, ci numai în câteva (adică unde erau ambiguităţi), şi pentru ce şi în aceste cazuri ele sunt însoţite de hieroglifele primitive simbolice, pe care aveau numai să le explice.

Prin urmare, menţinem opinia exprimată în text despre deosebirea radicală între scrierea egipteană şi cea alfabetică, şi hieroglifele fonetice, departe de a răsturna această teză, nu fac decât a o întări, arătând cea din urmă consecinţă a acelei scrieri obiective.

Sunt dar pentru însemnarea grafică a ideilor omeneşti două sisteme deosebite, fără trecere organică de la unul spre altul: or se înfăţişază obiectul, şi atunci se întrebuinţează hieroglife *figurative,* simbolice şi fonetice, or se arată maniera omului de a se exprima asupra obiectului, adică cuvintele, şi atunci se întrebuinţează *literele,* adică semnele văzute ale sonurilor. La aceste două sisteme nu se poate aplica aceeaş măsură de progres şi nu se poate zice: hieroglifele ocupă o treaptă de jos, alfabetul o treaptă de sus pe aceeaş scară. Ci amândouă sunt terminate în sine, fiecare ajunge la culmea înălţimii sale. Numai că însuşirile lor sunt diametral împotrivite: hieroglifa e pitorească naturalistă, litera e logică subiectivă, împotrivire izvorâtă din limbele şi geniile deosebite ale popoarelor care au primit una sau cealaltă din aceste două scrieri.

DOUĂ RAPOARTE CETITE ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ ASUPRA ORTOGRAPIEI

(1880 şi 1904)

I

RAPORT CETIT ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ (SESIUNEA GENERALĂ DE LA 1880) ASUPRA UNUI NOU PROIECT DE ORTOGRAFIE

Domnilor membri,

Academia Română în ședința ei de la 4 iunie anul trecut 1879, după o propunere a d-lor Hasdeu, Barițiu, Odobescu, Caragiani și a subscrisului, a hotărât: „a se pune la ordinea zilei ortografia cu care să se publice de acum înainte toate publicațiile Academiei Române" (*Anale,* seria II, tom. I, pag. 25-26).

S-a numit o comisiune pentru dezbaterea unui proiect ortografic, însă lucrarea nu s-a putut termina în acea sesiune extraordinară, mai ales din cauza dezbaterii nouălor statute, care a trebuit să fie prima ocupare a înaltului Institut Național, sancționat din nou prin legea promulgată la 29 martie 1879.

In sesiunea ordinară a anului curent 1880 însă, și anume 1r* ședința din 24 martie, s-a ales o nouă comisiune pentru proiectul ortografic, compusă din d-nii Alecsandri, Barițiu, Hasdeu, Quintescu și Maiorescu, care, constituindu-se sub prezidența d-lui G. Barițiu și secretariatul d-lui N. Quintescu, a dezbătut în mai multe ședințe cestiunea ortografiei și, înțelegându-se asupra proiectului de propus pentru scrierea *Analelor* Academice, a însărcinat pe subscrisul cu prezentarea acestui proiect așa precum a rezultat din dezbaterile urmate.

Domnilor membri,

Ortografia cu care au fost scrise pană acum publicările Academiei Române se întemeiază pe o decizie luată de Societatea Academică în anul 1869 şi formulată în aşa-numitul „mod de scriere pentru publicarea *Analelor* şi altor lucrări ale Societăţei Academice Române" din 13 septembrie 1869, al cărui alineat final zice însuş:

„Acest mod de scriere este provizoriu şi numai pentru Societate pană la definitiva stabilire a ortografiei limbei române".

Modul de scriere, chiar aşa provizoriu precum era, a fost rezultatul a multe şi înfocate dezbateri încinse în sânul Academiei în anii 1867, 1868 şi 1869.

Orcare va fi modul definitiv ce-l vor primi literaţi români pentru scrierea limbei noastre materne, ei vor trebui să-şi aducă aminte cu recunoştinţă de acele prime încercări făcute în Societatea Academică, încercări care dovedesc din partea autorilor lor adeseori multă erudiţie şi totdeauna cel mai mare zel pentru îndeplinirea importantei misiuni ce aveau.

Aşa întâlnim, între lucrările academice în această privinţă, mai întâi „operatul" răposatului G. Munteanu „asupra ortografiei", publicat în voi. I al *Analelor,* pag. 37 şi urm.; vedem apoi „raportul Comisiei ortografice", scris de I. C. Massimu şi însoţit de un întreg proiect studiat în toate amănuntele lui *(Anale,* voi. I, pag. 66 şi urm.); vedem contraproiectul d-lui I. Sbiera (voi. I, pag. 79 şi urm.); vedem pe I. Heliade-Rădulescu, cel dintâi preşedinte al Societăţii noastre, care, după ce avusese o salutară influenţă asupra scrierii române în timpul tranziţiei ei de la alfabetul cirilic spre cel latin, găseşte de trebuinţă, în ultimii ani ai vieţii sale, să-şi susţie prin publicarea unor „principie de ortographia română" *(Anal,* voi. I, pag. 189 şi urm.) punctul de vedere cam izolat ce-l ocupa acum în această mişcare literară; vedem, în fine, şi dacă cităm această lucrare ca cea din urmă în ordinea înşirării, trebuie să o relevăm ca cea dintâi în valoarea ei, pe însuş Timotei Cipariu înavuţind *Analele* noastre cu „sistema ortografica" (voi. I, pag. 88 şi urm.), un elaborat plin de vastă erudiţie şi de cercetări conştiincioase, cunoscutele calităţi ce disting toate lucrările venerabilului nostru coleg.

Dacă ne uităm cu luare-aminte la calea prin care a trecut cestiunea ortografică de la aceste prime proiecte pană la formularea citatului „mod de scriere provizoriu" din 1869, şi iarăş de la această epocă pană astăzi, putem constata îndată o diferenţă în punctul de vedere din care diferiţii membri ai Academiei priveau toată mişcarea: unii se arătau mai mult ca teoretici intransigenţi, alţii se vedeau mai dispuşi să ţie seamă de împrejurările de fapt în care se află literatura română şi să primească orce mod de scriere raţional, care să împace numai cerinţele marei majorităţi, dacă nu a unanimităţii scriitorilor români.

Răposatul şi regretatul nostru coleg Massimu, unul din cei mai zeloşi, dar şi din cei mai intransigenţi teoretici, în raportul său dintâi asupra acestei cestiuni, se exprimă astfel: „Comisiunea a crediut şi nu se indoesce ca acestea suntu şi vederile societatei întrege, ca e chiamata a da un proiectu de ortografia, nu provisoriu şi de transitiune, ci mai multu sau mai pucinu una adeverata teorie ortografică ale căreia principie bine stabilite se se pota desvoltâ cu rigore in cârti scolastice de dat în manele junimei studiose. Provisoriul neci nu aru fi demnu de decisiunile acestei societăţi, neci nu ne-ar scote din incurcăturele in cari ne sbatemu. D'in acestu punem de vedere privindu Wrulu, Comissiunea a crediut ca semnele trebuescu înlăturate d in unu planu de teoria de ortografia romana" *(Anale,* seria 1, tom. I, pag. 69).

Insă deja în ultima şedinţă a aceleiaş prime sesiuni a Academiei, d-l Massimu se vede silit să constate că „preste asceptерea marei majorităţi a societatei, lucrulu n'a potutu merge de neted si de râpede", că s-au găsit „voci protestatorie", cari „au aflatu resunetu in sinulu societatei" şi că, prin urmare,

a trebuit să lase „campu liberu, desbateriloru... asupra principiului care aru trebui se diregă ortografia romana" (voi. I, pag. 123 şi 124).

Un mod mai împăciuitor de a vedea lucrurile transpiră de acum înainte în toate dezbaterile, şi după ce în al treilea an al Societăţii Academice se stabileşte un mod de scriere, acesta se numeşte însuş provizoriu, şi d. A. Treb. Laurian, în discursul d-sale de închiderea sesiunii din 1869, zice cu prudenţă: „Gestiunea ortografiei s'a desbătut serios într-un mare număr de şedinţe şi ne putem felicită că prin lămurirea ideilor am ajuns la un rezultat mulţumitor, aşa încât fără a prejudecâ viitoarea desvoltare a limbei, are să se ţină etimologia cuvintelor şi printr'însa să se conserve legătura de familie cu limba latină şi cu limbele surori, care stau în fruntea civilizaţiei moderne, şi să nu pătimească nici fonetica limbei noastre, unde pronunţia este secură".

De atunci încoace necesitatea unei tranzacţii în sensul fonetismului s-a accentuat tot mai mult. Ortografia provizorie, stabilită de Societatea Academică, nu s-a lăţit în literatura română; nu există astăzi în întreagă Românie liberă nici un singur ziar, nici o singură revistă care să o fi primit. Chiar dincolo de Carpaţi, ea nu câştigă, ci pare a pierde din terenul ocupat. Probă pentru aceasta, între altele, este însemnata discuţie publicată în *Telegraful român,* no. 133-159 din 1879, în urma „concesiunilor unui ciparian".

Chiar majoritatea membrilor actuali ai Academiei Române urmează în scrierile lor o altă ortografie decât cea obişnuită **pană** acum în *Analele Academiei.*

Această stare de lucruri anormală a trebuit să preocupe cu drept cuvânt întreaga Academie. Căci dacă în cestiuni de pură ştiinţă abstractă singura normă a noastră trebuie să fie cercetarea necondiţionată a adevărului, indiferent dacă acest adevăr este împărtăşit de mulţi sau de puţini oameni, în cestiuni de o dezvoltare organică generală şi oarecum instinctivă, precum este limba şi împreună cu dânsa şi scrierea, elementul *uzului* adoptat de mulţimea celor ce vorbesc şi scriu este totdeauna un element de cea mai mare însemnătate, pe care nu ne este iertat să-1 ignorăm.

Sub impresia acestor împrejurări a început comisia noastră ortografică lucrarea sa şi, mulţămită spiritului de conciliare de care au fost conduşi toţi membrii şi de care a dat probă îndeosebi stimatul nostru preşedinte d. Bariţiu (singurul dintre noi care luase parte şi la toate dezbaterile ortografice din anii 1867, 1868 şi 1869), comisia dv. a putut ajunge la un rezultat în privinţa chestiilor parţiale de care a avut timpul să se ocupe. O parte din aceste chestii s-a putut hotărî cu unanimitatea membrilor, o altă parte s-a hotărât numai după majoritatea părerilor, totdeauna însă discuţia s-a urmat cu dorinţa învederată a tutulora de a ajunge la un rezultat practic - o dovadă mai mult pentru adevărul că timpul şi experienţa îmblânzesc adeseori contrastele şi permit să se găsească un teren comun de înţelegere acolo unde mai nainte nu se vedeau decât câmpuri separate şi inimice.

Trecând acum, domnilor membri, la însăş arătarea principiului sau mai bine principiilor care au predomnit ia stabilirea proiectului ortografic ce avem onoarea să-1 supunem aprobării d-voastră, întâmpin oarecare greutate în caracterizarea lui prin o singură frază.

Antagonismul obişnuit la noi în materie ortografică între ceea ce se numeşte etimologism şi între ceea ce se numeşte fonetism, nu-mi pare a corespunde punctului esenţial în discuţie. Precum foarte bine a zis d. Hasdeu în una din şedinţele noastre {*Anale,* seria II, voi. I, pag. 30), „ceea ce este etimologic astăzi ·ra fonetic atunci când s-a aplicat un mod de scriere la o limbă oarecare. La început chiar ortografia franceză şi cea engleză, atât de etimologice astăzi în aparenţă, erau fonetice, se scria cum se vorbea. Cu toate acestea, în starea lucrurilor de astăzi nu e posibil în ortografie un fonetism pur - căci fiecare individ ar avea atunci dreptul de a aplica pe hârtie idiosincrasiele sale personale de pronunţare — nici un etimologism pur, de vreme

ce derivaţia cuvintelor în orce limbă este în cea mai mare parte necunoscută sau controversabilă. Posibilă şi practică este numai o ortografie eclectică, relativă, un termen mediu între fonetism şi etimologism."

Că asemenea idei drepte s-au putut lăţi şi la noi, şi încă într-un timp aşa de scurt, este unul din foloasele ce ni le-a adus şi nouă studiul comparativ al limbelor în genere. In proporţia în care s-a afirmat şi s-a întins limbistica generală, s-a redus valoarea unui etimologism mărginit la un anume popor şi la o anume epocă. S-a înţeles că ceea ce părea o formă consolidată era în esenţă o formă fluidă, şi că dintr-un *etymon* mai primitiv fiecare popor şi, înlăuntrul fiecărui popor, fiecare şir de generaţii îşi face *cuvântarea sa proprie* prin modulări fonetice ce i le impune şi prin care-1 variază. Departe de a putea admite cu d. Cipariu {*Elemente de limba romană,* pag. 83), că „toate sunetele derivate se pot înfăţişa ca spurie şi corupţiuni încât se abat de la cele primitive" şi că „au dar a se reduce la sunetul primitiv", vom înţelege, din contră, că tocmai în această variare fonetică se arată viaţa proprie a unei limbi şi că legea eufonică este unul din semnele fundamentale şi caracteristice ale geniului limbistic într-un popor.

Pentru cei ce sunt însă deprinşi cu antagonismul dintre etimologism şi fonetism şi ne-ar cere numaidecât o caracterizare a proiectului nostru ortografic după acea despărţire oarecum scolastică, putem zice în scurte cuvinte: pe când ortografia de pană acum a Academiei Române era întemeiată pe un etimologism temperat prin concesii fonetice, *ortografia propusă în proiectul de faţă este întemeiată pe un fonetism temperatprin necesităţi etimologice.*

Punctul nostru de plecare este dar acesta: fiecare cuvânt se scrie cum se pronunţă sau, precum a zis-o din vechime Quintilian {*Instit. orat.,* I, 7, 38): *„Ego sic scribendum quidque iudico quomodo sonat. Hic enim usus est literarum, ut custodiant voces."*

Acest principiu va da limbei române o scriere simplă, uşoară, conformă atât cu ideile limbistice moderne cât şi cu cerinţele pedagogice în şcoală.

Aplicând astăzi acel princip fonetic la alfabetul latin, cu care suntem datori să scriem limba noastră, fiindcă este propriul nostru alfabet strămoşesc, constatăm că, pe de o parte, alfabetul latin are unele litere cărora nu le mai corespunde în limba română nici un sunet deosebit şi care ne sunt, prin urmare, de prisos, şi că, pe de altă parte, limba română are câteva sunete nouă, care trebuiesc însemnate în scris, dar pentru care alfabetul latin nu are litere deosebite.

Acest fapt din urmă ne impune introducerea unor semne nouă, şi, în limitele strâmte ale acestei nouă introduceri, trebuie să ţinem seamă de considerări etimologice, mărginite la însăş limba română. Dealtmintrelea rămâne principiul: *Acele sunete române, pentru care avem litera latină corespunzătoare, se scriu totdeauna cu această literă.*

Iată cele două regule generale de care a fost condusă comisia d-voastră în stabilirea ortografiei. Viu acum să vă arăt aplicarea lor la cazurile speciale de care ne-am ocupat şi în privinţa cărora am putut fixa modul de scriere.

I. *Litere şi deprinderi ortografice latine care nu se mai potrivesc cu limba română şi trebuie dar eliminate din scrierea noastră.*

1. Literele latine *y, ph, th, qu* şi *k,* nemaiavând în limba noastră de astăzi sonurile corespunzătoare (vezi *Critice,* de T. Maiorescu, pag. 87 şi urm.[1]), nu se vor întrebuinţa în scrierea română. Excepţiune: pentru unele nume proprii, Quintilian, Ypsilant etc.

2. Duplicarea consonantelor se admite numai acolo unde provine din alipirea a două cuvinte române, din care unul se termină şi altul începe cu aceeaş consonantă sau cu o consonantă de acelaşi organ, însă numai înlăuntrul limbei române

[1] In ediţia de faţă, pag. 20 şi urm. ale acestui volum.

unde se şi aude. Vom scrie dar: *innotare, înnăscut, înnoire* etc. Vom scrie însă aprobare (cu un singur *p), afirmare, colaborare, comoditate* etc.

Se lasă însă latitudine a se scrie *înmulţire* sau *immulţire, înmormântare* sau *immormântare.* Vom scrie însă totdeauna: *împreună, împilare, împăcare* etc.

3. Se admite duplicarea lui *s* în puţinele cuvinte în care poate servi pentru evitarea confuziei între două înţelesuri diferite: massă *(la masse)* şi masă *(la table),* rassă *(la race)* şi rasă *(rasee),* cassă *(la caisse)* şi casă *(la maison).*

4. Deosebirea nuanţei de pronunţare a lui *s* ca *z* în mijlocul şi la terminarea cuvintelor nu se însemnează, aflându-se numai în câteva cuvinte nou primite, şi prin urmare nici *s* nu se duplifică în mijlocul cuvintelor, acolo unde rămâne *s* după natura lui. Vom scrie dar: *rosâ, francesa, sintesa, nasal, nasul, frumosul etc)*

5. Consonanta dublă *x,* păstrată în alfabetul latin din vechiul alfabet campan, o putem primi şi noi ca o înlesnire grafică pentru impreunarea lui *c* şi *s* în neologisme şi în nume proprii: *xilografie, lexicon, Xenocrat, Alexandru.*

Se lasă însă latitudine să se scrie: *expediţiune* şi *espediţiune, exemplu* şi *esemplu,* după cum vrea să pronunţe scriitorul.

II. *Sunete şi cerinţe ortografice ale limbei române pentru care nu se află litere în alfabetid latin.*

1. Sonul *m* se va scrie totdeauna *cuj.*

2. Sonurile **H** şi y se vor scrie cu *c* şi ^ înainte de *e* şi *i* şi cu *ci* şi *gi* înaintea celorlalte vocale. Când însă literele *c* şi *g* au să sune K şi r înaintea vocalelor *e* şi /, se vor scrie cu *ch* şi *gh.*

Vom scrie dar: *cine, ginere, ceapă, geană, ciaslov, ciocârlie, ciută, giam, Giurgiu, cheie, unchi, ghem, ghindă* etc, etc.

[1] După modificarea din urmă (1904) a ortografiei academice s-a primit pretutindeni litera *z* pentru sonul *z* şi se scrie *roză, franceză* etc.

3. Sonurile **m** şi **IJ** se vor scrie totdeauna cu *ş* şi *ţ,* adecă *s* şi *t* însemnate cu sedila franceză.

Pentru sonul *z* se admit două scrieri. Acolo unde flecţiunea română îl arată ca provenind dintr-un *d,* se va scrie cu *d)>'* asemenea acolo unde se arată *d* fie şi din cuvintele primite în limba română ca neologisme; în celelalte cazuri se va scrie cu *z.*

De exemplu: *creoli* (cred), *ver$i* (verde), *<j,eu* (divin), *cU°* (diurnă), însă *zâmbesc, zălog, lucrez, botezat.*

N. B. Subscrisul s-a unit aici cu părerea majorităţii Comisiunii, numai pentru a nu face dezbinare asupra unui punct de o importanţă mai mică, deşi crede că este o abatere de la regula generală primită pentru scriere[1].

4. **nj** se scrie cu *sc* unde vreo formă flecţionară română arată un *sc,* din care a provenit: *cunosci* (cunosc), *pesce* (pescuit), *românesci* (românesc); asemenea şi în cuvântul a *sci* cu derivatele lui, *sciinţă, consciinţâ* etc. Se scrie însă *Ştefan, ştergar, aştept.*

Subscrisul se uneşte şi cu această mică inconsecinţă, numai pentru a nu face dezbinare[2].

5. **T>** şi **;R** se vor însemna cu semnul pus deasupra vocalei din care înlăuntrul formelor flecţionare ale limbei române şi chiar ale neologismelor introduse se vede că au provenit. Numai în persoana 3-a singular a perfectului simplu de conjugarea I se va însemna *â* (cu circumflex). Acolo unde nu se constată provenienţa lui **"b** şi * înlăuntrul limbei române, se vor însemna cu *ă,* afară de / la începutul cuvintelor cu *in, care* se va însemna cu /. Vom scrie dar: *păscut, păstor* (pasce), *ved, ezend* (vedere), *lăudând, culegend, măria* (manual), *lăuda, tnblâ, pană, când, fântână, in, îndată, începutele.*

D-nii Alecsandri şi Quintescu au rămas de părere să se introducă un semn deosebit pentru /, şi anume *i* cu circumflex.

[1] Ultima modificare de la 1904 a şi înlăturat această abatere.

[2] S-a înlăturat asemenea la 1904.

Ceea ce a condus pe majoritatea a fost, pe lângă sfiala de a introduce prea multe semne nouă, mai ales convingerea că *î* este numai o nuanţă de pronunţare a lui *t,* că în unele dialecte române nici nu se aude şi că din manuscriptele vechi (pană pe la 1750) se vede o completă amestecare între **T>** şi care (afară de *î*începător) se deosebeau numai caligraficeşte, aşa încât **T*** final se însemna mai întotdeauna cu semnul lui ffi şi ***i&*** mijlociu mai întotdeauna cu semnul lui **Ti.**

La obiecţia că *î* este o particularitate esenţială a pronunţării române, se poate răspunde că scrierea nu este chemată să exprime toate nuanţele pronunţării, ci numai sonurile radicale şi de valoare flecţionară. Şi nazalul este o particularitate a limbei franceze, şi **T>** în loc de *e,* în *Mutter, Vater* etc, este o particularitate a Iun bei germane; toţi le pronunţă, dar nimeni nu le scrie[1].

Şi aici se cuvine să citām şi să traducem următoarele cuvinte din celebrul tractat de *Ortographia romana sive latino-valachica,* compus de Petru Maior şi publicat în fruntea *Lexiconului de la Buda* din 1825:

„Mai ales este de observat că Românii din Dacia lui Aurelian nu întrebuinţează niciodată sonul ci numai **T>**, ei nu zic mâni, ca Românii din Dacia vechie, ci măni; şi uşor s-ar putea dezvăţa Românii din Dacia vechie de acest son (?). Atât cel puţin este sigur, că mulţi, deşi îl pronunţă, nu-1 scriu niciodată, ci întrebuinţează totdeauna litera **T>** şi pentru In manuscriptele vechi nu se vede nicăieri ffi, ci numai **T>**. îmi aduc chiar aminte că am auzit în copilăria mea vorbind oamenii bătrâni, din a căror gură nu se auzea niciodată *î."*

6. «scurt final se va elimina în toate cazurile unde nu se aude. Vom scrie dar: *Om bun, vedeam, lucram* etc. Aceasta este părerea majorităţii Comisiunii.

[1] Noua ortografie de Ia 1904 a primit pentru sonul / însemnarea prin / la începutul cuvintelor şi prin ***â*** la mijloc.

D-nii Bariţiu şi Quintescu stăruiesc însă a menţine pe *u* scurt pentru raţiuni gramaticale. După d-nia lor, fără *u* scurt se pierde regula pentru deosebirea genului masculin de feminin, se pierde regula unor forme de declinare, regula articolului şi deosebirea între singular şi plural la conjugare.

Majoritatea nu s-a putut abate prin aceste obiecţii de la regula generală primită pentru scriere, adică de a se scrie cum se vorbeşte. Dacă pronunţarea română a şters pe *u* final în cele mai multe cazuri, nu poate scrierea să introducă o vocală gramaticală pe care a lepădat-o odată vorbirea; căci nu poate exista o gramatică a scrierii în contra gramaticei vorbirii.[1]

Adăogăm aici că asupra acestui punct încep şi unii ciparîani de peste Carpaţi să fie transigenţi şi sunt dispuşi să facă concesii, precum rezultă din importanta controversă ortografică, publicată în *Telegraful român* din Sibiu (no. 134 din 15 noiemvrie 1879).

7. *i* scurt se va însemna cu / simplu, fără semnul scurtării. Regula pentru cetire este: / final simplu se pronunţă totdeauna scurt, afară numai unde este cu neputinţă. în cazurile unde este lung (în unele forme de conjugare) se arată lungimea prin accentul grav.

Vom scrie dar: *oameni, copii, arbitri, a auzi, el auzi, tu auzi.*

Aşa, semnul scurtării va rămânea în scrierea română numai pentru însemnarea umbririi vocalelor **T>** şi simplificare foarte importantă pentru învăţarea cetirii şi scrierii în scoale.

8. Articolul nedefinit, pronumele şi numeralul *o,* d.e. *o casa, odată, am dat-o,* se va scrie cu *o* şi niciodată cu *uă.*

9. Apostroful nu se pune înaintea articolului feminin *a;* prin urmare se va scrie: *casa, masa* etc

10. Neexistând nici o cauză paleografică pentru scrierea accentelor, rămâne numai trebuinţa logică drept singura cauză pentru primirea lor. Trebuinţa logică însă în limba română

[1] Deşi poate exista pe lângă aceasta. Vezi în voi. de faţă pag. 93 Şi urm.

pentru accentuare se mărgineşte la conjugaţiuni. Acolo deosebirea tonului aduce deosebirea înţelesului, tonul trebuie dar neapărat exprimat prin accent, şi anume prin accentul primit şi cunoscut pentru asemenea cazuri. Vom scrie dar *lauda* însă a *lăuda, fac* însă *făcu, simţi* însă *a simţi.*

11. Accentul, întrebuinţat **pană** acum peste *e* şi *o* pentru a exprima diftongii *ea* şi *oa,* este atât în contra regulei scrierii româneşti: că acele sonuri române pentru care se ştie litera latină corespunzătoare se scriu cu această literă, cât şi în contra naturei semnelor, nefiind chemat accentul în nici un alfabet să exprime pe *a.*

Dar accentul este chemat să exprime vocala intonată, zic apărătorii acestei scrieri, şi fiindcă *ea* şi *oa* provin totdeauna din *e* şi *o* intonat, trebuie scrişi *e* şi *â,* aşa cere principiul etimologiei române. La aceasta se poate răspunde: ordeunde ar proveni *ea* şi *oa,* din momentul în care vocalele *e* şi *o* au primit o schimbare fonetică, pentru a cărei scriere se află o literă în alfabet, nu pot fi lipsite de această scriere pentru a li se descoperi una nouă. Dacă dar *e* şi *o,* din cauza intonării, şi-au însoţit un son pentru care există litera latină corespunzătoare, adică *a,* nu pot fi scrise altfel decât prin *ea* şi *oa.* Altmintrelea pierdem consecinţa şi intrăm în deplin etimologism. Iar obiecţia că nu se vede dacă *ea* şi *oa* trebuiesc citite ca diftongi, *ea* şi *oa* şi nu *e-a* şi *o-a* nu ne pare întemeiată. Căci scrierea nu este silită să arate absolut toate nuanţele vorbirii şi aşa nu este nici chemată să arate diftongarea. Dacă ar fi altfel, de ce atunci s-ar mărgini exprimarea diftongilor la *ea* şi *oa* şi nu s-ar întinde la toţi diftongii, d.e. *voios, iepure, aluat, căutat?*

Dar, afară de aceasta, nu este exact că orce *e* şi *o* intonat se preface în *ea* şi *oa.* Regula exactă ne-o dă Pumnul: *e* intonat, dacă în silaba următoare se află *a,* **t** şi mai rar *e,* se preface în *ea*\ în celelalte cazuri rămâne *e,* deşi este intonat; d.e.: *vorbesc, vorbeşti, vorbească, obştescul, obşteasca; şeapte, şearpe* alăturea cu *şepte, şerpe.* *O* intonat, dacă este urmat de *a, t* şi *e,* se preface în *oa,* dar înainte de *i* şi *u* rămâne *o,* d.e.: *port, porţi, poartă, moarte, moartă, mortul, morţii.*

Aşadar, semnul accentului de intonare pus deasupra lui *e* şi *o* ar putea să aibă numai atunci înţelesul diftongului *ea* şi *oa,* când în adevăr orice *e* şi *o* intonat s-ar preface în *ea* şi *oa.* Dar fiindcă, precum am văzut, nu este aşa, ci, din contră, *e* şi *o,* deşi intonate, în jumătatea cazurilor nu se prefac în *ea* şi *oa,* însemnarea lor cu accentul intonării pentru a le arăta diftongarea este lipsită de logică.

Un alt argument în contra numitului accent ne pare următorul: acel *a* ce şi-1 însoţesc uneori vocalele *e* şi *o,* când sunt intonate, nu este o simplă înlesnire a limbei, oarecum un obicei fonetic, care ar putea tot aşa de bine să dispară din pronunţare şi căruia dar îi este de ajuns să fie numai arătat în treacăt prin semnul intonării; acel *a,* din contră, a ajuns în limba noastră aşa de important ca şi sonul radical din care provine, fiindcă uneori îl consumă chiar pe acesta şi rămâne singur.

D.e.: din *veară, peana, peară, veargâ, vearzâ, measă, afoară* etc, românul a făcut *vară, pană, pară, varga, varză, masă, afară* etc, şi adese, acolo unde a păstrat diftongul *ea,* 1-a prefăcut în *ia,* d.e. *piatră, iapă* etc (Legea fonetică este că *ea* şi *oa* tind a se preface în *a* mai ales după labiale şi *r,* uneori şi după sibilante.) Această pierdere a lui *e* din diftongul *ea* şi prefacerea lui în simplul *a* este aşa de înrădăcinată în limbă, încât unele cuvinte cu un *e* primitiv sunt apoi variate în declinare, ca şi când ar fi avut un *a* primitiv. Pe când, d.e., în pluralul din *pană, pară, varga,* se reînfăţişează *e* şi se zice *pene, pere, vergi,* ui alte cuvinte analoage nu se mai înfăţişează nici atunci, ci *a* se schimbă în "b ca un *a* primitiv: *ţară, ţări; pradă, prăzi* etc.

Caracteristic este şi exemplul unui *oa* provenit nu din *o,* ci din *a primitiv: foame* din *lat. fames.* Este dar cu neputinţă să se ascundă sub accent sonul *a* provenit din intonarea lui *e* şi *o.*[1]

[1] Precum se vede, raportul academic reproduce aici textual argumentele din *Scrierea limbei române* (vezi mai sus pag. 52) ce le publicase Storul cu 14 ani mai nainte.

Această argumentare nu este însă împărţită de întreaga comisiune: unii membri susţin scrierea *e* şi *o,* între aceştia e d. Bariţiu, care a fost totdeauna de părere că, în genere, trebuie luată de principiu ortografic *etimologia mărginită la formele actuale ale limbei române.* Rămâne ca în urma unei discuţii generale a d-voastre tutulor să decidă majoritatea voturilor şi asupra acestei controverse.

Trebuie să amintesc însă că şi aici unii cipariani sunt dispuşi să facă concesii, şi mă refer iarăş la citatul studiu ortografic al *Telegrafului român* din Sibiu. Cauza pentru care aceşti cipariani nu se împotrivesc la scrierea *ea* şi *oa* este că văd sunetele radicale *e* şi *o* păstrate şi în această scriere şi că, odată sunetul radical păstrat, le este etimologic indiferent dacă glăsuirea *ea, oa* se arată prin accent sau prin însăş litera nou introdusă. Se citează şi exemple din alte limbi neolatine, relativ tot la diftongarea lui *o* latin, span. *bueno* (bonus), *luego* (locus), franc. *?ieuf(nov\xs), feu* (focus), dar mai ales ital., d.e. conjugarea lui *morire: muoro, muori, muore, moriamo, morite, muoro?îo* etc.

Se înţelege că cercetarea noastră de mai sus s-a raportat numai la cazurile unde *ea* şi *oa* proveneau în adevăr din lungirea lui *e* şi *o* prin accent. Căci în celelalte cazuri, unde *a* este din capul locului o vocală de sine stătătoare cu un înţeles propriu gramatical, chiar cei ce dealtmintrelea scriu *e* cu accent trebuie să însemneze pe *a* deosebit. D.e.: *face, făcea, duce, ducea.* Aici *a* este vocală flecţionară a imperfectului şi a scrie *face, duce* ar fi în orice caz o greşală de ortografie. Asemenea trebuie să se scrie *stea* şi nu *ste.*

Domnilor membri,

Acesta este rezultatul dezbaterilor urmate în sânul comisiunii ce aţi binevoit să o alegeţi pentru lucrarea proiectului de ortografie.

Fără îndoială, lucrarea noastră, aşa cum vi se prezentă, nu dezleagă şi nici nu atinge toate întrebările ce ni le pune

ortografia română. Noi am crezut că deocamdată a fost bine să se însemneze prin câteva lineamente mari forma generală a scrierii noastre, lăsând anilor viitori sarcina de a fixa toate amănuntele ortografice, unele în parte atârnând de la o lucrare definitivă asupra gramaticei şi asupra vocabularului limbei române.

Orcare va fi decizia d-voastră pentru astăzi, cred că toţi vom fi inspiraţi de dorinţa de a publica *Analele Academiei* sub o formă a scrierii lor care să nu ne dezbine de mişcarea generală a literaturei noastre în această privinţă, ci să puie Academia Română înlăuntrul şi în fruntea acestei mişcări.

Bucureşti, 8 aprilie 1880

II

REVIZUIREA ORTOGRAFIEI

RAPORT ÎNFĂŢIŞAT ACADEMIEI ROMÂNE ÎN NUMELE SECŢIUNII LITERARE ÎN SESIUNEA 5 GENERALĂ DE LA 1904

Domnilor membri,

Sunt acum 24 de ani de când ortografia Academiei Române a fost supusă unei revizuiri prin care s-au înlăturat unele exagerări etimologice ale aşa-numitului „mod de scriere provisoriu" introdus în anul 1869 pentru publicarea *Analelor* şi a altor lucrări ale societăţii noastre.

După o propunere din anul 1879 s-a ales la 24 martie 1880 o comisiune, compusă din d-nii Alecsandri, Bariţ, Hasdeu, Quintescu şi subscrisul, care în scurtă vreme s-a putut înţelege, cel puţin în majoritatea membrilor săi, asupra principalelor reguli ale scrierii celei nouă.

Prin raportul subscrisului de la 8 aprilie 1880, concluziunile comisiunii au fost supuse plenului, care le-a adoptat în aceeaş sesiune generală, însă cu introducerea mai multor modificări.

Pe când primul mod de scriere al Academiei era întemeiat pe un etimologism puţin temperat prin concesiuni fonetice, ortografia primită de majoritatea de la 1880 era în esenţă un fonetism temperat prin „necesităţi etimologice".

Din tot spiritul raportului reiese că aceste necesităţi nu erau atât de natură ştiinţifică, cât mai ales de natură practică; ele

proveneau din dorinţa unei tranzacţiuni între tendinţele antagoniste spre a le apropia pe cât se putea de o ortografie sau, mai exact, de o grafie comună.

în acest înţeles zicea raportul subscrisului de la 1880: „Dacă în cestiuni de pură ştiinţă abstractă singura normă a noastră trebuie să fie cercetarea necondiţionată a adevărului, indiferent dacă acest adevăr este împărtăşit de mulţi sau de puţini oameni, în cestiuni de o dezvoltare organică concretă, precum este limba şi împreună cu dânsa şi scrierea, elementul *uzului* adoptat de mulţimea celor ce vorbesc şi ce scriu e totdeauna un element de cea mai mare însemnătate, pe care nu ne este iertat să-1 ignorăm", şi se termina cu speranţa „că toţi vom fi inspiraţi de dorinţa de a publica *Analele Academiei* sub a formă a scrierii lor, care *să nu ne dezbine de mişcarea generală a literaturii noastre, ci să puie Academia Română înăuntrul şi în fruntea acestei mişcări*.

Aceleaşi consideraţiuni dictează astăzi Academiei o nouă revizuire a modului ei de scriere. Din acest îndemn Secţia literară a ales în sesiunea de la 1903 o comisiune *ad-hoc,* în care, pe lângă cei trei membri rămaşi în viaţă din vechea comisiune de la 1880, adică d-nii Hasdeu, Quintescu şi subscrisul, au intrat d-nii Iacob Negruzzi şi Ioan Bianu. îndeplinind misiunea ce i-a fost încredinţată în limitele indicate de majoritatea ei, comisiunea, în şedinţa de la 1 martie a.c, a luat cunoştinţă de raportul subscrisului şi a hotărât, în majoritate de trei membri contra părerii d-lui Quintescu (al cincilea membru, d-1 Hasdeu, n-a luat parte la lucrări), ca raportul, redus la 6 propuneri de modificare, să se supună Secţiunii literare. încercarea subscrisului şi a câtorva membri de a discuta şi hotărî mai multe alte cestiuni relative la unificarea ortografiei, d.ex. la scrierea numelor lunilor (Septemvrie, Octomvrie etc), la scrierea cuvintelor: *finanţe, piaţă, celă-lalt, teatru, neatârnare* sau (după părerea d-lui Quintescu) la punerea accentelor etc, a fost după oarecare discuţiune înlăturată de comisiune,

rămânând ca aceste cestiuni să formeze obiectul dezbaterilor ulterioare în Secţiunea literară. Pentru momentul de faţă majoritatea a admis că este urgent şi oportun a se mărgini hotărârea la cele 6 regule ce vi se propun mai jos.

Aduse astfel la cunoştinţa Secţiunii literare, regulele au fost discutate în şedinţele de la 6, 8 şi 9 martie ax. şi aprobate de Secţiune, şi anume prima regulă, cea relativă la scrierea diftongilor *ea* şi *oa,* cu unanimitatea membrilor prezenţi, celelalte cinci cu majorităţi variabile. D-l Quintescu a fost la toate cinci de o părere principial contrară, pe care a dezvoltat-o într-un deosebit memoriu.

Domnilor membri, fiind şi de astă dată ales raportor al Secţiunii literare în cestia ortografică, sunt dator să vă dau mai întâi un scurt rezumat al motivelor cari vorbesc în favoarea propunerilor ce vi le facem.

Mişcarea semnalată prin ortografia Academiei de la 1880 s-a accentuat de atunci încoace în sensul unui fonetism din ce în ce mai pronunţat, şi concesiunile etimologice făcute mai înainte din motive de oportunitate, spre a pregăti adoptarea generală a unei scrieri definitive, nu mai par necesare în timpul de faţă.

Majoritatea ziarelor şi revistelor române de astăzi sunt scrise curat foneticeşte, fără nici un etimologism, şi - ceea ce este cu desăvârşire important - cerinţele mai tuturor profesorilor de limba română de la şcoalele secundare din ţară reclamă aceeaş simplificare a scrierii. Dovadă adresa conferinţei lor oficiale de la 25 mai 1903, înaintată Academiei Române. Dacă mai adăugăm că profesorii celor trei catedre de filologie şi literatură română de la Universităţile din Bucureşti şi Iaşi, d-nii A. Philippide, Ovid Densuşianu şi I. Bianu, se arată în scrierile lor adepţi ai fonetismului curat şi-l introduc astfel la viitorii învăţători ai limbii române, ne pare de la sine indicată direcţiunea în care se cuvine să facem acum modificările ortografiei noastre.

Asemenea modificări erau în parte propuse şi hotărâte încă de Comisiunea de la 1880, însă la discutarea şi votarea lor în plenul Academiei au fost înlăturate printr-o întâmplătoare majoritate, care a contribuit astfel să diferenţieze şi mai mult scrierea academică de uzul din ce în ce mai general al autorilor români.

Va fi dar drept să reluăm în seria propunerilor ce vi le facem astăzi, în sensul fonetismului, mai întâi pe acele ce fuseseră arătate de subscrisul raportor încă din 1880 şi în parte primite de comisiunea de atunci. Din norocire nu mai avem trebuinţă să stăruim pentru suprimarea lui *u* mut (scris ca *u* scurt), care suprimare fusese şi ea propusă de comisiunea de la 1880, însă înlăturată cu majoritate de un vot, pentru a fi mai pe urmă - faţă de presiunea unei legitime opiniuni publice - din nou discutată şi, în sfârşit, adoptată cu 15 ani mai târziu, de-abiala 11 martie 1895.

Dar din celelalte regule propuse şi neadoptate atunci, propunem din nou următoarele patru, care răspund totodată la unele din cererile profesorilor secundari cuprinse în menţionata adresă:

1. Diftongii *ea* şi *oa* să se scrie totdeauna *ea* şi *oa,* iar nu *e* ?t *o*> fiindcă regula nestrămutată a scrierii româneşti este: că acel sonuri, pentru cari se ştie litera latină corespunzătoare, se scriu cu acea literă şi, prin urmare, nu se poate suprima şi ascunde *a* sub accent.

2. Grupul de consonante *şt* se va scrie totdeauna *şt,* mdiferent dacă vine dintr-o formă flecţionară cu *sc* sau nu; vom scne dar: creări, *peşti, ştiinţă* etc, conform regulei menţionate ^ai sus.

3. Asemenea şi din aceeaş cauză sonul *z* se va scrie totdeauna *z,* chiar când vine ca formă flecţionară dintr-un *d;* vom scrie dar: verde, verzi, roza, poezie etc.

4. /scurt se va însemna cu *i* simplu, fără semnul scurtării, asemenea *u* scurt cu *u* simplu. în puţinele cazuri însă, unde

la sfârşitul cuvintelor sunt intonate (d.ex. la unele forme de conjugare), intonarea se va arăta prin accentul grav. Vom scrie dar: oameni, copii, iubire, tu auzi, el auzi, a întocmi, *nou, sau, tăcu, făcu.*

Ortografia are să indice litera sonului, dar nu şi toate nuanţele de pronunţare ale lui. Astfel, semnul scurtării va rămânea în scrierea noastră numai pentru vocala întunecată *a,* simplificare foarte importantă la învăţarea cetirii şi scrierii în şcoală, şi totdeodată mai apropiată de ortografiile limbilor romanice, în faţa cărora nesfârşitele noastre semne de **pană** acum, mai ales multele scurtări peste i şi *u* şi accentele peste *e* şi *o,* ne arătau prea înstrăinaţi.

După aceste patru propuneri relativ uşoare, să trecem la cele două mai grele şi mai importante.

5. Sonul **TÎ** se va scrie totdeauna cu *a.* Aşa cere, conform principiului fonetic, trebuinţa pedagogică şi uzul majorităţii scriitorilor români. Litera fiind numai semnul văzut al sonului auzit şi amândouă având (cât pentru vorbe, în deosebire de notele muzicale) menirea de a provoca cea mai grabnică deşteptare a înţelesului, cestiunea se ţine mai ales de teoria asociaţiunii ideilor şi, prin urmare, în prima linie de psihologie şi pedagogie, iar nu de filologie şi etimologie. Acestei psihologii şi pedagogii, reprezentate prin uzul mai general şi prin cererea profesorilor secundari, se cuvine să ne supunem.

6. Sonul *î* se scrie cu /, însă acolo unde este imediat precedat de consonantele *c* sau *g,* se scrie cu *â.* Motivul acestei din urmă modificări este analogia cu uzul general, introdus la noi ca şi la italieni, de a citi literele *c* şi *g* înainte de i drept *ce* şi *ge,* iar înainte de *a* drept *k* şi *gh.* Astfel, dacă am scrie, d.e., gind, and, cintec cu /, acest i, cu tot circumflexul deasupra iui, ne-ar sminti obiceiul cetirii acelor consonante înaintea vocalei i, pe

când scriind cu *â,* rămânem în conformitate cu deprinderea de mult admisă la *c* şi *g.*

Pe lângă aceasta propunem, ca excepţie importantă, scrierea lui *î* prin **â** în cuvântul *român* şi derivatele lui, *România, românism* etc. Cu acest mod de scriere s-a identificat românimea de la renaşterea ei modernă încoace, el este introdus în oficialitatea regatului nostru independent pe toate monedele, pe toate inscripţiile, pe toate pecetiile. Prin urmare, nu se poate schimba.[1]

Trebuie să adaug, înainte de a termina, că Secţiunea literară, în şedinţa sa de la 9 martie a.c, a ales o comisiune, compusă din d-nii: I. Bianu, Ovid Densuşianu şi subscrisul, căreia i-a dat însărcinarea ca, după ce veţi fi hotărât d-voastre în şedinţă plenară asupra celor 6 propuneri de mai sus şi conform cu această hotărâre, să alcătuiască o broşură cuprinzând aplicări la cât mai multe cazuri îndoioase, pentru a pune ortografia adoptată la îndemâna scriitorilor români.

Bucureşti, 10 martie 1904

[1] în şedinţa plenară Academia a adoptat primele 5 propuneri ale aportului, iar a 6-a a simplificat-o aşa: sonul / se scrie cu *â* în corpul cuvintelor *(când, vând, Român)* şi cu / la începutul lor *(înger, îndoit, însă).*

NEOLOGISMELE

(1881)

Au trecut 14 ani de când pentru întâia oară s-a arătat în *Convorbiri literare* o direcţie critică în contra limbei obişnuite pe atunci în multe scrieri ale literaturii române.

Critica voia, pe de o parte, să combată construcţiile arbitrare ale filologilor care, sub cuvânt de „purificare", întocmeau un vocabular de termini necunoscuţi românului şi depărtau vorbirea claselor culte de la izvorul de viaţă al limbei populare; ^r pe de alta voia să lovească în germanismele infiltrate printre scrierile de peste Carpaţi şi Moina, care falsificau geniul propriu al limbei române şi micşorau astfel valoarea luptei lor pentru existenţa naţională.

Dacă astăzi şi-ar da cineva osteneala să recitească acele articole critice, ar dobândi, desigur, încredinţarea că orice s-ar putea zice în contra lor, numai un singur lucru nu s-ar putea [21]ce: că au fost dictate de un spirit antinaţional. Prea aspre le pot părea la unii, prea puţin oportune la alţii, prea lipsite de respect pentru vechile autorităţi la ai treilea, dar orce cap nepărtinitor va trebui să recunoască, în tendinţa de a readuce limba română la viaţa ei populară şi de a combate germanismele, o tendinţă mai întâi de toate naţională.

Cu toate acestea - şi de aici se vede în ce stare ajunsese literatura noastră în privinţa iubirii de adevăr - tocmai prin prepusuri şi bănuieli asupra „patriotismului" ne-au întâmpinat mai întâi cei atinşi de critica noastră, şi astfel s-a putut întâmpla să auzim contestându-se „românismul" unei direcţii, în jurul căreia se grupaseră scriitori ca Negruzzi, Gane, Eminescu, Creangă, Slavici, Şerbănescu, Lambrior etc, fără îndoială scriitori dintre cei mai cu limbă românească ce i-a avut vreodată literatura noastră.

Şi câte nu s-au încercat în contra *Convorbirilor literare*! Mai toate ziarele de pe atunci au năvălit asupra lor; d. Bariţ într-un discurs solemn al Academiei Române ne-a denunţat de cosmopoliţi; d. P. Grădişteanu, în *Revista contimporana,* de germanizatori; voluminoasa espresiune a spiritului academic din acea epocă, *Dicţionarul limbei române* de A. T. Laurianu şi Massimu, era cât p-aci să ne cufunde — nu prin greutatea sa ştiinţifică, ci prin cea fizică; în fevruarie 1876 d. Hasdeu cu vreo 25 de alţi „redactori" înfiinţară în Bucureşti chiar o întreagă *Revista literară şi ştiinţifică,* a cărei prefaţă o arăta mai ales menită a fi o direcţie „sănătoasă" în contra aşa-numitei direcţii „nouă" a noastră.

Astăzi însă - pare c-ar fi zecimi de ani la mijloc şi generaţiuni întregi - lupta a încetat ca prin minune. în chiar mijlocul Transilvaniei, în Sibiu şi în Braşov, s-au arătat prieteni călduroşi ai direcţiei noastre literare; nimeni din cei cu minte nu mai pune la îndoială principiile critice rezumate la începutul acestui articol; *Revista literară şi ştiinţifică* a dispărut după al patrulea număr al ei; iar *Convorbirile literare* îşi urmează şi astăzi viaţa lor regulată, şi la 1881 redactorul lor d. Negruzzi a fost primit ca membru în aceeaş Academie Română care mai nainte se arăta aşa de duşmană foaiei literare din Iaşi.

Va fi avut şi aici timpul influenţa sa binefăcătoare; vor fi ajuns oamenii încetul cu încetul să se înţeleagă mai bine unii pe alţii şi să se mai îmblânzească, se va fi arătat încă o dată legea

cea cunoscută, după care o stăruinţă neclintită nimiceşte în orce evoluţiune a spiritului rezistenţele mai uşoare.

Dacă dar în aceste rânduri de introducere am amintit o luptă acum împăcată din mica noastră mişcare literară, nu este pentru a redeştepta violenţa vechilor dezbateri, ci este, din contră, pentru a ne arăta bucuria că, întru dezlegarea multelor întrebări ce mai sunt la ordinea zilei pentru vorbirea şi scrierea românească de astăzi, avem un câmp mai liber al discuţiunii şi ne putem aştepta la o ascultare mai liniştită a argumentelor pentru şi contra, din a căror dreaptă cumpănire, fără insinuări şi prepusuri, va rezulta mai curând aflarea adevărului.

între acele întrebări, care astăzi sunt încă deschise pentru întemeierea vorbirii şi scrierii româneşti, este mai ales una, asupra căreia ne credem datori să atragem luarea-aminte a celor ce iubesc limba română şi doresc dezvoltarea ei firească în juna noastră literatură: este întrebarea neologismelor.

într-un număr al *Convorbirilor literare* de pe la 1874 încercasem cea dintâi formulare a unor regule pentru primirea ?i respingerea lor, dar o încercasem numai în treacăt şi cu acel ton agresiv şi oarecum fragmentar ce eram pe atunci încă siliţi să-1 avem în contra numeroşilor noştri adversari.

Revenind prin articolul de faţă la aceeaş întrebare, ne propunem a studia mai de-amănuntul[1] şi a supune la judecarea cititorilor noştri câteva principii în privinţa neologismelor, stăruind mai ales în susţinerea acelora care nu ne par încă bine înţelese sau cel puţin nu sunt încă primite de mulţi scriitori români.

Principiile neologismelor le putem despărţi în patru regule, pe care le vom expune în paginile următoare şi vom căuta să le întemeiem.

[1] Vezi şi însemnatele cinci scrisori ale d-lui Negruzzi în voi. X şi XI ale *Convorbirilor literare* (1877-1878).

I

Acolo unde pe lângă cuvântul slavon există în limba românească populară un cuvânt curat românesc, cuvântul slavon trebuie să fie depărtat şi cuvântul român păstrat.

Vom zice dar *binecuvântare* şi nu *blagoslovenie,* vom zice *preacurată* şi nu *precistâ,* *bu?iavestire* şi nu *blagoveştenie.*

Această regulă este de la sine înţeleasă, însă nu ne aduce mare folos pentru literatura laică, fiind prea puţine cuvintele la care se potriveşte. Mai însemnată este regula în aplicarea ei la cărţile bisericeşti; căci în bisericele de pe la multe sate şi mănăstiri din România se zice încă *blagoslovenie* şi nu *binecuvântare,* *maica precistâ* şi nu *maica preacurată.* Ceea ce împedică pătrunderea îmbunătăţirii limbei în biserică este în mare parte exagerarea neologiştilor, cari s-au încercat să introducă şi în *Biblie* atâtea schimbări şi atâtea expresii recomandate numai de o filologie nepricepută şi trecătoare, încât au pus în nelinişte pe capii bisericei şi i-au făcut să se împotrivească la toate schimbările de teama schimbărilor celor rele sau pripite. Iar fără conlucrarea episcopilor nu ne putem aştepta la nici o reformă în biserică. Dar când vedem cu ce uşurinţă s-au pus neologiştii la lucru întru ale sfintelor scripturi şi au îndrăznit să ştirbească minunata traducere a *Bibliei* introdusă în biserica română în secolul al 17-lea; când citim, d.e., în **Santa** *Scriptură,* „revăzută" şi publicată de Societatea britanică (Iaşi, Goldner, 1874), cuvinte ca acestea:

La început crea Dumnezeu ceriul şi pământul;
Corupţiunea oamenilor;
Şi Dumnezeu ordina omului;
Dumnezeu zise lui Noe: fă-ţi o arcă din lemn de gofer, că eu voi aduce deluviu;
Invaziunea Canaanului;
Circumciziunea,

şi altele şi altele; sau când găsim în Oratoriul Melchisedek, care îşi propune „a da expresiunilor şi prin ele ideilor mai multa chiaritate, ezactitate şi precizitate decât în traducţiunile anterioare" (pag. VIII), exemple de „chiaritate şi precizitate" ca următoarele:

„Miraculoasă făptură arătându-se noue făcătoriul, ... să căutăm: Iisuse, cuvântule, necuprinsibile, Iisuse, putere neajunsibilă, ... înţelepciune necugetabilă. ... domnia necalculabilă. Iisuse, împărăţia cea neinvincibilă, Iisuse, stăpînira cea infinită. Iisuse, autoritate eternă" (pag. 145) etc,

nu ne putem mira de împotrivirea celor mai mulţi capi ai bisericei în contra unor asemenea încercări.

II

Acolo unde avem în limba noastră obişnuită un cuvânt de origine latină, nu trebuie să introducem altul neologist. Vom zice dar: *împrejurare* şi niciodată *cercustanţă* sau *circonstanţă,* *binecuvântare* şi nu *benedicţiune* etc.

Şi această regulă este de la sine înţeleasă; cu toate aceste ea trebuie anume formulată şi trebuie să stăruim cu toţii întru păzirea ei în scrisori şi în ziare, pe catedra şcolii şi la tribuna parlamentului. Căci profesorii, deputaţii şi scriitorii noştri mai de frunte şi-au făcut o parte însemnată a studiilor în limbi străine. De aici urmează, fireşte, că o sumă de cuvinte şi de deprinderi sintactice le vin mai întâi în minte sub forma limbei străine pe care o cunosc mai bine.

însă cea mai uşoară deşteptare va fi de ajuns pentru a trezi pe aceşti scriitori din felul de letargie intelectuală în care se află Ca-t pentru limba lor şi a le aduce aminte că şi limba română af e geniul ei propriu şi cuvintele ei proprii şi că acestea ttebuiesc cunoscute şi trebuiesc deprinse. Mai toţi ştim pe dinafară fraze din Voltaire şi din Alfred de Musset, din Schiller ?1 din Heine. Dar dacă este să vorbim şi să scriem bine româneşte, trebuie *neapărat* să ne dăm osteneala de a cunoaşte şi

Biblia română în frumoasa limbă din secolul al 17-lea, şi cronicarii noştri, şi poveştile, poeziile şi proverbele populare. Fără această cunoştinţă nu poţi fi scriitor român.

Si aici nu vorbim în contra acelor exagerări pe care le simţim mai toţi că sunt greşeli şi de care, prin urmare, nu avem să ne temem că se vor întinde prea departe. Versuri ca ale lui Heliade din timpul decadenţei sale,

O belă eşti, dilecto, şi capelura-ţi blondă
Ca buclele lui Phedru te-ammantă, te circondă,

nu credem că vor mai fi imitate de alţii. Nici terminii din dicţionarul academic de A. T. Laurianu şi Massimu, *catellare* (a făta căţei), *bussul*(cutiuţă, tabatieră), *cacwnen* (vârf), *dapatic* (măreţ), *dedecore* (ruşine), *fodicare* (a împinge), *jrecente* (adeseori), *granditate* (mărime), *gulos* (lacom) etc, etc nu pot avea speranţă să primească vreodată drept de cetăţenie în limba română. Cu atât mai puţin avem să ne temem de franţozismele unui deputat cunoscut din Camera română, d. N. Blaramberg, care nu se sfieşte să zică şi să scrie:

Sunt incapabil de asemenea *anguementuri.*
Nu voesc *de* o înălţare *(Je ne veux pas de...)*
Mă părăsesc *la* personalităţi *(Je m abandonne aux...)*
Speranţa apoteozei şi temerea potentei (adică a furcilor de spânzurătoare, franţ. *potence).*
Efasment momentan.
O îmbrăţişare prea tandră.
A pune la profit historia.
A da schimbul *(donner le change)*
etc, etc.[1]

De asemenea limbă râd toţi oamenii cu minte şi poate ar râde şi autorul ei, dacă i-am face pe franţuzeşte ceea ce ne face d-sa pe româneşte; dacă i-am zice cu ton serios: *ne vous battez*

[1] N. Blaramberg: *România şi rezbelul actual sau Guvernanţii şi guvernaţii,* ediţ. a 2-a, Bucureşti, 1878.

pas la tete avec ces pensie; il tire avec la queue de Voeil; pas de livre, pas de part (n-ai carte, n-ai parte) şi alte asemenea glume. (Vezi şi teoria idiotismelor în voi. I al ediţiei de faţă, pag. 87 şi urm.)

Dar trebuie să vorbim în contra acelor neologisme de prisos, care se strecoară prin scrierile noastre fără a bate prea tare la ochi şi ne înstrăinează limba din ce în ce mai mult de la înţelesul ei popular. Pentru ce să zicem, de c: *este suficient,* cuvânt pe care nu-1 înţelege nici un ţăran român, şi să nu zicem „este de-ajuns", cuvânt de origine asemenea latină, însă înţeles de toată lumea? Tot aşa va trebui să zicem „a ajunge la ceva" în loc de *a parveni,* sau, cum scrie d. I. Popescu din Sibiu, *a perveni la ceva;* „agerime" în loc de *sagacitate;* „adâncit" în loc de *aprofundat;* „dinadins" în loc de *cu intenţiune;* „deşertăciune" în loc de *vanitate;* „a aiuri" în loc de *a delira, a divaga;* „a înapoia" în loc de *a restitui;* „aprig" în loc de *avid şl impetuos;* «aspru" în loc de *sever;* „a încredinţa" în loc de *a confia;* „a lua asupră-şi" în loc de *a asuma;* „îmbunătăţire" în loc de *ameliorare,* şi sute de alte exemple.

Suntem încredinţaţi că numai cu puţină luare-aminte la această regulă, stilul multor scriitori de-ai noştri s-ar îndrepta Şl s-ar face adevărat românesc din prea împestriţat şi străin ce este astăzi. Exemple de stil bun în acest înţeles ne dau unele lare din Bucureşti, *România liberă* şi articolele d-lui Eminescu din *Timpul.*

III

Acolo unde astăzi lipseşte în limbă un cuvânt, iar ideea ebuie neapărat introdusă, vom primi cuvântul întrebuinţat în celelalte limbi romanice, mai ales în cea franceză. (Nu orbim de termenii tecnici.)

Şi în privinţa acestui principiu credem că ne putem uşor înţelege mai toţi scriitorii. El deschide poarta cea mare pentru neologismele ce se introduc şi trebuiesc să fie introduse în vechea limbă română. O transformare aşa de radicală a statului român şi în genere a provinciilor locuite de români, precum s-a întâmplat de la 1848 încoace, nu s-a putut face fără a lăsa urme adânci în limbă. Sute de organizări nouă, mii de idei nouă; mulţime de cuvinte nouă - altfel nici nu se putea.

Numai să nu uităm şi cele două îngrădiri puse principiului de mai sus: întâi, neologismele de introdus trebuiesc luate din limbile romanice, iar nu din limbi care ne sunt cu totul străine, precum ar fi cea germană sau maghiară. (De greaca sau slavona nici nu mai e vorbă.) După această regulă am combătut neologismul „amăsurat" (nemţeşte *gemäss, angemessen)* din foile transilvănene şi am propus „conform" după franţuzeşte; asemenea, trebuie să zicem „profan" şi nu „laic" (nemţeşte *Laie)* în înţelesul de necunoscător al unei specialităţi etc.

Al doilea: neologismele sunt numai atunci de primit când ne lipseşte cuvântul în limba de pană acum, iar ideea trebuie *neapărat* să fie introdusă. Acest *neapărat* cere oarecare cumpănire. Nu lenea unui traducător din limbi străine de a găsi, fie şi prin mai multe cuvinte, expresia congruentă în limba română poate să autorizeze un neologism. Noi nu putem primi, d.e., „măsura în ochi" din *Psihologia* d-lui I. Popescu (nemţeşte *Augenmass)* în locul măsurei după simpla vedere, nici „salvagardarea" atâtor oratori din Camerele române (franţ. *sauvegarder)* în locui scăpării neatinse sau a păstrării în întregime.

Dar mai ales trebuie să oprim strecurarea acelor neologisme care tind a introduce din limba germană unele noţiuni abstracte, obişnuite şi fireşti inteligenţei germane cu idealismul ei mai eteric şi uneori cam pierdut în nori, dar care nu se potrivesc deloc cu inteligenţa mai realistă, mai plastică a geniului limbei române. Fiindcă zic germanii *Zeitraum,* noi nu putem croi

„spaţiul timpului" *(Psihologia,* Popescu), nici „precalculaver" (pentru *vorher berechenbar),* nici „viaţa conştiută şi scoposită" pentru *zweckbewusstes Leben (Foaia Societăţii* din Bucovina). Nivelurile de abstracţiune nu se pot egaliza între două popoare, şi a introduce cu sila asemenea forme de gândiri străine într-o limbă înseamnează a-i slăbi elementul ei specific naţional.

IV

Depărtarea *tutulor* cuvintelor slavone din limba română şi înlocuirea lor cu neologisme ar fi o greşală şi este cu neputinţă.

Asupra acestui principiu părerile scriitorilor români sunt încă foarte dezbinate; cu atât mai mult suntem datori, în cercetarea acestei controverse, să cântărim cu luare-aminte greutatea argumentelor pentru şi contra.

întâia întrebare ce ne-o punem este: cum stă controversa astăzi în privinţa însemnătăţii ei pentru naţionalitatea noastră, adică pentru păstrarea neatinsă şi pentru recunoaşterea acesteia?

Răspunsul se rezumă în următoarele două fapte, ştiute de toţi:

întâi, limba română este astăzi recunoscută de întreaga Europă cultă ca o limbă romană şi naţiunea română ca o naţiune de rasă latină, în acelaş înţeles în care şi limba şi naţiunea franceză, spaniolă etc. sunt de origine latină. Tendinţa vizionară a vreunui autor rus de a ne crede slavi, sau mania bătrânului Schuller de a ne face angio-saxoni sunt curiozităţi izolate, pe care nimeni nu le mai ia în serios. De la francezul Raynouard, prin germanii Diez, Schuchardt, Diefenbach, până la slavul ^liklosich, nimeni nu mai pune la îndoială cel puţin latinitatea noastră limbistică. Dacă dar de la începutul secolului pană pe la 1840 istoria lui Petru Maior, *Lexiconul de la Buda, Tentamen uicum* al lui A. T. Laurianu erau aplecate a exagera nota latinităţii noastre pentru a răspunde la exagerările celor ce ne-o °ntestau, astăzi acest motiv de exagerare a dispărut: lupta este ştigată pentru noi pe tărâmul ştiinţific.

Al doilea: ideea naţionalităţii sau mai bine zicând simţul naţionalităţii este aşa de viu deşteptat în tinerimea română de astăzi, încât nici nu poate fi vorba de vreo *sporire* a cuvintelor slave în limba română peste numărul celor ce se află în ea de mai nainte. Nici un scriitor, nici un orator român nu introduce cuvinte nouă din slavoneşte, miile de neologisme primite de la 1848 încoace sunt mai toate din limba franceză şi latină, unele din italieneşte, puţine (şi totdeauna greşite) din limba germană.

Prin urmare, înavuţirea limbei noastre în privinţa lexicală şi toată propăşirea ei merge de acum înainte numai în înţelesul latinităţii şi nu are nimic de temut de la vreo nouă influenţare prin elemente slavone. Aşadar, întrebarea despre cuvintele slavone nu priveşte vreo nouă introducere a lor, ci numai înlocuirea sau neînlocuirea lor, întru cât se află din vechime înrădăcinate în limba română.

Mărginind astfel câmpul discuţiunii la adevărata lui însemnătate, îl vedem totdeodată deschis pentru o cercetare mai rece şi mai nepărtinitoare a întregei întrebări.

Aşadar, încă o dată: este cu putinţă şi este bine să depărtăm toate cuvintele slavone din limbă?

Dacă am asculta *Dicţionarul* academic al lui A.T. Laurianu şi Massimu, el ne-ar răspunde îndată: *da* - cu uşurinţa cu care filologii de felul răposaţilor se credeau chemaţi de soartă să schimbe limba ce se întâmpla să o vorbească[1]; ne-ar răspunde prin următoarele cuvinte din „Prefaţione" (pag. VI):

„Vorbele de origine neromanica nu potu si nu se cade se aiba locu într'unu dictionaru romanescu".

Şi aşa am vedea scriindu-se după acel dicţionar

[1] Vezi şi *Purismul în limba română* de răposatul G. Munteanu, *[Revista română,* voi. II, 1862).

ciconia	în	loc	de	*barză,*
amare	„	„	„	*iubire,*
dracone	„	„	„	*zmeu,*
trabe		„	„	*bârnă,*
popinariu	„	„	„	*cârciumar*

şi aşa mai departe.

însă dacă n-ar fi decât acel dicţionar academic, părăsit astăzi de însăş Academia din care a ieşit, am crede de prisos să mai stăruim în această cercetare; căci numărul adepţilor lui, de va fi fost vreodată mai mare, astăzi desigur scade pe zi ce merge; şi poate va ajunge cu timpul şi protopopul Ioane Marcu cu „inteligenţa" din Satu-Mare să înţeleagă că nu se croieşte nici o limbă după asemenea tipar.

Dar ceea ce ne-a pus pe gânduri şi ne-a îndemnat să scriem acest articol este deprinderea stilistică ce am observat-o în timpul din urmă în *Psichologia empirică* a d-lui Popescu (vezi darea noastră de seamă în *Convorbiri literare* de la 1 octomvrie 1881), în articolele unor scriitori de la *Telegraful român* din Sibiu şi de la *Gazeta Transilvaniei* din Braşov etc. Limba scrisă in aceste publicări ne pare adeseori bună şi este foarte deosebită de limba întrebuinţată mai nainte în Transilvania. Afară de aceasta, cu mai mulţi din aceşti scriitori ne ştim astăzi în oarecare unire de păreri asupra întrebărilor literare. Cu atât mai vârtos am dori să ne unim acum şi în privinţa slavismelor; adecă sau să ne convingă d-nealor pe noi sau să-i convingem noi pe d-nealor, se înţelege pe temei de argumente.

Pentru a ne da seamă de înţelesul practic al greutăţii, am recitit în grabă literele B şi C din elementele slave ale dicţionarului *d'etymologie daco-romane* de Cihac şi însemnăm aici în ntga condeiului câteva cuvinte, spre a vedea în privinţa lor dacă pot să fie depărtate din limbă şi cum ar putea să fie înlocuite:

bălan, balaur, ban, bici, blană, bob, bolovan, brazdă, breaslă, brici, bujor, buruiană; cârcei, calic, cârciumă şi birt, cârje, cârmă,

cârn, cârpă, cârtiţă, ceată, ceaţă, cep, ciocan, ciolan, cireada, clătesc, cleşte, clocotesc, clopot, coajă, coabe, copită, cosiţă, coş, covrig, crâncen, castravete, creţ, crivăţ, croiesc.

Ce trebuie să facem cu aceste slavisme înrădăcinate în limba poporului român?

Să nu uităm că am însemnat numai câteva din ele, luate din literele B şi C, şi că în totalitatea limbei populare se mai găsesc cu sutele.

A le da deodată afară şi a decreta academiceşte alte cuvinte în loc este cu neputinţă: sunt prea multe şi prea de-aproape legate de viaţa zilnică a ţăranului. Cum să-şi schimbe ţăranul brazda sa de pe pământ, bujorul din grădină, ciocanul din cui, castravetele de pe masă, cleştele de pe vatră şi Crăciunul din calendar?

Şi când întrebăm: cum să-şi schimbe, nu ne gândim numai la greutatea generală de a pătrunde cu reformele în viaţa unui element aşa de conservator precum este ţăranul, ci ne gândim la greutatea specială a acestei probleme a slavismelor. Ea este specială din două puncte de vedere: întâi din cauza mulţimii cuvintelor de origine slavonă, pătrunse din vechime în limba populară. „Mulţime" este o expresie relativă. Ca să-i înţelegem însemnătatea pentru problema noastră, trebuie să căutăm a ne face o idee despre cantitatea aproximativă a cuvintelor întrebuinţate de deosebiţi oameni în vorbirea lor obişnuită. Renan, în *Histoire des langues semitiques,* ne arată că *Vechiul Testament* întreg are numai 5 642 de cuvinte. Max Miiller, în *Prelecţiunile asupra ştiinţei limbei* (I, 7), ne spune, pe de altă parte, că libretul unei opere italiene trece rareori peste vro 700. La el cetim şi notiţa că un englez cult, cu studii academice, nu întrebuinţează în vorbirea sa mai mult de 3 000 cuvinte, desigur nu 4 000, şi că, după arătarea conştiinţioasă a unui preot de la sat, nişte salahori dintr-o parohie engleză nu aveau mai mult de 300 de vorbe în vocabularul lor.

Dacă dar un muncitor incult din Englitera întrebuinţează în viaţa lui zilnică 300, iar un englez cult 3 000 de cuvinte, nu vom fi acuzaţi că micşorăm tăria limbistică a ţăranului român de mijloc, dacă îi presupunem una mie de cuvinte. Din această una mie de cuvinte, să nu zicem, ca d. Cihac, că aproape jumătate sunt slavone, să zicem că numai a treia parte sunt slavone.

S-au gândit vreodată neologiştii ce însemnează a dezvăţa pe cineva de o a treia parte din limba lui zilnică şi a-1 învăţa a treia parte dintr-o altă limbă? Aceasta însemnează aproape a învăţa poporul o a doua limbă pe lângă ceea ce o vorbeşte. Căci în limbele străine ce le învăţăm noi cărturarii prin şcoli, afară de rarele cazuri unde le învăţăm aşa de bine încât să le vorbim ca şi în limba noastră maternă, cantitatea cuvintelor ce le întrebuinţăm nu ajunge nici la a treia parte din cuvintele ce ne stau la îndemână în limba maternă.

Insă cine ştie ce vrea să zică a face pe şcolar, cu tot numărul anilor petrecuţi în şcoalele mai înalte, să înveţe o limbă străină, îşi poate închipui ce rezultat practic ar avea încercarea de a schimba o treime din vorbele de astăzi ale ţăranului şi a le înlocui cu alte vorbe, lui necunoscute.

Dar greutatea este mare şi din alt punct de vedere. Să scoatem vorbele slavone cele înrădăcinate şi să le înlocuim cu ce? Am citat mai sus brazda de pe pământul ţăranului, bujorul din grădină, castravetele de pe masă, ciocanul din cui, cleştele de pe vatră.

Cine să ne spuie ce alte cuvinte să punem în ioc? Glosarul Laurianu şi Massimu ne-ar propune, d.e., pentru brazdă vro cinci-şase cuvinte, care mai de care: *sule, lira, plancă, rasoriu, cespete;* dar nu credem că se va găsi vreun om cu mintea sănătoasă care să-şi închipuiască pe toţi ţăranii români zicând *cespete* sau *rasoriu* în loc de *brazdă.* La cuvântul *bujor,* Glosarul academic se gândeşte la „rosa de Alpi" (!); în loc de *castravete* îi place „cucumă"; la *ciocan* ne vorbeşte de „toacă" sau de

„maior" (diminutiv din *mai);* la cleşte nu ne spune alta decât latinul *forceps, forficula* - nu cumva să-i zicem *forcipe?*

întrebarea pusă pe acest tărâm, şi de acest tărâm nu poţi scăpa, se sustrage de la orce discuţie serioasă.

Ne grăbim dar să rezumăm rezultatul cercetării de pană acum şi să zicem:

Slavismele înrădăcinate în limba populară nu se pot scoate astăzi din cursul vorbirii şi scrierii româneşti, întâi fiindcă sunt aşa de numeroase încât lipseşte oarecum instrumentul cu care să se facă această operaţiune prea întinsă, şi al doilea fiindcă nu avem astăzi nici cea mai mică formă de înţelegere asupra cuvintelor cu care să le înlocuim.

însă, vor întâmpina neologiştii, adecă aceia din neologişti cari ştiu să raţioneze, asemenea schimbări de cuvinte se întâmplă adeseori într-o limbă; s-au întâmplat chiar în limba română, cel puţin în cea vorbită de clasele culte, şi încă nu ca fenomen izolat şi mărginit la câte o singură expresie, ci pentru o mulţime de cuvinte în acelaşi timp. Aşa, pe când pană la 1830—1840 toţi românii ziceau *nădăjduiesc, îmbelşugare, princios, jertfă, destoi?iic, îndeobşte, polcovnic,* astăzi mai toţi românii culţi zic *sper, abundantă, favorabil, sacrificiu, capabil, în genere, colonel.* Ceea ce s-a întâmplat o dată se mai poate întâmpla şi altă dată, şi cum s-a întâmplat pentru clasele culte, se poate întâmpla şi pentru poporul întreg.

Fără îndoială, răspundem noi; numai că trebuiesc căutate împrejurările sub care s-a întâmplat şi trebuieşte aflată legea după care se întâmplă.

Ceea ce a produs metamorfoza parţială a limbei române de la 1848 încoace şi a făcut cu putinţă înrădăcinarea atâtor cuvinte nouă şi scoaterea atâtor cuvinte slavone din limba obişnuită a claselor culte a fost curentul general al opiniunii publice în momentul redeşteptării spiritului naţional în România liberă, în Transilvania şi în Bucovina. Aşa de puternică a fost raza de lumină ce s-a revărsat atunci asupra ţărilor române,

încât nu a existat un singur om din clasele de sus care să nu se fi deşteptat la atingerea ei. Cu focul tinereţei s-au aruncat cu toţii pe calea cea nou deschisă, şi mai ales de la sora noastră franceză am primit, împreună cu impulsul mişcării politice, şi o întreagă comoară de cuvinte latine, şi deodată ne-am deprins cu toţii să vorbim de *libertate,* să ne gândim la *constituţiune,* să *sperăm* în viitor, să ne credem *capabili* de orce *reforme.* Cu inima deschisă tinerimea a primit cuvintele cele nouă din gura conducătorilor naţionali, şi toată societatea română cea cultă a fost pe atunci ca o singură şcoală de învăţământ mutual pentru limba neolatină.

In această mişcare vedem noi ca element esenţial: emoţiunea puternică lăţită într-o parte întinsă a poporului român. Căci legea acestui fenomen limbistic ne pare a fi cea următoare: cuvintele (afară de terminii tehnici, care sunt indiferenţi şi de aceea sunt şi cosmopoliţi) nu se nasc şi nu se înrădăcinează din destilarea rece a reflecţiunii, ci din căldura simţimântului. Neologismul se lipeşte de organismul unei limbi sub fierberea emoţiunii. Exaltarea religioasă, aprinderea revoluţionară, mişcarea poetică a unui întreg popor sau a unei părţi însemnate din el - iacă izvorul de viaţă al cuvintelor nouă ce şi le însuşeşte o limbă.

Acest izvor de viaţă însă, întru cât curgea din revoluţiunea socială şi politică de la 1848 pană după 1857, a secat astăzi de mult, entuziasmul s-a răcit aşa de tare, încât o mare parte a societăţii noastre este cuprinsă de un fel de lâncezime sceptică pentru tot ce se mai numeşte „reformă" politică şi socială.

Cauza acestei lâncezimi este tocmai faptul că mişcarea de la '48-58 a fost prea unilaterală, prea mărginită numai la clasele de sus ale poporului. Nouăle instituţiuni ce le-am copiat m pripă, nouăle cuvinte ce le-am primit noi cei cu ştiinţă de carte au rămas mărginite în cercul nostru cel restrâns şi nu au pătruns în poporul de jos. Declamările noastre cele mai sincere pentru *libertate* nu au scos poporul din *robia* cea veche a

cugetului său; şi *spera?iţa* noastră în viitor nu a putut preface *deznădăjduirea* lui din trecut.

Din contra, fenomenul cel mai caracteristic al stării noastre de astăzi este abisul între pătura de sus şi pătura de jos a naţiunii române, şi dacă este ceva în stare să deştepte o direcţie nouă şi mai salutară a spiritului public, nu numai în limbă, ci şi în politică, ar trebui să fie tocmai simţirea acestui abis şi necesitatea de a-1 acoperi.

într-o asemenea stare de lucruri noi, nu credem că astăzi s-ar putea introduce mai multe neologisme în limba poporului, şi nu vedem elementul esenţial pentru o asemenea reformă, adecă: mişcarea generală a simţimintelor sociale în această direcţie.

Putem să deplângem acest fapt, putem să dorim cu nerăbdare ziua mai fericită când tot poporul român va fi mişcat prin durerile şi speranţele de facere a unui nou entuziasm religios sau a unei nouă forme politice şi sociale: dar **pană** când această zi nu a sosit, trebuie să ţinem seamă de starea reală a spiritelor de astăzi şi să vorbim şi să scriem cuvintele populare aşa cum le găsim în popor. Aceasta este o aplicare mai mult a adevărului ştiinţific că limba nu este rezultatul vreunei convenţiuni între oamenii cei învăţaţi, ci este un product instinctiv al poporului român.

Iată una din cauzele pentru care credem că întrebuinţarea necugetată a atâtor neologisme în ziarele şi în cărţile noastre moderne trebuie combătută şi pentru ce nu putem primi cuvintele cele nouă şi neînţelese de popor, când avem cuvinte vechi, înţelese de toată lumea, fie şi de origine slavonă.

Nu pricepem dar cum, d.e., d. Ioan Popescu din Sibiu, scriind cu sânge rece la masa d-sale o *Psichologie empirică,* să ne scoată deodată din limbă cuvântul *slab* şi să ne zică pretutindenea „debil" sau să se ferească de cuvântul *obişnuit* şi să silească pe şcolarii d-sale să zică „habitual". Nu prin cărţi de şcoală sau prin articole de ziare va uita vreodată poporul român

cuvintele *slab, slăbit, slăbiciune,* pentru a zice în locul lor „debil, debilitat, debilitate", şi orce încercare în acest sens este o încercare zadarnică, şi, prin urmare, greşită, al cărei rezultat nu poate fi decât îngreuiarea înţelegerii şcolarilor şi înstrăinarea câtorva din ei de la limba populară.

Am dovedit **pană** acum că nu este cu putinţă să depărtăm slavismele înrădăcinate, pentru care nu avem echivalente române în limba populară. Vom căuta acum să arătăm că nici nu este bine să le depărtăm.

Punctul de plecare pentru întreaga mişcare neologistă în limba română este acesta: limba română este limba unei naţiuni de gintă latină; aşa fiind, şi elementele acestei limbi, cuvintele, se cade să fie de origine latină, ca unele ce sunt manifestarea specială a spiritului naţional, fată cu care orce cuvânt de origine heterogenă are în sunetele lui ceva nepotrivit.

Acest punct de plecare este adevărat - desi în exagerarea lui răstoarnă deosebirea limbei române de cea latină - şi noi îl putem primi ca dovedit. Din el rezultă că *idealul* limbei române este întrebuinţarea de cuvinte a căror origine să fie exclusiv latină.

Dar valoarea orcărui ideal atârnă de la partea lui cea realizabilă; prin aceasta idealul se deosebeşte de închipuirile deşerte ce se numesc utopii.

Privind lucrul din acest punct de vedere, constatăm îndată că nici o limbă vorbită astăzi în lume nu a realizat pe deplin un asemenea ideal şi putem dar zice *a priori* că trebuie să fie o cauză binecuvântată pentru această nerealizare, adecă o cauză niai reală, prin urmare mai cuminte decât acel ideal etimologic.

Această cauză foarte raţională ne pare a fi următoarea:

Cuvintele sunt un element naţional - fără îndoială. Dar intru cât? Numai întru cât au cutare sunete articulate? Sau mai ales întru cât sunt semnele auzite pentru înţelesul unor idei caracteristice?

Orcât de importantă este partea curat fiziologică în formarea primitivă şi în articularea cuvintelor şi orcât de mult s-ar manifesta şi aici o diferenţiere a naţionalităţilor, adevărata importanţă a cuvintelor, misiunea lor principală este de a fi purtătoare de înţeles.

Spiritul naţional al unei limbi stă mai ales în partea spirituală a acestei limbi, în înţelesul specific al cuvintelor ei.

Dacă ne întrebăm dar: ar fi bine ca în limba poporului român cantitatea cuvintelor de origine latină să fie din ce în ce mai mare? Trebuie să răspundem: ar fi bine - cu o condiţiune, ca şi cantitatea înţelesului, adecă suma de putere intelectuală manifestată prin cuvinte, să crească în aceeaş proporţie.

Căci dacă s-ar întâmpla ca pe de o parte să sporească elementul latin în sunetele cuvintelor, iar pe de alta să scadă intensitatea operaţiunii intelectuale a celor ce le întrebuinţează, atunci s-ar da o lovitură de moarte vieţei naţionale în principala ei manifestare.

Revenind la întrebarea noastră asupra cuvintelor slavone înrădăcinate în poporul român, ne putem acum explica mai bine expresiunea „înrădăcinat".

Cuvânt înrădăcinat este acela al cărui înţeles face parte din întreaga viaţă sufletească a poporului, şi semnul acestei înrădăcinări este întrebuinţarea cuvântului în toate manifestările geniului unui popor: în rugăciunea izvorâtă din credinţa sa religioasă, în proverbul ieşit din înţelepciunea sa lumească, în povestea născocită de fantazia sa şi în poezia înflorită din adânca sa mişcare.

Cine, înţelegând odată această comoară sufletească a poporului cuprinsă în cuvinte, s-ar mai putea gândi la sunetul brut al unui cuvânt şi nu mai întâi de toate la cuprinsul său intelectual!

Când, prin urmare, ni se vorbeşte de un neologism care să înlocuiască un cuvânt de origine slavonă, întâia noastră întrebare trebuie să fie: unde să-1 înlocuiască?

în proverbele, în poeziile, în rugăciunile şi în poveştile poporului român? Sau numai în capul vreunui ziarist sau a vreunui filolog academic?

în cazul din urmă întrebarea este fără nici o însemnătate şi înlocuirea nici nu merită să fie încercată.

în cazul dintâi întrebarea este de cea mai mare însemnătate, însă a intrat totdeodată pe un tărâm real: pe tărâmul vieţii populare.

Şi aici răspunsul nu poate fi decât acesta: dacă eşti în stare să depărtezi cuvântul slavon din proverbele, din poeziile populare, din rugăciunile şi din poveştile în care se află, fă-o; dacă nu eşti în stare, atunci nu mai încerca un neologism prin care introduci numai o formă goală de cuvânt, dar nu un cuvânt real, cu viaţa lui proprie.

Câteva exemple ne vor lămuri mai bine.

Cuvintele *rai* şi *bolnav* sunt slavone. Dicţionarul etimologilor zice să le depărtăm şi să le facem *paradis* şi *morbos*. Se poate una ca aceasta? Vei scoate vreodată din capul românului versurile:

Pe-un picior de plai,
Pe o gură de *rai,*
Iată vin în cale
Se cobor la vale
Trei turme de mei
Cu trei ciobănei?

Şi va fi bine să le scoţi?
Sau îl vei face să uite:

De trei zile-ncoace
Gura nu-ţi mai tace,
Or iarba nu-ţi place,
Or eşti *bolnâvioarâ,*
Mioriţă, Mioară,

>* sa zici Mioriţă *morboasâl*

Vei depărta vreodată din conştiinţa românului rugăciunea lui zilnică „şi nu ne duce pe noi în ispită", pentru a-i vorbi de *tentaţiunei̇̂*

Va schimba oare poezia populară începuturile ei „frunză verde de bujor", pentru a zice frunză verde de *roză de AlpP*.

Vei face pe român să-şi uite proverbele: „cine întreabă nu greşeşte" - „vorba multă, sărăcia omului" - „câte bordeie atâtea obiceie", pentru a-i vorbi de *eroare,* de *paupertate,* de *habitudine**

Va ajunge poporul nostru vreodată să fie aşa de slab în puteri, încât să-şi uite poezia:

Lasă boii, frăţioare,
Şi te dă la vânătoare,
Că nu-i timp de plugărie,
Ci e timp de vitejie.

Codri, codri, mă jur eu
Să ucid cu braţul meu
De tot cornul un duşman,
De stejar un căpitan,

aşa încât să-i vorbim de *bravură* şi de *inimic?*

Se va putea şterge din inima copilului român adânca simţire a bocetului bucovinean:

Scoală-te, mămuţă dragă,
Căci e jale-n casa-ntreagă,
Scoală-te de ne priveşte
Şi din gură ne grăieşte,

pentru a-l face să zică *doliu?*

Apoi dacă nu, atunci ce poziţiune limbistică mai pot avea asemenea neologisme?

Adevăratele cuvinte cu înţelesul cei bogat, însufleţit prin cântece şi prin rugăciuni, prin proverbe şi prin poveşti, ar fi cele slavone, iar alăturea de ele s-ar mai afla nişte neologisme latine, sărace în înţeles şi primite numai în mod artificial de

prin cărţi şi de prin ziare: iată o deducţie *adabsurdum* dintr-un punct de plecare ce avea o aparenţă aşa de naţională şi de raţională!

De aceea şi vedem cum scriitorii cei mai buni şi cei mai „români" ai literaturii noastre de astăzi fug de neologisme şi aleg acele cuvinte vechi, fie şi de origine slavonă, în care se află încă toată măduva înţelesului popular. Făcând astfel, ei aduc o pierdere în câteva sunete de etimologie latină, dar aduc un câştig în gândirea şi în simţirea poporului român.

Tu care eşti pierdută în neagra veşnicie,
Stea dulce şi iubită a sufletului meu,

cântă Vasile Alecsandri, şi cu acest cântec a străbătut în înţelegerea poporului său şi a ştiut să-i înduioşeze inima. Ar fi un sacrilegiu în contra spiritului poetic şi naţional, dacă în locul acestor cuvinte am zice:

Tu care eşti pierdută în neagr'eternitate,
Stea dulce şi amată a sufletului meu.

Căci cuvântul numai în dicţionarele cărturarilor se înfăţişează ca o unitate izolată de câteva litere împreunate laolaltă, can prin permutări se pot preface îndată în alte unităţi; în realitatea vieţei sufleteşti cuvântul este un complex de înţelesuri Şi de simţiri, care nu există niciodată singuratice, ci sunt totdeauna legate cu înţelesurile şi simţirile din alte cuvinte şi alcătuiesc astfel între ele ţesătura cea trainică a personalităţii unui individ ca şi a unui popor.

Această legătură este mai întinsă sau mai restrânsă, mai înţesată sau mai pe deasupra, după cum este şi firea individului: dar totdeauna este împletită din multe iţe ale spiritului omenesc, şi din când în când se ivesc încrucişări de fire cari pot pune în mişcare ţesătura întreagă, şi cu un simplu cuvânt se deschide adâncimea adâncimilor sufleteşti.

CONTRA ŞCOALEIBARNUŢIU

(1868)

INTRODUCERE LA EDIŢIA DE LA 1868

Sub titlul Dereptulu publicu al Româniloru de Simeone Barnuţiu[1] *apăru în anul 1867 o carte publicată prin îngrijirea şcolarilor răposatului profesor, care cuprinde prelegerile ţinute asupra acestei materii de Simeon Barnuţiu la Universitatea din Iaşi, de la 1855pană la 1863.*

Cu drept cuvânt s-a început publicarea proiectată a tutulor operelor lui Barnuţiu cu volumul de faţă: în el găsim sistemul său politic în întregimea sa şi avem, cum se zice, evanghelia şcoalei.

Căci lectorilor trebuie să le spunem că Barnuţiu afundat o adevărată şcoală de principii în politica română.

Dacă n-am fi ştiut-o de mai nainte, am afla-o de la proprii săi Şcolari, cari zic în notiţa biografică din capul volumului (pag XXV):

«Barnuţiu în forte scurtu tempu şi-a format scola sa din care esiră ai mulţi teneri luminaţi, cu cunoscintie solide si întinse, care astadi facu onore etc."

Cine a văzut, cu oarecare surprindere, răsărind în Coriştituanta României doctrinari ca d-nii Lateş şi Tacu, cine a auzit oriile emise din când în când de d-nii Gheorghiu şi Suciu, cine

[1] Un voi. în 8° de 473 pag. şi XXXVI pref. şi biogr., Iaşi, 1867.

a aflat despre direcţiunea politica a Primăriei din Iaşi, condusă sufleteşte de aceşti domni, să ştie că izvorul acestor emanaţii originale în politica română a fost Barnuţiu şi că doctrina acestei şcoli se află întrupată în cartea despre „dreptulpublic al românilor".

Este dar, pe de o parte, interesul ştiinţific al materiei, iar pe de alta, influenţa practică ce şcoala lui Barnuţiu începe să o aibă în politica română, cari ne îndeamnă să analizăm scrierea de faţă şi să prezentăm publicului cetitor câteva observări critice asupra ei.

POST-SCRIPTUM LA O NOUĂ EDIŢIE DE LA 1893

In momentul reeditării de faţă, şcoala lui Barnuţiu, ai cărei ţi se grupaseră sub numele de „fracţiune liberă şi independentă", a dispărut din viaţa noastră publică şi nici nu putea să fie altfel după confuzia de idei istorice şi erorile de principii juridice pe care se întemeiase. Cercetarea noastră critică nu mai poate avea dar astăzi alt interes decât de a da un exemplu de bnica rectificare a unor erori.

IDEILE ŞCOALEI BARNUŢIU

Care este ideea fundamentală în scrierea lui Barnuţiu? La această întrebare răspunde el însuş în primele cuvinte ale cărţii:

„Dereptulu Româniloru e dereptulu Romanii; de aceea e si neaparatu a'lu desvolta necontenitu în conformitate cu principiele cele naturali si eterne de dereptu, pre care le au stabiliţii si le au probaţii poporulu Romanu; asemene desvoltare cere insasi esistenti'a ftatiunii Române, caci dereptulu naţiunilor viue, nu se nasce casual-^ente, nece nu se împrumuta de la străini, ci se nasce dein indigentiele lom interne, ca si limb'a; deci precumu ar fi nenaturale, eratiunale si nenatiunale asi corumpe limb'aprein limbele străine, ia e si cu dereptulu."[1]

Aşadar: dreptul românilor e dreptul romanî Tot ce din olul al 2-lea după Chr. pană în secolul al 19-lea s-a introdus &ră din acest drept roman, toată dezvoltarea de 17 secole, ^trucat este contrară dreptului roman, este pernicioasă, şi tendinţa noastră politică trebuie să fie: a ne reîntoarce întocmai

[1] Reproducem citatele cu ortografia proprie (cipariană) a cărţii Jui nuţiu, pentru ca cetitorii de astăzi să-şi dea mai bine seamă de ce Pericol literar ne-a scăpat lupta în contra etimologismului.

la starea romană de la care am pornit, fiindcă ea este cea mai perfectă şi singura potrivită cu naţiunea română!

Acesta este principiul ideilor lui Barnuţiu. înainte de a-i cerceta soliditatea demonstraţiei şi modul pertractării, vom arăta consecinţele la care ajunge Barnuţiu şi şcoala lui, pentru a dobândi astfel o idee despre însemnătatea practică a teoriei ce ne ocupă.

Prima consecinţă a şcoalei Barnuţiu: Religiunea creştină este periculoasă şi trebuie înlocuită prin cultul păgân al romanilor, potrivit naturei române.

Simion Barnuţiu era un om prudent. O consecinţă aşa de frapantă să nu ne aşteptăm a o vedea exprimată cu francheţa limpede cu care o spunem noi aci; însă totuş o aflăm, jumătate învălită şi jumătate dezvălită, în atâtea locuri, încât nu mai poate încăpea îndoială că aşa se rezumă credinţa răposatului profesor.

Primul pasagiu ce-1 întâlnim în această privinţă este în 5 44 (pag. 55), un paragraf scris cu multă căldură şi cu oarecare frumuseţă de stil. Acolo se zice:

„Constantinu M. au bătutu pe Goti si au recuperatu Dacia; dar nu pentru folosulu Romaniloru, ci pentru ca se intrecă pre Traianu, dar preste podulu lui n'au trecutu nece legiunile, nece Romanii lui Traianu, ci au trecut legiunile de speculatori, cărora s'a fostu datu în posesiune sufletele Romaniloru si naţionalitatea lor după introducerea nouei religiuni dominatorie."

Cine sunt *speculatorii sufletelor româneşti* introduşi de Constantin cel Mare? Paragrafele 47 şi 48 ne răspund:

„Aci e locul ca se espunemu schimbările ce s'au făcutu în Constitutiunea romana mai alesu incependu dela Constantinu M., fora de a caror'a cunoscenti'a n'amu pote se apretiamu mărimea periculiloru cu care au avutu a se lupta natiunalitatea romana" (pag. 57, 58)-

Paragraful următor enumără ca cel dintâi din aceste „pericule

„Constantinu M. au redicatu religiunea creştina la gradu de religiune dominatoria, la 313 au datu crestiniloru libertate de cultu, baserecelor creştine diferite privilegie, dein contra sacrificiele etnice romane le au proibitu; prein aceste mesure nou'a religiune au cestigatu preponderentia, cea vechia au scadiutu, si dupa ce Teodosiu I au închisu toate templele romane si dupa ce le au confiscam averile, apoi au si cadiutu, numai popotulu au mai conserbatu unele dein institutiunile ei".

La no. 2 al aceluiaş § se zice:

„La 330 d. C Constantinu au mutatu scaunulu gubernului de la Rom'a la Bisantiu - alta plaga asupra elementului romanu".

Va să zică *plaga,* adecă nevoia, şi nefericirea şi lovitura dintâi a fost religiunea creştină!

Am zis că d. Barnuţiu era un om prudent. Aceasta o dovedeşte nota la pag. 58. Pentru a nu intra cu toată lămurirea în atacul religiunii creştine, d-sa învăleşte lucrul şi-şi dă aerul de a trece pe alăturea:

„Gibbone in diferite locuri atribuesce căderea imperiului religiunii creştine; Mamiani 'lu combate. Noi avendu de scopu si de problema continuitatea dereptului Romanu si după introducerea religiunei creştine, nu intramu în atari discusiuni, ci ne tienemu de scopulu si problem'a nostra, ceea ce amu si facutu."

Se înţelege că nu intră în discuţiune; pentru d-sa cestiunea este decisă.

în § 58, unde este vorba de tenacitatea românilor, se zice:

„Adeveratu ca fiindu Românii in comerciu cu alte genţi, au itratu in vieti'a loru diferite institut!uni si apucature străine... pentru emplu: de la Iudei si Greci au luatu confesiunea religionaria si idee contraria vietiei romane etc. In contra acestor institutiuni si apucature straine Românii s-au luptam necontenitu... Naţiunea le uresce si le considera cente de ani totu ca straine si ca pre nesce sorgenti ale fericirei ei... Hebraismulu si grecismulu au datu si voru da de resistentia in tenacitatea romana. Numele dileloru si ale luneloru,

serbatorieloru anticei Italie, pre care le tienu si astadi Românii cu stremosiasca pietate, limba nostra si celelalte ale vietiei nostre române areta continuitatea acesteia, areta legătura ei cu trecutulu celu romanu alu naţiunii nostre de care nu voesce a se desparţi nece unu Românu, areta totu deauna data si basile cele adeverate, pre carile au se'si asiedie in venitoriu fiii României regenerarea natiunale."

Şi modul mai energic în care se exprimă partea a doua ne ridică orce îndoială:

„S'au intemeliatu, sau consolidaţii si s'au latitu jureprudenti'a politica si concordia natiunale, pentruca strămoşii noştri atunci nu dedicau temple unor jidovi si greci necunoscuţi, ci dedicau virtuţii, concordiei si legilor natiunali (pag. 190). Anse astadi spre nefortuniulu Romaniloru au adoptam ebraismulu si grecismulu eclesiasticu si Sclavinii... Adeveratu ca Românii s'au batutu în contra Grecilor bizantini, ei s'au fostu emancipam de suptu dominatiunea lor, dar cugetarea si raţiunea romana nu s'au emancipatu nicaliurea, ea au remasu aserbita grecismului si judaismului; acesta serbitute spiretuale s'au facutu elementulu predominatoriu în vieti'a Romaniloru dela Constantinu M. pană in diu'a de astadi, era elementulu lom celu originariu italicu de atunci e subjugatu si numai toleratu ca vechile saturnalia, fioralia, rusalia si palilia italice. Pre acestu gradu umilitu fau sentitu Costinescii, Neculce si pucini Români ca ei, l'au sentitu si mai de multu Mirce si Vladu si Ştefan M. candu au facutu legătura cu Turcii si candu au datu consiliu Romaniloru ca se nu se unesca cu principii creştini" (pag. 192, 193).

Acum sperăm că ideea scoalei Barnuţiu s-a prezentat lectorilor destul de lămurit din chiar scrierea lui.

După şcoala lui Barnuţiu, religiunea creştină e un pericol şi o plagă, pe care trebuie să o urască naţiunea; preoţii creştini sunt speculanţi ai sufletelor, sfinţii Petru şi Pavel, Ion-Gură-de-Aur etc. sunt nişte jidovi şi greci necunoscuţi, cărora n-ar fi trebuit să le ridicăm biserici, şi tendinţa noastră trebuie să fie de a ne scăpa de acest jug al servitutii sufleteşti.

Pe noi nu ne înspăimântă această consecinţă a principiului lui Barnuţiu; consecinţa logică şi francă este un drept al orcării investigaţii ştiinţifice, şi noi am fi cei din urmă cari l-ar nega. *Damusquepetimusque vicisshn.* însă este bine să se ştie şi să se spună asemenea lucruri; omul de ştiinţă trebuie să aibă curajul opiniilor sale, şi neplăcut ne-a fost în cartea d-lui Barnuţiu numai artificiul prea prudent de a-şi învăli opinia şi de a o arunca în treacăt pe ici, pe acolo.

Dacă însă de la cartea lui Barnuţiu trecem la modul practic, după care îşi îndreptează şcolarii săi conduita politică, trebuie să constatăm o mare indulgenţă în privinţa acelei consecinţe, în momente politice, la alegeri, la chestiunile de mică administraţie ale primăriei de Iaşi etc, vedem pe şcolarii lui Barnuţiu dându-şi mâna cu preoţii creştini şi lucrând împreună cu aceştia. Cine ar fi crezut că partizanii doctrinari ai pâgânismului roman să se unească vreodată cu „speculanţii sufletelor", cari se închin la „jidovi şi greci necunoscuţi"!

Insă preoţii români ar face mai bine să se gândească mai de aproape la acea consecinţă a cărţii lui Barnuţiu şi să ştie că din acelaş principiu din care Barnuţiu voia să gonească pe jidovi afară din România (lucru plăcut la mulţi preoţi), din acelaş principiu Barnuţiu vrea să gonească şi religiunea ereştină afară din România, fiindcă, după părerea d-sale, este religiune greco-jidovească, nepotrivită cu România.

A doua consecinţă a scoalei Barnuţiu: împărţirea proprietăţii fondare de astăzi nu este dreaptă. Românii au dreptul să ia proprietarilor cea mai mare parte din stăpânirile lor actuale, pentru a le împărţi în mod egal între toţi românii, şi de aici înainte să fie opritfiecărui individ de a avea o mai mare proprietate fondară decât ceilalţi din comună.

Şi această idee este prea extraordinară şi prea revoluţionară (feră a cerceta încă dacă în sens bun sau în sens rău), pentru ca prudentul d. Barnuţiu să o fi expus în toată goliciunea ei.

D-sa a învălit-o mai întâi într-un văl strămoşesc: primul pasagiu în care o întâlnim este scris latineşte. Iată ce spune d. Barnuţiu (pag. 125):

„Vom recunosce cumca divisiunea teritoriului român de astadi nu respunde nece scopuriloru, nece dereptului naţiunii romăne, vomu recunosce totu de una data si dereptulu ei de a postula ut locus publicus (civitatum, municipiorum, coloniarum, oppidorum, vicorum, pagorum) occupatus a privatis, per curatores locorum publicorum judicandorum ex decreto Senatus, populi plebisque Trajanensis ex privato in publicum restituatur, ac postea lege et aequo jure assignetur ac dividatur".

Noi, nevăzând nici o cauză binecuvântată pentru care să lăsăm această opinie interesantă manifestată numai în limba strămoşilor şi a învăţaţilor, ne cerem voie să o traducem în limba poporului de astăzi. Pe româneşte zice d. Barnuţiu: „că naţiunea noastră are dreptul să ceară ca tot ce a fost odinioară loc public, al comunităţilor, municipiilor, coloniilor, oraşelor, satelor, comunelor (cu alte cuvinte: întreaga ţară), însă acum se aflä trecut în posesie privată, să fie luat din posesia privată şi restituit comunităţii primitive prin curatori pentru judecarea locurilor publice, împuterniciţi prin un decret al Senatului, poporului şi al plebei Traianense, şi după aceea să se împartă şi să se dea (indivizilor) după lege şi drept echitabil".

D. Barnuţiu ne spune că:

„Romaniloru aduşi in Dacia de Traianu si de alti imperatori s'au datu si s'au asemnatu pamentu si case ca proprietate (pag. 120), si ca prin urmare Românii au dereptu a postula nu numai reviziunea codiciloru, ci si a institutiuniloru ce i'au lipsitu de moşia parentesca (pag. 131).

„Ce e de facutu (se întreabă apoi d. Barnuţiu la § 91), spre a face erasi pe toti Românii proprietari liberi atatu de pamentu, catu si de alta proprietate nemobile si mobile si spre a le asecura proprietatea pre venitoriu? Mai antaniu, proprietatea ce se afla în serbitutea Romaniloru nu se pote elibera decatu importindu si asemnandu cele doue dein trei parti, cu rescumperare. Dupa ce (continuă § 92) se voru face proprietari liberi toti Românii si tote comunele Române, esistenti'a si maiestatea nationale cere, ca statulu Românu se le asecure proprietatea si libertatea."

Pentru acest scop ne arată § 93, între altele, că să se oprească vinderea moşiei private la locuitori din alte comune, iar în aceeaş comună să se oprească grămădirea de moşii în aceeaş mână, să se oprească imposesuirea şi fiecare să-şi cultiveze singur pământul, *„si Românii se se tienia si in acestu punctu de sistema străbunilor Romani, carii n-aveau aplecare pentru imposesiunare, cumu dice Columelld*" etc. (pag. 138).

Precum se vede, şcoala Barnuţiu tinde în acest mod a intra din dreptul public în dreptul privat şi a anula validitatea proprietăţilor bazate pe moştenire, pe contracte private sau pe prescripţie, dacă aceste proprietăţi par „naţiunii" prea mari.

Ar fi interesant să ştim în ce mod practic îşi închipuieşte Şcoala Barnuţiu că se va putea opera această transformare radicală a posesiunilor teritoriale. Din nenorocire, tocmai la acest punct important cartea de faţă este mută. Barnuţiu aruncă cestiunea iarăş într-o notă de alături la pag. 135, în care ne spune că *„nu e lucru mai greu decatu a regula proprietatea" şi* adaugă: *„noi nu putemu intra in amenuntele acestei intrebari dificili, lasamu statului Românu (?!) se determine catu pamentu ? se asemene fiecărei comune Române şi fiecărui-Românu ".*

A treia consecinţa a scoalei Barnuţiu: Principele străin este aşa de periculos şi de contrar statului român, încât votul dat contra lui de un singur român, este de ajuns pentru a-l declara anulat de drept.

Un singur vot dat contra principelui străin îi anulează existenţa juridică, chiar de s-ar fi declarat unanimitatea poporului uunus unul pentru el! Plini de această doctrină, d-nii Lateşu ?' Tacu au votat în Constituantă contra principelui străin, deşi sc vedeau într-o minoritate de dispărut, şi — cine ştie? — poate

astăzi încă d. Lateşu, sau Tacu, sau Gheorghiu (căci unul numai este de trebuinţă după teoria Barnuţiu) sunt mândri în convingerea că poartă ascunsă în inima d-lor nulitatea juridică a principelui României, Carol de Hohenzollern.

Pasagele relative la toată această cestiune sunt numeroase în cartea d-lui Barnuţiu, mai ales de la pag. 155-180. Cel mai lămurit este însă la pag. 105:

„In poterea dereptului fiacarui Românu de a respinge fiace dominatiune, afora de dominatiunea legiloru natiunali si afora de ascultarea de magistraţii natiunali, votulu unui Românu e de agiunsu în contra veri cărui domnu strainu, adecă de alu declara natiunalmente neposibile si nulu".

Apoi la pag. 255:

„Cumca Românii nu potu se aiba decatu Domni Romani aleşi din sinulu loru daca voescu a fi si a vieţui ca naţiune libera, acesta tese atatu e de naturale si evidente, în catu e absolutu cu nepotentia a sustiene si a apară antitesa contradiptoria fora de a revolta despre una parte sentimentulu fiecărui Romanu si fora de a redica despre alta parte legele cugetărei si derepturile naturali".

Lapaginele 158-159:

„Dereptulu nostru la XII tabule dice: *adversus hostem aeterna anctoritas,* unde *hostis* însemna *strainu,* precumu esplica Cicerone (de off. I. XII); «*hostis* enim apud majores nostros is dicebatur quem nune *peregrinum* dicimus, indicant XII tabulae: ut status dies cum *hoste;* itemque: adversus *hostem* aeterna auctoritas»; deci sensulu legii e ca Românulu are autoritate sau, precum o traduce d. Ortolan, *garanţia* eterna in contra *străinului* ca adecă strainulu nu pote câştiga nece una data posesiunea unui lucru, carele era alu unui cetatianu Romanu; de unde potemu conchide cumuca atatu mai pucinu pote strainulu se cestige totu teritoriulu Romaniloru cu Români cu totu foră de a se viola atatu majestatea poporului Românu, catu si dereptulu fiacarui Românu, carii in acestu casu ar ave autoritate eterna in contra acelui strainu; *adversus hostem aeterna auctoritasf*

„Fiendu asiadara dominatiunea *străina* contraria atatu dereptului privatu, catu si celui publicu, internii si externu: e evidente si *nepotentia juridica* de a pune seu de a impune Românilor *Domnu strâmţi'.*

în fine, la pag. 157:

„Nece unu Românu, nece una adunare si nece universitatea tuturoru Romaniloru insasi nu are dereptulu ca se de tier'a la *domnu strainu".*

Aşa de departe merge combaterea prinţului străin, încât d. Barnuţiu care (la pag. 102) între drepturile naturale ale fiecărui român pune acela *de a cugeta, de a vorbi, de a scrie liber,* îi neagă această libertate în privinţa principelui străin, zicând că *n-ar mai fi libertate când ar lucra pentru domnu strainu.*

Despre valoarea argumentelor d-sale vom vorbi în partea a doua a acestei critice.

A patra consecinţă a scoalei Barnuţiu: guvernul constituţional nu se potriveşte pentru români; lor le trebuie republica cu magistraţi ieşiţi din alegeri.

Sinceritatea excepţională cu care această idee a d-lui Barnuţiu este răspândită în toată cartea d-sale face onoare libertăţii ce domneşte în statul nostru şi care a îngăduit şi îngăduie ca pe catedră şi în cărţi să se lăţească idei a căror tendinţă este surparea formei de stat sub care trăim.

Extragem din cartea d-lui Barnuţiu câteva citaţii relative la acest punct:

„Form'a republicana e cea mai buna pentru Romani, pentru ca « cea mai acomodată după natur'a loru si a umanităţii" (pag. 144).

„Domnii Romaniloru au fostu si s-ar cade să fie ceea ce au fostu °nsulii seu pretorii la Romani, judecători in tempu de pace si impe-tori seu duci in tempu de belu" (pag. 147).

„Românii au uritu totu de un'a ide'a eredităţii" (pag. 171).

„Tote comunitatele Romaniloru de astadi sunt inca libere si republicane, fiindu ca'si alegu ele insesi pe magistraţii loru" (pag. 183).

„Elementu republicanii respinge dominatiunea ereditaria; unde se afla, acolo impune politicului datoria a o ridica acest'a e datori'a si a fiacarui Românu" (pag. 83).

A cincea consecinţă a scoalei Barnuţiu: străinii nu pot să dobândească proprietatea fondară în România, din contră, românii au dreptul să-i dea afară dacă îşi cred interesele împedecate prin ei.

Iacă vro câteva pasage în care d. Barnuţiu exprimă această convingere a d-sale:

„Nece potestatea constitutiva, nece cele constitute, cu atatu mai pucinu privaţii potu se dee locu strainiloru pe pamentulu Românu, pana cănd se afla vre unu Românu care are opu de acelaşi si vointia de a se asedia pre d'însulu" (pag. 102).

„Adunările si magistraţii Romaniloru nu potu se faca atari fapte cu străinii care le aru impedecâ interesile agricoli, industriali, comerciali s.a." (pag. 171).

„Naţiunea româna pote reduce numeruiu strainiloru catu se nu fie condemnati Românii a tiene tote Sâmbetele si serbatoriele jidovesci, si a'si cumpăra imbracamentulu, pana si panea din tote dilele de la jidovi, nemţi si de la alte adunature" (pag. 106).

„Se se iee comerciulu si industri'a dein manele strainiloru si se se restituesca Romaniloru si inainte de tote comerciulu lucrurilor de prima necesitate (viptualile, panurari'a si cele pentru imbracamente) si locuintia, cari nu se unesce cu demnitatea naţiunii Române si e o violaţiune a dereptului personalităţii ei ca se-i ocupe străinii urbile si tergurile si Românii se fia chirigii jidovesci, nemtiesci, bulgaresci, lipovinesci &" (pag. 140, 141).

Ne mărginim în arătarea acestor *cinci* consecinţe mai însemnate ale teoriei d-lui Barnuţiu. Ele sunt îndeajuns pentru a da lectorului o idee despre tendinţele acestei apariţiuni nouă pe câmpul politicei române.

însă şi aici suntem datori a constata în privinţa conduitei practice a scoalei Barnuţiu în Iaşi atâtea îmblânziri la teoria expusă, încât infidelitatea comodă şi modernă a şcolarilor ne poate întrucâtva linişti în privinţa eroismului antic în sistemul magistrului. Căci pe unul din aceşti partizani ai persecuţiunii străinilor şi, prin urmare, ai uciderii concurenţei mercantile îl vedem ocupând - catedra de economie politică la Universitate: pe alt partizan al republicei române şi adversar doctrinar al constituţionalismului *„nemţesc si galofane'* îl vedem profesând la aceeaş Universitate - dreptul constituţional şi administrativ; şi pe toţi partizanii împreună, pe aceşti inimici juraţi ai prinţului străin, pe doctrinarii cari susţin nulitatea juridică a domnitorului Carol de Hohenzollern, îi vedem formând astăzi în Iaşi - partidul guvernamental al aceluiaş domnitor.

Şi apoi se mai plânge d. Barnuţiu (pag. 58) de *stratagema bizantina,* care *la părere* face una, *dar în fapt alta?*

II

VALOAREA DEMONSTRAŢIUNILOR

în partea precedentă am arătat prin citaţiuni din scrierea d-lui Barnuţiu că d-sa combate monarhia constituţională, vrea să introducă republica romană, să depărteze prinţul străin şi pe toţi străinii, vrea să schimbe şi religiunea creştină şi să împartă proprietatea între toţi cetăţenii.

Această revoluţiune radicală a statului român pe ce argumente o razimă d. Barnuţiu? Şi cu această întrebare intrăm în partea a doua a criticei de faţă şi ne propunem a cerceta valoarea demonstraţiunilor din cartea ce ne ocupă.

Argumentarea d-lui Barnuţiu în această privinţă nu se bazează atât pe teorii asupra dreptului şi a statului, cât mai mult pe un fapt pozitiv ce d-sa îl susţine, şi acesta este: că aşa a fost in dreptul roman.

Prin acest mod de argumentare cartea d-lui Barnuţiu se scuteşte de mai întinse demonstraţiuni filozofico-politice asupra valorii relative a ideilor ce le susţine, şi anume, a celor cinci consecinţe practice ce le-am relevat în partea I-a a criticei de faţă: ci în loc de asemenea idei, mai mult sau mai puţin discutabile, d-sa dă şcolarilor săi un tărâm în aparinţă sigur, dreptul roman, şi zice: precum fiecare popor are limba sa proprie, aşa trebuie să aibă şi dreptul său propriu (pag. 1), şi noi, care avem o limbă romană, trebuie să avem şi dreptul roman, ca cel mai potrivit cu natura noastră. Să ne punem dar mai întâi pe acest tărâm şi să vedem dacă, admiţându-1 ca just, concluziunile d-lui Barnuţiu sunt justificate.

Dreptul românilor e dar *dereptul roman!* Aci se naşte îndată întrebarea principală: care drept roman? dreptul roman din care epocă şi pe ce treaptă a dezvoltării lui?

Să nu uităm că este vorba de dreptul public, şi nu de dreptul privat. în dreptul privat se poate zice că de la cele XII table pană la expunerea sistematică şi cazuistică din institute şi pandecte, jurisprudenţa romană a fost un şir neîntrerupt de dezvoltare a aceloraşi principii de drept, şi că, prin urmare, ea prezintă o unitate sistematică, întinsă numai peste distanţele timpului. Dar în dreptul public împrejurările sunt cu totul altfel; aci nu se poate vorbi simplu de drept roman, fiindcă aceste cuvinte nu au nici o preciziune şi nici un înţeles hotărât.

Pentru a explica mai bine şi dintr-o perspectivă mai apropiată ce voim să zicem cu această observare, să schimbăm pentru un moment hipoteză şi să ne închipuim că în acest an 1868 imperiul francez se dărâmă şi că Franţa devine supusă unei dominaţiuni străine, sub al cărei jug îi dispare dreptul şi limba ei proprie şi îi rămâne numai o literatură moartă. Să admitem însă că una din coloniile externe, d.e. Algerul, deşi atinsă de această catastrofă pentru câtva timp, îşi păstrează totuş naţionalitatea franceză şi, trecând prin multe vicisitudini, ajunge, în fine, după vreo 1000 de ani, la conştiinţa vechei

legături naţionale şi voieşte să reînvieze în sine toate formele de existenţă aflate în antica şi glorioasa sa metropolă. Dacă atunci, pe la anul 3000 d.Chr., ar veni un profesor de la universitatea acelui Alger şi ar zice studenţilor săi: dreptul algeric e dreptul francez, ce înţeles ar putea să aibă aceasta pentru contimporani? Când ar fi vorba de dreptul privat, atunci oamenii culţi din acea viitorime s-ar putea învoi să înţeleagă numai Codicele Napoleon, fiindcă în el s-a terminat ca într-o culme finală dezvoltarea juridică a francezilor, compusă parte din dreptul consuetudinal, parte din dreptul roman. Dar când ar fi vorba prin acele cuvinte de dreptul public sau politic, atunci învăţătorul de la Alger ar fi profesat, fără îndoială, o frază lipsită de înţeles preciz. Căci peste Franţa au trecut în cei din urmă 80 de ani toate formele de stat: la 1788, monarhie absolută, la 1793, republică moderată, în acelaş an democraţie absolută şi teroristică, la 1795, constituţiune cu două camere şi guvern directorial, la 1799, constituţiune consulară, la 1804, imperiu absolut, la 1814, monarhie absolută cu aparenţa de constituţionalism, la 1830, monarhie constituţională, la 1848, republică, de la 1852-1867, absolutism cu iluzii liberale. Care din aceste forme de stat s-ar putea înţelege peste 1000 de ani, când am vorbi atunci de „dreptul public" al francezilor fără a preciza epoca? Toate sau nici una, şi în amândouă cazurile cuvântul ar fi deopotrivă gol de înţeles, şi acel profesor din Alger nu ar putea prin el decât să introducă obscuritatea în capul studenţilor săi.

Aceeaş obscuritate există în cartea d-lui Barnuţiu. Romanii au trecut prin atâtea forme de stat osebite unele de altele şi care nu prezintă nici o unitate coexistentă de sistem, încât cuvintele «dreptul public roman", fără precizarea epocei, sunt cuvinte deşerte. La 509 a. Ch., se răstoarnă monarhia şi se introduce o republică aristocratică, cu consuli luaţi numai dintre patricii. La 494 se introduc tribunii plebei, la 366 participarea definitivă a plebeilor la consulat. Activitatea legislativă, care la

început se mărginea numai în *comiţiele curiate,* trece şi asupra *comiţielor centuriate,* şi în parte şi a *comiţielor tribute.* De la rogaţiunile lui Publius Philo (338 a.Ch.)> şi mai ales de la *lex Hortensia* (286 a.Ch.) *ut eo jure, quodplebs statuisset, omnes tenerentur,* începe epoca democratică a republicei romane; nu numai poporul întreg, ca în comiţii, ci şi plebea în parte câştigă puterea legislativă, plebiscitele devin legi. Războiul cu Tarent şi războaiele punice abat atenţia poporului de la dezvoltarea dreptului politic. La 146 se dărâmă în fine Cartago, la 133 Numanţia, şi chiar în acelaşi an reîncepe mişcarea politică internă, deşteptată acum de Gracchi, 133-121. Tendinţa Gracchilor este de a introduce egalitatea *socială* prin împărţirea proprietăţilor fonciare la toţi; însă încercările lor rămân zadarnice, amândoi pier ucişi în revoltă publică. în această luptă democraţia se ruinează; începe războiul civil dintre Marius şi Suila, Sulla devine dictator (82), legile Cornelii schimbă constituţiunea, reiau puterea din manile plebeilor şi o dau Senatului. De aci încolo tendinţa monarhică este tot mai pronunţată. Cesar primeşte întreaga putere pentru sine şi pentru descendenţii săi masculini, Augustus şi Tiberius sunt de-a dreptul împăraţi, însă cu o umbră de aparinţă republicană, succesorii lor rămân împăraţi absoluţi.

Repetăm acum întrebarea a cărei legitimitate am dovedit-o în expunerea precedentă: care este dreptul public roman pe care şcoala Barnuţiu ar voi să-1 introducă la români, fiindcă istoria romană cuprinde toate formele dreptului public? La această întrebare însă cartea d-lui Barnuţiu nu răspunde; d-sa vorbeşte de dreptul public al romanilor, pare că s-ar înţelege de la sine care este, şi astfel se introduce o confuzie aşa de radicală în întreaga lucrare, încât meritul ei dispare în ultimul moment.

Să fie oare confuzia scrierii o consecinţă involuntară şi necesară a confuziei autorului? sau, explicare mult mai defavorabilă, să fi avut autorul conştiinţă de acea lacună a cărţii şi totuş să o fi lăsat să subziste? Nu îndrăznim să rezolvim

dilema, dar trebuie să arătăm consecinţele ei în lucrarea d-lui Barnuţiu, fiindcă acea confuzie anulează orce valoare ştiinţifică a ei în proporţie dreaptă cu comoditatea cu care d. Barnuţiu o exploatează.

Căci artificiul care de acum înainte îl vedem transpirând în toată scrierea răposatului profesor consistă tocmai în a se folosi de acea confuzie la fixarea dreptului public roman, spre a găsi argumente în legile romane pentru fiecare din opiniile d-sale. Ambiguitatea fiind astfel pusă în fundament, sarcina d-lui Barnuţiu în edificare mai departe a sistemului său devenea uşoară. Dacă, după cum am văzut, dreptul roman cuprinde în diferitele sale faze istorice mai toate formele de stat, se înţelege *a priori* că se vor găsi în dânsul argumente care să sprijinească mai toate opiniile în dreptul public. însă un *sistem unitar* al acestor opinii izolate nu este pentru aceasta încă un sistem care să fi existat vreodată în acelaş timp la romani.

Prin urmare, admiţând chiar, ceea ce nu este, că pentru fiecare din ideile sale luate în parte d. Barnuţiu ne-ar putea proba că au fost realizate în una din multele faze deosebite prin care a trecut dreptul public la romani, totuş d-sa nu ar fi în drept să susţie că *împreunarea acestor diferite idei într-o unitate de coexistenţă* s-a aflat vreodată la romani şi a format dreptul lor public. Din contră, asemenea împreunare de *membra disjecta,* de părţi diverse luate din diverse epoce, nu poate produce decât un veşmânt eclectic foarte modern şi foarte arbitrar, potrivit cu gustul unor indivizi, dar niciodată cu sistemul dreptului roman aşa precum a existat în realitatea acestui popor.

Pentru a dovedi acea confuzie din scrierea d-lui Barnuţiu, vom fixa o epocă în dezvoltarea dreptului public al romanilor ca punct de plecare, şi vom analiza faţă cu dânsa opiniile autorului nostru.

In sine este indiferent care epocă o alegem, fiindcă sistemul d-lui Barnuţiu, nepotrivindu-se cu nici una, se înţelege că din orcare am purcede, am da de anacronisme. însă, fiindcă

tot trebuie să fixăm, vom alege pe cea mai importantă şi netăgăduită pentru români, şi aceea nu poate fi alta decât cea din sec. al 2-lea şi al 3-lea după Christos, când s-a fundat patria noastră română şi când a fost încă în legătură nemijlocită şi neîndoioasă cu statul şi cu dreptul roman. La 106 d. Chr., Traian fundă provincia Dacia şi o coloniza cu o mulţime nenumărată de oameni din tot Imperiul roman; la 274, Aurelian o părăsi, strămutând autorităţile oficiale peste Dunăre, în Moezia. Vasăzică, timpul în care fără îndoială a domnit în ţările noastre dreptul roman este cuprins între anii 106 şi 274 după Christos. Să vedem acum dacă în această epocă se află realizate principiele ce le susţine d, Barnuţiu.

în privinţa religiunii, d. Barnuţiu are dreptate pentru acel timp. După libertatea nemărginită ce existase mai nainte pentru orcare cult religios, după ce încercările republicane de a mărgini această libertate s-au arătat fără efect, tocmai sub Traian, ca şi mai nainte sub Nero şi Domiţian şi mai pe urmă sub alţii, vedem creştinii persecutaţi. Din epistolele lui Plinius jun., dintre care unele le-a scris în calitatea sa de proconsul din Bithynia către împăratul Traian, şi din răspunsurile acestuia[1] nu ne rămâne nici o îndoială asupra acestui fapt. După practica dreptului public roman din timpul lui Traian şi al succesorilor săi este dar adevărat că am găsi dispoziţii ce ne-ar autoriza să silim pe creştini să-şi schimbe religia şi, dacă nu, să-i masacrăm.

însă a doua consecinţă a d-lui Barnuţiu, care vorbeşte de împărţirea proprietăţii fonciare, nu are nimic a face cu timpul împăraţilor şi este luată din vremi cu sute de ani înapoi. Cestiunea agrului public în înţelesul radical al d-lui Barnuţiu se agită pentru ultima oară la 122 înainte de Chr. de Sempronius Gracchus, şi la 91 a. Chr. prin *lex Titia şi lex Livia.* Dispoziţii parţiale se iau şi mai pe urmă, însă ultima lege agrarie *proprio sensu* este şi în această întindere puţin cunoscuta *lex Antonia*

[1] Vezi Plin., JŞ*tf.,X, 97 şi 98.

de la anul 44 a. Chr. Sub împăraţii de la Traian încoace nu mai e vorbă de asemenea lucruri, ci numai de colonii militare. Pe atunci aproape în toată Italia nu se află agru public, şi nimeni nu se gândeşte a lua din posesiunea privată a romanilor, fie uzurpată, fie legitimă, proprietatea pământului.[1]

A treia consecinţă a d-lui Barnuţiu, despre principele electiv indigen, se justifică întrucâtva prin dispoziţii din timpul împăraţilor; însă predilecţia republicană, ce o arată d. Barnuţiu în a patra consecinţă menţionată de noi, se înţelege că nu se potriveşte cu timpul împăraţilor şi se rapoartă la un timp încă înainte de Cesar, vrea să zică cu 200 de ani înapoi.

A cincea consecinţă a d-lui Barnuţiu, care cuprinde idei inimice străinilor este contrară dreptului public roman în timpul ce ne ocupă. Pană a nu fi fost Dacia părăsită de Aurelian, când eram noi încă sub practica nemijlocită a dreptului roman, prin *constitutio Antoniana de civitate,* realizată la începutul secol. III, s-au dat la toţi, la întregul *orbis romanus,* drepturile politice romane. Prin urmare, „jidovii si celelalte adunături", de care vorbeşte d. Barnuţiu la pag. 106 a cărţii d-sale, ar fi putut dobândi la romanii din Dacia toate drepturile, chiar şi cele politice, care li se refuză astăzi la românii din România.

Confuzia ce o arătarăm acum în privinţa celor cinci idei fundamentale ale lui Barnuţiu faţă cu epocele istorice ale dreptului roman, aceeaş confuzie domneşte şi în toate cestiunile de detai. D.e., la pag. 130, se vede un citat din dreptul roman, ce are de scop să ne prepare la ideea d-lui Barnuţiu că românilor să li se oprească vinderea pământului la locuitori din alte comune (pag. 138). în adevăr:

„Impp. *Leone* şi *Antemiu* scriu lui *Nicostratu* P. P. an. 468, ca se nu se dee voia nece unui *strainu* ca *se poseda in metrocomie (sate)* ver ... ce modu, ci de va voi ore carele dein *săteni* (vicanis), a'si *W straină locurile propria,* se nu'i fia permisii a trece dominiul si Posesiunea pamenturiloru sale de catu numai la locuitoriu ascrisu

[1] Revenim mai jos asupra acestei cestiuni.

acelui satu; almentere se va desface contraptulu făcutu cu strainulu, si acestuia se va reda numai ce au datu."

Dar nu vede d. Barnuţiu că împăraţii Leon M. şi Antemie sunt bizantini în toată forma? că au venit după Constantin cel Mare, de la care începe ceea ce numesc juriştii^ *novum,* în diferinţă de propriul *jus vetus* al romanilor, şi ceea ce numeşte d. Barnuţiu (pag. 58) *periculile şiplagele* contra românilor? că acelaş Leon este chiar cel dintâi împărat care, după spusa lui Teofan, a primit coroana din mâna patriarhului şi a dat astfel o nouă ocazie la preponderenţa eclesiastică creştină în politică şi la cearta pentru învestitură?[1] că dacă admitem legile pozitive ale împăratului Leon într-o privinţă ca drept public, trebuie să le admitem şi în celelalte privinţe, în toate dispoziţiile lor, în *stratagemele bizantine,* în exploatările financiare şi sistematice ale ţăranului (vezi Gibbon, *loc. cit)* etc?

Un alt exemplu de aceeaş confuzie, care se vâră pană în noţiunile elementare despre istoria dreptului roman celui vechi, este în § 23 al scrierii. Iacă acel paragraf:

„§ 23 Legelatiunea

Era propriamente a poporului. *Lex* in sensu publicu e decretulu facutu de poporu in comitia. «Gai., I, 3, *Lex est quodpopulus jubet atque constituit. Instit.,* I, 2, 4. *lex est quod populus romanus senatorio magistratu interrogante, velut consule, constituebat.* »

Legile cele mai vechi se făceau în *Comitiale cariate* si se refereau cea mai mare parte la negotiale familiei cumu erau arogatiunea, testamentele, altele determinau cumu se se faca alegerile magistratiloru, asia era *lex curiata de imperio.*

De la *Serviu Tuliu* au începutu se legeferesca si *comitiale centuriate,* mai *tardiu* s'au numitu *leges* si decretele *comitialor tribute,* cu toate ca acele se numescu *«plebiscitar.*

Diferenţia intre *lex* si *plebiscitum* asia se espune *(Atei. Capit.* la Gell, X, 20): *«plebiscitum est lexquamplebes, non populus scivit».* XV, 27: *«plebiscita appellantur, quae tribunisplebis ferentibus accepta sunt».*

[1] Vezi Gibbon, cap. 36, a 457-474.

Legea in sensu mai strimtu cuprinde inse si plebiscitele *(Capitone* la Gell., X, 20): *«lex est generale jussum populi aut plebis, rogante magistratu»,* asia erau *lex Aquilia* si *Voconia* plebiscite.

Legile comitialoru centuriate regulau mai alesu dereptulu publicu, relaţiunile esterne ale Romei si negotiale a totu poporulu.

Plebiscitele la începutu au avutu influentia mai pucina, in urma prein legea *Valeria Oraţia* (Liv. III, 55), *Publia (Lib.* VIII, 12) si *Ortensia* s'au făcutu universalmente obligatorie. Caiu, I, 3: *«dupa aceea s'au adusu legea Ortensia, prein care se asiedia ca plebiscitele se oblige pre totu poporidu. Deci ele s'au făcutu in acelu modu ecari cu legile».*

Plebiscitele aveau mare însemnătate pentru dereptulu privatu ca-ci mai toate legile erau plebiscite".

Inocenţa cu care d. Barnuţiu confundă în acest § epocele, fără altă explicare şi fără nici o aparenţă de conştiinţă a adevărului istoric, este foarte remarcabilă.

Legelatiunea eră propriamente a poporului; când? a cărui popor? a totalităţii sau, cum zice d. Barnuţiu, a *universităţii* cetăţenilor? Dar tot d. Barnuţiu citează diferenţa între *lex* şi *plebiscitum,* zicând că plebiscitul este o lege pe care a votat-o plebea, şi nu poporul, pe când *lex* este ceea ce a votat numai poporul (Gai., I, 3); şi apoi iarăş d. Barnuţiu spune că *in sensu mai strimtu* (ceteşte: în sens mai larg) legea cuprinde şi plebiscitele şi chiar că mai toate legile erau plebiscite. Va să zică: mai toate legile sunt plebiscite, însă plebiscitele sunt legi votate de plebe, şi nu de popor, şi cu toate aceste, legelatiunea era a poporului.

Şi apoi se cere de la bieţii studenţi să înţeleagă asemenea confuzii, pe care profesorul însuş nu Ie-a înţeles?

Explicarea chestiilor politice atinse în acest paragraf se poate da numai *distingându-se diferitele epoci istorice.* La întrebarea: a cui era *legelatiunea* la romani? trebuie să se răspundă: ă distingem epocile. La început ea se făcea în *comiţiile curiate,* nde cetăţenii se adunau după legăturile lor de ginte şi unde timpul republicei erau admişi şi plebeii, care în origine Jtiridică fuseseră oamenii de casă ai patricianilor şi care acum

votau cu aceştia împreună în curii.[1] Câtva timp după introducerea constituţiunii numite a lui Servius Tullius, legislaţiunea trece şi asupra *comiţielor centuriate,* adecă a adunării cetăţenilor după censul averii şi după îndatorirea la serviciul militar. Mai în urmă, de la a. 307 *ab urbe condita,* dar cu oarecare însemnătate mai ales de la 422 încoace, legislaţia se face şi în *comiţiile tribute,* adecă în adunările plebeilor şi a patriciilor, împărţiţi după locul proprietăţii lor fonciare primitive, care constituia un fel de *origo* ereditară, neatârnată de domiciliu. Propoziţia d. Barnuţiu că „decretele comiţielor tribute se numesc plebiscita" este falsă şi de la sine se înţelege că în *comiţiele tribute,* care erau adunări după despărţirile locale ale proprietăţilor imobiliare, trebuiau să voteze şi patricii, fiindcă şi aceştia erau proprietari de imobile, şi, din contră, nu votau mulţi plebei, fiindcă mulţi din ei nu aveau proprietăţi imobiliare. Cu alte cuvinte: comiţiele tribute sunt adunări de „proprietari", fără distingere de patriciat sau plebeiat.

Legislaţiunea în aceste trei specii de comiţii se exercită dar de *populus,* adecă de împreunarea patriciilor şi a plebeilor, şi patricii, ca şi plebeii, au egal drept la vot, cu restricţiunea că în comiţiile tribute votează numai patricii şi plebeii *proprietari.* Deciziunile acestor trei comiţii poartă toate numele oficial de *leges,* pentru toate se află cele două condiţii formale ale legilor, adecă întrebarea prealabilă a auspicielor şi confirmarea posterioară de către senatul patrician; iar faptul că legile se votează când de una, când de alta din acele comiţii atârnă de la natura obiectului lor, mai mult după o practică uzuală decât după un drept strict.

[1] Prin urmare, în timpul republicei comiţiile curiate nu erau adunări exclusive de patricii, cum s-a crezut de mulţi pană acum, ci erau adunări unde votau atât patricii, cât şi plebeii, numai că aci se vota după ginţi, pe când în comiţiile centuriate se vota după cens, iar în cele tribute după despărţiri locale. Acesta este rezultatul definitiv al ultimelor cercetări în această privinţă. Vezi Mommsen, *Rom. Forschungen,* I, pag. 129-284.

în toate aceste nu este încă vorba de plebiscite, şi înainte de 415 *(leges Publiliae),* sau, mai exact, înainte de 465 *(lex Hortensia),* plebiscitul nu este lege, adecă dispoziţiune obligatorie pentru cetăţenii statului roman, nu poartă titlul oficial de *lex* şi nu obligă decât pe plebeii cari au votat conform dreptului lor de asociaţiune, dar nu şi pe patricii. Toate celelalte semne se potrivesc cu această restricţiune: votanţii la plebiscite se numesc *plebs,* şi nu *populus,* fiindcă patricianii nu iau parte, adunarea se numeşte *concilium,* şi nu *comitia,* deciziunea *scitum,* şi nu *lex;* întrebarea auspiciilor şi confirmarea senatului lipsesc.

în aceste adunări ale asociaţiunii plebeice toţi plebeii votează la început *curiatim,* adecă după împărţirea în care se aflau la comiţiile curiate, se înţelege, cu excluderea absolută a patriciilor; însă se vede că totuş oamenii de casă, clienţii patriciilor, aveau preponderenţa, şi aşa se decide la 283 a.u.c, după propunerea lui Volero Publilius, că votările plebiscitelor să se facă de acum înainte *tributim,* adecă după împărţirea proprietăţilor imobiliare. în acest mod burghezimea plebeică proprietară de pământ câştigă preponderenţa şi exclude pe plebeii fără proprietate, cari erau mai curând supuşi influenţei guvernului. De acum înainte dar adunările exclusive ale plebeilor se convoacă, Şi plebiscitele se votează *tributim,* însă rămân încă dispoziţiuni particulare ale asociaţiunii lor, obligatorie pentru dânşii şi între dânşii, dar nu pentru cetăţenii romani ca atari, şi prin urmare sunt deosebite de *comiţiile tribute,* la care participau şi patricii şi ale căror deciziuni erau *legi* obligatorii pentru toţi cetăţenii romani![1]

Tocmai în secolul V de la clădirea urbii se introduce în aceste raporturi şi modificarea fundamentală. Prin *lex Hortensia* de la a. 465 a.u.c, o lege primită în comiţiele centuriate, se decide că dispoziţiile votate de către plebe în adunările ei separate să fie obligatorii pentru toţi cetăţenii, şi aceasta în

[1] Aşadar, prin aceea că plebeii votează *tributim* , adunările lor nu sunt comiţii tribute, precum nu erau comiţii curiate înainte de 283, când votau *curiatim.*

virtutea dreptului ce-1 are poporul roman, adică patricii cu plebei împreună, de a numi un depozitar al puterii sale legislative. Astfel, adunarea proprietarilor plebei devine oarecum mandatara poporului în privinţa legislativă (precum mai târziu devin împăraţii mandatari personali), şi de aci înainte, dar numai de aci înainte, plebiscitele sunt şi se numesc oficial *leges,* au aceeaş valoare practică, deşi în modul propunerii lor rămân încă diferinţe între ele şi legile proprie ale comiţielor curiate, centuriate şi tribute, care mai subzistă încă şi după acest timp.

Prin urmare, fraza d-lui Barnuţiu, „legea în sens mai strimt cuprinde şi plebiscitele, aşa erau lex Aquilia şi Voconia plebiscite" (pag. 30) este confuză şi trebuie astfel restabilită: legea, care nu are sens strâmt sau larg, cuprinde până la a. 465 a.u.c. numai deciziunile comiţielor curiate, centuriate şi tribute, însă de aci încoace, în urma legii Hortensie, ea cuprinde şi deciziunile concilielor plebee, adică plebiscitele, şi, astfel, plebiscitele lui Aquilius şi lui Voconius, fiindcă sunt votate după a. 465, adică a lui Aquilius la 467 sau 573 (data nu este sigură, dar sigur este că a fost după *lex Hortensiei),* şi a lui Voconius la 575, au titlul oficial de legi.

în primul secol înainte de Christos şi în secolele posterioare modificarea merge mai departe: se introduc *leges datae* sau *constitutae,* adecă decrete ale unei singure persoane *(imperator),* care decretează ca un mandatar al poporului *(lex rogata)* dispoziţiuni cu putere de legi. Legislaţiunea devine dar personală, şi astfel forma guvernului este ceea ce numim noi, modernii, absolutism.

Revenind acum de la această expunere prea întinsă[1] a legislaţiunii romane la cartea ce ne ocupă, credem a fi dovedit

[1] Expunerea am făcut-o pentru a nu lăsa să se strecoare în capul studenţilor asemenea erori în privinţa istoriei dreptului roman. Din acelaşi interes citām şi aci textele originale prin care se susţin afirmările de mai sus. Laelius Felix la Gellius, 15, 27: *(„plebis scitis) ante patricii non tenebantur, donec. Q. Hortensius dictator legern tulit, ut eo iure quod plebs*

lectorilor nepărtinitori că, admiţând chiar punctul de vedere al d-lui Barnuţiu, adecă dreptul roman, totuş, sistemul d-sale nu este decât o ţesătură de confuzii cronologice sau un sistem de anacronisme.

în critica de pană acum am presupus că ideile d-lui Barnuţiu se pot justifica în parte ca legi realizate în dreptul public al romanilor, şi am arătat numai că, şi în acest caz, *împreunarea* lor în sistemul Barnuţiu nu este decât o confuzie anacronistică de dispoziţii care se combat unele pe altele.

însă chiar acea presupunere a fost prea favorabilă; căci, în adevăr, ideile fundamentale ale d-lui Barnuţiu, luate în parte, nu sunt toate din domeniul dreptului roman, şi tendinţa d-sale de a ni le prezenta totuş ca legi realizate în viaţa practică a acelui popor este o denaturare a adevărului istoric.

Şi mai întăi ideea ce şi-o face d. Barnuţiu de domnitorul românilor nu este romană. Domnitorul românilor, zice d. Barnuţiu, să fie judecător în timp de pace şi duce în timp de „bel" (pag. 247), el să nu fie *legibus solutus,* ci să recunoască drepturi nemutabile mai presus de orcare autoritate (pag. 148), să nu lucreze de capul său, ci cu consiliul celor mai înţelepţi (pag. 149) etc. Toate aceste pot fi opinii foarte filantropice, dar nu sunt romane. împăratul roman, care ne-a adus pe noi m Dacia, şi toţi împăraţii romani câţi ne-au stăpânit erau absoluţi, despoţi în toată forma, autorizaţi de dreptul public al

st atuissetomnes Quirites tenerentur". Plin. *h.n.* 16, 10, 37: „Q. *Hortensius dictator cum plebs secessisset in lanicidum, legem in Aescideto tulit, ut quod ea tussisset omnes Quirites teneret".* Gaius, 1,3: *„olirn patricii dicebant se plebis scitis non teneri, quia sine auctoritate eorum facta essent; sed postea Hortensia lata est, qua caiUum est, ut plebis scita universum populam tenerent, itaque eo modo legibus exaequata sunt"* (Comp. *Inst.,* 1, 2, 4). Foinponius, *Dig,* 1, 2, 2, 8: *„quia multae discordiae nascebantur de plebis s atispro legibusplacuit et ea observări lege Hortensia, et itafactum est, ut inter plebis scita et legem species constituendi interesset, potestas autem eadem esset".*

romanilor de a fi aşa. Consiliul celor mai înţelepţi, de care vorbeşte d. Barnuţiu, nu însemnează nimic. De la sine se înţelege că orce împărat va avea sfătuitori mai mult sau mai puţin înţelepţi; din contră, anume la guvernele despotice se produc asemenea consilii de stat, compuse din oamenii intimi ai curţii, cari joacă rolurile cele mari şi de regulă funeste în stat, în mijlocul cărora se află vatra intrigilor, din care se formează camarilele etc. întrebarea este totdeauna: cine numeşte consilierii şi ce competinţă au? Dacă tot prinţul îi numeşte şi dacă rămâne tot în a lui liberă dispoziţie de a le urma sfatul sau nu, atunci avem tocmai ceea ce se cheamă absolutism sau despotic

Şi un asemenea absolutism despotic era la romani. Gaius 0 spune cu deplină lămurire că împăraţii decretează legi prin edicte şi chiar prin simple scrisori, şi că niciodată nu s-a pus la îndoială puterea de legi a acestor ordine[1]; iar Ulpian zice că ceea ce-i place prinţului are putere de lege, fiindcă prin *lex regia* 1 s-a conferit lui întreaga potestate legislativă.[2]

Aceste sunt texte pozitive ale juriştilor romani, şi în faţa lor nimeni, dacă admite o dată dreptul roman, nu ne mai poate produce iluzia unui prinţ „responsabil", supus legilor, ascultător de sfatul poporului, şi alte asemenea sentimentalităţi moderne, care au putut exista în închipuirea d-lui Barnuţiu, dar care nu au existat niciodată în jurisprudenţa romană.

însă cea mai gravă din erorile istorice ale d-lui Barnuţiu este cea relativă la cestiunea proprietăţii fonciare, la *agrul*

[1] Gai., I, 5: *„Constitutio principis est quod imperator decreto, vel edicto, vel epistola constituit; nec um.quam dubitatum est, quîn id legis vicem obtineat, cum ipse imperator per legem imperium accipiat".*

[2] Ulpianus, L. I. pr. *D. de constitutionibusprincipum* (I, 4): *„Quod principi placuit, legis habet vigorem, ut pote cum lege regia, quae de imperio ejus lata est, populus ei et in eum omne suum imperium etpotestatem corn ferat. — Quodcunque igitur imperator per epistolam et subscriptionem statuit vel congnoscens decrevit, vel de plano interlociUus est, vel edicto praecepit, legem esse constat."*

public. Am arătat la începutul criticei noastre, unde vorbeam de consecinţele practice ale scoalei Barnuţiu, că ideea răposatului magistru în această privinţă era de a se lua din mâna proprietarilor moşiile lor şi de a se împărţi între toţi, rămâind a se determina de către stat modul şi câtăţimea flecarii posesiuni.

Citâm acum cele mai importante din dovezile istorice pe care scrierea d-lui Barnuţiu vrea să se razime în această privinţă:

„Nece unul dein scopurile naţiunii romane nu e cu potentia, pana candu vor fi Românii condemnati la paupertate afora de altele si prein impartirea cea de astadi a teritorului natiunale.

In contra acestei perniciose degenerări a proprietăţi române dela scopurile sale s'au declaratu si s'au luptatu dereptulu romanu in tote timpurile, s'au declaratu si s'au luptatu cei mai mari atatu in Itali'a catu si in Daci'a; ec'a orecare documente despre acestu belu sacru agrariu:

Consulele *Sp. Cassiu* (485 a.C.) au proieptatu, ca *se se imparta agrii câştigaţi cu armele* atatu intre plebe catu si între soci. Ce e dreptu, elu au fostu condamnam la morte de curiele patriciloru, dar legea agraria n'au muritu de impreună cu elu.

Legea Thoria agraria (111 ani a.C): «care locu, agru, edificiu s'au datu, asemnatu, se fia aceluia, căruia s'au datu prein lege si plebiscitu si altul se nu lu aiba, se nu lu poseda, se nu lu folosesca, *nece* se se *despolia* de posesiunea lui (neive eo agro, loco, edificio *spolietur).*

Care agru locu s'au datu *sateniloru* in tier'a Italiei... acel'a se nu ‹‹ *venda* almentre de cumu are a se *vende* dupa acesta lege».

Legea Licinia (365 a.C): «se nu pota ave, tiene, posede jiimene dupa acesta lege suptu nece unu dereptu seu titlu modu mai mare de 500 jugere, 100 de vite mari, 500 mici.

De cate ori va jube poporulu Romanu a se imparti agrulu prein curatori, se nu se asemne mai pucine jugre de siepte.

După ce va fi adusa (perlata) acesta lege, Parentii, Calării, Plebea si chiaru totu poporulu Romanu se jure ca o va serba cu santitate (sancte se servaturum jurato).

Totu agrulu ce va ave, va tiene, va posede cineva peste modulu ptescrisu se i se iee, si se se imparta cu pretiu ecu (aequo pretio) la pauperii ce n'au agru.»

Tiberiu Gracchu (132 a.C.) au propusu renovarea legii *Licinie,* 500 jugere pentru fiecare cive romanu, 250 jugere pentru fiecare copilu subtu potestatea patria. Elu au cadiutu cu 300 dein popotu, dar legea au resuscitat'o frate-seu *Caiu Gracchu* (120 a.C), elu inca au fostu omoritu, dein preuna cu vreuna trei sute, dar' poporulu recunoscatoriu au redicatu statue amenduroru fratiloru si i au numitu *confesori ai libertăţii,* si legea agraria n'a muritu cu ei.

Legea Sempronia: «Totu agrulu ce va lua cineva prein impartire si asemnare, pre acel'a se n'aiba voia elu si eredele lui a lu transcrie, a lu aliena, a lu vende altuia».

Legea Iulia de agrorum divisione: «De va posede cineva mai multu de catu e permisu prein legea *Licinia,* totuşi cei XX de bărbaţi se nu-lu scota dein posesiune in contra vointie sale.

De nu va ajunge agrulu publicu, cei XX de bărbaţi se cumpere catu va fi de ajunsu de la cei ce vor voi a vende.

Pretiul fundilor de cumperatu se nu se permită arbitrului celor XX bărbaţi, ci se se solba posesoriloru dupa censulu dein urma.

Celu ce va lua agru dein acesta lege a nostra, elu si eredele lui se n'aiba potere a lu vende in XX ani de la asemnare.

Celu ce va mişca dein locu, dolo malo, terminii statuiti, se fia condemnatu a da pentru fiacare terminu, de cate ori va face, cate cinci dieci auri in profitul coloniei in alu căreia agru se va face un'a ca aceea.

Senatulu si poporulu Romanu se jure ca va serba cu sanctitate acesta lege...»

Prin urmare, Românii au dereptu a postula nu numai revisiunea codiciloru, ci si institutiuniloru, care i'au lipsitu de mosi'a parentesca si de libertatea lor cea originaria.

Cu acest'a statulu Românu e *datoriu naţiunii Române, adecă sie'si;* elu nece ca pote se mai amâne implenirea acestei detorie fora de a'si nega originea sa romana si esistentia sa.

Prein improprietatea Romaniloru, proprietatea cea mare de astadi, institutiune feudale si ostile naţiunei Române, s'ar face proprietate si institutiune Romana cumu au fostu; astadi ea redica atatu libertatea Romaniloru catu si valoarea si esenti'a adeveratei proprietăţi" (pag. 126, 127, 128, 131, 132).

Din acest lung citat rezultă opinia d-lui Barnuţiu că în contra împărţirii de astăzi a proprietăţii fonciare s-ar fi „declarat şi luptat dreptul roman" şi că „prin urmare" românii cei fără proprietate au dreptul să-şi ceară înapoi „moşia părintească" de la cei ce o posed, mai ales de la marii proprietari.

însă textele citate de d-sa din dreptul roman nu probează aceasta, şi nici un text nu o poate proba, fiindcă nu este. Spre dovadă, vom căuta mai întâi să explicăm natura *agruluipublic* şi apoi să arătăm jurisprudenţa lui din chiar citatele reproduse mai sus.

Agrul public este pământul câştigat statului roman prin subjugarea unei ţări, uneori şi prin donaţiune. Cea mai mare parte a acestui pământ era la început domeniu al statului şi se îngăduia cetăţenilor spre întrebuinţare cu plată *(possessiones),* iar dacă pământul nu era cultivat, se lăsa în ocupaţiunea lor, însă tot cu o mică dajdie *(loca relicta).* Acele posesii însă puteau să fie vândute şi moştenite de către cetăţeni. Astfel fiind, posesiunile primitive tindeau chiar în timpurile cele dintâi să devie proprietate privată şi prin urmare plata posesiei să devie un simplu impozit fonciar. După l i l a . Ch., prin aşa-numita *lex Thoria,* ele devin cu totul proprietate privată, fără nici un impozit.

De aci rezultă necesitatea de a distinge în fiecare epocă dacă este vorba de un agru public moştenit de mai nainte, sau de un agru public nou, care atunci se dobândeşte de statul roman Şi în privinţa căruia se naşte cerinţa de a se împărţi *(assignari)* m mod egal între toţi.

Orunde apare această cestiune în dreptul roman, are două cuprinderi distinse: 1) o recunoaştere a posesiei celei vechi; 2) dispoziţii asupra împărţirii agrului celui nou. Cu cât ne depărtăm mai mult de timpul lui Licinius Stolo (367 a. Chr.), cu atât acea recunoaştere este mai formală şi mai întinsă, aşa mcât în ultimul secol înainte de Christos şi în tot timpul după Christos, prin urmare şi în tot timpul în care am fost noi, cei din Dacia, sub Imperiul roman, nu se află nici o singură lege

în dreptul roman care să fi atacat vechile proprietăţi moştenite de pământ provenit din agrul public, ci, din contră, toate le recunosc ca proprietate privată. Ultima încercare de a face un asemenea atac este revoluţia lui Caius Sempr. Gracchus (121 a. Chr.), care rămâne fără rezultat.

După această expunere a adevăratei stări de lucruri, trecem la documentele d-lui Barnuţiu „despre acest bel sacru agrariu"[1] în tot dreptul roman.

1) Consulul Sp. Cassiu (485 a. Chr.) a proiectat împărţirea agrului public.

Dar acest proiect trecu t-a în dreptul public roman? Nu; Sp. Cassiu a fost condamnat la moarte din cauza lui. Stranie confirmare a teoriei d-lui Barnuţiu!

2) Legea Thoria (111). Agrul public să fie al aceluia căruia i s-a dat şi care să nu fie despoiat de el.

Cum a putut d. Barnuţiu să citeze această lege în susţinerea opiniei sale!

Aşa-numita legea Thoria de 111 a. Chr. este o lege prin care tocmai aristocraţii proprietari, din reacţiune violentă în contra încercării Gracchilor, şi spre a nimici o dată pentru totdeauna asemenea atacuri în contra posesorilor agrului public, au izbutit a decreta că posedarea agrului public din partea lor, chiar cea abuzivă şi exorbitantă, este bună şi sfântă, că ar fi o prădare, o spoliare când li s-ar lua, că ea trebuie chiar să fie prefăcută în proprietate privată a lor (pe când mai nainte s-ar fi putut considera numai ca o luare în posesie de la stat), şi, în fine, că asemenea posesii să fie scutite chiar de contribuţii.

Această „lex Thoria" este anularea juridică a orcării încercări de a mai reveni la *ager publicus,* şi un profesor al unei facultăţi de drept s-a găsit să o citeze ca document pentru a începe astăzi la noi lupta agrului public în contra unor proprietăţi de sute de ani! Faţă cu asemenea fapt, ne abţinem de la

[1] Remarcaţi expresia: război sfânt pentru moşie.

orce altă critică a noastră şi citām numai cele două texte cunoscute din autorii antici, prin care se explică înţelesul legii în cestiune: „(După moartea lui Gracchus) proprietarii cei bogaţi despoiară din nou cu violenţă pe cei săraci sub diferite pretexte. Astfel, soarta acestora deveni tot mai tristă, şi, în fine, Sp. Thorius făcu să se voteze o lege care anula absolut pe cea agrară şi consolida proprietăţile în manile a chiar posesorilor lor. Fiind astfel proiectul lui Gracchus, care ar fi fost aşa de folositor republicei, dacă s-ar fi putut realiza, nimicit prin asemenea dispoziţii viclene, se mai adaugă, în fine, o lege, care suprima şi impozitul bănesc de pe acele proprietăţi" (Appianus Alex., *De Civil. Rom. Bell.,* I, 27). „Sp. Thorius, prin o lege viţioasă şi nefolositoare, a desfiinţat impozitul de pe agrul public" (Cicero, *Brutus,* 36).

3) Al treilea document al d-lui Barnuţiu este: Legea Licinia (365 a. Chr.), care dispune că din agrul public vechi să nu aibă nimeni mai mult decât 500 de jugere etc, iar din cel ce se va împărţi de acum înainte să se dea fiecărui cel puţin 7. Aceasta probează că, pe când la agrul public *viitor* se fixează un minimum de egalitate, pentru posesiunile vechi se sancţionează prin lege ocuparea abuzivă de 500 jugere, cifră enormă, şi care nu putea produce decât peirea proprietăţilor celor mici care mai rămăseseră.[1] Dar şi aşa cum era, legea a fost fără efect durabil, căci,

4) Tiberius Gracchus (la 132 a. Chr.) propune renovarea legii Licinie, prin urmare ea nu se mai observa. însă măcar această propunere devenit-a drept public al romanilor? Nu; Tiberius Gracchus este ucis din cauza ei.

5) Frate-său Caius Sempronius (121 a. Chr.) renoieşte propunerea, însă şi el este ucis din cauza ei.

[1] Din care cauză Mommsen presupune *(Rom. Gesch.,* I, pag. 275, ed. II) că Licinius Stolo a lucrat mai mult în interesul proprietarilor celor mari cu intenţiunea de a deturna tendenţele plebeilor săraci, şi citează pentru aceasta şi faptul semnificativ că Licinius Stolo a fost unul din cei dintâi condamnaţi pentru excesul acelui *maximum* de 500 de jugere.

Ce să continuăm mai departe? După C. Sempr. Gracchus vine citata „lex Thoria" de la 111 a. Chr., care desfiinţează orce lege agrarie şi face din posesiunile agrului public proprietăţi private. Şi de aceea vedem legile posterioare mărginindu-se cât pentru vechile posesii în recunoaşterea lor, aşa, d.e.,

6) *Legea Julia de agrorum divisione* (59 a. Chr.) citată de d. Barnuţiu: de va posede cineva chiar mai mult decât e permis prin legea Licinia, totuş, să nu fie scos din posesie în contra voinţei sale etc.

Rezumând acum observările noastre critice asupra demonstraţiei d-lui Barnuţiu în această privinţă, constatăm că *dreptul public* al romanilor, aşa precum îl citează d-sa, nu ar putea sprijini niciodată un atac în contra proprietăţilor actuale din România, fiindcă din „documentele" d-sale unele probează tocmai contrariul de ceea ce voieşte d-sa, altele explică teoria d-sale numai în privinţa agrului nou, însă confirmă posesiile vechi, altele, în fine, nu sunt drept public, ci numai proiecte de legi anulate cu energie din momentul naşterii lor, tendinţe şi aspiraţii ale unui partid politic la romani, dar nu legi realizate în dreptul lor public.

Prin urmare, d. Barnuţiu numai atunci s-ar putea provoca la legile agrarie ale romanilor în susţinerea opiniei d-sale, când am câştiga noi un agru public nou, d. e. am cuceri o parte din Turcia[1] şi când s-ar naşte întrebarea cum să împărţim teritoriul ei public. Dar când este vorba numai de împărţirea actuală a pământului României, d. Barnuţiu nu are cuvânt să înceapă „belul sacru" în contra proprietăţii cu dreptul roman, şi cea mai bună dovadă că nu are cuvânt este tocmai uciderea lui Tib. şi Sempr. Gracchus, care dă scoalei Barnuţiu o lecţie despre soarta ce ar aştepta-o şi pe ea când am fi noi acei romani al căror drept public pretind d-lor să ni-l explice în acest mod.

[1] Cum am şi cucerit Dobrogea la 1878. Notă la edit. actuală. [1908 - *n. ed*]

Ce e drept, d. Barnuţiu se mângâie de uciderea Gracchilor cu aceea că „poporul le-a ridicat statuie"; însă şi aci ar fi uşor de dovedit că totuş *juriştii* romani (fiindcă e vorba de dreptul public al romanilor) nu au încetat a numi încercarea Gracchilor o încercare criminală şi a lăuda pe cei ce i-au ucis; şi, pentru a termina şirul citaţiilor d-lui Barnuţiu, vom adăoga şi noi un citat roman, care are avantagiul de a fi cunoscut de toată lumea: „De mult, Catilina - se adresează un consul republican către acesta - aş fi trebuit să te trimet la moarte: au nu ştim noi cum pe Tib. Gracchus, care începuse numai a clătina ordinea republicei, îl ucise P. Scipio, celebrul nostru compatriot!" Aceste cuvinte le pronunţă în prima sa oraţie catilinară Cicero republicanul, autorul de predilecţie al d-lui Barnuţiu, despre care zice d-sa ca să ne ţinem „de gloria şi onoare a-i studia cărţile, fiindcă *a fostu una data celu de antaniu politicu in lume, si magistrulu tuturor seculilor in politica*" (pag. 156).

Cetitorii care au avut răbdarea să urmeze critica noastră pană aci îşi vor fi format din cele zise o idee destul de lămurită despre valoarea argumentelor d-lui Barnuţiu, întru cât se razimă pe dreptul roman; şi acum ne rămâne numai să examinăm valoarea demonstraţiei d-sale într-o parte a cărţii, unde nu se putea răzima pe acel drept: în chestia principelui străin.

Din norocire pentru noi, chestia principelui străin este hotărâtă, şi hotărâtă într-un mod contrar ideilor scoalei răposatului profesor. Această hotărâre ne pune în stare să judecăm argumentele d-lui Barnuţiu din practică, comparând întâmplările de care ne amenința d-sa, dacă am alege un principe străin, cu starea actuală a noastră după ce l-am ales.

D. Barnuţiu arată mai ales următoarele consecinţe ale introducerii unui domn străin:

1 • Naţiunea română şi teritoriul român ar înceta să fie liber.

„Nece una naţiune fora de teritoriu liberii nu pote fi libera; dara teritoriulu supusu unui Domnu strainu nu e liberu; asia dara nece naţiunea supusă la Domnu strainu înca nu e libera" (pag. 158).

2. „Domnul străin va umplea ţara de străini, va da din capul locului o direcţie străină la toată administraţia şi educaţia publică; spre acest scop el se va «îngrădi» cu oameni din naţiunea sa, iar pe români îi va da la o parte" (pag. 162).

3. „El va ridica toate libertăţile românilor şi, înainte de toate, libertatea presei" (pag. 263).

4. „Contribuţiile şi veniturile ţărei nu le va întoarce spre folosul românilor, ci cu aceste va transporta coloni străini pe pământul românilor" (pag. 163).

5. „Domnul străin va da în manile străinilor şi industria şi comerciul care se mai exercită astăzi de români" (pag. 164).

6. „De aci înainte, nici un român nu se va mai naşte liber, ci fiecare se va naşte sclavul domnului străin" (pag. 165).

7. „Averea ţărei va fi averea domnului străin" (pag. 166).

8. „Domnul străin ereditar va preferi românilor pe toţi perucherii străini, pe toţi renegaţii şi veneticii care ar avea vreo capacitate de a înşela pe români, de a-i stoarce şi de a-i face ca să le fie ruşine de numele lor" (pag. 169).

Pentru a cruţa gustul cetitorului şi simţimântul de bună-cuvinţă, ne oprim de a mai înmulţi asemenea citări. Cele reproduse **pană** aci sunt prea de ajuns spre a dovedi valoarea ideilor scoalei Barnuţiu în această privinţă şi - lipsa de tact de a le publica în timpul de faţă.

Prevederile magistrului ei, după cum toţi ne-am încredinţat astăzi, nu s-au realizat, ci s-a realizat contrarul lor. In ceea ce priveşte partea dreptului public din acele prevederi, eroarea lor era de la început manifestă, ameninţările d-lui Barnuţiu despre pierderea libertăţii teritoriului şi pierderea averii naţionale sub domnul străin erau numai o nouă dovada de confuzia istorică ce domneşte în toată cartea d-sale. Acele pericole s-ar fi putut referi la timpurile feodale, pe care însâ de la revoluţia franceză încoace le-a învins Europa o dată pentru totdeauna. Nici un principe dintr-o ţară a Europei apusene nu se mai gândeşte astăzi să confunde statul cu persoana sa, averea

statului cu averea sa privată. Atât regii Prusiei, Engliterii şi Italiei, cât şi împăraţii Franţei şi Austriei primesc sub forma listei civile un salariu de la stat ca cei dintâi funcţionari ai lui, şi veniturile şi cheltuielile statului se fixează prin budgete publice separate, care n-au nimic a face cu averea principilor. A ignora asemenea lucruri de pe catedră ar vrea să zică a specula cu neştiinţa auditorilor pentru a le introduce în cap o confuzie, potrivită poate cu interesul unui partid, dar nu cu interesul adevărului.

Iar în ceea ce se atinge de urmările practice ale principelui străin în privinţa naţionalităţii, s-a întâmplat ceea ce putea să prevadă orce om cu minte şi cu bună-credinţă că se va întâmpla: în loc ca principele străin să ne fi înstrăinat pe noi, el s-a indigenat pe sine, şi nu noi tindem a ne face germani; ci germanul tinde a se face român.

Şi dacă este vorba de temut, ne cerem voie să spunem că singura noastră temere ar fi astăzi nu că noi vom deveni vreodată germani, lucru imposibil, dar că principele german ar putea deveni - prea român.

III

MODUL PERTRACTĂRII

După ce am arătat ideile principale ale scoalei Barnuţiu şi valoarea demonstrării lor, ne rămâne să vorbim despre modul pertractării şi stilul scrierii ce ne ocupă.

Vom căuta şi aici, ca şi în observările precedente, să punem Pe cetitori în stare prin citate numeroase din cartea autorului Sa~şi formeze înşii o opinie nepărtinitoare.

Ceea ce de la început ne-a surprins la cetire a fost lipsa de ^ţeles preciz al cuvintelor întrebuinţate şi contrazicerea în care Se pun unele pasage cu celelalte şi, prin urmare, se anulează

reciproc. Impresia produsă prin această manieră este din cele mai neplăcute; toată fraza are aerul de a permite două înţelesuri contrare şi toată demonstraţiunea păcătuieşte prin eroarea logică numită *quaternio terminorum.*

Analizaţi, d.e., un pasagiu ca acesta:

„Domnii Romaniloru n'au fost *neresponsabili* cumu au fostu si sunt dominatorii feudali".

„Adevăratu ca Românii n'au esecutatu pre Domnii loru ca Anglii si Francii cei civilisati: totuşi si ei i'au judecatu, si pre unii i au numit buni si mari, pre alţii rei si cumpliţi. Apoteosile si sentintiele lor sunt scrise in analele si in animele Romaniloru: *Radu cel mare, Alexandru* si *Stefanu celu bunu si mare, Aronu celu cumplitu &* "

Nu vrea să zică aceasta a-şi bate joc de înţelegerea cetitorului? *Responsabil* în înţelesul dreptului public este acela care poate fi dat în judecata unei autorităţi constituite a statului şi condamnat de acesta. Un domnitor, un ministru etc, sunt, prin urmare, responsabili când la încetarea funcţiei pot fi traşi la răspundere pentru faptele lor şi daţi justiţiei civile sau criminale, în locul acesteia, d. Barnuţiu ne vorbeşte de judecata „în inima Românilor" şi în opinia istoricilor. Dar în acest chip şi ţarul Petru al Rusiei (Petru „cel mare") şi Ludovic XIV al Franţei *(le roi soleil)* şi *Charles lefaineant* erau responsabili, fiindcă s-au judecat de inimile oamenilor privaţi prin nişte epitete populare, şi toată argumentaţia responsabilităţii este un joc de cuvinte.

Alt exemplu. în § 97 d. Barnuţiu începe combaterile sale contra domnului străin prin a zice (pag. 150):

„Românii dein Daci'a s'au batutu necontenitu in contra dominatiunii straine".

Asemenea la pag. 157:

„Onorea fiecărei naţiuni se tiene de derepturile loru totu de un'a firme, nemutabili si nealienabili ca si libertatea ei, acumu a supune pre Români la *domni străini* va se dica a le ataca *onoarea naţionale,* fiendu desonore a fi una natione supusa la *străini;* precum acest'a au

demontratu-o si Germanii in dilele nostre candu s'au redicatu toti ca unulu in contra lui *Napoleone.*"

Aceeaş confuzie în cuvinte, aceeaş eroare în concluzie. Alta este domnul străin şi alta este dominaţia străină. Germanii nu s-au revoltat în contra persoanei lui Napoleon, ci în contra subjugării lor sub Franţa. însă fiindcă principele străin al României se ţine de casa Hohenzollern, România nu este supusă principatului Sigmaringen sau regatului Prusian, şi pericolele ce le arată d. Barnuţiu în dominaţia străină n-au a face cu chestia domnului străin.

Al treilea exemplu:

In § 57 d. Barnuţiu numără între probele despre dominaţia *continuă* a naţiei române asupra Daciei şi limba naţională ca cel mai preţios monument, care ne-a conservat o sumă de nume geografice romane, d.e. Ampoiul, Ardesiul, Calată, Câmpulungul, Iassii, Caracalul etc

Dar aceste nu pot proba *contmuitatea,* ci numai existenţa odinioară a românilor pe pământul Daciei, pe care nimeni n-a pus-o la îndoială. Pentru 20 de nume geografice romane în ţara noastră ni se pot arăta o sută de nume slavone (Milcovul, Dâmboviţa, Ialomiţa, Glavaciocu, Priscovu, Bucovăţul, Dobrovăţu, Popoveni, Lacriţa, Preajba, Ilfovu, Jilava etc, etc), care însă iarăş nu probează continuitatea domniei slavone peste noi, ci numai existenţa slavonilor odinioară în ţara noastră.

Al patrulea exemplu:

D. Barnuţiu, în § 73, se întreabă: cine e român? şi arată apoi între semnele adevăratului român şi *religiunea,* „fiindcă religiunea consacră naţionalitatea, aşa cât nu e nici un om mai nereligios decât cel ce *sacrifică* dreptul şi constituţia naţiunii ale la familii străine" (pag. 98).

Aceasta vrea să zică iarăş a se juca cu cuvântul *religiune.* Religia este o credinţă relativă la cele supranaturale, care după scopul şi spiritul ei nu a avut niciodată a face cu naţionalitatea pământească, ci, din contra, a avut totdeauna un caracter

cosmopolit; de aceea s-a şi zis că preotul, ca preot, nu are naţiune, şi de aceea, dacă noi am cădea, d.e. sub domnirea Rusiei, nu ar suferi religia noastră întru nimic, deşi ar suferi orce altă parte a existenţei noastre.

Alt exemplu:

„*Limb'a Romaniloru e limba unuipoporu republicanu;* si acesta institutiune si garanţia republicana e mai tare decatu tote; ea face ca poporulu se aiba comuniunea vietiei si libertatea spiritului, adecă se fia *republica* in sensulu celu naturale alu cuventului si atunci candu i s'au redicatu celealalte institutiuni si garanţie republicane.

Fiendu spiritul Românilor republicanu, pe care l'au conserbatu mii de ani in natur'a lui cea originaria, precumu areta limb'a lor republicana, nu pote fi mai acomodată pentru d'insii nece una forma de guberniu decatu form'a republicana" (pag. 143, 144).

Remarcaţi acum ce joc se face cu vorba republică. La pag. 80 ni se spune că românii, după ce au scăpat de bizantini şi de barbari, s-au învoit să fundeze „două republice sau ducate". Republice *sau* ducate!

Dar misterul se explică prin nota de la § 71:

„Ceea ce numescu alte naţiuni *stătu* noua se cuvine se numimu cu Romanii *republica,* nu numai pentruca asia cere firea limbei nostre, apoi ca statulu romănu pana astadi e *republica,* dar' si pentruca cuventulu *stătu,* ca si cuventulu *«guberniu»,* e forte ambiguu, si de aceea se pote suci forte usioru in defavoarea libertăţii."

„Atat'a autoritate avea numele *republica* si inaintea imperatoriloru, in catu de au si introdusu *Monarchi'a* o au numitu totu deun'a republica."

Noi în loc de *stat* să zicem *republica,* fiindcă cuvântul *stat* se poate suci. Dar când despoţii romani au păstrat pentru despoţiile lor tot numele de *republică,* nu s-a sucit republica? Şi dacă *republica* va să zică *stat,* atunci ce însemnează sus-citata laudă a *limbei noastre republicane,* care ne arată să nu alegem altă formă de stat decât cea republicană?

Alt exemplu. La pag. 9 aflăm următoarea explicare:

„Jureprudenti'a Romana e *«divinarum atque humanarum rerum notitia, justi atque injusti scientia»,* adecă jureprudenti'a Romana e *sistema* de adeveruri juridice si politice carile se deducu cu necesitate logica dein principiele supreme recunoscute si consentite de toti Romanii". (Sufragiul universal?)

Cuvintele latine *divinarum atque humanarwn rerum notitia, justi atque injusti scientia* însemnează pe româneşte: cunoştinţa lucrurilor divine şi umane, ştiinţa justului şi injustului. Comparaţi cu această traducere explicarea d-lui Barnuţiu, şi recunoaşteţi că la d-sa cuvintele latine sunt numai un pretext nepotrivit pentru a substitui ideile d-sale cu totul deosebite de textul latin.

în alte pasage, unde nu se vede de-a dreptul un joc de cuvinte, apare totuş o lipsă de orce înţeles folositor.

încă de mai înainte am citat faimoasa notă asupra împroprietăririi egale a românilor, în care d. Barnuţiu ne mărturiseşte că nu este chestie mai grea decât aceasta şi în loc să ne-o înlesnească prin luminile d-sale, ne spune numai că lasă *statului român* să o determine mai departe.

Tot aşa de folositoare sunt sfaturile asupra condiţiilor sub care să se consolideze unirea între România şi Moldova, chestie gravă pentru ţara noastră şi care merita o explicare lămurită din partea răposatului magistru. Iată ce spune d-sa:

„Unirea Moldovei si a tierei Române se fia *federatiuyiea* amenduroru suptu un Duce. Federaţiunea recunosce si respeptâ autonomia comuniloru, tienuturiloru si pre a amenduroru tieriloru, ele sacrifica numai atatu dein autonomi'a loru catu cere interesele publice a tota naţiunea Romana, in celelalte remanu libere si autonome.[1]

[1] Pe baza acestui pasagiu s-ar putea uni şcolarii lui Barnuţiu şi cu separatiştii din Iaşi.

Comunile si tierile Române prein federatiune nu pierdu nemica dein drepturile si folosele ce au avutu, si naţiunea cestiga *poterea,* pre care n'au avut'o nece una data si care'i e atatu de necesaria."

Vine apoi obligaţia de a reintroduce dreptul roman, apoi o frază contra principelui străin şi contra coloniilor străine - lucruri ce n-au a face cu condiţiile unirii - şi, în fine, la pag. 64 ni se spune:

„Nu e mai putinu periculosa lips'a *concentratiunii* necesairie, acesta e lips'a de potere si duce la anarchia.

Aci asia dar nu e nemica mai de doritu decatu ca Românii se nu se conducă in opera unirii de inspiratiuni straine, ci se se conducă de geniulu loru Românu cela ce i a conserbatu pana acumu."

Aşadar, teoria luminoasă prin care d. Barnuţiu prepară pe şcolarii săi din Iaşi la chestia cea grea a decentralizării este că Moldova să sacrifice din autonomia ei atât cât cere interesul naţiunii, iar pe de altă parte să nu fie lipsită de centralizare, căci ne-ar duce la anarhie.

Nu ştim dacă şcolarii d-sale sunt acum mai lămuriţi decât erau şi mai nainte asupra acestei întrebări.

Dar cele mai curioase pasage sunt acele unde d. Barnuţiu, din lipsă de gândire preciza sau de atenţie la ceea ce scrie, cade în contraziceri. D.e.:

„Fiendu societăţile unu dreptu naturale alu omenilor, potestatea n'are dreptu a le proibi, a le pune piedece si dificultăţi, ele se potu forma de catra cetatiani si fora de concesiune dein partea potestăţii" (pag. 103).

însă în contra *societăţilor secrete,* d.e. francmasoneria, trebuie să vie întru ajutor

„potestatea legelativa *proibindu-le* pre tote in forma. Potestatea legelativa are se determine ce societăţi se potu forma cu permisiunea ei, ce baserice, ce comunităţi, ce corporatiuni, ne fiendu nece dereptu, nece politicu a se forma atari fiientie *straine* pe teritoriulu natiunale: dupa legea romana *(L. 1. de colleg. D. quod cujuscunque universit.) corporatiunile, colegiale, comunile* se potu constitui numai cu permisiunea statului" (pag. 104).

Aşadar: românii, la pag. 103, sunt liberi să formeze societăţi fără *concesia* potestăţii, dar la pag. 104 societăţile lor nu se pot constitui fără *permisia* potestăţii.

Alt exemplu:

La pag. 41 se zice despre dreptul consuetudinal că „îşi are fundamentul în conştiinţa cea morală şi religioasă a poporului şi trăieşte în aceasta ca o tradiţie şi ereditate naţională", iar cel scris se naşte „comunemente" din arbitriuri şi din scopuri egoistice şi „contranaţionali". Insă la pag. 23 cetim:

„Dupa ce s'au dat legile regie, cea mai mare parte a dereptului consuetudinariu s'au prefacutu in dereptu scrisu, totuşi au remasu multe nescrise, dereptulu era *necertu (incerto jure,* Pomp. D. I., 2, L., 2 § 3) si judecii poteau se asupresca si se faca abusuri. Deci plebeii au cerutu codice, pre care se nu lu pota suci dupa arbitriulu loru consulii si judecii patriciani ce'si căutau numai interesulu propriu."

Dar cea mai însemnată şi mai periculoasă contrazicere a d-lui Barnuţiu este argumentarea d-sale din dreptul natural, cum noi avem suveranitatea peste teritoriul vechei Dacie.

„Cei ce sustienu, ca nu e nece unu dereptu naturale, si ca totu dereptulu e numai positivu si istoricu, sustienu totudeuna data, ca u e nece unu dereptu naturale nece pentru genţi, si ca totu *dereptulu* asia numitu *alu gentilom* (jus gentium) e aseminea numai *positivu* si *istoricu.*

Noi ne declaramu in contra acestei triste doptrine si aci cumu ne amu declaratu in dereptulu publicu internu si provocamu la raţiune, fontan'a derepturiloru omenesci, si la personalitatea gentilom, carea fiendu comune si naturale acestor' a tuturoru, se intielege, ca aceste deu se aiba si *derepturi naturali* unite cu raţiunea si cu personalitatea lor, derepturi mai vechi de catu ver ce autoritate seu conentiune, neviolabili si nedependenti de la aceste si de la poterea Ptecumpanitoria.

Esistu asia dera, afora de derepturile cele positive ale gentilom, pre care le au nascur si le schimba arbitriul celoru potenţi, si unu dereptu nascutu dein raţiunea gentiloru si nemutabile pre carele de si nu lu recunoscu congresele celoru potenţi, elu esiste cu tote aceste, pentru ca lu recunosce umanitatea ferecata in catene de acesti'a si condamnata la paupertate si nescientia; lu recunoscu gentile despoiate de personalitatea loru, sfasciate si condamnate de dereptulu positivu a fi proprietatea unoru familie fortunate care'si au edificatu palatiale loru pre mormentele aceloraşi; de la autoriratea lui suprema, ceea ce da voia asupritiloru a *respinge poterea cu potere,* 'si ascepta reinvierea si gentile pre care le au omoritu tirani'a positiva, si autorităţii lui cata se se supună tote gentile si tote derepturile istorice ale acestora si ale dominatoriloru loru, pentru ca acestu dereptu e mai vechiu de catu tote derepturile loru istorice, mai vechiu de catu istori'a" (pag. 181, 182, 183).

Foarte frumos zis! Să vedem, însă, în ce raport stau aceste cu Dacia:

„Prein *dereptulu teritoriului* intielegemu dereptulu de proprietate ce are universitatea naţiunii române asupr'a pamentului Daciei, carele in Moldov'a si in Tier'a Românesca in respeptu catra străini e *dominium plenum* (cumu dicu politicii) *si de jure si de facto;* in Besarabi'a si Bucovin'a inca e alu universităţii naţiunii Romane *si de jure si de facto,* ma e afeptatu cu sebitute rusesca si nemtiesca" (pag. 116).

întrebare: de unde derivă dreptul nostru, adică dreptul romanilor, asupra pământului Daciei? Cum, după pasagele elocuente ale d-lui Barnuţiu citate mai sus, întemeiază d-sa suveranitatea noastră teritorială?

Despre aceasta găsim numai o mică notă laterală la pag. 124 în următorul coprins: *„Romanilor eră solemne a lua agrii celor învinşi in belu si a-i de la ai lor ca premiu al viptorîei*

Orcine simte contrazicerea acestor rânduri cu acea argumentare din dreptul natural. Va să zică noi posedăm Dacia în contra dreptului natural invocat de d. Barnuţiu! Va să zică romanii au venit cu „putere precumpănitoare", au învins pe

daci, i-au despuiat de teritoriu şi l-au împărţit la ai lor, nimicind naţionalitatea supusă!

După asemenea început al suveranităţei noastre teritoriale, d. Barnuţiu ar fi făcut mai bine să nu invoce „personalitatea şi dreptul etern al ginţilor despoiate".

Cu cartea d-sale în mână Rusia şi-ar putea justifica subjugarea Basarabiei şi ar putea justifica o subjugare a României întregi, citind fraza citată din dreptul public al d-lui Barnuţiu: noi, ruşii, suntem ca romanii, nouă ne este „solemne" a lua agrii celor învinşi „in bel" şi a vă împărţi România între ruşi ca premiu al „viptoriei".

însă adevărul nu e nici în una, nici în ceealaltă din aceste două contraziceri ale d. Barnuţiu. Adevărul ne pare a fi în propoziţia că un popor are dreptul de existenţă naţională şi teritorială nu în urma naţionalităţii sale brute, ci numai în măsura contribuirii ei individuale la cultura omenească, şi, prin urmare, că un popor care a rămas indiferent când s-a spoliat de o parte a teritoriului său, de limba, de tradiţiile şi de legile sale, a meritat să le piardă, şi că, pe de altă parte, numai atunci ›a avea dreptul să-şi recâştige pământul pierdut când în mijlocul concurenţei cu vecinii săi întru însuşirea culturei se ›a arăta demn de vechea poziţie geografică la care aspiră şi de suveranitatea ce o reclamă.

Câteva cuvinte ne rămân de zis în privinţa stilului cărţii de care ne ocupăm. Două pasage scrise cu căldură şi bine mspirate ne-am făcut datoria să le reproducem: este întâi cel relativ la Constantin M. din § 44, citat în partea I a criticei noastre, este apoi acela despre dreptul naţionalităţilor subjugate, citat în partea aceasta.

Dar alte probe nu am întâlnit în cartea d-lui Barnuţiu, şi **Ulei** nu putem aştepta stil bun de ia un autor căruia i-am arătat ı‹ i critica de faţă un şir atât de mare de erori în contra logicei ?t de ambiguităţi limbistice.

Dacă totuş mai relevăm încă vreo câteva pasage relative la stilul d-lui Barnuţiu, este numai pentru a protesta din partea noastră în contra unor expresii ce nu ne par potrivite cu tonul de demnitate şi de bună-cuviinţă ce trebuie să caracterizeze scrierile ştiinţifice.

Despre „perucherii" ce, după opinia d-lui Barnuţiu, ni-i va aduce principele străin pentru a ne „stoarce" am vorbit mai sus. De acelaş calibru sunt următoarele expresii:

„Congresele si conferintiele principiloru aru fi numai congrese si conferintie de tâlhari, aseminea si conventiunile si traptatele loru asupr'a gentilom numai conventiuni si traptate de tâlhari" (pag. 182).

„în ultra domnii franci si italiani afora de aceea ce aru introduce absolutismu si in tierile Romaniloru, spre carele sunt aplecate tote dinastiele, ei am umple posturile cu de ai loru, si pre Românii injuriati si nemulţumiţi i aru trap ta ca pe rebeli. Apoi candu aru vede Românii pre domnulu francu seu italianu incungiuratu de toti arlechinii, fachinii si favoriţii culeşi de in tota Gali'a si Itali'a, si înaintaţi la grade inalte politice si militari cu delaturarea Romaniloru, si candu aru vede toate prensoriele României-unite pline de Români pusi în fera dereptu crimeni politici etc." (pag. 160).

„Se aiba Românii grigia speciale de marginile teritoriului loru câ se se intaresca cu locuitori Români pre malulu Dunării, care acum *efurata'* (pag. 141).

„Se nu fia condemnati Românii a tiene tote sâmbetele si serbatoriele jidovesci, si a'si cumpăra imbracamentulu, pana si pan ea de tote dilele de la jidovi, nemţi si alte *adunature &"* (pag. 106).

„Comuniunea utilităţii si *salictea tuturom* (salus omnium), pre care o doresce si o voesce totu Românulu areta si necesitatea comuniunii derepturiloru si a detorieloru, ca-ci ar' fi contradiptiune câ unii se se bucure numai de folosele unite cu proprietăţile intense, cu posturile grase" (pag. 181).

O altă înjosire, însă nu în expresii, ci din nenorocire mai adâncă, se află la pag. 11 :

„Jureprudenti'a Romana nu desparte sistem'a juridica si politica de catra morale si religiune, asia cumu fac politicii Franci si Germani mai nuoi; acesti'a credu câ legelatiunea cu atatu va fi mai deplinita cu cat va fi mai depărtata si mai desbracata de tote ideele si sentimentele naţiunii cele religiose, morali si omenesci."

Aceasta nu este adevărat, şi noi nu ne putem ascunde impresia ce ne-a rămas când am văzut o carte de şcoală deşteptând în spiritul studenţilor prin asemenea propuneri neexacte ura în contra culturei a două naţiuni, care ne sunt superioare în toate privinţele şi de la care avem încă multe de învăţat. Noi provocăm pe orcine să ne citeze un singur politic german sau francez care să fi crezut că legislaţia va fi cu atât mai bună cu cât va fi mai dezbrăcată de toate ideile religioase, morale şi omeneşti. Pană când nu ni se va da această dovadă, noi, din câtă cunoştinţă avem despre autorii *germani* şi *francezi,* repetăm că acea aserţiune este un neadevăr neiertat într-o carte de ştiinţă.

Ne oprim aci şi ne grăbim să terminăm această prea lungă critică.

Penibilă trebuie să fi fost impresia ei asupra cetitorilor, Penibilă a fost şi pentru noi lectura cărţii domnului Barnuţiu ?i sarcina de a o urmări în toate sinuozităţile ei.

Numele acestui bărbat şi meritele necontestate ce şi le-a dobândit în anii 1848 şi 1849 pentru românii transilvăneni, sub împrejurările cele mai grele, ne-au impus datoria de a ţinea samă şi de lucrarea sa ştiinţifică, şi nu este a noastră vina dacă singurul tribut ce l-am putut aduce reputaţiei sale a fost numai silinţa şi atenţia încordată cu care i-am cetit cartea.

Mai departe nu era în stare şi nu era în drept să meargă respectul nostru pentru Barnuţiu. O reputaţie câştigată în luptele din Transilvania de la 1848 şi '49 nu putea să prefacă eroarea în adevăr, fanatismul în umanitate, despotismul în Şcoală liberală. Şi dacă Simeon Barnuţiu a alunecat pe această cale falsă, tocmai numele lui ne-a provocat să-1 combatem şi

să-i respingem eroarea, pentru ca nu sub bandiera acestui nume cunoscut de români să se introducă contrabanda neadevărului în politica României libere.

O norocire pentru noi este că erorile fundamentale ale acestei şcoli sunt susţinute prin cartea magistrului ei într-un mod aşa de imperfect, cu argumente slabe, cu demonstraţii false şi cu o lipsă de spirit ştiinţific, precum n-am fi crezut cu putinţă să le aflăm într-o carte de ştiinţă. Fraza din prefaţiunea şcolarilor domnului Barnuţiu:

„Potemu asecura pe orcine ca in scrierile lui Barnuţiu generatiunea nostra si cea venitoria voru afla tablele dereptului natiunale alu Romaniloru, dein care voru invetia a trai ca naţiune libera, chiamata de a ave partea sa legitima in vieti'a poporeloru regenerate",

caracterizează - nu scrierile lui Barnuţiu, ci încrederea ce merită şcolarii săi.

Nu, nu, aceste nu sunt „tablele dreptului naţional" al românilor, ci vai de naţiunea noastră dacă conducerea ei s-ar inspira vreodată de asemenea principii. în contra lor trebuie să apelăm la adevărul nestrămutat şi să le spunem că regenerarea noastră nu poate începe decât în spiritul culturei moderne, iar nu prin reacţiune la dreptul roman, şi cu atât mai puţin prin rătăcirea la idei barbare ce niciodată nu au fost realizate la acel drept.

Contra atacului religiei creştine, dovedit din pasagele citate în critica noastră, vom aduce aminte scoalei Barnuţiu că cel dintâi progres adevărat al omenirii europene este datorit creştinismului, care a proclamat ideea egalităţii şi iubirii frăţeşti între toţi oamenii fără excepţie şi a răsturnat astfel cu drept cuvânt Imperiul roman, a cărui religie putea să „dedice temple virtuţii, concordiei şi legilor naţionale", dar nu putea să împedice una din petele cele mai negre care stigmatizează cultura unui popor, adecă sclavia, sclavie ridicată ia romani în sistem legal, admisă şi susţinută de dânşii în tot timpul, pusă chiar în fruntea

jurisprudenţei lor, a carii Institute despre dreptul persoanelor încep cu teribila frază: *Summa divisio de iurepersonarum haec est, quod omnes homines aut liberi sunt aut servi (Inst.,* I, 3 pr.), adică: cea mai înaltă împărţire a dreptului persoanelor este aceasta, că toţi oamenii sunt sau liberi sau sclavi.

Contra întregei tendinţe de a reintroduce dreptul roman la noi, de a reînvia prescriptele celor XII table, de a produce luptele agrului public, de a redeştepta politica agresivă a vechei metropole, opunem faptul decadenţei statului roman. Care a fost rezultatul politicei romane? După ce au învins pe rivalii lor, după ce cu o cruzime rară au ruinat (146 a. Ch.) vechea Cartagine, după ce la 133 au dărâmat şi Numantia, acum, când romanii se aflau afară din orce pericol extern, când în aparenţă erau în culmea puterii lor şi când aveau să ne dovedească valoarea lor de civilizaţie paşnică - acum ne desfăşoară un tablou de corupţie şi de decadenţă precum nu s-a mai văzut şi poate nu se va mai vedea în istoria Europei. De la 133 **pană** la 121 sunt revoluţiile Gracchilor, năbuşite cu fier şi cu sânge, la 110 apare Marius, la 88 este războiul civil cu Sulla, la 73 teribila răscoală a sclavilor, cari nu mai puteau suferi jugul dreptului roman, la 63 ruşinoasa revoluţie a lui Catilina, şi apoi nouă războaie civile între Cesar şi Pompeius, între triumviri Şi partidul republican, apoi, în fine, monarhia - şi ce monarhie! Primul succesor al lui August, Tiberiu, este o pildă de spaimă, care indignează conştiinţa istoricilor de 18 secole; după el vine Caligula cel nebun, înaintea căruia senatorii romani ajung la ultima turpitudine, apoi vine Claudiu cu faimosul regim al Mesalinelor şi Agripinelor, apoi Nero, tiranul proverbial al omenirii. Şi ceea ce este înspăimântător în acest tablou al istoriei romane nu este apariţia acestor figuri denaturate de oameni, dar este faptul că romanii le-au suferit, şi-au plecat capul sub jugul lor, au sfărâmat toată cultura lumii vechi pentru a primi *panem et circenses.*

Dar ce să descriem noi cu o pană modernă, bănuită de parţialitate, acele timpuri romane? Să lăsăm pe romani să vorbească, să-şi descrie înşii pe republicanii lor din secolul I înainte de Christos: „Romanii de astăzi - zice Sallustiu *(Catilina,* cap. XII şi XIII) - oamenii cei mai laşi ce se pot afla, cred că a face nedreptate este o probă de întrebuinţarea puterii. Neruşinarea, desfrânarea, toate viţiile au năvălit peste Roma. Bărbaţii se prostituie ca femeile, femeile îşi afişează în public neruşinarea lor; tinerimea, după ce şi-a risipit averea de la părinţi, se aruncă cu ardoare în crime; cu inimile pătate de toate relele, nu există pasiune de care s-ar putea lipsi, şi, pentru a o satisface, orce mijloc de a câştiga bani şi de a-i cheltui le este bun. într-un stat aşa de întins şi aşa de corupt, Catilina a putut cu cea mai mare uşurinţă, să grupeze în jurul său o mulţime de oameni dedaţi la toate crimele şi la toate viţiile!"

Iacă rezultatele dreptului public şi moravurilor romane!

Dar chiar abstracţie făcând de această dovadă istorică şi admiţând că dreptul public şi administraţia romanilor erau cele mai perfecte, totuş tendinţa de a începe îmbunătăţirea poporului nostru prin introducerea dreptului roman nu este mai puţin falsă şi periculoasă. Dacă romanii cei vechi au fost virtuoşi şi fericiţi în statul lor, cauza desigur nu a fost jurisprudenţa lor cea bună, ci, din contră, ei au fost cauza jurisprudenţei celei bune, şi aceasta a fost numai efectul virtuţii romane. Faceţi întâi pe poporul român mai cult şi mai activ, daţi-i prin şcoli bune şi prin o bună dezvoltare economică lumina şi independenţa de caracter a adevăratului cetăţean, şi apoi forma juridică, după care îşi va întocmi el relaţiunile sale publice şi private, va veni de la sine şi va fi acomodată stării sale de cultură. Dar nu începeţi cu regulamentare administrativă şi cu constituţie, căci de când e lumea nu s-a reglementat nici un popor prin legi şi prin guverne; ci legile şi guvernele au fost numai expresia incidentală, rezultatul extern al culturei interioare a unui popor, şi a aştepta cultura de la jurisprudenţă şi de la guvern vrea să zică a răsturna ordinea naturală, a introduce spiritul centralizării şi patronagiului guvernamental, a lua cetăţeanului încrederea în sine însuşi, acel preţios *selfgovernment,* care el singur plăteşte mai mult decât toate codificaţiile publice şi private şi care este unica bază solidă a adevăratei democraţii.

Contra ultimei consecinţe a scoalei Barnuţiu de a opri comerciul străinilor şi de a goni pe toţi străinii şi mai ales pe evrei afară din ţară ca periculoşi existenţei române, opunem ideile fundamentale de umanitate şi de liberalism pe care, sub nici un cuvânt, pentru nici un timp şi cu nici un pretext, nu este permis a le înfrânge.

Mulţimea străinilor şi în special a evreilor în ţara noastră este un simptom al unui mare rău, nimeni nu o neagă. Dar ce mijloc nechibzuit de a ataca simptomul şi de a lăsa răul!

Răul nostru este lipsa de activitate economică şi lipsa de cunoştinţe în poporul român. O dată aceste defecte date, tot comerciul şi toată ştiinţa trebuiau să devie străine, şi străinii au fost prin urmare în mijlocul răului reprezentanţii părţei celei bune, de care nu se poate lipsi un stat fără a peri. Evreii au înlesnit la noi activitatea comercială, şcoalele din Franţa şi din Germania ne-au dat ideile de cultură. Noi numai atunci ne Putem lipsi de aceste auxiliare străine, când vom fi înşii în stare să le suplinim din propriul nostru fond naţional. Dar această suplinire se dovedeşte prin fapte pozitive, adică prin însăş activitatea noastră economică şi prin însăş inteligenţa noastră, dar nu prin negaţia existenţei străinilor. Pe evrei îi vom înlătura când vom fi tot aşa de activi ca şi dânşii, ideile germane şi franceze le vom înlocui când ale noastre vor fi tot aşa de mature solide. Pană când însă aceasta nu este, a începe persecuţia contra străinilor vrea să zică a desfrâna barbaria în contra libertăţii, a susţinea obscurantismul în contra inteligenţei.

Singura noastră cale de scăpare este lăţirea cunoştinţelor şi deşteptarea activităţii economice, şi orce timp care afară din aceste sfere ni se consumă cu intoleranţă şi cu exclusivismul aşa-numit naţional este un timp pierdut, spre ruinarea statului nostru.

„Naţionalitatea", dacă acest cuvânt vrea să aibă un merit şi o valoare, nu poate fi un pretext sub care să se ascundă lenea şi barbaria, şi ţinta noastră în viitor nu este de a ne păstra numai limba şi sângele şi teritoriul brut, fără altă aspiraţie mai nobilă. Pe această treaptă stau şi indienii sălbatici din America, dar de aceea indienii din America constituie o hordă, şi nu o naţiune. Limba şi sângele şi teritoriul sunt elemente preţioase ca mijloc spre un scop mai înalt, şi acest scop nu poate fi altul decât progresul civilizaţiei omeneşti prin toleranţă şi ştiinţă, prin bunăstare materială şi morală potrivită totdeauna cu gradul culturei unui popor. Dar a susţinea mijloacele prin un sistem care nimiceşte scopul este cea mai absurdă din toate rătăcirile politice ce se pot închipui.

Ceea ce nimeni n-ar fi crezut cu putinţă în secolul al XlX-lea la noi s-a întâmplat. S-au găsit profesori din învăţământul public şi bărbaţi din aşa-numitul partid liberal care să se facă agenţii motori ai persecuţiei, s-au găsit preoţi creştini care sa se fălească în adunări publice cu ura ce o poartă în contra de-aproapelui lor de altă credinţă politică sau religioasă. Şi unii, şi alţii au uitat raţiunea existenţei lor, au uitat că ştiinţa şi libertatea sunt focarul toleranţei umanitare, au uitat că religia creştină este iubirea necondiţionată a tutulor oamenilor fără excepţie.

în orce masă de popor, şi cu atât mai mult în masa unui popor încă incult, există pe lângă însuşirile cele bune şi un instinct primitiv, teluric, brutal, pe care toţi oamenii de bine şi toate dispoziţiile salutare caută să-1 ţie în ascuns, să nu-i permită ieşirea la lumina zilei, de care nu este vrednic. în acest instinct se concentrează relele naturei omeneşti: lenea, injustiţia, invidia contra celui mai bun şi cruzimea sângeroasă. Să nu ne atingem, să nu ne dezlegăm acest element animal! Secole nu sunt de ajuns pentru a-1 înfrâna şi a readuce poporul pe calea adevărului şi a binelui, şi adese sunt ruine nereparabile singura rămăşiţă ce atestă existenţa lui de odinioară.

Apelul la acest instinct inimic naturei omeneşti - iacă rezultatul fatal la care ne-ar duce şcoala lui Barnuţiu.

Din norocire, noi nu suntem încă aşa de departe, sunt numai încercări, încercări de-abia teoretice, care tind să ne împingă spre acea prăpastie.

însă de aceea ne-a fost o datorie de a dezvăli sistemul în toată goliciunea lui şi de a-1 combate, pentru ca oamenii de bun-simţ, adevăraţii prieteni ai naţiunii române, să ştie unde vor să ne ducă tendenţele scoalei Barnuţiu.

Ceea ce ne susţine curagiul în mijlocul acestei confuzii a timpului este încrederea neclintită că dacă s-a întâmplat vreodată ca civilizaţia să învingă barbaria, nu s-a întâmplat niciodată ca barbaria să învingă în mod durabil civilizaţia, şi în lupta acestor două elemente nu încape îndoială al cui va fi viitorul!

DESPRE PROGRESUL ADEVĂRULUL INJUDECAREA LUCRĂRILOR LITERARE

(PUBLICAT ÎNTÂI ÎN
«ALMANAHUL SOCIETATEI ACADEMICE «ROMÂNIA JUNĂ»"
DIN VIENA)

(1883)

Mulţi scriu şi multe se scriu în literatura lumii; multe idei trecătoare, foarte multe păreri greşite, unele adevăruri şi, din când în când, o creaţiune frumoasă.

Regele egiptean Thamus, după spusa lui Plato *(Phaedrus,* UX) din adânca vechime îşi arătase temerea că mare stricăciune va aduce scrierea între oameni, slăbindu-le memoria, dez-yăţându-i de la propria gândire şi deprinzându-i mai mult cu părerile altora despre înţelepciune decât cu însăş înţelepciunea.

La noi, ce e drept, se scrie mai puţin, dar tot se scrie câte Ceva; şi poate nu se va găsi de prisos ca să ne întrebăm odată ititr-un mod mai general: pentru ce scriem?

Scriem pentru a ne răspândi gândirea mai departe decât o duce vorba. Vorba nu poate trăi mult nici în timp, nici în spaţiu. Rostită acum, ea amuţeşte apoi: auzită aici, ea se pierde acolo. Uneori o prinde cel ce o aude şi îşi aduce aminte de ea, o poartă chiar din loc în loc. Dar tot nu mai este vorba dintâi; aducerea-aminte e necredincioasă; vorba purtată de altul nu e gândul vorbitorului, ci graiul purtătorului.

De aceea sunetul trecător caută a se transforma în litera statornică, şi ideea astfel întrupată, spărgând marginile

spaţiului şi momentului, tinde a străbate în depărtarea locurilor şi în viitorul timpurilor.

Dar ce idee merită această transformare? Ce simţire poate fi menită a ieşi din marginea mai firească a simplului grai şi a se răspândi într-un popor întreg, poate în lumea largă, din generaţie în generaţie?

Numai acea idee şi acea simţire care prin coprinsul ei şi din chiar izvorul ei s-a înălţat peste interesul strâmt al individului şi a găsit în capul celui ce o produce acel prisos al concepţiunii care îi dă valoarea universală.

Nu scopul de a ajunge la un folos individual prin scriere; nu deşertăciunea de a te vedea trecut printre autori; nu ambiţiunea de a întrece pe alţii - nu aceste interese personale îţi dau dreptul de intrare în literatură. Numai entuziasmul impersonal pentru ceea ce ştii că este adevărat în gândirea ta şi pentru ceea ce simţi că este frumos în închipuirea ta, numai acesta îţi pune pe frunte semnul celor chemaţi. Şi dacă un tânăr cu minte şi cu inimă, dar care se îndoieşte încă de sine, ne-ar întreba: „Prin ce să cunosc dacă sunt printre cei aleşi?", i-am răspunde, repetând un aforism zis odinioară: „Acela are vocaţiune, care în momentul lucrării se uită pe sine".

Căci ceea ce împiedică atâţia oameni, dealtminteri inteligenţi, de a vedea bine, de a gândi adevărat şi de a scrie frumos şi ceea ce îi condamnă să rămâie totdeauna mediocri este tocmai mărginirea personalităţii lor la interese exclusiv individuale. Prin negura egoismului nu străbate lumina adevărului, nici căldura frumosului.

Aşadar, entuziasmul impersonal - iacă semnul hotărâtor al celor chemaţi!

Măsurată la această scară, cea mai mare parte a literaturii zilnice nici nu merită să existe, nici nu poate exista; şi daca se pare astăzi a fi, se vede mâine că nu este şi rămâne ca cum n-ar fi fost.

Să restrângem prin urmare, cercul cercetării noastre la literatura în propriul înţeles al cuvântului şi, după ce am văzut că cei ce scriu din chiar vocaţiune internă o fac pentru a răspândi o idee sau o simţire de valoare universală, să ne punem a doua întrebare: Cum lucrează o asemenea scriere asupra celorlalţi? Cum străbate ea în mulţime? Cum ajunge a fi, din gândul şi din simţirea unui om, gândul şi simţirea tutulor oamenilor de cultură? Cu alte cuvinte: cum se face progresul în recunoaşterea şi primirea adevărului?

Când vorbim dar aici de progresul adevărului, nu ne gândim la vreo abstracţiune metafizică; nu ne oprim la celebra îndoială a scepticului Pilat: ce este adevărul? Nici la cercetarea teoretică dacă există sau nu frumosul absolut. Tot aşa de puţin ne ocupăm de analizarea cauzelor şi efectelor progresului general al spiritului european, aşa cum au încercat-o Buckle şi Lecky.

Ci, dintr-un punct de vedere mai practic pentru noi, românii, dar şi mult mai modest, luăm în privire acele întâmplări ale vieţei intelectuale în care mişcarea de la o stare a opiniei publice mai înapoiată spre o stare mai perfectă s-a putut constata într-un mod netăgăduit în privinţa unor lucrări izolate din ştiinţă, artă şi îndeosebi din literatură.

In această mişcare a părerilor de la o generaţie Ia alta şi adeseori înlăuntrul aceleiaş generaţii aflăm o nouă specie de evoluţiune chiar în cercul mărginit al cercetării noastre: evoluţiunea psihologică în judecăţile literare. încercându-ne să analizăm - deşi numai într-o repede schiţare - această evoluţie m fazele ei fireşti, vom putea întrevedea totdeodată însăş formula progresului în recunoaşterea unui adevăr, fie şi relativ.

Pentru a înţelege mai bine despre ce ne este vorba, vom Cita mai întâi din viaţa intelectuală a altor popoare câteva exemple relative la cercetarea de faţă.

Teoria gravitaţiunii lui Newton, concepută de el încă pe la sfârşitul anului 1665, apare în 1687 sistematic dovedită în *Philosophiae naturalisprincipia mathematica*. Deşi această teorie

fundamentală este de un adevăr evident şi a fost de natură a introduce o întreagă reformă a astronomiei, totuş, lumea ştiinţifică în Franţa i s-a împotrivit la început cu desăvârşire. De-abia după 45 de ani, la 1732, încearcă Maupertuis a o susţinea şi a o apăra în contra celor ce o combat, şi încă la 1738 scrie Voltaire: *„La France est jusqu'à present le seul pays ou Ies theories de Newton en physique et de Boerhave en medecine soient combattues. Nous n 'avons pas encore de bons elements de physique; nous avons pour toute astronomie le livre de Bion, qui n 'est qu 'un râmas informe de quelques memoires de l'academie"* (Voltaire, Edit. Beuchot., voi. 57, corresp. 340).

Astăzi însă, şi de mai bine de un secol, nici un om de ştiinţă, nici în Franţa, nici aiurea, nu mai pune la îndoială legea gravitaţiunii lui Newton, şi progresul adevărului în această privinţă este făcut.

La 1677 se reprezintă pentru întâia dată *Phedra* lui Racine în Hotel de Bourgogne la Paris. în aceeaş seară şi în acelaşi oraş se reprezenta *Phedra* lui Pradon. în primul moment Pradon fu înălţat la cer prin laudele entuziaste ce i se dau, iar Racine se văzu părăsit şi aproape insultat de critica contimporană. Dar astăzi cine mai citeşte pe Pradon? Şi cine nu a citit *Phedra* lui Racine? întregul nume al lui Pradon s-ar fi perdut de mult în întunericul uitării dacă nu l-ar fi atins din când în când o rază nemilostivă din gloria lui Racine.

Opera lui Mozart *Don Juan* începe a se juca la Berlin în 1790, peste trei ani după cea dintâi reprezentare a ei în Praga. Succesul este mediocru, critica muzicală îi este nefavorabilă. Părerile momentului se rezumă în următoarele rânduri din *Musik-Zeitung&z* atunci: „Nu am auzit încă pe nici un cunoscător al artei muzicale zicând că Mozart este un artist corect, cu atâta mai puţin îl va declara o critică dreaptă de un cornponist adevărat şi cu inspiraţii frumoase". Astăzi însă nu se va găsi în Europa un cunoscător sau iubitor al muzicei care să nu se mire sau să nu râdă de o asemenea judecată.

în 15 aprilie 1784 se dă întâia reprezentare a tragediei „burgheze" a lui Schiller *Kabale und Liebe* şi în aceeaşi primăvară se publică tragedia şi prin tipar. Un arheolog şi gramatic foarte cunoscut pe atunci, Karl Philipp Moritz, rector la gimnaziul „Graues Kloster" şi mai pe urmă profesor al artelor frumoase la Academia din Berlin, face în *Vossische Zeitung* de la 21 iulie 1784 o recenziune asupra ei, în care zice, între altele: „Iacă un nou product, care este o ruşine pentru timpurile noastre. Ce frunte trebuie să aibă un autor când scrie şi tipăreşte asemenea absurdităţi! Şi cum trebuie să fie capul şi inima unui om care se poate uita cu plăcere la astfel de emanaţiuni ale spiritului său!" etc.

însă după vreo patru-cinci ani Moritz însuş ajunge a fi un admirator al lui Schiller, şi astăzi nu există nimeni în toată lumea literară care ar voi să subscrie acele rânduri ale criticului de la 1784.

Cine vrea să înmulţească asemenea amintiri literare găseşte întâmplări analoage în viaţa lui Goethe, ca şi în a lui Beethoven, m soarta lui Victor Hugo, ca şi în a lui Schopenhauer şi în sute de alte exemple.

în toate aceste cazuri s-a făcut un progres netăgăduit al adevărului în opinia publică, şi sarcina noastră este acum de a cerceta care sunt formele esenţiale de evoluţiune prin care frece acest progres pană la aşezarea lui definitivă.

Pentru a ne mărgini la împrejurările posibile ale propriei noastre stări de cultură, ne închipuim un june autor care, în acele excepţionale condiţii subiective despre care am vorbit, *Şi* înalţă concepţiunea pană la formularea unui adevăr nou pentru noi, fie în ştiinţă, fie în politică, fie în literatură.

Nu ne preocupăm de însuş cuprinsul acestui adevăr. Nu te destul ca el să fie izvorât din entuziasmul curat al autorului şi să se recunoască în noutatea sa relativă acel element de bună-credinţă impersonală care îi dă valoarea permanentă unei produceri esenţiale a chiar naturei omeneşti.

O dată adevărul conceput, autorul îi dă întruparea literară şi îl aduce în viaţa publică.

Presupunem că a ales un timp oportun şi că nu este vorba de o concepţiune în afară de atmosfera actualităţii, ci de o idee, deşi nouă, dar născută din chiar mijlocul luptelor intelectuale ale epocei în care trăieşte şi ale poporului din care s-a născut. Atunci prima întâmpinare din partea publicului şi totdeodată primul simptom natural al evoluţiunii spre progres este combaterea violentă din partea celor mai mulţi.

Căci ce este o idee sau o formă nouă în mişcarea intelectuală a unui popor dat? Este o idee ale carii premise au putut să existe în capul mai multora sau tutulor, dar a carii formulare mai clară se naşte numai în capul unuia care este şi autorul ei. Tocmai prin acest plus de putere intelectuală, prin care concluziunea sau formularea se încheagă numai în inteligenţa unuia, acest unui se deosebeşte de ceilalţi şi stă deasupra şi în afară de orizontul lor momentan.

însă este o proprietate caracteristică a fiecărei inteligenţe omeneşti de a se simţi de regulă îndeplinită în cercul ei, orcât de restrâns ar fi, şi fiecare cap, mai ales cel mediocru, este convins de sine însuş. Adevărat este pentru capul mediocru ceea ce s-a obişnuit să primească ca adevărat, în acest obicei îşi află îndestularea lui, şi orce noutate îi apare ca un duşman al liniştei lui sufleteşti. împotrivit la orce nouă încordare a inteligenţei, nedeprins şi nevolnic la munca intelectuală de a supune unei perpetue examinări fundamentul părerilor sale, el îşi are cercul inteligenţei închis, se opune noului adevăr şi, făcând aceasta, crede chiar că are în sine o mişcare în folosul inteligenţei, pe când, în fapt, nu are decât acea rezistenţă a inerţiei care stăpâneşte elementele intelectuale, ca şi pe cele *fizice*. Cel ce este mai viu în acest simţimânt al inerţiei caută să combată fapta literară a noului adevăr prin o scriere de luptă, şi această scriere găseşte cu necesitate un răsunet puternic în

toţi cari sunt de seama lui, adecă în marea majoritate a mediocrităţilor contimpurane. Aşa este şi nu poate să fie altfel.

Nu doară că orce combatere ar fi o dovadă pentru valoarea ideei combătute; dar se dovedeşte că orce idee de valoare este la început combătută.

însă dacă înţelegem în mod obiectiv că este aşa şi că a fost şi va fi totdeauna aşa, nu putem privi decât cu cea mai adâncă simpatie la junele autor în această fază a vieţii lui publice. Nu este uşor momentul în care ideea cea nouă, născută din adâncimile unui cap cugetător, încălzită la focul iubirii de adevăr, crescută prin concentrarea tutulor puterilor, părăseşte locaşul tainic al formării intelectuale şi, aruncată făr' de veste în zgomotul lumii dinafară, întâlneşte acea duşmană împotrivire ale cărei cauze necesare le-am arătat mai sus. Scriitorul, care crede a fi scăpat de munca încordării şi a fi câştigat acum dreptul la o recunoaştere a activităţii lui, se află faţă în faţă cu violenta tezistenţă a încunjurimii şi se vede iarăş aruncat în starea de mai nainte, care îi adresează veşnicul apel la sacrificiul de sine însuş. Nu cu pânzele desfăşurate îi pluteşte vasul spre marea senină, ci pe o luntre de scăpare reintră dinaintea furtunii în vechiul port al meditaţiunilor singuratice.

Aici însă se regăseşte pe sine, şi durerea dă acum sufletului său ultima consecraţiune şi o adâncime pană atunci necunoscută. Din ea trebuie să adune puteri nouă şi un nou sprijin mtru îndeplinirea menirii sale. Cu îndoită concentrare îşi reîncepe lucrarea, şi resignaţiunea, ce de-acum înainte apare fără voie în toate manifestările sale, le dă un farmec surprinzător, în curând felurite alte idei vin în ajutorul concepţiunii primiuve, dar nu mai năvălesc acum ca ploaia zgomotoasă de vară, ct se aşează lin, ca fulgii de zăpadă, peste lucrarea sa, o acopăr, ◦ ocrotesc şi îi dau o nouă înrodire. A venit iarna vieţei sale sufleteşti, timp de amorţire în aparenţă, dar în realitate timp de neobosită pregătire pentru renaşterea primăverii.

Şi această primăvară nu poate lipsi; evoluţiunea recunoaşterii adevărului intră cu necesitate în a doua fază a progresului ei.

Căci dacă este adevărat că ideea cea nouă întrece prin chiar aceasta capacitatea mediocrităţilor contimporane, este tot aşa de adevărat că ea trebuie să se afle în relaţie de înrudire cu minoritatea mai inteligentă a timpului ei. Punctul cel greu de trecut este numai că oamenii inteligenţi sunt de regulă ocupaţi cu un obiect propriu al gândirii lor şi sunt, prin urmare, mai retraşi din agitarea zilnicelor întâmplări. Insă tocmai aci rezistenţa mediocrităţilor îndeplineşte fără voie şi fără ştire, o funcţiune folositoare în viaţa publică. Strigătul lor de alarmă, repercutat în marea mulţime a celor ce le seamănă, dă mişcării intelectuale proporţiuni ce fără de aceasta nu le-ar fi avut şi o face să pătrundă cu necesitate în sfera de atenţiune a minorităţii inteligente, orcât de retrasă ar fi şi orcât de absorbită prin propriele gândiri.

De aci înainte soarta progresului este asigurată. Căci adevărata lui piedică nu era ignoranţa, ci ignorarea. Nu era trist pentru autorul ideei să se afle în faţa luptei celor ce-l combăteau, ci să rămâie în mijlocul indiferenţei celor ce l-ar fi putut înţelege; trist era să nu audă răsunetul din inimele înrudite, să nu vadă răsfrângerea în capetele congeniale, ci să simtă că ideea lui, născută pentru a trăi din viaţa tuturor, era ameninţată să piardă în propria ei singurătate.

Dar, printr-o ironie a soartei, tocmai această piedică sunt însărcinaţi să o ridice adversarii cei nepricepuţi.

O dată ideea ajunsă la cunoştinţa oamenilor eminenţi, ea este aşezată în domeniul ei predestinat, şi cu cât a fost mai violent atacată pană atunci, şi cu cât a fost mai rău înţeleasă şi mai cu intenţie denaturată, cu atât renaşterea ei în capetele cele nouă este acum mai puternică, fiindcă se află întărită acolo nu numai prin pătrunderea intelectuală, ci şi prin acel simţimânt de generozitate care se ridică în unele inimi omeneşti în contra orcării nedreptăţi.

Şi chiar atunci când ideea cea nouă nu intră de îndată şi fără de luptă în capetele eminente, ci se află şi aici în opoziţie cu părerile admise de mai nainte şi trebuie să-şi câştige pas cu pas locul ce i se cuvine, totuş, această luptă este de alt gen şi pe alt târâm decât lupta de mai nainte.

Nu mai este vorba de rezistenţa oarbă şi instinctivă a inerţiei, ci este vorba de însăş cumpănirea argumentelor, şi din lumina acestei discuţiuni rezultă cel mai mare folos pentru întemeierea adevărului. Pe de altă parte, tocmai acel fapt dă noilor adepţi, pe lângă puterea convingerii, şi o deosebită aptitudine pentru a conduce ideea mai departe spre succesul definitiv.

Căci nimic nu este mai greu în lume decât a înţelege pe altul, şi iarăş fără a-l înţelege este peste putinţă să-l convingi. A înţelege pe altul însă însemnează a avea sau a fi avut în sine o parte identică sau analoagă cu gândirea lui; cine nu a avut aceasta îi rămâne străin.

De aceea, adevăraţii luptători pentru progres sunt cei ce-au împărtăşit ei înşii mai nainte vechea eroare şi au găsit în chiar dezvoltarea lor internă argumentele pentru noul adevăr. Cu aceste argumente sunt acum în stare să adapteze adevărul la gradul şi la felul de inteligenţă al celorlalţi.

Din momentul acestei adaptări, progresul adevărului intră în a treia şi cea din urmă fază a evoluţiunii lui, în faza tecunoaşterii generale. Şi aici, ca în toate formele de viaţă, există lupta pentru existenţă. Capul cel eminent a primit ca moştenire o mai energică stăruinţă în gândire, o mai ingenioasă întrebuinţare a tutulor argumentelor spre întărire, şi, măsurându-se zi pe zi cu mediocrităţile ce-l încunjură, rezultatul nu poate fi altul decât supunerea lor sub autoritatea lui.

Pe de altă parte, vine un nou ajutor de la oamenii neprevenţi şi nepărtinitori, deşi, dealtminteri, indiferenţi. Acum şi ei se simt puşi în mişcare de vibrarea dezbaterilor şi nu pot face alta decât să lucreze în înţelesul adevărului celui nou. Căci orce adevăr este o formulare mai clară a regulelor nestrămutate, care

sunt însuş fundamentul universului şi corespunde direcţiunii veşnice a inteligenţei omeneşti spre întinderea cunoştinţelor şi sporirea condiţiilor binelui general.

Tocmai acel element impersonal în chiar momentul concepţiunii noiei idei îşi arată acum valoare sa adevărată. Căci persoana se loveşte de altă persoană, gândul egoist se paralizează de alt gând egoist. Dar ceea ce este impersonal este din patrimoniul comun al omenirii întregi şi, îndată ce prin luptă s-a dovedit a fi de o asemenea natură, străbate prin toate individualităţile viitoare ca o parte integrantă a lor.

Atunci lupta merge spre apus, discordia dispare încetul cu încetul, autoritatea celor mai maturi se lăţeşte asupra celorlalţi şi, într-o generaţie viitoare, adevărul cel combătut odinioară ajunge a fi adevărul primit de toţi ca un substrat de sine înţeles pentru cugetarea comună.

Apa a trecut, pietrele au rămas, şi din piatră în piatră păşeşte adevărul spre viitorul său nemărginit.

DIN EXPERIENŢĂ

(PUBLICAT ÎN „ALMANAHUL SOCIETĂŢII ACADEMICE «ROMÂNIA JUNĂ»" DIN VIENA)

(1888)

De mult s-a zis, şi s-a zis cu drept cuvânt, că lucrurile simple sunt cele mai grele de priceput şi de primit; şi această veche maximă rămâne din nefericire aplicabilă şi în starea actuală a aşa-numitei culturi, pe când, din contră, adevărata cultură nu va fi mai bine întemeiată decât în proporţia restrângerii acelei maxime, adecă atunci când lucrurile simple vor fi din ce în ce mai uşor înţelese şi mai îndeobşte primite.

Confuzia ce domneşte astăzi în atâtea discuţii publice şi private de cel mai mare interes, confuzia, d.e., în politică, în educaţia tinerimii, în etică, în relaţiile sociale, provine din starea înapoiată în care se află încă toate ştiinţele numite ^biologice", îndeosebi psihologia.

Nu e vorbă, de învăţat se învaţă întruna psihologie (sau «Ştiinţa sufletului") în şcoalele publice; ea este chiar introdusă 1 f i licee, necum la universităţi. Dar ceea ce ni se dă aici drept Ştiinţă este în cea mai mare parte o frazeologie lipsită de folos practic şi în multe priviri nedemnă de cuvântul ştiinţă.

Dovadă este că în şcoală poţi învăţa să cunoşti animalele dacă ai urmat un curs bun de zoologie şi poţi învăţa să cunoşti plantele şi pietrele dacă ai avut parte de un profesor bun de botanică şi de mineralogie; dar vai de omul care ar vrea să

cunoască oamenii numai după un curs de psihologie cum se predă în şcoalele şi în cărţile fie şi cele mai moderne.

Dovadă mai este că în viaţa practică un grădinar de frunte sau un agronom pot întrebuinţa cunoştinţele dobândite din cărţile lui Decandolle sau ale lui Liebig, un proprietar de mine se poate întemeia pe cercetările lui Lyell; dar dacă ai întreba pe vreunul din marii cunoscători de oameni, d.e. pe Bismarck, cu ce manual de psihologie s-a folosit întru aceasta, ţi-ar răspunde printr-un hohot de râs.

Cunoaşterea omului - un lucru aşa de neapărat trebuincios şi încă de o trebuinţă crescândă cu sporirea tutulor relaţiilor omeneşti - nu se poate dobândi astăzi, afară de micul ajutor al unor culegeri de maxime şi aforisme şi poate al unor romanuri şi drame, decât prin propria experienţă. Ce e drept, propria experienţă este cea mai bună şcoală; numai că taxele acestei şcoli sunt prea scumpe; le plăteşti de regulă sub forma unei adânci suferinţe, şi când ţi-ai câştigat testimoniul absolutoriu, ai ajuns adeseori la sfârşitul vieţei şi este prea târziu ca să te mai foloseşti de el.

Singură ştiinţa, în înţelesul strâns al cuvântului, ar fi chemată să aducă aici o îndreptare. Căci o notă caracteristică a ştiinţei este anume de a prinde şi de a rezuma rezultatul a mii de cazuri individuale sub o singură formulă generală şi de a scuti astfel pe om de o mare pierdere de timp şi de puteri. Din care cauză între adevărata ştiinţă şi între viaţa practică nu poate fi niciodată antagonism, ci trebuie să fie, din contră, o continuă înlesnire reciprocă.

însă de două mii de ani, de când se tot vorbeşte de o ştiinţă a sufletului, rezultatul este pană acum o desăvârşită neştiinţă în cele sufleteşti. Una din cauzele acestei lipse de progres într-o materie aşa de capitală este tocmai acea curioasă alergare după întrebările cele mai complicate înainte de a se fi asigurat răspunsul la întrebările cele mai simple. Dascălii şi-au bătut capul cu probleme excentrice despre „nemurirea" sufletului, despre relaţiile „între Dumnezeu şi om", despre „facultăţi" etc. şi au lăsat la o parte conştienţioasa constatare a acelor elemente simple care sunt de cel dintâi folos pentru cunoaşterea sufletului omenesc şi numai după a căror stabilire solidă s-ar fi putut întinde cercetările şi asupra problemelor mai complicate, despre care nu este încă sigur dacă vor fi vreodată primitoare de o dezlegare ştienţifică.

Ce este de făcut în această stare de lucruri?

în această stare de lucruri nu ne rămâne deocamdată decât observarea a două regule de procedare pentru a pune psihologia pe calea proprie a ştiinţei şi a o împăca prin chiar aceasta cu cerinţele vieţei practice. întâi, regula negativă: să ne ferim de orce metafizică în cercetările şi explicările asupra sufletului şi, asemenea, de orce sistemizare precipitată. Al doilea, regula pozitivă: să adunăm acel material de observări şi de experienţe sufleteşti a cărui constatare să fie primită de toţi ca un adevăr sigur. Cu alte cuvinte, mai întâi lucrurile simple (nu simple în înţelesul chimiei analitice, ci simple în înţelesul constatării si a priceperii prealabile) şi apoi încercările mai complicate de explicări şi sistemizări. Zeci de ani, poate sute de ani vor trece pană când acest material va putea fi elaborat spre o ştiinţă sistematică cu dreptul de a purta acest nume.

Aşadar, în privinţa sufletului omenesc trebuie astăzi să renunţăm la toate pretenţiile de sistem, să părăsim peruca medievală şi tonul autoritar de pe catedre, să aruncăm coaja cuvintelor lipsite de miezul înţelesului şi, restrângându-ne în poziţia smerită ce ne-o impune sărăcia şi neştiinţa în care ne aflăm pană acum, să ne mărginim la observarea neprevenită, la constatarea şi la pătrunderea urmărilor acelor stări sufleteşti care nu sunt supuse la îndoială îndată ce sunt bine observate. Multă vreme va trebui să treacă numai cu acest inventariu elementar al constatărilor de fapt.

Poate ni se va recunoaşte (unii chiar ne-o vor imputa) că prin cele zise mai sus am redus cercetările psihologice, câte ne par astăzi posibile, la un rol aşa de modest, încât nu ni se va

lua drept lipsă de modestie dacă ne încercăm în paginele următoare să dăm un exemplu despre modul cum ne închipuim că ar trebui să se facă acea adunare de material din experienţa sufletească a fiecăruia. Se va vedea îndată (şi aceasta e totdeauna un semn bun pentru valoarea materialului) că orce asemenea constatare are numaidecât aplicabilitatea ei practică, adică în prima linie ne înlesneşte pentru o parte oarecare cunoaşterea oamenilor - cunoaştere fără de care psihologia nu are nici un folos, precum chimia nu ar avea nici unul dacă nu ne-ar da măcar cunoaşterea şi deosebirea elementelor fizice.

Aşadar, problema vieţei practice în relaţiile omeneşti şi, prin urmare, atât punctul de plecare, cât şi ţinta orcării psihologii viitoare, este cunoaşterea oamenilor, şi de la dezlegarea acestei probleme atârnă în mare parte şi scopul final al tutulor silinţelor noastre: fericirea putincioasă a individului omenesc.

Problema este foarte grea.

De unde vine greutatea? Nu greutatea artificială, nu greutatea etică - cum ne vom explica mai jos - ci greutatea firească, greutatea din naştere, la a carii ridicare trebuie mai nainte de toate să ne concentrăm luarea-aminte.

Oamenii pot să nu se înţeleagă, să nu se cunoască unii pe alţii din cauza lipsei de un organ comun de comunicare, adică lipsei de un înţeles comun al cuvintelor, prin care îşi exprimă gândirile, deşi vorbesc aceeaş limbă. Să facem abstracţie de această greutate oarecum artificială. Oamenii mai pot să nu se cunoască din cauza falsităţii intenţionate, adică din cauza deosebirii între ceea ce gândesc şi ceea ce spun. Să înlăturăm şi această greutate etică.

Să presupunem, din contră, pentru a simplifica problema în prima ei stabilire, că avem a face cu doi oameni inteligenţi, adică, în genere, capabili de a-şi da seamă despre cele sufleteşti, cari prin o educaţie intelectuală comună au aceeaş limbă cu aproape acelaş înţeles al cuvintelor întrebuinţate. Să mai presupunem că sunt amândoi de bună-credinţă, că nu vor să se

înşele unul pe altul, ci îşi spun cu sinceritate cugetările şi simţirile lor. în ce va sta totuş de la început greutatea lor de a se cunoaşte unul pe altul şi pentru ce se va cere cu necesitate un timp îndelungat pană să poată ajunge la această cunoştinţă, şi încă în margini destul de restrânse?

Cauza proprie a greutăţii de a ne cunoaşte unii pe alţii este următorul fapt primordial al vieţei sufleteşti: miile şi sutele de mii de impresii, de cugetări, de simţiri, de emoţiuni ce au trecut şi trec prin capul unui om şi-1 caracterizează în individualitatea sa nu sunt niciodată în totalitatea lor prezente în conştiinţa lui actuală, ci stau în cea mai mare parte întunecate şi ascunse în sufletul sau în memoria lui. în conştiinţa lui actuală stă pe primul plan al atenţiunii o singură idee, pe lângă ea se asociază, însă în doilea şi al treilea plan, încă vreo câteva altele, poate pană la şapte: toate celelalte, sutele de mii, de care dispune acest om în diferitele momente ale vieţei sale, rechemându-le din memorie, stau în fiece moment dat ascunse, nu încap în prea strâmta conştiinţă actuală, ci rămân în afară de lumina ei; şi nu numai că stau ascunse pentru observatorul străin, ci stau ascunse pentru însuş individul care le are şi care se miră adeseori singur de curioasele idei ce-i „vin în minte" sau de curioasa lipsă de idei şi de emoţiuni ce ş-o constată uneori în propria lui conştiinţă.

în această „îngustime" a conştiinţei, sufletul omului (pentru a varia celebra comparare a lui Platon) seamănă unei imense colecţii cu mii şi mii de felurite obiecte, ascunsă într-o peşteră mtunecoasă, în care n-ai putea pătrunde cu altă lumină decât ·u un mic felinar blindat, al cărui focar strâmt ar arunca un mănunchi subţire de raze asupra cel mult şapte obiecte deodată. Dacă astfel vreai să-ţi dai seamă de cuprinsul şi valoarea acelei colecţii, trebuie să plimbi succesiv micul cerc luminos de la unele obiecte la altele, să observi cu luare-aminte pe cele principale, şi cine ştie dacă în aceste condiţii vei avea vreodată frmpul necesar ca să-ţi faci o idee despre totalitatea colecţiei, l^ar încă dacă nu este numai o singură colecţie, ci sunt mai ruulte, şi ţi se cere să le cunoşti şi pe aceste!

Dealtminteri, compararea, ca toate comparările, este în parte nepotrivită; căci nu cercul luminos al conştiinţei se plimbă de regulă peste feluritele stări sufleteşti, ci el pare a fi nemişcat, şi, din contră, stările sufleteşti par a ieşi din întunerecul memoriei sau a se forma din întâmplătoarea încunjurime externă şi a trece în mişcare succesivă prin strâmta lumină a conştiinţei.

într-o aşa întunecime fatală este cufundată viaţa sufletească a fiecărui om pentru el însuş, necum pentru altul, şi numai un aşa mic mănunchi de raze are fiecare pentru a-şi lumina întunerecul în sine şi în alţii, cel puţin în starea actuală a evoluţiunii creierilor omeneşti, care în cei 4000 de ani, de când se poate urmări literariceşte, nu arată nici o schimbare notabilă întru aceasta şi nici vreun semn sigur că se va schimba şi cum se va schimba după alţi 4000 de ani.

Această „îngustime" a conştiinţei nu a putut scăpa din vederea psihologilor; o atingere a ei se află chiar şi în literatura română, în una din cele mai bune cărţi de şcoală, *Psihologia empirică* a d-lui I. Popescu (ed. II, § 10); cercetări psihofizice asupra numărului exact de idei ce pot încăpea în fiecare moment dat al conştiinţei s-au făcut (Wundt): o explicare a fenomenului s-a încercat (Herbert Spencer). Dar aceste „elaborări ştienţifice" *(sit venia verbo!)* sunt insuficiente şi premature. în locul lor şi înainte de ele starea actuală a cunoştinţelor noastre cere încă numeroase constatări de fapte interne relative la acest fenomen, îndeosebi înţelegerea şi urmărirea influenţei lui asupra tutulor relaţiilor sufleteşti în om şi între oameni, orcare ar fi, dealtminteri, explicarea ştienţifică în viitor.

Această influenţă a strâmtetei cercului luminos este aşa de hotărâtoare, încât trebuie să fie adevăratul punct de plecare al cunoştinţei de oameni, şi este numai de mirat cum de nu s-a simţit pană acum marea însemnătate ce o are pentru toate explicările psihologice posibile şi cum de nu a intrat încă în domeniul cunoştinţelor comune ca un adevăr elementar.

Să încercăm aici a ne da seama de unele din urmările principale ale acelui fapt spre a ne pătrunde cel puţin de valoarea practică a lucrului şi a întrevedea totdeodată modul cum ar putea fi întrebuinţate observările culese din experienţă.

*

I. Fiindcă omul cult are atâta mulţime de impresii, de emoţiuni şi de cugetări ascunse în memoria lui şi fiindcă din această mulţime de stări sufleteşti, de câte ori ne întâlnim cu el, nu poate avea prezente în conştiinţă decât o cantitate neînsemnat de mică, nu trebuie să judecăm întru nimic despre valoarea lui dintr-o întâlnire, nici din două, nici din trei. Sute de convorbiri se cer în felurite ocazii, în care să se poată manifesta atât ideile, cât şi simţirile lui, pentru ca din însumarea şi rezumarea lor să ne putem forma o părere mai întemeiată asupra lui şi să avem dreptul de a zice că-1 cunoaştem.

Fără timp îndelungat nu poate fi vorba de aceasta, tocmai fiindcă sufletul omului este în neputinţă absolută de a se deschide deodată şi este dintr-o fatalitate a naturei legat de forma înceată a strecurării succesive prin lumina conştiinţei actuale.

Dacă am voi să ne exprimăm în forma aforismelor obişnuite, am putea zice: un izvor adânc este ascuns în fiecare om de cultură, însă precum izvorul s-a transformat picătură cu picătură de la momentul naşterii, tot aşa nu clocoteşte la lumina zilei decât picătură cu picătură pană în momentul morţii, Şi cei mai mulţi din noi ajung chiar la ultima clipită a existenţei lor fără să-şi fi putut spune ultimul cuvânt.

Dar asemenea exprimări ale adevărului primordial sunt prea lipsite de preciziune pentru a fi folositoare. Căci, mai întâi, rzvorul are una şi aceeaş apă, pe când sufletul omenesc are ape felurite. Şi apoi, dacă ar fi lucrul numai aşa, atunci ar trebui a desperăm de orce experienţă omenească, căci ar fi în genere cu neputinţă de a cunoaşte pe cineva. Niciodată nu am avea destul timp, nici destule ocazii de a observa toate ideile şi toate simţirile lui, şi aceasta cu atât mai puţin cu cât în el însuş, la

diferite epoce, ele sporesc sau se împuţinează în cantitate şi adeseori se modifică în calitate.

Deşi dar, mai ales în starea actuală a uşurinţei cu care cei mai mulţi oameni judecă despre ei înşii şi despre alţii, este bine să ne pătrundem din capul locului de mărginirea orcărei manifestări sufleteşti, nu trebuie totuş să ne exagerăm greutatea pană într-atât, încât să credem că este cu neputinţă să cunoaştem sufletul unui om. Această cunoaştere, orcât de grea ar fi, este în certe condiţii cu putinţă. Şi iată cum şi pentru ce:

Ideile şi simţirile ce au trecut şi trec prin capul unui om sunt nenumărat de multe cantitativ şi foarte felurite calitativ. Poate în nici un moment dat al vieţei sale starea sufletească a unui om nu este strict identică cu vreo stare anterioară a aceluiaş om. Dar pentru trebuinţele practice nici nu se cere această strictă identitate. Este destul că unele idei şi simţiri sunt aproape aceleaşi în diferite momente, şi afară de aceasta este destul şi mai important că în fapt multe idei şi multe simţiri stau în oarecare legătură de asemănare şi se pot grupa (asocia) într-un fel de unităţi colective, diferite unele de altele, dar înrudite înlăuntrul fiecăreia din ele.

Astfel, problema practică se reduce în greutatea ei. Nu mai este vorba de a cunoaşte sutele de mii de idei şi de simţiri ale unui individ în izolarea lor distinctivă - ceea ce ar fi cu neputinţă - ci este vorba de a cunoaşte numai sutele sau zecile de grupări ale ideilor şi simţirilor înrudite - ceea ce este, în genere, cu putinţă. Observi modul de impresionabilitate al unui om la cutare scenă a naturei şi la cutare alta, auzi părerea lui asupra cutărui om şi cutărui altuia, vezi simţirea lui în cutare împrejurare şi în cutare alta, afli judecata lui asupra cutărei opere de artă şi asupra cutărei alteia; dintr-o sumă suficientă de asemenea experienţe poţi dobândi o cunoştinţă rezumată asupra direcţiei gustului, simţirilor, ideilor şi impresiilor lui, şi această direcţie o vei găsi apoi predomnitoare în miile de cazuri individuale de acelaş fel.

Totul este acum de a face inventarul acestor grupări înrudite de idei şi de simţiminte care pot caracteriza diferitele individualităţi omeneşti şi prin care se pot manifesta şi diferitele dispoziţii înnăscute în mintea şi în inima fiecăruia.

Cât este de înapoiată psihologia se vede şi aici. Nici măcar acest inventar nu este făcut, nu sunt încă aflate cuvinte precize în înţelesul lor pentru toată distingerea dealtminteri simţită a felurimii şi a gradului acelor grupări şi acelor însuşiri înnăscute. Când vreai să caracterizezi pe cineva după oarecare cunoaştere a lui, te izbeşti îndată de greutatea exprimării precize.

Limba populară însă şi-a ajutat, pană la un grad, întrebuinţând un număr de cuvinte distinctive pentru însemnarea deosebitelor însuşiri sufleteşti, cu toată lipsa de preciziune şi de rubricare completă a acestor deosebiri. Deocamdată nu ne rămâne decât să ne mulţumim cu ele. Şi aşa vedem că se poate vorbi cu oarecare înţeles despre un om bun la inimă, milos, blând, generos, slab, sau crud, rău, invidios, răzbunător, straşnic; violent, cumpătat, arţăgos, împăciuitor; vesel, posomorât, nepăsător; ambiţios, deşert; fricos, curajos; darnic, zgârcit; modest, îndrăzneţ; uşor la minte, serios, inteligent, ager, cu duh, rnărginit, tâmpit; distras, observator; om de cuvânt, înşelător etc, etc.

Iacă un şir de rubricări cam vage luate în fuga condeiului din vorbirea obişnuită. însăş putinţa acestor rubricări în mintea omului observator, care şi ea este fatal mărginită în strâmteţea cercului luminos al conştiinţei, a provenit dintr-un alt fapt al vieţei sufleteşti: din faptul contopirii unei mari sume de impresii şi idei, dacă sunt cam de acelaş fel, într-un singur act de gândire, care cuprinde partea lor esenţială şi comună într-o formă mai abstractă. (Fenomenul abstracţiunii, care este condiţia internă, fără de care nu s-ar produce nici o gândire ştiinţifică în minţile omeneşti, a fost destul de bine studiat în cercetările psihologice şi logice de pană acum, dar trece peste cadrul acestor pagini scrise dintr-un punct de vedere cu totul popular.)

în aceste rubricări, orcât de puţin precize ar fi, trebuie să adunăm şi să rezumăm observările noastre din diferitele momente ale întâlnirei cu un om; şi fără o experienţă suficientă şi reflectată asupra principalelor lui grupări colective şi dispoziţii înnăscute nu putem vorbi de cunoaşterea cuiva. Tocmai aici se fac cele mai multe greşeli în viaţa practică, şi este de necrezut cu câtă uşurinţă proced oamenii în această privinţă şi câte neajunsuri şi câte nefericiri se nasc din o asemenea uşurinţă.

Un om îţi promite că va face ceva. în momentul promiterii este de bună-credinţă: prin strâmtul cerc luminos al acelui moment se mişcă o mică sumă de idei înrudite, faţă cu care lucrul promis se află în relaţie armonică şi oarecum încălzitoare. Vine însă momentul realizării; dar acum în cercul luminos al aceluiaş om se pot afla, pe lângă amintirea lucrului promis, o mică sumă de idei cu totul diferite, faţă cu care promisiunea se află în relaţii disparate şi oarecum refrigerante; şi cu aceeaş bună-credinţă cu care a promis atunci nu-şi ţine acum promisiunea. Uşor la minte este omul care, neţiind seamă de această varietate succesivă a stărilor sufleteşti, se încrede în promisiunile altuia înainte de a-i fi constatat prin o îndelungată experienţă egalitatea şi tăria sufletească în urma căreia să aibă deprinderea excepţională de a se ţine de cuvântul dat. Câte încercări industriale nu se periclitează, câte împrumuturi de bani nu sunt riscate şi - fie-ne permis să adăogăm - câte „reviste literare", începute cu entuziasm, nu se sfârşesc într-un mod deplorabil - toate din această cauză!

Dar ce este mai grav şi ce atinge mai de-a dreptul fericirea şi nefericirea omenească: câte relaţii de inimă nu se încheie cu aceeaş uşurinţă! Se văd doi oameni de câteva ori prin adunări şi prin saloane, adică în împrejurări fără multă varietate; uşor se găsesc aici „de acord" în unele idei generale şi în unele simţiri superficiale, cu atât mai mult că se află şi înlăuntrul unor forme identice de convenienţă socială. Şi pe această temelie şubredă se grăbesc a se împrieteni, făcându-şi destăinuiri intime, sau se unesc în căsătorie, sacrificându-şi unul altuia o parte a vieţei.

După puţin timp vine dezamăgirea, şi atunci îi auzi plângându-se că au fost „înşelaţi", şi mai au naivitatea să zică că celălalt „s-a schimbat". Dar în acea strecurare succesivă a stărilor sufleteşti prin cercul luminos al conştiinţei actuale, tocmai schimbarea este forma obişnuită a manifestărilor sufletului omenesc, şi trebuie, din contră, o experienţă mai îndelungată pentru a constata cu oarecare siguranţă cari sunt — în această lume internă aşa de schimbătoare - totuş ideile şi simţirile ce revin mai constant, cari sunt dispoziţiile înnăscute sau formate ce pot fi predominătoare, care este apa ce curge peste pietrele ce rămân.

Fără o conştiinţioasă luare-aminte asupra acestei deosebiri aşa de adânc împlântate în chiar rădăcina sufletului omenesc, vei da un exemplu mai mult pentru nefericita greşeală de a-ţi lega soarta sub o formă esenţial permanentă pe temeiul unor situaţii sufleteşti esenţial trecătoare.

Iî. Omul tânăr nu este, ci devine; numai despre omul bătrân se poate întrucâtva zice că este, fiindcă a fost şi s-a dovedit. în mişcare, nu în repaos, ni se înfăţişază toate stările sufleteşti. Un diamant îl poţi găsi după zece ani cum l-ai lăsat acum zece ani: diamantul este anorganic; un om nu rămâne după un timp oarecare cum l-ai lăsat mai nainte: omul este viaţă organică.

Prin urmare, mijlocul cel dintâi pentru a-ţi da seamă de fiinţa unui om răspunde la întrebarea: în ce direcţie se mişcă lucrarea lui sufletească? Unde vrea să ajungă, unde mai poate ajunge? Şi mai practic: merge înainte sau dă înapoi? Sau, cum ziceau astrologii medievali: este *in ascendente domo* sau *in cadenţe domo?*

Vezi un tânăr de aparenţă foarte simpatică, se interesează la toate, a învăţa bine în şcoală, a fost dintre „premianţi", „promite mult". Trebuie să mai aştepţi înainte de a-ţi forma judecata asupra lui. Nu e lucru mare să promită, lucru mare e să

ţie ce promite. îl urmăreşti câtva timp, îl întâlneşti iarăş după câţiva ani. Ce a făcut de atunci încoace? A progresat în dezvoltarea lui? S-a înfiripat? A întreprins ceva cu succes? Şi-a întemeiat cu propria sa muncă existenţa materială? A scris ceva şi lucrează mai departe? îl vezi după alţi ani. A mai crescut? Şi-a menţinut progresul? A rămas credincios idealului din tinereţe?

Dacă da, atunci a devenit om de valoare şi acum este cineva. Dacă nu, este pierdut; şi foarte mulţi şcolari eminenţi ajung bărbaţi mediocri sau mai rău decât mediocri.

Numai vârsta hotărăşte aici, vârsta matură, în care individul a avut timp îndestulător pentru a-şi manifesta în lungul şir de momente ale vieţei sale ceea ce sta ascuns în el ca dispoziţii înnăscute, ca idei câştigate şi ca simţiri predomnitoare. Atunci numai se poate constata ceea ce pentru mintea şi inima lui a fost de o mai puternică stăruinţă şi, prin urmare, a revenit în mod hotărâtor ca o notă caracteristică în mijlocul marei schimbări a stărilor sale interne şi a împrejurărilor externe, şi atunci numai ştii ce este omul acum matur, fiindcă ştii cum a devenit.

Tinereţea e totdeauna o enigmă, vârsta matură e dezlegarea enigmei.

Şi acest fapt nu e decât o urmare a acelei condiţii primordiale a sufletului omenesc, după care viaţa lui este legată de forma succesivă a timpului şi nu se poate deschide simultan ca spaţiul; omul este istoric şi nu poate fi statistic; formula lui este o formulă de mişcare, şi nu de echilibru stabil.

III. De aici se înţelege şi marea valoare a disciplinei intelectuale. Nu câte idei felurite ai adunat în memoria ta este lucrul cel important, ci importantă este legătura între idei. Tu poţi şti multe în multele momente ale vieţei: dacă nu-ţi aduci aminte de ceea ce-ţi trebuie într-un anumit moment şi dacă această aducere-aminte nu trage după sine în şir regulat tot ce se află în tine pentru susţinerea, simplificarea şi ilustrarea

obiectului în discuţie, degeaba îţi sunt toate cunoştinţele rămase cufundate în partea ascunsă a sufletului. Cunoştinţele tale trebuie să aibă o toartă de care să le prinzi şi tu trebuie să ai lanţul cu care să le aduci în mişcare regulată din întunericul memoriei la lumina îngustă a conştiinţei actuale.

O mie de boabe stau împrăştiate în diferite locuri, tu îţi pierzi vremea ca să le cauţi una câte una; dar dacă au fost prinse de un fir comun, cu o singură apucare a manei stăpâneşti totalitatea şiragului.

IV. în fiecare om sunt cel puţin doi oameni: omul ideilor şi omul simţirilor (minte şi inimă).

Vei greşi totdeauna dacă vei judeca pe om numai după ideile ce le exprimă, chiar dacă ai constatat că sunt adevăratele lui idei. Trebuie să aştepţi ocaziile de a-i constata adevăratele lui simţiri, cel puţin în privinţele mai importante.

Greşală vine mai ales de acolo că (fără temei) presupunem un fel de consecinţă unitară în sufletul unui om, un fel de armonie între ideile şi simţirile lui, şi o presupunem mai ales m direcţia propriului interes al nostru (nu al lui), în sensul dorinţei noastre ca să fie aşa, nu în sensul vreunei realităţi observate că este aşa.

Ce e drept, o consecinţă trebuie să existe în ascunsa rădăcină a creaţiunii sufletului omenesc cu toată felurimea manifestărilor lui, căci altfel nu ar fi o unitate de organism vital. Şi, precum s-a zis despre figura fiecărui om că nu ai putea schimba nimic din formele ei, orcât de disproporţionate ar părea faţă cu un ideal de frumuseţe regulată, fără a produce prin această schimbare ceva nefiresc şi mai urât, aşa de armonizate de la natură sunt diferitele trăsături ale figurei în felul ei individual, tot aşa trebuie să fie în ultima instanţă o adâncă armonie a tuturor manifestărilor unui suflet, aşa încât nu a-i putea să-i

scoţi o parte a dispoziţiilor lui înnăscute fără a denatura şi surpa pe toate celelalte.

Dar această concepţiune generală este prea vagă pentru a avea în starea actuală a cunoştinţelor noastre vreo valoare practică, tocmai fiindcă acea rădăcină unitară a rămas ascunsă în întunerecul formărilor anteconştiente şi inconştiente.

Spre a da observărilor noastre mai multă siguranţă, trebuie să luăm faptul aşa cum se prezintă, şi în experienţa vieţei faptul se prezintă aşa că cele mai disparate împărecheri între stările intelectuale şi între dispoziţiile sentimentale se pot produce în acelaş individ; de unde rezultă că nici o concluzie oarecum teoretică nu se poate trage de la unele ia altele, ci fiecare trebuieşte anume constatată prin experienţă şi pană când n-ai avut ocaziile suficiente pentru această constatare, trebuie să te fereşti de orce anticipare a judecăţii.

Cauza este aceeaş condiţie primordială a sufletului omenesc. Sunt aşa de felurite şi de schimbătoare întâlnirile simultane ale puţinelor idei şi simţiri în cercul luminos al fiecărui moment dat, încât nu se poate vorbi de o armonizare a întregei mulţimi de idei şi de simţiri făcută sub lumina conştiinţei. Sunt poate în fiecare om diferite grupări de idei şi de simţiri ce nu ajung niciodată a se întâlni în strâmtul cerc luminos al vreunui moment din viaţa lui, ci fiecare vine de-a rândul şi izolată sub lumina inteligenţei, fără nici o privire posibilă asupra celeilalte, aşa încât nu au ocazia de a se potrivi şi a se rectifica întreolaltă.

Celebrul fiziolog Rudolf Wagner (ti864), succesorul lui Blumenbach la Universitatea din Goettingen, era un mare naturalist şi totdeodată un mare bigot. în fiecare zi îngenunchea la 8 ore dimineaţa în biserică, fără a-şi turbura evlavia cu vreo aplicare a metodelor de analiză exactă la cercetarea minunilor povestite în *Biblie,* şi apoi la 10 ore îşi ţinea la Universitate prelegerile asupra fiziologiei şi anatomiei comparate, fără a-şi turbura cercetările exacte prin admiterea de minuni necontrolate.

Dacă aceasta s-a putut întâmpla într-un suflet înlăuntrul a chiar sferei intelectuale, ce împărecheri stranie pot exista în unul şi acelaşi om între diferitele idei şi diferitele simţiminte!

Printr-o comparare cam exagerată s-ar putea zice că cercul luminos al omului este ca un vas care cu egală indiferenţă primeşte astăzi un lichid şi mâine altul fără a fi alterat prin această schimbare, şi flacăra spiritului care arde acum în acest vas nu se stinge prin apa care 1-a ocupat mai nainte. Căci tocmai succesiunea în timp dă putinţa contrastelor.

Amintindu-ne dar acele rubricări ale limbei obişnuite, din care am citat mai multe într-o pagină anterioară, la orce judecată asupra unui om se cade să avem în vedere că cele mai felurite combinări de însuşiri disparate pot exista în fapt în unul Şi acelaş suflet omenesc. Sunt oameni cari sunt entuziaşti în impresiile artistice şi zgârciţi în viaţa zilnică, miloşi în unele momente şi invidioşi în altele, generoşi şi totodată deşerţi şi fricoşi, foarte inteligenţi şi totodată foarte cruzi şi foarte înşelători ş.c.l., ş.c.l. Numai constatarea efectivă din experienţă ne poate arăta care anume amalgam există în omul ce ne interesează, şi orce concluzie anticipată de la unele însuşiri constatate la altele încă neconstatate este greşită. Aplecarea noastră de a presupune fără reflecţie că cine este, de ex., inteligent este şi bun, că cine este entuziast are să fie generos, trebuie din capul locului înfrânată pe temeiul înţelegerii acelei condiţii primordiale a îngustimii conştiinţei.

*

Să fie destule pentru fragmentara scriere de faţă aceste patru observări „din experienţă". Ele ni se arată toate ca urmări ale mărginirii radicale în chiar înfiinţarea conştiinţei omeneşti. Prin nenumărate şi nenumărabile evoluţiuni, puterea creatoare a naturei a scos din starea primitivă a haosului amorţit formele mişcătoare ale vieţei organice. Şi înlăuntrul acestei vieţe orgamce, princeamaf concentrată încordare a lucrării de mii şi

poate milioane de ani, de-abia s-au putut urca organismele de la mişcarea automatică în plante spre licărirea inteligenţei în animale şi spre cercul luminos al înţelegerii de sine în om. Când pentru întâiaş dată s-a deschis ochiul conştiinţei în lumea pană atunci întunecată şi neştiutoare, s-a înfiinţat o a doua lume - lumea ideilor - peste vechea lume a materiei nereflectate. Dar aşa de rafinată a fost această nouă înfiinţare, aşa de greu a fost saltul vital peste abisul ce desparte materia de spirit, încât pană astăzi numai o îngustă rază de lumină ne-a putut fi deschisă pentru a ne da seama de viaţa sufletească.

Cum prin această rază îngustă ni se arată lumea internă, trebuie să cercetăm cu luare-aminte şi să însemnăm cu răbdare; poate va veni şi epoca fericită când vom şti cum este această lume şi cum trebuie explicată în adânca ei esenţă şi rădăcină. Experienţa stăruitoare, dar neprevenită, va rămânea pentru mult timp singura noastră călăuză pe calea cea întunecată; ea va trebui să ne ferească mai ales de a nu aluneca pe povârnişul spre care înclină tocmai acea idealitate a inteligenţei nou zămislite, adică de a ocupa cu fantome şi ficţiuni ale imaginării subiective tot locul gol lăsat acolo unde nu s-a putut încă forma o corespondenţă exactă între lumea reală şi reflectarea ei în idei.

In mijlocul curentului în care trăieşte generaţia noastră şi care, prin dezvoltarea ştiinţelor fizice, este cu tărie îndreptat spre interesele materiale, ni se impune cu atât mai mult datoria de a aduce studiele psihologice pe calea experienţelor exacte şi de a le apropia astfel prin identitatea metodei de spiritul predomnitor al mişcării moderne. Numai aşa vom reda cercetărilor sufleteşti locul ce li se cuvine între toate investigările ştiinţifice, adică locul cel dintăi. Căci dacă creştinismul de la originea lui a înscris în fruntea preceptelor sale pentru regenerarea simţirilor faimoasa cerinţă: iubeşte pe de-aproapele tău, ştiinţa cea mai exactă în toată dezvoltarea ei nu poate culmina pentru regenerarea gândirilor decât în cerinţa finală: cunoaşte pe de-aproapele tău.

CÂTEVA AFORISME

O măsură a oamenilor şi a lucrurilor este propria lor umbră.

Omul rău se pierde prin partea sa cea bună, omul bun - prin partea sa cea rea.

*

Don Quijote credea că morile de vânt sunt uriaşi. Oamenii de rând cred că uriașii sunt mori de vânt.

*

Sălbaticii din America schimbau aurul şi mărgăritarele pentru cioburile de oglindă din Europa. Aşa fac şi copiii, şi mulţi dintre noi rămân copii toată viaţă.

*

Respectul exagerat pentru întregimea cugetării împiedică acţiunea. Căci orce faptă este o verigă ruptă dintr-un lanţ infinit, ?i omul activ este din capul locului condamnat la fragment.

Oare pârâul de la munte ar fi aşa de limpede şi de voios dacă n-ar fi rece?

*

Fereşte-te de a da sfaturi. Problema e prea grea şi răspunderea mare. Tu dai sfatul după natura ta. Aceasta însă rareori se potriveşte cu natura celui ce te întreabă. Altfel spui tu, altfel înţelege el. Sfătuind prudenţă, produci slăbiciune, şi unde cereai tărie se aplică violenţă. Un element străin s-a introdus în sufletul celuilalt, şi el şi-a pierdut măsura.

Nemărginit îţi este dorul: cum vreai să încapă în realitatea mărginită? Totdeauna rămâne un prisos: desperare sau ironie.

*

Studiul creierilor să înlocuiască ştiinţa sufletului? Cine cunoaşte mecanismul clavirului poate să ghicească felurimea nemărginită a melodiilor?

*

Cu drept cuvânt s-a zis licenţă poetică, şi nu licenţa poetului. Numai cea dintâi este iertată.

*

Cine are vocaţiune? Cel ce în momentul lucrării se uită pe sine.

în faţa unui abis te înfiorezi. Tot aşa în clipa în care simţi deosebirea adâncă ce te desparte de celălalt.

Mijlocul e superior scopului şi-i regulează valoarea. Prin urmare, fraza iezuiţilor trebuie întoarsă: mijlocul justifică scopul.

*

Păzeşte-te a doua zi după un succes.

Nu cere de la pârâu cuprinderea mării, nici de la deal cuprinderea muntelui. în înţelesul celor mari stă şi înţelesul celor mici, dar niciodată dimpotrivă.

Treapta dintâi pe care ne înălţăm e un altar de jertfă.

*

între un diamant şi o grămadă de pietriş cui i-ar fi alegerea grea? Aşa, între aprobarea unui om cuminte şi aplauzele zgomotoase ale mulţimii.

*

Ce liberal e Beethoven în orchestraţie! Tot instrumentul întrebat să-şi dea părerea şi reproduce pe răspunderea sa ideea principală. Ideea principală câştigă astfel o varietate de feţe originale, e când înaltă, când burlescă, când tristă şi când voasă, şi în impresia totală rămâne o lume harmonică aparte, adevăratul *humor* al omenirii.

*

Unii înaintează prin protecţie, mulţi prin supunerea oarbă opinia altora, câţiva prin împotrivire energică la tot ce dezaprobă, croindu-şi viaţa după a lor individualitate. Toate aceste ăi pot duce la ţintă numai să fie urmate cu statornicie. A-ţi schimba deodată felul, a deveni energic din pasiv ce erai, a te

arăta independent din supus ce ai fost, aceasta nimiceşte succesul vieţei.

*

Este lipsă de dreaptă cugetare când cineva, pentru a se justifica de o faptă, arată cauza care a produs-o. Fireşte că tot ce se întâmplă în lume are o cauză. Dar a o explica nu va să zică a se justifica.

*

Neputându-se modifica oamenii după preceptele morale ale religiunii, s-a modificat aplicarea preceptelor după oameni.

*

Care e folosul artelor? Dar care e folosul folosului?

*

Ai simţit imensitatea mării? Atunci e totuna, dacă marea este în linişte sau e mişcată de furtună, dacă străluceşte sub răsăritul soarelui sau dacă deasupă-i ultima rază de lumină se luptă cu întunericul nopţii.

Şi în sufletul de-aproapelui tău poate fi o imensitate, şi îndată ce ai înţeles-o eşti subjugat.

*

Guvernele cad prin aceleaşi mijloace prin care au ajuns la putere.

*

Nu există prieteni în politică, există numai prieteni politici.

*

Evenimentele cele hotărâtoare se ivesc pe nesimţite. Limba de pe cumpăna soartei stă în echilibru: un grăunte mai mult, şi s-a hotărât mişcarea.

*

Păstrează-ţi emoţiunile pentru lucrurile ce le merită.

*

Nu e nimic mai primejdios decât a întemeia o formă statornică pe simţiri trecătoare.

Arta vieţei? Rezervă, discreţiune, cumpătare, în genere negaţiune şi în rezumat abnegaţiune.

*

Când curentul electric se repede dintr-un loc în altul, numai o parte a lui merge pe firele văzute; o altă parte străbate prin ascunsul pământului. Tot aşa, în lumea inteligenţei cuvântul pronunţat este numai un fragment al raportului dintre om şi om; restul se stabileşte pe tăcute.

*

Soarta nu vrea extreme. Din chiar mijlocul răului se naşte acţiunea spre bine, şi gerul cel mai greu zugrăveşte pe fereastră flori de primăvară.

*

Tot ce e folositor poate fi şi stricăcios; e numai chestie de măsură. Dealtminteri, dacă n-ar putea fi stricăcios, n-ar Putea fi nici folositor.

*

Durerea înalţă pe omul de valoare şi coboară pe cel de rând. Nu în orce noapte se arată stelele, numai în noaptea cea senină.

*

Unde e o necesitate, trebuie să fie o posibilitate.

*

Omul trebuie înţeles ca un element de evoluţiune. Să nu ne întrebăm: ce este *cineva?* Să ne întrebăm: *ce devine?* Creşte, stă sau dă înapoi?

*

Corabia strătaie marea cu putere şi lasă în drumul său brazda valurilor mişcate. Valurile ajung luntrea cea mică, o saltă şi o răstoarnă.

*

Numai durerea încheagă gândurile şi le dă puterea de a pătrunde. Fulgii de zăpadă cad leneşi la pământ, sloiul de gheaţă izbeşte.

*

Toate hotărârile importante trebuie să le iai singur, din adâncul individualităţii tale, fără influenţa altora.

Nici o putere nu se poate suprima în natură; de aceea e aşa de periculos a o comprima.

*

Imaginea nuielei împlântate în apă se frânge şi se abate în altă direcţie. Tot aşa, ideea unuia în capul celor mai mulţi.

Tot cerul senin, un singur punct negru jos la orizont: dar acesta aduce furtuna.

Ce bogată e literatura în idei şi ce săracă este istoria în fapte! S-ar putea concepe o istorie a celor neîntâmplate.

*

Când se află omul în momentele hotărâtoare ale vieţii, nu-1 mai conduce mintea; ea arată numai alternative. Direcţia finală o dă inima.

CRITICE

(1866-1907)

LITERATURA ROMÂNĂ ŞI STRĂINĂTATEA
(1882)

I

In timpul din urmă, mişcarea politică şi literară a României începe să fie un obiect de mai mare luare-aminte pentru Europa apuseană.

Vitejia armatei noastre în războiul de peste Dunăre a fost o surprindere pentru opinia publică a Europei, care **pană** atunci era deprinsă a-şi dobândi cunoştinţele sale despre noi mai ales prin corespondenţii de ziare. Astăzi oamenii luminaţi din străinătate par a simţi că în privinţa întregei vieţe a poporului român au fost prea puţin şi prea rău informaţi şi se întorc cu oarecare curiozitate spre cunoaşterea unei naţiuni ce a arătat o valoare mai mare decât i se presupunea.

Se înţelege că o parte a acestui interes s-a îndreptat şi spre literatura română, ca spre manifestarea cea mai directă a chiar fifei poporului. însă, din necunoştinţa limbei, interesul ar fi rămas zadarnic, dacă, cel puţin în Germania, nu s-ar fi aflat publicate tocmai în timpul din urmă un şir de traduceri a multora din poeziile şi novelele care au caracterizat literatura română din zilele noastre. Dar aşa, întâlnindu-se şi interesul şi mijlocul de a-1 mulţumi, s-a putut produce în Germania o întreagă mişcare de critică literară relativă la viaţa noastră

intelectuală, adecă la acea parte a ei care se găseşte exprimată în forma poetică.

Convorbirile literare[1] se cred chemate a da seamă cetitorilor lor despre acest fapt de oarecare însemnătate. Vorbind însă de traducerile cele nouă, ni se impune datoria de a reaminti împreună cu ele lucrările mai vechi ale d-lui W. Kotzebue, care pe timpul publicării lor nu au avut poate răsunetul meritat din cauza lipsei de interes ce ne întâmpina pe atunci în Germania, dar care astăzi sunt menite să ia locul ce-1 merită atât în judecata străinilor, cât şi în recunoştinţa noastră.

Cărţile germane, despre a căror primire ne propunem astfel să facem o scurtă dare de seamă, sunt următoarele:

1. Carmen Sylva şi Mite Kremnitz, *Rumänische Dichtungen* (1 voi. în 12° de VIII + 214 pag., Lipsea, 1881, la Wilhelm Friedrich).

2. D-na Mite Kremnitz, *Rumänische Skizzen* (1 voi. în 12 de XXII + 232 pag., Bucureşti, 1877, la Socec).

3. Aceeaş: *Neue rumänische Skizzen* (1 voi. în 8° de VIII + 161 pag., Lipsea, 1880, la W. Friedrich).

4. W. von Kotzebue: *Rumänische Volkspoesie* (1 voi. în 16 de XVI + 178 pag., Berlin, 1857, la Decker).

5. Acelaş: *Aus der Moldau. Bilder und Skizzen* (1 voi. în 12 de 140 pag., Lipsea, 1860, la Carol B. Lork).

6. Acelaş: *Laskar Vioresku* (1 voi. în 8° de 307 pag., Lipsea, 1863, la Voigt & Gunther).

Trecem cu vederea, ca fiind mai în afară de obiectul acestui articol, traducerile d-lui Theochar Alexi {*Rumänische Kunstdichtungen,* Kronstadt, 1880), precum şi publicările novelistice din viaţa societăţii române de Karl Emil Franzos, de George Allan *(Aus der rwnänischen Gesellschaft,* Leipzig, 1882, o parte apărută şi în revista din Berlin *Nord und Sud,* de la august 1880), de M. Brociner *(Aus zivei Zonen. Rumänische Kulturbilder,* Bremen, 1880) etc.

[1] Unde a apărut această dare de seamă, la 1 ianuarie 1882.

Dar şi în darea de seamă asupra cărţilor enumerate mai sus ne vom mărgini a reproduce pe scurt câteva din opiniile criticilor germani asupra lor, fiind aici vorba - nu de părerea noastră, ci de efectul produs asupra publicului străin prin literatura română ajunsă la cunoştinţa lui. Numai în privinţa scrierilor d-lui Kotzebue ne vom permite a spune şi părerea noastră, fiindcă nu mai putem controla opiniile presei din timpul publicării lor.

Cel mai mare răsunet din acele 6 publicări îl are în momentul de faţă cea însemnată în rândul dintâi: *Poezii române,* traduse de Carmen Sylva şi publicate de d-na Mite Kremnitz, care le-a înavuţit şi cu traduceri de ale sale. După o dedicare Ja patria mea" *(an meine Heimat)* de Carmen Sylva şi o scurtă notiţă literară a editoarei, cartea cuprinde 36 de poezii traduse de Carmen Sylva şi 27 de d-na Kremnitz. Din poeziile traduse, cele mai multe sunt de Alecsandri şi de Eminescu, celelalte de Bolintineanu, Iacob Negruzzi şi Şerbănescu.

Se ştie astăzi, şi, prin urmare, nu comitem nici o indiscreţie spunând-o şi noi, că sub pseudonimul Carmen Sylva se ascunde, adică nu se mai ascunde, însăş regina României, Elisabeta, născută prinţesă de W'ied. Poate această ilustră provenienţă a cărţii a contribuit şi ea la impresia produsă în Germania şi a fecut-o aşa de răspândită, încât în momentul de faţă, puţine luni după publicarea întâiei ediţii, se pregăteşte ediţia a doua[1]. Casa prinţiară de Wied este bine însemnată în memoria germanilor, şi nu pentru întâia dată se întâlneşte un reprezentant al ei în sfera literaturei germane. Cu atât mai mare recunoştinţă trebuie să avem noi românii pentru regina al cărei renume şi ale cărei lucrări au contribuit să ne facă mai bine cunoscuţi şi mai bine judecaţi în Germania şi Austria

[1] Care a şi apărut, dar fără dată.

Dealtminteri, oprindu-ne de la orice exprimare a părerii noastre proprie asupra traducerilor publicate, ne mărginim a rezuma aici glasurile criticei germane.

Literarische Beilage der Montags-Revue din 21 martie 1881, după o traducere asupra timpurilor vechi, vorveşte despre literatura română de astăzi şi zice:

„România poate privi cu mulţumire şi cu mândrie la creşterea sănătoasă şi puternică a literaturei sale naţionale, care în poezia lirică a ajuns aproape la înălţimea celor mai frumoase produceri ale acestui gen literar la celelalte popoare".

Urmează apoi o laudă a lui Alecsandri:

„cel mai mare şi mai iubit poet al României, căruia izvorul poeziei lirice îi curge nesecat",

şi reproducerea poeziilor sale *Stelele* (doină) şi *Fântâna,* în traducerea reginei.

„După Alecsandri trece de cel mai însemnat poet M. Eminescu, teprezentantul pesimismului. însă multe din cântecele sale sunt lipsite de claritate şi de preciziune. Câteva poezii lirice ale acestui autor le cunoaştem de mai nainte din *Gegenwart* (voi. XIV, no. 29, voi. XV, no. 17). în totalitate, spiritul său se arată înrudit cu al lui Leopardi."

Se reproduce după aceasta, în traducerea „măiastră" a reginei, *Crăiasa din poveşti* de Eminescu. Articolul urmează:

„Un poet de talent este Iacob Negruzzi, ale cărui poezii plac prin simplicitatea lor naturală".

Se vorbeşte apoi despre „probele frumoase" de poezii ale lui Şerbănescu, se reproduce *Sărutarea* lui şi se amintesc „admirabilele" trei balade de Bolintineanu.

Cu aceeaş recunoaştere a valorii poeziei române şi a meritului traducătoarelor se exprimă *Magdeburgische Zeitung* din 18 august 1881; cu laudă, dar cu mai multă rezervă, *St. Petersburger Zeitung din* 27 iulie 1881; cu admirare pentru regina traducătoare, dar cu puţină cunoştinţă de cauză, o notiţă din *Neue Freie Presse* de la 1 martie 1881; cu multă căldură, un articol din *Rivista internazionale,* asemenea de la 1 martie.

în fine, ca să lăsăm la o parte pe celelalte, *Neue preussiscbe (Kreuz-) Zeitung* {*no.* 22, 1881) zice, între altele:

„Poeţii traduşi ne conduc într-o lume particulară. Pare c-ar fi un văl uşor care este aruncat peste toate aceste cântece, de-abia se iveşte o izbucnire mai vie a bucuriei; iubirea înflăcărată a patriei este însă o temă adeseori tratată. Considerând aplicarea muzei române spre tristeţă, nu este de mirat că a produs şi un reprezentant al pesimismului, M. Eminescu, ale cărui poezii sunt în colecţia de faţă cele mai însemnate lângă acele ale lui Alecsandri, poetul de predilecţie al patriei sale".

Trecând la a doua şi a treia din cărţile enumerate mai sus, vedem în *Schiţele roinâne,* introduse şi traduse de d-na Kremnitz, o ochire asupra literaturei române dată sub formă de prefaţă; apoi urmează traduse: *Crucea din sat şl Popa Fanda,* de Slavici; *Popa Gavril* şi *Cucoana Nastasica,* de I. Negruzzi; *Mihnea cel Râu,* de Odobescu; povestea *Doi feţi cu stea în frunte,* după tedacţiunea lui Slavici, şi *Santa,* de N. Gane.

Nouele schiţe române, publicate de aceeaş autoară, cuprind traducerea a două nuvele de Slavici: *Gura satului* şi *Budulea Paichii,* a două novele de Gane: *Andrei Florea Curcanul ş\ Sfântul Andrei,* şi a unei copii de pe natură de I. Negruzzi: *Io7ûţâ Cocovei.* Din aceste traduceri, *Gura satului* apăruse mai nainte, cu ilustraţiuni, în revista *Ilustrierte Welt* (Hallberger, no. 22 ?i 23 din 1879), iar *Andrei Florea Curcanul,* în revista *Nord undSiid* (red. Paul Lindau, numărul de la decemvrie 1879).

Rezumând aici unele din părerile criticei germane asupra acestor lucrări, lăsăm la o parte notiţele, dealtminteri foarte favorabile, publicate în unele organe de mai puţină însemnătate pentru opinia literară în Germania, precum sunt *Europa* (no. 12 din 1881), *Wiener Allgemeine Zeitung* (no. 243 din 1880), *Berliner Fremdenblatt* (no. 207 din 1880) etc, precum

şi critica d-lui Remy din *Vossische Zeitung,* reprodusă în întregul ei în *Convorbirile literare* de la 1 ianuarie 1878.

In *Blatterfur literarische Unterhaltung,* no. 40 din 1880, cetim:

„*Rumänische Skizzen* etc. Aceste nuvele ţărăneşti, poveşti şi istorioare, pline de atracţie şi scrise cu inimă, sunt introduse din partea traducătoarei prin o ochire asupra dezvoltării literaturei române. Primele patru novele de Slavici şi Negruzzi sunt bogate în observări fine, toate pline de un humor adevărat, însufleţite de o veselie aleasă, şi se citesc în traducere ca nişte lucrări de mare însemnătate. Unele amănunte, d.e., cum fiecare din cei doi amanţi, Bujor şi Ileana, stăpâniţi de patimă, părăsesc noaptea repaosul lor, cum fata se duce la mama încă neînduplecată a iubitului ei, Bujor în aceeaş intenţie la tata Ilenei; apoi metoda popei Tanda care, dintr-un sat căzut în mizerie (Sărăcenii) face mai întâi prin predică, apoi prin batjocură, apoi prin mustrare şi, în fine, prin un admirabil model de muncă, un sat plin de bogăţie, merită cea mai mare laudă şi sunt demne de punctul de vedere al unei înalte culturi. Plină de măduvă este naraţiunea *Mihnea cel Rău,* foarte plăcută povestea *Doi feţi cu stea înfrunte,* care în parte aduce aminte de poveştile germane, şi interesantă novela *Santa.* Cartea întreagă stă cu mult deasupra literaturei de romane obişnuite şi novelele ţărăneşti ale lui I. Negruzzi şi Slavici se pot pune alăturea cu ale lui Auerbach."

Din aceeaş revistă, pag. 137 şi 138 din 1881:

„*Neue Rumänische Skizzen* etc. Traducătoarea urmăreşte scopul de a câştiga câţiva noi amici pentru literatura română. Nu toate novelele vor contribui la aceasta. Unele din ele sunt prea neînsemnate în cuprinsul lor sau, ca novela populară din Transilvania *Budulea Taichii,* de o nesuferită lungime. Insă cele două novele, puse cu drept cuvânt în fruntea cărţii, *Gura satidui* de Slavici şi *Andrei Florea* de Gane, produc, din contra, un efect mai mare decât îl aşteaptă traducătoarea; ele ne pun în stare să privim foarte de aproape în viaţa ţăranului român, adică a naţiunii române aproape întregi; ne arată omul din popor în paşnica idilă săteană şi în vârtejul bătăliei, şi ne dovedesc în mod evident că ultimele fapte războinice ale românilor au deşteptat simţimântul naţional al acestui popor, despre care pană acum abia se făcea amintire, şi au deşteptat totdeodată o puternică lucrare literară."

Urmează apoi o analiză a cuprinsului celor două novele de Slavici şi Gane, cu relevarea textuală a unor pasaje marcante.

Magazin fur die Literatur des Auslandes (no. 22, 1878), într-o întinsă dare de seamă scrisă cu o vie simpatie pentru obiectul traducerilor doamnei Kremnitz, zice între altele:

„Cartea produce un interes călduros pentru poporul român... Figurile sunt atât de vii şi zugrăvite cu un realism atât de palpabil, încât nu ne putem îndoi că ele au fost luate din viaţa adevărată... Orcât de deosebită ar fi materia şi concepţia acestor novele, în o privinţă le este tuturora întipărită marca unei literaturi tinere, care înaintează cu multă pază... pe o cale puţin bătută. In toate lipseşte elementul în care literatura Europei cu civilizaţia veche îşi află în ziua de astăzi punctul de gravitate: analiza psihologică. Această lipsă devine aici, după materia tratată, când un defect, când un merit. Idila *La crucea din sat* de I. Slavici nu are, în simplicitatea ei naturală şi în descripţia ei puternică, trebuinţă de o dezvoltare psihologică. Aceşti oameni simpli nu reflectează asupra faptelor lor, care sunt spontanee ca ei înşii, ci stau înaintea noastră aşa cum au fost scoşi din viaţă... Schiţa lui Slavici este, prin privirea ei clară asupra vieţii ţăranului toman, cea mai remarcabilă şi cea mai originală dintre toate... Chiar Şi mici lucruri exterioare, cum sunt, d.e., numele de femei pline de dulceaţa vocalelor, ne ating în mod plăcut... Cele două schiţe de I- Negruzzi, *Popa Gavrilş'i Cucoana Nastasica,* întrec această novelă siniplă în ceea ce priveşte măiestria descripţiei, dar nu le este atât de hotărât imprimat spiritul specific românesc. *Popa Gavril* e o mică capodoperă de humor, are însă o trăsătură predominant rusească, care ni *Cucoana Nastasica* iese şi mai mult la iveală... Autorul îşi desemează micul tablou cu atâta precizie şi cu atâta siguranţă realistă, încât parcă avem înaintea noastră o schiţă a marelui descriitor al moravurilor ruseşti, numai cu mai puţină psihologie de cum obişnuieşte Turgheniev... în *Popa Tanda* de I. Slavici şi în *Santa* de N. Gane dă însă pe faţă lipsa unei concepţiuni mai adânci..."

în *Gegenivart* (no. 34, 1879) cetim despre aceleaşi traduceri, între altele:

„Valoarea principală a acestor povestiri stă în înfăţişarea plină de căldură a vieţei poporale române. S-a făcut atâta abuz de vorba ironică despre «naţionalităţile cele interesante». însă viaţa populară română e într-adevăr interesantă şi nu merită ironie. Ea posede o comoară de cântece populare, de care nu are să-i fie ruşine (a fost dintru-ntâi adunată de Alecsandri), are proverbe pline de înţelepciune. între povestirile comunicate aş vrea să relev mai ales două: *Popa Gavril,* de Negruzzi, şi *Popa Tanda,* de Slavici, două portrete de preoţi ortodocşi de la sat, zugrăvite cu mare claritate, o imagine luminoasă şi o imagine întunecată din istoria lor. Cea din urmă, de Slavici, este un mărgăritar al cărţii, chiar din punct de vedere al operei de artă în sine, făcând abstracţiune de valoarea ei pentru istoria culturei.

Urmează apoi o analiză a novelelor *Popa Gavrilşi Popa Tanda.*

Cunoscutul etnograf şi limbist Lorenz Diefenbach zice în *Vdlkerkunden Osteuropas,* voi. II, pag. 187, asupra aceloraşi scrieri:

„Cele două novele sătene de Slavici {*Crucea din sat şi Popa Tanda)* stau pe aceeaş treaptă cu cele mai bune novele germane de felul lor. Istoria lui Gane *(Santa)* e mişcătoare, iar povestea *(Doi feţi cu stea-n frunte),* o minune.

Luând cunoştinţă de aceste apreţieri ale criticei germane, mulţi cetitori vor constata, poate cu părere de rău, că scrierile unor autori de ai noştri, pe care străinătatea îi înalţă alăturea cu Turgheniev şi cu Auerbach, sunt mai puţin cunoscute şi par a fi mai puţin preţuite în patria lor proprie.

Dar aceasta să o spunem încet şi numai între noi, ca să nu ne audă străinii. Iar pană când vor ajunge şi străinii să ne auză şi să ne înţeleagă în chiar limba noastră, să sperăm că ne vom fi îndreptat şi vom fi ieşit din nepăsarea în care ne aflăm astăzi.

Nu putem încheia un articol despre literatura română în Germania, fără a vorbi cu recunoştinţă de lucrările mai vechi ale d-lui de Kotzebue[1]. Dacă în rândurile următoare ne încercăm

[1] Vezi şi mai jos notiţa de la 1887: *întru amintirea lui Wilhelm de Kotzebue.*

a ne îndeplini această datorie, sperăm totdeodată că favoarea ce au găsit-o în literatura germană ultimele traduceri se va răsfrânge şi asupra scrierilor d-lui Kotzebue şi va redeştepta în conştiinţa publicului cetitor de astăzi aducerea-aminte a acestui cunoscător şi prieten de frunte al poporului român.

Locul cel dintâi atât în privinţa cronologică, cât şi în privinţa meritului, îl ocupă traducerea poeziilor române de d-nul Kotzebue în *Rumänische Volkspoesie* de la 1857. Cartea, dedicată d-lui Alecsandri, cuprinde, între altele, *Mioriţa, Toma Alimoş, Meşterul Mano le, Blăstemul, Movila lui Purcel, Inşirâ-te mărgărite* şi, ca apendice, două poezii de Conachi şi câte una de Constantin Negruzzi, Sion şi Creţeanu. Poeziile populare sunt urmate de note explicative. Traducerea d-lui Kotzebue este din cele mai bune şi cel ce cunoaşte amândouă limbile rămâne surprins de arta cu care traducătorul a ştiut să reproducă într-o limbă aşa de heterogenă, precum este cea germană, o parte esenţială a farmecului poeziei populare române.

Meritul d-lui Kotzebue este cu atât mai mare, cu cât însăş literatura germană nu-i oferea prea multe exemple de traduceri bune. Este curios să vezi tocmai în Germania disproporţia între calitatea şi cantitatea traducerilor ce se publică. De când cu *Stimmen der Volker in Liedern* ale bătrânului Herder - a trecut un secol de atunci - germanii s-au arătat a fi naţiunea care se mteresează mai mult de spiritul literar al altor popoare. Suma de traduceri ce apar în Germania din franţuzeşte, englezeşte, italieneşte etc. este foarte mare şi întrece singură toate traducerile făcute în celelalte limbi, afară de literatura ştiinţifică, în care Franţa de câtva timp încoace urmăreşte cu mare silinţă producerile străine. Dar obiceiul germanilor de a traduce romanurile, dramele şi poeziile altor popoare nu pare a le fi mtărit şi arta de a traduce, şi uşurinţa, greutatea stilului şi nepriceperea multor traduceri germane a ajuns să fie un fel de calamitate literară, în contra căreia, dealtminteri, se ridică astăzi cu energie însăş critica germană. Nu este chemarea noastră de

a intra aici în amănunte; am atins acest punct numai pentru a ne putea bucura cu atât mai mult de traducerea d-lui Kotzebue, care se înalţă cu mult deasupra celor mai multe lucrări de felul ei. Cine a putut traduce, d.e., pe *Toma Alimoş,* precum se vede tradus în pag. 15-20 din cartea d-lui Kotzebue, merită epitetul de a fi un traducător din cei de frunte şi de model ce vedem că i se dă în prefaţa la *Rumänische Skizzen* şi la *Rumänische Dichtungen.*

Celelalte două cărţi ale d-lui Kotzebue ies din cadrul articolului de faţă, nefiind traduceri din româneşte, ci lucrări originale ale autorului. Insă materia acestor lucrări este luată din viaţa românilor moldoveni şi este tractată cu atâta cunoştinţă de cauză, cu atâta iubire de adevăr şi totdeodată cu atâta iubire a românilor încât ne înfăţişează despre ţara noastră de acum 30 de ani o icoană credincioasă, care trebuie să contribuie şi ea a ne face mai bine înţeleşi şi mai bine văzuţi în străinătate. Noi ne vom îngriji ca aceste scrieri ale d-lui Kotzebue să fie traduse în româneşte, căci dacă ele pot fi interesante pentru germani, vor fi, desigur, cu atât mai interesante şi mai preţioase pentru români, cărora le înfăţişează oglinda unor vremuri pentru totdeauna trecute[1].

Bilder und Skizzen aus der Moldau ne dau următoarele „copii de pe natură" din societatea noastră dintre 1852 şi 1856: o vânătoare în Moldova, mănăstirea Tomnatica (Văraticul), băile de la Slănic; o istorie ţărănească; o vizitare a bâlciului sau a „iarmarocului" din Fălticeni. Toate sunt scrise cu vioiciune, cu îngrijire pentru amănuntele împrejurărilor reale şi, pe lângă unele mustrări meritate, cu bunăvoinţă pentru noi. Numai douăzeci şi cinci de ani[2] au trecut de la epoca descrisă acolo,

[1] Traducerile de care se vorbeşte aici s-au şi publicat de atunci încoace, şi anume *Schiţe din Moldova* (Bucureşti, Haimann, ediţia a 2-a, 1886) şi *Lascăr Viorescu* (ibid., 1892), amândouă traduse de d-na A. M.

[2] Acum (1908) 52 ani.

şi de-abia ne mai putem recunoaşte în schiţele d-lui Kotzebue. Viaţa boierească din povestirea de la început s-a schimbat astăzi pretutindeni, categoria a treia a călugăriţelor, de care se plânge autorul cu drept cuvânt (fetele de boier duse cu sila la călugărie) a dispărut asemenea din mânăstirile noastre, băile de la Slănic s-au reformat şi „iarmarocul" din Fălticeni a încetat de mult să mai fie ceea ce era pe atunci. Numai ţăranul român, în bine şi în rău, şi frumuseţea naturei au rămas neschimbate şi sunt încă elementul statornic în marea mişcare a ţării româneşti.

Pe o scară mai întinsă ne dă şi romanul *Laskar Vioresku* o descriere a vieţei noastre sociale din generaţia trecută, adecă de pe la 1851, si ne înfăţişează tocmai tranziţia de la obiceiurile vechi spre spiritul cel nou al generaţiei după 1848. Contrastul între junele Lascar şi bătrânul Ienachi însufleţeşte întreaga lucrare, şi mai ales figura lui Ienachi este o creaţiune ce poate sta alăturea cu cele mai însemnate produceri ale romanului modern.

încheind darea noastră de seamă, nu ne putem opri de la încercarea de a ne explica favoarea neaşteptată ce au găsit-o mai ales în Germania literatura poetică a unui popor care pană atunci fusese întâmpinat sau cu nepăsare sau cu antipatie.

Ceea ce a trebuit să placă străinilor în poeziile lui Alecsandri, Bolintineanu, Eminescu şi Şerbănescu şi novelele lui Slavici, Negruzzi şi Gane este, pe lângă măsura lor estetică, originalitatea lor naţională. Toţi autorii aceştia, părăsind oarba imitare a concepţiunilor străine, s-au inspirat de viaţa proprie a poporului lor şi ne-au înfăţişat ceea ce este, ceea ce gândeşte şi ceea ce simte românul în partea cea mai aleasă a firei lui etnice. Acest element original al materiei, îmbrăcat în forma estetică a artei universale, păstrând şi în această formă ca o rămăşiţă din pământul său primitiv, a trebuit să încânte pe tot omul luminat şi să atragă simpatica lui luare-aminte asupra poporului nostru. Căci orce individualitate de popor îşi are valoarea ei absolută, şi îndată ce este exprimată în puternica

formă a frumosului, întâmpină un răsunet de iubire în restul omenirii ca o parte integrantă a ei.

La această cauză generală se mai adaogă, îndeosebi pentru novelele lui Slavici, Gane şi Negruzzi, întâmplarea favorabilă că ele se găsesc în armonie în privinţa obiectelor ce ni le înfăţişează şi care sunt mai ales figuri tipice din popor, cu un întreg curent al gustului estetic în Europa, curent pe care noi îl credem foarte sănătos şi în urma căruia romanurile ţărăneşti şi descrierile tipice au ajuns să fie cele mai preţuite produceri ale literaturei de noveiişti.

Poate nu se va găsi nepotrivit dacă, pornind de la novelele noastre populare, ne oprim ceva mai mult asupra unei discuţii estetice, care se află în legătură aşa de strânsă cu mişcarea noastră literară.

Citirea unor romane şi novele ca *Laskar Vioresku* de Kotzebue, ca *Buna pescuire* a spaniolului Alarcon (vezi *Convorbirile literare* de la 1 ianuarie 1881), ca *Rabbiata* lui Heyse, ca *Gura satului* de Slavici, *Amintirile din copilărie* de nepreţuitul Creangă, *La mare au diable* şi *Fetite Fadette* de George Sand, *Madame Bovary* de Flaubert, *Memoriile unui vânător* şi *Nov* de Turgheniev, *Norocul în Roaring-Camp* de Bret Harţe (vezi *Convorbirile literare* de la 1 ianuarie 1874), *David Copperfield* de Dickens şi, mai presus de toate, *Ut mine Stromtidăc* Fritz Reuter, ne-a întărit în convingerea că se poate formula de-a dreptul un nou principiu estetic în privinţa romanului modern, în deosebire de tragedie.

Se ştie, şi acest punct se află studiat în multe tractate de estetică şi formulat şi de Goethe, că în tragedie persoana principală este mai întâi de toate activă, este izvorul propriu al faptelor sale, prin care se înlănţuieşte catastrofa finală, şi în această activitate problema tragică este cu atât mai clară şi cu atât mai măreaţă cu cât acea persoană este mai puternică, mai puţin strâmtorată prin mărginirea împrejurărilor şi, prin urmare, mai liberă să lucreze după firea sa individuală. De aceea

subiectele tragediei sunt mai ales regii şi eroii, în genere un tip de o puternică individualitate, dar fără nici o mărginire naţională şi afară de orce idee tipică de clasă.

în roman şi în novelă, din contra, persoana principală este în esenţă pasivă şi, departe de a stăpâni la început împrejurările, este ea stăpânită şi bântuită de ele şi trece prin conflicte tocmai din cauza întâmplărilor din afară. De aceea, susţinem acum noi, subiectul propriu al romanului este viaţa specific naţională, şi persoanele principale trebuie să fie tipurile unor clase întregi, mai ales a ţăranului şi a claselor de jos. Căci o figură din popor este de la început pusă sub stăpânirea împrejurărilor ca sub o fatalitate, ea poate fi pasivă fără a fi slabă, fiindcă înfăţişează în sine toată puterea impersonală a tradiţiei de clasă, şi totdeodată exprimarea simţirilor şi pasiunilor ei poate fi mai clară, fiind mai primitiv firească şi mai puţin meşteşugită prin nivelarea culturei înalte.

De aceea şi vedem că romanul poporan se poate înălţa la o culme de emoţiune ce-1 pune alăturea cu adânca mişcare a tragediei, ia care nu ajung romanurile din societatea de cultură cosmopolită, şi scene ca aceea în care Havermann din *Ut mine Stro?ntid* părăseşte cu o acţiune violentă pe stăpânul său Axei, sau în care Miron din *Gura satului,* despărţindu-se de Marta, îşi frânge fluierul de genuchi şi pleacă din sat, sau în care bătrânul Ienachi din *Laskar Vioresku* nu ştie să zică soţiei sale dinaintea iconiţei Maicii Domnului decât simplele cuvinte „nu rnă părăsi", sunt de o putere mişcătoare de gradul cel mai înalt ?i pun efectul romanului în linie paralelă cu cel formulat de Aristotel pentru tragedie: de a produce adecă, deşteptând un fior de frică şi de compătimire în cetitor, o catharsis, o înălţare Şi purificare a acestor pasiuni. Dar pe când eroul tragic cu tip individual poate exista în toate ţările (Hamlet nu e specific danez, Antigone nu e numai greacă sau *Mizantropul* francez), eroul romantic este mai bine caracterizat prin tipul său naţional, cu care nu poate exista decât într-un anume popor şi

într-o anume ţară (Havermann e specific german, Miron român, Madame Bovary franceză, Stumpy californian, Bumple englez); şi pe când eroul tragediei, împins de puternica sa personalitate, îşi creează însuş prin simţirile şi faptele sale conflictul împrejurărilor şi o catastrofă în acţiune, eroul romanului se află de mai nainte pus într-un mod fatal în limitele de clasă şi în limitele de naţionalitate, şi evoluţiunea lui stă în lupta de suferinţă cu aceste limite spre o catastrofă în simţimânt. în această evoluţiune eroul romantic se înalţă din strâmtoarea timpului şi a spaţiului spre o simţire universal omenească, şi catastrofa lui psihologică samănă cu momentul în care un râu, ţinut pană atunci în îngustimea ţărmurilor, se varsă deodată în oceanul nesfârşit.

Teoria romanului expusă aci, ca toate teoriile estetice, nu vrea să fie o formulare absolută: îndeosebi nu vrea să condamne romanurile moderne, care nu ar fi o reprezentare a figurilor tipice dintr-un popor dat, şi să recunoască exclusiv numai romanurile claselor de jos. Nici tragedia nu este exclusiv mărginită la regi şi la eroi, ci există şi tragediile aşa-numite burgheze, precum e *Cabala şi amorul de* Schiller şi *Nora de* Ibsen.

Dar ceea ce voim să zicem este că, precum tragedia prin chiar natura ei a fost silită să-şi ia mai ales regii şi eroii drept persoane principale, tot aşa romanul este şi va fi din ce în ce mai mult silit să-şi caute elementul său propriu în tipurile mărginite ale unei anume clase sociale dintr-un anume popor, de regulă ale claselor de jos. Căci mai ales tipul poporan este nemeşteşugit şi se impune cu realitatea unui product al naturei primitive. Figurile romantice din societatea înaltă sunt întrucâtva rezultate ale convenţiunii; simţirile lor sunt în mare parte meşteşugite prin *modă* şi trecătoare ca şi moda. Conflictele de salon ale domnilor şi doamnelor lui Octave Feuillet vor fi tot aşa de sarbede şi fără interes peste o sută de ani, precum sunt astăzi Pamela şi Clarissa iui Richardson de acum o sută de ani, pe când Sancho Pansa şi Vicarul de Wakefield trăiesc din viaţa veşnică a omenirii.

însăş firea omenirii şi nu moda convenţională este obiectul artei novelistice; de aceea tipul poporan este materialul ei, şi nu figura din salon.

Tot aşa statua frumoasă înfăţişează conturele tipice ale omului, fie nude, fie astfel învălite încât linia lor să apară cu claritate. Venus de la Milo este pe jumătate nudă, Pudiciţia din Vatican este în haină transparentă; iar statua unei femei îmbrăcate după cea din urmă modă de la Paris ar fi poate o caricatură.

Dar lăsând la o parte teoria romanului explicată mai sus, un lucru rămâne sigur: că romanurile poporane de felul celor citate în articolul de faţă sunt primite astăzi cu o deosebită favoare în lumea apuseană şi că a fost, prin urmare, o coincidenţă fericită ca literatura noastră mai nouă să poată da cetitorilor străini tocmai nişte probe alese din acest gen.

Noi românii însă trebuie să ne bucurăm văzând că, după ce mai multe generaţii ale tinerimii noastre au primit atâtea idei de ştiinţă şi atâtea simţiri de artă din străinătate, a sosit timpul ca şi noi să putem răspunde cu ceva, şi că tânăra literatură română a fost în stare să dea bătrânei Europe prilejul unei emoţiuni estetice din chiar izvorul cel curat al vieţei sale populare.

II

în partea dintâi a cercetării de faţă am făcut o dare de seamă asupra primirii ce au aflat-o în Germania traducerile unora din poeziile şi novelele române.

Văzând favoarea de care s-a bucurat în străinătate aceste Probe ale literaturei noastre, nu ne putem ascunde părerea de rău că numai prin poezii şi prin novele ne-am manifestat viaţa intelectuală şi că nu am avut şi nu avem din toată viaţa noastră publică de vro treizeci de ani încoace aproape nici o lucrare

pe care să o fi putut arăta oamenilor luminaţi din Europa ca o dovadă a activităţii noastre ştiinţifice.

Lucrul merită, desigur, cea mai serioasă luare-aminte şi, introdus precum este astăzi regatul României în familia cea mare a Europei apusene, ei are şi datoria de a se întreba care este partea de cultură şi suma de adevăruri ştiinţifice cu care contribuie la comoara generală a cunoştinţelor omeneşti.

Două lucruri aşteaptă străinii şi sunt în drept să aştepte de la ştiinţa română: istoria patriei noastre şi cercetarea limbei noastre materne.

Cum răspundem noi la aceste aşteptări?

Ştiinţa istoriei (dacă putem numi istoria o ştiinţă) este aproape părăsită în generaţia română de astăzi[1]. După nişte începuturi care promiteau ceva, după Şincai, Petru Maior şi *Magazinul istoric* de Laurian şi Bălcescu, după publicarea *Letopiseţelor* de Mihail Kogălniceanu, lucrarea noastră a amorţit cu desăvârşire pe acest târâm.

Lumina erau în drept să o aştepte românii de la cele două universităţi, înfiinţate în oraşul lor de căpetenie, în Bucureşti, şi în Iaşi. Din nefericire, profesorii de istorie de la aceste institute de cultură ale ţării nu s-au arătat la înălţimea chemării lor. Avem un profesor titular de istoria universală la Universitatea din Bucureşti (Petre Cernătescu), unul la Universitatea din Iaşi (Nicolae Ionescu), un profesor titular de istoria română la Bucureşti (Vasile Alesandrescu-Urechiă), unul la Iaşi (Andrei Vizanti). Aceşti profesori, puşi de atâţia ani în fruntea studiilor celor mai importante pentru naţiunea română, n-au făcut toţi patru împreună aproape nimic pentru înaintarea ştiinţei ce o profesează. Nici un studiu prin arhive, nici o publicare de documente, nici o monografie de oarecare valoare asupra vreuneia din multele părţi obscure sau controversate ale trecutului nostru, necum o istorie întreagă — nimic, absolut nimic. Şi

[1] E vorba de anul 1882.

astfel vedem că universităţile române, în cei douăzeci de ani ai existenţei lor, nu au produs nici un scriitor istoric şi că înşelate au fost aşteptările ţării în privinţa acelor bărbaţi cărora le încredinţase căutarea şi înaintarea celei mai preţioase ştiinţe a ei.[1]

Spre umilirea noastră, istoria română nu se poate încă astăzi cunoaşte decât din lucrările străinilor, şi tot la Engel, ba chiar şi la Rosler şi la Jung, cu neajunsurile lor, trebuie să se adreseze cine vrea să ştie ceva despre trecutul nostru.

Dar dacă cele două universităţi, din Bucureşti şi din Iaşi, nu au produs nimic, trebuie să amintim că, în afară de cercurile lor, s-au arătat unele lucrări române care dau cel puţin elemente de ajutor pentru studiul istoriei. Câteva cercetări arheologice ale d-lui Odobescu (pentru a nu vorbi de răposatul Bolliac, care nu ştia ce e ştiinţa), câteva notiţe numismatice ale d-lui Mihail Şuţu şi Dimitrie Sturdza îşi au valoarea lor pentru aceasta.

De însemnătate ar fi mai ales publicările de documente, întreprinse de unii şi de alţii, dacă meritul celor mai multe nu ar fi aşa de redus prin lipsa lor de sistem şi uneori chiar prin lipsa de seriozitate. Fără îndoială, orce document autentic privitor la istoria română are preţul său, fie că este adevărat şi trebuieşte primit ca temei pentru cele ce spune, fie că este neexact şi trebuieşte combătut. Dar când este vorba de o anume publicare de documente, precum sunt cele încercate

[1] De atunci încoace lucrurile au început să se îndrepteze întrucâtva. Petre Cernătescu a încetat din viaţă; d. Nicolae Ionescu s-a retras la pensie; d. Urechiă publică două voluminoase istorii: a şcoalelor, de la 1800 la 1864, şi a românilor; d. Al. Xenopol, numit mai târziu profesor la Universitatea din Iaşi, a terminat în 6 volume *Istoria românilor,* o dovadă cel puţin de mare stăruinţă. Dintre cei citaţi în text la 1882, numai d. Vizanti continuă a fi în activitate bugetară şi în neactivitate profesorală. (Nota scrisă la 1893.)

Cât pentru starea de astăzi (1908), vezi mai jos adaosul de la sfârşitul acestui studiu, pag. 37 şi urm.

la noi, atunci sunt de păzit oarecari regule, fără a căror păzire publicarea îşi pierde cea mai mare parte a folosului ei. Dacă ni se înfăţişează, d.e., o publicare de documente din vreo arhivă sau bibliotecă străină, această publicare trebuie, pe lângă exactitatea ei, să îndeplinească neapărat o condiţiune esenţială: să fie *completă,* sau completă în înţelesul cel larg de a ne da *toate* documentele din acea arhivă privitoare la români, sau cel puţin completă în înţelesul de a ne da toate documentele principale privitoare la cutare epocă sau la cutare obiect special din istoria română. In amândouă cazurile, ea aduce istoricului folosul de a-i cruţa osteneala propriei sale cercetări asupra aceluiaş obiect în aceeaş arhivă.

Lucrul este elementar şi nici nu merita să fie relevat aici, dacă nu-1 vedeam trecut cu vederea de câţiva „istorici" de ai noştri şi de opinia multor tineri asupra lor.

Aşa, d.e., noi credem *Tezaurul de monumente istorice pentru România,* început de Papiu Ilarianu şi întrerupt după vreo câţiva ani, o întreprindere cu desăvârşire greşită în concepţie şi în executare. Ce înţeles poate să aibă, d.e., retipărirea tratatului latinesc al arhiepiscopului Verancius *De apparatu Ioannis regis contra Solimanum* (1536 - 1538) din *Monumenta Hungariae historica* (1857) şi traducerea iui în româneşte? Nici *Monumenta Hungariae historica* nu sunt o carte rară, nici limba latină nu este o limbă care va putea fi necunoscută unui viitor istoriograf român.

Dar şi la cărţile mai rare, precum este *Războiul lui Ioan Vodă* de Gorecki, *Istoria turburărilor Moldovei* de Baret (Joppecourt) şi alte curiozităţi publicate aşa pe sărite în *Tezaurul* lui Papiu, noi nu vedem folosul în raport cu mijloacele intelectuale şi materiale întrebuinţate pentru traducerea şi răspândirea lor. Memoriile lui Joppecourt Baret sunt tipărite în franţuzeşte la 1620, se află menţionate în lexiconul cel voluminos al lui Feder, citate în Haner şi chiar în Engel. Cartea se găseşte în biblioteca de la Paris, Petersburg, Odessa, Braşov. Ea nu este una

din acele scrieri de valoare universală care ar merita să fie traduse şi s-ar putea răspândi printre cetitorii români de toate clasele; ea este o carte interesantă numai pentru istorici. Apoi îşi poate închipui cineva astăzi un istoriograf român care să nu cunoască limba franceză nici măcar cât răposatul Papiu, ci să aibă trebuinţă de traducerea acestuia pentru a înţelege pe Baret?

Tezaurul lui Papiu este plin de asemenea lucrări zadarnice, şi toată publicarea sub un aer de „profundă erudiţiune" este foarte puţin serioasă. Iar de *Istoria românilor din Dacia superiore* nici nu putem vorbi aici; ea este o scriere tendenţioasă, poate patriotică, poate şi politică, dar istorică nu.

Şi mai puţin serioase sunt îndeletnicirile d-lui C. Esarcu cu de-ale istoriei. D-sa a „descoperit" deodată în câteva oraşe italiene, în Veneţia, în Florenţa etc, documente istorice, le-a „dezgropat" din arhive, a „scuturat pulberea lor de mai multe ori seculară" şi a pus de i-a copiat câteva şi le-a tipărit în *România (Documente istorice descoperite de C. Esarcu,* Bucureşti, 1878, o broşură de 97 pag.).

Aceste „descoperiri" din Italia au aprins în d. Esarcu, după cum ne mărturiseşte (pag. 7), o „adevărată pasiune" şi au dat „spiritului" d-sale „o impulsiune irezistibilă către cercetările istorice".

Dacă pasiunile d-lui Esarcu se deşteaptă aşa de uşor, ne cerem voie să-i recomandăm mai întâi de toate... Arhivele Statului din Bucureşti. Aici sunt în adevăr foarte multe documente de „dezgropat" şi ne e teamă că ele vor da şi prilejul de • „scutura pulberea de mai multe ori seculară" de pe ele, pe ·ând arhivele străine, mai bine aşezate şi mai mult întrebu- ··ţate, se ţin de regulă şi mai curat, şi n-ai decât să te adresezi la directorii lor pentru a „descoperi" cele mai multe acte relative la România fără nici o muncă.

în afară de orce comparare mai însemnată este *Arhiva isto- ^că a României,* a cărei publicare o începuse d. Hasdeu la 1865. în trei părţi sau două tomuri apărute, ea cuprinde documente

române de „ne-române", mai ales slavone, din arhiva statului, din arhiva municipală şi alte arhive din Lemberg, din *acta Tomiciana,* din alte publicări ruseşti etc. D. Hasdeu dă adeseori textul original slavon, dă totdeauna traducerea română, însoţeşte actele de observări foarte viu scrise, ne expune în *Introducere* nişte principii de publicare şi „regule de clasificaţiune" foarte bune, precum în general d. Hasdeu poate păcătui uneori prin a exagera importanţa lucrurilor ce nu prea au importanţă, dar nu păcătuieşte niciodată prin a nu releva importanţa întreprinderilor d-sale.

Dar ce folos! De-abia începuse publicul să se încălzească la lumina *Arhivei,* de-abia cetitorii mai critici erau dispuşi să se bucure de cunoştinţele împărtăşite dintr-o limbă aşa de puţin cunoscută românilor, precum e cea slavonă, şi să uite neajunsurile publicării, lipsa ei de sistemă în privinţa complectării vreunui şir de documente, lipsa de registre, pe care d. Hasdeu le promitea în broşuri separate, „astfel încât broşurele pe *zece* ani (!) să formeze un tom", când deodată toată *Arhiva* încetă de a mai apare, fiind suprimată, după cum ne spune d. Hasdeu într-o notă maliţioasă, „din ordinal d-lui ministru de instrucţiune publică, C. A. Rosetti" (1867).

De atunci d. Hasdeu a mai publicat câteva cărţi dintr-o *Istorie critica a românilor,* cu multe lucruri frumoase pe copertă şi cu multe ipoteze nedovedite în text, a ajuns chiar a fi mai mulţi ani de-a rândul şi este şi astăzi director al Arhivelor Statului din Bucureşti. însă nervul d-sale istoric pare a fi amorţit: d-sa face acum limbistică, şi cu *Arhiva istorică* şi cu *Istorici critică* s-a întâmplat ceea ce s-a întâmplat cu multe alte întreprinderi literare ale d-sale: au promis mult şi au ţinut puţin-

Singura publicare istorică de o valoare netăgăduită, complectă în felul ei, folositoare pentru istoriografii viitori, întrucât îi scuteşte de muncă, de a mai cerceta ei înşii arhivele din Viena, este culegerea de documente a lui Eudoxie Hurmuzachi. Dacă nu se poate recunoaşte acelaş merit însuş textului istoric

compus de Hurmuzachi şi dacă nici nu ar fi drept să facem pe răposatul autor întru toate răspunzător de fragmentele publicate după manuscriptul său postum, tocmai fiindcă lucrarea a fost întreruptă prin moartea lui, nu putem găsi, din contră, destule cuvinte de laudă pentru culegerea documentelor. Mai multe zecimi de ani de muncă conştiinţioasă au pus pe Hurmuzachi în stare să deschidă scriitorilor români o adevărată comoară pentru istoria ţării şi să lase totdeodată urmaşilor săi o operă desăvârşită, un model pentru lucrările de felul ei. La privirea acestei culegeri dobândim dreapta măsură pentru meritul compilărilor din arhive întreprinse de alţii, şi tinerimii române trebuie să-i arătăm pe Hurmuzachi, dacă vrea să înţeleagă ce însemnează ca cercetători de arhive Papiu, Hasdeu, necum Esarcu.

Dar Hurmuzachi a murit, culegerea lui de documente este o condiţiune pentru scrierea istoriei, dar nu este însăşi istoria, Şi pe tot câmpul literaturei române nu mai vedem deocamdată decât un singur autor, care ne-a dat dreptul de a aştepta ceva de la d-sa pentru istoriografia română: d. Grigore Tocilescu. Cartea d-sale *Dacia înainte de romani* (594 pag., în 8 mare, 4 harţe şi 38 stampe litogr., Bucureşti, 1880) are meritul de cuprinde într-un mod aproape complet datele cunoscute asupra obiectului ce-1 tratează şi, deşi d-sa nu ajunge adeseori la un rezultat precis al cercetărilor şi păcătuieşte prea des prin parenţele erudiţiunii, fără a avea totdeauna realitatea ei folooare, totuş lucrarea publicată este un început de valoare, şi cine ar fi citit numai paginele 559-574, unde d. Tocilescu face ntica părerilor d-lor Hasdeu şi Bolliac asupra alfabetului dacic, u importantul capitol XII (p. 412-554) despre monumentele daciei, va recunoaşte în d-sa un autor care are destulă metodă destulă erudiţiune pentru a putea fi un scriitor de istorie.

Aceste merite, dacă sunt reale în d. Tocilescu, nu pot fi Micşorate prin alţii. Critica violentă şi personală ce d. Hasdeu Publicat-o în primăvara anului trecut *(Binelepublic,* martie

1881) în contra şcolarului său, în contra singurului şi unicului său şcolar, despre care încă la 1878 *(Cuvente den bătrâni,* I, pag. 315) zicea că este un june amic, ale cărui cercetări sunt „totdeauna solide", va fi pentru d. Tocilescu (ba poate şi pentru d. Hasdeu) o lecţie de mare folos şi-1 va face să-şi îndrepteze mai curând greşelele ce şi le-a însuşit tocmai în şcoala magistrului; incoherenţa părerilor, publicarea pripită a unor cercetări fără rezultat şi mai ales îmbrobodirea cu aparenţele deşerte ale erudiţiunii.

Cu aceste notiţe critice am încheiat inventarul sărăciei noastre istorice, şi dacă ne mai cerem voie să-i adăogăm câteva rânduri de anexă, în care să vorbim despre o carte a d-lui Slavici, este pe de o parte materia acestei cărţi ce ne îndeamnă, iar pe de alta legătura ei cu obiectul întregului articol de faţă. Deşi, precum am văzut mai sus, nu putem arăta învăţaţilor străini, afară de cartea d-lui Tocilescu şi de notiţele d-lor Odobescu, M. Şuţu şi Sturdza, nici o cercetare istorică în literatura română mai nouă care să aibă o adevărată valoare şi de care să se poată folosi ştiinţa în genere, le putem arăta cel puţin un român care, din contra, a scris în limba străină o carte bună despre naţiunea sa. într-o lucrare colectivă în limba germană asupra etnografiei şi istoriei culturei popoarelor din Austro-Ungaria, întreprinsă sub auspiciele baronului Helfert din Viena, a apărut volumul al şaselea sub titlul: *Die Rumänen in Ungam, Siebenbiirgen und der Bukowina, vonl. Slavici* (1 voi. în 8°, 236 pag., Viena şi Teschen, ediţ. lui Karl Prohaska, 1881)-

Lucrarea germană a domnului Slavici este de mare interes şi a început să atragă luarea-aminte a Germaniei asupră-i (vezi dările de samă în *Augsb. Allgem. Zeit.* din iulie 1881, în *Ausland,* no. 39/1881, în *Globus,* no. 17 din 1881 etc). Scrisă într-o limbă destul de bună, cartea, dacă nu coprinde multă ştiinţ istorică sau etnografică, are cel puţin meritul de a fi întemeiata pe o intuiţiune originală a obiectului ei. Deprins, precum era d. Slavici, cu viaţa poporului român, observator sigtif*

conştiinţios la lucru, d-sa a dat mai ales prin expunerile sale asupra situaţiunii geografice, asupra religiunii şi asupra particularităţilor naţionale o icoană credincioasă a culturei noastre de peste Carpaţi şi Moina, cu atât mai interesantă, cu cât este dezbrăcată de orce pedantism pretenţios şi însufleţită oarecum de însăş pulsarea vieţei reale a poporului.

*

Să trecem acuma la celălalt obiect al activităţii ştiinţifice, pe care suntem datori să-1 examinăm de câte ori ne gândim la punctul de vedere din care trebuie să privească Europa progresul vieţei intelectuale în România.

A doua întrebare ce se pune ştiinţei române cu drept cuvânt are de obiect limba noastră maternă. Care sunt elementele ei constitutive? Care este evoluţiunea ei istorică? în ce stă geniul ei individual?

Din norocire, starea noastră intelectuală este pe cale de a se îndrepta în această privinţă, şi, pe cât ni se pare, începe a se revărsa lumina zilei în întunericul de pană acum. După ce cu *Tentamen Criticum* al bătrânului Laurianu şi cu *Dicţionarul* academic Laurianu-Massimu ne înfundasem într-o potecă fără ieşire, ne întoarcem astăzi pe calea cea adevărată, şi poate că aici ştiinţa română va fi în stare să aducă cel dintâi folos adevărat ştiinţei generale. Câteva monografii de merit publicate in *Convorbiri literare* de Lambrior şi Burla, cercetările lui Lambrior în revista franceză *România,* studiile d-lui Gaster ne deschid o perspectivă mai sigură în viitorul acestei ramure a Ştiinţei în România. Preţioasa *Crestomaţia sau Analecte literare* de Cipariu asemenea este de amintit aici.

Dar mai nainte şi mai presus de aceste lucrări încă prea fragmentare suntem datori să punem studiile d-nului Hasdeu asupra limbei române vorbite în secolul XVI, apărute în 1878 şi 1880 sub titlul *Cuvente den bătrâni,* 2 volume, cu un supliment la voi. I şi cu o primă fascioară al unui al treilea volum,

publicată în 1881. Cu cât aproape toate lucrările de mai nainte ale d-lui Hasdeu nu puteau să întâmpine decât neîncredere din partea unui cetitor serios, cu atât mai mult trebuie să ne bucurăm când vedem pe d-nul Hasdeu, ajuns astăzi într-o vârstă mai matură, că s-a arătat în stare de a îndeplini cerinţele unei adevărate ştiinţe şi că via d-sale inteligenţă, ajutată de o memorie însemnată şi de o mare putere de lucru - însuşiri ce nu i s-au tăgăduit niciodată - au putut să se concentreze pană la o aşa pătrundere a materiei şi să câştige acea stăruinţă conştiinţioasă în urmărirea unei probleme, fără de care nu se poate aştepta nici un rezultat de la munca ştiinţifică.

Cele patru volume din cartea despre care vorbim nu ne par să aibă o egală valoare. Aşa, suplimentul la tomul I arată încă unele din relele deprinderi ale d-lui Hasdeu: violenţa dusă pană la injurii în contra celor ce-1 combat (aici în contra d-lui Cihac) şi o nepotrivită amestecare a personalităţilor în materie ştiinţifică. Pe de altă parte, fascioara I din tomul III, cu principiile de limbistică în genere, dovedeşte cât de greu îi este unui autodidact ca d. Hasdeu să se deprindă cu mânuirea noţiunilor abstracte ce pare să-i fi lipsit în tinereţe. Alăturea de paragrafe scrise lămurit, unele chiar ingenioase, precum este § 19 despre limba în circuiaţiune, dăm de paragrafe pripite, a căror confuzie nu se poate acoperi prin tonul apodictic în care îşi expun cuprinsul lor.

Dar tomul I şi mai ales tomul II ne par mai presus de laudă. Lucrate cu o deosebită silinţă, consolidate prin îmbrăţişarea celui mai întins câmp de cercetări, luminate prin argumentări ingenioase şi înfrumuseţate printr-un stil foarte viu: observările d-lui Hasdeu cuprinse în notele tomului I. *Glosariul* d-sale de cuvinte române intercalate în documentele slavice, dar mai ales „ochirea asupra cărţilor poporane" şi monografiile asupra baladei *Cucul şi turturica* şi asupra povestei numerelor din tomul II, fac din această operă a d-lui Hasdeu o carte de

mare folos pentru ştiinţă în genere şi o adevărată podoabă a încercărilor ştiinţifice la români.

Fie ca d-1 Hasdeu, ajuns astăzi la înălţimea ştiinţei şi văzând luarea-aminte şi laudele Europei culte, cu drept cuvânt atrase asupră-şi (Schuchardt, Gubernatis *m Nuova Antologia,* 1878, Gustav Meyer *mAugsb. Allgem. Zeit.,* no. 42 din 1879 etc), să-şi aducă aminte că ***noblesse oblige*** şi, părăsind violenţele personale din publicările de mai nainte şi descurcându-se mai curând din „principiile" generale de limbistică, să ne dea în sfârşit din comoara cunoştinţelor sale opera cea adevărat însemnată şi adevărat naţională, ce dintre toţi românii de astăzi numai d-sa ne-o poate da: Istoria limbei române![1]

Ca un anex la ochirea de mai sus asupra ştiinţei limbistice în România, trebuie să menţionăm şi aici cartea unui român, scrisă într-o limbă străină, asupra acestei materii, o carte distinsă prin sufragiile Institutului de Franţa, apreţiată în deosebite moduri de critica ştiinţifică străină, dar consultată de toţi

[1] Aşteptarea nu s-a îndeplinit, cu toată favoarea împrejurărilor. Prin munificenţa regelui, prin alocaţiuni în bugetul Ministerului Cultelor şi n ajutoare de la Academia Română, s-au adunat cu îmbelşugare mijloacele materiale pentru marele „dicţionar al limbei istorice şi poporane a românilor". După propunerea d-lor Alecsandri, Dimitrie Sturdza şi a subscrisului, regele (cu Academia) a încredinţat lucrarea domnului Hasdeu *ncă în 1884; d. Hasdeu a întreprins-o cu înfocarea d-sale obişnuită... 13- început, după un an a şi apărut fascicula I, după alt an era terminat °1-1 de 1116 coloane (litera A până la *amurţesc,* dar voi. II cu sfârşitul literei A s-a întârziat 7 ani, şi acuma suntem abia la începutul lui B, nnpănat cu alotrii nepotrivite pentru dicţionar (genealogia popoarelor balcanice etc). Mijloacele continuă a se da d-lui Hasdeu, dar lucrarea d-sale lâncezeşte, focul e stins. D. Hasdeu s-a apucat de redacţia unei nouă reviste, dar mai ales de spiritism. Insă în mijlocul acestor vicisitudini rămâne totuş una din cele mai interesante figuri literare.

Notă scrisă în 1893. Vezi şi adaosul de la 1908, la pag. 37 şi urm.

cei ce se ocupă de obiectul ei ca o lucrare fundamentală. Vorbim de

Dictionnaire d'etymologie daco-romane. Par A. de Cihac.

Voi. 1. Elements latins (1870).

Voi. 2. Elements slaves, magyars etc. (1879).

Nu putem numi pe d-1 Cihac fără a-i mulţumi pentru marele serviciu adus literaturei române prin aceste două dicţionare etimologice ale d-sale. A-i aduce mulţumirea în public ne pare o datorie de conştiinţă. Volumul al doilea din lucrarea d-sale, adecă cel cu elementele slavone, a fost obiectul unor atacuri foarte vii din partea literaţilor români, cărora însă şi d-1 Cihac le-a răspuns cu violenţă. Că unele din derivările d-lui Cihac vor trebui să fie îndreptate, nu mai încape îndoială; că părerile d-sale din prefaţă asupra cantităţii relative a latinismelor şi a slavonismelor se pot combate cu temei, şi aceasta ne pare sigur. *Quel est le dictionnaire qui ne donnepas prisepar quelque cote a la critique, et meme a une tres juste critique? zice* prefaţa dicţionarului Academiei Franceze. Câmpul este deschis tutulor discuţiilor şi va fi cea mai fericită zi pentru limbistică română când contrazicătorii d-lui Cihac vor pune în locul dicţionarului d-sale o altă lucrare tot aşa de amănunţită, însă lipsită de greşeli. Dar pană atunci trebuie să recunoaştem că d. Cihac a făcut ceea ce n-au putut face ceilalţi limbişti ai noştri, şi chiar după statornicirea unei etimologii mai sigure pentru toate cuvintele române, va rămânea d-lui Cihac meritul de a fi pus temelia unui dicţionar complet de etimologie daco-română.

Recapitulând acum la sfârşit impresia ce ne lasă întreaga noastră mişcare literară de astăzi, ne putem rezuma în două constatări deosebite:

In literatura poetică ne aflăm în progres, şi progresul este netăgăduit; avem autori de merit, şi de merit statornic; prin

urmare, influenţa lor se va răspândi din ce în ce mai mult în tinerimea română şi, dacă chiar străinătatea îi recunoaşte, cu atât mai mult îi va preţui patria lor proprie.

în literatura ştiinţifică am rămas înapoi: studiile istorice sunt aproape pierdute, studiile limbistice sunt de-abia susţinute.

Cauza acestei disproporţii trebuie să fie mai adâncă şi, dacă am fi chemaţi să o exprimăm într-o singură frază, am întrebuinţa următoarea formulă din teoria evoluţionistă aplicată la viaţa spirituală a poporului: pătura psihologică a generaţiei noastre de astăzi este pregătită pentru poezia lirică şi pentru novela poporană, dar nu este încă pregătită pentru lucrarea ştiinţifică.

înlănţuirea logică a unui foarte întins şir de idei, şi aceasta este ştiinţa, este o treaptă mai târzie a dezvoltării intelectuale şi cere o tărie mai mare a gândirii abstracte decât se găseşte astăzi în majoritatea capetelor noastre.

Dar ceea ce nu este astăzi trebuie să fie mâine; şi, pentru ca să fie, trebuie să fie pregătit.

O pregătire, un ferment al evoluţiei, este simţirea neajunsului stării de astăzi.

Când majoritatea tinerimii va fi în adevăr pătrunsă de această simţire, se va face cu siguranţă cel dintâi pas spre îndreptare. De aceea critica.

ADAOS IA 1908

De părăsirea studiilor istorice nu ne mai putem plânge astăzi. îndreptarea semnalată în nota de la 1893 a continuat, Şi acum profesorii noştri universitari, dacă nu toţi cei vechi, dar, desigur, cei nou numiţi îşi îndeplinesc datoria, în ceea ce priveşte istoria naţională, cu tot zelul cerut. Dintre cei vechi, Vasihe Alexandrescu-Urechia şi Nicolae Ionescu au încetat din

viaţă fără a fi lăsat în urma lor vreo scriere de valoare. Andrei Vizanti s-a văzut silit să părăsească ţara; d. Al. Xenopol a mai publicat, între altele, 2 volume despre Cuza-Vodă fără nici o însemnătate (mult mai bună este o scurtă broşură a d-lui Petru Răşcanu, scrisă cu prilejul aniversării de 40 de ani de la abdicarea lui Cuza) şi se vede încurcat în formularea unei pretinse legi istorice. Nici d. Gr. Tocilescu nu ne pare a se fi ferit de greşelele atinse mai sus la pag. 30 dar trebuie să i se recunoască meritul publicărilor relative la monumentul de la Adam Klissi.

Insă renaşterea şi întemeierea istoriografiei noastre naţionale se datoreşte profesorilor universitari mai noi, d-lor N. lorga şi D. Onciul, cărora li se poate adăoga, din partea studiilor paleo-slavice, d. I. Bogdan. Comoara de documente descoperită şi pusă la îndemâna publicului de nepilduita sârguinţă a d-lui lorga, soliditatea cercetărilor, claritatea şi cumpătarea expunerii în scrierile d-lui Onciul, precum şi - alături de ele - monografiile d-lui Bogdan au făcut să se nască o literatură istorică din cele mai însemnate şi au avut totdeodată darul să producă, drept rezultat al înrâurirei asupra tinerimii universitare, un şir de scriitori mai noi, cari de pe acum garantează continuarea ei în acelaş spirit şi cu aceeaş conştiinţă.

Totdeodată Academia Română urmează fără preget cu publicarea documentelor începută sub auspiciile numelui Eudoxie Hurmuzachi; şi în această ordine de idei trebuie să amintim şi conştiinţioasa *Bibliografie romăna* a d-lor I. Bianu şi Nerva Hodoş.

în ceea ce priveşte cercetările arheologice relative la ţara noastră, d. Teohar Antonescu începe să publice temeinicele sale studii; pe de altă parte, d. Al. Tzigara-Samurcaş se distinge prin zelul şi prin gustul cu care ştie să scoată la iveală partea frumoasă din produsele artelor şi meseriilor indigene.

în oarecare legătură cu cele de mai sus se cuvine să menţionăm şi publicările folcloristice ale răposatului membru al Academiei Române, FI. Marian.

Cât pentru a doua cerinţă de care vorbea cercetarea noastră de la 1882 şi la care se refere nota de la 1893, adică activitatea relativă la filologia română, şi ea se arată astăzi în cel mai îmbucurător progres, ceea ce se dovedeşte şi cu prilejul noului dicţionar academic al limbei române. După citirea notei de la pag. 34, nu se va mira nimeni că lucrarea dicţionarului a fost luată din mâinile d-lui Hasdeu, şi în acel moment nu se afla alt filolog român căruia Academia să-i fi putut încredinţa acea mare operă decât d. AI. Philippide, profesor la Universitatea din Iaşi. Distinsul filolog a şi început lucrarea cu cea mai mare râvnă, şi-a consacrat tot timpul misiunii ce o primise şi - ajutat de câţiva foşti elevi ai săi - a pregătit din nou un foarte bogat material de citaţiuni, deoarece d. Hasdeu nu predase pe cel adunat în vremea d-sale mai ales prin înlesnirile administraţiei publice. Dar când a fost vorba de însuşi redactarea textului (în limitele de timp dorite de regele donator şi în întinderea de explicări şi citaţiuni hotărâtă de Academie), d. Philippide, care la început declarase formal că primeşte lucrarea în condiţiile Academiei, refuză să reducă numărul excesiv al citaţiunilor şi se declară în neputinţă de a respecta timpul prevăzut pentru terminarea lucrării. Situaţia în care se afla Academia faţă de rege, după penibila întârziere şi zădărnicire cauzată de d. Hasdeu, nu-i mai permitea să se supuie la greutăţile provocate de d. Philippide.

Din norocire, pe când la început nu se distinsese, după d. Hasdeu, ca filolog român în adevărata accepţiune a cuvântului, decât d. Philippide, se iviseră acum alţi doi învăţaţi, ale căror lucrări dovedeau o deplină competenţă în această specialitate: d. Ovid Densuşianu, profesor la Universitatea din Bucureşti, şi d. Sextil Puşcariu, astăzi profesor la Universitatea

din Cernăuţi. La amândoi se adresează, aşadar, Academia cu cererea de a începe împreună redactarea prea întârziatului dicţionar. Amândoi au primit în principi însărcinarea comună, dar când a fost vorba de alegerea colaboratorilor secundari, d. Ovid Densuşianu nu s-a învoit cu condiţia pusă de Academie ca toţi colaboratorii să fie români, stăruind să-şi asocieze un străin de neam. Astfel, dicţionarul academic a rămas numai în sarcina d-lui Sextil Puşcariu, care - pentru neologisme şi pentru traducerea lor în franţuzeşte - şi-a asociat pe d. I.A. Rădulescu-Pogoneanu. Dicţionarul a şi început să apară şi se înfăţişează în cele mai bune condiţii posibile, după împrejurările arătate mai sus. Ce e drept, d. Philippide, care critica mai nainte în termeni foarte vii părerile filologice ale d-lui Densuşianu, precum şi d. Densuşianu, care critica în acelaş mod părerile filologice ale d-lui Philippide, se unesc acum în atacuri tot aşa de vii contra dicţionarului d-lui Puşcariu. Dar asemenea vivacităţi par a fi o specialitate a filologilor. Este însă de bun augur pentru dicţionarul academic, aşa cum se lucrează astăzi, că d. Sextil Puşcariu îşi păstrează cumpătarea şi demnitatea faţă de toate atacurile; şi, dealtminteri, orce părere am putea avea în privinţa acestor controverse, un lucru rămâne sigur: atât în d. Sextil Puşcariu, cât şi în dd. Al. Philippide şi Ovid Densuşianu filologia română are reprezentanţi de o competenţă evidentă, iar literatura noastră ştiinţifică a făcut şi în această privinţă pasul hotărâtor.

înainte de a termina această privire fugitivă asupra actualei literaturi istorice şi filologice, trebuie să amintim şi deşteptarea unei însemnate activităţi pentru studiarea elementelor fizice ale regiunilor locuite de români. Geografia, prin interesantele scrieri şi lecţiuni universitare ale d-lui S. Mehedinţi, geologia, prin explorările d-lor L. Mrazec şi Murgoci, zoologia, în parte şi mai ales prin stăruinţa d-lui Gr. Antipa, începe a se întemeia în România; iar cunoaşterea plantelor noastre, după *Prodromul* răposatului academician Brandia, este înlesnită prin dicţionarul botanic al d-lui Zah. C. Panţu, alcătuit cu deosebită îngrijire.

COMEDIILE D-LUI I. L. CARAGIALE
(1885)

O noapte furtunoasă, Conul Leonida faţă cu reacţiunea, O scrisoare pierdută, D-ale carnavalului - cine din cei ce se duc la teatrul român nu a văzut una sau alta din aceste comedii? Mulţi cunosc pe cea dintăi, mai toţi pe cea de-a treia şi câţiva pe celelalte.[1]

De meritat toate merită să fie cunoscute şi, după părerea noastră, lăudate - toate fără excepţie.

Publicul primelor reprezentări a judecat altfel. *Scrisoarea pierdută* a avut un succes mare; şi *Noaptea furtunoasă* a avut succes; dar *Conul Leonida,* jucat pe o scenă de a doua mână, nu a plăcut; şi *D-ale carnavalului* a fost fluierată.

Foarte bine!

Este însă vremea să ne explicăm o dată asupra acestor lucruri, dacă se poate; şi cine ştie de nu se va putea? în materie de gust literar — ce e drept — discuţia e totdeauna grea, şi e grea mai ales acolo unde lipseşte încă tradiţia literară şi prin urmare comunitatea de idei în privinţa operelor ce le numim frumoase.

[1] De când a fost scris articolul acesta d. Caragiale a îmbogăţit opera sa teatrală cu *Năpasta,* după părerea noastră cea mai puternică concepţiune dramatică a autorului, cu toată esagerarea caracterului femeii.

Dar greutatea este uneori un îndemn mai mult pentru încercare, şi tocmai când nu există încă siguranţa principiilor, stabilirea lor este cu atât mai de trebuinţă.

Şi mai întâi să căutăm a ne înţelege asupra părţii celei mai puţin contestate din meritul literar al d-lui Caragiale, care ne pare a fi următoarea:

Lucrarea d-lui Caragiale este originală; comediile sale pun pe scenă câteva tipuri din viaţa noastră socială de astăzi şi le dezvoaltă cu semnele lor caracteristice, cu deprinderile lor, cu expresiile lor, cu tot aparatul înfăţişării lor în situaţiile anume alese de autor.

Stratul social pe care îl înfăţişează mai cu deosebire aceste comedii este luat de jos şi ne arată aspectul unor simţiminte omeneşti, dealtminteri aceleaşi la toată lumea, manifestate însă aici cu o notă specifică, adecă sub formele unei spoieli de civilizaţie occidentală, strecurată în mod precipitat pană în acel strat şi transformată aici într-o adevărată caricatură a culturei moderne.

Conul Leonida citeşte jurnale, explică nevestei sale esenţa republicei cum o pricepe el, valoarea lui „Galibardi" şi teoria halucinaţiilor. Jupan Dumitrache, cherestegiul, caută să înţeleagă în convorbiri cu ipistatul Nae Ipingescu ce este „sufragiul universal", este pătruns de demnitatea gardei civice şi primeşte de la Rică Venturiano desluşiri asupra suveranităţii poporului; iar cocoana Veta îşi cântă amorul „într-un moment de fericire şi printr-o perlă de iubire". Candidatul de la percepţie vrea să scape de dureri după sistemul lui Mattei; Miţa Baston jură pe statua libertăţii din Ploieşti şi ipistatul *Carnavalului* pune un „potrabac" cu muzică la „lotărie". Ziaristul Nae Caţavencu şi advocatul Farfuridi fac discursuri electorale asupra progresului economic şi revizuirii constituţionale; Dandanache îşi susţine dreptul la deputăţie prin tradiţia de la „patruzşopt", iar poliţaiul Ghiţă este un element principal pentru alegerea „curat constituţională". Adevăratul om onest este simplul „Cetăţean" alegător, care este totdeauna „turmentat".

Printre aceste figuri, cu straniul lor vestmânt de aparenţa unei culturi superioare, se agită pornirile şi pasiunile omeneşti, deşertăciunea, iubirea, goana după câştig şi mai ales exploatarea celor mărginiţi, cu ajutorul frazelor declamatorii neînţelese - unul din semnele caracteristice ale epocei noastre.

„Ce lume, ce lume!" zice prefectul Tipătescu, şi aşa zicem şi noi când prindem de veste că este în adevăr o parte a lumii reale ce ni se desfăşură astfel înaintea ochilor.

în acest caleidoscop de figuri, înlănţuite în vorbele şi faptele lor spre efecte de scenă cu multă cunoştinţă a artei dramatice, d. Caragiale ne arată realitatea din partea ei comică. Dar uşor se poate întrevedea prin această realitate elementul mai adânc şi serios, care este nedezlipit de viaţa omenească în toată înfăţişarea ei, precum în genere îndărătul orcărei comedii se ascunde o tragedie.

Lăsând acum la o parte, în această privire mai generală asupra lucrărilor d-lui Caragiale, întrebările de o ordine secundară, dacă, de exemplu, unele situaţii şi expresii nu sunt exagerate din punct de vedere al chiar realităţii ce vor să reproducă, dacă în diferitele piese nu este un fel de monotonie a figurilor înfăţişate sau cel puţin a modului înfăţişării lor, o lipsă, aproape desăvârşită, a părţilor mai bune ale naturei omeneşti ş.c.l., şi mărginindu-se la relevarea meritului necontestabil al comediilor autorului nostru, putem constata şi recunoaşte acest merit în scoaterea şi înfăţişarea plină de spirit a tipurilor şi situaţiilor din chiar miezul unei părţi a vieţei noastre sociale, fără imitare sau împrumutare din literaturi străine.

Şi-oare acesta este puţin lucru? Oare nu este aici un adevărat început de literatură dramatică naţională, independentă, trăind din propriile sale puteri, în înţelesul aceleiaş mişcări intelectuale sănătoase, în care sunt şi *Novelele* lui Slavici, şi *Amintirile* lui Creangă, şi *Copiile de pe natură* ale lui Negruzzi, şi *Poeziile* iui Eminescu - mişcare deşteptată în literatura noastră prin acea culegere de poezii populare prin care Alecsandri

a îndreptat spiritul tinerimii de astăzi spre izvorul veşnic al tuturor inspiraţiilor adevărate: simţirile reale ale poporului în care trăim, şi care simţiri numai întru cât sunt oglindite prin artă în această realitate a lor devin o parte integrantă a omenirii exprimată în forma literară?

Privită din acest punct de vedere, lucrarea d-lui Caragiale se învederează cu însemnătatea ei şi se arată a fi, în afară de orce comparare, superioară acelor piese meşteşugite din atmosfere străine, care caută în zadar să se intereseze la peripeţiile unor marchizi şi a unor dame cu camelii, pentru a căror înţelegere lipseşte şi publicului şi actorilor noştri orce element mai apropiat[1].

Dar dacă poate ni se admite de mulţi cititori această parte a meritului d-iui Caragiale, este însă o imputare ce o auzim făcându-se adeseori în contră-i şi care, tocmai fiindcă este aşa de des repetată, merită o mai de aproape cercetare.

Şi fiindcă zicem că merită o mai de aproape cercetare, se înţelege de la sine că nu poate fi vorba de insinuarea ce nu s-a sfiit a se produce şi în unele organe de publicitate, că adecă comediile d-lui Caragiale urmăresc scopuri politice şi vor să-şi bată anume joc de unele apucături ale partidului liberal, şi că, prin urmare, ar trebui oprite de pe scena teatrului din ordinul guvernului de astăzi (pe atunci ministerul I. C. Brătianu).

O asemenea imputare este prea puţin serioasă pentru a fi discutată, şi avem numai interesul să dovedim că s-a adus în adevăr prin publicitate.

Citim pe a doua pagină a unui ziar liberal din Bucureşti, de la 23 aprilie 1885, despre comedia *D-ale carnavalului:*

[1] Pe când de la *Năpasta* încoace d. Caragiale nu a mai publicat nici o scriere dramatică, iar cele apărute de la alţii sunt lipsite de valoare, în momentul de faţă (1908) doi autori de talent, dd. Al. G. Florescu şi Ioan Miclescu, par a redeştepta literatura noastră dramatică şi a o îndruma în direcţia sănătoasă arătată mai sus.

„Şi ce piesă! O stupiditate murdară, culeasă din locurile unde se aruncă gunoiul. Femei de stradă de cea mai joasă speţă, bărbieri şi ipistaţi, în gura cărora se pun cuvinte insultătoare pentru mişcări ca cea de la 11 fevruarie, pentru libertate şi egalitate, cari sunt baza organizaţiunii noastre politice.

Palma primită de la public, care a fluierat, nu ne mulţumeşte; e de datoria ministrului instrucţiunii să puie în vederea direcţiunii ce ***caragialiadă*** a făcut, şi pe acest temei s-o schimbe, ca incapabilă şi nedemnă. Voim un teatru naţional, nu o gaşcă de opoziţie nedemnă, în care se insultă poporul şi instituţiile ţării.

Cerem cu insistenţă ministrului instrucţiunii să intervie."

Şi foaia acelor tineri, foarte tineri, din capitală, care îşi închipuiesc că sunt socialişti, se grăbeşte a doua zi să ţină isonul ziarului citat mai sus şi scrie pe pagina întâi a numărului de 24 aprilie 1885:

„Ziarul*** publică în numărul său de ieri două articole foarte drepte la adresa direcţiunii teatrelor, prin care critică drumul pe care a apucat şi supunerea pe care o arată unei oarecare găşti literare din Bucureşti.

Avis celor în drept a lecui răul."

Adecă, cum am zice, poliţia în contra literaturei! Cenzura guvernamentală în contra spiritului comediilor! Destituirea comitetului teatral şi poate pedepsirea autorului!

Cum se repetă toate în lume, deşi *mutatis mutandisl* Şi în Franţa secolului trecut, la sfârşitul terorismului, Ducancel pusese pe scenă *Jmterieur des Comites revolutionnaires",* unde îşi bâtea joc de radicalii terorişti şi „insulta instituţiunile ţării", Şi atunci foaia radicală *L'ami des bis* ceruse pedepsirea autorului, care *nexpieraitpointpar miile morts tout le malquila faită la liberte'.*

Numai că vremurile s-au schimbat, şi s-au cam schimbat Şi oamenii. Radicalii terorişti din Franţa de atunci îşi executau dorinţele lor prin sânge, şi în contra lor a trebuit să opereze ghilotina; radicalii noştri de astăzi îşi arată dorinţele dumnealor

prin cerneală, şi în contra lor e destul să opereze o foaie de hârtie sugătoare.

Căci pentru orce om cu mintea sănătoasă este evident că o comedie nu are nimic a face cu politica de partid; autorul îşi ia persoanele sale din societatea contimporană cum este, pune în evidenţă partea comică aşa cum o găseşte, şi acelaş Caragiale, care astăzi îşi bate joc de fraza demagogică, şi-ar fi bătut joc ieri de işlic şi tombateră şi îşi va bate joc mâine de fraza reacţionară, şi în toate aceste cazuri va fi în dreptul său literar incontestabil.

Aşadar, nu la asemenea imputări nechibzuite ne putem opri. E însă o altă imputare mai serioasă ce se face autorului nostru, şi pe aceasta ne credem datori să o cercetăm mai de aproape.

Comediile d-lui Caragiale, se zice, sunt triviale şi imorale; tipurile sunt toate alese dintre oameni sau viţioşi, sau proşti; situaţiile sunt adeseori scabroase; amorul e totdeauna nelegiuit; şi încă aceste figuri şi situaţii se prezintă într-un mod firesc, parcă s-ar înţelege de la sine că nu poate fi altfel; nicăiri nu se vede pedepsirea celor răi şi răsplătirea celor buni.

Pentru cei ce cunosc multele discuţii deşteptate şi în literatura altor ţări asupra acestor întrebări, ne-am putea mărgini să răspundem: există aceste tipuri în lumea noastră? sunt adevărate aceste situaţii? Dacă sunt, atunci de la autorul dramatic trebuie să cerem numai ca să ni le prezinte în mod artistic; iar valoarea lor morală este afară din chestie. Nici în comediile lui Aristofan, nici în *Mariage de Figaro,* nici în *Sganarelle,* nici în sute de comedii cunoscute şi recunoscute nu e vorba de o asemenea morală.

Dar acest răspuns, îndestulător poate acolo unde sunt tradiţii literare, nu este îndestulător la noi, şi de aceea ne cerem voie să motivăm ceva mai pe larg părerea noastră asupra punctului în discuţie.

Dacă ni se pune întrebare: arta în genere şi în special arta dramatică are sau nu are şi o misiune morală? contribuie ea la educarea şi înălţarea poporului? Noi răspundem fără şovăire: da, arta a avut totdeauna o înaltă misiune morală, şi orce adevărată operă artistică o îndeplineşte.

Va să zică, asupra acestui punct nu suntem dezbinaţi.

Rămâne numai să ne înţelegem în ce consistă, în ce poate consista acea influenţă morală a lucrărilor de artă.

Şi aici trebuie să stabilim mai întâi un punct de plecare elementar: influenţa morală a unei lucrări literare nu poate să fie alta decât influenţa morală a artei în genere. Dacă arta în genere are un element esenţial moralizator, acelaş element va trebui să-1 găsim şi în orce artă deosebită, prin urmare şi în arta dramatică.

Ar fi o confuzie, care ar împiedica de la început orce dreaptă înţelegere a lucrului, dacă ne-am închipui că poezia, fie lirică, fie epică, fie dramatică, are altă esenţă morală decât arta în genere. Poate să o aibă într-un grad mai mare sau mai mic, dar nu poate să o aibă de o altă natură şi nu trebuie să ceri poeziei o altă influenţă morală decât o ceri muzicei, sculpturei, arhitecturei şi picturei. Căci întâmplarea că poezia întrebuinţează acelaş organ de comunicare sau acelaş material brut ca şi codicele penal şi catehismul de morală, adică cuvintele, nu-i poate schimba esenţa ei de artă, precum nu se poate confunda arta sculpturei cu meseria pavajului, deşi amândouă întrebuinţează materialul piatră.

Aceeaş influenţă asupra înălţării morale a individului ce o poţi aştepta din producerea simţimântului estetic la auzirea unei simfonii de Beethoven şi la privirea statuei lui Apollo din Belvedere sau a Venerii de Medicis, aceeaş, şi nu alta, trebuie să o aştepţi de la citirea unei poezii sau de la asistarea la o reprezentare dramatică.

Este destul să aducem această considerare generală în cercetarea noastră de faţă, pentru ca orce inteligenţă neprevenită să

fie îndată convinsă despre temeiul ei elementar; şi nici că a fost vreundeva îndoială serioasă asupra acestui punct.

De aici câştigăm însă prima măsură mai potrivită pentru judecarea întregei întrebări.

Venera aflată la Milo este jumătate nudă; cea de Medicis este nudă de tot. Amândouă sunt expuse vederii tutulor în muzeele din Paris şi din Florenţa, şi cine găseşte că sunt imorale?

In ce consistă dar moralitatea artei?

Orce emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, fie prin poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se înalţe în lumea ficţiunii ideale.

Dacă izvorul a tot ce este rău este egoismul şi egoismul exagerat, atunci o stare sufletească în care egoismul este nimicit pentru moment, fiindcă interesele individuale sunt uitate, este o combatere indirectă a răului, şi astfel o înălţare morală. Şi cu cât cineva va fi mai capabil prin dispoziţia sa naturală sau prin educaţie a avea asemenea momente de emoţiune impersonală, cu atât va fi mai întărită în el partea cea mai bună a naturei omeneşti.

Aceasta este cu atât mai important în zilele noastre cu cât simţimântul religios, care mai nainte îndeplinea misiunea de a înălţa spiritele deasupra intereselor egoismului zilnic, dispare din ce în ce mai mult din clasele culte şi trebuie înlocuit cu alte emoţiuni impersonale.

înălţarea impersonală este însă o condiţie aşa de absolută a orcărei impresii artistice, încât tot ce o împiedică şi o abate este un duşman al artei, îndeosebi al poeziei şi al artei dramatice. De aceea poeziile cu intenţii politice actuale, odele la zile solemne, compoziţiile teatrale pentru glorificări dinastice etc. sunt o simulare a artei, dar nu artă adevărată.

Esenţa acesteia este de a fi o ficţiune, care scoate pe omul impresionabil în afară şi mai presus de interesele lumii zilnice, orcât de mari ar fi în alte priviri.

Chiar patriotismul, cel mai important simţimânt pentru cetăţeanul unui stat în acţiunile sale de cetăţean, nu are ce căuta în artă ca patriotism ad-hoc, căci orce amintire reală de interes practic nimiceşte emoţiunea estetică.[1]

Există în toate dramele lui Corneille un singur vers de patriotism francez? Este în Racine vreo declamare naţională? Este în Moliere? Este în Shakespeare? Este în Goethe?

Şi dacă nu le are Corneille şi Goethe, să ne înveţe domnul X. Y. din Bucureşti ca să le avem noi?

Subiectul poate să fie luat din realitatea poporului, dar tratarea nu poate să fie decât ideal-artistică, fără nici o preocupare practică.

Prin urmare, o piesă de teatru cu directă tendenţă morală, adecă cu punerea intenţionată a unor învăţături morale în gura unei persoane spre a le propaga în public ca învăţături, este imorală în înţelesul artei, fiindcă aruncă pe spectatori din emoţiunea impersonală a ficţiunii artistice în lumea reală cu cerinţele ei, şi prin chiar aceasta îi coboară în sfera zilnică a egoismului, unde atunci - cu toată învăţătura de pe scenă - interesele ordinare câştigă preponderenţă. Căci numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă, prin urmare, o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcărui rău.

Aşadar, arta dramatică are să expună conflictele, fie tragice, fie comice, între simţirile şi acţiunile omeneşti cu atâta obiectivitate curată, încât pe de o parte să se poată emoţiona prin o ficţiune a realităţii, iar pe de alta să se înalţe într-o lume impersonală. Nici fraza de morală practică, nici intenţionata pedepsire a celui rău şi răsplătire a celui bun nu se ţin de artă, ci îi sunt de-a dreptul contrare.

[1] Vezi şi darea de seamă asupra poeziilor d-lui Goga în voi. acesta.

Cât este de adevărat, aceasta se poate constata din examinarea multora din dramele cele mai renumite, care au încântat şi încântă lumea spectatorilor.

Ce tendenţă de morală practică este în Othello? Othello este gelos; în gelozia sa sugrumă pe Desdemona. Ce a păcătuit Desdemona de este aşa de crunt lovită? Care este răsplata nevinovăţiei ei?

Ofelia iubeşte pe Hamlet. Face vreun rău cu aceasta? Ea rămâne virtuoasă şi supusă, însă înnebuneşte din cauza lui, şi de cea mai puternică emoţiune este scena în care ni se înfăţişază nebunia ei. Ce învăţătură de morală practică putem scoate de aici?

Falstaff este un berbant beţiv, care râde totdeauna, face glume indecente şi ne face să râdem şi noi. Cine a condamnat vreodată această figură a lui Shakespeare?

Alceste-Mizantropul este omul cel mai virtuos, dar ceilalţi îşi bat joc de el, Celimena îl părăseşte, şi el rămâne singurul nefericit în piesă. Unde e moralitatea?

Sunt de ajuns aceste exemple, care dealtminteri s-ar putea înmulţi cu sutele, pentru ca să înţelegem cât ar fi de greşită la operele de artă cerinţa unei morale în înţelesul practic al cuvântului; şi nu putem întări mai bine această expunere decât făcându-i oarecum contraprobă şi arătând unde ajungem cu opinia ceailaltă, că adecă piesa de teatru să aibă o intenţie morală.

între puţinele traduceri din Shakespeare ce le avem în româneşte, cea mai veche este a lui Toma Bagdat, publicată la Bucureşti în 1848 din „Tipografia lui Josef Kopainig". Ea cuprinde *Romeo şi julieta* şi *Othello.*

D. Bagdat era de părerea celor ce aşteaptă de la comediile d-lui Caragiale mai multă moralitate, şi de aceea a însoţit traducerea d-sale cu o „consecuenţă morală" după fiecare tragedie. Iacă la ce rezultat ajunge D. Bagdat din acest punct de vedere în privinţa lui *Othello* (p. 214, 215):

„Această tragedie cuprinde în sine moralul: înfăţişându-ne primejdiile amorului peste măsură, ale ambiţiei din care ies mai multe şi mari răutăţi şi ale descrederii ce trebuie să avem în femei. Ale amorului, întâi pentru că dacă Desdemona era mai păzită şi se lăsa după alegerea părinţilor săi, nu pătimea astfel de nenorocire, şi al doilea că dacă Roderigo n-ar fi fost atât de uimit după Desdemona, n-ar fi îndemnat pe Jago, spurcatul, să surpe amorul maurului cu veneţianca ce iubea el. Din ambiţie pentru că Jago insuflat de Roderigo că generalul nu-1 înalţă ca pe Cassio, pe care îl favorizează mult, să mijlocească să-1 surpe, ajunse până în minutul cel mai după urmă al înfiinţării planului său. Din descrederea ce trebuie să avem în femei, pentru că Jago, încredinţând taina soţiei sale, fu descoperit de dânsa, care dimpreună cu stăpâna sa şi cu stăpânul său fu prada ambiţiosului, nelegiuitului, cruntului şi preaspurcatului acestuia, care rămase a se munci în veci pe lumea aceasta şi pe cealaltă.

«Dintr-aceste puteţi lua o bună şi frumoasă lecţie de moral, în care poetul englez scrie cu atâta foc pentru binele omenirii.»"

„Consecuenţă morală" a d-lui Bagdat ne scuteşte de a mai adăoga ceva în contra unor asemenea consecvenţe.

Revenind acum la comediile d-lui Caragiale, vom zice: singura moralitate ce se poate cere de la ele este înfăţişarea unor tipuri, simţiminte şi situaţii în adevăr omeneşti, cari prin expunerea lor artistică să ne poată transporta în lumea închipuită de autor şi să ne facă, prin deşteptarea unor emoţiuni puternice, în cazul de faţă a unei veselii, să ne uităm pe noi înşine în interesele noastre personale şi să ne înălţăm la o privire curat obiectivă a operei produse.

Aceasta trebuie să o cerem de la autor. De la noi, spectatorii, trebuie să cerem unei opere de artă să ne prezentăm dispuşi, nepreveniţi, fără intenţii străine artei. Căci dacă artistul nu este totdeauna capabil de a lucra, ci trebuie să fie inspirat, nici spectacolul nu este în fiece moment capabil de a primi o impresie estetică; poate unii nu sunt capabili niciodată; şi cine la o piesă de teatru nu-şi poate uita grijile sale personale, sau legăturile sale de partid politic, sau catehismul său de morală convenţională, acela să nu se mai amestece în ale artei.

Dacă ne-am putut înţelege cu cetitorii noştri pană aici, uşor va fi să ne înţelegem asupra „trivialităţii" ce se mai impută.

Orce concepţie artistică este în esenţa ei ideală, căci ne prezentă reflexul unei lumi închipuite. Prin chiar aceasta ne produce caracteristica impresie impersonală. Tipurile înfăţişate în comediile d-lui Caragiale trebuie să vorbească cum vorbesc, căci numai astfel ne pot menţine în iluzia realităţii în care ne transportă. Menţinerea acestei iluzii este singurul element hotărâtor, şi un limbagiu academic în gura lui Nae Ipingescu ar nimici toată lucrarea; pe când în gura lui Ramiro din eleganta *Sara la curte* a d-lui Ioan Cerchez este foarte potrivit.

Murillo a zugrăvit madone, dar a zugrăvit şi copii murdari şi zdrenţuroşi, care mănâncă pepene. Poate zice cineva că madonele lui Murillo se ţin de adevărata pictură, iar acei copii zdrenţuroşi ar fi prea triviali pentru artă?

In faimosul *Salon Carre* din Louvre la Paris, unde este aşezată la un loc chintesenţa picturei frumoase, se vede, alăturea cu Sfânta familie a lui Rafael, Femeia hidropică a lui Gerard Dou, dinaintea căreia stă doctorul, examinându-i lichidul într-o sticlă. A contestat vreodată cineva acestui tablou al lui Dou marea lui valoare artistică?

Aici concepţia artistului inspirat este unica măsură a convenienţei, şi în lumea artei adevărate nici nu poate fi vorba de trivial. „Trivial" este o impresie relativă din lumea de toate zilele, ca şi decent şi indecent.

Dacă pseudoartistul rămâne el însuşi în această lume de rând, dacă el însuş nu este cuprins de inspiraţia impersonală, şi, prin urmare, nu ne poate transporta nici pe noi în lumea curată a ficţiunilor, atunci se înţelege că lucrarea se poate să fie trivială, indecentă, lascivă, după cum îi este felul şi ţinta. Dar aceasta nu atârnă nici de la obiect, nici de la expresii, ci de la chiar genul inspirării sale; şi atunci o împărătească cu expresii academice, manierate, după gustul trecător al unui public trecător, poate să fie în adevăr trivială, pe când soţia cherestegiului Dumitrache nu este.

Terminând această încercare de înţelegere, ne aducem aminte de cuvintele cu care am început-o: în materie de gust literar, discuţia e totdeauna grea, şi tocmai în faţa acestei greutăţi am trebuit să ne mărginim la simpla tragere a liniei de hotar între ceea ce este artă şi se poate cere de la artă şi între ceea ce nu este artă şi nu i se poate cere.

O dată hotarul aşezat, nu mai încape îndoială că se pot face multe deosebiri şi înlăuntrul terenului artei; numai să se recunoască mai întâi că ne aflăm pe teren de artă. Valoarea va fi mai mare sau mai mică după însemnătatea mai mare sau mai mică a caracterelor prezentate, a conflictului, a situaţiilor. Şi în această privinţă am simţit şi noi, ca toată lumea, diferenţa de valoare în diferitele comedii ale d-lui Caragiale; şi noi credem, de exemplu, că *O scrisoare pierdută* este superioară farsei *D-ale carnavalului.*

Dar nu vedem pentru moment nici o trebuinţă de a stărui asupra acestui punct. Cu atât mai puţin, cu cât atunci s-ar da ultimei piese a d-lui Caragiale o însemnătate la care nu aspiră. *D-ale carnavalului* este o simplă farsă de carnaval, precum se şi numeşte, veselă şi fără pretenţii, şi un public neprevenit nu-i poate cere alta decât un moment de bună petrecere.

însă în aceste limite mai modeste şi această lucrare rămâne o lucrare de merit. Căci literatura adevărată, cu feluritele ei produceri, se poate asemăna unei păduri naturale cu feluritele ei plante. Sunt şi copaci mari în pădure, este şi tufiş, sunt şi flori, sunt şi simple fire de iarbă. Toate împreună alcătuiesc pădurea, fiecare în felul său trăieşte şi înveseleşte ochiul privitorului; numai să fie plantă adevărată, cu rădăcina ei în pământ sănătos, iar nu imitaţie în tinichea vopsită, cum se pune pe unele case din oraş.

Comediile d-lui Caragiale, după părerea noastră, sunt plante adevărate, fie tufiş, fie fire de iarbă, şi dacă au viaţa lor organică, **Vor** avea şi puterea de a trăi.

POEŢI ŞI CRITICI

(1886)

Sunt de-abia 14 ani (acum sunt 36) de când prin câteva articole sub numele *Direcţia nouă în poezie şi proză* ne-am încercat să arătăm ce trebuie să se ceară de la o mişcare sănătoasă a literaturei române.[1]

Acele articole erau purtate de oarecare speranţă, dar de mai puţină încredere. In poezie, *Pastelurile* lui Alecsandri erau un semn de renaştere, asupra lui Eminescu - „poet în puterea cuvântului" - se atrăgea luarea-aminte a publicului, Şerbănescu, Petrino, Matilda Cugler, Bodnărescu erau apreţiaţi. In proză - cu împotrivire energică în contra pedantismului Ciparo-Barnuţio-Pumnian - se cerea limba firească a poporului român, iubire de adevăr şi cunoştinţă de cauză; din proza curat literară se relevau Alecsandri, Iacob Negruzzi, Gane; din proza ştiinţifică, între altele, primele încercări ale d-lor P.P. Carp, Lambrior, Th. Rosetti, Xenopol, chiar şi ale d-lor Burla şi Panu.

Dacă privim astăzi la literatura din ultimii ani, timida speranţă de atunci se poate schimba într-o încredere sigură pentru direcţia sănătoasă a lucrărilor intelectuale în România. Nu

[1] Vezi voi. I al ediţiei de faţă, pag. 157 şi urm.

doară că toţi cei salutaţi la 1872 au împlinit ceea ce se aştepta de la ei; dar unii au întrecut aşteptările şi relativ mulţi alţii şi-au adaos puterile pentru a da acelei mişcări un avânt - dacă nu destul de general, dar cel puţin destul de puternic pentru a ne face să simţim un adevărat progres în anul prezent, comparat cu anul 1872.

Alecsandri ne-a înavuţit poezia cu *Ostaşii noştri* şi cu drame, îndeosebi cu *Fontâna Blanduziei]* Eminescu a adus lirica română la o culme de perfecţiune; lor li s-au adaos poeţii Naum şi Vlahuţă, comediile d-lor Caragiale şi I. Cerchez, novelele d-lor Slavici, Creangă, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, Gane, Duiliu Zamfirescu, traducerile din Horaţiu de d. OUănescu, lucrările ştiinţifice ale d-lor Hasdeu şi N. Densuşanu, Lambrior, Tocilescu, Brândză, culegerile de poezii şi poveşti populare ale d-lor Jarnik-Bârseanu, Ispirescu, G. Dem. Ţeodorescu, T. Burada, M. Pompiliu, cercetările critice ale d-lor Onciul şi Bogdan; iar *Convorbirile literare* sub redacţia d-lui Iacob Negruzzi încep al 20-lea[1] an al activităţii lor - o întreagă mişcare, ce dă ultimului deceniu un aspect cu totul deosebit şi îmbucurător.

în proporţia creşterii acestei mişcări, scade trebuinţa unei critice generale. Din momentul în care *se face* mai bine, acest fapt însuş este sprijinul cel mai puternic al direcţiei adevărate. *Poeziile* lui Eminescu, *Pastelurile* şi *Ostaşii* lui Alecsandri vor curaţi de la sine atmosfera estetică viţiată de Macedonski, Aricescu, Aron Densuşanu etc, etc. *Cuvîitele din bătrâni* ale d-lui Hasdeu sunt de la sine lovitura de moarte a dicţionarului Laurian-Massim şi a rătăcirilor „filologice" de la Târnave. Şi aşa mai departe.

[1] Acum al 42-lea, sub redacţia d-lui S. Mehedinţi. Asupra altor observări relative la literatura ştienţifică de astăzi, vezi mai sus „Adaosul de k 1908", pag. 37.

Nu e vorbă, apreţierile critice izolate nu vor lipsi şi nu vor trebui să lipsească niciodată dintr-o mişcare intelectuală, şi noi înşine am citat mai sus articolele d-lor Onciul şi Bogdan ca un semn binevenit al timpului de îndreptare. Dar aceste sunt lucrări de amănunte. Sinteza generală în atac, izbirea unui întreg curent periculos o credem acum ştearsă de la ordinea zilei pentru părţile esenţiale în literatura proprie şi în ştiinţa teoretică. Rămâne încă la ordinea zilei în politică, dar de aceasta nu ne ocupăm aici.

Misiunea criticei - misiunea dealtminteri totdeauna modestă, dar nu fără importanţă în modestia ei — ne pare a fi în momentul de faţă mai mult de a lărgi cercul activităţilor individuale, de a deştepta tinerimea încă prea amorţită de pâcla trecutului şi de a îmbărbăta spiritele spre lucrarea roditoare.

Este cu mult prea îngustă albia curentului celui nou: în dreapta şi în stânga trebuiesc desfundate alte şiroaie, care sa întărească mişcarea principală, mişcarea însăş trebuie să pătrundă mult mai afund. Fără îndoială, rectificările, mai ales în materie de ştiinţă, nu vor putea lipsi uneori din o apreţiare a operelor celor mai bune; fără îndoială, în mijlocul unei activităţi critice pentru răspândirea lucrărilor sănătoase se va simţi pe ici, pe colea şi necesitatea unei loviri directe în contra nulităţilor, care se amestecă fără nici o chemare în ale literaturei: un energic „în lături!" va trebui dar din când în când să fie rostit în orce mişcare intelectuală.

însă de aci nu rezultă că ar fi bine să se piardă acum timpul cu o tendinţă critică în contra acelora care au meritul de a reprezenta astăzi însăş mişcarea cea bună în o parte esenţială a ei.

Din acest punct de vedere nu este poate de prisos să facem câteva observări în contra încercării unor autori de a accentua mai ales părţile slabe din întinsa lucrare literară a d-lui Alecsandri şi de a-şi ascuţi spiritul lor critic înaintea prea micului nostru public cetitor pe socoteala acestui reprezentant de frunte al tinerei noastre literaturi.

Aşa am cetit într-o *Cronica teatrala,* publicată în *Epoca* din 11 ianuarie 1886 de d. Barbu Ştefănescu (Delavrancea), o critică aspră în contra lui *Despot-Voda* şi în genere în contra dramelor d-lui Alecsandri. Aşa am auzit că într-o conferinţă ţinută la Ateneu în 27 fevruarie 1866, d. Vlahuţă a înălţat poeziile lui Eminescu între altele şi prin coborârea unei poezii a lui Alecsandri.

Dacă dd. Delavrancea şi Vlahuţă ar fi oameni de a treia mână, nu am pierde nici un cuvânt asupra criticei lor; dar fiindcă sunt dintre scriitorii cu talent ai junei generaţii, credem că lucrul merită o discuţie publică, merită şi în ceea ce priveşte poziţia lor literară, merită şi în ceea ce priveşte poziţia literară a lui Alecsandri.

Se înţelege de ia sine că nu noi vom tăgădui orcărui om de bună-credinţă şi de bună-ştiinţă dreptul de a spune ceea ce crede adevărat şi ceea ce ştie greşit într-o activitate publică.

Şi fiindcă dd. Delavrancea şi Vlahuţă sunt oameni de bună-credinţă şi de bună-ştiinţă în ale literaturei, dreptul lor de a face critica aşa cum au făcut-o este mai presus de contestare.

Dar una este dreptul şi alta este folosul întrebuinţării dreptului în fiece moment. Va fi având şi activitatea critică noima ci, şi nu orce dispoziţie războinică merită să fie întrupată într-o scriere.

Şi mai întâi trebuie să constatăm că, de regulă, poeţii înşii sunt cei mai răi critici asupra poeziei altora, în genere artiştii înşii cei mai contestabili apreţiatori teoretici ai artei.

Deşi în feluritele combinări ale inteligenţelor omeneşti s-a putut şi se poate întâmpla ca un poet bun să fie şi critic bun, aceasta însă va fi totdeauna o excepţie rară, care va trebui foarte tare legitimată înainte de a fi primită în contra acelei regule generale.

Cine a cetit o dată critica lui Voltaire în contra dramelor „barbare" ale lui Shakespeare va sta totdeauna pe gânduri când

va mai vedea poeţii apucându-se de meseria criticei şi nu se va găsi liniştit prin dramele criticului Lessing.

Şi, în adevăr, între natura poetului şi natura criticului este o incompatibilitate radicală.

Poetul este mai întâi de toate o individualitate. De la aceleaşi obiecte chiar despre care noi toţi avem o simţire obişnuită, el primeşte o simţire aşa deosebit de puternică şi aşa de personală în gradul şi în felul ei, încât în el nu numai că se acumulează simţirea până a sparge limitele unei simple impresii şi a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăşi această manifestare reproduce caracterul personal fără de care nu poate exista un adevărat poet.

Din multe părţi ale lumii primeşte poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse sau pentru a ieşi cum au intrat, ci se *răsfrâng m* prisma cu care 1-a înzestrat natura şi ies numai cu această răsfrângere şi colorare individuală.

Astfel descrie lumea Goethe, altfel o descrie Heine, altfel Leopardi, altfel Victor Hugo, deşi cu toţii au primit impresii de la aceeaş lume.

Voltaire a fost foarte capabil de a exprima lumea conform prismei sale personale, dar s-a arătat incapabil de a simţi *exprimarea* lumii ieşită din prisma lui Shakespeare.

Căci prisma poetului este menită a răsfrânge raza directă a luminei, dar nu este menită a mai răsfrânge raza o dată răsfrântă de o prismă străină.

Aceasta însemnează individualismul poetului.[1]

Criticul, din contra, pre cât este mai puţin impresionabil pentru însăş lumina directă a obiectelor (din care cauză nici nu se încheagă în el vreo senzaţie a lumii până la gradul de a cere manifestare în forma poetică) pre atât este şi mai puţin individual. Căci criticul este tocmai foarte impresionabil pentru

[1] Individualismul, în acest înţeles, nu are dar nimic a face cu egoismul părtinitor.

razele răsfrânte din prisma altora, şi individualitatea lui este dar consumată în înţelegerea şi simţirea altor individualităţi.

Criticul este din fire transparent; artistul este din fire refractar.

Esenţa criticului este de a fi flexibil la impresiile poeţilor; esenţa poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie.

De aceea criticul trebuie să fie mai ales nepărtinitor; artistul nu poate fi decât părtinitor.

Nu este dar chemat d. Barbu Şt. Delavrancea, nu este chemat d. Vlahuţă, a cărui prismă este poate înrudită cu a lui Eminescu (şi am dori să nu-i fie prea înrudită, ci să-şi păstreze individualitatea dacă o are), nu sunt ei chemaţi să judece pentru public lucrarea poetică a d-lui Alecsandri în genul ei propriu. Această sarcină să ne-o lase nouă, publicului care, neavând înşine nici o individualitate poetică pronunţată, suntem mai lesne primitori pentru tot ce este lumină în felurimea manifestării ei.

Junii noştri poeţi sunt chemaţi să-şi exprime, fiecare în propria sa formă, simţirile primite direct de la lumea reală, dar nu să-şi slăbească această lucrare creatoare prin priviri de alături spre o altă lume subiectivă. Puterea lor intelectuală trebuie întrupată în opere de artă, şi nu mistuită în elaborări de critică.

Dacă observările de mai sus sunt legitime în teorie, ele se legitimează îndată şi în practică; şi cu aceasta trecem la o scurtă privire a poziţiei lui Alecsandri în literatura română de astăzi.

îndărătul conferenţei d-lui Vlahuţă, în partea relativă la antiteza între poeziile lui Eminescu şi poezia lui Alecsandri, se ascunde o întrebare pe care d-sa însuşi nu a pus-o de-a dreptul înaintea publicului, dar care rezultă întrucâtva din modul d-sale de procedare şi care, în orce caz, este pusă de alţii, întrebarea: cine este mai mare poet, Eminescu sau Alecsandri?

întrebarea astfel pusă ne pare din capul locului greşită, şi ne pare greşită fiindcă este unilaterală şi - exact vorbind - o confuzie de cuvinte.

Poet mare! Poet în ce înţeles? Poet în care întindere?

Să ne fie îngăduit să limpezim mai întâi discuţia printr-o paralelă din două literaturi străine.

De la Leopardi avem numai 35 de poezii, toate sunt admirabile. De la Victor Hugo avem sute de poezii, avem şi drame, avem şi romane, multe sunt contestabile. Cine este mai mare poet, Leopardi sau Victor Hugo?

Neputinţa de a răspunde dovedeşte confuzia întrebării.

Dacă este vorba numai de poezia lirică, şi încă, înlăuntrul poeziei lirice, numai de exprimarea cea mai frumoasă a unei adânci melancolii în mijlocul aspirării spre ideal şi totdeodată a celei mai amare satire, Leopardi este neajuns şi stă deasupra lui Victor Hugo.

Dar numai de aceasta poate fi vorba? Victor Hugo este încarnarea geniului francez al timpului său în mai toate aspirările poetice. Iubirea şi ura contimporanilor săi, mândria şi vanitatea lor, dezrobirea spiritelor de sub jugul clasic şi de sub jugul politic, emoţiunea măririlor şi căderilor istorice, lupta celor mizeri în contra celor preaputernici - toate aceste vibraţiuni ale unei întregi epoce au trecut prin răsfrângerea lui Victor Hugo.

Şi acuma ce înţeles poate avea întrebarea cine este *mai mare poet?* înţelesul de a măsura incomensurabilele, adică nici un înţeles.

Să ne întoarcem acuma la ale noastre.

Dacă din cele 70 de poezii ale lui Eminescu, în adânca lor melancolie şi în amărăciunea lor satirică, am lua pe cele mai bune şi le-am pune alături cu cele mai bune din sutele de poezii lirice ale lui Alecsandri, în eleganţa lor străvezie şi în simplitatea lor gingaşă, uneori banală, discuţia ar fi cu putinţă.

Dar o asemenea alăturare nu este dreaptă.

Alecsandri are o altă însemnătate. în Alecsandri vibrează toată inima, toată mişcarea compatrioţilor săi, câtă s-a putut întrupa într-o formă poetică în starea relativă a poporului nostru de astăzi. Farmecul limbei române în poezia populară - *el ni* l-a deschis; iubirea românească şi dorul de patrie în limitele celor mai mulţi dintre noi - *el* le-a întrupat; frumuseţea proprie a pământului nostru natal şi a aerului nostru - *el* a descris-o; „chauvinismul" gintei latine şi ura în contra evreilor - *el le* reprezintă"; când societatea mai cultă a putut avea un teatru în Iaşi şi Bucureşti -*el a* răspuns la această dorinţă, scriindu-i comedii şi drame; când a fost chemat poporul să-şi jertfească viaţa în războiul din urmă - *el* singur a încălzit ostaşii noştri cu raza poeziei.

A *lui* liră multicordă a răsunat la orce adiere ce s-a putut deştepta din mişcarea poporului nostru în mijlocia lui.

în ce stă valoarea unică a lui Alecsandri?

în această *totalitate* a acţiunii sale literare.

CONTRAZICERI?

Mic studiu de strategie literară
(1892)

In *Voința națională,* ziarul partidului național-liberal, s-au publicat multe articole de polemică violentă. Firește, un organ de luptă trebuie să atace pe adversari. Mai ales când propriele idei sunt puține, combaterea ideilor altora devine îndeletnicirea de căpetenie și este atunci ademenită să fie și violentă: tăria cuvintelor vrea să acopere slăbiciunea argumentelor.

Multe articole s-au publicat și în contra subscrisului, și pe unul din ele, unul mai lung, 1-a crezut onorabila redacție așa de important, încât 1-a scos și în broșură. Titlul: *Contrazicerile d-lui T. Maiorescu,* coperta: roșie (se-nțelege: roșie), tipografia: Dorotea Cucu, prețul: 10 bani (ieftin de tot).

Se cade să ai un fel de recunoștință pentru articolele scrise în contra ta. Cu cât sunt mai multe, cu atât e mai bine. Adversarii iau asupra lor sarcina grea de a-ți răspândi numele în lume - mare câștig în materie literară și politică! Nu e vorbă, adversarii vor să asocieze pe lângă numele tău și o idee nefavorabilă și să-ți facă un *nume rău.* Dar calificativul *rău* se poate dezasocia cu vremea, dacă ești tu dealtminteri bun, și cu cât adversarii au atras mai mult atenția lumii asupra ta, cu atât dezasocierea se produce mai ușor. Rezultatul final este un câștig curat: *renumele*}

[1] Vezi și voi. II, pag. 162.

Așadar, un fel de recunoștință adversarilor!

însă o chestie curat personală nu merită să ocupe publicitatea. Ce-i pasă publicului de contrazicerile noastre, dacă există? Și dacă nu există, ce-i pasă că *Voința națiotială* afirmă că există?

Numai atunci când îndărătul chestiei personale se arată o chestie de principiu, lucrul merită discuția publică.

Din acest punct de vedere, mai cuviincios credem că trebuie să ne ocupăm de acea broșură a *Voinței naționale,* și pentru a înlătura astăzi orce gând de acuitate personală, relevăm faptul că broșura este publicată încă din anul 1886.

Dealtminteri, „contrazicerile" de care s-a îngrijat așa de mult organul național-liberal din București sunt în număr de trei: una singură este relativă la politica zilei, a doua privește o părere literară în comparare cu o teorie de politică generală, iar a treia este curat estetică. Dar și din partea politică noi nu vom studia aici decât metoda. Ne va fi indiferent dacă materia discutată este din domeniul politicei sau ar fi din al zoologiei; numai modul discutării, artificiul argumentărilor, procedarea pentru descoperirea sau ascunderea adevărului ne va interesa.

*

Tema broșurei cu coperta roșie este următoarea:

„Ne-am propus să facem astăzi un studiu mai interesant, nu asupra contrazicerii în purtarea grupului junimist... ci asupra acelei în părerile unuia din cei doi luceferi ai «Junimei» - *par nobile fratrum* - d. T. Maiorescu. Aceste contraziceri au ajuns așa de caracteristice, încât merită fără îndoială o cercetare patologico-psihologică".

(Pg. 5)

Și acum se analizează cele trei contraziceri „patologice" ale noastre, două descoperite de broșura roșie, iar a treia împrumutată din revista socialistă *Contemporanul* și descoperită de d. Gherea.

Ne permitem o primă observare de strategie literară. în rândurile citate se vede un fel de imitare a unor fraze, inversiuni şi cuvinte, de care ne-am servit mai ales noi în criticele literare. Şi justificarea polemicei prin *au ajuns aşa de caracteristice, meat merită fără îndoială* [*Convorbiri literare,* II, pag. 301, III, pag. 210 etc.) şi ironica paranteză *par nobile fatrum* (*Conv. lit.,* VI, p. 221) şi mai ales cuvântul *cercetarepatologico-psihologică* {*Conv. lit.,* VII, p. 79) sunt arme din arsenalul nostru. Se vede că autorul sau autorii anonimi ai broşurei (în curând s-au descoperit a fi fraţii Xenopol, şi astfel în adevăratul înţeles al cuvântului *par nobile fratrum)* şi-au făcut şcoala literară în cercul „Junimii" şi acum vin să ne plătească, după vorba franceză, cu aceeaş monetă.

A plăti cu aceeaş monetă este o greşeală de strategie literară. Moneta poartă semnul suveranităţii celui ce a introdus-o în circulaţie; cine o întrebuinţează pare a recunoaşte această suveranitate şi prin chiar aceasta devine inferior; cine o contraface are aerul de a se izbi de un articol din codul penal şi prin chiar aceasta devine suspect. în orce caz, imitarea este o dovadă de mediocritate.

Dar să venim la „contraziceri".

Contrazicerea întâi:

„D. T. Maiorescu spune (în *România liberă* din 2 octomvrie 1886): «Oare distanţa care desparte (pe junimişti) de generalul Mânu şi de Alexandru Lahovari este aşa de greu de păşit? Au avut vreodată asemenea distanţe barierele închise?»

Acelaş d. Maiorescu însă accentua în Cameră deosibirile care despart pe junimişti de conservatori, anume că d-lor recunosc legalitatea Camerelor, pe când conservatorii ar urma o cale rătăcită prin o politică de abţinere şi că sunt de regretat atacurile îndreptate contra capului statului.

Apoi d. M. nu înţelege ce contrazicere flagrantă există între cele spuse în Cameră şi cele mărturisite în *România liberă?* Cum? Nu este nici o distanţă între oamenii care vreau să combată pe calea legală şi oamenii ce provoacă la revoluţie, între oamenii ce recunosc de inviolabilă persoana statului şi alţii ce o insultă?"

Ba este o distanţă, ziceam noi, dar nu va fi aşa greu de păşit.

„Şi crede d. Maiorescu că bariera poate fi sărită aşa de uşor şi anume de către cine? De către grupul junimist pentru a trece în lagărul conservatorilor, după cum singur o mărturiseşte?"

Ba nu o mărturiseşte singur, mărturisirea e un adaos al broşurei. De la sine era evident că nu junimiştii puteau să-şi schimbe atitudinea lor, adecă să tăgăduiască deodată legalitatea Camerelor, pe care o recunoscuseră totdeauna din princip de ordine constituţională, şi să atace deodată Coroana, pe care nu o atacaseră niciodată din acelaş princip de ordine. Articolul din *România liberă* nu făcea decât să prevestească necesitatea schimbării de atitudine a celorlalţi, schimbare ce s-a şi întâmplat în 1888, şi mărginea, dealtminteri, prevestirea la dd. Mânu şi Lahovari, despre care se ştia că nu împărtăşeau vederile partidului asupra punctelor în chestie, ci se supuseseră din disciplină unei majorizări produse mai ales prin elementul vernescan de atunci.

Prin urmare, nu a existat nici o deosebire între cele zise de noi în Cameră şi cele scrise în *România liberă.*

Cum s-a construit totuş contrazicerea în broşura roşie şi cum s-a putut prezenta cetitorilor ca să pară plauzibilă?

Prin următoarea procedare: broşura citează mai întâi exact cuvintele noastre din *România liberă,* dar când, după câteva pagine, le reproduce ca să le puie în paralelă cu cele zise în Cameră, nu le mai citează exact, ci intercalează câteva cuvinte de ale sale, prin care amplifică înţelesul şi produce o contrazicere. De unde noi ziceam că distanţa e uşor de păşit, broşura zice „nici o distanţă"; de unde noi vorbeam numai de o barieră ce se poate trece, broşura adaogă că noi vom trece bariera.

Acest artificiu de argumentare intră în categoria sofismelor de mult ştiute şi se numeşte tocmai sofisma amplificării. în cunoscuta cercetare a unui foarte cunoscut filozof asupra *Eristicei,* adică asupra meşteşugului disputării sofistice, se enumera toate tertipurile {*Kunstgriffe)* întrebuinţate de cei ce vor să aibă cu orce preţ dreptate. Cel dintâi tertip explicat acolo şi însoţit de exemple este amplificarea, şi este pus ca cel dintâi, fiindcă este cel mai obişnuit, ştiut încă din topicele lui Aristotel.

De aici putem scoate o altă observare de strategie literară: nu întrebuinţa niciodată tertipuri sofistice; iar dacă firea te împinge la ele, alege cel puţin pe cele mai fine şi fereşte-te de cele triviale, pentru a căror demascare ajunge simpla menţiune a unor scrieri elementare de logică.

Contrazicerea a doua:

Broşura roşie continuă:

„Ne aducem aminte de un frumos discurs al d-lui M. ţinut în Camerile de revizuire din 1883, în care d-sa vrea să dovedească că lărgirea colegiilor electorale, idee patronată de defunctul C. A. Rosetti, nu era cerută de un curent popular. D-sa susţinea atunci că numai acele mişcări ale opiniei publice sunt reale care pornesc spontaneu de la popor; că roate acele ce au drept izvor păreri individuale nu ar fi decât nişte ecouri, glasuri moarte, ce răspund fără conştiinţă unui glas viu... Cu alte cuvinte, d. M. susţinea că numai acele idei politice sunt adevărate care au de bază o mişcare a poporului şi nu sunt productul unei păreri individuale.

Tot pe atunci, pe când d. M. emitea în Cameră acea părere (politică), d-sa scria în cabinetul său liniştit de filozof un articol «asupra progresului adevărului în judecarea lucrărilor literare», publicat în almanahul stud. rom. din Viena. D. M. se ocupă în această scriere[1] de modul cum adevărul (ştiinţific literar) ajunge a învinge eroarea şi a-şi întinde stăpânirea asupra conştiinţei omeneşti. Ce este o idee sau

[1] Reprodusă în voi. II al ediţiei de faţă.

o formă nouă în mişcarea intelectuală a unui popor dat? Este o idee ale cărei premise au putut să existe în capul mai multor sau a tuturor, dar a cărei formulare mai clară se naşte numai în capul unuia, care este şi autorul ei.

Aşadar, d. M. pune pentru geneza adevărului ştiinţific sau artistic teoria cea exactă, că aceasta porneşte de obicei *din capul unuia* şi se lăţeşte în cele multe. în privinţa adevărului social şi politic, d-sa răstoarnă teza şi spune că ar trebui *să pornească de la cei mulţi* către acel ce-l formulează. Aşadar, ar urma că sunt două soiuri de adevăruri... Deşi însă lucrul în sine este peste putinţă, se pot afla filozofi pe cari păcatele lor i-a împins în politică spre a deszice acolo *sub îmboldirea interesului* ceea ce stabilise odată *în spiritul lor rece şi neinteresat*"
(pag. 8-13)

Fraza din urmă - ca să începem cu ce e mai aproape - ne pare nechibzuită. Lăsând la o parte „păcatele", care n-au ce căuta aici, tot contrastul între presupusa eroare a politicului, provenită *din îmboldirea interesului,* şi *spiritul rece* şi *neinteresat* al literatului, este un argument *adpersonam* aşa de slab, încât îl vom putea răsturna odată.

Aceeaş deosebire între procedarea literară pentru stabilirea unui adevăr ideal şi procedarea politică pentru înfăptuirea unei legi de valoare practică, precum se arată în discursul nostru din Camera de la 1883 şi în articolul simultan din Almanahul vienez, absolut aceeaş deosebire se află cu 14 ani mai înainte formulată în *Observările* noastre *polemice* din *Convorbirile literare* de la 1869, retipărite în ediţia *Criticelor* de la 1874, pag. 318. Acolo se zice *(Critice,* ediţ. actuală din 1908, voi. I, pag. 141): „Să nu confundăm! Majorităţile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate în politică, fiind termometrul sigur pentru a arăta până unde certe idei au intrat şi s-au înrădăcinat într-o societate şi când se pot, prin urmare, formula ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare în sfera ideală, fie operă de artă, fie teorie ştiinţifică, fie numai o critică, majorităţile nu însemnează nimi^fundcă totdeauna asemenea

lucrări au fost primite la început de o minoritate şi, dacă şi-au câştigat teren, şi l-au câştigat numai în viitorul poporului lor."

La 1869, când au fost scrise rândurile de mai sus, nici nu fusesem vreodată deputat, nici nu era vorba de vreo anume chestie politică, nici nu se putea şti că se va discuta la 1883 revizuirea constituţiunii. Acele rânduri au fost, prin urmare, scrise cu *spiritul rece şi dezinteresat* al literatului.

Dacă dar părerea noastră se găseşte dezinteresat formulată cu 14 ani mai nainte şi aceeaş părere se găseşte reprodusă în mijlocul luptelor politice cu 14 ani în urmă, insinuarea că acum ar proveni *din îmboldirea interesului politic* cade de la sine.

De unde ne permitem a deduce o a treia regulă de strategie literară: studiază-ţi bine adversarul, dacă te crezi dator să te ocupi de el, şi când nu te poţi opri de la explicări psihologice (totdeauna riscate) ale atitudinii lui, cel puţin fereşte-te de afirmări care se pot dezminţi îndată în mod autentic.

Dar broşura pretinde, pentru a construi contrazicerea, că noi am fi zis în Cameră *cu alte cuvinte* (alte de tot) că numai acele idei politice sunt adevărate care au de bază o mişcare a poporului şi nu sunt produsul unei păreri individuale.

însă o asemenea absurditate nu am zis-o niciodată. Şi nici nu era vorba de adevărul, ci de oportunitatea legiferării unor idei politice. Compararea cu glasul lui C. A. Rosetti şi cu ecoul câtorva capete goale spunea lămurit că ideea sa despre reforma constituţională nu era împărtăşită cu înţelegere de opinia publică, că, prin urmare, nu se justifica legiferarea revizionistă şi că numai atunci când în urma propagării ideilor de reformă se va fi format o majoritate de convingere va fi momentul venit de a le traduce în lege. Textual: „Aceste idei de reformă să fie aruncate în dezbaterea opiniei publice, iar până când aceasta nu se va pronunţa, să nu prejudecăm chestia" {*Monitoruldezbaterilor* din 1883, nr. 10, pag. 98).

Aşadar, deosebirea între sfera literară şi cea politică nu este de la concepţie la concepţie, ci de la concepţie la legiferare.

Noua concepţie de valoare ştienţifică sau artistică se manifestă de originalul cap al unui individ într-o scriere care stabileşte adevărul, sau într-o operă care întrupează frumosul, şi prin chiar aceasta este îndeplinită, orcare ar fi combaterea contimporanilor, rămânându-i recunoaşterea treptată, dar sigură, în viitor. Noua concepţie de valoare politică neputându-se realiza decât prin legiferare, are trebuinţă pentru îndeplinirea ei de convingerea prealabilă a majorităţii contimporane.

De unde rezultă că broşura, pentru a ajunge la concluzia contrazicerii noastre, şi-a fabricat singură o premisă falsă, substituind ideei noastre de legiferare ideea de simplă concepţie în politică.

Această eroare de argumentare se numeşte în manualele de logică (vezi Maiorescu, *Logica,* pag. 137), cu un termen consacrat din vechime *TipWTV cpevSog.*

Ce politicos şi erudit sună acest termen grecesc! îmi pare rău că pe româneşte nu ai libertatea de variare în traducere decât pentru cuvântul ***npOJTV*** pe care îl poţi exprima sau prin *întâi,* sau prin *de la început,* sau prin *fundamental.* Dar cuvântului *cpevSog* n-ai ce-i face: acesta pe româneşte n-are altă însemnare decât *minciuna.*

Contrazicerea a treia (de la d. Gherea):

Această *contrazicere* se ţine în amândouă părţile ei de domeniul curat estetic-literar şi este cam de mirat că o vedem discutată într-un ziar politic. Dar se pare că dorinţa de a găsi cu orce preţ contrazicerile noastre a împins pe onorabila *Voinţă naţională* pană la teoriile abstracte ale literaturei şi a dus-o chiar, cu rizicul de a se compromite, pană la revista socialistă *Contemporanul,* în al cărei volum V a dat de *contrazicerea* descoperită de d. Gherea.

Ce stăruinţă, ce alergare pentru a mai găsi o contrazicere! Şi teamă ne este că şi aici toată munca a fost zadarnică, precum sperăm să o dovedim fără prea multă greutate.

Dacă vreunul din domnii colaboratori ai organului „naţional-liberal" ne-ar face şi astăzi cinstea de a se munci după contrazicerile noastre, i-am uşura cu plăcere osteneala, arătându-i noi înşine o contrazicere, de astă dată una reală, nu una sofistică: este deosebirea între părerea noastră din *Convorbirile lit.* de la aprilie 1870 asupra admiterii preoţilor ca învăţători săteşti şi părerea din discursul de la fevruarie 1891, ţinut în Senat asupra reformei învăţământului. La o distanţă de 20 de ani, după experienţa dobândită în administraţia generală, părerea din 1870 se vede acum modificată, şi se şi arată pentru ce. Dar aceasta este numai o paranteză, care nu trebuie să ne abată prea mult de la drumul articolului de faţă.

Să ne folosim cel puţin de ea ca de un exemplu pentru o a patra şi cea mai grea regulă de strategie literară, în deosebire de cea militară: mărturiseşte-ţi singur eroarea, chiar dacă nu a văzut-o altul; iar dacă a văzut-o înainte de tine, recunoaşte-o fără rezervă; căci orce discuţie cinstită nu poate avea alt scop decât adevărul.

Şi acum să revenim la chestie, adecă la contrazicerea a treia, publicată în *Contemporanul,* publicată în *Voinţa naţională,* republicată în broşura roşie şi re-republicată cu ceva poleire şi în voi. II al *Studiilor critice* ale d-lui Gherea, pag. 53-67.

Iacă de ce este vorba:

In două articole scrise cu un interval de câteva luni în *Convorbirile literare* de la septemvrie 1885 şi de la aprilie 1886[1], am atins chestia personalităţii sau mai bine a impersonalităţii şi totuş individualităţii artistului, în special a poetului.

[1] Reproduse în volumul de faţă al *Criticelor,* pag. 43 şi pag. 61 şi urm.

în cel dintâi articol, pentru a apăra comediile d-lui Caragiale în contra imputării de imoralitate, accentuam impersonalitatea ca o condiţie etică a orcării lucrări de adevărată artă; în articolul al doilea, pentru a apăra pe Alecsandri în contra criticelor d-lor Delavrancea şi Vlahuţă, accentuam personalitatea sau individualitatea ca o condiţie estetică a orcărui adevărat poet.

Tocmai aici vede broşura roşie după d. Gherea o contrazicere, şi pentru ca să facem pe cititori să înţeleagă înşii ceea ce a înţeles d. Gherea şi... ceea ce n-a înţeles, se cuvine să-i lăsăm mai întâi d-sale cuvântul, iar noi vom adăoga la început câteva întâmpinări secundare şi la sfârşit întâmpinarea principală asupra închipuitei contraziceri.

D. Gherea scrie şi ne citează aşa:

„D. Maiorescu vrea să apere lucrările d-lui Caragiali împotriva învinuirii de nemoralitate, şi pentru atare sfârşit d-sa îşi pune întrebarea dacă arta are ori nu misiune moralizatoare, şi răspunde «da, arta a avut totdeauna misiune moralizatoare şi orice adevărată operă artistică o îndeplineşte». Rămâne dar să înţelegem în ce stă moralitatea artei. La această întrebare ni se dă următorul răspuns: «Orce emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe câtă vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se înalţe în lumea ficţiunilor ideale...»

«Numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă prin urmare stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina orcărui rău».

Am reprodus o faţă întreagă din articolul d-lui M. pentru că ea caracterizează modul d-sale de a scrie; pe de altă parte, atare împletire metafizică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre şi într-o limbă lămurită" {*Studii,* pag. 53, 55).

Cum „cu cuvintele noastre"? Adecă cu cuvintele d-lui Gherea? Aceasta e probabil; rămâne numai să vedem ce urmează de aici, şi vom vedea îndată. Căci d-nul Gherea continuă:

„Aceste expresii grele, metafizice, mai sunt şi neesacte. Să luăm vorba «emoţiune impersonală». Emoţiunile sunt în general cât se

poate de personale, fiindcă sunt urmarea unei aţâţări nervoase, care se petrece într-un organism individual, într-o persoană" (pag. 56).

Ce curioasă observare face aci d. Gherea! De ce adecă ar fi neexactă expresia „emoţiune impersonală"? Fiindcă toate emoţiile se petrec într-o persoană şi, prin urmare, nu pot fi decât personale? Dar după acest soi de vorbă tot ce gândeşte un om, tot cuvântul ce-1 rosteşte, ar trebui numaidecât să fie numit personal, fiindcă se petrece „în organismul lui individual". Şi, prin urmare, nu s-ar mai putea zice în bună şi lămurită limbă românească, d.e.: opinia ce o arată d. X nu este personală a lui, ci a luat-o orbeşte din cutare carte sau de la cutare om? Căci ar avea cineva dreptul să întâmpine: nu este exact, fiindcă orce exprimare a unei opinii se petrece cu necesitate în organismul individual al celui ce o exprimă, şi, prin urmare, este personală a lui?! Şi de acum înainte nu s-ar mai putea zice despre Eminescu, cum s-a zis cu o aşa de bună caracterizare etică a lui: Eminescu era omul cel mai impersonal, fiindcă ar veni numaidecât cineva care să întâmpine: nu e adevărat, Eminescu nu a putut fi impersonal, fiindcă a fost o persoană!

Dacă ar fi să răspundem d-lui Gherea „cu cuvintele d-sale", ar trebui să-i imputăm de ce întrebuinţează şi d-sa pe aceeaş pagină expresia *altruism* în opoziţie cu egoism, şi să-i zicem după acelaş calapod: tot ce simt eu este un act al egoismului meu, fiindcă se petrece în mine, prin urmare şi când simt o curată compătimire pentru altul şi când fac ceva numai pentru binele altuia, este o expresie neexactă să mi se atribuie un simţimânt altruist, fiindcă simţimântul este al meu, *ego, meus,* aşadar egoist.

Ce mai ceartă de cuvinte!

Tot ce se poate cere de la cel ce introduce asemenea expresii care trec peste nivelul conversaţiilor de rând este să le precizeze mai înainte înţelesul. O dată înţelesul bine precizat, întrebuinţarea este îndreptăţită, şi tocmai partea cea mai importantă a discuţiilor ştiinţifice etice, estetice ar fi de-a dreptul

imposibilă, dacă limbagiul ar fi osândit să se restrângă în cercul „cuvintelor noastre" de rând. *Altruist* **este** o expresie bine precizată în înţelesul ei încă de A. Comte, şi, prin urmare, legitimată, precum şi este astăzi indispensabilă în discuţiile etice. *Impersonal* **este** o altă expresie bine precizată şi indispensabilă în discuţiile estetice. Dealtminteri, i s-a amintit înţelesul precis tocmai în pasagiul ce ni-1 citează d. Gherea: „numai o emoţiune impersonală face pe om să *se uite pe sine*\ de aceea se şi numeşte impersonală.

Am insistat asupra acestei prime obiecţiuni a d-lui Gherea fiindcă este din capul locului hotărâtoare şi fiindcă de la confuzia ce şi-o creează d-sa însuş prin neobservarea nuanţelor înţelesului din expresia *impersonal* derivă şi contrazicerea ce ne-o atribuie nouă.

Dar înainte de a veni la aceasta, să mai urmărim puţin felul întâmpinărilor d-lui Gherea.

„Nu e adevărată nici fraza că «egoismul e rădăcina orcărui rău»",

continuă d-sa în contra noastră la pagina 56.

Să relevăm mai întâi imprudenta întrebuinţare a cuvântului *adevărat* în acest caz. Teoriile etice sunt încă astăzi, şi probabil pentru mult timp, aşa de controversate, aşa de nesigure din punctul de vedere al evidenţei ştiinţifice, aşa de puţin „pozitivate", cum ar zice şcoala lui A. Comte, încât expresia *nu este adevărat* dovedeşte puţină familiarizare cu materia în chestie. Nu este dovedit, e contestabil, e exagerat sunt expresiile întrebuinţate în asemenea discuţii din partea oamenilor competenţi.

Şi imprudenţa d-lui Gherea se pedepseşte îndată, fiindcă primul argument al d-sale pentru a stabili neadevărul acelei fraze devine un adevărat instrument de pedeapsă în contra d-sale. Iată-1:

„Dacă simţimentele şi faptele altruiste sunt trebuitoare pentru păstrarea neamului omenesc, prin urmare şi a individului, apoi sentimentele şi faptele egoiste sunt trebuitoare pentru păstrarea individului, şi, prin urmare, şi a speciei, care e formată din indivizi. Aşadar, şi unele şi altele pot fi morale! (pag. 56).

Dar ce are a face această obiecţie (chiar dacă ar fi exactă, ceea ce nu credem) cu fraza în chestie? Este aşa de puţin deprins d-nul Gherea cu operaţiile argumentării, încât nu-şi poate da îndată seama de raportul extensiunii sau sferei de aplicare a noţiunilor?

Eu zic: egoismul e rădăcina orcărui rău. Generalitatea este aici în cuvintele „orcare rău", şi propoziţia redusă la paradigmele obişnuite în manualele de şcoală (toţi *s* sunt *p)* glăsuieşte: tot răul este din egoism. Aceasta însemnează că întreaga sferă a noţiunii rău este legată de sfera egoism, dar nu însemnează că şi întreaga sferă a noţiunii egoism este legată de rău, ci din contră numai o parte. Când zic: toţi leii sunt animale, aceasta nu însemnează că şi toate animalele sunt lei, ci numai că unele animale sunt lei; celelalte pot fi cum vor voi: vulpi, papagali sau alte animale mai puţin citabile. (Vezi Maiorescu, *Logica,* pag. 47.)

A înţeles d. Gherea această mică explicare elementară? Dacă-i este prea abstractă, să-i mai dăm un exemplu concret dintr-o ştiinţă materială. Cineva afirmă: microorganismele sunt cauza oricării boli infecţioase. Vine altul şi vrea să-1 combată zicând: nu este adevărat, căci microorganismele sunt şi cauza multor fenomene folositoare, d. e. : a fermentaţiunii.

Poate va zice acum şi d. Gherea, în orice caz o vor zice cei deprinşi cu argumentările juste: n-are a face una cu alta.

Prin urmare, când d. Gherea se încearcă să combată fraza noastră că egoismul este rădăcina oricărui rău, prin arătarea că egoismul este şi rădăcina multor lucruri bune, nu o combate întru nimic, şi opinia ce o are că afirmarea dintr-o parte a sferei unei noţiuni se poate dovedi neadevărată prin o

constatare din altă parte a sferei aceleiaş noţiuni, este o eroare de logică.

Şi, în sfârşit, tot la pag. 56 ne mai spune d-nul Gherea:

„De asemenea, şi «lume impersonală», «inspirare impersonală a ficţiunilor» ar fi trebuit mai bine lăsate nemţilor, cărora le plac atât de mult vorbe şi fraze nebuloase".

Cum „lăsate nemţilor, cărora le plac fraze nebuloase"? Dar teoria ficţiunii ideale, care idealitate dă obiectului tratat de artist caracterul *tipic* (prin chiar aceasta artistul se înalţă în lumea impersonală), este teoria lui Platon; aceste sunt aşa-numitele „idei platonice", foarte clar reproduse cu acel caracter al lor în *Estetica* lui Schopenhauer, care Schopenhauer, deşi fără îndoială german, se întemeiază în partea citată a filozofiei lui tocmai şi anume pe Platon.

Faptul este ştiut şi trebuie să fie ştiut de cei ce se ocupă de estetică în cunoştinţă de cauză, fie numai înlăuntrul micei noastre literaturi. Noi înşine am tradus în româneşte şi am dat publicităţii toată această explicare a platonismului ca element fundamental de estetică (vezi *Convorbiri literare,* voi. 19, care cuprinde şi articolul asupra d-lui Caragiale, pe care ni-1 citează d. Gherea; vezi mai ales *România libera* într-un şir consecutiv de numere de la 12 aprilie 1885 înainte).

Şi d. Gherea este aşa de inocent în materie, încât crede că ideile platonice sunt nemţeşti şi vorbeşte de plăcerea nemţilor pentru fraze nebuloase? Multe se vor fi zis despre arta şi filozofia grecească; dar (cu excepţia lui Heraclit) nimeni nu le-a tăgăduit până acum claritatea senină.

Insă totuş ideea platonică îi pare d-lui Gherea nebuloasă şi confuză? Se poate şi se vede, dar a cui e vina?

Ne aducem aminte, din vremea când eram student la Universitate, că un compatriot de-ai noştri discuta cu un alt compatriot despre valoarea lui Shakespeare, pe care o tăgăduia cu violenţă, şi după vreo două ore de discuţie se constată

deodată că aprigul critic își închipuia că Shakespeare este un poet spaniol.

Ne aducem aminte că acum vro 9 ani, când am început prelegerile de logică la Universitatea din București, un ziar din capitală ne imputa în citarea *Analiticelor* lui Aristotel de ce am zis *parsprior* și nu *parspriora,* închipuindu-și acest ziarist erudit că singularul feminin de la *prior* este *priora.*

Ce poți să faci cu asemenea lucruri? Le constați și treci mai departe.

Să trecem și noi mai departe și să ajungem la sfârșit, adecă la însăș contrazicerea descoperită de d. Gherea și reprodusă de broșura roșie.

„Tot d. Maiorescu bate pe d. Maiorescu",

continuă d. Gherea la pag. 67,

„un tablou curios, dar adevărat".

Și în contra pasagiului nostru citat mai sus din apărarea d-lui Caragiale cu esențiala impersonalitate a poetului care îl înalță în lumea ideală, ne opune un alt pasagiu al nostru, scris după câteva luni în apărarea lui Alecsandri (chiar această scurtime de interval ar fi trebuit să facă pe d. Gherea mai prudent), și care zice:

„Poetul este mai întâi de toate o individualitate; de la aceleaș obiecte chiar, despre care noi toți avem o simțire obișnuită, el primește o simțire așa deosebit de puternică și așa de personală în gradul și felul ei, încât în el nu numai se acumulează simțirea pană a sparge limitele unei simple impresii și a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăș această manifestare reproduce caracterul personal, fără de care nu poate exista un adevărat poet. Din multe părți ale lumii primește poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse, sau pentru a ieși cum au intrat, ci se răsfrâng în prisma cu care 1-a înzestrat natura și ies numai cu această răsfrângere și coloare individuală".

Apoi care din două este adevărat, întreabă broșura roșie: poetul impersonal sau cel personal?

Amândouă, răspundem noi.

Așadar, cuvântul personal, ca și contrarul său, impersonal, are două înțelesuri?

Evident, și amândouă înțelesurile sunt clar expuse în pasagele citate, adecă clar pentru cine poate și vrea să înțeleagă. Tot așa are două înțelesuri cuvântul inductiv (aristotelic și baconian), cuvântul sintetic *(a priori* și *a posteriori)* etc.

Poetul adevărat este impersonal în perceperea lumii, întrucât în actul perceperii obiectului trebuie să se uite pe sine și să-și concentreze toată privirea în obiect, prin aceasta numai obiectul încetează acum de a fi individual mărginit și devine tip, se înfățișează sub *specie aeternitatis,* cum zice Spinoza, este o „idee platonică"; Shylock nu este un ovreu izolat, ci este ovreimea; Werther nu este un amorezat individual, ci este sentimentalitatea amorului. Aceasta constituie partea mai ales etică a artistului.

Dar o dată perceperea obiectului dobândită, manifestarea ei în o anume formă reproduce caracterul personal al poetului, și o asemenea răsfrângere în prisma lui proprie exprimă individualitatea lui esențială. Leiba Zibal din *Făclia de Paști* a d-lui Caragiale nu este nici el un ovreu izolat, ci este ovreimea, ca și Shylock, dar ce deosebire în forma exprimării după deosebita individualitate a scriitorilor! Impersonal sau tipic văzute amândouă figurile, personal sau individual tratate de fiecare autor. Și Luceafărul lui Eminescu nu este un individ amorezat, ci însăș sentimentalitatea amorului, ca și Werther. Dar aceeaș deosebire a manifestării, și din aceeaș cauză. Aceasta constituie partea mai ales estetică a poetului.

Iacă teoria clară, de mult știută și de mult comentată, a ideii platonice întrebuințate drept fundament de estetică și

împăcarea ei cu formele foarte diverse de manifestare în care se relevează diversele personalităţi ale poeţilor.[1]

Se înţelege că sunt şi teorii contrare. Zola, d.e., defineşte: opera de artă e un colţ al naturei văzut printr-un temperament. Noi credem din contră că opera de artă e un colţ al naturei văzut cât se poate de impersonal şi exprimat printr-un temperament cât se poate de individual.

Dar această luptă între teorii adverse este altă chestie. Chestia noastră era teoria platonico-estetică, combinată cu varietatea exprimării aceluiaş tip prin felurite forme artistice, teorie atinsă în treacăt de cele două articole ale noastre. Şi aici am arătat că contrazicerea închipuită de d-nul Gherea nu există în acea teorie, ci există în capul d-sale.

Precum se vede, acele câteva fraze presărate în articolele noastre, scrise, dealtminteri, în termeni mai populari, erau numai nişte semne de recunoaştere pentru o teorie estetică completă şi sistematizată; sau, dacă într-un articol de strategie nu ni se ia în nume de rău o comparare militară, nişte soldaţi trimişi înainte, nu ca slaba putere a unor indivizi răzleţi, ci ca avantgarda unei întregi armate, cu care stau în legătură bine disciplinată.

De unde putem scoate ultima regulă de strategie literară: nu confunda avantgarda unei armate cu nişte soldaţi răzleţi, sau mai pe româneşte: las-o mai domol unde nu te pricepi.

[1] Teoria este aşa de obşteşte cunoscută şi admisă, încât nu „un neamţ cu frazele nebuloase", ci O. Gerard în prefaţa la *Histoire des litteratures comparees* a lui Loliee scrie ca de la sine înţeles: „Il se plaît â mettre en lumiere le sens impersonnel et general par ou les vrais genies s'identifient - non sans accuser chez eux-memes un grand relief de personnalite - avec leur, pays, avec leur temps, avec le genre humain tout entier".

ÎN LĂTURI!

(1886)

„Fără îndoială, în mijlocul unei activităţi critice pentru răspândirea lucrărilor sănătoase se va simţi pe ici, pe colo şi necesitatea unei loviri directe în contra nulităţilor, care se amestecă fără chemare în ale literaturei; un energic «în lături!» va trebui dar din când în când să fie rostit în orce mişcare intelectuală."

Un exemplu bun pentru aplicarea observării de mai sus, făcute în articolul nostru *Poeţi şi critici,* ne poate da cartea d-lui Aron Densuşanu *Istoria limbei şi literaturei române* (Iaşi, 1885).

Despre această carte d. Bogdan, în *Convorbirile literare* de 'a 1 noiemvrie 1885, a publicat o dare de seamă, prin care arată meritul lucrării d-lui Densuşanu, întrucât este o culegere de cunoştinţe istorico-literare prezentate sub o formă sistematică.

Aici d. Densuşanu, care mai nainte nu prea era tare în ale literaturei române (vezi voi. I, pag. 133), pare a fi astăzi ceva mai la locul său.[1] Când d-sa s-ar fi mulţumit numai cu atât

[1] Dar numai pare. D. Hasdeu, adeseori citat şi el de d. Densuşanu, a făcut Academiei Române asupra cărţii ce ne ocupă un raport care nimiGeŞte valoarea d-lui Aron Densuşanu ca om de *ştiinţa* istorico-literară.

(ne sutor supra crepidam, Plin., *Hist. nat.,* XXXV, 36), n-am avea nimic de zis. Chiar acum, când nu s-a mulţumit numai cu atât, ci s-a pus *exprofesso* să judece partea estetică a literaturei noastre, nu am fi avut nimic de zis dacă d. Densuşanu nu ar fi profesor la Universitatea din Iaşi şi dacă publicarea d-sale nu ar fi menită să formeze gustul literar al tinerimii. Dar aşa fiind, este un interes oarecum pedagogic de a cerceta mai de aproape însuş gustul literar al d-lui profesor, pentru a vedea dacă este bine să-1 urmeze tinerimea.

Asemenea cercetări au de regulă marele neajuns de a nu putea fi convingătoare. Cum să convingi pe cineva în materie de gust? Şi dacă nu-1 convingi, de ce să mai scrii?

Din norocire pentru noi, gustul d-lui Aron Densuşanu este aşa de... am voi să rămânem politicoşi, să zicem dar aşa de extraordinar, încât avem speranţă de convingere pentru cei mai mulţi cetitori.

Vom ataca deîndată un obiect principal al smdiului, fiindcă este vorba de prima catedră a literaturei române înfiinţată la Universitatea vechei capitale a Moldovei: judecata estetică asupra lui Alecsandri şi idealul literar ce-1 propune d. Densuşanu studenţilor săi.

D. Densuşanu este un adversar al lui Alecsandri şH impută, între altele, în privinţa dramelor:

„Pe lângă defecte de fond, concurg şi defecte de formă; limba împesrriţată cu cuvinte străine şi ordinare şi neologisme, cu greşeli de gramatică şi sintaxă, şi adeseori versul neîngrijit şi defectuos, numai ici-colea apar pasage bine scrise". (Pag. 265.)

în privinţa poeziei lirice:

„Poetul nu s-a ocupat în lirică cu un anume gen, nu s-a specializat, ci s-a legat mai vârtos de tot felul de ocaziuni externe, care, orcât le-ar nemeri poetul pentru moment, fiind ele trecătoare, slăbeşte şi interesul şi se răceşte şi sentimentul sau dispoziţiunea specială ce domina odată, şi prin urmare slăbeşte şi se şterge şi valoarea poeziilor.

D-aici provine că poeziile lirice ale lui Alecsandri n-au putut prinde adânc şi perzistent în viaţa şi sentimentul întregului popor român, cum au prins *elegiile* lui Cârlova, *plângerile şi baladele* lui Bolintineanu şi *Deşteaptă-te, române* al lui A. Mureşanu.

Lirica (lui Alecsandri) a putut uşor fi imitată, pe când Cârlova... în elegie... şi A. Mureşanu în odă au rămas neimitaţi." (Pag. 242.)

(Noi credem că au rămas necetiţi - un mijloc foarte sigur pentru a rămâne neimitaţi.)

în privinţa comparării lui Alecsandri cu alţi poeţi d. Densuşanu pune pe Bolintineanu *incontestabil* mai presus (pag. 245); dar pune mai presus şi pe Andrei Mureşanu:

„în această epocă două creaţiuni originale putem să constatăm pe terenul poeziei: *balada istorică* şi *oda naţională.* Cea dintâi, creată de D. Bolintineanu, a doua, de A. Mureşanu, din nefericire amândouă au apus cu ei. Cu Bolintineanu nime n-a cutezat a concura în balada istorică; nime în oda naţională n-a atins înălţimea lui A. Mureşanu...

Ei rezumă întreg spiritul, aprofundează şi cristalizează sentimentul Şi aspiraţiunile întregului popor român, fără deosebire de provincie. *Singuri* aceşti doi poeţi se înalţă la ceea ce este misiunea adevăratei poezie, la universalitatea sentimentului, ideilor şi aspiraţiunilor unui popor". (Pag. 228, 229.)

„Dintre poeţi cea mai frumoasă, mai aleasă şi mai corectă limbă o aflăm la Bolintineanu; asemenea, a lui Mureşanu este plină, solemnă Şi corectă. La aceşti doi se vede gustul estetic în limbă. Ceilalţi (aceasta priveşte îndeosebi şi pe Alecsandri) oscilează între o limbă mai aleasă literară şi între curentul de toate zilele; pentru aceea scrierile lor sunt o împestriţare acum de cuvinte foarte înaintate şi de neologisme neîmpământenite, acum de elemente ordinare, lipsite de orce graţie Şi estetică, cugetând ei că aşa ar fi popular, fără să ieie seamă că nici în poezia populară nu afli cuvinte ca sburdalnic, harapnic, năprasnic, prielnic, îndoielnic, şăgalnic, tovarăş, teafăr, jivină ş.a." (Pag. 232.)

Despre Mureşanu îndeosebi mai zice:

„Limba lui este curată românească, ferită de cuvinte vulgare sau de forme şi de sunete neestetice, precum şi de neologisme, afară de

vreo câteva latinisme... Din punctul de vedere gramatical şi sintactic, limba este cât se poate de corectă...

A. Mureşanu nu este numai un poet, el este un om inspirat de divinitate, este profet pătrunzător de cele viitoare. în adevăr, poeziile lui conţin profeţii. în poezia *O privire de pe Carpaţi* de la 1844 prezice «nourii de gheaţă ce vin spre ţară» (Ruşii, 1848); în *Deşteaptă-te, române* profeţeşte «furarea Dunării prin intrigă şi silă»." (Pag. 240, 241.)

Iacă o parte din părerile şi gusturile d-lui Aron Densuşanu, textual reproduse din cartea d-sale. Luând cunoştinţă numai de acestea, cetitorii vor fi şi început să-şi formeze convingerea asupra capacităţii autorului nostru de a face critică literară. Dar deplina convingere credem că şi-o vor forma după ce vom pune în evidenţă valoarea acelui poet pe care d. Densuşanu vrea să-1 înalţe cu mult mai presus de Alecsandri, adecă a lui Andrei Mureşanu.

Nu vorbim de compararea cu Bolintineanu. Nu doar că pentru noi ar fi îndoială cine în întregimea operei literare este superior, Alecsandri sau Bolintineanu? Ci pentru că discuţia cere aici un şir de distingeri mai fine, care vor trebui să fie şi ele făcute la vremea lor, dar care, tocmai fiindcă sunt mai fine, nu pot sta în nici o legătură cu părerile d-lui Densuşanu.

Pentru judecarea acestor păreri este de ajuns să vorbim numai de Andrei Mureşanu.

Andrei Mureşanu a scris multe versuri, dar a făcut o singură poezie: *Deşteaptâ-te, române.* Această poezie (deşi prea lungă) arată un simţimânt patriotic adevărat, a venit în momentul unei mari agitări a spiritelor, a fost din întâmplare singura care a dat expresie acelei agitări în acel moment (1848) şi astfel a devenit populară şi a rămas cunoscută de toată lumea română.

Aşa de întinsă şi de adâncă era pe atunci mişcarea sufletească a poporului, încât nu putea să fie stăpânită în marginile obişnuite, ci, precum s-a revărsat în acţiuni istorice neobişnuite, a căutat să se exprime şi în oarecare forme estetice ale emoţiunii, în poezie şi în cântare. Cântarea era o trebuinţă

neapărată a situaţiei, şi pentru cântare se cerea şi poezie. La *Deşteaptă-te, române* s-a adaptat îndată o melodie, cunoscută şi astăzi, melodie deplorabilă, lâncedă, nepotrivită cu textul, o dovadă de puţinul gust muzical al epocei, dar pe atunci nu era vorba de gust, ci de o impulsiune irezistibilă spre manifestare cu orce preţ şi în orce împrejurări. Ne aducem aminte că încă pe la 1850 mai cântau şcolarii români din Braşov, cu o adevărată emoţiune, o poezie cu următoarea strofă la început:

Trist este românul
Pentru a sa patrie,
Căci că prefecţii
Tot mai zac în robie.

Dacă a putut deveni popular „căci că prefecţii", se înţelege că a trebuit să devie popular *Deşteaptă-te, române.*

Dar ce dovedeşte aceasta pentru Andrei Mureşanu ca poziţie literară în întregimea ei?

Tot aşa Nikolaus Becker a devenit popular în Germania printr-o singură poezie: *Sie sollen ihn nicht haben, den freien deutschen Rhein,* venită la moment oportun în 1840 şi la care Alfred de Musset, în fevruarie 1841, a făcut cunoscutul răspuns: *Nous lavons eu, votre Rhin allemand. Ila tenu dans notre verre.* Iar mai târziu, şi în mod postum, a ajuns celebră o altă singură poezie a lui Max Schneckenburger, *Die Wacht am Rhein,* aşa de mult cântată în Germania de la ultimul război germano-francez încoace, peste douăzeci de ani după moartea autorului şi treizeci de ani după compunerea ei.

Pe temeiul acestor celebrităţi monocotiledoane s-au încercat, ce e drept, editorii germani să puie în circulaţie şi celelalte versificaţii ale lui Becker şi Schneckenburger, însă încercarea lor a sporit numai numărul coaielor de maculatură, şi nimeni astăzi nu mai ştie ceva despre celelalte poezii ale lui Becker şi Schneckenburger, necum să se fi găsit vreun Densuşan

german care să puie pe Schneckenburger în comparare cu Heine sau cu Lenau.

Am luat din nou în mână culegerea poeziilor lui Andrei Mureşanu (ediţia II, Sibiu, 1881), am recitit toate poeziile cuprinse în ea (sunt 58 originale) şi, afară de *Deşteaptă-te, române,* toate, dar toate fără excepţie... însă cum sunt toate aceste „poezii" să nu o spunem noi, ci să o simtă însuş cititorul după exemplele ce vor urma.

Vom cita dacă nu toate - căci pentru aceasta ne-ar lipsi şi răbdarea cetitorului şi spaţiul revistei - dar cel puţin foarte multe strofe din vreo douăzeci de poezii luate de-a rândul, şi atunci se va învedera pe deplin cu cine şi cu ce avem a face:

Din poezia 1, *Fetiţa şi păsărică'.*

Spune ce-ai suferit toate
Dulcilor tale surori,
Să încungiure de se poate,
Cursele de vânători.
Şi când zbor după mâncare,
Să privească tot la om,
Care de voi milă n-are,
Vă săgeată şi din pom.

Cântă trist, pasere mică,
Pentru mine, care stau
închisă ca-o turturică,
Ah, cântă-mi versul ce-ţi dau;
- Ţie-ţi zic, tirană soarte,
Dac-ai vrut sclavă să fiu,
Să-mi fi ordinat prin moarte
Mai curând la scop să-mi viu!

Din poezia 2, *Teodor şi Măriuţa:*

Colo-n lunca cu terasă,
La isvor ei se opresc,

Unde-odată îşi jurase
Amor dulce şi frăţesc.

Floricelele rouate
D-al isvorului nectar
Depărtau prin suavitate
Orice grije şi amar.

Filomela mai din vale,
Din răzoru-i pitoresc,
Amăgea luna din cale
Cu al său cânt îngeresc.

încântaţi peste măsură
De cel râu, cu lin murmur,
Tinerii din nou se jură
Pe al cerului azur.

Măriuţo bălăioară,
împreună două flori
Şi le-aruncă în vălcioară,
Să plutească ca surori!

Din poezia 3, *Simpatie la Viena:*

Ce te prinde dar mirare,
Măiculiţă, când mă vezi,
Că mă scol de la mâncare
Numai ca să mă aşez
Vis-â-vis cu-a lui şedere,
Ochii mei în ochii lui,
Să-1 descriu după plăcere,
Când altă scăpare nu-i.

De mă duc la promenadă,
Ochi-mi zboară-n sus şi-n jos,
La surori fac semn să şadă,

Și-ntorcându-mă, dau dos,
Fac pășuri înduplecate
Cu scop ca să-1 întâlnesc,
De-aş merge chiar şi-n cetate,
P-acela care-1 doresc.

Bate ora unu, două,
Bată, c-încă n-a sosit;
Bate două peste nouă,
Aud marşul, a venit!
Să grăbim în ceea casă,
Azi e marţi, azi vine el,
Pune-ţi lucrul tău pe masă,
Azi vine cel tinerel.

Din poezia 4, *Vinovatul.*

Un monstru mă inteţeşte
Până şi noaptea prin vis
Viul jude prea fireşte
Ce-mi zace-n suflet închis.

Din poezia 5, *O mustrare-.*

De nu cumva mama fire
A propus din început:
Fiară ferei spre nutrire,
Alt esemplu n-am văzut.

Iară, tu, mască pocită,
Trântore învederat,
M-ai lipsi într-o clipită
D-a suge aer curat!

Ah, căci nu sunt eu albină,
Să-mi vâr acul veninos
în viclenoasa ta splină,
Atunci aş muri voios!

Din poezia 7, *Un rămas bun la Brașov.*

Sus la deal, or jos la vale,
în deșert privesc oftând,
Către bine nu văd cale,
Simţ că soarta are-n gând
Să-arunce-n munţi cu ghiaţă,
Ah, amara mea viaţă!

Rămâneţi, băşti învechite,
Ce ades vă cercetam,
P-a voastre ruini turtite,
Doamne, mult mai cugetam
Că asemenea ursită,
Va fi mie rânduită!

Din poezia 9, *Răsunet:*

O, puternică fiinţă, ce cu naltă măiestrie,
Ai constituit pământul, cerul ş-alte câte sunt;
Care-ai pus soarelui metă, lumei lumină să fie,
La lună, stele şi vânturi, să se ţie de cuvânt!

Legea conştiinţi-mi zice: „onoară pre Dumnezeu;
încungiură nedreptatea: fugi de rău şi fă ce-i bine;
Cunoaşte p-al tău de-aproape şi în opusul evreu,
Şi spereaz-o fericire, care din aceste vine".

Cun nu te soarbe pământul, mârşave nelegiuit,
Care morţilor dai lege, să nu sufere-ntre sine
P-al lor frate de-o natură cu care-a convieţuit,
De nu-i cu ei d-o credinţă, poate din a vremei vine.

Ma, nu; tu şi soiul vostru; să rămâi afurisit,
A trăi ca Cain în lume, rătăcind sub largul soare,
Făr' să aibă omul voie, ca 1-acel nefericit,
Mâna la el a-şi întinde, cu prepus ca să-1 omoare.

Din poezia 10, *O panorama în vis:*

Vedeam în altă parte femei ce strică casă,
Făţarii ce înşeală, bărbaţi defăimători,
Fiinţe ce sugrumă ţăranii şi-i apasă,
Târându-se de diavoli în focul arzător.

Doriam să văd în urmă cu drepţii ce s-a face,
Lor nu le era teamă, nici greaţă de sfârşit;
Pre ceia-i roade-un vierme, pe-aceştia-i lasă-n pace,
Localul lor e cerul. Aici m-am pomenit.

Din poezia 15, *Glasul unui român:*

Au doară laşi ursitei să poarte cârma-n lume,
Sau sclav venii la ginte, şi soţul meu de domn?
Atunci din legea firii s-a şters cerescul nume
De „drept" şi de „dreptate", atunci viaţa-i - somn.

Ah, căci nu-mi pot răspunde străvechile morminte!
Spuind, ce ţin în sinu-şi, *român,* au gen străin?
Atunci s-ar frânge cearta, ce curge-acum ferbinte.
S-ar şterge-atunci ca ceaţa şi vechiul meu suspin.

Din poezia 16, domnului Stăpânitor *Georgie D. Bibescu* (1842):

Georgie-i patronul, cu suliţa călare
Omoară pe balaur, înfrânge pe păgân;
Georgie clientu-i pe cap cunună are
Din manele Minervei, de flori din al ei sân.

Sugrumă neştiinţa, goneşte neagra ceaţă;
Deşteaptă strănepoţii lui *Romulus* din somn;
In dreapta ţiind Sceptrul, dă dreptului viaţă.
Şi pravila în stânga, fiind *Jurist şi Domni*

Dar bun „profet pătrunzător de cele viitoare" a fost Andrei Mureşanu la 1843:

Din poezia 17 bis, *O privire peste lume:*

Un tată se sileşte s-adune-averi în lume,
Incungiură oceanuri cu mii nefericiri;
Când fiu-i se răsfaţă, văzând că are sume
Ce pot să corespundă la oarbele-i simţiri.

Făţarnicul se-nchină cu buzele pătate,
Iar inima-i vicleană goneşte mijlociri
Să guste-n răsfăţare şi, ce altor nu-s iertate,
Să-ncarce pe săracul cu mii de asupriri!

In gura-i pângărită de false jurăminte
Bucată neiertată de lege n-a intrar.
Iar vorbe necurate, ocări de lucruri sânte.
Ca ploaia primăverei din rostu-i au sburat.

Din poezia 18, *Un suspin:*

Se teme matelotul d-a mării vijelie,
Când barca-i se aruncă de valuri nencetat,
Ma, tot sperează-n sine şi că-n scurt va să revie
Bilanţul, ce pierise, minutul de scăpat.

Ma, vai! amar suspină o ginte părăsită,
D-al cărei fier odată păgânul tremura,
Văzând că nu mai este mijloc d-a fi păzită
Mărirea strămoşească şi esistenţa sa!

Din poezia 19, *La muza mea:*

Tu cauţi în palaturi eroii gintei tale,
Când ei visează liberi, prin munţi, Ia mieluşei,
Cercându-şi eroismul cu urşi ce ies în cale,
Ca Erele din vechime şi David la evrei!

Mă-nviţi la tribunale, s-admir autoritatea,
Ce stă în strai şi-n barbă la juzii întruniţi,
Ma, nu-mi spui pe ce cale se capătă dreptatea
Şi de e în favoarea ţăranilor munciţi!

Din poezia 22, *15 mai 1848:*

Aceasta e zioa în care românul,
Pătruns de chemarea spiritului său,
își scutură jugul, impus de păgânul,
Ce n-avu nici lege, nici chiar Dumnezeu!

De astăzi blăstemul, contras din vechime,
S-a șters ca și umbra, ca norii prin vânt,
Și-ntocma ca floarea răsări, românime,
Pe brațele glorii, în vechiu-ți pământ!

Din poezia 23, *Omul frumos:*

Frumos e omul, Doamne, când mintea e regină,
Și simțul, ce ca șarpe spre rele îl înclină,
Supus loial și drept.

Sunt destule aceste 37 de strofe sau mai dorește cineva să înmulțim exemplele?

Orcum ar fi, tot trebuie să mai cităm prefața *scrisă,* la 1862 de însuș Andrei Mureșanu și pusă în fruntea poeziilor sale:

„Din anul 1850 încoace, cerând împregiurările mele ca să mă asecur cevaș mai bine pentru viitor, atât în privința persoanei mele, cât și a familie-mi, și să nu fiu astrins a rrăi din promisiuni, cari mai că nu se împlinesc niciodată; urmai chiămărei ce mi se făcu din partea guvernului cr. civile și militare al Transilvaniei, în calitate de concepist guverniale, cu care post era împreunat și oficiul de translatură pentru limba românească, pe lângă o remunerațiune anuale, afară de salariul defipt pentru postul de concepist, și petrecui acolo unsprezece ani în pace și liniștea *să-mi fi părăsit lira, sau să mă fi depărtat de Parnas,* cum o ziseră unii și alții, până și în jurnalele publice, ale căror diatribe le trec aici cu vederea; căci nu mi-am propus a da cărții acesteia o prefață posomorâtă și cuprinzătoare de lamentațiuni, ci, pe cât se poate, o față veselă și serină; cum că nu-mi amuți nicicând lira se pot convinge onorații lectori din acea sontică împregiurare, că

în periodul cel nou al scrierilor mele, va să zică, concepist în Sibiu, am lucrat mai mult în resorțiul poeziei decât ca profesor în Brașov."

Acest „concepist guverniale" care pe lângă „salariul defipt" mai avea „o remunerațiune anuale pentru oficiul de translatură" și care astfel a putut „lucra mai mult în resorțiul poeziei", acesta este autorul român pe care d. Densușanu îl pune cu mult deasupra lui Alecsandri și despre care zice că are gustul estetic în limbă, că a rămas neimitat în odă, că a servit ca organ a unui ce superior, că a fost nu numai un poet, ci și un om inspirat de divinitate, că limba lui este curată românească, ferită de cuvinte vulgare și cât se poate de corectă din punct de Vedere gramatical și sintactic, pe când Alecsandri (pag. 231) comite „enorme greșeli gramaticale și sintactice, și are limba împestrițată, cuvinte străine și ordinare".

Și cine o zice aceasta? Domnul Aron Densușanu?

Dar are d. Densușanu însuș simțimântul limbei proprii românești, nu celei îngroșate de maghiarisme și germanisme? Are cel puțin simțimântul celei mai elementare conveniențe stilistice?

Am văzut felul scrierii d-sale din citatele de mai sus. Mai relevăm, din pag. 207:

„Iar dacă voiam să le întunecăm gloria, pentru ca să putem brila noi, atunci să muncim ca ei, în liniște și fără zgomot, și posteritatea, ai cărei ochi nu se pot unge, va vedea".

Din pag. 263:

„Acest defect (se-nțelege că este iar vorba de Alecsandri!) nu 1-a îndreptat nici în celelalte piese mai noi, căci poetul nici aici nu este în clar pe ce teren lucră".

Nemțește: *Er ist nicht in Klaren.* Nu știu cum va fi în ungurește.

Din pagina 265:

„El lucră mai mult cu sentimentul, şi din contră nu se îngrijeşte deloc de pompa externă sau nu pune nici un pond pe ea".

Nemţeşte: *Erkummertsich nicht, legtkein Gewicht darauf.* Etc., etc, etc.

în cartea de faţă d-sa ne citează anume (pag. 241) „amănunta analiză critică asupra poeziilor lui A. Mureşanu", publicată de d-sa în *Federaţiunea* din Pesta „pe 1868".

Noi cunoaştem de mult această „analiză". în albumul de curiozităţi literare alcătuit de societatea „Junimea" pentru înveselirea membrilor ei, analiza d-lui Densuşanu are un loc de onoare între adresa unui primar către un sergent-major de pompieri, care „s-a grăbit cu activitate să aducă Comunei acest intim serviciu şi care şi în viitor va şti a sacrifica cu aceeaş activitate pentru restabilirea incendiului" şi o invitare la nuntă, în care se pofteşte lumea să asiste la „celebrarea emisei căsătorii civile şi religioase".

Scoatem dar şi din acea analiză câteva probe pentru ilustrarea d-lui Aron Densuşanu:

„*Confecţionarea* metrului este *târzie* şi anevoioasă".

„în piesa cea dintâi chiar începutul cu « cugetam odinioară » este cu totul prozaic, pentru că omul în amor nu cugetă niciodată, fără arde de dor, se teme şi sperează."

„Poetul a aflat calea ce i-a fost destinată. El lasă amorul doparte - s-a convins că nu este terenul lui, şi nici îl mai aringe vrodată."

„In *acest* period se disting *Glasul unui roman* şi *O privire de pre Carpaţi*. *Aceste* piese exprimă ideile fundamentale din *acest,* period, iar celalte sunt numai *variaţiune* asupra lor, sau *uvertura* cum se zice în muzică."

Eşti acum convins, iubite cititor? Eşti convins şi despre valoarea poetului Mureşanu şi despre valoarea criticului Densuşanu?

Dacă eşti convins, atunci fă bine, subscrie acest articol împreună cu mine, n-ar fi decât pentru strigătul *în lăturii* cu care începe.

EMINESCU ŞI POEZIILE LUI

(1889)

Tânăra generaţie română se află astăzi sub influenţa operei poetice a lui Eminescu.

Se cuvine dar să ne dăm seama de partea caracteristică a acestei opere şi să încercăm totdeodată a fixa individualitatea omului care a personificat în sine cu atâta strălucire ultima fază a poeziei române din zilele noastre.

Pe la mijlocul secolului în care trăim, predomnea în limba şi literatura română o tendenţă semierudită de latinizare, pornită din o legitimă revendicare naţională, dar care aducea cu sine pericolul unei înstrăinări între popor şi clasele lui culte. Ue la 1860 încoace datează îndreptarea; ea începe cu Vasilie Alecsandri, care ştie să deştepte gustul pentru poezia populară, se continuă şi se îndeplineşte prin cercetarea şi înţelegerea condiţiilor sub care se dezvoltă limba şi scrierea unui popor.

Fiind astfel câştigată o temelie firească, cea dintâi treaptă de înălţare a literaturei naţionale, în legătură strânsă cu toată aspirarea generaţiei noastre spre cultura occidentală, trebuia neapărat să răspundă la două cerinţe: să arete întâi în cuprinsul ei o parte din cugetările şi simţirile care agită deopotrivă toată inteligenţa europeană în artă, în ştiinţă, în filozofie; să aibă,

al doilea, în forma ei o limbă adaptată fără silă la exprimarea credincioasă a acestei amplificări.

Amândouă condiţiile le realizează poezia lui Eminescu în limitele în care le poate realiza o poezie lirică; de aceea Eminescu face epocă în mişcarea noastră literară.

I

Care a fost personalitatea poetului?

Viaţa lui externă e simplă de povestit, şi nu credem că în tot decursul ei să fi avut vreo întâmplare dinafară o înrâurire mai însemnată asupra lui. Ce a fost şi ce a devenit Eminescu este rezultatul geniului său înnăscut, care era prea puternic în a sa proprie fiinţă încât să-1 fi abătut vreun contact cu lumea de la drumul său firesc. Ar fi fost crescut Eminescu în România sau în Franţa, şi nu în Austria şi în Germania; ar fi moştenit sau ar fi agonisit el mai multă sau mai puţină avere; ar fi fost aşezat în hierarhia statului la o poziţie mai înaltă; ar fi întâlnit în viaţa lui sentimentală orce alte figuri omeneşti - Eminescu rămânea acelaş, soarta lui nu s-ar fi schimbat.

Născut la 15 ianuarie 1850 în Botoşani, primind prima învăţătură în gimnaziul din Cernăuţi, părăsind la 1864 şcoala pentru a se lua după trupa de teatru a d-nei Fanni Tardini prin România şi prin Transilvania, părăsind şi această trupă pentru a se arunca cu cea mai mare încordare în studii felurite la Viena, susţinut acolo şi la Berlin în parte prin contribuţiile unor amici literari, numit între 1874 şi 1876 revizor şcolar şi bibliotecar la Iaşi, destituit şi dat în judecată de guvernul liberal, însărcinat apoi cu redacţia ziarului *Timpul,* încălzit din vreme, dar mai intermitent, de farmecul unor femei, de la care au rămas în poeziile lui câteva urme de păr bălai, de ochi întunecaţi, de mâni reci, de *un nu ştiu ce* şi *nu ştiu cum,* lovit în iunie 1883 de izbucnirea nebuniei, al cărei germen era din naştere, îndreptat întrucâtva la începutul anului 1884, dar degenerat în forma lui etică şi intelectuală, apucat din nou de nemiloasa fatalitate ereditară, Eminescu moare la 15 iunie 1889, într-un institut de alienaţi.[1]

La o privire superficială, fuga lui Eminescu de la gimnaziu după o trupă de actori, darea lui în judecată, activitatea lui ca redactor de ziar, care adică nu s-ar putea explica decât prin necesităţi materiale, lipsa de orce distincţii convenţionale, de premieri academice, de decoraţii şi c.L, toate aceste puse în legătură mai ales cu izbucnirea alienaţiei mentale par a da vieţei sale o coloare romantică, şi unele reviste şi ziare care l-au ignorat câtă vreme era în toată vigoarea lui au găsit aci prilejul de ă-şi arăta sentimentalitatea şi de a acuza societatea română, care ar fi lăsat un asemenea om nebăgat în seamă şi într-o mizerie din cauza căreia ar fi înnebunit.

Noi credem că aceste apreţieri sunt greşite.

Ceea ce caracterizează mai întâi de toate personalitatea lui Eminescu este o aşa de covârşitoare inteligenţă, ajutată de o memorie căreia nimic din cele ce-şi întipărise vreodată nu-i mai scăpa (nici chiar în epoca alienaţiei declarate), încât lumea în care trăia el după firea lui şi fără nici o silă era aproape exclusiv lumea ideilor generale ce şi le însuşise şi le avea pururea la îndemână. în aceeaş proporţie tot ce era caz individual, întâmplare externă, convenţie socială, avere sau neavere, rang sau nivelare obştească şi chiar soarta externă a persoanei sale ca persoană îi erau indiferente. A vorbi de mizeria materială a lui Eminescu însemnează a întrebuinţa o expresie nepotrivită cu individualitatea lui şi pe care el cel dintâi ar fi respins-o. Cât i-a trebuit lui Eminescu ca să trăiască în accepţiunea materială a cuvântului a avut el totdeauna. Grijile existenţei nu l-au cuprins niciodată în vremea puterii lui intelectuale; când nu

[1] Amănunte exacte asupra fazelor din urmă ale vieţei lui Eminescu le dă un articol al d-lui G. Kirileanu, publicat în *Convorbiri literare,* la 1907.

câştiga singur, îl susţinea tatăl său şi-1 ajutau amicii. Iar recunoaşterile publice le-a despreţuit totdeauna.

Vreun premiu academic pentru poeziile lui Eminescu, de a cărui lipsă se plânge o revistă germană din Bucureşti? Dar Eminescu ar fi întâmpinat o asemenea propunere cu un râs homeric sau, după dispoziţia momentului, cu acel surâs de indulgenţă miloasă ce-1 avea pentru nimicurile lumeşti. Regina României, admiratoare a poeziilor lui, a dorit să-1 vadă, şi Eminescu a avut mai multe convorbiri literare cu Carmen Sylva. L-am văzut şi eu la curte, şi l-am văzut păstrând şi aici simplicitatea încântătoare ce o avea în toate raporturile sale omeneşti. Dar când a fost vorba să i se confere o distincţie onorifică, un *bene-merenti* sau nu ştiu ce altă decoraţie, el s-a împotrivit cu energie. Rege el însuş al cugetării omeneşti, care alt rege ar fi putut să-1 distingă? Şi aceasta nu din vreo vanitate a lui, de care era cu desăvârşire lipsit, nu din sumeţia unei inteligenţe excepţionale, de care numai el singur nu era ştiutor, ci din naivitatea unui geniu cuprins de lumea ideală, pentru care orce coborâre în lumea convenţională era o supărare şi o nepotrivire firească.

Cine-şi dă seama de o asemenea figură înţelege îndată că nu-1 puteai prinde pe Eminescu cu interesele care ademenesc pe cei mai mulţi oameni. Luxul stării materiale, ambiţia, iubirea de glorie nu au fost în nici un grad obiectul preocupărilor sale. Să fi avut ca redactor al *Timpului* mai mult decât a avut, să fi avut mai puţin: pentru micile lui trebuinţe materiale tot atât era. Numai după izbucnirea nebuniei, în intervalele lucide, în care se arătau însă felurite forme de degenerare etică, obişnuite la asemenea stări, devenise lacom de bani.

Prin urmare, legenda că mizeria ar fi adus pe Eminescu la nebunie trebuie să aibă soarta multor alte legende: să dispară înaintea realităţii.

Şi nici munca specială a unui redactor de ziar nu credem că trebuie privită la Eminescu ca o sforţare impusă de nevoie

unui spirit recalcitrant. Eminescu era omul cel mai silitor, veşnic cetind, meditând, scriind. Lipsit de orce interes egoist, el se interesa cu atât mai mult la toate manifestările vieţei intelectuale, fie scrierile vreunui prieten, fie studiarea mişcării filozofice în Europa, fie izvoarele istorice, despre care avea cunoştinţa cea mai amănunţită, fie luptele politice din ţară. A se ocupa cu vreuna din aceste chestii, a cugeta şi a scrie asupra lor era lucrul cel mai potrivit cu felul spiritului său. Şi energia cu care a redactat *Timpul,* înălţimea de vederi ce apare în toate articolele lui, puterea neuitată cu care în contra frazei despre *naţionalismul* liberal al partidului de la guvern a opus importanţa elementului autohton sunt o dovadă pentru aceasta.

Cu o aşa natură, Eminescu găsea un element firesc pentru activitatea lui în toate situaţiile în care a fost pus. La bibliotecă, pentru a-şi spori comoara deja imensă a memoriei sale; ca revizor şcolar, pentru a stărui cu limpezimea spiritului său asupra noilor metode de învăţământ; în cercul de amici literari, pentru a se bucura fără invidie sau a râde fără răutate de scrierile cetite; la redacţia *Timpului,* pentru a biciui frazeologia neadevărată şi a formula sinteza unei direcţii istorice naţionale - în toate aceste ocupări şi sfere Eminescu se afla fără silă în elementul său.

Dacă a înnebunit Eminescu, cauza este exclusiv internă, este înnăscută, este ereditară. Cei ce cunosc datele din familia lui ştiu că la doi fraţi ai săi, morţi sinucişi, a izbucnit nebunia înainte de a sa şi că această nevropatie se poate urmări în linie ascendentă.

Dealtminteri, şi în vremea în care spiritul lui era în vigoare, felul traiului său făcuse pe amici să se teamă de rezultatul final. Viaţa lui era neregulată: adesea se hrănea numai cu narcotice şi excitante; abuz de tutun şi de cafea, nopţi petrecute în citite şi scriere, zile întregi petrecute fără mâncare, şi apoi deodată, la vreme neobişnuită, după miezul nopţii, mâncări şi băuturi fără alegere şi fără măsură: aşa era viaţa lui Eminescu. Nu

această viaţă i-a cauzat nebunia, ci germenele de nebunie înnăscut a cauzat această viaţă. Ceea ce o dovedeşte este că toate încercările, adeseori şi cu stăruinţă repetate de unii prieteni ai săi, între alţii şi de mine, nu au fost în stare să-1 aducă la un trai mai regulat.

Şi nici de nefericiri cari ar fi influenţat sănătatea intelectuală sau fizică a lui Eminescu nu credem că se poate vorbi. Dacă ne-ar întreba cineva: a fost fericit Eminescu? Am răspunde: cine e fericit? Dar dacă ne-ar întreba: a fost nefericit Eminescu? Am răspunde cu toată convingerea: nu! Ce e drept, el era un adept convins al lui Schopenhauer, era, prin urmare, pesimist. Dar acest pesimism nu era redus la plângerea mărginită a unui egoist nemulţumit cu soarta sa particulară, ci era eterizat sub forma mai senină a melancoliei pentru soarta omenirii îndeobşte; şi chiar acolo unde din poezia lui străbate indignarea în contra epigonilor şi a demagogilor înşelători avem a face cu un simţimânt estetic, iar nu cu o amărăciune personală. Eminescu, din punct de vedere al egoismului cel mai nepăsător om ce şi-1 poate închipui cineva, precum nu putea fi atins de un simţimânt prea intensiv al fericirii, nu putea fi nici expus la o prea mare nefericire. Seninătatea abstractă, iacă nota lui caracteristică în melancolie, ca şi în veselie. Şi, lucru interesant de observat, chiar forma nebuniei lui era o veselie exultantă.

Când venea în mijlocul nostru cu naivitatea sa ca de copil, care îi câştigase de mult inima tuturor, şi ne aducea ultima poezie ce o făcuse, o refăcuse, o rafinase, căutând mereu o formă mai perfectă, o cetea parcă ar fi fost o lucrare străină de el. Niciodată nu s-ar fi gândit măcar să o publice: publicarea îi era indiferentă, unul sau altui din noi trebuia să-i ia manuscrisul din mână şi să-1 dea la *Convorbiri literare.*

Şi dacă pentru poeziile lui, în care şi-a întrupat sub o formă aşa de minunată cugetările şi simţirile, se mulţumea cu emoţiunea estetică a unui mic cerc de amici, fără a se gândi la nici o satisfacţie de amor propriu; dacă el se considera oarecum ca organul accidental prin care însăş poezia se manifesta, aşa încât ar fi primit cu aceeaş mulţumire să se fi manifestat prin altul, ne este permis a conchide nu numai că era nepăsător pentru întâmplările vieţei externe, dar şi chiar că în relaţiile lui pasionale era de un caracter cu totul neobişnuit. Cuvintele de amor fericit şi nefericit nu se pot aplica lui Eminescu în accepţiunea de toate zilele. Nici o individualitate femeiască nu-1 putea captiva şi ţinea cu desăvârşire în mărginirea ei. Ca şi Leopardi în *Aspasia,* el nu vedea în femeia iubită decât copia imperfectă a unui prototip nerealizabil. îl iubea întâmplătoarea copie sau îl părăsea, tot copie rămânea, şi el, cu melancolie impersonală, îşi căuta refugiul într-o lume mai potrivită cu el, în lumea cugetării şi a poeziei. De aci *Luceafărul cu* versurile de la sfârşit:

Ce-ţi pasă ţie, chip de lut,
Dac-oi fi eu sau altul?
Trăind în cercul vostru strimt,
Norocul vă petrece;
Ci eu în lumea mea mă simt
Nemuritor şi rece.

II

înţelegând astfel personalitatea lui Eminescu, înţelegem totdeodată una din părţile esenţiale ale operei sale literare: bogăţia de idei, care înalţă toată simţirea lui (căci nu ideea rece, ci ideea emoţională face pe poet), şi vom vedea în chiar pătrunderea acestei bogăţii intelectuale pană în miezul cugetărilor poetului puterea mişcătoare care 1-a silit să creeze pentru un asemenea cuprins ideal şi forma exprimării lui şi să îndeplinească astfel amândouă cerinţele unei noi epoci literare.

Eminescu este un om al timpului modern, cultura lui individuală stă la nivelul culturei europene de astăzi. Cu neobosita lui stăruinţă de a ceti, de a studia, de a cunoaşte, el îşi înzestra fără preget memoria cu operile însemnate din literatura antică şi modernă. Cunoscător al filozofiei, în special a lui Platon, Kant şi Schopenhauer, şi nu mai puţin al credinţelor religioase, mai ales al celei creştine şi buddhaiste, admirator al Vedelor, pasionat pentru operele poetice din toate timpurile, posedând ştiinţa celor publicate pană astăzi din istoria şi limba română, el afla în comoara ideilor astfel culese materialul concret de unde să-şi formeze înalta abstracţiune care în poeziile lui ne deschide aşa de des orizontul fără margini al gândirii omeneşti. Căci cum să ajungi la o privire generală dacă nu ai în cunoştinţele tale treptele succesive care să te ridice pană la ea? Tocmai ele dau lui Eminescu cuprinsul precis în acele versuri caracteristice în care se întrupează profunda lui emoţiune asupra începuturilor lumii, asupra vieţei omului, asupra soartei poporului român.

Poetul e din naştere, fără îndoială. Dar ceea ce e din naştere la adevăratul poet nu e dispoziţia pentru forma goală a ritmului şi a rimei, ci nemărginita iubire a tot ce este cugetare şi simţire omenească, pentru ca din perceperea lor acumulată să se desprindă ideea emoţională spre a se înfăţişa în forma frumosului.

Acel cuprins ideal al culturei omeneşti nu era la Eminescu un simplu material de erudiţie străină, ci era primit şi asimilat în chiar individualitatea lui intelectuală. Deprins astfel cu cercetarea adevărului, sincer mai întâi de toate, poeziile lui sunt subiectiv adevărate nu numai atunci când exprimă o intuiţie a naturei sub formă descriptivă, o simţire de amor uneori veselă, adeseori melancolică, ci şi atunci când trec peste marginea lirismului individual şi îmbrăţişează şi reprezintă un simţimânt naţional sau umanitar.

De aici se explică în mare parte adânca impresie ce a produs-o opera lui asupra tutulor. Şi ei au simţit în felul lor ceea ce a simţit Eminescu, în emoţiunea lui îşi regăsesc emoţiunea lor; numai că el îi rezumă pe toţi şi are mai ales darul de a deschide mişcării sufleteşti cea mai clară expresie, aşa încât glasul lui, deşteptând răsunetul în inima lor, le dă totdeodată cuvântul ce singuri nu l-ar fi găsit. Această scăpare a suferinţei mute prin farmecul exprimării este binefacerea ce o revarsă poetul de geniu asupra oamenilor ce-1 ascultă, poezia lui devine o parte integrantă a sufletului lor, şi el trăieşte de acum înainte în viaţa poporului său.

Dar cuprinsul poeziilor lui Eminescu nu ar fi avut atâta putere de a lucra asupra altora dacă nu ar fi aflat forma frumoasă sub care să se prezinte. Şi fiindcă tocmai această formă este partrea cea mai sugestivă în opera lui, să ne fie permis a termina studiul de faţă prin repedea analizare a elementelor ei distinctive.

O rezervă trebuie făcută din capul locului, şi este cu atât mai importantă cu cât mulţi din imitatorii lui Eminescu nu par a o fi făcut. Volumul în care sunt adunate poeziile sale nu este publicat de el însuş din cauza împrejurărilor cunoscute şi atinse în prefaţa noastră la ediţia I de la 1883. Dacă, în starea în care se afla Eminescu atunci, am putut lua asupra-mi datoria de a publica culegerea poeziilor lui, nu aveam dreptul nici de a le modifica, nici de a lăsa pe unele la o parte. Prin urmare, aşa cum se prezentă şi astăzi unicul volum, el cuprinde toate poeziile, şi cele de ia început, pe care însă autorul declarase de mult că voia să le îndrepteze şi în parte să le suprime. Nici cele 8 poezii citate în prefaţă la ediţia I, nici *Călin,* nici *Epigonii,* nici *Strigoii* nu sunt Eminescu în toată puterea lui. Contururile tremurânde ale descrierilor fără destulă precizie intuitivă, lipsa de claritate a gândirii, greşeli în accentul ritmic şi în rime sunt defecte al căror cel mai aprig critic era chiar Eminescu. Dacă

totuş şi aceste poezii au meritat şi vor merita să figureze în opera lui literară, este fiindcă în fiecare din ele apare deodată din mijlocul imperfecţiilor o frumuseţe de limbă şi o înălţare de cuget care prevesteau de la început ce avea să devie poetul ajuns la culmea lui.

Rezerva dar ce un simţimânt de dreptate elementară ne impune să o facem este că în cercetarea următoare nu vom avea în vedere decât poeziile, din norocire cele mai numeroase, pe care le-a scris Eminescu în epoca deplinei sale dezvoltări. Acestea însă reclamă toată luarea-aminte a criticei literare în privinţa formei lor, şi cu deosebire a înrudirii cu poezia populară, din care s-au hrănit mai întâi şi deasupra căreia s-au ridicat pas cu pas pană la exprimarea celor mai înalte concepţiuni.

Condiţia fundamentală a acestei ridicări a formei poetice era o mânuire perfectă a limbei materne, pentru ca ea să fie pregătită pentru o concepţiune mai întinsă şi să poată crea din propria ei fire vestmântul noilor cugetări. Aceasta este

lupta dreaptă

ce o încearcă Eminescu, pentru

a turna în formă nouă limba veche şi-nţeleaptă.

Pentru el limba română e

ca un fagure de miere,

dulce şi străvezie, dar nu răzleţită în lipsă de contururi, ci prinsă în celula regulată a fagurelui.

Poeziile lui încep în această privinţă alipindu-se de-a dreptul de forma populară, dar îi dau o nouă însufleţire şi o fac primitoare de un cuprins mai înalt. Aşa sunt cele patru poezii:

Ce te legeni, codrule,
La mijloc de codru des,
De la Nistru pan' la Tisa,
Codrule, codruţule.

Din poezia populară şi-a însuşit Eminescu armonia, uneori onomatopeică, a versurilor sale:

Peste vârf de rămurele
Trec în stoluri rândunele,
Ducând gândurile mele
Şi norocul meu cu ele.

Şi se duc pe rând, pe rând,
Zarea lumii-ntunecând,
Şi se duc ca clipele
Scuturând aripele.

*

Şi blânde, triste glasuri din vuiet se desfac...
Ca molcoma cadenţă a undelor pe lac.

*

Lună tu, stăpâna mării, pe a lumei boltă luneci
Şi gândirilor dând viaţă suferinţele întuneci...
Peste câte mii de valuri stăpânirea ta străbate,
Când pluteşti pe mişcătoarea mărilor singurătate.

De ce dorm îngrămădite între galbenele file
Iambii suitori, rroheii, săltăreţele dactile?

Pe când oastea se aşează, iată soarele apune,
Voind creştetele-nalte ale ţării să-ncunune
Cu un nimb de biruinţă; fulger lung încremenit
Mărgineşte munţii negri în întregul asfinţit,
Păn' ce izvorăsc din veacuri stele una câte una,
Şi din neguri, dintre codri, tremurând s-arată luna.

Nu au existat, nu vor exista în poezia română versuri mai frumoase decât acestea.

Tot din poezia populară şi din citirea cronicarilor, din pătrunderea intimă a vechei limbi române au putut ieşi versurile în care vorbesc solul şi Mircea-Vodă în *Satira III:*

- Ce vrei tu?
- Noi, bună pace. Şi de n-o fi cu bănat,
Domnul nostru-ar vrea să vază pe măritul împărat...

- Orce gând ai, împărate, şi orcum vei fi sosit,
Cât suntem încă pe pace, eu îţi zic: bine-ai venit!
Despre partea închinării, însă, Doamne, să ne ierţi.
Dar acu, vei vrea cu oaste şi război ca să ne cerţi,
Or vei vrea să faci întoarsă de pe-acuma a ta cale,
Să ne dai un semn şi nouă de mila măriei-tale -
De-o fi una, de-o fi alta: ce e scris şi pentru noi,
Bucuroşi le-om duce toate, de e pace, de-i război.

După vremuri mulţi veniră, începând cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe.
Mulţi durară, după vremuri, peste Dunăre vrun pod,
De-au trecut cu spaima lumii şi mulţime de norod;
împăraţi pe care lumea nu putea să-i mai încapă
Au venit şi-n ţara noastră de-au cerut pământ şi apă;
Şi nu voi ca să mă laud, nici că voi să te-nspăimânt;
Cum veniră, să făcură toţi o apă ş-un pământ.

Dar primind astfel din limba populară elementul firesc şi armonios, Eminescu înalţă rimele poeziei române peste acea formă obişnuită şi adeseori neîngrijită care a dat atâtor poezii ale noastre de păn-acum un aer aproape trivial.

Primul pas al lui pe această cale e de a lua unele cuvinte din cele mai familiare şi prozaice şi de a le ridica la splendoarea unei rime surprinzătoare:

Iar te-ai cufundat în stele
Şi în nori şi-n ceruri nalte?
De nu m-ai uita *încalţe*.
Sufletul vieţei mele.

O! vino iar în al meu braţ,
Să te privesc iar cu *nesaţ,*
Să razim dulce capul meu
De sânul tău, de sânul tău!

Ţi-aduci aminte cum pe-atunci,
Când ne plimbam prin văi şi lunci,
Te ridicam de *subsuori*
De-atâtea ori, de-atâtea ori?

*

O, eroi! care-n trecutul de măriri vă adumbriseţi,
Aţi ajuns acum la modă de vă scot din *letopiseţ!*

Al doilea pas este introducerea, cu totul particulară poeziei lui Eminescu, a unor rime nouă, formate din împreunarea cu un cuvânt prescurtat, după felul caracteristic al limbei româneşti, sau din două cuvinte.

Pe-atunci erai tu singut, încât mă-ntreb în *sine-mi*
Au cine-i zeul cărui plecăm a noastră inemi?

*

Şi dacă stele bat în lac
  Adâncu-i *luminându-l*
E ca durerea mea s-o-mpac.
  Inseninându-mi gândul.

Sus inimile voastre! Cântare *aduceţi-i,*
El este moartea morţii şi învierea vieţii.
Să cer a tale daruri, genunchi şi frunte *nu plec,*
Spre ură şi blestemuri aş vrea să te înduplec.

Traiul lumii, dragă tată,
Cine vor, aceia *lese-l,*
Dară sufletul mi-e vesel.

Oare ochii ei o mint,
Sau aievea-i, *adevăru-i...*
Flori de tei el are-n *păru-i.*

*

Când luna trece prin stejari,
Urmând mereu în *cale-şi,*
Când ochii tăi tot încă mari
Se uită dulci şi galeşi?

De la Nistru pân' la Tisa
Tot românul plânsu-mi-s-a.

*

Fericească-1 scriitorii, toată lumea *recunoască-l* —
Ce-o să aibă din acestea pentru el bătrânul dascăl?

*

Icoana stelei ce a murit
încet pe cer se suie;
Era, pe când nu s-a zărit,
Azi o vedem, şi *nu e.*

însă unde inovaţia lui Eminescu în privinţa rimei se arată în modul cel mai neaşteptat este în numele proprii luate din diferite sfere de cultură şi introduse în modul cel mai firesc în versurile sale. Se ştie ce riscată este întrebuinţarea numelor proprii în poezia lirică, şi într-o veche cercetare literară a noastră am citat câteva exemple înspăimântătoare[1]. Eminescu

[1] Vezi voi. I, pag. 54 - 55.

însă a ştiut să se folosească de ele cu măiestrie, şi tocmai aceste rime sunt dintre cele mai frumoase şi mai bine primite ale lui:

Ca să vad-un chip, se uită
Cum aleargă apa-n cercuri,
Căci vrăjit de mult e lacul
De-un cuvânt al sfintei Mercuri.

Ca să iasă chipu-n faţă,
Trandafiri aruncă tineri,
Căci vrăjiţi sunt trandafirii
De-un cuvânt al sfintei Vineri.

*

Ce? să-ngâni pe coarda dulce, că de voie te-ai adaos
La cel cor ce-n operetă e condus de Menelaos?

*

Când vezi piatra ce nu simte nici durerea şi nici mila,
De ai inimă şi minte, feri în lături: e Dalilaî

*

Cu murmurile lor blânde un izvor de *horum-harum*
Câştigând cu clipoceală *nervum rerum gerendarum,*
Cu evlavie adâncă ne-nvăţau al minţii scripet,
Legănând când o planetă, când vrun rege din Egipet.

*

După vremuri mulţi veniră, începând cu acel oaspe
Ce din vechi se pomeneşte, cu Dariu al lui Istaspe.

în izvoadele bătrâne pe eroi mai pot să caut,
Au cu lira visătoare sau cu sunete de flaut
Pot să-ntâmpin patrioţii ce-au venit de-atunci încolo?
înaintea acestora tu ascunde-te, Apollo!

Aşa că-nchipuindu-ţi lăcrimoasele ei gene,
Ţi-ar părea mai mândră decât Venus Anadyomene.

*

Rămâneţi în umbră sfântă, Basarabi şi voi Muşatini,
Descălicători de ţară, dătători de legi şi datini.

*

Pătimaş şi îndărătnic s-o iubeşti ca pe-un copil,
Când ea-i rece şi cu toane ca şi luna lui april?
încleştând a tale braţe toată mintea să ţi-o pierzi,
De la creştet la picioare s-o admiri şi s-o dezmierzi
Ca pe-o marmoră de Păros sau o pânză de Correggio,
Când ea-i rece şi cochetă? Eşti ridicul, înţelege-o!

Cu durerile iubirii
Voind sufletu-mi să-1 vindic,
L-am chemat în somn pe Kama -
Kamadeva, zeul indic.

După o aşa încordare, după o aşa „luptă dreaptă" pentru a turna „limba veche în formă nouă", nu ne vom mira că a putut ajunge Eminescu, pe de o parte, la aplicarea sigură a unor forme rafinate în *Oda în metru antic,* în *Glossa* şi în admirabilele *So?iete,* pe de alta, la cea mai limpede expresie a unor cugetări de adâncă filozofie, pentru care nu se găsea **pană** atunci nici o pregătire în literatura noastră. Căci palidele imitări ale monoloagelor din *Faust* şi din *Hamlet,* sau ale reflecţiilor mediocrului Aime-Martin, din care se găsesc urme în încercările literare după '48, nu pot intra aci în comparaţie.

încă în primele poezii ale lui Eminescu, cum e *Mortua est, Melancolie,* dealtminteri aşa de imperfecte, se întâlnesc strofe ca acestea:

Ş-apoi cine ştie de este mai bine
A fi sau a nu fi? Dar ştie orcine
Că ceea ce nu e, nu simte dureri -
Şi multe dureri-s, puţine plăceri.

A fi? Nebunie şi tristă şi goală:
Urechea te minte şi ochiul te-nşală;
Ce-un secol ne zice, ceilalţi o deszic -
Decât un vis sarbăd, mai bine nimic.

Credinţa zugrăveşte icoanele-n biserici -
Şi-n sufletu-mi pusese poveştile-i feerici,
Dar de-ale vieţii valuri, de al furtunei pas
Abia conture triste şi umbre-au mai rămas.

Dar deplina stăpânire a formei clare pentru cuprinsul unei asemenea idei o arată Eminescu în poeziile din epoca sa cea adevărată:

Să cer un semn, iubito, spre-a nu te mai uita?
Te-aş cere doar pe tine, dar nu mai eşti a ta;
Nu floarea veştejită din părul tău bălai,
. Căci ultima mea rugă-i uitării să mă dai.

La ce simţirea crudă a stinsului noroc
Să nu se sting-asemeni, ci-n veci să stea pe loc?
Tot alte unde-i sună aceluiaş pârău;
La ce statornicia părerilor de rău,
Când prin această lume să trecem ne e scris
Ca visul unei umbre şi umbra unui vis?

Cu mâine zilele-ţi adaugi,
Cu ieri viaţa ta o scazi,
Şi ai cu toate astea-n faţă
De-a pururi ziua cea de azi.

Când unul trece, altul vine
In astă lume a-l urma,
Precum când soarele apune,
El şi răsare undeva.

Se pare cum că alte valuri
Cobor mereu pe-acelaş vad,
Se pare cum că-i altă toamnă,
Ci-n veci aceleaşi frunze cad.

Vremea trece, vremea vine,
Toate-s vechi şi nouă toate;
Ce e rău şi ce e bine
Tu te-ntreabă şi socoate.

Nu spera şi nu ai teamă;
Ce e val, ca valul trece;
De te-ndeamnă, de te cheamă,
Tu rămâi la toate rece.

*

La-nceput, pe când fiinţă nu era, nici nefiinţă,
Pe când totul era lipsă de viaţă şi voinţă,
Când nu s-ascundea nimica, deşi tot era ascuns,
Când pătruns de sine însuş odihnea cel nepătruns;
Fu prăpastie? Genună? Fu noian întins de apă?
N-a fost lume pricepută şi nici minte s-o priceapă,
Căci era un întuneric ca o mare făr-o rază,
Dar nici de văzut nu fuse şi nici ochi care s-o vază,
Umbra celor nefăcute nu-ncepuse a se desface,
Şi în sine împăcată stăpânea eterna pace.
Dar deodat-un punct se mişcă... cel întâi şi singur! Iată-l
Cum din haos face mumă, iară el devine tatăl!
Punctu-acela de mişcare, mult mai slab ca boaba spumii,
E stăpânul fără margini peste marginile lumii.

De-atunci negura eternă se desface în fâşii,
De atunci răsare lumea, lună, soare şi stihii,
De atunci şi pană astăzi colonii de lumi pierdute
Vin din sure văi de haos pe cărări necunoscute
Şi, în roiuri luminoase izvorând din infinit,
Sunt atrase în viaţă de un dor nemărginit.
Iar în lumea asta mare noi, copii ai lumii mici,
Facem pe pământul nostru muşuroaie de furnici:
Microscopice popoare, regi, oşteni şi învăţaţi,
Ne succedem generaţii şi ne credem minunaţi.
Muşti de-o zi pe-o lume mică de se măsură cu cotul;
In acea nemărginire ne-nvelim, uitând cu totul
Cum că lumea asta-ntreagă e o clipă suspendată,
Că-ndărătu-i şi nainte-i întuneric se arată.
Precum pulberea se joacă în imperiul unei rază,
Mii de fire viorie ce cu raza încetează,
Astfel într-a veşniciei noapte pururea adâncă
Avem clipa, avem raza, care tot mai ţine încă -
Cum s-o stinge, totul piere ca o umbră-n întuneric:
Căci e vis al nefiinţei universul cel himeric.

Acesta a fost Eminescu, aceasta este opera lui. Pe cât se poate omeneşte prevedea, literatura poetică română va începe secolul al 20-lea sub auspiciile geniului lui, şi forma limbei naţionale, care şi-a găsit în poetul Eminescu cea mai frumoasă înfăptuire pană astăzi, va fi punctul de plecare pentru toată dezvoltarea viitoare a vestmântului cugetării româneşti.

Notă asupra zilei şi locului naşterii lui Eminescu

într-un registru (păstrat de d. Iacob Negruzzi), în care ntembrii societăţii literare „Junimea" şi-au însemnat data şi locul naşterii lor, stă scris pe pagina a doua de propria mână a lui Eminescu în dreptul numelui său: „20 decembrie 1849, Botoşani", şi deasupra este chiar intercalat sfântul „Ignat", pe care biserica ortodoxă îl serbează în adevăr la 20 decemvrie.

însă din corespondenţa ce am avut-o în a. 1889 relativ la biografia lui Eminescu, am şi o scrisoare de la sora mai mare a poetului, doamna A. Drogli, din Cernăuţi, 3 iulie 1889, în care se zice: „Biografia fratelui Mihail (publicată în *Familia,* no. 2, anul 1885) este exactă, cu deosebire că s-au născut în satul Ipoteşti lângă oraşul Botoşani, depărtare de \ *Yi* oră, proprietatea tatălui nostru".

S-a ivit astfel îndoială asupra locului naşterii; dar s-a ivit îndoială şi asupra timpului; în matricula gimnaziului din Cernăuţi, unde a studiat Eminescu, se vede trecută ziua naşterii lui ca fiind 14 decemvrie 1849.

Toată nedumerirea a încetat astăzi în urma cercetărilor d-lui N. D. Giurescu, al căror rezultat 1-a publicat printr-o scrisoare în *Convorbiri literare* de la 1 iunie 1912, de unde extragem următoarele:

„După o zadarnică excursiune ce am făcut în Ipoteşti, satul copilăriei lui Eminescu, d. G. Cerchez (pe atunci prefectul judeţului Botoşani) a primit următorul răspuns la o scrisoare ce adresase maicei Agapia Gherghel, stariţa schitului Agafton, unde trăieşte o mătuşă a poetului:

«1891, martie, 29, Agafton

Domnule prefect,

D. poet Eminescu este născut în Botoşani; aceasta este foarte sigur, căci am întrebat pe maica Fevronia Iorașcu, care au fost de faţă când s-a născut. Este cunoscut încă că botezul i s-au cetit de către preotul Dimitrie, de la Ospenia...

Agapia Gherghel»

Am pornit spre biserica Uspenia ce-i mai zice şi biserica Domnească - catedrala din Botoşani. Am căutat pe preotul Dimitrie şi după răscolirea câtorva groase volume prăfuite de vreme în care erau trecute numele tuturor botezaţilor de

«Dumnealui preotul iconom Ion Stamati» acuma răposat, începând cu a. 1832 am găsit în «metrica partea I de naşteri şi botezuri» următoarele rânduri pe cari le dau în exactă transcriere:

«Născut la 15 ghenarie 1850 din părinţii: Gheorghe Eminovici, proprietar, şi soţia sa Ralu, născută Vasile Iuraşcu, care primi botezul în 21 ghenarie; s-a numit Mihail, având naş pe dumnealui stolnicul Vasile Iuraşcu.»

Acest volum se află în bună păstrare a preotului Dimitrie, de la mai sus pomenita biserică... Rămâne (aşadar) cu totul sigur că Mihail Eminescu s-a născut în Botoşani în ziua de 15 ianuarie 1850."

Credem şi noi că această concluziune a d-lui Giurescu trebuie primită şi că, prin urmare, poetul nostru este născut la 15 ianuarie 1850 în Botoşani.

ÎNTRU AMINTIREA LUI WILHELM DE KOTZEBUE

(1887)

Un adevărat, un inteligent, un mare filo-român, singurul poate care mai rămăsese în Rusia de astăzi, Wilhelm de Kotzebue, a încetat din viaţă în ziua de 24 octomvrie (5 noiemvrie) 1887 la Reval, oraşul său natal, în vârstă de 74 de ani.

Născut în martie 1813, al cincilea fiu al cunoscutului autor dramatic şi politic August de Kotzebue (asasinat la 1819 în Mannheim de studentul german Sand), Wilhelm K, după terminarea studiilor, a început cariera sa în diplomaţia rusească. Căsătorindu-se apoi cu o moldoveancă de neam, din familia Cantacuzino, soră cu soţia ministrului de externe Giers, el se retrase pe câtva timp din viaţa publică şi trăi pană la 1857 în Moldova, unde erau moşiile de zestre ale soţiei sale şi unde un văr al său se afla la Iaşi în calitate de consul rusesc.

In acest timp al şederii în Moldova, W. K. fu în strânse relaţii cu societatea din Iaşi, învăţă româneşte şi dobândi acea cunoştinţă deplină a ţării şi a moravurilor noastre de pe atunci, pe care a dovedit-o mai târziu într-un mod aşa de simpatic pentru noi în unele din scrierile sale publicate în limba germană.

Intrând iarăş în diplomaţie la 1857, el fu numit ministru plenipotenţiar al Rusiei la Karlsruhe, apoi (1870) la Dresda şi în fine (1878) la Berna. In anul 1879 se retrase în viaţa

privată cu rangul de consiliar intim şi petrecu cei din urmă 8 ani când la Dresda, când în Şviţera, când la moşia sa Orrenhof în Estonia.

Publicările sale literare le-a început sub pseudonimul W. Augustsohn, prin două drame, *Ein unbarmherziger Freund* şi *Zivei Siinderinnen,* care însă au rămas departe de succesul dramelor şi comediilor tatălui său, August. Cu numele său propriu a publicat *Kiinstliches und natiirliches Leben* (Karlsruhe, 1869) şi interesantele *Kleine Geschichten aus der grossen Welt* (ediţia a doua, Lipsea, 1880).

Dar toate acestea se ţin de literatura exclusiv germană. In ceea ce priveşte activitatea sa literară relativă la români, ea se rezumă în următoarele trei scrieri:

1. *Rumänische Volkspoesie,* traducere germană a 26 poezii române (Berlin, 1857);

2. *Bilder und Skizzen aus der Moldau* (Berlin, 1860), a căror traducere română de d-na A. M. a apărut întâi în *Convorbiri literare* şi s-a publicat apoi în volum de editorul Haimann (Bucureşti, 1884; ediţia a doua, 1886);

3. *Laskar Vioresku* (Lipsea, 1862), un roman din viaţa moldovenească de la 1851, a cărui traducere română a apărut asemenea în volum la acelaş editor (1892).[1]

Asupra acestor cărţi ale autorului nostru am scris în *Convorbirile literare* de la 1 ianuarie 1882 şi am reprodus în volumul de faţă câteva cuvinte de apreţiare.

Aceste sunt scrierile publice ale autorului nostru; dar din ele transpiră şi o parte mai intimă a personalităţii lui: spiritul său viu şi senin, judecata sa discretă şi o inimă caldă şi binevoitoare.

Toţi compatrioţii noştri care l-au cunoscut mai de aproape şi pe cari i-am putut întreba, d. Alecsandri, d. I. A. Cantacuzino, d. Pogor, sunt unanimi întru a-i recunoaşte acele calităţi.

[1] Institutul Minerva e dispus să reediteze aceste traduceri (1908).

Dar dacă d. Kotzebue a arătat în scrierile sale atâta simpatie pentru ţara noastră, am putut şi noi să-i răspundem în timpul din urmă prin simpatica primire ce au întâmpinat-o la publicul cetitor traducerile române ale acelor scrieri, şi, ca un semn extern al acestei reciprocităţi, Academia Română 1-a ales membru onorariu al ei.

Când s-a început în *Convorbiri literare* publicarea traducerilor *Schiţelor din Moldova,* autorul ne scria la 2 martie 1882 din Dresda (în limba germană): „Mi-ar fi greu să exprim tot ce am simţit la primirea numerelor din *Convorbiri literare-,* mă vedeam deodată transportat iarăş în acea ţară care, în timp de 40 de ani, mi-a fost şi mi-a rămas aşa de dragă şi de la care în primăvara 1881 mi-am luat pentru totdeauna rămas bun, cu un dor adânc în inimă. A fost o veche dorinţă a mea să văd traduse în româneşte *Schiţele* şi *Laskar Vioresku.* Mai ales în anii din urmă, după surprinzătoarele transformări prin care a trecut frumoasa d-tale patrie, descrierile mele au ajuns foarte curând a fi pagine din istoria unei culturi trecute. Generaţia de astăzi de-abia mai ştie cum trăiau părinţii ei acum 30 de ani; şi - pre cât ştiu - nu există în literatură o altă descriere a acelei epoce. întru aceasta poate sta şi singurul lor merit; în alte împrejurări nici nu ar fi fost bine să fie reînviate şi înfăţişate sub noul vestmânt al limbei române."

Şi în 18 mai, anul curent, cu câteva luni înaintea morţii sale, pe care o prevede, Kotzebue scrie din Orrenhof (în limba franceză) d-nei A.M., traducătoarei scrierilor sale: „în fine, mă simt ceva mai întărit şi pot cel puţin să vă scriu mai multe rânduri decât data din urmă, cu toate că şi acum mă cuprinde un fel de paralizie a degetelor de câte ori iau condeiul în mână. Am fost foarte greu bolnav; tocmai la Clarens, pe ţărmul lacului de Geneva, m-a părăsit fără de veste sănătatea mea, pană atunci destul de solidă. M-au apucat nişte atacuri de astmă aşa de violente, încât fiecare ameninţa să-mi stingă suflarea. Halucinari îngrozitoare, insomnii, o confuzie în cap încât mă

rătăceam în puţinele odăi ale apartamentului meu de la otel... şi 74 de ani! Era destul ca să mori de mai multe ori pe zi. M-au transportat la Halle, în braţele unui amic, care este poate cel mai bun medic al Germaniei, dr. Kiissner profesor la Universitate şi el m-a întremat îndestul pentru a putea continua drumul pană în patria mea - vă puteţi închipui în ce stare. Dar în mijlocul acestei suferinţe mi-a sosit ultima d-voastră scrisoare, noua ediţie a *Schiţelor din Moldova* şi numărul *Convorbirilor* cu începutul traducerii lui *Laskar Vioresku.* Ce să vă zic şi cum să vă mulţumesc? Când am citit scrisoarea d-voastră am început să plâng ca un copil"...

Şi acum, că eminentul autor a încetat din viaţă, este ca o mângâiere pentru noi că anume din patria noastră, pe care a iubit-o el de când a cunoscut-o, i-a venit raza de bucurie care i-a încălzit ultimele zile ale vieţei.

LEON C. NEGRUZZI ŞI „JUNIMEA"

(1890)

Leon Negruzzi, născut la Iaşi, la 5 iunie 1840, ca cel dintâi fiu al lui Constantin Negruzzi, a încetat din viaţă în noaptea de 15 spre 16 iulie 1890, la vârsta de 50 de ani. învăţătura de carte a început să o primească în Academia Mihăileană din Iaşi, sub direcţia lui Malgouverne, iar la 1852 a fost trimis împreună cu fratele său, Iacob, la Berlin, unde şi-a terminat studiile liceale. La Universitate voia să înveţe medicina, dar disecţiunile anatomice fiindu-i prea antipatice, a trecut la filozofie şi la drept, ascultând prelegeri în Berlin şi Viena, fără a dobândi vreun titlu academic. întorcându-se în ţară la 1864, a fost numit judecător la Tribunalul din Iaşi şi a înaintat succesiv până la Curtea de Apel, ca membru şi ca procuror general. Sub ministerul Lascar Catargiu (1871-1876) a fost prefect al districtului Iaşi; a mai primit prefectura pe timpul Ministerului de Interne al lui Kogălniceanu în cabinetul I. Brătianu; apoi a fost ales primar al laşului şi senator. De la martie 1888 a funcţionat iarăş ca prefect şi, în fine, a fost numit epitrop la aşezămintele S-tului Spiridon.

Activitatea publică a lui Leon Negruzzi s-a îndreptat şi spre literatură. îndemnat de mişcarea produsă în Iaşi prin societatea „Junimea" şi prin revista ei *Convorbiri literare,* înfiinţată

de la 1 martie 1867 sub redacţia fratelui său, Leon a scris mai multe novele.

Dacă este să judecăm lucrarea lui de om politic şi de scriitor cu nepărtinirea ce se cuvine pentru prieteni ca şi pentru potrivnici, trebuie să recunoaştem că nu a dat vreun rezultat mai durabil. Şi cu toate acestea moartea lui a lăsat un gol neîmplinit în societatea ieşană şi a fost simţită cu cea mai sinceră părere de rău de toţi câţi l-au cunoscut - şi cine nu-1 cunoştea? - fără deosebire de partid şi de clasă socială. Căci Leon Negruzzi era figura cea mai populară din Iaşi, omul cel mai simpatic, unul din puţinii bărbaţi pe lume care n-au avut duşmani, cu toată partea ce-a luat-o la luptele politice ale timpului său.

Această situaţie excepţională se explică prin excepţionala lui personalitate, şi pentru cei ce l-au cunoscut mai de aproape este ca o mângâiere de a se gândi la individualitatea lui şi a fixa în trăsături precize o scumpă amintire.

Leon Negruzzi, înalt la statură, lat la faţă şi la piept, cu umbletul balansat ca al marinarilor, cu gestul larg şi cu râsul zgomotos al temperamentului sanguinic, era mai întâi de toate un om bun la inimă, milos, cinstit, şi vesel pană la uşurinţă. Cu veşnicul lui optimism, era dispus să primească toate întâmplările din partea lor cea bună şi niciodată ura, invidia, descurajarea nu au găsit loc în sufletul lui. Crescut în atmosfera culturei occidentale, era destul de pătruns de rezultatele ei pentru a înţelege şi cel puţin a simţi valoarea elementelor de civilizaţie. în ştiinţă, ca şi în politică şi în artă, dacă nu avea spiritul de iniţiativă, era însă foarte primitor pentru orce impulsiune sănătoasă şi era capabil să o judece, fiind înzestrat cu acel dar preţios care într-o generaţie ameţită de atâtea idei nemistuite şi de atâtea aspiraţii nehotărâte a devenit foarte rar, cu ceea ce numesc francezii *bunul-simţ.* La aceste însuşiri personale ale amicului nostru trebuie să adăogăm că era - cu bunul său simţ şi cu inima sa cea bună — un soţ şi un tată iubitor şi iubit.

însă în cadrul în care s-a restrâns această scurtă notiţă biografică, nu putem insista mai mult asupra persoanei lui private şi nici asupra vieţei lui politice, ci trebuie să ne dăm mai ales seamă de lucrarea lui literară.

Leon Negruzzi a publicat în revista fratelui său, pe lângă două poezii neînsemnate, următoarele şase novele: *Vântul soartei (Conv. lit.,* 1867), *Evreica* (1868-1869), *O răzbunare* (1874), *Ţiganca* (1877), *Serghie Pavlovici* (1881) şi *Osândiţii* (1881-1882). Novelele aceste nu se disting prin originalitatea de concepţiune sau de stil. După miile de romanuri şi de novele străine ce le-am citit toţi şi le-a citit şi Leon Negruzzi, figurile sale, vorbirea, simţimintele şi complicaţiile lor ne par cunoscute din alte scrieri, fără a putea spune din care anume; probabil din mai multe deodată, însă numai din cele de felul romantic, nu de felul Balzac-Flaubert-Zola. Dealtminteri, limba în care sunt scrise este uşoară şi firească, ca şi în novelele lui Gane, de care însă autorul nostru se deosebeşte prin ceva mai mare tensiune a interesului.

Critica mai severă pe care subscrisul o crede îndreptăţită la noi în privinţa operelor literare şi ştiinţifice se află oarecum dezarmată în faţa novelelor lui Leon Negruzzi. Cauza nu este uşor de explicat, deşi o credem valabilă şi compatibilă cu toată rigoarea unei judecăţi estetice.

Leon Negruzzi este şi el, în limitele talentului său, un adept al acelei scoale literare din Iaşi despre care mult s-a zis, dar puţin s-a înţeles, adecă al societăţii „Junimea".

„Junimea" din Iaşi a fost - şi acum putem vorbi de ea ca de un lucru trecut - o adunare privată de iubitori ai literaturii şi ai ştiinţei, de iubitori sinceri. Din întâmplare, cei dintâi membri ai ei s-au găsit a fi înzestraţi cu cunoştinţe destul de felurite, fiecare după studiile şi după gusturile sale, încât să se poată completa unii pe alţii şi totodată să se poată înţelege. Discuţiile cele mai animate, însă fără nici un amestec de interese personale, i-au apropiat şi i-au împrietenit, atrăgând

încetul cu încetul pe mulţi alţii, a căror dispoziţie de spirit îi făcea accesibili la asemenea cercetări adeseori abstracte. în primii ani ai acelor întruniri intime s-a urmărit cu stăruinţă cetirea mai tutulor operelor literaturei române de până atunci, bune-rele cum erau, şi pe temeiul unor asemenea cetiri se iscau discuţiile: observări critice, încercări de stabilire a unui teren comun de înţelegere, teorii conduse la extrem şi apoi limitate spre o aplicare mai firească, expuneri ştienţifice despre estetică, despre limbă, despre scriere, despre multe alte obiecte ale gândirii omeneşti - căci ştiinţele se înrudesc — *de omnibus rebus et quibusdam aliis,* totdeauna libere, adeseori îndrăzneţe, de regulă vesele, niciodată personale, sau meschine, sau înveninate. Şi se formase astfel o atmosferă de preocupări curat intelectuale, care fără voie şi pe nesimţite ajunsese a stăpâni pe toţi, aşa încât orele petrecute o dată pe săptămână la „Junimea" steteau în cel mai mare contrast cu viaţa de toate zilele, erau o lume aparte, un vis al inteligenţei libere, înălţat deasupra trivialităţilor reale. Şi aşa de intensiv, şi aşa de puternic lucra această atmosferă asupra celor ce o respirau, încât forma ea însăşi o legătură între ei şi-i armoniza pe toţi pentru timpul cât dura, pe unii pentru toată viaţa lor.

Cele mai disparate spirite s-au putut întâlni şi s-au putut însufleţi în acest contact: veselul voltairian Pogor cu sistematicul politic Carp, melancolicul Teodor Rosetti cu (pe atunci) humoristicul Iacob Negruzzi, scriitorul acestor rânduri cu militarul autodidact M. Cerchez, traducătorul lui Heine, N. Schelitti cu franţuzitul M. Korne, închisul estetic Burghele cu vârtosul glumeţ Creangă, juristul Mândrea cu hazliul Paicu, agerul şi tecele Buicliu cu sentimentalul Gane, spaniolul Vârgolici cu obscurul german Bodnărescu, horaţianul OUănescu-Ascanio cu liricul ofiţer Şerbănescu, tăcutul Tasu cu vorbăreţul Ianov, viul cugetător Conta cu poligraful Xenopol, exactul Melic cu „volintirul" Chibici, amarul critic Panu cu blândul Lambrior, anecdotistul Caraiani cu teoreticul Missir, bunul „papa"

Culianu cu epigramaticul Cuza, izbucnitorul Phillippide „Hurul" cu blajinul Miron Pompilie, super-gingaşul Volenti cu filologul Burla, popularul Slavici cu rafinatul Naum, înaltul visător Eminescu cu nemilosul observator Caragiale, şi alţii şi alţii în umbră şi în penumbră, iar din când în când, în mijlocul lor, întineritul Vasilie Alecsandri, cu farmecul povestirilor lui.

Unde sunt aceste timpuri şi unde sunt aceşti oameni!

A venit realitatea practică, au venit cerinţele vieţei publice şi i-au aruncat în diferite sfere de acţiune. Iar unde începe acţiunea, încetează răgazul contemplativ.

Şi totuş, cutez a zice că la cei ce mai sunt în viaţă din vechea „Junimea" literară şi chiar la cei dezbinaţi astăzi prin luptele politice a rămas ceva statornic şi comun: în viaţa lor privată amintirea orelor petrecute la „Junimea" printre cele mai fericite momente ale tinereţei lor, în viaţa publică o mai mare accesibilitate pentru orce idee de interes general.

Din această epocă a „Junimii" a izvorât şi activitatea literară a lui Leon Negruzzi, precum el însuş, cu marea sa impresionabilitate, cu judecata sa sănătoasă şi cu veselia sa, era un element esenţial în compunerea acestei societăţi. Novelele autorului nostru sunt scrise pentru plăcerea lui de a le scrie, exclusiv numai pentru aceasta - fără alt gând de alături, fără tendenţă, fără vanitate, fără scopuri piezişe, cu un cuvânt mai simplu: fără pretenţie. De aceea cetirea lor îţi lasă o impresie plăcută, şi nu-ţi vine să zici, ca la mulţi alţi scriitori de-ai noştri: mai bine făcea să nu le fi scris.

La cei ce l-au cunoscut în intimitate se mai adaogă amintirea mişcătoare a sfielei autorului faţă de scrierile sale. Leon Negruzzi avea în această privinţă o timiditate aproape femeiască; în corpul său uriaş se ascundea o gingăşie sentimentală care se jena de ea însăş.

Şi astfel, cele şase novele ne dau ultima trăsătură caracteristică pentru a fixa figura prietenului dispărut din mijlocul nostru.

IOAN POPOVICI BĂNĂŢEANUL

(1895)

Pe Ioan Popovici l-am văzut pentru întâia oară în decemvrie 1891. într-o scrisoare cu eticheta „Liga pentru unitatea culturală a românilor. Bucureşti 2, Pasagiul Român", datată „30 nov. 1892", îmi trimisese câteva poezii „spre apreţiare", şi eu l-am poftit la mine ca să ne înţelegem asupra lor din viu grai.

Şi a venit un tânăr de vreo 23 de ani, îmbrăcat în haine de om sărac, statura mijlocie, slab la faţă, blond, ochii mari, albaştri, strălucitori, un surâs de sfială, dar de o nespusă blândeţe pe buzele învineţite.

M-a mirat coloarea buzelor şi l-am întrebat îndată de sănătate. Mi-a răspuns că nu e tocmai tare de constituţie, că un medic i-a vorbit ceva de plămâni şi de o hipertrofie a inimei.

Nu părea să-şi dea seama de gravitatea stării lui *fizice.* Sau poate îşi da seama şi nu voia s-o arate? Şi poate fiindcă îşi da seama avea în toată înfăţişarea lui acel aer de înstrăinare, parcă i-ar fi fost greu să ocupe un spaţiu în lumea reală?

Clar şi simplu precum vorbea, fără nici o afectare, fără acea ***intenţie*** de a produce efect, care strică prima impresie a multor tineri din noua generaţie, omul devenea îndată simpatic şi astfel s-a stabilit între noi un raport mai intim. Cel puţin,

trecând la cetirea poeziilor ce le adusese, am putut vorbi despre ele cu acea deplină sinceritate ce o întrebuinţezi numai cu oamenii în care ai încredere, şi l-am putut întreba fără indiscreţie despre viaţa lui.

Născut în Lugoş, fiul unui meseriaş scăpătat, Popovici şi-a terminat liceul în oraşul său natal şi apoi a intrat în Institutul de teologie şi pedagogie din Caransebeş, care se afla pe atunci sub direcţia d-lui St. Velovan. în primăvara anului 1892, din mijlocul pregătirii pentru examenul din urmă, părăseşte institutul şi vine la Bucureşti, unde găseşte ocupaţie de-abia retribuită, ca ajutor la contabilitatea Ligei culturale.

Asupra poeziilor ce mi le-a cetit în acea dimineaţă ne-am înţeles uşor: vro trei erau numai imitaţii din Eminescu, prin urmare fără valoare; am convenit să fie aruncate în foc. Următoarele patru, deşi încă influenţate de inversiunile şi de unele cuvinte sugestive ale lui Eminescu, aveau totuş, pe lângă farmecul formei, propria lor viaţă, şi astfel a rămas să fie publicate în *Convorbiri literare*.

CUM NU VINE EL

Visătoare stă la masă
Cu scrisoarea dinainte,
Iar de câte-i trec prin minte,
în piept capul i se lasă.

Ce-a citit nu-i vine-a crede
Şi nici bine nu-nţelese,
Căci din şiruri parcă-i iese
Chipul - şi mereu îl vede.

Şi cum el frumos apare,
Se trezeşte amintirea...
Unde este întâlnirea
Şi întâia sărutare?

Abia fruntea şi-o ridică
Să citească încă-o dată;
Poate nu-i adevărată -
Dar din ochi lacrimi îi pică.

Cum nu vine el s-o vadă
Albă ca şi albul cerii,
Şi de farmecul durerii
înaintea ei să cadă?

SARA DE TOAMNĂ

Prin văzduh nouri albaştri răsfiraţi uşor dispar,
Iar din negura de veacuri blânde stelele răsar;
Dinspre codri sfiicioasă iese luna-ngândurată,
Ca o dulce mângâiere dintr-o inimă curată.

A pustiu ţârâiesc greieri prin câmpia sărăcită
De podoabe ce se-ntinde jalnică şi ruginită;
Limbi de foc zglobii sălbatec se ivesc în fundul zării,
Şi din când în când un chiot sfâşie liniştea sării.

Lunca-i mută, lunca-i moartă. De când toamna-n rece b:
Amuţit-a ca prin farmec şi horiri şi râs şi glumă,
Alungând în ţări de vară ciripit de rânduitele,
A zburat seninul vieţii, bucuria mea cu ele.

Umbra creşte ca durerea unui suflet pribegit,
Eu mă simt atât de singur şi atât de părăsit;
Şi păşesc încet, pe gânduri, înspre solitara-mi vatră.
La fereastra casii mele câinii hâuie şi latră.

CU ADUCERILE-AMINTE

Cu aducerile-aminte
De viaţa din trecut
Tu mă certi, mă certi acuma,
Parcă nu m-ai cunoscut.

Dar, iubito, dacă astăzi
Rece sunt, să nu te miri,
Nici să turburi amintirea
Cu nedrepte-nvinuiri:

Căci tu nu mai eşti aceeaş,
Cu privire de eres
Să adormi durerea-n suflet,
Să dai vieţii înţeles.

Şi nici eu nu sunt ca-n vremuri,
Când atâta ne iubirăm...
E de mult - un veac îmi pare -
De când nu ne întâlnirăm.

Vezi, nici tu nu eşti de vină,
Dar nici eu nu am păcat;
Nendurata vreme, dragă,
Drumul ni 1-a dezbinat.

Nu cu ceartă să te-aproprii,
Blândă tu să-mi ieşi în cale,
Pe frumos trecutul nostru
Să vărsăm lacrimi de jale!

SUB NUC

Sub nucul pus din vremi bătrâne
Ei s-au retras; la umbra lui
Ii spune basmul dorului
Ce s-a tot spus din vremi păgâne.

Blânzi ochii ei alunecară
Pe faţa lui mai dinadins;
Dar când privirea el i-a prins,
Ea s-a făcut ca şi de pară.

încetişor o ia de mână -
„Mi-eşti dragă, cât nu pot să spun,
N-aş vrea, dar uite, mă supun
Să-mi fii de-a pururea stăpână."

Şi-apoi la pieptul lui o strânse -
Pierdută-n ochii lui, de dor
Atâta de fermecător,
Obrajii-n mâni ea îi coprinse.

Şi soarele sta-n asfinţire,
Ca şi al mamei cald surâs;
O dulce rază le-a trimis
Să lege sfânta lor iubire.

Mai ales această din urmă poezie şi în ea mai ales strofa din urmă mi-au părut plăsmuite de un adevărat poet, adecă de un poet original; numai din el puteau izvorî caracteristica comparare a asfinţitului de soare cu surâsul mamei şi calificativul „sfânt" atribuit iubirii pasionate.

Aici era îndemnul de a-1 mai întreba despre viaţa lui, şi mai întâi dacă îi trăiesc părinţii.

- Trăiesc amândoi; dar tată-meu nu se mai numără între oameni, a căzut la beţie. Mama şade cu unchiul în Lugoş, şi tare mi-e dor de ea.

- Atunci cum de ai părăsit Banatul? De ce ai ieşit din institutul de la Caransebeş? Ce vreai să faci la Bucureşti? Contabilitatea „Ligei" nu e o carieră.

- Ştiu şi eu că nu e. Şi nici nu-mi place cum se petrec lucrurile acolo. Dar la Caransebeş nu mai puteam sta deocamdată, şi am venit la Bucureşti fiindcă mi s-a dat prilej. însă niă duc înapoi îndată ce voi putea, şi vreau să-mi trec examenul dacă mi-or da voie de la consistoriu.

Mi-a părut prea indiscret să-1 întreb de ce nu mai putea să stea „deocamdată" la Caransebeş; dar i-am promis să

intervin la direcţia Institutului teologic ca să-1 admită la examen. Aveam şi gândul, înainte de a intra în relaţii mai de aproape, să mă informez pentru ce părăsise şcoala.

M-am mărginit dar la întrebarea despre alte lucrări literare, şi după ce mi-a spus, cu oarecare sfială, că are vreo două novele, care nici n-ar merita acest nume, „nişte povestiri din viaţa meşteşugarilor bănăţeni", i-am zis să vie într-o sâmbătă sara şi să ne cetească una din ele în cercul nostru literar.

Şi ce frumoasă e povestirea pe care a venit să ne-o cetească întâi, şi ce frumoasă a fost cetirea! Novela din viaţa meseriaşilor bănăţeni, care s-a publicat apoi în *Convorbiri literare,* are titlul vag, dar potrivit cu ea, *In lume,* şi cetirea ei a făcut din acea seară de 16 ianuarie 1893 o sărbătoare literară.

De la început ne-a încântat cumpătarea, aş zice liniştea intensivă a stilului, plastica descriere a amănuntelor şi acea limbă adevărat românească, plină de miez, care mai ales pe cei deprinşi şi cu alte limbi îi trezeşte ca din vis şi le dă impresia unei vieţi sufleteşti de cea mai mare adâncime a simţirii.

„Nu mai ştia pe unde calcă, venea încet cu capul în pământ, dar locului n-ar fi stat, căci oboseala n-o simţea şi parcă cineva îl împingea înainte.

Era toamnă târzie, câmpiile sărăcite şi drumul pustiu. Plopii din marginea drumului îşi plângeau frunzele risipite de vânt şi trişti îşi încovoiau vârfurile ţuguite.

Ţarina săracă şi moartă, iar dealurile fără glas se rumeneau în asfinţitul soarelui ca omul pe care în clipa morţii voieşti să-1 scapi cu cel din urmă leac. Şi umbrele fântânilor răzleţe din întinderea zărilor se prelungeau mocnite, parcă jeleau viaţa şi veselia de odinioară. Câte un cârd de cioare, speriate de cine ştie ce, se înălţa din miriştile gloduroase şi se aşeza pe vârfurile plopilor bătrâni, dând din aripi şi cloncănind a pustiu.

Dar Sandu nu vedea şi nu auzea nimic; venea el înde el şi vorbindu-şi la inimă.

Sandu e calfă de opincar, cinstit din naştere, tăcut şi sfiicios, fără preget la muncă, cu dorul caracteristic de mamă, iubit de cei buni şi tocmai de aceea urgisit de cei răi, menit să fie jertfa vieţei - o imagine a autorului. Se bagă la „maistorul" Dinu Tălpoane, om de treabă, dar stăpânit de răutatea „maistoriţei" Veta - amândouă figurile, în mijlocul vieţii lor de meseriaşi, admirabil descrise. Peste această atmosferă greoaie aruncă o rază de lumină fiica lor Ana:

„cu manile albe şi cu faţa şi mai albă, nu-ţi venea să crezi că-i faţă de meşteşugar. Ochii mari, albaştri şi plini de bunătate, erau umbriţi de sprâncene negre, şi când râdea, se învăluiau într-o veselie ce-ţi mângâia sufletul şi mereu ai fi dorit s-o vezi râzând."

Sandu şi Ana nu pot trăi lângăolaltă în nepăsare, şi cu cât Sandu e mai retras, cu atât Ana se simte mai prinsă:

„Sandu se puse pe marginea unui scaun.

Ana cusea, iar el se uita la mâinile ei, şi, în mişcarea lor repede, ochii lui se desfătau într-o privelişte necunoscută până acum şi frumoasă. Ana simţea că se uită la dânsa, şi ca să-şi alunge acest gând, smâcnea acul şi cusea mai repede. Un fel de căldură o prinse, şi în fundul sufletului ei îşi zugrăvea pe Sandu cum sta pe scaun, cu ochii lui negri aţintiţi la ea, şi ochii erau frumoşi şi atât de vorbitori, iar Sandu era chipeş, şi ea nu mai putea suferi, privirea lui o ardea.

- Sandule, de ce te uiţi aşa la mine?
- Eu... eu... nu mă uit.
- Şi urmă o tăcere lungă.

Ei parcă nu-i venea să coasă, şi acum lui îi era greu să-şi arunce ochii la ea, îi era frică s-o supere.

Ana însă ar fi vrut s-o privească, acum ar fi vrut ca s-o învăluie în raza ochilor lui, căci în văpaia lor îi era bine, bine.

Dar Sandu nu-şi mai ridică ochii. Ea scăpă ghemul de aţă jos. Trezit de zgomot, Sandu sări ca ars, îl căută pe sub masă şi-1 văzu.

Ea uită să-i mulţumească, şi el nu putea să înceapă vorba, căci ochii lor se întâlniră şi se ruşinară unul de altul."

Cu câtă măsură şi cu ce gingăşie e înfăţişată situaţia. Şi în toată novela se păstrează un fel de cumpănire a stilului, creşterea şi descreşterea tonului sunt exact potrivite împrejurărilor.

Dar ce să stăruim în analiza novelei! Cetitorul o are acum la îndemână într-o ediţie deosebită şi poate primi de-a dreptul impresia de care e susceptibil.

Să revenim mai bine la obiectul propriu al acestei notiţe, amintirile personale despre autor.

După cetirea novelei în acea sară, tânărul bănăţean îşi câştigase afecţiunea tutulor celor de faţă, şi deşi a doua novelă, *După un an de jale,* cetită peste câteva săptămâni, a produs o impresie ceva mai slabă, dar puţinele poezii ce ne-a fost dat să le mai avem de la el ne-au întărit convingerea despre talentul său excepţional.

Cu atât mai viu era interesul cu care aşteptam ştirile din Banat, şi mare mi-a fost mulţumirea când au sosit şi nu au turburat imaginea simpatică a poetului.

Popovici părăsise institutul din Caransebeş fiindcă se lăţise vestea despre o relaţie de amor care compromitea situaţia lui în şcoală. Dealtminteri, informatorul meu, cunoscător în ale pedagogiei, spune că tânărul era un student foarte bun, modest, silitor şi fără îndoială talentat, că pană atunci avusese o purtare exemplară, dar că acea relaţie ar fi putut avea urmări rele pentru el, şi promite să intervie în favoarea lui, fiind încredinţat că „păţania lui a avut putere educatoare mai intensivă decât toate cele 6 semestre de povăţuieli din institut".

Fireşte aşa trebuia să scrie pedagogul; dar, fireşte, aşa trebuia să facă poetul, fiecare după menirea lui în lume. Şi ce puternică a fost simţirea junelui teolog, lumească, nu e vorba, dar sfântă, cum o numeşte el şi cum are dreptul să o numească, se vede din poeziile lui.

DU-TE

Tremuri toată de foşnirea trădătoarei tale rochi
Şi-ţi întorci încremenită înapoi negrii tăi ochi;
îţi duci degetul la buze şi nu te-ai mişca din loc,

Parcă-ntreaga fericire şi întregul tău noroc
De la clipa asta-atârnă. Ai pleca, dar ţi-este frică;
Lumea-n urma fugii tale, Doamne, câte n-o să zică!
Şi al tău cărunt părinte, tot cătând a tale urme,
Sub a dorului povară viaţa trist poate să-şi curme!
Ai voi să te-ntorci iarăş prin calde sărutări
Tu să-ţi spui încet păcatul, el să-ţi deie-a lui iertări...
Dar răsare-atunci în suflet un alt chip, cu dor păgân
Tu simţeşti că pe viaţă-ţi şi pe inimă-i stăpân.
Şi-ai dori să vină dânsul, să citească-n al tău gând,
Şi, în patima lui oarbă, să te smulgă tremurând...
Ce mai stai nehotărâtă şi-al tău pas nu se îndreaptă
Spre portiţa unde dânsul de cu seară te aşteaptă?
Nu-1 vezi cum din întuneric se desprinde, cum s-arată,
Şi n-auzi cât de a jale îţi dă semn şi cum te cată?
Toată viaţa el şi-o spune, şi la glasul lui duios
Se deşteaptă-ncet pădurea, cu un freamăt dureros.
Uite, noaptea luminoasă, blânda lună sus în cer
Şi a stelelor clipire pentru dânsul mi te cer,
Vântul, crainicul durerii şi al dorului, se-opreşte
Lângă tine, şi-n ureche despre dânsul îţi şopteşte,
Şi lipiţi unul de altul, dulce ochii să-i închizi
Şi în frica de-a nu-1 pierde, tu să-1 strângi şi să-i surizi.
El, cu şoaptele iubirii, câte-n soare o să-ţi spuie,
Să-nţelegi că fericită ca şi tine alta nu e...
Căci tu lui i-ai fost menită, pentru tine-i el născut,
Şi pereche mai frumoasă alta nu s-a mai văzut.
O! Plecaţi, plecaţi alături, voi atât de potriviţi;
N-a iubit acela care vă condamnă că fugiţi.

PE-AL LUI UMĂR

Pe-al lui umăr ea-şi înclină
Fruntea albă şi uşoară;
Strâns cu el de subsuoară,
Se pierd dornici în grădină...

I-a şoptit să-i dea o floare;
Ea din păru-i o desprinde,
Ruşinoasă i-o întinde
Si cu mâini tremurătoare.

Braţul el şi-1 încovoaie
Şi uşor spre sine-o strânge,
Pare trupu-i că se frânge
Şi din mijloc se îndoaie.

De văpaia răsuflării
Se deschide a ei gură,
Sărutatul el îl fură
în ispita-mbrăţişării.

Când i-a zis încet pe nume,
I s-a dat pe veci robită,
Şi atât de fericită
S-a trezit în altă lume.

El domol o depărtează,
Ca s-o vadă şi mai bine,
„Spune drept, ţi-e drag de mine?"
Iară ea-1 îmbrăţişează.

Şi-n tufişe ciripirea
Păsăruicilor le cântă;
Când e dragostea-aşa sfântă
E a voastră fericirea.

De la Eminescu încoace, a cărui influinţă dealtminteri se simte şi în aceste poezii, nu s-a mai cântat iubirea cu atât adevăr şi cu atâta frumuseţe.

Acum viaţa sufletească a autorului ne era desluşită; nu doar că micile notiţe biografice serveau la explicarea poeziilor, cum cere o rătăcire modernă a criticei literare, ci din contră, poeziile serveau la explicarea biografică a unei personalităţi atât de atrăgătoare.

Acest om trebuia ajutat şi, dacă era omeneşte cu putinţă, scăpat. Uşor i s-au putut procura mijloacele ca să se întoarcă acasă, să-şi revadă mama, să încerce a-şi întări sănătatea şi apoi să-şi treacă examenul. Dorinţa lui era să se facă preot la sat şi să scrie.

La plecare ne-a mai lăsat două poezii, una făcută atunci, cu o tristă presimţire semnificativă, alta de mai nainte, cu neliniştea dorului de mamă.

DANGĂTUL DE CLOPOT

Dangătul de clopot sună
în amurgul serii lin;
Să-1 petreacă pân' la groapă,
Cu paşi grei prieteni vin.

Şi eu cuget la prieteni
Şi mă-ntreb cu jale-acum
Câţi or mai veni în urmă-mi
Când voi bate-al morţii drum.

MAMEI

Nu mai plânge, nu mai plânge, mamă dragă, nu mai plânge!
Ale tale doruri toate şi dureri nu le poţi stânge
Cu a lacrimilor picuri;

Roiul chinurilor crude, tipărite-n supta-ţi faţă,
Suferinţele troiene din a ta trudită viaţă
Pe-a mea inimă le smicuri.

De ce plângi? Trecut-a vremea când tu alergai oraşul,
întrebând pe fiecare unde ţi-este copilaşul
Şi erai de frică moartă.

Că-i pierdut, or căruţaşii l-au călcat în drumul mare
Şi tu n-o să-i dai de urmă, or să-1 vezi fără suflare
Aducându-1 lom pe poartă.

Când cu ochii seci de lacrimi, istovită de vegheat,
Te rugai aşa fierbinte în genunchi lângă-al meu pat;
Doamne, Doamne! scapă-mi-1,

Căci e bun, e blând, cuminte, şi e toat-a mea avere,
E nădejdea bătrâneţii, singura mea mângâiere,
Şi mi-e singurul copil!

Au trecut - şi nu mai plânge. Ai văzut la rândunică
Puii, dacă prind aripe, de la cuiburi se ridică
Şi în largul lumii zboară.

Şi tu ştii că toate-n lume, când ajung 1-al vieţii rost,
Se dezbină, se-mprăşchie, ca şi cum nici n-ar fi fost
Frăţior şi surioară.

Ce-ţi mai turburi dar viaţa şi nu dormi nopţile-nrregi?
N-ai să schimbi tu mersul lumii, n-ai să darmi veşnice legi,
Nici să-ntorci vremea-napoi.

Şi durerea cu viaţa deodată-i plămădită,
Pană la mormânt cu truda şi cu doru-i înfrăţită -
Asta-i scrisă pentru noi...

Gârbovită şi bătrână, nesimţită tu te-apropii
Cu durerile vieţii, pân' la marginile gropii
Şi nu poţi muri de dor.

Lung te uiţi în a mea cale, genele abia-ţi ridici;
Şi în inima pustie te frământi ca să despici
Zarea depărtărilor.

Dar fecioru-i dus departe, dar fecioru-ţi nu mai vine,
Căci s-a pus atâta vreme între el şi între tine,
Cale ce nu se mai curmă!

Mamă dragă, mamă dragă, nici atât nu ai pe lume
Să mă vezi în clipa morţii, să mă strigi încet pe nume
Cu suflarea cea din urmă;

Să m-aplec plângând spre tine, să-nchid albele-ţi pleoape
Şi să pun o cruce simplă, semnul tristei tale groape,
într-un colţ uitat, tăcut,

Şi împins de mâna sorţii pe-a vieţii neagră cale,
Cine ştie de-oi ajunge să mă-nchin ţărânii tale
Şi mormântul să-ţi sărut!

Cum a găsit pe mama şi ce a aflat acasă ne spune o scrisoare a lui din Lugoş, de la 20 martie 1893:

„Ajuns acasă, cu schimbarea climei, frigurile m-au luat la goană, şi nu-mi era că mă scuturau, ci-mi era că biata mamă se bătea cu alte gânduri şi nu i se mai usca faţa de lacrimi. A dar D-zeu însă ca mai bine să-mi fie, şi d-atunci sălăşluitu-s-a liniştea în casa noastră.

Dar ce linişte! O linişte îngheţată. Mama nu mai e cum a fost. Şi mult am să vă mulţumesc d-voastră că mi-aţi făcut posibil să vin la ea, când mai ales avea lipsă de mine. Părăsită de tata, după ce în două rânduri a fost lovită de apoplexie, ea, un chip de frumuseţă şi femeie plină de energie şi voinţă, astăzi este cu faţa brăzdată şi cu mintea turburată. Abia mişcă, speriată se uită în juru-i şi când vorbesc cu ea, îmi face întotdeauna impresia unei fete mari care a păcătuit. Nu mai e stăpână pe ea, afară din cale timidă, mereu îşi duce degetul la bărbie când vrea să spună ceva, ochii îi apleacă, glasul i se moaie a frică şi legătură sănătoasă între cuvintele ei abia mai găseşti.

Şi mi se rupe inima când aminte îmi aduc cum a fost şi o văd acum în ce stare se află.

Moşul meu, om de 72 ani, cojocar şi bolnav, necontenit tuşeşte şi se vaită; cât îl slăbeşte tuşea, îi dă pe poveţe şi dăscălii, ba că nu ar fi trebuit să se facă aşa, ci altcum, ba că dacă ar fi urmat mama şi tata sfaturile lui, ar fi ferice de ei ş.c.l.

Şi astfel mângâie pe mama de-i umple ochii de lacrimi; iar eu parcă-i citesc în suflet cuvintele: «Doamne, dă-mi putere să-i părăsesc odată casa!»

Sara însă e mai grozavă. Sunt şi eu silit să mă culc dimpreună cu ei înainte de 9 ceasuri. Candela nu se mai stinge. Mama suspină. Moşu *şuşcăe* şi geme tuşind. Vremea se scurge încet, gândurile se frământă şi se încâlcesc. închid ochii, de mai multe ori însă închegarea unor gânduri frumoase se spulberă în auzul vorbelor: «Doamne, nu mă mai chinui, Doamne, stinge-mă» ale omului a cărui viaţă poate nici nu este alta decât un chin şi pentru el, şi pentru alţii.

Şi când îl aud astfel, firul gândurilor altcum se împleteşte...

Un pui de frigură mă încălzeşte şi acum şi deci vă rog să mă iertaţi dacă am scris încâlcit sau confus."

încâlcit sau confus? Dar e admirabil *scrisă* toată scrisoarea, cu acel stil intuitiv din care renaşte realitatea şi se înfăţişează în acelaş timp transfigurată în imagini tipice. Ce duioasă e figura mamei „cu mintea turburată, uitându-se speriată în juru-i ca o fată mare care a păcătuit"! Şi ce clar e moşul, cojocarul de 72 de ani, care „şuşcăe şi geme" toată noaptea! Şi întreaga vedenie a acelei odăi mocnite, cu candela aprinsă, sub care se spulberă închegarea unor gânduri frumoase! Iacă talentul literar.

Mai copiez aici şi unele părţi din cele din urmă trei scrisori ce le-am primit de la Popovici, căci vor interesa pe cei ce au a ceti novelele şi poeziile lui şi desigur pe cei ce l-au cunoscut în persoană.

„Lugoş, 30 apr. 1893

Asupra lucrării ce mi-aţi propus, «de ce Eminescu a avut atâta influenţă asupra generaţiei de astăzi», am gândit şi mi-am zis că este bine s-o despic în două, adecă într-o parte să am în vedere România, iar în cealaltă parte să arăt influinţa lui asupra ardelenilor, şi în urmă să fac un scurt, dar concis rezumat. Aş avea însă lipsă de studiul lui Pătraşcu şi de *Curentul eminescian* (or cum 1-a botezat) de Vlahuţă,

de altfel mai ales de sfatul d-stră dacă aprobaţi ca să fac lucrarea aşa cum amintii mai sus."

„Lugoş, 22 mai 1893

Cum stau cu boala şi cu mergerea la vrun loc de cură nici eu nu ştiu cu siguranţă. Când e senin şi frumos, mă simt mai bine, dar, parcă a vrajbă, ploile se ţin lanţ, apoi afurisitele de friguri se joacă cu mine ca pisica cu şoarecele. Am consultat doi medici, pe Dr.*** (român) şi Keith (german); în curând însă m-am ţinut numai de Keith, care mi-a născut credinţa că îmi ajută cât omeneşte se poate.

Dr. Keith însă, acum, când l-am întrebat dacă e bine sau nu să merg la vrun loc de cură, mi-a răspuns: «Câtă vreme ai friguri, eu nu pot să-ţi recomand nici un loc, mai întâi să scapi de friguri şi apoi să vedem ce e de făcut».

Acest răspuns, care contrazice cele ce a zis acu o lună, m-a pus pe gânduri şi m-a neliniştit într-un mod grozav; deşi l-am rugat de atâtea ori să-mi spună dacă e sau nu speranţă de scăpare, întotdeauna mi-a dat astfel de răspunsuri, încât la urma urmei am să deviu şi ipochondru. în tot cazul, însă, în săptămâna aceasta se va hotărî, şi aş dori să-mi recomande chiar şi un sat, căci cu vremea asta, stând mereu închis în casă, parcă mă înnăduşesc şi mă tâmpesc.

Sper că în 5-6 zile să scap de friguri, şi atunci nu-1 mai las să umble cu pisica în sac, ci voi stărui să-mi răspundă hotărât. Despre răspunsul medicului vă voi informa, tot asemenea dacă va fi să plec undeva."

„ Tuşnad, 28 iunie 1893

Că locul şederii l-am schimbat aşa de târziu, pre lângă friguri şi vremea mereu ploioasă, se mai motivează şi prin multe împrejurări familiare, pe care n-am voit, dar acu trebuie să vi le spun, căci cel mai nemângâiat aş fi dacă d-stră aţi avea şi cel mai mic prepus că aş fi tărăgănat sau n-aş fi vrut să vin la băi.

O mică datorie, părinţii mei, mai ales că sunt despărţiţi, n-au plătit-o. Pârâţi, era să le facă execuţie, şi eu nu puteam lăsa pe mama singură când ea abia cu mine ştie vorbi. Apoi îmi trebuiau şi mie lucruri indispensabile ca să pot pleca la băi, iar mama ştiind să coase, lucru firesc că nu le-a dat la cusătoreasă; dealtfel nu mai ieşea din plâns, ba că aci mă prăpădesc, ba că eu nu mai viu acasă, şi câte şi mai câte, încât pană ce nu am domolit-o, n-am putut pleca.

Dar acum sunt în Tuşnad şi mă bucur c-am venit aci. Aerul, apa îmi priesc de minune, pofta de mâncare mi-a crescut, respiraţia mi-e mai lungă şi umbletul nu mă oboseşte cum mă obosea acasă. C-un cuvânt, simt cum mă întremez şi cum prind putere, deşi cura ce o fac e simplă, dar tocmai aceasta mă bucură. La medicul băilor am fost de două ori, dar tot de recomandaţiile primei vizite mă ţin, pană ce nu voi observa ceva schimbare în mersul boalei. Iau capsule de creozot dimineaţa, sara lapte de capră, peste zi lapte amestecat cu apă, hrană bună, linişte, plimbare - iată tot ce trebuie să fac căci, zicea doctorul, mai mult hrana şi aerul îmi vor ajuta decât medicinele."

Aceasta e cea din urmă scrisoare ce am primit-o de la el. Speranţa că prin petrecerea la Tuşnad se va îndrepta a fost zadarnică. La începutul lui august s-a întors la Lugoş şi în ziua de 29 august 1893 a încetat din viaţă. El însuş trebuie să-şi fi presimţit sfârşitul, şi ultimele versuri rămase de la el sunt cuprinse de tristeţea morţii.

IA GROAPĂ

La groapă toţi o petreceau
Plângând-o ca pe-o moartă,
Pe când ea încă mai trăia,
Căci sufletu-mi o poartă.

Şi trupul ei l-au aşezat
în cripta seculară,

Pe când pe mine m-au uitat
Cu dragostea-mi afară.

CU PASUL

Cu pasul unui biet pribeag
Convoiul jalnic pleacă,
Şi-n urmă nu e nimenea
La groapă să-1 petreacă.

încet alăturea m-am dus,
Durerea să mă frângă,
Căci de-oi muri, şi-n urma mea
Nu-i cine să mă pângă.

Ba a fost cine să-1 plângă, a fost cine să-1 petreacă la groapă, în puţinele luni de când se publicaseră scrierile lui în *Convorbiri literare,* ele au putut pătrunde în inima multor cetitori, şi dacă nu toţi vor fi priceput adevărata lor însemnătate, dar toţi au simţit cu durere pierderea celui ce le-a conceput.

într-o scrisoare din 31 august 1893 (care însă nu pomeneşte nimic despre ultimele zile: a suferit mult? sau 1-a izbit moartea deodată? mama era faţă şi durerea i-a luminat măcar pe o clipă mintea cea întunecată?), d. dr. Dobrin din Lugoş ne dă amănunte despre înmormântare:

„Ca unchi al răposatului Ioan Popovici din Lugoş mi-am permis duminica trecută ca să vă anunţ trecerea lui din viaţă. De astă dată îmi iau voia a vă comunica precum că înmormântarea de azi a fost impunătoare.

Au participat la conduct coairile de plugari din Sihla şi Satu-Mic, dimpreună cu Reuniunea română de cântări şi muzica din Lugoş. O lume întreagă a petrecut pe răposat pană la mormânt, iar d. protopresbiter dr. G. Popoviciu şi tinerii L. Tâmpea cu C. Jurea prin cuvântările lor au dat însemnătatea cuvenită înmormântării.

Românii din Lugoş, îndemnaţi de publicările lucrărilor răposatului, nu au ezitat ca înmormântarea să o facă pe spesele comune şi în numele românilor din Lugoş.

în răposarul, lugojenii au pierdut pe cel mai dibaci descriitor al datinilor şi năravurilor lor; am năzuit dar cu toţii ca să dăm tributul cuvenit tânărului de care am legat atâtea speranţe."

Au început să-1 preţuiască cei ce au trăit împreună cu el, îl vor preţui şi cei ce vor veni după el; căci în prea scurta lui trecere prin viaţă, Popovici a ştiut să înfăţişeze o parte a poporului nostru muncitor în forma nepieritoare a artei.

ÎN MEMORIA POETULUI DIALECTAL VICTOR VLAD (DELAMARINA)

(1898)

De când s-au dus Creangă, Eminescu şi Alecsandri, literatura lâncezeşte la noi. Ce e drept, cercetări istorice, filologice ?i din ştiinţele fizice se fac acum mai cu temei, dar poezia, novela, comediile dispar. Caragiale, Delavrancea, I. Negruzzi nu mai scriu decât articole de ziare, Naum a îmbătrânit în Academie, Vlahuţă de-abia s-a descurcat din *Vieaţa,* talentul lui Brătescu-Voineşti[1] a amorţit, singur neobositul Duiliu Zamfirescu repercutează în romane şi poezii impresiile din ţara frumoaselor arte unde trăieşte.

în curiosul ritm de urcare şi coborâre prin care se manifestă la popoare mişcarea artistică, ca şi cea religioasă, societatea română, cu micul ei interes literar, a ajuns astăzi mai jos de nivelul mijlociu, e *in cadenţe domo,* cum se zicea în astrologia medievală.

Dacă neamul românesc ar fi mărginit la cifra de 5 sau 6 milioane, precum e cel unguresc, o asemenea stare ne-ar apăsa ca o fatalitate fără speranţa îndreptării în prezent. Din norocne, noi suntem mult mai numeroşi, şi în această hotărâtoare diferenţă cantitativă câteva alte milioane de români sunt prin

A reînceput să scrie. Vezi mai jos rapoartele academice.

vicisitudinile istorice într-o situaţie destul de heterogenă pentru a permite oarecare varietate a vieţei noastre culturale chiar în ceea ce priveşte ritmul relevat mai sus.

Tocmai în momentul când dincoace de Carpaţi par a se fi sleit puterile literare după producerea relativ mare din anii 1870-1890, românii de dincolo primesc impulsiunea dată de noi şi continuă ei înşii mişcarea. Poezia li se trezeşte „din somnul cel de moarte" în care o adânciseră cenuşa etimologismului de la Blaj şi pătura groasă a germanismelor, amândouă duşmanele limbei populare. Deşteptată poate prin direcţia critică a *Convorbirilor literare* şi, în urma ei, prin discuţiile aprinse în societatea universitară „România jună" din Viena, solicitată apoi prin propagarea literară a *Tribunei* de la Sibiu (un merit al d-lui Slavici, care va îmblânzi întrucâtva judecata oamenilor nepărtinitori asupra agitării sale politice din Transilvania), întărită prin puternica influenţă a poeziilor lui Eminescu, tinerimea română de peste Carpaţi se înfăţişază deodată cu deplina aptitudine de a simţi şi de a întrupa frumosul în formele literare, deocamdată în poezia lirică, în balade şi în novele.

Cea dintâi surprindere în această privinţă ne-au adus-o poeziile d-rei Lucreţia Suciu (mai pe urmă d-na Rudow), publicate într-o broşură de la 1889. E atâta adevăr al simţirilor în unele din ele şi pe alocurea atât naturalism senin, pană aproape de libertatea antică, încât mica borşură de la 1889, cu toate defectele ei, merită să fie considerată ca primul simptom al renaşterii de care vorbim.

Vin apoi, pe o scară mai întinsă, poeziile şi novelele lui Ioan Popovici, *Din viaţa meseriaşilor bănăţeni,* simple povestiri de întâmplări obişnuite, dar din mijlocul cărora se înalţă încetul cu încetul o frumuseţe sfioasă, cu atât mai încântătoare cu cât e mai discretă. Moartea prematură a tăiat aici firul unei dezvoltări de o excepţională valoare.[1]

[1] Vezi asupra lui Ioan Popovici-Bănăţeanul paginile precedente.

Nu pot fi trecute sub tăcere nici alte încercări novelistice, d. e., cele din urmă ale d-lui Virgil Oniţiu din Braşov.

Dar mai presus de toţi stă incontestabil marele talent al poetului Coşbuc. Că s-a putut forma un asemenea poet în Transilvania (şi relativ format, precum apare astăzi, ne-a venit elin 1890 de la Sibiu) este dovada cea mai sigură despre transmiterea şi reînvierea mişcării literare în ceailaltă parte a românimii.

„Relativ format", zicem noi. Căci la deplina formare, la acea înălţime a manifestării artistice la care se urcase Eminescu nu a ajuns Coşbuc şi nu credem că va ajunge vreodată. Coşbuc are prea puţină cultură generală, nu cunoaşte destul nici istoria veche, nici societatea modernă, şi cetirea pe apucate a traducerilor germane din limbi asiatice nu-i poate împlini lacuna. De aceea, cu toată magistrala stăpânire a limbei şi cu toată minunata notă distinctivă a veseliei, d.e. în *Nunta Zamfirei,* adeseori diformităţi, lungimi şi repetiţii, chiar în mult preţuita *Moartea lui Fulger,* de aceea şi pericolul „clişeului". Se vede că-i lipseşte varietatea cunoştinţelor şi acea neobosită şi nemiloasă cizelare care transfigurează pe cei pătrunşi de sfinţenia formei, precum a transfigurat pe Eminescu în epoca sa de maturitate[1].

Pe o treaptă mult mai jos, dar totuş pe una din treptele care duc la înălţimile artei, încolţise printre românii din Banat talentul unui alt tânăr, mort şi el cu zile ca Popovici, de-abia ieşit din copilărie, neavând timp să se formeze, rămas aproape necunoscut, dar meritând să fie cunoscut, căci în feluritele şi dezordonatele încercări spre care 1-a împins goana febrilă după ale artei, este una care - deşi prea puţin dezvoltată, de-abia indicată de el - introduce un element nou în mişcarea noastră literară: poezia dialectală.

Tânărul de care vorbim este Victor Vlad, ascuns în foiletoanele câtorva ziare de peste Carpaţi sub pseudonimul

[1] La cei citaţi aici dintre poeţii de peste Carpaţi am adăoga astăzi (1908) pe d. Octavian Goga şi pe d-ra Măria Cunţan.

Delamarina. Născut la 31 august 1870 în Satu Mic lângă Lugoş, unde tatăl său era pe atunci „solgăbirău", crescut de o mamă inteligentă, Victor Vlad studiază în gimnaziul din Lugoş pană la clasa a 4-a, din care este eliminat, fiindcă afişase pe tablă o cocardă naţională cu inscripţia „Trăiască România!" - era de 14 ani! Atunci vine la unchiul său, dr. C. Rădulescu, în Bucureşti, care îl aşează mai întâi în Liceul Sfi Sava, apoi în şcoalele militare din Craiova, Iaşi şi Bucureşti, de unde tânărul iese cu gradul de sublocotenent, trece la marină şi în aprilie 1895 înaintează locotenent. Pe bricul „Mircea" îşi face primele exerciţii navale în Marea Neagră, călătoreşte cu încrucişătorul „Elisabeta" prin Bosfor, în Grecia, spre Crimeea, la Odessa, apoi în Marea Mediterană şi Adriatică, la Tarent şi la Veneţia. Dar, bolnav de piept precum devenise, începe - prea târziu - să-si caute de sănătate, se duce la Worishofen, la Abbazia, la Meran. Simţind că i se apropie sfârşitul, grăbeşte înapoi spre locul naşterii (aprilie 1896), stăruie de maică-sa să fie dus afară, la pustă, în satul Herendeşti lângă Satu Mic, unde mai trăieşte 5 zile, întins pe prispa casei, privind cu nesaţ peste pădurice a de-abia înverzită din lunca învecinată. La 3 mai de dimineaţă se stinge în braţele mamei, având în ochi ca ultimă icoană întinderea nesfârşită a câmpiei cu linia pierdută spre orizont.

A doua zi e înmormântat în Lugoş. Bătrânii din sate îl urmează până-n oraş, alături de tinerii ciobani, prieteni ai lui din copilărie. Iar în Lugoş orăşenii toţi însoţesc cortegiul, coroanele cu panglici naţionale nu se sfiesc de ofiţerii unguri de la cele două cazarme de honvezi, trec şi pe dinaintea gimnaziului, de unde elevul Vlad fusese alungat, şi sunt aşezate pe mormântul din cimitir. Moartea împăcase toate.

Şi nu e de mirat acest alai neobişnuit. Orce talent, fie cât de rudimentar, a fost un focar de lumină pretutindeni pe unde a trecut. în marea economie a naturii, inteligenţa vioaie e un ferment care lucrează cu atâta mai puternic cu cât e mai rar. Din prima copilărie, printre conşcolarii din gimnaziu, micul elev avea prieteni entuziaşti, care se însufleţeau la naivele manifestări ale spiritului său inventiv. El le cetea poveşti, le explica istorii, le alcătuia reprezentări teatrale cu fantazia lui de copil, le făcea şi desenuri, căci şi pentru pictură avea talent: călătoriile lui de mai târziu sunt ilustrate cu acuarele, câteva din schiţele lui colorate au fost expuse la vitrinele din Bucureşti, una este astăzi în posesia doctorului Leonte.

Dar fireşte, prea scurtă i-a fost viaţa, şi în scurtimea ei prea zbuciumată, prea a fost el aruncat dintr-un cerc de viaţă în altul şi prea a fost împiedecat de suferinţa fizică pentru a ne fi lăsat o operă de trainică valoare. A încercat multe şi de toate. A tradus monologul comic *Pentru ce mâ-nsor,* a localizat comediile *Pe la miezu nopţii, Lacheul pedagog, Gusturile nu se discuta, Pacienta* - lucrări juvenile fără însemnătate. Când a călătorit ca ofiţer de marină (călător, precum era, a tradus şi cele *80 de zile în jurul lumii* ale lui d'Ennery şi Jules Verne) şi-a descris impresiile fugitive şi le-a publicat în foiletonul *Dreptăţii* din Temişoara şi în *Familia* din Oradea Mare.

Dealtminteri, descrierile nu sunt destul de caracteristice pentru nişte locuri aşa de mult cântate de alţii. Ce era să ne mai spuie începătorul Delamarina despre Bosfor, despre coasta Crimeei, despre Veneţia! Cu insuficienta sa cultură din câteva clase gimnaziale şi din şcoalele noastre militare (la Odessa ne vorbeşte de Richelieu cel cu statua, dar nu ştie bine cine era şi nu caută să afle, deşi era uşor de aflat). Delamarina ne interesează în toate aceste încercări numai prin activitatea fără răgaz ce o desfăşoară şi care dovedeşte că era în el o putere impulsivă spre literatură, posibilitatea unui autor pentru mai târziu, pentru timpul maturităţii, pe care însă soarta nu i 1-a îngăduit.

Dar alături de aceste au rămas de la Victor Vlad câteva poezii, aruncate numai aşa, din condei, scrise de el poate mai mult în glumă, dar totuş concepute cu instinctul sigur al omului de talent; ele îi desemnează un loc deosebit în mica noastră literatură. Sunt puţinele poezii scrise de el în *dialectul lugojan,*

câteva de oarecare valoare în sine, toate de valoare prin faptul că sunt în adevăr dialectale. Căci cultura artelor nu se pregăteşte, după cum pare la prima vedere, din sus în jos, ci din jos în sus, şi precum coroana înflorită la înălţimea copacului îşi are rădăcinile de hrană în pătura pământului, aşa arta cea mai dezvoltată îşi primeşte sucul trăiniciei din viaţa populară în toată naivitatea ei inconştientă; de aceea şi trebuie să fie naţională, iar dialectele îndeosebi sunt un izvor de întinerire pentru toată fiinţarea limbei literare.

Din acest punct de vedere se cuvine să ne interesăm de primul nostru poet dialectal. în paginile următoare reproducem din scrierile lui Victor Vlad câteva poezii în dialectul bănăţean sau mai specific lugojan, pentru a da cetitorilor prilejul de-a simţi importanţa relativă a noului element.

N-AM GHIŞCIT-O!

Câce (câte) stelîe îs pră şierî (cer)
Tece (toate) îs luşioasă,
Câce fece (fete)-or fi muieri,
Tece îs frumoasă.
Ca şi perăle dân pom,
Tece o să-mi placă,
D-aia batăr că mi-s om,
Nu-mi găsesc ortacă.

Aşa îmi trec verilîe
Şi ernile iară,
Dă vin primăverilîe
Iacă-mă şi-n vară;
Şi cad frunzălie din pom,
Toamna o să treacă -
Şi io, batăr că mi-s om,
Nu-mi găsesc ortacă.

Dintr-atâcea (atâtea) mândre, zic,
Una-oi fi iubit-o
Mai mult ca p-alcele (altele)-un pic,
Hâm! da' n-am ghişcit-o.

PÂMÂNTU

Doamna vrea să îşi coboare
Dintr-un măr cracă cu floare.
Şi ca s-o ajungă lesne,
Cum eram baş la-ndemână
Taman c-o lopat-n mână,
Craca-n măr să ş-o ajungă,
I-o dădui, c-altfel, săraca,
Cum era s-ajungă craca?

Dar lopata pământoasă
I-o mânjit mâna frumoasă...
Apoi ţin'ce! O fost mai gata,
Să m-arunşie-n cap lopata,
Pământu de pe mănuşă,
Parcă o strânjea de guşă.
I se strânje fruncea creaţă,
Şi-o ocări şi în sudalme
îmi şi şcearse două palme.

Mă! zic io, nu-i lumea şoadă;
Când o astfel de neroadă
Dă pământ să greţeleşce
Să nu zâşi: Doamne fereşce?
Doamnă, dă n-ar fi pământu,
Cum ţ-ar mai ajuta sfântu
Sa ce (te) sburzi în bogăţie,
Lenoasă şi grăsulie!
Nu ce (te) spurcă el cu-o pată,
Dar tu... o să-1 spurşi odată!

CARCE (SCRISOARE) ÎN DEPARCE

Biata Binca-i plânjf de milă,
Inimioara i-i zdrobită,
I-î topită,
Opărită,
Fin'că viedz, biata-i udgită,
Moartă-n dor după Trăilă.
Parta - oprîegu[1] şi brâneţu
N-o chichiesc. încolo-n ladă
Stau grămadă.
Las' să şadă.
Doamne, numa doru-1 dă,
Dorii ei, Trăiiă-onvieţu![2]

Pră la joc n-o văd fişiorii,
Dă fişiori parcă-i ei secie (sete)!
Să se-mbece (îmbete)
Aice fiece (alte fete).
Ea nu vrea să se arecîe (arete)
D-ăl dă la onvieţ ei dor îi.

Parc-o iau visuri duşmane!
Biata Binca — parcă moare.
Dar scrisoarea
Vestitoare
Dă sciri prea-mbucurătoare
Cadje taman dan cătane.

I-i căprar Trăilă-isteţu,
S-o făcut domn mare micu
Şî voinicu.
Toamna i cu -

[1] *Parta* - podoabă de cap; *oprîeg* - catrinţă.
[2] *Onvieţ* — honved, soldat în armata ungară.

Cum îi dzâşîe - ăla - obşicu[1],
Poi! Ce jîoşi (te joci) tu cu „onvieţu"?

Iuce (iute)'n - fugă-ncalţă - opincă,
La jâdovu cu răchie,
II dă şcie
Cărţ să scrie
Hălor duşi în cătănie,
într-o clipă-ajungîe Binca.

Jâdovu că bună samă
Ca orcare om cu carce (carte)
Pintr-o carce
în deparce
Dă căşcig vrea s-aibă parce (parte),
Fie batăr şî d-aramă.
Binca spune şi plăceşce.
Scrie jâdovu ş-adună.
Să minună
Binca-a bună.
Nici prin cap nu îi căşună
Cât dă, zău să păcăleşce.

„Scrie-i multă sânătace,
Că nis bucuroşi, în paşie (pace),
Satu taşîe (tace)
Fin' că-i plaşîe (place)
Sie (ce) mai boambe grâu fâşie,
Şi c-or fi-n ăsta an bucace."

Şi mai spune câte toace (câte toate)
Şi mai are biata fată,
Ruşânată,
îngrijată

[1] *Obşicu* - *Abshied,* liberare din serviciul militar.

Că spunând, banii să gată
Şi d-aficea nu să poace.

„Porşii nu mai vreau tărâţă,
Scrie c-or crescut juncanii,
Mâne curcanii,
Şi fincă mi-s gata banii,
îl mai ţuc (sărut) dă o groşâţă!"

LA SERBAREA MILENIULUI UNGURILOR

Vântu-adună nori de ploaie,
Şi-ntâmplarea întâlnisă
Rumân cu clăbăţ de oaie
C-unu d-ăla uns cu clisă[1].

Al cu clisa pă musteţe,
Pă musteţe răsuşcice,
Cu pinceni pă şijme creţe
Sta dă vorbă. Draşie-mi-ce! (Drace-mi-te!)

- Moi! işia (zicea) el, pe sub sore
Mai frumos nu fi nimica
Dechir mare serbătoare
Din ţara lu Ion Paprica!

(Sărbătoarea năvălirii,
Lumea toată ca să şcie
Că copiii pustiirii
Is p-aişi dă ani o mie.)

- Hat la voi nu fi ospeţe?
Veselie, bucurie?
Işia ăl cu şijme creţe.
Da' rumânu: - Auzi prostie!

[1] *Clisă* - slănină. *Uns cu clisă* — ungur.

Daţi-i voi cu jioc şi cânturi,
D-aia baş nu ne prea pasă:
Voi vi-s (sunteţi) d-ăi aduşi de vânturi,
D-apăi noi - noi ni-s (suntem) acasă.

Nota bene. într-un bun articol literar din foiletonul *Tribunei* de la 11 mai 1896, d. E. Dăianu face următoarele reflecţii asupra poeziei reproduse mai sus: „Fondul poeziilor lui Victor Vlad Delamarina e acelaş ca şi forma: strict poporan. Subiectele lui sunt scene din popor, ideile sunt ideile poporului ţăran... în poezia despre mileniul unguresc vedem judecata ţăranului român asupra mileniului. Lui nu-i pasă de toate sărbările milenare. Nu invidiază pe unguri, nu le strică voia, decât îi ia puţin peste picior pentru că prea se laudă. Nici de aceea nu se turbură că sărbările se fac pe socoteala lui, poate pentru că nu ştie aceasta. El rămâne rece şi nepăsător, căci el e *acasă;* el nu se simte venitură de acum o mie ori două mii de ani. El Ştie că moşi de strămoşii lui aci au fost şi aci e casa lui. In formă mai plastică, mai izbitoare nici că se poate exprima adevăratul patriotism al ţăranului nostru de cum se exprimă bănăţeanul lui Delamarina: *D-aia baş nu ne prea pasă, noi ni-s acasă.* Că ideea e adevărat din popor împrumutată, cred că nici nu mai trebuie dovedit. Incidental însă mi-a venit o dovadă foarte *ă P'ropos. Gazeta Transilvaniei* avea într-un număr din mai 1896 următoarea notiţă: «în Bistriţa, când s-au ţinut sluşbele pentru tâmbălăul de la Budapesta, întrebă un patriot maghiar pe un ţăran român: - Ei, rumun, de ce nu mere şi voi la biserica, astăzi serbatore? - Ce sărbătoare? - Astăzi este o mie de ani de chind venit noi ungurii aici. - Aşa? Apoi noi n-avem lipsă să ţinem sărbătoare, că *noi suntem de aici.»* Ţăranul din Bistriţa a răspuns ca şi fratele său bănăţean, desigur fără să fi auzit ceva de poezia lui Delamarina, care s-a publicat încă în 1894."

ORATORI, RETORI ŞI LIMBUŢI

(1902)

O anecdotă de pe vremea lui Pitt, citată de Cornewall Lewis în *Istoria guvernamentală a Angliei, 1770-1830,* vorbeşte de o conversaţie asupra calităţii celei mai necesare pentru un prim-ministru. E elocvenţa, zice unul; ba sunt cunoştinţele, susţine altul; ba munca şi sârguinţa, spune al treilea; ba nu, întâmpină Pitt, este răbdarea.

Orcare din aceste păreri ar fi cea adevărată (şi probabil că după împrejurări toate pot fi aplicabile, iar luate ca regulă generală nici una), partea cea interesantă a caracteristicei anecdote este faptul că în Anglia a putut trece prin mintea unui om politic serios să facă din talentul oratoriu prima calitate a unui şef de guvern. Şi ne-am adus aminte de articolul d-lui Mehedinţi» *Politica de vorbe,* din numărul întâi al *Revistei române,* unde se zice că „toate partidele noastre au făcut greşală de a judeca preţul omului politic în primul rând după darul de a vorbi", şi ne-am adus aminte şi de greşală analoagă, în urma căreia republicanii francezi de la 1848 au ales pe oratorul-poet Lamartine membru al guvernului şi republicanii spanioli de la 1873, p· oratorul-istoric Emilio Castelar prezident şi dictator, rămâind ca rezultat final o amară decepţie de la amândoi.

Cu toate aceste, pentru omul politic al unui stat constituţional darul de a vorbi este în orce caz o însuşire de mare însemnătate, şi găsind, dealtminteri, articolul d-lui Mehedinţi foarte cuminte şi opinia d-sale că „dacă *vorba curge,* aceasta nu e un semn de reală valoare" cu desăvârşire întemeiată, credem totuş că acea *curgere de vorbă* merită să fie tratată şi din alt punct de vedere, d.e. în raportul ei cu obiectul discuţiei, abstracţie făcând de „valoarea reală" a oratorului.

E un adevăr banal dacă zicem că pentru regimul nostru parlamentar, mai ales după demonetizarea presei, vorbirea într-o adunare publică a rămas cel mai puternic mijloc de manifestare a ideilor politice; dar e poate mai puţin banal dacă adăogăm că asemenea vorbire poate deveni totodată literariceşte un element de dezvoltare a limbei, contribuind la îmbogăţirea şi clarificarea înţelesului cuvintelor. îndeosebi trebuie notat efectul ce un cuvânt potrivit, rostit la momentul potrivit, îl produce în opinia publică, înlesnindu-i priceperea simaţiilor politice mai complicate, uneori chiar în contra intenţiei oratorului. Cine nu-şi aduce aminte de *sacul cu grăunţe* al lui Manolache Kostaki ca simbol al influenţei guvernului în alegeri, sau de *vicleimu cu craii de la Răsărit* ai lui Kogălniceanu, pentru a semnala defilarea junilor deputaţi „liberali" înaintea lui Ioan Brătianu la 1884, sau de *porto-franco portofoliu* al lui Alexandru Lahovari, de *Regele şi Dorobanţul* d-lui Petre Carp, de *colectivitatea* d-lui Eugeniu Stătescu. La congresul conservator din iunie 1902 vorba d-lui Delavrancea despre *revizuirea conştiinţei naţionale* a scăpărat în minţile auditorului şi s-a lăţit în ţara întreagă. Ce alt mijloc ar fi produs acelaş rezultat de iuţeală a priceperii şi a răspândirii?

Credem dar că nu e de prisos să ne ocupăm de discursurile politice din ţara noastră, fie şi numai după măsura conformităţii lor cu o cerinţă neapărată a vieţei publice, şi o facem cu atât mai mult în urma articolului d-lui Mehedinţi cu cât

judecata exprimată acolo este ea însăş semnul unui mare progres al opiniei publice.

In adevăr, dacă încercăm să ne dăm seamă de arta oratorie la noi, aşa cum s-a dezvoltat de la noua Constituţie din 1866 încoace, trebuie să deosebim în manifestarea ei, şi mai ales în judecata publicului asupra ei, trei faze, pe care le-am putea data cu oarecare aproximaţie astfel: de la 1866 la 1884, de la 1884 la 1899, şi de la 1899 încoace.

Numai în limitele acestor 36 de ani suntem îndreptăţiţi să vorbim din propria noastră experienţă. Pe oratorii imediat anteriori, pe Barbu Catargi în Ţara Românească şi pe Anastasie Panu în Moldova i-am văzut, dar nu i-am auzit; necum să fi auzit pe vreunul din „mădularele" care luau parte în „obişnuita Obştească Adunare", la „trataţia şi debataţia" articolelor de legi şi la „întruparea" lor, cum se esprima procesul-verbal sau „jurnalul seanţelor" pe atunci (vezi *Analele Pariam.,* voi. XII, partea 2, pag. 11).

I

în epoca dintâi a oratoriei parlamentare române, epocă pe care am datat-o de la Constituanta din 1866 până la Camerile revizioniste din 1884, darul vorbirii se preţuieşte oarecum în sine însuş, şi de mari oratori trec cei ce vorbesc mai lung, mai sonor, *de omnibus rebus* şi cu cea mai felurită şi înflorită frazeologie. Ce e drept, şi adevăraţii oratori şi luptători parlamentari, cum au fost Mihail Kogălniceanu şi Alexandru Lahovari - Kogălniceanu, orator politic în toată puterea cuvântului, I.ahovari, mai mult un temperament politic înzestrat cu o elocvenţă impulsivă - se numărau de public printre oratorii de frunte. Se număra şi Manolache Kostaki, om de o cultură care pe atunci trecea de serioasă, dar care astăzi ar părea superficială, distins ca orator prin uşurinţa improvizării şi mai ales prin aşa-numitele cuvinte de spirit.

însă alături de ei erau citaţi, ascultaţi şi preţuiţi Nicolae Blaramberg, Gheorghe Brătianu şi, mai presus de toţi, d. Nicolae Ionescu, despre care răposatul ministru liberal Dimitrie Guşti în *Ritorica* sa (Iaşi, 1875, pag. 294), rezumând opinia lumii de atunci, scrie următoarele:

„Această sirenă a cuvântului, acest orator prin excelenţă e oratorul opoziţiunii parlamentare, este principele elocvenţei române şi se numeşte Nicolae Ionescu".

Dacă este să supunem astăzi acea judecată asupra d-lor G. Brătianu, N. Blaramberg şi N. Ionescu unei revizuiri (vorba d-lui Delavrancea) şi prin chiar aceasta să cercetăm progresul realizat în opinia publică de atunci încoace, se cuvine să aducem mai întâi câteva probe de elocvenţă din discursurile acelor vechi celebrităţi şi apoi să stabilim gradele în termometrul valorilor, oarecum treptele pe care judecata publicului nostru urcă şi coboară oamenii săi politici; cu alte cuvinte, să ne înţelegem asupra termenilor *orator, retor* şi *limbut.*

începem cu d. Gheorghe Brătianu - colegii din Camerele de pe la 1870-1876 îi ziceau Giorgio, pe italieneşte - unul din oratorii numiţi kilometrici, care îşi măsoară înşişi valoarea discursului după lungime. Mic de statură, ca mulţi dintre Brătieni, îmbrăcat pururea în negru, şi cu părul negru, şi cu nişte ochi tot negri, a căror lumină sclipea neliniştit, ca flacăra bătută de vânt, Giorgio Brătianu îşi ţinea discursurile după regulele lui Quintilian cu *exordium, narratio propositio, probatio, refutatio, peroratio,* şi la glasul său puternic se adăoga o frazeologie bogată şi cea mai solemnă gesticulare, parcă ar fi rostit o predică de pe amvon. Având obiceiul de a trage tabac, avea şi batiste mari de mătase roşie, şi când îşi desfăşura un asemenea drapel în mijlocul discursului, era lucru ştiut că de acum avea să reînceapă vorbirea cu puteri împrospătate.

De exemplu, în şedinţa Camerei de la 19 ianuarie 1876, adresează Ministerului Cultelor o interpelare în contra

participării episcopului Melchisedek şi a arhiereului Ghenadie la o conferinţă convocată în străinătate pentru împăcarea bisericilor, şi o începe astfel:

„D-lor, dacă m-aş fi aflat în o Cameră care să-şi fi manifestat în deosebite rânduri tendinţele sale materialiste, indiferinţă pentru marile probleme cari agită societăţile moderne, precum au agitat şi societăţile antice, desigur că vocea mea nu s-ar fi ridicat astăzi dinaintea d-voastră, pentru că nu voiesc niciodată să agit chestiuni ce nu pot găsi decât indiferenţă şi nepăsare. Dar în mai multe rânduri aţi ştiut să arătaţi că spiritele d-voastră, că aspiraţiunile inimelor d-voastră tind la acele combinaţiuni înţelepte, cari - alături cu mişcarea materialistă ce vedem că începe a se manifesta în societate - caută a da un rând principal, un loc capital marilor chestiuni cari ating sentimentele cele mai intime ale inimei omeneşti..."

Şi celelalte, şi celelalte. Apoi continuă:

„Dinpreună cu d-voastră, dinpreună cu ţara, dinpreună cu sentimentele generaţiunii prezente, precum şi dinpreună cu sentimentele părinţilor şi strămoşilor noştri, cred că şi de astă dată vom şti a ne arăta la înălţimea datoriei ce ne impun şi tradiţiunile noastre, şi mandatul nostru, şi că nici de astă dată nu vom lăsa societatea noastră să cază pe priporul materialismului..."

Acum urmează lunga expunere a chestiei *(naratio propositio)* cu episcopul Melchisedek şi apoi se face tranziţia la observările în contra guvernului:

„Cât pentru domnul ministru de culte, puţin îi importă d-sale dacă religiunea noastră se slăbeşte; d-sale nu-i importă chiar dacă ea se distruge; aceasta e chiar scopul d-sale poate, ca liber cugetător, ca darwinian şi ca mason".

Pauză. Se desfăşoară batista roşie. Apoi, cu îndoită putere:

„Dv. ştiţi că principiile scoalei la care d. ministru aparţine fiind materialiste, d-sa tinde a înlocui spiritul religios-dogmatic cu acela al liberului examen, al moralei independente. Totul fiind materie, religiunea e indiferentă, precum şi partea psihică a naturei umane. Pentru d-sa virtuţile sunt fapte materiale, tendinţe particolare ale organismului. Ceea ce noi numim amor de patrie, virtuţi sociale, credinţe religioase, toate acestea sunt chestiuni de mai mult sau mai puţin sânge în vinele noastre, de mai multe sau mai puţine umori în ficatul nostru, de mai multe sau mai puţine atome de fosfor în oasele noastre. Ceea ce noi credem imortalitate, suflet etc. e iluziune după d. ministru şi şcoala la care aparţine. Singurul lucru care e real şi pozitiv e moartea. De aceea istoria umanităţii nu e decât o lungă procesiune de umbre care trec între zioă şi noapte, pentru a cădea toate succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil, care se numeşte noian, singura atmosferă a universului."

Şi aşa mai departe „curgea vorba", valuri-valuri, până la peroraţia finală, după care oratorul se aşeza solemn pe bancă, plin de o vizibilă mândrie.

Despre ce vorbea? Asta era indiferent, numai vorbă să fi fost şi să se fi putut deştepta luarea-aminte a auditorului prin vibrarea sonoră a unei cuvântări după tipic - o şi spune Gheorghe Brătianu cu oarecare naivitate în pasagiul citat mai sus: „Nu voiesc niciodată să agit chestiuni ce nu pot găsi decât indiferenţă şi nepăsare". Exactitatea sau sinceritatea discursului nu preocupau pe ciudatul deputat, precum în fapt şi discursul de mai sus n-are a face cu ceva real: nici ministrul interpelat nu se ţinea de şcoala „materialistă", nici interpelatorul nu avea vreo grije pentru „slăbirea religiunii" sau vreun respect pentru «sentimentele părinţilor şi strămoşilor noştri"; puţin timp după acel discurs, a şi părăsit ţara, s-a aşezat în Italia şi a trecut la catolicism.

Cu totul alta era înfăţişarea lui Nicolae Blaramberg. înalt la trup, cu spinarea încovoiată, cu hainele prea largi ale omului prea subţire, cu părul răsfirat în puţine şuviţe, cu ochii în fundul capului, cu o barbă rară care încadra neregulat o faţă îngălbenită, Nicolae Blaramberg în relaţiile sale cu colegii din

Cameră se arăta mai întâi de toate de o politeţă exagerată - în limbagiul său franţuzit, el ar fi numit-o *obsequioasâ* - şi sub ea se ascundea permanenta iritare a unei ambiţii nemărginite şi ura împotriva tuturor oamenilor politici care ce ridicase deasupra lui. Printr-o împărechere nefirească voia să îmbine aparenţa cavalerismului medieval cu iluzia unui catonism antic, iluzie ce o producea atitudinea sa antidinastică, pe atunci cu atât mai ieftină cu cât era mai lipsită de orce pericol pentru el. Adânca sa nemulţumire căuta să şi-o mângâie întrucâtva cu laurii unei elocvente distinse, şi distincţia o vedea anume în două note care au rămas caracteristice pentru discursurile sale: în adoptarea directă a idiotismelor franceze, ca şi când limba curat românească n-ar fi fost destoinică să exprime concepţiile oratorului, şi în citarea celor mai felurite izvoare şi autorităţi străine drept dovada unei întinse erudiţiuni.

Blaramberg a fost cel din urmă reprezentant al acelor deputaţi, acum din fericire dispăruţi, cari veneau în Cameră (ca şi advocaţii începători la tribunale) cu numeroase volume de autori şi voiau să dea cuvintelor lor o deosebită greutate prin citarea cât mai multor pasage din diferiţi scriitori străini, a căror părere însă nu proba niciodată nimic, fiindcă era scoasă din legătură şi se aplica la împrejurări nepotrivite.

Câteva exemple vor pune şi pe cititorii de astăzi în stare să-şi facă o idee de felul elocvenţei răposatului om politic.

Pe timpul ministerului Lascar Catargi de la 1871-1876 se adusese în dezbaterile Camerei un proiect pentru modificarea legii comunale. La discuţia generală ia parte Nicolae Blaramberg (şedinţa de la 25 ianuarie 1874) şi, vorbind contra proiectului - Blaramberg era totdeauna contra - zice între altele:

„Ce este comuna? Este ea o născocire? O creaţiune a legiuitorului? Nu, d-lor, existenţa comunei este anterioară statului. *Royer Collard* zicea în 1818: «Comuna, ca familia, este anterioară statului, legea politică o găseşte şi nu o creează». Şi un alt spirit eminent, d-1 *Tocquevilk,* caracrerizează astfel instituţiunea comunală: «In comună reşede forţa popoarelor libere. Instituţiunile comunale sunt pentru libertăţi ceea ce şcoalele primare sunt pentru ştiinţă» etc, etc. Dar mai ţin la o cestiune, şi aceasta ca să vă arăt că şi capetele încoronate, *în momentele lor lucide,* apreţiază libertăţile comunale. *Carol Albert,* regele martir al Piemontului şi părinrele regelui Galantuomo, zicea în expunerea de motive a edictului de la 1847: « Libertăţile comunale au fost totdauna considerate de predecesorii noştri ca izvorul pur al spiritului naţional şi al amorului lor »."

Apoi aduce lungi citate din *Vivien, etudes administratives,* t. 2, p. 15; iar ca argument final adaugă:

„D-lor, ce vă spun aci nu este numai părerea mea. D. *Dalloz* susţine aceeaş teză la cuvântul comună § 203, şi o susţine mai pe larg decât am putut-o face eu aci. *Macaveleste* de aceeaş părere."

Vezi bine, dacă Dalloz şi Macavel sunt de părerea d-lui Blaramberg, proiectul guvernului era nimicit!

Când mai târziu, în o altă Cameră conservatoare, se discută darea în judecată a ministerului Ioan Brătianu, Nicolae Blaramberg ocupă tribuna cinci zile de-a rândul cu opintirile sale de a face pe deputaţi să voteze acuzarea - Blaramberg avea totdeauna să acuze pe cineva - dar simţind că majoritatea nu pare accesibilă la pornirile de răzbunare politică, exclamă:

„In faţa acestui trist şi disperător spectacol, în faţa acestor palinodii neiertate, mai că-mi vine să-mi întorc faţa şi să strig cu acel prizonier liberar: *Ramenez-moi aux carrieres,* intoarceţi-mă în întunericul şi în adâncimile pământului, dar redaţi-ne inimele şi caractetile de altădată, readuceţi-ne la timpii când - deşi sclavi sau trataţi ca astfel - puteam cel puţin, însuşindu-ne acel vers cunoscut al poetului italian, să exclamăm; *Siamo schiavi, si, ma schiavi ognor fremendi,* suntem sclavi, este adevărat, dar sclavi în veci vii, în veci tresărind". *(Şedinţa Camerei de la 25 ian. 1890.)*

Şi acum vrând să dovedească pentru ce este necesară darea în judecată a lui Ioan Brătianu şi a altor 8 miniştri liberali, o

face iarăşi cu înşirarea autorităţilor străine. începe cu reproducerea unui script al *împăratului Germaniei,* care ocupă o coloană din *Monitor;* apoi vine citarea lui *Tonissen;* apoi prin cuvintele:

„dar iată ceva şi mai explicit, şi mai topic, şi mai interesant în acest sens; e vorba de un memoriu coronat de Academia belgiană asupra responsabilităţii ministeriale, de memoriul d-lui Oswald de Kerchove de Denterghem",

introduce lungi şi numeroase pasagii din acest Kerchove de Denterghem, care umple mai multe coloane din *Monitorul oficial.* Se înţelege de la sine că nu lipseşte nici *Dalloz,* nici *Sirey,* şi la sfârşit vine chiar şi rândul dicţionarului lui *Maurice Block.*

încurcată în marea cantitate a citatelor, dicţiunea oratorului nostru nu putea fi decât mereu întreruptă - „sacadată , cum ar fi zis el - iar când ajunge la declamarea unor cuvinte străine ca cele reproduse mai sus, *ramenez-moi aux carrieres, siamo schiavi, si, ma schiavi ognor fremendi,* glasul său devenea „strident".

Cât pentru franţuzismele blarambergiane, de mult semnalate ca o anomalie literară[1], ele nu lipsesc din nici o manifestare publică a sa, fie vorbită, fie scrisă, şi sunt aşa de extraordinare, încât este de mirat că n-au trezit mai de timpuriu veselia publicului.

în faimosul discurs din şedinţa Camerei de la 30 ianuarie 1871, în care atacă scrisoarea principelui Carol, numită inexact „către Auerbach", şi aminteşte domnitorului nostru soarta împăratului Maximilian din Mexico, intransigentul deputat zice:

„Cât pentru pretinsa noastră sărăcie morală, cât pentru lipsa de virtuţi *civice* în raport cu alte popoare, modul cu *care ne-am tras* în curs de secole din dificultăţi *(nous nous sommes tires)* ce au *amportat* alte popoare dovedeşte îndestul dacă în România a fost vreodată *dizetă*

[1] Vezi voi. II, pag. 167.

de inimi şi de inteligenţi. Cât pentru nevoinţa noastră de a ne *lăsă guvernă (de nous laisser gouverner),* este numai inversul, inversul singur care este adevărat."

Şi pentru ca să nu se creadă că de la acest discurs din 1871 încoace, sau cel puţin de la critica neologismelor sale în *Convorbirile literare* din a. 1881, unde i se citează exemple ca:

anguementuri,
efasment momentan,
a pune la profit istoria,
a da schimbul *(donner le change)* etc,

oratorul nostru s-a îndreptat, sfârşeşte lungul său discurs de la 1890 pentru darea în judecată a lui I. Brătianu cu următoarea frază:

„Voi rămânea *chiar şi când (quand-meme)* omul adevărului, al libertăţii şi al justiţiei".

Pentru acest „om al adevărului chiar şi când" toate semnele caracteristice ale elocvenţei sale, şi erudiţia citatelor, şi politeţa externă cu distincţia franţuzismeior, şi intransigenţa faţă de tron erau numai aparenţe fără realitate.

Erudiţia unui om care, pentru orce discuţie mai însemnată, aduce o mulţime de autori străini deşteaptă din capul locului îndoiala celor cunoscători; căci este evident că cel ce împrumută prea mult de la alţii are prea puţin în sine. Dar dovada deplină în această privinţă a făcut-o d. George Popovici, pe atunci în Bucovina, apoi în Bucureşti, care într-o „dare de seamă critică", apărută în *Convorbiri literare* de la 1 noiembrie 1886, asupra voluminoasei cărţi a lui Nicolae Blaramberg: *Essai compare sur Ies institutions et Ies lois de la Roumanie depuis Ies temps les plus recules jusqu a nosjours,* arată pas cu pas ignoranţa scriitorului francezo-român şi înlocuieşte însuşi nenorocita lucrare cu cea mai luminoasă desluşire a chestiei.

Şi nici politeţa cu franţuzismele ei nu era mai întemeiată, căci veşnica amărăciune a nemulţumitului izbucnea uneori fără voie în cuvintele cele mai puţin delicate. Aşa, în discursul său din şedinţa Camerei de la 25 ianuarie 1890, pentru acuzarea lui Brătianu:

„Domnilor, încep a crede că am trăit prea mult, deoarece mi-a fost dat de a vedea pe aţâţi tovarăşi de luptă întorcându-se ca câinile din *Biblie* la vărsărura lor",

sau în continuarea aceluiaş interminabil discurs, când zice despre unii din adversarii săi:

„Dacă aş fi avut un ocean în pieptul meu, tot nu mi-ar fi fost de ajuns ca să le pot scuipa în faţă tot dispreţul meu".

In asemenea expresii se trăda adevărata fire a lui Nicolae Blaramberg.

Iar cât pentru intransigenţa faţă de coroană, a fost destul admiterea sa într-un cabinet pe sfârşite pentru ca în puţinele zile ale funcţionării în capul Ministerului Justiţiei, de la 5 la 26 noiembrie 1891, să se declare în Cameră nepoftitul apărător al prerogativelor regelui, pe care nimeni nu le ataca, şi să preschimbe vechiul antidinasticism catonian într-un nou dinasticism mai bizantin.

însă nici Nicolae Blaramberg, nici Gheorghe Brătianu nu reprezentau chintesenţa artei oratorie după gustul publicului de la 1866 la 1884; adevăratul ei reprezentant era d. Nicolae Ionescu, şi avea dreptate *Ritorica* lui Guşti să-1 numească „principele elocvenţei române" de atunci.

Pe d. Nicolae Ionescu nu e de trebuinţă să-1 descriem, căci, din norocire, se află în mijlocul nostru şi e plin de viaţă (1*1905). Dar se impune să ne ocupăm de discursurile sale cu atât mai mult cu cât ele dau tinerei generaţii de astăzi o enigmă de dezlegat. Nu doar că ar fi enigmatică favoarea de care s-a

bucurat „oratorul" din punctul de vedere al elocvenţei în sine. D. Nicolae Ionescu era înzestrat în gradul cel mai mare cu darul vorbirii: ştia să vorbească şi-i plăcea să vorbească. Glasul său era din cele mai melodioase, gama întreagă a modulaţiunilor îi sta la dispoziţie, cuvintele curgeau din belşugul unui izvor nesfârşit, fraza era totdeauna stilistic corectă şi adeseori cu măiestrie armonizată. Cum se năştea o discuţie, omul se simţea în elementul lui, şi sălta în vorbă ca peştele în apă; avea şi curajul de a se amesteca în toate, mai ales în chestii personale, şi puterea fizică de a o duce înainte fără nici o oboseală. Pană aci toate sunt fireşti.

Unde începe enigma este când vreai să-ţi dai seama de *înţelesul* discursurilor sale, când afli că d. Nicolae Ionescu a trecut multă vreme de om politic serios şi că în acea primă epocă vorba sa în Parlament era ascultată pentru interesul discuţiei, cu gândul de a găsi argumente valabile pentru sau contra unei idei. Cine încearcă astăzi să citească dezbaterile corpurilor legiuitoare din acest punct de vedere rămâne nu numai dezamăgit, ci de-a dreptul uimit: nici un discurs al d-lui Nicolae Ionescu, dar absolut nici unul, nu arată vreo consecvenţă a cugetării, nici unul nu coprinde vreun raţionament admisibil, nici unul nu este menit să dovedească ceva, nimeni nu poate şti la începutul vorbirii la ce concluzie va ajunge sfârşitul, nici oratorul însuş; căci acesta este ostensibil stăpânit de cea mai capriţioasă mobilitate a impresiilor; un aplaus, o întrerupere îi abate gândul spre alte obiecte, şi discursul, apucat într-o direcţie, continuă de regulă în direcţie opusă şi sfârşeşte rătăcit. De aci se explică şi mulţimea şi lungimea discursurilor lui Nicolae Ionescu: cine se joacă de-a cuvintele e totdeauna gata să vorbească şi nu vrea şi nu ştie să sfârşească.

înainte însă de a căuta să ne explicăm enigma succesului, fie şi trecător, trebuie să dăm cititorului o probă a acelei elocvente, şi va fi echitabil să alegem proba din discursurile ţinute de d. Nicolae Ionescu cu prilejul revizuirii Constituţiei,

deoarece d-sa trecea de foarte competent în materie şi avea mai ales reputaţia de a cunoaşte bine parlamentarismul englez.

Reproducem aci câteva părţi din discursul rostit în şedinţa Camerei revizioniste de la 5 mai 1884, relativ la fixarea numărului deputaţilor. „Oratorul" începe:

„Domnilor, onor. reprezentant al colegiului al treilea din Craiova..."

Trebuie să ştiţi că d. N. Ionescu voia să introducă în Parlamentul român obiceiul englez de a nu cita deputaţii pe nume, ci după colegiul lor electoral. în cazul nostru, acel „onor. reprezentant al colegiului al treilea de Craiova" era bietul domnul Ciocazan, cu care d. Ionescu intrase în luptă. Aşadar:

„D-lor, onor. reprezentant al colegiului al 3-lea de Craiova v-a propus o normă după care să dispuneţi distribuirea reprezentaţiunii naţionale în colegii... că populaţiunea trebuie luată de bază pentru distribuirea reprezintanţilor naţiunii. Cutez a ataca de frunte această credinţă populară, fiindcă astăzi nici maxima *voxpopuli, voxDei* nu mai este adevărată, nu numai pentru că nu este D-zeu pentru unii, pentm filozofii ateişti, dar pentru că poporul nu totdeauna se exprimă cu acea maiestate cu care *Atotputernicul prezida* la fenomenele naturei. Prin urmare, vedeţi, dacă această maximă *vox populi, voxDei* se atacă, cum nu am ataca noi norma propusă de d. Ciocazan ca în proporţiune cu numărul alegătorilor să fie şi numărul reprezintanţilor?"...

Ce haz are raţionamentul din chiar primele propoziţii ale discursului! Numărul deputaţilor în raport cu al alegătorilor e o credinţă populară (?), însă maxima *vox populi* nemaifiind adevărată, de vreme ce poporul nu se exprimă cu maiestatea lui Dumnezeu (!), trebuie să nu proporţionăm deputaţii după alegători.

începutul promite; să vedem urmarea:

„Alte principii, alte elemente trebuie să luăm de normă ca să distribuim reprezentaţiunea naţională într-o ţară. Trebuie ca reprezentaţiunea naţională a ţărei să fie astfel disseminată, încât ea să purceadă din organismul întreg al ţărei şi să se formeze acea esenţă cugetătoare şi deliberativă care în adevăr să se poată numi reprezenraţiune a unei ţări. (Aplauze.) Acum, ca concluziune a aplauzelor d-tră este că, în lipsă de o bază mai raţionabilă, să ne mulţumim cu ce avem asrăzi, să ne mulţumim...cu judeţul. Judeţul este baza colegiilor noastre. Sunt judeţe care au sub raportul eclesiastic o importanţă, sunt altele cari au o importanţă mai mare sub raportul comercial.

Aici întrerupe d. Costescu-Comăneanu cu vorbele „altele sub raportul militar", şi numaidecât, d. Ionescu prinde ideea, schimbă direcţia vorbirii şi începe următoarea tiradă militaro-istorico-patriotică:

„Asemenea altele sub raportul militar. Vedeţi că admit importanţa judeţelor şi sub raportul suvenirilor patriotice. Eu regret că catedrala de la Târgovişre nu se repară, căci ar merita să facem din Târgovişte un muzău al patriotismului. Eu nu sunt materialist şi nu admit interesul material ca măsură a importanţei reprezentaţi unei. înţelegeţi dar că nu voi cere de la d-tră milă şi graţie pentru patria mea cea mică, Moldova; să fiţi siguri că nu voi implora graţia d-voastră ca să vă cer un număr de reprezentanţi cuviincios şi la înălţimea importanţei acestui stat, care a ilustrat analele patriei şi a contribuit cu contingentul său la unirea României. Nu voi cere, zic, graţia d-voastră ca să daţi Moldovei un număr de reprezentanţi cuviincios, aşa cum ar merita pentru importanţa ei din trecut, pentru sacrificiile făcute în prezinte şi pentru patriotismul ei viitor. (Aplauze.)"

Raţionamentul e totdeauna uimitor: „Eu nu sunt materialist, eu admit importanţa judeţelor sub raportul suvenirilor patriotice, prin urmare, *nu* voi cere să daţi Moldovei un număr de deputaţi după importanţa ei patriotică". Dar să vedem mai departe:

„Eu nu voiesc să anticip asupra viitorului, dar, dacă ar fi să vă fac o propunere, aceasta ar fi baza pe care v-aş propune să o adoptaţi, căci mi se pare că este un nou câmp încă înţelenit, nedefrişat, nespart; aş zice să luăm de bază interesele *economice* ale ţării, să dăm ţării un Parlament care să fie în raport cu interesele economice ale ţării, pentru că numai intersele economice şi sociale sunt cele mai permanente, sunt acele care au tradiţiunile lor din trecut şi o perspectivă extraordinară pentru viitor. (Aplauze.)"

Aici discursul apucă direcţia opusă. Mai nainte stăruia asupra „suvenirilor patriotice", alături de interesele „materiale", acum cere ca bază „interesele economice", pentru că *numai* interesele economice etc, etc.

însă concluzia părăseşte şi această direcţie, lăsând auditoriul rătăcit în mijlocul drumului. Căci iată sfârşitul argumentării:

„Aş putea să vă propun (baza economică), dar nu o fac, pentru că nu voi să vă aduc aci teoriile filozofilor moderni, precum a făcut-o onor. raportor".

Să mai continuăm exemplele? Sunt toate la fel. Ne mărginim a cita încă un pasagiu de pe la mijlocul acestui discurs şi a reproduce ca încheiere caracteristicile fraze finale:

„Fiindcă nu putem face o lege electorală cu totul liberală, cât o doreşte d. primar de Bucureşti, Fleva, care voieşte să întinză sufragiul, să întindă votul încât să dăm dreptul şi femeilor ca să voteze".

Dar aici îl întrerupe d. Petre Grădişteanu: „Mai sunt şi alţii, nu numai d. Fleva" şi d. Ionescu se acaţă îndată de ideea cea nouă şi o învârteşte astfel:

„Eu departe de a blama, arăt că trebuie să protegem pe votanţi, pentru că ei nu sunt singuri; pe lângă dânşii sunt şi expresiunile altor fiinţe, poate mai multe, afară de cercul electoral, şi trebuie să ne gândim la inteligenţa aceea care este pe dinafară, trebuie să ne uităm la mulţimea cealaltă a populaţiunei, trebuie să ne uităm la partea cealaltă pe care o reprezintă mamele române, totdeauna tinere la cugetare, căci mamele române au aceeaş iubire şi aceeaş iuţeală de cugetare".

Hazul argumentării se repetă pretutindeni; deoarece mamele sunt tinere la cugetare, trebuie să protegem pe votanţi!

în sfârşit, oratorul îşi termină lungul discurs cu următoarele propoziţii:

„D-lor, vom discuta în parte fiecare amendament propus şi veţi adopta pe care-1 veţi voi. (Aplauze.)"

Aplauzele însemnate în *Monitor* ar fi aici inexplicabile - căci fraza este din cele mai anodine - dacă nu ne-am aduce aminte că d. Nicolae Ionescu avea glas frumos şi dicţiune armonioasă. Cuvintele din urmă „veţi adopta pe care-1 veţi voi" trebuie să fi fost rostite cu o deosebită vocalizare a sunetelor *a,e,o,i,* aşa încât să fi produs în auditor un fel de încântare muzicală, fără nici o privire la înţeles.

„Vă cer scuze, d-lor, că nu v-am vorbit nici de Moldova, nici de Suceava, nici de Târgovişte, fiindcă sunt sigur că d-stră veţi aprecia vechele centruri ale populaţiunei române şi veţi şti a face să fie o egalizare în reprezentaţiunea naţională. (Aplauze.)"

Sfârşitul se potriveşte cu tot discursul. Oratorul cere scuze că n-a vorbit de Moldova, Suceava şi Târgovişte, pe când vorbise anume şi de Moldova şi de Suceava şi de Târgovişte; şi conchide la „egalizarea reprezentaţiunii naţionale", de care nu se pomenise decât poate în propunerea Ciocazan, pe care însă oratorul o combătea.

După exemplele citate mai sus este lucru vederat că de la „această sirenă a cuvântului" nu ne putem aştepta la nici o idee politică de oarecare valoare, la nici o activitate publică de oarecare folos. Din contră, începem a înţelege modificarea judecăţii asupra celebrităţilor din acea epocă a oratoriei şi inaugurarea unei a doua epoce, cea de la 1884 la 1889, de care ne vom ocupa în capitolul următor, căutând în acelaşi timp să dezlegăm şi enigma cum de nişte înşirări de fraze fără noimă au putut trece atâta vreme drept discursuri parlamentare şi autorul lor drept orator politic serios.

II

Dacă exemplele de elocvenţă citate în capitolul precedent au produs asupra cetitorilor impresia de veselie pe care am avut-o şi noi, dovada deşpje^&dhimbarea judecăţii în privinţa

oratoriei noastre politice este prin chiar aceasta făcută. Declamaţia goală a lui Giorgio Brătianu, erudiţia citatelor lui Nicolae Blaramberg şi confuzia ideilor d-lui Nicolae Ionescu, cari toate împreună n-au împiedicat publicul din epoca de la 1866 la 1884 să considere pe autorii lor drept celebrităţi parlamentare, sunt astăzi socotite după cum merită şi nu mai pot figura decât ca nişte semne de rătăcire a gustului şi a judecăţii. Pe atunci acei trei deputaţi au putut trece drept oratori, astăzi ei nu trec decât de retori, după definiţia dicţionarului „franţezo-românesc" al lui Poenar, Aaron şi Hill de la 1841: „Retor se zice *spre rău* de acela a căruia toată elocuenţa stă într-un stil prefăcut, îngâmfat şi declamatoriu", de vreme ce pe orator îl defineşte *spre bine:* „Acela care compune şi pronunţă cuvinte de elocuenţa".

Vorba „orator" în accepţiunea ei generală este un neologism: dicţionarul academic Laurian-Massim îl însemnează cu steluţa (*) cuvintelor importate după 1830; dicţionarul de la Buda din 1825, cu tot latinismul exagerat al etimologiilor lui, nu-1 are deloc, ci are numai „ritor", introdus fireşte odată cu influenţa culturei greceşti, cam pe la 1700, precum se şi găseşte în *Istoria ieroglifică* a lui Dimitrie Cantemir de la 1704, pe când Nicolae Costin, cu 13 ani mai în vârstă decât Cantemir, pomenind undeva pe „Ţiţero", îl perifrazează „acela domnul voroavei râmleneşti" *(Predoslovia* la *Cartea pentru descălecatul dintâi).*

Cu grecescul „ritor" s-a întâmplat însă ceea ce s-a întâmplat cu slavonescul „jupan", care din înaltul său rang social de odinioară s-a coborât la cârciumarul evreu. Şi ritorul, sau cu actuala pronunţare francezo-latină retorul, s-a coborât în termometrul valorilor, şi din orator ce era mai înainte a ajuns la definiţia dicţionarului de la 1841, apropiindu-se astfel de familiarul guraliv sau limbut.

Atât oratorul, cât şi retorul şi limbutul au darul vorbirii; dar oratorul vorbeşte pentru a spune ceva, retorul pentru a se auzi vorbind, limbutul pentru a vorbi. Motivul oratorului este precizarea unei situaţii publice, afirmarea sau combaterea unei idei, convingerea unui auditor; mobilul retorului este dorinţa de a trece de orator sau îngâmfarea erudiţiei, sau încântarea de sonoritatea proprielor sale cuvinte; pornirea limbutului este de a se amesteca şi el în vorbă oriunde şi orcum. Pe orator îl stăpâneşte scopul, pe retor - deşertăciunea, pe guraliv - mâncărimea de limbă. De aceea oratorul poate avea o valoare permanentă, retorul - numai una trecătoare, limbutul - nici una.

Distanţa între aceste trei grade este aşa de mare, încât te miri cum de a putut vreodată scăpa atenţiei publicului mai cult, şi îndeosebi îndelungata reputaţie de orator politic a lui Nicolae Ionescu, în care, din contră, se arătau din capul locului toate notele clasice ale retorului *natus ab ostentatione declamatoria, non ad utilitatem, sed adjactationem,* cum îl descrie şi-1 deplânge Quintilian (IV, 3), e aşa de enigmatică, încât cere o îndoită explicare: întâi, cum de s-a putut întâmpla, şi al doilea, dacă s-a întâmplat, cum de s-a putut schimba.

S-a putut întâmpla fiindcă majoritatea oamenilor noştri politici dintre anii 1866 şi 1884 avea încă dispoziţia sufletească a celor de la '48, cari, în entuziasmul lor pripit confundau cugetarea cu vorba şi vorba cu fapta. Pentru ca deosebirea să fie făcută, trebuie ca vorba să aibă înlesnirea manifestării de la tribuna unor adunări numeroase, sau cel puţin de pe catedra unor şcoli superioare, de unde să fie controlată în raportul ei cu gândirea; iar priceperea raportului între gândire şi lucrare presupune o întinsă împărtăşire la viaţa politică. Când aceste condiţii sociale nu sunt îndeplinite, publicul cel mare ia cuvântul drept idee şi ideea drept acţiune.

Aşa a fost la noi în anul 1866 şi în primii ani după promulgarea Constituţiei. Cine a cunoscut pe răposatul Aristid Pascal, care în toată viaţa lui nu s-a distins nici prin judecată, nici prin acţiune, înţelege valoarea Constituantei de la 1866 din faptul că acest Aristid Pascal a fost ales raportorul ei pentru proiectul marelui „pact fundamental". Aristid Pascal raportorul

unei Constituţii? Când te gândeşti la aşa ceva, te apucă medievalul *horror vacui,* şi la cetirea dezbaterilor Constituantei pricepi opinia lui Pitt, că răbdarea e însuşirea de căpetenie a unui şef de guvern.

Pe vremea aceea, cu cât vorba era mai pompoasă, cu atât se confunda mai uşor cu ideea şi părea mai aproape de fapta măreaţă. în anul 1866, îndată după răsturnarea lui Cuza, unul din fruntaşii de la '48 putea să adreseze capitalei următoarea proclamaţie (v. *Românul* de la 3 martie 1866):

„Români!

în mai puţin de 2 luni aţi trăit mai mult de 2 secoli. Voi, născuţi de ieri la viaţa libertăţii, aţi devenit învăţătorii lumii civilizate. Europa, uimită de înţelepciunea patriotismului vostru, a suspens cursul lucrărilor sale şi aşteaptă tot de la voi. Nu simţiţi, fraţilor, că dumnezeirea furnică în toate fiinţa voastră?" -

fără ca rudele să fi cerut punerea sa sub interdicţie.

Şi, astfel, când ceva mai târziu Giorgio Brătianu declamă: „Umbrele cad succesivamente în acel abis obscur, vag, insondabil care se numeşte noian", şi când Nicolae Blaramberg strigă: „Voi rămânea chiar şi când omul adevărului, al libertăţii şi al justiţiei", sau când d. Nicolae Ionescu cântă: „Trebuie ca reprezentaţiunea naţională să purceadă din organismul întreg al ţărei şi să se formeze acea esenţă cugetătoare şi deliberativă, care în adevăr să se poată numi reprezentaţiunea unei ţări", publicul lipsit de experienţă îi ia drept oratori serioşi şi crede că vorbele lor sunt semnele unei cugetări şi premergătoarele unei acţiuni conforme.

Atâta bună-credinţă şi atâta naivitate sălăşluia pe atunci în sufletul cetăţeanului român şi probabil şi în acela al multor reprezentanţi ai săi din Parlament.

Dar, încetul cu încetul, a venit experienţa unei vieţi mai amplificate şi mai complicate, şi a venit în cele mai felurite chipuri. La numeroasele discursuri rostite în Corpurile legiuitoare s-au adăogat cele ţinute în alte adunări, în întrunirile publice liber convocate; apoi a crescut suma oamenilor culţi ieşiţi din universităţi şi din ce în ce mai deprinşi cu sistematizarea şi consecvenţa ideilor; în sfârşit, va fi contribuit pentru o mică parte şi critica literară, la început ea însăş criticată, dar cu vremea cucerindu-şi terenul.

însă, pentru ca în mai puţin de 20 de ani să se producă o aşa schimbare în judecata publicului, a trebuit sa intervie o împrejurare mai puternică, un însemnat eveniment extern, care să împreuneze oarecum micile modificări parţiale şi să le dea o formă mai închegată. Această împrejurare noi credem că a fost războiul de la 1877-78 şi soarta României la congresul de la Berlin. Războiul este cea dintâi mare acţiune care a pătruns în cugetele tutulor şi i-a făcut să simtă deodată deosebirea între vorbă şi faptă, iar asprimea tractatului de la Berlin faţă de victorioasa noastră ţară a învederat distanţa ce desparte frazeologia unui partid, fie cât de liberal, de cuminţenia unui patriotism mai realist.

Revizuirea Constituţiei din primăvara anului 1884 a fost cel din urmă prilej în care vechea declamaţie a „oratorilor" de la 1866 s-a mai putut arăta în toată fala ei; căci îndată după aceasta — poate chiar prin aceasta - descreşte, iar în dezbaterile pentru acuzarea lui Brătianu expiră, văzându-se înlocuită cu un alt gen al elocvenţei, un gen deocamdată superior numai în ceea ce priveşte raportul dintre vorbă şi cugetare.

E caracteristic că tocmai în toamna acelui an cu revizuirea Constituţiei apare pe scena Teatrului Naţional *Scrisoarea pierduta* a d-lui Caragiale, jucată pentru prima oară la 13 noiemvrie 1884. Adică nu e caracteristic că apare, ci este caracteristic că este îndată primită cu cea mai mare favoare şi îşi păstrează succesul pretutindeni în ţară pe unde se reprezintă. Discursul lui Caţavencu la întrunirea electorală din actul al 3-lea seamănă aidoma cu discursurile „celebrităţilor" din prima epocă a

elocvenţei noastre politice, de care se vede că publicul este acum saturat şi începe să râdă.

Dar ceea ce ne îndreptăţeşte mai cu deosebire să datăm începutul epocei a doua de la anul 1884 este ivirea unor tineri deputaţi ieşiţi din primele alegeri după revizuire ca reprezentanţi ai noii generaţii de atunci. Aceştia sunt d-nii C C . Arion, C. Dissescu, Alexandru Djuvara, Take Ionescu şi Alexandru Marghiloman.

într-o privinţă, adică din punctul de vedere general al oratoriei, câteşicinci se aseamănă şi împreună dau nota distinctivă pentru noua fază a elocvenţei române. în contrast cu vechile ilustraţiuni retorice, tinerii oratori din epoca a doua se feresc de sonoritatea goală a banalităţilor, de orce declamaţie fără înţeles, de aparenţa erudiţiei cu citatele străine; câteşicinci vorbesc numai când au ceva de spus, şi vorba lor are totdeauna un scop politic precis.

Aşa au şi fost îndată primiţi şi recunoscuţi de cei ce i-au ascultat, şi acest moment psihologic în evoluţia opiniunei publice ne-a îndemnat încă de acum 15 ani să analizăm în *România liberă* un discurs al d-lui Alexandru Djuvara (ţinut în şedinţa Camerei de la 23 noiemvrie 1887), să-i lăudăm fără rezervă forma oratorie, combătându-i dealtminteri tendinţa politică a apelului către rege.

Aici, unde ne preocupă numai partea literară şi întrucâtva educativă, trebuie să dăm şi cititorilor actuali prilejul de a constata în această privinţă deosebirea dintre cele două epoci ale elocvenţei române, şi de aceea reproducem câteva exemplare tipice din discursul d-lui Djuvara, relevând mai ales, cum am făcut-o şi în *România liberă,* „acele comparări fericite care au dat ideilor o formă plastică şi le-au făcut accesibile înţelegerii tuturor". Aşa, când d. Djuvara se adresează către miniştrii liberali de atunci (Ioan Brătianu, Eugeniu Stătescu, Dimitrie Sturdza etc):

„Privind majoritatea, vi se pare că ţara este cu d-voastră, dar în realitate ea v-a părăsit încă de mult. Vi se întâmplă aceea ce astronomii zic că se întâmplă cu unele stele: noi le vedem, deşi ele sunt stinse, pentru că depărtarea lor este atât de mare, încât razele lor din urmă încă nu ne-au sosit!"

Se vede de aici că d. Alexandru Djuvara trecuse în opoziţie. „Liberală", nu e vorba, dar opoziţie.

Aşa, când le zice aceloraşi miniştri:

„Ieri revoluţionari, răsturnători de meserie, şi azi curtizani, dinastici de interes, n-aţi ştiut niciodată să păstraţi atitudinea verticală a omului care respectă fiindcă ştie să se respecte pe sine".

Aşa, când se exprimă mai energic:

„Revim al forţei brutale, aveţi ca emblemă bâta. V-aţi slujit de dânsa foarte adesea şi i-aţi încercat pe spetele cetăţenilor, fără milă, puterea de convingere. Aţi uitat însă un lucru, aţi uitat o calitate, singura calitate a bâtei, care reiese din însuş principiul constitutiv al acestui instrument de guvernământ: aţi uitat că bâta are două capete."

Şi când vorbeşte de consecvenţă în acţiunea politică:

„D-lor, în politică, ca şi în fabricarea, în baterea monedelor, există o toleranţă; se poate ca o monedă să varieze într-un cerc restrâns al valoarei ei. Tot aşa şi în politică, puteţi, venind la guvern, să atenuaţi oarecum punctele prea ascuţite ale teoriilor d-voastră din opoziţie; dar ca să săriţi de la un pol la altul, să veniţi să spuneţi astăzi, când sunteţi la putere, contrariul de ceea ce spuneaţi când eraţi în opoziţiune, aceasta întrece orce toleranţă şi vă atrage pe terenul moralei publice echivalentul pedepsei pe care o merită falsificatorul de monede: rigoarea legilor şi dispreţul public!"

Aşa, când prevede rezultatul alegerilor viitoare, dacă s-ar face (cum s-au făcut) sub guvernul de atunci:

„Aluatul electoral, plămădit prin mii de presiuni fără seamăn, va zămisli în durere o reprezentaţiune informă, în care îi va fi ruşine ţărei să se recunoască".

Aşa, când se ridică în contra frazeologiei şi a dinasticismului colectiviştilor:

„Protestaţiunile de liberalism, frazele le vedem pretutindeni, credinţa nu o vedem nicăieri, şi nu a putut fi drapel liberal petecul din care s-au croit livrele dinastice".

Aşa, când vorbeşte de d. Dimitrie Sturdza îndeosebi:

„Eu nu citesc niciodată fără un profund dezgust proza baronului de Hahn, devenir consilier al Coroanei, proză a cărei flori de retorică, ajungând la treptele tronului, îmi amintesc înflorirea buruienilor de distrugere, cari nu cresc pe scările palatelor decât ca să despice pietrele şi să anunţe mina şi dezolaţiunea. Căci toate puteţi să le faceţi, d-lor, un lucru numai nu: Nu veţi putea face ca ţara să uite, nu puteţi să ştergeţi trecutul."

Are dreptate d. Djuvara: toate se pot face, numai trecutul nu se poate şterge, şi dacă am compara vreunul din ultimele d-sale discursuri cu cel de la 1887... am trece peste marginile revistei ce binevoieşte a ne publica articolele de faţă, şi, prin urmare, trebuie să ne oprim de la orice reflecţie asupra variaţiilor politice ale d-lui Djuvara. Despre ultimele d-sale discursuri, din punct de vedere al valorii oratorie, vom mai vorbi dealtminteri în partea a treia a acestei mici cercetări, şi atunci ne vom da seamă de un nou progres al judecăţii, adecă de a treia fază a elocvenţei noastre parlamentare.

Pentru moment ne este mai interesant să ne întrebăm de ce n-am analizat la 1887 vreun discurs al celorlalţi patru reprezentanţi ai tinerei generaţii de atunci? O parte a cauzelor este în legătură cu însăş atitudinea lor şi merită să fie împărtăşită cu atât mai mult cu cât de atunci încoace cariera lor publică s-a ridicat **pană** la treptele cele mai înalte ale hierarhiei statului, câteşicinci au devenit miniştri, unii mai curând, alţii mai târziu, unii după merit, alţii după împrejurări.

Pe d. C C . Arion, a cărui cultură literară ne-ar fi atras îndeosebi atenţia, se întâmplase să nu-1 auzim vorbind deloc până atunci. De d. Alexandru Marghiloman, cu toate că se distinsese în Cameră prin eleganţa şi claritatea cuvântărilor sale, nu se cădea să vorbim, fiindcă politiceşte se apropiase de „junimişti", şi o lăudare a d-sale ar fi fost bănuită de parţialitate. D. Dissescu, lasă că din punct de vedere al talentului oratoriu nu era deopotrivă cu ceilalţi - chiar glasul d-sale avea ceva nazal-bisericesc — câştigase tocmai atunci, pe drept sau pe nedrept, oarecare notorietate în lumea politică prin anecdota că, la stăruinţele liberalilor disidenţi de a-1 face şi pe d-sa să treacă în opoziţie, ar fi răspuns „dar cine îmi garantează că va cădea Brătianu?", şi se înţelege că un astfel de reprezentant al naţiunii nu putea fi citat ca exemplu parlamentar.

Rămâne a d. Take Ionescu, incontestabil, cel mai activ, cel mai isteţ, cel mai semnalat din tinerii deputaţi ai acelei epoce. însă imaginea d-sale nu se înfăţişa în simplicitatea cerută pentru un prototip de elocvenţă, fiindcă era complicată cu oarecari elemente „imponderabile" ale atmosferei parlamentare ce-1 încunjura. Primul d-sale discurs, ţinut în şedinţa Camerei de la 4 decembrie 1884, în care afirma că tinerii trebuie să se caracterizeze prin muncă şi prin modestie, se întinsese cam mult asupra bunelor rezultate ale revizuirii liberale, asupra neputinţei conservatorilor de a face vreo reformă asupra justiţiei, asupra şcoalelor, asupra finanţelor. A doua zi i-a răspuns Mihail Kogălniceanu (atunci a întrebuinţat şi compararea cu vicleimul) şi 1-a salutat astfel:

„Am văzut pe un tânăr reprezentant al naţiunii, pe d. Take Ionescu, suindu-se la această tribună şi ţinându-ne un discurs cu mult talent. Mă grăbesc a-i aduce omagiile mele, mai cu seamă pentru profesiunea de modestie ce a făcut-o... şi-i sunt recunoscător că modestia d-sale a găsit şi a dat soluţiune la toate problemele ce se agită în această ţară... A dat soluţiune la o mulţime de probleme pe cari nimeni pană astăzi nu a putut să le deslege, dar cari de către d-sa au fost deslegate."

Mihail Kogălniceanu trecea drept bun cunoscător de oameni, şi astfel ne-am ales în *România liberă* de la 28 noiemvrie 1887 numai cu discursul d-lui Alexandru Djuvara.

III

A treia şi cea din urmă fază a elocvenţei politice române se poate data de la 1899 încoace. Paralel cu formarea ei merge schimbarea judecăţii publicului, căci una determină întrucâtva pe ceailaltă. Genul predomnitor al oratoriei unei epoce nu se poate introduce şi menţine într-un mod mai durabil decât prin simpatia auditorului. Dacă d. Nicolae Ionescu şi ceilalţi au vorbit în vremea lor aşa de des şi aşa de mult, o mare parte a deputaţilor trebuie să fi fost de conivenţă cu ei, adecă trebuie să-i fi ascultat, fie cu plăcere, fie cu răbdare, dar să-i fi ascultat.

Când un fel de oratorie nu este pe placul Parlamentului, nici nu se poate dezvolta înăuntrul lui: majorităţile găsesc uşor mijlocul de a descuraja pe vorbitorul nesuferit. In această privinţă începuturile parlamentare ale d-lui G. Pailade sunt instructive; discursurile d-sale de opoziţie în contra regimului lui Ioan Brătianu de pe la 1887 fiind puţin gustate de majoritatea Camerii de atunci, deputaţii se înţeleseră între dânşii să părăsească sala şedinţelor îndată ce d. Pailade se întindea la vorbă, şi astfel vânjosul opozant a fost silit să-şi schimbe tonul cam suburban al manifestărilor d-sale. O dată, de două ori se poate tolera orce soi de vorbire într-un parlament; dar rădăcină nu prind decât discursurile cari corespond cerinţelor epocei şi câtă vreme corespund acestor cerinţe.

Impresia că judecata publicului cult asupra oratorilor noştri politici a făcut în anii din urmă un nou progres şi a intrat în a treia fază a ei se poate dobândi din mai multe simptome ale vieţei politice.

Şi mai întâi din faptul caracteristic că, precum unii din oratorii renumiţi ai primei epoce au ajuns mai târziu să fie consideraţi numai ca nişte retori şi să vază genul lor de elocvenţă înlăturat şi înlocuit cu altul, tot aşa unii din cei consideraţi ca oratori în epoca a doua încep a scădea în judecata oamenilor şi devin oarecum declasaţi.

Se-nţelege de la sine că adevăraţii oratori, care au fost preţuiţi în epocile anterioare, şi-au păstrat valoarea lor şi astăzi. Dar unde se simte nuanţa de progres în mişcarea opiniei publice este tocmai la diferenţiarea ivită în privinţa altora cari astăzi nu mai întâlnesc favoarea de care se bucurase la început. Publicul de mai înainte se mulţumea cu aflarea câtorva idei şi cu expresia lor nimerită ca stil literar; astăzi cere mai mult.

De exemplu, d. Alexandru Djuvara, acelaş d. Djuvara al cărui merit oratoriu pentru epoca a doua l-am relevat în articolul precedent, ne pare acum redus în apreţiarea publică. Pentru ca să poată judeca şi cititorii, vom cita câteva părţi din ultimele d-sale discursuri.

N-ar fi drept să ne ocupăm de cel din şedinţa Camerei de la 21 fevruarie 1902, fiindcă în acea zi ne spune oratorul că era „cam bolnav", şi, după modul cum o spune, trebuie să-1 credem. Iată în adevăr începutul vorbirii:

„Vă rog să *binevoiţi* a-mi da câteva minute *binevoitoarea* d-voastră ascultare, deoarece, fiind cam bolnav, nu pot să fiu ajutat prea mult de puterile mele fizice, ca altădată".

Adică altădată a fost ajutat *prea mult* de puterile d-sale fizice? Evident, începutul discursului de la 1902 nu e fericit.

Să ne mărginim dar la primul discurs rostit în noua Cameră liberală, la cel din şedinţa de la 29 noiemvrie 1901. Aici întâlnim mai întâi cu plăcere una din acele comparări cu care oratorul făcuse la 1887 o aşa de bună impresie literară. Vorbind acum, în 1901, de fuziunea grupărilor conservatoare Carp-Cantacuzino din iulie 1900, zice:

„Intâlnindu-se orbul cu paraliticul, a zis paraliticul orbului: «Tu eşti vânjos, ai putere, poţi să mergi, dar nu vezi unde să te duci; sunt paralitic, dar am şi isteţimea minţii, am şi vederea; ştiu unde să mă duc. Să facem împreună o tovărăşie, să-mi împrumuţi puterea ta de

mişcare şi eu îţi voi împrumura luminile mele, şi astfel împreună ne vom complecta viaţa şi vom străbate orce criză...»

D-lor, această tovărăşie, în care orbul da mijloacele sale de mişcare şi în care paraliticul da luminile sale, n-a fost de lungă durată.

Orbul a luat pe paralitic în spinare şi a început să meargă. Dar, în scurtă vreme, s-au petrecut două fenomene: mai întâi paraliticul s-a urcat în capul orbului. în al doilea rând orbul a simţit repede că terenul îi fuge cu desăvârşire de sub picioare şi a zis paraliticului: «Dar eu, deşi sunt orb, cred că văd mai bine decât tine», şi astfel s-a scuturat şi a aruncat pe paralitic la pământ.

Din fericire, se pusese în mişcare trenul partidului liberal şi, trecând pe lângă paralitic, *onoratul nostru şefd. Sturdza* a dat poruncă să urce şi pe paralitic în trenul guvernului.

Şi astfel a venit (d. Carp) aci în această adunare, pentru ca să avem plăcerea să discutăm politică cu d-sa."

Din punctul de vedere al d-lui Al. Djuvara compararea întrebuinţată e un bun mijloc de atac. Povestirea parabolei a ieşit ceva prea lungă, dar aluzia finală la cartelul electoral este foarte hazlie.

însă acesta ne pare a fi singurul pasagiu de lăudat din tot discursul de atunci. Restul nu a fost decât decepţie pentru cei mai mulţi auditori.

De ce? Meritele relevate în articolul precedent ca fiind distinctive pentru oratorii epocei a doua au rămas aceleaşi la d. Djuvara; d-sa se fereşte şi acum de „sonoritatea goală a banalităţilor, de aparenţa erudiţiei cu citatele străine", vorba sa urmăreşte şi acum „un scop politic precis", în cazul de faţă combaterea grupării Carp-Nicu Filipescu şi indirect susţinerea grupării Cantacuzino—Take Ionescu.

Foarte bine. Dar de ce nu mai produce efectul dorit chiar într-o Cameră compusă aproape exclusiv din membrii partidului de care se ţine şi d-sa? Fiindcă opinia publică cere astăzi mai mult de la oratorii parlamentari, şi din câteva exemple negative vom înţelege în ce direcţie s-au îndreptat pretenţiile.

în urmărirea atacului său, d. Djuvara adaogă:

„Ştiţi, d-lor, că de obicei partidele politice în răstimpul de la o sesiune la cealaltă, şefii partidelor politice mai ales nu agită opinia publică în afară de Parlament.

Când cineva are putinţa, ca şef de partid, să se exprime în Parlamentul ţărei, nu mai merge să cutreiere întrunirile publice ca să-şi exprime ideile şi să-şi desfăşoare programul. Un asemenea lucru nu se întâmplă decât în epocele turburate, când opoziţia nu mai vrea să dea răgaz de trai guvernului; acest lucru nu se întâmplă însă în timpuri normale...

Totuş, d-lor, acesta este fenomenul ce s-a produs; în răstimpul de la sesiunea extraordinară şi până acum d. Carp, *în fruntea grupării junimiste,* a pornit de la un capăt la celalt al ţărei ca să vesrească tutulor că un eveniment politic de cea mai mare însemnătate se petrece."

Imprudenţa acestei părţi a vorbirii d-lui Djuvara a trebuit să-i slăbească autoritatea de la început. Niciodată un liberal cu principii n-ar fi atacat astfel pe un conservator; căci tocmai liberalismul constituţional cere ca între ţară şi reprezentanţii ei să fie contactul cel mai intim posibil şi întrunirile publice cât mai dese. îndeosebi după şcoala liberalismului din România, inspirată de C. A. Rosetti, întrunirile erau cerinţa de căpetenie a vieţei politice, şi vorba lui despre ducerea *în mijlocul naţiunii* devenise un fel de *clichecz* şi *voieşte şi vei putea, lumineaza-te şi vei fi.* în ultimul mare discurs de la 2 aprilie 1884, oarecum testamentul său politic, C A . Rosetti rosteşte între altele următoarele cuvinte:

„Binevoiască a-mi spune câte întruniri au făcut d-lor (liberal-conservatorii sub conducerea d-lui Lascar Catargi) în aceşti doi ani? Eu nu am văzut nici una, şi i-am provocat mereu, căci am voit să-i văd şi în mijlocul naţiunii.

Au zis numai că se duc în mijlocul naţiunii, dar eu nu am văzut pe nici unul să se ducă. îmi pare rău că nu s-au dus şi îmi pare rău că nici unul din partidul meu nu se duce decât numai când sunt alegeri având pe prefect la braţ. Mă plâng de amicii mei că nu fac întruniri publice."

Dar ceea ce a sporit încă simţimântul defavorabil al auditoriului este uşurinţa cu care d. Djuvara făcea unele afirmări de o manifestă inexactitate. Ce e drept, această lipsă de cunoştinţă de cauză n-a putut-o observa decât elita deputaţilor; însă dezaprobarea oamenilor culţi se răspândeşte imediat şi instinctiv în majoritatea unei adunări fie şi mai puţin culte, care astfel se urcă în totalitatea ei la un nivel superior fiecărui membru în parte.

Pe când d. Djuvara afirmă că:

„de obicei partidele politice în răstimpul de la o sesiune la cealaltă, şefii partidelor politice mai ales nu agită opinia publică în afară de Parlament",

era ştiut de oameni cunoscători în ale mişcărilor politice că în Anglia, ţara model pentru manifestările constituţionale, se ţin totdeauna numeroase întruniri publice, atât în timpul sesiunii, cât şi în răstimpul de la o sesiune la alta şi că îndeosebi şefii partidului liberal divizat în două grupări, Rosebery şi Campbell-Bannerman (precum conservatorii erau atunci divizaţi în cele două grupări Carp şi Cantacuzino), caută care de care să explice în întruniri publice programul lor şi motivele disensiunii.

D. Alexandru Djuvara vorbeşte la 29 noiemvrie 1901. Cinci zile după aceasta, 3/16 decemvrie, lordul Rosebery, fostul şef al partidului liberal, ţine discursul său „imperialist" la întrunirea de la Chesterfield, e de-abia o lună după afirmarea apodictică a d-lui Djuvara. Antagonistul lui Rosebery, Campbell-Bannerman, şeful partidului liberal înjumătăţit, ţine şi el într-o altă întrunire (30 decemvrie/12 ianuarie 1902) discursul răspuns la programul dezvoltat de Rosebery.

Lucrul e elementar şi afirmarea contrară a d-lui Djuvara devine aproape inexplicabilă, afară numai dacă d-sa nu vrea să se mângâie cu vorba franceză: *cest agreable davoir de l'esprit, on a toujours quelque betise â dire.*

Din acest prim exemplu negativ încep a se lămuri cerinţele mai mari ce publicul de astăzi le adresează oratorilor politici: li se pretinde şi autoritate în afirmările lor, şi mai multă competenţă în chestiile de care se ocupă. Cine, prin discursurile sale, nu inspiră încredere din acest punct de vedere, nu mai întâmpină bună primire din partea auditorului.

Să dăm îndată un al doilea exemplu: căci tot aşa de vulnerabilă este o altă afirmare din acelaş discurs al d-lui Djuvara:

„S-a zis că partidul liberal, sub conducerea d-lui Dimitrie Sturdza, şi-a trădat neamul, iar unul din fruntaşii grupării, d. Marghiloman, în semn de protestare în contra acestei trădări de neam, citea în Camera deputaţilor faimoasa declaraţiune de obstrucţiune, semnată de d. Carp şi de gruparea d-sale - cel mai anarhic aer politic comis vreodată în ţara noastră!"

Cel mai anarhic act politic din ţara noastră? Mai anarhic decât detronarea lui Cuza-Vodă de către cei trei ofiţeri, cu ştirea maiorului Lecca de la garda palatului? Mai anarhic decât proclamarea republicei de la Ploieşti de către fostul căpitan Candiano-Popescu, ajutat de dd. Carada, Stanian şi alţii? Mai anarhic decât încercarea unor conspiratori de la Mazar-Paşa de a pune pe colonelul Dabija în locul domnitorului Carol?

Tonul afirmării d-lui Djuvara este foarte dogmatic, dar faţă de o asemenea nesocotire a faptelor din propria noastră istorie contimporană credinţa în afirmarea d-sale trebuie să fie foarte zdruncinată. Ea se nimiceşte cu desăvârşire îndată ce în chestia obstrucţiunei consultăm actele parlamentare din alte ţări, şi poate nu este fără interes să ne oprim un moment la acest nou fenomen al parlamentarismului, presupunând că noutatea lui va justifica în ochii cetitorului o paranteză heterogenă.

Declararea de obstrucţiune arată pretutindeni unde se întâmplă (şi în zilele noastre s-a întâmplat în multe parlamente) eă opoziţia este hotărâtă să întrebuinţeze toate mijloacele prevăzute în regulamentul dezbaterilor pentru a zădărnici o lucrare

sau a zdruncina o situaţie de guvern pe care le crede excepţional de păgubitoare intereselor obşteşti. Din capul locului se pare evident că întrebuinţarea unei proceduri regulamentare, puse sub controlul prezidenţilor de Cameră şi Senat, este prin chiar firea sa diametral opusă unei acţiuni anarhice.

în contra obstrucţionismului guvernele şi majorităţile au totdeauna remediul gata: să modifice regulamentul dezbaterilor Parlamentului dacă au curajul şi puterea morală de a o face. Unde motivul obstrucţiunii este un adevărat interes de cultură sau de demnitate a statului, opinia generală va fi aşa de pronunţată în favoarea opoziţiei, încât guvernul, cu toată majoritatea sa parlamentară, nu va avea curajul să modifice regulamentul pentru a năbuşi rezistenţa, nici să dizolve Parlamentul, ci va fi silit să se retragă; unde, din contră, opoziţia obstrucţionistă nu este purtată de asentimentul ţărei, va fi uşor învinsă prin o modificare a regulamentului, sau prin dizolvare, sau prin răbdare.

Obstrucţiunea irlandeză în Parlamentul englez de acum 5 ani a fost simplu înlăturată prin lărgirea autorităţii „speaker-ului" şi introducerea „cloturei"; obstrucţiunea socialiştilor şi a câtorva liberali din Parlamentul german în contra legii vamale (noiemvrie 1902) a fost asemenea biruită prin modificarea regulamentului. Din contră, în acelaş Parlament (martie 1900), clericala lege „Heinze", care voia să introducă cenzura poliţienească în materie de artă, a trebuit să cedeze înaintea obstrucţiunii liberalilor şi să-şi schimbe paragrafele supărătoare, iar în fevruarie 1899 ministrul Banffy a căzut dinaintea obstrucţiunii ultraliberalilor din Pesta, cari îl acuzau de neonestitate politică; şi, slava Domnului, nici Anglia, nici Germania, poate nici chiar Ungaria nu sunt state anarhice!

De aici se înţelege destul de clar pentru ce afirmarea d-lui Djuvara, cu tot tonul autoritar cu care a fost rostită, n-a avut nici o autoritate.

Dar ea n-a avut nici măcar abilitatea obişnuită, care se găseşte dealtminteri la oamenii politici de felul d-lui Djuvara.

Noi în revista de faţă facem cu desăvârşire abstracţie de dezbinările partidelor politice şi ne este indiferent dacă d. Djuvara vorbeşte ca actual sturdzist, sau ca fost drapelist, sau ca viitor fevruarist. Noi examinăm numai din punct de vedere al oratoriei mijloacele întrebuinţate în vorbirea d-sale şi le judecăm după efectul lor asupra auditorului. Din acest punct de vedere citarea unui eveniment politic pentru care declari responsabil pe adversar trebuie să fie făcută cu exactitate şi cel puţin cu o aparenţă de nepărtinire; altfel, vorbirea ta se izbeşte de conştiinţa auditorului şi te vatămă pe tine în loc să vatăme pe adversar.

D. Djuvara face responsabili de „faimoasa declarare de obstrucţiune" numai pe d. Carp şi „gruparea d-sale". Insă toată lumea ştie că acea declarare a fost semnată şi de d. Cantacuzino cu gruparea d-sale, şi că discursul cu care a însoţit d. Marghiloman cetirea actului în Cameră a fost foarte cumpănit, pe când discursul cu care 1-a însoţit d. Cantacuzino în Senat a fost foarte violent. Lumea politică mai ştie - şi d. Djuvara nu o putea ignora - că declararea obstrucţiunii fusese dezbătută cu unii „drapelişti" amici ai d-sale şi că la însăş redactarea textului, în seara de 15 martie 1899, a luat parte şi d. Emil Costinescu în numele lor.

Iacă pentru ce d. Djuvara, cu atacul său de la 29 noiemvrie 1901, nu a fost fericit, ci, din contră, s-a pus pe sine însuş într-o lumină îndoioasă faţă de Cameră. Asemenea nuanţe oratorii ar fi trecut poate neobservate acum 20 de ani, ar fi trecut nepedepsite acum 10 ani, au avut însă astăzi efectul imediat de a micşora pe autorul lor: la 1887 d. Alexandru Djuvara a putut fi un orator ascultat, la 1902 nu mai este decât tolerat.

La acest simptom al progresului judecăţii se mai adaogă altele, şi printre ele trebuie să semnalăm şi faptul ostensibil că

Idealul urmărit de oratorii politici mai tineri se deosebeşte aşa de mult de modelele anterioare.

Precum discursurile d-lui Carp au ajuns astăzi să fie ascultate de amici şi de adversari cu o atenţie particulară, care le pune ca autoritate mai presus de altele, tot aşa tinerii deputaţi caută în vorbirile lor să se distingă, pe lângă forma literară, prin cea mai documentată exactitate şi prin o manifestă dorinţă de nepărtinire. Ei tind astfel să realizeze riguroasele condiţii ale antichităţii romane, de care ne vorbea articolul citat al d-lui Mehedinţi, adecă de a fi mai întâi *viri boni* în limitele posibile ale accepţiunii parlamentare şi apoi *dicendiperiti* după cerinţele literare.

Dacă studiul de faţă ar fi avut de obiect o expunere a întregei noastre oratorii publice, aşa cum s-a dezvoltat de la promulgarea Constituţiei încoace, el ar fi trebuit, orcât de neînsemnat este, să se ocupe de mulţi alţi oratori; ar fi trebuit, de ex., să se ocupe de răposatul Gheorghe Vernescu, poate şi de G. Costaforu şi de Vasile Boerescu, în orce caz de analiza procedării celui mai strălucit orator al României contimporane, a d-lui Barbu Delavrancea, alături poate şi de două celebrităţi liberale în viaţă, de d. Nicolae Fleva, „tribunul", şi de d. Petre Grădişteanu, „naţionalistul".

De la acesta din urmă, cu emfaza teatrală a vorbirii sale, a rămas mai renumit toastul ridicat dinaintea regelui la un banchet din Iaşi (6 iunie 1883), în care, vorbind de inima celorlalţi români, absenţi de la banchet, face să sclipească înaintea oaspeţilor „pietrele preţioase care lipsesc încă din coroana lui Ştefan cel Mare". Cel dintâi, tribunul, totdeauna gata la vorbă, fără multă reflecţie, numai să poată amesteca violarea Constituţiei, decentralizarea şi libertăţile publice, a rămas prototipul retorului democrat, uneori popular, alteori plebeu: popular când la întrunirea publică din 5 noiemvrie 1895 în

sala Băilor Eforiei, după ce devenise pentru prima oară ministru într-un cabinet liberal, exclamă:

„Lanţurile ce le avem în mână cu legile conservatorilor le aruncăm sfărâmate la picioarele d-voastră! Sunteţi liberi!"

plebeu când în şedinţa Senatului de la 7 decemvrie 1899, după ce devenise pentru a doua oară ministru, de astă dată într-un cabinet conservator, se plânge că a fost tratat ca un

„cal de tramway".

Dar cercetarea de faţă n-a avut din capul locului menirea să se ocupe de aceste interesante amănunte, ci să arate numai evoluţiunea opiniei publice în judecarea oratorilor noştri, şi, prin urmare, a trebuit să se oprească mai ales la acele exemple cu ajutorul cărora se poate lămuri variaţiile judecăţii; de aceea s-a şi oprit aşa de mult la discursul d-lui Alexandru Djuvara, care dealtminteri nu ar fi meritat atâta atenţie.

Din acelaş punct de vedere suntem acum datori să mai adăogăm un ultim simptom al progresului în epoca actuală, şi anume, siguranţa cu care oamenii culţi ştiu să tragă linia de demarcaţie între oratori, retori şi limbuţi. Căci şi de aceşti din urmă ne-a fost dat să avem în Parlament de când cu sporirea numărului deputaţilor şi senatorilor de ia 1884, şi ne rămâne numai să cităm câteva exemple şi despre acest grad inferior al darului vorbirii, orcât de mare ar fi distanţa ce-1 desparte de celelalte.

Ca model poate sluji discursul d-lui I. Brătescu din şedinţa Camerei de la 27 noiemvrie 1900, discurs foarte lung, precum de la sine se înţelege. Iată introducerea:

„D-lor deputaţi, am îndrăznit să iau cuvântul cu ocaziunea răspunsului la mesagiul tronului în calitatea mea de deputat independent al capitalei, pentru ca cu această ocaziune să vă fac cunoscut cugetările mele asupra situaţiunei de azi a ţării şi a conducerii administraţiunei ţării de la 1866 până astăzi, precum şi asupra situaţiunei guvernului de astăzi şi ceea ce trebuie să facem pentru viitor în această ţară".

După un început aşa plin de perspective importante, onorabilul deputat intră în oarecare considerări istorice:

„D-lor, ţara aceasta, lăsată nouă de vitejii domnitori, ajunsă pe urmă sub specula fanarioţilor, a fost deşteptată la 1821 de viteazul Tudor Vladimirescu. A venit revoluţiunea de la 1857, care a regulat organizarea ţării. Divanul ad-hoc, între principiile cele mari pe care le-a emis, a fost: unirea ţărilor surori".

Aici discursul este certat cu gramatica; dar nu face nimic, fiindcă se împacă îndată cu ea în propoziţiile următoare:

„Căci celelalte 4 ţări surori, Transilvania, Bucovina, Basarabia, Dobrogea erau sub dominaţiuni străine. Şi eu susţin aci, înaintea d-tră, cu istoria în mână, că Dobrogea este a noastră, este pământ românesc, şi nouă ni se cuvine, nu numai pentru că figurează în vechile hrisoave domneşti, dar încă pentru că acolo găsim urme de ale strămoşilor noştri romani".

Urme de ale strămoşilor noştri romani găsim şi pe ţărmurile Rinului; dar asta nu face nimic, discursul îşi urmează neobosit drumul spre istoria mai nouă.

„Odată d. Fleva îmi zice: «Dar nu te-am văzut, Brătescule, în cap la întrunire, sau la discursuri sau la pretenţiuni». «Da, am răspuns, nu m-ai văzut fiindcă am fost din casă în casă ca să-ţi aduc poporul ca să te aplaude. Am făcut servicii partidului liberal şi partidului conservator şi i-am servit cu credinţă.»"

în mijlocul acestor revelaţiuni de politică generală, deputatul capitalei ne face şi nişte destăinuiri mai intime:

„Am avut curajul la 1884, în casă la repausatul Mavrus, să spun: confraţii mei liberali de cari m-am despărţit să-mi dea voie să-i întreb: de unde fac cutare şi cutare cheltuială? Eu însemnez în carnet tot ce cheltuiesc şi tot ce câştig, şi când fac o rochie nevestei, trebuie să muncesc 7 luni ca să o plătesc. Şi atunci m-am trezit cu spargerea casei şi mi-a furat şi carnetele care erau însemnate cu note stenografice, şi

nu le-a putut servi la nimic; mi-a furat şi bijuteria rămasă de la răposata mea mamă, şi m-a păgubit de câteva mii de lei drept răzbunare."

Şi aşa curge vorba mai departe, şi în *Monitorul oficial* acest singur discurs umple 26 de coloane.

Dar bine, d. I. Brătescu este alesul Bucureştilor, este membru în comitetul clubului unei grupări politice cu aspirări de partid istoric?

Ce are a face? Aceasta nu contribuie întru nimic la creşterea valorii d-lui Brătescu, care consistă mai cu osebire în naivitatea cu care vorbeşte pretutindeni despre toţi şi despre toate.

De acelaş rang cu d. Brătescu, deşi cu mai puţină *intemperantia linguae* (după Tacitus), este un alt deputat din Camera conservatoare de la 1899, d. V.T. Cancicov, care în şedinţa de la 13 iunie ia pentru prima oară cuvântul ca să susţie validarea propriei d-sale alegeri, pe care însă nimeni nu o contesta, în contra căreia nu se ridicase nici o obiecţiune; dar d-sa vrea să se amestece cu orce preţ în vorbă, să se afirme de la început, şi astfel declară deputaţilor ocupaţi cu verificarea:

„Pentru că d-voastră, prin operaţiunea pe care o faceţi, strecuraţi ca printr-un filtru ceea ce a ieşit bun din alegerile actuale, aş voi ca alegerea mea, rezultatul cinstei ce am avut de a fi trimis în mijlocul d-voastră să nu fie bănuită că s-ar fi strecurat prin vreo eroare sau violare de lege".

Filtru ca filtru, dar mai multe exerciţii de sintaxă în tinereţe n-ar fi stricat, căci atunci d. Cancicov ar fi scăpat poate de confuzia de a zice: „alegerea mea, rezultatul cinstei ce am avut de a fi trimis în mijlocul d-voastră" şi ar fi zis viceversa: cinstea ce am avut de a fi trimis în mijlocul d-voastră e rezultatul alegerii mele.

Tot în acea Cameră conservatoare, în şedinţa de la 21 iunie 1899, se înfăţişează un al 3-lea nou deputat de speţa d-lor Brătescu şi Cancicov, d. Aurel Eliescu din Craiova, şi-şi inaugurează cariera parlamentară astfel:

„Domnilor, am cerut cuvântul la acest § (al adresei) şi ţin să declar de la început că voi, vota pentru acest § cu inima deschisă, fără reticenţe şi fără rezerve: în acelaş timp îmi daţi voie să fiu sincer un moment".

Se vede că alesul Craiovei nu este sincer de obicei; dar fiindcă în acel moment îşi cere voie să fie sincer, urmărim cu atât mai mare interes manifestarea sincerităţii d-sale:

„*Ne găsim* în această Cameră 83 deputaţi noi, şi fiindcă *ne găsim* la răspunsul la mesagiu, deci la *inventarierea capitalului politic cu care am venit,* eu, tânăr, eu, nou sosit în Parlament, sunt dator să motivez" etc.

Adică, deoarece este vorba de Adresa la tron, se cuvine să se aducă îndeosebi la cunoştinţa regelui inventarul capitalului politic cu care a venit d. Aurel Eliescu de la Craiova în Parlament.

Nouă ne pare rău că nu am găsit în vocabularul limbei române o expresie mai politicoasă pentru a deosebi pe aceşti trei parlamentari de oratorii şi retorii citaţi mai înainte; i-am numit limbuţi sau guralivi, şi amândouă cuvintele sunt prea familiare. Dar cum să le zicem pe româneşte? Limba noastră e înrudită cu frumoasa şi sonora limbă spaniolă, şi acolo „cuvântul" se numeşte *palabra,* portughez *palavra* (vezi Diez, *Dicţ. etimoi. al limbilor romanice),* şi, ce e drept, noi am format de aici un anume derivat, chiar cu un sufix turcesc; dar şi acesta, cu tot aerul său exotic, este prea puţin politicos.

Ne pare cu atât mai rău cu cât, dealtminteri, se cade sa păstrăm un fel de recunoştinţă d-lor Brătescu-Eliescu-Cancicov, cari, în vremuri aşa de grele, ne-au făcut să petrecem cu atâta veselie.

Dar e timp să terminăm cercetarea de faţă şi să încercăm a ne da seamă de cauzele care au produs de la 1899 încoace faza din urmă, faza maturităţii în judecata publicului nostru asupra oratoriei politice.

Cauzele normale ale evoluţiunii părerilor menţionate la tranziţia de la epoca dintâi spre cea de-a doua vor fi lucrat asemenea la tranziţia de la epoca a doua spre cea de astăzi: sporirea discursurilor, experienţa mai mare, creşterea numărului celor ieşiţi din universităţi, deprinderea cu analiza critică a ideilor.

Dar la aceste trebuie să se fi adăogat şi aici o puternică împrejurare externă, care să fi introdus în judecata multor oameni una şi aceeaş notă caracteristică: nemulţumirea cu simpla formă literară şi căutarea unui fond de adevăr real, de sinceritate şi de competenţă.

Această puternică împrejurare externă credem că a fost calamitatea finanţiară şi economică izbucnită în anul 1899, şi nu încă deplin înlăturată în momentele de faţă. Seceta, recoltă rea s-au pomenit de mai multe ori în ţara românească; coincidenţa lor cu o situaţie anevoioasă a pieţei finanţiare din Europa nu va fi fost nici ea pentru prima oară de constatat, dar gradul excepţional la care au ajuns aceste nenorocite fenomene în decursul anului 1899, adaosul altei coincidenţe din politica noastră internă - căderea unui guvern liberal compromis şi instalarea unui guvern conservator insuficient - toate aceste au adus tânărul stat suveran la marginea unui abis, unde îşi putea pierde onoarea şi care în orce caz îi ameninţa demnitatea, dacă nu existenţa. Uşurinţa cu care pană atunci se putuseră contracta şi, în parte, risipi împrumuturile statului trecuse peste limite: de-abia prin o ultimă opintire se găseşte o scăpare momentană, în condiţii penibile, şi guvernul de atunci nu ştie să împiedice cel puţin umilirea ce i-o impune un aventurier străin.

De mult se ridicaseră glasuri izolate „în contra direcţiei de astăzi a culturei române", şi un studiu din *Convorbiri literare* de la 1868[1], violent în indignarea lui, atrăsese încă de atunci luarea-aminte asupra formelor goale ale „plebei de sus", cari nu se vor mai putea plăti din zilnica muncă a „poporului de jos".

[1] Vezi voi. I, pag. 143 şi urm.

La 1899 catastrofa s-a ivit; dar s-a ivit numai şi nu ne-a cotropit. Căci în cugetul tutulor oamenilor politici ai ţării noastre, de la cel mai neînsemnat ministru **pană** la cel mai neînsemnat deputat, fie conservator, fie liberal, s-a arătat deodată cu putere simţimântul de datorie şi hotărârea de a scăpa cu orce preţ onoarea statului. Toate jertfele cerute, impozite, reduceri şi suprimări, au fost aduse în timpul cel mai scurt, şi acum, după de-abia patru ani, o parte a vechei elasticităţi începe a se redobândi şi o parte a vechiului credit a se restabili[1].

Experienţa a fost amară, şi puţini oameni vor fi rămas în România cari să nu fi suferit direct sau indirect de nepilduita criză. Dar şi efectul experienţei asupra cugetelor generaţiei în care s-a întâmplat sperăm că va fi pentru un şir de ani din cele mai salutare. Judecata publicului s-a rectificat întrucâtva: retorica politicianilor superficiali întâmpină mai multă împotrivire; cererea unei conduceri a statului din partea oamenilor competenţi şi încercaţi devine mai simţită, şi toată manifestarea politică va fi de acum înainte ceva mai riguros examinată în prevederea rezultatelor practice. Viaţa noastră constituţională începe în sfârşit să fie serioasă; s-a deşteptat înţelegerea că îndărătul programelor şi discursurilor politice se ascunde o viitoare îndreptare sau o viitoare suferinţă şi că vorbele rostite în Corpurile legiuitoare se traduc uneori în fapte care alcătuiesc însăş istoria ţărei.

După această nouă măsură se judecă acum şi oratoria: discursul nu mai are trecere decât în măsura competinţii şi autorităţii celui ce-l pronunţă; îmbelşugatele înfloriri literare, afirmările nemotivate, necum frazele înşirate fără rost nu mai pot întâmpina vechea favoare, poate nici vechea indulgenţă.

Şi astfel, noi, publicul, am ajuns să simţim mai exact deosebirea valorilor parlamentare: ascultăm pe oratori, surâdem la retori şi râdem de limbuţi.

[1] însă la 1907 a izbucnit a doua catastrofă, mişcarea ţărănească, în parte din aceleaşi cauze de care vorbeşte studiul de mai sus.

PENTRU JUBILEUL DE 40 DE ANI AL REVISTEI „FAMILIA"

(27 mai 1904)

Este un fapt foarte îmbucurător că o revistă română a ajuns la al 40-lea an al existenţei sale şi, mai ales, că a putut trăi atâta timp în regatul ungar.

îmi aduc aminte de vorba unui german posomorât: noroc am avut totdeauna, dar fericit n-am fost niciodată.

Românul este înzestrat cu un cuget mai senin; el poate zice despre tot trecutul său: noroc n-am avut niciodată, dar fericit m-am simţit uneori.

Că „divul" Traian ne-a adus tocmai în Dacia şi ne-a lăsat într-o provincie aşa de expusă, încât Aurelian cu lumea oficială au şi părăsit-o după oarecare timp, n-a fost mare noroc. Dar că din nomolul migraţiunii atâtor popoare cari ne-au bântuit de atunci încoace s-a diferenţiat si s-a închegat neamul românesc în greaua luptă pentru existenţă, acesta este primul moment de fericire în istoria noastră.

Că situaţia geografică ne-a condamnat să stăm în drumul Islamului, când acesta a voit să treacă Dunărea spre cucerirea Apusului, n-a fost tocmai noroc. Dar că voievozii noştri în luptele lor cu turcii au ştiut să ne păstreze religia creştină şi să ne ţie astfel în legătură cu popoarele de progres ale Europei, e o nouă fericire în dezvoltarea noastră.

Că în secolul al 18-lea politica dinastiei Habsburg a încercat să ne aducă sub ascultarea papei de la Roma şi, neizbutind, ne-a împărţit în două, n-a fost noroc. Dar că din această încercare românii transilvăneni au ajuns în cetatea eternă, unde a reînviat în ei simţimântul gintei latine, revărsându-se apoi asupra noastră, a tutulora, aceasta a fost rara fericire care, dintr-o dezbinare religioasă, a înălţat neamul întreg spre o unitate de cultură naţională.

Şi cine ştie la ce viitor mai fericit ne va duce şi faptul că românii din Austro-Ungaria pentru jertfele lor de la 1848 au fost răsplătiţi cu dualismul de la 1867 şi cei din România liberă pentru vitejia lor de la Plevna cu tractatul de la Berlin.

Din toate vicisitudinile timpurilor să ne mângâiem cu adevărul: nu împrejurările dinafară hotărăsc, ci repercutarea lor în sufletul oamenilor.

Şi sufletul românului s-a arătat din cele tari.

RECENZIUNI LITERARE ŞI RAPOARTE ACADEMICE

I

QUINTUS HORATIUS FLACCUS: „ODE, EPODE, CARMEN SAECULARE",

traducere română în versuri de Dumitru Constantin Ollănescu, voi I al operelor complete ale lui Horaţiu (Bucureşti, Editura Socec, 1891)

(Articol dina. 1891)

Printre cei ce se mai ocupă de literatură, este lucru ştiut că d. D. C. Ollănescu traduce poeziile lui Horaţiu în româneşte. Cele mai multe din aceste poezii au apărut în *Convorbiri literare,* şi îndelungata lucrare a d-lui Ollănescu se vede că a ajuns acum la bun sfârşit: traducătorul ne prezintă într-un prim volum al operelor complete ale lui Horaţiu toate *Odele, Epodele* şi *Carmenul secular* al elegantului şi cu multă înţelepciune lumească înzestratului poet latin.

Totodată a apărut din volumul II într-o ediţie separată *Arta poetică (Ad Pisones).* Volumul II va mai cuprinde *Satirele,* iar volumul III, şi cel din urmă, *Epistolele* şi un studiu asupra lui Horaţiu.

Lucrarea d-lui Ollănescu este în orce caz foarte conştienţioasă. înţelesul cuvintelor este urmărit şi reprodus cu luare-aminte, caracterul general al flecarii poezii, epoca şi împrejurările concepţiunii ei sunt totdeauna arătate, numeroase note, compilate din întreaga literatură horaţiană a străinătăţii, explică amănuntele istorice, mitologice, genealogice etc. Literatura română se îmbogăţeşte cu o carte care pune şi pe cititorii

lipsiţi de cultura clasică în stare de a cunoaşte bine opera şi în parte epoca lui Horaţiu.

Traducerea d-lui Ollănescu este în versuri rimate, şi prin aceasta dă neapărat ocazie la vechea controversă, dacă e mai bine să se reproducă poezia clasică, latină şi greacă, în metrul ei antic sau e mai uşor asimilabilă timpului nostru prin ritmul şi rima limbelor moderne.

Puţinii cunoscători riguroşi ai clasicităţii şi mai numeroşii imitatori (fără judecată proprie) ai celor dintâi se vor pronunţa pentru forma antică lipsită de rime. Ceilalţi (şi după părerea noastră majoritatea) vor aproba pe d. Ollănescu, care a preferit să facă traducerea sa mai lesne primită de gustul modern, prezentând-o sub forma obişnuită a rimei.

In literatura noastră contimporană metrul antic a fost încercat de d. Bodnărescu în *Epigramele* sale scrise în hexametre, unele în distihe de un hexametru şi un pentametru. Ca probă pentru efectul ce-1 pot produce asemenea versuri, citâm din acest autor câteva exemple:

Draga-mi e tristă, albastra-i privire în lacrimi se stinge;
Fug în grădină; viola stropită cu rouă-i frumoasă.

*

Mii de primejdii aşteaptă la drumuri când noaptea nu-i lună,
Greu opinteşte pe cai călăuzul ş-ades nu cunoaşte
Câmpul în dreapta, pădurea din stânga, nu-n faţă cărarea.
Dară, iubito, pe-a *robilor* cale vin sigur la tine.

*

Draga de-ţi lauzi, să n-o asameni cu mândrele stele;
Că şi asar-am văzut una căzând de pe cer.

însă încercarea d-lui Bodnărescu pare a fi fost apreţiată numai în cercul restrâns al câtorva prieteni de la „Junimea" literară din Iaşi, în publicul cetitor a trecut nebăgată în seamă şi în poeţii mai tineri n-a găsit imitatori.

O admirabilă odă „în metru antic", una singură, o avem de la Eminescu. E scrisă în strofe de patru versuri trocheo-dactilice, se-nţelege nerimate, cu încântătoarea cadenţă a unui *versus adonicus* la sfârşitul fiecărei strofe:

Nu credeam să-nvăţ a muri vrodată;
Pururi tânăr înfăşurat în manta-mi,
Ochii mei înălţăm la steaua
Singurătăţii.

Când deodată tu răsărişi în cale-mi,
Suferinţă, tu, dureros de dulce!
Până-n fund băui voluptatea morţii,
Nendurătoare.

Jalnic ard de viu chinuit ca Nessus,
Or ca Hercul înveninat de haina-i;
Focul meu a-1 stinge nu pot cu toate
Apele mării.

De-al meu propriu vis mistuit mă vaiet,
Pe-al meu propriu rug mă topesc în flăcări...
Pot să mai renviu luminos din el ca
Pasărea Phoenix?

Piară-mi ochii tulburători din cale,
Vino iar în sân, nepăsare tristă;
Ca să pot muri liniştit, pe mine
Mie redă-mă!

Dar Eminescu este unic; a cere de la traducătorul lui Horaţiu să reproducă toate poeziile autorului latin în asemenea limbă şi ritm ar însemna a cere de la un traducător să zămislească în firea sa intimă toate feluritele dispoziţii sufleteşti ale altuia şi să le renască apoi, să le creeze din nou în o altă limbă -

lucru imposibil de la un modern la un antic. S-a putut face ceva analog de Schlegel pentru Shakespeare şi de Gildemeister pentru Byron cu ritmele şi rimele lor moderne, dar nu credem că s-ar putea face pentru un poet antic. Traducerea lui Homer în hexametrele germane ale lui Voss este înţepenită. Odele în metru antic ale lui Klopstock şi ale preacorectului Platen n-au încălzit publicul german şi au fost obliterate chiar de lirismul rimat al lui Heine şi al lui Lenau. Ba s-a întâmplat mai mult: anume, pentru Horaţiu a plăcut şi s-a răspândit traducerea germană a lui Gunther în versuri rimate. Cei ce cunosc limba germană vor putea judeca efectul din următoarele două strofe ale odei către Postumus[1] (II, 14):

Ach Postumus, es rinnt in schnellem Lauf
Der Jahre Strom! Der Stime dilstre Falten
Undjenes eisernen Geschickes Walten
Halt kein Gebet, kein Flechen auf.

Wir miissen von der holden Gattin scheiden,
Vom heimatlichen Herd, vom theurer Flur;
Kein Baum, den wir gepflanzt Cypresse nur,
Die trauernde, wird uns begleiten •

Departe de a se fi lăţit metrul antic chiar în literatura germană, cu toată cultivarea intensivă a clasicităţii încă din evul mediu pană astăzi, deveniseră din contră populare în evul mediu multe poezii latine modernizate prin adoptarea rimei. Se introduceau mai întâi cuvinte latine în poezii populare germane cu un straniu efect de rimă, d.e. în cântecul lui Huss:

[1] De ce-l numeşte d. Ollănescu *Postumius*} Ce e drept, numele obişnuit al multlăţitei familii este Postumius. Dar în Horaţiu, ca şi în Ovid, se găseşte şi versiunea Postumus, şi oda în chestie îl numeşte Postumus, fiindcă cuprinde în versul ei dintâi de două ori vocativul; *Postume, Postume,* ceea ce arată un nominativ Postumus, şi nu Postumius.

O, Johannes Huss,
Armer Dominus,
Seufzest ach und weh,
Armer Domine.

Sau în cântecul studenţilor germani de astăzi:

Tres faciunt collegium,
Zwei sitzen, einer geht herum etc.

Dar apoi întregi poezii latine se făceau rimate şi deveneau astfel populare. Cităm, d.e., următoarele versuri dintr-un *Fastnachtlied de* la 1414 nu fiindcă sunt deosebit de frumoase, ci fiindcă ajunseseră a fi foarte răspândite:

Edit nonna, edit clerus,
Ad edendum nemo serus.
Bibit iile, bibit illa,
Bibit servus cum ancilla,
Bibit abbas cum priore,
Bibit coquus cum factore.
Et pro Rege et pro Papa
Bibunt vinum sine aqua,
Et pro Papa et pro Rege
Bibunt omnes sine lege.
Bibuntprirnum et secundo,
Donec nihil sit in fiindo.

Mai amintim poeziile latine rimate, care se cântă astăzi în toate corporaţiile studenţilor germani; *Gaudeamus igitur, Dulce cum sodalibus, Mihi est propositum* etc.

După această predilecţie a gustului literar în veacul de mijloc şi mai ales în marea majoritate a contimporanilor noştri nu putem decât să aprobăm pe d. Ollănescu pentru adoptarea ritmelor şi rimelor moderne în traducerea lui Horaţiu- Ca dovadă de impresia produsă prin acest fel de traducere, citam aici oda XXI din cartea III, *Ad amphoram* (volumul d-lui Ollănescu, pag. 243):

UNEI AMPHORE

O, tu, amphoră iubită, născută-ntr-o zi cu mine,
Pe când Manliu consul sta,
De s-ascunde veselia or tristețea-n sân la tine,
Sau mânia de-ai purta,
Or nebunele amoruri sau ușorul somn coboară!
Căci orcum ne-ar amăgi,
In această zi ferice, Massicul, scumpa-ți comoară
Vrednic este-a ne-ndrăgi.
Vezi Corvinus poruncește, vin de-i toarnă-o cupă plină
De-al tău sânge-mbătrânit.
Și de darul tău n-ai teamă, deși lui Socrat se-nchină,
Căci va fi nemulțumit.
După cum se povestește, chiar bătrânul Caton, care
Fost-a om de cumpăt plin,
își dedea ades virtuții o focoasă-mbărbătare
Golind cupele cu vini
Tu înfrângi pe nesimțite printr-o blândă siluire
Cele mai trufașe firi,
Tu glumind poți da pe față a-nțelepților gândire
Și-a lor tainice simțiri.
Tu poți să redai speranța sufletelor răzbătute
De dureri și de nevoi.
Și din cei fricoși poți face, când îi lași să te sărute,
Oameni mândri și eroii
Iar noi vom ruga pe Bacchus și pe Venerea iubită,
Zâna dulcei desfătări,
Și pe gingașele Grații răsădite de ursită
A fi cuib de fermecări,
Ca izvorul tău să curgă nencetat tot plin de viață
La lumină de făclii,
Până când va pune-n goană Phoebus către dimineață
Cele stele argintiii

Ne mărginim la acest singur exemplu pentru a atrage mai bine luarea-aminte a cetitorilor noștri asupra publicării

d-lui Ollănescu. Se vede că misiunea d-sale de ministru al României la Atena îi lasă destul timp liber pentru a continua cu toată stăruința însemnata sa operă literară, şi nu strică tinerei noastre diplomaţii să se distingă prin asemenea lucrări. Dacă în lumea cea mare a politicei europene îi stă bine lui Gladstone să fie o autoritate pentru Homer, ne va fi şi nouă permis în sfera cea mică, *magna si licet componereparvis,* să ne bucurăm că un diplomat al nostru a ajuns să devie o autoritate pentru Horaţiu, cel puţin la noi.

Trebuie să mai adăogăm un cuvânt de laudă pentru executarea tipografică a noii publicaţiuni. Cartea se prezintă şi din acest punct de vedere în modul cel mai convenabil. Coperta e ilustrată cu o reproducere heliografică a capului lui Horaţiu, precum ni se pare după antica medalie contorniată (secol V?) din *Lconografia romană* a lui Visconti, pl. 13, no. 2.

II

POEZIILE D-LUI A. NAUM

Răspuns la discursul de recepţiune al d-lui A. Naum, cetit în Academia Română la 2 aprilie 1894, sub prezidenţa regelui

Sire,

Forma discursului de recepţiune şi răspunsului obligatoriu a împrumutat-o Academia noastră de la Academia Franceză (şi aci trebuie să mă opresc de la orce observare asupra acestei şi asupra altor împrumutări a căror oportunitate poate fi controversată).

O dată forma primită, cer voie de la maiestatea-ta să păzesc din obiceiurile acelui Institut francez şi regula ca răspunsul unui mai vechi „academician" la discursul „recipiendiarului" să se adreseze de-a dreptul acestuia şi să cuprindă, pe lângă relevarea meritelor literare sau ştiinţifice ale colegului nou ales, şi câteva notiţe biografice asupra lui.

Te rog dar,

Domnule şi iubite coleg,

să nu-mi iai în nume de rău dacă în treacăt voi atinge viaţa d-tale, cu toate că-mi este cunoscută extrema rezervă, aş putea

ziece timiditatea ce te caracterizează, şi care face din d-ta un fel de **ana% Xejojievov** printre scriitorii noştri contimporani.

Născut la Iaşi în ianuarie 1829 (înaintat în vârstă vii în mijlocul nostru, iubite coleg!), ai avut nefericirea să pierzi amândoi părinţii pe când erai încă în copilărie. Tatăl d-tale, român macedonean de origine, a agonisit din comerciul său o mică avere, care te-a pus în stare, după terminarea învăţământului secundar în Academia Mihăileană din Iaşi, să urmezi timp de 9 ani la şcolile mai înalte din Paris. Acolo, la Facultatea de Litere şi la College de France, ai dobândit acea cunoştinţă a clasicităţii antice şi a clasicismului francez, care transpiră în toate scrierile d-tale, ca şi din discursul de recepţiune ce ni l-ai rostit astăzi, care te-a îndemnat să traduci în româneşte *Arta poetică* de Boileau, *Philemon şi Baucis* de La Fontaine şi unele poezii de Andre Chenier, dar care nu te-a oprit să fii impresionat şi de lirismul scoalei romantice şi să ne traduci poezii de-ale lui Victor Hugo, Alfred de Musset şi Lamartine, **pană** şi contestabila comedie mai modernă a foarte contestabilului Fran^ois Ponsard.

Reîntors la Iaşi în anul 1865, ai găsit mai toată moştenirea risipită prin neîngrijirea celor ce te-au epitropisit şi te-ai ales numai cu o mică vie la Copou - mângâiere prea anacreontică pentru o epocă în care mulţi oameni îşi închipuiesc cu tot dinadinsul că religiunea şi poezia vor putea fi înlocuite cu economia politică.

Ai fost dar şi d-ta silit să-ţi asiguri traiul vieţei printr-o funcţiune, şi la vârsta de 39 de ani te vedem numit provizor al liceului din Iaşi, apoi profesor la Şcoala militară, şi astăzi propui şi literatura franceză în Şcoala normală superioară alăturată pe lângă Universitatea din Iaşi.

Profesor conştiincios şi respectat, ai rămas însă mai ales impresionabil pentru poezie şi din când în când ai căutat să-ţi exprimi impresiunile. Multe pagine ale *Convorbirilor literare* cuprind lucrări de ale d-tale, fie traduceri, fie poezii proprii,

şi chiar în numerele din urmă ale acestei reviste se publică epopeea eroicomică *Povestea vulpei.* Ce izvor de tinereţe este arta, chiar la vârsta de 65 de ani!

In afară de citatul poem, care nu a apărut încă întreg, lucrarea d-tale literară se rezumă în cele două volume tipărite la Iaşi în 1890, un volum de 452 pagine traduceri şi un volum mai mic de versuri proprii.

Traducerile sunt toate din limba franceză: obiectul lor l-am arătat mai sus. Trebuie să mai adaug însă în această rubrică *Toboşerul de la Arcola* şi cântul al patrulea din *Mireio* de Mistral, pentru a căror traducere juriul „Jocurilor florale" al felibrilor din Provenţa, cu prilejul serbărilor „latine internaţionale" de la Forlcalquier şi Gap, ţi-a oferit în anul 1882 un condei de aur „împodobit cu briliante", cum nu uită să observe anume raportul. Alecsandri, însărcinat să-ţi aducă acest dar din depărtare, 1-a însoţit cu cuvintele: *pour traduire* Mireille, *Uf aut une plume d'or.*

Fără a exagera importanţa întregului felibrigiu, n-am putut totuşi să trec cu vederea acest eveniment extrem din viaţa d-tale, dealtminteri aşa de retrasă.

Mai interesante pentru noi sunt propriile d-tale poezii. Pe volumul lor ai pus data 1878-1890. Va să zică, ele au fost concepute tocmai în vremea când mişcarea noastră literară era însemnată prin acea originalitate în care scriitorii noştri de frunte, pornind de la poezia poporală, s-au inspirat de viaţa naţională şi ne-au înfăţişat sub forma frumosului o realitate etnică, adecă ceea ce este şi cum simte românul după propria sa fire. *Pastelurile* şi *Ostaşii* lui Alecsandri, poveştile şi *Amintirile* lui Creangă, poeziile lui Eminescu - pentru a nu vorbi decât de cei încetaţi din viaţă, sunt manifestările acestei epoce de renaştere literară.

D-ta, în mijlocul unei asemenea mişcări, fiind în intime relaţiuni personale cu reprezentanţii ei de frunte, asistând chiar la înfăptuirea succesivă a operelor caracteristice, ai rămas în

poeziile d-tale credincios altui ideal, te-ai transportat în timpuri şi în locuri îndepărtate. Pentru d-ta, parte antic şi parte romantic, în razele luminei de astăzi tot *nox erat* (precum începi volumul d-tale de poezii); nu te trezeşti din *Aegri somnia,* scrii *In memoriam, Batil către Lidia, Batil către Lania, Spintarus către Lidia, Niobe,* apoi *Dona Clara, Don Podii, Dona Serafita,* mai scrii *o rugăciune* şi *câteva elegii* şi termini volumul cu *După o lectură din Horaţiu.*

Aşa cum ni se înfăţişează în întregul lor aceste poezii, ele sunt între altele şi un nou exemplu pentru a dovedi (dacă dovadă se mai cere) eroarea oarecum elementară a celor ce pretind că autorul este esenţial determinat în opera de artă prin mijlocul social contemporan. în concepţiunile artistice nu ai fost atins întru nimic de atmosfera noastră contemporană; din vechea Heladă, din Roma antică, din Spania cavalerească, din fabula medievală se inspiră poezia d-tale.

Atena! mandra culme! lăcaş alfiumuseţei!
învăţătoarea mamă, leagăn al libertăţei,
al Greciei odor!
Cetate fiară seamăn! Pe pragul tău odată
uitată sta midţimea, din lume adunată,
la glasu-ţi ştiitor!
Aici do?nni cuvântul cu dulce armonie,
şi marea elocvenţă, şi marea poezie,
şi artele divine!
Ştiinţa, înţelepciunea, ideea nemuririi,
înalta cugetare, nobleţă omenirei,
sunt daruri de la tine!

Şi acum reînviezi „antica sărbătoare a Greciei unite", Panatenea cea mare:

Vin şiruri de copile cu văl şi albe haine,
purtând în mâini patere şi vasele de taine,
metece servitoare;
vin mândre canefore, alese şi menite

s-aducă pe a lor brațe panerele umbrite
Zeiței domnitoarei

Lampadodromii sprinteni cu faclele lucioase,
gimnastii și atleții cu brațele vânjoase
și ceștii lucitori;
Se-ncepe mândra luptă. Atena e-n serbare,
împart judecătorii cununi nemuritoare
la cei biruitorii

Fâcliele aprinse cutreieră în fugă
și trec din mână-n mână cu imnele de rugă,
ce vesel auzeam!
Imaginea vieței! simbolul nemuririi,
a sufletului pară în sânul omenirei
trecând din neam în neam!

La dreapta se înalță în marea depărtată
Scheletul unui templu pe-o stâncă fulgerată,
o dorică ruină;
e Sunium! Aice... Platon odinioară
cu farmecul gândirei a scris întâia oară —
cereasca sa doctrină.

Și-a învățat pe lume să creadă, să spereze,
și omul după moarte tot încă să vieze;
un suflet el i-a dat,
pe care-n timpul nostru, nemernica știință
și cruda îndoială și trista necredință
în veci l-a sfărâmat!

Și tot așa încântă pe poet cu farmecul său melancolic *Italia străbună* și *Latium antic.*

De-aici porneau odată, pe căi nestrăbătute,
spre cele patru unghiuri a lumei cunoscute,

cu vulturii în cap
șifasce consulare, cohortele nenvinse;
acvilele romane cu aripile-ntinse;
sub soare abia încap.

De la britanul aspru, de lume despărțit
și pană la persanul și scitul necioplit
și negrul african
a Romei domnitoare se-ntinde-mpărăția!
Cu toți simțesc atunci puterea și tăria
calcâiului roman!

însă nu e monocord poetul nostru: uneori, deşi nu adese, îşi aduce aminte că în poezia veche există şi un Anacreon şi un Ovidiu (ce e drept, fără a merge cu gândul pană la realismul cinic al lui Aristofan, necum al fragmentarului Herondas) şi că în tradiţiunea medievală sunt multe urme de veselie robustă. Dar sfiicios precum este, mai ales aici îşi distanţează tema în timp şi în spaţiu, îşi îmbracă amorul în vestminte antice sau îl transportă în Spania, şi nu-şi permite veselia decât în fabula de animale.

Am citat titlul poeziilor *Batil către Lania, Spintarus către Lidia.* Cităm acum din *Dona Clara,* poate cea mai cunoscută din poeziile noului nostru coleg, câteva strofe:

Sub veranda elegantă de mătase vișinie,
ondulată de suflarea zefirului zburător,
stă la umbră, gânditoare, pe unjâlț de iasomie,
Dona Clara și îngână o romanță de amor.

N-a zâmbit pe lume încă o guriță mai frumoasă,
nici văzutu-s-a vreodată un picior mai mititel,
și Murilo, de-ar mai face pe madona cea faimoasă,
negreșit pe Dona Clara ar lua-o de model!

Dona Clara de la faen, o minune andaluză:
ai săi umeri sunt de fildeș, sânul ei curat de crin.

Dar ce are de e tristă, şi pe rumena ei buză
veşnic stă mâhnirea neagră, veşnic zboară un suspin?

„Dona Clara, zic vecinii, tot mâhnită acum este...
de când bravul Don Fernando a plecat la oaste ieri;
ce blestem mai sunt pe lume şi războaiele aceste...
câţi viteji nu pier în ele şi câţi nobili cavalerii"

Şi-a luat cu el pe pagiul Don Paez din Alcantara...
De când a plecat la oaste Don Fernando, soţul său,
câte lacrimi noaptea,-n taină, întristata Dona Clara
a vărsat pe-a ei dantele... ştie numai Dumnezeul

Dar ce tropot se aude pe paveaua sunătoare?
Pe-o cavală din Murcia despre porţile de Fez
ca un fulger zboară-n spaţiu, aducând cu el scrisoare...
pentru Dona Clara, sigur, pagiul tânăr Don Paez.

Madrilenele aleargă la balcoane, la ostreţe:
„Don Paez din Alcantara! ieşiţi, fete, să-l privim!
ca o trestie-al lui mijloc, bucle blonde şi musteţe,
a lui pinteni sunt de aur, parcă e un heruvim!"

Pagiul intră, se închină cu genunchiul în pământ,
numai ochii săi se mişcă... ce au însă amândoi?
Dona Clara-nmărmurită nu rosteşte un cuvânt,
Don Paez îi dă scrisoarea şi porneşte înapoi.

Ce se întâmplă acum nu vă aşteptaţi să v-o spuie rezervatul nostru poet cu naivitatea antică. Aici devine mai ales medieval mistic, şi ne învăluie toată istoria în razele tremurătoare ale lunei:

Dar ce umbră se strecoară sub veranda vişinie?...
A săltat ceva în aer?... A zburat ceva de vânt?
Noaptea ochiul te înşală... poate-o stafie să fie...
licurici, fantome, trestii, or un pinten de argint...

O! E luna, luna brează,
curioasă,
şi cumătră... cu-a ei rază
imitează
chiar în nopţile senine
pe or cine!

Cu-a ei gene argintii
luna brează,
imitează
bucle creţe,
şi musteţe,
trestii, pinteni aurii!

Curioasă
se aşează
luna brează
cu-a ei raze
indiscrete
pe părete;
se coboară
pe covoare,
şi străbate prin zebrele,
şi cu-ncetul se lăţeşte,
de colanuri se lipeşte,
şi prin colţuri se ascunde,
or şi unde,
şi se-ndeasă prin perdele,
sub alcovuri se aşterne
pe sub perne!...
Ochiul său cel argintiu
se încurcă prin dantele,
sparge gratiile grele,
când e colo, când e ice,
duh zburdalnic, licurice,
parc-ar fi un argint-viu!

Al e luna, luna breazā,
curioasă
și cumătră... cu-a ei rază
imitează
chiar în nopțile senine
pe orcine!

Pentru a completa această mică schiţă prin ultima trăsătură, termin citările cu *prologul* din epopeea eroicomică *Povestea vulpei*. La vârsta de 63 de ani începe poetul să o scrie, şi o scrie în alt ton decât poeziile anterioare. Din valurile lumei se află acum cu desăvârşire retras în portul liniştit al unei vieţi fără pretenţiuni şi, simţindu-se în siguranţă, îndrăzneşte să lase mai liber zborul unei vesele satire:

Când Adam de-a sa soție ca tot omul înșelat,
Din opritul pom să guste nu s-ar fi alunecat,
El și azi fără de grije, fericit și-n abundență,
N-ar fi cunoscut pe lume lupta pentru existență!
Oare-așa a fost să fie?... Ce-i lipsea în Paradis?!
Din locașul acel falnic azi căzut ca dintr-un vis,
Viața lui e o tortură! Spini și mărăcini în cale,
Ia priviți-l cum trăiește prin sudoarea frunții sale!

Spun legendele antice că a lui Adam cădere
După mulți ani de osândă n-a fost făr de mângâiere,
Că făcându-i-se milă într-o zi lui Dumnezeu
De întâia sa făptură, chemă pe îngerul său
Și luă cu a sa mână din pădurile cerești
Un toiag de-acela care, dacă apele lovești,
Ies din ele prin minune mii de viețuitoare,
Omului pentru viața blânde și mult priitoare.

Cum luă Adam toiagul, repede pe țărm sosește
Și mai repede pe mare cu toiagul sfânt lovește,
O minune!... iese-o oaie!... oaie gata de-a făta,
Bietul om, de bucurie, a început a și cânta!

O să am de-acuma cașuri, lapte bun și proaspăt unt,
Buturi de berbece fripte, lâna moale-n lor de prunt!
Tot ce-i bun pe lângă casă, toate și cu prisosință...
Iarăș binecuvântează Domnul a mea locuință.
Astfel zice. Eva însă, veșnic cum o știți, țâfnoasă,
Îi aruncă o privire de dispreț și... mânioasă,
Nu-i răspunde, dar s-aruncă... ia toiagul și lovește;
Marea limpede se schimbă, un val negru se ivește.
O minune!... Un lup iese de sub valurile sure,
Repede, înșfacă oaia și cu ea fuge-n pădure.
Era se înfuriază!... Omul plânge și suspină!
- Dați-mi oaia!... strigă jalnic. Dați-mi oaia mea cea plină!
Nime-aice nu-mi ajută!... Dați-mi oaia înapoi!
Peste-un an, cel mult, desigur, turmă-aș fi avut de oi!
Ce-ați lăsat să-mi ieie oaia! - Ia toiagul și lovește,
Marea se înseninează, unda repede sosește;
O minune!... un câne iese de sub valurile sure,
Câne zdravăn, mândru, harnic și aleargă-nspre pădure,
Câne păzitor de casă, câne păzitor de oi,
Mușcă lupul, scapă oaia și-o aduce înapoi.
Oaia la Adam aleargă, el o ia și o sărută,
Doamna Eva lângă apă tot pufnește și strănută,
Nu se lasă, ia toiagul, mai lovește mânioasă;
Un stol negru de lăcuste zbor pe marea zgomotoasă!
Dar Adam iar bate apa!... de sub norii trecători
Ies trimișii primăverei, cocostârcii călători.

De atunci avem pe lume tot ce-i bun și tot ce-i rău,
Însă răul e mai mare — știe numai Dumnezeu!
Ce-a ieșit de sub toiagul lui Adam e bun și blând,
Ce-a ieșit de sub al Evei, numai spaimă insuflând.

În sfârşit, văzând minunea, căci minunea e vădită,
Falnica străbuna noastră înciudată, umilită,
Blestemând toiagul sacru, blestemând atâta muncă,
Rupe în bucăţi toiagul şi în mare îl aruncă!
Atunci se văzu pe ape o imensă rânjitură!
Ce e bestia aceasta? Este-o nouă creatură.
Ea nu fuge, ci din contră, sfiicioasă şi spăşită,
Ochiul tainic, coada strânsă şi spinarea copleşită,
Timidă şi nepătrunsă, labele pe piept crucite,
Ea păşeşte, se închină şi cu buze ipocrite:
— Dumnezeu atotputernic să vă binecuvânteze.
Nobila voastră prăsilă pe pământ să o păstreze.
Zice ea, în ceruri pace şi-ntre voi bună voire,
— Iadul râde — sunt venită pentru-a voastră fericire.
De-acum ura să lipsească şi urgia dintre fraţi,
— Cine-i bestia aceasta? — E vulpoiul. Salutaţii
Adam crede şi se pleacă, ca sub pomul cel oprit,
Inc-o dată pică jertfa spiritului ipocrit.
Eva-mbrăţişează vulpea şi, zâmbind cu viclenie,
Zice-n taină mulţumită: — Tot pe-a mea a fost să fie!

Iubite coleg,

Am căutat să scot la iveală deosebitele feţe ale operei d-tale poetice, şi dacă întru aceasta am adus mai multe şi mai lungi citate decât este obiceiul, am făcut-o pentru a preciza mai bine caracterul d-tale literar înaintea acelor auditori cari nu au avut timpul să se ocupe de întreaga noastră mişcare literară şi cărora le vei fi rămas prea puţin cunoscut.

Căci opera d-tale nu este din acele ce se impun atenţiunii tutulor. D-ta, care însuţi ştii să preţuieşti fără rezervă sinceritatea şi eşti şi prea pătruns de acel spirit al societăţii „Junimea", din care făceai parte şi care, în deosebire de cele ce s-au zis asupra-i, se distingea tocmai prin cea mai aspră critică a lucrărilor membrilor săi, pentru a nu-mi recunoaşte dreptul şi chiar datoria de a judeca valoarea relativă a poeziilor d-tale, abstracţiune făcând de orce colegialitate academică şi de orce

prietenie. Nici Academia, nici vreo altă institutiune publică a unui popor nu poate autoriza linguşirile banale, şi strictul adevăr exprimat în formă cuviincioasă, dar exprimat după întreaga şi bine chibzuita convingere, trebuie să ne călăuzească pe toţi şi întru toate.

Da, opera d-tale nu este din acele ce se impun atenţiunii obştei. Cadrul arhaic al multor poezii ale d-tale, felul rafinat de religiozitate şi de melancolie al mai tutulor se adresează la un gen restrâns de cetitori, abat poezia de la calea cea mare a emoţiunii generale şi etern omeneşti, o duc pe poteca unor predilecţiuni prea individuale, şi chiar cei ce te urmează cu plăcere pe acest drum se opresc uneori miraţi de cotiturile lui.

Şi totuş, lucrarea d-tale, întreaga atmosferă din care trăieşte, poartă semnul unei înălţimi de care se cuvine să ne dăm seama mai ales în vremea de astăzi. Este înălţimea la care te-a ridicat, şi la care ridică şi pe cititorii d-tale, acea curată aspirare ideală ce pururea te-a însufleţit.

Nicăieri şi niciodată nu ai făcut operă tendenţioasă, nu ai vânat scopuri practice în afară de menirea artei, nici nu ţi-ai înjosit lira în urmărirea intereselor materiale. Acea *auri sacra fames,* care începe să bântuie pe unii autori din tânăra generaţiune, nu te-a atins. Ai fost totdeauna deasupra cetei de scriitori care de-abia ţin condeiul cu o mână şi cu ceailaltă o şi întind spre câştig, care cred că numai cestiunile de capital şi de salariu pot să mişte omenirea şi care, sub cuvânt de proletariat intelectual, vor să facă şi arta proletară şi cerşetoare. Ai rămas nemolipsit de această vremelnică rătăcire a unor spirite, ai rămas în toată activitatea d-tale literară un *idealist.*

Pentru dumneata^ ca şi pentru noi, arta are în sine însăş toată valoarea ei; precum este creată din entuziasm impersonal, aşa trebuie să şi deştepte o emoţiune dezinteresată; întru aceasta stă înalta ei moralitate. Frumoasele cuvinte, păstrate în ruinele unui templu roman din regiunile Cartaginei, arta adevărată

le poate adresa tutulor celor ce se apropie de ea şi sunt în stare să o priceapă: *bonus intra, melior exil*

Şi fiindcă *ideală* este şi menirea Academiei Române, fii cu această însuşire principală a d-tale binevenit în mijlocul nostru, pentru ca să întărim cu toţii împreună o credinţă fără de care nu este de închipuit viitorul unei naţiuni de cultură.

III

POEZIILE D-LUI OCTAVIAN GOGA

Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (1906)

Poeziile d-lui Octavian Goga au avut darul să deştepte o deosebită luare-aminte a publicului român. Mai toate ziarele şi revistele noastre le-au consacrat dări de seamă amănunţite, şi unele din ele văd în apariţia noului volum „evenimentul literar" al anului din urmă.

Efectul produs asupra marelui număr de cetitori credem că provine mai întâi din forma frumoasă în care autorul a ştiut să exprime cuprinsul „patriotic" al multora din versurile sale. în adevăr, emoţiunile ce le simte şi ce ni le transmite tânărul poet sunt izvorâte din viaţa naţională a acelei părţi a României în care s-a născut şi în mijlocul căreia a trăit, din viaţa românilor transilvăneni în faza ei de astăzi, caracterizată prin lupta împotriva tendinţelor de asuprire etnică predominatoare în statul lor.

Ce e drept, patriotismul, ca element de acţiune politică, nu este materie de artă, oricâte abateri s-au comis şi se mai comit în contra unei regule aşa de simple. Mai ales cei ce n-au destul talent literar caută să-şi acopere lipsa prin provocarea

unor dispoziţii sufleteşti foarte importante în alte priviri, dar nu în cele estetice.

Cu toate acestea, patriotismul este în inimile sincere, în afară de orce tendinţă politică, un simţimânt adevărat şi adânc, şi întrucât este astfel, poate fi, în certe împrejurări, născător de poezie.

Şi în asemenea împrejurări excepţionale ne pare a se afla autorul nostru când, într-o parte a poeziilor sale, reprezintă şi rezumă iubirea şi ura, durerile şi speranţele unui neam ameninţat în existenţa sa.

La noi sunt codri verzi de brad
Şi câmpuri de mâtasâ;
La noi atâţia fluturi sunt
Şi-atâta jale-n casă;
Privighetori din alte ţări
Vin doina să ne-asculte;
La noi sunt cântece şi flori
Şi lacrimi multe, multe.

Pe boltă sus e mai aprins
La noi bătrânul soare,
De când pe plaiurile noastre
Nu pentru noi răsare...
La noi de jale povestesc
A codrilor desişuri,
Şi jale duce Murăşul
Şi duc tustrele Crişuri.

Aşa ne spun cele dintâi strofe ale poeziei *Noi,* iar în *Oltul* se personifică amintirea trecutului şi răzbunarea viitorului, tot cu prilejul unei ape curgătoare, care atrage cu atât mai tare pe poet cu cât valurile ei se duc spre ţărmurile binecuvântate ale României libere.

De mult, în vremi mai mari la suflet,
Erai şi tu haiduc, moşnege,

Când domni vicleni jurau pe spadă
Să sfarme sfânta noastră lege;
Tu, frate planşetelor noastre
Şi răzvrătirii noastre frate,
Urlai ţăriilor amarul
Mâniei tale-nfricoşate.

Slăvite fărmituri a vremii,
De mult v-am îngropat văleatid...
Neputincios pari şi tu astăzi -
Te-a-ncins cu lanţuri împăratul.
Ca unda ta strivită, gemem
Şi noi, tovarăşii tăi buni.
Dar de ne-om prăpădi cu toţii,
Tu, Oltule, să ne răzbuni!

Să verşi, păgân, potop de apă
Pe şesul holdelor de aur;
Să piară glia care poartă
înstrăinatul nost' tezaur;
Ţărâna trupurilor noastre
S-o scurmi de unde ne-ngropară
Şi să-ţi aduni apele toate,
Să ne mutăm în altă ţară!

Dar unde se vede arta scriitorului, nu este în patriotismul simţit, ci în manifestarea lui mănţinută în dreapta măsură a frumosului. D. e., strofa citată mai sus nu întrebuinţează vorbe exagerate „în contra tiranilor barbari", ci zice numai:

Neputincios pari şi tu astăzi —
Te-a-ncins cu lanţuri împăratul,

şi cu cât expresia e mai măsurată, cu atât impresia e mai adâncă. Vechiul adevăr: prin strigăte violente se risipeşte emoţiunea şi dispare, prin vorba stăpânită se păstrează şi creşte.

Şi poate, cea mai frumoasă strofă a mult admiratei poezii este aceea în care o privelişte descrisă ne încântă în afară de nota specială a patriotismului:

La sânul tău vin în amurguri
Sfioase fetele fecioare,
Şi dimineaţa vin neveste
Cu şorţul prins de cingătoare.

Şi vin păstori cu ^
Din fluier povestindu-şi dorul,
Şi câte cântece şi lacrimi
Nu duce valul, călătorul...

Numeam mai sus „excepţionale", împrejurările în cari patriotismul a devenit unul din izvoarele poeziei d-lui Goga şi-1 inspiră în modul cel mai firesc. Dovada stă în aducerea şi descrierea unor figuri obişnuite din viaţa poporului, cari însă câştigă deodată - pe lângă valoarea şi menirea lor normală - o însemnătate, am putea zice o iluminare şi strălucire extraordinară, ce nu se poate explica decât din aprinderea luptei întru apărarea patriotismului naţional.

Românul din regatul maghiar vede în preotul său nu numai un propovăduitor al religiei, ci mai ales un apostol al naţionalităţii; în învăţătorul şi în învăţătoarea sa („sfielnica, bălaia dăscăliţă") pe strejarii cari îi păstrează comoara limbei şi a istoriei româneşti ca o armă de apărare; în plugarul, cu tăria şi hărnicia lui, în deosebire de târgoveţul părtaş al unei administraţii duşmane, o garanţie a existenţei sale etnice; în lăutarul şi cântăreţul de la sat, în opoziţie cu cel înstrăinat din oraş, pe omul ce-i însufleţeşte şi-i răspândeşte cântecele naţionale.

Pe când la noi, în regatul român, nici preotul, nici învăţătorul nu au misiunea specială de a apăra neamul în contra vreunei stăpâniri vrăjmaşe, nici între plugar şi târgoveţ, între cântăreţul de la sat şi cel de la oraş nu există contrast în privinţa

dezvoltării naţionale; şi nici lăutarul nu mai este păstrătorul exclusiv al cântecelor populare.

Şi acum înţelegem şi simţim împreună cu poetul când zice:

CÂNTĂREŢILOR DE LA ORAŞ

Voi n-aveţi flori, nici cântece, nici fluturi
Căci soarele în ţara voastră moare.
Voi în deşert cerşiţi pe-a voastră strună
Din cerul sfânt o rază să coboare.
Efrig la voi şi moartă-i strălucirea
Cetăţilor cu turnul de aramă,
Bieţi cântăreţi cu aripile frânte,
în alte zări cuvântul meu vă cheamă...

Să piară umbra zidurilor negre
Ce-ntunecă cântarea noastră sfântă,
Curatul chip al farmecilor firii
Să scânteie când glasul nost' cuvântă,
Căci Dumnezeul neamurilor toate,
Subt strălucirea mândrei bolţi albastre,
în codrii verzi şi-n negrele ogoare
A semănat nădejdea vieţii noastre...

Mai accesibilă gustului obştesc va fi - în înţelesul celor arătate în rândurile precedente - înfăţişarea preotului şi a plugarului ca figuri patriotice.

Apostol îl şi numeşte poetul pe bătrânul popă, care „de cârjă sprijinit răsare la portiţă":

Moşneag albit de zile negre,
Aşa îl pomenise satul,
Pe pieptărelul lui de lână
Purtând un ban de la-mpăratul.
Domol în mijloc se aşează,
Şi sprijinind încet toiagul,
Clipind din genele cărunte
începe-a povesti moşneagul...

întreg norodul ia aminte
Şi-ascultă jalnica poveste.
Şi fusul se opreşte-n mâna
Induioşatelor neveste.
Moşnegii toţi fărâmă lacrimi
Cu genele tremurătoare,
Aprinşi feciorii strâng prăseaua
Cuţitului din cingătoare.

Din cetăţuia strălucirii
Coboară razele de lună
Şi pe argintul cărunteţei
Din aur împletesc cunună.
- Cuvine-se hirotonirea
Cu harul ceriurilor ţie,
Drept vestitorule apostol
Al unei vremi ce va să vie.

Şi în poezia *Plugarii* ne zice:

La voi aleargă totdeauna
Truditu-mi suflet să se-nchine,
Voi singuri străjuiţi altarul
Nădejdii mele de mai bine.

Când doarme plugul pe rotile,
în pacea serilor de toamnă
La voi coboară Cosinzeana,
A visurilor noastră doamnă.
Vin crai cu argintate coifuri
Şi-n aur zânele bălaie —
Atâta strălucire-ncape
In bordeiaşul vost' de paie.

Fraţi buni ai frunzelor din codru,
Copii ai mândrei bolţi albastre,
Sfinţiţi cu lacrimi şi sudoare

Ţărâna plaiurilor noastre!
Din casa voastră, unde-n umbră
Plâng doinele şi râde hora
Va străluci odată vremii
Norocul nost' al tuturora.

Şi aşa de firesc şi de puternic este aici simţimântul poetului, încât el înalţă şi nobilitează figuri şi expresii cari în alte împrejurări s-ar împotrivi la orce încercare de poezie în limba românească. Un lăutar poate fi poetic de la sine, şi ce simpatie duioasă deşteaptă „Barbu lăutaru" în cântecelul lui Alecsandri!

Dar un lăutar ţigan cu numele Nicolae, în prescurtare Laie - care-ţi aduce aminte de ţigan de laie - şi încă un lăutar ţigan Laie căruia îi lipseşte un ochi: o asemenea figură cu asemenea însuşiri şi cu asemenea metehne ar părea imposibilă într-o poezie sentimentală. Şi totuş, ascultaţi cum ştie să ne povestească autorul:

LA GROAPA LUI LAIE

Am venit să-ţi spun o vorbă
Azi, când pleci în ţări mai bune,
Niculae, Laie Chioru,
Cântăreţ din patru strune.

Du-l cu tine meşteşugul
Care ne-ntărea soboru,
Meştere a nouă sate,
Lăutare Laie Chioru!

Unde nori-şi ţin popasul,
în lăcaş de mărgărint,
Sade Domnul cu Sâmpetru
La o masă de argint.

Tu să-ţi pleci uşor genunchii
Şi uşor să-ţi pleci grumazul,

Şi pe umerii vioarei
Tu să-ţi laşi domol obrazid.

Şi să cânţi un cântec, Laie,
Cum se cântă-n sat la noi
Când se tânguie ciobanul
După turma lui de oi.

Povesti-va atunci struna
înălţimilor albastre
Vremea lungă cătă jale
Scris-a-n sufletele noastre.

S-ar întuneca pământul
C-ar veni, veni, ţigane,
Toate stelele s-asculte
Glasul strunei năzdrăvane.

Blând zâmbire-ar Milostivul,
Iar din geana lui de-argint
Lacrâmi-ar cădea-n adâncul
Norilor de mărgărint.

Ni s-ar stinge-atunci necazul
Ce de mult ne petrecea;
între stelele de pază
Am avea şi noi o stea!

Când suntem mişcaţi de puterea unui limbagiu poetic care e în stare să dea cetăţenia literară şi unor nume proprii aşa de familiare; când mai cetim strofe ca acestea:

Domol purcede glas de schije
De la clopotniţa din deal,
Să povestească lumii jalea
înstrăinatului Ardeal,

Şi câtor cântece la joc
Ţineam cu glasul meu ison,
De câte ori am spus povestea
Lui Alisandru Machidon!

Şi ca un cântec, cum s-a stins
Frumoasa mea copilărie
Şi dragostea de două veri
Cu fata popii Irimie,

ne aducem aminte de farmecul poeziilor lui Eminescu, în care pentru întâia oară s-a ivit această particularitate ca un criteriu de măiestrie limbistică.

Am citat atâtea exemple din volumul de care ne ocupăm pentru a lămuri, precât ne este cu putinţă, cele zise despre elementul „patriotic" al multora din poeziile d-lui Goga, despre simţimântul de care sunt purtate şi despre forma în care sunt plăsmuite.

Ceea ce ne întăreşte impresia că în tânărul autor avem un poet dintre cei chemaţi şi aleşi este şi alt şir de poezii, care n-au a face cu patriotismul, ci sunt din veşnicul tezaur al emoţiunilor omeneşti, poeziile de veselie, de amor, de întristare intimă.

Puţinele exemple ce le mai adăogăm pentru a întregi caracterizarea noului scriitor le începem cu unul din „cântecele" sale:

Mă crâşmare Niculae,
Ce mai zici de lumea asta?
Dumnezeu să-ţi ţie vinu
Şi norocu şi nevasta!

Cum mai umblă târgurile?
Ţi-i cam acru vinul, vere,
Dar ţi-e harnică nevasta,
Arz-o focul de muiere!

Bea şi tu cu mine astăzi,
Că eu beau să-mi stâmpăr doru.
Parcă-i alta lumea, vere,
Când ne zice Laie Chioru.

Laie Chioru — bată-l Domnul -
El nu vede toate cele;
Din lăută două ştie:
Una-i dor şi alta-i jele.

Când de dor ne zice Laie,
Tremură cupa pe masă;
Când de jele cântă Laie,
Zboară cupa pe fereastră.

Şi-aş aprinde-atuncea satu,
Sâ-l văd pară vâlvătaie...
Ochii vineţi foc să-i arză,
Măi crâşmare Niculae.

Dacă am adus ca exemplu şi această poezie, este anume pentru veselia ei zburdalnică, exprimată în forma cea mai potrivită şi ca vorbă, şi ca ritm, şi ca licenţă de rime („masă - fereastră", „cele - jele", terminate însă cu biruitoarea împărecbere „vâlvătaie - Niculae"). Fireşte că asemenea versuri, având puterea sugestivă a cântecelor noastre populare cu minunata „frunză-verde", din care saltă adeseori aceeaş voie bună şi îndrăzneală, nu sunt pe placul celor deprinşi cu unele *mievrerii* moderne, şi aici cuvântul franţuzit este poate singur la locul lui, nici al celor stăpâniţi de paradigmele clasicismului străin învăţat la şcoală. Dar poezia noastră n-are a face cu efeminarea scrierilor decadente, precum n-are a face cu vreo tradiţie de regule înţepenite; ea este de-a dreptul izvorâtă din cântecele populare şi având aici o accentuare de cuvinte mult mai variată decât o are, d. e., limba franceză cu perpetua intonare a silabei din urmă, a devenit mai pronunţată în ritmul

ei şi mai liberă în rimele ei. Aşa este şi aşa trebuie să rămâie, păstrându-şi aerul de sănătate şi de vigoare şi ferindu-se de parada cu un exotism neadaptabil.

Nota populară este cu atât mai bine venită în poeziile d-lui Goga cu cât autorul se arată, dealtminteri, înzestrat cu acea cultură generală mai înaltă, care distingea şi pe Eminescu şi a cărei lipsă se simte din îngustimea de vederi şi din prematura lâncezire a unora din poeţii cei mai lăudaţi ai literaturei noastre actuale.

Ca să mai dăm un exemplu de poezie glumeaţă, reproducem pe cea mai scurtă, cu următoarele două strofe uşoare:

Lună, lună, stea vicleană,
Neam de fire de vădană,
De ce dorurile mele
Spusu-le-ai la stele?

Stelele sus călătoare,
Fete mari clevetitoare,
Mi-au spus vântului oftatul
Şi mă ştie satul.

Le-am citat şi pe acestea, mai ales fiindcă vin de la un poet transilvănean şi-1 deosebesc de unii din compatrioţii săi, al căror stil este adeseori greoi şi pedant.

Un ultim exemplu, şi am terminat multele, poate prea multele citaţii:

TOAMNA

Văl de brumă argintie
Smălţuitu-mi-a grădina,
Firelor de tămâiţă
Li se usca rădăcina.

Peste creștet de dumbravă
Norii suri își poartă plumbul.
Cu podoaba zdrențuită
Tremură pe câmp porumbul.

Și cum de la miazănoapte
Vine vântul fără milă,
De pe vârful surei noastre
Smulge-n zbor câte-o șindrilă.

De vifornița păgână
Se-ndoiesc nucii, bătrânii,
Plânge-un pui de ciocârlie
Sus pe cumpăna fântânii.

Îl ascult și simt subt gene,
Cum o lacrimă-mi învie:
— Ni se-aseamănă povestea,
Pui golaș de ciocârlie.

Pe când la poeziile vesele autorul lasă expresiilor frâul mai liber, la cele triste, ca și la cele patriotice, este mai cumpătat în manifestare. Căci de nota tristeţei şi de nota patriotismului s-a cam abuzat în literatura noastră. Cei ce râvnesc la muze cred că trebuie să pară numaidecât melancolici şi dezamăgiţi, şi, privind veselia ca ceva inferior, vor să arate cu orce preţ suferinţe sentimentale şi dureri patriotice. De aici multă simulare şi declamaţie. In aceste împrejurări exuberanţa d-lui Goga la veselie este o reacţiune salutară, iar înfrânarea la tristeţe, un merit deosebit: credinciosul, în sfiala lui, se teme de profanarea celor sfinte.

Dacă din testamentul lui Năsturel-Herescu, în puterea căruia suntem chemaţi a da astăzi premiul pe anul 1906, se constată că răposatul întru fericire fondator avea mai cu seamă „în vedere scrieri de pură literatură română, în proză şi în

versuri, precum poeme, drame şi comedii serioase - mai ales subiecte naţionale - şi orce alte opere de înaltă literatură", atunci Academia Română în cazul de faţă nu-şi poate îndeplini mai bine datoria de a executa voinţa testatorului şi misiunea de a încuraja literatura română decât acordând pentru acest an premiul Năsturel-Herescu volumului de poezii al d-lui Octavian Goga.

Fevruarie 1906

IV

POVESTIRILE D-LUI M. SADOVEANU

Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (1906)

Schiţele d-lui Mihail Sadoveanu, atât cele relative la războiul de la 1877, cât şi cele publicate sub titlul *Povestiri, Dureri înăbuşite* şi *Crâşma lui Moş Precu* sunt creaţiuni de o puternică originalitate, inspirate de intuiţia exactă a unor tipuri felurite, luate de pe toate treptele societăţii noastre, mai ales dintre ţărani şi micii târgoveţi, şi exprimate într-o formă perfect adaptată mijlocului social descris.

Mărginind darea de seamă la cele 15 nuvele cuprinse în volumul *Povestiri,* vom face o scurtă analiză a unora din ele, încercându-ne să scoatem la iveală însuşirile literare care ne-au părut mai caracteristice pentru autorul nostru.

în cele 9 pagine intitulate *Ionică,* povestitorul este „feciorul vechilului din Liteni", care începe aşa:

„Umblasem o zi întreagă, în ajunul Sfântului Vasile, ca să găsesc un iepure pentru Anul Nou; o zi întreagă pe dealurile spulberate de viscol, prin văi, în care vânturile grămădiseră troiene pe marginea pâraielor îngheţate, prin zăvoaie pustii. Colindasem zadarnic, fără câne. Rareori, călcând ceasuri pe urme,

mă apropiam de vreun culcuş, dar sălbătăciunea mă simţea de departe, izbucnea şi se întindea ca o săgeată pe omătul albăstrui, în salturi repezi, cu urechile pe spate. Seara se lăsa repede, şi mă apucă în pustietatea de zăpadă flămând şi trudit - aşa de trudit, încât de-abia îmi mişcăm picioarele."

Deodată se mai aud şi urletele depărtate ale unui lup. Tânărul vânător o ia înspăimântat la goană, dar în curând se trezeşte în locuri cunoscute, lângă podul Şiretului, care „scârţâie jalnic din încheieturi" sub izbirile viforului. Pe celălat ţărm e coliba podarului, în care intră acum vânătorul, primit, ospătat şi adăpostit de bătrânul podar cu nevasta, şi pe când fiul vechilului din Liteni, fericit că a scăpat de primejdie şi de trudă, aţipeşte la căldura sobei, moşneagul şi baba îşi aduc aminte de propriul şi unicul lor fiu Ionică, pe care „1-a înghiţit pământul" de multă vreme şi simt în mijlocul singurătăţii în care i-au apucat bătrâneţele o duioasă mulţumire că-şi mai petrec şi ei o dată noaptea Anului Nou cu un oaspe în colibă, care le aminteşte pe fiul dispărut.

„- Cum îl cheamă? şopti baba. Uite, moşnege, seamănă cu Ionică al nostru.

- Nu ştiu, răspunse moşneagul, parcă eu pot să-mi aduc aminte de toate celea?

- Poate îl cheamă Ionică, zise baba pe gânduri. Tot aşa era şi al nostru, voinic şi înalt; dar parcă era mai frumos.

Moşneagul dădu din cap şi nu răspunse; baba oftă."

Apoi între moşnegi mai continuă domol vorba despre Ionică al lor, până când adorm şi ei. Iar vânătorul îşi sfârşeşte povestirea a doua zi: „Târziu, m-am deşteptat însetat, cu capul greu. Moşnegii dormeau alături, pe patul larg; o lumină slabă cădea de pe geam pe obrajii lor galbeni. Dormeau aşa de liniştiţi şi de nemişcaţi, parcă erau morţi. începui să mă gândesc la petrecerea de acasă şi nu ştiu cum, nu-mi părea rău că am petrecut Sfântul Vasile în bordeiul strâmt. Apoi, uitându-mă la feţele palide, mă gândeam la viaţa singuratică a bătrânilor

şi la feciorul de mult îngropat în pământul rece, pe când viforul, afară, trecea prin zăvoaie cu vuiete de valuri."

într-altă noveletă, *Năluca,* ne surprinde mai întâi trăsătura de humor pe care o întâlnim şi în alte poveşti ale d-lui Sadoveanu, d.e., în *Cozma Răcoare,* sobru întrebuinţată şi cu atât mai sigură de efectul ei. Mătuşa Zamfira îşi aşteaptă moşneagul la vatra cu foc; e noapte târziu, afară suflă vântul, şi bărbatul, dealtminteri, blând la suflet, deşi beţiv, tot nu mai soseşte. Baba, trezită de hârâitul unui ceasornic vechi, care bate ceasurile neregulat, îşi aminteşte întâmplările ei din tinereţe cu un iuncăr, ai cărui pinteni îi mai zăngănesc şi acum prin cap. Dar lucrurile s-au petrecut cu vreo 50 de ani în urmă. Astăzi baba s-a deprins de mult cu moşneagul ei, ţine la el, şi când în noaptea aceea îi soseşte în sfârşit acasă, în starea lui obişnuită, ea se simte împăcată cu soarta şi „ronţăie" în tihnă năutul pe care bărbatul a avut prevederea să i-1 aducă. Din liniştea care se aşează în „odăiţa cea strâmtă", se desface pentru cetitor impresia că pentru astfel de oameni astfel de viaţă era de la început predestinată, că este ca o normă socială ca aşa să fi fost şi aşa să rămâie, şi deodată bătrâna pereche devine tipul a mii de alte figuri asemănătoare, menite să ducă acelaş trai în acelaş cadru îngust, şi tocmai în îngustimea lui suportabil.

In câteva rânduri de la sfârşit autorul rezumă situaţia şi-i dă un farmec de poezie prin amintirea timpului veşnic trecător:

„- Ce-ai mai făcut tu, Zamfiră, mormăi încet bătrânul lângă sobă, parcă ar fi sosit cine ştie din ce călătorie. Pe urmă aţipi şi începu să sforăie.

Bătrâna mai zvârli un lemn pe foc, se aşeză iar lângă vatră şi începu să ronţăiască cu greutate din darul moşneagului.

Icoane din trecut veneau iar, dar iuncărul acuma tot se depărta într-o lumină tristă de toamnă, ochii negri se stingeau şi mustăţile nu mai erau aşa de răsucite. Câtă vreme a trecut de atunci!

Bătrânul dormea horăind lângă sobă şi nasul părea mai roş deasupra mustăţii albe.

«Bine că a venit sănătos!» murmură bătrâna.

Ceasornicul începu iar a hârâi: hârr! Apoi prinse a bate cu zgomot de fierării vechi.

«Una, două, trei, patru, cinci, şase... murmură baba; ho-ho! destul!» Dar ceasornicul, zuruind şi sfârâind, bătu de douăsprezece ori. « Ho-ho! şopti bătrâna, prea te grăbeşti»...

Ceasornicul începu iar, liniştit, tic-tac, rar; iar mătuşa Zamfira căzu pe gânduri, cu ochii ţintă în flăcările focului."

In *Regretul* — cuvânt neologist, potrivit cu povestitorul Luca Stroescu, din gura căruia îl auzim - se întrevede printre vorbele rostite la un chef între bărbaţi o întreagă criză sufletească, în urma căreia înţelegem cum de lui Luca Stroescu i-a fost „viaţa prăpădită"; pe când în *Moarta,* unde se descrie întâlnirea între un bărbat văduv „chihaia Neculai" şi boierul proprietar, care fusese iubit cu patimă de răposata nevastă a chihaei, o situaţie riscată ni se înfăţişează cu nişte nuanţe de stil aşa de fin întrebuinţate, încât nici seducătorul nu apare prea odios, nici bărbatul nu devine ridicol, ci amândoi parcă se înalţă şi scapă învăluiţi în amintirea unei tragice pasiuni.

Nu mai analizăm povestirea *Cozma Răcoare,* cu picantul ei deznodământ dramatic. Acest mic giuvaer al literaturei novelistice este astăzi prea cunoscut de cetitorii români şi începe să fie cunoscut şi de cei germani în urma publicării unei bune traduceri în răspândita revistă *Deutsche Rundschau.*

Răsunetul ce l-au deşteptat astfel scrierile d-lui Sadoveanu la toţi cei ce ştiu să preţuiască o lucrare de artă literară se explică fără greutate. Am menţionat de la început originalitatea autorului, originalitate puternică atât în concepţiunea, cât şi în fecunditatea ei, intuiţia lui exactă şi adaptarea formelor de exprimare la feluritele împrejurări. Stilul d-lui Sadoveanu este de mare sobrietate, cuvântul nimerit deşteaptă în cetitor totdeauna imaginea plastică văzută de autor. De aceea şi impresia

de frumuseţe deosebită ce ne rămâne mai ales de la descrierile naturei. Ascultaţi, d.e., pe aceasta (pagina 88): „într-un târziu porniră spre lunca mestecenilor. Soarele era pe la toacă. Cum mergeau pe cărarea umedă, lumina le fugea printre ramuri strălucitoare, aurie. în umbrele tainice, petele de lumină se ştergeau. Păiuşul nalt şi galben suna înfiorat de paşi, iarba înflorită tremura; cosaşii sfârâiau uscat în verdeaţă, suflări uşoare treceau, şi desişurile de frunze se mişcau fâşâind."

Inconştienta onomatopee a rândurilor din urmă îndeplineşte prin sonurile auzite efectul imaginilor văzute.

Stilul nu este pretutindeni aşa de îngrijit; pe ici, pe colo, se observă oarecare inadvertenţă în repetarea aceluiaş cuvânt. Mica eroare va fi uşor de îndreptat îndată ce d. Sadoveanu îşi va îngădui mai mult răgaz pentru revizuirea celor scrise.

La un asemenea autor se înţelege de la sine că oamenii vorbesc în limbajul lor firesc, fiecare după caracterul său deosebit; şi dacă produc pe alocurea impresia unei mari adâncimi sufleteşti, nu este prin exagerarea declamatorie a frazei, ci, din contră, prin simplicitatea cuvintelor, cari sunt uneori familiare, din când în când dialectale, dar totdeauna întrebuinţate cu o justă gradare a nuanţelor - mijlocul cel mai propriu pentru deşteptarea emoţiunii artistice.

însă meritul cel mare al nuvelelor şi schiţelor d-lui Sadoveanu ne pare a fi alegerea momentului psihologic în care culminează mai toate. Este pururea un eveniment sufletesc hotărâtor, care formează obiectul povestirii şi în jurul căruia se grupează şi se cumpănesc celelalte amănunte, fie că evenimentul este o criză violentă, fie că este amintirea mai temperată a unei turburări, fie că este stabilirea unei liniştiri finale. Deznodământul nu este niciodată silit, ci apare ca un rezultat neapărat, oarecum ca o lege a naturei, şi tocmai prin această înălţare impersonală povestirile d-lui Sadoveanu îşi îndeplinesc misiunea morală, care — în afară de orce intenţie a autorului - reiese ca un accesoriu din toate operele de artă adevărată.

încheind aici puţinele noastre observări asupra volumului d-lui Sadoveanu, se înţelege de la sine că noi conchidem la premierea lui şi exprimăm totodată autorului recunoştinţă pentru mulţumirea ce ne-a cauzat-o cetirea scrierilor sale. Căci aceste scrieri devin cu atât mai însemnate cu cât sunt manifestarea unui talent curat românesc. Precât ştim, autorul şi-a făcut studiile de liceu în Iaşi şi a intrat îndată în cariera administrativă, în care lucrează şi acum la Bucureşti, fără să fi trecut graniţa şi fără să fi fost înrâurit de contactul imediat al unei culturi occidentale superioare.

Şi fiindcă astfel d. Sadoveanu s-a arătat stăpân pe un talent original, izvorât din fondul propriu al ţării în care s-a născut, îi dorim de acum înainte întinderea cunoştinţelor prin studii superioare şi înmulţirea senzaţiunilor, prin contactul cu o civilizaţie mai înaintată, pentru ca să-şi lărgească sfera concepţiunilor şi să fie scutit de monotonia în care pot cădea cele mai viguroase talente, dacă rămân reduse la un orizont prea mărginit.

Martie 1906

V

NUVELELE D-LUI I. A. BRĂTESCU-VOINEŞTI

Raport cetit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (1907)

Culegerea de *Nuvele şi schiţe* cu care d-1 Brătescu-Voineşti se înfăţişează din nou înaintea Academiei Române este, pe de o parte, reproducerea vechilor scrieri cuprinse în ediţia „Minervei" din anul 1903, care fusese prezentată atunci la un premiu academic fără a-1 dobândi, iar pe de alta, o „preînnoire esenţială" a acestei ediţii prin adaosul unei lungi nuvele, al cărei titlu *în lumea dreptăţii* a dat numele întregei colecţii şi a altor schiţe de oarecare însemnătate.

în aceste condiţii cartea îndeplineşte cerinţele formale ale art. 5 din „Regulamentul pentru premii" de la 8 martie 1906.

Dacă una din misiunile Secţiei literare, mai ales acum, după reforma regulamentului menţionat, este de a îngriji ca premiile academice să servească la răsplătirea şi încurajarea adevăratelor valori literare, atunci secţia noastră are, faţă de scrierile d-lui Brătescu-Voineşti, o datorie de îndeplinit. Căci aceste scrieri fac parte din cea mai bună literatură română contimporană şi au fost astfel preţuite de comisia premiilor, aleasă de Academie acum 4 ani.

Raportorul special de atunci, d-1 D. Ollănescu, zice despre ele: „Aceste zece nuvele sunt pline de adevăr, de observaţiuni fine, de sentimente oneste şi duioase, de o înălţătoare pornire sufletească", iar raportorul general, d-11. Bogdan, adaogă observarea făcută în decursul discuţiilor, că „meritul deosebit al d-lui Brătescu-Voineşti este de a fi întrupat într-o formă artistică desăvârşită câteva tipuri interesante ale generaţiei de la 1850" şi rezumă părerea comisiei prin cuvintele: „d-1 Brătescu-Voineşti este unul din cei mai buni scriitori ai noştri" (vezi *Analele pc* 1903-1904, pag. 378).

Acum avem din nou prilejul să ne însuşim judecata ce delegaţii noştri o formulase încă din anul 1904.

în ceea ce priveşte îndeosebi cele şapte nuvele şi schiţe, trebuie să mărturisim că nu toate ne par la înălţimea celor vechi. De exemplu, cea dintâi, *In lumea dreptăţii,* pentru care o revistă din Iaşi nu are destule cuvinte de laudă, văzând în ea „zguduitoarea tragedie" a „proletarului intelectual român", nouă ne face, din contră, impresia unei momentane slăbiri a autorului.

Tocmai persoanele cari ar trebui să deştepte simpatia cetitorului şi-o înstrăinează printr-o simili-cultură de pretenţie occidentală (Andrei Rizescu şi Elena cântă *Mondschein Sonate* de Beethoven, Rizescu citeşte la tribunal pe Spencer şi pe Nietzsche, Elena aruncă advocatului Peneş vorba de *amoral),* şi toată expunerea are defectul de a fi ostensibil tendenţioasă; iar unde începe tendenţă încetează arta.

însă pe lângă această nuvelă se află, printre cele din nou adaose, şi unele schiţe, în cari apare tot talentul şi mai ales toată măiestria stilistică a d-lui Brătescu-Voineşti. Povestirea *Puiul,* figura şi vorbirea lui *ConuAlecu* dovedesc o neîntrecută destoinicie de a înfăţişa felul cugetării şi exprimării clasei noastre mijlocii în partea ei cea mai vrednică.

Pentru graiul cuminte şi adeseori glumeţ al ţăranului moldovean, Creangă este recunoscut ca model. Alături de el,

Caragiale a ridicat la valoare literară vorbirea tipică a inculţilor şi semiculţilor din oraşe cu ridicolul lor, precum şi expresiile de spaimă şi de cruzime a celor de la sat *(Năpasta, Făclia de Paşti)*. D-1 Brătescu-Voineşti se apropie de ei prin înfăţişarea firească a tot ce a rămas mai sănătos, după ameţeala atâtor inovaţii pripite, în pătura de mijloc a societăţii noastre.

Icoanele acestei vieţi, îndeosebi provinciale, sunt descrise cu o căldură de stil care câştigă de la început inimile cetitorilor şi le lasă impresia unei binefaceri sufleteşti - cu atâta iubire şi cu o aşa respectuoasă decenţă a căutat autorul să priceapă generaţia care dispare din mijlocul nostru şi să ne-o înfăţişeze în forma nepieritoare a artei.

Acest merit al d-lui Brătescu-Voineşti este aşa de excepţional în starea literaturei române de astăzi, încât va contribui să unească sufragiile noastre întru premierea operei sale literare.

Martie 1907

VI

ÎN CHESTIA POEZIEI POPULARE

Răspuns la discursul de recepţiune al d-lui Duiliu Zamfirescu, rostit la Academia Română la 16 mai 1909

Domnule şi iubite coleg,

Ne-ai arătat motivele cari te-au împiedecat să ne înfăţişezi figura literară a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia ai fost ales membru al Academiei Române.

Deoarece d-ta nu ne vorbeşti de persoana celui dispărut, vei înţelege că nici eu nu pot vorbi de persoana celui ce vine să-1 înlocuiască, şi nu-mi vei lua în nume de rău dacă trec îndată la discutarea părerilor pe cari le aduci înaintea noastră cu atâta hotărâre, aş putea zice, cu atâta curaj, şi, trebuie să zic, în orice caz, sub o formă literară aşa ademenitoare.

I

Ceea ce mă cred dator să scot întâi la iveală din studiul d-tale, şi o fac cu cea mai mare mulţumire, sunt paginele în cari vorbeşti de originea noastră italo-latină, şi, fără a te opri la cunoscutele argumente limbistice, atingând numai în treacăt datele istoriei, cauţi să pătrunzi cu intuiţia artistului

taina moştenirilor etnice şi să ne arăţi supravieţuirea sufletului roman în românii de astăzi, urmaşii direcţi ai marilor cuceritori.

Din acest temei mai adânc al priceperii scoţi dovada despre ceea ce este adevărat şi ce - după a d-tale părere - nu poate fi adevărat în poeziile populare române, culese şi publicate de vreo 50 de ani încoace.

Este cu atât mai bine venit punctul de vedere ales de d-ta pentru a judeca o materie de însemnătatea poeziei populare, cu cât între publicările îngăduite de secţia noastră istorică, adică apărute sub auspiciile ei, deşi fără răspunderea ei, s-a strecurat în 1906 un studiu al d-lui Radu Rosetti, *Despre originea şi transformările clasei stăpânitoare din Moldova,* în care se susţine că „elementul roman rămas în Dacia după retragerea legiunilor n-a putut să se mănţie şi a trebuit să dispară fără urme în potopul de barbari năvălitori" şi că „naţionalitatea română s-a născut *exclusiv numai* din contopirea slavilor ce venise să se aşeze în ţările noastre cu elementele romanizate de peste Dunăre, aduse ca captivi" (eufonia este a d-lui Radu Rosetti) „în urma neîncetatelor năvăliri slave, sporite prin numărul acelora care fugeau din imperiu de greutatea birurilor" ş.c.l.

In şedinţa anuală a Academiei noastre de la 12 ianuarie 1907 chestia a fost adusă în discuţia generală. S-a recunoscut că adevărul, oricât de puţin favorabil ne-ar fi, trebuie spus cu toată sinceritatea îndată ce este întemeiat; dar s-a constatat că citatului studiu îi lipseşte tocmai orice temei, şi astfel afirmarea d-lui Radu Rosetti a fost dezaprobată de toţi membrii de faţă. Autorul, ce e drept, a făgăduit că va dovedi aiurea părerea d-sale, însă această dovadă nu a mai adus-o şi nici nu credem că o va aduce vreodată.

Este dar, iubite coleg, îndoită mulţumirea cu care viu să te felicit pentru introducerea criteriului latin în cercetarea poeziei populare şi pentru vioiciunea stilului cu care ştii să ne împărtăşeşti convingerea d-tale. în această parte a discursului ne putem uni - nu numai d-ta cu cel ce are plăcerea de a-ţi răspunde în acest moment, dar probabil toţi colegii noştri din Academie. Căci ne aflăm pe un tărâm unde cercetările se apropie de oarecare exactitate ştiinţifică şi pot conduce la câteva dovezi convingătoare.

Lucrul se schimbă când trecem la aprecierile curat literare, unde dovezile exacte nu sunt cu putinţă, unde judecata se întemeiază adeseori pe elemente prea subiective şi unde e totdeauna greu (iar la noi - cu lipsa unei tradiţii literare statornicite - mai greu decât aiurea) să găsim premisele înţelegerii comune. Aici nu ne rămâne adeseori decât datoria de a ne spune părerea cu toată sinceritatea şi de a o susţinea cu argumentele ce ne par mai accesibile spiritelor nepărtinitoare.

Astfel, nu pot lăsa să treacă fără împotrivire imputarea adusă culegerii de poezii populare a lui Vasile Alecsandri. D-ta zici: „Alecsandri a fost un rău culegător de poezii populare şi mai cu seamă s-a înşelat fundamental când a crezut că poate introduce unele *dulcegării sentimentale* în viaţa versificată a poporului nostru".

Faţă de o declaraţie aşa de hotărâtă din partea d-tale, chestia cere să fie examinată mai de aproape, nu numai pentru a recunoaşte meritul lui Alecsandri în adunarea şi răspândirea poeziilor noastre populare, ci şi pentru a ne înţelege asupra marei însemnătăţi a acestei manifestări a neamului românesc.

Cum se ştie, culegerea de *Poezii populare ale românilor, adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri* este dedicată doamnei Elena Cuza în 1862, deşi publicată de-abia la începutul anului 1866. Publicarea se face în folosul Azilului Elena Doamna fiindcă — după cum scrie Alecsandri - „poeziile culese din gura poporului sunt copii găsiţi ai geniului românesc şi au dreptul a se bucura de îmbrăţişarea înaltei protectoare a Azilului Elena".

Dar Alecsandri începuse de mult să adune şi să comunice prietenilor săi poeziile populare. Cu zece ani mai înainte, neuitatul filoromân Wilhelm de Kotzebue, în prefaţa din octomvrie

1856 la traducerile sale *Rumänische Volkspoesie,* vorbeşte de această stăruinţă „patriotică şi entuziastă" a lui Alecsandri, pe care o menţionează cam în acelaşi timp şi englezul Stanley în eleganta publicare *Rouman Anthology* (Hertford, 1856). Şi mai nainte, îndată după mişcarea de la 1848, comunicări de această natură au fost făcute de Alecsandri la Paris; paginele scrise în favoarea românilor de Michelet şi de Edgar Quinet sunt întrucâtva datorite unor asemenea împărtăşiri; iar la 1855 el însuş publică în traducere franceză *Ballades et chants populaires de la Roumanie.*

V-am amintit datele de mai sus fiindcă ele ne înlesnesc priceperea punctului de vedere din care Alecsandri a donat şi (cum zice el însuş) a întocmit poeziile populare.

La el nu era şi nu putea fi vorba de preocupările folcloriste; mişcarea folcloristă, deşteptată pe la 1864 în Anglia, de unde şi-a primit şi numele, nu a răzbit pană la noi decât după încetarea activităţii lui Alecsandri. Şi nici spre vreo amintire a caracterului latin păstrat în poporul român, cum îl înţelegi d-ta, nu 1-a purtat gândul pe atunci. Poet mai întâi de toate, poet naţional îndeosebi, nu în înţelesul latinităţii, dar desigur în înţelesul luptei în contra protectoratului rusesc şi a corupţiunii fanariote, Vasile Alecsandri este entuziasmat de partea frumoasă, omeneşte frumoasă a poeziilor noastre populare, simte un fel de mândrie patriotică de a le arăta în această frumuseţe oarecum generală a lor nu numai francezilor, ci şi germanilor şi englezilor.

Căci suntem în epoca dintre 1855 şi 1866, epoca renaşterii politice a României, care, după congresul de la Paris, este în mod aşa extraordinar caracterizată prin solicitarea poporului român de a-şi exprima dorinţele sub auspiciile marilor puteri de cultură europeană.

Alecsandri, a cărui excepţională valoare în literatura noastră stă în repercutarea tutulor curentelor de simţiri ale contimporanilor săi, vine şi în ajutorul acestei mişcări şi caută să ne

câştige simpatiile occidentale, scoţând la iveală mai ales acea parte - dealtminteri reală - a manifestărilor sufletului nostru poporan, care se poate numi lirică şi contemplativă, adică duioşia simţirilor şi cumpătarea exprimării.

înţeleg că d-ta ai pus accentul pe elementul energic al baladelor, fiindcă el se potriveşte mai bine cu criteriul d-tale etnic, însă acest criteriu nu trebuie luat exclusiv: în orice caz, el nu era şi nu putea fi excluziv la Alecsandri. D-ta recunoşti că „Alecsandri a auzit şi a înţeles că în murmurul poporului e o muzică naivă şi sentimentală a doinelor ce se cuvine să fie notată, că este o muzică eroică a baladelor ce se cuvine şi mai mult să fie scrisă".

Dar eu întreb: de ce „şi mai mult"?

Pentru Alecsandri, ca şi pentru unii din noi, se cuvenea tot aşa de mult să fie păstrată sentimentalitatea doinelor, căci deşi - după luminoasa d-tale cercetare - partea eroică şi cuminţenia politică sunt mai ales semnele moştenirii etnice, aceasta nu exclude partea sentimentală nici la romani, şi cu atât mai puţin la descendenţii lor după o evoluţiune culturală de atâtea veacuri.

îndeosebi elementul eroic în poezia popoarelor din Orient, devenite pe atunci aşa de „interesante", era cunoscut de mai nainte, pentru albanezi, prin imitările - fie şi meşteşugite - din *Guzla* lui Prosper Merimee, pentru sârbi prin minunata culegere de poezii populare publicată de Karagici între 1823 şi 1833 şi prin alte lucrări. Aici e multă *voinicie,* tot atâta cruzime, uneori şi brutalitate. Cine însă îşi dă seama de firea poetică a lui Alecsandri înţelege îndată că pe el a trebuit să-1 atragă din poezia noastră populară mai ales elementul ei liric şi contemplativ, şi tocmai cu această particularitate, pe care d-ta o depreţiezi cu expresia „dulcegărie", Alecsandri ne-a făcut mai bine primiţi printre occidentalii de cultură literară din acea epocă.

Fireşte că o asemenea înrudire sufletească între lirismul poetului şi poeziile populare culese de el nu l-ar fi îndreptăţit niciodată să introducă în textul baladelor schimbări cari le-ar falsifica. Toate poeziile în adevăr populare, prin urmare foarte răspândite, se întâlnesc însă în gura poporului sub cele mai felurite variante. Cine nu se ocupă de autenticitatea folcloristă, cu indicarea exactă a persoanei, a pronunţării, a locului şi a timpului, ci se ocupă numai de poezia populară în frumuseţea şi oarecum generalitatea ei, va culege, va combina, uneori va completa din multele variante forma definitivă, care după a lui simţire îi va părea mai conformă cu geniul poetic al poporului, în această alegere şi consolidare de formă, Alecsandri, cu deplină bună-credinţă, s-a lăsat condus de partea sentimentală a poeziilor noastre, precum d-ta, cu aceeaş bună-credinţă, te laşi mai curând condus de partea eroică. Dar nici la unul, nici la altul nu poate fi vorba de falsificare.

Pentru d-ta *Mioriţa* este chintesenţa poeziei populare române; dar pentru contimporanii dintre 1856 şi 1866 erau poate poeziile curat lirice mai sugestive. îmi aduc aminte că pe mine şi pe câţiva din compatrioţii mei ne încântase la 1857 în Viena (eram atunci de 17 ani) mai cu seamă poezia tradusă de Kotzebue:

Sus în vârf de brădideţ
S-a oprit un şoimuleţ,
El se uită drept în soare
Tot mişcând din aripioare.

(Nici mie nu-mi plac diminutivele, introduse numai pentru înlesnirea rimei.)

Jos la trunchiul bradului
Creşte floarea fragului,
Ea de soare se fereşte,
Şi de umbră se lipeşte.
„Floricică de la munte,

Eu sunt şoim, şoimuţ de frunte,
Ieşi din umbră, din tulpină,
Să-ţi văd faţa la lumină,
C-au venit pană la mine
Miros dulce de la tine.
Cât am pus în gândul meu
Pe-o aripă să te ieu
Şi să mi te port prin soare,
Pan' te-i face roditoare
Şi de mine iubitoare".
„Şoimuleţ, duios la grai,
Fiecare cu-al său trai,
Tu ai aripi zburătoare,
Ca să te înalţi la soare,
Eu la umbră, la răcoare
Am menire-nfloritoare.
Tu te legăni sus, pe vânt,
Eu mă leagăn pe pământ.
Du-te-n cale-ţi, mergi cu bine,
Făr-a te gândi la mine,
Că e lumea-ncăpătoare
Pentru-o pasăre şi-o floare!"

Şi când - acum 41 de ani - în primul volum al *Convorbirilor literare* am atras luarea-aminte a cetitorilor asupra covârşitoarei însemnătăţi a poeziilor populare publicate atunci de Alecsandri, am reprodus anume această poezie, împreună cu altele de felul ei, şi astăzi pot constata că partea lirică a vieţii poporului a fost cea mai roditoare în dezvoltarea ulterioară a literaturii noastre culte, îndeosebi pentru Eminescu şi, prin mijlocirea lui, pentru urmaşii săi.

Căci dacă e să judecăm după dreptate întreaga valoare a publicării poeziilor populare, aşa cum a fost făcută de Alecsandri, nu ne putem mărgini la efectul ei asupra străinătăţii, ci trebuie să punem în cumpănă, ca fiind de mai mare greutate, efectul lor asupra propriei noastre societăţi. Alecsandri, care în lunga

sa viaţă literară a căutat totdeauna să trezească interesul estetic al publicului român, nu putea să tindă a interesa lumea străină fără a voi să intereseze în acelaş timp propria noastră societate cultă. Lucrul nu era uşor, mai ales în Moldova, unde limba franceză era limba exclusiv întrebuinţată în saloanele şi în familiile aşa-numitei societăţi şi unde cele mai multe dame nici nu ştiau să vorbească, necum să scrie corect româneşte.

Atunci Alecsandri, cu adâncul său instinct de poet naţional, găseşte în poezia populară cea mai bogată comoară de frumuseţi literare din care să se adape societatea, fie direct, fie indirect, prin inspirarea scriitorilor de talent mai accesibili gustului ei.

în legătură cu cele zise aici, o observare a d-tale de la începutul discursului cere oarecare lămurire. Dacă se poate admite ceea ce zici acolo, că „românul ca popor nu e nici mai mult, nici mai puţin poet decât alt popor", propoziţia următoare cu „materialul folcloristic", care *„poate* fi considerat ca produs estetic, dar atunci încetează de a fi anonim", îmi pare mai puţin admisibilă.

Nu e vorba aici de materialul folcloristic, ci de însăş poezia populară ca poezie, şi ea nu numai poate, ci trebuie considerată ca un produs estetic de cea mai mare însemnătate, fără a înceta să-şi păstreze anonimatul ei firesc.

Am cetit adineauri poezia cu şoimul şi fraga. Este vreo îndoială despre frumuseţea şi, prin urmare, despre valoarea ei estetică? Şi ce are a face aici chestia anonimatului? Poezia este şi rămâne anonimă, dar aceasta nu o împiedică de a fi din cele mai frumoase, de a exprima nu numai o simplă simţire lirică, ci, cum zice Alecsandri într-o notă (pag. 32), „o filozofie adâncă".

Asemenea, când cetim în *Hora* (pag. 369), care începe cu nişte cuvinte de rând, ca de la sat:

— Bade, trandafir frumos,
Vrut-ai să te-arăţi duios,
Dar te-ai arătat ghimpos

Şi din minte nu m-ai scos.
— Vai, leliţă din cel sat,
Ce-ai cerut şi nu ţi-am dat?

Şi apoi continuă:

— Cerut-ai faguri de miere,
Eu ţi-am dat buzele mele;
Cerut-ai o viorea,
Ţi-am adus inima mea.
— Dacă vrei dragoste-aprinsă,
Adă-mi gura neatinsă
Şi o inimă fecioară
Ca apa de la izvoară.

Ce importă că înălţimea etică, aşa de frumos exprimată în versurile din urmă, nu se poate atribui unui anume poet, ci este tocmai în anonimatul ei o dovadă a idealismului **până** la care se poate ridica inspiraţia curat populară?

D-ta pari a atribui acestui gen de poezie mai puţină însemnătate estetică; dar te rog să-ţi aduci aminte de constatările istoriei literare din ţări cu o cultură mult mai veche, d. e. din Anglia şi din Germania; cum la englezi de la publicarea poeziilor populare de Percy (1765) şi la germani de la cea analoagă a lui Brentano şi Arnim *(Des Knaben Wunderhorn,* 1806—1808) datează o renaştere a poeziei lirice în literatura lor cultă.

Şi în contra culegătorilor Brentano şi Arnim s-a adus imputarea că au *întocmit* poeziile populare, dar mai târziu meritul lor s-a recunoscut pe deplin, „fiindcă - după cum se exprimă o carte de şcoală — cu un tact admirabil au ştiut să scoată chintesenţa poeziei cu care să producă cea mai adâncă impresie". Pe urma unor asemenea publicări s-au ivit poeţii lirici cei mai răspândiţi ai literaturii germane din secolul trecut, Heine, Lenau, Uhland (el însuş culegător de poezii populare), ca şi mai nainte Biirger, osrensibil inspiraţi de formele şi limba acelor manifestări anonime ale neamului lor, şi prin ei s-a

desăvârşit opera începută de ciasicii anteriori, adică s-a statornicit în societatea cultă a Germaniei predomnirea limbii şi literaturii naţionale cu înlăturarea celei franceze, aşa de puternic ocrotite mai nainte de însuş Frederic cel Mare.

Tot aşa s-a întâmplat şi la noi, unde evoluţiunea nu este încă desăvârşită. Alecsandri a adunat poeziile populare pentru a da elementului naţional celui mai sigur putinţa unei dezvoltări temeinice în literatură şi le-a întocmit aşa (d-ta zici cu atâta dulcegărie sentimentală, eu zic cu atâta potrivire la receptivitatea contimporanilor) încât să poată pătrunde în societatea înaltă. Este caracteristic că cea dintâi care simte şi recunoaşte acest merit al iui Alecsandri e însăş Elena Doamna, care zice în răspunsul ei la dedicaţia poetului: „Fără a ridica ceva din caracterul naiv al expresiei poporale, aţi ***mlâdietcxx*** o rară fericire forma acestor încercări întâietoare".

Cu această „mlădiere" a pătruns poezia populară în sufletele noastre. Eminescu s-a inspirat de-a dreptul de la ea, Coşbuc şi Goga se dezvoltă pe urma lui, iar în miile de şcolari şi studenţi ai generaţiei de astăzi lucrează mai departe formele acestor poeţi astfel înviorați, şi încetul cu încetul rădăcina populară împlântată de Alecsandri creşte şi rodeşte în toate direcţiile.

Această mişcare se face de la sine, prin puterea covârşitoare a plăsmuirilor frumoase. Orice silă, orice violenţă, nu poate fi decât dăunătoare. Să se producă numai opere de adevărată valoare, nu de valoare îndoioasă, exagerată prin şovinism, şi societatea înaltă va fi câştigată prin atracţia firească a frumuseţei.

II

Am stăruit poate prea mult asupra explicării unei controverse, însă tot ce priveşte poezia populară merită cea mai mare luare-aminte, iar opera lui Vasile Alecsandri va găsi pururea în Academia Română un cuvânt de apărare, de laudă şi de recunoştinţă.

Viu acum, iubite coleg, la partea a doua a interesantului d-tale studiu şi am şi aici mulţumirea să constat de la început o comunitate de vederi în privinţa criticei teoretice a „poporanismului".

Ce e drept, nu te pot urma în expunerea doctrinei economico-istorice a lui Loria şi a „miragiului" introdus de el. Vârsta la care am ajuns m-a făcut mult mai rezervat faţă de nişte teorii sociale cu aparenţe ştiinţifice, cari păcătuiesc de regulă prin generalizări pripite. La concepţia lui Loria se poate răspunde, tot aşa de pe-asupra, cu spirituala observare a lui d'Avenei: *„Dans sa marche lente, la civilisation a recherche le beau bien avânt Iutile. Elle a excelle a faire des statues ou des temples avânt de faire des lampes ou des parapluies; elle a su ecrire avânt de savoir se chauffer et a decouvert lepinceau avânt la fourchette."* Ceea ce s-ar putea rezuma pe româneşte cu o vorbă mai simplă: omul s-a gândit să-şi facă biserici înainte de a-şi face hambare.

Cu atât mai puţin te voi urma în propunerea de leacuri pentru tămăduirea stării noastre actuale prin „maiştri şi ateliere în toate satele".

Prefer şi mă grăbesc să mă pun alături de d-ta când zici: „La toate celelalte popoare cauzele economice ale mişcărilor sociale se iluzionează, iar poeţii sunt ademeniţi de miragiui unor nobile simţiri; la noi şcoala poporanistă, printr-o aberaţiune a tuturor sentimentelor estetice, îi ţine într-o mediocritate revoltătoare".

De mult era cunoscută cererea unor socialişti-poporanişti, cari se amestecaseră în ale esteticei şi îndemnau pe scriitori să se ocupe exclusiv de mizeria claselor de jos si de vinovăţia celor de sus. Dar dacă toate tendinţele si intenţiile „utilitare" sunt dăunătoare în artă, cel puţin tendenţă învrăjbirii claselor a rămas cu desăvârşire stearpă în producerea de opere frumoase.

Mă unesc dar cu această parte a criticei d-tale, deşi nu mă pot uni cu aplicările ce le faci, şi, d.e., mă deosebesc de d-ta în aprecierea poeziilor d-lui Octavian Goga. Las însă la o parte

deslușirea acestei deosebiri, fiindcă Academia și-a arătat acum trei ani părerea despre primele poezii ale d-lui Goga, acordându-le unul din premiile ei mai însemnate, pe temeiul unui raport care cercetează cu de-amănuntul meritul literar al noului poet de peste Carpaţi.

Dar mai sunt rezerve de făcut şi în privinţa celor zise de d-ta despre Creangă, Popovici-Bănăţeanul şi d-1 Slavici. Ai introdus însuţi deosebirea între aceştii trei autori, la cari recunoşti „miragiul", şi între autorii pe cari îi crezi vinovaţi de „poporanismul" în înţelesul defavorabil ce-1 dai acestui cuvânt, însă atunci e greu de priceput pentru ce ai pus pe cei trei autori în republica poporanismului. Căci nu faptul că figurile descrise de Creangă, Slavici şi Popovici-Bănăţeanul sunt mai cu seamă ţărani, preoţi de la sate şi meseriaşi îi face să intre în acea rubrică.

Critica d-tale că în nuvelele d-lor Slavici şi Popovici, în deosebire de povestirile lui Creangă, figurile nu au aparenţă de realitate, ci sunt „anemice şi nefireşti" sau - cum zici tot d-ta - „nu sunt de carne, ci de carton", s-ar putea aplica tot aşa de bine la multe nuvele din viaţa societăţii înalte, căci o asemenea observare se referă la o temă generală a cercetărilor literare, iar nu numai la înfăţişarea figurilor luate din popor.

însă critica nu o cred îndreptăţită, şi modul cum dezlegi d-ta „enigma" descrierii acelor figuri „anemice şi nefireşti" prin faptul că d-1 Slavici şi Popovici-Bănăţeanul ar fi crescuţi în licee şi universităţi germane şi ar fi împodobit flăcăii din satul lor de naştere cu romantismul cărturarilor din Viena, îmi pare lipsit de temei.

Nu e lucru uşor (am recunoscut-o de la început) a argumenta în materie estetică. Voi încerca totuş să-mi susţin părerea că multe din nuvelele d-lui Slavici ca şi nuvelele lui Popovici *Din viaţa meseriaşilor* sunt creaţiuni cu acea deplină aparenţă a realităţii în care se încheagă arta adevărată.

Că nu poate fi vorba de fireasca atribuire a unui romantism exotic la figurile poporului românesc rezultă din analoaga

înzestrare a sătenilor cu simţimintele cele mai înalte şi delicate tocmai în schiţele, nuvelele şi romanele ţărăneşti din acele literaturi occidentale unde introducerea unei culturi străine la elementele autohtone este exclusă. Absolut aceeaş notă vibrează în *Fetite Fadette,* în *Frangois le Champi,* în *Mare au Diable* de George Sand, în figurile de pe ţărmurile Rinului descrise de Auerbach, în ţăranii lui Ganghofer din munţii Tirolului şi chiar în vagabonzii lui Bret Harţe din California.

De unde vine această identitate a aspirării ideale în mijlocul unor realităţi materiale aşa deosebite? Din convingerea intuitivă a marilor scriitori că în cugetul poporului - fie oricât de lipsit de cultura cărturărească, ba uneori îţi vine să zici tocmai fiindcă e lipsit de ea - germinează şi poate prinde rădăcină dezvoltarea celor mai curate şi alese simţiminte omeneşti. Precum se găseşte în popor o adâncă evlavie, tot aşa se poate găsi o mare decenţă şi cea mai surprinzătoare sfială în legătura dintre sexe.

Căci nu numai pe calea gândirilor abstracte, îngrămădite în feluritele sisteme, poate ajunge omul să-şi dea oarecare seamă de tainele vieţii, ci şi pe calea instinctivă a simţimântului.

Romantismul cărturarilor din Viena? Dar de la ce fel de cărturar, de la care romantism au ieşit versurile noastre populare:

Dacă vreai dragoste-aprinsă,
Adu-mi gura neatinsă
Şi o inimă fecioară
Ca apa de la izvoară?

Şi se poate o mai înaltă, o mai curată expresie de iubire? Dar în cealaltă poezie:

Du-te-n cale-ţi, mergi cu bine,
Făr-a te gîndi la mine,
Că e lumea-ncăpătoare
Pentru-o pasăre şi-o floare?

Din ce tratat de etică socială a învăţat ţăranul anonim să fie mulţumit cu soarta ce-i este hărăzită?

Fără îndoială, complicările sufleteşti ale societăţii înalte sunt o problemă din ce în ce mai interesantă în proporţie cu creşterea culturii, şi ele îşi vor afla înfăţişarea firească în literatura noastră. Dar aceasta nu ne poate face să uităm că simplicitatea ţărănească nu exclude frumuseţea lirică, precum nu exclude energia epică, nici chiar conflictul dramatic.

Când văd asemenea deosebiri de judecată literară între noi, îmi vine să repet vechea observare făcută într-un articol despre „poeţi şi critici", că tocmai poeţii sunt mai puţin chemaţi să apreţieze poezia altora. Ei sunt prea pătrunşi de felul lor de a pricepe lumea şi prea refractari la felul altora de a o pricepe.

Menirea d-tale, iubite coleg, care eşti însuţi unul dintre cei mai recunoscuţi poeţi ai generaţiei de astăzi, este de a ne înzestra literatura cu creaţiunile propriei d-tale imaginaţii. Iară rolul mult mai modest de a primi şi de a preţui creaţiunile poeţilor lasă-ni-1 nouă, publicului cetitor, cari putem îmbrăţişa cu aceeaş recunoştinţă cele mai felurite individualităţi artistice, numai cu condiţie ca să fie în adevăr inspirate de simţimânttd curat al frumosului.

Şi fiindcă în multe din poeziile şi nuvelele cu cari ne-ai sporit comoara literară, d-ta ai fost în adevăr inspirat de cel mai înalt simţimânt al frumosului, fii cu această parte a operei d-tale binevenit în mijlocul Academiei Române!

DIN BROŞURI ŞI PERIODICE

DIE ALTE FRANZOSISCHE TRAGODIE UND DIE WAGNERSCHE MUSIK

DISKUSSION DER SITZUNG VOM 27, APRIL 1861

(cf. *Der Gedanke*. Philosophische Zeitschrift. Organ der philosophischen Gesellschaft zu Berlin, Herausgegeben von Dr. C. L. Michelet, Schriftfuhrer der Gesellschaft. Zweiter Band. Berlin, Nicolaische Buchhandlung, 1861, p. 112 urm.)

Majoreseu: Der Aufforderung der geehrten Gesellschaft, meinen neulichen offentlichen Vortrag liber die alte franzosische Tragodie und die Wagnersche Musik hier zu wiederholen, willfahre ich um so lieber, als ich der ganzen Auseinandersetzung gerade die Hegelsche Definition des Schonen zu Grunde gelegt hatte. Wenn das *Schone* selbst die wollkommene Durchdringung der Idee und des sinnlichen Scheinens ist, so konnen wir als die einseitigen und vom Schonen sich entfernenden Richtungen die betrachten, wo entweder die Idee, dar Logische, auf Kosten des Sinnlichen sich geltend macht, - was wir dar *Erhabene* nennen konnen; oder wo das sinnliche Moment zum Nachteil der Idee hervortritt, - wodurch dann das *Reizende* entsteht. Zwei Beispiele mogen gentigen.

Indem wir diese Bestimmungen auf die *Tragodie* anwenden, erkennen wir in ihr die Charaktergrundsätze des Helden als dasjenige Element, welches der Idee in der Definition des Schonen entspricht; während seine Affekte und seine den Grundsätzen widerstrebenden Neigungen das Sinnliche repräsentieren. Dramatisch schon wird der Charakter dann, wenn die Grundsätze und die Neigungen sich voliständig

durchdringen, und dadurch ihrem Kampfe ein Ende machen. Diesen Kampf selber aber, der so eine wesentliche Bedingung des dramatisch Schonen wird, nenne ich nach Schiliers Vorgang, das *Pathetische.* Wo nun die Grundsätze sich so stark geitend machen, dai? sie im Heiden die widerstrebenden Neigungen und Gefiihle gar nicht aufkommen lassen, und folglich auch das Pathetische unmoglich wird, da kann das Drama *erhaben* sein, aber es ist kein *schones* Kunstwerk. Und das ist der Fall bei Corneille. Nehmen Sie als mustergultiges Beispiel seinen Horacier an. Dieser ist von seinem patriotischen Enthusiasmus so beseelt, dafi er die Gefiihle der Anhänglichkeit, der Freundschaft, der Liebe fur seine Familie vollständig zum Schweigen bringt, und deshalb den Kampf des Pathetischen nicht besteht, - dadurch aber eben erhaben wird und nicht schon.

în Paris, von wo ich so eben komme, machte man mir bei einer ähnlichen Besprechung den Einwand, da£ das Pathetische ja durch die Schwester des Horaciers herbeigefiihrt werde, welche in ihrer Liebe fur den Curiacer das Gefuhlselement ausschliefilich reprasentiere, während der Horacier nur die Idee zur Anschuung bringe; dafi also den beiden Erfordernissen des Schonen in Corneilles Tragodien stets entsprochen sei, mit dem Unterschiede, da8 jede von ihnen abgesondert in einer einzelnen Person vollständig zur Geltung komme. Dieser Einwand ist nicht schwer zu widerlegen. Es ist nämlich ästhetisch unmoglich, in Einer Person die Idee ausschliefilich zur Geltung zu bringen; denn erstens wäre dadurch diese Person gezwungen, die Ideen, fortwährend zu deklamieren, was episch, aber nicht dramatisch sein kann; zweitens aber wtirde dadurch der Held sich gar nicht vor uns als ein solcher legitimieren, da man niemals wissen kann, um mit Schiller zu reden, ob die Fassung des Gemuts eine Wirkung seiner moralischen Kraft ist, wenn man nicht tiberzeugt worden, dafi sie keine Wirkung der Unempfmdlichkeit ist. So muis die einseitige

Darstellung der Idee in Einer Person, ohne dafi in dieser selben Person auch der Kampf des Pathetischen veranschaulicht wird, rundweg als ein ästhetischer Irrtum bezeichnet werden, der mogiicherweise das Erhabene, aber niemals das Schone, konstituiert.

Ganz dieselben Erscheinungen lassen sich in der *Musik* verfolgen. Die *Harmonie* entspricht hier dem logischen, dem ideellen Element, während die *Melodie* das sinnliche vertritt. In der vollständigen Verschmelzung der Harmonie und der Melodie, wie sie in unerreichtem Grade Beethovens Symphonien realisiert haben, liegt das Musikalisch-Schone, während das einseitige Geltendmachen der Melodie zum Nachteil der Harmonie das Sinnlich-Reizende ergiebt (neuere Italienische Opernmusik), wogegen dar einseitige Geltendmachen der Harmonie auf Unkosten der Melodie zum Erhabenen fuhrt (Wagners Opern}. So ist Wagners Richtung in der Musik ein eben solches Extrem, wie Corneilles Richtung in der Tragodie[1].

MicheleP. Indem sich die Horacier in einer Collision von Pflichten, hier also zwischen Vaterland und Geschwisterliebe befindet, und er die Schwester totet, um das durch ihre Tränen und Vorwurfe beleidigte Vaterland zu rächen; so liegt gerade darin das Pathetische, auch wenn er nicht schwankt. Das Pathetische kommt nicht blofi vom sinnlich Reizenden her, - ist nicht lediglich ein Kampf zwischen Grundsätzen und Neigungen, sondern zwischen Grundsatz und Grundsatz, der aber ebenso Einer zwischen Neigung und Neigung ist. Denn die Grundsätze der Heiden sind eben ihre Neigungen. Dadurch, dafs in der tragischen Collision Gedanke gegen

[1] Der Redner entwickelte nun kurz die logische Notwendigkeit der Dissonanzen bei Wagner, widerlegte dessen Berufung auf Beethovens Art und Weise, eine Melodie zu zerlegen, und wies endlich den sozialen Zusammenhang dieser Kunsterscheinungen nach (nota red. *Der Gedanke).*

Gedanke, Pflicht gegen Pflicht auftritt, bleibt der Held nicht in der ruhigen Einheit seines logischen Grundsatzes, sondern die Spaltung, die Bestimmtheit des Gedankens wird eben Leidenschaft, Neigung, auch beim Horacier; und mit ihr ist sogleich das sinnlich Reizende gegeben. Um ein anderes Beispiel heranzuziehen, so ist der Cid noch mehr in diesem Pathos, in dieser tragischen Collision zwischen der Ehre seines Vaters, den der Vater seiner Geliebten beleidigte, und der Liebe zu Chimene befangen. Und in dem bekannten Monologe kommt dies Schwanken, dieser Kampf seiner Seele deutlich zum Vorschein:

Que je sens de rudes combats;
Contre mon propre honneur mon amour s'interesse;
Uf aut venger un pere, et perdre une maîtresse;
L'un m anime le coeur, l'autre retient mon bras.
Reduit au triste choix, ou de trahir maflamme,
Ou de vivre en infame,
Des deus câtes mon mal est infini,
O Dieul l'etrange peine !
Faut~il laisser un afront impurii?
Faut-ilpunir le pere de Chimene?

D'Frcole: Wiewohl ich mit den von Hrn. Majorescu aufgestellten Prinzipien ubereinstimme, so kann ich doch nicht annehmen, was er iiber den Charakter der Italienischen Musik gesagt hat. Ich räume ein, dafi das melodische Element das tiberwiegende in ihr sei; aber darin sehe ich, statt eines Nachteils, vielmehr den wahren Begriff der Tonkunst. Auch fehlt der Italienischen Musik die Harmonie nicht; nur ist diese in einem solchen Mafie vorhanden, wie es notig ist, die Melodie zu ergänzen. Die Hauptsache in der Musik ist die Melodie, — die Harmonie, um mich so auszudriicken, nur das notwendige äufiere Gewand, damit die Melodie nicht in ihrer Nacktheit erschiene. Die Richtigkeit meiner Behauptung fliefit sowohl aus dem Begriff des Schonen tiberhaupt, als auch aus dem der Musik ins Besonderen. Denn wenn das Schone die Darstellung des Geistes in sinnlicher Gestalt, die sinnliche Gestalt aber, in der die Musik die trauernde oder frohliche Seele darstellt, die Reihenfolge der Tone ist: so stammt die Melodie direkt aus der empfindenden Seele selber, während die Harmonie erst von der ktinstlerischen Berechnung des Verstandes herkommt. Beides mufi verbunden sein, aber so, dafi die Harmonie die Nebensache bleibt. Und das ist in der Italienischen Musik der Fall, während in der neuern Deutsche das gerade Gegenteii stattfindet Dieser Unterschied im Charakter der Italienischen und der Deutschen Musik liegt selbst im Charakter beider Nationen. Der Italiener stellt den Geist in der Form der Unbefangenheit dar, welche tiberhaupt die Form der Kunst ist, während der Deutsche denselben Geist in der Form der denkenden Reflexion darstellt; und darum ist Deutschland der eigentliche Boden der Wissenschaft geworden. Deutschland hat die in Griechenland und Italien geschaffenen Kunstwerke erst recht philosophisch *begriffen.* Und indem auch die Kunst der Deutscken, insbesondere ihre neuere Musik, mehr der Theorie hinneigt, als die Italienische: so erklärt dies erstens zur Gentige, warum in der Deutschen Musik das uberwiegende Element die Harmonie sei, weil diese eben recht eigentlich die theoretische Seite der Musik bildet; zweitens warum die Italienische Musik in beiden Hemisphären verbreitet ist, während die Deutsche mehr lokal blieb.

Forster. Der Gegensatz von Rossini und Wagner ist indessen nicht der der Musik beider Volker, indem die Italiener in ihrer alten Kirchenmusik ja die Begriinder der Harmonie sind.

Lassoir. Es scheint mir nicht passend, ganze Zeitalter ktinstlerischer Entwickelung dadurch charakterisieren zu wollen, dafi man ihnen das Erhabene oder einen ähnlichen ästhetischen Terminus zuschreibt. Der Gegensatz der ktinstlerischen Epochen liegt in den Idealen; in der dramatischen Dichtung sind es die sittlichen Ideen, an denen sich die Bewegung der

Geschichte vollzieht. Von der Hegelschen Definition des Schonen scheint mir der geehrte Redner einen nicht richtigen Gebrauch gemacht zu haben. Als die Idee, die in sinnlicher Form erscheinen soli, ist unmoglich ein abstrakter Gedanke gemacht, sondern das innere, organische Einheitsprinzip des als Kunstwerk zu produzierenden oder als Naturschones existierenden Objektes; ein Prinzip, das als solches ein Ideelles, Allgemeines, dem sinnlichen Willen des Einzelnen gegentiber, ist, aber weder ausgesprochen noch begriffen werden kann, als in der konkreten Anschauung seiner Explikation in allen Einzelheiten des schonen Objektes. Das Logische hat daher in der Kunst gar keine Stelle: am ehesten noch in der ăufiern Technik und deren Konsequenz. Das Beste am Kiinsder, oder vielmehr das, was ihn zu einem solchen macht, ist das Unbewufite, die Bestimmtheit seiner Phantasie, die von aliem Raisonnement absolut unabhăngig ist. Sollen an einem dramatischen Kunstwerk die beiden Momente des Schonen gesondert werden, so ist das Ideelle die sittliche Weltanschauung und die besondere Form der Phantasie des Dichters, das Sinnliche die Darlegung dieses Ideellen in der Besonderheiten der Kunstform. Die Grundsătze und Uberzeugungen der Heiden haben keine entfernte Beziehung zu dem ideellen Prinzip des Drămas.

Es scheint mir ferner das Prinzip der Franzosischen Tragodie nicht richtig bezeichnet zu sein, wenn man ihr Wesen in den Mangel der Entwickelung in der Gesinnung des Heiden, in dem schon tiberwundenen Kampf gegen die Sinnlichkeit setzt. Man nehme die erste beste Tragodie vor, und man wird das Gegenteil finden. Gerade die *combats du coeur,* der Kampf zwischen Tugend und Neigung geben der Franzosischen Tragodie ihren eigentlichen Charakter. Eher mochte bezeichnend sein, dafi Dichter und Held bestăndig in der Reflexion leben; jener liber sein Schaffen, dieser iiber sein Tun und Leiden reflektiert. Es ist eine unendliche Eitelkeit

der Selbstbespiegelung, eine nicht ermiidende Redseligkeit in aliem Schmerz und aller Leidenschaft. Die Auffassung des Menschen ist hier die moglichst abstrakte. Alle Nationalităten, Religionen, Epochen werden in denselben dramatischen Topf geworfen und zu demselben Brei verarbeitet. Die sittliche Qualităt hat nichts *mehr mit* der Naturbestimmtheit, *noch* nichts mit der Bildung zu schaffen, sondern beruht nur in dem abstrakten Gegensatze von Tugend und Laster, Willenskraft und Schwăche. Der Dichter bindet sich an enge Gesetze der Form, die, an sich indifferent und bedeutungslos, nur dadurch, dafi sie tiberhaupt das Joch der Formalităt auferlegen, einen Sinn bekommen. Im rein Formellen, in der Decenz, verharrt auch der tragische Held. Es handelt sich um kein substantielles Interesse. Nicht die objektiven Măchte der Sittlichkeit, sondern die subjektivste Form des Pathos, Liebe und Hafi, Tugend und Laster, die abstrakteste Form der sittlichen Begeisterung, das allgemein aliem Menschlichen Zugehorige, das bildet den Grund des Konflikts. Die Religion erscheint nicht als Weltmacht, sondern als Devotion des Individuums: der Staat nicht als sittliche und geschhichtliche Macht, sondern als Vaterlandsliebe, Ehrgeiz usw. Alles sittlich Objektive ist hier in subjektive Bestimmungsgrunde zergangen. Es ist das die Kunst des reinen Rationalismus, gemacht, rhetorisch-prunkend, tugendstolz; iiber dem sogenannten allgemein Menschlichen ist alle Besonderheit eingebufit. Das ist schon die Andeutung der Revolutionsprinzipien. Die Tugend macht den Wert des Menschen, alles Andere aufier der Gesinnung ist unwesentlich. Es ist das die wesentlich romantische Kunst. Dem Germanen gilt nichts, als die substantiellen Măchte, die die objektive Welt konstituieren; das Subjekt ist nur Gefăfi. Der Romane sieht immer zunăchst diese Măchte in der Form des subjektiven Pathos. Seine Subjektivităt hat er hinaufzuschrauben, und so tritt die Eitelkeit des heroischen Bewufitseins in der Vordergrund, die Rhetorik des Pathos.

Keine Kunst ist daher pathetischer als die Franzosische, weil nirgends so wie hier die Naturbestimmtheit negiert wird. So mochte ich auch Corneille und Wagner nicht in die entfernteste Beziehung gesetzt wissen. Die Musik von vornherein bewegt sich in ganz andern Ideen, als die dramatische Poesie. In der Musik handelt es sich um den Gegensatz der empfindenden Individualität und der äufieren Welt. Das Moment der Innerlichkeit der Empfindung trägt die Melodie, die im Wesentlichen in zeitlicher Sukzession paralleler, rhytmisch gegliederter Teilen besteht. Das Moment des Äufiern erscheint in der Harmonie, die durchaus auf zeitlicher Coexistenz beruht. Eine Vermittelung dieser Gegensätze schafft allerdings die Dissonanz mit Vorhalten und Durchgängen, indem sie in polyphoner Form inmitten des harmonischen Elements die melodische Tonsukzession vorbereitet. So ist auch Italienische und Deutsche Musik verschieden wie Melodie und Harmonie, Subjektivität und Objektivität, Empfindung und Dasein. Wenn Beethoven genannt worden ist, so mochte ich bemerken, dafi er in dem vollendeten Gleichgewichte der musikalischen Elemente, wie es die Werke seiner mittleren Epoche zeigen, darum durchaus Deutsch ist, weil bei ihm alle Innerlichkeit der Empfindung nur aus der symbolischen Darlegung der die objektive Welt gestaltende Naturmächte herauszuwachsen nur ihr Gegenbild zu sein scheint. Was aber Wagner anbetrifft, so verfolgt er durchaus keinen spezifisch musikalischen Zweck. Ihm gilt es um die Charakteristik, um geschichtliche Zeichnung, wie Ähnliches auch in der Malerei dieser Gegenwart hervortritt. In solchen Zweck der Charakteristik iiberspannt er, wie die gesamte Zukunftsmusik, die musikalischen Mittel und weil es ihm auf Bilder der Objektivität ankommt, legt er ein ganz einseitiges Gewicht auf die Harmonie und verschmäht das speziell Musikalische der Form. Die Herrschaft der Harmonie ist in der Deutschen Musik seit Bach, Gluck, Beethoven nichts Neues. Aber diese Einseitigkeit und Verkennung des eigentumlich Musikalischen zu Zwecken, die der Musik als solcher nicht wesentlich sind, das ist der Charakter des Wagnerschen Schaffens.

Schasler: Ich habe zwei Bemerkungen zu machen: die eine gegen die Definition des Hrn. Majorescu von dem Gegensätze des Erhabenen und Reizenden; die andere gegen die Anwendung, welche Hr. Lasson von dem Ausdruck „Logisch" gemacht hat. Die Definition eines Gegensatzes durch einen parallelen Gegensatz ist selten zutreffend, und erweist sich als unrichtig, sobald derselbe, von demselben Prinzip aus, auf ein anderes Gebiet, als das gewählte, angewendet, mit sich in Widerspruch kommt. So z.B. konnte man das Erhabene, vom Gesichtspunkt der Architektur aus, gerade als das materiell Ubergrofie, also als das Sinnliche: das Anmutige, dagegen, da seine Wirkung von der Dimension abstrahiert, und sich nur auf die *Form* der Bewegung bezieht, als das Geistige definieren. Jene Definition also: das Erhabene ist das Ideelle, das Reizende dagegen das Sinnliche, scheint mir den Begriff nicht zu erschopfen. Was das *Logische* betrifft, welches Hr. Lasson in der Kunst nur der Technik zugewiesen wissen will, so dafi es erst bei der handwerklichen praktischen Ausfuhrung in Betracht komme: so ist fur mich das Logische vielmehr schon bei der Konzeption selbst tätig, wenn auch nur als ouŢaixic;. Denn wie die Natur in Embryo schon organisch gestaltend, d.h. logisch, verfährt, so auch die Kunst. Eine konzipierte Idee, die nicht das Moment dieses Logischen im Keime in sich besitzt, ist entweder ein Chaos, oder ein ganz Abstraktes, Formloses und Gedankenloses, also im ideellen *S'mne* ebenso ein Nichts wie im materiellen. Das Logische im Gegenteil ist die wahre gedankliche Essenz im Klinstlerischen, weil hier gerade die Form oder vielmehr das Formprinzip das Wesentliche ist.

Maerker. Man muE nicht Mifibrauch mit dem Worte Logisch treiben, welches sowohl von Hrn. Majorescu, als von

Hrn. Lasson auf befremdende Weise gebraucht worden. Ich kann unter Logisch nur die Wesens-Einheit, als den reinen Gedanken verstehen, der das Kunstwerk begrtindet.

Majorescu: Hrn. Forster antworte ich zunächts, dafi ich bei der ganzen Besprechung blofi die neuere Italienische Musik im Auge gehabt. Hrn. Michelet gegentiber bestreite ich, dafi der Horacier irgend eine Kollision seines Wesens auf pathetische Weise zur Anschauung bringt. In ihm liegt gar keine Kollision. Er zogert nicht, seinem Enthusiasmus furs Vaterland unbedingt alles aufzuopfern. Dadurch kann er nie Pathetisch werden und ermangelt also einer Hauptbedingung des Schonen. Dafi einige Franzosische Tragodien auch Andeutungen des Pathetischen im Heiden selbst enthalten, ist gewifi; ebenso wie in der Wagnerschen Musik auch Melodien vorkommen. Aber der ästhetische Grundzug dieser Richtung, wie ihn Corneille in *Horace* am besten realisiert und wie er ihn in der Vorrede zum *Nicomede* am klarsten ausgesprochen, schliefit vom Heiden das Pathetische aus: und gerade *Horace* und *Nicomede* sind diejenigen Tragodien, welche von der Sorbonne alljährlich als Muster hingestellt werden. Hrn. Schasler erwidere ich, dafi seine Auffassung des Erhabenen als eines Sinnlich-Grofien gegen die Ästhetik verstofit. Das Erhabene ist im Gegenteil eine solche Ubergrofie, das sie der sinnlichen Wahrnehmung sich entzieht und das ideelle Moment in uns hervorhebt, - selbst durch das Kolossale in der Architektur den Geist nach Ihnen weist. Die Einwurfe gegen meine Auffassung des Logischen haben mich gerade in dieser Versammlung uberrascht. Wenn Hr. Lasson das Logische der Kunst in der Technik erblicht, so kann diese niichterne Auffassung auf den Standpunkt Herbarts gerechtfertigt scheinen, aber nicht im Kreise der Hegelschen Ansichten. Dagegen bin ich mir nicht bewufit, das Wort „Logisch" in einem andern Sinne gebraucht zu haben, als in dem der Wesenseinheit. Allein mit Berufung auf Goethes Worte:

Der Schein was wdr er, dem das Wesen fehlte?
Das Wesen wdr es, wenn es nicht erschiene?

setze ich dem Wesen den sinnlichen Schein gegentiber mit analogischer Anwendung auf Harmonie und Melodie. Wenn Hr. Lasson endlich die Unterscheidung zwischen dem subjektiven und objektiven Moment bei der ästhetischen Auffassung der Kunst-Richtungen will mafigebend sein lassen, so gebraucht er nur andere Worte fur denselben Gedanken; was mir uberflufiig scheint. Aufierdem aber halte ich die von ihm vorgeschlagenen Ausdrucke fur unbrauchbar, einmal weil sie kein ästhetischer Sprachgebrauch sind, dann aber, weil sie zu den eklatantesten Mifideutungen Veranlafiung geben, wie den z.B. einige Literatur-Historiker Schiller den subjektiven und Goethe den objektiven Dichter nennen, während Julian Schmidt die Geschichte auf den Kopf stellt und das Umgekehrte behauptet.

VECHEA TRAGEDIE FRANCEZĂ ŞI MUZICA LUI WAGNER

Maiorescu. Răspund solicitării onoratei societăţi de a repeta aici recenta mea conferinţă publică despre vechea tragedie franceză şi muzica lui Wagner, cu atât mai multă plăcere, cu cât la baza întregii discuţii pusesem tocmai definiţia hegeliană a frumosului. Dacă *frumosul* nu este decât deplina pătrundere a ideii cu aparenţa sensibilă, atunci putem considera drept nişte directive unilaterale şi care se depărtează de frumos pe acelea în care fie ideea, elementul logic, se valorifică în paguba sensibilităţii, ceea ce se întâmplă în *sublim,* fie că momentul sensibil se evidenţiază în dezavantajul ideii, ceea ce produce *fermecătorul.* Două exemple sunt suficiente.

Aplicând aceste precizări în *tragedie,* recunoaştem principiile de caracter ale eroului drept acel element care corespunde Ideii în definiţia frumosului; în timp ce afectele sale şi înclinaţiile opuse principiilor reprezintă sensibilitatea. Din punct de vedere dramatic, caracterul devine frumos atunci când principiile şi înclinaţiile se întrepătrund pe deplin şi odată cu aceasta lupta dintre ele se aplanează. Lupta însăşi, devenită o condiţie esenţială a frumosului dramatic, o numesc, după exemplul lui Schiller, *patetismul* tragediei. Acolo unde principiile se valorifică atât de intens încât împiedecă în erou apariţia

înclinaţiilor şi sentimentelor opuse, făcând imposibil patetismul, drama poate fi *sublimă,* nu însă şi o operă de artă *frumoasă.* Acesta este cazul în Corneille. Să luăm ca exemplu tipic tragedia sa *Horace.* Horace este atât de însufleţit de entuziasmul său patriotic, încât aduce pe deplin la tăcere toate sentimentele sale de afecţiune, de prietenie, de iubire pentru familia sa şi în felul acesta lupta pateticului nu se mai dă, eroul devenind sublim, dar nu frumos.

în Paris, de unde vin tocmai, mi se făcu cu ocazia unei discuţii asemănătoare obiecţia că pateticul este introdus prin sora lui Horace, care prin iubirea ei pentru Curiace reprezintă cu exclusivitate elementul sentimental, în timp ce Horace face numai Ideea să apară. Tragediile lui Corneille corespund astfel ambelor cerinţe ale frumosului, cu deosebirea că fiecare din ele în mod separat se valorifică în câte o singură persoană pe deplin. Nu este greu de a înlătura această obiecţie. Din punct de vedere estetic este cu neputinţă ca Ideea să se manifeste cu exclusivitate într-o singură persoană; căci prin aceasta, mai întâi, persoana ar fi silită să-şi declame necontenit ideile, ceea ce poate fi epic, dar nu dramatic. în al doilea rând, eroul nu s-ar putea legitima pe această cale ca atare în ochii noştri, deoarece, pentru a vorbi cu Schiller, nu se poate şti dacă constituţia sufletească a eroului este un efect al puterii sale morale, atâta timp cât n-ai căpătat convingerea că ea nu este un efect al insensibilităţii. Astfel, manifestarea unilaterală a Ideii într-o singură persoană, fără ca în acea persoană să fie făcută aparentă lupta pateticului, trebuie să fie desemnată pur şi simplu ca o eroare estetică, în stare a constitui după putinţă sublimul, niciodată însă frumosul.

Absolut aceleaşi fenomene pot fi urmărite în muzică. *Armonia* corespunde aici elementului logic, ideal, în timp ce *melodia* reprezintă pe acel sensibil. în deplina contopire a armoniei şi melodiei, aşa cum simfoniile lui Beethoven au realizat-o într-un grad nemaiatins, stă frumosul muzical; în

timp ce valorificarea unilaterală a melodiei în dezavantajul armoniei produce fermecătorul-sensual (muzica operelor italieneşti mai noi), dimpotrivă, valorificarea unilaterală a armoniei în paguba melodiei conduce la sublim (operele lui Wagner). Astfel, direcţia lui Wagner în muzică este o extremă deopotrivă cu aceea a lui Corneille în tragedie[1].

Micheler. Paterismul lui Horace, chiar dacă el nu şovăieşte niciodată, provine din faptul coliziunii dintre datorii şi anume între patrie şi iubirea frăţească; o coliziune care îl conduce la uciderea surorii şi la răzbunarea patriei ofensate prin lacrimile şi imputările ei. Patetismul nu provine numai din latura sensibilităţii. El nu este numai o luptă între principii şi înclinaţii, ci între principiu şi principiu, dar care este în acelaşi timp şi una între înclinaţie şi înclinaţie. Căci principiile eroilor sunt tocmai înclinaţiile lor. Din împrejurarea că în coliziunea tragică se înfruntă gând cu gând şi înclinaţie cu înclinaţie, urmează că eroul nu rămâne în unitatea liniştită a principiului său logic, ci, ca şi în cazul lui Horace, dezbinarea, determinarea gândului devine pasiune, înclinaţie; şi odată cu aceasta este dată şi latura de farmec sensibil. Pentru a invoca un alt exemplu, Cidul este încă mai stăpânit de acest pathos, de această coliziune tragică între onoarea tatălui său, pe care tatăl iubitei sale îl ofensase, şi iubirea sa pentru Chimene. Această şovăire, această luptă a sufletului său apare limpede în cunoscutul monolog:

Que je sens de rudes combats!
Contre monpropre honneur mon amour s'interesse;
II faut venger un pere, et perdre une înaîtresse;
L'un m anime le coeur, lâutre retient mon bras,

[1] Vorbitorul dezvoltă acum pe scurt necesitatea logică a disonanţelor lui Wagner, respinse felul în care acesta se reclamă de la maniera lui Beethoven de a analiza o melodie şi demonstra, în sfârşit, complexul social al acestor fenomene artistice (nota red. *Der Gedanke).*

Redirit au triste choix, ou de trahir ma flamme,
Ou de vivre en infâ?ne,
Des deux cotes, mon mal est infini.
O Dieul V etrange peinel
Faut-il laisser un affront irnpuni?
Faut-ilpunir le pere de Chimene?

DFrcole: Deşi aprob principiile expuse de d-l Maiorescu, nu pot accepta totuşi ceea ce a spus despre caracterul muzicii italieneşti. Conced că elementul melodic este în aceasta preponderent; dar, departe de a vedea aci un neajuns, recunosc adevăratul concept al muzicii. Pe de altă parte, muzicii italieneşti nu-i lipseşte armonia, dar o are în proporţia necesară întregirii melodiei. Principalul în muzică este melodia - armonia, pentru a mă exprima astfel, nu este decât învelişul extern necesar pentru ca melodia să nu apară în goliciunea ei. îndreptăţirea afirmaţiei mele decurge atât din conceptul frumosului în genere, cât şi din acel al muzicii în special. Căci dacă frumosul este reprezentarea spiritului în formă sensibilă, dacă forma sensibilă în care muzica reprezintă sufletul întristat sau vesel este succesiunea sunetelor, atunci melodia se coboară direct din sufletul sensitiv, în timp ce armonia provine din calculul artistic al intelectului. Ambele trebuie să se îmbine însă în aşa fel încât armonia să rămână secundară. Şi acesta este cazul în muzica italienească, în timp ce în muzica germană mai nouă se petrece tocmai contrariul. Această deosebire în caracterul muzicii italieneşti şi germane stă în însuşi caracterul ambelor naţiuni. Italianul reprezintă spiritul în forma naivităţii, care este forma artei în genere, pe când germanul reprezintă acelaşi spirit în forma gândirii reflexive; de aceea a devenit Germania terenul propriu al ştiinţei. Germania a *înţeles* cu adevărat filozoficeşte operele de artă produse în Grecia şi Italia. Şi întrucât şi arta germanilor, în special muzica lor mai nouă, înclină mai mult către teorie decât arta italiană, împrejurarea explică mai întâi cu îndestulare de ce în muzica germană

elementul preponcierant este armonia, adică aceea care constituie partea propriu-zis teoretică a muzicii; în al doilea rând, de ce muzica italienească este răspândită în ambele emisfere, pe când muzica germană a rămas mai mult locală.

Forster: Contrastul dintre Rossini şi Wagner nu este totuşi acela dintre muzica ambelor popoare, întrucât italienii în vechea lor muzică bisericească sunt întemeietorii armoniei.

Lasson: Nu mi se pare potrivit a voi să caracterizezi epoci întregi ale evoluţiei artistice, atribuindu-le sublimul sau vreun termen estetic asemănător. Opoziţia dintre epocile artistice stă în idealurile lor; în poezia dramatică, ideile morale sunt acelea în legătură cu care se execută mişcarea istoriei. Nu mi se pare că onoratul vorbitor a dat o potrivită întrebuinţare definiţiei hegeliane a frumosului. Este cu neputinţă de a concepe ideea, care trebuie să apară în formă sensibilă, drept o cugetare abstractă, ci ca principiul intern şi organic al obiectului devenit operă de artă sau existent ca frumos natural; un principiu care, ca atare, este ceva ideal şi general, opus voinţii sensuale a individului, dar care nu poate fi nici exprimat, nici înţeles altfel decât în intuiţia concretă a explicaţiunii sale în toate detaliile obiectului frumos. Din această pricină, elementul logic n-are în artă nici un loc sau cel mult în tehnica externă şi în consecinţele ei. Ce este mai bun în artist, sau mai degrabă ceea ce îl face artist, este inconştientul, determinaţia fantaziei sale, care este absolut independentă de orice raţionament. Dacă într-o operă de artă dramatică cele două momente ale frumosului pot fi deosebite, atunci momentul ideal este concepţia morală despre lume şi forma specială a fantaziei poetului, pe când momentul sensibil este manifestarea acestui factor ideal în particularităţile formei artistice. Principiile şi convingerile eroului n-au nici cea mai îndepărtată relaţie cu principitil ideal al dramei.

Mai departe, nu mi se pare că principiul tragediei franceze a fost bine desemnat atunci când esenţa ei a fost pusă, în lipsa unei dezvoltări în sentimentul eroului, în depăşirea luptei cu sensualitatea. Să ne propunem oricare tragedie şi vom găsi contrariul. Tocmai aşa-numitele *combats du coeur,* lupta dintre virtute şi înclinaţie dă tragediei franceze caracterul ei propriu. Semnificativ ar fi mai Jcgrabă faptul că poet şi erou trăiesc permanent în reflexiune: poetul reflectând asupra creaţiei, eroul asupra acţiunii şi suferinţii sale. Este o nesfârşită vanitate a oglindirii de sine, o neostenită limbuţie în toate suferinţele şi patimele. Concepţia despre om este aci cea mai abstractă cu putinţă. Toate naţionalităţile, religiile, epocile sunt azvârlite în aceeaşi oală şi transformate în aceeaşi pastă. Calitatea morală nu mai are nimic de-a face cu determinarea naturală, nici cu cultura; ea există numai în opoziţia abstractă dintre virtute şi viţiu, forţă a voinţii şi slăbiciune. Poetul se leagă prin strâmte legi formale, care, indiferente şi lipsite de semnificaţie în sine, capătă un sens numai prin jugul formalităţii pe care îl impun. Eroul tragic la rândul său stăruie într-o atitudine pur formală, în decenţă. Nici un interes substanţial nu îl mişcă. Temeiul conflictului nu e constituit din forţele obiective ale moralităţii, ci din forma cea mai subiectivă a pathosului, din iubire şi ură, virtute şi viţiu, formele cele mai abstracte ale entuziasmului moral, aparţinând umanităţii în genere. Religia nu apare ca o putere a lumii, ci ca devoţiune a individului; statul nu apare ca putere morală şi istorică, ci ca iubire de patrie, ambiţie ş.a.m.d. Tot ce este moral-obiectiv este topit în motive subiective de determinare. E o artă a raţionalismului pur, artificială, falnică prin retorismul ei şi prin cultul virtuţii; o artă în care orice particularitate este sacrificată în interesul omenescului general. Principiile revoluţionare se lasă presimţite de pe acum. Virtutea apare drept valoarea omului; tot ce o depăşeşte apare ca neesenţial. Aceasta este arta romantică prin excelenţă. în ochii germanului nu valorează decât forţele substanţiale, care

constituiesc lumea obiectivă; subiectul este numai receptacol. Romanul consideră aceste forţe numai în forma pathosului subiectiv. Tendinţa sa este de a-şi potenţa subiectivitatea şi astfel vanitatea conştiinţii eroice, retorica pathosului apare în primul plan. Nici o artă nu e mai patetică decât cea franceză, fiindcă nicăieri determinarea naturală nu e mai negată. Din această pricină între Corneille şi Wagner nu văd nici cea mai îndepărtată relaţie. Muzica, dealtfel, se mişcă în sfera unor idei cu totul deosebite de acele ale poeziei dramatice. în muzică avem de a face cu opoziţia dintre individualitatea sensibilă şi lumea externă. Momentul interiorităţii, al sensibilităţii este purtat de melodie, care constă esenţialmente din succesiunea temporală a unor serii paralele, organizate ritmic. Momentul extern apare în armonie, care se întemeiază pe coexistenţa temporală. O mijlocire între aceste contraste o creează în tot cazul disonanţa cu apogiaturi şi note de pasaj, întrucât pregătesc în formă polifonă şi în interiorul elementului armonic succesiunea tonală melodică. în chipul acesta muzica italiană şi germană sunt deosebite ca melodia şi armonia, subiectivitatea şi obiectivitatea, simţirea şi existentul. Fiindcă Beethoven a fost numit, voi observa că el, prin desăvârşitul echilibru dintre elementele muzicale, după cum o arată operele epocii sale de mijloc, este prin excelenţă german, ca unul la care întreaga interioritate a simţirii se dezvoltă numai din forţele naturale constitutive ale lumii obiective, al căror reflex pare a fi. întrucât îl priveşte însă pe Wagner, acesta nu urmăreşte nicidecum un scop specific muzical. Ceea ce îl interesează pe Wagner este caracteristicul, desemnul istoric, după cum la fel se întâmplă şi în pictura prezentului. în vederea acestui scop de caracterizare supraîncordează Wagner, deopotrivă cu întreaga muzică a viitorului, mijloacele muzicale. Si fiindcă tendinţa sa se îndreaptă către icoane ale obiectivitătii, pune el în mod unilateral întreaga greutate asupra armoniei, dispreţuind elementul special muzical al formei. Domnia armoniei începând

cu Bach, Gluck şi Beethoven nu este ceva nou. Dar această unilateralitate şi ignorare a elementului muzical propriu-zis în vederea unor scopuri, care muzicii ca atare nu-i sunt esenţiale, aceasta alcătuieşte caracterul creaţiei wagneriene.

Schasler. Am două observaţii de făcut: una împotriva definiţiei d-lui Maiorescu asupra opoziţiei dintre sublim şi fermecător; a doua, împotriva aplicaţiei date de d-1 Lasson termenului „logic". Definiţia unei opoziţii printr-o opoziţie paralelă este rareori satisfăcătoare şi se dovedeşte nepotrivită îndată ce, plecând de la acelaşi principiu, dar aplicându-se într-un alt domeniu, intră în contrazicere cu sine însuşi. Aşa, de pildă, sublimul ar putea fi definit, din punctul de vedere al arhitecturii, tocmai ca supramărimea materială, prin urmare ca ceva sensibil; dimpotrivă, graţiosul, al cărui efect face abstracţie de dimensiune şi se raportă numai la *forma* mişcării, poate fi definit ca ceva spiritual. Astfel, definiţia potrivit căreia sublimul ar fi idealul şi fermecătorul ar fi sensualul nu mi se pare a epuiza conceptul. Când priveşte *logicul,* căruia d-1 Lasson i-a rezervat în artă numai partea tehnică, în aşa fel încât ar veni în consideraţie numai în legătură cu partea practică şi profesională, eu socotesc că are un rol chiar în actul concepţiei, fie numai ca **ouŢOCjJAg.** Căci, întocmai ca natura, care încă din embrion plasticizează organic şi deci procedează logic, tot astfel şi arta. O idee concepută, care nu conţine în germene momentul logic, este sau un haos, sau ceva pur abstract, lipsit de formă şi de cugetare şi care în sens ideal sau material ar fi deopotrivă un nimic. Logicul este, dimpotrivă, adevărata esenţă cogitativă în artî, pentru că aici tocmai forma sau mai degrabă principiul formal este esenţialul.

Maercker. Nu trebuie să abuzăm de termenul „logic", întrebuinţat de d-1 Maiorescu şi Lasson în modul cel mai ciudat. Prin „logic" nu pot înţelege decât unitatea esenţei, cugetarea pură care întemeiază opera de artă.

Maiorescu: Răspund mai întâi d-lui Forster că în întreaga discuţie m-am gândit numai la muzica italienească mai nouă. Faţă de cele spuse de d-1 Michelet contest că Horace ar manifesta vreo coliziune oarecare a fiinţei sale într-un mod patetic, în acesta nu există nici o coliziune. El nu pregetă de a sacrifica necondiţionat totul entuziasmului său pentru patrie. în felul acesta el nu poate deveni niciodată patetic şi se privează astfel de una din condiţiile esenţiale ale frumosului. Este sigur că în unele tragedii franceze există şi aluzii patetice cât priveşte viaţa sufletească a eroilor; tot astfel după cum în muzica lui Wagner apar şi melodii. Dar trăsătura estetică, fundamentală a acestei direcţii, aşa cum Corneille a realizat-o mai bine în *Horace* şi a exprimat-o mai clar în prefaţa la *Nicomede,* exclude din erou pateticul; şi tocmai *Horace* şi *Nicomede* sunt înfăţişate în fiecare an de Sorbona ca exemple. D-lui Schasler îi replic că concepţia sa despre sublim, ca o mărime materială, se izbeşte de ideile esteticei. Sublimul este dimpotrivă o asemenea supramărire încât, sustrăgându-se percepţiei sensibile, pune în evidenţă în noi momentul ideal[1]. Chiar colosalul arhitecturii orientează spiritul nostru către interior. Obiecţiile împotriva concepţiei mele despre logic m-au surprins tocmai în această adunare. Când d-1 Lasson recunoaşte elementul logic al artei în tehnică, această seacă concepţie ar putea fi justificată din punctul de vedere al lui Herbart, dar nu în cercul părerilor hegeliane[2]. Pe de altă parte, nu sunt conştient de a fi întrebuinţat cuvântul

[1] Maiorescu se referă aci la concepţia lui Kant asupra sublimului, aşa cum este înfăţişată în *Kritik der Urteilskraft,* Zweites Buch, §§ 23—29 *(nota lui T. Vianu).*

[2] Herbart era în adevăr inspiratorul şcolii formaliste în estetică, cu care idealiştii inspiraţi şi reprezentaţi de Hegel s-au găsit de mai multe ori în polemică în decursul veacului trecut. Maiorescu implică dar pe hegelianul Lasson într-o grea contradicţie, situând părerea acestuia în tabăra formaliştilor herbartieni, pentru cari frumosul era rezolvabil în pure raporturi formale *(nota lui T. Vianu).*

„logic" într-un alt sens, decât în acela de unitatea esenţei. Numai că, reclamându-mă de la cuvintele lui Goethe:

Ce-ar fi aparenţa, căreia i-ar lipsi esenţa?
Ce-ar fi esenţa, dacă n-ar apărea?

am opus esenţei aparenţa sensibilă, cu aplicaţie analogică la armonie şi melodie. Când, în fine, d-1 Lasson vrea să facă dătătoare de măsură deosebirea dintre momentul subiectiv şi obiectiv în concepţia estetică a curentelor artistice, se întrebuinţează numai alte cuvinte pentru aceeaşi idee; ceea ce mi se pare inutil. în afară de aceasta, socotesc că expresiile propuse de d-1 Lasson nu sunt întrebuinţabile, mai întâi pentru că nu corespund limbajului estetic, apoi pentru că dau loc celor mai eclatante interpretări greşite. Aşa, de pildă, câţiva istorici literari numesc pe Schiller poet subiectiv şi pe Goethe poet obiectiv, în timp ce Julian Schmidt răstoarnă istoria şi afirmă contrariul.

Traducere de T. Vianu

ANUARIUL GIMNAZIULUI ŞI INTERNATULUI DIN IAŞI PE ANUL SCOLASTIC 1862-1863

publicat de
Directorul T.L. Maiorescu,
doctor în filozofie şi licenţiat în drept,
profesor la Universitatea din Iaşi
si membru cor. al Societatei filozofice din Berlin

Precede o disertaţiune: *Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunei morale studiul fundamental în gimnaziu?*

PREFAŢĂ

Un asemenea anuariu, fâcându-sepentru prima oară în ţara noastră, are lipsă de justificare. Scopul lui principal este:

1) A publica la finea fiecărui an scolastic toate legile, decretele, ordonanţele şi deciziunile date de către diferitele autorităţi în cursul anului şi relative la institutul de învăţământ respectiv. Prin aceasta se va înlătura marele inconvenient ce împedeca pană acum o direcţiune regulată a scoalei, adecă: că la o schimbare a persoanelor noul director se afla fără legătură cu trecutul, lipsindu-i chiar acele acte oficiali ce conţineau regulari nouă cu valoarea perpetuă, dacă directorul precedent nu le conservase sau afla cu cale anule trăda succesorului său.

2) A încunoştiinţa pe părinţi despre modul de primirea elevilor în gimnaziu şi în internat, despre toate condiţiunile întru aceasta, despre numărul locurilor vacante etc.

3) A publica datele statistice relative la acest Institut.

4) A publica profesorii în activitate şi planul învăţământului, împreună cu schimbările întrevenite în această privinţă în cursul anului.

5) A da o cunoştinţă oficială despre mijloacele de învăţământ cu cari este înzestrat Institutul, adecă: cabinetul fizic, laboratoriul chemic şi biblioteca, precum şi despre înavuţirea lor succesivă.

6) A publica istoria Institutului în anul respectiv, cuprinzând și premianții din fiecare clasă, ca unii ce fac onoare scoalei din care ies.

7) A dezvolta prin disertațiuni originale o publicitate știențifică între profesori și a lumina pe de altă parte în acest mod pe școlari și pe public asupra întrebărilor importante pentru educațiune și învățământ.

Indispensabil din aceste punturi de vedere, anuariul este pe deplin justificat și se va publica de acum înamte la finea fiecărui an scolastic.

Directorul T.L. Maiorescu

Iași; în 7 iulie 1863

CUPRINS

A.

PENTRU CE LIMBA LATINĂ ESTE CHIAR ÎN PRIVINŢA EDUCAŢIUNEI MORALE STUDIUL FUNDAMENTAL ÎN GIMNAZIU?

Disertaţiune
de'
T.L Maiorescu

§ 1. INTRODUCERE

întrebarea aceasta este vitală pentru gimnaziu. De la înţelegerea ei depinde soarta celei mai importante instituţiuni scolastice. întrebarea aceasta este apoi togmai acum la ordinea zilei, fiindcă o mare parte a tinerilor bărbaţi cari încep astăzi a avea influinţă asupra cercustărilor noastre, fiind din nenorocire înşii lipsiţi de binefacerea învăţământului serios al limbei latine şi în genere al gimnaziului, nu înţeleg ce importanţă enormă are pentru alţii şi ar fi avut mai întâi pentru ei înşii acel învăţământ. Astfel vedem, şi aceasta este cel mai trist lucru pentru scoale, că nu numai studiul anticităţei în limba ei originală nu este preţuit după justa sa valoare, ci că se formează încă în contra lui o direcţiune de idei inimică.

Această direcţiune, susţinută prin spirite cari declară de superfluu şi pedantic sau chiar de fals tot ce petrece sfera necoaptei lor inteligenţă, fiind periculoasă educaţiunei întregului

popor, trebuie să fie mai întâi de toate lovită în puseciunea de sofisme în care se crede tare, demascată în absurditatea ei, pentru ca astfel convingerea salutară despre importanţa clasicităţei să aibă loc a se întinde în toate părţile, a fi pusă în lucrare şi a contribui apoi ca unul din cele mai puternice elemente la formarea unei societăţi mai serioase.

§ 2. ARGUMENTELE ADVERSARIILOR

Argumentele principale ale acelei opoziţiuni în contra studiului limbelor clasice şi *in specie* a limbei latine în gimnaziu sunt următoarele:

1. Este superfluu de a învăţa limba latină, fiindcă autorii vechi sunt traduşi în limbi moderne şi că, prin urmare, pot să fie cunoscuţi mai bine din aceste traduceri.

2. Afară de aceasta, clasicii moderni sunt tot aşa de buni ca şi cei vechi, dacă nu mai buni; sunt mai mulţi autori morali între cei noi; şi, în fine, clasicii moderni au importanţa cea mare pentru tinerimea noastră că au conlucrat imediat la dezvoltarea secuiului în care trăim şi au devenit astfel indispensabili pentru înţelegerea acestuia, va să zică ei trebuie să fie cunoscuţi cu preferinţă înaintea celor vechi.

3. Este chiar stricăcios de a se ocupa şepte-opt ani în mod principal cu limba latină, fiindcă este o limbă moartă ce nu are folos social; timpul acesta trebuie să fie mai bine aplicat la studiul limbelor moderne, cari sunt chiar necesarii pentru un tânăr şi cari totuşi se învaţă foarte rău în şcoalele publice. Limba latină se poate trata ca studiu secundar pentru cunoştinţa formelor gramaticale şi înţelegerea lexicografică a câtoruva cuvinte introduse în toate limbele europene; dar nu mai mult.

Să ne mărginim la aceste trei argumente, cari în aparinţă sunt aşa de tari şi de conchizetoare, încât inimicii clasicităţei ni le debitează de regulă cu un surâs sublim de satisfacere şi suficienţă, pare c-ar fi pronunţat te miri ce adevăruri profunde şi decisive.

însă să facem un pas mai departe într-o altă direcţiune. Să ne permitem a declara de inimici ai clasicităţei, dacă nu în opiniunea lor proprie, cel puţin în rezultatul factic, pe acei amici şi apărători orbi cari, neînţelegând înşii importanţa lucrului, combat argumentele espuse prin argumente şi mai slabe şi mai false.

§ 3. CONTRAARGUMENTELE AMICILOR NEADEVĂRAŢI

Aceşti amici, intrând în cuibul celor trei argumente sofistice, în loc de a le demonstra din capul locului de false, fiindcă lovesc în vânt, în loc de a nemeri în ţintă, caută a combate ideile conţinute în ele prin poziţiunea ideilor contrarie şi, prin urmare, conced în mod direct justeţea puntului de plecare, devenind astfel în fapt vătămători şi nu amici ai studiului clasic.

Iacă combaterea lor:

La 1. Deşi autorii vechi sunt traduşi în limbi moderne, totuşi o traducere nu se apropie niciodată de original, ci se rapoartă la el, după cum a zis M-e. de Stael, ca covorul pe dos la covorul pe faţă. în traducere sunt o sumă de neînţelegeri; apoi, limbele moderne în mare parte nu sunt în stare a esprima acurat ideile strămoşilor noştri. Prin urmare, studiul clasicilor în limba lor originală rămâne neapărat necesariu.

La 2. Cum să fie clasicii moderni tot aşa de buni ca cei vechi? Unde au modernii, pentru a ne mărgini la materia propusă, la limba latină, autori ca Virgilie? Ca Livie? ca Tacitu? ca Horaţie? Cine a întrecut pe Virgilie în graţia fantasiei sale? Cine pe Livie în frumuseţea naraţiunei? Cine pe Tacitu în severitatea opiniunilor? Sau pre Horaţie în fineţa şi urbanitatea ideilor sale? Autorii moderni, fiind mai slabi în aceste privinţe

decât cei vechi, sunt dar de mai mică importanţă. Şi apoi este fals de a crede că modernii ar fi singuri apropiaţi dezvoltărei noastre; fiindcă calităţi nemuritoare precum le au autorii cei vechi sunt şi rămân pentru pururea un tezaur al umanităţei şi-şi conservă influinţa asupra spiritului oricărui secul.

La 3. Nu poate fi stricăcios a se ocupa atâta timp cu limba latină. Bărbaţii cei mai renumiţi ce-i avem noi modernii au fost adăpaţi din fântâna anticitatei. în toate naţiunile civilizate oamenii eminenţi au avut şi au păstrat o stimă profundă pentru studiile clasice şi le-au atribuit lor cea mai esenţială parte din propria-le dezvoltare. Astfel Boileau, astfel Corneille, Lessing, Goethe - dar ce să vorbim numai de literatori! Bărbaţii celebri de stat au fost totdeauna adânciţi în spiritul timpurilor vechi, şi de Napoleon cel Mare este cunoscut cu ce amoare perseverantă s-a ocupat în toată viaţa sa de studiul lui Iulie Cesar. în fine: noi românii, strănepoţii acelor romani despre a căror limbă discutăm acum, avem o sântă datorie a cunoaşte anticitatea latină, fie numai din pietate istorică. Dar chiar limba noastră însăşi nu poate să facă nici un pas mai departe fără limba latină; cunoştinţa acesteia este mai ales pentru noi indispensabilă.

Iacă dar că este fals ce pretind inimicii clasicităţei; iacă dar că autorii vechi trebuie să fie cunoscuţi în limba originală, fiind toate traducerile rele; că autorii vechi sunt mai presus de cei moderni şi că, în fine, utilitatea clasicităţei, recunoscută de toţi bărbaţii cei mari ai timpurilor noastre, este cu atât mai mare pentru noi cu cât limba noastră are încă lipsă, pană se va dezvolta, a recurge totdeauna la cea latină ca la un izvor de lămurire şi de chiarificare.

Aceste sunt contraargumentele amicilor aparenţi ai clasicităţei, contraargumente cari, departe de a produce vreun sprijin cauzei ce vor să o apere, o compromit mai mult prin slăbiciunea lor şi uşurează astfel poziţiunea adversariilor. Pătrunşi de adevărul proverbial că este mai bine a avea un inimic cumsecade decât zece amici necăliţi, ne vom desface mai întâi de aceşti prieteni, combătându-le din punt în punt toate contraargumentele lor şi având întru aceasta aerul de a sprijini pe adversarii. După ce însă vom fi terminat această parte a temei noastre, ne vom întoarce în contra adversarilor şi, dărâmându-le puntul de plecare, vom stabili, în fine, opiniunea ce ne pare a fi singura adevărată în acest caz.

§ 4. RESPINGEREA CONTRAARGUMENTELOR

1. Sunt în eroare sus-numiţii amici ai clasicităţei când, în contra primului argument, răspund că o traducere nu se apropie niciodată de original şi că, prin urmare, autorii vechi, pentru a fi bine cetiţi, presupun cunoştinţa limbei lor originale. Dacă acesta ar fi scopul studiului latin în gimnaziu atunci din toate instituţiunile moderne n-ar fi nici una care să-şi fi ajuns mai rău scopul decât gimnaziul. Cine din şcolarii care au terminat cursul gimnazial ies cu o cunoştinţă aşa de dezvoltată a limbei latine şi greceşti încât să poată ceti autorii cei vechi în limba lor originală cu destulă uşurătate pentru a judeca asupra stilului lor, pentru a fi impresionabili la frumuseţele lor poetice, în fine, pentru a simţi vreo plăcere estetică cetindu-i? Au nu ne mai aducem aminte, fiecare din noi, cu ce greutate neplăcută, cu câtă căutare prin lexicoane şi gramatici ceteam chiar în ultima clasă gimnazială pe Platone, pe Sofocle, pe Horaţie, pe Tacit? Cum în această cercetare limbistică cei mai mulţi dintre noi nici nu se mai gândeau la frumuseţi estetice sau la adevăruri filozofice, şi acei care se gândeau o făceau numai din când în când şi în mod cu totul secundar? Este de comun cunoscut din esperiinţa făcută în secole, şi ar fi o orbire a nega faptul acesta că, din contra, tocmai autorii vechi cetiţi în gimnaziu se discreditează la cei mai mulţi şcolari, fiindcă aceştia, în confuziunea lor gramaticală, istorică, lexicografă etc, nu sunt în stare a mai afla nici o frumuseţe în ei, ci îi iau în dezgust pentru toată viaţa

lor. Ce idee are şcolarul din clasa III de stilul sau de orice altă calitate a lui Cornelie Nepote? Care şcolar din clasa IV este impresionabil pentru timbrul unei anticităţi pline de măduvă şi de energie, precum se esprimă în stilul lui Salustie? Ce influinţă are entuziastul Livie, gingaşul Ovidu, moralistul fin Horaţie asupra clasei V, VI, VII prin stilul şi ideile lor?[1] La mai toţi, aproape nici una; şi aceia asupra cărora are influinţă sunt aşa de puţini, de-abia în fiecare clasă câte unul, încât acesta n-ar putea niciodată justifica introducerea autorilor vechi în gimnaziu pentru toţi şcolarii. Deşi dar este foarte adevărat că o traducere rămâne chiar în cazul cel mai favorabil departe de original, totuşi o traducere a autorilor vechi într-o limbă modernă face pe şcolar cu mult mai bine să simtă frumuseţile şi să înţeleagă ideile autorului decât lectura în original, fiindcă limba originală pentru autorii latini şi greci, cu tot studiul serios ce i se consacră în şcoalele moderne, nu se studiază **pană** la o cunoaştere sau cel puţin înţelegere deplină. Ca să vă convingeţi, luaţi d-voastră, cari aţi studiat numai gimnaziul, pe Livie sau pe Virgilie (ca să nu zic pe Tacit sau pe Horaţie) în mână, cetiţi un capitul sau o ecloga oarecare în original şi, după ce veţi vedea îndată ce dificultate vă prezintă lectura, cetiţi aceleaşi rânduri într-o traducere bună şi veţi mărturisi că în traducere aţi aflat o plăcere fără comparaţiune mai mare decât în original. Aci nu e vorba de bărbaţi cari după terminarea gimnaziului se ocupă anume de studiul anticităţei şi işi câştigă după o diliginţă mai îndelungată o destulă cunoştinţă a limbei latine nu numai pentru a înţelege tot ce cetesc, ci şi pentru a înţelege frumuseţile sau slăbiciunile unui stil (ceea ce este încă o mare diferinţă). Aci e vorba numai de gimnazişti; şi pentru

[1] încai de greceşte nici să nu mai vorbim; acolo se înţelege de la sine; şi, d.e., lectura corurilor din Sofocle, când se face precum trebuie, fără traducere modernă, numai în testul original, este un fel de supliciu gramatical pentru inteligenţa oricărui elev.

gimnazişti este un adevăr necontestabil că ei înţeleg şi gustă pe un autor mult mai bine în traducere decât în original şi că, prin urmare, traducerile moderne ar putea înlocui *în aceasta privinţă* cu totul lectura în limba originală.

Au dar drept adversarii clasicităţei; şi dacă studiul limbei latine este cel principal în gimnaziu, cauza nu poate fi cea arătată supt puntul 1.

2. Să trecem acum la puntul al doilea. Aci disputa devine ceartă; nu mai are sens şi nu mai e de descurcat. Unii zic că autorii moderni sunt mai buni şi numără vro câţiva; ceilalţi zic că autorii vechi sunt mai buni şi numără şi ei vro câţiva. Când începe cineva cu personalităţi, atunci încetează cu raţionaminte. Cu toate acestea putem zice că au drept inamicii clasicităţei când ne spun că autorii moderni pot să fie tot aşa de buni ca cei vechi, *luat fiecare în parte*. Căci ce merit mare este în Cornelie Nepote? Ce merit necomparabil este în Livie, încât lectura lui Gibbon sau a lui Macaulay sau a lui Joh. von Miiller să nu poată aduce tot acel folos? Ce merit este, în fine, în Cicerone? Stil? Idei? Atunci să cetim pe Lessing, cu stil mai frumos decât perioadele monotone şi lung-suflate ale lui Cicerone şi cu idei originale şi fertile, după cari poţi vâna mai în toate operile lui Cicerone fără a afla vreuna. Ne mai rămâne din autorii gimnaziali Ovid cu *Metamorfozele,* Virgilie cu *Eneida,* Horaţie şi Tacitu. Fără îndoială, în privinţa ideilor şi gustului estetic, o lectură din Dante, din Camoens, din *Nibelungen* ar face togmai cât *Metamorfozele* şi cât *Eneida,* dacă nu mai mult. Horaţie şi Tacitu în adevăr sunt autori clasici în cel mai strâns sens al cuvântului şi este greu a arăta cine din autorii moderni le corespunde. Atât însă este sigur că cetirea pasagelor etice din Goethe, respective a scrierilor istorice de Prescott, de Gibbon, de Herder ar produce tot acea utilitate teoretică asupra gimnaziştilor ca şi acei doi autori. Şi apoi, argumentul adversariilor, care zice că autorii moderni sunt cu atât mai preferabili cu cât au predomnit la formarea epocei de

civilizaţiune în care trăim, este foarte judicios şi mai puternic decât ceea ce s-a zis în contra lui. Căci, pe lângă calităţile nemuritoare şi în perpetuu valabile ale unui autor bun şi, prin urmare, şi ale autorilor vechi, esistă şi calităţi ad-hoc, dacă e permis a le numi aşa, calităţi individuali anume potrivite pentru secuiul în care şi din care sunt născute, şi togmai ele sunt cele fertile şi de cea mai mare influinţă asupra secuiului. Aceste calităţi însă se află pentru noi numai în autorii moderni şi nu în cei vechi.

Dacă totuşi studiul limbei latine este cel fundamental în gimnaziu, cauza adevărată nu poate fi neajunsul autorilor moderni şi preferinţa a vro cinci sau şase autori vechi.

3. Să ajungem, în fine, la puntul al treilea. în favoarea clasicităţei s-a spus aci că cei mai celebri oameni au fost nutriţi cu ea şi apoi că noi românii în specie avem lipsă de limba latină ca izvor pentru constituirea limbei noastre proprie. în ceea ce priveşte oamenii celebri, se pot face la acest contraargument trei replicări: întâi, că esistă pentru o sumă de celebrităţi moderne nutrite în studiul clasicităţei o sumă tot aşa de mare lipsită de aceasta; al doilea, că celebrităţile anticităţei înşile au devenit celebrităţi fără un asemenea studiu: Socrate, Platone, Sofocle, Homer (dacă a esistat), tot celebrităţi cari din propriul lor tezaur, fără alt studiu decât al naturei, au produs nemuritoarele lor opuri; în fine, al treilea, şi aceasta este adevărata replicare, că gimnaziul nu are de tendinţă principală producerea de geniuri sau de celebrităţi, ci că trebuie să se adreseze cu învăţământul său la acel termin de mijloc al inteliginţei pe care ni-1 arată majoritatea copiilor. Faţă cu un geniu, întrebarea studiilor teoretice are o importanţă mult mai mică; geniul îşi croieşte calea sa, chiar fără ajutorul altora, din propriul său impuls, *ipso Marte,* cum ziceau latinii; însă simplul talent şi capacitatea mediocră, acestea au trebuinţă de ajutorul studiilor în şcoală, şi la ele se adresează gimnaziul. Lor însă nu li se poate aduce de esemplu geniul, căci ceea ce nutreşte pe geniu poate omorî pe talent.

Iar ce se atinge de importanţa limbei latine pentru noi rumânii în specie şi de derivarea necesitatei ei din acest punt de vedere, aci apărătorii necugetaţi ai clasicităţei comit eroarea ce în logică se numeşte **exepov ţfJTTioic;,** adecă ajung cu demonstrarea lor altundeva decât unde trebuiau să ajungă. Dumnealor demonstrează importanţa limbei latine *în genere* pentru rumâni; pe aceasta nu i-a trecut nimănui prin cap a o contesta. Dar vorba este de a demonstra că limba latină este studiul cel mai important *în gimnaziu,* şi aceasta este cu totul altceva. Aici nu se poate aduce argumentul numit. Căci studiul filologic al limbei latine cu scop de a chiarifica şi regula limba rumână are din capul locului alt fundament şi alt metod de învăţătură decât cel adoptat în gimnaziu şi va rămânea ca specialitate rezervat universităţei, pe când gimnaziul, după toată natura sa, nu are a se ocupa de specialităţi, ci numai de cultura generală a inteleginţei. Acel studiu limbistic cere mai întâi de toate cunoştinţa limbei *vulgare* latine, precum se vorbea de popor în Italia şi în provincii, iar nu cunoştinţa limbei clasice a autorilor, care se tractează în gimnaziu şi care este foarte diferită de aceea. Cere, al doilea, un studiu istoric al acestei limbi populare, care coincide cu cel lexicografic, adecă: a căuta *fiecare cuvânt* ce esistă astăzi în limba rumână, a-1 urmări în toţi autorii latini, în toate inscripţiunile cunoscute, în monete etc, din toate epocele **pană** în ziua de astăzi, pentru a afla vicisitudinile sau schimbările ce le-au suferit de la prima origine şi până acum. D.e., pentru cuvântul rumân *pământ* se cere, din punt de vedere al studiului limbistic, cunoştinţa tuturor locurilor unde se află cuvântul latin *pavimentum,* care în diferiţi autori are o diferită însemnare (în epistolele lui Sidonie Apollinarul din secuiul al 5-lea după Christos însemnează firmament, cer; pe când în Cicerone şi Horaţie însemnează podini sau duşamele, pavagiu etc; cari două însemnări sunt togmai aşa de

diferite una de alta ca cerul de pământ); se cere apoi constatarea dacă la vreun autor sau în limba poporală avea sensul ce i-1 dăm noi astăzi şi când a început să-1 aibă, se cere mai departe urmărirea lui în diferiţii secuii, adecă constatarea cum s-a pronunţat în secuiul al 2-lea, al 3-lea etc. pană astăzi, spre a afla când din *pavimentum* s-a făcut numai *pavimentu,* apoi poate *paimentu,* apoi *pamentu,* şi când vocalele *a* şi *e* încep a nu fi pronunţate curat, ci primesc sunetul de **î** şi *t* precum îl au acum. Tot asemenea să se facă această cercetare cu *toate* cuvintele limbei rumâne. Ce va fi rezultatul?

Rezultatul va fi că atunci, însă numai atunci, vom putea scoate din toate aceste cazuri cunoscute legea dezvoltărei limbei noastre; vom putea afla: 1) care este secuiul în care limba noastră începu a se separa de cea latină într-un mod aşa de esenţial încât să constituie o limbă *sui-generis,* limba rumână? Şi dacă oare a fost vreo influinţă esterioară, marcată în limbă, care a produs aceasta? 2) când s-au introdus sunetele **t** şi **î** în limba rumână? dacă esistă din vechime în ea, încă din pronunţarea *vulgară* latină sau sunt importate? Dacă acest import este făcut după secuiul al zecelea şi, prin urmare, de atribuit influinţei slavone? 3) dacă vreo sumă considerabilă de cuvinte de ale noastre arată rădăcini latine neîntrebuinţate în limba poporală italică, ci aflate numai în vreo altă provincie a marelui imperiu roman? Această constatare ar lumina mai de aproape originea noastră; 4) cari şi câte sunt cuvintele a căror rădăcini nu se afla deloc în limba latină? în ce secul se văd ele introduse în limba noastră şi, prin urmare, cărei influinţe sunt de atribuit? 5) sunt din aceste cuvinte câteva cari nu se pot deriva din nici o limbă mai de-aproape cunoscută astăzi? Ar fi probabil a le socoti şi pe aceste de origine dacică? 6) care cuvinte rumâne, de origine bună latină, au fost întrebuinţate în limba noastră, însă s-au perdut astăzi? Şi când şi de ce s-au perdut? 7) după care lege *factică* (nu după visuri de analogie cu limba clasică latină precum le trec prin cap filologomanilor) s-a făcut şi se face schimbarea vocalelor şi consonantelor în limba rumână? pentru a afla astfel pe calea istorică, *singura admisibilă în acest caz,* geniul eufonic al poporului rumân şi *numai astfel a atrage consecinţe pentru viitor* şi a *pune fundamentul regularei limbei noastre de astăzi* etc, etc.

Iacă ce este un studiu sănătos al limbei rumâne. Numai după ce-1 vom fi făcut cu această severitate vom avea ceea ce cred domnişorii noştri că se poate câştiga de astăzi pană mâne cu încercări jurnalistice, adecă: o gramatică, o ortografie, un lexicon, în fine, o limbă rumână *raţională-,* care cuvânt „raţional" nu vrea să zică ceea ce corespunde raţiunei oricărui individ care visează despre limbă, ci vrea să zică ceea ce corespunde numai raţiunei poporului precum s-a dezvoltat ea în toţi seculii, de la naşterea sa şi pană în epoca noastră.

în ce raport, vă rog acum judecaţi d-voastră toţi cu mintea sănătoasă, în ce raport stă studiul limbei latine precum se face în gimnaziu cu filologia limbei rumâne?! fără îndoială, studiul limbei latine este o condiţiune pentru studiul filologic, în acest sens că oricine vrea să studieze limbistică rumână trebuie să fi studiat mai întâi limba latină din gimnaziu. însă cine a studiat numai limba latină din gimnaziu, acela n-a făcut încă aproape nimic pentru cea rumână, şi de aceea nu se poate zice că studiul limbei latine în gimnaziu are de scop sau de parte importantă a sa cultura raţională a limbei rumâne. Cine ar zice aceasta ar trebui să zică, d.e., că, învăţând a scrie caligraficeşte, ne preparăm pentru arta picturei. în adevăr, scrierea ne dă primele rudimente de pictură, ne dă un condei sau un creion, ne dă hârtie, ne conduce mâna spre copierea a câtorva semne etc însă ar fi absurd de a numi aceasta o preparare pentru arta picturei.

Aşadar, scopul studiului limbei latine în gimnaziu nu poate fi nicidecum limbistică rumână.

Din contra, tractarea jumătăţită a limbei rumâne pe baza cunoştinţelor mărginite de limba latină câştigate numai în şcoalele secundari, departe de a produce vreun folos, produce numai ceaţa

aceea de opiniuni arbitrare cari, neînţelegând adânca lege a dezvoltării poporului, se razimă una mai tare decât alta pe o oarbă analogie între cele două limbi şi cauzează astfel confuziunea fatală de care sufere astăzi vorbirea şi scrierea rumânească.

Nefiind dar nici esemplul bărbaţilor celebri, nici importanţa pentru limbistică rumână cauza adevărată pentru care limba latină este studiul principal în gimnaziu, nu rămâne decât a da drept inimicilor clasicităţei şi în privinţa puntului al treilea. Cu această concensiune însă am ajuns la terminul părţei negative a disertaţiunei noastre şi avem a trece, în fine, la partea pozitivă.

§ 5. REZUMAT ŞI TRANZIŢIUNE

S-au espus întâi cele trei argumente ale adversariilor, s-au arătat apoi contraargumentele corespunzătoare - şi, în fine, s-au combătut aceste contraargumente. Rezultatul este: inimicii limbei latine în gimnaziu au drept de a zice că autorii vechi se pot cunoaşte tot aşa de bine din traduceri, că autorii moderni sunt tot aşa de buni şi că cunoaşterea limbelor moderne, ca limbe, ar aduce mai mare utilitate socială decât cunoaşterea unei limbi moarte ca cea latină.

Acum însă se naşte întrebarea cea decisivă: ce urmează din acest rezultat conces? Care este concluziunea din cele trei premise adevărate? Şi aci am ajuns la puntul unde începe eroarea adversariilor. Adversarii zic că *concluziunea nu este decât una*\ adecă, că limba latină nu mai poate fi studiu fundamental în gimnaziu şi că, prin urmare, trebuie să se taie cea mai mare parte din timpul consacrat ei. întru aceasta adversarii se înşală. *Concluziunea este dublă:* sau, în adevăr, limba latină ca studiu esenţial trebuie să fie depărtată din gimnaziu, fiindcă cele trei cauze din cari s-a introdus acolo nu sunt valabile, *sau, al doilea,* cauzele pentru cari s-a introdus limba latină în gimnaziu nu sunt cele trei, ci sunt altele, şi atunci argumentarea spre

combaterea lor a fost superfluă, sagacitatea întrebuinţată pentru aceasta a fost degeaba, căci n-a lovit centrul ţintei, ci periferia, n-a combătut fundamentul esenţial, ci o ficţiune goală confundată cu acesta. Când cauzele introducerei limbei latine în gimnaziu ar fi *numai* cele trei, atunci adversarii ar avea drept în concluziunea lor. Pană când însă acest număr de trei nu este demonstrat de complet (regulă veche a teoriei dilemelor din logică), pană atunci concluziunea este falsă, căci mai esistă posibilitatea altor cauze prin care să se susţie limba latină cu toată importanţa ei. Adversarii, mărginindu-se în neajunsul argumentelor espuse, nu comit numai o eroare logică, ci dau semn de spirit frivol; fiindcă este o frivolitate dacă cineva, căutând adevărul şi ajungând la un punt unde calea lui se răscruce în două direcţiuni, alege pe nesigur numai una din acestea şi se încrede cu totul în ea, negrijind pe ceialaltă; de unde ştie el că cea dintâi nu-1 conduce în întunerecul eroarei în loc de a-1 conduce spre adevăr, precum poate ar fi fost în starea cea de-a doua? în contra unei asemenea frivolităţi este o datorie de conştiinţă de a se opune cu o severitate dezvălită şi fără cruţare.

Aşadar: îndată ce se va arăta că limba latină a putut să aibă şi alte cauze pentru cari a fost introdusă ca studiu principal în gimnaziu, afară de cele trei combătute, şi că nouăle cauze sunt mai puternice decât orice obiecţiune, atunci deodată va fi căzut toată argumentarea adversarilor şi lupta lor va fi de comparat celebrei aventuri a lui Don Quijote care, în ideea sa, se lupta cu uriaşi, iar în realitate se luptase cu mori de vânt; atunci deodată vom fi ajuns scopul acestei mici disertaţiuni, adecă demonstrarea studiului limbei latine ca a celui dântâi în gimnaziu.

§ 6. AFIRMARE

Cauza principală pentru care s-a introdus limba latină ca studiu fundamental în gimnaziu este în adevăr alta şi se află pe un alt tărâm decât acela pe care se luptară inimicii

clasicităţei, pe tărâmul moralei. Aflându-se însă pe un alt tărâm, acea cauză este totdeodată mult mai profundă decât s-ar presupune la prima vedere, este atât de profundă încât stă în cea mai strânsă legătură cu *principiul întregei educaţiuni* şi nu se poate apreţui decât acolo unde se află conştiinţa despre acest princip. Fiindcă dar menţionata cauză adevărată are o rădăcină aşa de adâncă, trebuie să-i dezgropăm întâi tot pământul în mijlocul căruia a crescut şi atunci îi vom vedea cu toată chiaritatea natura şi importanţa ei. Avem, prin urmare, a rezolvi acum următoarele întrebări: 1) care este scopul educaţiunei? 2) care este importanţa studiului pentru educaţiune? 3) care este importanţa limbei latine pentru studiu?

§ 7. SCOPUL EDUCAŢIUNEI

De la înţelegerea scopului oricărei educaţiuni spirituale atârnă înţelegerea utilităţei limbei latine. De aceea noi nu putem da o definiţiune a educaţiunei după ideea noastră, fiindcă atunci s-ar zice că am formulat scopul educaţiunei astfel încât să se potrivească cu teza noastră şi să vorbească în favoarea ei. Vom esplica dar scopul educaţiunei astfel precum este înţeles şi pus în lucrare de către pedagogii cei mai celebri, fie ei oricât de osebiţi în opiniunile lor, pentru a demonstra apoi că din cele mai diferite autorităţi pedagogice câştigăm totuşi acelaşi rezultat în privinţa materiei noastre.

Care pedagog vă este mai de aproape cunoscut şi cu a cărui idei să începem? Fără parţialitate! Oricare ar fi! Locke - materialist, Rousseau - naturalist, Diesterweg - raţionalist, Pestalozzi - pios? Iacă patru pedagogi cunoscuţi de toată lumea şi luaţi din toate partidele. Spre mai mare siguranţă să cercetăm ideile despre educaţiune a tuturor patru şi, văzând ceea ce au cu toţii de comun, să decidem că aceasta va fi noţiunea sau esinţa scopului educaţiunei.

Locke, celebrul filozof şi autor al încercărei „despre mintea omenească" (1694), a scris cu un an mai nainte un op „despre educaţiunea copiilor" (1693). în partea întâia tractează despre educaţiunea fizică, în partea a doua despre cea intelectuală. Aci determină scopul educaţiunei astfel: „Scopul educaţiunei este a aduce pe individ în stare de a-şi păstra la toate întâmplările şi în toate cercustările caracterul său neschimbat de a nu comite nimic în contra demnităţei sale de om. Prin urmare, principiul fundamental al educaţiunei este: a întări sufletul spre abnegaţiune şi spre suprimarea dorinţelor sau pasiunilor periculoase. Pentru acest scop, regulele, maximele, principiile trebuie să intre în mintea copilului pe neştiute şi să-i devie astfel a doua natură."

Jean-Jacques Rousseau, unul din geniile preparative ale Revoluţiunei celei universali prin care se distinge secuiul nostru de cele trecute, se esprimă în *Emile* (1762) asupra scopului educaţiunei: „Noi venim slabi în lume, şi ne trebuie tărie; despoiaţi de toate, şi ne trebuie ajutor; proşti, şi ne trebuie judecată. Tot ce ne lipseşte la naştere, ce ne trebuie însă când suntem mari, are să ne dea educaţiunea" (Cartea I). „Astfel, educaţiunea prepară fericirea. Principiul ei consistă în a înfrâna dorinţele şi pasiunile şi a pune voinţa în justă proporţiune cu facultatea copilului. De aceea să nu se conceadă omului nimic numai întru cât doreşte, ci numai întru cât această dorinţă corespunde unei adevărate trebuinţe şi este raţională. Copilul să se supuie, iar nu să domnească" (Cartea II).

Diesterweg, renumitul director al Seminariului de învăţători şi acum deputat în Camera din Berlin, unde susţine cu un înalt liberalism cauza instrucţiunei publice, a publicat la 1844 opul său pedagogic principal: *Metod pentru formarea învăţătorilor germani,* care cuprinde o parte generală ce dezvoaltă scopul şi principiile universali ale educaţiunei şi una specială, unde aceste principii se aplică la diferite obiecte ale învăţământului. Din partea generală estragem următoarele principii:

„Educaţiunea este terminată când omul s-a copt într-atât încât să aibă voinţa şi puterea de a se cultiva şi a se susţine însuşi pe sine în toată viaţa sa. Căci scopul educaţiunei nu este altul decât: activitatea independentă (adecă independentă mai întâi de pasiunile interioare şi apoi ca conştiinţă de orice influinţă contrarie esterioară) în serviciul adevărului, al binelui şi al frumosului."

în fine, Pestalozzi, reformatorul specific al educaţiunei teoretice moderne, între opurile pedagogice destul de numeroase, a scris unul fundamental, din care putem mai bine cunoaşte principiul său faţă cu întrebarea noastră, *Cercetări despre progresul naturei în dezvoltarea genului ojnenesc* (1797). Acolo zice Pestalozzi: „Eu, ca din natură separat de alţi, aş fi şi aş rămânea egoist. însă tot natura m-a legat de alte cercustări şi m-a silit a mă supune lor; ea nu se lasă a se învinge de către mine cu forţa; ea m-a pus întâi în dependinţă de la mama, prin care şi sub a cărei veghere am crescut. Această dependinţă este izvorul moralei şi produce recunoştinţă, supunerea, încrederea, amorul, cu un cuvânt, toate simţimintele ce contrabalanţă egoismul. Şi acest egoism trebuie să fie nimicit, căci legea cea mare a dezvoltărei naturei este de a tinde la susţinerea întregului şi la dezvoltarea individului numai ca a unei totalităţi în armonie cu întregul. Astfel trebuie să fiu şi eu educat. Să nu voiesc şi să nu fac ceva numai pentru mine, ci pentru toţi, să nu lucrez pentru individ, ci pentru gen, nu pentru parte, ci pentru întreg."

Să rezumăm acum ideile ce le-am câştigat din opiniunile acestor patru pedagogi şi ce le-am câştiga din opiniunile tuturor pedagogilor în privinţa întrebărei generale: care este scopul educaţiunei? Cei patru pedagogi, şi în urma lor toţi ceilalţi, au aceasta de comun, că formulează scopul educaţiunei cel puţin astfel: *nimicirea mărginirei egoistice a individului şi supunerea lui sub raţiunea lucrurilor, spre a-l face independent şi întărit în contra pasiunilor sale proprii şi influenţelor esterioare.* Toţi amplifică această idee, o specifică şi o motivează după particularitatea sistemului lor; o parte zic că acesta este principiul fundamental de a produce cetăţeni buni, o altă parte zic că cu acest scop se cresc nu anume cetăţeni, ci mai întâi de toate oameni; unii pun de fundament al acelui principiu raţiunea, alţii moralitatea religioasă, iar alţii fericirea individului sau eudemonismul. Toţi însă se întâlnesc în acea condiţiune generală a educaţiunei, pe care o rezumarăm mai sus.

§ 8. IMPORTANTA STUDIULUI PENTRU EDUCAŢIUNE

Să răspundem acum la a doua întrebare. Dacă scopul educaţiunei este nimicirea mărginirei egoistice a individului şi supunerea lui sub raţiunea naturei lucrurilor, spre a deveni independent şi întărit în contra pasiunilor sale proprie şi influinţelor esterioare, în ce raport stă studiul teoretic cu educaţiunea? Este el singur suficient pentru educaţiune sau nu? Studiul teoretic fiind, ca orice teorie, *general,* nu este şi nu poate fi de ajuns pentru educaţiunea *individului.* Educaţiunea practică care se dă în familie va rămânea totdeauna elementul fundamental, elementul care se adresează de-a dreptul şi în mod specific la calităţile naturei fiecărui om, le dezvoaltă în parte, în parte le suprimă şi le aduce în armonie unele cu altele. Aşadar, studiul nu poate fi decât un complement al educaţiunei familiare, însă este un complement aşa de esenţial încât fără el educaţiunea nu ş-ar ajunge niciodată scopul său.

Căci care este semnul caracteristic al studiului teoretic? Pe când toată practica şi toată esperiinţa nu ne dă alta decât cazuri determinate, mărginite, teoria ne rădică la abstracţiune, la universalitate. Esperiinţa ne dă faptul individual, teoria ne dă legea generală. Ce diferinţă esenţială esistă însă între faptul individual şi între legea generală? Faptul individual este

variu, legea este una; faptul individual se schimbă, legea rămâne constantă; faptul individual moare, legea e nemuritoare. Un balon se suie în aer, o peatră cade la pământ, un inel celest, învârtit în giurul planetului, se sparge, moare în forma şi natura sa şi devine un număr de sateliţi - şi alte şi mii de alte fenomene constituie suma variabilă şi trecătoare de cazuri izolate de acelaşi fel. în toate aceste însă domneşte una şi aceeaşi lege: gravitaţiunea, care nu se schimbă, nu se trece, ci rămâne în etern ca ideea generatrice, ca sufletul motor a unei infinităţi de fenomene fizice. Asemene legi sunt obiectul studiului teoretic. Cine dar se ocupă de studii teoretice, în spiritul aceluia se petrece procesul de a scoate din sute de cazuri trecătoare elementul etern. Când după un studiu teoretic consideri practica, atunci te dedai a vedea şi a înţelege dintr-un punt de vedere constant o lume schimbătoare. Cu cât o faci aceasta mai mult, cu atât îţi devine mai mult o a doua natură, pană când, în fine, ai câştigat în sufletul tău un şir de asemenea legi constante, astfel de numeroase, încât devine predomnitoare în inteliginţa ta şi tu devii un om statornic şi cristalizat în ideile tale, dintr-un om neaşezat şi balotat ce erai mai nainte.

Şi oare a educa nu vrea să zică aproape tot aceasta? întăreşte-te în contra pasiunilor şi influinţelor esterioare, devii independent şi astfel serveşte în acţiunile tale raţiunei, aceasta ne prescrie scopul educaţiunei. Cum să te întăreşti în contra influinţei esterioare şi în contra pasiunei, când vedem că lumea în tot minutul te încearcă? că fiecare din noi avem sute de ocaziuni de a ne escita şi satisface pasiunile egoistice? Când vedem că chiar în contra voinţei noastre lumea năvăleşte cu forţa prin canalurile sensurilor esterioare în sufletul nostru şi caută a domni acolo cu splendoarea ei aparentă, cu gâdilirea pasiunilor şi cu vecinica ei nestatornicie? întărirea în contra acestei influinţe esterioare se face prin maxime de caracter. Cine cunoaşte cât de puţin psihologia, fie aceasta din carte sau dintr-o esperiinţa bine meditată, acela ştie că în suflet se petrec, cu sau fără conştiinţa noastră, lupte de idei, că unele rezistă altora şi altele se concoardă cu ele; uitarea este rezultatul luptei de opoziţiune, ţinerea în minte este rezultatul concordanţei, în această luptă se *întăresc* ideile. Tăria unei idei atârnă de la rezistenţa cu care poate întâmpina orice idee adversară, o poate slăbi şi, în fine, depărta din inteligenţă. Dacă dar este vorba a slăbi şi, în fine, a depărta cu totul din conştiinţa noastră atacurile periculoase ale lumei ce ne încungiură, atunci vom trebui a căuta alte idei cari să fie în noi printr-un îndelungat esercițiu intrate şi devenite a doua natură, aşa încât să fie mai tari de [cât] orice altă nouă idee ce năvăleşte asupra lor. Asemene idei fundamentali a unui suflet cari sunt mai tari decât oricare altele şi anume decât o pasiune sau o tentaţiune esterioară se numesc *maxime*, şi omul în care aceste maxime sunt formate şi cu succes puse în lucrare se numeşte un *caracter*. Caracterul nu şovăieşte când în stânga, când în dreapta, nu este astăzi de o opiniune şi mâine de alta, precum îl influinţează lumea esterioară astăzi astfel şi mâine altfel, ci, fiind în maximile sale mai tare decât orice altă influinţă, el este unul şi acelaşi totdeauna, este constant, fiindcă posede un principiu realizat, o lege nestrămutată, pe când tentaţiunea nu-i este decât un caz individual în perpetuu schimbători.

După ce am dezvoltat astfel ideea caracterului ca a unui rezultat din educaţiune, se va înţelege cu chiaritate ce influinţă are studiul teoretic asupra educaţiunei, adecă asupra formărei de caracter. Studiul teoretic dedă pe individ a considera legea, şi nu faptul izolat, educaţiunea îl învaţă a se ţinea numai după principiu, şi nu după întâmplarea individuală. Astfel, teoria s-ar putea numi un caracter în abstracţiune şi caracterul o teorie pusă în lucrare.

Diferinţa între ele este dar că studiul teoretic se ocupă numai de idee, fără a întreba după tăria ei practică; pe când educaţiunea nu se ocupă de idee, întru cât este numai idee, ci întru cât această idee este aşa de tare încât să frângă şi să-şi

supuie toate tentaţiunile adverse, şi caracterul, scopul educaţiunei, este cuprinsul maximelor *victorioase ale* ***acţiunei.*** Cine înţelege după un sistem bine regulat de precepte fenomenele lumei morale, acela a *făcut studiul teoretic al eticei;* însă *educat în morală* este numai acela care are ideea etică aşa de întărită în natura sa încât să fie mai presus de orce alta şi, prin urmare, pusă în lucrare oriunde se prezintă ocaziunea. Studiul nu ia din materia educaţiunei decât cu discernere, alegând ideea şi desfăcând-o de elementul practic al tăriei; educaţiunea iarăşi nu ia din materia studiului decât cu discernere, alegând numai acele idei cari pot avea tărie şi pot fi puse în lucrare.

Totuşi, importanţa studiului teoretic pentru educaţiune rămâne aceasta: că studiul are aceeaşi formă de esistenţă ca şi rezultatul educaţiunei, adecă că amândouă cuprind principiul generai şi în perpetuu constant în contra cazurilor individuale şi în perpetuu variabile. Prin urmare, aceste două sfere prind una într-alta, fiecare serve celeilalte de complementul cel mai natural, şi una fără alta ar rămânea fără putere.

§ 9. IMPORTANŢA LIMBEI LATINE PENTRU STUDIU

Acum să facem pasul din urmă şi să aplicăm cele esplicate la clasicitatea latină. După ce am arătat ce vrea să zică educaţiunea şi am demonstrat rolul studiului teoretic în educaţiune ca a unui complement al aceştia, pentru forma *apriori* şi înainte de a ne referi la vreo materie dată, gradul mai mare sau mai mic de importanţă a diferitelor studii teoretice faţă cu formarea inteliginţei şi a caracterului în individ (adecă cu scopul educaţiunei) în următorul mod: Fiindcă scopul educaţiunei este de a ne întări principii constante în contra oricărui fel de tentaţiuni, de a ne nimici dorinţele egoistice neregulate şi de a ne supune raţiunei, aşadar, acel studiu teoretic va fi cel mai

puternic ajutor al educaţiunei practice, care ne va prezintă: 1) o regularitate strictă şi precisă cu cele mai puţine escepţiuni posibile; prin aceasta se câştigă şi se întăreşte ideea principiului; 2) o sferă de obiecte aşa de întinsă încât să poată influenţa asupra celei mai mari părţi a esistenţei noastre spirituale şi să ne lumineze, respective întărească pe cât se poate toate ramurile sufletului nostru **pană** a ajunge şi la cel mai slab; prin aceasta se câştigă o armă în contra varietăţei tentaţiunilor; 3) studiul, în fine, care ne prezintă în întinderea acestor obiecte o sferă în care se mişcă şi ideile noastre şi în care, domnind o regulă strictă, să fie şi ideile noastre, **pană** acum libere de orce frâu, silite a se lua după aceasta şi astfel supuse raţiunei; cu acest chip se prepară învingerea a sine însuşi.

Aceste trei cerinţe, ce educaţiunea le adresează studiului teoretic, sunt adevărata şi singura măsură, *la pierre de touche,* după care trebuie să fie cercetate şi distinse obiectele învăţământului gimnazial, fiindcă scopul acestui institut scolastic, precum e cunoscut şi admis acum de toată lumea civilizată, este cultivarea inteliginţei *în genere,* iar nu înzestrarea ei cu *specialităţi.* Prin urmare, măsura *ge?ierală* va fi singura aplicabilă. Cercetând dar practica cu această măsură, vedem că din toate studiile gimnaziului unul singur corespunde tuturor acelor cerinţe ale educaţiunei şi acesta este *studiul limbei latine.* Aceasta o vom proba prin compararea şi apreţiarea celorlalte obiecte ale învăţământului gimnazial.

Mai întâi, ştiinţele esacte, şi între ele fizica, chimia şi istoria naturală, nu au nici sfera de obiecte spirituale întinsă, nici o analogie cu ideile noastre, ci numai regularitatea ştienţifică, şi aceasta încă după modul propunerei în gimnaziu într-un grad secundariu. Importanţa lor consistă mai mult în utilitatea practică (în înţelesul mărginit al cuvântului) şi în deşteptarea spiritului de observaţiune, iar nu în însăşi conformarea inteliginţei. Lor li se cuvine dar fără îndoială un loc, însă locul inferior în ierarhia studiilor umanioare.

Cât pentru matematică, aceasta are o calitate preţioasă şi o are în cea mai mare perfecţiune, adecă: o regulă esemplară, o necomparabilă chiaritate şi preciziune. Insă, pe de altă parte, obiectul ei este cu totul mărginit şi în marginile sale nu se ocupă de lucruri din aceeaşi sferă cu celelalte idei ale noastre, este dar indiferent. Mărginirea şi indiferinţa, deşi sunt pentru dezvoltarea specială a matematicei ca ştiinţă calităţi de cel mai mare preţ, nu pot fi privite în gimnaziu ca favorabile şi dau acestei ştiinţe un rang mai secundar între studiile gimnaziale.

Trecând acum la limbele moderne studiate în gimnaziu şi mai întâi la limba franceză, avem a constata că, pe lângă folosul practic, importanţa lor mai este acea că ne prezintă printr-o literatură avută sfera cea mai întinsă şi cea mai apropiată inteligînţei noastre. Defectul însă le este întâi că ideile lor sunt *prea* apropiate ideilor noastre şi că, prin urmare, noi nu avem într-însele o normă căreia să ne supunem, ci oarecum numai o continuare a propriei noastre gândiri, lucru foarte bun pentru un cap copt, însă rău pentru un cap de cultivat; şi, al doilea, că gramaticei şi stilului lor le lipseşte regularitatea precisă pe care o au limbele antice şi care este cel mai bun frâu în contra licenţei spiritului. Limbele moderne sunt dar pentru dezvoltarea raţiunei mult mai inferioare decât cele antice; totuşi îşi conservă importanţa lor pentru şcoalele secundare din cauza sus-numitei calităţi. Se înţelege însă de la sine că, după maniera cu care se tratează astăzi acele limbi moderne în şcoalele noastre, nu numai că nu au nici o importanţă serioasă, ci sunt chiar o perdere de timp. Să sperăm că pe viitor, şi mai ales printr-o comunicare mai vie între ţara noastră şi ţările străine, se va repara această lacună.

Vine apoi istoria. Istoria universală are o cuprindere de obiecte aşa de întinsă încât poate influenţa în adevăr asupra întregei noastre esistenţe spirituale. Afară de aceasta, noi studiind-o trebuie să aflăm în întinderea ei de materii părţi analogice cu sfera noastră de idei. încă două din cele trei

condiţiuni pedagogice împlinite. Ceea ce lipseşte acestui studiu este stricta şi precisa regularitate, este ideea legei care, fie cât de marcată de către câţiva istorici filozofi în teorie, nu se află în detaiul realităţei ce se produce înaintea ochilor noştri, nu se află mai întâi de toate în cercul în care se poate învăţa istoria în gimnaziu. Astfel, istoria ocupă, nu gradul suprem, însă un grad înaintat între studiile umanioare.

Limba elină are toate calităţile sus-menţionate ce se cer de la un studiu teoretic în gimnaziu. însă, pe de o parte, diferinţa între cele patru dialecte elenice fundamentale, pe de alta, prea marea varietate a formelor gramaticale, mai ales în teoria verbului, fac de lipseşte acestei limbe, cel puţin în mărginirea în care se studiază în gimnaziu, chiaritatea şi preciziunea ştienţifică într-un mod foarte simţibil. Şi chiar considerând numai gramatica elină în ea însăşi, cu abstragere de la dificultatea de a o studia bine în scoale publice, ne convingem că este departe de a avea însuşirile simple şi, în sensul cel mai activ, caracteristice ce le are gramatica latină. De aceea, recunoscând pe deplin importanţa limbei eline pentru gimnaziu, nu putem totuşi a-i concede o însemnătate egală limbei latine, şi tot de aceea trebuie să credem că direcţiunea ce răsare acum în staturile vecine de dincolo de Carpaţi, de a înlocui în gimnaziu limba latină întru cât este studiu principal prin limba elină, va rămânea o utopie germană.

Gradul suprem între toate studiile gimnaziale se cuvine dar limbei latine. Având ca limbă şi literatură în genere o sferă din cele mai întinse şi predomnitoare în inteliginţa şcolarilor, acest studiu, ca studiu antic, mai are şi propagă calitatea cea eminentă a întregei anticităţi pe care unii o numesc obiectivitate, alţii realitate, şi a cărei esinţă este: a scoate egoismul sau, mai bine, individualismul din fiecare om şi a supune pe acesta unei sfere superioare, adecă întru cât este cetăţeanul statului şi disciplinei, întru cât este spirit gânditori - naturei lucrului şi adevărului. Astfel, subiectivitatea cu luptele nefericite ce le

produce lipsește dintr-însa. Și de aci provine impresiunea de repaos și de mărime ce ne-o produce anticitatea, pare că dintr-un râu turburat intrăm în oceanul limpede; de aci provine diferința că, pe când în scrierile modernilor auzim totdeauna vorbind un individ cu mărginirea sa egoistică, în opurile clasicităţei, în Tucidide, în Cesar și în Salustie nu auzim de istoriograf, ci pare că auzim însăși istoria, în epopeele lui Omer și în cântecele rustice ale lui Virgilie nu vedem pe poet, ci chiar întâmplarea și realitatea poetică. Cu un cuvânt: anticitatea și studiul ei nu ne dă o lume străcurată și modificată prin creierii vreunui individ pronunţat, ci ne dă lumea simplă și adevărată precum este ea în ea însăși. Aceasta este calitatea nemuritoare care impune spiritului junimei studioase direcţiunea cea mai sănătoasă, care îi deschide un câmp întins pentru activitatea raţiunei, însă i-o supune totodată supt legea naturei lucrurilor sau a adevărului și astfel îi taie în rădăcină aberaţiunea egoismului. Această calitate este puternicul argument pentru care studiile clasice au fost pană acum nutrimentul principal al inteliginţei în omenime și vor rămânea totdeauna pană când va fi vorba de bine, de adevăr și de frumos. însă această calitate o împărtășește limba latină cu limba elină. Ceea ce este *propriu* limbei latine și o înalţă peste cea elină din punt de vedere al instrucţiunei gimnaziale este simplicitatea și regularitatea gramaticei. Gramatica latină, cu cele mai puţine escepţiuni, cu o brevitate lapidară, cu o rigoare și energie de stil pare că ar fi granit turnat, este unică între gramatici și va rămânea, prin urmare, în pururea cel mai bun fundament și cea mai bună disciplină pentru orice parte a gândirei noastre.

Iacă dar că în limba latină, și *numai în ea,* se întrunește împlinirea a tuturor condiţiunilor ce le reclamă educarea de la un studiu teoretic, conform dezvoltărei terminate la începutul acestui §. însă pentru ca limba latină să aibă în toată potenţa cerută acele calităţi ale sale, este neapărat necesariu ca studiul ei în gimnaziu să se mărginească la latinitatea clasică, adecă la așa-numitul timp de aur al dezvoltărei limbei latine și în specie la latinitatea cesariană și ciceroniană. Pentru orice om care a gândit asupra materiei disertaţiunei de faţă, acest punt nu are lipsă de a mai fi demonstrat. Noi afirmăm dar aci numai că fără acea restrângere se periclitează toată influinţă instructivă a limbei latine. Căci atunci, adecă considerând întreaga ei dezvoltare, trebuie să zicem că ea nu este moartă, ci că trăiește în limbele române de astăzi, mai ales fiindcă nu putem fixa *în mod precis* timpul în care limba latină încetează de a mai fi și începe limba italiană, rumână, franceză etc. și atunci, prin urmare, nu mai poate fi vorba de regularitate gramaticală sau stilistică, unele trec peste altele, ceea ce a fost strictă regulă cu 100 de ani înainte încetează de a fi regulă cu 100 de ani în urmă, și astfel n-am mai avea nici gramatică, nici stil, nici sinonimistică, ci un haos lexicografic. Și, apoi, nerestrângând studiul latin în gimnaziu la un timp fixat, precum sunt cei 200 de ani ai clasicităţei, perdem chiar și acea preţioasă calitate antică pe care o numirăm mai sus obiectivitate sau realitate și în locu-i, introducând stil și idei din toate epocele latinităţei, introducem totdeodată și dezgustătoarea subiectivitate ce se observă la autorii din timpul decadinţei romane.

Să insistăm cu atât mai mult asupra acestei mărginiri în clasicitatea latină, cu cât lipsa ei în școalele rumâne este cauza pentru care mai toţi studenţii cari din gimnaziile noastre trecură la studii literare în universităţi străine avură acolo la esamene un succes așa de nemulţămitor. *în gimnaziile străine se învață numai și la universitățile străine se cere numai anume latinitatea cesariană și ciceroniană.* Espresiuni precum: *possibile £tf* (pentru: este cu putinţă), *captio* (pentru: luare), *quodm* loc de construcţie *Acc. cum inf.* etc, nedistingere între *contingere, accidere, evenire,* între *vel—vel, sive-sive, aut—aut* etc. și o sumă de alte barbarisme, la cari unui elev din gimnaziile noastre nici nu-i trece prin cap a se gândi, sunt îndestul pentru a compromite succesul unui esamen de facultate de litere, ba chiar de

bacalaureat. Ceea ce se numeşte în şcoalele apusene *urechea latină,* pe care acolo o pregăteşte gimnaziul în şcolarii săi cu tot deadinsul, este încă un lucru necunoscut la noi, însă aşa de necesariu încât subscrisul o crede de a sa datorie a atrage atenţiunea profesorilor asupra acestui punt ca asupra unei condiţiuni *sine qua non* studiului latin în gimnaziu.

§ 10. REZUMAT ŞI CONCLUZIUNE

Din cele spuse rezultă: limba latină, având gramatica cea mai riguroasă, având o întindere de sferă care poate îmbrăţişa toate părţile inteligiinţei, având, în fine, obiectivitatea antică, este studiul fundamental al gimnaziului, nu numai ca studiu teoretic, ci chiar în privinţa morală, şi este totdeodată modelul care ne arată cum instrucţiunea şi educaţiunea se întăresc una prin alta. La acest merit principal şi decisiv al numitului studiu mai vin ca nouă merite că este deja admis în instrucţiunea popoarelor civilizate şi că, prin urmare, formează astăzi o rădăcină comună a întregei culturi europene etc.

Spre studiul limbei latine, dar şi, în genere, al anticităţei clasice au a se concentra tendinţele de îndreptare în privinţa învăţământului în şcoalele secundare. Acel studiu, departe de a rămânea îndărăt, trebuie să câştige, din contra, o dezvoltare energică, în cantitate un îndoit număr de oare consacrate lui, iar în calitate o mult mai mare rigoare gramaticală şi o mai vie introducere în spiritul antic. Atunci el va pătrunde în măduva junimei noastre studioase ca nutrimântul cel mai sănătos al raţiunei: atunci îi va ocupa în timpul gimnaziului tot cercul ideilor şi o va feri astfel într-un mod adevărat pedagogic, adecă spontaneu, de molipsirea cu lucruri mai înalte însă tocmai de aceea periculoase junimei, precum sunt politica şi altele; atunci va realiza frumoasele fructe şi în tinerimea noastră, îi va da şi ei ceea ce a dat claselor cultivate din Apus, un spirit adânc de realitate, care în partea practică se prezintă ca *onestitate,* în partea teoretică ca *iubire de adevăr,* şi în orce caz ca *seriozitate de caracter,* şi atunci vom avea, în fine, fericirea de a zice cu drept: tinerimea noastră este coaptă pentru misiunea ce i-a rezervat-o istoria ţărei şi epocei în care trăieşte!

B.

ŞTIRI SCOLASTICE

I. CORPUL PROFESORAL

La finea anului scolastic profesorii în activitate la acest gimnaziu sunt următorii:

1. D.V. Alessandrescu
2. D. Const. Chirnischi
3. Par. Arhim. Climente
4. D.G. Cobolcescu
5. D.Z. Columb
6. D.M. Gouverne
7. Par. G. Ionescu
8. D.L. Jordan
9. D.T. Latesiu
10. D. St. Miele
11. D.N. Nicorescu
12. D.A. Partenie
13. D.L Pangrate
14. D.L Pop
15. D.D. Stoica
16. D.G. Vranceanu

Pentru cursurile estraordinare:

17. D.L. Ademollo
18. D.G. Burada
19. D. Meissner
20. D. Souiris

Ca suplenţi funcţionează dd. A. Grigoriu şi G. Racoviţă.

Catedra de istoria universală şi statistica în gimnaziul superior, devenită vacantă de la 20 mai, a fost suplinită de atunci

şi **pană** la finea semestrului de către d. N. Ionescu, profesor la Universitate.

Catedra vacantă de limba latină, istoria şi limba franceză în secţiunea II a clasei I a fost suplinită de către d. G. Racoviţă.

N.B. Despre schimbările urmate în privinţa corpului profesoral în acest an, vezi mai jos: *Cronica.*

II. PLANUL ÎNVĂŢĂMÂNTULUI PRECUM S-A PUS ÎN LUCRARE ÎN ACEST AN SCOLASTIC

CLASA I
(cu două secţiuni)

RELIGIUNEA. În semestrul I. Istoria sântă a Vechiului Testament, după cartea lui Bălăşescu. în semestrul II. Istoria sântă a Noului Testament, după cartea tradusă de Sion. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. părint. Ionescu

LIMBA LATINĂ. Gramatica; din etimologie substantivul, adjectivul, numeralul, pronumele şi verbul. După gramatica d-lui Columb.
Versiune: din *Epitome historiae sacrae* de la capitulul 38 pană la 75. Câte 6 oare pe săptămână.

Prof. în semest. I, d. V. Proca, sem. II, d. Z. Columb

MATEMATICA. Fracţiunile comune, zecimali şi catenarie; potentele şi rădăcinile; parte după *Aritmetica* lui Lazarini, parte după manuscriptele profesorului. Câte 6 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. V. Pailade, sem. II, d. I. Pangrate

ISTORIA. Istoria rumânilor pană la anul 776. în semest. I, după cartea lui Heliade, în sem. II, după manuscript al profesorului. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în semestr. I, d. Buznea, sem. II, d. C. Chirnischi

ISTORIA NATURAIĂ. în sem. I, zoologia, elemente de anatomia şi fiziologia mamiferelor. în sem. II, botanica, organografia plantelor. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. d. G. Cobâlcescu

LIMBA FRANCEZĂ. Lectura. Verbii regulaţi, 15 lecţiuni din *Courspratique defrancais* al d. M. Gouverne. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. M. Gouverne

în secţiunea a doua s-au propus aceleaşi obiecte de către d-nii G. Vranceanu şi G. Racoviţă.

CLASA II

RELIGIUNEA. în semestrul I, din Catehismul dogmatic, 9 articule din partea I, a credinţei; în sem. II, 3 articule din partea I, a credinţei, partea II, despre dragoste, partea III, despre speranţă. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. părint. Ionescu

LIMBA LATINĂ. Gramatica: Etimologia întreagă şi noţiuni de sintaxă, după gramatica d. Columb. Versiune: Z> *viris illustribus,* biografiile ducilor romani din timpurile războaielor punice, I şi II. Câte 6 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. V. Proca, sem. II, d. Z. Columb

MATEMATICA. Algebra, cele patru specii, raporturile, proporţiunile şi potenţiile. Câte 6 oare pe săptămână.

Prof. în semestr. I, d. V. Pailade, sem. II, d. I. Pangrate

ISTORIA. Istoria rumânilor de la întemeierea Principatelor pană la Petru Rareş, după manuscript. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. Buznea, sem. II, C. Chirnischi

ISTORIA NATURALA. în sem. I, zoologia. Elemente de anatomie comparativă şi de clasificăciune. în sem. II, botanica, familiile vegetali. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. d. G. Cobâlcescu

LIMBA FRANCEZĂ. Gramatica: Etimologia după Poitevin. Traducţiune: din *Prietinul tinerimei* în franţuzeşte şi din Grandpere în rumâneşte. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. L. Jordan

CLASA III

RELIGIUNEA. Din catehismul moral; datoriile cătră Dumnezeu, datoriile cătră sine şi datoriile cătră cei de aproape; după cartea d-lui FI. Aaron. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. părint. Ionescu

LIMBA LATINĂ. Gramatica: Etimologia formelor celor rare, sintaxa concordanţei. Versiune: în semestr. I, din Cornelie Nepote: Temistocle, Aristide, Catone. în sem. II, Datame, Epaminonda, Pelopida şi Agesilau. Câte 5 oare pe săptămână.

Prof. în semestr. I, d. V. Proca, sem. II, d. Z. Columb

ISTORIA. Istoria veche. în sem. I, evreii, în sem. II, egiptenii, asirienii, babilonenii şi fenicienii; după manuscripte. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. Buznea, sem. II, d. C. Chirnischi

MATEMATICA. In sem. I, algebra, ecaţiunile, progresiunile aritmetice şi geometrice. în sem. II, geometria elementară. Câte 5 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. V. Pallade, în sem. II, d. I. Pangrati

ISTORIA NATURALĂ. în sem. I, mineralogia. în sem. II, elemente de geologie. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. d. G. Cobâlcescu

LIMBA FRANCEZĂ. Gramatica: Sintaxa pană la pronume, după Poitevin. Traducere: din *Istoria rumânilor* de Laurianu în franţuzeşte şi din Grandpere în rumâneşte. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. L. Jordan

CLASA IV

RELIGIUNEA. Tâlcuire din Evangeliile lui Luca şi Matei, după Teodochie. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. părint. Ionescu

LIMBA LATINĂ. Gramatica: Etimologia formelor rare, sintaxa concordanţei şi a regimului. Versiune: Sallustie, războiul jugurtin pană la capul 50. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în semest. I, d. Proca, sem. II, d. Z. Columb

LIMBA GREACĂ. în semestrul I. Cetirea şi declinaţiunea I, în sem. II, declinaţiunile, adjectivele, pronumele personal şi noţiuni de verb, după gramatica păr. N. Scriban. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. A. Asteriade, în sem. II, arhim. Climente

ISTORIA. în sem. I, istoria Greciei; începutul mitic şi Sparta. în sem. II, istoria romanilor pană după războaiele punice. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. Buznea, în sem. II, d. C. Chirnischi

MATEMATICA. în sem. I, stereometria, în sem. II, trigonometria plană. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. V. Palladi, sem. II, d. C. Chirnischi

ISTORIA NATURALĂ. în sem. I, fizica esperimentală. în sem. II, elemente de chimia neorganică. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. d. G. Cobâlcescu

LIMBA FRANCEZĂ Gramatica: sintaxa pană la pronume după Poitevin. Traducere: din *Istoria rumânilor* de Laurian în franţuzeşte şi *Discours sur l'histoire universelle* de Bossuet, în rumâneşte. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. L. Jordan

CLASA V

LIMBA LATINĂ. Din Livie, cartea III. Cap. 26-57, din Ovidie, *Tristele,* cartea I, eleg. 1 şi 3, cartea III, eleg. 4 şi 7, cartea IV, eleg. 10, cartea V, eleg. 2, 3, 8 şi 14. Repetiţiuni din gramatică după gramnatica d. D. Stoica. Câte 5 oare pe săptămână.

Prof. d. D. Stoica

LIMBA GREACĂ. Gramatica: Etimologia **pană** la verbii regulaţi în **OJ** forma activă. Traducere: din esemplele gramaticei după cartea păr. N. Scriban. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în sem. L, d. A. Asteriade, în sem. II, arhim. Climente

ISTORIA. **în** sem. I, idei de archeologie, în sem. II, istoria evului mediu de la năvălirea barbarilor **pană** în secuiul 13, după manualul tradus de d. Cernătescu. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. **pană** în 20 mai d. Hăjdâu, de la 20 mai d. N. Ionescu

MATEMATICA. Aritmetica: Sistemul decadic. Cele patru specii cu numeri întregi nenumiţi. Multiplicăciunea şi diviziunea abreviată. Algebra: Cele patru specii. Proprietăţile productului şi ale coţientului. Consecinţe din diviziune. Divizibilitatea numerilor. Cel mai mare divizor comun. Cel mai mic multiplu comun. Fracţiunile comune şi zecimale. Transformaţiunea fracţiunilor. Potente. Rădăcini. Logaritmi. Ecaţiuni de gradul întâi şi al doilea cu una şi cu mai multe necunoscute. Ecaţiuni superioare, cari se pot reduce la ecaţiuni de gradul al doilea. Ecaţiuni esponenţiale. Combinaţiuni. Aplicaţiunea combinaţiunilor la dezvoltarea binomului lui Newton. Din manuscriptul profesorului prelucrat după Cirodde, Mocnik, Salomon şi Schulz de Strasznitzki. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. I. Pop

CHIMIA. Chimia anorganică şi elemente din chimia organică. După manuscriptele profesorului. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. St. Miele

LIMBA FRANCEZĂ. Eserciţii gramaticale. Traducere: *Cinna* de Corneille. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. M. Gouverne

GEOMETRIA DESCRIPTIVĂ. Ca studiu preparatoriu; Demonstraţiunea a 32 de teoreme din stereometrie relative la punt, la dreaptă şi la plan considerate în spaciu. Din geometria descriptivă: Teoria reprezentaţiunei puntului, a liniei drepte şi a planului. Diferite relaţiuni ale acestora cu planurile de proiecţiune. Probleme relative la paralelismul şi la perpendicularitatea dreptelor şi a planurilor. Principii generale asupra metodei schimbărilor planurilor de proiecţiune; teoria schimbărei planului în raport cătră un punt şi în raport cătră o dreaptă. Câte 4 oare pe săptămână.

Profesor d. N. Nicorescu

CLASA VI

LIMBA IAŢINĂ. Din Cicerone: *pro Ligario* şi *pro lege Manilia.* Din Ovid: *Metam.,* III, 511-733, V, 294-571. Eserciţii gramaticali, retorica latină. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. D. Stoica

LIMBA GREACĂ. Gramatica: Etimologia întreagă, după cartea părint. N. Scriban. Versiune: Xenofonte: *Ciropedia,* I, 1. *Memorabiele,* I, 2, pană la § 34. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. în semest. I, d. A. Asteriade, sem. II, arhim. Climente

ISTORIA. în sem. I, despre Shakespeare, Milton şi Ronsard, în sem. II, istoria modernă de la începutul sec. al 15-lea pană la finea secul, al 16-lea, după: *Precis de l'histoire moderne* de Michelet. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. pană la 20 mai d. Hăjdâu, de la 20 mai, d. N. Ionescu

RETORICA. Retorica şi principii elementari de stil, de poetică şi de literatură. Câte 2 oare pe săptămână.

Prof. în sem. II, d. Alexandrescu

MATEMATICA. Algebra: Ecaţiuni de gradul întâi şi al doilea cu una şi cu mai multe necunoscute. Ecaţiuni superioare cari se pot reduce la ecaţiuni de gradul al doilea. Ecaţiuni esponenţiale. Combinaţiuni. Aplicaţiunea combinaţiunilor la dezvoltarea binomului lui Newton. Progresiuni şi aplicarea lor la calculul interesului compus. Trigonometria plană. Aplicaţiunea algebrei la geometrie. Din geometria analitică în plan: Determinarea analitică a puntului. Coordonatele ortogonale şi polare. Determinarea analitică a liniei drepte. (Una singură dreaptă, două drepte, trei drepte.) Din manuscriptul profesorului prelucrat după Burg, Cirodde, Salomon, Mocnik şi Schulz de Strasznitzki. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. I. Pop

FIZICA. Statica, dinamica corpurilor solide, lichide şi aeriforme; acustica. Din manuscriptul profesorului. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. St. Miele

LIMBA FRANCEZĂ. Racine: *Athalie,* Moliere: *le Misanthrope,* Bossuet: *Sermon sur la justice.* Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. M. Gouverne

GEOMETRIA DESCRIPTIVĂ. Teoria reprezentaţiunei puntului, a liniei drepte şi a planului. Diferitele relaţiuni ale acestora cu planurile de proiecţiune. Probleme relative la paralelismul şi la perpendicularitatea dreptelor şi a planurilor. Dezvoltarea metoadei generale a schimbărei planurilor de proiecţiune. Aplicarea acestei metoade la rezolvirea problemelor. Din

manuscriptul profesorului prelucrat dupre Tresca şi Tourey. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. N. Nicorescu

CLASA VII

LIMBA LATINĂ. Din Tacit: *AnnaL,* III, 30 cap. Din Horaţie: 15 ode. Din Virgilie: *Eneida,* V şi VI. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. D. Stoica

LIMBA GREACĂ. în semestrul I, Tucidide, războiul pelopon., I, 3 cap. în semestrul II, gramatica: etimologia întreagă. *Versiune:* Demostene: orat. olint. prima 10 §§. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. în sem. I, d. A. Asteriade, în sem. II, arhim. Climente

MATEMATICA. Analiza superioară. Teoria ecaţiunelor superioare. Geodezia inferioară (geometria aplicată). Din manuscriptul profesorului prelucrat după Burg, Bourdon, Briot, Cirodde, Hartner. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. I. Pop

FIZICA. Optica. Magnetismul. Electricitatea. Caloricul. Elemente din astronomie. După manuscriptul profesorului. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. St. Miele

FILOSOFIA PROPEDEUTICĂ. în semestrul I. Psihologia empirică, în sem. II, logica. Câte 3 oare pe săptămână.

Prof. d. T. Lateşiu

STATISTICA. Noţiuni teoretice.

Prof. pană la 20 mai d. Hăjdâu, de la 20 mai d. N. Ionescu

LIMBA ITALIANĂ. Goldoni: *// burbero benefico; Pamella.* - Tasso: *Gerusaleme liberata,* canto I. Câte 5 oare pe săptămână.

Prof. d. L. Ademollo

GEOMETRIA DESCRIPTIVĂ. Aceeaşi materie cu clasa VI, fiind studiul reînceput în 1862 şi, prin urmare, clasa VII în necesitate de a asculta principiile ca şi clasa VI. Câte 4 oare pe săptămână.

Prof. d. Nicorescu

Aceste obiecte s-au predat pe săptămâna:

	Clasa I	Clasa II	Clasa III	Clasa IV	Clasa V	Clasa VI	Clasa VII
Religiunea în câte	2 oare	2 oare	2 oare	2 oare	–	–	
Limba latină	6 »	6	5 -	4	5 oare	3 oare	3 oare
Istoria	4 -	4	3 «	3	3 «	3 -	–
Limba greacă	–	–	–	4	4	4 -	3 »
Matematica	6 -	6 »	5 «	4	4	4 »	4 «
Fizica şi chimia	–	–	–	–	4 «	4 ..	4 -
Ştiinţele naturale	2	2	2 «	2 -	–		
Geometria descriptivă	–	–	–	–	4 -	4	4
Retorica	–	–	–	–	–	2	
Statistica	–	–	–	–			3 "
Limba franceză	4	4 -	4	3 "	3 "	3	5ital[1] .
Filosofia	–	–	–	–			3 -
Desemnul (caligrafia)	2 »	2	3 «	3 -	–	–	–
Peste tot	26 oare	26 oare	24 oare	25 oare	27 oare	27 oare	29 oare

Afară de aceste obiecte obligatorie s-au mai predat ca estraordinarie următoarele:

[1] Printr-o escepţiune greu de esplicat, limba italiană, facultativă în toate celelalte clase, se află obligatorie togmai în cl. VII, unde înlocuieşte pe cea franceză.

LIMBA ITALIANĂ. De către d. Ademollo, care a avut pe săptămână în clasele II-VI câte 2 oare, iar în clasa VII 5 oare, peste tot 15 oare.

LIMBA GERMANĂ. De către d. Meissner, care şi-a împărţit toţi şcolarii în două secţiuni, fiecare cu câte 3 oare pe săptămână.

MUZICA VOCALĂ. De către d. G. Burada numai de la 22 mai încoace, în 3 oare pe săptămână.

GIMNASTICA De către d. Souiris, care însă nu a putut-o preda regulat, din cauza lipsei de instruminte şi aparate.

Pentru pedagogie, catedra este vacantă de la 1 aprilie 1863, prin demisionarea d. A. Velini.

Frecuenţa şcolarilor la cursurile estraordinare a fost următoarea:

La limba italiană, peste tot 118 elevi.

>• germană, » 16

" muzica vocală, » 44 »

în privinţa profesorilor, oarele de lecţiuni se împart astfel:

D. Alessandrescu, prof. de retorică în cl. VI a avut a preda pe săptămână 2 oare

D. Chirnischi, prof. de istorie în cl. I-IV a avut a preda pe săptămână 14 oare

Par. arh. Climente, prof. de greceşte în cl. IV-VII a avut a preada pe săptămână 15 oare

D. G. Cobâlcescu, prof. de ştiinţe natur. în cl. I-IV a avut a preda pe săptămână 8 oare

D. Z. Columb, prof. de limba latină în cl. I-IV a avut a preda pe săptămână 21 oare

D. M. Gouverne, prof. de limba franceză în cl. I, V-VII a avut a preda pe săptămână 10 oare

Par. Ionescu, prof. de religiune în cl. I-IV a avut a preda pe săptămână 8 oare

D. N. Ionescu, prof. de istorie în cl. V-VII a avut a preda pe săptămână 9 oare

D. T. Jordan, prof. de limba franceză în cl. II-IV a avut a preda pe săptămână 11 oare

D. T. Latesiu, prof. de filosofie în cl. VII a avut a preda pe săptămână 3 oare

D. St. Miele, prof. de fizică şi chimie în cl. V-VII a avut a preda pe săptămână 12 oare

D. N. Nicorescu, prof. de geometrie descriptivă în cl. V-VII a avut a preda pe săptămână 8 oare

D. I. Pangrate, prof. de matematică în cl. I-IV a avut a preda pe săptămână 21 oare

D. A. Partene, prof. de desemn şi caligrafie a avut a preda pe săptămână 10 oare

D. I. Pop, prof. de matematică în cl. V-VII a avut a preda pe săptămână 12 oare

D. D. Stoica, prof. de limba latină în cl. V-VII a avut a preda pe săptămână 11 oare

D. Vranceanu, prof. de ştiinţele esacte în secţ. II a cl. I a avut a preda pe săptămână 9 oare

D. Luigi Ademollo, prof. de limba italiană a avut a preda pe săptămână 15 oare

D. G. Burada, prof. de muzică vocală a avut a preda pe săptămână 3 oare

D. Meissner, prof. de limba germană a avut a preda pe săptămână 6 oare

D. Souiris, prof. de gimnastică a avut a preda pe săptămână 3 oare

Pentru pedagogie sunt destinate pe săptămână 5 oare.

III. INSTITUŢIUNI pentru ÎNLESNIREA ÎNVĂŢĂMÂNTULUI

a) Cabinetul fizic şi geodetic

Director d. St. Miele

Notă. Obiectele fără semn sunt cumpărate de s t a t. Cele cu * sunt dăruite de răposatul D. Cantacuzin, fiul d-lui M. Paşcanul. Cele cu ** s-au cumpărat din oferta d-Ior fraţi Teodor şi Mihail Burada. Ecatorialele dialitic e dăruit de Doamna Catinca Conachi-Vogoride.

La doctrina „despre proprietăţile generale ale corpurilor"

1) O linie de alamă împărţită în palmace cu Vernier (noniu)
2) * Un decametru de cordea de in
3) O campana marinară (model)
4) Două aparate pentru a necesita mercuriul să treacă prin lemn sau prin pele poroasă
5) Un glob cu sferă de metal pentru espansiunea corpurilor pin căldură
6) O butelie cu un tub de sticlă subţire
7) * Mai multe termometre cu mercuriu şi cu alcool umplute
8) O balance cu pondurile necesare în grame şi grane
9) O cumpănă decimală de 25 funturi
10) Un aparat de plumb pentru a demonstra coeziunea solidelor
11) O butelie tăiată în forma unei spirale pentru elasticitate
12) File de sticlă pentru elasticitate
13) Lacrimi de sticlă pentru frăgezime
14) Şipuşoare bolognese pentru frăgezime
15) Dinamometru

La doctrina despre echilibrul corpurilor în genere (Statica)

16) Pendul ce arată linia verticală
17) Mai multe corpuri regulate de lemn pentru teoria centrului greutăţei
18) Un conic duplu ce se suie pe un plan înclinat
19) * Un descensore chines
20) Mai multe rotile singuratice şi în combinaţiune (polispast)
21) Un plan închinat ca să poată priimi diferite închinăciuni
22) Un aparat pentru teoria şurubului
23) * Două prese idraulice (după Bramah)
24) O nivelă
25) Un aparat pentru presiunea lichidelor pe fundul vaselor (haldat)
26) Presa lui Real
27) * Un aparat pentru presiunea lichidelor în sus
28) Un aparat pentru a demonstra perderea din pondul corpurilor cunfundate în lichide
29) Un natatoriu cartesian
30) Balance idrostatică (vezi Chimia)

31) Două pignometre
32) * Două aereometre după Nicholson
33) Un volumetru cu tubul necesariu
34) Patru alcoolmetre
35) Un galactometru
36) * Opt areometre pentru diferite lichide
37) * Tuburi capilari pe stativă
38) Un aparat pentru endosmoză
39) * Mai multe tuburi închise la un capăt pentru esperimentul lui Toricelli
40) Un barometru vascular
41) Un barometru după Gay-Lussac portativ
42) Un barometru metalic după Bourdon
43) * Două pumpe pneumatice
44) * Mai mulţi recipienţi
45) * Două păreche emisfere magdeburgice
46) * Două alărmatoare cu clopoţei pentru esperimentaţiuni cu tonul în spaciu deşert de aer
47) Două aparate pentru ploaia de mercuriu
48) Un dasimetru
49) O pumpă pneumatică de compresiune
50) Un balon al lui Heron de metal
51) * Două globuri de steclă pentru a cântări aerul şi pentru difuziunea gazurilor
52) * Două tuburi pentru căderea corpurilor în spaţiu deşert
53) Diferite sifoane
54) Pocalul magic
55) * Leaca şi uliciorul magic sau al Vestalimei
56) Fântâna lui Heron de steclă
57) * Fântâna intermitentă
58) * Două manometre de sticlă
59) Un manometru de metal după Bourdon
60) Un balon aerostatic de carta cu cort în contra căderei
61) Un Charlier de membrana
62) Două baloane aerostatice de colodiu
63) Două vase cu lichide în pondul specific diferite
64) Un oriol de năsip

La doctrina despre mişcarea corpurilor în genere (Dinamica)

65) Machina lui Ativood pentru regularitatea căderei corpurilor
66) * Două machine centrifugale cu cele necesarii
67) Una sfârlă
68) Asele libere după Fessel
69) Drum centrifugale cu căruţa
70) Un aparat pentru esperimentul lui Foucault pentru a demonstra rotaţiunea pământului
71) Aparat pentru esperimentaţiuni cu pendul
72) Pendul de reversiune
73) Model de un pendul comun cu ancoră şi un metronom
74) Aparat pentru confliptul corpurilor
75) * Un disc de marmore
76) Mai multe globuri de elefante
77) Un aparat pentru regularitatea reflesiunei corpurilor elastice
78) Vasul lui Mariotte
79) Două roţi de reapţiune după Segner
80) ** Machina idraulică după Miiller
81) Globul de vapore rotatoriu după Erone şi cu caruţiu separat

La doctrina despre treoria moţului undulatoriu şi Acustica

82) Un disc pentru teoria undulaţiunilor în cele lichide şi pentru undulaţiunile unei fune întinse
83) Alte discuri pentru undulaţiunile aerului şi a nodurilor de vibraţiune
84) O pertica de oţel
85) Un termofor
86) O roată lui Savarţ
87) * Două sirene, una pentru a produce sonuri în lichide
88) Un monocord cu cele necesarii
89) O choristă
90) Mai multe table regulate pentru figurele lui Cladney cu cele necesarii
91) Un fluier comun de lemn
92) Un fluier închis la un capăt cu un dop mobil pentru a putea prelungi columna de aer după plăcere
93) O scală cromatică, compusă din fluiere de organe
94) Un fluier cu limba vibratoare

95) Un aparat pentru armonica chimică
96) Un tub acustic de 1° lung
97) Un aparat pentru esplicaţiunea vocei umane
98) Un model de ureche de ipsos cu toate ale lui
99) * Doi speculi parabolici

La doctrina despre lumină

100) Fotometru după Ritchie
101) Speculi plani
102) Caleidoscop
103) Un eliostat după Charle
104) Un eliostat simplu în fereastă
105) Un sestant după Hadley (vezi la Astronomie)
106) Un specul concav mare
107) Un glob, cu specul convex
108) Un vas semicirculare pentru frângerea luminei în lichide
109) * Două prisme triangulare
110) O prismă deşertă pentru lichide
111) Un aparat pentru aflarea esponentului frângerei
112) * Opt linţi mari pe stative
113) O prismă duplă acromatică
114) Un ochi artificiale
115) Un optometru după Stampfer
116) O capsulă pentru fluoroscenţă
117) Un disc colorat
118) Un taumatrop
119) Discurile stroboscopice după Stampfer
120) Anertoscop după Piateau cu aparatul necesariu pentru rotaţiune
121) Un stereoscop cu 3 imagine
122) O cameră lucidă
123) * Două camere obscure
124) Lupă
125) Un microscop simplu cu linţi şi speculi pentru a concentra lumina
126) Un microscop solare
127) * Mai multe obiepte preparate pentru microscopuri
128) Un paravan de pânză *V/2*° pătrat

129) Un telescop terestru
130) Un refraptore astronomic cu 4 oculare (vezi Astronomia)
131) Două laterne magice mici de table de fer alb
132) 34 obiepte pentru latentele magice
133) * O laternă magică pe roate
134) 17 obiepte în cadruri de lemn
135) O prismă pentru interferenţă
136) Un aparat pentru colorile lui Newton cu 2 table: albă şi neagră
137) Diferite aparate pentru difrapţiune
138) Două tăbliţe de sticlă brăzdate de la 1000-2000 linii pe 1 ţol pătrat
139) Un aparat de polarizaţiune cu prismele lui Nicol
140) Un cleşte de turmalin
141) Două cuburi de steclă stimparată
142) Patru cristaluri: spat duplu, cromat de kaliu, sacar şi salitră
143) Două obiecte de ipsos
144) Analiseurul lui Delezenne
145) Trei aparate pentru daghereotipie şi fotografie
146) Mai multe table de cupru argentate, cutii pentru preparaţiunea lor, farfurii de porcelan şi steclă, cuvetă, table de sticlă curate
147) Chimicali pentru fotografie

La doctrina magnetismului

148) Trei magneţi artificiali drepţi
149) * O magazie magnetică în forma potcovei
150) Un alt magnet simplu în forma potcovei cu ancorele lor şi cu stativă
151) Un magnet cu punte intermitente
152) Mai multe ace magnetice
153) O busolă pentru declinaţiunea magnetică
154) Un ac pentru inchinaţiunea magnetică
155) Un declinator şi inclinator magnetic
156) Un magnetometru

La doctrina electricităţei

157) Un cilindru gros de steclă
158) * Un cilindru gros de ceară roşie

159) Postav, coadă de vulpe şi amalgama necesarie pentru esperimentul fundamentale
160) Pendule electrice izolate şi neizolate de bombiţă de soc
161) * Electroscop
162) * Două machine electrice cu discuri de steclă, una mare şi alta mică
163) * Două scauneşe izolate
164) Un disc probatoriu
165) Un buchet de flori pentru repulsiunea electrică
166) * Aparat pentru jocul bombiţelor de soc
167) Aparat pentru jocul păpuşelor de măduvă de soc
168) * Combinaţiune de clopotele
169) * Roata de reacţiune electrică
170) Moara electrică
171) Atrăgătoriu de scântei electrice
172) Patru cilindre orizontali izolate
173) Şese pistoale electrice
174) Un vânătoriu electric
175) * Un glob izolat cu emisfere izolate
176) Aparat pentru influenţa corpurilor ascuţite
177) * Două discuri izolate pentru inducţiunea electrică
178) * Pătratul lui Franklin
179) * Şese butelii de ale lui Leyda
180) O butelie după Leyda pentru o tensiune mare
181) O butelie mare pentru a topi tel de fer
182) * O baterie din 6 butelii (2 stricate)
183) Două descărcători în forma foarfecelor; mic şi mare
184) Două descărcători universali după Hanley
185) Mai mulţi coţi de lanţuşoare de alamă
186) * Aparat pentru aprinderea pulberei de puşcă cu electricitate
187) Spărgătoriu de sticlă şi de carton
188) Un teasc mic
189) Aparat pentru aprinderea bumbacului etc. prin electricitate
190) * Două case izolate în contra fulgerului
191) * O sistemă de 6 columne fulminante
192) * O columnă fulminantă singură
193) Un martoriu electric
194) * Două electrofoare

195) * Aprinzătorul de gaz idrogen şi machina de gaz idrogen cască de platină
196) * Table fulminante
197) Un tub şi un elipsoid pentru lumina electrică în deşert
198) Termometru lui Thinesley
199) Un electroscop cu condensatoare şi cu folii de aur
200) *Mai multe discuri de zinc şi cupru pentru esperimentele fundamentale ale lui Volta
201) O columnă voltaică de 80 părechi cu stativă
202) Două elemente separate de ale lui Wollaston
203) Un element de al lui Daniel
204) Un element de al lui Bunsen
205) * O baterie de 6 elemente după Wollaston
206) O baterie de 30 elemente după Daniel
207) O baterie de 8 elemente după Smee
208) Un electroscop după Bohnenberg cu columna lui Zamboni
209) Două manubrie de metal şi teluri pentru efectele fiziologice
210) Aparat pentru descompunerea apei
211) Aparat pentru descompunerea sărilor
212) Aparat pentru esperimentaţiuni galvenoplastice
213) Aparat pentru a demonstra lucrarea magnetică al curentului electric
214) Un multiplicatore
215) O sinusbusolă
216) * Doi electromagneţi
217) Un motor electric în forma de machina de vapor după Page
218) ** Semnatorul telegrafic după Morse
219) Un relais
220) O busolă pentru curentele electrice la telegraf
221) Aparatul lui Ampere cu figuri şi comutatoare
222) Aparatul de rotaţiune după Pohl
223) Mosoarele de inducţiune cu intrerumpatoriul lui Neef, pentru esperimentul fundamental
224) ** Aparatul de inducţiune al lui Ruhmkorf
225) Un tub umplut cu nitrogen pentru fluorescenta după Geisler
226) Două tuburi de ale lui Geisler; unul cu osid de carbogen şi altul cu carbo-idrogen ponderos

227) O machină magnetoelectrică după H. Pixi
228) Un termoelement din cupru şi antimon
O baterie termoelectrică la aparatul lui Melloni (vezi la Caloricul)

La doctrina caloricului

229) Un termometru nepreparat gata pentru a se arăta cum se împle termometrele şi cum se află puntele fundamentale
230) * Termometru diferenţiale
231) * Termoscop
232) * Termometru de metal
233) Pirometru de metal
234) Piromerru după Wetgewood
235) Pendul compensat la oriol astronomic
236) Aparar pentru dilaraţiunea lichidelor
237) Aparatul lui Melloni complet, pentru studiul caloricului
238) Termo-barometru cu lampă şi termometru separat porrativ
239) Două cryophore cu apă şi cu alcool
240) * Digestoriul lui Papin
241) Machina de vapoare cu generatoarele ei dimpreună (model)
242) O machină foarte mică de vapor oscilatoare
243) Un igrometru după Daniel cu eter sulfuric (vezi Meteorlogia)
244) Un psichrometru după August
245) Un cub deşert de metal cu făcele diferit colorate
246) Doi speculi concavi (emisfere)
247) O pirotecă (scăpărătoriu pneumaric)
248) * Un aparat pentru conduptibilitatea solidelor
249) Lampa lui Davy

La doctrina meteorlogică

250) Termometru normal
251) Termometrograf (maxim şi minim)
252) Termometru pe fereastă
- Ca barometru servesc cele din statică
- Ca magneţi pentru declinaţiune şi inclinaţiune servesc cei de la doctrina magnetismului

253) Un aspiratore
- Igrometru lui Daniel
- Psichrometru după August
- Oriol astronomic serveşte cel din observator astronomic şi teodolitul tot de acolo
254) ** Ombrometru cu recipiente de 1° parisiana
255) Anemometru cu cele necesarii
256) Măsura pentru nea (omăt)

Aparate geodetice (matematice)

257) Pertici (Pari) armate la un capăt pentru a marca linii drepte
258) Ţepuşii de lemn
259) Un lanţ metric cu ţepuşi de fer
260) Numeratoriu de paşi
261) Un tub catoptric
262) O linie dioptră cu telescop
263) Un cerc repetitoriu cu stativă
264) O nivelă separată
265) Un semnatoriu de unghiuri fise (Equerre d'arpentage)
266) O bosulă rotundă cu dioptre
267) O bosulă pătrată cu visatoriu
268) Un circin (compas) proporţionat
269) Un circin cu rrei ramuri
270) O cutie cu diferite circinuri necomplete
271) Un pantograf
272) Un instrument de nivelat cu stativă
273) Două mire

Aparatele ce ne servesc la dezlegarea problemelor astronomice

- Un oriol astronomic cu pendul oscilatoriu pe secunde şi compensat cu lamele de zinc
- Un sestant după Hadley pentru măsurarea unghiurilor de elevaţiune cu orizonul artificial şi distanţe lunare
- Un vas patruangular puţin adânc pentru orizonul artificial
274) Teodolit cu un tub cotit pentru a măsura declinaţiunile sau elevaţiunile **pană** la o esactitate de 4" secunde

- Un tub astronomic (refractor), ce se poate preface şi în telescop terestru cu o putere amplificatoare de 85

275) Aequatorial dialitic cu obiectiva de 7" şi cu o distanţă focală de ***7Vi*** palme (necomplet)

b) Laboratoriul chimic

276) 1. O balance (compană) comună cu pondurile necesarii
277) 2. O balance sensibilă (şi pentru idrostatică)
— Areometri şi termometri (vezi între aparatele fizice)
278) 3. Tuburi de sticlă drepte de toată grosimea şi lungimea (mai multe numere)
279) 4. Tuburi incurbate pentru diferite combinaţiuni posibile
280) 5. Dopuri de plută
281) 6. Douăsprezăce sfredele pentru dopuri de plută
282) 7. Measa cu folii pentru steclăria microchimică cu lampa şi alte instrumente necesare
283) 8. Două stative cu 3 duzine epruvete
284) 9. Două epruvete mai mari
285) 10. Mai multe duzini de retorte de steclă tubulate de diferite mărimi
286) 11. Mai multe duzini retorti de steclă netubulate de diferite mărimi
287) 12. Două retorte de fer
288) 13. Trei retorte de porcelană
289) 14. Trei retorte de lut
290) 15. Mai multe şipuşoare de fert
291) 16. Mai multe baloane tubulate şi netubulate
292) 17. Cinci pocale de fert
293) 18. Cinci cescuţe de sticlă pentru a ferbe în ele
294) 19. Mai multe teasuri pentru cristalizaţiune
295) 20. Douăsprezeci capsule de porcelană pentru fert
296) 21. Patru cescuţe de porcelană pentru diferite operaţiuni
297) 22. Mai multe pocale netede de steclă pentru reagenţă
298) 23. Patru pocale graduate (măsure) de steclă
299) 24. Trei cane de costor graduate
300) 25. Şese leici de sticlă în mărimi diferite
301) 26. Strecurătoare în forma leicilor

302) 27. O leică de tablă de fer alb întogmit pentru a pute strecura după Opodeldoc
303) 28. Un împroşcătoriu
304) 29. * Un gazometru de metal mare
305) 30. Un gazometru de steclă
306) 31. Şese cilindri de sticlă cu table aplanate pentru prinderea gazurilor
307) 32. * Un balneu pneumatic de steclă în forma patruangulară cu scaunaşele necesarii
308) 33. Patru stative pentru retorti cu diferite apartinenţe de lemn şi de fer
309) 34. Cinci lampe pentru spirit şi olei
310) 35. * Două sobe de grafit
311) 36. * Una sobă de lut
312) 37. * Una sobă de fer
313) 38. Tegule pentru a topi metale în ele de diferite mărimi
314) 39. *Un balneu marian
315) 40. *Un aparat pentru a destila diferite lichide
316) 41. Refrigeratorul lui Liebig
317) 42. Un recipiente mare
318) 43. Trei recipienţi mici cu epistome de metal
319) 44. Un săcuşor de gumi elastic cu epistom
320) 45. Alte epistome de rezervă
321) 46. * Mai multe tigăi şi tavali de metal cu pirostrei
322) 47. Blide de lut
323) 48. * Aparatul lui Wulf
324) 49. *Două ibricele de metal
325) 50. Talgere de fer
326) 51. O leică cu sifon de tablă de fer albă
327) 52. Un aparat pentru a mesteca corpuri pulberizate
329) 53. Cinci piuliţe de porcelană, de sticlă, de fer şi de agat
330) 54. O piuliţă de oţel mică
331) 55. * Cinci linguri şi lopăţele de corn
332) 56. Ibricele de farfurie
333) 57. Două aparate pentru calicaust cu lichid după Liebig pentru analiza elementară.
334) 58. Un tub pentru clorid de kaliu

335) 59. Tuburi pentru combustiunea corpurilor organice (analiza elementară)
336) 60. Mai multe conuri de paie
337) 61. Strecurătoare de paie în forma leicei
338) 62. Vasuşoare, tăbliţe, linguri şi tel de platină
339) 63. Sulfoia
340) 64. Una sută patruzeci şipuşoare cu chimicali crude şi preparate
341) 65. O cutie cu reagenţi
342) 66. * Un eudiomerru
343) 67. Elemente chimice sunt: argint, arsen, aur, bismut, brom, cadmiu, carbogen, cobalt, cupru, fer, hidrargir, iod, iridiu, caliu, natriu, nicol, osmiu, paladin, fosfor, platină, plumb, selen, sulfur, stomn, telur, uran.
344) 68. O cutie cu 140 minere diferite
345) 69. * O cutie cu solide geometrice
346) 70. Un goniometru
347) 71. Mai multe minere necesarii în laboratoriu, precum: cretă, marmore, fluorid de caliu, sal-amoniac, vitriol de cupru, de fer
348) 72. Aparat pentru apa acidulată
349) 73. Mai multe garafe mari cu diferite acide, cu alcool, cu reagenţi tritraţi
350) 74. Foi mici, cleşte, ciocan, pile, ferestee şi alte instmmente necesarii
351) 75. Mai multe aparate de sticlă şi de alte materii fragede.

c) Biblioteca

Biblioteca, odinioară aşezată în edificiul gimnaziului şi accesibilă, prin urmare, pentru elevi, se află astăzi strămutată la Universitate, însă în completă dezordine, fără cataloage, fără sală de lectură etc. Deşi este toată speranţa că noul bibliotecari d. Busnea va face a înceta acea stare anormală, totuşi e de dorit ca în însuşi gimnaziu şi anume pentru elevii săi să se creeze cu încetul o colecţiune de cărţi, de atlante etc. relative numai la materiile studiilor gimnaziale. Dorinţa este cu atât mai legitimă cu cât între elevi se află mulţi lipsiţi de toate mijloacele de a-şi procura ei înşii cărţile indispensabile la învăţământul lor.

Rugând dar pe amicii scoalei să binevoiască a contribui la realizarea acestui scop, subscrisul director îşi împlineşte o datorie plăcută a comunica aci că d. Franz Adolf Wickenhauser a dăruit Academiei un esemplar din cartea sa: *Moldava oder Beiträge zu einem Urkundenbuche fur die Moldau und Bucovina.* I. Fieft, precum şi că d. I. Fătu a trămis 70 de exemplare din cartea lui Draginitz, *Excerpta e variis auctoribus lawtis,* spre împărţire între elevi. Subscrisul şi-a permis a rezerva din cele 70 un esemplar pentru micul început de bibliotecă gimnazială. Iar fundamentul bibliotecei este pus prin 29 esemplare de diferite cărţi scolastice dăruite de către Comitetul de inspecţiune şcolară. *Pentru aceste daruri se aduce mulţămitâpublică.* In fine, subscrisul a dăruit acestei colecţiuni de cărţi 2 esemplare din *Manualul de istoria universală* tradus de d. P. Cernătescu; 1 esemplar Schwegler, *Geschichte der Philosophie im Umrif;* 1 esemplar Demogeot, *Histoire de la litterature frangaise;* 1 esemplar Xenofonte, *Cyri expeditio;* 1 esemplar Seneca filos., *Oeuvres completes,* edit. Nisard; 1 esemplar Cornelie Nepote şi 2 esemplare din teza sa de licenţă în drept.

Prin urmare, mica bibliotecă se compune acum din:

1) Aaron Florian, *Manual de Catechismul cel mic pentru şcoalele începătoare,* Bucureşti, 1858
2) *Aritmetica elementară,* Bucureşti, 1858
3) *Catechism elementar,* Bucureşti, 1858
4) Cicerone, din chestiunile Tusculane: despreţul morţei, trad., Bucureşti, 1858
5) Colocotide, *Gramatica elenică,* Bucureşti, 1858
6) Cornelie Nepote, ed. Weise, Lipsiae, 1843
7) Xenofonte, *Cyri expeditio,* ed. Weiske, Lipsiae, 1798
8) Xenofonte, din *Ciropedia* şi *Memorabilie,* Ed. Colocotide, Bucureşti, 1859
9) Culegeri de tot felul de scrisoare, Bucureşti, 1858
10) Demogeot, *Histoire de la litterature frangaise,* 2-me edit., Paris, 1855

11) Dionisie Arhim., *Prescurtare din Geografia sântă şi veche,* Bucureşti, 1851
12) Draginitz, *Excerpta e variis auctoribus latinis,* 2 voi., Jassiis, 1840
13) Duruy, *Manuale de istoria universala.* Tradus şi adaos de P.I. Cernatescu, Bucureşti, 1861
14) Me. Guizot, *Prietena copiilor.* Traducere de Dimitrie Iarcu, Bucureşti, 1858
15) Iarca, *Manual de învăţături trase din Sf. Scriptură,* Bucureşti, 1858
16) *Istoria sântă elementară,* Bucureşti, 1858
17) Lefebvre de Fourcy, *Geometria descriptivă,* trad. de Orescu, 2 voi., Bucureşti, 1851
18) Lucian, *Din dialoagele morţilor,* Ed. Colocotide, Bucureşti, 1858
19) Maiorescu, *These de licence en droit,* 2 esemplare, Paris, 1861
20) *Manual de rugăciuni pentru şcoalele începătoare,* Bucureşti, 1858
21) *Manual de silabism,* Bucureşti, 1858
22) Mason, *Copii celebri.* Trad. de I. Pop, Bucureşti, 1858
23) I. Mercovici, *Conversaţiefrancezo-rumână,* Bucureşti, 1856
24) Nicefor, *Metod de limba germană,* Bucureşti, 1858
25) Nicefor, *Esercitii germane,* Bucureşti, 1858
26) Pelouze şi Tremy, *Chimie.* Trad. de A. Marin, 2 voi., Bucureşti, 1852-1854
27) Poenariu, *Curs de desemmd liniar,* Bucureşti, 1858
28) Poteca, *Sfânta scriptură pe scurt,* Bucureşti, 1847
29) Pouillet, *Noţiuni de fizică şi meteorlogie.* Trad. de A. Marin, Bucureşti, 1857
30) A. Pretorian, *Prima lectură pentru clasele primare,* Bucureşti, 1857
31) Roques şi Antonescu, *Curs de limba franceză,* Bucureşti, 1859
32) Schwegler, *Geschichte der Philosophie im Umrifi,* Stuttgart, 1857
33) Fii. Scriban, *Catechism în scurt,* Iassi, 1856
34) Seneque le philosophe, *Oeuvres completes;* lat. et franc. ed. Nisard, Paris, 1838
35) *Trigonometria plană şi sferică,* Bucureşti, 1850
36) Wickenhauser, *Moldava oder Beiträge zu einem Urkundenbuch fur die Moldau und Bucovina,* I, Wien, 1862

La începutul noului an scolastic se va face cunoscut modul în care această colecţiune de cărţi va putea fi întrebuinţată de către elevii gimnaziului.

IV. STATISTICA

Numărul şcolarilor la finea semestrului I al acestui an scolastic fu:

	Clasa I cu 2 secţ.	Clasa II	Clasa III	Clasa IV	Clasa V	Clasa VI	Clasa VII	Peste tot
Interni	12	15	28	21	25	16	9	126
Esterni	98	48	32	18	11	4	6	217
împreună	110	63	60	39	36	20	15	343

Numărul şcolarilor la finea semestrului II al acestui an scolastic este:

	Clasa I cu 2 secţ.	Clasa II	Clasa III	Clasa IV	Clasa V	Clasa VI	Clasa VII	Peste tot
Interni	12	16	28	22	27	18	9	132
Esterni	100	48	32	18	10	4	6	218
împreună	112	64	60	40	37	22	15	350

Din elevii interni au fost gratuiţi: 122
Din elevii interni au fost solvenţi: 10
132

în clasa I sunt şese elevi esterni de religiune catolică şi unul evreu, în clasa II un elev estern catolic şi unul evreu, în clasa III doi elevi esterni evrei. Toţi ceilalţi şcolari ai gimnaziului sunt de religiune ortodoxă răsăriteană.

V. REGULARI OFICIALE MAI IMPORTANTE

1) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu nr. 2931 din 1863 regulează că uniforma gimnazială se cuvine numai elevilor interni, nu şi celor esterni.

2) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 13723 din 1863 regulează că în specie orice uniformă de elevi ar imita prea mult pe cea militară, d.e. prin fir de aur la chipiu etc, este oprită a se purta.
3) Adresa Ministeriului Cultelor şi Insrrucţiunei Publice cu nr. 5229 din 1863 regulează că inspecţiunea peste toate şcoalele din România de-a stânga Milcovului şi deocamdată din Iaşi şi Socola (afară de Universitate) se va face printr-un comitet de cinci inspectori.
4) După deciziunea Comitetului de inspecţiune, luată în şedinţa şi prin prescriptul verbal nr. 1, se eschid de la esamenul de vară şi se admit drept pedeapsă numai la esamenul din septemvrie acei şcolari ai gimnaziului cari au făcut în cursul semesrrului în una şi aceeaşi lună, însă în diferite zile, patru absenţe nemorivate.
5) Adresa Minisreriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu nr. 12936 din 1863 nu permite elevilor din internatele statului mergerea la teatru decât când, având note bune, vor fi anume însoţiţi de părinţii sau tutorii lor.
6) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu nr. 13219 din 1863 comunică punerea în lucrare de la 1 aprilie 1863 încolo a unui nou buget în urma căruia a) se scad din banii afectaţi la întreţinerea Internatului pe fiecare lună 576 lei cursul tezaurului, rămâind dar cheltuiala mensuală redusă la suma totală de 8424 lei cursul tezaurului, b) se promite îmbunătăţirea salariilor profesorilor gimnaziali de la 1 septemvrie înainte, c) li se scade însă deîndată din leafa lunară 10% drepr raxă personală, d) se pune la dispunerea directorului gimnaziului un copist cu leafa anuală de 3000 lei cursul tezaurului, e) se face vătafului din Internat o leafă de 1800 lei pe an cursul tezaurului (în mandatul trămis se văd însă numai 100 lei pe lună).
7) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 13307 din 1863 prescrie mărginirea depeşilor telegrafice la cazurile cele mai urgente.
8) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 13364 din 1863 decide că nu este permis a urma mai mulr de doi ani într-o clasă şi că, prin urmare, elevii cari vor cădea la două esamene de vară a uneia şi aceleiaşi clase vor fi depărtaţi din şcoală.

9) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 13616 din 1863 regulează că elevii din pensionate private se vor primi în gimnaziu numai după un esamen făcut la gimnaziu de clasa precedinte aceleia în care vor să între.
10) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 14623 din 1863 comunică următoarea regulare pentru primirea bursierilor în internatele statului:

„Cap. I. Articul 1

Nici o bursă nu se va da în viitor decât prin concurs sau esamen.

Articul 2

Se vor admite la concurs elevi nu mai mici de vârstă de 10 (zece) ani, nici mai mari de 16 (şaisprezece) ani.

Articul 3

Bursele sunt destinate pentru încuragiarea şi stimularea elevilor silitori şi cu bune purtări, ai căror părinţi nu sunt în stare a-i ţine la şcoală spre a-şi termina studiile lor gimnaziale.

Articul 4

Elevii ce se vor prezintă la concurs vor fi datori a produce:

a) actul lor de naştere;

b) actul doveditor de vaccinare (altuire);

c) actul de naţionalitate;

d) dovezi întemeiate pe mărturii vrednici de credinţă şi pe actul dat de la vistieria statului, constatamriu de impozitele ce plătesc părinţii săi, din care să se poată dovedi cu certitudine paupertatea părinţilor;

e) testimonii de studii şi de buna purtare a elevului.

Articul 5

învăţăturile ce se vor cere de la concurenţi vor fi pentru elevii bursieri ce se prezintă pentru clasa I gimnazială cunoştinţele claselor primare; iar pentru clasele următoare din gimnaziu, învăţăturile corespunzătoare cu clasa unde au să-şi urmeze studiile.

Articul 6

Concursul pentru bursieri se va face numai o dată pe an, cu 15 zile înaintea începerei cursului şcolariu al gimnaziului. Spre acest sfârşit toate bursele ce vor rămânea vacante în curgerea anului se vor publica cu trei luni înaintea concursului.

Articul 7

Concursul neputându-se face decât între elevi de aceeaşi vârstă şi grad de învăţătură, la caz când, din lipsa egalităţei de asemenea condiţiuni, nu se va putea ţine concurs, se va îndeplini concursul prin esaminarea elevilor ce se vor prezintă.

Articul 8

Se va institui o comisiune de concurs şi de esaminare prin îngrijirea Ministeriului la locul unde se vor deschide vacanţele de burse, la începutul fiecărui an, care comisiune va fi compusă de directorul gimnaziului şi de cinci profesori gimnaziali cari nu vor fi cunoscuţi decât chiar în ziua deschiderei concursului".

11) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 15940 regulează că profesorul de filozofie propedeutică în gimnaziu va fi totdeodată însărcinat cu predarea cursului de pedagogie prevăzut în programul acestui institut.

12) Comitetul de inspecţiune a decis în şedinţă şi prin prescriptul verbal no. 26: a) a nu se mai da elevilor premii speciali pentru câte un singur obiect al învăţământului, ci a se premia numai elevii cari atât în purtare cât şi în toate obiectele clasei lor au meritat eminenţa, b) a se mărgini numărul premianţilor, instituindu-se pentru fiecare clasă de regulă numai trei premii şi ca maximum cinci, c) a se introduce la caz de trebuinţă, însă fără premiare, menţiuni onorabile cu acelaşi maximum, d) a se considera la asemenea premii mai întâi de toate şi cu îndoită rigoare moralitatea şcolarului.

13) Comitetul de inspecţiune a decis prin procesul-verbal no. 38 că elevii cari la esamenul de vară vor căpăta două secunde, dintre care una dintr-un obiect principal şi alta dintr-un obiect secundar, să fie supuşi, pentru a fi promovaţi, la un nou esamen din toate obiectele clasei lor în septemvrie. Dacă şi la acest esamen vor căpăta vreo secundă, atunci vor rămâne repetenţi.

VI. CRONICA
DE LA 24 SEPTEMVRIE 1862 PÂNĂ LA 7 IULIE 1863

învăţământul începu în acest an scolastic la 24 septemvrie 1862.

în seara de 4 noiemvrie 1862 câţiva din elevii cei mai răi ai internatului făcură în contra directorului de atunci, d. A. Pretorianu, un atentat brutal, în urma căruia doi interni, şi anume Facaşiu Eugenie şi Oprişanu Lascar, fură daţi afară din şcoală, iar cinci alţii depărtaţi provizoriu şi readuşi în fevruarie 1863.

Prin decret cu no. 992 din 1862 se numi subscrisul de director al acestui institut şi îşi începu activitatea în 3 decemvrie.

în zilele de 22 şi 23 decemvrie şcolarii gimnaziului se mărturisiră şi luară sf. cuminecătură. De la 24 decemvrie 1862 pană în 6 ianuarie 1863 ţinu vacanţa de Crăciun şi Anul Nou.

Ziua de 24 Ianuarie se celebră printr-un Tedeum, la care asistă gimnaziul, prin iluminaţiune şi printr-o reprezentaţiune teatrală dată de şcolarii gimnaziului în edificiul acestui institut.

La 10 fevruarie, toţi elevii internatului asistară la o solemnitate din cele mai triste. Vasilie Ionescu, colegul lor şi unul din cei mai buni elevi, se înmormânta în acea zi.

Esamenul semestrului I se ţinu în gimnaziu de la 14-20 fevruarie înaintea unei comisiuni esaminatoare compuse din P.S.S. părintele F. Scriban, d.d. St. Miclea, dr. Negură, dr. Basserow şi Velini.

Semestrul II începu luni în 25 fevruarie.

Cu începutul acestui semestru se puseră în lucrare câteva modificări în privinţa corpului profesoral. D.V. Alexandrescu reîncepu cursul său de retorică în clasa VI, păr. archim. Climente reîntră în funcţiunea de profesor al limbei eline în locul d. Aristide Asteriade; d. Z. Columb asemenea pentru limba latină în cele 4 clase inferioare în locul d. V. Proca, care trecu la Socola; d. I. Pangrate asemene pentru matematică, cursul inferior, în locul d. V. Pailade, care trecu la Socola; în fine, d. C. Chirnischi pentru istorie, cursul inferior, în locul d. N. Busnea, care fu numit bibliotecariu la Universitate.

In 26 fevruarie întră în activitate noul comitet de inspecţiune şcolară, compus din d.d. V. Alexandrescu, G. Mârzescu, O. Teodori, I. Pangrate şi subscrisul director.

In 20 martie, prin numirea d. George Racoviţă de pedagog suplent, postul de profesor pentru limba latină, franceză şi istorie la secţiunea II a clasei I gimnaziale rămase şi este şi acum vacant, fiindcă un concurs ad-hoc n-a dat rezultat favorabil.

în 21 martie începu vacanţa de Paşti şi ţinu pană în 7 aprilie, după ce mai înainte toţi elevii internatului fură mărturisiţi şi împărtăşiţi cu sf. cuminecătură.

La 1 aprilie d. A. Velini, însărcinat cu predarea pedagogiei, încetă de a mai face parte din corpul profesoral al gimnaziului.

în 9 aprilie, corpul profesoral din Iaşi avu onoarea de a fi primit de către M. S. Domnitorul Alexandru Ioan I.

Ziua de 1 mai se petrecu de elevii internatului printr-o escursiune făcută la o vie aproape de Iaşi, sub conducerea directorului şi a pedagogilor.

Prin depeşa Ministerului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 14845 din 20 mai, d. B. P. Hăjdâu, profesor de istorie în cursul superior, se destitui din acest post. D. N. Ionescu, profesor la Universitate, fu provizoriu însărcinat cu continuarea acelor lecţiuni.

în 4 iunie, gimnaziul şi internatul fu onorat cu vizitarea înalt-preasfinţitului locotenent de mitropolit Calinic Miclescu, care a asistat şi la esamenele tuturor claselor cu cea mai vie atenţiune.

în 5 iunie, profesorii şi şcolarii gimnaziului asistară la înmormântarea junelui Nicolae Dudescu, fost elev al gimnaziului.

în 16 iunie începu săptămâna liberă pentru preparaţiunea şcolarilor de esamen.

în 23 iunie, gimnaziştii, conduşi de director şi de pedagogi asistară la procesiunea pentru sfinţirea icoanelor.

De la 27 iunie şi pană la 3 iulie se ţinură esamenile şcolarilor din gimnaziu înaintea membrilor Comitetului de inspecţiune şi a d-lor dr. A. Teodori, licenţ. T. Rosetti şi licenţ. N. Culianu.

în ziua de 27 iunie, pe la 9 Vi oare de dimineaţă, o bandă de esterni, în parte eschişi de la esamen din cauză de rele purtări, încercă a sparge esamenul întreg năvălind cu forţa în sala unde se ţinea. Trei membri ai Comisiunei esaminatoare se opuseră acestei încercări nebune şi elevii interni din clasele superioare, atraşi prin zgomotul cauzat, săriră îndată în ajutorul autorităţei scolastice. După o întrerumpere de abia de două minute, esamenul fu continuat în deplină regulă. în zilele următoare, elevii interni fură puşi spre paza şi garanţia bunei ordine pe lângă sala esamenului. Esamenile se continuară şi se terminară fără cea mai mică smintire[1]. Cu această ocaziune elevii internatului au dat o probă frumoasă de spiritul sănătos ce domneşte acum în marea majoritate a lor, spirit ce şi-a aflat recunoştinţa publică şi solemnă prin cuvintele d-lui ministru

[1] Aceasta este naraţiunea *autentică* şi *completă*. Ştirile cari ar **fi** contrarie sau cari, precum se întâmplă totdeauna în asemne ocaziuni, ar face din faptul nescris mai mult decât s-a enarat aci, sunt, prin urmare, false şi mincinoase.

al cultelor şi instrucţiunei publice la împărţirea premiilor în 7 iulie.

In urma regularei Comitetului de inspecţiune, confirmată de d. ministru, nouă elevi esterni ai gimnaziului, şi anume:

Juraşcu Ştefan estern din casa III
Bogdan Dimitrie estern din clasa III
Oprişianu George estern din clasa III
Andrieşanu Vasilie estern din clasa III
Ionaşcu Vasilie extern din clasa III
Giosanu Constantin estern din clasa II
Frâncu Ioan estern din clasa I
Gribincea Nicolae estern din clasa I şi
Pontescu Nicolae estern din clasa I,

ca unii ce au luat parte la sus-menţionata încercare criminală din 27 iunie, sunt nu numai goniţi din gimnaziu, *dar şi depărtaţi din toate şcoalele Principatelor Unite.*

La esamenul semestrului II, următorii elevi interni căpătară note rele, în urma cărora sunt d e p ă r t a ţ i d i n I n t e r n a t, conform regulamentului scolastic:

Din clasa I. Guter George
Din clasa II. Matieşiu Ioan
Din clasa III. Mancaşiu Dimitrie
Din clasa V. Rojniţia George, Tulbure George
Din clasa VI. Radu Constantin.

în 6 iulie, internatul fu onorat de vizitarea d. ministru ad-interim al cultelor şi instrucţiunei publice, A. Odobescu.

în 7 iulie se serba în sala Camerei solemnitatea împărţirei premiilor în prezintă d. ministru, a preasfinţitului locotenent de mitropolit Calinic Miclescu, a Comitetului de inspecţiune şi a unui public foarte numeros. Serbarea începu prin cântarea imnului naţional. Apoi, d. V. Alexandrescu, ca preşedinte al Comitetului de inspecţiune, ţinu un discurs prin care arătă starea generală a şcoalelor din Iaşi în urma esamenelor de semestrul II 1863. în ceea ce priveşte acest gimnaziu, rezultatul a fost mulţămitoriu şi anume pentru internat d. preşedinte zise cuvinte de laudă.

La acest discurs, d. ministru răspunse:

„în numele Prea înălţatului nostru Domnitor vă mulţămesc, domnilor, pentru tot devotamentul ce arătaţi Măriei-Sale, pentru bazata încredere ce puneţi în guvernul său, şi vă pot chizăşui că toţi cei chemaţi azi de Măria-Sa spre a-l secunda în patrioticele sale intenţiuni, în faptele sale binefăcătoare, nu perd nici un minut din vedere sporirea şi progresul instrucţiunei în România şi îndeosebi dezvoltarea şi organizarea temeinică a şcoalelor din Iaşi.

Guvernul este pătruns de părerea că cea mai nobilă compensaţie ce se poate da acestui frumos oraş, pentru îndepărtarea din el a scaunului lui Vasile Vodă Lupu, nu este alta decât aceea d-a statornici într-însul un centru de învăţături şi de lumini care să răspândească cunoştinţele serioase şi principiile de moralitate şi de ordine asupra întregii Românii. Când ţelul va fi atins, atunci vom putea zice că Iaşul n-a perdut nimic.

Dar, ca să ajungem la scop, silinţele guvernului trebuiesc secundate puternic de domniele-voastre, domnilor profesori, cari, prin concordia, demnitatea şi emulaţiunea la lucru ce vor domni între domniele-voastre, veţi da esemplul binelui tinerimei supuse la învăţămintele ce-i predaţi; de voi, juni elevi, cari prin stăruinţa voastră la studii, prin observarea bunelor purtări şi a respectului ce datoraţi către învăţătorii voştri veţi face ca ţara să se mândrească cu drept cuvânt, din zi în zi mai mult, de viitorul ce-l pregătiţi; de domniile-voastre, în fine, părinţi şi protectori ai şcolarilor, cari veţi înlesni acţiunea binefăcătoare a culturei din scoale, prin învăţăminte de morală şi disciplinare, ce sunt aşa de folositoare unor tineri cari lesne, din nesocotinţă, pot greşi, şi tot aşa lesne se pot îndrepta prin înţelepte povăţuiri părinteşti.

Precât însă aceste condiţiuni nu vor fi întru tot împlinite, apoi ne va rămâne pururea, ca astăzi, mâhnirea de a vede lipsind, la serbarea şcoalelor, o parte din elevi, pentru care această

pedeapsă, fiind o înfruntătoare umilire, trebuieşte totdeodată să fie şi un stimulent spre îndreptarea lor.

Mă cred însă întemeiat a spera că neastâmpărul ce au domnit în şcoalele din Iaşi, de la un timp încoace, se va curma cu sfârşitul acestui an scolastic. Ferit acum de arşiţa luptelor politice, Iaşul nu poate menţine viaţa în sânul său decât învălindu-se dendată în nepărtinitoarea gravitate a ştiinţei; el nu-şi poate asigura înflorirea decât devenind locaşul plăcut şi liniştit al literilor; el nu-şi poate recâştiga o nobilă şi folositoare înrâurire asupra ţării întregi decât prin răspândirea preste toată România a bunelor învăţături ce se vor dobândi în sânul său.

Asemenea efecte salutarii eu cred că printr-un concurs comun şi printr-o pornire unanimă am putea să le preţuim chiar în foarte scurt timp şi vă pot asigura, domnilor, că guvernul nu va cruţa nimic, nici chiar pedeapsa răuvoitorilor de orice partidă şi natură spre a le realiza. Sper dar că prin unificarea definitivă a sistemului de instrucţiunie din toată România şi prin oarecare îmbunătăţiri aduse în parte la şcoalele din Iaşi, acestea vor dovedi chiar din anul viitor, la concursul general ce se va institui atunci pentru premianţii din toate şcoalele României, vor dovedi, zic, că baza învăţăturilor din Iaşi a fost pururea solidă, că şovăirile şcoalelor lui au fost trecătoare şi că ele vor reda vechei capitale, pe tărâmul ştiinţelor, supremaţia, perdută pe cel politic.

Ceea ce ne întăreşte în această credinţă este chiar răpidea şi radicala îndreptare a internatului de la Colegiul Naţional, aşa de tulburat în anul trecut, cât e de liniştit şi studios acum-, este numărul nencetat crescând al elevilor ce frecuentă şcoalele primare; este dezvoltarea şi întemeierea ce dobândesc din zi în zi ţinerile noastre facultăţi universitare din Iaşi. Nu ne putem îndoi că toate şcoalele iaşene vor întră curând pe asemenea căi de îndreptare şi de propăşire.

Din parte-mi, domnilor, împlinesc astăzi o plăcută datorie, viind a vă aduce aseminea făgăduinţe şi cerându-vă ajutorul spre a realiza toate îmbunătăţirile dorite.

Venirea mea spre a asista la sărbătoarea şcoalelor din Iaşi vă rog să o priviţi, domnilor, numai ca o neînsemnată dovadă despre adâncul interes ce port dezvoltării ramului instructiv în această veche capitală; iar pe voi, tineri elevi, vă invit să o priviţi încă şi ca un omagiu ce-1 aduc cu bucurie silinţelor şi bunelor purtări de peste an ale acelor din voi ce au a se proclama aci de premianţi şi totdeodată ca o prevestire serioasă pentru acei abătuţi de la datoriile lor cum că guvernul are în veci ochiul vegheat spre a reprima destrămările şi nesubordinaţia lor.

Facă Domnul ca să nu avem însă pe viitoriu decât laude a da, decât cunune a împărţi, şi atunci vom putea zice mai cu mândrie şi cu o deplină sicuritate: Viitorul este al nostru! Trăiască România! trăiască în veci Unirea ei! Trăiască Preaînalţatul Domnitor, Alexandru Ioan I, întemeietorul Unirei şi luminatul ocrotitor al şcoalelor româneşti!"

După împărţirea premiilor pentru cele 6 scoale primare şi pentru şcoala de muzică, subscrisul director ceti promovarea şcolarilor gimnaziului şi chemă pe cei premiaţi dintre dânşii cari primiră din manele d-lui ministru semnul de răsplată pentru silinţa şi pentru buna lor purtare.

Cu premii şi cu menţiune onorabilă fură distinşi în acest an scolastic:

CLASA I

Premiaţi:

1) Grigorovici Anton, estern
2) Abgarovici Adolf, estern
3) Vasiliu Ion, estern
4) Pelopida Alesandru, estern

Cu menţiune onorabilă:

1) Ştefaniu Gheorghie, estern
2) Hărjău Nicolae, elev intern
3) Motaş Ion, estern
4) Ciurea Panaite, estern
5) Svarţ David, estern

C L A S A II

Premiaţi:

1) Bârzu Nicolae, elev intern
2) Ciudin Gheorghie, elev intern
3) Xenopol Alesandru, estern
4) Cota Dimitrie, elev intern

Cu menţiune onorabilă:

Popovici Gavriil, estern

C L A S A III

Premiaţi:

1) Liciu Ion, elev intern
2) Panfil Constantin, elev intern
3) Panfil Atanasie, elev intern
4) Lambrior Alesandru, elev intern

Cu menţiune onorabilă:

1) Milicescu Constantin, elev intern
2) Panfil Dimitrie, elev intern
3) Panu Gheorghie, elev intern
4) Hogaş Calistrat, elev intern

C L A S A IV

Premiaţi:

1) Tugulea Mihail, elev intern
2) Sechelari Nicolae, elev intern
3) Aronovici Constantin, elev intern

Cu menţiune onorabilă:

1) Mândru Grigorie, elev intern
2) Constantinescu Mina, elev intern
3) Chiriţa Vasile, elev intern
4) Constantinescu Gheorghie, elev intern

C L A S A V

Premiaţi:

1) Prodan Ion, elev intern
2) Enacovici Alesandru, elev intern
3) Enacovici Şerban, elev intern

Cu menţiune onorabilă:

Vali Angel, elev intern

C L A S A VI

Premiaţi:

1) Răşcanu Petru, elev intern
2) Argir Petru, elev intern
3) Caliman George, elev intern
4) Zamfirescu Pândele, estern

C L A S A VII

Premiaţi:

1) Liciu George, elev intern
2) Sfanţih Gheorghie, elev intern
3) Vârgolici Ştefan, estern
4) Teodorescu Iosif, elev intern
5) Climescu Constantin, elev intern

Cu menţiune onorabilă:

1) Georgianu Vasilie, elev intern
2) Copăcineanu Constantin, estern

După aceasta, subscrisul director, mulţămind în public întâi elevilor interni pentru activitatea lor în anul scolastic şi pentru buna disciplină ce o dovedită mai ales cu ocaziunea incidentului sus-menţionat, se îndreptă pe urmă în specie către şcolarii din clasa VII şi lor, cari părăsesc acum gimnaziul după ce-şi terminară într-însul studiile cu un succes de care ar putea fi mândră orice şcoală europeană, le adresă câteva cuvinte de recunoştinţă şi de aducere aminte.

Aceşti domni, cari primiră atestate gimnaziale absolutorii, sunt următorii:

1) D. Beldiceanu Nicolae
2) „ Craifaleanu Dionisie
3) „ Cernea George
4) „ Climescu Consrantin
5) „ Copăcineanu Constantin
6) „ Cristodul Teodor
7) „ Georgianu Vasilie
8) „ Liciu Gheorghie
9) „ Lepădatu Vasilie
10) „ Sfanţih George
11) „ Teodorescu Iosif
12) „ Vârgolici Şrefan
13) „ Vizante Andrei
14) „ Vasiliu Alesandru

Toţi patruspezece luară frumoasa deciziune de a rămânea credincioşi oraşului din care primiră fundamentul învăţăturei lor şi de a urma la Universitatea din Iaşi în facultatea juristică şi filozofică, formând astfel o rădăcină de auzitoriu regulat la Universitate.

Anul scolastic 1863-64 începe duminică în 1 septemvrie 1863 printr-un Tedeum la biserică.

De la 2 pană la 7 septemvrie se vor ţinea esamenele şcolarilor restanţi din esamenul de vară. Cu această ocaziune li se aduce aminte şcolarilor repetenţi sus-citata dispoziţiune ce-i

priveşte (Regulari oficiale, no. 8) şi care va fi pusă întocmai în lucrare după esamenele anului scolastic viitor.

Tot în această săptămână, prin escepţiune, se va face şi concursul pentru priimirea bursierilor în internat. Despre condiţiunele cerute, vezi mai sus: Regulari oficiale, no. 10.

Locurile vacante în internat, până la numărul de 120 de elevi, sunt în număr de trei (3). După esamenele de la septemvrie poate că se vor mai deschide câteva.

Toţi elevii esterni şi cei cari au mai urmat la acest gimnaziu au a se înfăţişa în prima săptămână din septemvrie în cancelaria subscrisului de la 9 - 11 şi de la 3 - 6 oare pentru a fi înscrişi în matricula gimnaziului. Pentru acest scop vor veni în zilele arătate fiecare cu actul său de botez şi de naţionalitate.

Nici un estern nu va fi de acum înainte înscris ca şcolar regulat al gimnaziului, dacă nu se va prezintă însoţit de părinţii săi sau de un patron care să garanteze direcţiunei vegherea asupra şcolarului în timpul afară de şcoală.

Directorul T. L. Maiorescu

ANUARIUL INSTITUTULUI VASILIE LUPU (ŞCOALA NORMALĂ DE LA TREI IERARHI) DIN IAŞI PE ANUL ŞCOLAR 1863-1864

publicat de
Directorul Titu Maior escu,

dr. în fii. şi licenţ. în legi. profes. la Univ. de Iaşi şi preşedinte»al Comitetului de insp. şcol., membru onorariu al Asociat. Transilv. pentru cultura poporului român şi membru coresp. al societăţei filozofice din Berlin.

PREFAŢĂ

Scopul anuariului este:

1) A publica la finea fiecărui an şcolar toate legile, decretele, ordonanţele şi deciziunile date de diferitele autorităţi în cursul anului şi relative la Institut.

2) A încunoştinţa pe părinţi şi pe public în genere despre modul de primirea elevilor în Internat, despre condiţiunile cerute, despre numărul locurilor vacante etc.

3) A publica datele statistice relative la acest Institut.

4) A publica profesorii în activitate şi planul învăţământului, împreună cu schimbările întrevenite în această privinţă în cursul anului.

5) A da cunoştinţă oficială despre mijloacele învăţământului cu care este înzestrat Institutul şi despre înavuţirea lor succesivă.

6) A publica istoria Institutului în anul respectiv.

7) A dezvolta prin disertaţiuni originale o publicitate ştienţifică între profesori şi a lumina pe de altă parte în acest mod pe şcolari şi pe public asupra întrebărilor importante pentru educaţiune şi învăţământ.

Indispensabil din aceste punturi de vedere, anuariul este pe deplin justificat şi se va publica de-acum înainte la finea fiecărui an şcolar.

Cu aceste cuvinte introdusei anuariul în anul trecut, când eram director li gimnaziu; cu aceleaşi cuvinte îl continuu în anul acesta ca director la Şcoala normala.

Importanţa unei asemene publicări a avut în timp de două semestre ocaziune a se dezvăli. Datele publicate în anuariul din 1863 au fost Comitetului de inspecţiune şcolară un izvor oficial la care recurgea în tot minutul pentru lămurirea sa la esaminări restante de şcolari, la propuneri de programe, la împărţiri de oare etc. şi în lipsa căruia administraţiunea relativă la gimnaziu ar fi fost îndoit de grea.

Aceeaşi importanţă o va arăta şi anuariul de faţă. Se înţelege că materiile propuse în el sunt schimbate după sfera schimbată de învăţământ la care se rapoartă. Dar pentru aceasta însemnătatea lor nu este mai mică. Notiţia istorică ce d. Darzeu, institutorul superior al scoalei pri?nare de la Trei Ierarhi, o dă despre Institutul lui Vasilie Lupu poate servi de model, a cărui imitare este de dorit din partea tuturor şcoalelor mai mari ale ţărei noastre. Pentru fiecare ar trebui să se afle câte un învăţător care să-i publice viaţa istorică şi aceasta pană când nu se şterge memoria timpurilor ei primitive din capul unei generaţiuni aşa de agitate prin alte interese. Dacă e vorba ca românii să aibă un viitoriu literar şi ştienţific, atunci ar fi o daună nereparabilă când s-ar perde din timpul prezent tocmai aceste începuturi ale vieţei noastre intelectuale.

încercarea ce se publică după notiţa d-lui Darzeu este o gramatică raţională după metoda analitică, ce o recomand tuturor celor ce-i priveşte. Aceasta este întâia încercare pedagogică pentru gramatica noastră română. Ea conţine singura metodă bună pentru începători, *adecă, după planul nostru actual, pentru clasa Il-a primară. Fiecare îiivăţător primar care o va aplica se va*

convinge despre aceasta şi totdeodată despre imposibilitatea sistemului sintetic întrebuinţat pană acum.

Ştirile oficiale cu care se termină anuariul cuprind date şi notiţe importante pentru Institut şi pentru public.

Astfel facem şi aci un mic pas spre îmbunătăţirea învăţământului român. Noi vom fi fericiţi şi de cel mai mic succes ce se va dobândi pe acest târâm aşa de greu de lucrat. Căci nespuse, nenumărate, neprevăzute şi necrezute dificultăţi se pun tocmai aci în contra progresului. La mai ?nari şi la mai mici, la părinţi şi la copii, „Iliacos muros intra et extra" *se găseşte rezistenţă şi de multe ori ceva mai rău. Dar ne mângâie ideea că tot aşa a fost în orce societate ce de-abia se deştepta şi, prin urmare, vom păşi înainte pe calea începută cu curagiu neclintit şi pătrunşi de convingerea că ceea ce este solid va şti a se consolida în mijlocul chiar al luptelor celor mai grele. Mâine, dacă nu astăzi, vor recunoaşte cei de sus şi cei chemaţi unde este adevărul şi binele; iar cei de jos şi cei nechemaţi care înşii nu lucrează nimic, ci pândesc numai pe ceilalţi, aceia nu au nici o greutate în cumpăna progresului. Şi apoi: când mergem călare, cine latră? răspunsul la această întrebare uşor ne poate consola.*

Şi aşa mai departe.

Supuind dar anuariul pentru a doua oară atenţiunei Guvernului, cu a cărui autorizare se publică, îl rugăm totdeodată să dechiare o asemene publicare la finea fiecărui an şcolar obligatoare pentru directorii tuturor şcoalelor secundare din ţară. Numai aşa se va putea ţinea o bună regulă în administraţiune şi instrucţiune. Ministeriul va binevoi cu atât mai mult a se ocupa de această întrebare cu cât însuşi a anunţat publicarea unui ayiuariu general al Lnstrucţiunei Publice care, pentru a fii temeinic şi a aduce deplinul său folos, presupune anuarie speciale din fiecare şcoală mai mare.

Titu Maiorescu

Iaşi. în septemvrie 1864

CUPRINS:

REGULELE LIMBEI ROMANE PENTRU ÎNCEPĂTORI

de Titu Maiorescu

I

1) *Şcolarul intră în odaie. El ţine trei cărţi în mână.* Aceste sunt două gânduri spuse. *Gândirile spuse se numesc propusăciuni.* Aci avem două propusăciuni.

2) Spuneţi aceste două propusăciuni mai rar: *Şcolarul — intră — în — odaie. — El — ţine — trei — cărţi - în - mână.*

Vedeţi că propusăciunile nu se zic într-una, ci că au mai multe părţi. *Părţilepropusăciunei sunt cuvinte.*

Câte cuvinte are propusăciunea dintâi? Câte cuvinte are propusăciunea a doua? Căutaţi în cartea de „scriere şi cetire" faţa 31 şi cetiţi la numărul 1, „Şcoala". Număraţi câte cuvinte are propusăciunea dintâi pană la punt? Câte propusăciunea a doua pană la virgulă? Câte a treia? Câte a patra pană la punt? Scrieţi aceste propusăciuni pe tablă.

3) Care este cel dintâi cuvânt în propusăciunea dintâi?

Şcolarul

Spuneţi cuvântul acesta mai rar:

Sco-la-rul

De câte ori deschideţi gura pentru a-1 spune? *Şco-la-rul,* de trei ori. Spuneţi tot aşa cuvântul următor:

in-trâ

De câte ori deschideţi gura? De două ori. Dar la cuvântul următor: *îrP.* O dată.

Partea cuvântului care se spune cu o singură deschidere de gură se numeşte silabă.

4) în toate cuvintele se află una sau mai multe silabe.

Spuneţi propusăciunea a doua mai rar, aşa încât să se osebească silabele. Scrieţi amândouă propusăciunile deosebite în silabe. Număraţi câte silabe are fiecare cuvânt. Căutaţi două cuvinte de o silabă; căutaţi două cuvinte de două silabe; căutaţi unul de trei silabe. Cetiţi mai departe în „cursul de scriere şi cetire" la faţa 31 „Acesta le vorbeşte" ş.c.l. pană la punt şi osebiţi toate silabele.

5) Care este silaba dintâi a cuvântului *Şcolarul?.* Care este silaba dintâi a cuvântului *olarul?.* Scrieţi aceste cuvinte unul sub altul:

Şco-la-rul
o-la-rul

Ce osebire este între silaba dintâi *şco* şi între silaba dintâi *o*. Silaba *şco* are mai multe sunete decât silaba *o.* Sunetele silabei *şco* sunt întâi /, apoi *c>* apoi *o. Fiecare silabă se compune din sunete.*

Câte sunete are silaba a doua *la?* Câte are silaba *rul?* Câte cuvântul *şcolarul?* Spuneţi toate sunetele din cele două propusăciuni. Scrieţi aceste sunete fiecare deosebit.

6) Dacă băgaţi bine de seamă, vedeţi că unele din sunete se pot spune uşor singure, precum sunt în cuvântul *şcolarul o, a* şi *u;* iar celelalte nu se pot spune uşor singure, ci le mai trebuie încă un mic sunet pentru a fi auzite, precum *s, c, l, r. Sunetele ce se aud uşor singure sunt vocale. Sunetele ce se aud numai cu altele sunt consune.*

Câte vocale şi câte consune are cuvântul *şcolarul?.* Câte cuvântul *intră?* Arătaţi toate consunele din propusăciunea dintâi; arătaţi toate vocalele din propusăciunea a doua. Luaţi „cursul de scriere şi cetire", cetiţi de unde aţi rămas mai departe pană la alt punt şi număraţi în fiecare cuvânt vocalele şi consunele.

7) Cetiţi în cartea „de scriere şi cetire" toată faţa 31 pană jos, căutaţi toate vocalele osebite şi consunele osebite şi scrieţi-le la o parte. Cum vedeţi, *în toate cuvintele române sunt numai 7 vocale şi 20 consune osebite.*

8) Fiecare sunet are un semn pentru ca să-1 cunoaştem la cetire şi la scriere. *Semnele sunetelor pentru scriere se numesc litere.*

Iacă toate literele române:

Pentru vocale *a, e, i, o, u*.

Iar vocala i> se arată în scris prin *a* sau *e* cu semnul deasupra, d. e. *masă, vedu;* vocala z se scrie cu *a* sau *e* sau *i* cu semnul^ deasupra, d. e. *câ ntu, rendu, rîu.* Aşadar, toate literele vocalelor sunt:

a, e, i, o, u, ă, e, â, e, î.

Pentru consune: *b, c, d, fi g h, j, l, m, n, p, r, s, t, v, d,* sau *z> ş, ţ.*

Aci trebuie să ştiţi că litera *c* arată două sunete: H şi k, precum şi litera *g* arată două sunete II şi r:

Când c sau g se afla înainte de e sau i, atunci se cetesc **H** *sau* Ll, *iar când se afla înaintea celorlalte vocale sau înainte de consune, atunci se cetesc k sau* r.

Cetiţi: *cercelu, cinci, casa, cortu, cumpăna, cărţi, trecendu, crescutu, cleşte; - chipu, cheltuitu, ceasornicu, ciobanu, ciuntim,*

[1] Mai nainte se scria cu alte litere, adecă cu slove vechi. Acele nu erau româneşti, ci împrumutate de la ruşi. Acum noi le-am dat împrumutul îndărăt şi scriem cu literele noastre române. Dar fiindcă multe cărţi româneşti sunt scrise cu slove vechi, este bine să le cunoaşteţi şi pe aceste. Iacă-le: a, e, i, o, tf, **ъ», 4;** в, H, d, <*p*, r, x, *m,* **к**, **A**, m, n, n, p, c, т, в, z, **UJ**, **U,** u.

Crăciunu, obicinui. Genunchiu, gingie, gata, golu, gura, găina, gerla, grindina, glasu; ghimpe, ghemu, geamu, giubea.

9) *Fiecare literă are numele său,* d.e., libera *b* se numeşte *be,* litera *h* se numeşte *ha,* litera *m* se numeşte *emu. Când se silabizează un cuvânt, atunci nu se spun sunetele, ci numele literilor, osebindu-se fiecare silabă.* D.e. *Şcolarul: es, ce, o-sco; elu, a - la, şcola; eru, u, elu - rul, şcolarul.*

Silabizaţi şi multe alte cuvinte.

10) Literile se spun într-un şir regulat, adecă: a, b, c, d, e, f, g, h, i, j, 1, m, n, o, p, r, s, t, u, v, g\ ş, ţ, ă, î.

Şirul regulat al literilor se numeşte alfabet sau abece.

învăţaţi alfabetul pe dinafară.

11) Osebiţi sunetul de literă. *Sunetul se spune şi se aude, litera se scrie şi se vede.*

12) (Repetiţiune.)

a) Spuneţi fiecare sunet din următoarele cuvinte: *Românu, eu, zidu, ţipa, şatra, aspru, casa, capu, gardu, gingie.*

Câte sunete are fiecare din aceste cuvinte?

Câte consune are fiecare? Care cuvinte încep cu o vocală?

b) Silabizaţi:

Românu, zidu, casa, gardu, gingie, binecuvântare.

Scrieţi fiecare silabă osebită. Câte silabe are fiecare cuvânt?

Ce este silaba?

c) Scrieţi cu litere române cuvintele:

Hint>, neTaTe, noAantf, Kipie, KOK£, natfuitf, nai, nentfme, HiMEptf, H^Ab, HOKanJ, HOK^pAie, neE^KV, Ae uaEe, *uepi,* uinraM^, ţltfputf, uinepe, Kee, KaM&, KOM&, KOKoptf, K^E^mV, K^iNe, Kbc^b, KiAb, Ke3biuie, KAeEeTipe, rapA&, reiviV, rin#b, ritfAea, rrqrroape, rAtfrb, ronipe, rpAEb, rpactf, rtfnoiă, rViVe, rbAeaTb, rbcipe, r^AKb, r;RNAaK&

d) Câte cuvinte sunt aci:

Maicâmeaestesănâtoasâ. Numâpotducesămâjoc. Pâineanoastrăceadetoatezileledăneonou Mstăzişineiartănouăpăcatelenoastre.

Osebiţi fiecare cuvânt în scris. Câte propusăciuni sunt aci cu toate? Ce este propusăciunea?

II

PĂRŢILE VORBIREI

13) *Grigorie plângea.*

De cine este vorba? Ce se zice despre Grigorie?

Cuvântul despre care este vorba într-o propusăciune se numeşte subjectu. Cuvântul care arată ce se zice despre subjectu se numeşte predicat. în propusăciunea de sus *Grigorie* este subjectul şi *plângea* este predicatul. Pentru ce?

La subjectse întreabă: cine? La predicat se întreabă: ce face? d.e., *vulpea muşcă.* Cine muşcă? *vulpea. Vulpea* este dar subject. Ce face vulpea? *muşcă. Muşcă* este dar predicat. *Apa curge. Tigrul urlă.* Luaţi cartea de cetire şi scriere, căutaţi în multe propusăciuni subjectele şi predicatele şi spuneţi pentru ce sunt subjecte şi pentru ce sunt predicate.

Deprindere.

Primăvara vine! Soarele luceşte, iarba înverzeşte, florile se deşteaptă. Cimbrul miroasă, mărgăritărelulse împodobeşte, crinul se înalţă; pomii înfrunzesc şi păsările cântă. Rândunica ciripeşte, barza toacă, ghionoaia ciocăneşte; albinele bâzâiesc, broaştele orăcăiesc, greierii cântă. Locusta îi aude şi sare; muştele o văd şi se joacă în aer. Copiii saltă de bucurie şi aleargă pe câmp.

14) *Cine numeşte un lucru şi spune ceva despre dânsul, acela face o propusăciune. în fiecare propusăciune se află subject şi predicat. D.e., pomul înverzeşte.* Aceasta este o propusăciune. Pentru ce? Pentru că am numit un lucru, adecă pomul, şi am

spus ceva despre dânsul, adecă că înverzeşte. Care este subiectul? Care predicatul? Pentru ce?

(Teme.) Formaţi propusăciuni din aceste cuvinte: *Vântul a sufla. Soarele, a răsări. Copilul, a se juca. Dimineaţa. — Luna. - Pasărea. - plângea. - apune. - muri.* Formaţi şi alte propusăciuni din cap.

15) Cuvintele *luna, pasărea, copilul, dimineaţa* arată lucruri şi fiinţe. *Fiinţele sunt de sine mişcătoare şi însufleţite, lucrurile nu sunt de sine mişcătoare.*

Cuvintele care arată fiinţe sau lucruri se numesc substantive.

Spuneţi substantive multe, unele care arată fiinţe, altele care arată lucruri.

16) *Măria.*

Aceasta încă nu este o propusăciune. Cine vrea să vorbească trebuie să spuie ceva.

Măria se joacă.

Aceasta este o propusăciune, fiindcă spune ceva despre Măria. Care cuvânt arată ce zicem despre Măria?

Cuvântul care arată ce face cineva se numeşte verb, fiindcă prin dânsul vorbim despre ceva.

în fiecare propusăciune trebuie să fie un verb.

Căutaţi verbe care se potrivesc cu substantivele: *fratele, sora, găina, vulpea.* Aflaţi persoane la verbele: *trage, spărgeau, dormiţi.* Căutaţi multe verbe.

17) In vorbire mai avem şi alte feluri de cuvinte.

O mamă zice copilului său: Mama trebuie să coase acujn şi Alecu să vadă afară dacă vine frate-său. Cine vorbeşte? Cu cine vorbeşte? Despre cine vorbeşte?

Copiii văd într-o pădure o femeie cu apă şi strigă. Nişte copii se roagă, să ne dea femeia de băut, soarele i-a încălzit prea mult.

Cine vorbeşte? Cu cine? Despre ce?

în vorbire se află dar trei feluri de persoane: persoana care vorbeşte sau persoana întâi, persoana cu care vorbeşte sau persoana a doua, persoana despre care se vorbeşte sau persoana a treia.

Eu *trebuie să cos acum şi* tu *să vezi afară, dacă vine* el. Noi *ne rugăm ş.c.l.*

Persoanele nu se numesc totdeauna pe numele lor; ci în locul persoanei vorbitoare zicem *eu* sau *noi,* în locul celei cu care vorbim zicem *tu* sau *voi,* în locul celei despre care vorbim, *el, ea, ei* sau *ele.*

Cuvintele care se pun în locul numelor se numesc pronume. Eu, noi, tu, voi, el, ea, ei, ele sunt dar pronume.

Puneţi unde se potriveşte pronume în locul numelor în următoarea vorbire: *Elena zice Anicei. Elena vine la Anica cu păpuşa. Păpuşa este noua şi frumoasă.* Aflaţi numele în locul cărora stau pronumele în următoarele propusăciuni: *El luceşte, ea învaţă, voi căraţi, noi ne jucăm, eu cânt, ele spală.*

Şi cuvintele *nimene, cineva, cine, ce* arată persoana a treia şi stau în locul unui nume, sunt dar pronume.

Căutaţi propusăciuni unde subiectul este un pronume. Ce fel de cuvânt este predicatul? *Verbele le cunoaştem uşor din acea că putem pune un pronume înaintea lor ca subiect.* D. e., *eu scriu, tu vezi, cine păzeşte? Nimene nu vine, ei fug*

18) *Două mere.* Câte mere? *Cinci degete, opt zile, o mie de soldaţi.*

Cuvintele *două, cinci, opt, o mie* arată numărul lucrurilor. *Cuvintele care arată numărul lucrurilor se numesc numerale.*

Aflaţi substantive la următoarele numerale: *zece, doisprezece, patruzeci, optusprezece, o mie.*

19) *O luntre mică.* Ce fel de luntre? *Ploaia repede, banca lungă, mărul roşu.* Ce fel de ploaie? Ce fel de bancă? Ce fel de măr?

Cuvintele: *mică, repede, lungă, roşu* arată cum este un lucru, adecă însuşirea sau calitatea lui. *Cuvintele care arată însuşirea lucrurilor se numesc adjective. Le cunoaştem uşor din aceea că stau lângă substantive la întrebarea: ce fel de?*

Struguri frumoşi, animalul cel mai credincios, pere coapte.

Aflaţi multe substantive potrivite la fiecare din următoarele adjective: *albastru, scurt, mai alba, cel mai înalt, cel mai fricos, mai amară, aspru.*

Aflaţi multe adjective potrivite la fiecare din substantivele: *masă, mamă, vară, râurile, tămâia, garoafa, omătul, gâjidirea.*

Căutaţi multe-multe adjective.

Deprindere. Iepurele zburdalnic venea din pădurea întunecata, el avea mare poftă de mâncare. Deodată văzu pe câmpul vecin curechi înalt şi aleargă iute. însă vâiiătorul sta după o tufă lată, el ridică puşca cea lungă şi dete foc: bietul iepure se detepeste cap şi căzu în iarba verde. Duminecă se va frige.

Altă deprindere. Puneţi adjective la toate substantivele din următoarea istorioară:

O albină căzu într-o baltă. O porumbiţa o văzu de sus; ea rupse o foaie din pom şi i-o aruncă. Albina se puse pe dânsa şi scăpă din baltă. Mai târziu această porumbiţă şedea pe casă. Un vânător trăsese cocoşul puşcei la ea. Dar albina veni. Pic! îl împunse în mână. Puf. glonţul trecu în lături. Porumbiţa scăpă.

Aflaţi încă alte adjective la toate aceste substantive. Şi altele.

20) (Repetiţiune.)

Spuneţi ce fel de cuvinte sunt aceste:

Unsprezece, umed, surd, cine, nimene, loveşte, cel ynai tare, cuţit, vale, laudă frumoasă, el laudă (frumos), negru, groapă, îngroapă, rece, răceală, răceşte.

Arătaţi zece adjective pentru substantivul *masă.* Arătaţi zece substantive ce se potrivesc cu adjectivul: *negru.* Asemenea ce se potrivesc cu: *rece.*

Spuneţi pronume de persoana a treia, care se pun în loc de persoane femeieşti. Spuneţi, care se pun în loc de persoane bărbăteşti. Cum se întreabă la adjective? Cum la verbe? Cum la pronumele de persoana a doua?

Substantivele, pronumele, adjectivele şi verbele mai îndeosebi

21) Substantivele *fer, garoafă, Milcovul, turmă, cimpoi* arată lucruri din natură, adecă pe care le putem pipăi, sau vedea, sau auzi, sau gusta, sau mirosi. *Substantivele care arată lucruri din natură se numesc reale.* Multe substantive însă arată lucruri ce nu le aflăm în natură, ci numai în idee, adecă numai în capul nostru, d. e. silinţa, curagiul, mintea. *Substantivele care arată lucruri ce se află numai în mintea noastră se numesc ideale.*

Deprindere. *Soarele apune, noaptea se întinde. Luna luminoasă pătrunde prin întuneric. Silinţa şi lucrarea încetează, somnul şi repaosul se apropie.*

Căutaţi substantive ideale; căutaţi reale. Cercetaţi următoarele, dacă sunt reale sau ideale: *Gheorghe, plăcere, frunte, datorie, puterea apei.*

22) Simţiţi ce osebire este când zic *oameni erau în pădure* şi când zic: *oamenii erau în pădureţ* Când zic *oameni,* nu-i cunosc de mai nainte; dar când zic: *oamenii,* atunci hotărăsc care sunt, fiindcă trebuie să fi mai vorbit de ei. Tot aceeaşi osebire este între *casă frumoasă* şi *casa frumoasă',* d. e., *am văzut o casă frumoasă, am văzut casa frumoasă.* Astfel, la substantive hotărâm prin sunetele sau literele de la sfârşit dacă lucrurile ne sunt de mai nainte cunoscute sau nu. *Substantivele a căror finale ne arată că ne sunt cunoscute de mai nainte se numesc substantive articulate, celelalte sunt nearticulate.*

Osebiţi care din următoarele substantive sunt articulate şi care nu. *Am văzut o pasăre; pasărea ce am văzut-o era pestriţă. Am văzut calul vecinului. Un cal al vecinului s-a perdut. Omul bun, un om bun, doi oameni, oamenii cei buni; cei doi oameni, lemn gros, lemnele groase, lemnul gros, ochi frumoşi.* Când zic: *masă mare,* substantivul este nearticulat; cum îl vom face articulat? Cum voi articula următoarele substantive: *sat, soldaţi, bancă, odăi, iepure, iepuri, lemn, lemne.*

Spuneţi alte substantive nearticulate şi articulaţi-le. Căutaţi substantive articulate şi spuneţi-le apoi nearticulate.

23) *Pronumele.* Subiectul propusăciunilor este mai adeseori un substantiv; însă şi pronumele: *eu, tu, el, ea, noi, voi, ei, ele, cineva, ceva, nimic, cine, ce* pot să fie singure subiect, ca şi substantivele în locul cărora stau; d. e., *a venit un străin, a venit cineva; s-a rupt telegraful, s-a rupt ceva. Asemenea pronume se numesc neatârnate.*

însă pronumele *meu, tău, său, nostru, vostru, lor, acestea, acelea, care, aceleaşi, asemenea,* tocmai ca şi adjectivele, mai au un substantiv pe lângă ele fără care nu s-ar înţelege; d. e., *inima mea, această iarnă, cartea lor. Aseme?îeapronume se numesc atârnate.*

Deprindere. *Gheorghe leneşul doarme încă; lui nu-i place să lucreze; însă noi ştim că nimene nu ajunge la bine dacă este trândav. Sora sa este altfel; ce silinţă mare are fetiţa aceasta! Maica mea zice că asemenea fată este un model pentru orcine; dar frate-său e un ştrengar.*

24) *Numeralele.* Dacă zicem: *au ars două case, sau zece, sau treizeci şi trei,* atunci spunem numărul lucrurilor hotărât; iar dacă zicem: *multe case, câteva case, toate casele,* atunci arătăm câtăţimea, dar lăsăm numărul nehotărât. Prin urmare, *avem două feluri de numerale: numerale hotărâtoare şi numerale nehotărâtoare.*

Numerale hotărâtoare sunt, d. e., *unul, doi, trei şcolari; aţă îndoită; a patra, a cincea, a şasea* parte; banca *a doua, a treia, a opta.* Numerale nehotărâtoare sunt: *tot, mult, câteva, puţine* ş.c.l. Faceţi propusăciuni din toate aceste numerale.

25) *Verbele.* Moşul doarme; vătaful aşteaptă; ţăranii vin. Unde sunt în aceste propusăciuni verbele? Pentru ce?

Multe verbe, precum sunt şi cele zise acum, arată pe deplin ce face o persoană şi nu le mai trebuie pentru aceasta alte cuvinte, însă nu sunt toate verbele aşa. Vedeţi cum sunt aceste:

Lăcătuşul a dres - broasca; ce? Isus Christos a iertat - duşmanilor săi; cui?

Multe verbe mai au dar trebuinţă de o complinire pentru a da înţeles deplin în propusăciune. Complinirea stă mai ales la întrebările: pe cine sau ce? cui? cu cine? de cine? de ce?

Să esaminăm dacă verbele sunt cu complinire sau fără complinire în următoarele esemple:

Un ţăran muri. Muri este un verb fără complinire. *El dăruise o vie copiilor săi. Dăruise* este un verb cu complinire (ce şi cui?). *La moarte le-a spus că vor afla în vie o comoară. A spus* şi *afla* sunt verbi cu complinire. *Atunci copiii începură a săpa pământul pentru a da de comoară. Comoară de bani n-au aflat, dar, tot săpând pământul, au cultivat via bine şi prin această siliîţă s-au făcut avuţi. începură, săpa, da, au aflat, au cultivat, s-au făcut sunt* verbe cu complinire. La ce întrebare au fiecare complinirile?

26) Propusăciunile în care se află asemenea verbe au dar 1) subject, 2) predicat, 3) complinire.

Căutaţi aceste 3 părţi în următoarea fabulă:

Corbul furase o bucată de caş şi se pusese pe un arbore înalt. Când începu să mănânce caşul, îl văzu o vulpe şi zise: Corbule, ce pasăre frumoasă eşti!Penele tale strălucesc ca penele vulturului. Dacă îţi este şi glasul tot aşa de frumos, apoi tu eşti împăratul păsărilor. Această laudă umflă pe deşertul corb şi el începu a croncăni. Dar când îşi deschise ciocul, scăpă caşul. Vulpea îl apucă îndată, îl înghiţi şi râse de prostia corbului.

27) Afară de cele 5 feluri de cuvinte pe care le-am învăţat **pană** acum, mai sunt alte patru, adecă:

6) Adverbe. *Adverbele sunt cuvinte care arată însuşirea unui verb sau unui adjectiv sau adverb şi răspund la întrebările: cum? unde?şi când?.* D. e., acolo, aci, sus, jos, bine, atunci, azi, mâne, unde? când? numai ş.c.l.

Adverbele trebuie să le deosebim de adjective. Adjectivele arată însuşirea substantivului şi răspund la întrebarea: ce fel de? Adverbele arată însuşirea verbului şi stau la întrebarea: cum? când? undei

Acelaşi cuvânt poate să fie când adjectiv, când adverb, după cum însuşeşte când pe substantiv, când pe verb. D. e., Un râu frumos; râul curge frumos. Un cal iute. Calul fuge iute.

7) Prepoziţiuni. *Prepoziţiunile sunt nişte cuvinte mici ce se pun înaintea substantivelor pentru a arăta ce fel de legătură au substantivele cu alte cuvinte.* D. e., *Copiii din sat.* Aci *din* este prepoziţiune, fiindcă arată în ce legătură stau copiii cu satul, adecă sunt dintr-însul. *Ion iese din odaie fără pălărie. Apa curge sub munte. Şerpele se suie pe arbore. Domnul este la masă.*

8) Conjuncţiuni. *Conjuncţiuni sunt cuvinte care arată legătura între propusăciuni sau numai între cuvinte.* D. e., *Mă duc la plimbare, dacă va fi timpul frumos. Deşi plouă, totuşi mă voi duce. Ion a fost pedepsit fiindcă n-a învăţat lecţiunile. Du-te, dar nu şedea prea mult. El şi firate-său.*

9) Interjecţiuni. *Interjecţiunile sunt strigăte de mirare, de bucurie sau de durere,* d.e., *al bre! ah! vai! ei!*

28) *Prin urmare, sunt peste tot nouă feluri de cuvinte care se numesc şi părţile vorbirei'.*

1) *Substantive,* 2) *Pronume,* 3) *Numerale,* 4) *Adjective,* 5) *Verbe,* 6) *Adverbe, 7) Prepoziţiuni,* 8) *Conjuncţiuni,* 9) *Interjecţiuni.*

D e p r i n d e r e a d i n u r m ă .

Arătaţi părţile vorbirei în următoarea fabulă şi spuneţi şi predicatul şi complinirile.

Ş o a r e c e l e ş i r e t . *Un şoarece, ieşind de sub părete, văzu o capcană (clupsâ). Aha, începu el să gândească, acolo e pusă o capcană. Bre! ce şireţi sunt oamenii! Ei proptesc o cărămidă pe trei beţişoare şi într-unui înfig o bucăţică de slănină. Aceasta numesc ei o capcană. Dar noi şoarecii ştim foarte bine că dacă roadem de slănină, clap! cade cărămida şi ne ucide. Nu, nu, eu cunosc şiretlicul vostru. însă de mirosit tot aş mirosi slâ?tina; o lecuţă de miros nu doboară încă cărămida. Hai să-mi apropiu măcar botul. Prea îmi place afumul slâninei.*

Cu aceste gândiri şorecuţul alergă sub capcană şi mirosi slănina. însă capcana era uşor aşezată, aşa încât când se apropie şoarecele prea mult cu botul său, tronc! căzu cărămida şi lacomul şoarece fu lovit de moarte.

Ce trebuie să învăţăm din astă fabulă? Ca să nu mirosim slănină şi să nu fim lecari şi lacomi ca şoarecele.

OBSERVAŢIUNI

la regulele precedente[1]

Ideea fundamentală în predarea limbei române la şcolari începători este: *ca toţi şcolarii fără escepţiune să cunoască toate regulele fără escepţiune.* Căci, dacă sunt în învăţământul elementar obiecte a căror cunoştinţă completă nu se poate dobândi şi, prin urmare, nu se poate cere de la clasa întreagă, gramatica română este, din contra, un obiect principal a cărui cunoştinţă trebuie să se ceară şi să se dobândească în întregime de la toţi şcolarii. Altfel, şcoala primară şi-a greşit scopul. Căci scopul ei cel mai nemijlocit este de a produce oameni cari vorbesc şi scriu bine româneşte, şi, unde nu se câştigă acest rezultat, învăţătura a fost rea. Pentru a înţelege noua metodă

[1] Gramatica mea se referă cât pentru lectura şcolarilor la cursul de scriere şi cetire, publicat înainte cu câteva săptămâni de D. Schwartz. Metoada acestui curs este escelentă, şi din această cauză, neavând o carte mai bună, am fost silit să o recomand pe aceea, deşi conţine multe erori, şi erori neiertate în contra limbei române. D. Schwartz e străin şi nu ştie bine româneşte. D-lui a făcut tot ce a putut, dar tot ce a putut d-lui încă nu este suficient. Pană când însă vom avea ceva mai bun în această privinţă, învăţătorii vor trebui să se servească de cartea d-lui Schwartz, luând numai seamă de a alege pentru cetirea şcolarilor bucăţile ce au mai puţine erori.

gramaticală propusă de noi, să aruncăm mai întâi din acest punt de vedere o ochire asupra actualităţei.

Rea a fost, după cele zise mai sus, învăţătura primară de pană acum; fiindcă orce institutor cu cugetul curat îmi va mărturisi că nu în clasa a II, dar nici în clasa a III, nici măcar în clasa a IV şi nici după terminarea studiilor primare, majoritatea şcolarilor nu ştie să scrie bine româneşte, nu ştie să vorbească fără dialect şi nu ştie să osebească *cu siguranţa cerută toate* părţile vorbirei. Când am intrat, ca director al Gimnaziului din Iaşi, pentru prima oară în clasele gimnaziale, am fost surprins în modul cel mai neplăcut, văzând că de la clasa I-a pană la clasa Vll-a şcolarii vorbeau rău româneşte şi scriau şi mai rău. Du-te astăzi încă în clasa IV-a primară sau în clasa Vll-a gimnazială şi pune pe şcolari să scrie vreo simplă propuseciune română, d. e., *n-am să-i zic nimic,* şi 80% o vor scrie plină de erori. Aceeaşi observaţiune am făcut-o la înşii aspiranţii şi aspirantele pentru profesura şcoalelor primare pe care îi esaminez acum de aproape doi ani.[1]

Nu încape îndoială: *Limba română este maltratată în şcoalele noastre.* Acea limbă naţională ce o avem ca cea mai scumpă moştenire de la strămoşii noştri, acest simbol de recunoştinţă care leagă popoarele de aceeaşi sământă peste sute de secole şi despre care s-au făcut atâta vorbă la începutul regenerărei noastre intelectuale: această limbă ameninţă deja decadenţa în mijlocul nostru, nimeni nu-şi mai bate capul de regulele ei, impulsiunea dată de literatorii noştri, de Alessandri, Negruzzi, Bolintineanu, Eliad, este amorţită, calea filologică croită de Cipariu, de Laurian şi de răposatul Maiorescu nu este

[1] în fine, în fine, la concursurile din urmă, în septemvrie 1864, după atâtea osteneîe date de Comitetul inspecţiunei şcolare în această privinţă, puturăm constata un rezultat mai îmbucurător. Se vedea cel puţin că concurenţii şi concurentele se preparaseră în special din această materie şi începuseră a-i înţelege importanţa.

urmată, şi, cu multele iluziuni şi speranţe ce le-a perdut această generaţiune seacă, se perde şi iubirea limbei materne şi a studiului ei. De-abia câte un profesor, ca Macsim, ca Circa, fac vreo încercare izolată de viaţă, onorabilă pentru dânşii, dar neobservată de cercul friguros în care sunt *silki* a trăi.

Cine te mai înţelege astăzi, dacă strigi: Limbă şi naţionalitate sunt, în specie pentru români, cuvinte aproape identice! Cultivă limba poporului, lăţeşte-i-o prin toate satele, învaţă-1 să şi-o cunoască cu toate dependinţele ei, cu poezii şi cu cântece, cu tradiţiuni istorice şi cu poveşti populare şi atunci ai regenerat un popor pe tărâmul intelectual cu acelaşi rezultat cu care îl regenerezi pe tărâmul economic prin o lege rurală! Dă-i poporului 60 de gramatici bune şi ele vor avea acelaşi succes ca 60 de tunuri, şi un dicţionar etimologic lăţit în societate plăteşte chiar pentru dezvoltarea politică mai mult decât o fabrică de arme din Bucureşti!

Dar cine te mai înţelege astăzi când îi spui astfel de cuvinte? Generaţiunea în mijlocul căreia trăim s-a depărtat de la asemenea reflecţiuni, seriozitatea studiului limbistic şi istoric a speriat căpăţânele gingaşe ale coconaşilor moderni şi, în loc de a scrie cărţi, d-lor s-au pus să scrie jurnale, şi acelea ca vai de ele. Şi aci, domnii mei, să-mi permiteţi o abatere de la calea gramaticală şi o mică escursiune în altă sferă ce o justific, puindu-i în frunte cuvântul grav care de cinci ani încoace sună la urechile tuturor românilor: politica şi iar politica!

Da, domnilor, noi suntem un popor politic, noi suntem strănepoţii acelor romani cari nu-şi băteau capul de estetică şi de ştiinţă, ci se ocupau de jurisprudinţă şi de arta de stat, cari au produs împăraţi şi istorici celebri, dar nu artişti şi bărbaţi de ştiinţă abstrasă, a acelor romani despre cari cântă un poet al lor:

Excudent alii spirantia molitis aera,
Credo equidem, vivos ducent de marmore vtdtus,
Orabunt causas melius, coelique meatus

j

Describent radio et surgentia sidera dicent:
Tu regere imperio populos, Romane, memento:
Hae tibi erunt artes, pacique imponere morem.

(Virgil, *Aen.,Yl,* v. 847-852)

Dar d-voastră nu vedeţi că politica adevărată nu este cu putinţă fără studiu istoric? Că politica este arta de a conduce un popor spre destinaţiunea sa? că însă această destinaţiune nu se poate ghici din saloane, ci trebuie să fie urmărită cu paţienţă şi amoare în revelaţiunea ei istorică prin 17 secole pană acum? Că aci tocmai limba este busola conducătoare, legătura naţiunei, timbrul ei caracteristic, stampa nemuritoare cu care a însemnat-o Natura pentru a-şi cunoaşte şi recunoaşte conaţionalii de acelaşi sânge şi de aceeaşi chemare istorică şi pentru a alunga de la sine orce tendinţă străină? Că, prin urmare, *primul pas de politică solidă este deşteptarea limbei şi a conştiinţei istorice într-un popor?*

Nu ocuparea politică serioasă este rea, căci aceasta se bazează pe studiul cel mai sever şi mai sistematic. Dar este rea, e pernicioasă şi funestă maimuţăria politică ce molipseşte junimea de astăzi, este rea depărtarea de la studii serioase şi năvălirea în broşuri, este rea fanfaronada liberală şi declamaţiunea de pin cafenele, pronunţată de domnişorii parfumaţi care încă n-au şters de pe ei pulberea şcoalei şi cu idei necoapte şi cu noţiuni nemistuite au aroganţa de a se crede oameni politici, este rea cu un cuvânt toată direcţiunea care ne depărtează de la învăţătura solidă şi sistematică şi ne aruncă înainte de timp în activitatea abruptă şi aforistică a jurnalelor. *Cine astăzi la noi se pune pe politică jurnalistă în loc de a se pune pe studiu sistematic, acela este un copil nebwi care vrea să înalţe coada zmeului şi ţine zmeul însuşi la pământ.*

Este de datoria orcărui profesor conştienţios a chema la toate ocaziunile atenţiunea studenţilor asupra acestui pericul şi a le arăta calea cea dreaptă, şi eu din parte-mi o repet şi aci: calea cea dreaptă pentru junimea noastră în ştiinţă conduce

întâi la studiul cel mai sever şi îndelungat al istoriei şi al limbei române şi apoi spre ramurile practice ale sferei intelectuale, în funcţiuni de stat şi în politică.

Această espunere cam lungă ne poate arăta, chiar din punct de vedere al unei politice solide, necesitatea studiului limbei române. întrebarea practică este cum trebuie să se cultive acest studiu spre a aduce marele rezultat ştienţific şi politic ce-1 atinserăm mai sus? Cultivarea lui este de două feluri: este ştienţifîcă şi estetică în clasele superioare ale societatei, şi pentru această trebuinţă va îngriji gimnaziul şi universitatea; este gramaticală şi curat naţională în poporul de rând, şi pentru aceasta trebuie să îngrijească şcoala primară şi mai ales şcoala comunală de prin sate. Gimnaziul şi universitatea nu ne privesc aci, vom avea poate ocaziune a arăta altundeva modul cultivărei limbistice în aceste institute. Aci ne priveşte numai şcoala primară, şi ea merită cea dintâi privire, fiindcă, pe lângă valoarea sa proprie şi intrinsecă, ea mai este încă condiţiunea neapărată pentru prosperarea acestui studiu în sferele superioare de învăţământ, în gimnazii şi facultăţi.

De aci rezultă teza practică: *de la învăţarea limbei române în şcoalele primare trebuie să înceapă regenerarea noastră intelectuală.* De aceea subscrisul, văzând lipsa totală de atenţiune pentru această ramură a învăţământului, s-a oferit în octomvrie 1863 de a o îmbrăţişa şi a primit direcţiunea scoalei normale de la Trei Ierarhi, nu din încredere că va fi singur în stare a pune peatra fundamentală la acest edificiu naţional şi mai puţin încă din aşteptarea vreunei recunoştinţe pe acest târâm deocamdată ingrat, ci din datoria de a arăta calea ce o crede adevărată şi de a-şi sacrifica activitatea în orce caz acolo unde îi spune conştiinţa că este de sacrificat. Aci, mi-o spune conştiinţa şi eu o spui altora după dânsa, aci este un câmp de activitate modestă, patientă, în aparinţă inferioară, în realitate de importanţă suverană pentru poporul nostru şi, cu o espresiune politică, pentru statul nostru. Aci este ţinta spre care o parte din junimea noastră trebuie să-şi concentreze silinţele sale. Aci este locul unde se împlântă stindardul cel mare, care va chema pe toţi românii din toate ţările la vatra comună!

Să rezumăm: Regenerarea poporului român începe de la cultivarea limbei române; cultivarea limbei române presupune studiul ei în toate şcoalele şi începe de la cele elementare, se înţelege, după un sistem raţional. Astfel, sistemul raţional de gramatică română elementară, totdeauna un mijloc puternic pentru deşteptarea inteliginţei şcolarilor, este, în împrejurările noastre, o necesitate pe cât logică, pe atât patriotică, şi institutorii primari şi învăţătorii din sate să se pătrunză de adevărul că în obiectul limbei române au una din cheile cele mari cari deschid poarta viitorului nostru naţional.

Dar, o repeţim, gramatica română câştigă numai atunci această importanţă, când este tractată în mod raţional, adecă astfel încât să fie întâi pe deplin înţeleasă şi să îmbrăţişeze al doilea pe cât se poate mai mult viaţa literară a poporului nostru. Pentru aceasta se cere: 1) noţiuni elementare, dar solide, de gramatică pentru începători; 2) o carte de lectură naţională, alcătuită din descrieri de obiecte practice, mai ales aflătoare în economia noastră casnică, din poveşti naţionale şi din cântece populare, nu din traduceri franceze ca cele de păn-acum, scrise într-un jargon neologist, încât nu le mai înţeleg nici oamenii mari, darmite copiii; 3) o gramatică mai întinsă care să se ilustreze numai prin esemple luate din încercările literare române.

Acesta este cercul de activitate care trebuie să fie împlinit pentru învăţătura limbei române în cele patru clase elementare.

Noi îl începem cu partea întâia, cu noţiunile elementare de gramatică pentru începători. Cărţile gramaticale întrebuinţate pană acum spre acest scop în clasa Il-a primară, departe de a fi bune, erau de-a dreptul stricăcioase inteliginţei şcolarilor, în adevăr, să ne punem un minut, precum ne prescrie mintea sănătoasă şi pedagogia, în poziţiunea şcolarului pe care voim a-l învăţa şi să vedem cum va putea el să primească

lecţiunile de gramatică date pană acum: luăm pentru aceasta orce gramatică primară întrebuinţată la noi, a d-lui Măcărescu, a d-lui Platon etc. Aceste gramatici sunt sintetice şi încep cu sistemul regulat, mai mult sau mai puţin ştienţiflc, al limbei române. Ele încep dar cu definiţiunea gramaticei, spun că se împarte în etimologie şi sintaxă, mai adaug (fără cauză) ortografia şi prosodia, dau definiţiuni prealabile pentru fiecare din aceste părţi, se apucă apoi îndată de etimologie şi spun că ea ne învaţă părţile vorbirei: substantivul, adjectivul, pronumele, verbul ş.c.L, ş.c.l.

Pe cărţile dumnealor se cetesc aceste lucruri foarte frumos, dar ian să vedem ce faţă iau în capul şcolarilor pentru cari sunt scrise. Bietul şcolar care vine din sânul familiei, unde de învăţat a învăţat româneşte şi ştie să vorbească, dar n-a auzit de când este formidabilele cuvinte de etimologie, sintaxă, ortografie, gramatică şi cum se mai numesc, bietul şcolar dar întră în şcoală şi aşteaptă să înveţe şi să înţeleagă ce-i va spune institutorul. Cel dintâi cuvânt ce-1 aude e „gramatica", cuvânt străin, cuvânt grecesc, neînţeles pentru dânsul şi chiar neinteligibil ani întregi. învăţătorul, după ce a început cu un lucru neînţeles, caută însă îndată a-1 esplica şi zice că gramatica ne învaţă să vorbim şi să scriem bine româneşte. Copilul care vede că ştie să vorbească româneşte nu prea înţelege cum să-1 înveţe gramatica încă o dată să vorbească, dar ştiind că cu scrisul îi merge mai rău, speră că mai ales scrierea va fi dibăcia ce i-o va procura acea măiestrie botezată greceşte. După ce şi-a format astfel despre gramatică o idee bună-rea, adecă un pătrar bună şi trei pătrare rea, i se spune că această gramatică are patru părţi, etimologia, sintaxa, ortografia, prosodia. Nouă cuvinte greceşti, nouă confuziune! De-abia le ceteşte copilul, de-abia le pronunţă, de-abia le învaţă pe dinafară (de regulă rău pentru toată viaţa lor; mulţi zic totdeauna sindags, alţii etomologie şi alte asemene erori, inevitabile la lucruri neînţelese); în fine, se cere esplicarea lor. *A priori* şi înainte de a ne uita în cărţile

gramaticale, putem să ştim că esplicarea va fi imposibilă. Cum să esplici şcolarului prosodia la începutul gramaticei, când el nu ştie încă ce e cuvânt, ce e accent, ce e scopul vorbirei? Cum să-i esplici ortografia, când el nu ştie încă ce e rădăcină de cuvânt, ce e derivaţiunea sunetelor? Cum să-i esplici ce e sintaxă, când el nu cunoaşte încă părţile vorbirei şi nu ştie ce va să zică a compune? Aceeaşi pedecă la stimologie. Pentru ca să ne convingem acum din esperiinţă despre această imposibilitate, nu avem decât să luăm în mână gramaticele sintetice. D. Măcărescu zice: Etimologia ne învaţă a cunoaşte părţile vorbirei, adecă analiza gramaticală. (N.B. Copilului care nu ştie ce e cuvântul *etimologie* i se esplică prin cuvântul analiză! şi asemene mai la vale, sintaxa prin *sinteză))* D. Platon zice: Etimologia ne arată câte feluri de cuvinte sunt în limba noastră şi cum se schimbă ele în vorbă. Un învăţător conştienţios trebuie să esplice acum copiilor această definiţiune. Pentru ca să înţeleagă copiii ce va să zică feluri de cuvinte, învăţătorul trebuie să înceapă a le arăta diferinţa lor; va vorbi dar despre diferinţa între substantiv, adjectiv, verb, adverb etc. Dar pentru ca să înţeleagă copiii această diferinţa, trebuie să capete o idee de obiecte, de însuşiri, de lucrări etc. Apoi, pentru ca să înţeleagă ce va să zică „schimbarea lor în vorbă", trebuie să capete o idee de flecţiunea gramaticală, de declinaţiunea şi conjugaţiunea unor cuvinte şi de invariabilitatea altora etc.

Să ne oprim aci. Ce spectacul ni se prezintă? Copilul a învăţat în I-a lecţiune despre gramatică; dar nu ştie ce este gramatica, fiindcă i se va esplica încă prin diviziunile ei; dar nu ştie încă ce sunt diviziunile ei, fiindcă de-abia a început esplicarea uneia dintre ele, a etimologiei; dar nu înţelege încă ce e etimologia, fiindcă de-abia a început esplicarea părţilor vorbirei; dar nu înţelege încă ce sunt părţile vorbirei, fiindcă nu ştie ce sunt osebirile între ele; dar nu poate înţelege încă ce sunt osebirile între ele, fiindcă nu are idee de substantiv, adjectiv, adverb, conjuncţiune etc; dar nu poate înţelege ce

este substantiv, adverb etc. şi ce osebire este între ele, fiindcă nu are încă idee despre variabilitatea şi invariabilitatea cuvintelor; dar nu poate înţelege variabilitatea şi invariabilitatea cuvintelor, fiindcă nu are încă idee despre declinaţiune, conjugaţiune, numere, persoane etc, etc. Iar când va avea aceste idei, atunci tocmai va fi ajuns la finea gramaticei pentru clasa Il-a. Cu alte cuvinte: *şcolarul numai la lecţiunea din urmă a gramaticei va fi înţeles ce însemna lecţiunea dintâi, iar pană atunci nu înţelege nimic.* Ce este rezultatul? Rezultatul este că învăţătorul, care totuşi trebuie să propăşească din lecţiune în lecţiune cu materia sa, lasă astfel esplicarea de astăzi pe mâine, pe poimâine etc, iar păn-atunci obligă pe şcolari a învăţa pe dinafară cât s-a cetit, cu sau fără înţelegere. Şcolarii dar, cu idei neesplicate, incomplete, confuze şi, prin urmare, slabe şi uşor de uitat, memorizează mecaniceşte din paragraf în paragraf şi, ostenindu-se de a aştepta tot pe mâine esplicarea definitivă a lecţiunei de ieri, de o lună, de două luni etc, nu se mai silesc a înţelege, perd şirul primitiv şi se dedau la o tâmpitoare învăţare pe dinafară.

Rezultatul final este dar rău şi periculos în aceste trei privinţe: 1) şcolarul care nu poate înţelege decât tocmai la urmă lecţiunea de la început, când ajunge la fine în timp de nouă luni, a uitat începutul sau cel puţin nu-1 are prezent cu vivacitatea cerută pentru a-1 înţelege acum şi a pătrunde şirul logic al învăţăturei; 2) şcolarul, chiar cel mai bun, afându-se în neputinţa de a ţine şirul învăţăturei, uită părţi considerabile ale gramaticei din lipsa de înţelegere şi are astfel lacune în ştiinţa sa elementară; 3) şi aceasta este periculul cel mai grav, şcolarul, neputând înţelege pe deplin nici o lecţiune pană la fine şi fiind obligat cu toate aceste a o învăţa, *este silit a învăţa numai pe dinafară* şi, încet-încet, nici nu-şi mai dă osteneala de a înţelege, ci memorizarea mecanică devine inevitabilă, şi din dânsa se naşte perderea atenţiunei, perderea spiritului viu ce trebuie să caracterizeze pe şcolari şi, în fine, tâmpirea intelectuală ce

(o mărturisim cu durere) caracterizează majoritatea şcolarilor noştri.

Dacă aceste sunt rezultatele dobândite chiar cu cea mai bună intenţiune a învăţătorilor; dacă cu sistemul sintetic nu se pot evita aceste pericule chiar de un învăţător conştienţios, cât de tristă este starea şcolarilor când învăţătorul e fără conştiinţă şi fără metoadă, precum sunt mulţi la noi, când nu caută decât să-şi împlinească litera moartă a programului impus de guvern, când îşi crede datoria sa împlinită dacă ordoană învăţarea pe dinafară a materiilor prescrise şi, prin urmare, nu face alta decât a-şi împărţi cartea d-lui Măcărescu în atâtea bucăţi câte lecţiuni are de predat şi apoi a vârî aceste bucăţi în capul şcolarilor pe dinafară, fără a se întreba dacă înţeleg sau nu. Apoi numai îi vezi că paradează la esamene cu asemene învăţături false şi periculoase, şi comisiunea esaminatoare de prin sate, de regulă mai necălită încă decât învăţătorul, dă premiul dintâi acelui şcolar care a recitat mai fără eroare, mai fără spirit şi mai papagaliceşte lecţiunea gramaticală din carte! Rezultatul acestor procederi funeste este depravaţiunea spiritului junimei şi aceasta se va putea observa cât de curând în mod eclatant, fiindcă deja acum i se văd precursorii ei, fiindcă şcolarii de astăzi, în loc de a fi mai buni, sunt mai răi decât cei de acum 10 ani, mai nedisciplinaţi, mai lipsiţi de însuşirile unui adept al învăţăturei. Unde mai vezi în ei spirit viu de ştiinţă? Unde ochiul scânteitor al inteliginţei? Unde energia şi iubirea de adevăr? şi acea seriozitate şi bunăvoinţă ce distinge în alte părţi pe şcolari?! A trece degrabă-degrabă toate clasele, a scăpa pe la esamene, a lua pe furiş vreo notă bună, fără a se îngriji dacă o merită sau nu, şi, dacă sunt în internate, a critica mâncarea: aceasta este singura tendinţă a marei lor majorităţi.

Cea dintâi vină a acestei depravaţiuni este în sistemul de învăţământ din clasele primare. El trebuie să remedieze acum la aceste rele şi să refondeze predarea obiectelor sale pe un sistem raţional, adecă potrivit cu înţelegerea copiilor şi totdeodată

logic şi complet. Şi fiindcă între obiectele învăţăturei primare limba română este cel dântâi, cu dânsa trebuie să începem reforma.

Din arătările de mai sus se va fi convins orcine despre imposibilitatea sistemului de pană acum şi astfel vor fi preparate spiritele pentru a primi un sistem nou. Eu nu zic că gramaticele d-lor Măcărescu, Platon etc. sunt rele, dar zic: că este rea, este imposibilă întrebuinţarea lor în clasa IIa şi a IIIa primară. Ele nu pot să fie întrebuinţate decât în clasa IVa, după ce şcolarii au câştigat pe o cale raţională cunoştinţele gramaticei şi nu le trebuie decât o sinteză completă şi ştienţifică a lor. Iar în clasa a IIa pentru începători şi în clasa IIIa trebuie să fie sistemul cu totul întors şi, răspunzând la cele trei pericule enumerate mai sus, să prezinte şcolarului următoarele trei avantage: *1) înţelegere deplină a fiecărei lecţiuni, de la cea dintâi pană la cea din urmă, 2) cunoştinţă completă şi fiară nici o lacună a întregei materii propuse, 3) pătrunderea lecţiunei cu mintea, afilarea fiecărei fineţe prin propria atenţiune şi, prin urmare, depărtarea totală a memorizărei mecanice.*

Acesta este scopul ce şi-1 propun cele 16 pagine de gramatică ce preced observaţiunile de faţă, şi acest scop îl şi ajung, precum m-am convins din esperiinţă înainte de a le încredinţa publicităţei. Cine ceteşte această gramatică va vedea mai întâi ca însuşire esenţială a ei: că porneşte de la lucruri deja cunoscute şcolarilor şi apoi trece la necunoscute. Căci a esplica va să zică tocmai a forma concepte nouă din concepte vechi şi cine începe, din contră, o învăţătură cu lucruri cu totul nouă, acela face esplicarea imposibilă şi opreşte înţelegerea. O însuşire ce e consecinţa celei dintâi este apoi aceea că nici un cuvânt nou nu este introdus decât după ce s-au preparat mai întâi în mintea şcolarului toate elementele necesare pentru ca el să-1 înţeleagă îndată. Astfel, în această gramatică toate sunt înşirate cu logica cea mai strictă, şi aceasta ne-a custat mult mai multă osteneală decât ar părea la prima vedere a unei broşure aşa de puţin voluminoase. O a treia însuşire este că deşteaptă la orce

paragraf propria activitate a şcolarului şi nu-i permite a fi indolent, iar pe de altă parte sileşte astfel şi pe învăţător a avea atenţiunea cea mai ţintită asupra lecţiunei şi nu-i permite şlendrianul teribil în care adormeau mulţi din ei pană acum, încrezându-se în mecanica memorizare a şcolarilor.

Aceste puţine cuvinte vor fi de ajuns pentru a caracteriza noua încercare gramaticală. învăţătorii n-au decât să o aplice şi să o verifice prin singura probă admisibilă, prin predarea în şcoală, şi apoi se vor convinge despre adevărul ei. Nu mai avem dar decât a adăuga aci câteva observări practice pentru învăţători relative la întrebuinţarea sistemului gramatical tipărit mai sus. Aceste observaţiuni formează obiectul *metodicei pentru gramatica română* pe care am predat-o noi în cursul acestui an şcolar în amândouă şcoalele normale din Iaşi. Aci vom esplica după această metodică numai doi paragrafi drept model de procedere mai departe.

Observare generală: Cele 28 paragrafe de gramatică (imprimate mai sus) conţin materia întregului an şcolar pentru clasa IIa primară după programul actual. în tipar sunt numai 16 pagine, dar în realitate se cere pentru învăţarea lor solidă 9 luni.

La§ 1. învăţătorul va pune pe un şcolar să cetească rândul dintâi al cărţei de gramatică şi apoi să-1 scrie la tabelă: *„Şcolarul intră în oaaie. El ţine trei cărţi în mână".* Pe urmă şcolarul va ceti mai departe: „Aceste sunt două gândiri spuse". Pentru ca să înţeleagă şcolarii bine ce va să zică „gândire", cuvânt din nenorocire greu pentru copii, dar care nu se poate înlocui prin altul mai uşor, învăţătorul va da mai întâi o sumă de esemple uşoare, d.e., pasărea zboară, apa curge etc, şi apoi va întreba pe mai mulţi dintre şcolari să-i spună şi ei alte gândiri din capul lor. Şcolarii îi vor spune atunci, d.e.: „eu sunt şcolarul", sau: „banca este albă" sau aşa ceva. învăţătorul va produce astfel de la şcolari vro zece-douăzeci de gândiri. Aci însă învăţătorul

trebuie să primească numai gândiri ieşite în adevăr din capul copiilor şi pe care le înţeleg ei; dar să nu sufere gândiri prea grele pentru copii, ce aceştia au avut poate păcatele de le-au învăţat altundeva pe dinafară, precum ar fi „Dumnezeu este vecinie", „Sufletul e nemuritor" şi alte de asemene. Dacă s-ar întâmpla ca vreun şcolar să zică astfel de lucruri, atunci învăţătorul să-1 oprească îndată, să-i spuie că vorbele aceste sunt prea grele de înţeles, prea înalte pentru copii, şi să-1 sfătuiască a spune lucruri uşoare, mai ales ce le vede acum, d.e., odaia este albă, ciobota (cizma) este neagră etc. în acest chip învăţătorul începe de îndată a pune în lucrare regula cea mare pedagogică: *orice se învaţă în şcoală trebuie să fie înţeles de şcolari.* Pentru esemplele din şcoala elementară, o cioboată neagră este mai de folos decât sufletul nemuritor.

Apoi învăţătorul va arăta şcolarilor ce osebire este între „gândire" şi „gândire spusă". Gândirea este numai în capul nostru, gândirea spusă o scoatem afară din cap şi o arătăm altuia prin vorbă sau prin scris. De aceea numai gândirea *spusă* se numeşte *propusăciune,* căci cuvântul propusăciune vine de la *pro,* ce în limba română veche, încă de pe vremea strămoşilor noştri romani, însemna *înainte,* şi de la *pusăciune* sau punere, propusăciune însemnează dar punere înainte, adecă punerea gândirei mele înaintea altuia, şi astfel gândirea *spusă* se cheamă propusăciune. învăţătorul va esplica aceasta pe cât se poate mai la înţelesul şcolarilor, pentru a-i familiariza cu acel cuvânt nou.

Institutorul trebuie să se oprească la această lecţiune pană când *toţi şcolarii* sunt în stare să-i dea gândiri spuse şi să le numească propusăciuni. Paragraful 1 îl va ocupa, prin urmare, 3, 4, pană ia 6 oare de lecţiuni, după numărul şcolarilor. în orce caz, institutorul nu păşeşte la altă lecţiune pană când nu s-a încredinţat că cea dintâi este pe deplin înţeleasă de toţi.

La § 2. După ce a pus învăţătorul pe şcolari să-i repeată cele învăţate la § 1, pană s-a încredinţat că l-au înţeles, trece la no. 2, unde şcolarii înţeleg şi învaţă ce este cuvântul. Şcolarii

cetesc întâi paragraful, apoi învăţătorul le zice iarăşi să spuie şi ei gândiri de ale lor, să le desfacă şi pe acestea în cuvinte, rostindu-le încet, şi să numere cuvintele. în fine, va da şi învăţătorul esemple de propusăciuni de la sine, provocând pe şcolari să le desfacă în cuvinte, mai întâi în grai şi apoi şi în scris, la tabelă sau pe placele lor. Aci învăţătorul va alege mai cu seamă propusăciuni în care să se afle lângăolaltă cuvinte ce oamenii fără cunoştinţă gramaticală le scriu într-una, în loc să le scrie în două, d.e.: *Eu mă întorc de la şcoală; „de",„la"sunt* două cuvinte şi, prin urmare, trebuie să fie scrise osebit. *Eu mă duc într-acolo; „între"este* un singur cuvânt şi nu trebuie să fie scris *în tr-acolo* etc.

Aceste deprinderi sau exerciţii speciale din grai şi la tabelă asupra despărţirei şi legărei cuvintelor sunt de cel mai mare folos, deşi pană acum nu s-au pomenit în şcoalele noastre primare. Ele cer toată silinţa învăţătorului de la început. Numai aşa se vor deda, în fine, copiii a scrie cuvintele lămurit. Căci acum este o ruşine a vedea cum mai toţi scriitorii din ministerii şi din judecătorii, deşi au trecut prin diferite şcoli române, scriu adresele oficiale cu ortografia cea mai proastă şi mai ales cu o sumă de erori în contra regulei gramaticale dezvălite în acest paragraf.

Greaua deprindere a § 2 va ocupa dar pe învăţător cel puţin 6 pană la 10 oare de lecţiuni, în care se vor da şi se vor scrie tot mereu esemple pentru distingerea cuvintelor. Esemplele trebuie să fie variate, învăţătorul întreabă şcolarii pe sărite şi susţine astfel în chipul cel mai viu atenţiunea tuturor.

încă o observare e de făcut pentru întregul curs al învăţăturei. Toate propusăciunile şi cuvintele ce le zice şcolarul trebuie să le zică lămurit, cu voce pătrunzătoare, fără a schimba vreun sunet. La din contră, învăţătorul îl va îndrepta îndată şi îl va face să repete propusăciunea sau cuvântul pană când îl va zice bine şi nici prea tare, nici prea încet. Mai ales vorbirea *dialectică,* adecă aceea care se află numai într-o parte mai

mică a ţărei şi nu se vorbeşte de toţi românii, trebuie să fie îndată îndreptată. Dacă şcolarii zic: *picere, cărţi noi* (Bucureşti), *vorbască, dzice* (Iaşi), *s-o mghiratu, un fârtal la patru* (Sibiiu), *şine,jinu* (Timişoara), *ynâncu, p,%x* (Braşov) ş.c.L, învăţătorul îi va îndrepta şi îi va deprinde să zică: *picioare, cărţi nouă; vorbească, zice; s-a mirat, trei şi un pătrar; cine, vin; mănânc, mă duc* ş.c.l. Această îndreptare o va face învăţătorul de la cea dintâi lecţiune pană la cea din urmă şi aşa se vor deprinde copiii în ora gramaticală a vorbi româneşte curat şi toţi din toate locurile aproape într-un fel. *Este una din misiunile importante ale şcoalei primare de a susţinea în toate părţile unui popor o limbă egală şi comună.*

Curmăm aci observările metodice. Orce învăţător practic şi le poate completa. Pentru candidaţii preparanzi de la Trei Ierarhi le dau eu în complet, şi aceasta formează cursul lor de gramatică română, însoţit de deprinderi practice la şcolarii din clasa II*.

Terminând, arătăm rezultatul dobândit după această metoadă la finea clasei II* primare: Toţi şcolarii cunosc părţile vorbirei şi ştiu a le distinge unele de altele; toţi ştiu ce e propusăciune, ce e subiect şi predicat, ce e cuvânt, silabă, sunet şi literă; toţi ştiu ortografia lui *c* şi *g,* toţi vorbesc româneşte fără dialect; o mare parte din ei cetesc cu accent natural şi, în fine, ceea ce este de cea mai mare importanţă, toţi sunt plini de o vie atenţiune şi urmează cu inteliginţa deşteptată propăşirile învăţătorului.

Aceste rezultate le-am constatat din esperiinţă şi, prin urmare, le garantez. Ele cuprind tot succesul ce se poate cere în această privinţă de la şcolarii clasei II* primare şi împlinesc totdeodată cerinţa programului alcătuit de Consiliul superior de instrucţiune publică, care prescrie cu înţelepciune: cunoaşterea părţilor vorbirei după o metoadă *practică.*

T. Maiorescu

ŞTIRI ŞCOLARE

de la 1 septemvrie 1863 pană la 31 august 1864

I. Profesorii

Corpul profesoral al Institutului normal de la Trei Ierarhi a fost foarte mărginit. în anul şcolar 1863 - 1864 s-a compus numai din:

1) D. Teodor Burada, profesor de muzică vocală, şi

2) subscrisul director, profesor de pedagogie, predând şi metodica gramaticei şi eserciţii stilistice.

Prin bugetul lucrător de la iulie 1864 încoace şi cu începerea noului an şcolar s-a împlinit această lacună simţibilă şi s-au mai adăugat

3) un profesor de ştiinţele esacte şi

4) un maestru de gimnastică.

Despre ocuparea catedrelor lor vom raporta în Anuariul viitor.

II. Planul învăţământului

Institutul Vasilian se află acum într-un timp de tranziţiune. Pană în septemvrie 1863, cursul studiilor sale era numai de un an. în acest singur an candidaţii se preparau din pedagogie şi din ştiinţele naturale. Gramatica cu metodica ei, aritmetica şi sistemul de cetire şi scriere nici nu se pomeneau. Rezultatul

era potrivit cu neajunsul învăţământului. Candidaţii, după nouă luni de învăţare, primeau absolutoriul de finirea cursului şi ştiau să scrie caligraficeşte destul de frumos şi să enumere clasele botanice ale lui Linne, plus noţiuni teoretice şi netrebnice despre „scopul şi importanţa" pedagogiei, dar mai mult nimic. Astfel deveneau învăţători, fără a fi ştiut vreodată să scrie ortograficeşte, fără a fi cunoscut bine gramatica, fără a-şi mai aduce aminte de aritmetică şi neavând nici măcar umbra unei metoade. Cine a cunoscut Institutul preparandal de mai nainte ştie că, departe de a esagera, noi n-am marcat încă destul înjosirea nivelei de cultură camciadală pe care se aflau acei iluminatori ai poporului român.

Această stare a lucrurilor trebuia să înceteze. Ministrul Odobescu, înţelegând pe deplin importanţa scoalei normale de învăţători, a arătat în iulie 1863 deciziunea de a o reorganiza, dar, retrăgându-se de la ministeriu deja în octomvrie 1863, n-a putut face aci decât două schimbări: a fixat timpul învăţământului la doi ani şi a onorat pe subscrisul cu direcţiunea Institutului Vasilian. Subscrisul, începându-şi noua activitate în ianuarie 1864, nu a aflat vreun program stabilit şi rămâne dar însărcinat a propune însuşi modul reorganizării acestui învăţământ. Un studiu minuţios a şcoalelor respective din Prusia, cari, cum se ştie, au servit de model pentru organizarea şcoalelor în Franţa şi sunt legalminte propuse ca model prin regulamentul şcolar al Moldovei, m-a convins că organizarea lor este escelentă pentru state civilizate cum sunt Prusia şi Franţa, dar imposibilă pentru treapta de cultură semibarbară a societatei noastre. Cauzele acestei diferinţe le voi espune pe larg în însuşi proiectul regulamentului definitiv pentru şcoalele noastre normale şi primare. Aci mă mărginesc a arăta câ sufletul învăţământului popular în Prusia şi, după modelul lui, în Franţa se caracterizează prin două direcţiuni: direcţiunea religioasă şi direcţiunea estetică. Studiul raţional al religiunei, muzica vocală, desemnul şi ilustraţiunile se întind în toate

ramurile învăţământului. (Aceasta merge aşa de departe încât după o metoadă mai nouă chiar cetirea şi scrierea se învaţă prin desemn, o metoadă recomandată de Rendu pere[1] şi pentru şcoalele franceze.) O asemene practică este cu neputinţă la noi: clerul nostru nu este la înălţimea culturei, artele nu sunt lăţite, de la învăţători nu se pot cere cunoştinţe muzicale în vioară şi în organo-clavir precum se află în Prusia şi, în fine, aparatele, modelele de desemn, placele, hârtia de note etc, nefiind fabricate în Principatele Unite, sunt cu mult prea scumpe şi prea rare pentru a putea fi întrebuinţate în şcoalele noastre elementare.

în şcoalele noastre elementare trebuie să ne ferim deocamdată de orce lux şi introducând numai strictul necesar să ne concentrăm îndoite silinţe asupra deşteptărei inteligința şi a vieţei naţionale în şcolari. Organizarea scoalei normale de la Trei Ierarhi şi după forma ei şi celorlalte scoale va trebui dar să fie potrivită cu împrejurările noastre şi nu copiată de altundeva. De aceea, subscrisul, despreţuind din adâncul inimei toate programele teoretice, care pe hârtie sunt frumoase, dar în realitate se produc numai ca nişte caricaturi din ţări străine, a crezut de datoria sa: a încerca mai întâi în practică un mod de învăţământ adoptat la şcoalele noastre şi a propune apoi ***numai după esperiinţa completă câştigată din cursul de doi ani*** ceea ce va fi aflat că este bun pentru învăţământul primar şi că se va putea înrădăcina în poporul nostru. O organizare teoretică de şcoli normale, dacă este vorba de aceasta, se poate traduce într-o singură oară din cărţi franceze sau germane, dar o organizare care să aibă viaţă cere cel puţin doi ani de studiu practic în însăşi ţara aceasta, şi asemene studiu ar trebui să preceadă toate instituţiunile nouă şi în alte sfere ale statului. De un lucru trebuie să se ferească într-o ţară de reorganizat orce corp consultativ, fie consiliu superior de instrucţiune publică,

[1] E. Rendu, *Manuelde l'enseîgnementprimaire,* Paris, 1858, pag. 21-23.

fie consiliu de stat etc: de a nu deveni o fabrică mecanică de proiecte teoretice.

Prin urmare, subscrisul va aşterne în iulie 1865, după terminarea cursului complet de doi ani, proiectul de organizare a şcoalei normale şi a dependinţelor ei. Pentru astăzi are datoria a arăta modul învăţământului, precum s-a pus în lucrare în anul şcolar espirat.

în anul şcolar 1863-1864 s-a propus:

AnulI

PEDAGOGIA. Principiile de educaţiune şi mai ales de instrucţiune, cu privire deosebită la metoadele atât generale cât şi speciale 3 oare pe săptămână.
Afară de aceasta, candidaţii preparanzi au fost obligaţi să asculte un curs de psihologie populară, fără a fi esaminaţi din acest obiect. 3 oare pe săptămână.
Pentru deprinderea practică preparanzii au sarcina de a ţinea disciplina şcolarilor în cele 6 clase primare (clasa I cu trei secţiuni) de la Trei Ierarhi. Spre acest finit ei erau împărţiţi în diferitele clase şi păzeau ordinea în tot timpul lecţiunilor, profitând totdeodată de învăţământul institutorilor.

METODICA GRAMATICEI ROMÂNE. Gramatica elementară cu instrucţiuni perpetue pedagogice despre modul cel mai raţional de a o esplica şcolarilor primari (vezi mai sus: *Regulele limbei române pentru începători* şi observările la aceste regule). 3 oare pe săptămână.

ESERCIŢII STILISTICE. Candidaţii preparanzi, pentru a se deprinde la scrierea ortografică şi la compuneri în scris au fost obligaţi în tot cursul anului şcolar a-şi redacta inşii acasă observările pedagogice ce le făcea profesorul în şcoală asupra regulelor gramaticale. Aceste compuneri le lua profesorul, le critica şi le înapoia candidaţilor îndreptate. Ortografie bună, reflecţiune liberă şi buna ordine în caiete erau punturile asupra cărora se insista. Afară de aceasta, se scria în o oară pe

săptămână dictando la tabelă şi se recitau fabule, pentru deprinderea cetirei logice şi, pe cât s-a putut, estetice. Obiectele mai sus însemnate au fost predate de subscrisul director.

MUZICA VOCALĂ. Principii elementare. 3 oare pe săptămână.
Maestru d. T. Burada.
Aceasta fu învăţământul anului I.

Aiul II

Anul II începe pentru prima oară în 1864-1865; despre dânsul referăm dar numai pe scurt ceea ce se va învăţa:

Metoada de scriere şi cetire.

Metodica aritmeticei pentru şcoala primară.

Compuneri în scris.

Muzica vocală cu privire specială la cor şi la cântecele populare române.

Toţi candidaţii preparanzi cari au terminat cursul anului I sunt obligaţi a face un curs practic în timpul învăţământului teoretic din anul II. Spre acest finit preparanzii predau gratuit deocamdată numai gramatica română în clasa Iha a tuturor şcoalelor primare de băieţi din Iaşi[1] *şi ţin, afară de aceasta, lecţiunile în două secţiuni a clasei Iprimare de la Trei Ierarhi, introducând astfel pretutindene metoadele raţionale ce k-au învăţat în şcoala normală.*

Aceste notiţe vor fi suficiente pentru a caracteriza învăţământul în noul institut.

III. Instituţiuni pentru înlesnirea învăţământului

Şcoala, fiind tânără, este săracă de asemene instituţiuni. Nu ne îndoim însă că guvernul le va completa cu timpul şi după trebuinţă. Tot ce posedăm astăzi sunt: 1) cartele geografice litografii te de neobositul D. Parteni din Iaşi (cele cinci părţi

[1] Aceste deprinderi practice au şi început de la septemvrie cu succesul dorit.

ale pământului şi Carta specială a Principatelor Unite). 2) Câteva cărţi. Subscrisul, având de regulă administrativă a înfiinţa în orce şcoală o bibliotecă relativă la învăţământul ei special, s-a îngrijit îndată la începutul directoratului său să puie fundamentul unei colecţiuni de cărţi pentru Institutul Vasilie Lupu, precum făcuse în 1863 şi la gimnaziu. Parte prin cumpărare, parte prin dăruire de cărţi din ale sale, a introdus **pană** acum următoarele numere în mica

BIBLIOTECĂ

1) B a u e r. *Grundziige der neuhoch deutschen Grammatik.* (Nordlingen, 1861.)
2) B e c k e r. *Schidgrammatik der deutschen Sprache.* (Fraiildurt am Main.)
3) *Berlinisches Lesebuch fur Schulen.* (Berlin, 1864.)
4) B 6 h m e. *Ubungsbuch im Rechnen.* 6 Hefte. (Berlin, 1862.)
5) B 6 h m e. *Auflăsungen zum Ubungsbuch.* 5 Hefte. (Berlin, 1862.)
6) B o e h m e. *Lese-Fibel.* (Berlin, 1863.)
7) C. B o r m a n n. *Hand-Fibel.* (Berlin, 1863.)
8) C. B o r m a n n. *Methodische Anweisung zum Unterricht in den deutschen Stilubungen.* (Leipzig, 1853.)
9) C B o r m a n n. *Unterrichtskundefur Volksschullehrer.* (Berlin, 1862.)
10) C. B o r m a n n. *Schulkunde filr Volksschullehrer.* (Berlin, 1863.)
11) C. B o r m a n n. *Der orthographische Unterricht.* (Berlin, 1846).
12) *Carte de lectură pentru clasa IIprimară.* (Bucureşti, 1863.)
13) *Catehism elementar.* (Bucureşti, 1858.)
14) F. C r ii g e r. *Schule der Physik.* (Erfurt und Leipzig, 1862.)
15) F. C r ii g e r. *Grundziige der Physik.* (Erfurr u. Leipzig, 1862.)
16) F. C r i i g e r. *Die Physik der Volksschide.* (Erfurt und Leipzig, 1861.)
17) H. D a n i e 1. *Leitfaclen fur den Unterricht in der Geographie.* (Halle, 1863.)
18) H. D a n i e 1. *Lehrbuch der Geographie.* (Halle, 1863.)
19) D i e s t e r w e g und H e u s e r. *Methodisches Handbuch fur den Gesamt-Unterricht im Rechnen.*
20) D i e s t e r w e g. *Gesamt-Praktisches Rechnenbuch.* (Gutersloh, 1858).

21) D i e s t e r w e g. *Gesamt-AuflăsungenderschwierigstenAufgaben im Rechnen.* (Gutersloh, 1862.)
22) A. E n g e 1 i e n. *Sammlungvon Musteraufsătzen* (Berlin, 1861.)
23) L. E r k. *Schul-Choralbuch.* (Berlin, 1863.)
24) L. E r k u. W. G r e e f. *Liederkranz,* 3 Hefte. (Essen, 1863.)
25) J. F 6 1 s i n g. *Rechnenbuch,* 2 Theile. (Berlin, 1851.)
26) E. G o 1 t z s c h. *Einrichtungs-u. Lehrplan fur Volksschulen.* (Berlin, 1859.)
27) E. G o 1t z s c h. *Anweisung zum grundlegenden Lese-, Schreib-, Recht-und Schdnschreibe Unterricht.* (Berlin, 1863.)
28) C. H e n t s c h e 1. *Lehrbuch des Rechnenunterrichtes in 2 Teilen.* (Leipzig, 1863).
29) L. K e 1 1 n e r. *Praktischer Lehrgang fur den deutschen Sprachunterricht,* 3 Bande. (Erfurt, 1861.)
30) W. K o c h. *Aufgaben fur das schriftliche Rechnen,* **7** Hefte. (Berlin, 1863.)
31) W. K o c h. *Resultatezu diesen Aufgaben,* 6 Hefte. (Beri., 1863.)
32) C K o p p e. *Die Stereometriefur den Schul-Unterricht.* (Essen, 1862.)
33) C. Ko p pe. *DiePlanimetriefurden Schtd-Unterricht.* (Essen, 1863.)
34) 0 **11** o L a n g e. *Leitfaden zurallg. Geschichte,* 3 Teile. (Berlin, 1862.)
35) E. L a n g e n b e r g. *Die schwierigsten Aufgaben im Rechnen.* (Gutersloh, 1853.)
36) *Lehrplan derneuen Tochterschule zu Berlin.* (Berlin, 1862.)
37) T. M a i o r e s c u. *Anuariul Gimnaziului din Iaşi.* (1863.)
38) Fr. O **11** o. *Anleitungfur das Lesebuch.* (Erfurt u. Leip., 1857.)
39. J. P o p e s c u. *Organ pedagogic.* (Sibiiu, 1863.)
40) P u s c a r u. *Die romanische Amtsprache.* (Sibiiu, 1864.)
41) R a u m e r. *Geschichte der Pedagogik.* (Stuttgart, 1857.)
42) R i c h t e r. *Anleitung zum Gebrauch des lesebuches,* 2 Teile. (Berlin, 1863.)
43) O **11** o S c h u 1 z. *Lehrbuch der Raumlehre.* (Berlin, 1850.)
44) O t t o S c h u l z. *Anweisung zum ersten Unterricht im Lesen.* (Berlin, 1867.)
45) O **11** o S c h u l z. *Hand-Fibel.* (Berlin, 1863.)
46) S a m u e 1 S c h e 1 1 i n g s. *Grundriss der Naturgeschichte.* (Breslau, 1863.)

47) A. S t u b b e. *Lehrbuch der Geometrie.* (Leipzig, 1863.)
48) *Volksschul-Lesebuch,* 3 Teile. (Breslau, 1862 u. 1863.)

Ne rugăm de toţi autorii şi amatorii să contribuie la completarea acestei mici colecţiuni.

IV. Statistica

La începutul anului şcolar, în septemvrie 1863, numărul concurenţilor pentru a fi admişi în Institut fusese numai de trei, şi aceia fără condiţiunile cerute, aşa încât şcoala ameninţa cu ruinarea. Aceasta a fost cauza nemijlocită pentru care s-a schimbat d. Velini de la direcţiunea Institutului, s-a numit subscrisul director şi s-a amânat timpul concursului pană la ianuarie 1864.

în ianuarie 1864 se prezintară 23, dintre carii unul n-a continuat studiul pană la fine.

Numărul candidaţilor preparanzi a fost dar la finea a. sc. 1863-1864 de douăzeci şi doi (22), rezultat îmbucurător faţă cu împrejurările în mijlocul cărora s-a produs.

(în noul an şcolar frecvenţa a crescut peste aşteptare. Deja acum numărul candidaţilor este mai mare de 65, aşa încât va fi imposibilitate materială de a primi toţi aspiranţii, Institutul fiind întogmit numai pentru 50).

V. Adrese şi regulari oficiale mai importante

1) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 29134 din 8 oct. 1863 numeşte pe subscrisul director al şcoalei preparandale de la Trei Ierarhi.

2) Adresa aceluiaşi ministeriu cu no. 4844 din 17/29 fevruarie 1864 recomandă *Organul* **pedagogica** d. I. Popescu.

3) Adresa Imprimeriei Statului cu no. 358 din 22 fevruarie 1864 anunţă că a ieşit de sub tipar *Geometria* pentru clasa IV primară de Eustaţiu; pr. 2 lei, 10 par.

4) Adresa Ministeriului Cultelor şi Instrucţiunei Publice 18293 din 3 iunie 1864 recomandă severitate şi imparţialitate la darea notelor şi la esamene, Ministeriul fiind hotărât a nu ţine în Internat elevi cu note mediocre.

5) Noul buget lucrător de la 1 iulie 1864 încolo prevede Institutul nostru în următorul mod:

1 director şi profesor de pedagogie	12 000 lei pe an
1 profesor de aritmetică şi ştiinţele naturale	9 000 lei pe an
1 maestru de muzică vocală	4 800 lei pe an
1 maestru gimnastică	3 600 lei pe an
3 pedagogi repetitori a 1 200	3 600 lei pe an
1 econom	1 600 lei pe an
6 servitori a 600	3 600 lei pe an
2 bucătari a 1 200	2 400 lei pe an
Nutrimentul a 50 elevi şi a personalului intern a 54 parale pe zi unul (prea puţin!)	31 000 lei pe an
Spălătoria	3 000 lei pe an
Iluminarea şi cheltuieli estraordinare	1 200 lei pe an

6) Adresa Ministeriului Justiţiei, Cultelor şi Instrucţiunei Publice cu no. 41245 din 26 august 1864 arată că în urma Decretului înălţimei-sale domnitorului şcoala preparandală de la Trei Ierarhi din Iaşi va purta de acum înainte, în memoria fundatorului, gloriosul nume „Institutul lui Vasilie Lupu".

VI. Hronica

Anul şcolar a început în 8/20 ianuarie 1864, întârziat din cauza arătată sub rubrica statisticei.

Ziua de 24 Ianuarie se celebră printr-un Tedeum, la care asistară candidaţii preparanzi.

De la 10 pană la 26 aprilie ţinu vacanţă de Paşti. în S-ta Săptămână elevii se mărturisiră şi luară Sf. Cuminecătură.

Esamenul anual se ţinu în 19 iunie, 1 iulie 1864, înaintea Comitetului de inspecţiune şi în prezenţa înaltpreasfinţitului

locotenent de mitropolit Calinic Miclescu. Din cei 22 candidaţi esaminaţi, 19 trecură în anul al II, 3 primiră câte o secundă şi fură admişi a-şi corege nota în septemvrie 1864.

Solemnitatea distribuirei premiilor la toţi şcolarii din Iaşi se serba în 29 iunie la Palatul Administrativ, în prezenţa înaltpreasfinţitului locotenent de mitropolit, a d-lui Florian Aaronu ca delegat al Ministeriului etc. Din preparanzii Institutului nostru fură distinşi cu premii:

I. Creangă Ion.

II. Vârgolici Ion.

III. Climescu Ion.

IV. Nistor Ion.

V. Găluşcă Dimitrie.

De la 1/13 iulie pană la 1/13 septemvrie 1864 ţinu vacanţa anuală.

Directorul *Titu Maiorescu*

CUVÂNT DE INTRODUCERE LA SOLEMNITATEA FUNEBRĂ ÎN MEMORIA LUI S. BARNUŢIU

Ţinut de T. Maiorescu în calitate de rector la 13/25 iunie 1864

Onorabilă adunare,

Vă este cunoscută trista ocaziune ce ne împreună astăzi în acest loc: este moartea profesorului din facultatea noastră juridică, Simeon Barnuţiu, întâmplată la 16 mai 1864. Prin această moarte Universitatea de Iaşi este lovită de o pierdere ireparabilă. Căci Barnuţiu era prin învăţătura şi autoritatea sa cel dintâi profesor al ei şi o ilustra printr-un renume, al cărui răsunet străbătea departe peste confiniile acestui institut **pană** unde se lăţeşte cuvântarea română. De aceea Cons. Academic al Universităţei a împlinit o scumpă datorie, instituind această solemnitate publică funebră, şi a aflat în mijlocul durerii sale o consolaţiune a însărcina pre d. Mârzescu, şcolarul şi apoi colegul răposatului bărbat, să exprime în numele său simţimintele tuturor şi cauzele acestor simţiminte. Prezenţa unui public aşa de numeros la solemnitatea de faţă dă o probă mai mult că ceea ce priveşte memoria lui Barnuţiu nu interesează numai corpul profesoral, ci interesează pre toţi românii cu simţiminte de

naţionalitate. Cu deosebită intenţie însă ne bucurăm de a vă vedea aci pre voi, junilor şcolari! Căci când se atinge de un bărbat ca Simeon Barnuţiu atunci durerea noastră individuală trebuie să fie cumpănită prin ideea că aici este mai întâi de toate vorba de o persoană istorică în înţelesul strâns al cuvântului. Şi fiindcă al istoriei române este Barnuţiu, de aceea să fie pentru voi şi va rămânea pentru toţi un model ilustru, o strălucită încuragiare de a conlucra cu aceeaşi bună credinţă la cauza comună, într-un timp în care generaţiunea lui şi generaţiunea noastră nu vor mai fi şi numai în mâna şi în inima voastră va fi pus destinul României.

„CONVORBIRI LITERARE"

În mijlocul agitaţiunilor politice de care fură cuprinse toate spiritele în România, mişcarea literară, susţinută înainte cu mult succes de foile literare atât de cunoscute şi preţuite de toată societatea, au încetat cu totul. Când vorbesc pasiunile politice, arta şi ştiinţa îşi ascund producerile lor liniştite. Acum însă, când în România liberă politica a luat o cale mai statornică şi spiritele sperează într-un viitor mai regulat, să observă, natural, reînceperea ocupaţiunilor literare. În Bucureşti s-a constituit o societate care, organizându-se, ar putea produce mult pentru cultura şi instrucţiunea poporului. În Iaşi, unde, deşi nu să mai află centrul politic, a rămas o inteliginţă destul de răspândită, unde înalte şi numeroase instituţiuni şcolare întreţin o activitate ştiinţifică permanentă, s-a format încă de mai mult timp o societate literară „Junimea" care din an în an ia proporţiuni crescânde şi totodată solide şi din partea căreia publicăm tot în acest număr importantul apel către autorii români. Aceste elemente reclamă înfiinţarea unei reviste care să aibă scopul de a reproduce şi răspândi tot ce intră în cercul ocupaţiunilor literare şi ştiinţifice; de a supune unei critice serioase operele ce apar din orice ramură a ştiinţei; de a da samă despre activitatea şi producerile societăţilor literare, în special

a celei din Iaşi şi de a servi ca punct de întâlnire şi înfrăţire pentru autorii naţionali.

Sub numele de *Convorbiri literare* va apărea la două săptămâni o revistă în formatul stinsei *România literară.* începutul este modest, dar redacţiunea sperează că va putea da în curând acestei foi proporţiuni mai însemnate prin binevoitorul concurs ce este în drept de a aştepta din partea tuturor autorilor români.

RAPORT DESPRE ŞCOLELE PUBLICE DE BĂIEŢI DIN IAŞI

cetit de d. T. Maiorescu, în Sala Universităţii, cu ocaziunea distribuirei premiilor pentru şcoalele primare şi secundare de băieţi, din 2 iulie 1867

Prea înălţate Doamnei

Juna generaţiune din şcoalele publice ale acestui oraş, care se prezintă astăzi la picioarele Tronului pentru a primi resplătirea activităţii ei, are pentru prima oară fericirea de a vedea această solemnitate şcolară însufleţită prin prezintă Inălţimei Voastre.

După un vechi obicei, observat la această ocaziune, avem mai întăi datoria de a supune Măriei Voastre un raport rezumător despre starea Instrucţiunii publice în Iaşi la finea anului şcolar 1866-1867.

Mărginindu-ne la şcoalele de sexul bărbătesc din resortul Ministerului Instrucţiunii Publice şi al Cultelor, aflăm astăzi în Iaşi 15 stabilimente de învăţământ întreţinute de stat, dintre cari 8 predau învăţături elementare, 5 învăţături secundare, iar 2 sunt destinate frumoaselor arte. Pentru învăţământul copiilor în înţeles mai strâns servesc dar 13 şcoli ale statului.

Numărul total al şcolarilor acestor stabilimente la finea anului 1866-67 este de 1360, dintre cari 842 urmează învăţăturele elementare şi 518 cele secundare. Din cei 842 ş c o l a r i p r i m a r i 284 provin de la şcoala din Trei-Ierarchi,

112 de la cea din Sărărie, 124 de la cea din Păcurari, 113 de la Târguşor, 122 din amândouă şcoalele de la Tataraşi şi 87 de la şcoalele sucursale. - Din cei 518 şcolari secundari, aproape jumătate, adică 218, provin de la Liceu, 145 de la Seminarul Socola, 77 de la Gimanziul „Alexandru cel Bun", 46 de la Gimnaziul „Ştefan cel Mare" şi 32 de la Institutul Normal „Vasile Lupu".

însă aceste date statistice aduc adevărata lor lumină numai în comparare cu datele anilor precedenţi. Luând de termen de comparaţiune anul 1864, de la care avem datele oficiale, publicate prin îngrijirea d-lui director al Ministeriului V. Alexandrescu Urechiă în anuariul său general, constatăm că pe când astăzi numărul şcoalelor elementare este de 8, atunci era numai de 6, şi numărul şcoalelor secundare, ce astăzi este de 5, atunci era numai de 3. în intervalul de trei ani s-au înfiinţat dar din nou 2 scoale primare sucursale şi 2 gimnazii.

însă comparaţiunea frecventării şcoalelor ne dă un rezultat contrariu. în anul 1864 suma totală a şcolarilor primari şi secundari au fost de 1500, astăzi este de numai 1360. Concluziune: şcoalele s-au înmulţit, şcolarii s-au împuţinat. Această concluziune merită cu atât mai mult o francă revelare şi cea mai serioasă atenţiune, cu cât de la 1852 până la 1863 şi 64 populaţiunea scolastică din Iaşi a mers tot crescând, şi numai de la 1864 încoace a încetat progresul.

Intrând în detaiu, vedem că în învăţământul primar frecvenţa totală din acest an cu 842 comparată cu 977 din anul 1864 ne dă o diferenţă în minus de 135 şcolari.

La şcoalele secundare vedem că Seminarul din Socola are astăzi o cifră egală cu atunci, 145 către 144. însă un raport frapant trebuieşte a fi constatat aci: pe când numărul şcolarilor din clasa I este de 54, clasa VII finală are numai 2 şi clasa VI numai 4, către 20 ce se aflau în anul 1864 în amândouă aceste clase; de aci se observă - nu o împuţinare a frecventării Seminarului în totul, ci o împuţinare rapidă a cultivării studiilor mai înaintate.

La Institutul Normal „Vasilie Lupu" se constată din contră sporirea numărului candidaţilor; către 21 din anul 1864 am avut în acest an 41, dintre cari 9 au fost trimişi ca învăţători comunali după cererea prefecturilor respective, rămân la finea anului şc. 32.

în privinţa gimnazielor vedem că numărul şcolarilor din liceu este astăzi de 218 către 358 din anul 1864. însă aci este de observat că tocmai în decursul acestor trei ani din urmă s-au deschis cele 2 gimnazii sucursale. Cu toate aceste împreunând cifra tututor elevilor din aceste 3 gimnazii, avem 343, adică cu 15 mai puţin decât erau la singurul gimnaziu din 1864.

în fine, un alt simptom important este că numărul elevilor la şcoalele private, care pană în 1864 se împuţina, de atunci încoace merge crescând.

împlinindu-ne astfel datoria de adevăr ce o avem către înălţimea Voastră şi arătând tabloul statistic cu toată energia cifrelor sale, Justiţia ne comandă a observa că notabila schimbare, ce a intervenit în aceşti 3 ani şi care poate explica diferinţele statistice, este noua lege de Instr. publică, pusă în lucrare la 1865-1866, după care inspecţiunea şcoalelor primare a trecut la primărie, iar şcoalele secundare au rămas fără inspecţiune regulară, şi toată administraţiunea s-a centralizat. în aceste împrejurări datele statistice de mai sus iau un caracter de o îndoită gravitate prin faptul că după noua lege învăţământul a devenit obligatoriu, şi cu toate aceste statistica constată împuţinarea numărului şcolarilor.

Căt pentru cunoştinţele şcolarilor dovedite la examene, înăţimea V. ca un adevărat Părinte al ţărei, v-aţi dus înşivă pe la mai toate şcoalele şi v-aţi convins în persoană despre gradul de ştiinţă.

Şi în această cestiune, ca în toate cestiunile omeneşti, este o parte de umbră. însă este şi o parte de lumină, şi fiindcă

guvernul înălţimei Voastre a luat salutarea iniţiativă de a propune modificările necesare la legile în vigoare, ne conduce credinţa că în curând va începe a renaşte întregul progres al şcoalelor. Cu o îndoită mulţumire trecem astfel la partea cea îmbucurătoare a prospectului nostru general, şi constatăm, mai întăi, că învăţământul primar, dacă nu a crescut în cantitate, s-a îndreptat în calitate, şi că metoadele de învăţământ se ameliorează.

Apoi constatăm că, deşi cifra totală a frecventării şcoalelor primare este astăzi mai mică decât în 1864, totuşi rezultatul cantitativ final este mai mulţămitor: atunci din cifra de 977 numai 92 au ieşit absolviţi din clasa IV, pe când astăzi, din numărul de 842 au ieşit 122, aşa încăt suma de băieţi ce ies preparaţi din şcoalele elementare este acum mai mare decât atunci.

Este cea mai însemnată fericire pentru noi de căte ori putem constata o îndreptare în ramul învăţământului. Cel mai mic succes dobândit în această sferă ne este un element de speranţă şi de încredere pentru viitorul poporului român. Căci nu încape îndoială, că de la ideile teoretice şi de la principiile de morală practică, cu care se va înzestra juna noastră generaţiune, atârnă mai ales soartea bună şi soartea rea a acestei ţări.

In mijlocul tendinţelor neliniştite a tuturor spre viitor, în împrejurările grele în care ne aflăm, prezintă înălţimei Voastre la această solemnitate şcolară câştigă o îndoită însemnătate. Prin ea însăşi, prin înalta bunăvoinţă ce dovediţi pentru şcolarii cei eminenţi, prin premiile de suvenire cu care aţi binevoit a-i distinge, daţi societăţii noastre un exemplu şi o învăţătură salutară: în lumina ce se va revărsa din zioa de astăzi asupra acestui ram al vieţei statului, vor putea să înţeleagă toţi marele adevăr: *că ştiinţa este poarta prin care o naţiune păşeşte spre salute*. Iar în adâncul inimelor tinerimei chemate la Tronul înălţimei Voastre se va întipări zioa de astăzi şi va rămânea pană la bătrânţe cea mai preţioasă suvenire a lor.

Fie ca încuragiarea ce le-o acordaţi, să-i susţină pe calea binelui şi adevărului! Fie ca din şcolari eminenţi ce sunt acum, să devină cetăţeni tot aşa de buni şi să fie un scut puternic de inimi înfocate în iubire şi în fidelitate pentru Naţiunea rumănă şi pentru Dinastia Principelui ei ales!

W. PUTZ: „GEOGRAFIA ŞI ISTORIA EVULUI VECHI"

MANUAL PRELUCRAT PENTRU GIMNAZIELE ROMÂNE DE DR. I. G. MEŞOTĂ, PROFESOR ÎN BRAŞOV

(1 voi. în 8°, 356 pag. şi XII. Preţul în România - 1 icosar. Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", Iaşi)

învăţământul cel mai negrijit în şcoalele române a fost pană acum istoria universală. Fie lipsa de cărţi respective, fie lipsa de cunoştinţe metodice din partea învăţătorilor: faptul este sigur că la noi nu este astăzi nici un şcolar din ultima clasă a unui liceu public care ar putea zice că a învăţat în şcoala sa un curs complect de istorie universală şi de geografie, şi că a primit o idee, fie cât de generală, despre progresul regulat al civilizaţiunii în omenire. Părţi izolate şi fragmentare se studiază; dar tocmai prin această izolare se falsifică perspectiva istoriei şi se face imposibilă măsura importanţei evenimentelor. Istoria bizantină, atât de importantă pentru noi, în genere istoria evului meziu, istoria ţărilor nordice etc, etc. sunt „ţări necunoscute" pentru şcolarii noştri din gimnazie, şi din această cauză şi partea literară a învăţământului universitar se află în multe privinţe paralizată.

Geografia apoi este cu totul necunoscută. în clasele primare se mai învaţă ceva din geografia nouă, în gimnaziu se negrijeşte şi cea nouă şi cea veche. într-o clasă a 3-a gimnazială a unei şcoli din vecinătatea laşului, mi s-a întâmplat la 1862 să aud că Roma este în Palestina şi *N.B.,* aceasta în chiar clasa în care se propunea atunci istoria romană.

Sub astfeli de împrejurări, societatea „Junimea" a crezut a aduce un adevărat serviciu gimnazielor române, oferindu-le un manual în care şi istoria şi geografia să fie tractată în mod sistematic şi complect cât pentru cerinţele gimnaziale. Alt manual nu putea fi ales pentru aceasta decât al lui Piitz, carte recunoscută astăzi de toate autorităţile şcolare europeane. Pentru prelucrare, societatea s-a adresat la d. Meşotă în Braşov, a cărui inteliginţă solidă şi conştiinţă la lucru îi era cunoscută. D. Meşotă a primit sarcina şi şi-a împlinit partea întâi a ei, prelucrarea Istoriei evului vechi, cu atâta succes, încât cartea d-sale va deveni o adevărată binefacere pentru şcoalele noastre.

Ceea ce distinge manualul de faţă de altele străine este mai întâi de toate *imparţialitatea istorica,* depărtată de orice spirit exclusivist, mai ales depărtată de acea atmosferă catolică bigotă care împuţinează valoarea celor mai multor cărţi şcolare din Francia; este apoi rolul de justă importanţă ce se dă învăţământului *geografic* în chiar textul cărţii istorice; este, al treilea, considerarea complectă a tuturor evenimentelor însemnate în istorie, cu citarea conştiincioasă a *izvoarelor,* din care s-a putut dobândi cunoştinţa faptelor, este, în fine, studiul special ce se face asupra *culturei* (religiune, organizarea statului, comerţ şi industrie, arte şi ştiinţă) în fiecare popor istoric.

La aceste merite ale cărţii lui Piitz, d. Meşotă a adăogat o pertractare mai întinsă a evenimentelor cari stau în raport cu istoria noastră naţională. Şi, în fine, este un merit de notat stilul cel precis şi totdeodată lămurit în care este scrisă această ediţiune română.

Esecutarea tipografică este ca pentru o adevărată carte de şcoală: tipar chiar, litere bine variate, diferenţa vizibilă între părţile principale ale textului şi între detaiurile de mai mică importanţă generală.

In toate aceste privinţe publicaţiunea de faţă aduce şcoalelor noastre un serviciu eminent.

„COMPENDIU DE PEDAGOGIE" DE I. POPESCU

(I voi. în 8°, X şi 184; Sibiu, Tipogr. archidiecesană, 1868)

Această publicaţiune a d-lui I. Popescu rezumă şi completează partea generală din ideile de pedagogie ce d-sa le răspândise înainte în mod mai fragmentar prin *Organul pedagogic. Compendiul de pedagogie* este o espunere sistematică a principielor de educaţiune şi instrucţiune şi se încearcă prin urmare a pune un fundament solid de teorie acolo unde *Organul pedagogic,* şi după dânsul *Magazinul pedagogic* al d-lor M. Pop şi C. Anca cuprind numai opiniuni şi aplicări practice mai mult sau mai puţin lipsite de legătura sistematică cu întreaga ştiinţă la care se refer.

încercarea d-lui Popescu ne pare mai întâi nimerită în privinţa spiritului de care a fost dictată. în toate ramurile activităţii noastre intelectuale este o primă lacună de împlinit, adecă principiele sistematice. Pană când aceste lipsesc, încercările aforistice nu au raţiunea lor de a fi din cauză că nu pot produce convingerea despre adevărul ce-1 conţin, ci par, din contra, opiniuni arbitrare neputându-şi justifica deducţiunea din adevărurile primitive.

însă cartea d-lui Popescu pe cât din acest punct de vedere a fost bine concepută, pe atât este de bine esecutată, şi noi

împlinim numai o datorie de conştiinţă recomandând-o învăţătorilor români, sub câteva mici rezerve ce le vom face îndată.

Compendiul, după o introducere scurtă, începe cu *cunoştinţe antropologice,* mai întăi cu *fenomenele vieţei fizice,* apoi cu cele *spirituali.* Această secţiune este foarte importantă, şi ne pare o idee fericită a autorului de a-i fi consacrat mai a treia parte a opului întreg. Esplicarea sumară a principalelor fenomene psihologice (pag. 17-51, sistemul lui Herbart) este foarte lămurită şi precisă, calitate prin care se distinge şcoala herbartiană în toate cercetările ei psihologice.

Mai puţin ne-au plăcut esplicările fiziologice din § 2. Spaţiul consacrat lor ne pare prea mic în comparare cu psihologia. Faptele fizice au astăzi o preponderenţă legitimă de care şi pedagogia trebuie să ţină samă. Apoi în această parte a cărţii lipseşte preciziunea ştiinţifică, ce se constată în celelalte părţi. D. Popescu, deşi adoaptă eminenta distingere a lui Bichat între viaţa vegetabilă şi viaţa animalică, nu o aplică însă cu justeţă. Aşa la pag. 13 se zice că funcţiunile animalice se produc prin nervii creierilor şi ai măduvei spinării, cari alcătuiesc sistema *cerebro-spinala.* în realitate însă nervii spinali se ţin mai mult de viaţa vegetabilă, şi pe de altă parte nici nervii cu centrul în creieri nu sunt toţi din sistemul animalic, ci trebuie să se distingă creierii mari de cei mici, aşa precum se esplică foarte lămurit de Flourens[1] şi de Schopenhauer[2]. Aşa o mare parte a mişcării involuntare şi combinarea harmonică a tuturor mişcărilor provine din creierii cei mici, distingere care odată studiată esplică mai bine şi raportul între sistemul gangliar şi cel cerebral, pe care autorul 1-a atins prea uşor la pag. 14. Asemenea ne-ar părea important a distinge nervii de coloare albă

[1] *Recherches experimentales sur Ies proprietes et lesfonctions du systeme nerveaux dans Ies animaux vertebres.* Şi rezumat, mai pe scurt în *De la Phrenologie et des etudes vraies sur le cerveau* de acelaş autor.

[2] *Versuch iiber das Geistersehen,* în voi. I din *Parerga undParalipomena.*

de cei de coloare sură, şi a nu-i face pe toţi *de coloare cam surie* (pag. 12). în fine, am fi preferit a nu vede figurând faimosul *simţ vital,* care nu are a face cu cele cinci sensuri, însă *prin care spiritul ia cunoştinţă despre întreaga viaţă fizică sau despre cursul funcţiunilor corpului peste tot* (pag. 17). Aceasta este o hipoteză obscură, ce nu este la locul ei într-un rezumat scurt de fiziologie.

Mult mai familiarizat şi sigur în apreţiările sale ne pare autorul în celelalte secţiuni ale compendiului său. Din aceste, secţiunea II cuprinde principiile pedagogice generali, secţiunea III regulele speciale pentru educaţiune, secţiunea IV şi cea din urmă: Institutele de educaţiune. Espunerea este pretutindinea chiară, limba pură şi mai ferită de germanisme decât alte publicaţiuni de peste Carpaţi. Foarte mult ne-a plăcut spiritul moderat şi prudent cu care sunt tractate togmai cestiunile cele delicate, d.e. restricţiunile la care este supusă influinţă educatorului (p. 80-82), remuneraţiunile şi pedepsele (pag. 68-75), îndreptarea neadevărului în elev (pag. 148-150). Ca probă estragem din această din urmă parte câteva pasage:

„Minţirea sau spunerea neadevărului este un viţiu dintre cele mai urâte şi mai periculoase ce se pot arăta în viaţa elevului, întăia îndreptare ce se poate da educatorului în privinţa aceasta este: de a nu privi ca minciună aceea ce nu e minciună. E ştiut că, în etatea prunciei, elevul spune neadevărul, din cauză numai că el nu ştie adevăratul înţeles al cuvintelor ce le întrebuinţează; asemenea se întâmplă ca elevul cu fantasia mai vie nu poate mai nimic să reproducă fără de a mări lucrul despre care vorbeşte; în fine, şi în cazul acela e posibile că elevul promite a face ceva în viitori, ce nu e în stare să facă din cauza unor împrejurări pre cari el nu le-a putut prevedea. în asemenea cazuri, educatorul nu are, se înţelege, decât să îndrepte pre elev în mod binevoitor, arătându-i în ce a greşit şi pentru ce a greşit. Asemenea este de a se tracta elevului şi când el spune vreun neadevăr din uşurinţa de minte sau din vreo sfială oarecare. în cazul din urmă, dacă elevul ascunde adevărul

pentru că are frică de vreo pedeapsă, educatorul are să-1 tracteze cu blândeţă, pentru ca să nu-i mai mărească frica ce 1-a făcut să mintă. Iară când educatorul observă că elevul a minţit cu scopu de a-1 înşala şi de a trage vreun folos oarecare, să-1 pedepsească cu toată asprimea şi să nu-1 lase nicidecum ca să-şi ajungă scopul ce 1-a avut şi pentru care a minţit. într-aceea însă, educatorul are să păzească ca să nu aducă pre elev însuşi la minţire şi la falsitate. Aceasta se întâmplă dacă educatorul face pre elev să se roage de iertare şi atunci când acesta crede că are însuşi drept sau e nevinovat; asemenea, dacă îl sileşte să mulţămească pentru pedeapsa ce a luat, al cărei scop bun însă elevul nu-1 poate apreţui; în fine, dacă îl învaţă înadins ca să spună cuiva vreun neadevăr, fie despre orice lucru, şi fie în glumă măcar. Dar educatorul poate să facă pre elev să mintă şi dacă îl întreabă în mod necorespunzător despre nevinovăţia lui. Educatorul are să se păzească cât se poate a nu se arăta că-i e necunoscută starea elevului şi că, prin urmare, poate fi minţit şi înşelat de aceasta; drept aceea, de câte ori educatorul cunoaşte vinovăţia elevului să nu-1 mai întrebe de ea, ci să i-o spună însuşi după cum o cunoaşte— iară în caz când aceea ce nu i-ar fi cunoscută şi s-ar putea prevedea că elevul nu o va descoperi, e mai bine să nu se întrebe, decât să se aducă la minciună. în fine, elevul se poate face minciunos şi fals şi dacă e întâmpinat cu neîncredere, şi dacă e spionat şi tractat prea cu pedanterie în lucrurile lui - asemenea şi dacă educatorul însuşi nu e de caracter, dacă face promisiuni fără să le împlinească, în scurt, dacă e neconstant în purtarea sa."

într-o singură privinţă n-am putut recunoaşte spiritul de moderaţiune prin care aitfeli se distinge autorul: în privinţa religiunii. Pasagiul:

„E constatat însă că moralitatea se întăreşte şi se asigurează în om cu deosebire sub binefăcătoarea influinţă a religiunei creştineşti" ne pare greşit într-un compendiu de pedagogie. Mai întâi ar fi un punt încă în discuţiune pentru ce religiunea

creştină să aibă o influinţă mai salutară asupra moralităţii decât, d. e., buddhaismul; dar apoi ne pare că în orice caz pedagogia trebuie să fie o artă cosmopolită şi să se adreseze tot aşa de bine la evrei şi la turci ca la creştini.

Asemenea ne-a părut exagerat pasagiul de la pag. 87:

„într-aceea educatorul conştiincios, pătruns de marea însemnătate a misiunei sale şi convins totodată şi de neputinţa omenească de a duce în îndeplinire un lucru aşa de greu precum e educaţiunea, nu are să întrelase nici un moment de a implora şi binecuvântarea şi ajutorul lui D-zeu, carele singur poate face ca stăruinţele lui să fie pe deplin încoronate cu rezultatul dorit."

Pedagogia este o ştiinţă omenească şi ar face foarte bine de a nu amesteca în sfera ei cea terestră cestiuni cari, după starea actuală a ştiinţei, nu sunt lipsite de controversă.

Terminăm această mică notiţă bibliografică cu asigurarea că puţinele noastre observări critice nu pot micşora meritul total al cărţii. *Compendiul* de faţă va fi de mare folos pentru institutele de educaţiune, şi după cetirea lui ne-a părut îndoit de bine a afla că direcţiunea noului Institut pedagogic fondat în Bucureşti de principele domnitor va fi încredinţată d-lui Popescu. De la d-sa suntem autorizaţi a aştepta rezultatele salutare pentru şcoalele române.

[CONSTANTIN NEGRUZZI]

Constantin Negruzzi s-a săvârşit din viaţă duminecă în 25 august, în etate de 60 de ani.

Pană când un autor mai competent va putea prezenta în estinderea cuvenită un studiu asupra activităţii literare, a meritului şi a influinţei răposatului bărbat, este just a reaminti lectorilor acestei foi şi a spune mai ales generaţiunii celei june că în Constantin Negruzzi literatura română a perdut unul din puţinii autori a cărui scrieri au arătat literaturei noastre renăscânde o cale salutară. El, în unire cu Vasilie Alecsandri şi cu Mihail Kogălniceanu, a redeşteptat în Moldova cultura literară, şi atât spiritul naţional al unora din scrierile sale *(Alexandru Lăpuşneanul, Aprodul Purice* etc), cât şi stilul cel uşor şi limpede ce le distinge pe toate, constituie un merit adevărat al răposatului bărbat şi-i asigură recunoştinţa compatrioţilor săi.

W. PUTZ: „GEOGRAFIA ŞI ISTORIA EVULUI MEZIU"

MANUAL PRELUCRAT PENTRU GIMNAZIELE ROMÂNE DE DR. I. G. MEŞOTĂ

(2 voi. in 8°, 216 pag. şi XII. Preţul în România, 3 lei noi. Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", Iaşi, 1869)

în *Convorbirile literare* din 15 noiemv. 1867 anunţasem publicarea volumului I din *Istoria universală* a lui Piitz, prelucrată pentru trebuinţele învăţământului secundar român de d. Meşotă, profesor la Liceul român din Braşov. Acel volum a aflat îndată primirea ce i se cuvenea; şcolari şi profesori s-au grăbit a se folosi de el, şi Ministeriul Instrucţiunii Publice i-a aprobat introducerea în liceele noastre.

De atunci d. Meşotă a elaborat şi volumul II, şi astăzi este dar pusă la dispoziţiunea publicului român şi istoria evului de mijloc în privinţa apreţiarii acestei publicări nu putem decât a reproduce cele zise pentru volum. I.

Ceea ce distinge manualul de faţă de altele străine este mai întâi de toate *imparţialitatea istorică,* depărtată de orice spirit esclusivist, mai ales depărtată de acea atmosferă catolică bigotă, care împuţinează valoarea celor mai multe cărţi şcolare din Franţa; şi dacă se aplica aceasta deja la pertractarea istoriei vechi, se aplică cu atât mai mult la istoria medie. Cine va

compara manualul d-lui Meşotă cu acel tradus de actualul ministru al cultelor şi instrucţiunii publice sau cu acela al d-lui Cernătescu, singurele cărţi de istoria universală întrebuinţate în şcoalele noastre, va recunoaşte îndată superioritatea menţionată mai sus. Profesorul german, deşi însuşi catolic şi funcţionând la un gimnaziu catolic în Prusia Rhenană, se fereşte cu deplină conştiinţă pedagogică de orice accentuare confesională precum şi de exagerarea influinţei religionare; şcolarului i se dau noţiuni precise de evenimentele din stat ca şi din biserică, de hohenstaufi ca şi de papi, de creştini ca şi de păgâni, liber el de a-şi forma apoi după o meditare mai matură convingerea proprie în aceste cestiuni importante. Manualele franceze din contră ocupă o poziţiune hotărâtă în această luptă de idei; ele nu ne prezintă evenimintele pe cât se poate de obiectiv, ele ni le prezintă sub prisma convingerii de partidă, şi de aceea toată partea literară a învăţământului în Franţa este falsificată. Istoria este monarhică şi religioasă. Literatura se inspiră de Bossuet şi Pascal şi negligează pe Voltaire şi Rousseau, propedeutica filozofică demonstrează imortalitatea sufletului cu argumente ***ex ojficio*** şi la examenul de licenţă în litere se cere neapărat tractatul lui Fenelon despre existenţa lui Dumnezeu. Viţiul acestui sistem e manifest. Rezultatul cel mare al culturei moderne este ***libertatea cugetării,*** esprimată sub diferite forme: separarea statului de biserică, toleranţă religioasă, independinţa învăţământului, libertatea presei etc. A proclama însă pe de o parte acest principiu, şi a introduce pe de alta în instrucţiunea publică, chiar de la începutul ei, când junele inteliginţe nu sunt încă în stare a distinge adevărul de eroare, ci primesc mecaniceşte ceea ce li se spune, teorii de partidă esclusivă fie catichism, fie roialism, fie spiritualism filozofic: aceasta este o procedere nedemnă de un guvern onest. în învăţământul statului materia politică şi religioasă, sau nu trebuie să se atingă deloc, aşadar nici într-un sens nici în altul, sau, dacă se atinge, trebuiesc tolerate toate direcţiunile intelectuale. La Universitatea din Berlin, alăturea de zelosul fanatic Hengstenberg, ţinea prelecţiuni pastorul Vatke, care în cursul său de teologie nega divinitatea lui Isus Christos şi alăturea cu roialistul Droysen, profesa republicanul Michelet un curs de filozofia istoriei, şi învăţământul statului în Prusia cu această toleranţă intelectuală a ajuns a fi cel mai bun în Europa, cel puţin pentru specialităţile filozofice, istorice şi literare. Şi de la sine se înţelege că nimic nu se opune ca un francez să devină tot aşa un bun literat, inspirându-se de Voltaire ca şi de Bossuet, şi că din contra o instituţiune de diplome devine de-a dreptul ridiculă, care ar refuza licenţa în filozofie unor autori ca Helvetius, Schopenhauer şi Feuerbach, numai fiindcă nu cred în argumentele despre imortalitatea sufletului sofisticate de d. Emile Saisset şi alţi colegi ai d-sale.

Ceea ce, pentru a reveni la cartea noastră, mai distinge manualul d-lui Meşotă este rolul de justă importanţă ce se dă învăţământului ***geografic*** în chiar textul cărţii istorice; este apoi citarea conştienţioasă a ***izvoarelor,*** din care se poate dobândi cunoştinţa sigură a faptelor; este, în fine, studiul special ce se face asupra ***culturei*** (religiune, organizarea statului, comerţ şi industrie, literatură, arte şi ştiinţă) în fiecare popor istoric.

La aceste merite ale cărţii lui Piitz, d. Meşotă a adăugat mai ales în evul mediu o pertractare mai întinsă a evenimintelor ce stau în raport cu ţara noastră; istoria bizantină ocupă un loc considerabil, datele mai însemnate din istoria română sunt intercalate la timpul lor, fără ca prin aceasta să se videze măsura evenimintelor istorice în privinţa importanţei lor. în fine, este de notat stilul cel precis în care este scrisă această ediţiune română.

Executarea tipografică, neconsiderată pană acum în cărţile noastre de şcoală, este tot aşa de îngrijită ca la volumul I: tipări lămurit, litere variate, pentru a lăsa diferinţa vizibilă între părţile principale ale textului şi între detaiurile de mai mică importanţă generală.

Cu aceste calităţi publicaţiunea de faţă va continua a aduce şcoalelor serviciele eminente ce le-a adus deja Istoria veche.

ÎN CONTRA UNEI COPILĂRII

Domnule redactor,

Familia din Pesta şi după dânsa *Trompeta Carpaţilor* şi *Telegraful din* Bucureşti *(Vivatsequens!)* publică următorul articol, semnat de d. Hasdeu:

„UN RĂMĂŞAG

Im Traum sah ich ein Männchen, klein undputzig
Das ging aufStelzen, Schritte ellemveit,
Trug weisse Wäsche und einfeines Kleid,
Inwendig aber war es grob und schmutzig,
Inivendig war es jämmerlich, nichtsnutzig...

Heine, *Traumbilder,* 4

La 3 iuniu, în ajunul marii serbări naţionale în onoarea lui Tudor Vladimirescu, mai mulţi amici se întruniseră seara la mine, dintre cari îmi aduc aminte pre d-nii Alexandru Lupascu, dr. Vlădescu, Gregoriu Tocilescu, T. Rădulescu, N. Popovici şi Scurtescu.

în acel moment mi se aduse numărul *Convorbirilor literare,* în cari d. Titu-Liviu Maiorescu, bărându-şi joc de Barnuţiu, de Şincai,

de Cichindeal, de Cipariu, de Sion, de Bolintineanu, de toate somităţile cugetării române, şi mai ales de poeţi, celebrează cu emfază aşa numită *Noua direcţia* inaugurată - *risum teneatis!* - de d-nii Bodnărescu, Eminescu, Iacob Negruzzi şi *tutti quanti.*

Pentru a arăta cât de ridicule sunt toate criticele în bine şi în rău ale d-lui Titu-Liviu Maiorescu, eu propusei arunci un rămăşag, afirmând, cu deplina certitudine, că nu este nici o galimatia pre faţa pământului, în proză sau în versuri, pre care *Convorbirile literare* să nu se grăbească a le priimi în sânul lor, cu singura condiţiune esenţială ca să nu cuprinză nimic *românesc.*

Drept probă luai condeiul şi improvizai pre loc următoarea frivolitate rimată:

EU ŞI EA
(Din Gablitz)

Ca o liră fără sunet,
Ca un fulger fără tunet,
Ca un râu fără murmur,
Ca o pasere tăcută,
Ca o casă, ce stă mută
Şi pustie împregiur:
Astfeli sum şi eu, vai miel
Formă fără melodie,
Fur spectacol făr' idei,
De când dânsa nu-i sub soare
Şi puterea-mi cântâtoare
A perit cu moartea ei.

M.I. El li as

Observaţi bine că de la cea dântăi şi pană la ultima literă, totul este vag, absurd, rece, mistificat, fără creieri şi fără inimă, o adunătură de silabe sonore.

Titlul *Eu şi Ea* - ne face a râde din capul locului.

Gablitz este un poet care n-a existat nicăiri şi niciodată; inventând acest sunet nemţesc, eu avui în vedere predilecţiunea *Convorbirilor literare* pentru tot ce se aduce pre la Berlin.

Subscrierea *M. I. Ellias* este un nume evreiesc, croit întradins pentru a măguli simpatiele şi aspiraţiunile izraelite ale d-lui Titu-Livu Maiorescu.

Primul vers: *Ca o liră fără sunet*- este tot ce poate fi mai comic prin echivocitatea de a desemna tot aşa de bine o harpă, ca şi o monetă turcă falşă.

Cele cinci versuri de la început, debutând fiecare prin câte un mare *ca,* formează *cacofonia.*

Apoi *un fulgerfără tunet, o formă fără melodie, o putere cântătoare,* tot vorbe în vânt fără nici un înţeles!

în fine un *«vai miel»* era necesariu pentru a complecta tipul sinagogic al acestei bufonade.

Am câştigat rămăşagul.

Era de ajuns o *fantasmagorie evreo-nemţească,* un *Gablitzm* cap, un *Ellias* în coadă şi un *înşiră-te, mărgărite* la mijloc, dară nici o idee, nici o simţire, nici o inspiraţiune românească, pentru ca *Eu şi Ea* să placă d-lui Titu-Liviu Maiorescu.

Dindată după întoarcerea-i din Bucureşti, unde devenise atât de celebru prin sfâşiarea şcoalei naţionale de pre tribuna Parlamentului, dumnealui a şi admis cu fericire galimatia în *Convorbiri literare* din 15 iulie.

Mă cred acum dator a divulga rămăşagul, rugând toate ziarele române de a-i da o publicitate cât de întinsă, fiind cea mai solidă măsură despre seriozitatea de criticism a d-lui Titu-Liviu Maiorescu şi cea mai generoasă răzbunare pentru acei scriitori români, filozofi, istorici, filologi, beletrişti, pre care-i batjocuresc mereu *Convorbirile literare.*

Mie unuia îmi pare bine că de câte ori voi vrea să fiu poet pentru d. Titu-Liviu Maiorescu nu-mi trebuie decât *să subscriu evreieşte şi să zic că am tradus din nemţeşte.*

lacă-vă *Noua direcţie!!!...*

Hasdeu

Postscriptu. Pentru ca totuşi să consol cât de puţin pre d. Titu-Liviu Maiorescu, m-am silit a alege şi a pune în fruntea acestui articol o deviză anume dintr-un poet - neamţ şi evreu totdeodată."

în faţa acestui articol am onoare a vă ruga să publicaţi şi pentru persoana mea o declarare făcută deja în primii numeri ai *Convorbirilor literare* (15 iunie 1867). Nici Societatea „Junimea", în genere, nici subscrisul, în special, nu au nici un amestec la redacţia *Convorbirilor.* Atât meritul cât şi responsabilitatea acestei întreprinderi privesc esclusiv pe d. Iacob Negruzzi. Participarea mea la *Convorbiri* se mărgineşte la articolele subsemnate de mine, pentru a căror publicare această revistă mi-a făcut onoarea de a-mi deschide coloanele sale. îndeosebi nu am avut nici o ştiinţă (şi nu eram chemat a o avea) despre poezia menţionată mai sus, şi în timpul când s-a primit şi când s-a publicat în *Convorbiri,* eram absent din Iaşi.

Nu se poate dar argumenta de la publicarea acelei poezii străine într-o foaie, a carii redacţie nu mă priveşte, în contra criticelor mele „în bine şi în rău", şi, prin urmare, cred că d. Hasdeu împreună cu „scriitorii români", la care face aluzie, „filozofi, istorici, filologi, beletrişti" sunt cu mult prea modeşti când văd în această procedere „cea mai solidă măsură" în contră-mi. Asemenea nu mă îndoiesc că, dacă în materie literară şi ştiinţifică poate fi vorba de răzbunare, aceşti bărbaţi eminenţi vor găsi o „răzbunare mai generoasă" şi deocamdată mai cu minte.

Primiţi etc.

Titu Maiorescu

Iaşi, 14 august 1871

[SCRISOARE CĂTRĂ REDACŢIUNE]

Domnule redactor,

Familia din Pesta, în unul din ultimele sale numere, publică următoarea rectificare la adresa subscrisului:

„D-nul T. Maiorescu scrie în ultimul no. al *Convorbirilor literare,* între altele, următoarele şire: «Toţi cunoaştem importanţa teatrului pentru un popor; toţi ştim, asemene, că ne lipseşte acest element de cultură. Vom ttaduce dar dramele emininte din alte literature, vom încuragia începuturile noastre cele bune, dacă le avem; vom descuragia pe cele rele, şi ne vom interesa, la rimp oportun, a forma actori adevăraţi... Zeci şi zeci de ani vor trece înainte de a se putea compune o singură trupă de actori care să merite acest nume. Dar de Ia Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, însufleţită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al naţiunii: este vorba de a strânge bani, pentru ca mai *întâi de toate să zidim casele teatrului.* De aci încolo lucrurile vor merge răpede şi bine: zidurile le avem, dramele vor veni.» Trebuie să protestăm în contra acestor şire din urmă. Nu esistă nici o provocare a comitetului pentru fond de teatru, prin care acesta ar fi făcut apel d-a contribui ca mai nainte de toate să zidim casele teatrului. Astfel de provocare nici s-a putut face, căci

scopul societăţii este numai d-a crea un fond, «din care cu rimpul să fie posibil înfiinţarea unui teatru naţional român» (§ 1. din statute). Va să zică, este vorba numai d-a aduna bani. Cum se va înfiinţa apoi cu timpul acel teatru: forma-se-va întâi un repertor şi o trupă de actori, şi apoi zidi-se-va un teatru şi unde? - sunt cestiuni la cari va răspunde acea adunare generală care (§ 21) se va convoca anume spre acest scop atunce când vor fi bani."

Familia, în această rectificare, ne citează §§ 1 şi 21 din statutele Societăţii constituite cu scop de a înfiinţa „un fond pentru teatrul naţional român". Dar critica noastră[1] nu s-a raportat la statute. Aceste, o mărturisim cu părere de rău, nu prea trebuiesc luate în băgare de samă. Experienţa de pân-acum ne-a dovedit că în multe întreprinderi „de cultură" de ale noastre o mare parte a activităţii se consumă în „elaborarea" statutelor şi în alegerea comitetelor cu prezidenţi, viceprezidenţi, secretari, membri fundatori, onorifici, ordinari şi extraordinari; ne-a dovedit asemene că, odată statutele „elaborate" şi comitetul ales, lucrarea mai departe a început a lâncezi.

Dar, cum am zis, critica noastră nici nu s-a raportat la statute. Ea a avut în vedere ideea începătoare şi a citat „provocarea" comitetului, adecă „apelul către publicul român" făcut la Pesta în 7 aprilie 1870 din partea d-lui „preşedinte" dr. Iosif Hodoş, a d-lui „secretar" Iosif Vulcanu şi a d-lor membri ai „comitetului", V. Babeş, P. Mihalyi şi A. Mocioni. în acest apel se publică „programul preparativ la înfiinţarea unui fond pentru teatrul naţional român", votat de „inteliginţa română din Budapesta" şi se zice, între altele:

„Nu este aici vorba despre posibilitatea unei realizări grabnice, pentru care şi alte naţiuni au avut trebuinţă de mai mulţi ani, ci scopul şi intenţiunea noastră este numai de a înfiinţa cu încetul un fond, din care mai târziu naţiunea să poată înălţa un templu al Thaliei române."

[1] Vezi *Convorbirile* din 1 septemvrie a.c.

Nedeprinşi cu metafore poetice în programe pentru strângere de bani, noi am crezut că „templul Thaliei române" are să fie în adevăr un edificiu pentru teatru.

Dacă însă, precum ne observă *Familia,* acel templu nu vrea să zică numaidecât un templu, ci poate însemna şi un repertoriu şi o trupă de actori, şi dacă această interpretare este autentică, atunci, mulţămindu-i pentru observarea făcută, ne grăbim a rectifica interpretarea noastră şi, păstrând cu toate aceste critica în înţelesul ei propriu, schimbăm propoziţia citată în următorul mod:

„Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, însufleţită prin adunări numeroase, condusă de un Comitet al naţiunii; este vorba ca mai întăi de toate să alcătuim o societate, să-i alegem Comitete, să-i facem statute şi să strângem banii pentru înfiinţarea unui fond teatral. De aci încolo lucrurile vor merge repede şi bine: Societatea, Comitetul, Statutele, poate şi banii îi vom avea, dramele vor veni."

Căci ceea ce ne lipseşte mai întăi de toate sunt dramele; aceste însă nu se înfiinţează nici prin comitete, nici prin statute, nici prin bani, şi cu teatrul din Ungaria are să se întâmple în mic ceea ce s-a întâmplat cu Societatea Academică din Bucureşti în mai mare. Acolo era vorba să se înalţe un „templu" al Minervei române. Zappa a dat banii, guvernul a numit membrii, Universitatea a dat localul; există dar şi templu, sunt şi preoţi bine salariaţi, ar fi şi public evlavios, lipseşte numai Minerva.

Dar ce e de făcut! Aşa sunt zeiţele antice, cam toate capriţioase; şi dintre toate, cele mai capriţioase se zice că sunt togmai Minerva şi Thalia.

T. Maiorescu

DISCURS LA INSTITUTUL ACADEMIC, ÎN 26 IUNIE 1873

Onorată adunare,

Solemnitatea şcolară de astăzi este a 7-a, ce o serbează Institutul Academic de la înfiinţarea lui.

Unii din d-voastră îşi vor aduce aminte şi de cea de-ntăi din 1867. Proporţiunile de atunci erau întru toate mai mici: 75 de elevi, 16 profesori şi pedagogi, un local puţin încăpător. Astăzi aproape 200 de elevi (187), 30 de învăţători, edificiul mare în care ne aflăm acum şi alăturea cu el un altul pe 2 clase ale cursului superior - şi cu toate aceste o afluenţă crescândă de elevi aşa încât la începerea noului an şcolar fondatorii Institutului, hotărâţi a limita aici întinderea Internatului lor, se vor vedea în poziţie de a alege numai pe cei mai buni dintre cei noi ce se vor prezenta.

Care este cauza, care este înţelesul acestei sporiri extraordinare? Pentru a o spune în câteva cuvinte: este schimbarea radicală a spiritului instrucţiunii publice conform cu aceeaşi schimbare în toată viaţa intelectuală a poporului nostru.

Mulţi din cei ce onorează serbarea de astăzi cu prezenţa d-lor ne-ar putea descrie starea învăţământului din vremea mai veche.

Pe atunci cultura tinerimei era întemeiată pe doi stâlpi: în privinţa instrucţiunii memorizarea mecanică, în privinţa educaţiunii pedepsele mai ales, pedepsele trupeşti.

Dascălii, cu unele excepţii onorabile, aveau câte o carte, fie grecească, fie franţuzească, mai pe urmă română, în care pretindeau că se cuprinde sucul şi măduva înţelepciunii pentru tinerime; tema lor era de a vârî - iertaţi-mi această expresie prea populară, dar potrivită aici - de a vârî cartea în mintea copiilor prin o învăţătură pe dinafară lipsită de înţeles, şi vă aduceţi aminte, cum la examenele publice acel şcolar era cel mai distins care ştia să-şi reciteze cartea sa rând după rând, cu o voce grăbită, strigătoare şi monotonă, aşa încât el însuşi nu înţelegea nimic, publicul nu înţelegea nimic şi poate nici dascălul nu înţelegea nimic.

Memorizarea exclusiv mecanică era aşa de străină şi nefirească pentru copii, încât aceştia numai cu sila se ţineau la şcoală şi între şcolari şi dascăli era o vrajbă învechită, tradiţională, pare că ar fi fost două puteri în stare de război.

Nu ne vom mira, dar, că adevărata ilustrare a acestui fel de învăţământ ne-o dau pedepsele, la care s-au văzut siliţi a recurge dascălii pentru a menţine în şcolarii lor o umbră de disciplină.

Intre rechizitele, cu care trebuia să fie înzestrată o şcoală pe atunci, erau certe instrumente primitive de tortură, şi chiar din micul meu trecut îmi aduc aminte că, la 1850, în şcoala primară a unui oraş însemnat se afla un dulap, pe care îl deschidea învăţătorul în toate sâmbetele la începutul lecţiilor. Sâmbăta se făceau repetiţiile de săptămână, şi şcolarul chemat la tabelă privea totdeauna în dulap, unde se aflau două bice, o legătură de nuiele şi o cărămidă pentru frecarea unghiilor (pe aiurea erau şi falange).

Dacă şcolarul nu răspundea bine sau dacă se purtase rău peste săptămână, i se aplica răsplata îndată în strigătele şi vaietele lui, şi cei mai buni elevi, în semn de onoare, erau însărcinaţi de dascăl a executa pedepsele asupra colegilor lor.

între şcolarul, care se împotrivea astfel la învăţarea mecanică, şi între dascălul, care îi aplica asemenea pedepse, nimeni astăzi nu s-ar îndoi pe cine să-1 declare mai cu minte.

Căci astăzi spiritul instrucţiunii publice este radical schimbat. Prin reforma politică a Statului Român, tendinţa întregei clase culte de la 1857 încoace este de a primi şi în creşterea copiilor elementele culturei apusene ce le-am primit în constituirea noastră politică. Statul de astăzi nici nu poate exista fără conlucrarea inteligentă a claselor mai culte la realizarea scopurilor lui.

Pentru această conlucrare însă se cere *libera judecată* a fiecărui cetăţean. Dezvoltarea ei este tema principală a instrucţiunii, şi pe când înainte acel învăţământ se credea mai bun, care introducea mai mult material nemistuit în mintea copiilor, regula metodică de astăzi prescrie din contra: a nu propune şcolarilor nici un rând măcar din vreo carte fără ca ei să-1 pătrundă în totul cu mintea lor şi a nu le înzestra memoria decât cu cunoştinţe înţelese.

Şi, lucru caracteristic, odată cu reforma metodei de învăţământ s-au reformat de la sine pedepsele, şi cele fizice au dispărut cu totul. învăţarea la înţeles este aşa de naturală minţii copiilor, încât ei o primesc cu plăcere, sila disciplinară se întrebuinţează din ce în ce mai rar, şi adevăratul mijloc de autoritate pentru învăţător în faţa şcolarilor săi este inteligenţa conştiincioasă, cu care îşi explică obiectul său conform cu gradul de dezvoltare al celor ce-1 ascultă.

Pentru o energică realizare dar a acestor idei de reformă şi în sfera instrucţiunii private s-a fundat Institutul Academic. El a voit să împreuneze elementele progresului modern cu întărirea naţionalităţii, şi s-a încercat a da tinerilor din România o creştere de cultură europeană în chiar patria lor.

Noi trebuie să fim recunoscători părinţilor, care au înţeles aşa de bine şi au încurajat aşa de mult tendinţele acestui Institut şi suntem datori a constata cu fericire, că spiritul modern în înţelesul explicat mai sus însufleţeşte astăzi în toată ţara noastră învăţământul public şi privat. Şcoalele statului, un institut privat (Liceul nou), fundat în urma Institutului Academic şi susţinut cu distincţiune, lucrează împreună la scopul

comun, şi, după reformele realizate în şcoalele pentru băieţi, tema de o egală importanţă este acum de a introduce acelaşi spirit de cultură patriotică în pensionatele private de sex femeesc, de a opri şi aici înstrăinarea elevelor şi a deschide calea pentru dezvoltarea judecăţii.

Cu câtă armonie - pentru a reveni la Institutul Academic - lucrează astăzi organele instrucţiunii publice în înţelesul arătat, se vede şi din aceea, că la examenul de bacalaureat din ultima sesiune, deşi majoritatea examinatorilor erau străini Institutului, din 16 elevi ai lui, 14 au fost admişi în ordinea în care se aflau clasaţi deja la Institut, şi cei 2 rămaşi pentru sesiunea de la toamnă putea să prevadă acest rezultat din chiar notele Institutului.

Onorată Adunare, terminând puţinele cuvinte, care am crezut că nu ar fi de prisos cu ocaziunea solemnă de astăzi, rămâne să mulţumim elevilor Institutului pentru aplicarea şi vioiciunea cu care au primit învăţătura de la profesorii lor, şi pentru spiritul cel bun ce-i însufleţeşte în marea lor majoritate. Un semn exterior al mulţămirii noastre pentru cei mai buni elevi sunt premiele, la a căror distribuire se va procede îndată. Să nu exagerăm însă importanţa acestui semn: el vrea să distingă un mic număr de elevi, dar nu vrea să pună în umbră pe ceilalţi, şi fiindcă mai toţi au lucrat cu bunăvoinţă, fiecare după puterile sale, cred că adevărata răsplată a tuturor elevilor, abstrăgând de premii, va fi conştiinţa că şi-au îndeplinit datoria, precum şi bucuria părinţilor şi învăţătorilor lor.

Profesorii Institutului Academic, despărţindu-se pentru lunile de vacanţă de elevii lor, le doresc păstrarea vie a acelei conştiinţe de datorie împlinită, o veselă petrecere a timpului liber, şi din când în când reamintirea studiilor din şcoală, pentru ca la septemvrie, când ne vom revedea în acest Institut şi când elevii cei nepromovaţi vor fi admişi la un nou examen pentru îndreptarea notelor, să continuăm cu puterile împrospătate lucrarea comună.

O PSIHOLOGIE EMPIRICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

I. POPESCU: „PSICHOLOGIA EMPIRICĂ SAU ŞTIINŢA DESPRE SUFLET ÎNTRE MARGINILE OBSERVAŢIUNEI"

(1 voi. in 8°, XIV şi 290 pag., Sibiiu, 1881)

Ni se dă în fine un manual de psihologie empirică în limba română, care poate împlini deocamdată golul simţit în această privire în mica noastră literatură pedagogică. Zicem literatură pedagogică fiindcă lucrarea ce voim să anunţăm cetitorilor acestei reviste prin rândurile de faţă ne pare mai ales de recomandat pentru şcoalele secundare, pentru cea dintâi învăţare a psihologiei în licee.

Cartea este intitulată: *Psichologia empirică* şi îşi explică îndată punctul de vedere prin adausul *sau ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunii.* La observaţiunea proprie se şi refer cele mai multe esemple date în text, şi teoriile expuse caută a se mărgini la fenomenele psihice ce se pot controla prin experienţă. Aici este primul merit al cărţii: ea pune psihologia în rândul ştiinţelor celorlalte ce se predau tinerimii în şcoalele noastre, şi o fereşte de acele declamaţiuni confuze, bogate în cuvinte şi sărace în înţeles, asupra „facultăţilor sufletului", asupra „imortalităţii" etc, precum se întâlnesc în „manualele de bacalaureat" importate din Franţa de pe timpul influinţei preponderante a catolicismului oficial.

Pe de altă parte cartea se înfăţişează ca o „ştiinţă despre suflet" şi prin aceasta intră în luptă cu încercările curat materialiste, care ar voi să facă din viaţa spirituală o simplă „secreţiune a creierilor" precum este fierea o secreţiune destilată a ficaţilor.

Autorul manualului de faţă este d. I. Popescu din Sibiiu, cunoscut publicului nostru cetitor prin scrierile sale de mai nainte, îndeosebi prin *Compendiul de pedagogie* (1868, ediţ. a 2-a, 1877), prin cărţile sale „de lectură şi învăţătură" şi prin „conductorul" la aplicarea lor.

Noua carte a d-lui Popescu este în esenţă o compilare din câţiva autori germani, ale căror scrieri psihologice sunt recunoscute de bune şi sunt lăudate pentru claritatea lor metodică. Mai ales s-au întrebuinţat în text şi s-au citat pretutindenea *Psihologiile* lui Volkmann şi Lindner, adeseori ale lui Drobisch, Zimmermann şi Drbal, în câteva locuri se vede citat Herbart, părintele sistemei psihologice adoptate de aceşti autori, pe ici-pe colo şi Brentano, Lotze şi Tiberghien.

D. Popescu a cetit aceste cărţi cu luare-aminte, s-a pătruns de cuprinsul lor, 1-a contopit într-o lucrare aproape unitară, şi-1 espune acum şcolarilor români, alegând din autorii cetiţi, când pe unul, când pe altul, după cum îi pare mai clar în esplicarea deosebitelor fenomene sufleteşti.

Această procedere a d-lui Popescu o credem nemerită. Pentru cel dintăi studiu, pentru cunoaşterea elementară a psihologiei, şcolarul român nu are trebuinţă de încercări originale, ale căror valoare nu este încă esperimentată, ci de cunoaşterea acelor teorii care sunt astăzi oarecum „la ordinea zilei" în lumea cultă şi a căror înţelegere este neapărată pentru înţelegerea întregei mişcări care se observă în timpul din urmă în privinţa analizelor psihologice.

Procederea d-lui Popescu ne pare cu atât mai nemerită cu cât autorii întrebuinţaţi de d-sa sunt, precum vor fi văzut îndată cei cunoscători, luaţi în cea mai mare parte din şcoala lui Herbart. Teoria psihologică a lui Herbart, oricât de slabă ar fi în unele părţi, are totuş două merite netăgăduite: întăi, meritul de a fi dat esplicări clare asupra părţii curat intelectuale din viaţa sufletească, şi al doilea, meritul poate mai mare de a fi servit de bază psihologică la cercetările fiziologice moderne asupra aşa-numitului „suflet", de a fi fost adică din toate teoriile psihologice singura care s-a putut adapta la metodele ştiinţelor exacte şi s-a putut, prin urmare, introduce în sfera unor lucrări de care numai se poate aştepta o adevărată înaintare a cunoştinţelor omeneşti asupra vieţei spirituale. Cine a cetit eminenta schiţă psihologică din *Patologia şi terapia boalelor mentale* de Griesinger, cine a urmărit, cu viul interes ce-1 merită, lucrările „psiho-fizice" ale lui Fechner, cine a cetit *Psihologia fiziologică* a lui Wundt şi a văzut lumina ce se aruncă prin asemenea lucrări asupra atâtor părţi **pană** atunci ascunse ale vieţii sufleteşti, va recunoaşte împreună cu noi nemărginita însemnătate a cercetărilor fiziologice asupra sufletului şi partea de merit ce se cuvine unora din teoriile lui Herbart în aceste cercetări.

Nu doară că din cartea d-lui Popescu s-ar putea deschide vreo perspectivă sigură asupra lor: cartea este prea elementară pentru aceasta şi oarecum prea mărginită în cerinţele instrucţiunii pedagogice. Pe Fechner l-am văzut numai o dată citat prin câteva rânduri fără însemnătate; pe Wundt am fost surprinşi a-1 vedea întrebuinţat numai în fiziologia sa, şi nu în *Psihologia fiziologică,* care tocmai tratează (şi cu ce claritate şi espunere completă!) despre elementele fiziologice relative la psihologie; alăturea cu palidul Paul Janet, care nu prea are multe de spus, lipsesc Charcot, Maudsley, Ferrier; despre afazie nici o menţiune, deşi este partea cea mai legată cu esplicarea limbei (nota de la pag. 64) şi a cuvintelor. Dar aşa elementar cum este manualul d-lui Popescu, el poate pregăti şcolarii prin espunerea sa clară a ideilor fundamentale din *Psihologia* herbartiană, ca să înţeleagă mai târziu despre ce este vorba şi unde este marele interes în acele cercetări ale ştiinţei şi să intre şi dânşii, dacă se simt chemaţi, în această luptă încordată a

spiritului modern. Nota însemnată şi, în partea ei din urmă, foarte bine scrisă de la pag. 50-55 ale manualului d-lui Popescu îi îndreptează mai ales spre aceasta.

In citatele sale d. Popescu nu uită nici autorii români şi-i aminteşte pe unde poate. La esplicarea limbei îl vedem citat pe d. Frollo, *Utilitatea studielor neolatine* (de ce lipseşte d. Hasdeu?), la greutatea înţelegerii corespondenţei între suflet şi corp pe d. Xenopol într-un articul al său din *Convorbiri* (XI, 265); mai adeseori se citează *Logica* subscrisului şi o prea juvenilă încercare filozofică a sa publicată în limba germană acum 20 de ani.

Cărţi special psihologice n-a putut cita d. Popescu din limba română. Căci notiţele relative la ştiinţa noastră (dacă le va fi cunoscut) cuprinse în cele 34 pagine de psihologie din *Fundamentul de filozofie* de d. I. Pop-Florantin (Iaşi, 1871) sunt prea fragmentare pentru a putea fi întrebuinţate de alţii decât de autorul lor, ca ajutoare memoriale la predarea proprielor sale lecţiuni. Iar *Compendium de Psychologie* de d. Christodul I. Suliotis (Brăila, 1876) este o lucrare ce nu poate fi luată în serios, şi voluminoasa *Psichologie experimentală* de d. Constantin Leonardescu (Iaşi, 1879) ne pare prea confuză.

Metoda espunerii d-lui Popescu este luminoasă, împărţirea cărţii în secţiuni şi paragrafe precisă şi lesne de cuprins, stilul cam rece, dar bun pentru învăţământ prin cumpătarea sau sobrietatea sa. (O singură escepţiune am aflat-o la pag. 118, unde se zice despre productele fantasiei scoase sub influinţă judecăţii că sunt „tot ce poate fi mai frumos, mai încântător, mai sublim, mai admirabil".)

Şi înfăţişarea din afară a cărţii este de lăudat. Tiparul este clar (Tipografia lui S. Filtsch din Sibiiu), hârtia bună, erori foarte puţine; numai patru sunt arătate în *Erată* (dar şi *Erata* cuprinde o eroare: în loc de pag. 17, să se citească pag. 41).

Noua carte a d-lui Popescu, mărginită la întrebuinţarea în şcoalele secundare, este prea oportună pentru a nu fi în curând răspândită prin liceele române, cu atât mai mult cu cât şi

ortografia ei este cea fonetică, aşa cum se scrie în România liberă, în *Convorbiri,* d.e., cu oarecare modificări.

Sperăm dar a o vedea în curând publicată într-o a doua ediţiune, şi în această speranţă ne cerem voie a face câteva observări critice asupra unor amănunte ce am dori să le vedem îndreptate. Credem că orice autor cuminte trebuie să fie mulţămit când află de la cetitorii săi, presupuind că sunt nepărtinitori, în privinţa căror părţi din lucrarea sa nu-l pot aproba şi pentru ce nu-l aprobă. Se-nţelege că rămâne la urmă în judecata autorului, dacă va voi să primească ceva şi ce va trebui să primească din observările ce i se fac.

Să vorbim mai întâi despre limba d-lui Popescu. D. Popescu este dintre acei autori de peste Carpaţi care scriu bine româneşte, înţelegem prin *scriu bine* că scriu aşa încât să-i înţeleagă toţi românii; aşa încât să fie pe cât mai apropiaţi de limba populară şi pe cât mai îndepărtaţi de construcţiunile arbitrare ale filologilor; aşa încât să ajungă (pentru a nu zice ca d. Popescu: *„săpervina)* a fi identitate de vorbire cu românii cei culţi din România liberă şi să pregătească astfel înălţarea noastră la adevărata stare literară, la vorbirea şi scrierea unei limbi culte uniforme în privinţa gramaticală şi lexicală.

Dar cu toate aceste, d. Popescu, care a cetit mult şi a tradus prea mult din nemţeşte, nu s-a ferit pretutindenea de germanisme, unele neiertate, altele supuse cel puţin la controversă. Noi le relevăm cu atât mai uşor, şi credem a aduce un serviciu d-lui Popescu relevându-le, cu cât ştim din propria noastră experienţă cât am avut de suferit din involuntara deprindere cu modul de cugetare şi de esprimare limbistică al germanilor.

La pag. 145-6 dăm în *Psichologia* d-lui Popescu peste cuvintele:

„altă noţiune are un astronom despre soare, decum poate să aibă un laic".

Ce înseamnează româneşte un laic? Un om care nu e popă sau călugăr, un mirean. Niciodată *laic* nu însemnează un om nedeprins cu o anume ştiinţă sau specialitate; în asemenea cazuri noi zicem, după geniul latin, *un profan*. Nemţescu *ein Laie* este un idiotism limbistic şi nu se poate traduce de-a dreptul în româneşte. Motivele le-am arătat mai pe larg în *Critice*, pag. 25 şi urm.

La pag. 156:

„Dacă omul ar fi avisat a afla numai prin judecată proprie adevărata stare a lucrurilor, el nu ar perveni decât numai la prea puţine cunoştinţe".

Acest *avizat*, adese întrebuinţat de d. Popescu, este un germanism născut din imitarea sonurilor asemănătoare. *Anweisen* nemţeşte sună cam ca *avizare* româneşte, dar are alt înţeles. Româneşte *aviz* însemnează înştiinţare; *a aviza pe cineva* însemnează a înştiinţa pe cineva, *un om avizat* - un om înştiinţat. Nemţescul *angeweisen auf* însemnează însă *mărginit la, neputând alfel decât* etc, şi rândurile citate din cartea d-lui Popescu nici nu au înţeles în româneşte dacă nu le traducem întăi în nemţeşte.

In alte locuri autorul, traducând din psihologii germane, dă explicări care nu pot exista în româneşte, fiindcă lipsesc cuvintele ce au dat naştere greutăţilor de esplicat, şi creează noţiuni fără înţeles.

D.e., pag. 124:

„Timpul nu are decât numai[1] o dimensiune. Când, prin urmare, e vorba de «spaţiul timpului», cuvîntul «spaţiu» se ia în înţeles impropriu spre a se arăta distanţa dintre două momente sau epoce date".

[1] Fie zis în treacăt: dacă zici româneşte *nu are decât*, nu trebuie să mai zici *numai*. Sau zici: „nu are decât o dimensiune", sau zici: „are numai o dimensiune". A zice şi una şi alta împreună e un pleonasm.

Totul este că româneşte nu se zice *spaţiul timpului* şi că, prin urmare, nu poate fi niciodată „vorba" de această dificultate de esplicat. Pasagiul întreg nu are înţeles decât pentru limba germană, care întrebuinţează adeseori cuvântul *Zeitraum*.

Asemenea pag. 125:

„Astfel se vorbeşte, de ex., de «spiritul timpului» omnipotent, de «dintele timpului»".

Apa se vorbeşte nemţeşte, dar nu româneşte. *Der allmächtige Zeitgeist, derZahn der Zeit sunt* locuţiuni special germane, care nu au ce căuta într-o psihologie română.

Pag. 132:

„Aşa-numita «măsură în ochi»".

Numită unde şi de cine aşa? Nemţii zic *Augenmaas,* noi nu putem decât a traduce liber, prin „a măsura după simpla vedere" sau ceva analog.

Pag. 157:

„fiind caracteristica oamenilor minţii".

Nemţeşte *Verstandesmenschen,* dar româneşte nu avem acest termin şi, prin urmare, nu putem întrebuinţa o asemenea traducere literară.

D. Popescu însuşi zice cu drept cuvânt (pag. 148):

„Mulţimea terminilor limbistici ce-i posede un individ sau un popor oarecare se şi consideră ca dovada cea mai neînşelătoare despre abundantă şi cultura vieţei lui psichice".

Aşa este. Dar această posesiune de termini trebuie să fie efectivă într-o limbă şi nu se poate introduce cu sila dintr-o altă limbă. Numai terminii tehnici sunt cosmopoliţi.

Mulţi termini uzuali germani ne lipsesc nouă şi trebuie să rămânem cu această lipsă; câţiva din ai noştri le lipsesc şi lor, şi totdeauna vor fi asemenea incongruenţe între limbi. Noi zicem cu o bună deosebire „vechi" şi „bătrân", unde germanii

au numai *alt.* Cuvintele noastre „bolovan", „ger" (care nu e nici *Frost* nici *Kälte),* „are haz" ş.a. nu au echivalente simple în nemţeşte, şi aşa mai departe.

Un alt germanism foarte întrebuinţat dincolo de Carpaţi este cuvântul *singuratic,* d.e., în cartea d-lui Popescu, la pag. 160:

„In decursul vieţii nu arareori se stabilesc în indivizi singuratici şi în societăţi şi generaţiuni întregi anumite curente de idei de o forţă estraordinară".

La noi cuvântul „singuratic" stă totdeauna în relaţiune de înţeles cu singurătatea şi s-ar traduce în nemţeşte cu *einsam.* Pentru nemţescul *einzeln* noi nu avem echivalent într-un singur cuvânt şi, sau trebuie să-1 lăsăm simplu la o parte (d.e., în rândurile sus-citate ale d-lui Popescu), sau să-1 exprimăm prin mai multe alte cuvinte. D.e., *Die einzelnen Menschen sind in dieser Beziehungsehr verschieden,* pe româneşte: oamenii sunt în această privinţă foarte deosebiţi unul de altul, sau fiecare om este foarte deosebit de celălalt, sau aşa ceva. Dar *oamenii singuratici* nu merge.

Pag. 118:

„Libertatea fantasiei trebuie însă să fie dominată şi regulată prin judecată, dacă e ca să se distingă de ceea ce se numeşte «fantasare»".

Fantasare nu se numeşte nimic în româneşte. Nemţii zic *fantasiren.* Cum i-ar sta unui francez când şi-ar permite să scrie *fantaser* sau *fantaisiert*

Tot la pag. 118:

„Şi sfera aceasta e foarte mare, e ineshauribilă".

Ce cuvânt grozav „ineshauribilă"! Nemţeşte: *unerschbpflich.* Dar româneşte nu există terminul şi nu-1 putem traduce cu sila. Şi nouă ne-ar fi venit bine mai sus, unde numeam împărţirea cărţii d-lui Popescu precisă şi „lesne de cuprins", să fi avut un termin propriu pentru germanul *ubersichtlich,* ce ar fi esprimat

mai exact ideea noastră. Dar dacă nu ai în limbă un termin, nu-1 poţi meşteşugi din altă limbă, heterogenă, pe care din întâmplare o cunoşti. Răposatul Pumnul şi-ar fi uşurat sarcina fără multă bătaie de cap şi ar fi tradus *ubersichtlich* cu „supra-văzivăr", cum a tradus *unberechenbar* cu „neprecălculavăr", sau cum traduce d. Popescu, *unerschbpflich* cu „ineshauribil". Dar aşa nu se face limbă. Despre o altă parte limbistică a cărţii d-lui Popescu, despre neologismele, cu care tinde a înlocui toate cuvintele slovone {*debil m* loc de *slab, habituală* — pag. 171 — în loc de *obicinuită* etc), ne propunem a vorbi într-un articul deosebit şi din punctul de vedere mai general, pe care îl justifică însemnătatea acestui obiect.

Trecem dar la alte observări. Am arătat mai sus că lucrarea d-lui Popescu este în esenţă o compilare din nişte autori germani, pe care d-sa îi însemnează cu esactitate. Mai pe toate paginele cărţii găsim una sau mai multe citaţiuni. Dar şi citaţiunile au regula şi cuviinţa lor. Nu poţi cita oricând şi ori-cum. Citezi pentru a arăta izvorul cuvintelor din text şi citezi pentru a-ţi întări părerea ta prin autoritatea altora. Dar în privinţa izvoarelor şi în privinţa autorităţii trebuie un fel de alegere după valoarea autorilor, şi o grămădire de nume proprii sub text fără nici o necesitate este în toate privirile greşită. Este mai întâi greşită fiindcă împrăştie sau, cum zice d. Popescu la pag. 170, „dispersă" şi distrage atenţiunea cetitorului de la legătura ideilor din text; este apoi greşită fiindcă înlocuieşte calitatea prin cantitate; este, în fine, greşită, fiindcă îndeamnă pe autor şi pe cei ce se iau după dânsul a face paradă cu apa-renţele erudiţiunii - lucrul cel mai deşert şi cel mai copilăresc în sfera activităţii ştiinţifice.

Ce e drept, citatele din *Psichologia* d-lui Popescu nu fac deloc impresiunea ca şi cum autorul ar fi voit să-şi dea aer de învăţătură: d-nul Popescu este prea serios pentru aceasta şi citaţiunile sale sunt prea restrânse. Dar totuşi ne par a păcătui printr-un fel de lipsă de alegere în privinţa valorii autorilor şi

prin confundarea calităţii cu cantitatea. D. e., la pag. 76 ne spune d. Popescu:

„Numele celor patru remperamente, cunoscute încă din anticitate, cari se numesc şi clasice, sunt derivate de la numele celor patru sucuri ce se află în corpul omenesc: a ferei galbene, a sângelui, a ferei negre şi a flegmei. Renumitul medic Hipocrat a fost carele, susţinând că calităţile fundamentale fizice şi, prin urmare, şi cele spiriruale ale omului sunt bazate pe numitele sucuri, a statorit pentru prima oară înţelesul acesta al temperamentelor."

Această notiţă asupra temperamentelor d. Popescu nu o are din însăşi cetirea lui Hipocrat, ci din a doua mână, din alte cărţi psihologice. Conştiincios precum este, d-sa ne citează îndată sub text izvorul acestei cunoştinţe, şi aşa vedem figurând în notă *Psihologia empirica* a profesorului Robert Zimmermann, pag. 150. Dar alăturea cu ea mai figurează şi Volkmann, *Lehrbuch der Psychologie,* voi. I, pag. 208, şi încă şi Tiberghien, *La science de lame,* pag. 489. Cu modul acesta d. Popescu putea să-nşire sute de citaţiuni, fiindcă mai toate manualele de psihologie vorbesc de temperamente şi mai toate cuprind şi notiţe despre originea teoriilor fizice. Aici nu este vreun punct de controversă care ar fi trebuit să fie întărit prin multe autorităţi şi o singură citaţiune era de ajuns sau mai bine nu trebuia nici una, fiind odată pus numele lui Hipocrat în text. Iară dacă este vorba de autoritate, apoi nici Zimmermann, nici Volkmann, nici Tiberghien nu sunt autorităţi în privinţa lui Hipocrat.

La pag. 80 zice:

„E ştiut că simţirile ca atari, deşi poate rămân în suflet ceva mai mult decât ţin impresiunile esterne, totuş de la un timp încolo dispar ca cum n-ar mai fi fost. Cu toate acestea ele nu per, căci sufletul iară şi le poate reprezenta, şi în această stare se numesc idei."

Această observare elementară a oricărei psihologii este însoţită sub text de următoarele citaţiuni:

Volkmann, l. c, I, pag 447.
H. Wolffi l. c, II, pag. 149.
Wundt, l. c, pag. 554.
Drbal, l. c, pag. 90.

Ce înţeles pot să aibă aceste patru citaţiuni? Este de la sine învederat că despre acel fapt cunoscut al vieţii sufleteşti vor vorbi toate manualele psihologice şi multe tratate fiziologice, şi nici că este vreun psiholog care să-1 fi pus vreodată la-ndoială. Prin urmare, citarea lui WolfTşi-a lui Drbal după Volkmann este cu totul de prisos.

La pag. 96 şi 98, d. Popescu vorbeşte de cunoscuta teorie herbartiană asupra reproducerii imediate şi mediate a ideilor şi citează pe Volkmann, pe Drobisch, pe Lindner, chiar şi pe T. Maiorescu. Fireşte: toată şcoala herbartiană susţine această teorie, şi odată Herbart citat în privinţa ei, ceilalţi nu mai au ce căuta în notă.

Trecem peste multe alte exemple, pentru a ruga pe d. Popescu ca la a doua ediţiune să facă citaţiunile cel puţin mai precise. Aşa întâlnim la pag. 17 pentru prima oară operele fundamentale ale lui Herbart asupra psihologiei sub următoarea formă de citare:

Herbart, *Lehrbuch d. Psych.,* pag. 38 - 90, şi *Psych. als Wiss.,* II, pag. 68".

Paginele 38-90 din *Lehrbuch der Psychologie* al lui Herbart? Dar este oare numai o singură ediţiune despre această carte, încât să se găsească îndată locul arătat de d. Popescu? Acel *Lehrbuch* a apărut pentru întâia oară la 1816, şi apoi în ediţiunea a doua la 1834 şi, în fine, la 1850 în volumul al V-lea din ediţiunea operelor complete ale lui Herbart publicată de Hartenstein. Fiecare din aceste ediţiuni are o paginare deosebită. Prin urmare, a cita numai Herbart, *Lehrbuch der Psychologie,* pag. 38, însemnează a cita rău. (D. Popescu are în vedere ediţiunea operelor complete.)

Ne permitem asemenea observarea că într-o carte de ştiinţă psihologică nu se cuvine a se cita Aristoteles prin autori de a doua mână şi încă adăugându-se şi cuvintele greceşti: Aristoteles se citează direct din textul său sau din traducerea latină. D. Popescu însă, la pag. 16, vorbeşte de cele cinci puteri sau facultăţi sufleteşti susţinute de Aristoteles, şi ne citează pentru aceasta pe domnul Volkmann şi încă, după obiceiul d-sale, şi pe domnul Drbal. Aristoteles filtrat prin Drbal!! Pasagiul citat se află la Aristoteles, *De anima,* II, 3, la început, şi trebuieşte astfel însemnat. (D. Popescu menţionează acest tractat al lui Aristoteles la pag. 6 şi zice că este intitulat **!~lepi** TTJC; **q>irXT)o** dar el este intitulat **Ilepi (puxîlS,** fără **TT]g)**

însă făcând abstracţiune de modul de citare întrebuinţat de d. Popescu, suntem de părere că unele din datele culese de d-sa din autori rămâneau mai bine neîntrebuinţate în manual, fiindcă nu au destulă însemnătate pentru a fi introduse într-o asemenea lucrare elementară. După ce, d.e., ni s-a esplicat originea cuvântului psihologie şi s-a vorbit de psihologia empirică şi de cea speculativă sau raţională, se face la pag. 6 o notă critică asupra terminilor întrebuinţaţi în unele „publicaţiuni mai nouă" de *psihografie, psihonomie* şi *psihosofie* şi citează iarăş pe domnul Drbal. Dar nu toată terminologia care îi place vreunui autor să o inventeze în materia psihologică merită a figura într-un manual, şi credem că este pedagogiceşte greşit a încărca memoria cetitorilor cu însemnări despre nişte lucruri ce nu au dobândit valoare recunoscută.

La pag. 27, d. Popescu, după ce în paginile anterioare a expus într-o notă scrisă cu multă claritate transformările noţiunii suflet şi a esplicat teoria materialismului şi a spiritualismului în această privire, termină nota prin cuvintele:

„Neintrând mai adânc în cercetarea argumentelor pro şi contra spiritualismului şi materialismului, argumente cari propriamente nici nu se ţin de resortul psihologiei empirice, ci de al celei speculative, vom cita aici numai încă opiniunea unui din bărbaţii cei mai competenţi de a judeca în materia noastră. A. Lepelletier de la Sarthe zice:

«Dacă noi nu pricepem bine opiniunea filosofilor cari n-au admis decât spirit în constituţiunea esenţială a omului, apoi încă mai puţin precepem opiniunea celor ce tind a reduce spiritul la condiţiunile materiei cu modificările ei speciale, şi nu ne sfiim d-a afirma că, dacă cele două sisteme sunt de asemenea false, a doua este încă şi mai puţin de susţinut ca cea dintăi»".

Noi credem că aceste cuvinte ar trebui să fie şterse din cartea d-lui Popescu, împreună cu citatul din Lepelletier. Lupta între materialism şi spiritualism, dealtmintrelea foarte bine esplicată de d. Popescu, este o întrebare prea însemnată pentru a fi tăiată cu un fir de citaţiune, şi d-lui Lepelletier de la Sarthe, asupra „competenţei" căruia nu trebuie să ne facem iluziuni, nici prin vis nu-i va fi trecut că va fi chemat vreodată la această operaţiune.

Asemenea găsim de prisos ca, după arătarea celor patru temperamente „clasice" introduse prin Hipocrat şi Galen în domeniul cunoştinţelor comune, să se mai încarce memoria şcolarilor cu cele şase temperamente ale d-lui Lepelletier, precum o face d. Popescu la pag. 76.

Dealtmintrelea, d. Popescu a ştiut să contopească feliuritele citate ce le-a întrebuinţat din autorii consultaţi într-o lucrare destul de unitară, şi cetirea cărţii d-sale produce impresiunea unei sisteme bine înlănţuite şi conduse în mod consecuent. Numai în două locuri ne-a părut a vedea o împrăştiare în părţi deosebite a uneia şi aceleiaşi materii. Poate îndoirea criticei în contra teoriei aprioristice a lui Kant, odată încercată la pag. 133, cu ocaziunea paragrafului despre timp şi spaţiu, şi altă dată la pag. 158, cu ocaziunea originii noţiunilor, nu era de ocolit. Dar esplicarea fenomenului limbei, dată întâi la pag. 64-66 ca *mişcare* a organului vorbirii, ar fi câştigat, desigur, dacă s-ar fi împreunat cu teoria pentru *noţiuni* de la pag. 148 şi 149.

Terminăm critica noastră cu însemnarea unor neajunsuri stilistice şi a câtorva neesactităţi.

Cetim la pag. 184:

„Sentimentele au fost numite şi barometrul vieţii noastre spirituale, şi cu tot dreptul căci starea acesteia tocma aşa se poate cunoaşte din sentimente, precum starea încordată sau discordată a unei coarde se poate cunoaşte din tonul ei".

Ce comparare mai este aceasta? D. Popescu esplică numirea de barometru prin asemănarea între cunoaşterea vieţei noastre spirituale din sentimente cu cunoaşterea coardelor din ton. Dar barometrul are coarde? Esplicarea s-ar potrivi când s-ar fi zis mai sus că „sentimentele au fost numite şi" *violina* vieţei noastre spirituale.

La pag. 186 ni se spune:

„între dispoziţiunea inimei şi conşriinţă se mai arată şi acea analogie că, precum conştiinţa se schimbă continuu, aşa variază şi dispoziţiunea inimei, conţinând acum o specie, acum altă specie de sentimente".

Dar îndată la pag. următoare, 187, se zice:

„Sentimentele ce compun într-un moment dat dispoziţiunea inimei, fiind condiţionate de starea ideilor din conştientă, însăşi dispoziţiunea inimei încă e cuprinsă în conştientă. De aci urmează că tot ce are influenţă asupra conştientei, prin aceasta influenţează şi asupra dispoziţiunei inimei."

Apoi dacă însăşi dispoziţiunea inimei este cuprinsă în conştiinţă, ce mai însemnează „analogia" dintre conştiinţă şi dispoziţiunea inimei? Analogie se poate căuta între lucruri separate, dar nu între un întreg şi o parte a acestui întreg.

La pag. 73 cetim:

„Stări analoage somnului sunt şi cele cunoscute sub numele de ameţeală, leşin şi somn magnetic, dintre cari cele două dintăi se produc sau prin lovituri la cap şi prin dureri acute, sau prin întrebuinţarea de mijloace îmbărătoare, narcotice, iară cel din urmă etc".

Aceşti *sau* - *sau* mărginesc cauzele din care s-ar produce ameţeala şi leşinul la cele trei arătate în text: lovituri la cap, dureri acute şi substanţe narcotice - ceea ce nu este exact.

Toată lumea ştie că există ameţeli şi leşinuri fără nici o durere acută, lovire sau narcotizare, şi tocmai acelea sunt cele mai importante pentru patologie.

La pag. 53:

„Cât pentru stările de iritaţiune ale nervilor, cari se numesc şi afecţiuni, acelea nu sunt decât tot atâtea schimbări produse în echilibrul molecular al nervilor prin iriramentele esterne. Prin urmare, afecţiunile nu numai nu sunr identice cu iritamente1e esterne, dar nici nu seamănă deloc acelora.Ceea ce s-ar putea considera ca comun afecţiunilor şi iritamentelor este numai mişcarea, carea în nervi se arată în forma unei activităţi electromotorice. Celeriratea cu care afecţiunile înaintează de la capetele periferice ale nervilor, la cenrrele lor s-a constatat a fi la om de 61 metri în o secundă."

Acest din textul d-lui Popescu ne trimite în notă la citate din Lindner şi din Lotze, *Med. Psych.,* pag. 198. Am căutat îndată pagina citată din Lotze, fiindcă ne-a surprins afirmarea că s-ar fi „constatat" celeritatea de 61 metri în o secundă.

încă la pag. 198 din Lotze nu se vorbeşte nimic despre aceasta. Acolo se zice numai că este foarte probabil că influinţele din afară sau, după espresiunea d-lui Popescu, „iritamentele esterne" consistă în oscilaţiuni ce sub înrâurirea de descompuneri chimice se nasc în ramificările cele mai fine ale capetelor de nervi sau în parenchimul dimprejurul lor. Despre „activitatea electromotorică" şi despre „celeritatea de 61 metri" nu stă nici un cuvânt.

Pe Lindner nu-1 avem la îndemână. Dar dacă Lindner susţine cele scrise în textul d-nului Popescu, atunci susţine ceva

foarte puţin exact. Mai întăi asupra „mişcării care în nervi se arată în forma unei activităţi electromotorice" nu se poate afirma lucrul aşa precum se afirmă aici. Teoria primitivă a lui Du Bois-Reymond este astăzi modificată, în parte părăsită. Iată, d. e., ce zice Duval:

„En dehors des phenomenes centraux qu il est difficde ddnalyser nous voyons que le role des nerfs est essentiellement un role de conduction. En quoi consiste cette conduction? Quel est lephenomene intime qui la caracterise? On a longtemps non seulement compare, mais meme identifie ce qui sepasse alors dans Ies nerfs avec un courant electrique; aujourd'hui ilest prouve que l'influx nerveuxn'a rien de commun avec Telectricite" (Kiiss et Duval, *Cours de Physiologie,* edit. 4-a, 1879, pag. 36).

Dar mai ales pretinsa constatare a celerităţii conducerii de 61 metri în o secundă prin nervii centripetali ai omului nu este deloc făcută cu siguranţă. Cifra mijlocie probabilă a acestei celerităţi este de 33, 9, să zicem de 40 de metri, atât la nervii sensibili, cât şi la cei motorii sau centrifugali (Hermann). Cifrele „constatate" sunt: după Kohlrausch: 94 metri în o secundă, după Helmholtz 60, după Duval de la 28 la 30, după de Jaager 26. Deosebirile între aceste cifre sunt foarte mari. Ele se pot esplica, pentru o parte minimă, prin deosebiri de temperatură şi de starea electrotonică a nervilor observaţi, prin care se modifică celeritatea (răceala, d.e., o întârzie); dar mai ales se esplica prin erori în observarea experimentelor, fie după metoda lui Pouillet, fie prin chronoscopul lui Hipp şi aparatul de înregistrare al lui Krille sau Koenig; şi mai bine poate prin deosebirea înnăscută a celerităţii nervoase în deosebiţii indivizi.

Prin urmare, cei 61 metri în o secundă din manualul d-lui Popescu nu pot rămânea. în materie de cifre nu încape tranzacţiune: sau pui cifrele esacte sau nu le pui deloc.

Terminăm aici darea noastră de seamă asupra *Psichologiei empirice* a d-lui I. Popescu, fără a fi intrat în însăşi cercetarea teoriilor expuse, care - după cum văzurăm - sunt în esenţă teoriile lui Herbart.

Ideea fundamentală prin care se caracterizează partea cea bună a *Psihologiei* herbartiane este derivarea a tot ce se numeşte *putere* sufletească din însuş raportul reprezentărilor sau ideilor întreolaltă. De aici şcoala lui Herbart dezvoaltă o întreagă *statica* şi *dinamica* a inteligenţei şi găseşte în ele cele mai nemerite esplicări pentru uitarea şi reproducerea ideilor, pentru memorie şi apercepţiune. Nu are cineva decât să citească paginele relative din cartea d-lui Popescu, d.e., analizarea fenomenului atenţiunii la pag. 166 - 168, pentru a se încredinţa despre aceasta.

Unde teoria lui Herbart ne pare cu totul neîndestulătoare este în derivarea sentimentelor şi năzuinţelor numai din relaţiunile ideilor, fără vreo influinţă directă şi esenţială a sistemei de nervi simpatici, şi aici este tocmai locul unde fiziologia modernă este chemată a împrăştia întunericul psihologiei de pană acum. Cât de mare este acest întuneric se simte îndată la cetirea celor din urmă două secţiuni ale manualului d-lui Popescu.

Ar fi însă nedrept a face în contra lucrării d-lui Popescu o critică, a cărei adevărată adresă nu poate fi decât însuş Herbart şi şcoala lui din Germania. Ne vom permite cu altă ocaziune a cere ospitalitatea *Convorbirilor* pentru a arăta cetitorilor lor *status causae* şi a încerca o cumpănire a argumentelor pentru şi contra.

Deocamdată ne-am mărginit în o simplă dare de samă asupra manualului d-lui Popescu şi dorim numai ca nici cetitorii *Convorbirilor,* nici însuş d. Popescu să nu ne fi luat în nume de rău stăruinţa cu care am intrat în atâtea amănunte din cartea anunţată.

Lucrarea d-lui Popescu este serioasă şi este menită a pune un fundament de cunoştinţe **filozofice** în capetele şcolarilor din liceele române. Acest singur fapt ne pare destul de important pentru a justifica atenţiunea cu care am cetit cartea d-sale şi mulţimea observărilor ce ne-am crezut datori a face asupră-i.

GEORGES BENGESCO: „VOLTAIRE". BIBLIOGRAPHIE DE SES OEUVRES

(Tome premier, Paris, Ed. Rouveyre et G. Blond, 1882, 1 voi. in 8°, de XX et 494 pagine)

D. George Bengescu, secretarul legaţiunii române din Londra, ne dă în volumul anunţat mai sus o lucrare de un merit netăgăduit. Buna primire ce i s-a făcut în Franţa trebuie să fie o bucurie pentru noi toţi: a vedea un român cunoscând aşa de bine literatura franceză, încât să poată aduce chiar francejilor un folos prin cercetările sale asupra unei părţi însemnate din mişcarea literară a Franţei este o dovadă pentru aptitudinea unei părţi a tinerimii noastre de a se pătrunde pe deplin de rezultatele culturei occidentale şi de a intra cu succes în mijlocul luptei intelectuale, care este semnul de viaţă şi titlul de onoare al spiritului european.

Interesul lucrării d-nului Bengescu este acesta: operele lui Voltaire au avut multe ediţiuni; unele s-au publicat cu participarea lui Voltaire; altele însă fără această participare; foarte multe sunt făcute într-un mod misterios, când anonime, când sub forme fictive, când cu indicaţiuni false de locul şi anul publicării. Pana îndrăzneaţă a lui Voltaire anticipase pe la începutul şi în mijlocul secolului al XVIII-lea toleranţa literară, care în realitate nu începe a exista decât din ultimii ani ai acelui secul şi nu devine generală decât în secuiul nostru (cu excepţia

Rusiei). în împrejurările timpului în care scria, Voltaire şi-ar fi expus persoana sa la prea multe pericule dacă nu ar fi întrebuinţat supterfugiile de care vorbirăm mai sus.

Dar din cauza lor este foarte greu a fixa cu siguranţă epoca scrierilor şi chiar textul lor autentic. De aci necesitatea unui anume studiu bibliografic pentru multele şi feluritele opere ale lui Voltaire. Lucrările anterioare ale francejilor în această privinţă lăsau mult de dorit. Nici vechiul Beuchot, nici Querard, care s-a luat după el, şi nici ultimul editor Moland nu au răspuns la aşteptările legitime ale criticei moderne în privinţa unei ediţiuni corecte. Multele inexactităţi, unele erori de date, nesiguranţa în privinţa textului autentic, provenită în mare parte din lipsa de deosebire între ediţiile făcute cu participarea lui Voltaire şi între cele străine de el, reclamau o lucrare mai complectă, care, îmbrăţişând pe cât se poate toată literatura relativă la scrierile lui Voltaire, să se folosească din notiţele întâmplătoare ce s-au putut descoperi şi de memoarele, corespondenţele şi cercetările arhivale ale anilor din urmă.

D. Bengescu, cu o deplină cunoştinţă de cauză, a întreprins această lucrare, şi pe multe pagine ale volumului său se şi vede deîndată rezultatul folositor, prin rectificarea erorilor strecurate în publicarea de mai nainte.

Cartea d-lui Bengescu, după o prefaţă de orientare, bine scrisă, cuprinde în V părţi: 1. ediţiile pieselor de teatru ale lui Voltaire de la 1719 pană astăzi, cu ediţiile colective şi selecte (359 de numere), 2. idem ale poeziilor (802 numere), 3. ale operelor mari istorice (238 numere), 4. ale dicţionarului filozofic şi ale cestiunilor asupra Enciclopediei (17 numere) şi 5. ale romanurilor (113 numere).

Un al doilea volum, despre care se zice că este sub presă, va avea să cuprindă miscelaneele, corespondenţa, ediţiile operelor complete şi ale operelor selecte, şi, în fine, bibliografia operelor rău atribuite lui Voltaire.

Ca să înfăţişăm un exemplu despre modul de procedere al d-lui Bengescu în lucrarea sa, reproducem aici două notiţe din bibliografia operelor teatrale:

„72 *Samson* (pagina 17). Opera en cinq actes. Non represente. 1733.

Beuchot et Querard ont commis au sujet de Samson plusieurs erreurs qu'il importe de rectifier. Selon eux, cet opera, compose en 1731, a ete imprime pour la premiere fois en 1746.

Samson etait â peine ebauche en 1731. II ne fut acheve qu'â la fin de 1733 (Voltaire â Cideville, 3 Decembre 1733) et părut, en 1745, dans le tome Vl-e de l'edition des *Oeuvres de Voltaire* publiee â *Amsterdam* par *Et Ledst* (pp. 1 â 54, C V . Beuchot, 7). *Samson* y est precede de la preface reproduite par Beuchot *(Oeuvres de Voltaire,* ed. Garnier, t. Il-a du *Theâtre,* p. 3, note 1).

En 1750 *Samson* fut reimprime â la suite *d'Oreste (Samson,* tragedie lyrique, Paris, Le Mercier et Lambert, in 8; pp. 105 â 156 de la premiere edition *â'Oreste).* Dans cette edition, on trouve en tete de *Samson* une nouvelle *Preface* qui est certainement de Voltaire et que Beuchot n'a pas reproduite (cf. la *Preface* du tome VII de l'edition des *Oeuvres* de 1751, p. 197, et *l'Avertisment* de tome IV de l'edition de 1752, p. 146).

Samson ne fut jamais represenre. Voltaire pretend qu'un censeur, nomme Hardion, fit tout ce qu'il put pour empecher qu'on ne le jouât *(Voltaire a Thieriot,* 3 novembre 1735). «Savez-vous bien, dira-t-il longtemps apres â Chabanon, que Rameau avair fait une musique delicieuse sur ce *Samson.* II y a avait du terrible et du gracieux. II en a mis une pârtie dans l'acte des Incaş, dans Castor et Pollux, dans Zoroastre» (18 Janvier 1768).

En 1782, Beaumarchais retoucha *Samson* et le mis en trois actes. (Archives nationales, ancien regime; opera, cartons O I, 632 et 639. Lettre de M. Le Noir au ministre (9 Juiler 1782), citee par M. Desnoiresterres; *Voltaire son retour et sa mort* (p. 445, note 2).

M. de Soleinne possedait dans sa biblioteque des variantes manuscrites de l'opera de *Samson* tirees d'un ancien manuscrit (Soleinne, t. II, no. 1684).

No. 28. *Uindiscret,* comedie de M. de Voltaire, Paris, Noel Pissot et Fr. Flahault, 1725. In 8 de 1 f. de titre, 59 pp. et 2 ff. non chiff. pour le privilege. Premiere edition (CV. Beuchot, 388).

Avec une dedicace en vers â M-me la marquise de XXX (Prie).

L'approbation en date du 3 Decembre 1725 est au verso de la page 59.

Uindiscret fut represente pour la premiere fois le 18 Aout 1725 et non pas le 1-er Aout, comme l'indiquent Beuchot et Querard (voyez *Mercure* d'Aout, 1725, p. 1869).

M. de Manne, dans sa Galerie historique des comediens francais de la troupe de Voltaire (Lyon Scheuring, 1877, in 8, p. 27) dit que M-elle Le Couvreur crea le role d'Hortense dans *Uindiscret.* Cest une erreur. Le role fut cree par M-elle Labat (ou Labatte); M-elle Le Couvreur ne le joua qu'â la reprise du mois de Decembre 1725 {*Mercure* de Janvier, 1726, p. 161).

Credem că din cele expuse mai sus s-a putut dobândi o idee despre însemnătatea cărţii d-nului Bengescu, întrucât a fost în stare de a o apreţia subscrisul ca un simplu iubitor de literatură, căruia, dealtminteri, îi lipseşte orice competinţă specială în materia tratată de d. Bengescu.

Nu ne putem însă opri a face câteva observări în contra formei sub care se prezintă cartea.

Volumul este tipărit pe hârtie velină, cu îngrijire şi chiar cu eleganţă, însă, pentru o lucrare menită a fi mai mult un repertoriu de cercetat din partea biografilor şi editorilor viitori ai lui Voltaire, decât o carte de cetire curentă, ar fi putut să aibă şi mai multă claritate în indicaţiuni. Credem, d.e., că trebuie mai întâi altfel întrebuinţată titulatura fiecărei pagine deasupra rândurilor. Cartea se intitulează: *Voltaire. Bibliographie de ses oeuvres.* Aceasta o ştim de pe copertă şi de pe titlul cărţii de la pag. I şi III şi de pe repeţirea lui la chiar începutul textului, pag. 1. Ceea ce ne este acum important a şti din titulatura fiecărei pagine următoare sunt deosebitele părţi ale acestei bibliografii, că adică paginile 1 pană la 97 cuprind teatrul, pag. 99 pană la 325, poeziile etc, fără a avea trebuinţă să tot

recurgem la tabla diversiunilor de la sfârşitul volumului. în loc de această indicaţiune, toate paginele de la 1 pană la 492 ne spun la stânga iarăşi numai *Voltaire* şi la dreapta *Bibliographie de ses oeuvres.*

Şi mai îngreuiată este întrebuinţarea cărţii printr-un fel de lipsă de împărţire în numerările din text.

Cerem scuze cetitorilor notiţei de faţă dacă insistăm asupra unor amănunte în aparenţă mici. Dar este vorba de o lucrare bibliografică, şi în asemenea lucrări împărţirea materiei şi claritatea tuturor indicărilor trebuincioase sunt, pe lângă o deplină exactitate, condiţiile neapărate pentru întrebuinţarea cu folos a publicării întregi.

Numerele în volumul d-lui Bengescu se urmează fără întrerupere de la 1 pană la 1547. No. 1 este *Fragments dune tragedie intitulee: Amulius et Numitor,* No. 2: *Oedipe, tragedie,* No. 3: *La meme tragedie,* No. 4: *La meme tragedie* etc. pană la No. 17, care este iarăş *La meme tragedie.* Apoi vine fără deosebire No. 18: *Fragments dArtemire, tragedie,* No. 19: *Herode et Marionne, tragedie,* No. 20, 21, 22, 23-27, *La meme tragedie,* No. 28: *Uindiscret* etc. Din acest fel de numărare nu se vede îndată care este numărul total al tragediilor, nici care este numărul ediţiilor citate pentru fiecare tragedie în parte. Din contra, la pag. 12 ceteşti, de exemplu, sus: No. 43: *La meme tragedie.* Trebuie să întorci pagina înapoi şi să vezi No. 42: *La meme tragedie* şi aşa mai departe înapoi, pană la No. 36, care ne arată că e vorba de *Brutus, tragedie,* dar şi No. 35 este *La meme tragedie* şi No. 34: *Le Brutus, de M. de Voltaire,* şi trebuie să recapitulăm toate numerele de la început ca să vedem că este vorba de a şaptea din piesele de teatru ale lui Voltaire, dacă nu numărăm No. 33, adică scrisoarea *a Mademoiselle de Clermont,* în rubrica teatrului.

Noi credem că pentru claritatea lucrului se cerea punerea în margine, afară de text, a numelui fiecărei piese de teatru cu numărul ei propriu, şi apoi înlăuntrul textului arătarea

fiecărei ediţii a acestei piese cu o numărare aparte. S-ar fi cetit atunci, d.e., la pag. 10, *VII Brutus,* în relevare marginală la stânga paginei, şi apoi în text în loc de No. 34 era să fie No. 1, în loc de 35 No. 2 şi aşa mai departe **pană** la No. 49, în locul căruia era să stea No. 16. Atunci ştiam îndată că *Brutus* este a şaptea piesă de teatru a lui Voltaire şi că se analizează 16 ediţiuni deosebite ale acestei piese. Iar fără de aceasta, spre ce folos ne este numerarea din text? Ce însemnează *No. 49, La meme tragedie* când nu este nici a 49-a tragedie a lui Voltaire, nici a 49-a ediţie a acestei tragedii?

Terminând, ne mai permitem o observare. D. Bengescu a dovedit prin lucrarea sa atâta silinţă şi totdeodată cunoştinţe literare aşa de întinse, încât ne credem în drept a nu-i trece nimic cu vederea şi de a-i releva chiar micul exces de zel în afişarea lucrărilor d-sale viitoare din dosul foaei dintâi a cărţii publicate. Acolo se spune cetitorului că d-nul Bengescu are *sous presse* tomul al doilea din *Bibliografia lui Voltaire.* Aceasta trebuie să bucure pe cetitor, dându-i încrederea că nu va rămânea cu o lucrare trunchiată în mână. Dar i se spune mai departe că sunt şi alte *ouvrages du meme auteur,* tot *sous presse,* şi anume: *Voltaire, poete comique, etude historique, critique etc., en collaboration avec M. C. Lahovary.* Poate şi de aceasta se va bucura cetitorul, văzând că autorul său nu se mărgineşte în acea studiare cam uscată a ediţiilor lui Voltaire, ci se ocupă şi de spiritul viu al scrierilor marelui satiric. Dar unde cetitorul francez va rămânea uimit este la sfârşitul acestui anunţ, în care d. Bengescu îi spune că mai are *sous presse* şi o *histoire de la Moldavie depuis les origines jusqu a la fin du XV-e siecle, en collaboration avec M. Emile Picoti* Ne e teamă că cetitorul, văzând această feliurime de scrieri „sub presă", se va îndoi de concentrarea trebuincioasă unui autor pentru fiecare lucrare în parte şi că îi va veni în minte proverbul: *qui trop embrasse* etc.

Suntem siguri însă că acest cetitor, luând cunoştinţă de însuş cuprinsul volumului dintăi al *Bibliografiei* scrise de

d-nul Bengescu, va dobândi convingerea că are a face cu un autor de merit şi de cunoştinţă, în care poate să aibă încrederea că, chiar la corectura simultană a acestor triple volumuri de „sub presă", nu va rătăci o notiţă relativă la *Voltaire, poete comique* în istoria lui Lascu-Vodă Moldovanul.

RAPORTUL ASUPRA CĂRŢEI D-LUI FERICEANU

Domnilor colegi,

Pentru a vă pune în stare să judecaţi d-voastră înşivă despre valoarea *Logicei* d-lui Iosif Fericeanu, cu a cărei recensiune aţi binevoit a mă însărcina, mă voi mărgini a vă cita aici textual câteva rânduri din această carte.

Pag. 9 (Definiţia filozofiei).

„Filozofia - nominalminte studiul înţelepciunei - nu poate fi, nici mai mult, nici mai puţin, decât ştiinţa suprasensuală despre cel neprivibil şi nesimţibil.

Căci filozofia fără de ştiinţa suprasensuală, despre cel neprivibil şi nesimţibil şi altcum sau se poate cugeta, sau ba: în cazul întăi, fără de ştiinţă suprasensuală despre cel neprivibil şi nesimţibil, nu poate fi nici mai mult, nici mai puţin, decât privire şi simţire adevărată fără de raţiune şi fără de cugetare, ca cauza tuturor cugetândelor (§ 11, n-rul 7 din critica facultăţii noastre cunoscătoare); aşadară şi fără de înţelepciune condusă de raţiune, ce-i de tot imposibil. Apoi Dumnezeu, care-i spirit adevărat fără de tot nervul, aşadară şi fără de privire şi simţire, n-ar putea fi filozof, nici înţelept, ce-i cu totul imposibil; în cazul al doilea (§ 18) filozofia fără de ştiinţă suprasensuală despre cel neprivibil şi nesimţibil altcum nu se poate nici cugeta, decât numai fără de contrariul ştiinţei suprasensuale despre cel neprivibil şi nesimţibil; aşadară, filozofia - nominalminte studiul înţelepciunei - nu poate fi nici mai mult, nici mai puţin decât ştiinţa suprasensuală despre cel neprivibil şi nesimţibil."

în rândurile următoare, d. Fericeanu pretinde că „ideea filozofiei mai sus demonstrată se poate confirma şi din diferitele definiţiuni ale diferiţilor filozofi", dintre care citează după *Enciclopedia ştiinţelor filosofice* de Petru Biliari din Budapesta (!) şi pe a lui Aristoteles (filozofia e ştiinţa celor ce există) şi pe a lui Herbart (filozofia e ştiinţa perceptibilităţii lucrurilor) cari spun tocmai contrariul.

Pag. 17: „Părţile filozofiei teoretice sunt cugetaţiologia şi cogniţiologia".

Pag. 117 (Definiţia judecăţii):

„Judeţul e subiect şi prelângământ subordinat la principiul determinării şi eschiderii meziului nedespărţibil de către cugetare ca causa tuturor cugetândelor".

Exemplele ce le dă d. Fericeanu, d.e. la silogisme, sunt de felul acesta:

Pag. 263: „Porc, Mănguliţă, Scroafă".

Pag. 264: „Porc, Mascure, Simţitorii".

Pag. 264: „Porc, Mascure, scopitu (castrată)".

Pag. 272: „Preot, Mascure, scopitu (castrată)".

Pentru a areta adecă imposibilitatea permutării cu această formă a silogismului (Felapo) vrea ca şcolarii să-şi întipărească relaţiile logice între preoţi, mascuri şi scopiţi.

Cred că aceste puţine citate sunt de ajuns pentru a justifica părerea că *Logica* d-lui I. Fericeanu nu poate fi recomandată pentru premiare.

RAPORTUL D-LUI T. MAIORESCU RELATIV LA SCRIERILE D-LUI G. SĂULESCU

Din manuscriptele lui G. Săulescu, volumul încredinţat cercetării subscrisului cuprinde peste 800 pagine, în parte numerotat, şi se intitulează:

TRATAŢII POETICE, IAŞI, 1841

cuprinde însă poezii până din anul 1844.

După câteva pagine de introducere *Despre istoria literaturei şi a poesiei ghinteloru. Fontâna poesiei,* autorul tratează în 66 de pagine despre poezie în genere, despre prozodie şi despre mitologie „sau fabulaţie".

Va fi destul să vă cetesc începutul acestei „trataţii":

„Tratând despre poezie, avem de privit la trei:

1) la a defini ce este poesia, 2) la obiectul poetic cum trebuie să fie, 3) la subiectul sau la persoana poeră, ce feli de însuşiri să aibă. a) Răspunsul Ia cea dintâia, adecă, ce ar fi poesia? **(rtoirpig,** facerea, creaţia) o putem defini că: tot aceea ce este naşterea fantasiei produse în lumea estetică, sau simbolică, este poesia. Ideile fipte, tropurile şi figurile sunt producte ale facultăţii poetice, b) La a doua interogare: cum debue să fie productul poetic? se răspunde că el debue să coprindă în sine caracteristica sublimului, armoniosului şi al perfeptului, pre care genia ominească-l'nncărnează prin vorbă în reprezentaţiele

sale supuse auzului, seau vederei, ca să îndestuleze îndoita natură a cuvântătorilor; l-iu - Simţirea, adecă Estetica, prin armonia şi frumuseţă; 2-lea - înţelegirea, adecă giudecata, prin sublimitatea ideilor fidele, naturale înavuţite, înfăţoşitoare de adevăr, dreptate şi folos; 3_lea; _să îndestuleze simtimentul prin înfăţoşarea moralului, ca din acestea să rezultă în totul plăcerea satisfaptă, şi inteleptuale şi morale, c) La a treia interogare: ce feli de calităţi debue să aibă poetul? se răspunde: Trii principale: talent, învăţătură şi limbă."

Apoi urmează câteva alte poezie (fabule) după aceste, notiţe mitologice, un fragment în proză „de fabulă", apoi vin fabulele înşile: *Ursul şi Iepurele, Surcica, Grâul, Pleava şi Vântul, Chitul şi Chitoforul, Mâţele şi Caşul* etc, etc. (vro 200 pagine).

La acestea adaogă alte poezii/ *La amicie, Imitaţie după psalmul48, Visul anului 1859, Indianul Cingjudecându-se înaintea zeului Siva* (pag. 205), apoi iar urmează istorii versificate, de animale: alegorii, fabule etc, unele intitulate „apolog": *Divanul fiarelor, Caluljudecat* etc, mai multe sute de pagine urmate de câteva poezii varii („poesia mistică", „viaţă câmpană"), în fine, vro 50 pagine poezii erotice.

Volumul 2 se termină cu patru poezii varii; *Călătorul, apolog Orangutanul din Paris, Dimineaţa în pădure* şi *Visul din fevruarie 1844.*

Vă citez trei exemple din toate: *Viaţa câmpană,* pag. prima din cele erotice, *Două mere* (359), *Dimineaţa în pădure,* primele trei strofe etc, etc

VIEATA CÂMPEANĂ

Ferice este-n adevăr
Acela ce-i departe
De-a lumei tulburările
Şi care se desparte
Prin câmpi, păduri şi munţi înalţi,
Senine orizoane,
De metaprasulpiaţelor
Ce preadă-n milioane,

De zgomotul poporului,
Acel concertătoriu,
De gura părăsitului,
Ce-i un clevetitoriu;
De pulberea contradelor,
Ce-a luesului carete
Rădică-npestând aerul
Vrând paterni să irite;
De forul tribunalelor,
Ce sunt despoitoare
De avere, onoare, adeseori,
De vieață răpitoare;
De îngâmfatul naltul prag,
Acelfiorătoriu,
De porticul de dispute,
Cei nefolositoriu,
De vorbele saloanelor
Mai mult vătămătoare,
De ipocrisii moralului,
Ce sunt struncinătoare.

DOA MERE
(Imitaţie)

într-o grădină mititică
Pe ascuns mai eri întrat-am
Şi-nnuntru grădinar al ei
Pe Cupidon aflat-am.

Un măr frumos păzea cole,
Cu doă Paradise,
Mere a căror mirosul
C-acela de Melise

Şi frumuseţa peliţei
Cei lucide, supţire,

Ce-avea albimea crinului,
Cu a rozei rubinire

înamora pe inimă
Ş-o îmbăta de miros
Trăgând-o către sinul lor
Format de frunze-nghirios.

Cu toată pând-Amoriului,
Me supusei la ele
Ş-amirosii odorul sânt
Acestor doue Mere.

Sorbind eu cu amirosid
Fără de saţiu lacom
A lorprofum, narcoticum,
Precum al florei dracon

Am ameţit şi beat fiind
De dulcele lor miros
Fără să vreu greşitu-m-am
Şi-n loc ca să le miros

Muşcându-le rânitu-le-am
Pe amândoue acele
Divine, Paradisice,
Nepreţuite mere.

DIMINEAŢA ÎN PĂDURE

într-o mândră dimineaţă
Cînd Aurora se ivia
Cu a primat'erei faţă
Pe orizonu ce-i zimbia,
Propăşită de-a ei oare
Şi de zefirul recoare,

De pe-a vergurei silvane
Lung-genoasele pleoape,
Subt umbrariu dormindă-n vale,
Morfeu ce-i sta de aproape
(L-apolonica lucire
Ce-adormita-nvie fire)

Depărtându-se-au sburat
Cât în simț de bucuria
Tinerica Druidiă
Trează atunci a alergat
La pădurea-nvecinată
De flori varii profumată.

După aceste probe se înţelege că părerea subscrisului nu poate fi alta decât: că publicarea şi cetirea acestor „trataţii" şi poezii ar fi lipsită de orice interes.

[PREFAŢA EDITORULUI]

Colecţia de faţă cuprinde toate poeziile lui Eminescu publicate în *Convorbiri literare* de vreo doisprezece ani încoace, precum şi cele aflate **pană** acum numai în manuscript pe la unele persoane particulare.

Publicarea se face în lipsa poetului din ţară. El a fost totdeauna prea impersonal şi prea nepăsător de soarta lucrărilor sale pentru a fi putut fi înduplecat să se îngrijească însuşi de o asemenea culegere, cu toată stăruinţa amicilor săi literari.

Poeziile, aşa cum se prezintă în paginile următoare, nu sunt dar revăzute de Eminescu şi sunt, prin urmare, lipsite de îndreptările ce avea de gând să le facă, cel puţin la cele vechi *(Venere şi Madonă, Mortua est, Egipetul, Noaptea, înger de pază, împărat şi proletar, Rugăciunea unui dac, înger şi demon).*

Dacă totuşi am publicat şi aceste poezii împreună cu celelalte, aşa cum se găsesc, am făcut-o dintr-un simţimânt de datorie literară. Trebuiau să devie mai uşor accesibile pentru iubitorii de literatura noastră toate scrierile poetice, chiar şi cele începătoare, ale unui autor care a fost înzestrat cu darul de a întrupa adânca sa simţire şi cele mai înalte gândiri într-o frumuseţă de forme, subt al cărei farmec limba română pare a primi o nouă viaţă.

Bucureşti, decemvrie 1883

AR. DENSUŞIANU: „NEGRIADA"
Epopee naţională, partea II, cu ultimele 6 cânturi

(Bucureşti, 1884, 1 voi. in 8° de 244 pag.)

RAPORT DE DL. T. MAIORESCU

Asupra părţii dintâi a acestei epopee, colegul nostru dl. Quintescu a făcut o lungă şi conştiinţioasă dare de seamă în sesiunea generală a Academiei din anul 1880 {*Anale,* seria II, tom. II, pag. 305-322).

D-sa recomanda poema d-lui Densuşianu pentru unul din cele două premii literare de atunci, ca „fiind cea mai bună producere curat literară intrată în concurs". însă majoritatea Academiei a acordat premiele altor opere.

Ar fi greu poate, după ce Academia nu a premiat atunci partea I a unei scrieri, să premieze acum partea II a aceleiaşi scrieri, când nu este întru nimic schimbată în forma lucrării.

Subscrisul raportor este cu atât mai puţin în stare de a vă recomanda epopeea d-lui Densuşianu la premiare, cu cât, şi în afară de acea piedecă formală, nu împărtăşeşte părerea favorabilă a d-lui Quintescu asupră-i.

Şi mai întâi amestecarea figurilor mitice de la diferite popoare, din diferite epoce şi din diferite cicluri de credinţe, cu unele creaţiuni mitologice proprii ale d-lui Densuşianu, îmi pare cu totul inadmisibilă într-o epopee care trebuie să aibă o unitate de concepţiune.

La dl Densuşianu Sfânta Vineri să plânge la Jupiter, „Dalba" nimfa Albuna merge la Vulcan, nimfa Sulfină stă alăturea cu un înger creştinesc ce se arată bătrânului Ilin, care „veghează în rugăciune", la pag. 32, „nemuritoarele zine" sunt singurele cari pot să spună poetului numele eroilor, iar la pag. 38 este „nemuritoarea faimă" care este chemată să-i spună numele eroilor ş.c.l.

Cu cât este mai comod pentru poet de a se folosi când de o figură mitică, când de alta, fie ele chiar heterogene, cu atât poezia pierde mai mult din claritatea şi din valoarea ei.

Pe temeiul aceloraşi idei mitice, pe cari le întrebuinţează şi Homer şi Virgil, s-a putut forma o întreagă lume de statuie antice de acelaşi tip, cu aceleaşi atribute înţelese, cu aceeaşi concepţiune de forme. în figurarea Olimpului antic pot sta alăturea şi Jupiter şi Juno, şi Vulcan şi Venus, şi Mercur şi Minerva, şi împreună cu ei toţi semizeii într-o încântătoare armonie.

Dar închipuiţi-vă acum o grupă de statuie sau o compoziţie de pictură după modul *Negriadei.*

Anticul Jupiter în olimpica-i frumuseţe pus lângă bizantin-înţepenita Sfânta Vineri, şi puternicul Vulcan cu urâciunea-i clasică pus lângă un înger creştinesc cu aripele smerite!

Impresia produsă nu poate fi a unei poeme serioase, şi această impresie nefavorabilă se întăreşte când autorul la nişte întâmplări mici aplică până şi cuvintele măreţe ce ne stau în memorie din alte epopee. Aşa după ce:

Toţi în giur de flăcări s-aşează la gustare
Şi moş-Sorin a cântat soarta lui Manole,

poetul arată cum Ana şi Manole beau în sănătatea cântăreţului, şi sfârşeşte:

Şi-l închina pe nume, ca toţi mai cu plăcere
Să steie şi s-asculte. Aşa sortea a vrut,

cum am zice **Aiog Sereiexo jtoXTJ** din ai cincilea vers al *Iliadei.*

La acest defect fundamental se adaogă lipsa de preciziune în întrebuinţarea cuvintelor, ce au să sensibilizeze substantivele. Unul şi acelaşi adiectiv aplicat le cele mai felurite persoane şi lucruri, aceeaşi comparare repeţită fără cauză, multe calificative puse în legătură nefirească lângă substantive.

D.e. în cântul VII la pag. 12 iase:

Cea dalbă *de mireasă,*

şi câteva rânduri după aceasta:

la dalbele *de mese se-nşiră oaspeţi valuri,*

şi după alte câteva rânduri:

Iar prin vecini atuncea şi juni şi dalbe *june*
Deştepte stau şi ascultă.

Şi mai departe:

Se varsă o dalbă *zare prin văile adânci (pag. 25).*
— Doamna cu dalbii *gemeni (p. 26).*
O! cât amar şi moarte v-aşteptă, dalbi feciori (p. 32).
Părea că-i dalbul *soare în arme luminînd (p. 37).*
Albuna dalba *nimfă (p. 41).*
O! dalbe *Negoiţă (p. 46) etc.*

La pag. 31:

Şi odată mii de spade ca fulgerul luciră
Când cade fără ştire prin aer şerpuind.

(N. B. în text mulţimea îşi scoate spadele, şi aceste spade *înălţate* se compară cu fulgerul care *cade* din cer, şi încă *şerpuind).* Şi iarăşi la pag. 35:

Iar spadele prin aer par fulgere prin nouri

şi iarăşi la pag. 39:

Şi spada numai turbă şi fulgeră d-omor

Şi la pag. 47:

...Singeroasa-i spadă.
Ce fulgeră de moarte

şi îndată după aceasta:

Încât părea că fulger din ceruri a căzut.

La pag. 39 se vorbeşte de

seceri mari, dinţoase.

La pag. 40:

Cu spada-i arboroasă

şi alte şi alte asemenea esemple. Iară a mai releva îndeosebi rime ca:

păşunând—strălucind (p. 15).
zurâind - respingând (p. 41).
cruntând- suferind (p. 29).

Voi termina prin arătarea unor esemple de construcţiuni limbistice sau sintactice, de eliziuni şi de pronunţări ritmice, ce le cred inadmisibile într-o poezie română cu toată aşa-numita „licenţă poetică":

Şi ca să-l caute, vorbă!periră mai vreo trei (p. 7),

în loc de:

încă vro trei.

Pân'azi din apa-i dulce *cin bea* nu se mai duce (p. 8),
Şi *domnului nostru* Negru de mare monument (p. 10),
Atâta strălucire, putere şi mărire
Vărsas-atuncea cerul făptura-i minunând (p. 38),
Ca cel puţin cadavru-i să-1 n-aibă Riscogel (p. 43),

în loc de:

să nu-laibă.

Toate exemplele citate sunt scoase numai din cântul al 7-lea, unul singur din cele 12 ale poemei întregi şi din cele 6 ale părţii a doua trimise la concursul acestui an. în materie de critică literară este greu, dacă nu cu neputinţă, a aduce dovezi convingătoare pentru toţi. Aici gustul individual va juca totdauna un rol însemnat.

M-am încercat dar numai, prin cele arătate mai sus, a prezenta colegilor mei din Academie câteva argumente cari cel puţin pe mine unul mă silesc a mă pronunţa în contra admiterii epopeei *Negriada* la vreun premiu.

STATISTICA SINUCIDERILOR

în mişcarea produsă prin introducerea ştiinţelor exacte cu metodele lor pozitive în ştiinţele filozofice, etica sau morala se simte şi ea zguduită pană în temelie.

Dacă deosebirea între bine şi rău nu este numai un fel de convenţie socială, care se schimbă după deosebitele societăţi ce o produc, ci este un principiu absolut al naturei omeneşti în genere, atunci existenţa moralei atârnă de la întrebarea: există sau nu există libertatea voinţei, aşa-numitul liber-arbitriu, în individul omenesc? Cu alte cuvinte: este fiecare din noi predestinat din naştere a fi aşa şi nu altfel? Trebuie să dispară responsabilitatea individuală şi cu dânsa orice imputabilitate morală? Sau avem în noi puterea de a ne hotărî într-un mod sau în altul, suntem responsabili şi ni se poate imputa orice acţiune în înţelesul moralei?

Asupra acestor întrebări discuţia teoretică este tot aşa de veche ca şi gândirea filozofică şi religioasă în omenire, dar pe cât este de veche, pe atât a rămas şi de neîmpăcată în sfera curat filozofică; astăzi însă şi această discuţie a intrat într-o fază cu totul nouă prin introducerea unei nouă metode de ştiinţă exactă.

Fără a se preocupa de cercetarea teoretică asupra binelui şi răului, şi lăsând pe de altă parte în sarcina legislaţiilor

practice, fie civile, fie penale, regulamentarea unora din acţiunile omeneşti mai de căpetenie, precum sunt căsătoria, despărţenia, furtişagul, omorul, sinuciderea etc, noua metodă caută mai întăi de toate a afla care este cifra exactă a acestor acţiuni omeneşti în fiecare stat şi în fiecare popor, şi alcătuieşte astfel tabele care ne arată suma tuturor căsătoriilor, furtişagurilor, omorurilor etc constatate în fiecare an, la unele în fiecare lună şi pe fiecare zi, pentru fiecare stat, şi ne arată totdeodată deosebirile în plus şi în minus între deosebiţii ani şi deosebitele state, în paralelă cu constatările numerice ale tuturor celorlalte acţiuni astfel controlate în privinţa cifrei lor de frecuenţă.

Din compararea acestor tabele între sine, reies date pozitive despre creşterea sau descreşterea sumei unor acţiuni în paralelă cu creşterea sau descreşterea sumei altor acţiuni; iar concluziunile ce se trag din asemenea fapte pozitive pot varia după întinderea şi combinarea lor, dar sunt cel puţin totdeauna silite a se întemeia pe constatări exacte, care se impun cu tărie unei realităţi netăgăduite.

în mijlocul argumentelor grămădite mai înainte cu multă pasiune, dar fără mult succes, în sfera meditărilor curat ideale, se înalţă deodată figura rece, indiferentă, dar biruitoare, a cifrei matematice, şi între morala metafizică de mai nainte şi statistica materială de mai târziu şi-a luat astăzi locul o ştiinţă intermediară: statistica morală.

Această nouă ştiinţă, reprezentată prin Quetelet, Adolf Wagner etc, cercetează cu ajutorul cifrelor reale dacă în proporţia în care creşte numărul unui şir de acţiuni în unul sau mai multe popoare creşte sau descreşte numărul unui alt şir de acţiuni de valoare morală; dacă, d.e., în proporţia în care se sporeşte numărul celor ce ştiu a scrie şi a ceti, sau celor ce au cutare religie, sau celor ce sunt bogaţi, scade sau sporeşte numărul celor ce comit crime, sau celor ce se sinucid, sau celor ce înnebunesc

Odată constatările numerice făcute, ştiinţa caută a deduce din ele teoria etică sau psihologică pentru explicarea lor. Avem dar aici a face cu ceea ce s-a numit în metodologia ştiinţelor inductive *metoda variaţiilor concomitante.*

Statistica morală este de-abia la începutul ei. Şirurile constatărilor făcute sunt încă prea scurte în timp, prea mărginite în spaţiu, prea puţin sigure în date, pentru a permite concluziuni definitive în vreuna din sferele ce le îmbrăţişează.

însă lucrarea se urmează cu stăruinţă în toate ramificările ei, şi datoria celor ce se interesează de problemele omenirii este de a lua cunoştinţă de rezultatele dobândite din treaptă în treaptă şi de a le compara cu vechile credinţe şi teoreme ale moralei şi ale jurisprudenţei.

Una din constatările speciale ale statisticei morale are de obiect sinuciderile; şi fiindcă asupra acestui punt ni s-a dat în timpul din urmă o lucrare rezumătoare prin o publicaţie a d-lui Morselli[1], credem că este folositor a înfăţişa cititorilor acestei foi rezultatele dobândite pană astăzi într-o sferă de cercetări care atinge aşa de aproape interesele societăţii omeneşti.

Din această dare de seamă se va înţelege totdeodată cu mai mare lămurire care este metoda şi care este însemnătatea nouălor cercetări.

1. Comparând tabelele statistice ale statelor civilizate europene din secolul nostru, dobândim rezultatul că numărul sinuciderilor creşte în mod constant, şi anume creşte proporţional mai tare decât cifra populaţiunii şi cifra morţilor din alte cauze.

Extragem aici câteva date pozitive din multele ce le dă d. Morselli, lăsând la o parte unele state europene şi cele americane:

[1] Morselli, profesor de psihiatrie la Universitatea din Turin: *Sinuciderea, un capitol din Statistica morală,* Brockhaus, 1881, al 50-lea volum din Biblioteca ştienţifică internaţională.

	în anii	*s-au sinucis din 1 milion locuitori*
In Italia	1864-68	30 pe an, termin de mijloc
	1869-73	31
	1874-77	37
în Franţa	1826-30	54
	1866-70	135
	1871-75	150
în Englii	1830- 40	62
	1866-70	67
	1871-78	69
în Prusia	1826-30	89
	1866-70	133
	1871-75	133
	1876-77	173
în Austria de Jos	1828-36	82
	1864-72	129
	1873-77	270
In Saxonia	1846-50	199
	1866-70	297
	1876-78	377
în Svedia	1801-15	34
	1831- 45	67
	1871-75	81
	1876-78	93
în Norvegia	1826-35	88
	1836-55	108
	1856-60	94
	1861-65	85
	1866-70	76
	1871-75	70[1]

[1] După cum se vede, Norvegia este singurul stat care face excepţie la legea creşterii sinuciderilor. De la 1861 încoace sinuciderile scad în Norvegia. D. Morselli atribuie acest fapt energiei cu care statul norvegian a pus în lucrare în cei din urmă 18 ani legile sale în contra băuturii rachiului.

	în anii	*s-au sinucis din 1 milion locuitori*
în Danemarca	1836-45	222
	1846-55	265
	1856-65	282
	1869-78	290

2. Din partea climei nu se poate afla nici o influinţă hotărâtoare asupra cifrei sinuciderilor. Ţări cu elemente climatice egale sau foarte asemănate dau cifre cu totul deosebite, şi iarăşi altele cu grade deosebite de latitudine dau cifre egale.

Se poate constata, cu toate aceste, că în climele extreme cifra sinuciderilor este mică şi că ţările cu cele mai numeroase sinucideri sunt între izotermele de + 12,5° şi + 7,5° Cels., adecă situate în centrul Europei de la nord-estul Franţei pană la graniţa răsăriteană a Germaniei.

3. în privinţa geologică, sinuciderile sunt mai numeroase în ţările care sunt formări aluviale ale timpurilor mai nouă, adecă în acele regiuni care au rămas acoperite de mare pană în epoca terţiară şi au fost cele mai întârziate în dezvoltarea florei şi faunei de astăzi.

Se poate dar zice că sinuciderile se arată mai intensive deodată cu civilizaţia şi aceasta deodată cu desimea populaţiei în ţările de formaţiune mai tânără, sau, cu o sinteză cam îndrăzneaţă: gradul civilizaţiei popoarelor (şi cifra lor de sinucideri) stă în raport invers cu vârsta geologică a ţărilor în cari locuiesc.

4. în privinţa rasei, luând limba drept criteriu mai sigur al naţionalităţilor, avem următoarea tabelă comparativă:

La popoarele de limba:	*sunt sinucideri la 1 milion locuitori*
Daneză	268
Germană de sus şi de mijloc	165

La popoarele de limba:	*sunt sinucideri la 1 milion locuitori*
(Saxonii îndeosebi	288)
Germană de jos	148
Franceză	115
Engleză	72
Română	50 (?)
Italiană-spaniolă	27
Maghiară	52
Slavă răsăriteană	40

Evreii au puţine sinucideri, însă multe cazuri de nebunie.

5. în privinţa religiunii, popoarele de confesiune protestantă au cea mai mare cifră de sinucideri, cei de confesiune ortodoxă cea mai mică. Tabela este cea următoare:

Ţari de religiune:	*au sinucideri la 1 milion locuitori*
Protestantă	190
Catolică	58
Mixtă (catolici şi protestanţi)	96
Ortodoxă	40

Turcii, întru cât se poate vorbi de o constatare statistică la ei, au sinucideri puţine.

6. Ţările în cari instrucţia publică este cea mai lăţită în popor au şi cifra cea mai mare de sinucideri.

Din tabela dată mai sus, se văd sinuciderile cele mai numeroase în Germania şi Danemarca, cari sunt totdeodată ţările cu învăţământul public cel mai răspândit. Mai puţin răspândit este învăţământul în Franţa - cifra sinuciderilor este mai mică. Şi mai puţin în Englitera - şi mai mică cifra sinuciderilor. în fine, spaniolii numără de-abia 27 sinucişi între un milion de locuitori.

Afară de această constatare prea pe deasupra, d. Morselli dă un fragment de tabelă în care cifra celor ce nu ştiu să scrie

şi să citească (analfabeţi) stă în proporţie inversă cu numărul sinucigaşilor.

7. Cifra sinuciderilor creşte cu cifra vârstei, şi relativ cei mai mulţi sinucigaşi sunt în vârsta cea mai înaintată (70-80 ani).

Este dar greşită părerea statisticilor vechi că tendinţa spre sinucidere este mai mare între 40 şi 50 de ani.

Deosebită luare-aminte merită sinuciderile copiilor. Dintre 4 595 sinucigaşi din Paris (1834-43) erau 77 copii mai mici de 14 ani. Statistica franceză registrează în 8 ani (între 1867 şi 1875) 240 sinucideri de copii, dintre cari 94 de 15 ani, 60 de 14 ani, 38 de 13 ani, 16 de 11 ani, 3 de 8 ani şi 8 de 7 ani. în Prusia, de la 1869 pană la 1878, s-au sinucis 29 de copii în vârstă mai mică de 10 ani.

8. Unde hrana poporului este mai ales vegetală (Italia de sud, Spania), sinuciderile sunt mai rare; unde hrana este mai ales animală (Franţa de nord, Germania), sinuciderile sunt mai dese.

Ţările unde poporul bea mai ales vin, au sinucideri mai puţine; iar acolo unde se bea mai ales bere şi rachiu, sinuciderile sunt de regulă mai numeroase.

în urma acestei constatări, Bertillon se întreabă dacă aplecarea danezilor şi germanilor spre sinucidere nu este mai mult un efect al alcoolismului decât al rasei. însă slavii şi holandezii, deşi foarte iubitori de rachiu, au o cifră mică de sinucideri.

9. Numărul sinucigaşilor bărbaţi este în Europa de 3 pană la 4 ori mai mare decât al femeilor. Numai în Spania femeile sunt mai aplecate spre sinucidere, şi proporţia este între bărbaţi şi femei ca 2,A : 1.

10. Cea mai mare aplecare spre sinucidere o au văduvii şi văduvele, dar văduvii mai mare decât văduvele.[1]

[1] Să nu uităm însă că văduvii şi văduvele fiind de regulă în vârstă mai înaintată, o parte a cifrei celei mari din sinuciderile lor vine în socoteala creşterii sinuciderilor cu creşterea vârstei.

în a doua linie vine apoi aplecarea bărbaţilor holtei, care este mai mare decât a însuraţilor.

Din contră, femeile măritate dau o cifră mai mare de sinucideri decât femeile nemăritate.

11. Cât despre deosebirea între oraşe şi sate, în toată Europa cifra relativă a sinuciderilor este mai mare în populaţia grămădită a oraşelor (socotind oraşele de la 2000 locuitori în sus) decât în cea rară a satelor; dar nu aşa încât să crească în oraşe şi să scadă în sate, ci aşa încât crescând în oraşe să crească şi în sate, numai ceva mai încet.

Luând însă nu oraşele în genere, ci câteva capitale mari în parte, vedem în aceste o cifră foarte mare de sinucideri. Cele mai multe sinucideri se întâmplă în Paris, şi cifra sinuciderilor din departamentele Franţei merge crescând cu apropierea lor de capitală, aşa încât în unele din departamentele depărtate cifra este mică, deşi se află în ele oraşe mai mari, d.e. Nantes, Clermont, Montpellier, Limoges. Excepţie face Marsilia, care este pentru Sud un centru de radiare al frecuenţei sinucigaşilor precum este Parisul pentru Nord.

După Legoyt, de la 1856—60 cifra mijlocie a sinucigaşilor pe un an a fost de 110 la un milion de locuitori pentru cele 86 departamente, însă de 646 pentru Parisul singur.

Londra asemenea are totdeauna o cifră relativă mai mare de sinucigaşi decât restul Engliterei.

în Copenhaga, de la 1863—1876, cifra mijlocie pe un an calculată la un milion de locuitori a fost de 361 sinucigaşi, în Stockholm, de la 1851-1870, idem, de 340.

12. Asupra deosebirii cifrelor de sinucideri după profesiunea sinucigaşilor nu se poate încă face o constatare generală, fiindcă statisticele deosebitelor state nu au rubrici comune pentru aceasta, şi orice argumentare ar fi aici pripită.

Din statistica Italiei pe 1866-1876 pare a rezulta că cea mai mare intensitate de sinucideri este între învăţaţi, literaţi, ingineri etc. Apoi vin, în ordine descrescândă, militarii, neguţătorii, meseriaşii. Mare este cifra sinuciderilor în corpul profesoral şi la funcţionari, mică din contra la ţărani, la servitori şi la artişti.

în Franţa (1872-1876) sunt la un milion de locuitori 510 sinucigaşi din profesiunile liberale, 158 din industrie, 110 ţărani, 82 servitori.

Sinuciderile între militari sunt în toate statele relativ mai numeroase decât între civili. Pentru Prusia deosebirea este mică, dar în Franţa (1862-1867) cifra sinucigaşilor militari în raport cu toţi militarii este aproape de 3 ori mai mare decât cifra sinucigaşilor civili (numai bărbaţi) în raport cu toţi civilii; în Englitera (1862-1871) de peste 3 ori mai mare, în Italia (1871-1875) de 10 ori mai mare.

13. Sinuciderile sunt excepţional de numeroase printre arestaţi, şi anume printre cei închişi în arest preventiv; mult mai puţin numeroase printre cei definitiv condamnaţi la închisoare.

în unele state cifrele sunt enorme. în Danemarca, d.e., în anul 1872 s-au întâmplat aproape 260 de sinucideri la 1 milion de locuitori, însă proporţia sinucigaşilor bărbaţi este de 40,320 la 1 milion de arestaţi (preventiv) şi chiar de 41,320 de femei la 1 milion de arestate. Cu alte cuvinte, în Danemarca a fost în acel an câte un sinucigaş la 3,846 de locuitori în genere, însă pentru cei închişi în arest preventiv a fost câte 1 sinucigaş la aproape 25 de arestaţi. Sau: dintre aproape 4 000 danezi în genere a perit în anul 1872 prin sinucidere numai unul, pe când, în acelaşi an, din 4,000 danezi arestaţi preventiv au perit prin sinucidere vro 160.

Cu totul alta este în Danemarca cifra sinucigaşilor între cei definitiv condamnaţi la închisoare; adică numai de 1,170 la un milion (aproape de 30 ori mai mică decât în arestul preventiv).

Se vede dar că ruşinea şi neliniştea sunt cauzele imediate cele mai puternice pentru sinuciderea celor arestaţi. De aci se

explică şi cifra enormă a femeilor sinucigaşe din aresturile preventive.

Afară din orice proporţie mai mici sunt cifrele corespunzătoare din statistica Franţei pe 1872. Aici la 1 milion arestaţi preventiv vin numai 750 sinucigaşi bărbaţi contra 40,320 în Danemarca şi 420 femei contra 41,320 în Danemarca.

13. între sinucidere şi nebunie se poate asemenea stabili un raport statistic. Amândouă aceste anomalii cresc în Europa în mod regulat, şi în multe state în oarecare paralelism. Astfel am văzut că Danemarca are mai multe sinucideri decât Prusia, aceasta mai multe decât Franţa, aceasta mai multe decât Englitera. Tot aşa este şi cu cifra nebuniilor. însă Italia, care are mai puţine sinucideri decât Franţa şi Englitera, are o mai mare cifră relativă de nebunii decât aceste două ţări. (Căldura? Pelagra?)

Se înţelege că nebuniile sunt totdeauna mult mai numeroase decât sinuciderile; în Franţa cam de 13 ori, în Danemarca de 11 ori, în Prusia de peste 18 ori, în Italia chiar de 50 de ori. Aşa în Prusia, la 1871, au fost la 1 milion de locuitori 2 450 de nebuni şi numai 133 de sinucigaşi; în Italia, în acelaşi an, 1 640 de nebuni contra 31 de sinucigaşi. Cei mai mulţi nebuni îi are Norvegia, cei mai puţini Belgia.

14. în privinţa statisticei cauzelor şi motivelor care duc la sinucidere, trebuie păstrată multă rezervă. Motivele rămân adeseori necunoscute, interpretările celor chemaţi a face primele constatări sunt mai totdeauna arbitrare. Când se sinucide cineva în *delirium tremens,* trebuie clasat la nebunie sau la viţiu, îndeosebi la alcoholism? Rubrica sinucigaşilor din aşa-numitul dezgust de viaţă trebuie să cuprindă şi suferinţele fizice şi tristeţea? Şi dacă nu, unde este limita sigură?

Cu toate aceste, rubricele alcătuite după una şi aceeaşi sistemă dau totuşi cifre comparative de oarecare interes.

La 100 de sinucideri sunt în:

	Prusia	*Franţa*	*Suedia*	*Italia*
Din nebunie	27%	28%	41%	31%
Dezgust de viaţă	12	4	1	3
Viţiu (beţie, jocuri de noroc)	11	13	27	1
Ruşine, mustrări de conştiinţă	10	6	9	4
Suferinţe fizice	6	12	5	8
Pasiune (amor, gelozie, mânie)	3	2	2	5
Mizerie	3	4	1	9

De aci se constată că nebunia este cauza cea mai frecuentă de sinucidere. Apoi vin deosebiri caracteristice după deosebitele ţări; în Prusia mai ales dezgustul de viaţă şi viţiul, în Franţa mai ales viţiul şi suferinţele fizice, în Suedia viţiul şi ruşinea, în Italia mizeria şi suferinţele fizice. Pretutindeni sinuciderile din amor, gelozie, mânie sunt puţine.

Adăogăm încă în privinţa nebuniei că în termin de mijloc din 100 de nebuni bărbaţi 25 mor prin sinucidere, iar din 100 femei nebune 10.

Cu alte cuvinte şi în combinare cu constatarea de mai sus, putem zice pentru bărbaţi *grosso modo* că a patra parte din sinucigaşi se sinucid din nebunie şi că a patra parte din nebuni pier prin sinucidere.

15. Sinuciderea este de cea mai mare raritate între surdo-muţi, foarte rară între orbi, mai deasă în comparare cu aceştia între idioţi.

16. Ultima constatare statistică ce o relevăm priveşte mijloacele alese pentru sinucidere. Şi aici se observă oarecare regularitate după locuri şi epoce.

în Italia (1868-1877) prepondereazăînecarea, apoi vine împuşcarea, apoi spânzurarea. Otrăvirea este pretutindeni

în proporţii mai mici, dacă facem calculul după ţări şi nu după capitale.

în Franţa şi Germania (1866-1875) preponderează spânzurarea, apoi vine înecarea, în rândul al treilea împuşcarea.

în Anglia (1867-1876) preponderează spânzurarea, apoi vine tăierea (care în alte ţări se află în proporţii mici), apoi înecarea, pe când împuşcarea este rară.

în privinţa capitalelor celor mari mijloacele de sinucidere arată o altă variaţie. Pe când în Paris de la 1817-25 prepondera înecarea, apoi venea împuşcarea şi spânzurarea, iar asfixiarea cu cărbuni era necunoscută, de la 1834-43 asfixiarea cu cărbuni ia preponderanţa, apoi vin înecarea, spânzurarea şi în fine împuşcarea.

Asfixiarea cu cărbuni nu se întrebuinţează în Londra, nici în Petersburg, nici în New York, dar s-a imitat în Turin şi Milan, unde covârşeşte cu mult sinuciderile prin spânzurare.

Otrăvirea dă cifre foarte mari în unele capitale. Aşa găsim pentru anii 1876-77 din 1000 sinucigaşi:

în:	*Otrăviţi*	*Spânzuraţi*	*înecaţi*	*împuşcaţi*	*Asfixiaţi*
New York	317	135	68	331	
Londra	154	254	208	61	
Viena	216	358	56	222	4
Turin[1]	182	–	121	242	61
Milan	116	58	192	327	77
Roma	74	–	74	408	

Se vede de aici că imitarea joacă un rol foarte mare în alegerea mijlocului de sinucidere, precum într-un alt ordin de idei se constată uneori un fel de epidemie locală, ca o molipsire morală, pentru sinucideri. (într-o anume odaie, d.e. dintr-o anume cazarmă, se întâmplă mai multe sinucideri consecutive.

[1] Pe când la Turin de la 1855-1859 nu s-a constatat nici o sinucidere prin otravă, dar 111 prin asfixiare.

în Saxonia au trebuit de câteva ori să fie schimbate edificiele de cazarmă din această cauză.)

Ne mărginim în relevarea acestor 15 rubrici mai însemnate din statistica sinuciderilor. Ele vor fi de ajuns pentru a da o primă idee despre această parte a statisticei morale şi despre metoadele întrebuinţate într-o ramură nouă a ştiinţei, care este chemată a aduce oarecare lumină în dezlegarea unora din întrebările cele mai grele ale vieţei sociale.

SCHOPENHAUER
TRADUS ÎN FRANŢUZEŞTE
DE D. I. A. CANTACUZIN

Asupra acestei traduceri am atras cu vreo câteva săptămâni în urmă luarea-aminte a publicului nostru prin o scurtă notiţă literară în *România liberă,* reprodusă şi în *Epoca.*

D.I.A. (Zizin) Cantacuzin publicase mai nainte în colecţia lui Germer Bailliere (Alean), *Bibliotheque de Philosophie Contemporaine,* la Paris, două traduceri din Schopenhauer: *Aphorismes sur la sagesse dans la vie* (I voi. in 8°, 310 p., 1880, ediţia doua, 1884) şi *De la quadruple racine du principe de la raison suffisante* (I voi. in 8°, 292 pag., 1882).

Afară de aceste mai erau traduse (de Burdeau) cele două disertaţii ale lui Schopenhauer asupra Moralei şi câteva *Essais et fragments.*

Dar propria filozofie a marelui cugetător, cartea fundamentală, care cuprinde în toată dezvoltarea ei acea stranie dar genială concepţiune a lui Buddha renăscut în mijlocul culturei secolului al XIX, *Lumea ca voinţă şi ca reprezentare,* lipsea pană acum celor ce nu erau în stare a o citi în limba germană.

De vreo şapte ani editorii din Paris anunţau o traducere a ei de Burdeau, ca fiind *sous presse,* dar traducerea nu mai apărea cu tot interesul extraordinar ce se deşteptase împrejurul ideilor lui Schopenhauer.

în acest timp d. Cantacuzin întreprinse însuş această lucrare şi astăzi traducerea este terminată, tipărită şi dată publicităţii în două mari volume, dimpreună 1690 pagini, în editura d-lui Socec din Bucureşti, sub titlul *Le monde comme volonte et comme representation.*

Este dar pusă la dispoziţia publicului celui mare, care înţelege limba franceză, evangelia pesimismului modern.

Noi înşine nu suntem partizani ai acestui pesimism; dar fie că primeşte cineva modul de a vedea al lui Schopenhauer, fie că-1 respinge, filozofia lui este un ferment puternic în mişcarea intelectuală a Europei actuale şi va rămânea pentru totdeauna un model de claritate consecuentă, de înălţime a ideilor şi de cea mai frumoasă formă a prezentării lor.

Traducerea d-lui Cantacuzin este eminentă. Rareori o aşa însemnată lucrare filozofică a avut favoarea de a fi interpretată într-o limbă străină de un traducător a cărui ageră inteligenţă şi întinsă cultură generală să-1 fi pus în stare de a se identifica pană la acest grad cu toate amănuntele concepţiunii autorului său şi cu toată frumuseţa stilului lui.

Nu putem termina această scurtă anunţare bibliografică fără a zice un cuvânt de laudă pentru d. Socec, care a avut curagiul de-a lua asupră-şi această publicare în limba franceză şi a executat-o în stabilimentul său grafic într-un mod aşa de convenabil.

GR. H. GRANDEA: „MIOSOTUL"

Poesii, a patra ediţie

(Bucureşti, 1885)

GR. H. GRANDEA: „NOSTALGIA"

Poesii

(Bucureşti, 1885)

GR. H. GRANDEA: „FULGA SAU IDEAL ŞI REAL"

A opta ediţie

(Bucureşti, 1885)

Raport de dl. T. Maiorescu

D c/mnilor colegi,

Dintr-o notiţă biografică ce şi-a pus-o d-1 Grandea în noua ediţie (din 1885) a poeziilor d-sale, *Miosotul,* rezultă că aceste poezii au fost scrise pe când d-sa era în vârstă de la 15 la 20 de ani (între 1858 şi 1864; dl Grandea e născut la 1843).

De atunci în timp de peste 20 de ani dl Grandea nu mai publicase alte poezii. Dar în contra celor ce „bănuiau" că politica, l-ar fi absorbit cu totul, d-sa ne asigură că „nu dă politicei zilei decât timpul în care voieşte să se repauseze de celelalte studii şi lucrări", şi că „grămădeşte în sartarele lui", ca fiecare autor, „petre scumpe sau false" (Prefaţa din 1884).

Şi în adevăr la 1885 a mai publicat volumul de poezii *Nostalgia.*

Din aceasta dar se cuvine mai ales a fi judecat poetul. Căci cele dintâi încercări sunt prea din copilărie, şi autorul însuşi în prefaţa din 1884 vrea să dezarmeze critica mai serioasă prin următoarele cuvinte: „Critica ar fi pretenţioasă dacă ar căuta în aceste versuri ceea ce nu se află decât în fructele unei minţi coaptă prin vârstă, studiu şi esperienţă. Ea va avea ocazia să-şi arate ascuţimea condeiului asupra lucrărilor din o vârstă mai înaintată."

Deşi noi suntem de părere că nu ar fi „pretenţioasă" critica dacă ar cere ca orice lucrare publicată să fie fructul unei minţi coapte, ci că din contră este pretenţios autorul care se prezintă în public înainte ca mintea să-i fie coaptă, totuşi pentru judecarea scrierilor prezentate la concurs, trebuie să admitem rezerva făcută de însuşi autorul, şi ne vom ocupa dar mai ales de poeziile posterioare adunate în volumul *Nostalgia,* precum şi de novela *Fulga.*

Din aceste două cărţi supun apreţierii d-voastre următoarele citate, destul de numeroase pentru a vă putea forma convingerea asupra întregei valori literare a lucrărilor din cari sunt extrase.

Din *Nostalgia:*

Mi-au zis des amicii mei
Când eram copil ca ei:
— Cu voinţa ta de fer
Şi cu mândru-ţi caracter,
Vei fi Cromvel mai târziu.
Dragă, ei minţiau... o ştiu.
(pag. 13)

Eram strugur înainte,
Era?n june copt de minte;
De când însă te-am zărit,

Strugurul s-a stafidit,
Iară mintea mi-a perit.

(pag. 12)

Am scăpat acum dejug,
Jugul dulcelui amor;
Parcă ies dintr-un cosciug,
Zău, aşa respir uşor.

(pag. 20)

Toamna-i către fine. Vântul rece bate,
Scuturând din arbori frunzele uscate
Dar văzând cum ele se rotesc în vânt
Şi ca ploaie d-aur cad p-acest pământ
Cletinându-mi capul, zic cu întristare etc.

(pag- 23)

Fragidă ca crinul ce, scăldat de roă,
Dulce îlpoleie rumenele ziori,
Veselă ca plaiul când o bură-lplouă
Şi îi smălţuieşte viile culori,
Te-am văzut, copilă, pe aceste maluri,
In ăst cuib divin
Ce se oglindează în albastre valuri,
Ca-ntr-un cer senin.

(pag 28)

Iluzie plăcută! Dar când încerc pe liră
Să cânt ce simţ în mine, ce mintea mea admiră,
Atunci... atunci zvâd lira, *de ea fiind nedemn,*
Şi viselor ascunse îndată mă resemn.

(pag. 44)

Sufletu-ţi candid-şi închipuieşte
Tot frumuseţe, ca cel copil
Care se joacă şi plăsmuieşte,
Ca el întocmai îngeri d-argil.

Scumpe ilusii, fulger în care
Noi vedem cerul ce ne-am promis,
Vă cunosc preţul cât e de mare,
Azi când din sânu-mi voi v-aţi proscris!

Oh! facă cerul, scumpă copilă,
Ca în iluzii să zbori mereu...
Realitatea, monstru ce-mpilă,
Să nu te prinză în zborul tău.

(pag. 70)

Voioşi serbăm, Armido, a ta aniversară
Natura însă-i tristă şi plângerea-i amară
Răsună pântre pomii de frunză scuturaţi,
Ca gemătul în noapte al celor trepasaţi.

(pag 71)

FIICA LUI GELU

In castelul ce-şi răsfaţă
Fruntea veche pântre nori
Aţi văzutp-a lui teraţă
O fecioară uneori?

Ea e jună şi frumoasă.
E a lumei mândră stea,
E candidă şi duioasă...
O cunoaşteţi voi pe ea?

Degetele-i fugâtoare
Scot din harpa de eben
Sunete fermecătoare
Care-ncânt acel eden.

Ale mele seci cuvinte
De ce n-au putere, zău,

Să deştepte-n voi fierbinte
Dond care-lsimţ mereu.

(pag. 91)

Din *Fulga:*

„- Păcat de acest june! - esclama uneori o doamnă care păstrase din juneţea de odinioară numai cochetăria, şi pe lângă cari graţiile ar fi putut trece fără teamă că vor fi întunecate, - Păcat! - zicea ea, - îi plac mai mult zânele muntelui, arborii stâncelor, norii cerului, decât lumea. Este un sălbatec. N-are creştere. Cu toate că în faţa lui este dulce melancolie, dar sunt sigură că este un fiu de bădăran."

(pag. 6)

„Ochii-i erau arzători, buzele îi murmurau. Un fluture, lipindu-se de buzele ei, ar fi auzit-o şoptind: *unde o fi el acum?* Apoi întoarse ochii către monastire şi-i aţinti la fereastra vecină cu a ei. Nu văzu decât perdelele albe fâlfâind în vânt, pomii legănându-şi vârful şi suspină."

(pag. 9 şi 10)

„- Cum! esclamă Zoe - şi el a şters aceste versuri cari sunt atât de frumoase? Dacă-1 voi cunoaşte odată, o să-1 rog să mi le scrie *în album*'"

(pag. 11)

„Deodată Zoe se schimbă la faţă. Ea văzu un june care înainta încet şi cugetând. Ascunse hârtia în sân. Ochii lor se întâlniră, şi două scântei scăpărară deodată.

- Cine o fi? - se întrebă copila roşind şi tremurând. Ochii ei împăienjenaţi nu mai vedeau decât întunerec, şi în acel întunerec privirea tristă şi profundă a junelui.

- Cine o fi? - se întreba Fulga, urmând calea către monastire. Nu putea să-şi şteargă din minte acea figură de înger şi acea ochire care îi pătrunsese tot sufletul.

Noaptea veni. Luna se ridică pe umărul dealului şi lumină întinsa şi frumoasa vale a Argeşului. Lumea dormea. într-acelaşi timp două ferestre se deschiseră la monastire, două figuri se arătară.

- Cine o fi? - murmură Zoe, înclinându-şi fruntea pe mână.

- Cine o fi? - murmură Costin, ştergându-şi o lacrimă.

Şi ochii lor rătăciră mult timp peste vale. Apele scânteiau la lumina lunei şi a stelelor.

în acelaşi timp două suspine se îngânară cu freamătul frunzelor, cu cântecul greierilor, două voci şoptiră:

- Cine o fi?

Şi ferestrele se închiseră."

(pag. 12 şi 13)

„întinse braţele ca s-o strângă la sân, fantasma peri.

Costin se sculă cu fruntea udată de sudori. Lacrimi arzătoare îi şuruiau din ochi. Camera părea plină de parfumul ce esala părul fantasmei.

Rămase mult pe gânduri. Era turburat, trist şi voios; auzea în sufletul lui şuierăturile vijeliei, adierile îmbălsămite ale dimineţei, gugulirile voluptăţii sufleteşti; vedea seninul cerului, purpura zorilor, răsfrângându-se în cristalul apelor. îşi trudea mintea ca să înţeleagă acel mister.

- Să cred în farmece? - se întreba el cu ciudă, ştergându-se pe frunte. — Pentru ce copila de ieri nu-mi iese din minte? Ciudat!

Şi el ieşi din casă, doară va ieşi copila din inima lui!

Dar să nu ieşi, Zoe! Unde vei afla tu un templu mai sânt, mai luminos, mai plin cu armonie şi amor, decât inima lui Costin Fulga? Nu te îngrija dacă s-a supărat oarecum, pentru că nu înţelege ceea ce simte.

Pentru întâia oară simte voluptoasele torturi ale amorului. Şi tu tot asemenea, dulce copilă, tu care te zvârcoleşti cu neastâmpăr în patu-ţi virginal fără ca somnul să poată atinge genele-ţi lăcrămate.

Cele două ochiri ce v-aţi aruncat ieri au fost două fulgere; inima voastră a fost iasca care s-a aprins de acest foc ceresc. Toate apele pământului nu pot stinge ceea ce Dumnezeu aprinde."

(pag. 15-16)

„într-o speluncă sub poalele monastirei văzu pe Zoe. Era însoţită de Amalia.

Biata copilă avea aerul abătut. Şedea pe ţărmul unui izvor şi rupea flori dintr-un buchet pe cari le arunca în apă, apoi le urma cu ochii cum pluteau.

Costin nu cuteză a se apropia. Şi cu toate acestea cât de mult dorea să şază pe acel covor de iarbă lângă copilă, mai cu seamă că era un loc liber lângă dânsa."

(pag. 23)

„Vorbiră de poezie, de muzică, de pictură, de botanică, de astronomie, numai de amor nu cutezară nici un cuvânt.

A treia zi, Costin, într-un moment de răpire, o salută cu numele simplu:

- Zoe!

A patra zi el nu ieşi din casă, avu friguri. Zoe aflând, se închise şi srătu toată noaptea la fereastră.

A cincea zi se întâlniră.

El îi zise: - Zoe!

Ea îi zise: — Costin! şi-i întinse mâna pe care el o atinse cu buzele."

(pag. 27)

„Urianu este un nume care ascunde pe cel adevărat.

Nici că am putut face altmintrea, când cei mai mulţi din eroii noştri vieţuiesc încă.

Zoe vorbi părinţilor ei atâta despre întinsele cunoştinţe ale lui Costin Fulga în litere, ştiinţe şi arte, încât aceştia întinseră mâna junelui cu bunăvoinţă."

(pag. 29)

Aceste exemple pot întemeia părerea subscrisului că operele d-lui Grandea nu sunt din cele ce s-ar cuveni să fie premiate de Academia Română.

[RAPORT ASUPRA COLECŢIUNII DE ARII POPULARE PREZENTATE LA CONCURS DE D. VULPIAN]

Şedinţa din 5 aprilie [1886]

Domnilor membri,

La premiul statului de 5 000 lei, pentru cea mai bună colecţiune de arii poporale române, s-a prezentat numai dl. D. Vulpian cu o colecţiune în adevăr foarte bogată, din care s-au şi tipărit două volume, cuprinzând:

I. *250 jocuri de brâu.*

II. *481 Balade, Colinde, Doine, Idile.*

Iar voi. III cu *500 hore* este sub presă, ni s-au arătat foile de corectat şi dl. Vulpian asigură că va apărea în decursul lunei aprilie.

Colecţiunea cuprinde, prin urmare, *1231* melodii române.

Prima din cele 3 condiţii ale concursului (vezi *înştiinţarea,* lit. B., no. IV) e îndeplinită, ariile sunt aranjate pentru clavir; la voi. II, care cuprinde 481 melodii cântate din gură, este clavir şi voce, precum şi însemnarea cuvintelor sub note pentru primele strofe. Dl. Vulpian a mai prezentat în manuscript şi cuvintele pentru strofele următoare, adecă poezii întregi, care ar rămânea să se tipărească de d-sa în volum deosebit.

A 2-a şi a 3-a condiţie nu e încă îndeplinită în întreg. Printr-o petiţie dată astăzi, dl. Vulpian promite a le îndeplini mai târziu sub forma unei prefeţe mai întinse, care să însoţească publicarea d-sale.

Aşa fiind împrejurările şi având în vedere meritul acestei colecţiuni atât de bogate, comisiunea are onoare a vă propune următoarea rezoluţiune:

Academia Română, fără a voi să judece prin aceasta asupra valorii muzicale tehnice a colecţiunii d-lui D. Vulpian, îi decerne premiul Statului de 5 000 lei, din cari 2 500 să i se dea îndată, iar 2 500 după ce comisiunea va constata îndeplinirea şi celorlalte părţi din condiţiile concursului printr-un raport, de care va lua act Academia în sesiunea ordinară.

TIMOTEU CIPARIU

Una câte una dispar figurile marcante ale renaşterii noastre literare de pe la mijlocul acestui secol, renaştere la care au contribuit deopotrivă românii de dincolo şi de dincoace de Carpaţi. După Heliade, Bolintineanu, Barnuţiu, Papiu Ilarian, Ioan Maiorescu, C. Negruzzi, Pumnul, E. Hurmuzachi, Laurianu şi C A . Rosetti, românii au pierdut astăzi pe Timoteu Cipariu, încetat din viaţă la 22 august (3 septemvrie) în vârstă de 83 de ani.

Apreţiarea momentelor politice din lunga viaţă a prea activului şi eruditului bărbat nu intră în cadrul acestei reviste. Insă marea lui însemnătate pentru limbistica română a fost adeseori relevată în coloanele noastre, mai ales în epoca apogeului ei, când etimologismul ciparian ajunsese a se împlânta şi în Academia Română din Bucureşti şi a predomni la elaborarea dicţionarului academic de Laurianu şi Massim.

Deşi *Convorbirile literare* s-au pronunţat de la începutul lor în modul cel mai hotărât în contra sistemului etimologic în vorbirea şi scrierea română, întemeiat şi reprezentat de Cipariu, ele nu s-au abătut niciodată, nici în mijlocul celor mai vii discuţiuni de acum vreo douăzeci de ani, de la datoria de

a-şi exprima cea mai înaltă considerare pentru persoana eminentului adversar.

Lui Cipariu îi va rămânea meritul celei mai conştienţioase şi consecuente sistemizări a etimologismului în limba română, şi mişcarea literară şi ştiinţifică deşteptată prin scrierile sale principale:

Elemente de limba romana dupa dialecte si monumente vechi (Blaj, 1854),

Acte şi fragmente istorice bisericeşti (Blaj, 1855),

Chrestomatia sau analecte literare (Blaj, 1858),

Gramateca limbei romane, I. Analitica. II. Sintetica (Bucureşti, 1870, 1877),

a fost din cele mai roditoare pentru întreaga noastră dezvoltare intelectuală.

ALEXANDRU CIHAC

în timpul din urmă limbistică română a mai avut să sufere o pierdere însemnată prin moartea lui Alexandru Cihac, întâmplată la 29 iulie (10 august).

Distinsul filolog a fost pană acum şapte ani, când o boală grea i-a curmat orice putinţă de activitate literară, unul din colaboratorii revistei noastre, şi în mai multe rânduri *Convorbirile* au atras luarea-aminte a cetitorilor lor asupra valorii scrierilor lui Cihac. Lucrarea lui de căpetenie este: *Dictionnaire dEtymologie Daco-Romane,* partea I, *elements latins* (Francfort, 1870), partea II, mult mai voluminoasă, *elements slaves, magyars, turcs, grecs-moderne et albanais* (Francfort, 1879). Această a doua parte a fost premiată de Institutul de Franţa la concursul Volneydin 1880.

Dicţionarul lui Cihac a întâmpinat din partea majorităţii limbiştilor noştri cele mai vii critice. I s-a imputat mai ales o tendenţioasă slavizare în derivarea cuvintelor române. Nouă însă lucrarea lui Cihac nu ne-a făcut impresia unei tendinţe preconcepute, ci a unei curate convingeri ştienţifice. Că vor fi multe de îndreptat în această primă încercare completă a unei *Etimologii daco-romane,* edificate pe bazele ştiinţei moderne, nu este de tăgăduit. însă vorba cea veche: a critica a fost

uşor, dar a face mai bine se vede că a fost foarte greu, fiindcă **pană** acum nu s-a făcut.

Adevăratul monument al limbei române la sfârşitul secolului XIX va fi *Etymologicum Magfium Romaniae* al domnului Hăjdeu. Dar din această operă de cea mai mare valoare nu s-a terminat încă nici litera A, cele patru fascicule apărute, care formează tomul I, au ajuns **pană** la cuvântul *almaş*.

Este fără îndoială o dorinţă a întregei românimi culte de astăzi ca o soartă priincioasă să dea domnului Hăjdeu sănătatea şi tăria de suflet (căci fără cea mai mare tărie de suflet şi abnegaţiune nu se poate conduce o asemenea lucrare) pentru a-şi asigura realizarea vastei sale concepţiuni.

Dar şi atunci se va cuveni să păstrăm o aducere-aminte recunoscătoare pentru meritoasa operă a lui Alexandru Cihac.

I. POPESCU: „PSICHOLOGIA EMPIRICĂ"

(Ed. II, Sibiiu, 1887)

Raport de dl. T. Maiorescu

Domnilor colegi,

Asupra *Psichologiei empirice* a d-lui I. Popescu făcusem o dare de seamă într-o foaie literară, încă de la prima apariţiune a acelei cărţi.

Ediţia cea nouă cu îngrijire revăzută şi sporită, stilul pretutindeni corectat şi adaptat scopului, astfel încât observările critice ce mă crezusem dator a face în citata dare de seamă în contra unor amănunte din ediţia de la 1881 nu-şi mai au loc pentru noua ediţie din 1887.

Cartea d-lui Popescu este în esenţă o compilare din câţiva autori germani, ale căror scrieri psihologice sunt recunoscute de bune şi lăudate pentru claritatea lor metodică.

Dl. I. Popescu a cetit aceste scrieri cu luare-aminte, s-a pătruns de cuprinsul lor, 1-a contopit într-o lucrare aproape unitară, şi-1 expune acum şcolarilor români, alegând din autorii cetiţi, când pe unul, când pe altul, după cum îi pare mai clar în esplicarea deosebitelor fenomene sufleteşti.

Cele mai multe esemple date în text se refer la observaţiunea proprie, şi teoriile expuse caută a se mărgini la fenomenele psihice ce se pot controla prin experienţă.

Metoda expunerii d-lui Popescu este clară, împărţirea cărţii în secţiuni şi paragrafe precisă şi lesne de cuprins, stilul cam rece, dar bun prin cumpătarea sau sobrietatea sa.

Lucrarea d-lui Popescu este serioasă şi este menită a pune un fundament solid de cunoştinţe filozofice în capetele şcolarilor din liceele române.

Pe temeiul consideraţiilor de mai sus, părerea subsemnatului este că cartea d-lui Popescu merită să fie premiată.

DOUĂ POEZII POSTUME ALE LUI MIHAIL EMINESCU

Următoarele două poezii de Eminescu, scrise - pe cât se vede - în prima aruncătură a condeiului încă de pe la 1880, au rămas nerevăzute de poet. Pluralul „torţii" în loc de „torţe" în *Sonet* avea probabil să dispară; iar satira *Dalila,* dacă nu ar fi fost înlăturată ca o variantă a actualei satire IV din poeziile publicate în volum, ar fi primit poate o modificare radicală. Dar şi aşa cum le găsim astăzi, aceste două poezii cuprind versuri de-o unică frumuseţe şi nu pot lipsi din opera lui Eminescu.

M.

SONET

Orcâte stele ard în înălţime,
Orcâte unde aruncă-n faţă-i marea;
Cu-a lor lumină şi cu scânteiarea
Ce-or fi-nsemnând, ce vor — nu ştie nime.

Deci cum voieşti, tu poţi urma cărarea;
Fii bun şi mare, or pătat de crime;
Acelaş praf, aceeaş adâncime!
Iar moştenirea ta şi a tot: Uitarea!

Parcă mă văd murind: în umbra porții
Așteaptă cei ce vor să mă îngroape,
Aud cântări și văd lumini de torții.

O, umbră dulce, vino mai aproape -
Să si?ntplutind deasupră-mi geniul morții
Cu aripi negre, umede pleoape.

DALILA

Biblia ne povestește de Sa?nson, cum că muierea,
Când dormea, tăindu-i părid, i-a luat toată puterea
De l-au prins apoi dușmanii, l-au legat și i-au scos ochii,
Ca dovadă de ce suflet stă în pepții unei rochii...
Tinere ce plin de visuri urmărești vreo femee,
Pe când luna, scut de aur, strălucește prin alee
Și pătează umbra verde cu misterioase dungi,
Nu uita că doamna are minte scurtă, haine lungi.
Te îmbeți de feeria unui mândru vis de vară,
Care-n tine *se petrece... Ia întreab-o, bunăoară —*
O să-ți spuie de panglice, de volane și de mode.
Pe când inima ta bate ritmul sfânt al unei ode...
Când cochetă de-al tău umăr ți se razimă copila,
Dac-ai inimă și minte, te gândește la Dalila.

E frumoasă, se-nțelege; ca copii are haz,
Și când râde, face încă și gropițe în obraz,
Și gropițe face-n unghiul ucigaș ei sale guri
Și la degetele mânii și la orce-nchieturi;
Nu e mică, nu e mare, nu-i subțire, ci-mplinită
încît ai ce strânge-n brațe — numai bună de iubită;
Tot ce-ar zice i se cade, tot ce face-i sade bine
Și o prinde orce lucru, căci așa se și cuvine;
Dacă vorba-i e plăcută, și tăcerea-i încă place;
Vorba zice: „fugi încolo", *râsul zice:* „vino-ncoace!"
Umblă parcă amintindu-și vreun cântec, alintată,

Pare că i-ar fi tot a-lene și s-ar cere sărutată,
Și se-nalță din călcâie, să-ți ajungă păn-la gură
Dăruind cu-o sărutare acea tainică căldură
Ce n-o are decât numai sufletul unei femei...
Câtă fericire crezi tu c-ai găsi în brațul ei!
Te-ai însenină văzându-i rumenirea din obraji...
E cu toane, o crăiasă, iar tu tânăr ca un paj,
Și adânc privind în ochi-i, ți-ar părea cum că înveți
Cum viața preț să aibă și cum moartea s-aibă preț,
Și pătruns de-o bucurie și fermecătoare jale,
Ai vedea în ea crăiasă lumii gândurilor tale.
Așa că, închipvdndu-ți lăcrimoasele ei gene,
Ți-ar părea mai mândră decît Venus Anadyomene
Și în chaosul uitării, oricum orele alerge,
Ea din ce în ce mai dragă ți-ar cădea pe zi ce merge.

Ce iluzii! Nu-nțelegi tu din a ei căutătură
Că deprindere, grimasă este zâmbetidpe gură,
Că întreaga-i frumusețe e în lume de prisos,
Și că sufletul și-lperde fără de nici un folos?
In zadar boltita liră ce din șapte coarde sună
Tânguirea ta de moarte în cadențele-i adună;
In zadar în ochi avea-vei umbre mândre din povești,
Precum iarna se așează flori de gheață pe ferești
Când în inimă e vară; în zadar o rogi: „consacră-mi
Creștetul cu-ale lui gânduri, să-l sfințesc cu-a mele lacrămi!"

Ea nici poate să-nțeleagă că nu tu *o vreai... că-n tine*
E un demon ce-nsetează după didcele-i lumine,
C-acel demon plânge, râde, neputând s-auză plânsu-și,
Că o vrea spre a se-nțelege în sfârșit pe sine însuși,
Că se zbate ca un scidptor fără brațe care geme,
Ca un maistru ce-asurzește în momentele supreme
Pân-a nu ajunge-n cidmea dulcei muzice de sfere
Ce-o aude că se naște din rotire și cădere,
Că el nu-i cere drept jertfă, pe-un altar înalt să moară,

Precum în vechimea sfântă se junghiau odinioară
Virginele ce statură sculptorilor de modele,
Când tăiau în marmor chipul unei zâne după ele;
S-ar pricepe acel demon... s-ar renaşte
Mistuit de focul propriu, el atunci s-ar recunoaşte
Şi, pătruns de-ale lui patimi şi de amoru-i cu nesaţiu,
El ar frânge-n vers adonic limba lui ca şi Horaţiu,
Ar atrage-n visu-i mândru a izvoarelor murmururi,
Umbra umedă din codri, stelele ce ard de-a pururi,
Şi-n acel moment de taină, când s-ar crede că-i ferice,
Poate-ar învia în ochiu-i ochiul lumei cei antice
Şi cu patimă adâncă ar privi-o s-o adore,
De la ochii ei cei tineri mântuirera s-o implore,
Ar voi în a lui braţe să o ţină-n veci de veci;
Desgheţând cu sărutarea-i raza ochilor ei reci;
Căci depeatră de-ar fi, încă s-o încălzi de-atât amor,
Când, căzându-i în genunche, i-ar vorbi tânguitor,
Fericirea înecându-l, el ar sta sâ-nebunească
Ca-n furtuna lui de patimi şi mai mult să o iubească.

Cu zâmbiri de curtizană şi cu ochi bisericoşi,
S-ar preface că pricepe. Măgulite toate sunt
De-a fi umbra frumuseţii cei eterne pe pământ.
O femeie între flori zi-i şi o floare-ntre femei,
Ş-o să-i placă. Dar o pune să aleagă între trei
Ce-o înconjoară-, toţi zicând că o iubesc - cât de naivă,
Vei vedea că deodată ea devine pozitivă.
Şi când dama cochetează cu privirile-i galante,
împărţind ale ei vorbe între-un crai bătrân şi-un fante,
Nu-i minune ca simţirea-i să se poată înşela,
Să confunde-un crai de pică cu un crai de ?nahala;
Căci cu dorul tău demonic va vorbi călugăreşte,
Pe când craiul cel de pică de s-arată, peptu-i creşte,
Ochiul îngheţat i-l umplu gânduri negre de amor
Şi deodată e vioaie, stă picior peste picior,
Ş-acel sec, în judecata-i, e cu duh şi e frumos...

A visa că adevărul sau alt lucru de prisos
E în stare ca să schimbe în natur-un fir de păr
Este piedica eternă ce-o punem la adevăr.

Aşadar, când plin de visuri urmăreşti vreo femee,
Pe când luna, scut de aur, străluceşte prin alee
Şi pătează umbra verde cu fantasticele-i dungi,
Nu tata că doamna are minte scurtă, haine lungi.
Te îmbeţi de feeria unui mândru vis de vară,
Care-n tine se petrece... Ia întreab-o, bunăoară,
Ş-o să-ţi spuie de panglice, de volane şi de mode,
Pe când inima ta bate-n ritmul sfânt al unei ode...
Când vezi piatra ce nu simte nici durerea şi nici mila,
De ai inimă şi minte, feri în lăturie: e Dalila!

M. Eminescu

C. DIMITRESCU: „QUATUORS POUR 2 VIOLONS, ALTO ET VIOLONCELL"

No. 1-5, Leipzig

Proces-verbal încheiat de d-nii T. Maiorescu şi Ed. Wachmann

Subscrişii, fiind însărcinaţi de Academia Română a ne da avizul asupra compunerilor muzicale intitulate *Quatuors pour deux violons, alto et violoncell* de dl C. Dimitrescu, am ascultat esecutarea acestor quartete, şi anume a quartetului nr. 1, opus 21 în sol major, no. 2, opus 26 în re minor, no. 3, opus 33 în si bemol major, no. 4, opus 38 în sol minor, no. 5, opus 42 în fa major, şi avem onoare a comunica onorab. Academie Română următorul aviz al nostru.

Având în vedere că aceste compuneri ale d-lui C. Dimitrescu sunt lucrări de merit;

Având în vedere că, în genere vorbind, aşa-numita muzică de cameră, din care fac parte şi quartetele instrumentale în cestie este din cele mai serioase şi mai rafinate compoziţii muzicale;

Considerând, în fine, că lucrările d-lui C. Dimitrescu sunt primele quartete ale unui compozitor român:

Suntem de părere că dl C. Dimitrescu merită să fie premiat pentru quartetele d-sale prezentate la concurs.

Observăm că dl J. A. Cantacuzino, numit împreună cu noi membru al acestei Comisiuni de cercetare, nu a putut lua parte la întrunirile noastre din cauză de boală.

Făcută astăzi 13 (25) martie 1890.

IOAN POPOVICI

Din Lugoş, primim următoarea înştiinţare:

„Românii din Lugoş, plini de întristare, anunţă trecerea din viaţă a tânărului

IOAN (NIŢĂ) POPOVICI

activ pe terenul literar şi jurnalistic, întâmplată duminecă în 10 septemvrie st.n.a.c, la 4 ore d.a., după împărtăşirea cu sfintele taine. Cruda moarte în etate de 24 de ani şi după un morb greu a răpit din mijlocul nostru pe acest tânăr plin de speranţă.

înmormântarea defuncrului se va sevârşi marţi, în 12 septemvrie st. n.a.c, la 3 ore d.a., după ritul gr.or. în cimitirul român din Lugoş.

Fie-i ţărâna uşoară şi memoria eternă!

Lugoş, în 10 septemvrie 1893 sr.n."

Cetitorii *Convorbirilor* vor simţi pierderea ce a suferit-o literatura română prin încetarea din viaţă a tânărului autor. Sosit de-abia de câteva luni în mijlocul nostru, Ioan Popovici, prin blândeţea caracterului său, prin o adâncă simţire a frumosului şi iubire a adevărului, îşi câştigase simpatiile tutulor cunoscuţilor şi prietenia unora din ei.

Slab de constituţie, suferind de o hipertrofie a inimei şi totuşi lucrând fără preget, se dusese peste vară acasă în Banat pentru a-şi trece cel din urmă examen la institutul teologic de-acolo. înăsprirea boalei 1-a silit să-şi întrerupă studiile, câteva

săptămâni petrecute la Tuşnad nu l-au restabilit, şi în 29 august (10 septemvrie) s-a stins.

Cele două novele ale lui „din viaţa meseriaşilor bănăţeni", publicate în *Convorbirile* de la fevruarie şi de la iulie 1893, poeziile lui, care împodobesc numărul de faţă şi câteva numere anterioare ale revistei noastre, rămân dovada unui mare talent literar. Puternica intuiţie originală, din care sunt izvorâte, conformitatea expresiilor şi acea măsură şi tonalitate egală, care se găsesc aşa de rar în scrierile române, sunt semnul celui chemat şi celui ales.

Cine a fost de faţă în acea seară de 16 ianuarie - nici anul nu s-a împlinit de-atunci! - când nou-venitul, într-un cerc intim de iubitori ai literaturii, ne-a cetit cu glasul său cumpătat novela *în lume,* cine s-a simţit încălzit de emoţiunea crescândă ce o deştepta simpla şi frumoasa povestire şi de raza ochilor albaştri ce înviau faţa străvezie a autorului va păstra pentru toată viaţa amintirea unei apariţiuni care - în scurta ei trecere prin lumina vieţei - a întărit încrederea în viitorul unui neam producător de asemenea talente.

ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1892-1893 CU DATE ISTORICE ŞI STATISTICE ASUPRA ANILOR ANTERIORI

de

Titu Maiorescu,

rectorul Universităţii

[CUVÂNT ÎNAINTE]

Legea asupra Instrucţiunii în art. 298 prescrie: „La finele fiecărui an şcolar, rectorul va face către ministru un raport despre starea generala a Universităţii'.

Această prescriere nu s-a pus în lucrare până acum. încă în 1869 ministerul cere un asemenea raport: însă rectorul de atunci, G. Costaforu, răspunde la 20 ianuarie 1870 că „ Universitatea, fiind de curând înfiinţată, n-a dat încă rezultate evidente'.

Dar după 29 de ani ai existenţei sale oficiale va fi venit timpul ca Universitatea din Bucureşti să prezente, sub formă de anuar, o dare de samă „despre starea generală " în care se află — dare de samă cerută de buna regulă administrativă chiar în afară de prescrierea formală a legii.

Publicânduse în fine cel dintâi anuar al Universităţii noastre, el a trebuit să cuprindă, pe lângă datele relative la anul şcolar 1892—1893, şi notiţe istorice şi statistice asupra epocei de mai nainte.

Rectorul Universităţii
T. Maiorescu

4 iulie 1893

DATE ISTORICE ŞI STATISTICE DE LA ÎNFIINŢAREA UNIVERSITĂŢII PANĂ LA OCTOMVRIE 1892

Universitatea din Bucureşti este înfiinţată prin Decretul no. 765 din 4/16 iulie 1864, dat de domnitorul Principatelor Unite Alexandru Ioan I (Cuza), fiind ministru al învăţământului Public şi al Cultelor Dimitrie Bolintineanu.

Iacă textul acestui Decret din *Monitorul oficial,* no. 149 din 7/19 iulie 1864:

„ALEXANDRU IOAN I,

Cu mila lui Dumnezeu şi voinţa naţională Domn Principatelor Unite Române;

La toţi de fată si viitori sănătate:

Asupra raportului ministrului nostru secretar de stat la Departamentul învăţământului Public şi al Cultelor, sub no. 21133;

Am decretat şi decretăm:

Art. I. Facultăţile din Bucureşti unite împreună vor purta numele de: *Universitatea din Bucureşti.*

Art. II. Profesorii facultăţilor se vor aduna împreună şi vor alege pe rectorul Universităţii.

Art. III. Profesorii fiecărei facultăţi în parte vor alege pe decanul facultăţii respective.

Art. IV şi cel din urmă. Ministrul nostru secretar la Departamentul învăţământului Public şi al Cultelor este însărcinat cu executarea ordonanţei de faţă.

Datu-s-au în domneasca noastră Capitală Bucureşti, în anul mântuirii 1864, iar al domniei noastre al şaselea.

Alexandru Ioan

Ministru secretar de stat la Departamentul
învăţământului Public şi al Cultelor,

D. Bolintineanu

Nr. 765."

Universitatea din Iaşi se înfiinţase cu 4 ani mai nainte, la 26 octomvrie 1860, sub acelaş domnitor, după propunerea ministrului Mihail Kogălniceanu.

Prin Legea asupra Instrucţiunii, promulgată la 25 noiemvrie 1864, se menţin Universităţile astfel înfiinţate şi se începe organizarea lor administrativă şi didactică.

„Fireşte că şi cu mult înainte de 1864 se predau în Bucureşti unele cursuri izolate de învăţământ superior. Relaţiuni amănunţite asupra întregei dezvoltări a învăţământului nostru public se cuprind în *Istoria şcoalelor de la 1800-1864* de d. V. A. Urechiă, profesor de Istoria românilor la Universitate.

Noi ne mărginim aici a menţiona câteva date menite a lega însăş înfiinţarea Universităţii cu epoca imediat precedentă.

După ce Gheorghe Lazăr, din Avrigul Transilvaniei, ajutat şi apoi continuat de şcolarul său Ioan Eliade Rădulescu, începe (1816 până la martie 1821) în vechea şcoală de la Sf. Sava învăţământul românesc naţional, în accepţiunea modernă a cuvântului (tot la 1816 se înfiinţează prima catedră de drept, ocupată de marele clucer Nestor), şi, după o întrerupere de zece ani a şcoalelor, aflăm la 1831 pe Petrache Poenaru însărcinat cu reinstalarea şcoalei la Sf. Sava (în locul

ocupat astăzi de edificiul Universităţii) şi vedem la 1832 un program de studii, aprobat de eforii Barbu D. Ştirbei, Ştefan Bălăceanu şi Alexandru Filipescu (Vulpe), în care se cuprind şi cursuri de învăţă-mânt superior: dreptul roman predat de Constantin Moroiu, dreptul civil românesc (Ştefan Pherekyde), dreptul comercial (Alecu Racoviţă). La aceste se adaugă în anii următori până la 1847 între altele: dreptul criminal şi procedura sau «dreptul judecătoresc», predate de Constantin Brăiloiu. în anul şcolar 1845 - 1846 numărul studenţilor la roate aceste cursuri superioare este de 36.

După o nouă întrerupere de 3 ani, în urma revoluţiei de la 1848, Domnitorul Barbu D. Ştirbei redeschide şcoalele şi înfiinţează o şcoală de poduri şi şosele pentru ingineri-conductori.

însă în anul şcolar 1857-1858, după raportul directorului Eforiei şcoalelor George Costaforu, se predau la Sf. Sava, în afară de cele 8 clase gimnaziale, numai următoarele cursuri superioare: «Cursul de legi», anul I: dreptul roman - profesor C. Bozianu, anul III: dreptul comercial - profesor B. Boerescu, şi «Cursul de inginerie civilă», anul I: mecanica şi geometria analitică - profesor Em. Constantinescu, geometria descriptivă - profesor Al. Orăscu; anul II: principii de arhitectură - profesor Al. Orăscu; mecanica - profesor Em. Constantinescu; aplicarea geometriei descriptive - profesor Gr. Joranu. La cursurile juridice urmează 15 studenţi, la cele de inginerie 16.

în anul şcolar următor, 1858-1859, după raportul directorului şcoalelor Vasilie Boerescu, sunt la «Ingineria civilă» numai doi profesori, Em. Constantinescu şi Al. Orăscu, cu 7 studenţi.

în 1859-1860 (raportul directorului şcoalelor Ioan Maiorescu) «Instrucţiunea superioară» are la «Ingineria civilă» 3 profesori, dar studenţii au trecut toţi la Şcoala de silvicultură şi de mine; «Facultatea de drept» are 4 profesori şi 42 de «auditori».

în 1861-1862 (raportul directorului şcoalelor Ioan Zalomir), Facultatea «de drepturi» are 5 profesori şi 37 srudenţi, «Ingineria civilă» are numai 2 profesori şi 10 studenţi.

Programul cursurilor şi profesorii întregului învăţămînt superior în anul şcolar 1863-1864, imediat precedenr înfiinţării Universităţii de la 4 iulie 1864, se vede dintr-o adresă a primului rector G. Costaforu, trimisă Ministerului asupra cererii sale în 19 noiembrie 1864:

«Facultatea de Drepturi

Programul cursurilor pe anul scolastic 1863-4

Obiectele	Zilele	Orele	Domnii profesori
AnulI			
Dreptul roman	M.J.S.	**8-972**	Constantin Bosianu
Dreprul civil	L.M.V.	**8-972**	Arisride Pascal
Anul II			
Dreptul roman	M.J.S.	**8-972**	provizoriu: C. Bacaloglu
Dreptul civil	L.M.V.	8-**9^**	Constantin Boerescu
Dreptul penal Procedura dreptului civil	M.J.S.	**9^**-11	George Costaforu
Semestrul II	L.M.V.	**972**-11	P. Vioreanu
Anul III			
Dreprul civil român	L.M.V.	**8-9V2**	G. Costaforu
Dreptul comercial	L.M.V.	**972**-1072	V. Boerescu
Administraţia Sem.I	M.J.S.	**8-972**	P. Vioreanu
Economia politică	M.J.S.	**972**-11	provizoriu: Al. Vericeanu

Cursurile se vor începe la 15 octomvrie a.c. şi se vor termina în iuliu 1864, conf. art. 193 din Reg. scolastic.

(ş) Decan C. *Bosianu.*»

«Programa

Şcoalei superioare de litere cu distribuţiunea orelor pe anul scolastic 1863-1864

Zilele	Obiectele 10-11	Profesorii	Obiectele 9-10	Profesorii
Luni	Istoria filozof.	I. Zalomit	Istoria literat.	A.T. Laurian
Marţi	Istoria univ.	A. Florian	Istoria Rom.	I. Maiorescu
Mere.	Istoria filozof	I. Zalomit	Istoria literat.	A.T. Laurian
Joi	Istoria univ.	A. Florian	Istoria Rom.	I. Maiorescu
Vineri	Istoria filozof	I. Zalomit	Istoria literat.	A.T. Laurian
Sâmb.	Istoria univ.	A. Florian	Istoria Rom.	I. Maiorescu

Consiliul superior de Instrucţiune Publică:
(ss) Aron Florian, P. Poenaru, A. Treb. Laurian, Davila, I. Zalomit

Lecţiunile încep luni în 2 decemvrie 1863, la orele indicate în program. Concursul aspiranţilor la stipendii se face marţi 3 decemvrie la 12 ore.

Directorele Şcoalei de Litere (s) *A. Treb. Laurian.»*

«Programa

învăţăturilor ce au a se ţine la Şcoala Superioară de Ştiinţe în anul 1863-1864

Zilele	Ora 8-9^2	Profes.	9/2-11	Profes.	2-3fc	Profes.
Luni	Geom. descr.	A. Orăscu	Calcul difer.	Fălcoianu	Desemn	
Marţi	Istoria nat.	C. Ferrerati	Fizica 2-3'/2	Bacaloglu	Geom. an. 9'/2-11	Petrescu
Mere.	Geom. descr.	A. Orăscu	Calcul difer.	Fălcoianu	Desemn	
Joi	Istoria nat.	C. Ferrerati	Fizica	Bacaloglu	Geom. anal.	Petrescu
Vineri	Geom. descr.	A. Orăscu	2-3/2 Calcul difer.	Fălcoianu	Desemn	
Sâmb.	Istoria nat.	C. Ferrerati	Fizica 2-3!^	Bacaloglu	Geom. an. 5M-11	Petrescu

Membrii Consiliului Superior de Instrucţiune:
(ss) *Aron Florian, I. Zalomit, P. Poenaru, G Costaforu, Dr. Davila, A. Treb. Laurian.* (s) Decan: *Al. Orăscu.»*

La 21 octomvrie 1864 rectorul G. Costaforu înaintează Ministerului Justiţiei, al Cultelor şi al Instrucţiunii Publice cel dintâi stat de prezenţă al profesorilor nou-înfiinţatei Universităţi.

Acest stat cuprinde pe luna octomvrie 1864 funcţionarea şi salariele următorilor profesori ai celor trei facultăţi pe atunci existente:

Facidtatea de Drept în octombrie 1864

			Pe lună L.v. L.n. (franci)
Constantin Bosianu,	dreptul	roman	2000 = 740.75
George Costaforu,	"	civil	2000 = 740.75
Vasile Boerescu,	»	comercial	1250 = 463. -
Dimitrie Paul Vioreanu,	»	administ.	1250 = 463.-
Constantin Boerescu,	"	civil	1050 = 388.-
Aristid Pascal,	»	civil	1050 = 388.-
George Danielopol,	»	penal	1050 = 388.-
Alexandru Vericeanu,	economia politică		1050 = 388.-

în decemvrie 1864, d. Danielopol trece profesor la a doua catedră de dreptul roman, iar în locul d-sale se numeşte

profesor de dreptul penal d. George Cantili, amândoi cu 1050 lei vechi (388 franci) pe lună.

Facultatea de Ştiinţe în octomvrie 1864

		Pe lună L.v. L.n. (franci)
Alexandru Orăscu,	geometria descriptivă	2000 = 740 75
Dimitrie Petrescu,	geometria analitică şi astronomia	1050 = 388 -
Emanoil Bacaloglo,	fizica	1050 = 388 -
Alexe Marin,	chimie (numit 17 nov. 1864)	2000 = 740 75
C. Ferrerati,	istoria naturală (cu contract) înlocuit în noiemvrie 1864 prin	800 = 295 63
Constantin Esarcu		1500 = 555 -
Grigore Ştefănescu,	geologia şi mineralogia (numit 18 noiemvrie 1864, în buget de la ianuarie 1865)	1500 = 555 -

Facultatea de Litere şi Filozofie în octomvrie 1864

		Pe lună L.v. L.n. (franci)
Aug. Treb. Laurian,	limba latină	2000 = 740 75
Aron Florian,	istoria universală	2000 = 740 75
Ioan Zalomit,	istoria filozofiei	2000 = 740 75
Ulysse de Marcillac,	literatura franceză	1250 = 463 -
Catedra de istoria românilor, vacantă prin încetarea din viaţă a lui Ioan Maiorescu (5 septemvrie 1864), este ocupată în noiemvrie 1864 de d. Vasilie Alexandrescu-Urechiă, fost profesor la Universitatea din Iaşi, adăogându-i-se şi literatura română		1250 : 463 -
Epaminonda Francudi,	literatura elină (numit 14 noiemvrie 1864)	1050 = 388 -

în fevruarie 1865 se proclamă la noua Universitate cel dintâi licenţiat în drept, Ştefan M. Şoimescu. Al doilea licenţiat este d. Gr. Păucescu, al treilea Emanoil Protopopescu (din septemvrie şi octomvrie 1866).

în septemvrie 1868 se proclamă cei dintâi 3 licenţiaţi ai Facultăţii de litere, şi anume Dimitrie A. Laurian, C. Leonardescu şi Mih. Strajan. Tot în anul şcolar 1868-1869 ies cei dintîi 3 licenţiaţi de la Facultatea de ştiinţe: Christea Popescu, Gr. A. Demetrescu şi Floru Dianu.

1869, noiemvrie 12, este invitat doctorul Nicolae Turnescu, care se numeşte provizoriu şi decan, să se întrunească cu profesorii Carol Davila, Gheorghe Polizu, Ştefan Capsa, Alexandru Marcovici, George Alexianu şi Mihail Obedenaru Gheorghiade spre a organiza Facultatea de medicină. în decemvrie acelaş an se numesc pe lângă aceştia doctorii Iulius Tedori, Petru Protici, George Atanasovici, Mihail Severin şi Iacob Felix profesori la noua facultate. în ianuarie 1870 li se adaugă dr. Zaharia Petrescu.

1869, decemvrie 14. Inaugurarea palatului terminat al Universităţii.

1875, ianuarie 21, se dau cele dintâi diplome de doctori ai Facultăţii de medicină clin Bucureşti d-lor Cornelius Bucholzer şi Friedrich Schmidt în urma examenelor depuse în noiemvrie 1873. Al treilea doctor al acestei facultăţi este Ioan Stavroff, mai 1874.

1874, mai 7. Profesorul dr. Brândză este permutat de la Universitatea din Iaşi la cea din Bucureşti pentru catedra de fiziologie, zoologie şi botanică.

în octomvrie 1874, după invitarea ministerului, încep la Universitate cursurile libere ale d-lor Teodor Rosetti (ştiinţa de stat), Alexandru Odobescu (archeologie), Bogdan P. Hasdeu (filologia comparată) şi Teodor Nica (finanţe) şi se continuă în decursul anului şcolar 1874-1875. în acelaş timp ministrul T. Maiorescu ţine prelegeri libere de psihologie.

De la aprilie 1880 se recunoaşte doctorilor Ştefan Măcescu, Ioan Grecescu şi Nicolae Măldărescu titlul de profesori universitari, trecându-se de la Şcoala de farmacie la Facultatea de medicină.

1880, noiemvrie. Profesorul Alexandru C. Şendrea este transferat de la Universitatea din Iaşi la cea din Bucureşti pentru catedra de procedură civilă. Asemenea profesorii Nicolae Quintescu (mai 1881) pentru catedra de literatură latină, Ursian Valerian (iunie 1883) pentru dreptul natural şi internaţional, Iacob C. Negruzzi (ianuarie 1885) pentru dreptul comercial, Constantin D. Dimitrescu (noiemvrie 1885) pentru istoria filozofiei şi etica, şi George G. Tocilescu (aprilie 1889) pentru procedura civilă.

1884, octomvrie 10. Ministrul G. Chiţu cheamă la catedra nou-înfiinţată de logică şi de istoria filozofiei contimporane la Facultatea de litere şi filozofie pe profesorul Titu Maiorescu, revocând „ca luată în afară de prescripţiunile legii şi în mod cu totul neregulat" deciziunea fostului ministru general Tell din 25 noiemvrie 1871, prin care numitul profesor definitiv de la Universitatea din Iaşi fusese considerat ca demisionat, fiindcă şezuse peste o lună de zile la Bucureşti ca deputat în Adunarea legislativă, iar congediul cerut pentru aceasta şi suplinitorul propus i se refuzaseră.

1884, noiemvrie 4. Deschiderea solemnă a Facultăţii de teologie, înfiinţată prin deciziune ministerială la începutul lui octomvrie 1884 cu profesorii suplinitori arhiereii Enăceanu şi Timus şi doctorul în teologie N. Nitzulescu, cărora li se adaugă în 1888 părintele Simion Popescu. Legea din 3 iulie 1890 consfinţeşte crearea Facultăţii de teologie, şi prin Decretul regal no. 267 din 28 ianuarie 1892 se recunosc profesori cu titlul provizoriu la această facultate dd. Gherasim Timus, Ioan Cornoiu, Constantin Erbiceanu, Pimen Georgescu, Alexandru Mironescu, Badea Cireşanu, Dragomir Dimitrescu, mai pe urmă şi d. Nicolae Nitzulescu.

1887, martie 5. Promulgarea legii speciale prin care doctorii George Assaky, Victor Babeş şi Nicolae Kalinderu se numesc profesori de clinică chirurgicală, de patologie experimentală, de bacteriologie şi de clinică medicală la Facultatea de medicină.

1889, octomvrie, se proclamă cei dintâi doi licenţiaţi ai Facultăţii de teologie, Ioan Popescu şi George G. Vântu, în martie 1890, al treilea, Dimitrie Boroianu.

Lista rectorilor

Universităţii din Bucureşti

1. George Costaforu (1864 - 2 martie 1871).
2. Vasile Boerescu (martie 1871 - mai 1871).
3. Ioan Zalomit (mai 1871-1 mai 1885).
4. Alexandru Orăscu (mai 1885 - octomvrie 1892).
5. Titu Maiorescu (de la 1 noiemvrie 1892).

Lista decanilor

I. Decanii Facultăţii de Drept

1. Constantin Bosianu (noiemvrie 1865 - mai 1872).
2. George Costaforu (mai 1872 - octomvrie 1873).
3. Vasilie Boerescu (de la 3 dec. 1880)

77. Decanii Facultăţii de Litere şi Filozofie

1. August Treboniu Laurian (noiemvr. 1865 - apr. 1882)
2. Bogdan Petriceicu Hasdeu (apr. 1882 - apr. 1885)
3. Epaminonda Francudi (de la 26 apr. 1885).

III. Decanii Facultăţii de Ştiinţe

1. Alexandru Orăscu (noemvr. 1865 - dec. 1870).
2. Alexe Marin (dec. 1870 - ian. 1890).
3. Dimitrie Petrescu (de la 23 ian. 1890).

IV. Decanii Facultăţii de Medicină

1. Dr. Nicolae Turnescu, numit provizoriu decan la 12 noiemvrie 1869.

2. Dr. George Polizu (22 dec. 1869 - apr. 1880).

3. Dr. Mihail Severin (apr. 1880 - dec. 1883).

4. Dr. Iacob Felix (dec. 1883 - dec. 1887).

5. Dr. Grigorie Râmniceanu (de la 8 dec. 1887).

V. Decanii Facultăţii de Teologie

După ocuparea provizorie a decanatului în decursul lunei octomvrie 1884, se aleg decani:

1. Archiereul Ghenadie Enăceanu (4 noiemvrie 1884 - fev. 1887).

2. Archiereul Gherasim Timus Piteşteanu (fev. 1887 - fev. 1893).

3. N. Nitzulescu, dr. în teologie (de la 20 fev. 1893).

Foştii profesori
ai Universităţii din Bucureşti
(de la înfiinţarea ei în 4 iulie 1864)

La Facultatera de Drept

Boerescu Vasilie t 18 noiem. 1883.

Bosianu Constantin f 21 mart. 1882.

Costaforu George t 28 noiem.'1876.

Şendrea Alexandru C. t 24 mart. 1890.

Vioreanu Paul t 24 oct. 1881.

La Facultatea de Litere şi Filozofie

Cernătescu Petru t 21 iulie 1892.

FlorianAron t 12 iulie 1887.

Laurian August Treb. f 25 fevr. 1881.

Maiorescu Ioan f 5 sept. 1864.

Marcillac Ullysse de t 1877.

Răceanu Constantin a fost profesor de pedagogie şi estetică de la apr. pană la dec. 1866.

Zalomit Ioan t 1 mai 1885.

La Facultatea de Ştiinţe

Anghelescu Ilie, profesor de matematice şi mecanica raţională pană la 18 fevr. 1866, mai înlocuieşte la geometria descriptivă pe d. Alexandru Orăscu de la 5 dec. 1870 la 22 mart. 1871.

Bacaloglu Emanoil t 30 august 1891.

Esarcu Constantin, profesor de zoologie şi botanică de la 22 noiem. 1864 la 15 dec. 1873.

Falcoianu Ioan, profesor de matematice şi mecanica raţională de la 19 fevr. 1866 la 30 iunie 1868.

Ferrerati C, profesor de istoria naturală cu contract pană la 21 noiem. 1864.

La Facultatea de Medicină

Atanasovici George t 26 fevr. 1892.

Boicescu Alexandru t 22 fevr. 1893.

Capsa Ştefan t 12 ian. 1885.

DavilaCarol t 26 aug. 1884.

Măcescu Ştefan t 24 noiem. 1884.

Marcovici Alexandru t 5 ian. 1886.

Obedenaru Gheorghiad Mihail t 9 iulie 1885.

Polizu George t 18 oct. 1886.

Protici Petru t

Sergiu Dimitrie t 9 noiem. 1891.

Severin Emanoil t 6 sept. 1893.

Turnescu Nicolae t 8 oct. 1890.

Vlădescu Vasilie Ioan t 6 fevr. 1883.

Velleanu Ştefan t 1 niai 1886.

Frecuentarea Universităţii din Bucureşti

de la înfiinţarea ei[1]

Numărul studenţilor nou înscrişi *în* ***fiecare*** *an şcolar*

LA FACULTATEA

anul şcolar	de drept	de litere	de ştiinţe	de teologie
1864-65	90	21	12	
1865-66	13	12	12	
1866-67	30	7	15	
1867-68	31	18	9	–
1868-69	20	11	9	
1869-70	48	10	17	–
1870-71	44	8	11	–
1871-72	61	16	18	
1872-73	82	7	12	
1873-74	64	6	13	
1874-75	41	12	10	
1875-76	70	12	19	–
1876-77	65	13	25	–
1877-78	57	3	7	–
1878-79	36	9	21	–
1879-80	61	21	31	–
1880-81	73	39	29	–
1881-82	42	18	20	–
1882-83	66	39	44	–
1883-84	52	28	45	–
1884-85	76	27	57	41
1885-86	83	42	45	15

[1] Cifrele cuprinse în listele de frecuenţă ce urmează sunt extrase şi controlate din registrele Universităţii. Alte cifre de frecuenţă ce au fost publicate, d.e., cu ocazia serbării jubileului universitar de 25 ani, şi care difer de cele cuprinse aici, sunt eronate.

anul şcolar	de drept	de litere	de ştiinţe	de teologie
1886-87	51	50	41	15
1887-88	70	51	67	29
1888-89	115	81	67	14
1889-90	96	87	50	25
1890-91	101	95	66	35
1891-92	196	169	76	23
1892-93	195	171	184	17

Numărul tutulor *studenţilor Facultăţii de Medicină în* ***fiecare*** *an şcolar*^

Anul şcolar	No. total de<
1869-70	111
1870-71	160
1871-72	125
1872-73	124
1873-74	139
1874-75	108
1875-76	132
1876-77	137
1877-78	95
1878-79	81
1879-80	152
1880-81	113
1881-82	178
1882-83	269
1883-84	251
1884-85	249

[1] Pe când în tabela precedentă este trecută la celelalte facultăţi numărul studenţilor *nou* înscrişi în fiecare an, la Facultatea de Medicină, după organizarea ei specială, se constată din registrele ei de inscripţii şi este trecut în tabela aceasta pentru fiecare an şcolar numărul *total* al studenţilor din cei 5 ani de studii reglementare prescrise ia acea facultate.

1885-86	219
1886-87	209
1887-88	206
1888-89	182
1889-90	163
1890-91	172
1891-92	202
1892-93	262

Numărul licențiaților și doctorilor Universității din București

Din anul școlar	FACULTATEA						Școala de farmacie
	de drept	de litere	de științe	de medicină		de teologie	
	Licențiați			licențiați	doctori	Licențiați	
1865-66	1	–	–				
1866-67	2	–	–	–	–	–	
1867-68	5	–	–	–	–	–	
1868-69	10	4	3	–	–	–	–
1869-70	4	–	–		–	–	–
1870-71	10	1	1	1	–	–	–
1871-72	6	–	–	–	–	–	–
1872-73	13	–	–	2	–	–	–
1873-74	1	1	2	–	6	–	
1874-75	16	–	1	1	9	–	–
1875-76	10	1	–	–	11	–	–
1876-77	24	3	–	1	12	• –	–

[1] De la a. şc. 1885 - 1886 nu se mai admit la Facultatea de Medicină decât bacalaureaţi.

Din anul școlar	FACULTATEA						Școala de farmacie
	de drept	de litere	de științe	de medicină		de teologie	
	Licențiați			licențiați	doctori	Licențiați	
1877-78	30	–	–	1	18	–	–
1878-79	27	–	–	2	16	–	–
1879-80	32	1	1	3	2	–	12
1880-81	54	2	5	–	17	–	16
1881-82	32	4	1	–	15	–	11
1882-83	40	2	–	–	8	–	17
1883-84	25	3	1	–	10	–	8
1884-85	40	2	–	5	6	–	4
1885-86	36	5	1	1	26	–	24
1886-87	32	1	5	1	11	–	11
1887-88	36	3	–	2[1]	20	–	19
1888-89	45	19	8	–	35	–	15
1889-90	44	10	12	–	20	4	20
1890-91	30	4	8	–	26	2	14
1891-92	42	14	11	–	41	5	37
1892-93	57	18	16	–	24	3	25
Total	704	97	76	20[1]	333	14	233

[1] După anul 1888 nu se mai dau la Facultatea de Medicină diplome de licenţiaţi, ci numai de doctori.

ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1894-1895

publicat de
Titu Maiorescu,
rectorul Universităţii

CRONICA
ANULUI ŞCOLAR 1894-1895

La 14 iulie 1894 s-a terminat examenul de bacalaureat (început la 27 iunie), sesiunea de vară; iar la 15 septemvrie a început şi la 8 octomvrie s-a terminat examenul de bacalaureat, sesiunea de toamnă. Notiţele statistice asupra acestor examene se află mai jos, în rubrica penultimă a Anuarului de faţă.

Prin deciziuni ministeriale au fost puşi în retragere d. profesor de Economia politică la Facultatea de Drept, Al. Vericeanu, de la 1 octomvrie 1894, şi d. profesor de Astronomie şi Geodezie la Facultatea de Ştiinţe, Dimitrie Petrescu, de la 1 aprilie 1895.

La 1 octomvrie 1894 au început examenele şi prelegerile universitare, după cum sunt prevăzute în regulamentele celor 5 facultăţi.

în decursul acestui an şcolar au fost numiţi profesori la Facultatea de Teologie d. Chiricescu Constantin, la Facultatea de Ştiinţe dd. Mrazec Ludovic, Pangrati E. A. şi Petricu Ioan, la Facultatea de Medicină d. dr. Ionescu Toma.

In octomvrie 1894 s-au introdus cei dântâi conferenţiari ai Facultăţii de Litere şi Filozofie, şi anume cu adresa no. 7144, Seria B din 28 septemvrie 1894, s-au numit d. Dimitrie Evolceanu conferenţiar de limba latină şi d. Mihail Dragomirescu conferenţiar de estetică.

La 16 decemvrie 1894 a încetat din viaţă Alexandru Orăscu, senatorul reprezentant al Universităţii din Bucureşti şi fostul rector. înmormântarea s-a făcut în ziua de 18 decemvrie la Cimitirul Şerban-Vodă, unde actualul rector a rostit următoarele cuvinte:

„In numele Universităţii din Bucureşti viu să exprim adânca durere ce o simţim cu toţii pentru pierderea unuia din cei mai vechi profesori, fostului decan al Facultăţii de Ştiinţe, rector şi reprezentant al Universităţii în Senat.

încă de la 1850, când s-a înfiinţat de vodă Ştirbei Şcoala de ingineri conductori, primul germine al actualei Şcoli de poduri şi şosele, precum şi al actualei Facultăţi de Ştiinţe, Alexandru Orăscu era profesorul ei principal.

La 1857, când se predau în vechea şcoală de la Sf. Sava pe lângă învăţământul secundar şi câteva cursuri superioare de legi şi de inginerie, Orăscu propunea acolo geometria descriptivă şi principii de arhitectură, şi a continuat cu aceste propuneri pană la înfiinţarea formală a Universităţii din Bucureşti, în anul 1864, la a cărei Facultate de Ştiinţe, acum regulat constituită, a lucrat ca profesor de la fundarea ei pană la 1892.

El a fost şi cel dintăi decan al Facultăţii de Ştiinţe pană la sfârşitul anului 1870, iar de la mai 1885 pană la octomvrie 1892 a funcţionat ca rector ales al Universităţii noastre, pe care prin încrederea colegilor săi a reprezentat-o, pană în cea din urmă zi a vieţei sale, şi în Senat.

Stăruinţelor, cunoştinţelor şi activităţii lui Orăscu se datoreşte şi construirea edificiului universitar, care s-a inaugurat la 14 decemvrie 1869, aşa încât cu 2 zile înaintea morţii Alexandru Orăscu a putut să simtă încă legitima mândrie a unui jubileu intim de 25 de ani de la înfăptuirea uneia din cele mai însemnate opere ale vieţei sale.

Om din acea generaţie veche care a ştiut să însufleţească toată mişcarea naţiunii române spre realizarea progresului de astăzi, Orăscu era îndeosebi legat cu mintea lui de interesele şcoalei şi cu inima lui de studenţii universitari care găseau în simţimântele lui, rămase tinere într-o vârstă aşa de înaintată, o întâmpinare pururea caldă şi ocrotitoare.

Cu atât mai dureroasă şi mai adânc simţită este pierderea din mijlocul nostru a unui asemenea bărbat, şi singura mângâiere ne este încrederea că memoria lui se va transmite vie şi la cei ce vor veni după noi!"

Prin Decretul regal no. 661 din fevruarie 1895, d. Epaminonda Francudi, decanul Facultăţii de Filozofie şi Litere, s-a numit director al Şcoalei Normale Superioare, în locul d-lui Alexandru Odobescu, demisionat.

La 19 fevruarie 1895 s-a efectuat alegerea de senator al Colegiului universitar din Bucureşti, în locul răposatului Alexandru Orăscu. Din 64 profesori înscrişi în lista electorală au luat parte la vot 59; au fost anulate 3 buletine; s-a ales senator actualul rector T. Maiorescu, cu 38 voturi.

Cu Decretul regal no. 831 din 22 fevruarie 1895 s-a autorizat primirea donaţiunii de 20 000 lei în scrisuri fonciare urbane 5%, făcută de d. Solomon Halfon în favoarea studenţilor universitari. Actele se află reproduse în Anuarul de faţă, la rubrica donaţiunilor.

La 14 martie 1895, aniversarea proclamării regatului, s-a inaugurat „Fundaţiunea Universitară Carol I" în edificiul dăruit de M. S. Regele. Sfinţirea apei s-a celebrat de î.p.s.s. mitropolitul primat. Iar m.s. regele Carol I a rostit următoarele cuvinte de o deosebită însemnătate:

„Am ales, pentru deschiderea Fundaţiunii Universitare, ziua de 14 martie, care ne aminteşte aşezarea Patriei pe temelii neclintite, spre a arăta şi mai bine scopul patriotic al acestui aşezământ, întemeiat întru folosul junimei universitare la împlinirea a 25 de ani ai domniei mele.

Astăzi, dupe mai mult de un pătrar de veac de jertfe şi silinţe, statul român a ajuns a răspândi binefacerile luminii în toate stratele poporului. Datorim aceasta nu numai bărbaţilor

politici cari au înţeles însemnătatea acestei puternice pârghii a ridicării naţiunilor, ci şi corpului profesoral care şi-a îndeplinit cu râvnă şi stăruinţă înalta sa chemare.

Dorind a lăsa în urma mea o mărturie vie a sentimentelor ce mă însufleţesc către Ţară şi a arăta totodată necurmatul interes ce am pentru instrucţiune, am închinat tinerelor generaţiuni acest locaş de studiu cu falnica menire de a contribui la răspândirea şi înflorirea ştiinţei în România.

Numai prin muncă stăruitoare şi ştiinţă se pot pregăti popoarele de luptele ce le aşteaptă pe tărâmul economic şi social. Toate generaţiile, cari au săvârşit fapte mari şi folositoare ţărilor lor, au fost crescute în această şcoală serioasă şi s-au oţelit la flacăra iubirei de ştiinţă şi de Patrie.

Noi, cari voim a lăsa urmaşilor noştri o moştenire neştirbită, cată să avem de-a pururea înaintea noastră acest ţel sfânt al mărirei scumpei noastre Românii.

Dintre voi, cei tineri, vor ieşi bărbaţi cu chemarea şi greaua răspundere de a fi luminătorii şi conducătorii naţiunei pe căile necunoscute ale viitorului. Urmaţi dar sfaturile profesorilor voştri, încongiuraţi-i cu respect şi încredere, întăriţi-vă sufletele cu gândiri curate şi simţiri înalte spre a fi vrednici de misiunea la care puteţi fi chemaţi.

După cum va fi tinerimea noastră de astăzi, aşa va fi şi România de mâine. Greu dar cumpăneşte în grijile noastre îndrumarea tinerimei pe calea muncei conştiincioase, a iubirei de adevăr şi de Ţară.

Legenda monastirei Argeşului ne arată credinţa răspândită în poporul român că, pentru tainica întemeiare a unui aşezământ, trebuie îngropat în temeliile lui o fiinţă vie. Pus-am în temelia acestei case a tinerimei universitare via mea credinţă în viitorul României.

Facă cerul ca veacurile ce vor urma să ne dea dreptate cu prisos şi ca din acest locaş al ştiinţei să se răspândească, ca dintr-un focar nestins, caldele raze ale unui patriotism luminat asupra neamului românesc!"

Au răspuns maiestăţii-sale d. N. Culianu, rectorul Universităţii din Iaşi, şi studenţii I. Bărbulescu (de la Şcoala-Normală Superioară) şi G. Popescu (de la Facultatea de Teologie).

La 19 martie 1895 s-a înmormântat secretarul Universităţii Ioan P. Niculescu. în locul său a fost numit Grigorie Cernescu, licenţiat în drept, pană atunci secretar al Facultăţii de Drept.

în ziua de 25 aprilie 1895 a încetat din viaţă, la vârsta de 81 ani, profesorul onorar al Facultăţii de Ştiinţe Alexe Marin. La cimitirul S-ta Vineri, unde i s-a făcut înmormântarea a doua zi, a vorbit în numele Facultăţii de Ştiinţe d. C. Istrati, inspector general al învăţământului superior, arătând viaţa şi meritele răposatului profesor.

Cu Decretul regal no. 2547, din 16 mai 1895, d. Grigore Ştefănescu a fost numit decan al Facultăţii de Ştiinţe, în locul demisionatului d. Dimitrie Petrescu.

De la 29 aprilie pană la 9 iunie 1895, pe temeiul invitării Ministeriului nostru de Culte şi Instrucţiune Publică, d. Alfred Binet, directorul Laboratoriului de psihologie fiziologică de la Sorbona din Paris, a ţinut în sala no. 22 a Facultăţii de Ştiinţe 12 lecţiuni în limba franceză despre psihologie experimentală. Cursul a fost foarte frecuentat.

!

D. ALEXANDRESCO: „ESPLICATIUNEA TEORETICĂ ŞI PRACTICĂ A DREPTULUI CIVIL ÎN COMPARATIUNE CU LEGILE VECHI SI CU PRINCIPALELE LEGISLAŢIUNI STRĂINE"

(Tom. IV, Iaşi, 1894)

Raport de dl Titu Maiorescu

Această voluminoasă lucrare cuprinde explicarea articolelor 800-941 din Codul nostru civil, ale cărui articole anterioare au fost tractate de acelaşi autor în trei volume precedente. Explicarea se face pe temeiul comentariilor publicate de numeroşi autori străini şi de câţiva autori români, precum şi după jurisprudenţa română şi străină.

E o carte mai ales de compilare, făcută cu multă silinţă.

întrucât este compilare din alţi autori, cartea nu poate intra în cestiune la hotărârea premiului; şi soluţiunile date în text la multele controverse analizate se întemeiază în cea mai mare parte pe vreuna din părerile reproduse de la alţii. Cât pentru puţinele cazuri în cari autorul propune părerile- d-sale distinctive, acestea sunt de un interes *special juridic,* şi cercetarea lor din acest punct de vedere se cuvine unor *autorităţi speciale,* Academia Română nu are vocaţiune a se pronunţa asupra controverselor Codului civil.

Sunt dar de părere că nu putem acorda volumului d-lui D. Alexandresco premiul cerut.

17 martie 1895

„REFORMA METOADELOR ÎN ŞTIINŢĂ SI PRACTICĂ SI TEORIA CONSECUTIZMULUI UNIVERSAL" DE IOAN POP-FLORANTIN

(172 pagine in 8°, Bucureşti, 1895)

Ceea ce înţelege d. Pop-Florantin prin „reforma" metoadelor şi „consecutizmul universal" este vechea regulă că o concepţiune ştienţifică trebuie condusă în mod exact şi consecvent. Aici broşura autorului nu introduce nici o reformă, şi „consecutizmul" d-sale nu cuprinde nimic nou.

Dar ceea ce este nou în scrierea d-lui Florantin este modul cum îşi exemplifică ideile, şi reproducerea textuală a câtorva pasage va fi de ajuns pentru a ne forma convingerea despre valoarea întregei broşuri.

„Un număr de declaraţiuni, făcute de către diferite persoane asupra chestiunii despre fericire, confirmă şi în mod concret (sau cel puţin ilustrează) principiile dezvoltate mai sus.

Marea artistă Materna a declarat unui prietin nu demult următoarele: «La *începutul* carierei mele, când pentru întâia oară am *ajuns* să am ca onorar câte 40 florini pe lună, m-am simţit *cea mai fericită* de pe lume».

Ţarul Rusiei Alexandru III a zis odată, la o ocaziune: «Aş dori şi eu să pot trăi undeva retras în un sat ca ţăran».

La suirea lui pe tron, el se exprimase cu *nemulţumire:*

«Ah! De ce trebuie deja să fiu eu ţar!».

Un *ministru* fu *maltratat* odată în o întâmplare în care era presupus drept un altcineva. El se consideră în *avantaj,* vesel că a scăpar numai cu atâta.

Un cunoscător al vieţei a făcut următoarea declaraţiune de spirit: «Mai „fericit" e acela care are 7 fete decât acela care are 100 000 de franci; căci acesta doreşte să aibă mai mulţi bani, dar cel dintâi nu mai doreşte să aibă mai multe fete».

VALOAREA NATIONALIZMULUI

Cestiunea despre *valoarea raţională a naţionalităţii* fiind foarre ardentă şi prezentând o necalculabilă importanţă, vom espune aci pe scurt *formula matematică* a acestei valori.

Să luăm în consideraţiune suma sau totalul de bine ce face fiecare om condus de sentimentul fundamenral de *umanitate* în favoarea omenirii în general, şi să-1 exprimăm, de exemplu, prin litera *N.*

în asemenea caz totalitatea de bine făcut omenirii va reprezenta aproximativ în total = 1 500 000 000 X N.

Dacă însă, *pe lângă* sentimentul fundamental de filantropie generală sau cozmopolitizm, fiecare om va fi animat, în mod *adiţional,* de un sentiment particular în favoarea *naţiunii sale,* el va lucra cu un *adiţional* devotament potenţiat în special în favoarea naţiunii sale; va produce un *bine* în *plus,* pe care îl vom reprezenta cu valoarea sau cantitatea *N;* şi astfel *toţi* oamenii, fiecare penrru naţiunea *sa,* vor produce în *total m* favoarea sumei *tuturor naţiunilor,* adică în favoarea *omenirii* - binele = 1 500 000 000 X N.

Recunoscând deci *pe lângă* cozmopolitizm — şi *naţionalizmul* recunoaştem că, pe când numai prin sentimentul cozmopolit nu i s-ar face omenirii în total decât un bine echivalent aproximativ cu 1 500 000 000 X N - *adiţionându-se* şi devotamentul *naţional* - la fiecare om pentru naţiunea sa respecrivă - se va face tot pentru omenire un total *mult mai mare* de bine; căci el se exprimă, pe baza de mai sus, cu formula de *1 500 000 000* **X** *2* //minimum; deci cu un *plus* de minimum *1 500 000 000* **X** N"

Sunt de părere că astfel de glume nu merită un premiu academic.

20 martie 1895

„POPA CEL DE TREABĂ" DE TH. D. SPERANTIA

(256 pagine in 8°, Bucureşti, 1895)

Un fel de istorii anecdote, 16 bucăţi, dintre care cea dintâi, *Popa cel de treabă,* a dat numele întregului volum.

Anecdotele sunt scrise într-un stil care vrea să fie humoristic, dar care este precum urmează:

„DE UNDE SARE IEPURELE

Ştiţi că eu Gheorghe Niţă sunt tăbăcar, tăbăcesc la pei mai groase, mai subţiri, după cum este şi animalul de la care provine. Dar nea Stan ştiţi că nu ştie să facă nimic, nu ştie nici măcar să-şi lege opincile, nici să facă o mămăligă. Pentm aceasta însă n-ai ce să-i zici: a umplut şi D-zeu lumea cu ce a putut.

Pe nea Stan însă eu îl cunosc numai de vro jumărate de an, că neam de neamul meu n-a fost pe la Sibiu, acolo de unde e el.

într-o Sâmbătă a Pastelor numai ce mă pomenesc că vin şi-mi spun copiii că a venit la mine şi se roagă să-1 primim în gazdă.

- Apoi ziceţi-i să vină, răspunsei. La o zi de Paşte cine nu găzduieşte pe un drumeţ...

L-am primit, l-am găzduit, l-am ospătat; a doua zi, în ziua de Paşte l-am pus la masă cu noi, a treia zi iar aşa, şi aşa mai departe. Apoi, după sărbători, când se începe iarăşi lucrul, el sta tot la noi.

«Ce să-i faci, sărmanul, mă gândeam! N-are nici un sprijin! Ş-apoi are şi un chip aşa de smerit şi de blând, samănă să fie un om de treabă,

cinstit.» Cu de aceste gânduri trecură zilele una după alta şi când se împlini săptămâna, Stan era la mine ca acasă la dânsul. Când se punea masa, el era cel dintâi.

Ba începuse chiar a se mai deştepta; începuse a pricepe multe lucruri. Aşa, de pildă, cunoştea numaidecât dacă îi lipsea ceva de la masă şi îl auzeai strigând: «Ei, dar mie nu mi-aţi pus şervet sau lingură!» Sau supa e prea slabă, ori carnea e prea tare, ori untul nu e bun, ori cafeaua, ori vinul, ori romul etc.

Ba de la o vreme începu să găsească cusururi şi nevestei mele.

- Hei, nene, îmi zice el, tare nu ştiu cum sunt gospodinele pe-aici pe la d-voastră. Nu ştiu ele să economisească, să potrivească, să... iată, nu mai departe , chiar nevasta d-tale câte greşeli nu face şi câte lucruri se irosesc şi se pierd! O altă gospodină în locul ei... Hei, Doamne, să vii d-ta la noi să vezi gospodine!...

El îmi vorbeşte şi eu mă uit la dânsul.

«Sărmanul, gândesc eu, cât e de sincer!!» Ce greu este unui om născut şi trăit în altă ţară şi cu alte obiceiuri să se deprindă aiurea!... Ce să-i răspund, deci! îi zic:

- Apoi, Stane, aşa e pe la noi!

într-o zi însă cum venise un client să facă o comandă şi cum ne tâlmăciam noi pentru preţ, vine şi Stan şi-mi zice:

- Dar lasă-i şi d-ta mai ieftin!

- Da nu pot, nu-mi dă mâna, îi răspund eu, fără să bag de seamă cu cine vorbesc.

- Cum nu poţi? Cum nu poţi? urmează iar Stan: ştiu eu că, dacă vrei! poţi!...

Clientul se uită la noi, iar eu mă uit la Stan.

«E prost sărmanul, mă gândesc. Vra să zică şi el ceva şi nu ştie ce. Ce să-i faci?!...»

Şi ceea ce mă autoriza mai mult să-1 cred cam simplu era că de multe ori vorbea lucruri cari nu se potriveau. Aşa, de exemplu, eu ştiam bine cine este el şi cine sunt eu şi a cui este tăbăcăria, căci era a mea; şi cu toate acestea foarte adeseori, vorbind cu mine zicea: aici în tăbăcăria noastră, noua ne dă ori nu ne dă mâna să lucrăm aşa de ieftin... de va veni am să-1 dau afară pe uşă etc, etc. Ba încă ceva mai curios: Pe când venise pe la noi, fiindcă era cam pe la sărbători, i-am fost dat şi câte ceva de îmbrăcat, ştiţi aşa din lucruri de prin casă, mai purtate, mai... şi tot aşa am ţinut obiceiul şi mai pe urmă. O haină de ale mele, o cizmă, ceva, care vedeam că nu-mi prea vinea mie, i-o dădeam lui. Mai pe urmă, nu ştiu cum s-a întâmplat, îi dădusem ceva care nu se potrivea tocmai bine, şi a trebuit să chem un croitor ca să i-1 facă pe dânsul. De aici înainte orice-i dădeam trebuia să treacă mai întâi pe la croitor. Ba ajunsesem de-i cumpăram şi nou. Şi nici n-aveam chip să nu-i cumpăr, căci altfel se făcea foc, se plângea pe la oameni, mă făcea zgârcit, calic.

Şi doară mă deprinsesem şi eu cu toate acuma.

îi dădeam, îi făceam, fără să-mi dau socoteală pentru ce: mi se părea că aşa trebuie. Mă deprinsesem.

Să nu credeţi că-mi făcea doară vro slujbă. Cercasem din când în când să-1 pun să ia seamă la ceva, ori să se ducă undeva; dar degeaba, nu puteai să te razimi pe dânsul nici ca pe un cui de tei. El îţi spunea că s-a întâmplat cutare sau cutare lucru, care lui totdeauna i se întâmplă şi treaba n-o mai scoate la capăt. Altfel în casă la mine era ca la dânsul stăpân. Se deprinsese de-mi bătea şi copiii. Mai vârtos dimineaţa, că zicea că nu-1 lasă să doarmă. Căci era deprins să doarmă cam binişor. Se scula pe la nouă, pe la zece, când eu eram acuma obosit de lucru.

într-o zi însă de un Sfânt Dumitru, eram foarte necăjit. Trebuia să fac nişte plăţi şi n-aveam bani la îndemână. Umblasem în toate părţile, nu găsisem nicăierea, venisem acuma acasă şi steteam de vorbă cu nevasta şi cu dânsul, căci el îmi cunoştea toate afacerile. Eu spuneam una, alta; iar el îmi imputa că sunt prea bun, prea încrezător, că prea dau uşor din mână, la unul şi la altul, şi prea mă încred în oameni, şi că de voi păţi ceva, n-o să-mi ia nimeni din spate.

Eu îi dădeam deplină dreptate şi mă scuzam înaintea lui ca la un frate mai mare.

în timpul acesta vine şi poştaşul de-mi aduce vreo două scrisori de la nişte datornici care îmi răspund că au achitat de mult ceea ce îmi datorau, tovarăşului meu Stan.

Eu citesc şi tac.

După ce iese el din casă, nevasta începe să-mi spuie altă noutate:

- D. Stan de multă vreme tot îmi spune că tu eşti un păcătos şi că o să dai faliment. Iar acuma a început să-mi facă curte.

Eu mă uit Ia dânsa îi dau scrisorile să le citească şi nu mai zic nimic. Ce eram să mai zic? Mă gândeam şi eu:

«De unde sare iepurele?!...»"

Se poate ceva mai sarbăd, şi ca idee şi ca stil? Vorbirea nepotrivită, nefirească (tăbăcarul din Bucureşti zice: „ceea ce mă autoriza mai mult să-1 cred cam simplu", „aşa de exemplu" etc, omul din Sibiu vorbeşte cum nu se vorbeşte la Sibiu), situaţiunile imposibile, totul fără miez şi fără spirit.

Aşa sunt şi celelalte 15 istorii, fără excepţie.

„MAMA SOACRĂ" ETC. „TEATRU", VOLUMUL I DE TH. D. SPERANTIA

(418 pagine in 8°, Bucureşti, 1895)

Volumul începe cu textul unei operete (fără muzică), în trei acte, intitulată *Mama soacră.*

Despre stilul ei puteţi judeca din următoarele probe. Actul I începe astfel:

„NICU *(stă în faţă la fereastră pe gânduri).*

NEPOATELE *(fiecare cu câte un soldat la braţ, în stânga despre uluce, cântă):*

Visuri ferice, dulci amintiri
In aste locuri am răsădit,
Fie-ne traiul sfinrei iubiri,
Penrru vecie, nedespărţit."

Visuri ferice? Trai nedespărţit??

Iar în scena a 5-a cântă „Cucoana Miţa, soacra":

Azi, vedeţi, sunt serioasă,
Am în cap gânduri adânci:
Gândul meu e vultur care
Zboară sus la nalte stânci!
Dar atunci eram altfel,
Nici gândeam de-aşa ceva,
Ci cântam, jucam întruna *(joacă)* *bis*
Tra, la, la! Tra, la, la, la!

Dar astăzi lumea, dragă,
Nu este cum a fost
Şi lucrurile roate
încep a merge prosr
Amorul sau iubirea
Din lume azi s-a stâns *(plângând.)*
De-aceea, ah, acuma
Vă spun ceva... de plâns *(plânge).*

Cred că după aceste citate mă veţi dispensa de altele din „opereta" d-lui Sperantia.

Urmează trei „comedii". Mă mărginesc a vă vorbi de cea dintâi, *Pe neaşteptate,* o farsă într-un act. Cum înţelege autorul dialogul şi situaţiunile pe scenă se poate vedea din următorul exemplu:

Lina, femeie măritată, vine la amantul ei advocatul Codreanu, fiindcă a auzit că vrea să se însoare. în mijlocul unei aprinse discuţii între ei, bate la uşă. Codreanu zice „intră!", deşi era cu acea Lină în odaie. Intră un agent de la percepţie „prezentând un avertisment galben":

„Lina: A!!! Agentul Mirosescu! Mă spune la bărbatu meu. Ah! A!" şi leşină.

Codreanu o aşează pe un scaun şi o freacă pe mâni. Bate altcineva la uşă, intră clientul Popovici şi se pune şi el s-o frece pe mâni.

„LINA {*deschide ochii*).
CODREANU: St!
LINA *(speriata):* Cine e acilea?
CODREANU: Nimeni!
POPOVICI: Eu.
CODREANU: St!...
LINA: Cum nimeni? *(Vrea să se uite.)*
CODREANU *(oprind-o):* Nu! Nu te mişca! Faci rău! *(Aparte).* Te pomeneşti că-1 vede... şi iar... *(Tare.)* Nu e nimeni!
LINA *(vroindsâ se întoarcă):* Dar am auzit!?...

CODREANU: E Ghiţă.
POPOVICI: Nu, mă rog, nu ştiţi că eu sunt Alexandru Popovici?
CODREANU: St! *(Făcând semn din cap lui Pop)* Ce Alexandru Popovici! Cât eşti în serviciul meu, te cheamă Ghiţă.
POPOVICI *(aparte):* Cum în serviciul lui? *(Tare)* Adică ziceam să nu se greşească cumva la proces...
CODREANU: St!!... Du-te, Ghiţă... poţi să te duci. *(îifacesemn)*
POPOVICI *(nedumerit):* Cum? *(Aparte.)* Cum să mă duc?
CODREANU *(idem, semn):* Du-te, Ghiţă, nu mai am nevoie de tine.
POPOVICI: Dar?...
CODREANU: Du-te! Du-te!
POPOVICI: Dar procură să scot?
CODREANU: Nu, nu, du-te.
LINA: Dar parcă nu e Ghiţă la vorbă?...
CODREANU *(făcândsemn lui Pop, să iasă):* îmi pare rău că nu-1 poţi vede!!...
LINA: Atunci să vină aci să-1 văd.
CODREANU *(făcândsemn, idem):* Vino, Ghiţă, ori lasă! Du-te şi scoate procura.
POPOVICI: Să scoţ? *(Aparte)* Aşa înţeleg şi eu. Ce l-o fi găsit de mă sucea aşa? *(Iese prin fund.)*
CODREANU: Te simţi mai bine, Lino?
LINA *(încet):* Ni-ţel.
CODREANU: Dacă ai şedea niţel culcată? Ştii, ţi-ar face mult mai bine. Să te duc în odaie să te culci? *(O ia în braţe şi o duce în camera din dreapta)"*

Scena şi dialogul sunt imposibile. Lina, care venise la Codreanu anume din cauza unor bănuieli şi care leşină de frica bărbatu-său, nu-şi întoarce capul să vadă pe Popovici şi după plecarea acestuia nu mai întreabă, nu are nici gândul să plece acasă, ci se duce să se culce în camera lui Codreanu.

Cele arătate mai sus justifică părerea că nu poate fi vorba de premiarea unor asemenea scrieri.

I. MANLIU: „GRAMATICA ISTORICĂ ŞI COMPARATIVĂ A LIMBII ROMÂNE PENTRU CURSUL SUPERIOR"

(Bucureşti, 1894)

Raport de dl. T. Maiorescu

Deşi de la premiarea, asupra căreia are să se pronunţe comisiunea noastră, în atribuţiunile ei limitate, nu se exclud cărţile de şcoală, totuşi nu trebuie să uităm că Academia a publicat pentru acest an, simultan cu premiile Năsturel-Herăscu şi Eliade Rădulescu, un alt concurs special pentru cea mai bună carte didactică (premiul Asociaţiunii Craiovene).

Dacă lucrarea d-lui Manliu nu s-a prezentat la acest din urmă concurs (a cărui valoare bănească, ce e drept, este mai mică), ci la unul din celelalte, se cuvine ca şi măsura de aplicat în judecarea noastră asupra *Gramaticei* autorului să fie mai întinsă şi, trecând peste marginile interesului pedagogic ce l-ar putea avea, să privească valoarea ei generală, literară sau ştiinţifică.

Dl. Manliu se încearcă să introducă numeroasele distincţiuni ale gramaticei şi stilisticei germane în limba română. Dar cestiunea nu stă aici. După însemnatul început făcut cu gramatica lui Cipariu, studiile filologice relative la limba română sunt încă prea puţin înaintate, pentru ca să se poate afirma astăzi stabilirea regulelor gramaticei noastre. Originea etimologică, articolul, sufixele, dialectele, toponimia, adoptările din

limbi străine etc, pentru toate aceste cestiuni şi pentru mai toate amănuntele înlăuntrul lor *adhuc sub judice lis est.* Dl. Manliu însuşi nu are pretenţia de a fi contribuit câtuşi de puţin la lămurirea lor.

Prin uirmare, cartea d-sale, dacă va putea servi din punct de vedere didactic, ca material de comparat pentru lucrări viitoare, nu poate fi însă consacrată de Academia Română prin acordarea premiului cerut, ca o gramatică a limbii române în înţelesul ştienţific.

17 martie 1895

„POESIr DE IOAN N. ROMAN

(230 pagine in 8°, Bucureşti, 1894)

După citirea volumului pe care d. Ioan Roman îl intitulează *Poesii,* mi-a rămas impresia că autorul este un om inteligent care - cunoscând multe poezii ale altora - s-a deprins fireşte cu ritmul, cu rimele, cu comparaţiile, cu forma externă a poeziei, a tradus câteva versuri din franţuzeşte şi s-a pus şi d-sa să exprime câteva idei obicinuite în haina poeziei.

Versurile traduse sunt din Francois Coppee, Sully Prudhomme, Ed. Grenier, şi sunt tocmai cunoscute prin deosebita lor gingăşie... în original. în traducerea d-lui Roman îşi pierd farmecul cu desăvârşire.

ROMANŢA
(Francois Coppee)

Când mi-arăţi un trandafir
Care-n azur s-a dezvălit
De ceşunt trist şi ca-n delir?
Când mi-arăţi un trandafir
Gândesc la chipul ei iubit.

Alături cu *trist* nu merge *delir,* dar rimează cu *trandafir.*

Când mi-arăţi o stea sclipind
De ce-mi vin lăcrămi, nouri groşi
Şi-un văl pe ochii mei întind?
Când mi-arăţi o stea sclipind
Gândesc la ochii ei frumoşi.

Lăcrămi, nouri groşi nu merge, dar rimează cu *frumoşi.*

VASUL SFÂRMAT '
(Sully Prudhomme)

Vasul, unde lămâiţa
Se usucă, fu lovit
Uşurel de-un evantaliu.
Zgomot nu s-a auzit.

Dar uşoara lovitură
Atingându-l l-a stricat,
Şi apoi el, pe nesimţite
Zi cu zi s-a minat.

Evantaliu nu prea merge; uşoara lovitură a *stricat* vasul merge şi mai puţin; iar vasul s-a *ruinat* nu merge deloc.

Şi aşa mai departe cu traducerile.

Din „poeziile" proprii sunt unele imitate din Eminescu, dar sunt aşa de slab imitate, încât nu înţeleg de ce le-a mai publicat d. Roman? Ca să fie volumul mai mare?

Aşa, între altele, *Stelele* (pag. 217), *Scrisoare* (pag. 21-25), *Linişte* (pag. 33-35) sunt de-a dreptul luate din minunatele poezii ale lui Eminescu, *Satira I, Adio, S-a dus amorul.*

Dar, abstracţie făcând de Eminescu, ce însemnează în *Scrisoare* (pag. 22):

Şi eu de-atunci făr' de popas
Urmez cărarea vieţei
Ca să te las în urma mea
In vârsta tinereţei?

Eu urmez cărarea vieţei şi devin tot mai bătrân ca să te las „în vârsta tinereţei". Cum asta?

Şi ce însemnează în *Linişte* (pag. 33):

S-a îngropat iubirea mea
Sub brazde de durere.
Şi n-o să mai cunosc de-acum
A dragostei putere.

S-a dus norocul meu, s-a dus
In lumi necunoscute,
Căci fericirile aşa mor
Când nici nu sunt născute?

Pentru ca iubirea să moară şi să fie îngropată, trebuie să fi trăit mai nainte, şi pentru ca norocul să se ducă trebuie să fi fost. Atunci nu are înţeles explicarea:

Căci fericirile aşa mor
Când nici nu sunt născute.

dar *născute* rimează cu *necunoscute.*

Dacă e ca poezia să fie o manifestare firească a simţirilor omeneşti, ritmul şi rima trebuie să izvorască fără silă din chiar emoţiunea artistului. De câte ori un scriitor siluieşte limba, sminteşte înţelesul, trivializează stilul pentru a brodi o rimă, nu este poet.

Inimă de putregai,
Spune-mi ce durere ai?

Copilă, îngerul acela.
Ce încă n-a avut fiinţă,
Cu ochii mari, cu zâmbet dulce
Aducător de suferinţă,
Mi-l amintesc acuma iarăşi,
îl văd în faţa mea. Ce feli?

Copilă, îngerul acela
Eşti tu, — copilă, tu eşti el.

E drept că *ce fel* rimează cu *el.*

A te vedea e o durere
A sufletului şi a minţii,
Dar câtă fericire este
în paroxismul suferinţii!

Durere a sufletului şi *a minţii!*

Nimicuri dulci, cântări de jale pline
Voi deşteptaţi în mintea mea, în mine *r. 227).*

Nu numai în mintea mea, ci şi în mine!

Naintea lui nori de zăpadă
Purtaţi de vânt.
Un vâjeit îndelungat
Pare-un suspin ori un oftat
Adânc şi sfânt (pag. 162).

Un oftat *sfânt!* - Dar rimează cu *vânt.*

Şi iarăşi nu poate fi poet cine scrie versuri greoaie ca aceste (pag. 31):

Primeşte-mă încă o dată la umbra ta, o, scumpe tei,
Ce porţi adânc săpat şi-acuma în coaja ta numele ei.

Dar să citām şi două „poezii" întregi ale autorului nostru.:

DATORIA

I-a dat în grijă să-ngrijească
De copilaş, —
Şi, sărutându-l, s-a pornit.
E soţ, părinte, negreşit...
Dar e ostaş —
Şi trebuie să se pornească;

în ordin scrie lămurit
Să nu lipsească.

E drept câ-i zi de sărbătoare
Și-ar fi dorit
Să o petreacă între-ai lui;
Pentru că nici de-un an el nu-i
Gospodărit; —
Și apoi să crezi: e glumă oare
Să mergi asupra vântului
Pe un viscol mare?

Dar disciplina în armate,
Neapărat,
E-ntâia dintre datorii;
Iar dacă-ntârzii și nu vii
Când ești chemat, -
Hei! cum te mustră și te bate!
Și-apoi arest, corvade... știi, —
Nenumărate.

Ceru-i senin și vântul bate
Nămeții mari;
E ger, că-i ziua de Crăciun.
Marin își ia tot ce-i mai bun;
Cojoc, ițari
Și-un biet suman cârpit în spate,
Prin care crivățul nebun
Ușor răzbate?

Și merge-o zi până sub seară
Cale de-un ceas, —
Căci drumu-i troienit și greu;

Ce cuvânt poetic *disciplina!*
Dar dacă are și *cojoc,* cum răzbate crivățul prin suman?

Și când înoți prin vânt mereu,
Fără popas,
Chiar datoria către țară,
Care e sfântâ-n felul său,
Îți pare-amarâ.

Naintea lui - nori de zăpadă
Purtați de vânt.
Un vâjeit îndelungat
Pare-un suspin ori un oftat
Adânc și sfânt, -
Și-apoi un val ce stă să cadă
Și cade răpede, nspwnat,
într-o cascadă.

înaintează, 'naintează
Bietid creștin
Prin crivățul descatenat
Care colindă-n lung și-n lat
Tot mai hain;
Dar nu mai poate; stă, oftează, —
A rătăcit... simte curat
Că-lsăgetează.

Se-ntunecă mai mult, mai tare;
El-tot pe loc,
Unde să meargă?... Și cuvântid
l-a-ncremenit, - și-lfrige vântid
Ca bici de foc.
Un urlet se aude-n zare
Și se cutremură pământul, -
Nici o scăpare!

El strânge pușca subsuoară...
De ce-a pornit?
își bănuiește blestemând...

Și cei de-acasă-i vin în gând
Necontenit...
Oh! simte bine c-o să moară
C-o săd răzbească în curând, —
Și se-nfioară.

Și iară dor de cei de-acasă...
Și, ce e drept,
în juru-i parcă toate plâng...
Se-ngrămădesc troieni și-l strâng
Până la piept...
Ci parcă somnul îl apasă
Și amintirile-i se sting
Și toated lasă.

Acoperit, zace-n zăpadă
Ca-ntr-un mormânt
Și doarme. Crivățul turbat
Bate mereu. Când un oftat,
Adânc și sfânt,
Și când un val ce stă să cadă
Și cade repede, 'nspumat,
într-o cascadă.

Târziu, târziu, când vijelia
S-a potolit,
Se mai vedea de sub troian
O mânecă de la suman.
Și l-au jelit
Ai lui când au aflat urgia
Ce i-a lovit... Ce băietan!
Dar... datoria!

Adecă aceasta, ar fi o poezie cu ***tendență*** în contra militarismului, după regula de artă a socialiștilor.

Presupuind că tendenţă ar fi admisibilă în artă (ceea ce nu credem), totuş, ce lipsă de caracterizare în „datoria" d-lui Roman!

Un ostaş pleacă la Crăciun de la ai săi de acasă fiindcă a primit ordin de plecare. Dar e ger, suflă crivăţul, şi cu toate că ostaşul avea cojoc, iţari, suman şi cu toate că nu ni se arată vreo altă greutate a drumului (prăpăstii la munte etc), el rătăceşte şi moare degerat, aşa pe şes, între sat şi oraş. Se poate aceasta? Se poate, şi se va fi întâmplat uneori şi pe la noi. Dar ce are a face cu ostăşia? Dacă ar fi degerat soldatul la război, dacă ar fi degerat ca santinelă, fiindcă „disciplina" îl oprea să se mişte de la post, treacă-meargă. Dar să degere numai aşa pe drumul de la sat, aceasta i se putea întâmpla şi unui „ţivil", dacă se ducea la sat să vadă pe cineva, sau venea de la oraş, unde târguise ceva, şi toată „poesia" n-are miez.

Alta şi de alt fel:

Acuma ești a mea, Mărie,
Vieața sufletului meu,
Nu-s pradă unui vis himeric,
Nu, ești a mea și sunt al tău.

Privește-mă cu ochi-ți negri
Și plini de-un farmec negrăit:
Vreau să mă pierd ca-ntr-o visare
într-al lor dulce nesfârșit.

Dă-mi mâna, blânda mea mireasă,
Oprește gândul meu pe loc,
Zâmbește-mi, — în a ta zâmbire
E o lume-ntreagă de noroc.

Așa să treacă anii noștri
Și să n-avem păreri de rău,
Căci eu ți-s drag și tu-mi ești dragă
Tu ești a mea și eu al tău.

Foarte bine; dar dacă e vorba „să n-avem păreri de rău", nu era mai potrivit ca asemenea lucruri obicinuite să nu aibă pretenţia de a fi exprimate în ritm şi în rime?

Vor fi de ajuns citatele de mai sus pentru a întemeia părerea că *Poesiile* d-lui Ioan Roman nu merită să fie premiate.

CONST. HAMANGIU: „SCRIITORI ŞI ARTIŞTI"
Studiu asupra dreptului lor

(Bucureşti, 1897)

Raport de dl. Titu Maiorescu

Cartea d-lui Hamangiu, prezentată la concursul de premii academice, este reeditarea (în alt format tipografic şi cu altă împărţire a materiei, dar în cea mai mare parte cu reproducerea literară a textului) unei lucrări anterioare a d-sale, pe care a înfăţişat-o Facultăţii de Drept din Bucureşti în 1893 ca teză de licenţă.

Ca teză de licenţă, scrierea d-lui Hamangiu a putut să fie distinsă de profesorii dinaintea cărora autorul şi-a trecut examenul final la Facultatea de Drept, şi atât Universităţile noastre, cât şi „Fundaţiunea Universitară Carol I" pot găsi diferite mijloace de a semnala şi mai mult meritul celor mai buni studenţi absolvenţi.

Sunt însă de părere, în principiu, că asemenea lucrări de şcoală, după ce au servit odată la dobândirea unui titlu universitar, nu se pot prezenta pentru a mai servi la dobândirea unui premiu al Academiei Române, fără o mai întinsă dezvoltare şi adâncire a obiectului lor.

In fapt, noua carte a d-lui Hamangiu este pentru toate părţile esenţiale reproducerea *tale quale* a vecbei teze de licenţă.

M. STRAJANU: „PRINCIPIE DE ESTETICĂ ŞI POETICĂ"

Partea II. Poetica

(Craiova, 1896)

Raport de dl. T. Maiorescu

Cartea cu titlul de mai sus, trimisă de dl Preşedinte al Academiei Române în judecata prealabilă a subscrisului (care, dealtmintrelea, nu face parte din comisiunile de premii), este o foarte bună carte de şcoală. Modul expunerii şi împărţirea materiei dovedesc că autorul e un pedagog experimentat.

După câteva noţiuni de estetică generală, rezumate dintr-o carte anterioară a d-lui Strajanu, scrierea de faţă explică obiectul şi originea poeziei, raportul ei cu celelalte arte şi cu ştiinţa, mecanismul ei de versificaţiune (metru, ritm, rimă, cesură, hiatus, strofă), apoi trece la genurile poeziei (lirice, epice, dramatice), cari cu drept cuvânt sunt precedate de un lung capitol asupra literaturei poporale. Intru aceasta autorul întrebuinţează metoda nemerită de a începe mai întâi cu o mare sumă de exemple (partea „practică"), din care scoate apoi şi pe cari întemeiază regulele poeticei (partea teoretică).

în privinţa exemplelor alese de autor s-ar putea face oarecari obiecţiuni. între altele *Negriada* d-lui Aron Densuşianu, din care autorul extrage lungi pasagii ca exemplu de poezie

epică, îi pare subscrisului o lucrare îmbrăcată numai pe dinafară cu vestmântul epopeei, dar lipsită de orice inspirare poetică. Asemenea citatele din aşa-numitele „poezii" ale d-lui Hasdeu nu ne par la locul lor. Celebrul nostru coleg, în numeroasele sale scrieri, este mai totdeauna ager, adeseori spiritual, uneori satiric, dar niciodată poetic.

Cu toate acestea, dl Strajanu, având să dea exemple din literatura română pentru toată materia unui manual de *Poetică,* se poate scuza dacă în starea de astăzi a literaturei noastre s-a crezut obligat să fie mai curând prea indulgent decât prea sever.

Terminând, îmi permit a atrage deosebita luare-aminte a onorabilei Academii asupra paginelor 54—114 şi 240-273 din volumul d-lui Strajanu, pagine cari cuprind mai întâi destule exemple şi apoi explicările teoretice relative la literatura poporală română, legende, basme, snoave, colinde, descântece, doine, hore, chiote, bocete. Este partea cea mai interesantă, partea specific românească din scrierea autorului, şi această parte mai ales justifică părerea subscrisului că opera d-lui M. Strajanu merită să fie premiată.

O RECTIFICARE LITERARA

Domnule director,

într-o bibliotecă publică am dat astăzi din întâmplare peste volumul I al operelor complecte ale lui Eminescu, editate de Institutul Minerva (Bucureşti, 1902), şi am văzut acolo şi o prefaţă a d-lui Ilarie Chendi, care începe aşa:

„PREFAŢĂ

într-o poesie, rămasă fragment ca formă şi gândire, Eminescu face astfel apologia personalităţii:

Spun popoare, sclavii, regii,
Câ din câte-n lume-avem
Numai personalitatea
Este binele suprem.

Ca-n ziua-n care lumii te dete mai întîi
Sta soarele pe ceruri spre-a saluta planeţii,
Crescuşi după-acea lege, de ea şi azi te ţii
Cum o urmaşi pe-atuncea, păşind în drumul vieţii;
Nu scapi de tine însuşi, cum eşti trebui să fii,
Din vechi ne-o spun aceasta sibile şi profeţii,
Şi nici un timp, cu nici o putere laolaltă
Nu frâng tiparul formei, ce vie se desvoaltă.

Citâm acest fragment nu numai pentru că exprimă o teorie, ce din capul locului răstoarnă un înrreg sistem de critică care o parte a personalităţii lui Eminescu o atribuia cu stăruinţă unor factori şi fenomene exterioare, sociale, dar mai ales pentru că prin acela poerul însuşi ne conduce pe calea pe care trebuie să înaintăm, voind a-1 cunoaşte, şi fiindcă ne arată cât de mult Eminescu preţuia personalitatea sa, rămasă pană astăzi nestudiată pe deplin."

Domnul Chendi se înşală cu punctul său de plecare. Nu e vorba de o poezie a lui Eminescu „rămasă fragment", ci versurile de mai sus sunt traducerea a două cunoscute, foarte cunoscute poezii ale lui Goethe.

Cea dintâi este o parte de dialog din *Suleika Nameh* a Divanului occidentalo-oriental (West-ostlicher Divan) şi glăsuieşte în original:

Volk und Knecht und Ueberwinder
Sie gestehn zu jeder Zeit:
Hochstes Glilck der Erdenkinder
Sei nur die Persbnlichkeit.

Cea de a doua este celebra strofă a lui „Daimon" din *Urworte Orphisch:*

Wie an dem Tag, der dich der Welt verliehen,
Die Sonne stand zum Grusse der Planeten,
Bist alsobald und fort undfort gediehen
Nach dem Gesetz, wonach du angetreten.
So musst du sein, dir kannst du nicht entfliehen,
So sagten schon Sibyllen, so Propheten;
Und keine Zeit und keine Macht zerstiickelt
Geprägte Form, die lebendsich entwickelt.

Dealtminteri, amândouă aceste strofe sunt reproduse în capitolul întâi al Aforismelor lui Schopenhauer *Zur Lebensweisheit* şi, prin urmare, se află traduse şi de mine, fireşte în proză, cu ocazia întregei traduceri a acelei opere de filozofie populară

(pag. 15 şi 19 din ediţia a 4-a, Bucureşti, Socec, 1902). Acolo se găseşte şi indicarea exactă a provenienţei acelor versuri.

Aforismele lui Schopenhauer sunt pline de asemenea citate din poeţii germani, englezi, latini şi greci. Pentru a apropia traducerea română ceva mai mult de efectul originalului, rugasem pe Eminescu să-mi traducă pentru a doua ediţie (proiectată încă de pe la 1883, dar apărută d-abia la 1890) toate citatele poetice din Schopenhauer în versuri române. Primele trei din aceste citate sunt cele două strofe ale lui Goethe şi câteva hexametre dintr-o epistolă a lui Horaţiu. Numai pe aceste a apucat Eminescu să le traducă în primăvara anului 1883, înainte de întunecarea minţii sale, şi printre notele lui manuscripte trebuie să se fi aflat şi traducerea hexametrelor horaţiane.

Dacă sunteţi de părere, domnule director, că această rectificare merită să fie adusă la cunoştinţa cetitorilor lui Eminescu, vă rog să-i acordaţi un loc printre notiţele finale ale *Convorbirilor*[1].

Titu Maiorescu

Bucureşti, 20 mai 1903

[1] Publicând cu plăcere această interesantă rectificare literară a d-lui Maiorescu, notăm că dl. Chendi şi-a îndreptat întrucâtva greşala strecurată în prefaţa de la 1902, în reproducerea acestei prefeţe din *Preludii,* Bucureşti, 1903, p. 7, unde zice: „Eminescu, *imitând pe Goethe,* face astfel apologia personalităţii" - I.B. (Ion Bogdan - director al *Convorbirilor literare* la acea dată - *n. ed.).*

M. RÂDULESCU-NIGER: „PATRIOTISM. TRIBUNUL POPORULUI"
Roman social
(Bucureşti, 1903)
Raport de T. Maiorescu

Faţă de sutele de romane cu cari literaturile străine ne inundează pe fiecare an, originalitatea în închipuirea întâmplărilor povestite, a complicării şi a deznodământului lor devine din ce în ce mai rară, şi nu ar fi drept, la judecarea unui roman nou, să insistăm numaidecât asupra acestei însuşiri. Nici cestiunea controversată a tendinţei nu ne preocupă aici.

Dar ceea ce trebuie să cerem de la scriitorul unei povestiri în literatura română, fie că-şi ia subiectul din ţara noastră - precum este mai firesc - fie că şi-1 ia din ţări străine, este ca cel puţin să vadă exact ceea ce ne descrie, să aibă destulă îndemânare stilistică în alegerea şi împreunarea cuvintelor, încât cetitorului să i se deştepte o imagine analoagă celei văzute de autor şi, în al treilea rând, să simtă el însuşi emoţiunea ce vrea să o producă în noi. Vechea regulă din *Epistola adPisones: si vis me fiere, dolendum estprimum ipse tibi,* rămâne totdeauna criteriul vocaţiunii unui poet.

Romanul d-lui Rădulescu-Niger nu îndeplineşte aceste condiţiuni. Autorul ne face impresia.că nu vede lămurit persoanele pe care le descrie, că le înfăţişează uneori într-o contrazicere ce le nimiceşte realitatea, alteori într-o uniformitate ce le şterge individualitatea.

Iată, d.e. (pag. 10), descrierea uneia din figurile sale: Sora mai mică, „Georgina (învinovăţea pe frate-său) cu răutate şi cu pizmă, unde nu putea să fie luată în seamă de lumea alăturea cu el... Georgina nu semăna întru nimic familiei: era vioaie, cochetă, *foarte drăgălaşă,* delicată ca înfăţişare... Sentimentală nu se arăta nici faţă cu muma, nici faţă cu sora; pentru tată-său nu-şi putea ascunde dispreţul. îl înţepa adeseori cu ironii crude..."

Dacă încercăm să ne înfăţişăm figura descrisă, ne izbeşte îndată nepotrivirea între „foarte drăgălaşă", pe de o parte, şi „cu răutate, cu pizmă, cu dispreţ pentru tată, cu ironii crude", pe de alta.

Dar nepotrivirea creşte la pag. 13, unde aceeaşi Georgina „fermeca"... prin „înfăţişarea ei de nevinovăţie, roşeaţa ce-i aprindea într-o clipă obrajii şi plecarea ochilor sub imboldul ruşinei". Ce e drept, cu câteva rânduri mai sus, autorul ne spusese: „Drăcoasei fete nu-i displăcea curtea (unor servitori de la cele două case vecine), dar nu le da pas a se apropia... Unuia din ei, care se obrăznicise mai tare, îi arsese într-o zi o palmă aşa de bună, încât îl ameţise."

Comparaţi acum imaginea unei alte fete tinere (pag. 17), care vrea să stabilească o diferenţiare între familia umilă a cizmarului Pâclea, tatăl Georginei, şi aceea a bogatului agricultor Râuţianu: „Aurelia Râuţianu este oacheşă, naltă, mlădioasă, foarte plăcută, însă cu trăsurile nu îndeajuns de fine... râsul îi este atrăgător, chiar cînd exprimă ironie pe lângă o nuanţă uşoară de dispreţ".

Şi apoi figura unei a treia fete, tot din cele bogate: „Cecilia Rustovici, blondă ca mumă-sa, aproape tot atât de naltă şi de mlădioasă ca Aurelia are trăsurile feţei foarte fine şi pline de drăgălăşie".

Calificativele şterg orice individualizare: Georgina este vioaie şi foarte drăgălaşă, Aurelia este oacheşă şi foarte plăcută, Cecilia este plină de drăgălăşie şi foarte fină la faţă; Georgina nu-şi poate ascunde dispreţul şi ironia crudă. Aurelia râde cu ironie şi cu o nuanţă de dispreţ.

Astfel cuvintele în cele mai multe cazuri nu sunt decât clişeuri generale, exprimări de noţiuni abstracte, din care a dispărut orice urmă de sensibilitate. într-o altă descriere a Georginei se zice (pag. 13):

„Peptul i se dezvoltase şi formase *bine* bustul şi talia; peliţa obrazului dobândise un lustru de catifea, de un trandafiriu *plăcut*-, ...gropiţele din laturile gurii se desenau *frumos* când râdea". E evidentă lipsa de intuiţie a autorului: un bust format bine, un trandafiriu plăcut şi o gropiţă frumoasă sunt tot aşa de puţin expresive ca şi luna poetică, soarele arzător, situaţiunea romantică sau împrejurarea fatală.

Şi paralel cu lipsa de preciziune a figurilor văzute, merge nefireasca alcătuire a dialogurilor presupuse auzite. Vorbesc, d.e. (pag. 15), două surori mai în vârstă, mamele celor două fete bogate: „Eu n-am gândit şi la altceva, zise d-na Râuţianu... Dacă am luat-o (una din fetele cizmarului) pe lângă noi cusătoreasă pentru ale casei, am putea cu timpul să izbutim prin ea ca cizmarul să ne vândă locul. Aşa, am scăpa de vecinătatea asta supărătoare.

- îţi este nemerită ideea. Eu am şi văzut-o pe fată, în una din zilele astea. Foarte curăţică şi pare deşteaptă apoi. Să încercăm, dragă Iulio".

Asta seamănă cu unele traduceri din franţuzeşte, care primejduiesc scena teatrului naţional.

Alături de asemenea defecte, se observă oarecare neîngrijire de stil, pag. 16 şi 17. Copilele păreau că urmează „o convorbire de *seamă",* apoi 3 rânduri mai la vale: „La urma urmei, poate; eu nu i-am luat tocmai bine *seama"-,* câteva rânduri mai jos: „Cecilia... se vede însă că-şi luă *seama* şi răspunse", după alte câteva rânduri: „luase bine *seama,* că tânărul urmărea... fata", şi apoi îndată a cincea seamă: „trăsăturile de *seamă* însă, ale firei sale, sunt: pripa de a vorbi etc".

La pag. 13 autorul face încercarea inadmisibilă de a pluraliza un substantiv compus: „îndeajuns de mulţi *cască-guri* îşi plimbă nasul în vânt".

Mai întâi nu se zice cască-gură, ci gură-cască, şi gură-cască rămâne neschimbat în plural ca şi în singular. Un pierde-vară, mulţi pierde-vară nu mulţi pierde-veri.

Cât pentru partea emoţională a autorului, dovada cea mai tare că este străin de această condiţiune a creaţiunii artistice sunt intercalările unor tabele de pedagogie, de statistică şi de contabilitate, a căror prezenţă într-un roman constituie o adevărată curiozitate. La pagina 78 cetim:

„Intrară în cancelarie şi directorul îi pofti în jurul unei mese. Să-mi daţi voie, domnule Pâcleanu, să vă arăt orariul zilelor:
«La 5 ore dimineaţa deşteptarea»."

Şi într-o notă ni se spune că este „După modelul Şcoalei de la Bedale şi Abothsholm din Anglia". Apoi continuă:

„La 5,15: exerciţiu de mlădiere şi mânuire de arme.
La 5,45: prima clasă.
La 6,45: gustare, în fiecare zi altceva: ouă, ori lapte, ori brânză" etc, etc.

Şi aşa merge mai departe tabela de la pag. 78 la 79 şi sfârşeşte la pag. 80 cu următorul rezumat:

„Clasele. . . . . 4 ore 15 minute
Exerciţiile fizice. . . . . 2 ore 15 minute
Lucrul manual. 4 ore ——
Masa şi recreaţiunile. . . . . 4 ore -
Exerciţiile intelectuale. . . . . 1 oră 30 minute
Somnul. . . . . 8 ore

Total. 24 ore"

La pag. 256 altă socoteală, pe care autorul ne-o prezintă prin cuvintele:

„Cosmin alcătui din memorie următorul tablou, pentru Camera deputaţilor numai:

Profesiunile	Guvernamentali	Opoziţie	Total	Total general	Rezumat
Proprietari rurali	23		28	38	Agricult.
Agricultori	7		10		
Industriaşi	3		3	3	Industria.
Comercianţi	5		5	5	Comerţul
Profesori	4		6		
Medici	9		10	136	Profesiuni liberale
Ingineri	4		5		
Ziarişti	2		2		
Avocaţi	106		113		
Fără profesiune	3		3		Fără profesiune
			185"		

Un al treilea tablou, anterior celui precedent, ocupă iarăşi vreo 3 pagine şi ne desluşeşte amănuntele comptabilităţii unei case de economii:

„Bani în efecte 5%	Lei	37 000
Bani daţi cu împrumut 3%		17 000
Numerar		0 320
Casa de la Vulpeni, în efecte		25 000"
etc, etc, etc.		

până la sfârşitul de la pag. 106, care ne emoţionează arătându-ne:

„Lefurile funcţionarilor Casei centrale (Directorul, comptabili, ţiitorul de registre)	Lei	3 840
Arenda pogoanelor pentru cultura cartofilor...		5 000
întregul capital regional, adică exact: treizeci de bani		290 228,30"

Socotim că, după aceste exemple, romanul *Tribunul poporului* nu merită să fie premiat.

DIMITRIE S. NENIŢESCU: „STUDIU ASUPRA FLUVIILOR CONVENŢIONALE. DUNĂREA ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL PUBLIC"

Bucureşti, 1903. - Raport de T. Maiorescu

Lucrarea d-lui Neniţescu, privită sub raportul meritului personal al autorului, este de lăudat. Bine că s-a mai găsit cineva printre scriitorii români care să compileze actele relative la cestiunea încă deschisă a Dunării noastre şi, alături de broşura franceză a d-lui P. G. Cantilli, *Le Danube* (Bucureşti, 1901), să alcătuiască un manual românesc mai complet, înzestrat cu multe date statistice, cu reproducerea unei conferinţe ţinute la Glasgow (dl Neniţescu scrie *Glascov)* de inginerul Comisiunii Europene dl Kuhl, şi cu expunerea cestiunii Porţilor-de-Fier şi a celor 5 regulamente ungureşti relative la taxe.

Dacă e însă vorba de lucrarea în sine, considerată sub raportul unui premiu academic, părerea noastră este că nu poate fi distinsă cu un asemenea premiu.

Pentru ca o compilare de acte să fie premiată, ar trebui ca actele să fi fost rare, greu de dobândit, şi ca cel puţin adunarea lor, împreună cu indicarea izvoarelor, să corespundă cerinţelor de erudiţiune şi de exactitate obicinuite în astfel de lucrări. în aceste priviri volumul d-lui Neniţescu lasă de dorit. O indicare deosebită şi completă a izvoarelor indispensabile bibliografiei, cum o are d. e. publicarea lui J. Charles Roux pentru Canalul de Suez (Paris, Hachette, 1901), lipseşte. Pe când se citează dl Valerian Ursianu (pag. 11) şi «eminentul jurist-consult» Petre Grădişteanu (pag. 107), lipseşte. Felix Dahn. - La pag. 12, nota 2, se vorbeşte de „Andre de Saint-Clair - opul citat", fără ca mai nainte să fi fost citat vreun „op" al acestui autor; tot aşa, la pag. 21; de abia cu 62 pag. mai târziu citează de la el: *Le Danube. Etude de droit international.* Poate că dl Neniţescu îşi compilase rândurile de la pag. 12 dintr-o scriere, în care „opul" lui Saint-Clair fusese în adevăr citat mai nainte. La pag. 3 din prefaţă se reproduc nişte cuvinte ale d-lui I. Blociszewski, fără a li se arăta izvorul; mai târziu, pag. 263, se citează un articol al său publicat în *Revue generale de droit internaţionalpublic* de la anul 1900, şi la pag. 289 un alt articol de la anul 1897. - La pag. 250 începe alineatul al doilea cu vorbele: „Şi în adevăr, art. 6 al *acestui* tratat zice: Puterile ţărmurene etc", deşi mai nainte nu fusese citat vreun tratat, ci numai conferinţa de la Londra din 1871. Şi aici pare a fi o compilare rău adaptată.

în ceea ce numeşte dl Neniţescu „Istoricul legislaţiunei navigaţiunei pe fluviile convenţionale", pe care fără trebuinţă îl începe cu Institutele lui Justinian, se vede îndată puţina deprindere a autorului cu lucrări de erudiţiune. La pag. 17, găsim rânduri ca acestea:

„Atât de mare era nevoia de centralizare, de unificare, încât vedem această idee manifestându-se în toate sferele gândirei omeneşti. în drept, în literatură, în matematici, în filozofie, în politică, ideea de generalizare predomină. - Şi în adevăr, la jurişti, această tendinţă se manifestă sub forma dorinţei de a se crea un cod unic, în literatură ajunge la generalizările lui Moliere, în filozofie la afirmarea lui Descartes: *Cogito ergo sum,* în politică la faimoasa abstracţiune atribuită lui Ludovic XlV-lea: *eu sunt statul* L'Etat c'est moi. - Chestia liberei navigaţiuni pe fluvii a urmat şi ea această admirabilă tendinţă de centralizare."

Identificarea ce se încearcă aici între centralizare şi generalizare, confuziunea ce se face cu faimoasa concretizare personală, *l'etat cest moi,* pe care dl Neniţescu o numeşte o abstracţiune, citarea comediilor lui Moliere în acest context ne dispensează de alte observări asupra erudiţiunii autorului.

Nici felul de polemică al d-lui Neniţescu nu credem că poate contribui la întărirea politicei române în cestiunea Dunărei. Cu banala criticare (pag. 4) a „intereselor egoiste" ale statelor celor puternice (aş vrea să văd guvernul vreunui stat susţinând în politica sa interese altruiste!), cu relevarea „marei greşeli" (pag. 58) ce ar fi comis-o puterile semnatare ale Tratatului din Paris, cu calificarea de „absurde" a celor 5 regulamente ungureşti (pag. 256) şi cu pomenirea „semeţiei" neamului unguresc (pag. 262) se pot face articole efemere de ziar, dar nu studii serioase de drept internaţional.

Dacă se explică întru câtva încercarea guvernului român de la 1883 de a lămuri opinia publică europeană asupra drepturilor noastre dunărene prin câteva scrieri solicitate de la autori cunoscuţi, precum erau HoltzendorfF, Geffcken şi Felix Dahn (deşi comandarea unei asemenea lucrări la Geffcken ne-a părut nepotrivită, deoarece Geffcken era unul din oamenii cei mai duşmăniţi de Principele Bismarck, şi nu era folositor pentru România să fie apărată de un adversar al puternicului Cancelar), mărginirea d-lui Neniţescu la reproducerea argumentelor acestor autori este cu atât mai puţin îndestulătoare astăzi, cu cât scrierile lor au fost obiectul unor cercetări critice nepărtinitoare, de cari dl Neniţescu trebuia să ia act de la 1903.

De exemplu *Preussische Jahrbiicher* (nov. 1883), aflate pe atunci încă sub redacţiunea lui Treitschke şi a lui H. Delbrtick, combătând din punct de vedere al politicei şi al păcii europene anume pe Holtzendorff şi Felix Dahn şi aprobând de altminteri împăcarea intervenită între Austro-Ungaria şi România, pe temeiul altor considerări politice, arată cum teoriile citaţilor autori germani nu pot trece decât drept utopii periculoase.

O cumpănire critică a acestor argumente şi contra-argumente, din punct de vedere al politicei reale, ar fi fost de folos într-un studiu de drept internaţional asupra Dunărei. Dar simpla reproducere a vechilor argumente unilaterale nu înaintează cestiunea întru nimic.

H. SANIELEVICI: „ÎNCERCĂRI CRITICE"

(București, 1903)

Raport de T. Maiorescu

Junele „licențiat în filozofie" H. Sanielevici își introduce micul volum printr-o amabilă prefață a profesorului său, dl. C. Rădulescu-Motru. Volumul cuprinde 19 scurte cercetări, mai ales literare, cari toate caută să stabilească o legătură între evoluțiunea socială și aparițiunile culturale. Intercalarea puțin potrivită a unei *Priviri asupra istoriei filosofiei moderne, scrise* de autor la una din probele examenului său de licență, sporește numărul bucăților la 20 și mai îngroașă volumul cu câteva pagine. Precum se vede, dl. Sanielevici este departe de preceptul horațian: *Nonumque prematur in annum.*

Subiectele cercetărilor sunt, după cum am zis, mai ales literare, d.e. despre ideile d-lui Gherea asupra scoalei romantice, despre *Momentele* d-lui Caragiale, despre *Patriarhalele* d-lui St. O. Iosif, despre *O sărutare* a junelui său coleg de la Universitate, d-1 Ioan Petrovici, despre d-1 Haralamb Lecca, despre drama israelită *Manasse* a d-lui Ronetti Roman etc.

Multe din aceste schițe critice sunt scrise cu vioiciune, și îndeosebi căldura care transpiră din aprecierea nuvelelor d-lui I. A. Brătescu-Voinești lasă o impresiune foarte simpatică.

Insă întreaga lucrare are semnele obicinuite ale încercărilor prea juvenile: generalizarea pripită și aplicarea noțiunilor căpătate în școală la niște împrejurări cu cari nu se potrivesc. Autorul se luptă în zadar să adapteze diferențiarea occidentală între clasicism și romantism la mișcarea noastră literară, și pe când vorbește de *tendințele romantice* ale societății literare „Junimea" din Iași, atribuie d-lui Brătescu-Voinești *toate caracterele unui clasic.*

Amândouă aprecierile ne par ciudate: și în ce privește societatea „Junimea", e destul să amintim că cel mai caracteristic autor ieșit din mijlocul ei, acela care, fără deșteptarea, încuragiarea și prețuirea din partea membrilor vechei societăți literare din Iași, n-ar fi scris poate nici una din povestirile sale, este Ioan Creangă, pentru ca să se simtă toată extravaganța încercării de a rubrica pe scriitorii noștri în dihotomia franceză-germană de romantism și clasicism.

Dacă încercările d-lui Sanielevici se puteau foarte bine prezintă la unul din premiile ce le distribuie Facultatea de litere din București „actualilor sau foștilor ei studenți", nu credem că sunt calificate pentru un premiu al Academiei Române.

RAPORT
CU PRIVIRE LA „STUDII PEDAGOGICE ŞI DISCURSURI" DE DR. VASILE BOLOGA

Micul volum cuprinde câteva disertaţii de pedagogie herbartiană, cărora li se adaogă în ultimele 69 de pagine vreo 13 discursuri, ţinute la sfârşitul anilor şcolari şi la deschiderea conferinţelor didactice.

Conştiinţa cu care dl. Bologa, directorul şcoalei superioare de fete a Asociaţiunii din Sibiiu, dă în fiecare an samă de mersul institutului încredinţat direcţiei sale şi zelul cu care ia parte la conferinţele didactice sunt demne de toată lauda, şi în această privinţă d-sa, ca şi mulţi alţi membri ai corpului didactic de dincolo de Carpaţi, poate servi de model.

Dar noi nu avem să judecăm meritele profesionale ale d-lui Bologa, ci cartea prezentată de d-sa la premiul Adamachi, şi aici fără a mai cerceta valoarea expunerii ideilor herbartiane, a căror tratare ne pare pe alocurea prea abstractă şi a căror importanţă în ochii autorului ne pare exagerată, este destul să dăm câteva exemple despre forma limbistică în care autorul îşi exprimă cugetarea.

Scrierile române de peste Carpaţi începuseră să aibă o limbă mai curată şi mai îndemânatică; însă cartea d-lui Bologa ne surprinde prin stilul ei greoi, prin expresiile neobişnuite şi prin cele mai supărătoare germanisme.

„Acesta este potecul signat nouă de istoricul G. Bariţiu" (pag. 141), adecă: poteca arătată nouă, dar nemţii zic: *der uns vorgezeichnete Pfad.*

„Amăsurat scopurilor" (pag. 65), nemţeşte *gemäss,* româneşte: conform, potrivit.

„Ţânta sfântă ce-i palpită inima" (pag. 119), nemţeşte *das heilige Ziel, das ihm das Herz bewegtr,* dar româneşte nu se poate zice „ţântă sfântă", e şi o rimă ridicolă, iar verbul „palpita" nu este transitiv.

D1. Bologa întrebuinţează mereu adverbul „necondiţionat", d.e. „se reclamă necondiţionat" (pag. 115, tot aşa pag. 29, 85 etc), nemţeşte: *unbedingt,* româneşte: neapărat, numaidecât.

„Nu putem absta" (pag. 113), nemţeşte: *abstehen,* româneşte: renunţa.

„Impintenare la muncă" (pag. 70), nemţeşte: *Ansspornung,* puncte de încopciare (pag. 78); nemţeşte *Anknupfungspunkte-,* „să înceapă de nou" (pag. 91), nemţeşte: *von neuem.*

„Aderenţii acestui curent dispută puterea de controla a examenelor publice" (pag. 110), nemţeşte: *bestreiten,* româneşte: contestă; căci „ a disputa" în acest înţeles nici nu e tranzitiv şi însemnează pe nemţeşte: *uber etwas streiten,* nu *etwas bestreiten* asemenea femininul „controla" e un germanism inadmisibil, ca şi „rolă". Nemţii zic *die Kontrole, die Rolle,* francezii *le controle, le role,* şi noi trebuie să luăm genul cuvântului de la consângenii francezi şi nu de la eterogenii germani.

D1. Bologa, întrebuinţând ortografia fonetică, scrie „intenziv" cu *z* (pag. 146), „dispenzâ (pag. 148), „conzultăm" (pag. 133), „conzervare, conziderabilă" (pag. 71) etc, scrie aşa fiindcă pronunţă aşa, dar rău face că pronunţă aşa şi comite iarăş un germanism inadmisibil. în toate aceste cazuri trebuie zis şi scris *s* curat. Numai nemţii pronunţă aici *z,* francezii, italienii, precum şi românii, a căror pronunţare n-a fost viţiată de germanism, pronunţă *s.*

S-ar putea înmulţi exemplele de felul acesta din cartea d-lui Bologa; sunt prea multe şi cele citate, dar cel puţin ne dispensează de a mai formula concluzia.

ANA CONTA-KERNBACH: „ELEMENTE DE METODICĂ"

Raport prezentat de Titu Maiorescu

Cartea cuprinde cursul de metodică, ţinut de d-na Kernbach la Şcoala Normală de institutoare din Iaşi. Scrisă cu vioiciune de o profesoară inteligentă, lucrarea ar merita să atragă deosebita consideraţiune a unei comisiuni speciale pentru cărţi şcolare. însă faţă de numeroasele şi eterogenele scrieri trimise la Premiul Năsturel din acest an, se cuvine să alegem mai întâi *genul* preferabil presupunând că în specialitatea lui s-ar găsi opere de merit.

După spiritul actului de fundare a Premiului Năsturel-Herescu, „scrieri de pură literatură română", cum se exprimă fondatorul, par a avea precădere. Şi deoarece printre cele trimise de astă dată se află unele de mare valoare, *Metodica* d-nei Kernbach trece din acest motiv formal pe al doilea plan, comisiunea noastră este scutită de a mai încerca greaua cumpănire între un manual de pedagorie şi o culegere de poezii.

GR. I. DIANU: „CRIMINALITATEA ŞI CAUZELE EI ÎN ROMÂNIA"

Studiu social şi de moravuri

(Bucureşti, 1905)

Raport de T. Maiorescu

Mica broşură, tipărită cu mare lux de spaţiu, de hârtie şi de litere, are întinderea unui articol de revistă sau a unei uşoare conferinţe de Ateneu. Ea pare să fi pornit mai ales din intenţia de a combate temerile d-lui I. Tanoviceanu, exprimate în două şedinţe ale Academiei noastre din anul 1902 asupra creşterii criminalităţii în România; dar modul cum încearcă dl Dianu această combatere nu poate să ajungă la rezultatul dorit; căci contraargumentarea d-sale este neîntemeiată şi plină de contraziceri.

Autorul susţine deodată (pag. 19) că la noi „comparând anul cel mai depărtat cu anii ce i-au urmat, criminalitatea nu numai că a oscilat spre scădere, dar a *descrescut* foarte mult. Astfel, în anul 1869, după statistica juridică, am avut 569 condamnaţi cu pedepse criminale, cifră ce a oscilat necontenit spre scădere, până ce, în anul 1902, am ajuns la 180 condamnaţi, adică o diferinţă în mai puţin, între anii 1869 şi 1902 de 389 condamnaţi".

O scădere a criminalităţii în ultimii 33 de ani cu peste 200 la sută, adică de la 569 condamnaţi la numai 180, este o

descoperire aşa de surprinzătoare şi aşa de contrară statisticilor din celelalte state europene, încât te întrebi din ce fel de combinări a putut scoate autorul o asemenea curiozitate. Pagina precedentă ne lămureşte: „Pentru a pune mai bine în evidenţă mersul criminalităţii la noi, voi face o analiză asupra statisticei ei, după datele cele mai exacte. în această analiză voi avea în vedere *numai categoria pedepselor,* nu şi juridicţiunea şi calificarea faptelor pentru cari acuzaţii au fost trimişi în judecată... Multe din faptele calificate ca crime şi aduse în judecata juraţilor au fost pedepsite cu 3-7 luni şi, cel mult, un an închisoare; iar numărul pedepselor mai grele nu este mare, în raport cu numărul condamnaţilor. Aceasta denotă, pe de o parte, *lipsa de convingere a juraţilor, faţă cu temeinicia probelor aduse de acuzaţie-,* iar pe de altă etc. ... Deci (?!) analiza ce voi face asupra statisticei criminalităţii va privi *numai pe condamnaţii cu pedepse criminale, adică cu munca silnică şi recluzia* (pag. 18 şi 19).

însă un asemenea punct de vedere este cu desăvârşire arbitrar şi din el nu se poate scoate nici o dovadă în favoarea afirmării d-lui Dianu, ci mai curând în contra ei. Căci nu este vorba de mărimea pedepselor, ci de scăderea criminalităţii, şi dacă însuş autorul ne spune mai sus că juraţii au pedepsit multe fapte calificate crime cu pedepse de numai 3 până la 7 luni, în loc de recluziune şi de muncă silnică, şi chiar atribuie această indulgenţă a juraţilor „lipsei lor de convingere faţă cu temeinicia probelor aduse" este evident că împuţinarea pedepselor celor grele în ultimii 33 de ani nu dovedeşte întru nimic împuţinarea crimelor, ci numai sporirea impunităţii relative, şi aceasta devine un simptom mai mult pentru agravarea situaţiei.

Dealtminteri, dl Dianu combate însuş pretinsa descreştere a criminalităţii când zice (pag. 29) că numărul copiilor condamnaţi, „în loc să descrească, creşte necontenit"; când ne arată (pag. 31) că minorii condamnaţi în timpul celor zece ani, de la 1893 la 1902, au crescut de la 81 la 296, prin urmare cu

peste 200 la sută; când ne mai spune (pag. 50 şi 54) că alcoolismul, „agentul provocator al mai tuturor crimelor, ***ameninţa*** la noi să se întindă şi mai mult"; când ***constata,*** (pag. 63) că poporul nostru „de la mic până la mare... ajunge să nu mai aibă încredere în ***nimeni, nici chiar*** în protecţiunea legilor şi să nu mai respecte ***nimic-,*** şi când susţine în sfârşit (pag. 68) că „ceea ce este mai rău şi mai îngrijorător este că se slăbeşte la ţărani credinţa religiunii, care este baza educaţiunii poporului".

Prin asemenea numeroase constatări, dl Dianu şi-a nimicit însuş teza cu scăderea criminalităţii, şi în faţa acestui rezultat negativ, nu ne rămâne decât să cităm fraza finală din prefaţa d-sale (pag. III):

„Cine cu adevărat lucrează pentru binele public (precum crede dl Dianu că a lucrat când a ***scris*** broşura în chestie), nu trebuie să se aştepte la altă răsplată".

MIHAIL SADOVEANU:
.POVESTIRI DIN RĂZBOI·
(Bucureşti, 1905)

Raport de T. Maiorescu

Câteva din schiţele prin cari dl Sadoveanu ne înfăţişează cu atâta realitate mişcătoare viaţa şi moartea ostaşului român din războiul de la 1877 sunt printre cele mai frumoase creaţiuni ale acestui îmbelşugat talent şi se pot asemăna în valoarea lor cu preţioasa culegere de *Povestiri,* care a consfinţit renumele tânărului autor în literatura noastră contemporană. Dar despre această din urmă culegere vorbim mai pe larg în darea de samă relativă la Premiul Adamachi, pentru care este prezentată şi, nefiind indicat de a se premia unul şi acelaş autor cu mai multe premii, în aceeaş sesiune, ne rezervăm caracterizarea meritului literar al d-lui Mihail Sadoveanu cu acel prilej.

MIHAIL SADOVEANU:
„FLOARE OFILITĂ"
Roman
(Bucureşti, 1905)

Raport de T. Maiorescu

Pentru Premiul Adamachi din acest an dl Sadoveanu ne-a trimis două scrieri deodată, romanul *Floare ofilită* şi un volum de *Povestiri,* precum a mai prezentat şi un al treilea volum la Premiul Năsturel. Având să alegem între romanul citat şi între culegerea de schiţe cuprinsă sub titlul de *Povestiri,* ne pronunţăm pentru cea din urmă, ca fiind mai caracteristică pentru talentul deosebit al fertilului autor.

G. SILVAN: „PENTRU NEATÂRNARE"

Roman războinic

(Ploieşti, 1906)

Raport de T. Maiorescu

Compoziţia d-lui Gh. Silvan: *Pentru neatârnare* pretinde a fi *roman războinic* şi menţionează ca ediţie de lux *12 exemplare jubiliare-,* dar în fapt nu este tocmai roman, este şi mai puţin istoric şi nu e deloc jubiliar. Nu e tocmai roman, fiindcă stăruie în precizarea istorică şi geografică a evenimentelor de la 1877-1878 şi dă fotografia reală a regelui, a lui Osman-paşa şi a unui grup de marmoră cu reprezentarea reginei ca „mama răniţilor". Este şi mai puţin „războinic", fiindcă priveşte războiul ca „cea mai fioroasă şi mai nenorocită dintre manifestările vieţii" (pag. VII), ceea ce poate alcătui un roman despre război şi contra războiului, dar nu un roman războinic. Şi nu este deloc „jubiliar", fiindcă cea mai preţioasă amintire a jubileului domniei de 40 de ani este anume participarea armatei române la războiul de la 1877-1878, prin care ofiţerii şi soldaţii noştri şi-au arătat valoarea militară ca o dovadă a valorii naţionale. Despre aceşti ofiţeri însă iată cum vorbeşte de la început volumul în chestie:

„Suntem în ajunul marelui asalt dat în contra Plevnei la 30 august 1877, ziua împăratului Rusiei. într-un cort al armatei române se află mai mulţi ofiţeri de ai noştri, aşteptând «veşti grele din marele cartier»."

Şi acum cităm textual în capitolul I:

„Să uite cugetele negre, ei încercau un joc de cărţi. în jurul unei măsuţe de brad, pe care abia puteau încăpea grămezile de ruble şi de cărţi risipite, stau doi maiori, un căpitan şi un locotenent-colonel. Ei stau îngrămădiţi pe saci şi pe lăzi desfundate, aşezate unele peste altele şi vorbeau tare, uneori silit. Voiau parcă să gonească cu veselia lor gălăgioasă vedeniile urâte ce se furişau printre cărţi şi printre ruble.

La spatele jucătorilor stau în picioare, urmărind zborul cărţilor şi alunecarea repede a monedelor, câţiva tineri ofiţeri de ordonanţă.

în clipa aceea jucătorii se ridicară de la masă. Fiorii grijurilor nu le dădură pas să-şi urmeze jocul în linişte. în astfel de împrejurări, jocul lor era mai degrabă un chin decît un prilej de uitare...

Locotenentul-colonel îşi privi ceasornicul şi strigă, deodată, în mijlocul ofiţerilor gata să se împrăştie:

- Ei, băieţi... Consiliul trebuie să fi luat sfârşit... Gata?

Glasul colonelului era sugrumat de fiori. Chipul lui pălise. Voise să dea avânt tinerilor războinici, dar el singur simţi că nu era în stare.

Cuvintele lui căzură ca o ploaie de gheaţă pe sufletele ostaşilor. Câţiva îşi cercetară ceasornicele. Alţii încercară să surâdă...

Un singur căpitan, scund, rumen, cu ochii luminoşi, avu puterea să strige în mijlocul acestei tăceri friguroase:

- Gata, domnule colonel... La moarte, ca şi la stos: cu inima veselă!...

Colonelul îl bătu, mai mult din sentimentul datoriei, pe umeri:

- Să trăieşti, Mărăcinene... Cu ostaşi ca tine, ţara nu piere...

Dar n-apucă să sfârşească, şi ofiţerii făcură, toţi, o mişcare de spaimă."

Căci în adevăr vine căpitanul Basarab din marele cartier şi le anunţă:

„«Mâine e ziua ţarului, camarazi. Maiestatea-sa doreşte să-i facem dar, de ziua lui, Plevna. Curaj!»

Ofiţerii se grămădiră în jurul căpitanului Basarab, albi ca varul.

Vladimir (Sergiu) îşi făcu loc şi întinse mâna ofiţerului domnesc.

«Eu sunt pus?», întrebă el liniştit, cu un cald zâmbet de resemnare pe buze. «în a doua coloană, Vladimir», răspunse căpitanul cu durere.

Sergiu se trase înapoi, abătut şi slăbit. Chipul lui îşi pierdu roşeaţa. sângele de pretutindeni fugise, îngrozir şi îngheţat, la inimă. începu să-i vâjâie urechile şi lacrămile srau să-i năpădească printre gene...

Basarab ceti ordinul de luptă al armatei de Vest.

Corpul al IV, sprijinit de rezerve, trebuia să ia parte la atac.

Şi ei făceau toţi parte din corpul al IV!

Ceti, apoi, ordinul de zi al generalului Cernat.

întreg ordinul era o osândă la moarte, în masă.

Dar era o osândă atât de rece, atât de nepăsătoare, atât de sălbatică, încât înfrigura inima cea mai rare.

Când Basarab sfârşi, se făcu o linişre de moarte.

Căpitanul ridică de braţ pe Vladimir.

- Dumnezeu să vă ajute, camarazi... - strigă el, ieşind din cort, cu capul în piept, apăsat de gânduri... Să nădăjduim că mâine seară, ne vom înrâlni iarăş...

Nimeni nu răspunse.

O parre din ofiţeri ieşiseră. Valter fugise, încă de când îşi auzise numele, spre a-şi pregăti oştenii.

Rămăseseră numai doi ofiţeri.

Amândoi se lăsară jos, pe grămezile de provizii răsturnate în mijlocul corrului.

Şi, cu capetele strânse în palme, cu ochii îngheţaţi, pironiţi în întuneric, gândeau, pentru cea din urmă oară, la părinţii, la soţiile şi la copiii lor, lăsaţi în depărrări...»"

Se înţelege că, după o asemenea descriere a ofiţerilor noştri, pretinsul roman istoric al d-lui Silvan cu titlul: *Pentru neatârnare* nu poate fi premiat de Academia Română.

ANA CONTA-KERNBACH: „ELEMENTE DE METODICĂ"

(Iaşi, 1905)

Raport de T. Maiorescu

Unul din bunele manuale de şcoală asupra mult dezbătutelor chestii de metodică în învăţământul primar, clar şi cuprinzător, cu toată scurtimea lui, şi cel mai vioi îndemn pentru un învăţător inteligent.

întreaga materie a metodicei elementare a putut fi rezumată în puţinele pagine ale cărţii şi e însoţită de observări practice, luate din experienţa proprie a autoarei. Regulele date şi observările făcute se referă la lecţiile de limbă maternă, de aritmetică, de geometrie, de geografie, de istorie, de învăţământ intuitiv, de ştiinţe şi de religie.

Ele se termină cu instructivul capitol asupra aşa-numitelor „dexterităţi", caligrafia, desemnul, muzica, gimnastica, lucrul de mână.

Asupra unora din numeroasele reflecţii ale autoarei, părerile vor fi diferite şi, d.e., multe se pot zice în contra criticei făcute naraţiunilor din Vechiul Testament, introduse (după noi, cu drept cuvânt) în programul de religie al clasei a II (pag. 86), sau în contra pretinsei absolute nevinovăţii a muzicei, care nu ar da loc la „nici o sugestie pătimaşă", la „nici o îmboldire vătămătoare" (pag. 104).

Se poate zice, asemenea, că „subiectivitatea" de care vorbeşte autoarea în prefaţă şi pe care caută să o motiveze, dă vioiciunii sale un prea mare avânt şi o împinge uneori la expresii ca „prost-gust", „mijloc stupid" etc. Dar fiindcă şi în aceste cazuri fondul criticei este îndreptăţit şi, dealtminteri, toate observările sunt izvorâte din tendinţa de a face propria experienţă roditoare şi pentru alţii, întâmpinările de mai sus nu sunt de natură a micşora valoarea totală a lucrării. Această valoare rezultă din fiecare pagină a cărţii şi ca dovadă se cuvine să terminăm raportul de faţă cu citarea câtorva alineate, din cari să se vadă modul de a judeca şi de a scrie al d-nei Conta-Kernbach. Le aleg de la paginile 89-94, în cari autoarea vorbeşte despre „dexterităţi", mai ales despre cântecul, gimnastica şi lucrul de mână în şcoala primară.

„Dexterităţile sunt îndeletnicirile cele mai apropiate de felul de a lucra al copilului, aş putea adaoge, al omului incult în genere... Ele sunt ocupaţiuni în cari muşchii lucrează alături cu inteligenţa şi cari satisfac o pornire sufletească prea adeseori neglijată sau chiar înăbuşită, *trebuinţa* de a produce, de a exterioriza cele gândite, de a crea, într-un cuvânt, dacă această vorbă nu ar fi prea pretenţioasă pentru cazul de faţă. în orice dexteritate activitatea predomnitoare e aceea a simţurilor.

Dexterităţile pot avea o mare utilitate practică. Ele uşurează învăţarea unei meserii: lucrul de mână al fetelor poate contribui la buna stare a gospodăriei şi a familiei; dexterităţile pot deştepta şi direcţiona gustul spre lucrări practice, industrii şi meşteşug, gust care e cel mai preţios ferment în propăşirea economică a unei ţări.

în ce priveşte educaţia morală, dexterităţile, contribuind la buna noastră stare organică, contribuiesc şi la buna şi egala noastră dispoziţiune sufletească, dându-ne posibilitatea de a cheltui zi cu zi energia toată de care dispunem, când mai avem, şi cuminţenia de a nu cheltui mai mult decât avem în fiecare moment dat, ele ne cruţă de plictiseală şi deci de prilejul de a fi nesuferiţi celor cu cari venim în contact zilnic. Dexterităţile sunt multiple izvoare de plăcere, de distracţie, iar omul, când râde, e mai puţin primejdios pentru semenii săi. Ele mai pot înrâuri şi naşte sentimente sociale cari la un moment dat devin un derivativ puternic, un sprijin în stăpânirea pornirilor protrivnice. în fine, prin faptul că pun în joc simţurile, dexterităţile ne dau o sumă de senzaţii subiective, ne fac cunoscut nouă *pe noi înşine* şi cu aceasta ne dau şi *putinţa* şi *impresia* de *stăpânirea noastră asupra noastră.* Şi ce însemnat rol nu are această stare sufletească în educaţia voinţei!

Se observase de mult că gimnastica şi sporturile dau omului *încredere în sine,* siguranţă şi hotărâre, energia de a urmări cu stăruinţă o ţintă, şi că ele sunt cel mai bun remediu în contra timidităţii. Dacă remediul acesta nu e tot atât de eficace pentru toţi, nu e mai puţin cert că el ne dă în mare proporţie stăpânirea nervilor. Şi aceasta nu e puţin.

Pentru învăţător, în fine, dexterităţile au o nouă valoare. Cu ele putem cunoaşte mai bine decât cu orice alt obiect de învăţământ particularitatea, *individualitatea sufletească* a fiecărui copil. Ele sunt, cred eu, *cel mai bun instrument de cercetare psihologică.* Activitatea intelectuală este o lucrare prea fină pentru a se lăsa analizată de către oricine, pe când deosebirile de la individ la individ, bătătoare la ochi de la cele mai simple senzaţii primite şi cari sunt temelia oricărei diferenţieri intelectuale ulterioare, se lasă uşor observate. Iar întreaga activitate pedagogică trebuie să se rezeme pe cunoaşterea amănunţită a fiecărei individualităţi şi în special *a mijloacelor de asimilare,* de *îmbogăţire sufletească,* particulare fiecărui copil."

Cele zise şi cele citate mai sus ne autorizează a vă propune premierea manualului d-nei Ana Conta-Kernbach.

GH. N. COSTESCU: „EDUCAŢIUNE ŞI ÎNVĂŢĂMÂNT"

VOL. I. „METODICA LIMBII ROMÂNE"

(Bucureşti, 1906)

Raport de T. Maiorescu

Sub titlul de mai sus, dl Costescu, director de şcoală primară în Bucureşti, publică volumul I al unei întinse lucrări despre *Educaţie şi învăţământ,* celelalte două volume sunt date - după specialitatea lor - în cercetarea altor raportori.

Volumul cu *Metodica limbii române,* rămas în sarcina subscrisului, cuprinde o parte teoretică asupra scris-cetitului, a exerciţiilor intuitive, a memorizării, a gramaticei, a compoziţiei şi a treptelor formale şi o parte practică, în care se dau 46 probe de lecţiuni, sub titlul de „primele săptămâni ale anului şcolar", se analizează predarea abecedarului, a cetirii, a gramaticei, a ortografiei, a punctuaţiei, şi se adaog la sfârşit exerciţii de compoziţie.

Lucrarea d-lui Costescu este aşa de voluminoasă fiindcă se ocupă de foarte multe amănunte, luate pe ici, pe colo, din îmbelşugata literatură asupra învăţământului elementar.

Materia tratată este astăzi din cele mai cunoscute, dezbătute şi nedezbătute, astfel încât meritul unei asemenea compilări ar sta mai curând în calitatea alegerii şi în precizia expunerii decât în cantitatea compilării. Aici însă dl Costescu, după

părerea noastră, lasă mult de dorit. Stilul este încărcat, fraza declamatorie, expresia exagerată şi cartea se abate adeseori spre chestii eterogene, cari par a trece peste competenţa autorului.

De Jacotot spune (pag. 40) că era un *personaj,* despre al cărui nume nu se auzise până pe la 1818 ^ *ogorul didactic,* dar pe care filozofia şi pedagogia aveau să-1 *înnumere* printre „genialii lor gânditori" şi că „ştia de toate, se pricepea în multe, era un nou Jean Pic de la Mirandole".

De unde genialitatea lui Jacotot în filozofie? Şi ce caută aici Pico della Mirandola? Iar dacă are ceva de căutat, de ce-1 numeşte dl Costescu pe franţuzeşte Jean Pic de la Mirandole, pe când el e italian?

La pag. 64 se citează banalităţi ca acestea: „Cetirea înalţă sufletul, a spus Voltaire, iar Fenelon rostea acum câteva veacuri *sublimul* adevăr: urâtul, care chinuie pe unii oameni chiar în mijlocul plăcerilor, este necunoscut celor deprinşi să se ocupe cu cetirea". O asemenea cugetare din cele mai obişnuite, de mult cunoscută din Cicero (d.e., din cap. 7, *Pro Archid)* şi din Seneca (d.e., din *Epist. 84,* către Lucilius), dl Costescu o califică de sublim adevăr al lui Fenelon, iar pe Fenelon îl citează ca fiind de acum câteva veacuri, după ce vorbise de Voltaire, parcă între Voltaire şi Fenelon ar fi te miri ce mare deosebire de timp.

Pe aceeaş pagină „Gustul de cetit" se numeşte „piatră nespus de preţioasă în cultura omului" - gustul o piatră în cultură! Iar în prefaţă, la pag. 5, se zice că „şcoala primară este solida piatră de fundament, pe care s-a înălţat şi de-a pururi se va înălţa somptuoasa clădire a puterii de viaţă a noroadelor".

Dl Costescu se extaziază şi înaintea unui *deus minorum gentium* ca Jules Simon: îl numeşte „eruditul filozof şi vestitul ministru de instrucţiune al Franţei" (pag. 5) şi citează: „autoritatea lui de învăţat şi şef al culturii" din focarul „celei mai înalte civilizaţiuni". Acest *şef al culturii* nu a fost în filozofie decât un repetitor pasiv al eclectismului lui Cousin, şi nimeni nu i-a atribuit vreo valoare în această privinţă, iar ca ministru

a rămas contestat din cauza versatilităţii opiniilor lui. Imaginea i se desăvârşeşte printr-o recentă notiţă din memoriile cancelarului Hohenlohe, unde (la pagina 188 din volumul II) este citat ca iezuit.

în ce chestiuni se amestecă dl Costescu! Şi unde vrea să-şi ducă cetitorii!

Dar asemenea excursii în regiuni străine par a fi rezultatul iluziilor ce şi le face autorul despre menirea institutorului primar, „învăţătorul este institutorul român", ne spune la pag. 6, „pe a cărui seamă este lăsată *deşteptarea gloatelor,* are marea misiune de a forma generaţiunea viitoare. învăţătorul trebuie dar să fie *un om cult în toată puterea cuvântului, în curent cu tot ce s-a gândit* despre diferitele probleme de educaţie."

Cu asemenea pretenţii ale d-lui Costescu se încurajează numai pseudoeducaţia şi semicultura, cari sunt mai rele decât ignoranţa, îndeosebi când dl Costescu şi alţii ca d-sa mai atribuie învăţătorului şi misiunea de a desfăşura o întinsă activitate „în afară de şcoală, spre a sparge ceaţa de groasă ignoranţă a celor vârstnici"!

Din cele citate rezultă de la sine concluzia acestui raport în ceea ce priveşte premiul.

AL. VALERIU: „LECŢIUNI DE LOGICĂ"
(Iaşi, 1905)

Raport de T. Maiorescu

Lecţiunile de logică ale d-lui Valeriu sunt scrise „în conformitate cu programa analitică pentru cursul secundar", care este şi reprodusă în primele pagine ale cărţii.

în aceste limite, lucrarea se arată bine alcătuită. Explicările sunt destul de clare, metoda de a trece de la analiza exemplelor la formarea noţiunilor şi a regulelor e nimerită pentru începători, iar exemplele sunt în parte luate din literatura română.

Până aici *Lecţiunile* d-lui Valeriu merită laude.

Avem însă câteva rezerve de făcut. La începutul metodologiei, unde se vorbeşte de „împărţirea ştiinţelor", se citează şi se explică pe scurt (pag. 89 şi 90) sistemele lui Bacon, Ampere, Auguste Comte şi Herbert Spencer; printre ele figurează deodată şi „sistemul d-lui Xenopol". Oricât de „al nostru" ar fi „istoricul şi cugetătorul A. D. Xenopol", cum îl numeşte dl Valeriu, întâmplătoarea părere necontrolată a d-lui Xenopol despre împărţirea ştiinţelor nu se cuvine să figureze printre cunoscutele şi aprofundatele sisteme citate mai nainte.

Asemenea credem că nu se cuvenea să fie pusă în capul volumului „în loc de prefaţă" o scrisoare care începe cu „Iubite domnule Valeriu", sfârşeşte cu „Al d-tale I. Găvănescul" şi cuprinde la mijloc cuvinte de laudă pentru manualul d-lui Valeriu.

Felul cum se înfăţişează o carte de şcoală nu este nici el lipsit de oarecare efect educativ, şi ni se pare că tânăra generaţie de astăzi trebuie mai mult îndreptată spre demnitate decât spre oportunism.

Fără a mai adaoge alte observări, conchidem că Secţia literară a Academiei - având să aleagă între numeroasele scrieri trimise la concurs - va preferi să premieze o lucrare expusă la mai puţine rezerve.

M. SADOVEANU: „MORMÂNTUL UNUI COPIL" (Bucureşti, 1906)

Raport de T. Maiorescu

Noul volum al d-lui Sadoveanu este scris cu vechea ortografie, cu care au fost publicate povestirile d-sale anterioare în *Sâmânâtorul, i* scurt, / pretutindeni însemnat cu / şi nu cu *â* etc. Chiar şi nuvela *Păcat boieresc,* apărută întâi în *Convorbiri literare* cu ortografia Academiei, este retipărită în volumul de faţă cu vechea ortografie a autorului.

Prin urmare, conform art. 11 din „Regulamentul pentru premii" de la 8 martie 1906, cartea d-lui Sadoveanu nu se poate admite la concurs.

RAPORTUL D-LUI T. MAIORESCU DESPRE „POEZII POPULARE" DE AL. VASILIU

APROBAT DE SECȚIUNE LA 25 MARTIE 1908

Am onoarea a vă înainta, în alăturare, un manuscript cuprinzând câteva sute de poezii populare, culese de dl Al. Vasiliu, învățător în comuna Tătăruşi, Suceava.

Manuscriptul l-am primit de la unul din cei mai buni folclorişti români, dl Gh. Th. Kirileanu, care a însoţit trimiterea lui cu o scrisoare de cel mai mare interes.

îmi permit a extrage din ea următoarele explicări asupra lucrării în chestie:

‚Alăturatul manuscript cuprinde vreo 270 de cânrece poporane, culese şi scrise, precum se rostesc, de învăţătorul Al. Vasiliu în comuna Tătămşi, jud. Suceava, de la câţiva moşnegi şi babe de acolo, îndeosebi de la Toader Mihai Buchilă.

Culegătorul, născut din părinţi ţărani din Tătăruşi, este unul din cei mai buni învăţători ai judeţului Suceava, rămas simplu după vorbă, după port, cam în felul lui Creangă, a căruia rudă şi este. Dânsul s-a îndeletnicit în curs de mai bine de 10 ani cu acearsă culegere a folclorului din satul său, care şi-a păstrat un caracter mai arhaic, fiind aşezat mai deoparte, către vârful dealurilor din prejma mânăstirii Probora.

Voluminoasa culegere e cam greoaie la cetit, mai ales la început; întâi, pentru că e scrisă cât s-a putut mai aproape de chipul de rostire

al sătenilor din Tătăruşi; al doilea, pentru că sintaxa e mult deosebită de a limbii noastre obişnuite la oraşe; al treilea, pentru că mărgăritarele poeziei poporane din acearsă culegere se găsesc împrăştiate, răzleţite şi oarecum ascunse într-un fel de păienjeniş sufletesc - asemănându-se, când cu un strai zdrenţuit şi cârpit fel şi chip din petece de ale vechiului veşmânt unitar al vieţii sufleteşti din timpurile eroice, când cu vreun hrisov sau inscripţie cu slove sau rânduri întregi şterse de greutăţile vremilor, când cu vreo ruină de mânăstire sau cetate, care numai pentru un suflet cunoscător sau penrru o simţire închinătoare a trecutului mai însemnează ceva.

în această culegere găsim parcă oglinda cea mai caracteristică şi credincioasă a întunecării, a pipernicirii, a decăderii suflerului ţărănesc, paralel cu decăderea fizică şi economică. Din cetirea ei cu durere simţi ce trebuie să fi fost ţăranul pe vremea unui Mircea şi a unui Ştefan-Vodă. Pe arunci trupul îi era rrup, suflerul suflet, pământul din belşug, vitele vestite în putere şi frumuseţe - şi cântecul pe aceeaşi măsură. Acum trebuie să ne mulţumim cu crâmpeie de ale trecutului, cu ajutorul cărora prin altoiri chibzuite şi răbdătoare îngrijiri să ne îndrumăm iarăş cărre o viaţă mai deplină şi o sănătoasă renaştere în toate direcţiile, după firea neamului nostru.

Cele mai multe culegeri de poezie poporană de până acum sunt mai mult sau mai puţin cioplite, alese, curăţite. Culegerea lui Al. Vasiliu este reproducerea cât mai apropiată a realităţii. Şi de aceea avem şi bucăţi greoaie şi bucăţi cari s-ar părea de prisos. Cred însă că tocmai acest fel oarecum greoi de reproducere are preţul său pentru cercetătorii amănunţiţi ai vechilor noasrre elemente de cultură poporană, într-un cântec, cam de rând în întregul lui, dai însă peste un cuvânt preţios prin vechimea lui, peste vreo comparaţie neaşteptată, peste vreo expresie scurtă, care încheagă când o simţire adâncă, când o cugetare aleasă.

Trebuie ţinut seama apoi şi de feluritele greutăţi pe cari le întâmpină culegătorul poporan de folclor. El trebuie să se înarmeze cu o răbdare fără margini şi să stea mereu *la pândă,* până nimereşte buna dispoziţie şi cheful cântăreţului ori povestitorului ţăran, ca să *fure* din gura lui o formă mai deplină, mai frumoasă, mai înrreagă. In acest scop, dl Al. Vasiliu a învăţat a cânta din fluier şi fluieraş, numai să se poată apropia mai mult de sufletul ţăranilor, de la care avea de cules ceva.

Iată gruparea cântecelor din voluminosul manuscris:

I.	38	cântece bătrâneşti
II.	41	voiniceşti
III.	88	de dragoste
IV.	63	de jale
V.	10	de cătănie
VI.	3	de beţie
VII.	3	iuătoare în râs
VIII.	20	felurite
IX.	4	la nunţi
X.		bocete
XI.	*6*	uraturi
	290	

Dorinţele culegătorului ar fi acestea:

1. Să se tipărească în format 8°,
2. Să se păstrezen graiul satului.
3. Dacă se poate, să se publice la sfârşitul volumului şi *50 melodii poporane* tot din satul Tătăruşi, Suceava, cântate de culegători şi puse pe note de d-na Sofia Teodoreanu, născută Muzicescu."

După explicările de mai sus din frumoasa scrisoare a d-lui Gh.T. Kirileanu, nu-mi rămâne decât a vă propune să încuviinţaţi tipărirea manuscriptului d-lui Al. Vasiliu în colecţia folcloristică a Academiei Române.

ION BOTENI: „CASA DIN MUSCEL"

Nuvele şi schiţe

(1 voi. in 8° de 136 pag., Câmpulung, tipografia G.N. Vlădescu, 1907)

Partea bună a acestor schiţe - căci nuvele nu se prea pot numi - este stilul îngrijit în care sunt scrise. Ce e drept, limba e mai pretutindeni ţărănească, dar câtă vreme ziarele şi discursurile publice introduc atâtea neologisme de prisos, abaterea stilului în direcţia contrară, fie şi cu oarecare exagerare, contribuie la îndreptarea cumpenii. De semnalat în această privinţă e mai ales scurta schiţă de la sfârşit, intitulată *Scrisoare.*

Dealtminteri, felul autorului de a povesti este monoton, descrierile se cufundă în generalităţi, amănuntele caracteristice lipsesc, întâmplările sunt banale, nici un conflict sufletesc mai adânc nu întrerupe lâncezeala unor idile după tipic.

Două exemple:

Pagina 15:

„Oile încep să mâşâie şi se duc întinse spre locuri verzi, după iarbă tânără. Mieluşeii se adună pe deal, zbiară de bucuria vieţii, îşi tremură în soare blana lucioasă, se pun în şir şi pornesc devale, unul după altul, zvârlind din picioruşele tinere şi ridicându-se repede cei cari se întâmplă să cadă în adusătura coastei."

„Deodată cei cu ciucuri roşii la gât, răsfăţaţii casei, se îndreaptă către poteca de la ştubeu. P-aci urcă domol Marioara cu cobiliţa la

spinare. Mieii îi ţin calea, o calcă pe picioare, o înconjoară rot mai mulţi şi fata e nevoită să lase jos doniţele."

„Prinde un cercelat, îl ia în braţe, îl sărută pe botişorul de lapte şi-1 strânge la sân, să-i frângă trupul cel plăpând. Apoi vine rândul alruia şi altuia, că ei parcă ar vrea toţi să fie mângâiaţi de mâna caldă a stăpânii şi dezmerdaţi de sărutul ei feciorelnic."

Şi cam tot aşa merge povestirea mai departe în cea mai lungă din schiţe, *Casa din Muscel,* chiar când Răducu se vede înşelat de acea Marioară, devenită nevastă-sa.

În cealaltă povestire mai însemnată, *Din dragoste,* Olga Crainic, fata unui fost judecător de ocol (dar şi acesta vorbeşte ţărăneşte: „Ani un singur copil, fată mi-a dat tatăl ceresc, să-mi trăiască! O s-o dau la minte să-şi câştige şi ea o pâine", pag. 59), Olga Crainic îşi trece examenele anuale la liceul din Piteşti, vine în Bucureşti ca studentă la Facultatea de litere, trimite mamei la Câmpulung o scrisoare anodină, face cunoştinţă cu o „colegă bogată din Batiste", al cărei văr, Codreanu - Puiu — le povesteşte lucruri fără noimă din capitala Franţei, cum s-a „scârbit" el de românii de acolo, dar cum a învăţat patriotism de la un polonez, Ivanovski, apoi duce pe cele două domnişoare cu doamna Olmazu la teatru în trăsură. „Olga cu doamna Olmazu au stat în fund, Amalia între ele şi Puiu pe scăunel" (pag. 73), la teatru fireşte *Trovatore, Azucena, Miserere, coro di zingari,* aduce pe cele trei dame înapoi, tot în trăsură, se înamorează de studenta Olga, o ia de nevastă şi - fiind tânăr cu avere - se stabileşte în oraşul ei, în Câmpulung.

Atâta tot. Nici o supărare, nici o greutate, figuri de convenţie cu vorbe la fel, o idilă de la oraş, precum cea dintâi fusese o idilă de la ţară, scrise în acelaş stil dulceag, la una împodobit cu citaţii din *Trovatore,* la ceailaltă cu sărutat de mieluşei.

Concluzia negativă rezultă de la sine.

HERZ (DINU RAMURĂ): „DOMNIŢA RUXANDA"

Dramă istorică în 3 acte, în versuri

(broşură in 8°, de 90 pag., Bucureşti, Socec, 1907)

Dacă autorul dramei *Domniţa Ruxanda* este, precum se pare, foarte tânăr (broşura e dedicată „colegilor mei din clasa VIII-a a Liceului Lazăr"), atunci lucrarea poate fi privită ca o bună prevestire.

Nu doar că figurile ar fi înfăţişate cu energie dramatică sau cu iluzia realităţii; afară de una din persoanele de căpetenie, trădătorul Motoc, şi de figura secundară, dar sobru şi clar exprimată a lui Hura (însă şi aceasta cu excepţia unei nepotrivite declamaţii din scena 4 a actului III asupra femeii ca „giuvaerul şi mândria unui neam"), toate celelalte sunt sau convenţionale, sau — dacă nu sunt convenţionale - par tot aşa de nefireşti, ca, d.e., slabul Joldea, a cărui prea oarbă supunere sub autoritatea iubitei Ruxanda lasă inexplicabilă alegerea sa la domnie şi al cărui lirism în scena penultimă, *Cântă lebăda,* devine nesuferit (situaţia reclamă cea mai grabnică fugă în „tainiţă" şi el stă pe scenă ca să rimeze amintiri duioase); sau ca ambiţioasa Ruxanda, făţarnică şi egoistă, conform calapodului obişnuit; sau ca iubitoarea Ileana, care în actul II mărturiseşte lui Joldea - fără necesitate - că-1 iubeşte şi apoi, înainte de a se arunca de pe fereastră, mărturiseşte acelaş lucru Ruxandei, cu şi mai puţină necesitate.

Dar, în afară de aceste scăderi fundamentale, acţiunea dramatică însăş nu este tocmai banală, şi mai ales stilul este în multe părţi îngrijit, cu vădita intenţie de a-1 turna în forme mai pregnante şi, pe alocurea, de a-1 ascuţi în aforisme epigramatice.

Nu va fi fără interes să citez câteva exemple:

Cad voievozii din domnie, cum cad frunzele din pom (pag. 58).

Meşterii în linguşire, meşterii din cei mai tari,
îi găseşti întotdeauna-n preajma oamenilor mari (pag. 63).

Şi cu vodă-n fruntea lor
Fac minuni de vitejie moldovenii, dacă vor (pag. 60).

Tata-i rus, mama-i grecoaică, şi el totuş e român (pag. 26).

*

Eu sunt robul ţărei mele şi încolo al nimănui (pag. 46).

Nu pierim atât de lesne, ne e trainică tulpina,
Şi, ieşind de la-ntuneric, mult mai mare e lumina (pag. 74).

Ia te uită în ochii mei:
E atâta suferinţă, câtă ură e-n ai tăi (pag. 86).

Lacrămile orşicând
Izvorăsc din ochi tăcute şi botează tremurând
Fericirea sau durerea (pag. 78).

De unele cacofonii şi ***invenţii*** de cuvinte ca:

şi să ştii tu *că codeala*
E-o unealtă a *dosadei* şi a sufletelor mici (pag. 28)

sau ca:

Cine-ar fi putut să ştie
Că cu cer senin la ziuă, fi-va seara vijelie (pag. 12)

îi va fi uşor tânărului şi talentatului autor să se ferească în scrierile viitoare.

Tinereţea are tot felul de curaj. Că dl Dinu Ramură a întreprins să scrie o dramă istorică în versuri nu i se poată lua în nume de rău. Nu ştim însă dacă nu s-a prea grăbit când a publicat-o şi a şi trimis-o la un concurs de premii academice.

în orce caz, părerea subscrisului este că nu i se poate încă acorda Premiul Năsturel, la care s-a înscris.

ION DRAGOSLAV: „POVESTEA COPILĂRIEI. AMINTIRI"

(o broşură de 93 pag., în sedez, no. 41, din Biblioteca românească enciclopedică Socec, Bucureşti, 1909)

Raport de T. Maiorescu

Cărticica nu întrebuinţează ortografia Academiei Române. Cuvintele *când, atâţia, bătrâni* sunt scrise „cînd, atîţia, bătrîni". Art. 11 din Regulamentul de la 8 martie 1906 elimină asemenea scrieri de la premiile Academiei.

ION DRAGOSLAV: „FATA POPEI"

(o broşură de 108 pag., format mic sedez, din Biblioteca populară Socec, Bucureşti, 1909)

Raport de T. Maiorescu

Sub acest titlu sunt împreunate patru povestiri. Cea dintâi şi cea mai scurtă e *Fata popei;* apoi urmează *Noaptea Sfântului Andrei, îngerul morţii* şi *Volintirii.*

Dl Ion Dragoslav e dintre noveliştii cu prefeţe. Şi broşurică de care ne ocupăm începe cu vreo 14 pagine, intitulate „în loc de precuvântare", în care autorul ne vorbeşte de năzuinţele d-sale de a scăpa de sărăcie şi ne povesteşte peripeţiile literare cu *Sămănătorul* din Bucureşti şi cu *Făt-Frumos* din Bârlad. Dorim d-lui Dragoslav ca şi publicul cetitor să se intereseze de „obârşia" d-sale literară precât pare a se interesa d-sa; uneori se întâmplă dimpotrivă.

Cele patru novele ne arată pe autorul lor apucat de curentul poporanismului, care învârteşte o parte a scriitorilor de astăzi. Stilul d-lui Dragoslav imitează pretutindeni vorbirea ţărănească; ce e drept, o imitează bine. Sunt câteva rezerve de făcut: abuz de cuvântul „pace" („n-am la cine să mă-ndrept să-mi facă o prefaţă... şi pace", „eram poet gol şi pace", „pe la ce babe şi vrăjitori n-a fost şi pace", „dulceaţă, cafea, vin... dar pace"), unele cuvinte prea triviale („ciorbă" de la pag. 17, „prostirea" în gura lui Dumnezeu la pag. 82 etc). în totalitate

însă desăvârşirea, cu care dl Dragoslav şi-a însuşit vorba ţărănească dovedeşte talent literar.

Dar tocmai această stăruinţă în imitarea unui anume stil pare a istovi puterile autorului; nu-i mai rămâne nimic pentru interesul acţiunii povestite, prea puţin pentru caracterizarea persoanelor. în afară de stil, nu e nici o atracţie în novele, totul e monoton. însă dl Dragoslav ne lasă impresia că ar putea deveni scriitor mai de seamă dacă s-ar tămădui de molipsirea poporanismului.

Invocarea lui Creangă nu este valabilă. Creangă era un om simplu şi fără multă carte, era al poporului şi vroia să rămâie al poporului: un învăţător primar, mândru de a fi învăţător primar şi fără dorinţa de a ajunge mai sus. El vorbea şi scria de la sine în graiul ţăranului moldovean; la el stilul poporan era firesc. Dl Dragoslav umblă după cultură literară; stilul său ţărănesc e meşteşugit. Creangă porneşte de jos şi ajunge sus; poporaniştii pornesc de mai sus şi ajung jos. Creangă ne înalţă, poporaniştii ne coboară.

Acest contrast este hotărâtor, şi hotărârea lui este condamnarea poporanismului meşteşugit. Unde ar fi rămas Eminescu dacă s-ar fi mărginit la poeziile de formă populară, cum e *Ce te legeni, codrule,* oricât de frumoase sunt?

Conchidem că Academia Română, cu toată recunoaşterea unui talent probabil, nu poate premia o direcţie greşită.

G. ROTICĂ: „POEZII"

(1 voi. de 110 pag. in 4° mic, Editura tipografiei Neamul Românesc, 1909)

Raport de T. Maiorescu

De când cu marea răspândire a poeziilor lui Alecsandri, Eminescu, Coşbuc, Goga, versificaţia română a devenit foarte lesnicioasă; pentru tinerii noştri scriitori pare a fi astăzi mai greu să *nu* facă poezii decât să le facă. Şi desigur le e mai greu să deosebească în ei înşişi inspiraţia originală de amintirea celor cetite de la alţii.

Poeziile d-lui Rotică stau sub influenţa d-lui Goga, sunt lumină împrumutată. Aceeaş înduioşare pentru „glie", pentru munca de la câmp („aghiasma muncii", cum zice imitatorul), pentru „moşneagul în port de ţară", aceeaş deplângere a înstrăinării celui adăpat la cultura de la oraş, până şi cu „banul de la împărat" din poezia d-lui Goga, *Apostolul,* s-a împodobit dl Rotică (pag. 16).

Ceea ce însă, din toată munca ţăranului, pare a fi impresionat mai mult pe noul scriitor este sudoarea. în poezia dintâi ne spune:

Pe braţe presărate-n senină suferinţă
Cu boabe de sudoare ai mei m-au legănat;

şi sfârşeşte:

Purtând în suflet psalmii credinţei în sudoare
Şi mirosul de brazdă, pe câmpuri am crescut,

în pagina a doua:

Nu, nu pot veni la parte, căci curg multe râuri pline
De sudori şi de iubire între fraţi şi între mine.

în a treia:

Şi-n faţă n-oi purta bujori
Crescuţi din muncă şi sudoare.

în a cincea:

E vremea sapei de ogoare, şi picură sudoarea spornic;

iar mai la vale:

Şi-ţi văd nurorile, tătucă, plecate peste hat în soare,
înfăşurându-şi pruncii-n scutec, sfinţit cu picuri de sudoare;

şi mai departe:

Dar ce străini mi-s dânşii-acuma, şi parcă unda de sudoare
Din urma lor, cu dânsa duce, pe veci, a câmpurilor floare!

Mai multă inspirare şi mai puţină transpirare ar fi fost de dorit.

Dar totuş, cum am zis la început, versificaţia este uşoară, şi poeziile d-lui Rotică dovedesc o dată mai mult ce progres a făcut mânuirea limbii române în generaţia scriitorilor de astăzi.

Atâta însă nu credem că este de ajuns pentru a recomanda cartea noului autor la Premiul Năsturel.

RĂSPUNSUL D-LUI TITU MAIORESCU
(22 noiembrie 1909)

Cum să vă mulţumesc, domnilor colegi, pentru o aşa solemnă manifestare de simţiminte prieteneşti, care v-au îndemnat să vă exprimaţi în privinţa activităţii mele personale în termeni cu mult covârşitori peste însemnătatea foarte relativă ce a putut-o avea în decursul unei îndelungate vieţi?

Cum să vă mulţumesc, domnilor colegi? Şi, când zic colegi, daţi-mi voie să adaug îndată că nu înţeleg numai pe profesorii acestei Universităţi, la a căror misiune am participat şi eu, ci îmbrăţişez împreună cu ei întreaga studenţime universitară, pe care am privit-o şi am primit-o totdeauna în mod colegial, ei - studenţii - fiind colaboratorii mai tineri ai unor magistri mai experimentaţi, dar cu toţii deopotrivă „cives academici"; şi dacă noi i-am înzestrat cu prisosul cunoştinţelor noastre, ei ne-au întinerit pe noi cu prisosul entuziasmului lor, şi nu ştiu cine au fost mai folosiţi!

Cum să vă mulţumesc, domnilor colegi, mai sincer decât prin simpla exprimare a celei mai adânci recunoştinţe.

Vorbeam la început de viaţa mea îndelungată, în decursul căreia s-a putut desfăşura fireşte o mai felurită activitate. Când am fost numit profesor la Universitatea din Iaşi în 1862 - eu împlinisem abia 22 de ani - bărbaţii cu o cultură academică erau la noi în ţară prea puţin numeroşi pentru a fi vorba de o specializare a carierei lor. La fundarea Universităţii din Iaşi,

în octomvrie 1860, unul şi acelaş profesor - o arată primul anuar oficial al acelei Universităţi - propunea metafizica, estetica, etica, pedagogia, istoria filozofiei, şi, tot el, la facultatea juridică, dreptul natural privat şi public, dreptul ginţilor, dreptul public al românilor şi dreptul constituţional. Un prieten care în acelaş timp cu mine făcuse la Viena şi la Paris studiile, însă el de inginerie, l-am găsit la Iaşi prezident de tribunal, şi un fost general revoluţionar de la '48 a funcţionat ca ministru de culte în cabinetul conservator de la 1871.

Nu vă veţi mira dar că şi eu, care cel puţin venisem din străinătate cu două diplome, un doctorat în filozofie şi o licenţă în drept, am funcţionat întâi ca magistrat la tribunalul Ilfov, am trecut apoi la Iaşi ca profesor de istorie şi, de-abia în al treilea rând am fost numit la specialitatea filozofică, pentru care mă pregătisem de pe când eram în liceu.

Dar vedeţi, domnilor, din vremea aceea cu amestecarea prea feluritelor materii de învăţământ, din vremea părinţilor noştri, a premergătorilor noştri în ale scoalei, mi-a rămas ceva pentru care se cuvine să le aduc astăzi, la sfârşitul carierei mele profesorale, un omagiu de admirare: mi-a rămas încredinţarea că dacă ei ştiau mai puţină carte decât noi, aveau însă cel mai înalt simţimânt al datoriei şi cea mai caldă inimă pentru tinerimea care-i încunjura. Cu această parte a lucrării lor au deşteptat în toată mişcarea noastră culturală şi naţională însufleţirea ce a însoţit regenerarea noastră istorică de la înfăptuirea Unirei până la Războiul Independenţei.

Acel simţimânt de îndeplinire a datoriei şi acea inimă caldă pentru generaţia tânără este moştenirea ce ne-au hărăzit-o părinţii noştri şi ce noi am fost chemaţi să v-o transmitem vouă, copiilor noştri sufleteşti.

Voi trăiţi astăzi în vremuri de extraordinar progres al ştiinţelor. Aici, la Universitatea din Bucureşti, sunteţi chiar împărţiţi în cinci mari specializări: teologi, legişti, medici, viitori profesori de ştiinţe şi litere.

Care este, care trebuie să fie în sufletul fiecăruia din voi semnul, şi, pentru a întrebuinţa în această adunare aleasă un cuvânt mai erudit, criteriul ce se cuvine să hotărască alegerea specialităţii, adică viitoarea voastră activitate practică în societate?

Cred că singurul criteriu al adevăratei vocaţiuni este următorul: interesarea caldă pentru acea parte a omenirei asupra căreia eşti chemat să lucrezi. Nu gândul la situaţia ta individuală să te hotărască - căci aici vanitatea sau te miri ce alte porniri egoiste te pot înşela - ci gândul la ceilalţi, înspre al căror folos este instituit în societate felul funcţionării tale.

Preotul este pentru mângâierea sufletelor accesibile la gândul vieţii de apoi, medicul pentru bolnav, magistratul pentru împricinat, profesorul pentru şcolar. Nu şcolarii sunt aici pentru noi - şi mie, care părăsesc astăzi catedra învăţământului public, să-mi daţi voie să mă adresez o ultimă dată la studenţii mei ca la viitori profesori - nu şcolarii sunt pentru profesori, ci profesorii pentru şcolari. Aceasta vă place vouă, tineri studenţi, când v-o spune un bătrân profesor.

Dar lucrul important este ca tot aşa s-o înfăptuiţi voi ca profesori faţă de viitorii voştri şcolari. Aici este criteriul.

Interesul cald pentru şcolar, pentru student, pentru tot ce-l priveşte, în prima linie pentru lucrările sale din şcoală, pentru temele sale, pentru examenele sale, pentru însuşirea cunoştinţelor din partea sa, pentru adaptarea caracterului său la un ideal vrednic de a propovedui.

De la câţi profesori secundari, de la câţi învăţători primari n-am auzit plângerea că-i oboseşte şi că le vine greu cu atâta citire de lucrări scrise şi cu atâta examinare orală. Dar în ce poate sta mângâierea, în ce poate sta mulţumirea, în ce poate sta mândria profesorului, decât în a urmări cum a încolţit învăţătura semănată de el şi ce fel de roade făgăduieşte.

într-un petec de grădină arunci germenii de plante, te interesezi de florile ce ies, şi să rămâi rece la înflorirea sufletească a elevilor tăi?

Se înţelege, nu în toate capetele încolţesc germenii, nu toate tulpinele dau flori. Dar sunt şi unele binecuvântate de la natură, la care descoperi deodată o impozantă înflorire deosebită, claritatea unei sinteze ştiinţifice, pronunţată dispoziţie la oratorie, impulsivul talent poetic. Acestea întrec cu mult îndemnul tău primitiv şi par a fi rezultatul a te miri ce misterioasă rămăşiţă din moşi-strămoşii copilului. Şi ce răsplată atunci pentru tine, care n-ai pregetat să urmăreşti cu luare-aminte toate lucrările şcolarilor tăi!

Cei ce s-au dus dincolo de ocean ca să caute aur, la cât nisip, la câtă stâncă stearpă n-au trebuit să muncească, până ce le-a sclipit deodată un grăunte de aur, o bucată, o vână de aur. Dar şi ce răsplată atunci!

Ce fericit a trebuit să fie primul profesor care a dat de prima lucrare a şcolarului Eminescu! Şi ce fericit a fost cel ce vă vorbeşte acum, când la Trei Ierarhi din Iaşi a dat de prima lucrare a şcolarului său Ion Creangă!

însă şi pentru capetele cari trec de mediocre se cuvine să avem un mare interes pedagogic, şi poate aici stă chiar deosebita însemnătate a învăţătorului.

Căci tocmai aceste capete, negăsind destule mijloace în propria lor inteligenţă, au să se folosească de mijloacele altuia, mai înzestrat decât ei. Adeseori poţi constata anume la ei bunele rezultate ale unui învăţământ predat cu pricepere şi cu iubire.

Aplicând în alt înţeles vorba unui tânăr poet român, putem zice: în fiece nor se ascunde un curcubeu.

Nu lipseşte decât raza ce-ar putea să-l încălzească
Şi-ntunericul din aer cu lumină să-l vrăjească.

Am terminat, domnilor, şi nu-mi rămâne decât să vă mulţumesc din inimă pentru prilejul ce mi-aţi dat de a-mi lua rămas bun de la iubiţii mei colegi, profesori şi studenţi.

AFORISME

(compuse într-un cerc literar din Bucureşti)

[I]

E bine să fii singur; trist este să te simţi singur.

(Anonim)

Nici ce doresc, nici de ce mă feresc nu mi se întâmplă.

(Anon.)

*

[1] Ce bogată este omenirea în idei şi ce săracă este istoria în fapte! Adevărata istorie ar fi istoria lucrurilor neîntâmplate.

(T. Maiorescu)

*

Viaţa este o sarcină; o porţi mai lesne, dacă o uşurezi pentru alţii.

(I. Slavici)

Stejarul e un copac ciudat; idealiştii iau frunzele, ceilalţi fructele.

(R. Roman)

In război necurmat trăim: cu inimicii în luptă, cu amicii în armistiţiu.

(I. L. Caragiale)

[2] Păzeşte-te a doua zi după un succes.

(T. M.)

Cel mai mare bine pe care cei răi îl pot face e de a rămâne răi; numai statornicia lor asigură victoria celor buni. Vai de veacul în care nici cei răi nu mai au caracter.

(M. Eminescu)

[3] Niciodată mintea nu conduce; ea arată numai alternativele. Direcţiunea finală o hotărăşte inima.

(T. M.)

Omul care are prieteni entuziaşti, are şi duşmani înverşunaţi; aceleaşi însuşiri pentru care unii te iubesc produc ura celorlalţi.

(Anon.)

[4] O măsură sigură a oamenilor şi a lucrurilor este propria lor umbră.

(T. M.)

Toate mulţămirile trebuiesc plătite: înainte de a se căpăta, ni se par destul de ieftine, în urmă prea scumpe.

(I.L.C.)

[5] Cu drept cuvânt s-a zis licenţa poetică, şi nu licenţa poetului. Numai cea dintăi este iertată.

(T. M.)

Am doi prieteni, mă plâng de-a rândul de unul la celălalt.

(Anon.)

[6] Prima treaptă pe care ne urcăm spre mărimea omenească e un altar de sacrificiu.

(T. M.)

A ierta răutatea altora e o virtute; a o uita - o nerozie.

(Anon.)

[7] Omul rău se perde prin partea sa cea bună; omul bun prin partea sa cea rea.

(T. M.)

Virtutea este o calitate de care se lipsesc mai toate femeile pentru a o cere la celelalte femeii.

(Anon.)

[8] Don Quijote credea că morile de vânt sunt uriaşi. Oamenii de rând cred că uriaşii sunt mori de vânt. Nebunia este aceeaşi, numai în cazul din urmă e mai periculoasă.

(T. M.)

Cei mai mulţi oameni se plâng că au rămas neînţeleşi, pentru a da a înţelege că au pierdut ceva prin aceasta.

(Anon.)

*

[9] Sălbaticii americani schimbau aurul şi mărgăritarele lor pentru frânturile de oglindă din Europa. Aşa fac şi copiii cei mici, şi mulţi din noi rămân copii mici toată viaţa lor.

(T. M.)

*

Adevăratul aur? După aur aleargă toţi, de adevăr fug toţi.

(M. E.)

*

[10] Atacă o ţară lipsită de comunicări: oraş de oraş o poţi birui, căci fiecare rămâne izolat şi nu-şi poate primi de la celelalte un grabnic ajutor.

Tot aşa sunt de slabe cunoştinţele fără sistem.

(T. M.)

îndoiala produce în noi atâta amărăciune, încât chiar după ce ne încredinţăm că ne-am înşelat nu mai putem redobândi liniştea trecută; în suflet a rămas simţirea că îndoiala este posibilă.

(Anon.)

[11] Când înaintea naturii reflexive se prezintă pentru prima oară sufletul omenesc, ultima-i creaţiune, cu dorinţele lui de totdeauna şi cu mulţămirea de niciodată, cu egoismul radical şi cu inteligenţa şi inima accesorii, atunci Natura se sperie de propria sa faţa şi, suflând în beşica de săpun, o osândi la moarte.

Aceasta a fost judecata cea dintâi, care a dispensat omenirea de judecata cea din urmă.

(T. M.)

Dispreţ desăvârşit pentru părerea mulţimii şi milă adâncă pentru soarta ei - iată semnul înţelepciunii.

(I. L. C.)

[12] în faţa unui abis eşti cuprins de fiori.

Tot aşa în momentul când simţi deosebirea adâncă ce te desparte de aproapele tău.

(T. M.)

O mare durere e să iubeşti; o mare nenorocire să scapi de această durere.

(I. L. C.)

[13] în momente de adâncă simţire se deschide în inimă abisul infinitului; aripa morţii atinge pe muritor şi-i prevesteşte soarta.

(T. M.)

*

Dacă şi între oamenii cuminţi s-ar putea stabili înţelegerea aşa de lesne ca între nerozi, mulţimea acestora ar avea o soartă mai bună.

(I. L. C.)

[II]

[14] Mijlocul este totdeauna superior scopului şi-i regulează valoarea. Prin urmare, fraza jesuiţilor e diametral opusă adevărului şi trebuie formulată: mijlocul justifică scopul.

(T. M.)

*

Nu supărăm pe amicii noştri decât prin însuşirile noastre cele bune.

(T. R.)

*

[15] Este lipsă de dreaptă cugetare când cineva, pentru a se justifica de o faptă ce i se impută, arată cauza care a produs-o. Aceasta o ştie oricine, că tot ce se întâmplă în lume are o cauză. Dar dintr-o cauză justă nu poate izvorî o faptă imputabilă. Prin urmare, a motiva nu vra să zică a justifica.

(T. M.)

Voieşti să cunoşti lucrurile? priveşte-le de aproape. Vrei să-ţi placă? priveşte-le de departe.

(I. L. C.)

*

[16] Balonul aerostatic îl poţi lega cu funii şi ţine jos la pământ, până când gazul mai expansiv nu l-a ocupat. Dar odată plin de acel element eteric, balonul rupe funiile înjositoare şi se-nalţă irezistibil în regiunile ce i se cuvin.

Tot aşa vocaţiunea în individ, libertatea în popor.

(T. M.)

[17] Cine are vocaţiunea? Cel ce în momentul lucrării se uită pe sine.

(T. M.)

*

[18] Care popor este liber? Cel ce recunoaşte cercul de suveranitate a individului faţă de oricine, fie un rege, fie o majoritate.

(T. M.)

*

în cea mai înaltă formă a existenţei tale, pierzi conştiinţa că exişti.

(M. K.)

*

[19] în poziţiunea cea mai nedemnă se aruncă oamenii care au destul curaj pentru a face o faptă după impulsul

conştiinţei lor, dar nu au destul pentru a-i suporta consecinţele inevitabile.

Căci ce este nedemn? Tot ce e pe jumătate.

(T. M.)

*

Pasivul şi activul fiecărui pas al omenirii sunt totdeauna în echilibru.

Pasivul descoperirii tiparului: s-au recunoscut nerozii, s-au numărat şi s-au găsit a fi dânşii cei mai mulţi.

(I. L. C.)

*

[20] Iubeşti imensitatea mării? Atunci o iubeşti sub toate formele ei şi îţi este totuna dacă marea e în linişte sau e mişcată de furtună, dacă străluceşte sub aurora soarelui răsărind sau dacă deasupră-i ultima rază de lumină se luptă cu întunericul nopţii.

Şi în sufletul omenesc e o imensitate, şi îndată ce ai simţit-o îţi pierzi măsura şi eşti pentru totdeauna al ei.

(T. M.)

*

Anii fac pe om mai bătrân, numai suferinţa îl îmbătrâneşte.

(Anon.)

[21] Nu cereţi de la părău esplicarea mării, nici de la movilă esplicarea muntelui. în înţelesul celor mari se cuprinde înţelesul celor mici, dar niciodată dimpotrivă.

(T. M.)

Pentru ca să devii tolerant cu oamenii, trebuie să fi simţit nedreptatea lor.

(Anon.)

*

[22] Nemărginit îţi este dorul; cum vrei să se cuprindă în actualitatea mărginită? Totdeauna rămâne un prisos: desperare sau ironie.

(T. M.)

*

Omul este ca o vioară: numai după ce i s-a rupt cea din urmă coardă, devine o bucată de lemn.

(Carmen)

*

[23] Arta vieţii? Rezervă, discreţiune, răceală - în genere negaţiune şi în rezumat abnegaţiune.

(T. M.)

*

Mândria exclude gelozia.

(Carmen)

*

[24] Nu dispera! Soarta nu vrea extreme. Din chiar mijlocul răului se naşte reacţiunea spre bine şi gerul cel mai greu îţi desemnă pe fereastră flori de primăvară.

(T. M.)

Prostia se pune în rangul întâi pentru a fi văzută, inteligenţa se ascunde pentru a vedea.

(Carmen)

[25] Numai în totalitate se dovedeşte adevărul.

(T. M.)

De multe ce-ai trăit pe pământ, ajungi a te teme de cer ca de cea din urmă şi cea mai crudă decepţiune.

(Carmen)

[26] Ai un singur bloc de marmură: dacă îl întrebuinţezi pentru o figură caricată, de unde să mai poţi sculpta o Minerva?

(T. M.)

Dacă ai fost prea mult lipsit de bucurie, nu o mai aştepţi şi când îţi bate la uşă, nu-ţi vine să deschizi de teamă să nu fie o durere mascată.

. (Carmen)

[27] Cu nemurirea sufletului d-voastră!

Cât trăiţi, aveţi idei muritoare, trup fără suflet. La moarte să vă vie nemurirea?

(T. M.)

Când şi-au putut închipui cei vechi că soarele se întoarce iprejurul pământului? Geniul are sateliţi, iar nu mediocritatea.

(Anon.)

[28] Este o delicateţă mai înaltă, care consistă în a face contrarul de ceea ce prescrie delicateţa ordinară.

(T. M.)

Dacă lumina n-ar avea căldură ar produce ea ceva? Astfel şi spiritul fără inimă.

(Anon.)

[29] Precum curg râurile spre mare, aşa curge viaţa spre moarte, şi tot ce este individual este întunericul naturei creatoare.

(T. M.)

[III]

[30] Oare pârăul de la munte ar fi aşa de limpede şi de voios dacă n-ar fi rece?

(T. M.)

Te plângi mereu de noroc; aceasta tocmai e cauza nenorocirii tale.

(A. Chibici-Râvneanu)

Când voim să pedepsim o fiinţă iubită, ne pedepsim pe noi înşine.

(Anon.)

*

[31] Fotografii din oraşele cele mari au o locuinţă împărţită. Jos în etajul dintâi e casa lor privată: element teluric, gospodărie şi strigăt de copii. Sus, în etajul al cincilea, lângă acoperiş, se află salonul de sticlă pentru reproducerea fotografică, transparent, la aer liber, plin de soare luminos.

Clădească-şi fiecare, deasupra existenţei de toate zilele, etajul al cincilea.

(T. M.)

*

Ce e menit de soartă să se dezvolte în umbră, în umbră să rămâie, căci, expus luminii, prin lumină pere.

(A. Ch. R.)

*

Fiecare din noi aude adeseori un glas puternic, care-i spune că este superior celorlalţi oameni, şi un glas slab, care-i spune că le este inferior.

(Anon.)

Nu după câte nu-nţeleg, ci după cum le înţeleg toate, se cunosc nerozii.

(A. Ch. R.)

*

A cade în urma unei legi naturale nu este o dezonoare, dar nu rămâne mai puţin o cădere.

(Anon.)

*

Anul nou este un mormânt şi un leagăn în acelaş timp, adeseori amândouă goale.

(Carmen)

O măsură sigură a caracterelor este sentimentul ce-ţi rămâne pentru un om după ce l-ai iubit: amiciţie sau dispreţ.

(Anon.)

Un amor care se sfârşeşte cu amiciţie nu a fost amor.

(M. Emin.)

*

Nu lăsa să treacă momentul fericit. împrejurări identice pot reveni, aceleaşi simţiri niciodată.

(Anon.)

*

[32] Fereşte-te de a da sfaturi. Probleme e prea grea şi responsabilitatea mare. Cauza greutăţii este că tu dai sfatul după propria ta natură. Aceasta însă nu se potriveşte cu natura celui ce te întreabă. Altfel spui tu, altfel te-nţelege el. Sfătuind prudenţă, produci slăbiciune, şi unde voiai tărie, se aplică violenţa. Un element străin s-a introdus în sufletul celuilalt, şi măsura ei este pierdută.

(T. M.)

*

Pasiunile înjosesc, pasiunea înalţă.

(Anon.)

*

Pregătindu-se adevărul de plecare, neadevărul a şi pornit.

(A. Ch. R.)

*

Dacă iubim luna, simbolul celei mai mari clarităţi - feminine, n-ar trebui să iubim şi noaptea în care se produce?

(Anon.)

*

[33] Ce liber e Beethoven! Instrumentele supuse şi le tratează pe toate cu aceeaşi iubire; pe fiecare îl îngăduie să vorbească liber după firea sa. De aici provine farmecul instrumentaţiunii. Orice instrument e întrebat să-şi dea opinia şi reproduce pe a sa răspundere ideea principală. Ideea principală câştigă astfel o sumă de feţe originale, e când sublimă, când burlescă, când tristă şi când voioasă, şi în totalitate se prezintă o lume harmonică aparte, adevăratul humor al omenirii.

Să fim dar liberali! Despotismul, care supune toate vocile unei singure, nici în muzică nu e bun.

(T. M.)

*

Numai cine e nevrednic de moarte se teme de ea.

(A. Ch. R.)

*

Lumea e cum o vezi; însă oamenii sunt cum sunt.

(I. SI.)

*

[34] Sunt oameni cu consecinţe. A-i cunoaşte este bine sau este rău, dar niciodată indiferent.

(T. M.)

Lumea e frumoasă pentru cel ce ştie să o privească; lumea e darnică pentru cel ce n-aşteaptă nimic de la dânsa.

(I. SI.)

*

Dispreţul pentru alţii produce dispreţul de sine însuşi.

(Carmen)

*

[35] Toate principiile generale sunt indiferente pentru bine şi rău. Cauza este că principiul se ţine de sfera abstractă, iar binele şi răul de sfera concretă. Aplicarea se încearcă a pune în legătură aceste două sfere. însă aplicare este o operaţiune deosebită, care nu rezultă cu necesitate din principiu.

(T. M.)

*

Când avem un sentiment fără speranţă, o mare speranţă ne mai rămâne: că niciodată nu-1 vom pierde.

(I. L. C.)

[IV]

Când sunt mai mulţi adunaţi la un loc, de eşti înalt poţi vedea peste capetele altora; însă ca să fii văzut aşază-ţi un piedestal!

(P. Missir)

*

Norocul este un oaspete atât de gingaş şi de discret, încât, de cele mai multe ori, nu-ţi dai seamă de trecerea lui prin casa ta decât abia în momentul când a părăsit-o.

(A. Şuţu)

*

Câtă vreme mai eşti susceptibil de o bucurie, te poţi aştepta încă la cea mai mare durere.

(V. Miele)

*

Femeia este aprigă în ură şi crudă în răzbunare, pentru că ştie bine a iubi.

(V. P.)

*

Studiul istoriei slujeşte mai mult la critica prezentului decât la cunoaşterea viitorului.

(N. Volenti)

*

Norocul de ieri îţi pare un vechi prieten, nenorocirea veche îţi pare un duşman nou.

(A. S.)

*

Se pare că partea cea mai adevărată din adevărurile morale este tocmai greutatea cunoaşterii lor.

(M. P.)

Iluzii pierdute din cauza realităţii vieţii?

Dar de ce cu un plan de situaţie în mână cutreieri uliţele oricărui oraş mare ce vezi pentru întâia oară ca şi cum ai fi localnic?

(P. M.)

*

Norocirea: toţi ne înţelegem asupra cuvântului, mai nimeni asupra lucrului.

(A. S.)

*

Ideile teoretice sunt ca nişte mărgăritare ascunse; practica este firul de aţă pe care trebuie să le înşirăm spre a le putea arăta.

(N. V.)

*

Perzând cerul fericirii tale, cu anevoie mai poţi găsi pământul de unde ai plecat.

(V. M.)

înţelepciunea vieţii constă întru a fi iubit în relaţiile private şi stimat în viaţa publică.

(P. M.)

*

Portul în care intră corabia bătută de vânturi nu este totdeauna portul mântuirii.

(N. V.)

*

Fericirea şi nefericirea au afinităţi contrare cu doi magneţi; aici semnele se atrag şi contrarele se resping.

(A. S.)

*

Oarecare învăţaţi spun că starea de cultură a unui popor se măsoară după numărul de oameni ce întrebuinţează săpun şi poartă ceasornice. Dacă s-ar putea preţui cantitatea de urât ce sufăr oamenii în oarele lor libere, aceasta ar fi criteriul cel mai sigur.

(P. M.)

*

A nu înţelege de unde vine durerea este mai amar decât a o simţi.

(N. V.)

*

Se pare că mai multă civilizaţiune ar trebui să ducă la mai multă fericire; contrarul este mai adevărat.

(A. S.)

*

Un cadru mic poate cuprinde un tablou nemărginit de mare.

(N. V.)

*

Artele frumoase sunt de întâia necesitate pentru existenţa modernă. Acei care nu le admit fiindcă nu le pricep ar pute tot astfel să împiedece pe om a-şi ridica ochii spre cer fiindcă nu-l pot pipăi.

(A. S.)

*

Lumina ce vezi în zarea nopţii, ori este un foc la care te vei încălzi, sau un putregai care scânteiază.

(N. V.)

Când îţi scrii cea mai frumoasă pagină în cartea vieţii tale, soarta cu vecinica ei ironie varsă cerneală peste foile care urmează.

(V. M.)

ADDENDA

ESEMPLE DE POESII RUMÂNE

I

POESII LIRICE

DEDICAŢIE

Tu care eşti pierdută în neagra veşnicie,
Stea dulce şi iubită a sufletului meuî
Şi care odinioară luceai atât de vie
Pe când eram în lume tu singură şi eu!

O! blândă, mult duioasă şi tainică lumină!
în veci printre steluţe te cată al meu dor,
Ş-adeseori la tine, când noaptea e senină,
Pe plaiul nemuririi se-nalţă c-un lung zbor.

Trecut-au ani de lacrimi, şi mulţi vor trece încă
Din ora de urgie în care te-am pierdut!
Şi doru-mi nu s-alină, şi jalea mea adâncă
Ca trista veşnicie e fără de trecut!

Plăceri dulci a iubirei, plăceri încântătoare,
Simţiri, măreţe visuri de falnic viitor,
V-aţi stins într-o clipală ca stele trecătoare
Ce las un întuneric adânc în urma lor.

V-aţi stins şi de atunce în cruda-mi rătăcire
N-am altă mângâiere mai vie pe pământ
Decât să-nalţ la tine duioasa mea gândire,
Steluţă zâmbitoare dincolo de mormânt!

Căci mult, ah! mult în viaţă eu te-am iubit pe tine,
O! dulce desmerdare a sufletului meu!
Şi multă fericire ai revărsat în mine
Pe când eram în lume tu singură şi eu!

Frumoasă îngerelă cu albe aripioare!
Precum un vis de aur în viaţă-mi ai lucit,
Şi-n ceruri cu grăbire, ca un miros de floare,
Te-ai dus, lăsându-mi numai un suvenir iubit.

Un suvenir, comoară de visuri fericite,
De scumpe şi fierbinte şi dulce sărutări,
Din zile luminoase şi îndumnezeite,
De nopţi veneţiene şi pline de-ncântări.

Un suvenir poetic, coroana vieţii mele,
Ce mângâie şi-nvie duios - inima mea,
Şi care se uneşte cu harpele din stele
Când mă închin la tine, o! dragă lină stea!

Tu dar ce prin iubire, la al iubirii soare,
Ai deşteptat în mine poetice simţiri,
Primeşte-n altă lume aceste lăcrimioare
Ca un răsunet dulce de-a noastre dulci iubiri!

SONET

Peste ţărmuri depărtate
Vezi tu râul călător
Cum în valuri turburate
Se azvârle în izvor?

P-a lui maluri singurate
Vezi cum vântul mugitor
Mişcă trestia ş-o bate
Şuierând îngrozitor?

Râu-i viaţa-mi zbuciumată,
Ş-acea trestie mişcată
E-al meu suflet dureros;

Viitorul ce m-aşteaptă
E pustia cea deşartă
De pe malul nisipos.

PRIVESC

Privesc cerul în uimire,
Apoi mă-ntorc şi privesc
Cu tot sufletu-n privire
Ochi-ţi d-un azur ceresc.

Şi nu pot de a nu-ţi zice:
Ochii tăi, scump îngerel!
Sunt, ah! crede p-un ferice,
Două picături de cer.

Picături!... dar fiecare
Este un adânc mister,
Fiecare e un soare,
Fiecare e un cer!

Duce-m-aş viaţa toată,
Ca să scap d-al vieţii chin,

Pân'n lumea cealălaltă,
D-unde cei duşi nu mai vin!

Ş-atunci pe pământ, atunce
Acei care m-au iubit
Să însemne cu o cruce
Locul unde m-am oprit!

UNEI DOAMNE

De se va-ntâmpla s-ajungă aste rânduri pân' la tine
Şi citindu-le să cugeti făr' de voia ta la mine,
Nu gândi că sunt în doliu cufundat şi plin de dor,
Căci te-nşeli, dacă vei crede că duioasa mea simţire
Căutând a ta prezintă şi-ntâlnind a ta privire
A dorit al tău amor.

Tu nu erai decât umbra ce-mi servea de apărare,
Ca să nu-mi topească ochii razele nemuritoare
Din sufletul ce iubesc;
Tu nu erai decât pânza totdauna suspendată,
Subt care ascundea suspinul a mea inimă-nfocată
Privind chipu-i îngeresc.
Negreşit, ai ochii negri şi sprâncenele arcate,
Faţa albă şi pe umeri două plete aruncate
D-un negru posomorât!
Dar ce vrei! Sunt un sălbatic d-o natură necioplită!
Mie-mi trebuie un suflet, iar nu piele lustruită,
Ca să nu mor de urât!

NU VEZI TU

Nu vezi tu a ta durere
Cum te-mpinge spre mormânt,
Cat-aiurea mângâiere,
Fete-s multe pe pământ!

Mai găsi-vei tu sub soare
Un păr negru - un chip iubit,
O zână fermecătoare
Ce te-ar face fericit!

Şi cu alt-aici sub soare
Aş putea fi norocit,
Dar cu alta fi-voi oare
Aşa de nefericit?

Picături în suprafaţă,
Dar ca spaţiul fără fund,
Câte lumi în a lor ceaţă
Ş-adâncime se ascund!

Fericirea mea e mare,
Ah! măsoar-o-n ochii mei:
Universul ***un*** cer are,
Eu am ***două-n*** ochii tăi!

CINEL-CINEL

Păstorul zice: *Cinel-cinel,*
Copilei june de lângă el:
„Două steluţe cu raze line
Lăsat-au cerul plin de lumine,
Şi pe-a ta frunte ele au căzut.
Ghici, drăguliţă, că le sărut."

Nu ghici-ndată
Gingaşa fată
Şi pe ochi dulce fu sărutată.

Păstorul zise încă: *Cinei,*
Copilei blânde de lângă el:
„O vezi închisă, rumena floare,
Cum se deschide, vezi lăcrimioare,
Şi pe-a ta faţă ea s-a născut.
Ghici drăguliţă, că o sărut."

Nu ghici-ndată
Vesela fată
Şi pe guriţă fu sărutată.

Păstoriul zise iar: *Cinei,*
Copilei mândre de lângă el:
„Albe, rotunde, două-aripioare
Nencetat saltă la cer să zboare,
Şi tu-n robie le-ai tot ţinut.
Ghici, drăguliţă, că le sărut."

Nu ghici-ndată
Rumena fată
Şi pe sân fraged fu sărutată.

DOR

Bate vântul, bate tare,
Bate de la răsărit
Şi-mi aduce dor de mare,
Dor de lung călătorit!

Duce-m-aş atunci în lume
Fără să mă mai opresc,
Prin pustiuri fără nume,
Mari ca golu-mi sufletesc!

SENIN ŞI FURTUNĂ

Noaptea profundă
în ea cufundă
Pământul june reînflorit,

Bolta senină
Blândă lumină
Varsă din sânul său aurit;

Şi totul tace,
Divină pace
Peste natură domneşte lin,

Dar o furtună
Geme şi tună
în al meu suflet zdrobit de chin.

Ah! Nici o rază
Nu luminează
Noaptea profundă ce m-a cuprins.

Inima-i ruptă
De lunga luptă
Ce amor şi ură crud au **încins.**

VECINA NOASTRĂ

Când te arăţi tu la fereastră
Cu un aer gânditor,
- Doamne! zic: Vecina noastră
S-o sărut ş-apoi să mor!

Am visat un vis ferice
Noaptea de alaltăieri
Dumnezeu păru, şi-mi zice:
„Voi să-ţi dau orice tu ceri.

Vei tu aur? Vei putere?
Glorie, coroni, măriri?
Din a cerului avere
Din ce vei împărtăşiri?

Muritor prin soarta voastră,
Eu te fac nemuritor!"
- Doamne! zic: Vecina noastră
S-o sărut ş-apoi să mor.

O VICTIMĂ

„Ţi se va ierta mult
Căci ai iubit mult."

Albă, cu ochii negri şi dulce ca o fee,
Un cap blondin de înger pe umeri de femeie,
Atât era de pală ş-atât de gânditoare,
Cât s-ar fi zis o umbră, străină călătoare,
Sau geniu ce se lasă din ceruri pe pământ
Şi merge să jelească virtutea p-un mormânt,
La gât purta o cruce, simbol de sărăcie,
Şi-n inimă durerea, eternă bogăţie,
Acelor ce pe lume se zic dezmoşteniţi.
Vai! negreşit aleşii sunt cei nefericiţi!

Sfios-i-era suspinul şi glasul trist, dar dulce!
Să fie cântul serii, ce plânge şi se duce
Să-şi verse voluptatea p-un loc mai fericit?
Să fie cea din urmă oftare de iubit,
Suspinul unui suflet ce-n ultimul avânt
îşi mai întoarce ochii cu milă spre pământ?

Dar iat-o se rădică şi pală, inspirată,
Suspină cu putere p-o notă dezolată
Un cântec, ce se pierde prin umbre tresărind
Ca dorul şi speranţa proscrisului murind.

„Amor, scânteie smulsă din razele cereşti!
Tu care dând viaţă şi moartea pregăteşti;
Fiinţa ta de flăcări ca geniul proscris
Şi-a suspendat locaşul pe margini de abis
Cât inima, ce zboară spre el şi se ridică,
Se-ntoarce-ngălbenită de jale şi de frică,
Şi strânsă violată de braţu-ţi nevăzut,
Ca undele pierdute p-un râu necunoscut,
Alunecă din sânul plăcerii d-aurite
Pe braţele durerii de lacrimi veştejite,
P-al carii pat veghează, suspină şi tresare
Căinţă, gelozia şi cruda desperare,
Căci unde-i muritorul, vai! care n-a gustat

Din cupa ta veninul! Şi cin' s-a lăudat,
Când furiile soartei pe capu-i se ridică,
Să-şi fi privit ruina în faţă fără frică
Şi fără remuşcare? Suspinul infortunii
Nu-i tânguios şi dulce ca glasul rugăciunii,
Ci trist, amar ca dorul, ce geme p-o ruină,
Şi negru ca o noapte, lipsită de lumină!"...

A candelii lucire dodată tremură,
Iar dulcea creatură tăcu şi espiră!

NEPĂSARE

Marea geme şi vuieşte
Şi s-azvârle-n sus şi-n jos,
Cerul tună şi trăsneşte,
Vântul urlă fioros.

Vasul fraged se despică,
Valuri negre-1 învălesc,
Când spre nouri îl ridică,
Când în funduri îl izbesc.

Şi pe vas în desperare
Toţi aleargă nesfârşit,
Nicăieri nu văd scăpare,
Groaza morţii i-a lovit.

Şi ochiri şi braţe mute
Ridic spre Mântuitor,
Să se-ndure să-i ajute
Cu cerescu-i ajutor.

Singur, fără de mişcare
De catarg stau rezimat
Şi privesc cu nepăsare
Oceanu-nfuriat,

Căci puţin îmi face mie
Dacă marea m-a-ngropa,
Sau de inima-mi pustie
Pe pământ voi mai purta.

II

FABULE ŞI EPIGRAME

TOPORUL ŞI PĂDUREA

Minuni în vremea noastră nu văd a se mai face,
Dar că vorbea odată lemne şi dobitoace,
Nu rămâne îndoială; pentru că de n-ar fi,
Nici nu s-ar povesti
Şi caii lui Ah.il care prooroceau,
Negreşit că au fost, de vreme ce-1 trăgeau,
întâmplarea ce ştiu şi voi s-o povestesc,
Mi-a spus-o un bătrân pe care îl cinstesc,
Şi care îmi zicea
Că şi el o ştia
De la strămoşii lui,
Care strămoşi ai lui zicea şi ei c-o ştiu
De la un alt strămoş ce nu mai este viu,
Şi p-ai cărui strămoşi, zău nu pot să vi-i spui.

într-o pădure veche, în ce loc nu ne pasă,
Un ţăran se dusese să-şi ia lemne de casă.

Trebuie să ştiţi însă, şi pot să dau dovadă,
Că pe vremea aceea toporul n-avea coadă,
Astfel se încep toate: vremea desăvârşaşte,
Orice inventă omul, orice spiritul naşte.

Aşa ţăranul nostru, numai cu fieru-n mână
începu să sluţească pădurea cea bătrână.
Tufani, paltini, ghindari se îngroziră foarte:
„Tristă veste, prieteni, să ne gătim de moarte,
începură să zică: toporul e aproape!
în fundul unei sobe ţăranu-o să ne-ngroape!"
„E vreunul d-ai noştri cu el ca să-i ajute?"
Zise un stejar mare, ce avea ani trei sute
Şi care era singur ceva mai la o parte.
„Nu." - „Aşa fiţi în pace: astă dată avem parte.
Toporul şi ţăranul alt n-o să izbutească,
Decât să ostenească."

Stejarul avu dreptate:
După multă silinţă, cercări îndelungate,
Dând în dreapta şi-n stânga, cu puţină sporire,
Ţăranul se întoarse fără de izbutire.

Dar când avu toporul o coadă de lemn tare,
Puteţi judeca singuri ce tristă întâmplare!

Istoria aceasta d-o fi adevărată,
îmi pare că arată
Că în fiece ţară
Cele mai multe rele nu vin de pe afară,
Nu le aduc străinii ci ni le face toate
Un pământean d-ai noştri, o rudă sau un frate.

MOMIŢA ŞI DOUĂ MÂŢE

în a momiţelor ţară
Ce mai nu are hotară,

Odată judecătoare
Era o momită, care
Chibzuia cu scumpătate
Cumpăna cea de dreptate.
Şi iată că la momită
Se arată două mâţe,
Zgâriete, încruntate,
în prigonire de moarte,
Părăsind al său lăcaş
Pentr-un bulgăre de caş.
Una strigă: „Socoteşte!
Caşu eu l-am fost ochit."
Alta ţipă: „Hotărăşte!
Caşu eu l-am dobândit."
„Staţi!" le zise lor momiţa,
„în cumpăna de dreptate
Se va lămuri fiinţa
Pricinii de caş urmate."
Apoi, caşu drept în două,
Rumpându-1 ea pre-frumos,
Au pus întru amândouă
Cumpene câte un boţ.
Dar când cumpăna rădică,
Vede c-o parte-i mai mică;
Muşcă, cearcă, chibzuieşte
Şi bine nu nimereşte.
Acum partea cea muşcată,
Nu trăgea ca ceealaltă.
Muşcând iar din acea grea,
Tocmai drept nu nimerea.
Şi aşa pân'n sfârşit
Tot în cumpene au tras;
Iar mâţele s-au trezit
Că din caş n-a mai rămas.

EPIGRAM

Căutătura-ţi va război,
Zâmbirea-ţi cere pace:
Şi să mă-mpac cu tine voi,
Dar să mă bat - îmi place!

ŢIGANUL ŞI PURCELUL

Când s-au liberat ţiganii, în anul de la Cristos
O mie şi... nu ştiu câte; unul din ei, omenos
Vru şi el să libereze pe un porc ce îl avea
Şi în jug de multă vreme lângă şatră îl ţinea,
îl chemă dar şi îi zise: „Porcule, purcelul meu,
Cunosc însumi din cercare jugul cât este de greu.
De aceea te fac liber: d-acum poţi a vieţui
Orcum ţi-o plăcea, şi hrana singur a ţi-o dobândi."

„Să trăieşti, însă, stăpâne, în grădini poci eu intra,
Pepeni, dovlecei şi verze fără grijă a mânca?" —
„Ba nu, astea sunt oprite." - „Aşadar îţi mulţumesc,
Cu un sfert de libertate, drept să spui, nu mă învoiesc.
Ba cred chiar că e ruşine, când toţi porcii au trăit
La coşare în robie, să ies eu mai osebit,
Să-mi rădic mai presus botul şi de treapta lor să fug
Ş-apoi ce ar zice boii văzându-mă fără jug?"

Unii-nţeleg libertatea ca porcul cel ţigănesc;
Alţii, deprinşi cu robia, de ea greu se despărţesc.

RACUL, BROASCA ŞI ŞTIUCA

Racul, broasca şi o ştiucă
într-o zi s-au apucat
De pe mal în iaz s-aducă
Un sac cu grâu încărcat,
Şi la el toţi se înhamă:
Trag, întind, dar iau de samă
Că sacul stă neclintit,
Căci să trăgea neunit.
Racul înapoi se da,
Broasca tot în sus sălta,
Ştiuca foarte se izbea,
Şi nimic nu isprăvea.
Nu ştiu cine-i vinovat;
însă pe cât am aflat,
Sacul în iaz nu s-a tras,
Ci tot pe loc a rămas.
Aşa-i şi la omenire,
Când în obştii nu-i unire:
Nici o treabă nu se face
Cu izbândă şi cu pace.

EPIGRAM

Adio frumoase bucle, adio amor fierbinte,
Eu mă despart de tine
Cu sufletul zdrobit
Cu mai puţin amor, dar cu mai multă minte.
Un altul decât mine
Va fi mai fericit

CÂNELE ŞI CĂŢELUL

„Cât îmi sunt de urâte unele dobitoace,
Cum lupii, urşii, leii, şi alte câteva
Care cred despre sine că preţuiesc ceva!
De se trag din neam mare,
Asta e o-ntâmplare:
Şi eu poate sunt nobil, dar s-o arăt nu-mi place.
Oamenii spun adese că-n ţări civilizate,
Este egalitate.
Toate iau o schimbare, şi lumea se cioplește
Numai pe noi mândria nu ne mai părăseşte.
Cât pentru mine unul, fieştecine ştie
C-o am de bucurie,
Când toată lighioana, măcar şi cea mai proastă,
Câine sadea îmi zice, iar nu *domnia-voastră."*
Aşa vorbea deunăzi cu un bou oarecare,
Samson, dulău de curte, ce lătra foarte tare.
Căţelul Samurachi, ce şedea la o parte
Ca simplu privitor,
Auzind vorba lor,
Şi că nu au mânie nici caprițiii deşarte,
S-apropie îndată
Să-şi arate iubirea ce are pentru ei:
„Gândirea voastră, zise, îmi pare minunată,
Şi simţământul vostru îl stimez, fraţii mei".
„Noi fraţii tăi, răspunse Samson plin de mânie,
Noi fraţii tăi, potaie?
O să-ţi dăm o bătaie
Care s-o pomeneşti.
Cunoşti tu cine suntem, şi ţi se cade ţie,
Lichea neruşinată, astfel să ne vorbeşti?"
„Dar ziceaţi..." „Şi ce-ţi pasă? Te-ntreb eu ce ziceam?
Adevărat vorbeam,

Că nu iubesc mândria şi că urăsc pe lei,
Că voi egalitate, - dar nu pentru căţei."

Aceasta între noi adese o vedem,
Şi numai cu cei mari egalitate vrem.

LUPUL ŞI CUCUL

„Rămâi sănătos, vecine!"
A zis lupul cătră cuc,
„Aceste ţări de rău pline
Le părăsesc şi mă duc.
Nu mai pot trăi aice,
De om, câne prigonit:
în Arcadia ferice
Este codru de trăit,
Unde aurita vreme
împărăteşte deplin,
Unde lupul nu se teme
De năpăstile ce-i vin.
Acolo nu sunt războaie,
Toţi în pace vieţuiesc:
Omul este blând ca oaia,
Iar cânii nici hămăiesc."
„Cale bună, măi vecine!
Dar te rog să-mi spui curat:
Năravul nu-ţi iei cu tine?
Şi colţii ai lepădat?"
„Să-i lepăd? da cum se poate!"
„Apoi ţine minte, frate,
Că la viitoarea iarnă,
Ai să rămâi fără blană."

Şi aşa s-a întâmplat
Precum cucu i-a cântat.

între oameni iar sunt unii
Cu colţi de lup înzestraţi:
Oriîncare parte a lumii
Ei vor fi tot ne-mpăcaţi.

EPIGRAM

Dacă viaţa este un vis,
Dacă de ceea ce-ţi este scris
Nu-i cu putinţă să fii păzit:
De ce atâta grijă şi chin?
Ia-ţi cupa, frate, umple-o cu vin
Şi bea, visează până-n sfârşit.

MĂGARUL RĂSFĂŢAT

Un măgar văzu odată
P-al său stăpân că dormea,
Şi s-apropie îndată
Binişor a-1 mângâia.
Dar să ştiţi că dinainte
Era trist şi supărat;
Căci vedea cu ce cuvinte
Mângâia învederat
Un căţeluş mic din casă,
Glume jocuri ce-i făcea
Şi cu dânsul tot la masă
Ziuă, noaptea petrecea.

„O, ce rea nenorocire!"
îşi zicea bietul măgar,
„De ce astă osebire?
Are potaia vrun dar?
Eu că alerg până seara,
Că muncesc necontenit,
Ar cu boii toată vara:
Şi de fân chiar sunt lipsit,
Ba adesea şi ciomege
Pe spinare că-mi câştig.
Asta este a mea lege,
Să mă ierte, surda strig.
Blestămatului de câine,
Căci îi joacă împrejur,
Ei dau cea mai bună pâne
Şi pe mine toţi mă-njur.
Dacă linguşirea este
Mijlocul d-a-nainta,
Să mă duc dar fără veste
Ca şi dânsul a-i sălta."

Cugetând astfel în sine,
Vine, calcă-ncetişor
Şi când s-apropie bine,
îl loveşte c-un picior
Atât de greu în spinare, -
(Ba încă alăturând
Drăgăstosul glas ce are,
Ca mai mult să-i placă vrând) —
încât omul de mirare,
De durere stăpânit,
Strigă, se vaită tare:
„Săriţi că m-a prăpădit!"
Slugele alerg îndată,

Pe jupan îl ciomăgesc
Că e *Măgar* îi arată,
Cu tufele-i mulțumesc.

Nu siliți natura;
Veți fi neplăcuți
Cu talentul care
Nu sunteți născuți.

III

BALADE

Mihai scăpând stindardul de D. Bolintineanu
Fât-Logofât de V. Alecsandri
Umbra lui Mircea de Gr. Alexandrescu
Mircea la bătaie de D. Bolintineanu
Barcarola de A. Sihleanu
Capul Avarilor de D. Bolintineanu
Ceasul rău de V. Alecsandri
Ucigașul fără voie de Gr. Alexandrescu
Mărioara de D. Bolintineanu
Banul Mărăcină de V. Alecsandri
Daniil Sihastru de D. Bolintineanu
Gondola de G. Crețeanu
Groza de V. Alecsandri

Cei ce îl preurmă se opresc pe maluri;
Dar Mihai cu calul se aruncă-n valuri

Şi de ceea parte singur ajungând,
El îmbrăţişează calu-i spumegând:

Apoi scoate frâul încă alb de spume,
Şi îi zice: „Liber mergi de-acum în lume!"

MIHAI SCĂPÂND STINDARDUL

Noaptea se întinde şi din geana sa
Argintoase lacrimi peste flori vărsa.

Dar setos de lupte, în văi depărtate,
Un erou în noapte încă se mai bate.

Singur el se luptă în acele văi,
Unde mâna morţii a culcat pe-ai săi.

Dar sub mii de braţe trebuie să cadă:
Trece printre unguri fără ca să-1 vadă;

Şi stindardul ţărei el înfăşurând
Către sân îl strânge, înapoi cătând.

Şi în umbra nopţii armăsaru-i zboară
Ca o-nchipuire albă şi uşoară.

Spre o apă lată calul s-a-ndreptat;
De maghiari războinici fuge-nconjurat.

Luna după dealuri mergând să se culce,
îi arată calea şi-i surâde dulce.

FĂT-LOGĂFĂT

- O! Făt-Logofete
Cu netede plete,
Cu părul de aur!
Stai, te odihneşte
Că-n deal te pândeşte
Un negru balaur.

- Frumoasă fetiţă
Cu lungă cosiţă,
Cu mândru colan!
De dânsul n-am teamă,
Căci am pe-a lui seamă
Voinic buzdugan.

- O! tânăr semeţe,
Cu blânde mândreţe,
Cu ochii de foc (!)
Balauru-i mare.
Şi milă nu are...
Stăi, ah! stăi pe loc.

- Luceafăr din stele
Cu-ochi de porumbele,
Cu faţă de crin!
Toţi zmeii din lume
Se-nchin 1-al meu nume
Tremur şi se-nchin.

- Viteze vestite,
Cu arme-aurite,
Cu dulce cuvânt!
El peste munţi calcă,
Şi-n cer are o falcă
Ş-una pe pământ.

- Pasăre de munte,
Cu salbă pe frunte,
Cu salbă de flori!
Murgul meu când sare,
Trece peste mare
Şi zboară prin nori.

- O! Făt-Logofete,
Cu netede plete,
Cu glasul ceresc!
Nu te du de-aice,
Nu te du voinice,
Că eu te iubesc!

- Frumoasă fetiţă,
Cu lungă cosiţă,
Cu sân fecioresc!
Pentru-a ta iubire
Fală sau peire
Vreu să dobândesc!

UMBRA LUI MIRCEA LA COZIA

Ale turnurilor umbre peste unde stau culcate,
Către ţărmul din protivă se întind, se prelungesc,
Ş-ale valurilor mândre generaţii spumegate
Zidul vechi al monastirei în cadenţă îl izbesc.

Dintr-o peşteră, din râpă, noaptea iese, mă-mpresoară;
De pe muche, de pe stâncă, chipuri negre se cobor;
Muşchiul zidului se mişcă... printre iarbă se strecoară
O suflare, care trece ca prin vine un fior.

Este ora nălucirei: un mormânt se dezveleşte,
O fantomă-ncoronată din el iese... o zăresc...
Iese... vine către ţărmuri... stă... în preajma ei priveşte...
Râul înapoi se trage... munţii vârful îşi clătesc.

Ascultaţi...! marea fantomă face semn... dă o poruncă...
Oştiri, taberi, fără număr împrejuru-i înviez...
Glasul ei se-ntinde, creşte, repetat din stâncă-n stâncă,
Transilvania-1 aude, ungurii se înarmez.

Oltule, care ai fost martur vitejiilor trecute
Şi puternici legioane p-a ta margine-ai privit,
Virtuţi mari, fapte cumplite, îţi sunt ţie cunoscute,
Cine oar' poate să fie omul care te-a-ngrozit?

Este el cum îl arată sabia lui şi armura[1],
Cavaler de ai credinţei, sau al Tibrului stăpân,

[1] în biserica de la Cozia, Mircea este zugrăvit în costum de cruciat *(nota lui Gr. Alexandrescu)*.

Traian, gloria Romei ce se luptă cu natura[1]?
Uriaş e al Daciei, sau e Mircea cel bătrân?

Mircea! îmi răspunde dealul; Mircea! Oltul repetează;
Acest sunet, acest nume valurile îl primesc,
Unul altuia îl spune, Dunărea se-nştiinţează,
Ş-ale ei spumate unde către mare îl pornesc.

Sărutare, umbră veche! primeşte închinăciune
De la fii ai României care tu o ai cinstit.
Noi venim mirarea noastră la mormântu-ţi a depune:
Veacurile ce-nghit neamuri al tău nume l-au hrăpit.

Rîvna-ţi fu neobosită îndelung-a ta silinţă;
Până l-adânci bătrâneţe pe români îmbărbătaşi;
însă, vai! n-a iertat soarta să-ncununi a ta dorinţă,
Şi-al tău nume moştenire libertăţii să îl laşi.

Dar cu slabele-ţi mijloace faptele-ţi sunt de mirare;
Pricina, nu rezultatul, laude ţi-a câştigat;
întreprinderea-ţi fu dreaptă, a fost nobilă şi mare;
De aceea al tău nume va fi scump şi nepătat.

în acel locaş de piatră, drum ce duce la vecie,
Unde tu te gândeşti poate la norodul ce-ai iubit,
Câtă ai simţit plăcere când a lui Mihai soţie[2]
A venit să-ţi povestească fapte ce l-au strălucit!

[1] Pe malul drept al Oltului se vede drumul făcut de Traian *(nota lui Gr. Alexandrescu)*.

[2] Doamna Florica, soţia lui Mihai, este îngropată în acelaşi mormânt cu Mircea, după cum arată inscripţia de pe *piatră (nota lui Gr. Alexandrescu)*. (Doamna Stanca a fost soţia lui Mihai Viteazul.)

Noi citim luptele voastre cum privim vechea armură
Ce un uriaş odată în războaie a purtat;
Greutatea ei ne apucă, trece slaba-ne măsură,
Ne-ndoim dac-aşa oameni într-adevăru au stat.

Au trecut timpii acei, timpi de fapte strălucite,
însă triste şi amare; legi, năravuri se-ndulcesc:
Prin ştiinţe şi prin arte naţiile înfrăţite
în gândire şi în pace drumul gloriei găsesc

Căci războiul e bici groaznic, care moartea îl iubeşte
Şi ai lui sângeraţi dafini naţiile îi plătesc;
E a cerului urgie, este foc care topeşte
Crângurile înflorite, păduri care îl hrănesc.

MIRCEA LA BĂTAIE

Armia maghiară ţara a-nvălit,
Soarele văzând-o a îngălbinit.

Dar bătrânul Mircea nu se înspăimântă;
Cu o mică ceată de voinici s-avântă.

Nu că el voieşte ţara a scăpa:
Ci va să-mplinească datoria sa.

Unde este timpul cel de bărbăţie,
Când murea românul pentr-o datorie!

Pe un cal ce muşcă spuma în zăbale
Printre zi şi noapte el îşi face cale.

„Frații mei! vorbește falnicul bătrân,
Dumnezeu voit-a ca să mor român.
Cel ce a sa viață țărei sale-închină,
Piere ca lumina într-a sa lumină.
Ce e-n viața țărei viața unui om?
Ce e-n primăvară floarea unui pom?
Ceea ce prin stele este-o stelioară
Și-n nemărginire un minut ce zboară.
Șoimul când se vede prins de vânători
Spun că își sfărâmă cuib și puișori.
Astfel decât lanțul brațul să le-ncingă,
Ce-i român, ce-i nobil astăzi să se stingă."

Unde este timpul cel de bărbăție,
Când murea românul pentru-o datorie?!

BARCAROLA

A misterului mireasă,
Cu vii stele împrejur,
Mândră stă ca o crăiasă
In palatul său d-azur.

Valul doarme, vântul tace;
Singur numai eu veghez,
Și în barca mea îmi place
L-a mea dulce să visez.

Vino, aură iubită,
De mă mângâie ușor,
Pân' la vremea mult dorită
Când în brațe-i am să zbor.

Treceți ceasuri cu grăbire;
De dorinți sunt sfâșiat;
Și tu, scumpă nălucire,
Dă-mi semnalul așteptat.

Ah! ce văd, nu mă-nșel oare?
Un ce fâlfâie pe mal!
Dar, - e umbra-i răpitoare
Ce se scaldă într-un val.

Mișcă, barca mea ușoară,
Tăiați unda, voi, lopeți
Și tu, vesel - inimioară
De iubire să te-mbeți.

La a nopții neguroase
Poartă neagră d-abanos
Bate zorile sfioase
Cu-al lor deget auros.

Vântul suflă, valul muge -
S-a stins scumpul meu delir!
Dar în barca mea ce fuge
Mă mângâi c-un suvenir...

CAPUL AVARILOR

Prin văile Carpaților
Misterici, neguroase,
Trecea capul cazacilor
Cu garde numeroase.

Zăreşte lângă-o peşteră
Dărâmături romane,
Un templu de-albă marmură
Al junei daciane:

Iar luna, suflet umbrelor,
Pe-o neagră stâncă-apare
Şi varsă foc pe feţele
Columnelor bizare.

în vestibulul templului
Se văz mai multe stane,
Cu chipul guvernorilor (!)
Ai Daciei traiane.

Dar turma călătorilor
Văzându-le huleşte,
Şi capul lor, cu furie,
Descăleca, vorbeşte:

„Cât mi-or lovi vederile
Aceste chipuri mute,
Nu pot să-mpac eu inima-mi
Cu visele-mi plăcute!"

El zice, trage paloşul,
Spre chipuri apoi trece,
Loveşte-o stană repede
Pe sânul ei cel rece.

Atunci în aer stelele
Cu nori apoşi se-ngână,
Iar stana-naltă repede,
Pe dânsul recea-i mână,

Se mişcă toate stanele,
Păşesc spăimântătoare,
Şi-n noapte calcă, sfarmă
Barbarii sub picioare.

CEASUL RĂU

Pe cel deal pe coaste
Trece-o mândră oaste,
Oaste de români!
Tot voinici de frunte,
Care merg să-nfrunte
Oarde de păgâni.

Iar pe-o culme verde
Ce-ntre munţi se perde,
Stau de mi-i privesc
Două surioare,
Albe lăcrimioare
Care mi-i jălesc:

- Vezi, tu, surioară
Oastea se coboară
Colo pe costiş.
Vezi-o cum pătrunde
Pe rând şi s-ascunde
Colo-n stejeriş.

Vai! nu se mai vede!
Cine, cine-a crede
Grija ce duc eu,
Oastea că-i purtată

De bătrânul tată
Şi de dragul meu?

Ei se duc în vale
Unde ţara-n jale
Geme cu amar,
Căci au intrat iară
Sabie în ţară,
Paloş de tătar.

De pe munţi în poale
Cu armele goale
Ei mi se cobor!
Şi p-în cea urgie,
Dragă, a să fie
Mare mult omor!

Că tata bătrânul
Nu cruţă păgânul
Când s-aruncă-n foc,
El e român tare
Ca Ştefan cel Mare,
Şi om cu noroc.

Pentru el n-am teamă;
Dar îmi fac de teamă
Gând stau de gândesc
La dragul Lisandru,
Că-i un copilandru,
Şi mult îl iubesc!

El n-au vânat încă
Decât şoimi de stâncă,
Cerbi cu coarne mari;

Ş-acu-ntâia oară
Face, surioară,
Goană de tătari,

Ş-aşa mult mi-e frică
Ş-inima-mi se strică
Când gândesc la el,
Că mult, mult îi place
Vitejii a face,
Scumpul tinerel!

- Taci, biată copilă!
Nu-i plânge de milă
Iubitului tău,
Că ferească sfântul
Să-ţi fie cuvântul
Zis într-un ceas rău!

Hai la mânăstire
Ca să dăm de ştire
Pustnicului sfânt,
Să ardă tămâie
Ca să nu rămâie
Tătar pe pământ.

Oastea-nvingătoare
Au stins de la soare
Aprigul duşman
Ea se-ntoarce-n munte,
Având chiar în frunte
Vechiu-i căpitan.

Iar sărmana fată
în zadar! vai! cată

Pe iubitul său!
El în foc căzuse
După ce făcuse,
Vitejii de zmeu!...

Din bătrâni se spune
Că sunt ceasuri bune
Şi că ele sunt.
Vai de-acei ş-acele
Care-n ceasuri rele
Zic vreun cuvânt!

UCIGAŞUL FĂRĂ VOIE

O temniţă adâncă îmi e locuinţă.[1]
Prin dese, prin negre zăbrele de fer
O rază perdută îmi spune fiinţa
Cerescului soare, seninului cer.

Şi frigul mă-ngheaţă; e umed pământul;
De ziduri, de lanţuri eu sunt ocolit;
Aici suferinţa aşteaptă mormântul,
Căci legile lumei aşa au voit.

Adus ca o crudă, sălbatecă fiară,
L-a temniţii poartă nădejde-am lăsat,

[1] Sujetul acestei poezii este o întâmplare adevărată. Osânditul socotesc că trăieşte încă, şi nu e mai mult de patru ani de când s-a judecat pricina la tribunaluri, unde el, mărturisind fapta, căuta a se dezvinovăţi prin povestirea nenorocosului vis. Dar judecătorii, temându-se ca nu cumva îndurarea către acesta să insufle şi altora dorinţa de a visa, au aplicat pravila care nu cuprinde nimic despre vise. Căci pravila criminală, după cum ştim, e încă nedesăvârşită *(nota lui Gr. Alexandrescu)*.

Şi simţ chinuire atât mai amară
Cu cât a mea soartă eu n-am meritat.

O, noapte fatală! O, noapte cumplită!
Pe patu-mi de trudă dormeam obosit,
Era despre ziuă; soţia-mi iubită
Şedea lângă mine... un vis, vis cumplit!

Văzui: în bătrâne păduri depărtate
Părea că mă aflu; eram călător;
Dar calea perdusem; pe ramuri uscate
Cânta cucuveaua cu glas cobitor.

Copacii în preajmă-mi părea că-nviează
Din toată tulpina un gemet ieşea,
Flămândă, cumplită, vedeam că-mi urmează
O ceată turbată de lupi, ce urla.

Şi eu fugeam iute, fugeam cu grăbire,
Dar locul sub mine de sânge-nchegat
Silinţe-mi zadarnici punea-mpotrivire;
D-o rece sudoare eram inundat.

Suflă un vânt iute, şi luna-ngrozită
în spaţiuri veşnici trecea alergând,
Cu stinsele-i raze, cu faţa-i pălită
întinse pustiuri abia luminând,

Apoi deodată în nori se ascunde,
Şi lipsa ei dede cumplitul semnal;
în spaima nespusă ce atunci mă pătrunse,
Văzui trecând moartea pe palidu-i cal.

Schelet d-altă lume, cu forme cumplite,
Rânjind către mine privea neclintit:

în mâna-i uscată, în unghi ascuţite
Ţinea o femeie... Din capu-i zdrobit

Muşca câteodată, muşca cu turbare,
Şi creieri şi oase din gură-i cădea:
Uimit rămăsesem: la orice mişcare
Părea că ea rupe din inima mea.

Dar ceata de fiare o văz... mă soseşte...
Ferbintea-i suflare acum o simţii...
Mă plec, cat şi mâna-mi grea peatră-ntâlneşte
Curagi deznădejdea îmi dă, şi... izbii...

Un ţipet s-aude:... eu sai în picioare,
Din somnu-mi de groază atunci deşteptat.
Soţia-mi lipsită d-a vieţii suflare
Zăcea... capu-i tânăr era sfărâmat!

D-atunci zile multe şi nopţi osândite
Pe fruntea-mi trecură! eu nici am simţit
A lor osebire; vedenii cumplite
Şi ţipetu-acela în veci m-a-nsoţit.

Răsună el seara, l-auz dimineaţa,
Precum în minutul prin crimă-nsemnat;
Şi eu trăiesc încă! trăiesc, căci viaţa,
Amară pedeapsă, în dar mi s-a dat.

Aci aştept vremea şi ziua dorită;
Să văd dacă dreptul ceresc împărat
Priveşte la fapta-mi ce este cumplită,
Sau numai la cuget ce este curat.

MĂRIOARA

„Dragul dulce-al vieţei mele
La oaste s-a dus,
Şi de-atuncea, soare, stele,
Toate au apus!

Mâna mea 1-a lui plecare
Calu-i a-nfrânat,
Şi-ntr-o dulce sărutare
Inima mi-a dat."

Astfel cântă Marioara
Dup-al ei iubit,
Şi pe faţă-i lăcrimioara
Dulce a-nflorit.

însă iată că soseşte
Mândrul ei amor,
Şi în noaptea ce domneşte
Spune al său dor.

„în câmpia sângeroasă
Fraţii mi-am lăsat,
Şi la tine, a mea frumoasă
Iată c-am zburat.

Căci, vezi tu, o, dulce nume,
înger ce iubesc!
Fără tine-n astă lume
Nu pot să trăiesc".

„Ce zici tu, o neferice,
Mândrul meu iubit!

Aşadar eu nu-ţi voi zice:
Bine ai venit!

Dar de nu poţi fără mine
In lume-a trăi,
La bătaie eu cu tine,
Haide, voi veni!"

Amândoi pe cai s-aruncă
Şi prin noapte zbor,
Şi trecând prin verdea luncă
Cântă cu amor:

„Dacă nu poţi fără mine
în lume-a trăi,
Pentru ţară, eu cu tine
Dulce voi muri."

BANUL MĂRĂCINĂ

I

Sus la munte ninge, plouă,
La Craiova pică rouă,
Din a nopţii ochi cereşti
Şi din ochii omeneşti.

Dar ce plâng românii oare!
Sufletul de ce îi doare!
Plâng un mândru frăţior
Dezlipit de sânul lor.

Banul tânăr Mărăcină,
Cărui Oltul se închină,

De pe malu-i a plecat
Pe-un fugar nencălecat;

A plecat în lungă cale
Cu ceata slugilor sale
Şi cu cincizeci de voinici
Adunaţi toţi de pe-aici.

Ei păşesc peste hotare,
Trec prin satele maghiare,
Prin oraşele nemţeşti,
Prin ţări lungi împărăteşti,
Şi, în dragostea moşiei,
Duc Vulturul României
Care-n aur lucitor
E cusut pe steagul lor.

Tot pe-a Dunărei verzi maluri,
Unde umbra-i joacă-n valuri,
Merge mândrul craiovan
Câte zile-s într-un an,
Şi feciorii mi-1 urmează,
Şi fugarii lor nechează,
Şi străinii ce-ntâlnesc
Stau în cale de-i privesc.

Pasă ceata călătoare
Când, pe noapte, când pe soare.
Lung e drumul, lung şi greu!
Unde merg aşa mereu?
Ei se duc la vitejie,
Căci au tainica solie
De-a sădi în viitor
Renvierea ţărei lor!

II

Colo-n ţărmuri depărtate,
în a Franciei cetate
Vechiul Luvru e deschis
Poporimei din Paris,
Care-aleargă să privească
Armia cavalerească
Ce din zori s-a adunat
Fâng-al regelui palat.

Sala tronului e plină,
De o magică lumină,
Ce se varsă din senin
Pe frumoase flori de crin,
Şi pe dame strălucite
Tot în aur învălite,
Și pe nobili mult vestiţi
Tot cu fer acoperiţi.

Filip-regele s-arată
Cu-a sa frunte-ncoronată
Şi le zice: „Nobili fraţi!
Scoateţi spada şi juraţi!
Din a noastră dulce ţară
Duşmanul străin să piară!"
Mii de glasuri strig: „Jurăm
Francia s-o liberăm!"

Iată că în sala mare
Un străin deodată apare,
Tânăr, mândru, nalt, frumos,
La ochire luminos,
El spre tron măreţ păşeşte,
Lângă rege se opreşte.

Şi din gură zice-aşa:
„Să trăieşti, Măria-ta!"

Toţi s-apropie degrabă.
„Ce voieşti"; regele-ntreabă.
„Sunt român de la Carpaţi,
Ş-aduc cincizeci de bărbaţi,
Ce sunt gata ca şi mine
De-a muri toţi pentru tine,
Apărând cu braţul lor
Francia ş-al ei onor!

Ţara mea cu blânde şoapte
Mi-a zis tainic într-o noapte:
Mergi, copile, înarmat
La apusul depărtat.
Mergi de varsă al tău sânge
Pentru Francia ce plânge.
Căci şi ea pe viitor
Mi-a veni în ajutor."

Uimit regele-atunci zice:
„Bun sosit la noi, voinice!
Spune nouă cine eşti?
în Carpaţi cum te numeşti?"
„Eu sunt Banul Mărăcină
Cărui Oltul se închină."
„Ţine spada mea în dar,
Brav marcheze de Ronsar!"

DANUL SIHASTRU

Sub o râpă stearpă pe un râu în spume,
Unde un sihastru a fugit de lume,

Cu vărsarea serii un străin sosi.
- Ştefan al Moldovei vine a-ţi vorbi!

- Ştefan al Moldovei, Daniil îi spune,
Să aştepte afară! Sunt în rugăciune.

- Bunule părinte! sunt rănit şi-nvins;
însăşi a mea mumă astăzi m-a respins!
Viu să-ţi cer povaţă, dacă nu-i mai bine
Turcilor, Moldova, d-astăzi să se-nchine?

Daniil Sihastru domnului a zis:
- Mă înşeală-auzul ori eu am un vis?
Capul ce se pleacă paloşul nu-1 taie,
Dar cu umilinţă lanţu-1 încovoaie!
Ce e oare traiul, dacă e robit?
Sărbătoare-n care nimeni n-a zâmbit?
Viaţa şi robia nu pot sta-mpreună,
Nu e totodată pace şi furtună.
Doamne! tu ai dreptul a schimba-n morminturi
Pentr' neatârnare oameni şi pământuri;
Dar nu ai p-acela ca să-i umileşti!
Poţi ca să îi sfarămi; dar nu să-i robeşti!
Dacă mâna-ţi slabă sceptrul ţi-o apasă,
Altuia mai harnic locul tău îl lasă!
Căci mai bine este supus lăudat,
Decât cu ruşine domn şi atârnat!

Dupre-aceste vorbe, Ştefan strânge-oştire
Şi,-nvingând păgânii, -nalţă-o monastire.

GONDOLA

„Mergi la Lido, barcarolă!"
Zic doi juni ce-şi alegeau
O gondolă-ntre gondole
Şi râzând în ea săreau.

Ca o umbră uşurică
în lagună ea plutea
Era neagră mitică
Ş-un braţ tare o ducea.

Revărsa o lună plină
Peste dealuri dulci luciri,
Făcea brazde de lumină
A lopeţii dulci loviri.

întinşi moale pe covoare
Beţi d-amor se sărutau
Şi în vise răpitoare
Acei juni se legănau.

O divină melodie
Deodată s-auzi,
Şi în vorbe d-armonie
Vocea ei aşa vorbi:

„Să golim, o, al meu mire!
Să golim cupa d-amor,
Şi pe aripi de iubire
Să zburăm din nor în nor!

Ca albina atârnată
De o roză, de un crin,

Soarta mea fuse legată
De-al tău rău sau bun destin

Tot aşa şi a mea buză
E lipită de a ta,
Pentru tine eu sunt muză,
Pentru mine vei cânta.

într-un cântec ne vom duce
De la-apus până la zori,
îţi voi face leagăn dulce
P-al meu sân de alte flori.

îţi voi face şi o mantă
De-al meu păr de abanos,
Şi de scumpa ta amantă
Cerul chiar va fi gelos.

Spune, nu-e aşa, iubite,
Că vom fi preafericiţi?
Şi că zile d-aurite
Vom trăi nedespărţiţi?"

Ea cântarea nu sfârşise,
Când gondola şovăi,
„Ce faci, scumpe? " fata zise
Şi ca ceara-ngălbeni.

„Oh! voiesc ca fericirea
Să-opresc în al ei zbor,
Voi să caut nemurirea
Deşertând cupa d-amor.

Noi asemenea momente
Nu o să mai întâlnim...
Ai să zicem vieţei: du-te!
Şi în braţe să murim."

GROZA

Galben ca făclia de galbenă ceară
Ce aproape-i ardea,
Pe-o scândură veche aruncat afară,
De somnul cel veşnic Groz-acum dormea,
Iar după el nime, nime nu plângea!

Poporu-mprejuru-i trist, cu-nfiorare,
La el se uita;
Unii făceau cruce: alţii, de mirare,
Cu mâna la gură capul clătina
Ş-încet lângă dânsul se şoptea aşa:

„El să fie Groza cel vestit în ţară
Şi-n sânge-ncruntat!
El să fie Groza, cel ce ca o fiară,
Fără nici o grijă de negru păcat,
Au stins zile multe şi lege-au călcat!"

Un moşneag atuncea, cu o barbă lungă,
La Groza mergând,
Scoase doi bani netezi din vechea sa pungă,
Lângă mort îi puse, mâna-i sărutând,
Mama făcu o cruce^,§Lzjse plângând:

„Oameni buni! an iarnă bordeiu-mi arsese,
Și pe-un ger cumplit
Nevasta-mi cu pruncii pe câmp rămăsese.
N-aveam nici de hrană, nici țol de-nvălit,
Și nici o putere!... eram prăpădit!

Nu așteptam altă din mila cerească
Decât a muri,
Când creștinul ista, Domnu-l odihnească!
Pe-un cal alb ca iarna în deal se ivi
Ș-aproape de mine calul își opri:

«Nu plânge, îmi zise, n-ai grijă, române,
Fă pept bărbătesc;
Na, să-ți cumperi haine și casă și pâne...»
Și de-atunci copii-mi ce-l tot pomenesc,
Oameni buni! de-atunce în tihnă trăiesc."

Și, sărutând mortul, bătrânul moșneag
Oftă și se duse cu-al său vechi toiag;
Iar poporu-n zgomot strigă, plin de jale:
„Dumnezeu să ierte păcatele sale!"

NOTE. COMENTARII. VARIANTE

CRITICEI

(p. 5) O CERCETARE CRITICĂ ASUPRA POEZIEI ROMANE

Publicat în *Convorbiri literare,* I, nr. 1, 1 martie 1867, p. 2-9; nr. 1, 15 martie 1867, p. 17-21; nr. 3, 1 aprilie 1867, p. 38-41; nr. 4, 15 aprilie 1867, p. 53-60; nr. 5, 1 mai 1867, p. 61-66; nr. 7, 1 iunie 1867, p. 89-92; nr. 8, 15 iunie 1867, p. 101-106. Cu titlul: *Despre poezia română.*

în volum: *Poezia română. Cercetare critică* de Titu Maiorescu, urmată de o alegere de poesii. Iaşi, Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", 1867. Poeziile se tipăresc *m Anexa* sub formă de antologie (p. 119-206).

Retipărit în: *Critice,* I, 1892, p. 1-115; *Critice,* I, 1908, p. 1-62; *Critice,* I, 1915, p. 11-78; *Operei. Criticei,* Editura Minerva, Bucureşti, 1978, p. 3-68.

Societatea „Junimea" se constituie, cum se ştie, la Iaşi, în 1864, de un grup de tineri: Titu Maiorescu (1840-1917), Iacob Negruzzi (1842-1932), Vasile Pogor (1833-1906), Theodor Rosetti (1837-1923) şi Petre P. Carp (1837-1918), întorşi de la studii din Germania şi Franţa. Descendenţi din familii cu stare socială diferită, apropiaţi ca vârstă şi pregătire intelectuală, fondatorii noii societăţi aspirau să se afirme în viaţa culturală a ţării. Fondează o revistă, *Convorbiri literare,*

în martie 1867, prin care să se facă cunoscuţi ca iniţiatorii unei noi orientări în literatura română. Asistăm la o situaţie paradoxală. Activitatea literară a lui P. P. Carp se mărgineşte la o traducere, iar a lui T. Rosetti la un articol. Se orientară, prin vocaţie, spre viaţa politică. Activitatea lui V. Pogor începe şi se sfârşeşte în discuţiile de la şedinţele societăţii ieşene şi la câte o conferinţă la „prelegerile populare". I. Negruzzi intră în viaţa literară ca redactor al *Convorbirilor literare,* fiind alături de Iosif Vulcan, redactorul *Familiei,* printre foarte puţinii intelectuali de la noi care stau în fruntea unei publicaţii mai multe decenii. Maiorescu este singurul între fondatorii Societăţii „Junimea", mentor în viaţa culturală, cu prestigiu şi în viaţa politică a ţării. Deosebiţi prin vocaţie şi împlinire ca personalitate, fondatorii societăţii ieşene sunt împreună solidari, sub acelaşi steag politic.

Maiorescu elaborează studiul în cadrul discuţiilor de la şedinţele Societăţii „Junimea" cu privire la întocmirea unei antologii a poeziei româneşti dinainte de 1867. în *Procesul-verbal* de la prima şedinţă a Societăţii, ţinută în 19 octombrie 1865, se hotărăşte, la propunerea lui V. Pogor, să se pregătească „O antologie de poesii române deja publicate, a căror valoare să fie însă în unanimitate recunoscută de toţi membrii societăţii prezenţi".[1] I. Negruzzi ne dă şi el câteva informaţii cu privire la elaborarea acestui studiu. „Aruncând o privire în literatura naţională - scrie I. Negruzzi în *Aimintiri de la „Junimea "*- şi întâlnind numai poezii, ca la începutul tuturor literaturilor, ne veni ideea să facem o alegere atât pentru uzul şcolar, cât şi pentru publicul îndeobşte."[2]

Procesele-verbale de la şedinţele Societăţii „Junimea", întocmite de A. D. Xenopol, numai pentru câteva din ele, oferă suficiente informaţii asupra pregătirilor pentru antologia proiectată, care nu va fi finalizată. „Şedinţa II, dumin., 26 oct.

[1] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare, IV, „Junimea",* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1933, p. 430.

[2] I. Negruzzi, *Amintiri din „Junimea",* Bucureşti, Editura „Viaţa Românească" S.A. [f. an], p. 93-94.

1865, sunt reţinute pentru antologie următoarele poezii: Din Donici: *Lupul şi cucul, Momiţa şi două mâţe, Racul, broasca şi ştiuca;* Din Alecsandri: *Groza, Andrii Popa, Ceasul rău, Dedicaţie, Pescarul Bosforului, De-aş fi iubit-o-,* Din Bolintineanu: *Furtuna, Eu vin, Mama lui Ştefan, Marioara, Mircea cel Mare, Radu-Vodă şi fata din casă;* în Şedinţa III, dumin. 31 oct. 1865: Din Grigore Alexandrescu: *Umbra lui Mircea, Ucigaşul fără voie, Camele Azor, Toporul şi pădurea, Câinele şi căţelul, Câinele şi măgarul,* Din Bolintineanu: *Daniil Sihastru, Moriastirea Putna;* Din V. Alecsandri: *Făt-Logofăt, Adio Moldovei;* C. A. Rosetti: *Astfel nu e vina ta...;* Nicoleanu: *Viaţa nu;* Creţeanu: *Gondolă;* Văcărescu, Mureşanu; în Şedinţa V, vineri, în 12 noiemv. 1865, se citesc poezii de V. Alecsandri, de Tăutu şi de Creţeanu. Dar *Miosotis* a lui Grandea, *Poesii* de Heliade şi mai ales *Lyra* de Aricescu se expun râsului şi se decide a se mai primi în *Antologie-.* Din Tăutu: *Milcovul;* Din V. Alecsandri: *Stelele, Doină, Barcarola;* în şedinţa a VI-a din 16 noiembrie 1865 se primesc pentru antologie din Nicoleanu: *Unei doamne, O victima'.*[1]

Maiorescu elaborează studiul în cadrul pregătirilor pentru întocmirea acestei antologii, însă îl publică în *Convorbiri literare,* cu preocuparea să reprezinte editorialul programatic, cum este şi considerat, în realitate, de membrii societăţii ieşene. „Scrierea lui Maiorescu deschise la cei mai mulţi dintre noi - arată I. Negruzzi în amintirile sale -, orizonturi nouă. Până atunci noi judecam valoarea unei poezii numai după un instinct natural, fără a cerca să analizăm cauzele pentru care cutare poezie ne place, iar cutare alta ne pare rea. De atunci încoace lucrurile se schimbară. încetul cu încetul critica îşi făcu loc în societate."[2]

Studiul este precedat în *Convorbiri literare* de o prezentare cu care ne ocupăm mai departe, privind apariţia unei reviste literare într-o societate dominată de disputele politice.

[1] I. E. Torouţiu, *op. cit,* p. 431-432, 433-434, 435.

[2] I. Negruzzi, *op. cit.,* p. 81.

Prezentarea aparţine lui Maiorescu, însă este semnată de I. Negruzzi în calitatea sa de redactor al noii reviste, care venea să continue, cum se arată, *România literară,* întemeiată de V. Alecsandri la Iaşi, în 1855.

Maiorescu publică studiul în *Convorbiri literare* cu o scurtă *Prefaţă,* în care apreciază, cu ironie, că din proiectul privind întocmirea unei antologii de „poezii frumoase a ieşit o critică de poezii rele". *Prefaţa* este reprodusă şi în ediţia *Critice* din 1874, însoţită şi de mica antologie, *Esemple de poesii rumâne,* trecută la sfârşitul volumului.

Studiul este construit cu o structură bine articulată, ca să conducă la concluziile stabilite de mai înainte. Se deschide, nu întâmplător, cu consideraţii generale privind „condiţiunea materială a poeziei: cuvântul, adjectivul şi verbul, personificările, comparaţiile, metaforele şi cu o a doua parte, „condiţiunea ideală a poeziei": tranziţia ideilor, exagerarea gândirii, pregătirea grabnică a punctului culminant, numit în tratatele de estetică teatrală: „das Moment der letzten Spannung".[1]

Meritul studiului nu stă în tezele estetice enunţate, ci în aplicarea lor la realităţile din literatura noastră.

Studiul lui Maiorescu este supus de Aron Densuşianu unei analize foarte amănunţite, într-o serie de articole intitulate *Critica unei critice,* publicate în *Federaţiunea,* ziarul lui Al. Roman[2]. Aron Densuşianu reia critica sa şi în volumul *Cercetări literare^,* de care trebuie să ţinem seama. Trecem peste aspectul polemic şi limbajul violent, la care se opresc exegeţii lui Maiorescu şi insistăm asupra faptului că Aron Densuşianu

[1] G. Freytag, *Die Technik des Dramas,* Leipzig, 1894, p. 92-122.

[2] *Federaţiunea,* I,.nr..82, 30 mai/l 1 iunie 1868, p. 322-323; nr. 83, 2/14 iunie 1868, p. 326-327; nr. 85, 6/18 mai 1868, p. 332-333; nr. 87, 9/21 iunie 1868, p. 340.

[3] *Cercetări literare,* Iaşi, Librăria Şcoalelor, Fraţii Şaraga, 1887, p. 59-103.

se formase, ca şi Maiorescu, în spaţiul culturii germane şi apropierile pe care le stabileşte între tezele estetice ale lui Maiorescu şi tratatul lui Friedrich Theodor Vischer, *Aesthetic oder Wissenschaft des Schonen,* se înscriu între contribuţiile importante sub acest raport. Se alătură şi exemplele, aceleaşi şi într-o parte şi în alta. Aron Densuşianu ignora însă faptul că Fr. Th. Vischer sintetiza în tratatul său teze estetice cu circulaţie largă în estetica germană din acea vreme.

Studiul lui Maiorescu era vulnerabil în cu totul altă parte şi aici Aron Densuşianu avu suficiente argumente să-şi susţină demonstraţia, regretabil că o făcea în termeni violenţi. Exemplele de poezii bune, pe care le propunea Maiorescu, nu erau, cum arată Ar. Densuşianu, cele mai fericite. Aici Maiorescu opera ca un susţinător al scriitorilor junimişti şi nu lua în considerare şi valoarea producţiei lor poetice.

Studiul lui Maiorescu stă în atenţia Georgetei Antonescu[1], Ovidiu Cotruş[2], Simion Ghiţă[3] şi ai altor exegeţi ai operei sale. Ocupă un loc aparte studiul lui Vladimir Streinu, *Titu Maiorescu şi Edgar Poe,* o cercetare comparată de stilistică[4]. Aprecierea care ţine seama de toate aspectele aparţine lui E. Lovinescu, ca şi în alte împrejurări, cum vom arăta mai departe, în monografia *T Maiorescu,* lucrare de referinţă din 1940. „Studiul lui Maiorescu asupra *Poeziei române* - arată E. Lovinescu - are un caracter didactic şi elementar, cu idei curente în estetica idealistă a timpului; meritul lui stă în aplicarea lor în cadrele

[1] Georgeta Antonescu, *Aron Densuşianu,* Cluj, Editura Dacia, 1973.

[2] Ovidiu Cotruş, *Titu Maiorescu şi cultura română,* în *Familia,* III, nr. 5, iunie 1967.

[3] Simion Ghiţă, *Titu Maiorescu,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1974.

[4] Vladimir Streinu, *Clasicii noştri. Al. I. Odobescu, Titu Maiorescu, M. Eminescu, Ion Creangă, G. Coşbuc,* [Bucureşti], Casa Şcoalelor, 1943, p. 99-123.

literaturii române, cu discernământ şi consecvenţă şi de a fi pus frâu unei producţii poetice inadmisibile."[1]

Problema care se pune priveşte atitudinea lui Maiorescu faţă de criticile lui Aron Densuşianu. Constatăm că în ediţia *Critice* din 1892 şi în cele următoare nu mai reproduce antologia care însoţea ediţia din 1867, cu cele 11 poezii lirice, 10 fabule-epigrame şi 13 balade, şi precizează că de atunci s-au ivit *Pastelurile* lui V. Alecsandri, poeziile lui Naum, Vlahuţă, Şerbănescu, Duiliu Zamfirescu, T. Robeanu, Ollănescu-Ascanio, A. C. Cuza, Bodnărescu, Coşbuc, Vlahuţă, Matilda Cugler Poni, Lucreţia Suciu, Veronica Miele şi mai ales ale lui Eminescu, a cărui poezie nu mai putea lipsi dintr-o antologie a liricii româneşti. La ediţia *Critice* din 1908, vine cu o nouă menţiune şi arată că antologia trebuie completată cu poeziile lui Octavian Goga, Al. Brătescu-Voineşti, St. O Iosif, P. Cerna, G. Vâisan, M. Codreanu, Măria Cunţan, Elena Farago. Trecem cu vederea includerea lui I. Al. Brătescu-Voineşti şi a lui G. Vâisan între poeţi şi observăm că cea mai mare parte a scriitorilor pe care îi propune pentru o antologie a poeziei româneşti nu se deosebeau, ca valoare artistică, de cei excluşi din ediţia din 1867. Sunt propuşi noii colaboratori la *Convorbiri literare,* cu câteva excepţii peste a căror producţie s-a aşternut, în cea mai mare parte, uitarea şi nu mai pot figura în nici o antologie a poeziei româneşti.

Maiorescu nu ţine seama, cum se desprinde de aici, de criticile lui Aron Densuşianu, pentru motive uşor de înţeles. Domnica Filimon, în comentariile şi notele la acest studiu, consemnează modificările operate de la o ediţie la alta, nu prea multe, şi reţine poeziile care nu figurează şi în textul de bază (p. 543-558).

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, Bucureşti, Fundaţia pentru Literatură şi Artă „Regele Carol II", 1940, p. 215.

Maiorescu nu rămâne totuşi indiferent la criticile lui Aron Densuşianu, care vizau spiritul partizan din studiul său. Stă mărturie faptul că nici una din criticile la adresa sa de-a lungul anilor nu-1 supără mai mult. Ca să discrediteze opiniile critice ale lui Aron Densuşianu şi să-1 compromită în cercurile intelectuale, Maiorescu îi adresează un avertisment imperativ, *In lături!,* în care limbajul critic se înscrie pe linia celui la care apelează şi adversarul său.

Maiorescu stabileşte în acest prim studiu metoda de lucru şi orientarea viitoare a criticii sale prin aplicarea esteticii generale la realităţile din literatura română.

(p.77)

ASUPRA POEZIEI NOASTRE POPUIARE[1]

Publicat în *Convorbiri literare,* I, nr. 22, 15 ianuarie 1868, p. 301-308. Cu titlul: *„Poeziilepopulare române"adunate de d. Vasile Alecsandri.*

în volum: *Critice,* I, 1892, p. 117-133; *Critice,* I, 1908, p. 67-71; *Critice,* I, 1915, p. 71-79; *Operei. Criticei,* 1978, p. 69-79.

Articolul se publică în *Convorbiri literare* cu o notă a redacţiei ia rubrica *Notiţe literare.* „Această preţioasă colecţiune, mai complectă şi mai interesantă decât toate cele care au apărut până acum, constituie un adevărat tezaur poetic naţional. Din pagină în pagină, putem urmări inspiraţiunea naivă şi puternică de care poporul român a dat atâtea probe în trecut şi care a susţinut viaţa şi individualitatea sa în mijlocul grelelor evenimente de care a fost impresionat. Red."

Maiorescu manifestă interes faţă de poezia lui Alecsandri încă din adolescenţă, când ia cunoştinţă de ea prin intermediar german. „Alecsandri: *Rom. Volkspoesie* - ediţie tradusă în limba

[1] *Poesii populare ale românilor.* Adunate şi întocmite de Vasile Alecsandri. Bucureşti, Tip. Lucrătorilor Asociaţi, 1866. Pe copertă: 1867.

germană de W. von Kotzebue"[1]. Culegerea lui W. de Kotzebue stă în atenţia lui Maiorescu în *Literatura româna şi străinătatea* din 1882, cu care ne ocupăm mai departe şi cum vom vedea şi în articolul *Intru amintirea lui Wilhelm de Kotzebue* din 1887.

N. Iorga atrage atenţia, cu intuiţia sa genială, că articolul lui Maiorescu nu era decât o suită de citate „Ce palide sunt paginile - arată istoricul - din citaţii puse cap la cap, despre poeziile populare ale lui Alecsandri!"[2]

Maiorescu abandonează la tipărirea în volum a acestui text o mare parte din el. O transcriem:

„Cele mai multe dintre cântecele populare încep cu *frunză verde.* Aceasta provine din iubirea românului pentru natura înverzită. Primăvara cu cerul ei albastru, cu dulcea sa căldură, cu însufleţirea ce ea aduce lumii amorţite de viforele iernii, naşte în inima românului doruri tainice, porniri entuziaste carele îl fac a uita suferinţele trecutului şi a visa zile de iubire, de vitejie.

Lui îi place, când vine primăvara cea verde, a se întinde pe iarbă, a se rătăci prin lunci şi codri, a căuta şi a pocni din frunze, a se scălda în lumina soarelui şi în aerul parfumat al câmpului. Frunza cea nouă îi insuflă cântice pline de o melancolie adâncă, ce exprimă jalea unui trecut de mărire şi aspirarea către un viitor măreţ.

Frunza verde ce încunună cântecile poporale servă totodată de caracteristică cântecului. Astfel, când subiectul este eroic, când el cuprinde faptele unui viteaz, poetul alege frunzele de arbori sau de flori ce sunt în potrivire cu puterea şi cu tinereţea, precum frunza de stejar, frunza de brad, frunza de bujor, căci voinicii baladelor sunt nalţi ca bradul, tari ca stejarul şi rumeni ca bujorul. Cântecele de iubire se încep cu frunzele de lăcrimioară,

[1] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar,* I, p. 96.
[2] N. Iorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane, I. Crearea formei,* Bucureşti, Editura „Adevărul", 1934, p. 76.

de sulcină, de busuioc, pentru că aceste flori după crederea poporului au o menire fărmecătoare. Când e cântecul de durere sau de moarte, el preferă frunzele de mărăcină, de mohor etc.

în legendele şi în baladele unde figurează copile frumoase, aceste sunt întovărăşite de cele mai gingaşe flori ale câmpielor, poetul le încunună cu ghirlande mirositoare de frunze de viorele, de trandafiri, de micşunele etc, şi astfel se poate cunoaşte subiectul unui cântec chiar de la cel întâi vers.

Românii dovedesc prin această formă poetică a improvizărilor lor o şi mai strânsă rudire cu fraţii lor din Italia, căci în cântecele poporale ale umbrilor, ale ligurilor, ale picenilor şi ale piemontezilor frunza e înlocuită prin floare. De pildă:

Fior di viole
Li vostru ochietii furono le straie
Chefece la ferita che mi dole.
Etc.

Fior di cerasa
E d'una siepe di mortella e rosa
Io la vorre la vostra casa.

Fior di mela
Vattene a casa che mama ti chiama.
Maynma ti chiama e lo mio core pena.
Etc, etc.
(pag. 92-93)."

Alte note se referă la viaţa familială, la datinele şi superstiţiile poporului român. D.e.:

„Românii au multă dragoste pentru copii. Când un copil e singur la casa omului, el este numit *unicelub,* când sunt doi, ei sunt chemaţi *ochii capului;* iar dacă moare vreunul, părinţii zic plângând că *La îndrăgit Dumnezeu* (pag. 18-19):

Când inelu-a rugini,
Să ştii, dragă, c~oi muri.

în poveştile, în legendele şi în baladele româneşti se găsesc o mulţime de idei poetice şi de imagini răpitoare, precum inelul ce rugineşte şi aurul năframei ce se topeşte în ajunul morţii unui om. Pe lângă minunile din poveşti: palaturi de cristal zidite pe munţi de oţel, copaci crescuţi până în nori şi purtând în vârful lor cuib de zână, erghelii de cai sălbatici, care ies noaptea din sânul mărilor ca să pască poienele codrilor, paseri maestre ce aduc veşti de pe ceea lume, pajure uriaşe a căror cuiburi sunt în fundul pământului, zmei ce răpesc fetele de împăraţi, şerpi mari ce stau culcaţi pe paturi de pietre scumpe, iarba fierului care deschide zăvoarele cetăţilor, iarba şarpelui ce învie morţii vindecându-le raneie, păduri de argint cu copaci de aur în care cresc mere de rubin şi cântă păsări de briliant etc, etc, găsim mere de aur carele, aruncate jos, se prefac în palaturi împărăteşti, furci de argint carele torc singure, piatra de teacă a Sfintei Miercure, peria Sfintei Joi şi ştergarul Sfintei Vineri, date de tustrele tânărului Făt-Frums ca să-i fie de ajutor când l-ar ajunge zmeii. Piatra de teacă aruncată în calea zmeilor se schimbă într-o stâncă naltă până la cer, peria într-un codru des, în care nici vântul nu răzbate, ştergarul într-o mare lungă şi lată ca faţa pământului. Zmeii trebuie să macine stânca, să doboare codrii şi să soarbă apele mărei pentru ca să ajungă pe Făt-Frumos (pag. 22).

A trage în 41 de bobi este un obicei foarte răspândit la români. Bobii prevestesc viitorul fetelor şi al flăcăilor; şi când, după deosebitele împărţeli în zece grămezi, şi în opt, şi în cinci, şi în trei, rămâne unul pe dinafară, *bobulsositor,* atunci negreşit persoana dorită vine, dorul se împlineşte (pag. 234).

Românii au multe crezări în privirea şerpilor, unele întemeiate pe ispită, altele născute din închipuire. Aşa găsim în poveştile şi în baladele lor nişte fiinţe fantastice sub numele de balauri, carii trup de şerpe şi grai omenesc, şi carii, când se luptă cu vitejii Feţi-Frumoşi, se lovesc cu ei în buzdugane, iar când alungă vreo pradă, o alungă *cu o falcă-n cer şi cu uita în pământ.* însă ei sunt totdeauna învinşi de către Feţi-Frumoşi şi tăieţi în multe bucăţi carele *cearcă a se împreuna până ce asfinţeşte soarele.*

Acei balauri se rudesc cu *dragonii* popoarelor Apusului. Ca şi aceşti, ei sunt păzitori de comoare şi de fete mândre de împăraţi, răpite de dânşii.

Românii cred încă că pietrele scumpe se formează din spuma gurii şerpilor şi că cuiburile lor sunt adevărate comori de brilianturi şi de rubinuri (pag. 12).

Aceste şi multe alte note ale d. Alecsandri[1] sunt un adevărat repertoriu pentru cunoaşterea vieţii sufleteşti a poporului nostru.

Trecând acum la înseşi poeziile publicate în volumul ce ne ocupă, am dori să ne dăm, în câteva cuvinte, samă de impresii binefăcătoare de care ne pătrunde lectura lor.

Ceea ce le distinge mai întâi în modul cel mai favorabil de celelalte poezii ale literaturei noastre este *naivitatea lor,* lipsa de orice artificiu, de orice dispoziţiune forţată, simţământul natural ce le-a inspirat. Sunt două moduri de a privi lumea care ne încunjură: cu reflecţiunea rece, speculativă, sau speculatoare, şi cu inima plină de simţiminte. Din cel dintâi mod ies pentru literatură cărţile de ştiinţă, din cel de al doilea productele de artă. Ceea ce constituie defectul opurilor de arte celor rele este confundarea acestor sfere, este lipsa de inspirare sentimentală şi producerea sub impresiunea reflecţiunii. Cei mai mulţi poeţi ai noştri cântă fără cauză naturală, simulează inspirări ce nu-i agită, descriu sentimente ce nu-i insuflă, şi nu este o escepţiune junele de 17 ani care în anul trecut trimisese subscrisului un

[1] Unele am fi preferat a nu le vedea figurând în această carte. D.e., la pag. 37: „Imaginea Ciumii, fugind din ţară numai că a întâlnit o soacră, face a crede că autorul necunoscut al legendei a avut multe daune din partea mamei nevestei lui", sau la pag. 228: „în toate satele Moldovei crâşmele sunt ţinute de evrei, carii ca nişte lipitori sug avuţiile ţăranilor îndemnându-i la beţie". Asemenea note nu se potrivesc cu gustul şi urbanitatea, care au dictat pe celelalte *(nota lui T. Maiorescu).*

caiet de poezii plin de «ilusiuni pierdute asupra sexului femeiesc», în aceşti oameni nechemaţi şi nealeşi predomneşte calculul".

Momentul cel mai important în activitatea critică a lui Maiorescu, privind creaţia populară, îl constituie apărarea ei în răspunsul la discursul de recepţie al lui Duiliu Zamfirescu la Academia Română, în 1909. Apărarea poeziei populare este însoţită şi acolo de elogiul lui Vasile Alecsandri pentru activitatea sa literară. „T. Maiorescu nu era nici folclorist - arată E. Lovinescu -, nici cunoscător al poeziei populare" şi adeziunea sa la poezia populară „era de natură mai mult principială, făcând parte din teoriile lui estetice".[1]

Maiorescu va întocmi şi un raport, cum vom arăta mai departe, privind tipărirea colecţiei lui Al. Vasiliu din poeziile populare în colecţia folcloristică a Academiei Române.

(p. 89) LIMBA ROMANĂ ÎN JURNALELE DIN AUSTRIA

Publicat în *Convorbiri literare,* II, nr. 7, 1 iunie 1868, p. 97-105; nr. 8, 15 iunie 1868, p. 113-118; nr. 9, 1 iulie 1868, p. 138-141; nr. 14, 15 septembrie 1868, p. 225-231.

în volum: *Critice,* 1874, p. 168; *Critice,* 1,1892, p. 135-206; *Critice,* I, 1908, p. 73-113; *Critice,* I, 1915, p. 81-121; ***Opere** L Criticei,* 1978, p. 81-116.

Maiorescu examinează limba în care apăreau publicaţiile românilor din Imperiul austro-ungar sub trei aspecte: germanizarea limbii, stilul greoi şi falsa originalitate. Exemplele sunt luate din *Gazeta Transilvaniei, Albina, Telegraful român, Federaţiunea, Transilvania, Concordia, Familia* şi ele se constituie în antologii de citate, deosebit de ilustrative pentru modul cum foloseau limba română redactorii şi colaboratorii de la aceste

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 236.

publicaţii. Surprinde absenţa din acest tablou a revistei *Foaia Societăţii pentru Literatura şi Cultura Toporului Român din Bucovma,* redactată în condiţii asemănătoare, care apărea la Cernăuţi, din martie 1865. Aminteşte de ea numai în finalul articolului şi dă două exemple.

Activitatea critică de început a lui Maiorescu este întâmpinată cu rezerve de N. lorga şi cu ironii pentru termenii folosiţi la adresa presei şi a ziariştilor transilvăneni. „Critica lui Maiorescu - scrie N. lorga - care, străină prin voinţă de orice ar putea să pară sentiment şi poezie, consimţise abia să recunoască lui Barnuţiu meritele de la 1848, acea bună dicţiune şi acea modestă fire de apostol, nu se va opri asupra unei opere pentru a o analiza şi a o pune mai bine în lumină - ce palide sunt paginile, din citaţii puse cap la cap, despre poeziile populare ale lui Alecsandri! - ci va începe, în ciuda adeziunilor neaşteptate, care veneau de la Sibiu, de la Beiuş, de la Blaj, ca şi de la Cernăuţi, supt iscălitura lui Gheorghe Hurmuzachi, însemnarea greşelilor de româneşte, aşa de uşor de cules în foile ardelene sau, cum le zice criticul, «jurnalele din Austria», cu «jurnalişti austriaci»"[1]. N. lorga îl invocă pe Gheorghe Hurmuzachi în acest context pentru faptul că se despărţise în activitatea sa culturală de sistemul fonetic al lui Aron Pumnul, în uz în Bucovina.

Articolul lui Maiorescu face, cum era de aşteptat, o impresie rea în rândul intelectualilor transilvăneni. Iosif Vulcan îl comentează în *Familia* la mbrica *Ce e nou? şi* arată că Maiorescu se ocupă de stări de lucruri din presa transilvăneană cunoscute şi că nu aduce nimic nou. Continua să ignoreze faptul că schimbări, cum cerea, nu se puteau produce sub stăpânirea austro-ungară. „Oricine va presupune că preaînvăţatul de M.[aiorescu] — scrie Iosif Vulcan - va motiva exageraţia cu

[1] N. lorga, *Istoria literaturii româneşti contemporane,* I. *Crearea formei,* p. 76.

nişte exemple, în adevăr, monstruoase, citate din ziarele româneşti din Austria; d-sa însă în loc de aceste face pe eroul Don Quijote, se luptă contra morilor de vânt şi ne înşiră nişte greşeli bagatele, care în ziare scrise de multe ori în pripă nu se pot înconjura. Erori de aceste putem să cităm şi noi d-lui M[aiorescu] din foile de peste Carpaţi."[1]

G. Bariţiu continua discuţia în articolul *Critica în „Convorbiri literare"*, publicat în *Transilvania* din august 1868, invocă sarcinile cu care erau împovăraţi sub stăpânirea austro-ungară şi face observaţii maliţioase la adresa criticului. „Noi însă pe aici necum să avem timp - scrie G. Bariţiu - de a ne ocupa cu scrierea de critice literare, deşi adesea ne lipseşte şi timpul de a le citi. Fiecare din noi ducem câte trei şi patru sarcini grele din care, bine să observăm, abia câte una este plătită sau uneori nici una. De aceea noi ne bucurăm văzând că d-lui T. Maiorescu îi rămâne timp prea de-ajuns de a citi tot ce se publică în limba românească, prin urmare că e în stare de a se ocupa cu citirea pentru care noi pe aici nu avem «răgaz» şi nici că putem şti când vom avea."[2] Să nu rămână dator, G. Bariţiu adună şi el exemple de folosirea rea a limbii române în presa de dincoace de Carpaţi.

Iosif Vulcan şi G. Bariţiu nu răspundeau la obiecţia fundamentală a lui Maiorescu potrivit căreia nu era vorba numai de cuvinte şi expresii străine, ci de un mod străin de gândire în folosirea limbii române.

Maiorescu polemiza cu intelectualii transilvăneni şi bucovineni din generaţia de la 1848, „bătrânii luptători", cum se numeau, şi polemica cea mai importantă o constituia etimologismul, cu autoritate în Transilvania, şi fonetismul în Bucovina, îi numeşte ca reprezentanţi de seamă ai acestor orientări pe

[1] [Iosif Vulcan], *Ce e nou?*, în *Familia*, nr. 21, 27 iunie 1866.

[2] [G. Bariţiu], *Critica în „Convorbiri literare"*, în *Transilvania*, I, nr. 16, 1 august 1868.

Timotei Cipariu în Transilvania şi Aron Pumnul în Bucovina, creatori de sisteme filologice, şi August Treboniu Laurian şi C I. Massim, autori de manuale şcolare şi colaboratori la lucrări ca *Dicţionarul limbii române*, tipărit sub egida Academiei Române în anii 1871 şi 1876[1].

Problema importantă o constituia etimologismul şi la ea nu răspunde nici Iosif Vulcan şi nici G. Bariţiu. Problema aceasta o rezolvă „tinerii" care fac din Sibiu centrul vieţii culturale transilvănene.

Congresul studenţesc, organizat la propunerea lui Eminescu, îşi ţine lucrările în cadrul Serbării de la Puma din august 1871. Lucrările se desfăşoară sub preşedinţia lui Ioan Slavici şi reuneşte studenţii români din toate provinciile, fără să ţină seamă de graniţele politice de atunci. Congresul hotărăşte ca tinerii să ducă lupta pentru unitatea culturală a tuturor românilor. Etimologismul constituia una din principalele piedici în această luptă. Congresul hotărăşte să înfiinţeze un ziar, sub conducerea lui Ioan Slavici, şi care să apară la Sibiu. „Tinerii" se grupează în jurul *Telegrafului român*, fondat de A. Şaguna în 1863, şi îl transformă dintr-o publicaţie religioasă în una culturală şi politică. Ioan Bechnitz, Dimitrie Comşa, Eugen Brote, „tinerii", fondează o publicaţie separată, *Foişoara „ Telegrafului Român"*, care apare la Sibiu în anii 1876-1877, prin care fac pasul decisiv în lupta împotriva etimologismului. Adoptă, pentru întâia oară în presa transilvăneană, ortografia în uz în cea mai mare parte a spaţiului cultural românesc. Publicaţia sibiană trece la critica directă a sistemului etimologic. Ioan Bechnitz publică în *Foişoara „Telegrafului român"* studiul *Despre sistemul etimologic*, cea dintâi analiză critică a activităţii

[1] *Dicţionarul limbei române* după însărcinarea dată de Societatea Academică Română, elaborat ca proiect de A. T. Laurian şi J. C. Massim, I—II, Bucureşti, Noua Tipografie a Laboratorilor Români, 1871, 1876. La volumul II colaborează şi Iosif Hodoş şi G. Bariţiu.

lui Timotei Cipariu şi a sistemului său lingvistic în presa transilvăneană.[1] „Limba d-lui Cipariu aşa cum se prezintă ea în *întregul* ei - conchide Ioan Bechnitz - nu se vorbeşte şi nu s-a vorbit nicăieri şi nici când. Un mozaic ca acesta, compus cu petre luate din diferite timpuri şi sub diferite înrâurinţe, poate fi chiar o operă de artă, de nu se mulţumeşte, cumva, a fi numai o simplă manifestaţiune a plăcerii de simetrie. - Viaţă însă n-a avut, nici nu are şi nici nu va avea." Important este şi faptul că „tinerii" duc lupta împotriva etimologismului pe mai multe căi. întemeiază la Sibiu o revistă literară, *Albina Carpaţilor,* editată de Visarion Roman şi Al. I. Lapedatu, „foaie beletristică, literară şi ştiinţifică", şi care apare la Sibiu între 1877 şi 1880; tot la Sibiu scot şi D. Comşa şi E. Brote, *Calendarul bunului econom,* prin care lupta împotriva etimologismului se extinde şi în lumea satelor. Ioan Slavici, redactor la *Timpul,* colaborează la publicaţia „tinerilor" sibieni, iar Eminescu, redactor la *Curierul de Iaşi,* le consacră prezentări elogioase. „Propagarea fonetismului - scrie Eminescu în 26 august 1877 - este un puternic mijloc pentru a pasta vechea noastră avere naţională: unitatea de limbă şi o normă unică în pronunţie."[3]

„Tinerii" aduc la îndeplinire şi cea de-a doua hotărâre luată la Congresul studenţesc de la Putna din august 1871 şi înfiinţează, sub conducerea lui Ioan Slavici, ziarul *Tribuna,* care începe să apară la Sibiu din aprilie 1884 şi se va înscrie drept una dintre publicaţiile de frunte din presa românească. Activitatea „tinerilor" la *Tribuna* şi la celelalte publicaţii scoase de ei marchează înlăturarea definitivă a etimologismului din presa

[1] *Foişoara „Telegrafului român",* I, nr. 17, 21 august 1877, p. 133-135; nr. 18,4 septembrie 1877, p. 149-152; nr. 20, 2 octombrie 1877, p. 155-157; nr. 21, 16 octombrie 1877, p. 162-164.

[2] *Idem,* nr. 17, 21 august 1877, p. 135.

[3] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1980, p. 773; D. Vatamaniuc, *Publicistica lui Eminescu,* Bucureşti, Editura Minerva, 1996, p. 198.

românească. Se mută şi centrul cultural al românilor transilvăneni de la Blaj la Sibiu şi de aici la Arad, mai târziu, în timpul pregătirilor pentru Marea Unire din 1918.

Maiorescu duce lupta împotriva etimologismului la nivelul dezbaterilor teoretice şi asistă la triumful definitiv împotriva acestei orientări în cultura română.

(p. 127) OBSERVĂRI POLEMICE

Publicat în *Convorbiri literare,* III, nr. 12, 15 august 1869, p. 193-199; nr. 13, 1 septembrie 1869, p. 202-212; nr. 24, 15 februarie 1870, p. 418-420.

în volum: *Critice,* 1874, p. 273-319; *Critice,* I, 1892, p. 207-235; *Critice,* I, 1908, p. 115-142; *Critice* I, 1915, p. 123-150; *Operei. Criticei,* 1978, p. 117-142.

Maiorescu elaborează acest articol în etape, cum se desprinde din tratarea materiei. Porneşte, iniţial, cu intenţia de a se ocupa de *Lepturariul* lui Aron Pumnul (1818-1866), profesorul cernăuţean, la a cărui activitate face două trimiteri în articolul precedent. Trece la prezentarea persoanelor care critică activitatea sa: Aron Densuşianu, Justin Popfiu şi I. M. Moldovan, ca să remarce că activitatea sa începea să dea roade şi aminteşte de *Trompeta Carpaţilor, Federaţiunea, Familia, Transilvania, Traian.* Sunt între aceste publicaţii câteva: *Federaţiunea, Transilvania, Familia,* cu care ne-am întâlnit în studiul *Limba noastră în jurnalele din Austria,* denunţate acolo ca stricătoare de limbă românească. Articolul se încheia, practic aici, cu menţionarea activităţii benefice a *Convorbirilor literare* în cultura română. Maiorescu revine la acest articol şi îi mai adaugă şi o a doua parte după trecerea a patru luni.

Lepturariu romanesc cules de-n scriptori români, tipărit de Aron Pumnul în cinci tomuri la Viena între 1862 şi 1865, este trecut de Maiorescu între manualele şcolare şi comparat cu cele

ale unui „oarecare" Mozart, despre care nu ştim mai mult decât ce aflăm din acest articol. Aron Pumnul elaborează lucrări pentru învăţământul gimnazial din Bucovina: *Gramatik rumdnischen Sprache fur Mittelschulen,* tipărită în 1864 la Viena şi retipărită postum în 1882 şi *Kurzgefasste Praktische Grammatik der Walachischen Sprache,* tipărită la Bucureşti în 1869. Merită să reţină atenţia şi *Convorbire între un tată şi între fiul lui asupra limbii şi literelor româneşti,* tipărită la Cernăuţi în 1850. O lucrare de referinţă rămâne şi *Privire repede peste două sute şasezeci şi şapte de-n proprietăţile aşa-numite Moşiile mănăstireşti, lucrare întemeiată pe documente, privind proprietăţile bisericii ortodoxe din Bucovina* şi tipărită la Cernăuţi în 1865[1].

Lepturariul românesc, programat ca manual pentru învăţământul gimnazial din Bucovina[2], pentru toate clasele, nu era totuşi o lucrare strict didactică. Aron Pumnul concepea şi realiza o enciclopedie, cu comentarii şi texte, prin care să facă cunoscută în Bucovina de sub stăpânirea austriacă viaţa culturală şi literară din întreg spaţiul cultural românesc. Nu era chemarea şi nici în puterea sa să facă ordine în producţia literară şi ştiinţifică din afara provinciei în care îşi desfăşura activitatea didactică. Maiorescu se ocupa, pe bună dreptate, de neajunsurile *Lepturariului românesc,* însă acesta reprezenta, la acea dată, cea mai cuprinzătoare privire asupra literaturii române, cu care făceau cunoştinţă elevii - şi nu numai ei - din Bucovina. Situaţia aceasta avea să mai rămână, din păcate, încă multă vreme.

Maiorescu adopta o poziţie critică faţă de persoanele care se ocupau de lucrările sale din *Convorbiri literare* şi numele lor se întâlnesc şi în alte articole. Aron Densuşianu figurează cu articolul *Critica unei critice,* publicat în *Federaţiunea* în mai multe numere din 1868[1]. Justin Popfiu (1841-1882) este adus în discuţie cu disertaţia *O privire fugitivă peste literatura română şi lipsa unei istorii critice asupra literaturii române,* ţinută la Adunarea generală a Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului român de la Cluj, din august 1867, şi publicată în *Transilvania* din ianuarie-februarie 1868[2]. Este inclusă în volumul *Poezie şi proză,* tipărit la Oradea în 1870[3]. Mare atenţie se acordă lui Ioan Micu Moldovanu, cu studiul său *Critica d-lui Maiorescu,* publicat în *Arhiva pentru filologie şi istorie,* în 1869[4].

Maiorescu aduce în discuţie şi situaţia din presa de dincoace de Carpaţi spre a evita învinuirea că adopta o atitudine critică numai faţă de personalităţile din provinciile româneşti de sub stăpâniri străine. V.A. Urechia, foarte activ în viaţa politică şi în presă, este şi acum obiectul criticii sale. îl citează cu articolul *Vacărescu şi Goethe,* publicat în *Adunarea Naţională* din 8 iunie 1869, cu o comparaţie nefericită între Iancu Vacărescu

[1] *Bibliografia românească modernă,* voi. III *(L-Q),* Bucureşti, 1989, p. 1092-1093.

[2] *Lepturariu românesc cules den scriptori rumâni* pren comisiunea denumită de către naltul Ministeriu al învăţământului asediat spre folosinţa învăţăceilor de-n clasa I şi II a gimnasiului de jos de Arune Pumnul, Profesoriu de limba şi literatura rumânoe în gimnasiul plenariu den Cernăuţi, tipărit în cr. Tipografia a Curţii Statului, 1862. Aceleaşi date bibliografice pentru manualul de clasa a III-a, Tom. I. Partea I, tipărit la Viena în 1863, pentru clasa a IV-a. Tom. II. Partea II, tipărit la Viena în 1863, pentru clasele a V-a şi a Vl-a, Tom. III, tipărit la Viena, în 1862 pentru clasa a Vll-a, Tom. IV. Partea I, tipărit la Viena în 1864, pentru clasa a VlII-a, Tom IV. Partea II, tipărit la Viena în 1865.

[1] *Federaţiunea,* I, nr. 82, 30 mai/11 iunie 1868, p. 322-323; nr. 83, 2/14 iunie 1868, p. 326; nr. 85, 6/18 iunie 1868, p. 332-333; nr. 87, 9/21 iunie 1868, p. 340.

[2] *Transilvania,* I, nr. 2, 10 ianuarie 1868, p. 27-30; nr. 3, 20 ianuarie 1868, p. 44-48; nr. 4, 2 februarie 1868, p. 55-61; nr. 5, 15 februarie 1868, p. 81-90.

[3] Justin *Popfiu, Poezie şi proză.* Nu se păstrează în Biblioteca Academiei Române.

[4] *Arhiva pentru filologie şi istorie,* nr. XXIII, 15 martie 1869, p. 456-461; nr. XXV, 20 mai 1869, p. 495-461.

şi marele poet german[1], cu afirmaţia că trecea arhitectura bisericească din ţara noastră înaintea celei italiene[2] şi că ţările din Europa: Austria, Spania şi Franţa instituie viaţa parlamentară în urma noastră[3].

Maiorescu deplasează discuţia de la probleme de literatură şi viaţă artistică, criticabile prin exagerarea valorilor naţionale, la chestiuni mărunte, întâlnite în două articole, nesemnate, din *Traian,* ziarul lui B. P. Hasdeu, pentru care o poezie a lui V. Pogor, *Sfinx egiptean,* publicată în *Convorbiri literare* din 15 iunie 1869, nu era decât un „galimatis.

Maiorescu aplică o strategie literară de care îi place să vorbească, însă nu este întotdeauna, cum vom arăta mai depare, încununată de succes.

întâlnim şi în acest articol transferuri de texte. Fragmentul din prima parte a acestui articol care se referă la Academia Română („Academia din Bucureşti... tinerimii române?") este reluat în *Convorbiri literare* în studiul *Direcţia nouă în poezia şi proza română* din 1872 şi abandonat la tipărirea în *Critice;* un fragment din partea a doua a acestui articol este de asemenea abandonat la tipărirea în volum. îl transcriem aici:

„Ceea ce, cu bun-simţ şi fără spirit de partidă, a urmărit în coloanele acestei foi ilustrarea curiozităţilor noastre literare, poeziile şi dramele cu tendenţa politică, ideile şcoalei Barnuţiu, Academia din Bucureşti şi, în fruntea tuturor, direcţiunea atâtor cărţi şi jurnale de a ascunde sub drapelul românismului scopurile ce se sfiesc de lumina zilei, mai ales acel spirit de exploatare a averii publice, care din Bizanţ şi-a aflat punte peste Dunăre: în inima aceluia s-a putut aduna destulă indignaţiune, pentru ca înaintea lui să nu mai avem a justifica rezistenţa încercată în contra lor. Dar oamenii cu bun-simţ sunt puţini,

[1] *Adunarea Naţională,* I, nr. 9, 8 iunie 1869, p.l.

[2] V. A. [Urechea], *Expoziţiunea de opere artistice la Muzeu,* în *Adunarea naţională,* I, nr. 17, 6 iulie 1869, p. 2*;* nr.19, 13 iulie 1869, p. 2.

[3] [V. A. Urechea], *[Admirabila fost trecutul], în Adunarea Naţională,* I, nr. 22, 24 iulie 1869, p. 1-2.

ceilalţi în mare majoritate repet ceea ce aud mai des, formează ecoul vocilor care strigă mai tare, şi de aceea activitatea literară te condamnă la o perpetuă veghere, te sileşte a reveni neîncetat la explicarea punturilor de vedere ce le crezi juste şi a pune din nou în discuţiune idei pe care ar fi timpul să le vezi primite în tezaurul recunoscut al opiniunii publice".

Maiorescu abandonează acest fragment pentru faptul că vorbise mai înainte de „românism".

Importanţa articolului nu stă în extrasele din presă, ci în pledoaria, cum arată T. Vianu, în favoarea criticii ca să-şi exercite autoritatea în viaţa culturală, literară şi artistică[1].

(p. 155) ÎN CONTRA DIRECŢIEI DE ASTĂZI ÎN CULTURA ROMÂNĂ

Publicat în *Convorbiri literare,* II, nr. 19, 1 decembrie 1868, p. 301-307.

în volum: *Critice, 1874,* p. 321-341; *Critice,* I, 1892, p. 257-279; *Critice* I, 1908, p. 143-156; *Critice,* I, 1915, p. 151-164; *Operei Criticei,* 1978, p. 143-154.

Maiorescu recunoaşte, implicit, că, într-un fel, critica sa împotriva presei transilvănene era, măcar în parte, nedreaptă, prin faptul că ignora condiţiile în care apăreau aceste publicaţii sub stăpânirea austro-ungară. Dificultăţile cele mai mari le întâmpina presa politică. Scoate din discuţie *Albina, Federaţiunea, ziare* politice, şi *Telegraful român,* organul de presă al bisericii ortodoxe a românilor transilvăneni. Limitează comentariile sale la *Familia* şi *Transilvaiiia,* publicaţii literare. Readuce în discuţie articolele publicate de Iosif Vulcan şi Gh. Bariţiu în 1866, cu care se ocupă şi în articolul *Limba română în jurnalele*

[1] Tudor Vianu, *Studii de literatură romană,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1965, p. 183.

din Austria, publicat puţin mai înainte, în iulie şi septembrie 1868. Mai mult *decât Familia,* făcea vinovată acum *Transilvania,* organul de presă al Asociaţiunii Transilvănene pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român.

Comentariile pe marginea presei literare transilvănene sunt o introducece pentru punerea în discuţie a tezei sale privind „formele fără fond". Unele indicaţii în această privinţă se găsesc în activitatea lui Ioan Maiorescu, tatăl criticului[1], precum şi în corespondenţa sa din anii studiilor la *Theresianurn.* O scrisoare a sa către Adela Rainhardt din decembrie 1856 este un semnal de alarmă privind introducerea „formelor" din ţările apusene în Ţara Românească şi în Moldova, nepregătite să le primească, de unde şi „superficialitatea" în societatea românească. „Ist rău se întinde peste literatura ţării - îi scria Maiorescu prietenei sale -, că n-are nice un autor adânc; se întinde peste direpţiunea culturei, că n-are nice un ram al studiului pertractat sever; se întinde peste formarea caracterului, că n-are nice un om tare, ci numai foaie svănturate; se întinde peste tot simţul, că n-are nice o umanitate adevărată, ci numai o sentimentalitate stricată şi utopică, fum, spumă"[2].

Critica iui Maiorescu privind situaţia literaturii noastre era relativă, ca urmare a neintrării în circuitul public a unor capodopere ca *Ţiganiada* din 1820, rămasă în manuscris şi tipărită foarte târziu.

Maiorescu făcea vinovată de superficialitate din societatea românească „o direpţiune care avem să o mulţumim francezilor". Atitudinea lui Maiorescu împotriva „franţuzismului" nu era singulară şi C. Faca satiriza această stare de lucruri în comedia tipologică *Franţuzitele,* încă în 1833.

[1] Ion Roman, *Ioan şi Titu Maiorescu,* în *Universul literar,* XLVIII, nr. 40, 7 octombrie 1939, p. 6; Domnica *Filimon,TânărulMaiorescu,* Bucureşti, Editura Albatros, 1974, p. 128-133.

[2] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar,* I, p. 107.

Maiorescu are în vedere prin „formele fără fond" instituţiile care se introduseseră în ţara noastră: ziare politice, fără să avem partide politice, şcoli săteşti şi de toate gradele, fără să avem învăţători şi profesori, înfiinţarea unei Societăţi Academice, viitoarea Academie Română, fără să avem o activitate ştiinţifică, înfiinţarea de instituţii de artă, fără să avem artişti. Maiorescu condamnă, în fond, instituţiile introduse de Al. I. Cuza, cu sprijinul lui M. Kogălniceanu, sfetnicul său, impuse de nevoia de *temporizare,* cu alte cuvinte, de apropiere a ţării noastre de civilizaţia şi cultura ţărilor apusene.

Teoria lui Maiorescu este întâmpinată cu mari rezerve încă de la publicarea acestui articol în *Convorbiri literare,* cum se întâmpla şi cu cealaltă teorie a sa privind „impersonalitatea" în artă. „A cere însă ca acel popor să nu aibă şcoli - îi atrage atenţia A. D. Xenopol lui I. Negruzzi în scrisoarea din 17 ianuarie 1869 - pentru că nu poate avea decât şcoli rele, să nu aibă pinacoteci pentru că nu poate pune în ele decât monumente de artă străine, a nu avea libertate, pentru că aceasta este des călcată în picioare, a nu face poezii, pentru că face poezii rele, a nu scrie istorie, pentru că ştiinţa şi mijloacele necesare pentru aceasta sunt încă slabe şi că prin urmare nu se poate ajunge la adevăr... a pretinde acestea, zic, este a ucide chiar posibilitatea progresului, a cărui natură cere de a merge de la rău la bine, de la neştiinţă la ştiinţă. A face aceasta este *a împiedica mişcarea intelectuală,* care este esenţa progresului."[1]

Eminescu vedea în domnitorul Alexandru Ioan Cuza, cum scrie în *Timpul* din 12 februarie 1880, unul din „cei mai patriotici din câţi au fost vreodată în Ţările Dunării române"[2]. Avea în vedere reformele sale, însă şi măsurile pe care le ia pentru „temporizarea" societăţii româneşti cu ţările apusene.

[1] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare. II. „Junimea",* Bucureşti Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1932, p. 26.

[2] M. Eminescu, *Opere X. Publicistica,* Bucureşti, Editura Academiei, 1989, p. 423.

Măsurile luate de domnitor nu sunt însă cele care se aşteptau. „Vodă Cuza introduce autonomia comunală şi judeţeană - scrie Eminescu în 12 septembrie 1882; în fiecare comună câte un primar, ajutor de primar, notar, vătăşei, toţi plătiţi; în locul a o mie de boieri de-ai *Regulamentului,* se nasc în ţară, ca iarba din pământ, 40 pân' la 50 de mii de boieri noi, săraci, dar fuduli şi pretenţioşi, aşteptând să fie slujiţi de alţii, văzând în poziţia lor improvizată un mijloc de a trăi din munca altora"[1].

Eminescu este sociolog, nu în sensul specializării pentru practicarea profesiei, ci un cunoscător profund al stărilor de lucruri din ţară. Critic virulent al „formelor fără fond", Eminescu este şi acela care susţine că odată introduse „formele" făceau parte din structura statului nostru şi o înlăturare a lor nu era posibilă - şi nici necesară. Pledează pentru introducerea în aceste „forme", cu alte cuvinte în instituţii, a „fondului", care le lipsea - oameni pregătiţi şi cu dragoste de ţară. Administraţia îşi putea câştiga autoritatea de care avea nevoie, administraţia înlătură prin puterea pe care i-o da puterea statului - scrie Eminescu în *Timpul din* 21 februarie 1881 - piedicile care se opun dezvoltării economice." Problema pusă în discuţie de Eminescu încă la sfârşitul secolului al XlX-lea stă şi astăzi în faţa societăţii româneşti.

Teoria lui Maiorescu privind „formele fără fond" este privită cu rezerve şi de exegeţii săi de mai târziu. „Maiorescu rămâne un critic - arată T. Vianu - de o neobişnuită severitate, inspirat de un negativism aproape fără rezerve. Critica lui Maiorescu, cu toată oportunitatea ei în epoca în care o practica, a avut astfel neajunsul de a ignora câteva din capitolele cele mai frumoase ale istoriei noastre literare."

Polemica lui Maiorescu cu *Familia* stârneşte nedumeriri. Criticul se întâlnea în paginile acestei reviste cu numele lui

[1] M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica,* Bucureşti, Editura Academiei, 1985, p. 191.

Eminescu, prezentat de Iosif Vulcan în termeni elogioşi. Maiorescu are păreri rele despre colaboratorii revistei *Familia,* nu spune nimic despre Eminescu, foarte activ cu poezii. în acelaşi timp, ignoră această activitate a poetului şi nu o ia în considerare când întocmeşte volumul său de poezii. Aici reţine numai poeziile publicate în *Convorbiri literare.*

Maiorescu face, cum am mai arătat, critică partizană.

(p. 167)

DIRECŢIA NOUĂ ÎN POEZIA ŞI PROZA ROMANĂ

Publicat în *Convorbiri literare,* V, nr. 6, 15 mai 1871, p. 85-90; nr. 13, 1 septembrie 1871, p. 201-205; nr. 14, 15 septembrie 1871, p. 217-227; VI, nr. 6, 1 septembrie 1872, p. 214-226; nr. 7, 1 octombrie 1872, p. 253-261.

în volum: *Critice,* 1874, p. 343-466; *Critice,* I, 1892, p. 281-394; *Critice,* I, 1908, p. 157-223; *Critice,* I, 1915, p. 165-232; *Operei. Criticei,* 1978, p. 155-213.

Maiorescu elaborează studiul în două părţi, în două etape, la distanţă de un an între ele. Nu ştim când începe prima parte consacrată poeziei, înainte de publicarea în *Convorbiri literare* în mai 1871. Pentru partea a doua, *Proza,* avem câteva indicaţii în jurnalul său. Maiorescu îşi stabilea, cum se desprinde din însemnarea de la 18 ianuarie 1871, programul de lucru pentru 1872: „Programa anului 1872: I. Să termin articolul meu *Direcţia nouă (Proza).* Pentru *Convorbiri*"[1] în 16/28 iunie 1872 nu terminase această parte a studiului său: „Lucrez la ultima parte a articolului *Direcţia nouă. Proza*"[2] Elaborarea acestei a doua părţi a studiului, cu întreruperi, se reflectă şi în lipsa de unitate a expunerii critice.

[1] T. Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 179.
[2] *Ibidem,* p. 192.

Maiorescu demonstrează, în prima parte a studiului său, o mare artă în construirea discursului critic. Deschide expunerea cu consideraţii generale, în care face distincţie între „talente eminente" şi „talente inferioare". Colaboratorii *Convorbirilor literare* şi afiliaţii „Junimii" sunt „talente eminente", toţi ceilalţi, „talente inferioare". Era locul să treacă la demonstraţia sa pe bază de texte. îl trece în frunte pe Vasile Alecsandri care, în realitate, nu era format la „Junimea", însă se dovedise în cursul anilor un afiliat al orientării junimiste. Se ivi, pe neaşteptate, şi un argument în favoarea demonstraţiei sale. Poetul publică, după o lungă tăcere, *Pastelurile,* „podoabă a literaturii române". îndată după V. Alecsandri îl trece pe Eminescu, cu cele trei poezii publicate în *Convorbiri literare: Venere şi Madonă, Mortua est* şi *Epigonii,* cu scuza că îi venea greu să-l pună îndată după Alecsandri, dar cu toate neajunsurile din aceste poezii se anunţă un „poet în toată puterea cuvântului". Asupra lui Eminescu vom reveni spre sfârşitul notei noastre. Criticul îi recomandă, în continuare, pe Samson Bodnărescu, Matilda Cugler Poni şi Teodor Şerbănescu. Samson Bodnărescu era foarte activ, publică o tragedie, *Rienzi,* poezii şi epigrame. Trecerea Matildei Cugler Poni şi a lui Teodor Şerbăbnescu între „talentele eminente" avea nevoie de o justificare pe bază de texte. Maiorescu trece *ex abrupto,* cum spune, la prezentarea unui număr destul de mare de poeţi. Cu numele unora dintre ei ne întâlnim şi în alte articole şi studii maioresciene. Deschide suita lor cu Iosif Vulcan, poet căruia îi urmează Radu Pătârlogeanu, Petre Grădişteanu, Iustin Popfiu, C. I. Drăgescu, B. Petri, E. B. Stănescu, N. Cristian, M. Botta, Ciru Oeconomu. Dintre toţi aceştia se făcuse cunoscut numai Moise Botta (1789-1873), învăţător în Arad, cu poezia *Focul Lipovei,* prin care caută să sugereze groaza: „Juh! cum dete trăznet din cer!/ Pocnind - durr, - durr să prade". Samson Bodnărescu este mai presus de aceştia prin activitatea sa literară. Mai puteau rămâne îndoieli asupra Matildei Cugler Poni şi Teodor Şerbănescu. Erau colaboratori la *Convorbiri literare* şi Maiorescu găsea argumente să-i treacă între „talentele eminente". Matilda Cugler Poni se impunea, arată criticul, prin „eleganţa limbajului", iar Teodor Şerbănescu prin „farmecul limbii".

Probleme aparte se puneau în legătură cu Dimitrie Petrino, poetul bucovinean. Maiorescu aprecia că între poeziile din volumul *Lumini şi umbre*[1], tipărit la Cernăuţi în 1870, cele mai multe erau „prea jos" şi nu trebuiau publicate. Se găseau între ele şi câteva cu „o simţire adâncă şi bine exprimate". Unele versuri se anunţă proeminesciene:

Pe furiş dâ-mi o guriţă,
Jur că nime nu va şti

sau

Steaua care nu se vede
Nu-ncetează a fi stea.

O opinie generală era totuşi defavorabilă pentru aspectul sumbru legat de moarte. Maiorescu este îngrozit de introducerea în poezie a unor aspecte de această natură, care însă se vor întâlni în poezia lui Arghezi sub diferite forme.

Pe guriţa ce odată
De iubire înfocată
Mii de sărutări punea
Suge-un vierme hrana sa.

„Arta - conchide Maiorescu - e senină şi trebuie să rămână senină." Explicaţia pentru atenţia acordată lui D. Petrino se găsea în altă parte, nu în poezia sa. Dimitrie Petrino este cel dintâi în Bucovina, provincia românească de sub stăpânirea austriacă, care atacă public sistemul lingvistic al lui Aron Pumnul într-o broşură, *Puţine cuvinte despre coruperea limbei*

[1] D. Petrino, *Lumini şi umbre,* Cernăuţi, Tiparul lui J. Buchowiecki &Comp., 1870.

române în Bucovina, publicată la Cernăuţi în 1869.[1] îşi asumă în Bucovina rolul lui Maiorescu, când critica modul cum se folosea limba română în publicaţiile transilvănene. Eminescu ia apărarea lui Aron Pumnul în articolul *O scriere critică,* publicat în *Albina* din ianuarie 1870. îl prezintă pe profesorul său din anii şcolarităţii cernăuţene ca o personalitate culturală şi nu se ocupă de sistemul său lingvistic. îl trece pe D. Petrino între imitatorii lui Maiorescu. „După faimoasele critice, în sine bine scrise, ale d-lui Maiorescu, trebuie neapărat să iasă la lumină şi o şcoală a sa de partizani, care, minus spiritul de-o fineţe feminină şi minus stilul bun şi limpede al d-sale, să aibă şi ea aceleaşi defecte ce le are părintele^ aceeaşi ridicare la nivelul secolului al 19-lea, acelaşi aer de civilizaţiune şi gravitate care, din nenorocire, numai o mască ce ascunde adeseori numai foarte rău tendinţa cea adevărată şi ambiţiunea personală."[2] Eminescu adoptă o atitudine critică faţă de Maiorescu şi „Junimea", pentru ca un an mai târziu să-şi înceapă colaborarea la *Convorbiri literare,* la solicitarea lui Iacob Negruzzi, cum se desprinde din corespondenţa schimbată între ei în 1870-1872.[3]

Maiorescu organizează expunerea critică în *Proza,* a doua parte a studiului său, într-o prezentare introductivă şi două secţiuni, A şi B, care lasă impresia, la prima vedere, a unei preocupări pentru sistematizarea materialului informativ. Stăm, în realitate, cum se desprinde din jurnalul criticului, în faţa a două etape de lucru.

[1] D. Petrino, *Puţine cuvinte despre coruperea limbei române în Bucovina,* Cernăuţi, Tiparul lui Buchowiecki şi Comp., 1869.

[2] M. Eminescu, *O scriere critică,* în *Albina,* V, nr. 1,7/19 ianuarie 1870, p. 2; *Opere IX. Publicistica,* p. 79.

[3] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare, I, „Junimea",* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1931 p. 311-323.

Studiul se deschide, în această a doua parte, cu enumerarea de nume: Odobescu, Strat, Slavici, Xenopol, Burlă, Vârgolici, I. Negruzzi, Panu, Lambrior, P. P. Carp, Th. Rosetti şi ne-am aştepta să facem cunoştinţă cu scrierile lor. Nimic din toate acestea. Sunt numiţi în secţiune **A:** Odobescu cu *Cercetări arheologice* şi Ioan Strat cu *Economia politică, iar* pentru ceilalţi: V. Burlă, A. D. Xenopol, P. P. Carp, Ştefan Vârgolici, G. Panu, Al. Lambrior, Th. Rosetti, suntem trimişi la *Convorbiri literare,* unde se publică lucrările lor. Ioan Slavici este citat nu ca prozator, ci ca autor al studiilor asupra maghiarilor. Se discută numai despre proza ştiinţifică, cu precădere din domeniul filologiei şi nu se analizează nici o lucrare literară. Secţiunea **B** se deschide cu elogiul lui V. Alecsandri, „bărbat a cărui inimă rămăsese destul de tânără" şi sunt menţionaţi, fără să li se prezinte scrierile, Iacob Negruzzi, cu *Copiile după natură,* Al. Odobescu, cu *Nuvelele istorice* şi Nicu Gane, cu *Nuvele.* Amândouă secţiunile din această a doua parte a studiului readuc în discuţie sistemul etimologic, în uz, în Transilvania, şi fonetic, în Bucovina, cu care ne întâlnim şi în alte lucrări ale sale. Ocupă şi aici un loc important Academia Română „menită a stabili şi promulga regulile pentru limba şi scrierea română şi a susţine unitatea naţională în această privinţă". Membrii acestui for ştiinţific nu mai erau în „curentul ideilor europene" privind cercetările lingvistice. Activitatea lor se dovedea iluzorie şi pentru faptul că nu se preocupau să adune „tezaurul limbii române", cum o vorbea poporul.

Maiorescu elimină din textul publicat în *Convorbiri literare,* la tipărirea în volum, un fragment foarte important, privind activitatea Academiei Române:

„Academia din Bucureşti, care pentru orice stat cult ar fi o concentrare de neştiinţă prerenţioasă, să poară fi un focar al ştiinţei adevărate cel puţin până unde curge valul Dâmboviţei? Că teoriile limbistice ale d-lui Cipariu, care pentru orice filolog apusean nu sunt decât un şir de erori, să fie bune şi juste măcar în circumscripţia Târnavelor?

Ca *Dreptul public* al d-lui Barnuţiu, care pentru un jurist cu noţiuni elementare de ştiinţă este o ţesătură de false interpretări şi de confuzii neiertate, să rămână «tablele dreptului român» cel puţin pe malul Bahluiului? Că scrierile lui Pralea, Tăutu, Ţichindeal, Săulescu, Densuşianu etc, care în alte state ar deveni un izvor nesecat de împrumutare pentru foi umoristice, să fie destul de bune pentru *Lepturariul* serios al d-lui Pumnu, din care să se nutrească mintea tinerimei române?"

Criticul elimină acest text, pentru că îl folosise mai înainte în *Observări polemice* din 1868.

Maiorescu condamna patriotismul, pe motiv că sub drapelul său căutau să-şi facă intrarea în literatură toţi nechemaţii. Criticul nu făcea o distincţie între adevăratul patriotism şi cel de conjunctură politică sau de altă natură. Absenţa acestei distincţii constituie una dintre erorile sale şi mai târziu se va vedea pus în situaţia să întocmească raportul pentru premierea poeziilor lui Octavian Goga, la Academia Română, în 1906. Această eroare a lui Maiorescu va fi speculată de o bună parte a presei, care îl acuză de cosmopolitism. Constată că numai între iulie-august 1871 apăruseră 86 de numere din publicaţiile româneşti, care pun în discuţie această problemă, cu referire şi la Societatea „Junimea". Trimite la lucrările sale, în care se ocupă direct sau indirect de cosmopolitism. Invoca conferinţa ţinută în 1864, în cadrul Prelegerilor populare, organizate de Societatea „Junimea" cu tema „Individualitatea poporului şi cosmopolitismul". Trece la studiul *Despre scrierea limbii române* din 1866, ca să încheie cu studiul *Limba română în jurnalele din Austria* din 1868.

Maiorescu nu oferă nici o explicaţie şi nu o dau nici exegeţii scrisului său, pentru ce anume presa îl atacă şi pe el şi Societatea „Junimea", în iulie—august 1871.

Organizatorii Serbării de la Putna din august 1871, în frunte cu Eminescu şi Slavici, se adresează lui V. Alecsandri să citească discursurile („operatele"), din care să reţină pe cel , care urma să se rostească la mormântul lui Ştefan cel Mare.

Vasile Alecsandri se adresează, la rândul său, lui Maiorescu, Negruzzi şi Pogor să îndeplinească acest oficiu. „Oare Dacia, atât de bogată în oameni inteligenţi - scria *Telegraful* în 21 iulie 1871 în legătură cu acest comitet de lectură - şi cu sentimente patriotice, nu are altceva mai capabil decât acest triumvirat cosmopolit".[1] Atacurile cele mai violente vin din partea lui B. P. Hasdeu, care în ziarul său *Columna lui Traian* are în vedere cosmopolitismul Societăţii „Junimea", însă aduce acuzaţii grave şi organizatorilor Serbării de la Putna. „Titu Liviu Maiorescu izbuti - arată ziarul în 30 august 1871 - să strecoare în comitetul studenţilor din Viena pe vreo câţiva din nenorociţii săi adepţi, care compromiseră cea mai frumoasă concepţiune a tinerimii române." Nu mai stăruie asupra dezbaterilor din presă la care se referă Maiorescu în studiul său[2].

Dezbaterile din presă în legătură cu organizarea şi desfăşurarea Serbării de la Putna provocară grave disensiuni şi în sânul Societăţii „România jună" şi organizatorii ei, acei „câţiva nenorociţi", cum scria *Columna lui Traian,* adepţii lui Maiorescu şi ai „Junimii", sunt acuzaţi, la rândul lor, de cosmopolitism. Eminescu, care ocupa primul loc între acei adepţi, se crede obligat să răspundă la aceste acuzaţii, pregătind pentru ziarul *Românul* articolul *Naţionali şi cosmopoliţi,* care nu este expediat, pentru motive, nu este locul să le discutăm aici, şi rămâne în manuscrisele sale. Eminescu se pronunţă, în termeni fără echivoc, asupra activităţii critice a lui Maiorescu de până la acea dată. „Principiul fundamental al tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu - scrie Eminescu în decembrie 1871 — este, după câte ştim noi, *naţionalitatea în marginile adevărului.* Mai concret: ceea ce-i *neadevărat,* nu devine *adevărat,* în împrejurarea că-i naţional,

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1968, p. 126.

[2] O informare mai largă găsim la p. 103-120, 125-128, în lucrarea de mai sus.

ceea ce-i injust nu devine just prin aceea că-i naţional, ceea ce-i urât nu devine frumos prin aceea că-i naţional; ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i naţional"[1].

Eminescu îşi spune cuvântul, cum era de aşteptat şi în privinţa cosmopolitismului. „Cosmopolitismul nu există - arată Eminescu - decât ca simulaţiune, ca făţărnicie. El mai e pretextul pentru lenea şi indeferentismul celor care nu cunosc alt scop în lume decât acela de a trăi bine. A acuza însă de cosmopolitism oameni care se interesează de toate chestiunile vitale ale naţiunii noastre, oameni care lucrează, pe când alţii numai vorbesc, este un semn sau de rea-credinţă sau unul de primitivitate."

Problema acuzaţiilor de cosmopolitism aduse lui Maiorescu stă şi în atenţia lui Pompiliu Constantinescu în studiul său din 1940. „Imaginea «cosmopolitismului» este o nălucă - arată eseistul - văzută de imaginaţiile înfierbântate; neputând suporta autoritatea teoretică prin altă autoritate teoretică, s-au năpustit cu precipitare de profeţi nervoşi, asupra unei platoşe călite în focul ideilor, socotind că vor topi un metal rezistent prin incendii retorice"[2].

Pompiliu Constantinescu venea la şapte decenii după Eminescu şi spunea acelaşi lucru cu deosebirea că poetul discuta problemele într-un limbaj concret, în vreme ce eseistul apelează la unul metaforic.

Prezintă un interes aparte introducerea la *Proza,* partea a doua a studiului, sub două aspecte. Mai întâi în privinţa polemicii lui Maiorescu cu *Familia,* revista lui Iosif Vulcan. Punctul de plecare îl constituie fragmentul din această introducere

[1] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica,* p. 457. A se vedea în aceste probleme textul integral (p. 455-^59) şi comentariile noastre (p. 796-797).

[2] Pompiliu Constantinescu, *Titu Maiorescu faţă de noi,* în *Revista Fundaţiilor Regale,* VII, nr. 3, martie 1940, p. 16. Studiul se tipăreşte în *Eseuri critice,* [Bucureşti], Casa Şcoalelor, 1947, p. 7-15.

din care reproducem finalul: „Dar de la Pesta ne-a venit o provocare măreaţă, subscrisă de bărbaţi celebri, însufleţită prin adunări numeroase, condusă de un comitet al naţiunii: este vorba de a strânge bani pentru ca mai întâi de toate să zidim casele teatrului. De aici încolo, lucrurile vor merge repede şi bine. Zidurile să le avem, dramele vor veni".

Iosif Vulcan răspunde cu invocarea Statutelor Societăţii pentru Fond de Teatru Român la criticile lui Maiorescu ironice şi persiflante.[1] Societatea transilvăneană se înfiinţează în urma dezbaterilor publice din 1869-1870 pentru înfiinţarea Teatrului Naţional pentru românii din Imperiul austro-ungar, la care participă şi Eminescu cu articolul *Repertoriul nostru teatral,* cea dintâi evaluare a producţiei teatrale româneşti[2]. Maiorescu nu accepta să fie puse la îndoială, cum vom mai avea prilejul să vedem, opiniile sale critice. Se demonstrează că dreptatea era de partea sa, reproduce, cu vădită satisfacţie, un articol din *Tribuna* din Sibiu, *în cauza fondului de teatru*,* în notele de subsol la expunerea sa.

Maiorescu răspunde la obiecţiile revistei *Familia* în *[Scrisoare către Redacţiune],* cu care ne ocupăm mai departe.

Constatarea pe care o făcea *Tribuna* şi la care se aliază şi Maiorescu, că după mai multe decenii românii transilvăneni nu izbutiră să înalţe clădirea Teatrului Naţional, îşi avea explicaţia în altă parte, şi nu în orientarea, considerată de Maiorescu eronată, a Societăţii pentru Fond de Teatru Român. Demersurile sale pentru realizarea acestui obiectiv cultural întâmpină opoziţia autorităţilor maghiare. înălţarea acestui edificiu într-un oraş din Transilvania, Cluj, Timişoara, Oradea sau în altă parte, era de-o importanţă aparte. Se puteau reprezenta piese

[1] [Iosif Vulcan], *Dl T. Maiorescu,* în *Familia,* VIII, nr. 40, 1/13 octombrie 1872, p. 476 *(Ce e nou?).*

[2] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica,* p. 84-87, 517-521.

[3] *Tribuna,* \T, nr. 205, 5/19 septembrie 1889, p. 818.

în limba română, indiferent de provenienţa lor, într-un stat în care limba noastră era exclusă din instituţiile publice. Societatea pentru Fond de Teatru Român nu izbuti să înalţe clădirea Teatrului Naţional, însă desfăşură o activitate culturală remarcabilă şi promova mişcarea teatrală de diletanţi.[1] La una din reprezentaţiile actorilor de diletanţi la Chizătău, comună din Banat, în septembrie 1882, participă şi Ciprian Porumbescu, compozitorul operetei *Crai nou*[2].

Maiorescu se călăuzea după o concepţie teoretică şi nu lua în considerare condiţiile social-politice.

Prezentarea introductivă la *Proza,* partea a doua a acestui studiu, prezintă importanţă şi sub celălalt aspect de care aminteam mai sus. Maiorescu condamnă în articolul *în contra direcţiei de astăzi în cultura română* din 1868 introducerea formelor noi, cu alte cuvinte a instituţiilor înfiinţate după modelul celor din ţările apusene. A. D. Xenopol aprecia în scrisoarea către Iacob Negruzzi din 17 ianuarie 1869, că Maiorescu se pronunţa în articolul respectiv împotriva progresului în societatea românească. „Silinţele inteligenţelor superioare - conchide A. D. Xenopol - este de a le perfecţiona [instituţiile], iară nu a le ucide pentru a aştepta punctul material al dezvoltării."[3] Eminescu duce o susţinută campanie în presă împotriva liberalilor, pe care îi face răspunzători pentru introducerea „formelor fără fond", şi atent la viaţa politică şi economică ajunge la concluzia că instituţiile apusene introduse în ţara noastră constituiau - ne place sau nu să recunoaştem - o realitate şi nu mai puteau fi desfiinţate.

[1] Petru Dan, *Asociaţii. Cluburi. Ligi. Societăţi. Dicţionar cronologic.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1983.

[2] D. Vatamaniuc, *Ioan Popovici-Bănăţeanul,* Bucureşti, Editura de Stat pentru Literatură şi Artă, 1959, p. 62. Ediţia a II-a, Timişoara, Brumar, 1985, p. 56.

[3] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare,* II, p. 26-27.

Important rămânea transformarea instituţiilor (formelor) prin introducerea fondului real, cu alte cuvinte prin ocuparea lor de către oameni competenţi şi cu dragoste de ţară.

Studiul stă în atenţia exegeţilor operei lui Maiorescu şi Eugen Lovinescu îi consacră o secţiune în monografia *T. Maiorescu* din 1940. „Un studiu ca *în contra direcţiei de astăzi în cultura română* (1868) - arată E. Lovinescu -, adică un studiu pur negativ, nu-şi putea găsi îndreptăţirea şi valoarea dacă nu era urmat de alt studiu pozitiv asupra unei direcţii noi; nu ajunge să distrugi, ci să şi clădeşti. Acestei nevoi de simetrie, care de data asta răspundea unei realităţi profunde, se datorează studiul scris patru ani după aceea, în 1872, *Direcţia nouă în poezia şi proza română.* Care este recolta admirabilă a unei şcoli literare ce a dat culturii pe Eminescu, Creangă, Caragiale, Conta?"[1] înainte de Conta se cuvine să-l pomenim, adăugăm noi, pe Ioan Slavici, care se formează şi se impune în climatul junimist.

Maiorescu operează în textul din *Convorbiri literare* schimbări importante la tipărirea studiului în volum. Abandonează consideraţii teoretice şi poezii. Sunt omise *Malul Şiretului* de Vasile Alecsandri, *Epigonii* de Eminescu, *în grădină* şi *Epigrame* de Samson Bodnărescu, strofe din poeziile Matildei Cugler Poni şi Teodor Şerbănescu. Omisiunea cea mai importantă, prin extinderea textului, o reprezenta drama lui Samson Bodnărescu, *Rienzi,* o veche preocupare a scriitorului bucovinean. Dramatizare după romanul lui Bulwer Lytton cu acelaşi titlu. Samson Bodnărescu o citeşte la şedinţele literare ale Societăţi Literare şi Ştiinţifice în 1869.[2]

Maiorescu întreprinde în studiul *O cercetare critică asupra poeziei române de la 1867* o acţiune neaşteptată de asanare a

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 303.

[2] I. Grămadă, *Societatea Academică Socială-Literară „România Jună" din Viena (1871-1911). Monografie istorică,* Arad, Tip. „Concordia" Soc. pe Acţii, 1912.

literaturii cu rezultate spectaculoase. Nu acelaşi lucru se întâmplă şi în studiul de faţă. Vasile Alecsandri, poet reprezentativ, nu aparţinea „Junimii" şi era numai un aliat al ei. Meritul lui Maiorescu în acest studiu îl constituie recunoaşterea lui Eminescu, numai după trei poezii, ca un viitor mare poet. Mai încolo, poeţii propuşi pentru recunoaştere publică vor împărtăşi soarta celor condamnaţi la uitare în 1867. Aparţineau însă „Junimii" şi Maiorescu face critică partizană, aici mai evidentă ca nicăieri în criticile sale.

(p. 231) BEŢIA DE CUVINTE

Studiu de patologie literară

Publicat în *Convorbiri literare,* VII, nr. 2, 1 mai 1873, p. 78-85.

în volum: Titu Maiorescu, *Beţia de cuvinte în „Revista contimporană",* Iaşi, Tipografia Naţională, 1873; *Critice,* II, 1892, p. 1-2; *Critice,* 1,1908, p. 225-241; *Critice,* 1,1915, p. 233-249; *Operei Criticei,* 1978, p. 215-229.

Studiul lui Maiorescu este o recenzie a primelor numere din *Revista contimporană,* care începe să apară în 1 martie 1873. Pe copertă se inserează, după titlu: „Litere, arte, ştiinţă". Continuă revista *Transacţiuni literare,* scoasă de Dimitrie T. Laurian şi Şt. C. Michăelescu între 15 februarie 1872 şi 28 februarie 1873, la care se referă şi Maiorescu în studiul său.

Maiorescu are în vedere în recenzia sa cursul lui V.A. Urechia despre Miron Costin[1], conferinţa lui G. Sion la Ateneul Român, *Suvenire despre poetul Conaki*[2], nuvela

[1] *Revista contimporană,* I, nr.l, 1 martie 1873, p. 1-10; nr.2, 1 aprilie 1873, p. 83-88; nr. 3, 1 mai 1873, p. 224-230; nr. 4, 1 iunie 1873, p. 305-325; nr. 5, 1 iulie 1873, p. 401-415.

[2] *Idem,* nr. 1,1 martie, 1873, p. 1^-29; nr. 2,1 aprilie 1873, p. 89-105.

istorică a lui Pantazi Ghica, *Marele vistier Cândescu*, o povestire de G. Marianu, *Un ceai la d-na Cutare*[2], însemnările lui Dimitrie T. Laurian, *Notiţe bibliografice*[3].

Persoanele cărora Maiorescu le consacra această recenzie satirică, privită ca studiu, ocupau un loc important în cultura română.

Vasile Alexandrescu Urechia (1834-1901), cu studii la Iaşi şi în Franţa, om politic şi membru al Academiei Române, desfăşoară o activitate remarcabilă şi este colaborator la publicaţiile vremii; ministru al Cultelor şi Instrucţiunii Publice. Poet, prozator şi dramaturg la nivelul epocii sale; istoric, autor al unor tratate ca *Istoria şcoalelor de hi 1800-1864,* tipărită în patru volume, şi al *Istoriei românilor,* în 16 volume, care au stat în atenţia istoricilor noştri de mai târziu.

Gheorghe Sion (1822-1892), poet, prozator, memorialist şi traducător din literatura franceză, este şi unul din cei mai activi membri ai Academiei Române.

Dimitrie A. Laurian (1846-1906), membru ca şi August Treboniu Laurian, tatăl său, al Academiei Române, profesor de filozofie printre cei mai preţuiţi la vremea sa. Se impune ca o personalitate remarcabilă în presa românească.

Pantazi Ghica (1831-1882), frate cu Ion Ghica, se consacră romanului şi dramaturgiei. Prezintă, din însărcinarea lui V.A. Urechia, ministrul Cultelor şi Instrucţiunii Publice, un raport important privind monumentele din Moldova, care se publică în 1881[4].

G. Marianu (1843-1900) desfăşoară, după câte ştim până acum, o activitate restrânsă. îl vedem ţinând conferinţe la

[1] *Idem,* nr. 1,1 martie 1867, p. 71-82; nr. 2,1 aprilie 1873, p. 167-178; nr. 3, 1 mai 1873, p. 268-285; nr. 4, 1 iunie 1873, p. 347-367.

[2] *Idem,* nr. 1, 1 aprilie 1873, p. 180-187.

[3] *Idem,* nr. 2, 1 aprilie 1873.

[4] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* p. 231.

Ateneul Român şi cunoaştem una din piesele sale, *După despărţenie,* publicată în 1884. Grigore Paucescu îl aduce în redacţia *Timpului,* după ce Eminescu este scos de la conducerea cotidianului bucureştean.

Colaboratorii *Convorbirilor literare* în anii 1870-1873, când Maiorescu extrage exemplele sale din *Revista contimporană,* erau, între alţii, Samson Bodnărescu şi Ion Pop-Florantin. Se puteau extrage îndeosebi din prozele celui din urmă *Decebal, Juanita, Tuhutum, Zoa-Zuirvan,* apărute în revista ieşeană, exemple la fel de ilustrative ca şi acelea care formează baza critică a recenziei maioresciene. Dacă adversarii „Junimii", grupaţi în jurul *Revistei contimporane,* ar fi avut o personalitate asemeni lui Maiorescu, care să pună în pagină extrase compromiţătoare din revista ieşeană, construcţia lui Maiorescu s-ar fi prăbuşit - sau îşi pierdea autoritatea - în faţa unei demonstraţii de această natură.

Maiorescu este, cum aprecia G. Călinescu, un polemist de mare talent: „Paginile criticului rămân un izvor mereu proaspăt de plăceri subtile, deşi punctul lor de plecare ar fi fost pentru oricare altul de o dezolantă ieftinătate. Nu din surprinderea inepţiei iese humorul maiorescian, ci din altitudine, din prefăcuta rece cercetare a cauzelor răului, dintr-o desfăşurare savantă de forţe, din tonul părintesc şi suficient medical. Raportul între polemist şi adversar e acela dintre o minte inaccesibilă şi un lamentabil intelect, care trebuie corijat ori admonestat, după cum e cazul. Gherea a simţit bine cum stau lucrurile: Maiorescu îşi ia adversarii «de sus» (asta e poziţia trebuitoare mijloacelor lui), însă în chip savant, iritant meticulos, cu un calm neturburat. De aceea adversarii i-au păstrat o ură nestinsă şi polemicile lui au rămas mereu vii, chiar în inactualitatea obiectului, ca şi *Scrisorile* lui Eminescu. Se iartă injuria şi violenţa, îndărătul cărora se pot presupune motivul personal şi lipsa obiectivităţii, dar lecţia «pe înţelesul tuturor», făcută cu nemiloasă metodă didactică, jigneşte. Aşa fiind, se înţelege că valoarea polemicii lui Maiorescu nu vine din inferioritatea contemporanilor (care se pare a nu fi fost chiar aşa de ignoranţi cum îi vede criticul), ci din superioritatea mereu absolută şi cu humor arctic dovedită a polemistului"[1].

Maiorescu îşi extrage fragmentele ilustrative din articolul *Beţia de cuvinte* pentru răspunsul său la discursul de recepţie al lui Duiliu Zamfirescu la Academia Română.

(p. 247)

RĂSPUNSURILE „REVISTEI CONTIMPORANE"
Al doilea studiu de patologie literară

Publicat în *Convorbiri literare,* VII, nr. 4, 1 iulie 1873, p. 142-160.

În volum: Titu Maiorescu, *Răspunsurile „Revistei contimporane".* Iaşi, Tipografia Naţională, 1873; *Critice,* II, 1892, p. 29-101; *Critice,* I, 1908, p. 143-285; *Critice,* I, 1915, p. 251-293; *Operei. Criticei,* 1978, p. 231-267.

Maiorescu întreprinde în recenzia aceasta o critică împotriva susţinătorilor *Revistei contimporane* şi era de aşteptat ca cei vizaţi să răspundă solidar, la o asemenea prezentare, însă evitară să facă acest lucru. Petre Grădişteanu publică articolul său *„Convorbiri literare" şi „Revista contimporană"* în *Revista contimporană* din 1 iunie 1873, în care îl scoate pe G. Marianu de sub acuzaţie apreciind articolul său „mofturi"[2]. Pantazi Ghica se desparte de colegii săi şi îşi publică articolul *Câteva cuvinte asupra criticii d-lui Titu Livius Maiorescu în beţia d-sale de cuvinte* în *Românul* din 3 iunie 1873. D. A. Laurian îşi publică cea dintâi *Tabletă bibliografică* în *Revista contimporană*

[1] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent.* Ediţia a II-a revăzută şi adăugată. Ediţie şi prefaţă de Al. Piru. Bucureşti, Editura Minerva, 1982, p. 414.

[2] *Revista contimporană,* I nr. 4, 1 iunie 1873, p. 384-400.

dini iulie 1873[1]. îşi continuă atacurile la adresa *Convorbirilor literare,* însă nu mai formează obiectul criticii lui Maiorescu. Comentariile sale privind producţia literară din revista ieşeană cuprind multe observaţii întemeiate.

V. A. Urechia îşi întrerupe publicarea studiului despre *Miron Costin* în 1 iunie 1873 şi răspunde în termeni nu tocmai politicoşi la observaţiile critice ale lui Maiorescu din articolul *Beţia de cuvinte,* publicat la 1 mai 1873[2]. Maiorescu procedează sistematic şi inventariază erorile lui V. A. Urechia, decurgând din eroarea sa de a păşi pe un teren nesigur.

Există mărturii că susţinătorii *Revistei contimporane* se gândeau să dea un răspuns şi la acest al doilea articol al lui Maiorescu, cum ziarul anunţă cititorii la 1 august:

„Către cititori

Numărul din urmă al *Convorbirilor literare* cuprinde un articol de două coaie semnat T. L. Maiorescu, contra răspunsului *Revistei contimporane.*

S-ar fi răspuns până astăzi onor. critic din Iaşi, dacă unul din scriitorii criticaţi nu lipsea din Bucureşti.

Se va răspunde însă d-lui Maiorescu în curând, fiindcă cei de la *Revista contimporană* nu fug de discuţiune şi prin urmare de lumină, dar se va răspunde afară din corpul *Revistei,* căci am abuza de pacienta abonaţilor noşrri când am umplea aceste pagini numai de dezbateri literare cu un d. Maiorescu.

Abonaţii *Revistei contimporane* vor primi cu un supliment fasciculul cuprinzător de răspunsul colectiv al celor criticaţi de *Convorbiri literare.* Administraţiunea."[3]

Acest răspuns în colectiv nu va veni. Discuţia va fi continuată de V. Alexandrescu Urechia, în articolul său, *Noua direcţiune din Iaşi,* publicat în *Revista contimporană,* în august

[1] *Revista contimporană,* I, nr.5, 1 iulie 1873, p. 491-493.
[2] *Revista contimporană,* I, nr.4, 1 iunie 1873.
[3] *Revista contimporană,* II, nr. 6, 1 august 1873. Anunţul pe coperta a III-a.

şi septembrie 1873, însă Maiorescu nu mai continuă polemica. De altfel şi V. A. Urechia îşi lasă articolul neterminat. Polemicii *Revistei contimporane* i se alătură şi satira lui Mihail Zamfirescu (1840-1879), *Muza de la Borta-Rece,* „bufonerie literară", în care Maiorescu este numit: Minorescu, Eminescu: Minunescu, G. Pann: Pan-Pan, Bodnărescu: Butnărescu.

E. Lovinescu defineşte arta lui Maiorescu, ca polemist: „Titu Maiorescu este primul polemist român, a cărui armă principală e logica, o înşiruire strânsă de argumente; nu vrea să aibă dreptate decât când o are, dar atunci şi-o pune în valoare cu o stricteţe căreia nimic nu-i scapă. O astfel de polemică presupune o limitare a câmpului de operaţie; nu se luptă oricând şi pentru orice; nu alege decât ceea ce-i convine. Pentru aceasta Maiorescu are un ochi sigur: ocoleşte părţile în care adversarul ar putea avea dreptate sau, pentru că chestiunea e controversată, nu s-ar putea produce evidenţa. Căutând înainte de toate convingerea cetitorului mijlociu, el circumscrie un număr restrâns de puncte slabe, asupra cărora nu poate fi discuţie, scoţându-şi astfel adversarul din luptă prin mişcări repezi şi precise"[1].

Revista contimporană îşi încetează apariţia la 1 iunie 1876, lăsând în urma sa amintirea acestei polemici răsunătoare. V. A. Urechia îşi începe colaborarea la *Convorbiri literare* cu studiul *Miron Costin,* întrerupt în ^*Revista contimporană,* şi încetează să mai fie adversar al „Junimii"[2], iar Eminescu pune în articolul *Patologia societăţii noastre,* publicat în *Timpul,* în 1881[3], diagnosticul din polemica maioresciană.

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 244.
[2] *Convorbiri literare,* nr. 11, 1 februarie 1886, p. 898-910. Se continuă şi în numerele următoare.
[3] M. Eminescu, *Opere XII. Publicistica,* Bucureşti, Editura Academiei, 1985, p. 15-17.

CRITICE II

(p.289) DESPRE SCRIEREA LIMBEI ROMÂNE

Publicat în *Convorbiri literare,* I, nr. 11, 1 august 1867, p. 137-142; nr. 12,15 august 1867, p. 158-163 - Partea a IV-a a studiului: *Critica ortografiei d-lui Cipariu-,* an. VII, nr. 8, 1 noiembrie 1873, p. 321-324, nr. 9, 1 decembrie 1873, p. 342-362 - Partea a III-a a studiului cu titlul: *Despre principiul scrierii şi o critică a sistemului fonetic.*

în volum: *Despre scrierea limbei rumâne* de Titu Maiorescu. Iaşi, Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", 1866; *Critice,* 1874, p. 69-271; *Critice,* III, 1893, p. 179-411. Cu menţiune: Ediţia a treia; *Critice,* II, 1908, p. 5-132; *Critice,* III, 1915, p. 5-192; *Operei. CriticeII,* 1978, p. 271-377.

Maiorescu se preocupa de problemele limbii române când studia la *Theresianurn* şi când se afla sub influenţa lui Ioan Maiorescu, tatăl său, adept al etimologismului. în scrisoarea pe care o adresa lui Iacob Mureşanu în decembrie 1856, în speranţa că îşi va putea începe colaborarea la *Gazeta Transilvaniei,* speranţă neîndeplinită, se oprea şi la chestiuni de gramatică a limbii române, privind pronunţia şi ortografia[1]. Maiorescu nu împărtăşeşte în întregime opiniile tatălui său, cum se vede din scrisoarea pe care i-o adresează în 19 mai 1860, privind consonantele şi vocalele în limba română[2].

[1] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar,* I, p. 109-110.
[2] *Ibidem,ll,* p. 225-227.

Circulara lui Ion Ghica, prim-ministru, din 1860, privind trecerea de la alfabetul cirilic la cel latin nu prevedea şi modalităţile de transcriere. Problema aceasta stă în atenţia lui Ieremia Circa, profesor de latină la Liceul „Sfântul Sava" şi Liceul „Matei Basarab", autor al unei gramatici a limbii române şi a limbii latine. Publică mai multe studii cu privire la limba română şi scrierea ei, în care demonstrează că limba română este o limbă romanică, mai apropiată de spaniolă[1].

Problemele limbii române se înscriu ca o preocupare permanentă a activităţii lui Maiorescu de la numirea sa la conducerea Gimnaziului Central sau Colegiul Naţional din Iaşi în decembrie 1862 şi a Institutului Vasilian în 8 octombrie 1863. Contactul nemijlocit cu şcoala îl determină să întocmească mai multe *Anuare,* cu care ne ocupăm mai departe, lucrări de referinţă prin bogăţia informaţiilor pentru o vreme când aveam o presă destul de limitată ca număr de publicaţii. O primă măsură pe care o ia priveşte o prezentare, *Regulele limbei române pentru începători,* cu care deschide *Anuarul* Institutului „Vasile Lupu" (Şcoala Normală de la Trei Ierarhi), pe 1862-1863, pe care o tipăreşte şi în broşură, în 1864. Maiorescu aplica şi o metodă didactică cu întrebări şi răspunsuri.

înfiinţarea Societăţii „Junimea" deplasează discuţiile din cadrul instituţiilor de învăţământ ieşene în această reuniune de intelectuali cu pregătire academică. *Procesele-verbale,* întocmite de A. D. Xenopol la şedinţele^Societăţii „Junimea", cuprind informaţii importante în legătură cu discuţiile care se purtau pe problemele de limbă. Din *Procesul-verbal* din 5 noiembrie 1865 aflăm că I. Negruzzi prezintă un „tractat" al său

[1] Irimia Circa, *Observaţiuni generale asupra limbei române şi disertarea asupra ei,* în *Naţionalul,* IV, nr. 21, 12 martie 1861, p. 83; *Despre limba română,* în *La Voix de la Roumanie,* I, nr. 43, 16/28 noiembrie 1861, p. 172, nr.44, 23 noiembrie/5 decembrie 1861, p. 176, nr. 46, 1/19 decembrie 1861, p. 183-184; *Un proiect de ortografie,* în *Buciumid,* I, nr. 22, 16 martie 1863, p. 82, nr. 23, 20 martie 1863, p. 95-96.

cu privire la ortografia în limba română. Se poartă discuţii contradictorii privind ortografierea unor litere şi nu se ajunge la nici un rezultat[1]. în şedinţa din 16 noiembrie 1865 se hotărăşte ca Maiorescu să elaboreze „o gramatică pentru şcoalele primare până la finele anului 1865"[2]. Maiorescu avea pregătită lucrarea, de vreme ce în şedinţa din 19 noiembrie începe „lectura tratatului de scriere română"[3]. Problema scrierii în limba română formează, în continuare, preocuparea sa dominantă, cum dovedesc însemnările din jurnalul său[4]. Din aceste însemnări aflăm că studia lucrarea lui Max Miiller, ***Lectures on the Science ofLanguage [Prelegeri despre ştiinţa limbii]***^, tradusă şi în germană ***Vorlesungen iiberdie Wissenschaft der Sprache***[6], pe care o găsea excelentă şi îşi propunea să-şi facă excerpte[7]. Lucra la mare tensiune şi în iunie 1866 — termină elaborarea celei dintâi cărţi originale. „în iunie am terminat cartea mea - notează Maiorescu în octombrie 1866 — «Despre scrierea limbei române», a cărei idee fundamentală (partea I) o concepusem în noaptea de 15/16 noiembrie 1865. Important pentru mine ca cea dintâi a mea lucrare originală şi concepută cu iuţeala fulgerului."[8] ***Despre scrierea limbei românesc*** tipăreşte în 1866 şi este bine primită. Merită o atenţie deosebită recenzia lui G. Hurmuzachi, ***Notiţe literare***, publicată în ***Foaia Societăţii pentru Literatura şi Cultura română în Bucovina***, în iulie—august

[1] 1. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare. IV. „Junimea",* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1933, p. 433.

[2] *Ibidem,* p. 435.

[3] *Idem.*

[4] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 121, 122.

[5] Max Miiller, *Lectures on the Science of Language.* Fifth Edition, Revised. London, Longmans, Green and. Co., 1866.

[6] Max Miiller, *Vorlesungen uber die Wissenschaft der Sprache.* Fur das deutsche Publicum bearbeitet von Cari Bottger. Zweite Auflage. Leipzig, Verlag von Gustav Mayer, 1866.

[7] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 124.

[8] *Idem.*

1867[1], şi reprodusă în ***Convorbiri literare*** din 15 septembrie 1867[2]. Cronica lui G. Hurmuzachi arată că se produse şi în Bucovina o desprindere de sistemul fonetic al lui Aron Pumnul, criticat de Maiorescu în articolele sale.

Patriotul bucovinean adresa şi un mesaj contemporanilor săi. „O carte de un merit ştiinţific ca aceasta - scrie G. Hurmuzachi - este în ochii noştri o faptă patriotică mult mai mare, mai folositoare şi mai laudavere decât sute de cuvântări politice, pamflete şi articole de fond, în care vedem astăzi absorbit tot spiritul şi toate puterile claselor inteligente ale poporului român."

Maiorescu dădea cea mai grea lovitură etimologismului şi era de aşteptat ca T. Cipariu să-şi apere sistemul, pe care îl elaborase cu multă erudiţie şi stăruinţă. Acest lucru nu se întâmplă. Publică o notiţă în ***Românul*** din 8 august 1867, în care se scuza că nu citise lucrarea lui Maiorescu şi trimite, pentru explicaţii, iz ***Arhiva pentru filologie şi istorie***^. în studiul ***Principia de limbă şi de scriptură*** arată că în critică erau promovaţi „incompetenţi şi neghiobi" şi nu se speria de critică[4]. Cipariu va mai aminti de lucrarea lui Maiorescu într-un articol, ***La una imputaţiune, din Arhiva pentru filologie şi istorie***, 1869, în care declara că nu va răspunde la atacuri făcute cu „vehemenţă". Cipariu nu răspunde la studiul lui Ioan Bechnitz, ***Despre sistemul etimologic***, publicat în ***Foişoara „Telegrafului român***" din 1877, în care arată că limba propusă de Cipariu nu s-a vorbit, nu se vorbeşte şi nu se va vorbi în spaţiul cultural românesc[5].

[1] *Foaia Societăţii pentru Literatura şi Cultura română în Bucovina,* III, nr. 7-8, iulie-august 1867, p. 177-179.

[2] *Convorbiri literare,* I, nr. 14, 15 septembrie 1867, p. 195-196.

^*Românul,* XI, 7-8 august 1867, p.1. Scrisoare către redacţie: *Bucureşti, 5117 august 1867.*

[4] *Arhiva pentru filologie şi istorie,* nr. V, 25 1867, p. 84.

[5] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* 1968, p. 203.

Cartea oferă prin modul cum este elaborată şi prin baza sa documentară un material bogat şi pentru cercetările lingvistice[1]. „I-a fost dat acestui om cu mintea lucidă - scrie E. Lovinescu despre activitatea lui Maiorescu în domeniul lingvistic -, de cultură organizată, dar fără o disciplină filologică specială, să ridice o chestie de mare importanţă, în care filologii se rătăciseră în cele mai cumplite aberaţii, să o discute cu o competenţă, aparent improvizată, dar ţinută în curent cu cercetările speciale ştiinţifice şi, mai ales, călăuzită de bunul-simţ al minţii lui logice şi al instinctului său de artist, care în materie de limbă nu pierde contactul cu realităţile poporului şi nu se lasă stăpânită de teorii abstracte. Lucrarea e prima luptă întreprinsă de Maiorescu şi de «Junimea», prima luptă, «pentru adevăr» - şi totodată prima mare biruinţă împotriva specialiştilor şi a instituţiilor celor mai calificate pentru a legifera într-o chestiune atât de flagrantă în acea epocă."[2]

DOUĂ RAPOARTE CETITE ÎN ACADEMIA ROMÂNĂ ASUPRA ORTOGRAFIEI

I

(p. 403) ***Raport cetit în Academia Română (sesiunea generala de la 1880) asupra unui nou proiect de ortografie***

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. II. Şedinţele ordinare din 1879-1880 şi sesiunea generală a anului 1880. Bucureşti, Tipografia Academiei Române, 1881, p. 411-424.

[1] Titu Maiorescu, *Operei. Critice,* 1978, p. 723-729, 747-755, 758, 761-763, *767-769, 777-780.* Se reproduc textele omise de Maiorescu în elaborarea cărţii sale şi cercetările întreprinse de lingvişti în legătură cu aceste texte.

[2] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu,* I, p. 187.

Retipărit în *Convorbiri literare,* XIV, nr. 2, 1 mai 1880, p. 65-74.

în volum: *Critice,* III, 1893, p. 413-445; *Critice,* II, 1908, p. 135-151; *Critice,* II, 1915, p. 135-151; *Operei CriticeII,* 1978, p. 378-395.

Academia Română hotărăşte în şedinţa din 4 iunie 1879, la propunerea lui B.P. Hasdeu, cum arată Maiorescu, „a se pune la ordinea zilei ortografia, cu care să se publice de acum înainte toate publicaţiile Academiei Române"[1]. Comisia se formă din Hasdeu, Bariţiu, Odobescu, Caragiani şi Maiorescu. Comisia nu termină proiectul în sesiunea din 1879 şi în 24 martie 1880 se formează o nouă comisie, în care intră Alecsandri, Bariţiu, Hasdeu, Quintescu şi Maiorescu[2]. Proiectul fusese pregătit de comisia anterioară şi dezbătut în noua comisie, care îl admite în şedinţa din 5 aprilie 1880. Maiorescu îl citeşte în aceeaşi şedinţă. Este prezidată de G. Sion, în absenţa lui Ion Ghica, iar ca secretar figurează Hasdeu[3].

Comisia datează raportul: *Bucureşti, 8 aprilie 1880.* Maiorescu trece în finalul raportului, poezia lui Alecsandri, *Cânteculgintei latine,* pe care nu o reproduce şi în *Critice.*

Convorbirile literare însoţesc raportul la retipărirea sa după *Analele Acadeyniei Române* cu o notă: „Odată cu reintrarea d-lor Alecsandri şi Maiorescu în sânul Academiei, urmată după invitarea însă şi a Academiei, era natural ca cestiunea scrierii române să fie din nou dezbătută în acest Institut de cultură naţională şi să fie părăsită ortografia cipariană, care înstrăinase Academia de mişcarea literară din România liberă.

în adevăr, în sesiunea generală din acest an (după nouăle statute, sesiunile academice încep în fiecare an cu 30 de zile înaintea duminicei Paştilor şi ţin 25 de zile) s-a ales

[1] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. I. *1879-1880. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, 1881, p. 25-26.

[2] *Ibidem,* p. 227.

[3] *Idem.*

Comisiunea pentru reformarea ortografiei şi - semn caracteristic pentru împrejurările schimbate - a fost ales d. Maiorescu ca raportor pentru lucrarea terminată.

Publicând aici raportul d-lui Maiorescu, constatăm că în comisiune s-au admis de majoritate regulele ortografice după care este scrisă şi revista noastră, afară de scrierea lui *şt şi* a lui *z*.

Academia, luând în cercetare proiectul abia la sfârşitul sesiunii acesteia, n-au avut timp a-şi da deciziunea ei definitivă asupra noului proiect, prin urmare nu ştim dacă va primi toate propunerile raportului. Auzim că eliminarea lui *u* scurt şi scrierea *ea* şi *oa* întâmpină multă împotrivire din partea unor membri.

Oricum va fi, un început de îndreptare este făcut şi noi suntem foarte mulţumiţi de a vedea Academia Română părăsind poziţiunea izolată ce o avea până acum şi apropiindu-se de mişcarea vie a micei noastre literaturi.

La sfârşit urmează observările d-lui A. Lambrior relative la câteva puncte din raport. *Red.*"[1].

II

(p. 418) ***Revizuirea ortografiei. Raport înfăţişat Academiei Române în numele Secţiunii literare în sesiunea generală de la 1904***

Publicat \x\ *AnaleleAcademiei Romane.* Seria II. Tom. XXVI, *1903-1904. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1904, p. 109-112. Şi extras.

Republicat în *Convorbiri literare,* XXXVIII, nr. 4, aprilie 1904, p. 321-326. Cu titlul: *Raport asupra ortografiei revizuite.*

în volum: *Critice,* II, 1908, p. 152-158; *Critice,* II, 1915, p. 152-158; *Operei. CriticeII,* 1978, p. 396-401.

[1] *Convorbiri literare,* XIV, nr. 2, 1 mai 1880, p. 64-65 {*Nota redacţiei),* p. 74-78 {*Observările* lui A. Lambrior).

Cestiunea ortografiei se discută în Secţiunea literară a Academiei Române în şedinţele din 8, 11 şi 14 martie 1895[1] şi este reluată în sesiunea din 1904. Se dau în şedinţa din 11 martie 1904, prezidată de P.S. Aurelian, informaţii cu privire la demersurile făcute în această chestiune. „Dl Maiorescu zice că după un îndemn al plenului - se arată aici - din sesiunea generală trecută, Secţiunea literară s-a ocupat cu cestiunea ortografică; a ales din sânul ei o comisiune compusă din d-nii Hasdeu, Negruzzi, Quintescu, I. Bianu şi D-sa, care în câteva rânduri terminând lucrarea ei şi a ajuns la un rezultat rezumativ în şase puncte, ce sunt de modificat în sistemul ortografic admis de Academie. Comisiunea a adus lucrarea ei în Secţiunea literară, care a luat în dezbatere cele şase puncte şi le-a admis; pe unul în unanimitate, pe celelalte cu majoritate"[2].

Maiorescu citeşte raportul în şedinţa din 11 martie 1904 şi N. Quintescu nu împărtăşeşte propunerile din raport[3], iar profesorii din Iaşi se întrunesc într-un congres didactic, întocmesc şi ei un raport şi apelează la Ion Bianu să-i reprezinte în Academia Română[4]. Schimbarea cea mai importantă în urma dezbaterii priveşte eliminarea lui ***u*** final din ortografia limbii române.

Şedinţa din 11 martie 1895 se ţine sub preşedinţia regelui Carol I, dovadă că chestiunea ortografiei era privită ca o problemă de stat.

Ar fi de cercetat cât din cartea lui Maiorescu, *Despre scrierea limbei române,* intră în aceste rapoarte academice.

[1] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII, *1894-1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia „Carol Gobl", 1895, p. 122-130, 132-133, 186-189.

[2] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom XXVI, *1903-1904. Partea administrativă şi dezbatrile.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1904, p. 109.

[3] *Ibidem,* p. 113—121.

[4] *Ibidem,* p. 112-113.

(p. 425) NEOLOGISMELE

Publicat în *Convorbiri literare,* XV, nr. 8, 1 noiembrie 1881, p. 281-283. Cu titlul: *în contra neologismelor.*

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 245-288. Cu titlul: *în contra neologismelor, Critice,* II, 1908, p. 159-184. Cu titlul: *în contra neologismelor; Critice,* II, 1915, p. 150-164. Cu titlul: *Neologismele-, Operei. CriticeII,* 1978, p. 403-424.

Maiorescu se ocupă de neologisme în studiul *Direcţia nouă în poezia şi proza română* din 1872 şi considera, după trecerea unui deceniu, că venise vremea să stabilească câteva reguli privind situaţia lor în limba română. Iacob Negruzzi era informat de elaborarea studiului şi îl aştepta să-i facă loc în *Convorbiri literare,* cum făcuse şi mai înainte de această întrerupere în activitatea sa critică, după 1872. „Şi de art[icolul] *Neologismelor*-îi scrie Maiorescu lui Iacob Negruzzi în 23 septembrie 1881 - îmi pare foarte rău că nu vi-1 pot citi însumi şi nu mă pot folosi de observările voastre. Eu cred acest articol cel mai cu temei şi mai sfârşit în felul său din câte le-am scris până acum. Dacă îl citeşti din întâmplare acum sâmbătă la «Junimea» (şi este, d.e., Lambrior sau Burlă de faţă), spune-mi unde aţi crede că este ceva de schimbat. Cum ştii, eu sunt uşor de convins în privinţa unor asemenea schimbări (stilistice mai ales) şi aş mai avea timp să le fac înainte de a începe tiparul, care pentru numărul de la 1 noiembrie se face cam pe la 3-4 octombrie."[1] Maiorescu mai lucra la acest studiu în 26 septembrie 1881. „De la [şederea la] Suzana - îi scrie Maiorescu lui Iacob Negruzzi - iarăşi *scris* româneşte mult, 3 articole în *Convorbiri, (PsihoI]fogia]*Popescu, *Neologismele, Literatu[ra] romă[nă] în critica străină.*"[2]

[1] LE. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente litrare I. „Junimea",* p. 15.
[2] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 22.

Lucrarea lui I. Popescu, *Psichologia empirică sau Ştiinţa despre suflet între marginele observaţiunei,* se publică în *Convorbiri literare* din 1 octombrie 1881, iar *Literatura română şi străinătatea* în 18 82.

Vasile Alecsandri remarca şi el revenirea lui Maiorescu în critică. „îmi spui că Maiorescu - îi scrie V. Alecsandri lui I. Negruzzi în 27 septembrie 1881-a reînviat pe lumea literară după opt ani de catalepsie. Cu atât mai bine şi pentru literatură şi pentru el! Un om ca dânsul, învăţat, elocvent, deştept, cugetător şi de gust, este menit a aduce mari foloase tinerimii, atât prin scrierile sale, cât şi prin graiul lui. Să ne felicităm dar de reînvierea ilustrului orator, care ştie a combate atât de aspru beţia de cuvinte."[1]

E. Lovinescu insistă asupra luptei duse de Maiorescu în problema ortografiei, în vremuri foarte neprielnice. Lupta sa „a fost - arată E. Lovinescu - o mare biruinţă a bunului-simţ susţinută pe o luciditate de viziune şi documentare, pe o claritate şi sobrietate literară de expunere, ce o fac interesantă şi vie şi astăzi, când aproape nimic din ce-i opuneau adversarii nu se mai poate ceti."[2]

T. Vianu remarcă importanţa contribuţiei lui Maiorescu în problema neologismelor, prin stabilirea celor patru puncte privind modalitatea menţinerii şi a introducerii lor în limba română. Maiorescu se călăuzea în demersul său după ideea că şi în problema neologismelor se impunea să fim „în acord cu genul limbii noastre"[3].

[1] Vasile Alecsandri, *Scrisori* către T. Maiorescu, I. Negruzzi, Al. Papadopol-Calimachi şi Paulina Alecsandri. Publicaţie îngrijită de Il. Chendi şi E. Carcalechi. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1904, p. 124.
[2] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 119.
[3] Tudor Vianu, *Studii de literatură română,* 1965, p. 175.

Pompiliu Constantinescu aprecia că Maiorescu rămâne, împreună cu Eminescu, în fruntea generaţiei lor ca scriitori de idei şi artă în folosirea limbii române. „împreună cu Eminescu - scrie Pompiliu Constantinescu -, Titu Maiorescu rămâne şi astăzi în fruntea generaţiei lui, ca scriitor de idei, şi un model de preciziune şi fermitate, de limpezime şi logică şi de o anume căldură interioară în desfăşurarea cugetării. Că n-a fost original e de puţină însemnătate (câţi gânditori originali avem oare azi?); originalitatea lui stă în expresia în care a ştiut să înveşmânte, să românizeze idei de circulaţie europeană, în estetică, politică şi în alte domenii".[1]

Studiul lui Maiorescu cu cele patru puncte privind neologismele în limba română se constituie în norme de urmat în activitatea lingviştilor noştri.[2]

Maiorescu se ocupă în studiul său de aspectul formal - cantitativ - al cuvintelor şi ia în discuţie neologismele. B. P. Hasdeu demonstrează, cum se ştie, că important nu era numai numărul, ci şi circulaţia cuvintelor în limba română.

(p. 449) CONTRA ŞCOALEI BARNUŢIU[3]

Publicat în *Convorbiri literare,* I, nr. 20, 15 decembrie 1867, p. 273-280, nr. 21, 1 ianuarie 1868, p. 286-294, nr. 23, 1 februarie 1868, p. 317-323, nr. 24, 15 februarie

[1] Pompiliu Constantinescu, *Titu Maiorescu faţă de noi,* în *Revista Fundaţiilor Regale,* XII, nr. 3, martie 1940, p. 596. Studul se tipăreşte în *Eseuri critice,* [Bucureşti], Casa Şcoalelor, 1947, p. 7-45.

[2] G. Brâncuş, *Titu Maiorescu şi problemele limbii,* în *Limba română,* XIII, nr. 5, [septembrie-octombrie] 1964, p. 489.

[3] *Dreptul public al românilor* de Simeon Barnuţiu. Doctor în legi, profesor de dreptul natural, de dreptul ginţilor, de dreptul public al românilor şi de filozofie la Universitatea din Iaşi. Iaşi, Tiparul „Tribuna României", 1867.

1868, p. 333-343. Cu titlul: *Dreptul public al românilor şi şcoala Barnuţiu.*

Reprodus în: *Gazeta de Iaşi,* I, nr. 78, 80 şi 81, 10 decembrie 1867, p. 1. Cu titlul: *Şcoala lui Barnuţiu la Iaşi.* Fragmentar; *Perseverenţa,* II, nr. 4, 10 ianuarie 1868, p. 2-3, nr. 5, 13 ianuarie 1868, p. 3-4, nr. 8, 31 ianuarie 1868, p. 3-4, nr. 9, 1 februarie 1868, p, 2-3, nr. 10, 7 februarie 1868, p. 4, nr. 12, 14 februarie 1868, p. 3-4, nr. 13, 17 februarie 1868, p, 4, nr. 15, 24 februarie 1868, p. 4, nr. 16, 28 februarie 1868, p. 4, nr. 17, 2 martie 1868, p. 4, nr. 18, 6 martie 1868, p. 4, nr. 23, 23 martie 1868, p. 3-4.

Tipărit în broşură: Titu Maiorescu, *Contra şcoalei Barnuţiu,* Iaşi, Editura Junimea, 1868.

' în volum: *Critice,* III, 1893, p. 71-177; *Critice,* II, 1908, p. 185-242; *Critice,* II, 1915, p. 185-242; *Operei. CriticeII,* 1978, p. 425-476.

Gazeta de Iaşi însoţeşte reproducerea studiului din *Convorbiri literare* cu o prezentare introductivă: „Sub titlul, *Dreptulpublic al romanilor şi şcoala Barnuţiu,* domnul Titu Maiorescu începe în nr. 20 din *Convorbiri literare* un şir de articole critice asupra unei publicaţiuni nouă din manuscriptul răposatului Simeon Barnuţiu.

Din primul articol al domnului Barnuţiu extragem următoarele observaţiuni a căror interes se întinde peste sfera străină a unei critice exclusiv literar." Menţiunea de la sfârşitul acestei prezentări: „Va urma" nu este adusă la îndeplinire, ziarul încetându-şi apariţia.

Convorbirile literare publică o notă la 1 februarie 1868, în care îşi manifestă nemulţumirea că se reproduce în presă acest studiu, fără să se menţioneze de unde se preia. „Deşi în mai multe rânduri - se arată în această notă - şi mai cu seamă în nr. 20 al foaiei noastre, am rugat toate ziarele care ne fac onoarea a reproduce articolele noastre a nu uita să arate că articolele respective sunt extrase din *Convorbiri literare,* vedem acum din

nou că un ziar din Bucureşti, *Perseverenţa,* reproduce critica scoalei lui Barnuţiu de T. Maiorescu, subsemnând pe autor, şi nearătând că acel articol este reprodus după foaia noastră. Cu părere de rău ne vedem *silki* a nota aceasta, ca nu publicul să creadă că d. Maiorescu este colaborator al ziarului *Perseverenţa.* Credem şi astă dată că este numai o eroare din partea administraţiei *Perseverenţa,* care va fi îndreptată la cea întâi ocaziune. Red."[1].

Perseverenţa ia act de acest protest, redactat în termeni foarte politicoşi şi în nr. 17 din 2 martie 1868 arată că reproduce articolul din *Convorbiri literare.*

Studiul se deschide în broşura din 1868 cu *[Un cuvânt înainte],* pe care îl reproducem:

„A revolta spiritele contra principelui străin, a provoca la persecutarea evreilor, a nimici siguranţa proprietăţii fonciare prin aluziuni nepotrivite la «războiul sfânt» al agrului public roman - aceasta este tendinţa practică a unui nou sistem de drept public al românilor, publicat din manuscriptele răposatului Simeon Barnuţiu şi susţinut de şcolarii săi ca un fundament de regenerare a României.

La apariţiunea unei asemenea cărţi şi la încercarea de punere în practică a ideilor ei, o datorie de cetăţean mai întâi şi apoi datoria către adevărul ştiinţific ne-a obligat a cerceta cuprinsul şi valoarea ei şi a critica erorile principale, ce am crezut a le afla.

Această critică a apărut în *Convorbirile literare* din Iaşi (nr. 20, 21, 23 şi 24; anul I). însă tărâmul de influenţă la care aspiră sistemul lui Barnuţiu trece peste sfera curat literară şi ştiinţifică; pentru a-l putea urmări în această depărtare, şi critica noastră a trebuit să iese din coloanele unei pacinice reviste şi să se reproducă sub forma de broşură polemică.

[1] *Convorbiri literare,* I, nr. 23, 1 februarie 1868.

Citaţiuni numeroase din cartea criticată, alăturate în paginile următoare pe lângă observările noastre, pun pe lectori în stare a-şi forma opiniune imparţială şi a distinge adevărul şi eroarea în această luptă de idei. Iaşi, 11 februarie 1868"[1].

Studiul se deschide în *Convorbiri literare* cu o prezentare introductivă în care Maiorescu denunţă activitatea politică a elevilor din şcoala lui Barnuţiu. „O publicaţiune mult aşteptată - exclamă Maiorescu - şi de mare interes! Simeon Barnuţiu de la 1855 până la 1863 (cu un an înaintea morţii sale) a ţinut prelecţiuni la Universitatea de Iaşi ca profesor de diferite obiecte. Mai renumite din aceste prelecţiuni erau cele relative la *dreptul public alu românilor,* fiindcă în o mare parte a lor, Barnuţiu a fost original, a trebuit să desfăşoare propriile sale idei, nefiind ajutat prin nici o lucrare anterioară asupra aceleiaşi materii. Cu drept cuvânt şcolarii lui au început publicarea operelor sale cu volumul de faţă: în el găsim pe Barnuţiu întreg şi avem, cum se zice, evanghelia scoalei sale, căci lectorilor dinafară trebuie să le spunem că Barnuţiu a fundat o adevărată şcoală de principii în politica română.

Dacă n-am fi ştiut-o de mai înainte, am aflat-o de la proprii săi şcolari, care zic în notiţa biografică din capul volumului (pag. XXV): «Barnuţiu în forte scurtu tempu si forma scol'a sa dein care esira mai mulţi teneri luminaţi, cu cunoscintie solide şi întinse, care astadi facu onore etc.»

între aceştia însemnăm ca pe cei mai zeloşi pe dd. Latesiu, Gheorghiu, Tacu, foşti deputaţi, pe profesorii Georgie A. Urechie, Brânză etc. Şi d. Suciu este, dacă nu şcolar, cel puţin urmaş al ideilor lui Barnuţiu.

Şi nu ne mirăm de acest număr de şcolari zeloşi. Simeon Barnuţiu avea în gradul cel mai înalt *autoritatea pedagogică,* calitate eminentă pentru un profesor, şi dacă adăogăm la aceasta un mare talent de a-şi espune ideile, un stil limpede

Convorbiri literare, I, nr. 25, martie 1868,

şi maniere blânde şi modeste, avem tipul unui bărbat menit de a fi fundatorul unei şcoli.

Cine a văzut, cu oarecare surprindere, răsărind în Constituanta României doctrinari ca d. Lateşu şi Tacu, cine a auzit teoriele emise din când în când de dd. Gheorghiu şi Suciu, cine a aflat despre direcţiunea politică a Primăriei de Iaşi, condusă sufleteşte de aceşti domni: să ştie că izvorul acestor emanaţiuni originale în politica română a fost Barnuţiu şi că doctrina acestei şcoli se află întrupată în opul acestui bărbat despre «dreptul publicu alu Românilor».

Este dar pe de o parte interesul ştienţific al materiei, iar pe de alta influinţă practică ce şcoala Barnuţiu începe a avea în politica română ce ne îndeamnă a analiza scrierea de faţă şi a prezenta publicului cetitor câteva observări critice asupra ei.

Publicaţiunea prezentă se compune din trei părţi osebite: Partea întâi, cea mai importantă, cuprinde espunerea sistematică a *dreptului publicu alu Românilor* (pag. 1-200). La aceasta se adaugă anexe, şi anume ca o a doua parte însemnăm *Istoria dreptului Românilor* (pag. 201-327) din cursul a. 1860, omisă însă de Barnuţiu în redact. de la 1863 şi concentrată în § 39-58 a părţii I; a treia parte este special relativă la *Românii din Austria* şi cuprinde celebrul discurs al lui Barnuţiu din 14 mai 1848, protocolul adunării generale din Transilv. la 1848 şi corespondenţe politice.

Critica de faţă priveşte numai *dreptul public alu Românilor.*

Acest op se împarte în *două* părţi, care sunt precese de o introducere. Introducerea cuprinde noţiunile generale juridice, fântânele, legislaţiunea şi istoria dreptului românilor. Partea I cuprinde *dreptul public intern* şi tractează de conceptul naţiunii române, de elementele republicei române, de majestatea poporului] rom[ân] cu drepturile şi marginile sale, de constit. repubi. rom., unde atinge pe larg cestiunea Domnului străin ereditar şi argumentele contra lui (pag. 155-180). Partea II

avea să cuprindă *dreptul belului şi al păcii,* însă a rămas neterminată şi se mărgineşte la 11 paragrafuri"[1].

Maiorescu procedează şi aici ca-n alte ocazii că nu reproduce din *Convorbiri literare* textul integral şi în *Critice.*

Studiul lui Maiorescu este apreciat de exegeţii operei sale în felurite chipuri. E. Lovinescu îl considera „primul model al polemicii maioresciene[2], iar T. Vianu se oprea la raporturile tulburi şi nu tocmai cordiale cu „fracţiunea liberă şi independentă" ieşeană, condusă de N. Ionescu, şi apreciază importanţa lui prin denunţarea bazei ideologice a ei reprezentată de „bărnuţişti"[3]. Exegeţii mai noi ai operei lui Maiorescu fac remarci importante, însă nu de natură să modifice locul pe care îl ocupă studiul în ansamblul operei maioresciene[4].

Polemica lui Maiorescu nu este determinată de ideologia lui Barnuţiu, care îi putea fi, în sine, indiferentă, cum i-au fost şi alte probleme, dacă criticul nu se întâlnea, ca om politic, cu reprezentanţii şcolii lui Barnuţiu, activi şi agresivi în lupta lor politică. Alexandru Gheorghiu şi Petre Suciu, fracţionişti, ocupau poziţii importante şi în instituţiile ieşene. Demetriu Tacu şi Teodor Lateş (Teodor Lateş-Boldur) desfăşoară şi activitate publicistică, în care se sprijină pe ideile bărnuţiene. T. Boldur-Lateş şi D. Tacu fac împreună şi o *Dare de seamă la alegătorii Municipiului Iaşi,* tipărită în 1866. Se arată aici că o făceau ca foşti deputaţi[5]. T. Lateş participă împreună cu N. Rosnovanu şi N. Ceuar-Aslan, cărora li se alătură şi

[1] *Convorbiri literare,* I, nr. 20, 15 decembrie 1868.

[2] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 242-243.

[3] T. Vianu, *Studii de literatură română,* p. 179.

[4] Ovidiu Cotruş, *Titu Maiorescu şi cultura română,* în *Familia,* III, nr. 2, februarie 1967-7 iulie 1967.

[5] *Dare de seamă la alegătorii Municipiului Iaşi,* din partea foştilor deputaţi Teodor Lateşu şi Demetriu Tacu. Iaşi Imprimeria Adolf Bermann, 1866. Teodor Boldur-Lateşu editează, cu titlul *Scrierea Moldovei,* cunoscuta lucrare a lui D. Cantemir, tipărită în două volume, la Iaşi, în 1868.

Mitropolitul Calinic, la mişcarea separatistă din 3 aprilie 1866 de la Iaşi, împotriva Prinţului Carol, abia adus în ţară după detronarea lui A.I. Cuza[1]. Teodor Lateş este şi acela care omagiază activitatea lui S. Barnuţiu, cum vom arăta mai departe, în cuvântarea pe care o ţine la moartea profesorului său în 1865[2].

Meritul lui Maiorescu constă în prezentarea, cu mare siguranţă, a ideologiei lui Barnuţiu. Aici se vede mai bine ca în altă parte pregătirea juridică a lui Maiorescu alături de cea filozofică, care fac ca studiul să-şi păstreze actualitatea şi dincolo de momentul de conjunctură. Studiul este important îndeosebi prin partea a doua, de altfel şi cea mai extinsă, o demonstraţie remarcabilă a aplicării dreptului roman la realităţile din ţara noastră.

Maiorescu adaugă la tipărirea studiului în volum un *Post-scriptum,* în care arată că acesta nu mai avea „alt interes decât de a da un exemplu, de grabnică rectificare a unor erori."

Maiorescu putea susţine acest lucru, însă rectificarea erorilor se înscrie ca o contribuţie importantă aici şi pretutindeni în critica sa.

(p. 503) DESPRE PROGRESUL ADEVĂRULUI ÎN JUDECAREA LUCRĂRILOR LITERARE

Publicat în *Almanahul Societăţii Academice Social-Literare „România Jună"*, Viena, Editura Societăţii „România Jună", 1883, p. 83-94; *Convorbiri literare,* XVII, nr. 3, 1 iunie 1883, p. 81-86.

[1] Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu priviri asupra dezvoltării politice a României sub Domnia lui Carol I.* Volumul I *(1866-1876).* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897, p. 13.

[2] *Funeraliile lui Simeon Barnuţiu,* Iaşi, Tipografia „Buciumul român", 1865, p. 19-53.

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 105-127; *Critice,* II, 1908, p. 243-256; *Critice,* II, 1915, p. 243-256; *Opere I. Critice II,* 1978, p. 477-487.

Societatea „România Jună" se constituie, în 8 aprilie st.n. 1871, prin dizolvarea Societăţii literarie-sociale „România", înfiinţată în 1867, şi a „Societăţii literaria ştiinţifică" a românilor din Viena, fondată în 1864 sau 1868 şi trecerea membrilor celor două societăţi în noua societate, ale cărei statute se aprobară prin *Rescriptul* Locotenentei Austriei de Jos, din 25 martie 1871. Comitetul de conducere al noii societăţi se formă din Ioan Slavici, preşedinte, Emanoil conte de Logotheti, vicepreşedinte, Ioniţă Bumbac, apoi I. Luţă, secretar general, D. Popovici-Barcianu, secretar de şedinţă, Steve N. Ciurcu, casier, Ioan Pop, controlor, M. Eminescu, bibliotecar[1]. Comitetul se formă, cu excepţia lui Ioniţă Bumbac, care va fi înlocuit, din adepţi ai „direcţiei noi" din Iaşi.

Societatea „România Jună" din Viena, formată în majoritate din studenţi transilvăneni şi bucovineni, se orientează spre „Junimea" şi *Convorbiri literare* şi cea dintâi mărturie importantă în această privinţă o constitui hotărârea pe care o ia să-1 proclame pe Maiorescu „membru de onoare". Pamfil Dan, preşedintele Societăţii, face propunerea în numele colegilor săi şi Maiorescu se simte onorat, cum se vede din scrisoarea sa de răspuns din 2 ianuarie 1875.

„Domnilor,

Primesc cu bucurie a lua parte la Societatea D-voastră sub forma propusă prin adresa nr. 31/1874/5 şi vă mulţumesc pentru onoarea ce mi-aţi făcut-o.

Lucrările mele literare, la care binevoiţi a Vă referi şi despre care din parte-mi aş dori să fie mai însemnate, nu sunt născute dintr-un spirit de blândeţă. Ele sunt o critică, adeseori amară, în contra unor

[1] I. Grămadă, *Societatea Academică Socială-Literară „România Jună" din Viena (1871-1911). Monografie istorică,* p. 32.

direcţiuni în literatura şi ştiinţa română, pe care le-am crezut primejdioase pentru naţiunea noastră. Căci misiunea cea mai mare a acestei naţiuni este astăzi de a-şi ocupa un loc în mijlocul popoarelor de cultură ale Europei. O asemenea sarcină însă cere de la oamenii publici o minte aspru disciplinată şi o inimă pururea onestă. Unde aceste însuşiri lipsesc şi se înlocuiesc prin simulări, acolo este datoria criticei de a lovi răul pentru a pregăti binele. Astfel acele lucrări au intrat în luptă cu timpul prezent şi prin urmare nu puteau avea speranţă decât în viitor.

Viitorul începe cu D-voastră, domnilor. De aceea sunt fericit, când văd că tinerimea studioasă - deşi împotrivindu-se poate la cutare sau cutare idee izolată — recunoaşte în totalitatea acelor lucrări o luptă sinceră pentru ceea ce trebuie să fie obiectul celei mai înalte îngrijiri în viaţa publică a unui popor! pentru adevăr!

Titu Maiorescu

D-lor Membri ai Societăţii Academice «România Jună» la Viena."[1]

Scrisoarea lui Maiorescu este cea dintâi mărturie în care îşi defineşte orientarea în critica sa.

Societatea „România Jună" hotărăşte să organizeze o manifestaţie publică în cinstea „Junimii" şi a *Convorbirilor literare*. Şedinţa publică are loc în 17 iunie 1882. Cuvântarea festivă o ţinu I. Popasu, rudă cu Maiorescu, preşedintele Societăţii „România Jună", şi prezentară disertaţii S. Haliţa, *T. Maiorescu şi direcţia nouă critică în cultura română,* I.T. Mera, *Scriitorii de la „Junimea",* S. Albini, *T. Maiorescu în poezia română,* I. C. Panţu, *In contra direcţiei de astăzi în cultura română.* I. Pop recită poezia lui V. Alecsandri, *înşiră-te mărgărite,* iar N. Popovici declamă poezia lui Eminescu, *Scrisoarea III.* I.C. Frunză (I.C. Panţu) întocmeşte o lungă dare de seamă, *Şedinţa festivă în onoarea „Junimii" din Iaşi şi a organului său „Convorbiri literare",* pe care o publică în *Gazeta Transilvaniei* în iunie 1882. Este reprodusă de Eminescu, redactor la *Timpul,* în cotidianul bucureştean. I. Negruzzi,

[1] *Ibidem,* p. 140-141.

redactorul *Convorbirilor literare, apreciază,* această manifestare publică a studenţilor ca deosebit de importantă şi reproduce darea de seamă a lui I. C. Panţu în iulie 1882[1].

Şedinţa festivă închinată „Junimii" şi scriitorilor ei provoacă mari nemulţumiri între latinişti, însă ea marca desprinderea definitivă de „ciparism".

Societatea „România Jună" hotărăşte la şedinţa din noiembrie 1881 să scoată un album şi să editeze un *Almanah literar*. Se adresează lui Maiorescu să-i sprijine în acest sens. Criticul răspunde în scrisoarea din 17 noiembrie 1882, cu privire la demersurile pe care le întreprinse în pregătirea almanahului studenţilor din Viena şi despre colaborarea sa.

„Bucureşti, 17 noiembrie 1882

Domnilor,

D. V. Alecsandri a fost în Bucureşti zilele aceste; i-am vorbit despre poesia, care fusese publicată în no 1 din *Familia-,* mi-a promis să vă trimită pentru almanach una nepublicată. Ieri a plecat la Mirceşti şi de acolo îşi va îndeplini îndată promisiunea.

Şi d. Creangă din Iassi îmi scrie, că v-a şi trimis partea sa.

D. Negruzzi mi-a citit la Iassi copia de pe natură ce v-o trimite. Este foarte viu scrisă şi se intitulează *Un drum la Cahid.* In momentul acesta o aveţi poate în Viena. D. Negruzzi avea de gând să o trimeată zeţuită gata ca şi d. Gane.

O mare uşurare sufletească mi-aţi făcut cu scrisoarea Dom.-V. din 21 noemvrie (no 70), prin care îmi mai lăsaţi ceva timp pentru articolul meu. După întoarcerea de la Iassi am fost prins în vârtejul discuţiilor politice din Cameră la Adresa Tronului. Veţi fi aflat o urmă prin ziarele din Bucureşti, *România liberă* sau altele.

De-abia astăzi am capul liber să-l pun să se gândească la lucruri mai puţin trecătoare decât politica momentului, şi vă rog să nu vă miraţi, dacă «progresul adevărului» vine ceva mai târziu.

Cu deosebită stimă şi salutări amicale

T. Maiorescu."[2]

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut,* 1968, p. 239. Toată informaţia despre această şedinţă şi ecoul ei în presă.

[2] Ion Grămadă, *op. cit.,* p. 141-142.

în 26 noiembrie 1882, Maiorescu trimitea o nouă scrisoare cu poeziile lui V. Alecsandri:

(Pe o carte de vizită)

„26/8 Noemvrie 1882

T. Maiorescu își face o deosebită plăcere a trimite alăturatele doue poesii *noue și nepublicate încă,* ce le-a primit de la d. Alecsandri pentm *Almanachul „României-June.* Mai ales *Earna vine* este de o frumuseţe fermecătoare."[1].

Preocuparea lui Maiorescu privind întocmirea Almanahului studenţilor români din Viena se reflectă și în însemnările sale. „O frumoasă nouă novelă a lui Gane - notează în 29 octombrie/9 noiembrie 1882 - pentru «Almanahul» studenţilor de la Viena, 4 poezii drăguţe de Neniţescu, scrisoare a lui Slavici din Italia, frumosul *Luceafăr* al lui Eminescu, şlefuit. Apoi Alecsandri povestit din viaţa sa şi în special din Montpellier[2].

Maiorescu citeşte la Buftea în familia Ştirbey, în 31 octombrie 1882, *Luceafărul* lui Eminescu şi scrisoarea lui Slavici despre călătoria făcută de acesta în Italia. „Le-am citit «Luceafărul» lui Eminescu, scrisoarea despre Napoli a lui Slavici şi MarkTwain. în general plăcut."[3]

Maiorescu termină articolul său la sfârşitul lui decembrie 1882. „Seară - notează în 13/25 decembrie 1882 - lectura articolului meu terminat. «Progresul adevărului»".[4]

Almanachul Societății Academice Social-Literare «România Jună», apare în aprilie 1883. Tipografia W. Stein. Viena Reproducem Sumarul acestui almanah:

[1] *Idem.*
[2] Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 133.
[3] *Ibidem,* p. 134.
[4] *Ibidem,* p. 144.

TABLA DE MATERII

Textele sunt orânduite alfabetic, după numele autorului. Excepţie face Carmen Sylva, trecută în frunte, din considerente politice, căreia redactorii îi adresează şi o mulţumire, cu care deschid publicaţia:

„«România Jună» își simte de deosebită datorinţă a aduce Augustei scriitoare

CARMEN SYLVA

omagiile sale de profundă recunoştinţă pentru prea graţiosul sprijin şi protectorul scur oferit acestei opere."

Prefaţa, semnată „România Jună" şi datată: *Viena, aprilie 1883,* arată *câ Almanahul* tipărea „multe petricele preţioase din mosaicul literaturii române..." şi își punea speranţa în sprijin

şi pentru viitor. Mai menţiona că lucrările se tipăreau cu ortografia autorilor.

Carmen Sylva semnează „alegoria" sa, tradusă de Maiorescu, iar versurile din text de Eminescu, fără să se facă menţiune despre numele traducătorilor.

Studenţii români din Viena ţin ca în publicaţia lor să fie reprezentate toate provinciile româneşti. Lipseşte din **Almanah** Basarabia, atunci sub stăpânirea ţaristă.

Tudor Vianu încadrează studiul lui Maiorescu la începutul celei de-a doua perioade din activitatea sa: „... Funcţiunea creatoare de cultură este reprezentată deci prin analogie cu funcţiunea particular estetică. Executând apoi acel gest de limitare, atât de caracteristic criticului, el declară a-şi propune o sarcină mai ***practică*** şi mai ***modestă*** (cuvinte semnificative şi vrednice de a fi subliniate), înfăţişând etapele progreselor adevărului universal, de la singurătatea în care rodeşte la început la neînţelegerea de care se izbeşte apoi, la suferinţa pe care i-o rezervă creatorului, până la îmbrăţişarea lui de către o elită şi până la victoria lui finală. Acest drum al adevărului este evocat în cuvinte patetice, care dau în scris o măsură a oratoriei criticului. Studiul reflectează atitudinea morală cea mai adâncă a lui Maiorescu, făcută dintre un optimism practic fundamental, care nu este însă uşuratic şi jovial, deoarece el ştie că forţa de străbatere a ideii se afirmă în lupta cu singurătatea, cu neînţelegerea mediului, cu multele suferinţe ale unui destin de creator."[1]

Almanachul Societăţii Academice Social-Literare „România Jună" din 1883 este opera lui Maiorescu atât prin pregătirile pentru apariţia sa, cât şi prin altceva, mult mai mult. Maiorescu îl determină pe Eminescu să pregătească ***Luceafărul*** pentru o apariţie în presă şi urmăreşte îndeaproape munca poetului în procesul de „şlefuire" a poemului său. Altfel, ***Luceafărul*** rămânea în manuscrisele poetului fără să-l elaboreze în forma definitivă, spre paguba literaturii române.

[1] Tudor Vianu, *Studii de literatură română,* p. 189-190.

(p. 515) DIN EXPERIENŢĂ

Publicat în ***Almanahul Societăţii Academice Social-Literare „România jună".*** II. Viena, Editura Societăţii „România jună", 1888, p. 49-67; ***Convorbiri literare***, XXII, nr. 2, 1 mai 1888, p. 120-135. Cu erată în nr. 3, iunie 1888, p. 287.

în volum: ***Critice***, II, 1892, p. 129-167; ***Critice***, II, 1908, p. 257-278, ***Critice***, II, 1915, p. 257-278; ***Opere L Critice II***, 1978, p. 489-506.

Maiorescu face în Jurnal bilanţul activităţii sale în 1880 şi nu uită, fireşte, să consemneze veniturile pe care le realizează din avocatură şi diurnele de la Camera Deputaţilor şi Academia Română, ca în final să stabilească o ***Regulă*** cu privire la devenirea noastră ca personalităţi. „Un om este o sumă de stări sufleteşti - notează Maiorescu - înşirate una după alta pe firul timpului. Fireşte, cu trecerea vremii e hotărâtor elementul înnăscut cel mai tare. Numai că elementele sufleteşti sunt în fiecare foarte felurite şi multe dintre ele ajung în mod succesiv la lumină în manifestarea de fiecare dată. La fiecare atare manifestare, trebuie să distingi ceea ce e slab şi trecător de ceea ce e tare şi revine mereu ca ceva esenţial. Deci [omul e] produs al evoluţiei şi din cauza aceasta necesitatea de a privi un spaţiu de timp al vieţii mai întins, sintetizându-1, spre a avea o imagine exactă despre ceva. Poate abia între 20 şi 40 de ani poţi şti ce devine şi ce este cineva."[1]

I.A. Rădulescu-Pogoneanu însoţeşte fragmentul cu o notă, în care arată că „această notiţă scrisă în fugă e germenul

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 341—342.

clasicului său studiu de psihologie *Din experienţă,* scris şi publicat peste 8 ani".

Maiorescu se ocupă îndeaproape de întocmirea sumarului la acest al doilea almanah al Societăţii studenţilor români din Viena, cum făcuse şi la pregătirea celui din 1883. „Mă apuc în fine - notează în 13/25 septembrie 1887 - să scriu ceva pentru *Almanahul* «României june» din Viena."[1] Pregătirea studiului îl preocupă îndeaproape şi notează progresul realizat în elaborarea lui. „Am scris astăzi mult - notează din nou în 7/19 octombrie 1887 - la articolul psihologic pentru «România jună», aproape gata."[2] Câteva zile mai târziu, în 10/22 octombrie 1887, inaugura la Universitatea din Bucureşti cursul de istoria filozofiei germane şi nota că terminase elaborarea studiului pe care îl punea în legătură cu prelegerile sale: „Introducerea spre Kant făcută cu disertaţiunea «Din experienţă», pe care tocmai am terminat-o pentru *Almanachul* «României june» din Viena".[3] Maiorescu copiază „disertaţiunea", cum numeşte studiul său în 13/25 octombrie 1887[4], iar în 15/27 octombrie 1887 o citeşte la reuniunea de sâmbăta a cercului său literar bucureştean. „Seara lectura articol[ului] meu pentru «România jună»."[5]

Concomitent cu elaborarea studiului, Maiorescu întreţine şi corespondenţă cu studenţii români de la Universitatea din Viena tot în vederea întocmirii *Almanahului* lor. în scrisoarea pe care o adresează Societăţii „România jună" în 3/15 iunie 1887, confirmă că va colabora la noul almanah şi face propuneri pentru lărgirea cercului colaboratorilor.

[1] *Ibidem,* p. 49.
[2] *Ibidem,* p. 53.
[3] *Idem.*
[4] *Ibidem,* p. 54.
[5] *Ibidem,* p. 55.

„Voi scrie cu plăcere ceva pentru noul *Almanach* - arată Maiorescu. Acum însă suntem în mijlocul examenelor, apoi vin vacanţele şi pentru mulţi din noi călătoriile în străinătate. Cred, dar, că nu puteţi pune un termen mai scurt decât *sfârşitul [lui] octombrie* pentru trimiterea manuscriptelor.

Va scrie şi d. Negruzzi ceva până atunci. Presupun că n-aţi uitat să vă adresaţi la Alecsandri şi d. Slavici. De la Eminescu s-ar cuveni poate să reproduceţi ultimele 3 poezii, făcute după publicarea ediţiei a doua a volumului său de poezii, deşi apărute în «Convorbiri» (două în trecut, a treia va apare în numărul «Conv.» din iulie). Eminescu tot mai trăieşte, deşi este intelectual pierdut; fiindcă trăieşte, trebuie să figureze în *Almanach.*

Un nou scriitor, pe care îl cred de mare valoare filozofică şi stilistică, este d. Velovan, directoml Institutului preparandal din Caransebeş. Aş fi de părere să vă adresaţi şi la el pentru a-i cere colaborarea.

Asemenea cred că d. Onciul şi d. Popovici din Bucovina s-ar cădea să fie reprezenraţi în publicarea D-Voastră. Trebuie să se arate progresul peste almanachul vechi. Poate şi dd. Barbu Ştefănescu şi Vlahuţă din Bucureşti. [Vă] (puteţi adresa pentru aceşti doi la librăria Haimann, Bucureşti, Calea Victoriei).

Cereţi o lucrare şi de la d. *A. Naum, profesor la Iaşi,* un scriitor de mare distincţiune.

Poate ar mai scrie şi I. Creangă (Institutor la Iaşi) ceva, deşi este bolnav. (A devenit epileptic; nu prea avem noroc cu oamenii noştri de talent.)

Eu însumi am de gând să mă folosesc de cel dintâi răgaz pentru a vă pune pe hârtie câteva observări asupra descrierilor poetice, un fel de *Psichologie estetică,* dragă Doamne!

Va fi poate vreo 8-10 pagine de tipar.

Al D-Voastre devotat

T. Maiorescu"[1]

Scrisoarea pune în discuţie câteva probleme care reţin atenţia. Studenţii români de la Universitatea din Viena ţin seama de îndrumările lui Maiorescu şi îi vedem colaboratori la

[1] I. Grămadă, *op. cit.,* p. 142-143.

Almanah, cum propunea el, pe V. Alecsandri, cu un fragment din ***Ovidiu,*** dramă în cinci acte, în versuri, I. Slavici cu schiţa ***Bobocel,*** I. Negruzzi cu ***Epistolă I. Către A. Naum,*** A. Naum cu poezia ***Dona Ser afina*** şi Ştefan Velovan, pentru care face recomandarea specială, cu studiul ***Intelectualitatea ca notă esenţială a plăcerii estetice.*** între colaboratorii la ***Almanahul*** din 1883, ne întâlnim şi aici cu numele lui I. Neniţescu, cu două poezii, I. Vulcan cu o poezie, I. Popescu cu un studiu, ***Educaţiunea naţională,*** A. D. Xenopol cu un studiu de istorie, I. Sbiera cu un studiu de sociologie şi N. Teclu cu un studiu privind unele aspecte din chimie. Almanahul se deschide, ca şi cel anterior, cu o nuvelă de Carmen Sylva, ***Scăpată de suferinţă,*** în traducerea lui Maiorescu. Nu mai întâlnim, dintre colaboratorii de la ***Almanahul*** din 1883, pe I. Creangă, P. S. Aurelian, N. Gane, dar li se alătură alţii: A. Mocsony, care se ocupă de ***Conştiinţa naţională,*** D. C. Ollănescu cu două poezii şi Matilda Cugler Poni cu o poezie. Nu figurează dintre scriitorii recomandaţi de Maiorescu, Barbu Ştefănescu-Delavrancea şi Al. Vlahuţă şi ce este mai curios pentru Societatea „România jună", formată din sudenţi, predominant bucovineni, nu figurează în ***Almanah*** D. Onciul şi G. Popovici, personalităţi de seamă din provincia, atunci, sub stăpânirea habsburgică.

Opiniile lui Maiorescu despre Eminescu nu pot fi împărtăşite decât în parte pentru motive bine întemeiate. Criticul propune trei poezii, două tipărite în ediţia a treia, ***La steaua*** şi ***De ce nu-mi vii,*** nu în ediţia a doua, şi ***Kamadeva,*** care apare în ***Convorbiri literare,*** în adevăr, în iulie 1887. Din aceste trei poezii apar în ***Almanah*** numai două, ***De ce nu-mi vii*** şi ***Kamadeva*** şi este omisă ***La steaua,*** considerată, probabil, o imitaţie după poezia lui Gottfried Keller, ***Der Stern.***

Maiorescu îşi exprimă regretul că Eminescu era, „intelectual, pierdut". Nu face precizarea ce înţelegea prin această apreciere. Eminescu nu mai scrie poezii după revenirea din

boală, dar nu se poate împărtăşi opinia criticului. Stă mărturie corespondenţa, ireproşabilă sub raportul discursului epistolar[1], articolele din ***România liberă*** şi ***Fântâna Blanduziei***[2] şi, mai presus, traducerea lucrării lui Fr. Bopp, ***Kritische Grammatik der Sanskrita-Sprache,*** de amploare şi de erudiţie, cea dintâi transpunere a ei în limba română[3].

Maiorescu reia discuţia în legătură cu ***Almanahul*** studenţilor români din Viena şi în scrisoarea sa din 21 octombrie/2 noiembrie 1887, venind cu informaţii noi:

„Vă trimit în alăturare pfentru] *Almanach*

1) Articolul meu, cu alt cuprins decât cel anunţat, dar acesta e indiferent.

2) Contribuireea d-lui Alecsandri, care consista în actul cel *nou scris* şi până acum nepublicat din *Ovidiu.* V-am scris eu pe copertă o notiţă despre aceasta şi cred că aşa trebuie să fie introdusă şi publicarea în *Almanach.*

Ortografia lui *Ovidiu* trebuie să o îndreptaţi D-Voastră la corectura tiparului, după ortografia *Convorbirilor* sau a mea. Alecsandri a pus pe un scriitor prost de la direcţia Teatrului ca să-i scoată acea copie după manuscrisul actorilor. Aşadar!...

Am cerut Reginei să vă trimită şi de astă dată ceva pentru *Almanach.* Am şi primit ieri două novelete încă nepublicate, dintre care mi-a lăsat Regina alegerea. Sunt scurte de numai de vr-o **6-8** pagine de tipar. Le voi citi astăzi, îi alege pe cea mai nemerită, o voi traduce în româneşte (Regina nu scrie nimic româneşte) şi v-o voi trimite cel mult peste **8** zile.

Cred că astfel e înfiripat *Almanachul* şi puteţi începe cu tiparul.

Al D-voastră devotat

T. Maiorescu"[4]

[1] M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondenţă. Documentar,* Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 197-198, 202,216-218, 239-242, 249. Scrisori către T. Maiorescu, AI. Chibici-Revneanu, N. Gane, V. Burlă, P. Novleanu, Iacob Negruzzi, G. Panu, G. Morţun, A. C. Cuza ş.a.

[2] M. Eminescu, *Opere XII. Publicistica,* p. 325-334. Sunt 6 articole de perfectă acurateţa.

[3] M. Eminescu, *Opere XLV, Traduceri,* Bucureşti, Editura Academiei, 1983, p. 509-896.

[4] I. Grămadă, *op. cit.,* p. 143-144.

Nuvela reginei Carmen Sylva, *Scăpată de suferinţă,* „noveleta", cum îi spune Maiorescu, se tipăreşte, în *Almanah,* cu numele reginei. Traducătorul este menţionat de Ion Grămadă în monografia sa[1]. Se respecta însă indicaţia lui Maiorescu cu privire la *Ovidiu,* drama lui Alecsandri, cum se vede din precizarea redacţiei: *„Notă.* Drama d-lui Alecsandri «Ovidiu» a fost la început scrisă şi reprezentată în 4 acte. Aşa s-a şi publicat în «Convorbiri literare», voi. XIX (aprilie-iunie 1885). însă la noua reprezentare a lui «Ovidiu» în 25 septembrie 1887 pentru începerea actualei stagiuni a Teatrului Naţional din Bucureşti, dl Alecsandri a scris un al cincilea act, care în dramă sub forma ei de acum figurează ca actul întâi. Acesta este actul, care pentru prima oară se publică în almanahul de faţă".

Maiorescu este bucuros să poată completa sumarul *Almanahului* cu colaborarea lui Duiliu Zamfirescu, cu care întreţinea dialog epistolar. „Mi-a citit d. Duiliu Zamfirescu scrisoarea - îi informează Maiorescu pe studenţii români de la Universitatea din Viena - prin care îi cereţi o nuvelă. Avea una scrisă: i-am luat-o şi cu învoirea D-sale v-o trimit pentru *Almanach.* N-a voit şi n-a putut s-o copieze, fiind peste măsură de ocupat în acest moment la Ministerul de Externe. Corectura va trebui să fie foarte îngrijită, mai ales la paginile scrise cu plumb.

Al D-voastră

T. Maiorescu[2]

Deşi se justifică faţă de Maiorescu că era foarte ocupat, în *Almanah* figurează cu o nuvelă, *Frica,* însă şi cu o poezie, *Liniştea,* despre care Maiorescu nu aminteşte.

E. Lovinescu caracterizează *Din experienţă* un eseu de „factură de filozofie populară şi de esenţă literară cu aceleaşi calităţi de expunere şi de plenitudine stilistică".[3]

[1] *Ibidem,* p. 148.
[2] *Ibidem,* p. 144.
[3] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 220.

E. Lovinescu întocmeşte, la rândul său, un eseu privind orientarea lui Maiorescu spre psihologie, domeniu mai puţin abordat în activitatea sa critică[1].

T. Vianu considera că lucrarea reprezenta „singura mărturie scrisă a preocupărilor psihologice" ale lui Maiorescu, care se întâlnesc în toată activitatea sa[2]. Aminteşte şi de preocuparea lui Maiorescu de a elabora un tratat de psihologie, proiect care nu se realizează. Aduce în discuţie conferinţele ţinute de Maiorescu la Ateneul Român pe această temă în 1880 şi 1883. Ţine în 1880 două prelegeri, în care tratează despre *Lnteresul cercetărilor metafizice, Progresul ştiinţelor exacte, Unitatea forţelor în natură, întrebări ce se impun, Utilitatea logicii* şi, în a doua prelegere, despre *Aristotel, Retorica, Emoţia, Argumentul, Logica, Metoda.* Prelegerile sunt prezentate de Eminescu, cu o viziune personală în *Timpul* din noiembrie 1880[3]. Maiorescu ţine la Ateneul Român în 1883 patru prelegeri, *Lpnotismul, Darwinismul, Temperamentele* şi *Originea limbajului* şi ele sunt tipărite de Mihai C. Brăneanu într-o broşură în 1883[4].

Maiorescu ţine să precizeze că problemele cu care se ocupa stăteau şi în atenţia lui I. Popescu şi îndeosebi în *Psichologia empirică sau Ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunei,* pe care o prezintă, cum vom arăta mai departe, într-un articol publicat în *Convorbiri literarele* 1 octombrie 1881, iar ediţia a doua o recomandă într-un raport, pentru un premiu al Academiei Române.

Maiorescu îi informa pe studenţii români de la Universitatea din Viena în scrisoarea din 3/15 iunie 1887 că le va trimite „un fel de *Psichologie estetică",* ca în scrisoarea din

[1] *Ibidem,* p. 220-222.
[2] T. Vianu, *Studii de literatură română,* p. 190.
[3] M. Eminescu, *OpereXI. Publicistica,* p. 407-409, 414-416.
[4] Titu Maiorescu, *Patru conferinţe.* Rezumate de Mihai C. Brăneanu. Cu un appendice de Angel Demetrescu (Hermes). Bucureşti, Tipografia Stef. Mihalescu, 1883.

21 octombrie/2 noiembrie 1887, când trimite studiul, să precizeze că el avea alt cuprins decât cel anunţat anterior. Suntem însă şi aici în domeniul psihologiei, însă fără o limitare a ei la estetică.

Studiul se deschide în partea a patra cu o frază care defineşte o stare de lucruri, ce va constitui un domeniu de cercetare cu rezultate încă imprevizibile. „în fiecare om - arată Maiorescu - sunt cel puţin doi oameni: omul ideilor şi omul simţurilor (minte şi inimă)." Problema aceasta stă şi în atenţia lui Liviu Rusu, cu numele căruia ne întâlnim în comentariile noastre, care se ocupă în ***Estetica poeziei lirice*** de psihologia în acest domeniu, cum intenţiona să realizeze şi Maiorescu o „psihologie estetică". Liviu Rusu vorbeşte şi el de „fondul originar" comun tuturor oamenilor şi „forma originară", cu alte cuvinte a „ideilor"[1]. Problema aceasta stă şi în atenţia lui Nicolae Mărgineanu în monografia ***Psihologia persoanei,*** în care distinge „Şinele", comun tuturor oamenilor, şi „Eul", organizatorul vieţii sufleteşti, şi „Supraeul", care se dezvoltă din „Eu".[2] Problema care rămâne deschisă priveşte explicaţia asupra căilor şi împrejurărilor prin care o persoană îşi păstrează „fondul originar" (Liviu Rusu), „Şinele" (N. Mărgineanu) şi devine, cum enunţă Maiorescu, şi „omul ideilor", adică al creaţiei în diferite domenii de activitate.

(p. 533) CÂTEVA AFORISME

Publicate în ***Convorbiri literare***, II, nr.17, 1 noiembrie 1868, p. 274-276; nr. 18, 15 noiembrie 1868, p. 289-292; nr. 20, 15 decembrie 1868, p. 332-324.

[1] Liviu Rusu, *Estetica poeziei lirice,* Cluj, Editura Institutului de Psihologie al Universităţii, 1937, p. 35-65.

[2] Nicolae Mărgineanu, *Psihologia persoanei,* Cluj-Sibiu, Editura Institutului de Psihologie al Universităţii din Cluj la Sibiu, 1941, p. 328-341.

în volum: ***Critice***, II, 1892; ***Critice***, II, 1908, p. 279-183, ***Critice***, II, 1915; ***Operei. CriticeII***, 1978, p. 507-514.

Maiorescu publica aforismele în ***Convorbiri literare*** în număr de 36, ca la tipărirea lor în ***Critice*** din 1892 să sporească numărul lor la 66, iar în ediţiile definitive din 1908 şi 1915 să le reducă la 43. Aceste schimbări pot fi urmărite într-o sinopsă a lor[1] şi ele arată că Maiorescu se autocenzura cu mare severitate în aprecierea aforismelor sale.

[1] Maiorescu, *Operei Critice,* Bucureşti, Editura Minerva, 1978, p. 831-847.

CRITICE III

(p. 545) LITERATURA ROMÂNĂ
ŞI STRĂINĂTATEA

Publicat în *Convorbiri literare, YN,* nr. 10, 1 ianuarie 1882, p. 361-370, nr. 11, 1 februarie 1882, p. 401-402.

în volum: *Critice,* III, 1893, p. 1-59; *Critice,* II, 1908, p. 5-40; *Critice,* III, 1915, p. 5-40; *Opere LL. Critice* III, Editura Minerva, Bucureşti, 1984, p. 9-38.

Studiul este elaborat, cum arată Maiorescu în jurnalul său, în 1881. „Citit mult Fritz Reuter - notează în 26 septembrie 1881 - cu Annette şi Burghele". între cele trei articole scrise în româneşte pentru *Convorbiri literare,* nota, alături de cel despre *Psihologia* lui I. Popescu şi *Neologismele,* şi *Literat [ura] română şi critica străină*"[1] Maiorescu îi propunea lui I. Negruzzi în scrisoarea din 23 septembrie 1881 să înceapă tipărirea studiului la 1 ianuarie 1882, ceea ce va şi face redactorul revistei ieşene.[2]

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 22.

[2] LE Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi 'documente literare I „Junimea* , p. 16.

Maiorescu îşi propune să informeze publicul asupra prezenţei literaturii române şi a lucrărilor din alte domenii în Germania.

Problema care se pune priveşte structura studiului şi a comentariului critic, pe marginea sa. Este conceput ca o primă parte, consacrată literaturii române, cu ecou în presa germană, la care alătură o a doua parte, privind domeniile din afara literaturii.

Maiorescu prezintă în prima parte a studiului volumul tipărit de Carmen Sylva şi Mite Kremnitz[1], alte două ale Mitei Kremnitz, *Rumănische Skizzen*[2] şi *Neue rumänische Skizzen*[3] şi trei aparţinând lui Wilhelm von Kotzebue, o antologie, *Rumănische Volkspoesie*[4] şi două lucrări originale, *Aus der Moldau, Bilder und Skizzen*[5] şi *Laskar Vioresku*^.

Trecând la partea a doua a studiului vom constata că tabloul, foarte instructiv, asupra vieţii culturale şi ştiinţifice din România nu are legătură cu străinătatea. Nici chiar dicţionarul lui A. Cihac, *Dictionnaire d'etymologie daco-romane,* deşi tipărit

[1] Carmen Sylva, *Rumănische Dichtungen* deutsch von - Herausgegeben und mit weiteren Beilagen Versehen Mite Kremnitz. Leipzig, Wilhelm Friedrich Verlag, 1881.

[2] Mite Kremnitz, *Rumănische Skizzen.* Eingeleitet und tibersetze von Bukarest, Verlag von Gotschek & Comp., 1877. Cuprinde: Ioan Slavici, *La crucea din sat, Popa Tanda, Doi feţi cu stea înfrunte,* aceasta din urmă fără indicarea autorului; I. Negruzzi, *Popa Gavrilşi Cucoana Nastasiia;* Al. Odobescu, *Mihnea Vodă cel Rău;* N. Gane, *Santa.*

[3] Mite Kremnitz, *Neue rumänische Skizzen.* Uebersetze von Leipzig, Wilhelm Friedrich, [1880]. Cuprinde: I. Slavici, *Gura satului* şi *Budulea Taichii;* N. Gane, *Andrei Florea Curcanul* şi I. Negruzzi, *Ioniţă Cocovei.*

[4] W. v[on] Kotzebue, *Rumănische Volkspoesie.* Gesammet und geordnet von V. Alecsandri, Berlin, Verlag der Komglichen Geheimen Ober - Hofbuchdruckerei, 1857.

[5] W. von K[otzebue], *Aus der Moldau. Bilder und Skizzen.* Leipzig Verlagsbuchhandlung von Cari B. Lork, 1860.

[6] W. von K[otzebue], *Laskar Vioresku.* Ein moldawisches Genrebild, Leipzig, Voigt & Gtinther, 1863.

într-o limbă străină, nu pare să fi avut ecou în străinătate, cel puţin aşa s-ar părea din absenţa referirilor critice.

Singura lucrare din această a doua parte a studiului lui Maiorescu, care se încadrează în problematica propusă în partea întâi a studiului, o reprezintă monografia lui Ioan Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbiirgen und der Bukowina,* tipărită la Viena şi Teschen în editura lui Karl Prochaska în 1881[1]. Monografia este a şasea din seria iniţiată de Karl Prochaska privind popoarele din monarhia austro-ungară. Primele patru sunt consacrate germanilor din provinciile monarhiei, a cincea „maghiarilor", iar după cea a lui Slavici mai urmează trei - una consacrată „semiţilor" (evreilor), patru slavilor şi ultima ţiganilor. Slavici oferă în monografia sa o privire istorică asupra românilor din Transilvania, prezintă cele două biserici, ortodoxă şi greco-catolică, înfăţişează situaţia lor socială şi politică, precum şi *creaţia* populară sub toate aspectele, poezie, muzică, dansuri populare. Monografia este cea dintâi lucrare de sinteză într-o limbă de circulaţie universală privitoare la românii de sub stăpânirea dualismului austro-ungar.

Maiorescu avea şi el păreri nu tocmai favorabile despre această a doua parte a studiului său, pe care o găsea prea lungă, o poliloghie care nu făcea corp cu prima parte. „Pe lângă aceasta am *gata de tipar* - îl previne pe I. Negruzzi în 23 septembrie 1881, când îi trimite articolul *Neologismele* - şi al treilea articol, *Literatura română şi critica străină* (Carmen Sylva), care însă a ajuns a fi o lungă polilogie asupra întregei noastre literaturi ştiinţifice (Hasdeu), pe lângă cea literară. Articolul are 90 de pagini, este de două ori mai lung decât *Neologismele* - poate prea lung.[2]

[1] Ioan Slavici, *Die Rumänen in Ungarn, Siebenbiirgen und der Bukowina,* Wien und Teschen, Verlag von Karl Prochaska, 1881.

[2] I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare. I. „Junimea",* p. 15.

Maiorescu ezită multă vreme să trimită, spre publicare, această a doua parte a studiului. „Dar şi de altminteri - arată Maiorescu în aceeaşi scrisoare - este riscat în unele din părerile sale, şi eu doresc să-l cetesc întâi «Junimii» în Iaşi, înainte de a-l publica. Poate se vor modifica în urma acestei cetiri câteva pasage, precum am schimbat altele după cetirea în cercul nostru din Bucureşti." Este de mirare că Maiorescu, cu simţul său critic, nu a renunţat la această a doua parte a studiului său, din care putea reţine în privinţa raporturilor culturii române cu străinătatea numai monografia lui Ioan Slavici. Constatarea noastră apare şi mai surprinzătoare dacă ţinem seama că la ediţia din 1908 vine cu un *Adaos* în care aduce în discuţie şi alte lucruri din domenii care nu au legătură cu literatura şi nici cu difuzarea valorilor noastre culturale prin mijlocirea unei limbi de circulaţie universală.

Maiorescu formulează în prima parte a studiului său teoria romanului popular, fără să aibă argumente şi în situaţia literaturii române de la acea dată. *Amintirile din copilărie* ale lui Ion Creangă nu au *nici* o legătură cu romanul, ca gen literar, iar *Gura satului* a lui Ioan Slavici este o povestire sătească[1]. Maiorescu îşi ia măsurile de precauţie şi ţine să precizeze că teoria sa asupra romanului popular „ca toate teoriile estetice nu vrea să fie o formulare absolută". Teoria romanului popular este întâmpinată cu mare rezerve. „Pretinsa teorie a «romanului popular» - arată Pompiliu Constantinescu - căreia Maiorescu îi dă o valabilitate universală, mi se pare astăzi numai o simplă observaţie, şi încă aplicabilă la un moment al prozei noastre."[2] Lovinescu considera, la rândul său, că din această teorie nu se

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici. Opera literară,* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1970, p. 149-150.

[2] Pompiliu Constantinescu, *Titu Maiorescu faţă de noi,* în *Revista Fundaţiilor Regale,* VII, nr. 3, martie 1940, p. 593-596; reluat în *Eseuri critice,* 1947, p. 7-45, 22-24.

putea reţine nimic: „Ce este exact din această teorie privită în latura ei exclusivă şi nu posibilă? Aproape nimic."[1] Vianu remarcă faptul că Maiorescu se orientează spre „realismul popular", care devenise general în Europa. „în 1882, ocupându-se de *Literatura română şi străinătatea,* - remarcă T. Vianu -, stabileşte faptul că ecoul trezit de scriitorii români, un I. Slavici, un N. Gane, un Iacob Negruzzi, prezenţi în traducerea lui Mite Kremnitz, a fost favorabil numai în măsura în care operele lor posedă caracterul originalităţii naţionale."[2]

Discuţiile purtate în jurul personalităţii lui Maiorescu în critica noastră prin anii '50 nu intră în cadrul comentariilor la studiul lui Maiorescu din 1882.

Maiorescu omite la tipărirea studiului în volum un singur pasaj, pe care îl reproducem aici:

„în fine, cetim în *Uber LandundMeer* (no. 3), din 1879-1880: Ni se dă în *Rumänische Skizzen* (etc.) o carte care ne aduce un întreg şir de figuri populare de tot interesul, luate din viaţa românilor. Literatura nuvelistică română e încă foarte tânără, dar din alegerea ce traducătoarea ne oferă aici facem cunoştinţă cu producţiunile unor poeţi care merită toată considerarea şi ale căror opere, prin vioiciunea stilului lor, prin originalitatea concepţiunilor şi prin plasticitatea figurilor, merită să fie puse alărurea cu multe producte ale naţiunilor ajunse la o înaltă dezvoltare literară. înainte de toate, ne prezintă Negruzzi şi Slavici, în schiţele lor de caracter, opere de adevărată perfecţiune. Schiţa despre *Popa Gavril,* îndreptarea lui Popa Tanda, descrierea celor două bătrâne din *Cucoana Nastasiia,* care încearcă în zadar a păzi o copilă tânără şi frumoasă, ajung, în ce priveşte fineţea desenului, pe Turgheniev. Traducerea trebuie să fie perfectă,

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, 1940, p. 294.

[2] Tudor Vianu, *Studii de literatură română,* 1965, p. 187-188. Se reproduce capitolul redactat de T. Vianu în *Istoria Literaturii române moderne,* I, [Bucureşti], Casa Şcoalelor, 1944, p. 203-204.

deoarece schiţele se citesc ca nişte originale germane şi păstrează cu toate acestea tot farmecul producerilor străine."[1]

Studiul lui Maiorescu rămâne o lucrare de referinţă prin caracterul său informativ privind publicaţiile străine care se ocupă de literatura română, dar care, din păcate, nu se păstrează în bibliotecile noastre.

(p. 575) COMEDIILE D-LUI CARAGIALE

Publicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 6, 1 septembrie 1885, p. 449-462.

în volum: I.L. Caragiale, *Teatru.* Cu o prefaţă de d. Titu Maiorescu. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co., [1889], p. V-XXIV; *Critice,* II, 1892, p. 169-197; *Critice,* III, 1908, p. 41-57; *Critice,* III, 1915; *Opere LL. Critice III,* 1984, p. 39-52.

Maiorescu arată în jurnalul său împrejurările în care termină elaborarea acestui articol: *„Duminecă 12/24 mai 1885* ... în lunea Rusaliilor, 13/25 mai, de dimineaţă, până către două noaptea, terminat de scris critica asupra comediilor lui Caragiale."[2]

Comediile lui I.L. Caragiale ofereau o privire critică asupra societăţii româneşti şi se încadrau, independent de opţiunile dramaturgului, în orientarea Societăţii Junimea", privind „formele fără fond". E. Lovinescu compară poziţia lui Caragiale în cadrul „Junimii" cu acea a lui Eminescu, vizionar şi mesianic. „Caragiale reprezintă mult mai exact critica socială a junimismului - arată E. Lovinescu - îndreptată împotriva defectelor paşoptismului şi, mai ales, împotriva celui mai evident: al formelor fără fond, adevărată axă a criticei maioresciene."[3]

[1] *Convorbiri literare,* XV, nr. 10, 1 ianuarie 1882.

[2] T. Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 295.

[3] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 245-

Maiorescu îl privea pe dramaturg ca pe una dintre cele mai importante „achiziţii" prin care ţinea să-şi lărgească cercul literar. Caragiale ştia, la rândul său, să folosească şi acest prilej în favoarea activităţii sale literare. Frecventează cercul literar al „Junimii" bucureştene, împreună cu Eminescu şi Slavici, şi Maiorescu consemnează prezenţa sa în jurnal. îl invită pe Caragiale, împreună cu Eminescu şi Slavici, să participe, la Iaşi, în noiembrie 1878, la a XV-a aniversare a „Junimii". Slavici citeşte *Gura satului,* iar Caragiale „via lui comedie *«Noaptea furtunoasă de la No 9»"*[1] Merge mai departe, şi caută să-l pună pe Caragiale în legătură cu civilizaţia şi viaţa teatrală europeană. Petrece Pastele, în aprilie 1879, la Viena, împreună cu soţia sa Clara şi cu fiica lor Livia. Criticul, cu această ocazie, îl ia şi pe Caragiale, pe cheltuiala sa, ca un membru al familiei, oferindu-i ocazia de a vedea Viena, „întâia privire asupra civilizaţiei pentru el".[2] Călătoresc împreună pe la Cernăuţi, Lemberg şi Cracovia, ajungând la Viena în Vinerea Mare. Vizitează Galeria Lichtenstein, Muzeul Oriental şi alte instituţii de cultură din Viena. Mai importante sunt prezenţa la slujba învierii, la Catedrala Sfântul Ştefan, şi la spectacolul de la celebrul teatru vienez. „La Burgtheater [se reprezenta] - notează Maiorescu - «Visul unei nopţi de vară», spre cea mai mare bucurie a lui Caragiale."[3]

Maiorescu are în vedere, în apărarea teatrului lui Caragiale, trei din piesele sale. Cea dintâi care stă în atenţia sa este *O noapte furtunoasă,* reprezentată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti în 18 ianuarie 1879 şi publicată în *Convorbiri literare* în octombrie 1879[4]. Caragiale o citeşte la Iaşi, cum am arătat

[1] *Ibidem,* I, p. 318.
[2] *Ibidem,* p. 318.
[3] *Ibidem,* p. 322.
[4] *Convorbiri literare,* XIII, nr. 7, 1 octombrie 1879, p. 247-259, nr. 8, 1 noiembrie 1879, p. 285-294.

mai sus, la a XV-a aniversare a Societăţii „Junimea". Cea de-a doua piesă a lui Caragiale, care formează obiectul studiului lui Maiorescu, este *O scrisoare pierdută,* reprezentată pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti în 13/25 noiembrie 1884 şi publicată în *Convorbiri literare* în februarie-martie 1885.[1] Caragiale nu are în cercul literar al lui Maiorescu întotdeauna o comportare tocmai civilizată. Maiorescu îi invită la ceai, în familia sa, pe Th. Rosetti, I. Negruzzi, Caudella şi alte câteva persoane în 4/16 martie 1884, îndată după reprezentarea piesei lui I. Negruzzi, *Hatmanul Baltag.* Caragiale critică piesa sever. „Ceartă între Negruzzi şi Caragiale - notează Maiorescu - pentru modificări necesare. Caragiale violent, grosolan şi inutilizabil."[2] Maiorescu este profund afectat şi de comportarea lui Caragiale faţă de V. Alecsandri la reuniunea „Junimii" bucureştene din 17/29 martie 1884. „Caragiale, lipsit de tact - notează Maiorescu - ca la mahala, în discuţia cu Alecsandri."[3]

Câteva luni mai târziu, în 23 septembrie/5 octombrie 1884, de faţă fiind şi V. Alecsandri, Theodor Rosetti şi alte persoane, între care şi Livia, fiica criticului, Caragiale face, la reuniunea „Junimii" bucureştene, lectura *Scrisorii pierdute.* „Caragiale ne-a citit - notează Maiorescu - excelenta lui nouă comedie în 4 acte."[4] Este cea dintâi apreciere privind piesa lui Caragiale. Maiorescu pleacă la Iaşi în 14 octombrie 1884, însoţit de Th. Rosetti, Barbu Ştefănescu Delavrancea, Alexandru Chibici-Revneanu, ca să participe la aniversarea „Junimii". Ţine să facă parte şi Caragiale din acest cerc. Participă la festivitate şi Alecsandri şi Eminescu, care se stabilise la Iaşi, după revenirea din boală. Caragiale citeşte comedia sa la

[1] *Convorbiri literare,* XVIII, nr. 11, 1 februarie 1885, p. 425-443, nr. 12, 1 martie 1885, p. *461-476.*
[2] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 234.
[3] *Ibidem,* p. 237.
[4] *Ibidem,* p. 264.

banchetul oficial din seara zilei de 25 octombrie 1884. „Mare efect lectura lui Caragiale - notează Maiorescu - «Scrisoarea pierdută»".[1] Criticul solicită o audienţă la Palat şi regina Elisabeta îl primeşte, însoţit de Caragiale, în ajunul reprezentării *Scrisorii pierdute* pe scena Teatrului Naţional din Bucureşti. Audienţa este destul de lungă. „De la 8-11 seara — ţine să precizeze Maiorescu - la Regina, cu Caragiale, care ne-a cetit «*Scris*[oarea] pierdută»".[2] Maiorescu consemnează în jurnalul său - nu se putea altfel — impresia produsă de *O scrisoare pierdută* la prima repezentaţie din seara de 13/25 noiembrie 1884 şi sărbătorirea lui Caragiale în cercul „Junimii" bucureştene. *„Marţi 13/25 noiemvrie 84.* Prima reprezentaţie - cetim aici — a [comediei] «Scrisoare pierdută» de I.L. Caragiale în Teatrul Naţional. Succes mare, autorul de 2 ori chemat [la rampă], Regina prezentă. Lume, de nu mai încăpeau. După reprezentare, supe la noi cu Carag[iale], Slavici, Balş, Bianu, Th. Rosetti şi Mândrea cu damele, Ollănescu, Chibici, Nica."[3]

Piesa *D-ale carnavalului* se reprezintă în premieră la Teatrul Naţional în 8/20 aprilie 1885 şi se publică în *Convorbiri literare* în mai 1885.[4] Caragiale citeşte în cercul „Junimii" bucureştene şi această comedie. „Caragiale a cetit - notează Maiorescu în 15/28 februarie 1885 — noua şi hazlia sa farsă de concurs «D-ale carnavalului»."[5] Maiorescu face o deosebire între cele două piese, *O noapte furtunoasă şi O scrisoare pierdută, şi* această a treia piesă a dramaturgului, pe care o consideră o farsă. Criticul justifică, tot cu asemenea argumente, şi căderea piesei încă de la prima reprezentaţie. „Ieri, la teatru - notează Maiorescu - premiera farsei în 3 acte a lui Caragiale

[1] *Ibidem,* p. 269.
[2] *Ibidem,* p. 274.
[3] *Idem.*
[4] *Convorbiri literare,* XIX, nr. 2, 1 mai 1885, p. 97-131.
[5] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* **I,** p. 285.

«D-ale carnavalului». Pe jumătate căzută, dar din cauza unor pretenţii injuste. Este, doară, numai o simplă farsă veselă şi nu vrea să fie mai mult."[1]

Nu intră în cadrul discuţiei noastre celelalte piese ale lui Caragiale: *Conu 'Leonida faţă cu reacţiunea,* publicată în *Convorbiri literare* din 1 februarie 1880[2], dar despre care nu se ştie când s-a reprezentat prima dată, şi drama *Năpasta,* a cărei primă reprezentare are loc în 3 februarie 1890 şi se publică în *Convorbiri literare* în ianuarie 1890[3].

Presa publică numeroase informaţii privind pregătirile pentru reprezentarea celor trei piese ale lui Caragiale[4], însă nu reţinem decât cronicile teatrale care stau, direct sau indirect, la baza demersului lui Maiorescu în apărarea dramaturgiei caragialiene.

O noapte furtunoasă este întâmpinată încă de la premieră cu mari rezerve. *Binele public* arată, în lunga sa cronică teatrală, că scenele principale nu aveau o motivaţie în desfăşurarea acţiunii[5], iar Ioan Slavici, în două cronici dramatice publicate în *Timpul,* găsea că piesea se recomanda greşit „comedie", pe când în realitate nu era decât o farsă[6]. Problema principală pe care o puneau în discuţie atât cronicarul anonim de la *Binele*

[1] *Ibidem,* p. 292-293.
[2] *Convorbiri literare,* XIII, nr. 11, 1 februarie 1880, p. 409-313.
[3] *Idem,* XXIII, nr. 10, 1 ianuarie 1890, p. 817-880.
[4] I.L. Caragiale, *Opere 1. Teatru.* Ediţie critică de Al. Rosetti, Şerban Cioculescu, Liviu Călin, cu o introducere de Silvian Iosifescu, [Bucureşti], E.S.P.L.A., 1959, p. 525-553, 580-631, 635-654. Istoricul celor trei piese, informaţii despre primele reprezentaţii, cronicile teatrale, cu extrase din ele.
[5] *O noapte furtunoasă,* în *Binele public,* I, nr. 24, 24 ianuarie 1879, p. 2-3.
[6] Ioan Slavici, *O noapte furtunoasă. Comedie în 4 acte,* în *Timpul,* IV, nr. 16, 31 ianuarie 1879, p. 3; *O noapte furtunoasă,* IV, nr. 17, 23 ianuarie 1879, p. 3.

public, cât şi Slavici în cele două cronici ale sale privea moralitatea întâmplărilor prezentate pe scenă. Slavici conchidea că acestea puteau fi reprezentate chiar şi într-o farsă, „însă numai cu multă băgare de seamă". Problema moralităţii întâmplărilor aduse pe scenă formează obiectul cronicii *Impresiuni teatrale,* semnată Nairolfus, nume care se citeşte invers: S. U. Florian, publicată în *Telegraful am* 30 ianuarie 1879.[1] *O noapte furtunoasă* reprezenta, în opinia cronicarului: *„in sumo gradu ,* lumea „imoralităţii celei mai lascive" şi a „viciilor celor mai abjecte ale societăţii". Avertismentul cel mai sever în această privinţă vine din partea lui Fr. Dame, care în cronica sa dramatică din *Românul* din 20 ianuarie 1879 arată că piesa era o „încercare imorală a unui tânăr", foarte primejdioasă pentru societate. „Dacă aveţi de gând să mergeţi la Teatru - îi avertizează cronicarul pe spectatori - când se va reprezenta *O noapte furtunoasă,* lăsaţi-vă acasă nevestele şi fetele."[2]

Trecând la *O scrisoare pierdută,* constatăm că opiniile cronicarilor dramatici se situează la două extremităţi - de apreciere şi de contestare. Cronicarul *TelegrafUluiH* condamnă pe Caragiale că în piesa sa „glorifică coteriile" şi face „politică veninoasă".[3]

Gion [G. I. Ionescu] scrie în cronica sa din *Românul* că prin această comedie se va întrece succesul lui *Hamlet. „ O scrisoare pierdută* - începe pentru teatrul românesc - arată cronicarul de la ziarul liberal - un alt succes, care va întrece poate pe acela al lui *Hamlet.^* Aprecierea avea să se confirme pentru teatrul românesc. Frederic Dame, colaboratorul lui Caragiale, într-o vreme, la unele publicaţii, pronunţă condamnarea cea mai

[1] *Telegraful* IX, nr. 2034, 30 ianuarie 1879, p. 2.

[2] Fr[ederic] D[ame], *O noapte furtunoasă No 9. Piesă în 4 acte de I. Caragiale,* în *Românul,* XXIII, 20 ianuarie 1879, p. 3 {*Revista teatrală).*

[3] *O scrisoare pierdută. Comedie originală în 4 acte de domnul I.L. Caragiale,* în *Telegraful,* XV, nr. 3745, 17 noiembrie 1884, p. 3.

[4] Gion [G. I. Ionescu], *Cronica teatrală,* în *Românul,* XXVIII, 15 noiembrie 1884, p. 3.

severă a comediei, tot pe considerente morale. „Or, ce genre de spectacle - arată Fr. Dame - ou le vice s'etale triomphant, ou la platitude s'epanouit, ou tout ce qui est noble est traîne dans la boue, ou Ton ne voit pas eclater un seul bon sentiment, ou le scepticisme domine, n'est pas fait pour feveiller dans la coeur de ceux qui vont ou theâtre le culte des nobles idees, des grands enthusiasmes, des fortes croyances dont nous avons tant besoin."[1]

Opiniile se schimbă când vine vorba de piesa *D-ale carnavalului* şi în corul opiniilor defavorabile numai o singură voce, a lui Cronos, care, în comentariul său din revista *Doina* din 15 aprilie 1885, arată că această comedie era superioară întregii producţii dramatice a lui Caragiale, ceea ce se justifica prin „acţiunea bine condusă"[2]. Cineva care semna Ex. Strapontin, pseudonim pe care îl va folosi şi Arghezi, arată, în *Naţiunea,* că „piesa era mediocră", de mirare că fusese premiată de comitetul teatral înainte de reprezentare[3]. Ascanio [D. C. OUănescu] consacră comediei în *Voinţa naţională* o cronică în care arată că I. L. Caragiale prezintă o „piesă rea şi farsă sarbădă"[4].

Dramaturgia lui I. L. Caragiale este, în general, rău privită la întâile reprezentări pe scenă fiind acuzată de imoralitate şi criticată pentru lipsuri grave, îndeosebi la ultima piesă, în construcţia scenică. Apărarea lui Caragiale o ia, înaintea lui Maiorescu, C. Dobrogeanu-Gherea în articolul *Trei comedii ale lui Caragiale,* publicat în *Contemporanul* din 15 iunie

[1] Frederic Dame, *La lettreperdue,* în *L'Lndependance roumaine,* VIII, nr. 2153, 5/17 decembrie 1884, p. 1.

[2] Cronos, *D-ale carnavalului,* în *Doina,* II, nr. 37, 15 martie 1885, p. 2; nr. 39, 15 aprilie 1885, p. 62.

[3] Ex. Strapontin, *D-ale carnavalului. Comedie în 3 acte de* I.L. *Caragiale,* în *Naţiunea,* IV, nr. 818, 14 aprilie 1885, p. 3 {*Cronica teatrala).*

[4] Ascanio [D.C. Ollănescu-Ascanio], *Recensiuni dramatice,* în *Voinţa naţională,* II, nr. 226, 18 aprilie 1885, p. 3.

1885[1] şi în articolul *Caragiale fluierat,* publicat în *Drepturile omului* din 24 mai 1885. „Deşi găsim multe defecte în *D-ale carnavalului* - arată Gherea - nu-i negăm însă cu totul meritul, nici acţiunea foarte vie, nici spiritul. în orice caz, piesa d-lui Caragiale este cu mult superioară enormei majorităţi a pieselor dramaturgilor noştri sentimentali."[2] Gherea răspundea broşurii lui Stemi şi Niger, *Ion Luca Caragiale, autor dramatic*[3]*,* însă şi la acele propuneri care veneau din mai multe părţi ca Guvernul şi Parlamentul să şteargă din buget subvenţia ce o acorda Teatrului Naţional pentru punerea în scenă a unor piese ca acelea ale lui I.L. Caragiale, care ar fi propovăduit imoralitatea şi ar fi dus la pervertirea spiritului public.

Maiorescu avea de răspuns în această campanie de presă împotriva comediilor lui Caragiale la trei probleme: moralitatea lor, arta construcţiei dramatice şi jocul actorilor. Se opreşte, pe bună dreptate, numai la moralitatea teatrului caragialian.

Maiorescu foloseşte şi aici metoda sa de lucru potrivit căreia îşi plasează adversarii într-un context care să-i defavorizeze. Aduce în discuţie primele traduceri din opera lui Shakespeare făcute de Toma Bagdat în 1848 şi citează din comentariile sale[4].

Maiorescu invoca în apărarea teatrului lui Caragiale simfoniile lui Beethoven şi statuia lui Apollo de la Belvedere şi a

[1] C. Gherea. [Const. Dobrogeanu-Gherea], *Trei comedii ale lui I.L. Caragiale,* în *Contemporanul,* IV, nr. 10-12, 15 mai-15 iunie 1885, p. 403.

[2] *Drepturile omului,* I, nr. 89, 24 mai 1885, p. 2.

[3] Stemi şi Niger, *Ion Luca Caragiale, autor dramatic* (1885). Broşura de la Biblioteca Academiei Române sub cota II. 505918 nu are prima copertă. Autorii sunt Ştefan C. Michailescu (Stemi) şi N.G. Radulescu-Niger (Niger).

[4] Toma Alexandru Bagdat, *Biografia lui Viliam G. Sekspir după L. Tourneur urmată de „Romeo cu Julietta" şi „Otello". Tragedii în cinci acte,* Bucureşti. Tipărit în Tipografia lui Iosif Kopainig, 1848.

Venus din Millo, pentru motive uşor de înţeles. „Singura moralitate ce se poate cere de la ele - susţine Maiorescu în apărarea comediilor lui Caragiale - este înfăţişarea unor tipuri, simţăminte şi situaţii în adevăr omeneşti, care prin expunerea lor artistică să ne poată transporta în lumea închipuită de autor şi să ne facă, prin deşteptarea unor emoţii puternice, în cazul de faţă a unor veselii, să ne uităm pe noi înşine şi interesele noastre personale şi să ne înălţăm la o privire curat obiectivă a operei produse". Maiorescu găsea pentru concepţia sa estetică şi un limbaj în care evită termeni ca „înălţarea impersonală", „emoţie impersonală" şi alţii de această natură, întâmpinaţi cu rezerve atunci şi mai târziu.

E. Lovinescu aprecia, pe bună dreptate, că posteritatea critică a lui Maiorescu nu găseşte „o formulare mai justă şi mai lapidară a autenticităţii ca singura condiţie a expresiei artistice[1].

(p. 588) POEŢI ŞI CRITICI

Publicat în *Convorbiri literare,* XX, nr. 1, 1 aprilie 1886, p. 3-9.

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 199-216; *Critice,* III, 1908, p. 59-69; *Critice,* III, 1915, p. 59-69; *Opere I.I. Critice I.I.I.,* 1984, p. 52-60.

Maiorescu pregăteşte acest articol ca răspuns la atacurile lui Barbu Ştefănescu-Delavrancea şi Al. Vlahuţă împotriva lui V. Alecsandri, cel mai apropiat şi statornic aliat al junimiştilor.

Barbu Ştefănescu-Delavrancea, în *Cronica teatrală,* semnată Fra Barbaro, publicată în *Epoca* din 11 ianuarie 1886[2],

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 257.

[2] Barbu Ştefănescu-Delavrancea, *Cronica teatrală,* în *Epoca,* I, nr. 43, 11 ianuarie 1886, p. 2-3. Semnat: Fra Barbaro. Tipărit în volum în Barbu Delavrancea, *Opere V,* Bucureşti, Editura pentru Literatură, 1969, p. 151-154.

critică drama lui Alecsandri, *Despot-Vodă,* şi extinde consideraţiile critice la întreaga activitate dramatică a bardului de la Mirceşti: „Stihăria dramatică *â la Alecsandri* se poate turna cu cotul, cu metrul pătrat, cu prăjina cubică".

Al. Vlahuţă ţine conferinţa sa la Ateneul Român în 28 februarie 1886, nepublicată, în care pune în discuţie antiteza Eminescu-Alecsandri şi se pronunţă în favoarea celui dintâi.

Maiorescu concepe pledoaria sa în două părţi, în prima precizează că rolul criticii se mărgineşte la o anume etapă din dezvoltarea literaturii. Aduce în discuţie, ca exemplificare, studiul său *Direcţia nouă în poezia şi proza româna* din 1872, prin care a stăvilit asaltul nechemaţilor ce căutau să-şi facă intrarea în literatură. Odată cu dezvoltarea literaturii, locul criticii este luat de aceasta, care înlătură prin valoarea ei lipsa de talent şi impostura.

Maiorescu consacră apărării lui Alecsandri a doua parte a pledoariei sale şi evită să răspundă dacă Eminescu era un poet mai mare decât Alecsandri. Găseşte întrebarea deplasată şi „o confuzie de cuvinte". Comparaţia pe care o face între Leopardi şi V. Hugo nu aduce nici ea mai multă lumină, dar îi îngăduie lui Maiorescu să conchidă că meritul lui Alecsandri constă în „totalitatea" activităţii sale literare.

Consideraţiile privind rolul criticii şi pledoaria în favoarea lui Alecsandri îl conduc pe Maiorescu la o separare tranşantă între critic şi poet. „Esenţa criticului - arată Maiorescu - este de a fi flexibil la impresiile poeţilor; esenţa poetului este de a fi inflexibil în propria sa impresie".

(p. 598) „CONTRAZICERI?"

Mic studiu de strategie literară

Publicat în *România liberă,* X, nr. 2775, 7/19 noiembrie 1886, p. 1-2.

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 343-379; *Critice,* III, 1908, p. 73-91; *Critice,* III, 1915, p. 73-91; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 60-76.

Studiu de strategie literară, cum îl numeşte Maiorescu, trebuie pus în legătură cu viaţa politică din România din 1884-1886. Partidul Liberal se scindează în iulie 1884 şi o parte din membrii săi se despart de I. C. Brătianu, C. A. Rosetti şi de ziarul *Românul,* fondează Partidul Naţional-Liberal şi scot cotidianul *Voinţa naţională,* cu începere din 10 iulie 1884[1]. Adepţi lui I. C. Brătianu şi C. A. Rosetti sunt numiţi „colectivişti" şi în urma scindării Partidului Liberal nu mai puteau revendica numirea de partid „naţional-liberal"[2].

Exista şi în Partidul Conservator o situaţie asemănătoare, însă care nu conducea la o scindare ca în partidul de la conducerea ţării. în Partidul Conservator o poziţie aparte ocupa gruparea „junimistă", ţinta atacurilor din *Voinţa naţională,* prin care era vizat Maiorescu, personalitatea reprezentativă a acestei grupări. Publică un articol, *O socoteală politică,* în 4 octombrie 1886, în care caută să demonstreze că între gruparea „junimistă", pe care o reprezenta, şi Partidul Conservator, în fruntea căruia se afla Al. Lahovari, nu existau bariere de netrecut[3].

Voinţa naţională publică editorialul *Contrazicerile d-lui T. Maiorescu în* 19/31 octombrie 1886, pe care îl reproducem, întrucât stă la baza polemicii lui Maiorescu cu publicaţia liberală.

[1] Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare, cu privire asupra dezvoltării politice a României subt domnia lui CarolI,* volumul III *(1881—1888),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp. 1889, p. 54-55.

[2] *Ibidem,* p. 56.

[3] *România liberă,* X, nr. 2745, 2/14 octombrie 1886, p. 1. Tipărim articolul, mai departe, în prezentarea de faţă.

„Bucureşti, 18 (30) octombre

CONTRAZICERILE D-LUI T. MAIORESCU

într-un articol publicat nu de mult sub pseudonimul străveziu *Un Craiovean,* d. *TL. Maiorescu* ameninţă pe Partidul Liberal cu alipirea grupului junimist către acel al conservatorilor. D-sa spune: «Crede oare *Voinţa naţională* că este mare deosebire între grupul de oameni citaţi mai sus şi domnul G. Cantacuzen? Este oare convinsă că distanţa care îi desparte de generalul Mânu şi Alexandru Lahovary este aşa de greu de păşit? Au avut vreodată asemenea distanţe barierele închise?» {*România liberă* din 2/14 oct. a.c.)

Nu am crezut despre grupul junimist niciodată că are principii statornice şi nestrămutate. Totdauna l-am văzut oscilând între partidele de la putere spre a se înfrupta şi dânsul măcar cu nişte fărâmături. Totdauna, mai ales în apropierea alegerilor generale, a făcut***patte** de velours* pentru a fi susţinut de un partid sau de altul spre a intra în Camerile legiuitoare, unde, odată ce a pus piciorul, începe a face opoziţie, însă numai pe jumătate, aşezându-se astfel încât la vreme de nevoie să poată sări din o tabără în alta fără a rămânea niciodată călare pe nevoie. De acest talent al grupului junimist nu ne-am îndoit niciodată şi de aceea nu ne-ar mira deloc dacă l-am vedea trecând în rândul conservatorilor, în cazul când acest partid ar ieşi triumfător - *quodDii avertant-* după cum a intrat în Camera actuală sub scutul şi cu ajutorul Partidului Liberal.

De aceea nici nu ne vom ocupa mai mult de această însuşire *cameleonică a* grupului junimist. Ne-am propus de făcut astăzi un studiu mai interesant, nu asupra contrazicerei în purtarea grupului junimist, care este cunoscută de toată lumea, ci asupra acelei în părerile unuia din cei doi luceferi ai Junimei *-par nobilefratrum* - d. *T. L. Maiorescu.*

Aceste contraziceri au ajuns atât de caracteristice încât merită fără îndoială o cercetare patologico-psihologică.

Astfel acelaşi domn *Maiorescu* care scrie în *România liberă* rândurile de mai sus, cu prilejul explicării situaţiei grupului junimist, în una din şedinţele sesiunei trecute accentua deosebirile cari despart pe acest grup de conservatori, anume că domniile-lor recunosc legalitatea Camerelor şi de aceea iau parte la lucrările lor, pe când conservatorii ar urma o cale rătăcită ieşind afară din legalitate şi urmând o politică de abţinere la alegeri şi că în privirea tonului ziaristicei opoziţioniste sunt de regretat atacurile îndreptate contra capului Statului şi câte alte de aceste.

Observăm mai întâi că grupul junimist simte totdauna nevoia de a justifica situaţia ce o ia în Camerile legiuitoare. Aşa a făcut-o în 1883 când cu revizuirea Constituţiei, aşa în 1885, şi încă în alte rânduri.

Pentru ce aceasta? Nişte mandatari ai ţării, nişte reprezentanţi ai voinţei poporului nu au nevoie să arate *pentru ce ei sunt în Cameră.* Sunt acolo fiindcă sunt. Aşa e când intri pe poarta cea mare a încrederei poporului; când însă te furişezi prin surprindere sau prin manopere, prin prefăcătorii de alianţe cu un partid, pentru a-1 trage pe sfoară după ce te-ai văzut în cetate, atunci într-adevăr se simte mereu necesitatea de a explica ceea ce este neexplicabil.

Apoi d. Maiorescu care a studiat filosofia, nu înţelege d-sa ce contrazicere flagrantă există între cele spuse în Cameră şi cele mărturisite în *România liberai* Cum? nu este nici o distanţă între oamenii cari vreau să combată pe calea legală şi oamenii ce provoacă la revoluţie, în timpurile din urmă chiar la asasinate, între oamenii ce recunosc de sfântă şi inviolabilă persoana capului Statului şi alţii ce o insultă şi o ponegresc în modul cel mai trivial? şi crede d. *Maiorescu* că bariera poate fi sărită aşa de uşor şi anume de către cine? de către grupul junimist pentru a trece în lagărul conservatorilor, după cum singur o mărturiseşte? înţelegem ca nişte oameni fără principii să facă asemenea lucruri, căci nici o idee nu-i mai poate despărţi de îndată ce interesul îi uneşte, dar pe un om ce a studiat filosofia şi acum o predă de pe catedră, să facă astfel *tabula rasa* de orice principii, şi să îndreptăţească teoretic o împărechiare aşa de monstruoasă, mărturisim că ne vine cam greu a-1 pricepe.

Dar se va susţinea poate că aici nu e vorba de filosofie, ci de politică şi că chiar şi filosofului e permis a face tranzacţiuni cu conştiinţa lui, de îndataă ce este vorba de un interes politic.

Foarte bine! să vedem mai departe dacă d. *Maiorescu* se contrazice numai atunci când este vorba de politică sau şi atunci când politica vine în luptă cu alte sfere ale cugetărei?

Ne aducem aminte de un frumos discurs al d-lui *Maiorescu* ţinut în Camerele de revizuire din 1883, în care d-sa vroia să dovedească că lărgirea colegiilor electorale, idee patronată de defunctul C. A. Rosetti, nu era cerută de un curent popular; d-sa susţinea atunci, în aparenţă

cu multă convingere, că numai acele mişcări ale opiniei publice sunt reale cari pornesc spontaneu de la popor; că toate acele ce au drept izvor păreri individuale nu ar fi decât nişte ecouri, glasuri moarte ce răspund fără conştiinţă chemărei unui glas viu.

Ca exemplu a unei mişcări sănătoase în opinia publică, d-sa amintea acea provocată prin revizuirea art. 7; se formase atunci un curent puternic în opinia publică dinaintea căruia a trebuir să cedeze chiar guvernul; din contra, dacă privim la modul cum a fost adusă la lumină ideea lărgirii colegiilor electorale, găsim că ea este produsul unei singure inreligenţe, aceea a d-lui Rosetti. «Cari sunr ideile cari hrănesc curentul popular, care părere formulată o aveţi d-voastră? care părere este ieşită la ordinea zilei? Revizuirea art. 7 a fost susţinută de opinia publică; dar acum, care este ideea opiniunei publice?» {*Dezbaterile Adunârei,* No. 10, şedinţa de la 27 mai 1883, p. 57).

Cu alte cuvinte, d. Maiorescu susţinea că *numai acele idei politice sunt adevărate, adică conforme cu cerinţele şi nevoile timpului, cari au de bază o mişcare a poporului şi nu sunt productul unei păreri individuale.*

Nu voim să combatem noi această părere a d-lui *Maiorescu,* pentru care ar fi îndesrul să amintim numai un singur nume, acel al principelui Bismarck, care întreprinse războiul Danemarcei *în contra opiniei publice a poporului german.* Ştiut este că în acest război era ascuns germenele unirăţii germane.

Lăsăm pe d. Maiorescu să se combară singur cu acelaşi talent pe care 1-a pus în susţinerea tezei sale — asemenea vechilor sofişri, cari susţineau şi combăteau pe rând aceeaşi părere, cu acelaşi *foc* şi aceeaşi convingere - penrru că nu credeau nimic. Tot pe atunci pe când d. Maiorescu emitea în Cameră părerea că în politică este nesănătoasă şi neadevărată orice idee care nu ar porni de la masele poporului, d-sa scria în cabinetul său liniştit de filosof, dinaintea bustului lui Schopenhauer, un articol *asupra progresului adevărului în judecarea lucrărilor literare,* care se publică în *Almanahul Societăţii academice «României june» din Viena.* D. Maiorescu se ocupă în această scriere despre modul cum adevărul ajunge a învinge eroarea şi a-şi întinde stăpânirea asupra conştiinţei omeneşti, tratând în special despre adevărurile ştiinţifice şi literare sau artistice (frumosul). Ce este o idee sau o formă nouă în mişcarea intelectuală a unui popor dar? Este o idee ale cărei premise au putut să existe în capul mai multor sau a tuturor, dar a cărei concluziune sau cel puţin a cărei formulare mai clară *se naşte numai în capul unuia, care este şi autorul ei* (p. 850). Mai departe, adăoga d. Maiorescu pentru a-şi limpezi şi mai mult gândirea: «prima întâmpinare din partea publicului şi totodată prima simptomă naturală a evoluţiunii spre progres este *combaterea violentă din partea celor mai mulţi-,* odată ideea ajunsă la cunoştinţa oamenilor eminenţi, ea este aşezată în domeniul ei predestinat şi cu cât a fost mai violent atacată *a fost mai rău înţeleasă şi mai cu intenţiune denaturată, cu atâta renaşterea ei în capetele cele noui este acum mai puternică»* (p. 52).

Aşadar, d. *Maiorescu* pune pentru geneza adevărului ştiinţific sau artistic teoria cea exactă că acesta porneşte de obicei *din capid unuia* şi se lăţeşte în acele multe. în privinţa adevărului social şi politic d-sa răstoarnă teza şi spune că ar trebui să *pornească de la cei mulţi* către acel ce-1 formulează. Aşadar, ar urma că sunt două soiuri de adevăruri, ceea ce însuşi d. Maiorescu care profesează logica va recunoaşte că este în contra principiului celui mai elementar al acestei ştiinţe. Deşi însă lucrul în sine e pesre putinţă, se pot afla filosofi pe cari păcatele lor i-au împins în politică, spre a dezice acolo *sub imboldirea interesului* ceea ce stabilise odată în spiritul lor rece şi neinteresant.[1]

Contrazicerea aceasta a d-lui Maiorescu ar găsi deci şi dânsa o explicare, deşi cam *deziluzionantă* asupra caracterului d-sale, în faptul că ilustrul orator posedă două conştiinţe, una filosofică pe care o îmbracă împreună cu halatul său de filosof şi alta politică ce se ascunde în cozile fracului său politic. Noi credem însă că boala de care sufere d. Maiorescu este mai adâncă, că-i viciază chiar şi gândirea rece.

Ne vom ocupa aici de unele teorii estetice ale d-lui *Maiorescu* şi vom vedea cum d-sa ca şi în politică îşi schimbă teoriile *după scopul ce-l urmăreşte, adică după interesul —fie şi ideal — ce-l are în gând.*

într-un articol publicat în 1885 în *Convorbirile literare* asupra *Comediilor lui Caragiali,* pe cari d. Maiorescu vroia să-1 apere contra învinuirei de imoralitate ce se aducea pieselor lui, d-sa dezvolră asupra arrei următoarea teorie: arta are fără îndoială de scop moralizarea societatei, însă nu în înţelesul obicinuit, ci într-un chip deosebir de morala propriu-zisă. Arta este menită a ne înălţa din lumea realităţei în aceea impersonală a ficţiunei poetice şi nimicind în noi rădăcina

[1] Să se vază în *Românul din* 17 iunie 1883 un articol mai amănunţit asupra acestei părţi din studiul nostru, contrazicerea d-lui Maiorescu în cestiunea lărgirei colegiilor electorale.

egoismului să ne înnobileze ființa noastră. îndată ce o operă de artă a ajuns această țintă *fie prin orice mijloc,* dânsa mulțămește cerințele estetice și devine moralizatoare.

în conformitate cu această condițiune a operei de artă, artistul trebuie să se înalțe și el deasupra lumei pasiunilor, «căci numai o puternică emoțiune *impersonală* poate face pe om să se uite pe sine și să aibă prin urmare o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina oricărui rău». în rezumat *poetul trebuie să pună la o parte personalitatea lui când creează și publicul când se desfată* {*Convorbiri literare,* XIX p. 456-457).

într-un alt articol publicat 8 luni după aceea, intitulat *Poeții și Criticii,* d. Maiorescu, care avea acuma alt scop, acela de a dovedi că criticele făcute de poeții Vlahuță și Barbu Ștefănescu poetului Alecsandri ar **fi** nedrepte căci cei mai răi critici ai lucrărilor de artă sunt artiștii; d-sa, pentru a îndreptăți această aserțiune, analizează natura deosebită a criticului și poetului. «Poetul, zice d-sa, este mai întâi de toate o individualitate. De la același obiect chiar despre care noi toți avem o simțire obicinuită, el primește o simțire așa deosebit de puternică și așa de *personală* în gradul și felul ei încât în el nu numai se acumulează simțirea până a sparge limitele unei simple impresii și a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăși această manifestare *reproduce caracterul personal fără de care nu poate exista un adevărat poet.* Din multe părți ale lumei primește poetul razele de lumină; dar prin mintea lui ele nu trec pentru a **fi** stinse sau pentru a ieși cum au intrat, ci se resfrâng în prizma cu care l-a înzestrat natura și iese *numai cu această resfrângere și culoare individuală.»* Deosebirea ce o face între poet și critic d. Maiorescu o rezumă în fraza caracteristică: «de aceea criticul nu poate **fi** decât nepărtinitor; artistul nu poate **fi** decât părtinitor». în rezumat, *artistul este expresia supremă a personalitatea* {*Convorbiri literare,* XX, p. 6-7).

Apoi cari din două este adevărat? poetul *impersonal* sau cel *personal,* adevărul pornit de *sus în jos* sau de *jos în sus,* barierele *deschise* între conservatori și junimiști, sau cele *închise* prin nerespectarea dinastiei și lupta extra-legală?

[1] Vezi asupra acestei contraziceri un bun articol în *Contimporanul,* V, p. 43 și urm.

înțelege credem și d. Maiorescu, oricât ar întinde coarda filosofiei, că asemenea contradicțiuni nu trebuie să fie permise în mintea unui om care vrea să pozeze în faclă intelectuală și că ar trebui înainte de a-și da aerul de a propovădui adevărul, să aibă pentru el mai mult respect și mai multă considerare[1]".

Editorialul din *Voința națională* este tipărit și în broșură, îndată după apariția în ziarul „național-liberal"[2].

Maiorescu răspunde la acest editorial, care punea în discuție probleme politice, și la scrisoarea lui Constantin Dobrogeanu-Gherea, *Către d-nul Maiorescu,* publicată în *Contemporanul din* iulie 1886[3]. Sunt de făcut câteva observații. Maiorescu publică în *Convorbiri literare* o formă restrânsă a articolului *Contraziceri* din *România liberă* și introduce, la a treia contradicție, răspunsul la criticile lui C. Dobrogeanu-Gherea din *Contemporanul.* Maiorescu face trimitere, pe de altă parte, la editorialul din *Voința națională,* însă se folosește de broșură, pe care o numește cu „coperți roșii", cum nu era în realitate. Constată că în „broșura roșie" se foloseau cuvinte și expresii din articolele și studiile sale, un procedeu care se numește „sofistica argumentării". Trimite la un filozof, nu spune care, autor al unei *Euristici,* tratat despre sofisme. S-ar putea ca acest autor să fie William Gerard Hamilton (1729-1796), cu lucrarea *Parlamentary Logic,* tipărită la Londra în 1808. Maiorescu o putea cunoaște din traducerea germană *Parlamentarische Logik,* apărută la Tiibingen în 1872. O ediție franceză se tipărește în 1882. Hamilton prezintă în carte 553 de sofisme, între care și cele la care se referă criticul în *Răspunsul său.* privind prima contrazicere.

[1] *Voința națională,* III, nr. 660, 19/31 octombrie 1886, p. 1.
[2] *Contrazicerile Domnului Maiorescu,* București, Tipo-litografia Dor. S. Cucu, 1886 (Biblioteca „Voinței naționale").
[3] *Contemporanul,* V, nr. 1, iulie 1886, p. 41-75.

Maiorescu răspunde la a doua contrazicere cu argumente din activitatea sa şi arată, pe bună dreptate, că schimbarea opiniilor în viaţa politică ţine de schimbările din societate în cursul anilor.

Mai importantă este cea de-a treia contrazicere, care nu figurează în articolul din *România liberă,* însă este pusă în discuţie de C. Dobrogeanu-Gherea în scrisoarea *Către d-nul Maiorescu,* publicată, cum am arătat mai sus, în *Contemporanul* din iulie 1886. Gherea are în vedere articolul lui Maiorescu *Comediile d-lui Caragiale,* publicat în *Convorbiri literare* în septembrie 1885[1]. Aici Maiorescu introduce în dezbaterile literare teoria sa cu privire la condiţia principală în legătură cu arta. „înălţarea impersonală - declară Maiorescu - este însă o condiţie aşa de absolută a oricărei impresii artistice, încât tot ce o împiedică şi o abate este un duşman al artei". Pornind de aici, Maiorescu elimină poezia politică, deşi în încercările sale literare din epoca studiilor vieneze o cultivă - şi chiar cu insistenţă - şi va fi pus în situaţia, mai târziu, să prezinte poeziile lui Oct. Goga, din primul său volum, din 1905, la un premiu academic. Gherea insistă asupra termenului folosit de Maiorescu şi compune o listă de expresii echivalente: „ficţiuni ideale", „emoţiuni impersonale", „înălţare impersonală", „inspirare impersonală".

Maiorescu introduce în evaluarea actului creator o noţiune, nu neapărat, cum arată Gherea, din frazeologia nebuloasă a esteticii germane, însă, oricum, care lăsa drum deschis interpretărilor. Maiorescu dă şi o caracterizare a artei lui Caragiale, cum am arătat în comentariile la articolul *Comediile d-lui Caragiale,* în care nu foloseşte această terminologie, caracterizare încă nedepăşită în interpretarea artei caragialiene.

Explicaţiile lui Maiorescu sunt întâmpinate de *Voinţa naţională* în editorialul *Răspuns d-lui Maiorescu,* publicat în 18/30 noiembrie 1886, în care readuce în discuţie declaraţiile

[1] *Convorbiri literare,* XIX, nr. 6, 1 septembrie 1885, p. 449-462.

lui T. Maiorescu din Camera Deputaţilor, făcute în şedinţa din 27 mai 1883[1] şi cele arfirmate în articolul *O socoteală politică* din 2/14 octombrie 1886[2]. Aspectul cel mai important din acest *Răspuns* priveşte demonstraţia potrivit căreia Maiorescu relata în articolul său din 7 noiembrie 1886, cuvânt cu cuvânt, ce spusese în *Observări polemice* din 1869[3].

Reproducem articolul din *Voinţa naţională,* fiind, de asemenea, un text de referinţă în această polemică:

„Bucureşti, 17 (29) noembre 1886

RĂSPUNS D-LUI T. MAIORESCU

Acum câteva zile, d. Maiorescu, răspunzând unui articol al nostru privitor la «contrazicerile» d-sale, ne mulţumea pentru serviciul ce-i făceam de a-l ţine, prin atacurile noastre, în evidenţă.

Dacă d. Maiorescu se mulţumeşte numai cu atât, adică de a fi ţinut în evidenţă, oricare ar fi de altminteri aspectul sub care ar fi prezentat publicului, neapărat că ar fi curată răurate din partea noastră de-a nu-i aduce un nou serviciu.

Răspunsul d-lui Maiorescu - mai ales întru cât priveşte întâia contrazicere - a fost cu desăvârşire slab; în genere a căutat să facă spirit, să deplaseze discuţia, să dea lecţii de moralitate tinerimei care nu voieşte să-i urmeze direcţia şi a sfârşit prin a ne întări în convingerea că s-a contrazis nu numai în cuvinte, dar şi în acţiunea d-sale politică.

De altminteri, atitudinea d-lui Maiorescu, în timpul din urmă, faţă cu Opoziţia-unită, merită o nouă cercetare patologico-psihologică.

Contrazicerea de căpetenie ce imputam d-lui Maiorescu e că în parlament a zis *una,* anume că:

«între grupul junimist şi conservatori e o mare deosebire; cel dântâi voieşte să lupte pe căi legale şi să respecte persoana Regelui, pe când ceilalţi au adoptat o politică antilegală şi nu mai respectă Capul Statului».

[1] Titu Maiorescu, *Discursuri parlametare,* III, p. 208—234.

[2] *România liberă,* X, nr. 2745, 2/14 octombrie, 1886, p. 1.

[3] T. Maiorescu, *Critice,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1874, p. 302-303. ^ .

Și că în *România liberă,* sub semnătura *Un Craiovean* - mai bine zis *Un Brașovean* - a susținut *alta,* adică că:

«Distanța ce-i desparte pe junimiști de conservatori nu e greu de pășit *și că asemnea distanțe nu au avut niciodată barierele închise».*

Toată lumea vedea împreună cu noi o contrazicere între aceste două declarațiuni ale d-lui Maiorescu. De aceea spuneam:

«Crede d. Maiorescu că bariera poate fi sărită așa de ușor și anume de către cine? de către grupul junimist pentru a trece în lagărul conservatorilor, după cum singur o mărturisește? înțelegem ca niște oameni fără principii să facă asemenea lucruri, dar pe un om ce a studiat filosofia, și acum o predă de pe catedră, să facă *tabula-rasa* de orice principii, mărturisim că ne vine cam greu a-l pricepe.»

Ce ne-a răspuns d. Maiorescu?

- A! d-le scriitor de la *Voința națională,* nu pricepi asemenea salturi-mortale în politică și ceri de la mine consecință și logică în atitudinea mea? Cu atât mai rău pentru d-ta!

Și, pentru ca d. Maiorescu să zdrobească cu desăvârșire pe scriitorul *Voinței,* îi adresează câteva rânduri în care voiește să facă spirit.

Știam că d. Maiorescu e cel puțin un scriitor îndemânatec în stare să presare pe ici pe colo câte un cuvânt de spirit original; nu-l credeam însă redus a-și reedita bucățile de duh pe care le-a scris acum zece sau cincisprezece ani și de frică de a se contrazice, a-și copia propriile lucrări.

Judece oricine:

România liberă, 9 noembre 1886	*Critice, 1874 pag. 302*
îi vine cam greu domnului scriitor de la *Voința* a pricepe Dar ce rezultă de aci? D-sa nu și-a subscris articolul ca să știm cine este.	Vine un anonim și declară că nu le înțelege pe amândouă. Dar ce urmează de aci?
însă numai atunci când în fapt ar fi cineva de o inteligență și competență recunoscută, s-ar putea conchide de la neînțelegerea lui la contrazicerea sau confuziunea părerilor criticale.	Ne pare evident că ar trebui să fie cineva de o inteligență și competență recunoscută pentru a se putea conchide de la neînțelegerea lui la confuziunea altora.
Căci de altmiteri o știm cu toții de mai nainte că un șir de păreri politice, fie chiar cele mai lămurite, va găsi totdauna capete peste al căror grad de inteligență trece. Prin urmare în faptul că un anonim vine și mărturisește că nu le-a înțeles, singurul lucru interesant este naivitatea acestei mărturisiri.	Aceasta o știm cu toții că o poezie sau un studiu, fie chiar din cele mai lămurite și populare, vor găsi totuși capete peste a căror grad de inteligență trece. Prin urmare în faptul că cineva vine și mărturisește că nu le-a înțeles, singurul lucru interesant este publicarea acestei mărturisiri.

Și dacă ar fi fost măcar vorba de vreo contrazicere în vreo cestiune aridă, pe care numai un specialist ar fi fost în stare s-o descopere! nu, e vorba de niște contraziceri cu totul elementare într-o materie pe care și un copil poate să o înțeleagă.

De altminteri însuși d. Maiorescu recunoaște autorului articolului din *Voința națională* oarecari merite: «Se vede că a citit ceva, spune d-sa, că ar fi fost capabil, dacă se menținea într-o direcție mai bună, *să continue o lucrare intelectuală de oarecare merit».*

Când d. Maiorescu recunoașe, cu tot necazul ce a trebuit să îndure, că autorul ar fi fost capabil să continue «o lucrare intelectuală de oarecare merit», urmează neapărat că dânsul nu e tocmai un cap ordinar. Ce caută atunci moftul că «știm cu toții de mai înainte că un șir de păreri politice,^ *chiar cele mai lămurite,* va găsi totdeauna capete peste al căror grad de inteligență trece», aplicat aceluiași autor?

Se vede că d. Maiorescu sau a copiat pasagiul din *Critice* fără a-l mai reciti cu băgare de seamă, sau a căzut fără voie iarăși într-o nouă contrazicere.

Să discutăm însă mai departe. «Unde e contrazicere? întreabă d. Maiorescu. Nu am zis că *nu mai e nici o distanță* între junimiști și conservatori, am spus numai că distanța care ne desparte de dânșii *nu e așa greu de pășit*».

Dar oare discuția e numai asupra acestor chițibușuri bune pentru judecătoria de pace, dacă d. Maiorescu a zis că *nu mai e nici o distanță»* sau dacă a zis că *«distanță e, dar că nu e greu de pășit»* - lucruri de altminteri identice?

Cestiunea este d-a se ști: Cum a sărit distanța?

Neapărat că dacă au sărit-o conservatorii și au adoptat ei politica d-lui Maiorescu, nu mai există nici o contrazicere în atitudinea acestui din urmă. Dar dacă distanța a fost sărită de d-sa?

Poate că d. Maiorescu să fi pierdut sărita d-sale din vedere; noi nu am pierdut-o însă și putem să i-o dovedim. Și mai întâi de toate a putut avea d. Maiorescu prezumțiunea că va face pe d-nii Mânu, Lahovary, Vernescu, Catargiu, Pake și toți ceilalți înfocați cursieri ai opoziției să renunțe la atitudinea lor de până acum și să se înhame la *brașoveanca* d-sale?

Mai natural era să creadă toată lumea că nu-i va veni așa de greu d-lui Maiorescu, care a sărit multe distanțe, să sară și distanța ce-l desparte de d-nii Mânu și Lahovary și să se arunce în lupta anti-legală.

Și dovadă că d. Maiorescu a pășit d-sa distanța ce-l despărțea de oamenii cari provoacă la scandaluri, la asasinate, la revolte și cari insultă mereu pe Rege, e că d-sa s-a înscris în rândurile lor, încurajând prin atitudinea sa pe turburătorii de meserie și pe insultătorii Coroanei, făcând vizite la prăvălia d-lui Staicovici, subscriind pentru bătăușii din Botoșani și mergând la alegerile din București mână în mână cu opoziția-unită.

Și iarăși dovadă că d. Mairoescu era în contrazicere cu atitudinea grupului din care face parte, comițând aceste năzdrăvănii, e că la Iași d. P. Carp sprijinea lista candidaților naționali-liberali, păstrând cu sfințenie distanța ce-l desparte de conservatorii-anarhiști.

Pe când d. Maiorescu la București vota *contra* Partidului Național-Liberal, la Iași junimiștii votau *pentru*.

Pe când la București d-sa mergea alături cu opoziția unită, la Iași d. Nicu Gane se exprima astfel la adresa acestei opozițiuni:

«Sunt o sumă de oameni, cunoscuți de toată lumea - noroc numai că sunt puțini la număr - cari îndată ce aud că se face vreun bocluc în Orient, sau vreo tulburare în Bulgaria, îndată ce cred că oștiri străine au să intre în mișcare, să pun la cotcăit împreună, constituie comitete ortodoxe, publică scrisori și proclamațiuni, insultă pe Rege, urzesc felurite planuri de răsturnări. Acești oameni poartă stigmatul lui 3 aprilie, au pătat cu sânge stradele Iașului, în scop de a desface Unirea, însă spre fericirea țării nu și-au ajuns scopul și nici astăzi nu-l vor ajunge. Conjur pe cetățeni să nu asculte pe acești Țancofi ai României și să nu le încredințeze mandatul de consilier».

Din toate acestea reiese clar atitudinea d-lui Maiorescu. Știm acum care este tăria convingerilor sale politice și ce temei putem pune pe declarațiunile d-sale.

Nu va mai putea susține că nu l-am priceput.[1]"

Maiorescu găsea că acest editorial aparținea unui istoric și se grăbește să întocmească un nou articol, *S-a prins,* pe care îl publică în *România liberă* din 23 noiembrie/5 decembrie 1886[2]. Aici istorisește pe larg investigațiile sale cu privire la identificarea autorului anonim din *Voința națională* și îl denunță, cu multă siguranță, pe istoricul A D. Xenopol. Maiorescu săvârșea cea mai gravă eroare din întreaga sa activitate critică. Sancționarea ei nu întârzie să vină. *Voința națională* publică scrisoarea lui A. D. Xenopol, pe care o reproducem și care nu are nevoie de nici un comentariu:

„O SCRISOARE A D-LUI ALEXANDRU XENOPOL

Domnule director,

Se vede că articolul *Contraziceri,* publicat de *Voința națională,* a lovit unde-l doare pe d. Maiorescu, deoarece Domnia-sa a trebuit să-și aplice toată știința d-sale psihologică spre a descoperi pe autorul lui.

[1] *Voința națională,* III, nr. 684, 18/30 noiembrie 1886, p. 1.

[2] *România liberă,* X, nr. 2787, 23 noiembrie/5 decembrie 1886, p. 1. Tipărim articolul, mai departe, în prezentarea de față.

Cu părere de rău însă constar că mirosul d-sale psicologic s-a înşelat, căci, după cum vă este cunoscut, eu semnez totdeauna articolele mele, şi această înşelare a d-sale 1-a împins să caute a mă lovi pe mine, care nu aveam nimic personal de răfuit cu d-sa. Acum când văd ce gândeşte d. Maiorescu despre mine, drept să vă spun îmi pare rău că nu am fost eu autorul acelui articol, care 1-a atins pe d. Maiorescu atât de grav, încât d-sa a crezut că trebuia să răspundă de două ori spre a-i paraliza zdrobitorul efect.

Dacă d. Maiorescu s-ar fi simţit numai calomniat, desigur că d-sa, care este deprins cu calomniile în viaţa sa trecură, nu s-ar fi ocupar a-i răspunde; simţind însă că lovitura-1 atingea de-a dreptul, a făcut-o, şi anume, nu ocupându-se de obiectul însuşi, ci făcând din el o cestiune personală.

Cu acest prilej, d. Maiorescu afirmă că eu aş fi fost cândva «un tânăr de rară inreligenţă, care dam speranţa unui viitor strălucit; dar că din nenorocire o modificare m-ar fi izbit la începutul carierei mele şi de atunci...» Ii mulţumesc de buna opinie retrospecrivă, conţinută în aceste rânduri. Dacă am ţinur cele ce promiteam, aceasta a spus-o în mai multe rânduri străinătatea prin organul unor oameni cel puţin tot atâta de talentaţi ca şi d. Maiorescu, şi nu aştept, fără îndoială, ca un personagiu din o tabără politică opusă acelei căreia aparţin să mă judece favorabil.

Tot d. Maiorescu afirmă în acelaşi articol că discursurile d-lui Brătianu nu ar avea absolut nici o valoare, nici ca idei, nici ca formă. Apoi poate oare un om cu judecată aşa de puţin statornică ca d. Maiorescu să spună despre d. Brătianu că e lipsit de idei sau de mine că n-aş fi ţinut cele ce făgăduiam? întâi să explice d. Maiorescu contrazicerile d-sale, o cestiune care atinge foarte serios facultatea d-sale însăşi de a judeca înainte de a-şi permite să aplice judecata d-sale la facultăţile altora.

Primiţi, ere.

A D . Xenopol[1]"

Maiorescu, surprinzător, nu se gândeşte la Nicu Xenopol, fratele istoricului, redactorul de la *Voinţa naţionala,* cunoscut

[1] *Voinţa naţională,* III, nr. 691, 27 noiembre/9 decembrie 1886, p. 1.

prin criticile lui Eminescu la adresa sa în legătură cu Ioan Slavici, *Novele din popor,* din 1881[1].

Se vor scurge şase ani până ce Maiorescu se va mai angaja în această polemică. Există toate dovezile că nici acum nu ar fi făcut acest lucru dacă C. Dobrogeanu-Ghera nu retipărea în *Studii critice,* din 1891, scrisoarea pe care o adresa lui Maiorescu în 1886, acum şi cu un titlu, *Personalitatea şi morala în artă,* în care readucea în discuţie teoria maioresciană cu privire la „impersonalitatea" în artă[2]. Maiorescu se vede pus în situaţia să reia discuţia şi întocmeşte articolul *Asupra personalităţii şi impersonalităţii poetului,* pe care îl publică în *Convorbiri literare,* nr. 11-12, martie 1892[3]. Acest ultim articol care vine aşa de târziu nu este, în realitate, decât o transcriere a celui din 1886, cu unele omisiuni şi adaosuri. Maiorescu nu avea nimic pregătit pentru acest număr jubiliar al *Convorbirilor literare* şi reia, cu tidu schimbat, pe cel publicat cu aproape un deceniu în urmă.

Maiorescu include în ediţiile sale, fapt nu lipsit de semnificaţie, numai primul articol, *Contraziceri?* publicat în *Convorbiri literare* din 7/19 noiembrie 1886 şi lasă îngropate în *Rotnânia liberă: O socoteală politică,* din 2/14 octombrie 1886, *Contraziceri? din 7 119* noiembrie 1886, *S-a prins* din 23 noiembrie/5 decembrie 1886, şi din *Convorbiri literare, Asupra personalităţii şi impersonalităţii poetului* din 1 martie 1892. Criticul recunoştea, implicit, că în „micul studiu" de „strategie literară", anunţat la început, săvârşise erori grave, tocmai în privinţa strategiei literare.

[1] M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica,* p. 84-86, 95-97, 448-449.
[2] I. Gherea [C. Dobrogeanu-Gherea], *Studii critice,* volumul II. Ediţiunea 1-a, Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1891, p. 51-96.
[3] *Convorbiri literare,* XXV, nr. 11-12, 1 martie 1892, p. 885-894. Tipărim articolul, mai departe, în prezentarea de faţă.

Tipărim aici aceste articole spre a avea o imagine cât mai completă asupra unui moment de răscruce din activitatea critică a lui Maiorescu, însă şi pentru alte motive.[1]

„*Bucureşti,* 1 *octobre*

O SOCOTEALĂ POLITICĂ

De câtva timp citesc şi eu *Voinţa naţională.*

Este lucru vederat, că cineva nu citeşte *Voinţa naţională* numai aşa, pentru plăcerea de a citi.

Foile guvernamentale s-au distrus totdeauna prin privilegiul de a avea mai mulţi abonaţi decât cititori.

Dar în timpul din urmă este de oarecare folos să se citească *Voinţa naţională,* cu sau fără plăcere.

Folosul se înremeiază pe împrejurări atmosferice.

în aerul nostru politic de astăzi se simte un fel de pâclă, un fel de zăduf, şi zăduful ca toate zădufurile, va trebui să dispară sau în urma unui vânt curăţitor sau printr-o furtună cu descărcări electrice.

Şi prin urmare este bine să se citească *Voinţa naţională;* pe barometru se controlează presiunea aerului.

Mult preţuita noastră foaie guvernamentală în numărul său de la 23 septembrie se ocupă a cântări iarăşi «opoziţiunea», precum a mai cântărit-o de atâtea ori. Rezultatul cântarului este totdeauna zero, adică constatarea că opoziţiunea nu are nici o greutate. Aşa încât îţi vine numai să te întrebi: pentru ce atâta muncă *pro nihilot* (vorba răsposatului Arnim).

Cu acest prilej, după ce organul ministerial susţine că:

«din nenorocire Partidul Conservator nu există azi în România», adaugă:

«E adevărat că dd. Carp şi Maiorescu au rămas credincioşi ideilor conservatoare şi luptă în numele lor. Dar doi oameni, oricât de iluştri ar fi, niciodată n-au format un partid.»

[1] Colecţia ziarului de la Biblioteca Academiei Române (cota P.IV.611) este, pentru anul 1886, într-o stare înaintată de uzură şi degradare, încât nu se mai poate consulta.

Lăsând iiustritatea la o parte - căci în ţara aceasta toţi suntem iluştri - ne pare că socoteala cu cifre a *Voinţei naţionale* are trebuinţă de oarecare rectificare. în materie de cântar se cuvine preciziune.

Şi adică cum «doi oameni?» Nu cumva vor fi mai mulţi? Mai mulţi chiar în manifestările parlamentare ale politicii zilnice? Şi poate şi mai mulţi îndărătul acestor manifestări?

Dacă *Voinţa naţională* înţelege a releva numele acelora care ei par mai marcanţi într-un grup, nu avea dreptate să accentueze numai aici numărul «doi». Căci şi când vorbeşte de liberali-conservatori, nu citează decât pe dd. Catargiu, Lahovari, Vernescu şi se înţelege că nici aceşti *trei* oameni nu ar face un partid.

Totdeauna în asemenea relevări se subînţelege încă şi numărul de oameni care sunt actual reprezentaţi prin câteva nume, şi uneori este chiar prudent a se subînţelege şi numărul de oameni, care este probabil că vor fi reprezentaţi la un moment dat.

Prin urmare chestia nu este despre cei «doi oameni», ci este despre ceea ce reprezintă ei sau ce pot reprezenta.

Chiar numai în Camerele actuale este ştiut şi incontestabil că în acelaşi grup cu dd. Carp şi Maiorescu mai sunt şi alţi deputaţi şi senatori, desigur vreo 20; mic număr, ce e drept; dar nu pentru întâia oară opoziţiunile sunt reprezentate în Camere printr-un număr mic, şi nu este în deprinderile politice de a judeca despre existenţa valabilă a unui partid după simpla cifră momentană a reprezentărilor lui în Parlament.

Principiul conservator, după propriul înţeles al cuvântului, nu poate să nu existe cu deplină vitalitate într-un Stat Constituţional; şi dacă, în adevăr, cum pretinde *Voinţa naţioanlă,* ar fi în Cameră numai «doi oameni», care să-l reprezinte cu credinţă, aceşti doi ar reprezenta o parte esenţială, oarecum o fază naturală, prin care *trebuie* să trăiască însăşi viaţa politică a statului nostru.

Dacă s-ar mai cere o dovadă pentru aceasta, dovada ar fi convingerea existentă în mulţi din cei ce se ocupă de afacerile publice, că poate chiar astăzi, dar desigur la un moment dat, între puţinii reprezentanţi ai ideilor mai moderate în Camerele actuale şi între mulţi aderenţi ai acestor idei în ţară este o apropiere şi o contopire firească.

Crede oare *Voinţa naţională* că este mare deosebire între grupul de oameni citaţi mai sus şi d. G. Cantacuzin? Este oare convinsă că distanţa care îi desparte de dd. general Mânu şi Alexandru Lahovari

este aşa de greu de depăşit? Au avut vreodată asemenea distanţe bariere închise? Sau poate *Voinţa naţională* vede aceste bariere în expresiile violenre ale cârorva ziare din opoziţiune nepotrivite cu credinţele monarhiei?

Fără îndoială aceste expresii sunt din toate punctele de vedere condamnabile. Dar oare domnul ministru-prezident Ion Brărianu primeşte răspunderea personală pentru articolele din *Românul* de la 1870-1875, pe care le reproduce asrăzi *LTndependance roumaine* şi *Epoca?*

Şi se va găsi un singur om nepărrinitor din ţară, care să creadă pe dd. Sturdza şi Câmpineanu (pentru a nu mai vorbi de dd. Orăşanu, Sranian etc, etc, etc) mai dinastici decât dd. Mânu şi A. Lahovari?

în materie de cânrar este bine să nu ne facem iluzii, nici asupra noastră, nici asupra altora.

Dar, în fine, precum ziceam, este de oarecare folos să se citească *Voinţa naţională* în timpul din urmă.

Un Craiovean^"

„CONTRAZICERI?

De *Contrazicerile* subscrisului se interesează aşa de mult *Voinţa naţională,* încât le consacră din nou un lung articol de fond în numărul său de la 19 octomvrie, după ce şi la 3 ocromvrie se ocupase de ele într-un articol mai scurt, dar mult mai politic

La 29 octomvrie foaia oficioasă revine a treia oară asupra mea, atribuindu-mi pe nedrept paterniratea unor observări din *România liberă* în privinţa d-lui ministru de justiţie. Ba chiar pe cel dintâi din aceste articole, *Voinţa naţională* 1-a găsit aşa de imporranr, încât 1-a mai scos şi în broşuri şi-1 vinde pe la gările din Bucureşti.

Pentru un om politic, care se află în afară de sfera guvernamentală, cel mai periculos lucru este de a fi ignorat. Dar când este atacat şi atacat cu atâta stăruinţă, i se aduce un mare serviciu în opinia publică, fiindcă prin aceasta este ţinut în evidenţă.

Suntem dar mai întâi datori să dăm chitanţă *Voinţei naţionale* pentru acest serviciu ce ni 1-a făcut şi ni-1 face.

[1] *România liberă,* X, nr. 2745, 2/14 octombrie 1886, p. 1.

Mai îndoioasă este întrebarea dacă trebuie să răspundem la aracurile *Voinţei naţionale.*

Aici va fi bine să inroducem o distingere.

De câre ori este vorba numai de persoana subscrisului,-chestia nu merită o discuţie publică. Mie personal opinia celor mai mulţi din scriitorii guvernamentali asupra mea îmi este indiferentă, şi publicului îi este probabil indiferentă opinia tuturor.

Dar de câte ori este vorba de un interes mai general, care se ascunde sub o formă personală, discuţia poate fi folositoare.

în cazul de faţă sunr în drept a presupune că persoana mea a fost luată numai ca ţintă aparentă de atac şi că în realitate combaterea se face cu intenţia de a se discredira întregul grup politic din care fac parte şi întreaga direcţie pe care o susţinem.

Dacă este aşa, atunci poate nu va fi tocmai pierdut timpul ce-l întrebuinţăm pentru a răspunde chiar unui scriitor aşa de uşor precum se va vedea că este autorul articolului *Voinţei naţionale* din 19 octomvrie.

*

Sunt patru «contrazicerile» cari au îndemnat pe *Voinţa naţională* la acea *cercetare* «patologico-psihologică», cum o numeşte.

I

în *România liberă* (din 2 octomvrie) am scris:

«Oare distanţa care ne desparre de d-nii Mânu şi Lahovari este aşa greu de păşit? Au avut vreodată asemenea distanţe bariere închise?»

Iar în Cameră (la 27 mai 1883) am zis că deosebirea înrre grupul nostru şi între vechii conservatori era aceasta că noi recunoaştem legalitatea Camerilor, pe când ei prin abstenţiune nu o recunoşteau, pe lângă aceasta noi condamnam atacurile ziarelor opoziţioniste îndteptate în contra capului statului.

Relevând *Voinţa naţională* cele de mai sus, ne impută următoarele:

«Apoi d. Maiorescu, care a studiat filozofia, nu înţelege d-sa ce contrazicere flagrantă există între cele spuse în Cameră şi cele mărturisite în *România liberă*} Cum? Nu este nici o distanţă între oamenii care vreau să combată pe cale legală şi oamenii ce provoacă la revoluţie, în timpurile din urmă chiar la asasinate? între oamenii ce recunosc de inviolabilă persoana capului statului şi alţii ce o insultă în modul cel mai trivial? Şi crede d. Maiorescu că bariera poate fi sărită

aşa de uşor, şi anume de către cine? De către grupul junimist pentru a trece în lagărul conservatorilor, după cum singur o mărturiseşte? înţelegem ca nişte oameni fără principii să facă asemenea lucruri, dar pe un om ce a studiat filozofia şi acum o predă de pe catedră, să facă astfel *tabula rasa* de orice principii, mărturisim că ne vine cam greu a-l pricepe.»

îi vine cam greu domnului scriitor de la *Voinţa naţională* a pricepe. Aceasta o credem fiindcă ne-o spune. Dar ce rezultă de aici? D-sa nu şi-a subscris articolul, ca să ştim cine este. însă numai atunci când în fapt ar fi cineva de o inteligință şi o competenţă recunoscută, s-ar putea conchide de la neînţelegerea lui la contrazicerea sau confuziunea părerilor criticate. Căci de altminteri o ştim cu toţii de mai nainte că un şir de păreri politice, fie chiar cele mai lămurite, va găsi totdauna capete peste al căror grad de inteligenţă trece. Prin urmare, în faptul că un anonim vine şi mărturiseşte că nu le-a înţeles, singurul lucru interesant este naivitatea acestei mărturisiri.

Şi în adevăr, se poate arăta îndată în a cui vină cade neînţelegerea.

Când în *România liberă* zic: «distanţa ce ne desparte de d-nii Mânu şi Lahovari nu este aşa greu de păşit», zic două lucruri: *întâi,* că există o distanţă, şi *al doilea,* că distanţa existentă nu este greu de păşit.

Din aceste două lucruri, scriitorul *Voinţei naţionale* îşi escamotează singur pe cel dintâi, când în pasagiul citat mai sus întreabă:

«Cum... Nu este nici o *distanţă* între oamenii...» etc, etc?

Şi odată această scamatorie făcută, se înţelege că nu mai pricepe nimic.

Va să zică distanţa există, atât în cuvintele mele de atunci din Cameră, cât şi în cele scrise la 2 oct. în *România liberă.* însă acum, ca şi atunci, există şi speranţa că nu va fi aşa greu de păşit.

Aci întreabă *Voinţa naţională',* «de către cine»? Şi răspunde însăşi:

«De către grupul junimist pentru a trece în lagărul conservatorilor, *după cum singur o mărturiseşte».*

Aceste din urmă cuvinte sunt un adaos al scriitorului guvernamental, în articolul nostru nu se află nimic despre o asemenea mărturisire. Şi se înţelege iarăşi că după ce guvernamentalul îşi inventează singur adaosul, iar nu mai pricepe nimic.

Aşadar, în fapt cum rămâne cu distanţa?

După cele citate se constată că o parte a distanţei provine din abstenţiunea vechilor conservatori de la alegeri. Cum se poate păşi această parte a distanţei? Prin participarea vechilor conservatori la alegeri. Căci este evident că nu noi am dat cuiva cel mai mic motiv de a crede că noi vom demisiona deodată din Camere pentru a ne asocia la o politică de abstenţiune.

Şi iată «contrazicerea» înlăturată, îndată ce se înlătură propria invenţiune a *Voinţei naţionale.*

Ceailaltă parte a distanţei în chestie, aşa cel puţin cum o relevă *Voinţa naţională,* sunt atacurile în contra regelui, pe care în acel discurs din Cameră Ie condamnam. Insă în privinţa acestora şi în articolul din *România liberă* de la 2 octomvrie zic: «Fără îndoială asemenea atacuri sunt din toate punctele de vedere condamnabile». Şi aici este evident că nu noi am dat cel mai mic motiv de a se crede că vom schimba acum această atitudine şi vom începe a introduce în discuţiile noastre publice expresii violente în contra persoanei regelui.

Va să zică nici aici nu e contrazicere.

însă scriitorul *Voinţei naţionale* iarăşi escamotează acele cuvinte din *România liberă,* şi atunci se înţelege că iar îşi plăsmuieşte contraziceri şi nu mai pricepe nimic.

Dar şi această a doua parte a distanţei nu este aşa de greu de păşit, după câte dăm noi a înţelege în *România liberă.*

Şi în adevăr, micul nostru articol, care a mişcat aşa de mult penele guvernamentale, indica însuşi modul cum s-ar putea păşi, deşi îl indica numai pe departe. Căci noi dam a înţelege că şi d. ministru prezident Brătianu s-a aflat faţă cu capul statului într-o poziţie analoagă cu a d-lor Mânu şi Lahovari, ba chiar mult mai grea, atunci când d. Orăşanu nu era nici decorat, nici director al *Monitortdui oficial,* şi când d. Dimitrie Sturza se ascundea prin coloanele organului reacţionarilor boemi *Politik* din Praga, sub pseudonimul Erdmann von Hahn.

II

înaintea alegerilor generale am făcut «patte de velours» şi «prefăcătorii de alianţă» cu partidul de la guvern; odată însă «intraţi în cetate, tragem partidul pe sfoară» - ne impută în al doilea rând foaia oficioasă.

Dacă am scrie în spiritul *Voinţei naţionale,* ne-am arăta măguliţi de această imputare. Căci, de! în creştinismul transcendent e mai bine să fii tras pe sfoară decât trăgător pe sfoară. Dar în politica reală este adeseori din contra - chestie de superioritate.

însă noi nu scriem în spiritul *Voinţei naţionale* şi de aceea ne vom mărgini a dovedi că şi aceasta a doua contrazicere şi-o născoceşte iarăşi numai scriirorul guvernamental.

Iată ce a zis d. Carp şi ce am zis şi eu *înainte* de ultimele alegeri generale şi *în faţa alegătorilor*. Nu facem parte din Partidul Naţional-Liberal şi nu primim să fim aleşi ca membri ai acestui partid; voim să fim şi să rămânem independenţi în Cameră (vezi şi dezbaterile în *Monitorul* de la 9 decemvrie 1884). D. Carp a zis chiar în privinţa apropierelor de care se vorbea pe atunci: «nu eu m-am dus la d. Brătianu, ci d-sa a venit la mine» şi d. Brătianu a *confirmat aceasta*. în Parlament.

Dacă după asemenea declarări unii din colectivişti se aşteptau a ne vedea pe noi părăsind principiile noastre penrru a trece în partidul d-lor, atunci nu au nici măcar meritul creşrinesc de a fi fost traşi pe sfoară, ci pot cel mult să fie părtaşi la împărăţia cerului după făgăduiala uneia din cele 9 fericiri.

III

A treia «contrazicere» imputată de *Voinţa naţională* este următoarea: în combaterea reviziunii Constituţiunii (mai 1883) am susţinut în Cameră, în contra d-lui C. A. Roserri, că nu există curent popular pentru revizuire, că era numai un ecou fără viaţă şi că ideea politică a revizuirii, nefiind împărtăşită de majoritatea poporului, ci fiind numai produsul unei cugetări individuale, trebuia respinsă.

Tot pe atunci, în *Almanahul Societăţii Academice* din Viena, *«România jună»* (1883), am publicat o cercerare asupra progresului «adevărului» literar, după care adevărurile cele noi *în ştiinţă şi în arte* sunt la început producrul unei cugetări individuale şi trebuiesc susţinute în contra unei majorităţi de adversari.

Şi aici adaogă *Voinţa naţională:*

«Aşadar, ar urma că sunt două soiuri de adevăruri. Deşi însă lucrul în sine e peste putinţă, se pot afla filozofi pe cari păcatele lor i-au impus în politică, spre a deszice acolo *sub îmboldirea interesului* ceea ce srabilise odată în spiritul lor rece şi neinteresat.»

Nu avem trebuinţă de multă explicare că nu a putut fi vorba în cazul de faţă de «deszicere sub îmboldirea unui interes», ci că la noi a fost o convingere statornică asupra celor două diferite curente ale progresului politic şi literar: discuţia se poate hotărî printr-o dovadă oarecum palpabilă.

Căci să nu confundăm! «Majorităţile sunt un fapt de cea mai mare însemnătate *în politică,* fiind termomerrul sigur pentru a arăta până unde certe idei au intrat şi s-au înrădăcinat într-o societate şi când se pot, prin urmare, formula ca legi practice ale ei. Dar când e vorba de o lucrare în sferă *ideală,* fie operă de arte, fie teorie ştienţifică, majorităţile nu însemnează nimic, fiindcă totdauna asemenea lucrări au fost primite la început de o minoritate şi, dacă şi-au câştigat tărâm, şi l-au câştigat numai în viitorul poporului lor.»

Dar aici va zice scriitorul *Voinţei naţionale,* după obiceiurile polemicei de toate zilele, că explicarea aceasta asupra deosebirei între literatură şi politică, am inventat-o acum pentru a scăpa de contrazicerea ce mi-ar fi descoperir-o Domnia-sa.

Nu este exact.

Acele rânduri din explicarea de mai sus stau textual la pag. 318 în volumul meu de *Critice,* publicat încă la 1874[1].

De unde rezultă, într-un mod palpabil, că atât articolul din *Almanahul «României june»,* cât şi acel discurs din Cameră, în care *Voinţa naţională* vede o «deszicere sub îmboldirea interesului» a acelor stabilite prin articol, nu sunt decât amplificări ale uneia şi aceleiaşi idei, formulate sub aspectul a două diferite terenuri de evoluţiune şi publicate cu vreo *zece ani mai nainte,* afară de orice actualitate politică.

Este foarte regretabil că în discuţiile publice de un interes mai general se amestecă şi nişte scriitori ca cel de la *Voinţa naţională,* la cari o uşurinţă indiscretă a ajuns să ţie locul cunoştinţei de cauză şi unei gândiri mai solide. Asemenea oameni îşi construiesc singuri cursa în care apoi îi poţi prinde, într-un mod aşa de primitiv, precum a fost în cazul de faţă cu simpla citare a unei pagine dintr-o carte.

Zicem că asemenea lucruri sunt foarte regretabile, şi scriitorul guvernamental în chestie ne dă cea mai bună dovadă pentru aceasta. Omul se vede că a citit ceva, că a fost deprins a mânui unele forme

[1] Reproducem în foiletonul *României libere,* tot în numărul de astăzi, întreaga cercetare critică la care se referă d. Maiorescu, publicată pentru prima oară în *Convorbiri* la 1870 şi retipărită în *Critice* la 1874 *(nota red).* [Se publică: T. Maiorescu, Din *Critice,* paginile 311-319.]

ale gândirii logice, că ar fi fost capabil, dacă se menţinea într-o direcţie mai bună, să continue o lucrare intelectuală de oarecare merit.

Dar ce folos toate aceste, când ele se văd paralizate prin acea uşurinţă indiscretă de care am vorbit, prin goana după aprobarea ieftină a puternicilor zilei, adică prin dorinţa pripită de a parveni cu orice preţ, dorinţă de care se vedea molipsită toată suflarea colectivistă şi care a înăbuşit, împreună cu orice scrupul, şi orice simţimânt al rezervei ce se cuvine în unele sfere ale vieţii publice.

Nu ne-am fi permis a vorbi astfel despre acest scriitor de la foaia oficioasă dacă exemplul lui ar fi izolat. Dar el este din contră o formă tipică pentru acea parte a tinerimii culte care a avut nefericirea de a fi atrasă în atmosfera partidului guvernamental de astăzi.

Este poate cea mai grea parte a răspunderii ce şi-a atras-o guvernul de 10 ani al d-lui Brătianu, că nu a ştiut să dea generaţiilor tinere nici un ideal de înălţare, nici măcar respectul de sine, ci le-a înjosit nivelul, deşteptând la unii interesele personale în locul interesului general şi la alţii îndrăzneala de a se crede capabili la toate, şi silind, în fine, puţinele capete mai bune care au rămas în partid să-şi corupă inteligenţa pentru a falsifica vocabularul limbei române şi a găsi vorbe frumoase la fapte urâte.

IV

Terminăm aici articolul nostru şi lăsăm nediscutată a patra «contrazicere» ce ne-o relevă *Voinţa naţionala.* Ea priveşte o teorie estetică (!) şi se raportă la deosebirea între impersonalitatea şi totuşi individualitatea poetului.

Descoperirea «contrazicerii» nu este făcută de *Voinţa naţională;* o citisem cu vro 3 luni mai nainte în revista unor tineri din Iaşi, care se joacă de-a socialismul în ţara românească.

Când vom mai avea răgaz pentru discuţii curat literare, poate vom mai scrie ceva în privinţa acelei teorii estetice, acolo unde îi este locul, adică în *Convorbiri literare.*

Iar dacă şi-a închipuit scriitorul *Voinţei naţionale* că aici în *România liberă,* în mijlocul luptei noastre politice cu partidul de la guvern, îi vom răspunde noi la greutăţile d-sale în materie de poezie, nu avem decât a-i prezenta complimentele noastre cele mai vesele pentru vârsta fericită în care trebuie să se afle.

* *

Trecând la contrazicerile, în număr de patru, închipuite de broşura roşie, vom reduce îndată discuţia la limitele în care poate să fie primită de *Convorbirile literare.* Căci trei din aceste contrazicerі se ţin de situaţia politică de pe atunci - lucrul se petrece în 1886 - şi deoarece *Convorbirile* au păzit buna regulă de a nu se ocupa de politica zilei, am răspuns la acea politică în *România liberă* de la 7 noiemvrie 1886. Dar a patra din contrazicerile imputate se ţine de sfera curat estetic-literară. Şi în privinţa ei scrisesem la sfârşitul acelui articol din *România liberă* de la noiemvrie 1886: «Terminăm aci articolul nostru şi lăsăm nediscutată a patra contrazicere ce ne-o relevă *Voinţa naţională.* Ea priveşte o teorie estetică (!) şi se rapoartă la deosebirea între impersonalitatea şi totuşi individualitatea poetului. Descoperirea contrazicerii nu este făcută de *Voinţa naţională,* o citisem cu vreo trei luni mai înainte în revista unor tineri din Iaşi, care se joacă de-a socialismul în ţara românească. Când vom mai avea răgaz pentru discuţii curat literare, poate vom mai scrie ceva în privinţa acelei teorii estetice, acolo unde îi este locul, adică în *Convorbiri literare.*

Revista acestor tineri din Iaşi, care se joacă de-a socialismul în ţara românească, este *Contemporanul* (acum dispărut), în al cărui voi. V se află descoperirea contrazicerii estetice, descoperire făcută şi semnată de d. Gherea. De atunci încoace acea pretinsă contrazicere, publicată în *Contemporanul,* după ce a fost reprodusă în *Voinţa naţională* şi retipărită în broşura roşie, se vede astăzi republicată şi în voi. II al *Studiilor critice* ale d-lui Gherea.

Să ne ocupăm în fine şi de ea, fiindcă avem astăzi câteva momente de răgaz.»"[1]

„S-APRINS

Pentru a nu ştiu câta oară *Voinţa naţională* revine la *Contrazicerile,* de astă dată (18 noiembrie) sub rubrica «răspuns d-lui T. Maiorescu».

Insă prin acest «răspuns» situaţia s-a limpezit, şi discuţia se închide de la sine.

Iată pentru ce.

[1] *România liberă,* X, nr. 2775, 7/19 noiembrie 1886, p. 1-2.

în orice luptă politică poate fi chestie de unele principii, pe care să le aperi, dar este şi chestia unor persoane, în contra cărora nu te poţi apăra, fiindcă faţă cu ele, nu încap discuţii serioase.

înrr-o Cameră legislativă diferenţa aceasta se stabileşte de la sine. Sunt deputaţi cu care se discută şi sunt deputaţi cu care nu se discută, în Camera actuală, de exemplu..., dar să lăsăm exemplele din Cameră la o parre; le şrie toată lumea.

La discuţiile prin presă situaţia nu se limpezeşte aşa de lesne: cele mai multe articole din ziare sunt anonime.

Aceasta ar fi indiferenr, dacă ar avea toate valoarea lor proprie prin tăria argumentelor. în fapt însă trebuie să ai adeseori în vedere persoana scriitorului probabil, care s-a ascuns sub masca anonimului, fiindcă la mulre articole (ca şi la multe discursuri din Cameră) valoarea nu vine de la argumente, ci de la persoane sau de la împrejurări.

Este ştiut, d.e., că discursurile d-lui Ion Brătianu nu au nici o valoare ca idei, nici o frumuseţă ca formă; cu toate aceste, au totdeauna valoarea politică, fiindcă vin de la d. Ion Brătianu.

Tot aşa la ziare.

Un partid de opoziţie nu poare să nu discute cu ziarele guvernamentale. Ce e drept, nu cu toate. Cu *Telegraful,* d.e., nu se discută. Cu *Voinţa naţională* se discută.

Dar fiindcă şi în *Voinţa naţională* se pirulesc multe soiuri de oameni sub scutul anonimatului, trebuie să recurgi la un fel de simţ literar, pentru a pipăi din articolul anonim dacă şi până unde poate fi de folos dusă discuţia.

Aşa mi-a părut uneori a simţi în articolele foaiei oficioase stilul d-lui Stătescu.

Cu dl Stătescu trebuie să discuţi.

Mi-a părut alteori a întrevedea pe d. Dissescu.

Cu d. Dissescu poţi discuta.

Mi-a părut odată a ghici pe d. Nicu Xenopolu.

Cu d. Nicu Xenopolu nu se discută.

Mai sunt şi intermediari: de articolele acestora te poţi folosi ca de un prilej pentru a spune unele lucruri care vreai să le spui: dar altă discuţie nu încape cu dânşii.

Şi acum să revenim la chestie.

Când am citit în *Voinţa naţională* articolul *Contrazicerile d-lui T.M.* şi când l-am văzut scos în broşură, m-am întrebat: Cine 1-a scris? Ca să ştiu să răspund şi cum să răspund.

De d. Stătescu nu putea să fie scris: era prea puţin politic.

De d. Dissescu nu era scris: era prea perdut în amănunte junimisto-literare.

Un amic al meu zicea că trebuie să fie de d. Dimitrie Ollănescu. Eu nu am crezut-o. Pe d. Ollănescu îl cunosc traducând de mult timp *Odele* lui Horaţiu şi traducându-le bine. Nu în atmosfera lui Horaţiu a trăit scriitorul acelui articol.

După această metodă de eliminare, pentru mine, rămânea ca autor probabil o altă persoană, un anume, un fel de scriitor intermediar. M-am folosit dar de prilejul lui pentru a zice în *România liberă* de la 7 noiembrie, ceea ce aveam politiceşte de zis; dar am luat unele măsuri preventive, care să mă scutească de la a lungi vorba.

Măsurile preventive ţinteau la un singur lucru: să-1 fac pe anonimul guvernamental să-şi dea singur masca jos, ca să se ştie de toţi cine este, odată ştiut cine este, discuţia înceta de la sine, după regula stabilită mai sus.

însă cum să faci pe un anonim să iese din ascuns?

Eu sunt pus în faţa publicului, pe mine mă numeşte direct, mă atacă înaintea lumii, eu răspund sub numele meu pe drumul cel mare: el se vâră în tufiş, se acopere cu o foaie de jurnal, se ghemuieşte sub scutul anonimului şi dă în mine fără sfială. Un anonim, rogu-vă!

Da a fost leac şi pentru aceasta.

O mică stratagemă stilistică, un fel de prevedere «psihologică», foarte simplă; căci anonimul în chestie este cam..., dar veţi vedea îndată cum este.

Stratagema era aceasta; câteva săgeţi mai subţirel cioplite ca să-1 nemerească printre crengile din tufiş şi alăturea o cursă literară, în care să cadă îndată ce ar face un pas mai departe şi să ţipe aşa încât să-1 poţi arăta în vileag, şi arătându-1 în vileag, să zică toată lumea cu minte: ăsta a fost?! Apoi dacă a fost ăsta, închiderea discuţiei.

*

Printre tinerii de talent, încurajaţi (în multe feluri) de Societatea literară «Junimea», era şi unul, care printr-o rară inteligenţă şi prin o mare silinţă da speranţa unui viitor strălucit. Cetea multe, studia

destul, vorbea uneori în public, scria din când în când, şi noi îl susţineam pe această cale. L-am susţinut îndeosebi şi eu, fiindcă mi-a fost şcolar.

Din nenorocire pentru el, o modificare 1-a izbit la începutul carierei, şi de atunci...

Despre el, cu privire anume la el am scris în articolul din *România liberă* de la 7 noiembrie: «Omul se vede că a citit ceva, că a fost deprins a mânui unele forme ale gândirii logice, că ar fi fost capabil, dacă se menţinea într-o direcţie mai bună, să continue o lucrare intelectuală de oarecare merit.»

Dacă «se menţinea»; dar îşi pierduse putinţa de a se menţine.

însă în timpul înfloririi sale, când începuse a scrie, şi scria lucruri de merit, a fost îndată atacat prin presă, ca toţi oamenii de valoare.

Printre aceste atacuri era în anul 1869 şi unul de la un anonim, care zicea că «nu-1 înţelege» şi din această neînţelegere lua un motiv ca să-l batjocorească.

Şi atunci eu, pentru a-1 apăra pe el, *anume* pe el şi citindu-1 pe el în această apărare, am scris în *Convorbirile* de la 1869 şi am retipărit în *Critice* (la pag. 302) pasagiul: «Vine un anonim şi declară că nu înţelege. Dar ce urmează de aici? etc.»

Şi-atunci, la 1869, când am scris acest articol şi l-am citit în «Junimea» de la Iaşi, râdeam împreună cu el de naivitatea anonimului.

Şi acum, când acelaşi om se ascunde însuşi sub masca anonimului şi mă atacă pe mine cu aceleaşi cuvinte că «nu înţelege», l-am citat în *România liberă* textual (introducând numai cuvântul «naivitate» pentru mai mare haz) tocmai pasagiul, în care respingeam atunci în favoarea lui un asemenea atac greşit.

Căci calculul psihologic era uşor de făcut: celelalte scrieri ale mele le va fi uitat astăzi scriitorul *Voinţei naţionale,* dar acea pagină, în care am vorbit anume de el şi care i-a măgulit amorul său propriu, aceea nu a putut-o uita. Şi dacă este în adevăr el scriitorul guvernamental al articolului în contra mea, atunci poate se va prinde în această cursă, va ţipa în public: «recunosc acest pasagiu! pe acesta nu l-am uitat! Iată-mă, sunt eu!»

Ei bine!

Guvernamentalul s-a prins în cursă, a ţipat în public, şi în *Voinţa naţională* din urmă, de la 18 noiembrie, recunoscându-şi faimosul pasagiu din *Critice,* are «naivitatea» de a-1 reproduce textual alăturea cu cel identic din *România liberă,* pentru a-mi imputa această «reeditare» a proprielor mele lucrări şi pentru a-mi zice că nu mai sunt «scriitor îndemânatec».

Fiindcă astfel anonimul guvernamental s-a dat singur pe faţă, nu mai rămâne nici un motiv de a-i ascunde noi numele, ci trebuie să i-1 scoatem în public, aşa cum se află deja tipărit la 1874 în pasagiul «identic» de la pagina 302 a *Criticebr..*. este domnul Alexandru Xenopol.

*
* *

Ţara noastră, nefiind mare, ne cunoaştem unii pe alţii. Credem, dar, că oamenii cu minte mă vor aproba, dacă zic: acum s-a închis discuţia.

T. Maiorescu[1]"

„ASUPRA PERSONALITĂŢII ŞI IMPERSONALITĂŢII POETULUI

în *Voinţa naţională,* ziarul unui însemnat partid politic din România, s-au publicat multe articole de polemică violentă. Fireşte: un organ de luptă trebuie să atace pe adversari. Mai ales când propriele idei sunt puţine, combaterea ideilor altora ajunge a fi îndeletnicirea de căpetenie şi este atunci ademenită să fie şi violentă: tăria cuvintelor caută să acopere slăbiciunea argumentelor.

Multe articole s-au publicat şi în contra subscrisului, şi pe unul din ele, unul mai lung, 1-a crezut onorabila redacţie aşa de important, încât 1-a scos şi în broşură. Titlul *Contrazicerile d-lui T. Maiorescu,* coperta roşie (se înţelege roşie), tipografia Dorotea Cucu, preţul 10 bani (ieftin de tot).

Tema broşurei cu coperta roşie este următoarea:

> Ne-am propus să facem astăzi un studiu mai interesant, nu asupra contrazicerii în purtarea grupului junimist,... ci asupra acelei în părerile unuia din cei doi luceferi ai Junimei -*par nobilefiatrum,* - d. T. Maiorescu. Aceste contraziceri au ajuns aşa de caracteristice, încât merită fără îndoială o cercetare patologico-psihologică.

[1] *România liberă,* X, nr. 2787, 23 noiembrie/5 decembrie 1886, p. 1.

Şi acum se analizează cele trei contraziceri «patologice» ale noastre, două descoperite de broşura roşie, iar a treia împrumutată din revista socialistă *Contemporanul* şi descoperită de d. Gherea.

Din capul locului ne permitem o mică observare asupra procederii literare. In rândurile citate se vede un fel de imitare a unor fraze, inversiuni şi cuvinte, de care ne-am servit mai ales noi în criticele publicate. Şi justificarea polemicei *au ajuns aşa de caracteristice, încât merită fără îndoială (Conv.,* II, p. 301, III, p. 210 etc), şi ironica paranteză *par nobile fratrum* {*Conv.,* VI, p. 221) şi mai ales cuvântul *cercetarepatologico-psichologică (Conv.,* VII, p. 790) sunt arme din arsenalul nostru. - Se vede că autorul sau autorii broşurei (unul a fost demascat mai pe urmă) şi-au făcut şcoala literară în cercul «Junimii» şi acum vin să ne plătească, după vorba franceză, cu aceeaşi moneră.

A plăti cu aceeaşi monetă este o greşală de polemică literară. Moneta poartă semnul suveranităţii celui ce a introdus-o în circulaţie; cine o întrebuinţează, pare a recunoaşte această suveranitate şi prin chiar aceasta devine inferior; cine o contraface, are aerul de a se izbi de un articol din codul penal şi prin chiar aceasta devine suspect. In orice caz imitarea este o dovadă de mediocritate.

Trecând la contrazicerile, în număr de patru, închipuite de broşura roşie, vom reduce îndată discuţia la limitele, în care poate să fie primită de *Convorbirile literare.* Căci trei din aceste contraziceri se ţin de situaţia politică de pe atunci - lucrul se petrece în 1886 -, şi deoarece *Convorbirile* au păzit buna regulă de a nu se ocupa de politica zilei, am răspuns la acea parte politică în *România liberă* de la 7 noemvrie 1886. Dar a patra din contrazicerile imputate se ţine de sfera curat estetic-literară. Şi în privinţa ei scrisesem la sfârşitul acelui articol din *România liberă* de la noemvrie 1886: «Terminăm aci articolul nostru şi lăsăm nediscutată a patra *contrazicere* ce ne-o relevă *Voinţa naţională.* Ea priveşte o teorie estetică (!) şi se rapoartă la deosebirea între impersonalitatea şi totuş individualitatea poetului. Descoperirea *contrazicerii* nu este făcută de *Voinţa naţională,* o citisem cu vreo trei luni mai nainre în *revista unor tineri din Iaşi, care se joacă de-a socialismul în Ţara Românească.* Când vom mai avea răgaz pentru discuţii curat literare, poate vom mai scrie ceva în privinţa acelei teorii estetice, acolo unde îi este locul, adecă în *Convorbiri literare».*

Revista acestor tineri din Iaşi, care se joacă de-a socialismul în Ţara Românească, este *Contemporanul* (acum dispărut), în al cărui

voi. V se află descoperirea conrrazicerii estetice, descoperire făcută şi semnată de d. Gherea. De atunci încoace acea pretinsă contrazicere, publicată în *Contemporanul,* după ce a fost reprodusă în *Voinţa naţională* şi retipărită în broşura roşie, se vede astăzi republicată şi în voi. II al *Studiilor critice* ale d-lui Gherea.

Să ne ocupăm, în fine, şi de ea, fiindcă avem astăzi câteva momente de răgaz.

Iacă de ce este vorba.

In două articole, scrise cu un interval de câteva luni în *Convorbirile* de la septembrie 1885 şi de la aprilie 1886, am atins chestia personalităţii şi impersonalităţii, sau mai bine a impersonalităţii şi totuş individualităţii artistului, în special a poetului.

în cel dintâi arricol, pentru a apăra comediile d-lui Caragiale în contra imputării de imoralitate, accentuam impersonalitatea ca o condiţie etică a oricării lucrări de adevărată artă; în articolul al doilea, pentru a apăra pe Alecsandri în contra criticelor d-lor Vlahuţă şi Ştefănescu (de la Vrancea), accentuam personalitatea sau individualitatea ca o condiţie estetică a orcărui adevărat poet.

Tocmai aici vede broşura roşie după d. Gherea o contrazicere, şi pentru ca să facem pe cititori să înţeleagă înşii ceea ce a înţeles d. Gherea şi... ceea ce n-a înţeles, se cuvine să-i lăsăm mai întâi d-sale cuvântul, iar noi vom adăoga la început câteva întâmpinări secundare şi la sfârşit întâmpinarea principală asupra închipuitei contraziceri.

D. Ghera scrie şi ne citează aşa:

D. Maiorescu vrea să apere lucrările d-lui Caragiale împotriva învinuirii de nemoralitate şi pentru atare sfârşit d-sa îşi pune întrebarea dacă arta are ori nu misiune moralizatoare, şi răspunde: «da, arta a avut totdeauna o misiune moralizatoare şi orce adevărată operă artistică o îndeplineşte». Rămâne dar să înţelegem în ce stă moralitatea artei. La această întrebare ni se dă următorul răspuns: «Orice emoţiune estetică, fie deşteptată prin sculptură, poezie, fie prin celelalte arte, face pe omul stăpânit de ea, pe cată vreme este stăpânit, să se uite pe sine ca persoană şi să se înalţe în lumea ficţiunilor ideale.». . . . .
«Numai o puternică emoţiune impersonală poate face pe om să se uite pe sine şi să aibă prin urmare o stare sufletească inaccesibilă egoismului, care este rădăcina oricărui rău».

Am reprodus o frază întreagă din articolul d-lui M., pentru că ea caracterizează modul d-sale de a scrie; pe de altă parte atare împletire metafizică nici nu poate fi spusă cu cuvintele noastre şi într-o limbă lămurită ***(Studii,*** pag. 53, 55).

Cum «cu cuvintele noastre?» Adecă cu cuvintele d-lui Gherea? Aceasta e probabil; rămâne numai să vedem ce rezultă de aici, şi o vom vedea îndată. Căci d-nul Gherea continuă:

> Aceste expresii grele, metafizice, mai sunt şi neexacte. Să luăm vorba «emoţiune impersonală». Emoţiunile sunt în general cât se poate de personale, fiindcă sunt urmarea unei atâţări nervoase, care se petrece într-un organism individual, într-o persoană (pag. 56).

Ce curioasă observare face aici d. Gherea! De ce adecă ar fi neexactă expresia «emoţiune impersonală?» Fiindcă toate emoţiunile se petrec într-o persoană şi prin urmare nu pot fi decât personale? Dar după acest soi de vorbă, tot ce gândeşte un om, tot cuvântul ce-l rosteşte, ar trebui numaidecât să fie numit personal, fiindcă se petrece «în organismul lui individual». Şi prin urmare nu s-ar mai putea zice în bună şi lămurită limbă românească, d.e.: opinia ce o arată domnul X nu este personală a lui, ci a luat-o orbeşte din cutare carte sau de la cutare om? Căci ar avea cineva dreptul să întâmpine: nu este exact, fiindcă orce exprimare a unei opinii se petrece cu necesitate în organismul individual al celui ce o exprimă, şi prin urmare este personală a lui?! Şi de acum înainte nu s-ar mai putea zice despre Eminescu, cum s-a zis cu o aşa de bună caracterizare etică a lui: Eminescu era omul cel mai impersonal, fiindcă ar veni numaidecât cineva care să întâmpine; nu e adevărat, Eminescu nu a putut fi impersonal, fiindcă a fost o persoană!

Dacă ar fi să răspundem d-lui Gherea «cu cuvintele» d-sale ar trebui să-i imputăm de ce întrebuinţează şi d-sa pe aceeaşi pagină expresia *altruisin* în opoziţie cu egoism, şi să-i zicem după acelaşi calapod: tot ce simt eu este un act al egoismului meu, fiindcă se petrece în mine, prin urmare şi când simt o curată compătimire pentru altul şi când fac ceva numai pentru binele altuia, este o expresie neexactă să mi se atribuie un simţimânt altruist, fiindcă simţimântul este al meu, *ego, meus,* aşadar egoist.

Ce mai ceartă de cuvinte!

Tot ce se poate cere de la cel ce introduce asemenea expresii, care trec peste nivelul conversaţiilor de rând, este să le precizeze mai nainte înţelesul. Odată înţelesul bine precizat, întrebuinţarea este îndreptăţită, şi tocmai partea cea mai importantă a discuţiilor ştiinţifice, etice, estetice ar fi de-a dreptul imposibilă, dacă limbagiul ar fi osândit să se restrângă în cercul «cuvintelor noastre» de rând. *Altruist* este o expresie bine precizată în înţelesul ei încă de A. Comte şi prin urmare legitimată, precum şi este astăzi indispensabilă în discuţiile etice. *Impersonal* este o altă expresie bine precizată şi indispensabilă în discuţiile estetice. De altminteri i s-a amintit înţelesul precis tocmai în pasagiul ce ni-l citează d. Gherea: «numai o emoţiune impersonală face pe om *să se uite pe sine»,* de aceea se şi numeşte impersonală.

Am insistat asupra acestei prime obiecţiuni a d-lui Gherea, fiindcă este din capul locului hotărâtoare şi fiindcă de la confuzia ce şi-o creează însuşi prin neobservarea nuanţelor înţelesului din expresia *impersonal,* derivă şi contrazicerea ce ne-o atribuie nouă.

Dar înainte de a veni la aceasta, să mai urmărim puţin felul întâmpinărilor d-lui Gherea.

> Nu e adevărată nici fraza, că «egoismul e rădăcina oricărui rău»,

continuă d-sa în contra noastră la pag. 56.

Să relevăm mai întâi imprudenta întrebuinţare a cuvântului *adevărat* în acest caz. Teoriile etice sunt încă astăzi şi probabil pentru mult timp aşa de controversate, aşa de nesigure din punctul de vedere al evidenţei ştiinţifice, aşa de puţin «pozitivate», cum ar zice şcoala lui A. Comte, încât expresia *nu este adevărat* dovedeşte puţină familiarizare cu materia în chestie. Nu este dovedit, e contestabil, e exagerat, sunt expresiile întrebuinţate în asemenea discuţii din partea oamenilor competenţi.

Şi imprudenţa domnului Gherea se pedepseşte îndată, fiindcă primul argument al d-sale pentru a stabili neadevărul acelei fraze devine un adevărat instrument de pedeapsă în contra d-sale. Iată-l:

> Dacă simţimentele şi faptele altruiste sunt trebuitoare pentru păstrarea neamului omenesc, prin urmare şi a individului, apoi sentimentele şi faptele egoiste sunt trebuitoare pentru păstrarea individului şi prin urmare şi a speciei, care e formată din indivizi. Aşadar, şi unele şi altele pot fi morale (pag. 56).

Dar ce are a face această obiecţie (chiar dacă ar fi exactă, ceea ce nu credem) cu fraza în chestie? Este aşa de puţin deprins d-nu Gherea cu operaţiile argumentării, încât nu-şi poate da îndată seamă de raportul extensiunii sau sferei de aplicare a noţiunilor?

Eu zic: egoismul e rădăcina orcărui rău. Generalitatea este aici în cuvintele «orcare rău», şi propoziţia redusă la paradigmele obicinuite

în manualele de şcoală (toţi *s* sunt *p)* glăsuieşte: tot răul este din egoism. Aceasta însemnează că întreaga sferă a noţiunii rău este legată de sfera egoism, dar nu însemnează că şi întreaga sferă a noţiunii egoism este legată de rău, ci din contră numai o parte. Când zic: toţi leii sunt animale, aceasta nu însemnează că şi toate animalele sunt lei, ci numai că unele animale sunt lei; celelalte pot fi cum vor voi: vulpi, papagali sau alte animale mai puţin citabile. (Vezi: Maiorescu, *Logica,* pag. 47.)

A înţeles d. Gherea această mică explicare elementară? - Dacă-i este prea abstractă, să-i mai dăm un exemplu concret dintr-o ştiinţă materială. Cineva afirmă: microorganismele sunt cauza orcării boale infecţioase. Vine altul şi vrea să-1 combată zicând: nu este adevărar, căci microorganismele sunt şi cauza multor fenomene folositoare, d. e.: a fermenraţiunii.

Poate va zice acum şi d. Gherea, în orce caz o vor zice cei deprinşi cu argumentările juste: n-are a face una cu alta.

Prin urmare, când d. Gherea se încearcă să combată fraza noastră, că egoismul este rădăcina orcărui rău, prin arătarea că egoismul este şi rădăcina multor lucruri bune, nu o combate întru nimic, şi opinia ce o are, că afirmarea dintr-o parte a sferei unei noţiuni se poate dovedi neadevărată prin constatare din altă parte a sferei aceleiaşi noţiuni, este o eroare de logică.

Şi în sfârşit tot la pag. 56 ne mai spune d. Gherea:

> De asemenea şi «lume impersonală», «inspirare nepersonală a ficţiunilor» ar fi trebuit mai bine lăsate nemţilor, cărora le plac atât de mult vorbe şi fraze nebuloase.

Cum «lăsate nemţilor, cărora le plac fraze nebuloase»? Dar teoria ficţiunii ideale, care idealitate dă obiectului tratat de artist caracterul *tipic* (prin chiar aceasta arristul se înalţă în lumea impersonală), este teoria lui Platon; aceste sunt aşa-numitele «idei platonice», foarte clar reproduse cu acel caracter al lor în *Estetica* lui Schopenhauer, care Schopenhauer, deşi fără îndoială german, se întemeiază în partea citată a filozofiei lui tocmai şi anume pe Platon.

Faptul este ştiut şi trebuie să fie ştiut de cei ce se ocupă de Estetică în cunoştinţă de cauză, fie numai în lăuntrul micii noastre literaturi. Noi înşine am tradus în româneşte şi am dat publicităţii toată această explicare a platonismului ca element fundamental de Estetică (vezi *Convorbiri,* voi. 19, care cuprinde şi articolul asupra d-lui Caragiale, pe care ni-1 citează d. Gherea; vezi mai ales *România libera* într-un şir consecutiv de numere de la 12 aprilie 1885 înainte).

Şi d. Gherea este aşa de inocent în materie, încâr crede că ideile platonice sunr nemţeşti şi vorbeşte de plăcerea nemţilor pentru fraze nebuloase? - Multe se vor fi zis despre arta şi filozofia grecească; dar (cu excepţia lui Heraclit) nimeni nu le-a tăgăduit **pană** acum claritatea senină.

Insă totuşi ideea platonică îi pare d-lui Gherea nebuloasă şi confuză? - Se poate şi se vede; dar a cui e vina?

Ne aducem aminte din vremea când eram student la Universitate, că un compatriot de-ai noştri discuta cu un alt compatrior despre valoarea lui Shakespeare, pe care o tăgăduia cu violenţă, şi după vreo două ore de discuţie se constată deodată că aprigul critic îşi închipuia că Shakespeare este un poet spaniol.

Ne aducem aminte că acum vro 8 ani, când am început prelegerile de Logică la Universitatea din Bucureşti, un ziar din capitală ne imputa în citarea *Analiticelor* lui Aristotel, de ce am zis *pars prior* şi nu *pars priora,* închipuindu-şi acest ziarist erudit că singularul feminin de la *prior* este *priora.*

Ce poţi să faci cu asemenea lucuri? Ix constaţi, şi treci mai departe.

Să trecem şi noi mai departe şi să ajungem la sfârşit, adecă la însăşi contrazicerea descoperită de d. Gherea şi reprodusă de broşura roşie.

> Tot d. Maiorescu bate pe d. Maiorescu,

continuă d. Gherea ia pag. 67,

> un tablou curios, dar adevărat.

Şi în contra pasagiului nostru citat mai sus din apărarea d-lui Caragiale cu esenţiala impersonalitate a poetului, care îl înalţă în lumea ideală, ne opune un alt pasagiu al nostru, scris după câteva luni în apărarea lui Alecsandri (chiar această scurtime de interval ar fi trebuit să facă pe d. Gherea mai prudent), şi care zice:

> Poetul este mai întâi de toate o individualitate; de la aceleaşi obiecte chiar, despre care noi toţi avem o simţire obicinuită, el primeşte o simţire aşa deosebit de puternică şi aşa de personală în gradul şi în felul ei, încât în el nu numai se acumulează simţirea pană a sparge limitele unei simple impresii şi a se revărsa în forma estetică a manifestării, dar însăşi această manifestare reproduce caracterul personal, fără de care nu poate exista un adevărat poet. Din multe

părţi ale lumii primeşte poetul razele de lumină, dar prin mintea lui ele nu trec pentru a fi stinse, sau pentru a ieşi cum au intrat, ci se resfrâng în prisma, cu care l-a înzestrat natura, şi ies numai cu această resfrângere şi coloare individuală.

Apoi care din două este adevărat, întreabă broşura roşie: poetul impersonal sau cel personal?

Amândouă, răspundem noi.

Aşadar, cuvântul personal, ca şi contrarul său impersonal, are două înţelesuri?

Evident, şi amândouă înţelesurile sunt clar expuse în pasagele citate, adecă clar pentru cine poate şi vrea să înţeleagă. Tot aşa are două înţelesuri cuvântul introductiv (aristotelic şi baconian), cuvântul sintetic {*a priori* şi *a posteriori)* etc.

Poetul adevărat este impersonal în perceperea lumii, întrucât în actul perceperii obiectului trebuie să se uite pe sine şi să-şi concentreze toată privirea în obiect, prin aceasta numai obiectul încetează acum de a fi individual mărginit şi devine tip, se înfăţişează *sub specie aeternitatis,* cum zice Spinoza, este o «idee platonică». - Shylock nu este un ovreu izolat, ci este ovreimea; Werther nu este un amorezat individual, ci este sentimentalitatea amorului. Aceasta constituie partea mai ales etică a artistului.

Dar odată perceperea obiectivă dobândită, manifestarea ei în o anume formă reproduce caracterul personal al poetului, şi o asemenea resfrângere în prisma lui proprie exprimă individualitatea lui esenţială. - Leiba Zibal din *Făclia de Paşte* a d-lui Caragiale nu este nici el un ovreu izolat, ci este ovreimea, ca şi Shylock, dar ce deosebire în forma exprimării, după deosebita individualitate a scriitorilor! Impersonal sau tipic văzute amândouă figurile, personal sau individual tratate de amândoi autorii. Şi Luceafărul lui Eminescu nu este un individ amorezat, ci însăşi sentimentalitatea amorului, ca şi Werther. Dar aceeaşi deosebire a manifestării şi în aceeaşi cauză. Aceasta constituie partea mai ales estetică a poetului.

Iacă teoria clară, de mult ştiută şi de mult comentată a ideii platonice întrebuinţate drept fundament de Estetică, şi împăcarea ei cu formele foarte diverse de manifestare, în care se revelează diversele personalităţi ale poeţilor.

Se înţelege că sunt şi teorii contrare. Zola, d.e., defineşte: opera de artă e un colţ al naturei văzut printr-un temperament.

Noi credem, din contra, că opera de artă e un colţ al naturei văzut cât se poate de impersonal şi exprimat printr-un temperament cât se poate de individual.

Dar această luptă între teorii adverse este altă chestie. Chestia noastră era teoria platonico-estetică, combinată cu varietatea exprimării aceluiaş tip prin felurite forme artistice, teorie atinsă în treacăt de cele două articole ale noastre. Şi aici am arătat că contrazicerea închipuită de d-nu Gherea nu există în acea teorie, ci există în capul d-sale.

Precum se vede, acele câteva fraze presărate în articolele noastre, scrise de altminteri în termini mai populari, erau numai nişte semne de recunoaştere pentru o teorie estetică completă şi sistemizată; sau, dacă nu ni se ia în nume de rău o comparare militară, nişte soldaţi trimişi înainte - nu ca slaba putere a unor indivizi răzleţi, ci ca avant-garda unei întregi armate, cu care stau în legătură bine disciplinată.

De unde putem scoate o altă observare de polemică literară: nu confunda avant-garda unei armate cu nişte soldaţi răzleţi, sau mai pe româneşte: las-o mai domol unde nu te pricepi."[1]

Polemica lui Maiorescu cu presa din vremea sa are o importanţă aparte în viaţa noastră literară. „C. Dobrogeanu-Gherea a luat din mâinile lui Maiorescu - arată Eugen Lovinescu - torţa unei critice pe care o crezuse sfârşită odată cu dânsul. Dincolo de «critica generală», adică de critica culturală, el nu văzuse organizarea unei critice «speciale», care cercetează opera literară, ca un obiect de studiu cu multiple probleme de ordin estetic, psihologic, social, cu cercetări lingvistice, aşa cum se practică în toate ţările de cultură."[2]

E. Lovinescu invocă pentru inaderenţa lui Maiorescu la „critica specială" şi faptul că deşi păstrează manuscrisele lui Eminescu un număr mare de ani, nu întreprinde cercetări „speciale", care aveau să se dovedească, mai târziu, de prim ordin, pentru cultura noastră naţională.

[1] *Convorbiri literare, XXV,* nr. 11-12, 1 martie 1892, p. 885-894.
[2] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 280.

(p. 613) ÎNLĂTURI!

Publicat în *Convorbiri literare,* XX, nr. 3, 1 iunie 1886, p. 193-207.

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 217-241; *Critice,* III, 1908, p. 93-108; *Critice,* III, 1915, p. 93-98; *Opere IL Critice LLL,* 1984, p. 77-90.

Aron Densuşianu (1837-1900) cobora dintr-o familie nobilă română, Pop de Haţeg, între cele puţine care nu fuseseră deznaţionalizate de stăpânirea maghiară. Face studiile la Blaj, unde profesorii îi schimbă numele din Pop, în Densuşianu, după Densuş, locul său de naştere. Studiază dreptul la Sibiu şi practică avocatura în Făgăraş. Ajuns în conflict cu autorităţile maghiare locale, se mută la Braşov, intră în viaţa politică şi scoate împreună cu Teofîl Frâncu şi LA. Lapedatu ziarul *Orientul latin* (23 februarie 1874-30 septembrie 1875), „politic, literar, social şi economic". I se intentează un proces de presă şi este condamnat la închisoare. După ispăşirea pedepsei trece în România şi se stabileşte la Iaşi. Este numit profesor de latină la Universitatea ieşeană şi suplineşte şi catedra de literatura română. Publică volume de poezii: *Valea vieţii* (1892), *Hore oţelite* (1892), o epopee în 12 cânturi *Negriada* (1879, 1884), de care ne ocupăm mai departe, o tragedie *Ostumu* (ed. a Il-a 1887), studii privind literatura română: *Aventuri literare* (1881), ediţia a Il-a cu titlul schimbat, *Cestiuni de estetică şi Mitologie clasică* (1887), *Istoria limbei şi literaturei române* (1885), *Cercetări literare* (1887), studii de fdologie: *Din vocalismul latin şi român* (1882), articole politice: *Românii şi maghiarii* (1875), *Principele Constituţiunii maghiare* (1886), în care apără drepturile românilor transilvăneni. Volumul din urmă îl semnează: *A. P. de Haţeg.*

Aron Densuşianu se formează în climatul cultural al Şcolii Ardelene şi ocupă un loc important prin activitatea sa în contextul vieţii culturale şi literare din a doua parte a secolului al XlX-lea. întemeiază o publicaţie, *Revista critică-literară* (ianuarie 1893-iunie 1897), cu un program opus *Convorbirilor literare,* preocupându-se să formeze şi o grupare antijunimistă.

Maiorescu avea toate motivele să vadă în Aron Densuşianu - şi pe bună dreptate - cel mai important adversar al „direcţiei noi". Aici stă explicaţia pentru acest titlu imperativ: *In läturii*

Maiorescu porneşte în articolul său de la manualul lui Aron Densuşianu, *Istoria limbei şi literaturei române,* tipărit la Iaşi în 1885, în care îi prezintă pe scriitorii români într-o optică partizană, adversară „direcţiei noi", promovată de „Junimea". Bolintineanu şi Andrei Mureşanu sunt trecuţi, astfel, înaintea lui Vasile Alecsandri şi Grigore Alexandrescu. Maiorescu invocă mărturii din biografia lui Andrei Mureşanu şi întocmeşte o antologie din poezia sa, prin care să ilustreze nivelul scăzut sub raport artistic, chestiune pe care o mai pusese în discuţie şi în *O cercetare critică asupra poeziei române* din 1867. Este o mare deosebire între titlul imperativ *In lăturii,* prin care viza un mare obstacol de trecut, şi argumentele nu suficient de convingătoare, prin care spera să-1 înlăture din calea sa.

Exegeţii şi îndeosebi E. Lovinescu lasă să se înţeleagă că Maiorescu îl înmormântează pe Aron Densuşianu în privinţa locului pe care îl ocupa în viaţa culturală şi ştiinţifică. „în plăpânda noastră conştiinţă - scrie E. Lovinescu - omul era mort."[1] Aron Densuşianu nu fu scos din viaţa culturală şi artistică prin articolul lui Maiorescu şi tipăreşte *Cercetări literare* (1887)[2] şi retipăreşte *Istoria limbei şi literaturei române* în ediţia a Il-a în 1894[3]. Era şi membru corespondent al Academiei Române (13 septembrie 1877). Ovid A. Densuşianu, fiul său,

[1] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu,* II, p. 212.

[2] Aron Densuşianu, *Cercetări literare,* Iaşi, Librăria Şcoalelor, Fraţii Şaraga, 1887.

[3] Aron Densuşianu, *Istoria limbei şi literaturei ro?nâne.* Ediţia II, Iaşi, Tipo-Lit. H. Goldner, 1894.

îşi începe, acum, la sfârşit de secol, activitatea ştiinţifică şi se va impune foarte repede ca una din marile personalităţi ale filologiei române.

Maiorescu nu credea că izbutise să-l nimicească pe Aron Densuşianu, cu toate că activitatea sa ştiinţifică era destul de vulnerabilă. Stă mărturie faptul că doi ani mai târziu se va angaja să prezinte la Academia Română *Negriada,* epopeea lui Aron Densuşianu, pentru un premiu academic, ca o acceptare a realităţii că în chestiuni de critică există, ca pretutindeni, o diversitate în receptarea şi interpretarea operelor literare.

Densusienii sunt o familie cu rol important în viaţa culturală şi ştiinţifică. Nicolae (1846-1911), fratele lui Aron Densuşianu, şi Ovid Densuşianu (1873-1938), fiul lui Aron Densuşianu, desfăşoară o activitate bogată în istorie, istorie literară, filologie şi folclor.[1]

(p. 627) EMINESCU ŞI POEZIILE LUI

Publicat în *Convorbiri literare,* XXIII, nr. 8, 1 noiembrie 1889, p. 625-645.

În volum: Mihail Eminescu, *Poezii,* ediţia a patra. Cu o notiţă biografică de T. Maiorescu. Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1889, p. V-XIV. Reproduce numai prima parte.

Retipărit în *Critice,* III, 1915, **p.** 109-133; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 91-110.

Maiorescu elaborează articolul într-un timp relativ scurt, cum se desprinde din însemnările din jurnalul său. Cea dintâi menţiune este din 15/27 octombrie 1889: *„Sâmbăta şi duminică* 15/27 oct. dictat Anicuţei şi apoi poleit singur articolul

[1] *Bibliografia română modernă,* voi. II *(D—K),* p. 69-72.

lui Eminescu".[1] O săptămână mai târziu notează că terminase elaborarea articolelor despre Eminescu: *„Marţi 17/29 oct. 89.* Am terminat articolul sau articolele Eminescu, le-am citit aseară lui Caragiale şi Jacques Negruzzi şi astăzi lui Zizin Cantacuzino, care a mâncat la noi".[2] Peste trei zile trimite articolul, în două părţi, la *Convorbiri literare: „Joi 19/31 oct.* De-abia ieri am dat la tipar art. *Eminescu* pentru *Convorbiri* şi noua (a patra) ediţie Eminescu, 6 zile de muncă absorbantă".[3]

Maiorescu vorbeşte în însemnarea de marţi 17/29 oct. 89 de „articolul sau articolele Eminescu", referindu-se, evident, la articolul în cele două părţi, trimis *Convorbirilor literare* din care reproduce în fruntea volumului din această ediţie numai prima parte. Nu este vorba de o *prescurtare,* cum arată editorii, ci de o reproducere parţială.

Problema principală care se pune priveşte un alt aspect. Maiorescu reproduce şi în această ediţie, cum procedează în cele 11 pe care le tipăreşte până în 1915, *[Prefaţa]* de la prima ediţie din 1883, pe copertă 1884. Nimic nu demonstrează mai evident că aprecia acel text ca fiind de bază în definirea personalităţii lui Eminescu decât includerea lui în fruntea tuturor ediţiilor din poeziile lui Eminescu, pe care le tipăreşte pe întinderea a trei decenii. Ediţiile lui Maiorescu din poeziile lui Eminescu le prezentăm mai departe cu toate completările făcute pe parcursul publicării.

Eminescu este în prezentarea lui Maiorescu o personalitate atemporală şi care trăieşte în lumea preocupărilor sale intelectuale, cu precădere schopenhaueriene. Eminescu „a fost întotdeauna - arată Maiorescu în *[Prefaţa]* la prima ediţie - prea impersonal şi prea nepăsător de soarta lucrărilor sale, pentru a fi înduplecat să se îngrijească însuşi de-o asemenea culegere,

[1] T. Maiorescu, *însemnări zilnice,* III, p. 178.
[2] *Ibidem,* p. 179.
[3] *Idem.*

cu toată stăruinţa amicilor săi". Teza aceasta este reluată şi în articolul de faţă, mai pe larg şi cu o exemplificare mai bogată. Problema care se pune este de a şti, în lumina manuscriselor şi a corespondenţei lui Eminescu, dacă poetul era, în adevăr, dezinteresat, până dincolo de orice limită, de scrierile sale. Eminescu arată, în manuscrisul **2277,** *f. 123,* că intenţiona să tipărească poeziile într-un volum şi avea şi un titlu potrivit, în opinia sa, *Lumină de lună*[1]. Ion Scurtu, unul dintre editorii săi, aduce la îndeplinire dorinţa poetului şi îi tipăreşte poeziile cu acest titlu[2]. O altă însemnare din manuscrise arată că se gândea să-şi tipărească din articolele sale. „Articolele mele de ziar - notează Eminescu în manuscrisul **2257,/"** *429* - revăzute şi publicate în volum c-o prefaţă istorică.[3] Eminescu pregăteşte pentru tipar unul din studiile sale, *Creditul mobiliar,* pe care îl publică în *Timpul,* în iulie-august 1881[4]. Mai important este faptul că poetul îşi confecţionează un caiet, în care îşi transcrie poeziile dinainte de 1871, un caiet ca pentru tipar, îşi reciteşte poeziile, să le facă unele corecturi, însă acestea conduc, în mai multe situaţii, la refacerea poeziilor respective, refaceri prin care ia naştere, sub condeiul poetului, o nouă poezie.

Eminescu era preocupat de soarta manuscriselor sale şi cel dintâi lucru pe care îl face după revenirea din boală priveşte recuperarea manuscriselor sale. „Te rog dar - îi scrie Eminescu lui Alexandru Chibici-Revneanu în 20 octombrie 1884 - să iei tu lada [cu manuscrisele sale] de la Simtion, dacă nu mai

[1] M. Eminescu, *Opere. Poezii tipărite în timpul vieţii,* III, Bucureşti, 1944, p. 79. Şi facsimil, p. 81.

[2] M. Eminescu, *Lumină de lună.* Poezii. Ediţie îngrijită după manuscrise de Ion Scurtu. Bucureşti, „Minerva", Institutul de Arte Grafice şi Editură, 1910.

[3] D. Vatamaniuc, *Eminescu. Contribuţii documentare,* Galaţi, Editura Porto-Franco [şi] Muzeul Literaturii Române, 1993, p. 25.

[4] M. Eminescu, *Opere XII, Publicistica,* p. 248-260, 174-276, 577-579.

e cu putinţă să stea acolo, până ce starea mea se va îndrepta."[1] Aceasta, din nefericire, nu se va întâmpla şi drumul manuscriselor lui Eminescu de la Simtion sau din altă parte - până la Maiorescu - nu este cunoscut.

Maiorescu este învinuit, pe nedrept, că a întocmit ediţia poeziilor lui Eminescu fără să-1 consulte pe poet şi, ce este şi mai rău, fără ştirea sa. Corespondenţa lui Eminescu cu Veronica Miele, publicată în anii din urmă, vine să infirme asemenea aprecieri. „Titus [Maiorescu] îmi propune să-mi editez versurile - îi scrie Eminescu Veronicăi Miele în 8 februarie 1882 - şi am luat de la el volumul 1870-1871 din *Convorbiri,* unde stau *Venere şi Madonă* şi *Epigonii.* Vai, Muţi, ce greşeli de ritm, ce nonsensuri, ce cuvinte stranii! E oare cu putinţă a le mai corija, a face ceva din ele? Mai nu cred, da, în sfârşit, să cercăm!" Eminescu nu dă curs acestui demers al lui Maiorescu de a-şi tipări poeziile în volum pe motiv că se găsea în 1882 în cu totul altă situaţie decât cea dinainte de 1870. „Eu versuri nu mai scriu deloc - o informează Eminescu pe Veronica Miele în iulie 1882. Dar, în adevăr, este peste putinţă de a scrie zilnic câte un articol de fond şi pe nişte călduri, drăguţa mea, care produc dureri de cap şi te scot din fire."[2]

Manuscrisele şi corespondenţa lui Eminescu arată că poetul s-a preocupat de tipărirea scrierilor sale şi chiar de recuperarea „lăzii" în care îşi păstra averea sa spirituală, însă nu şi-a dus la îndeplinire proiectele sale pentru faptul că nu-şi găsea dispoziţia necesară pentru travaliul artistic. Acest travaliu era

[1] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare IV. Junimea",* p. 160; M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondenţa,* p. 202.

[2] *Dulcea mea Doamnă. Eminul meu iubit.* Corespondenţa inedită Mihai Eminescu - Veronica Miele. Scrisori din arhiva familiei Graziella şi Vasile Grigorcea. Ediţie îngrijită, transcriere, note şi prefaţă de Christina Zarifopol-Illias. [Iaşi], Polirom, 2000, p. 188.

expresia, cum se vede din manuscrisele sale, a unei înalte conştiinţe în munca literară.

Maiorescu introduce în articolul de faţă şi o altă teză de asemenea infirmată de cercetările din ultimii ani. Avem în vedere drama lui Eminescu, pusă în seama eredităţii. Poetul cade pradă alienaţiei mintale, se susţine, ca urmare a unei boli \ incurabile la vremea aceea, moştenită pe linia mamei sale. Asemenea argumente nu sunt concludente. Matei, fratele mai mare, atinge vârsta venerabilă de 73 de ani.

Eminescu este, asemenea fraţilor săi, victima depresiei determinată de înlăturarea abuzivă din redacţia *Timpului* şi de climatul politic ostil şi ameninţător în însăşi existenţa sa. Diagnosticul de alienaţie mintală, pus de prima soţie a lui Slavici, femeie fără cultură, în general, necum una medicală, este preluat de Maiorescu şi transmis cu o solicitudine de neînţeles. După cum este însuşit de medici, fără o bază ştiinţifică, fapt pentru care posteritatea nu-i poate ierta. Depresia, una din bolile grave şi ale societăţii noastre, nu se poate vindeca prin claustrare, cum s-a procedat cu Eminescu şi nici printr-un regim medical cu injecţii cu mercur.

Nota din finalul studiului invocă şi un document cu privire la locul şi ziua de naştere a poetului. Ţinând seama de modul cum se făceau aceste înregistrări la parohii, se ridică destule semne de întrebare. Practica ştiinţifică ne obligă să trecem peste constatări de orice natură şi să acordăm prioritate documentului.

Maiorescu se ocupă în partea a doua a articolului său de arta literară a lui Eminescu şi relevă faptul că la baza ei stătea creaţia populară, învestirea unor cuvinte prozaice cu noi valenţe poetice, rimele noi şi neaşteptate şi deplina stăpânire a limbii române. Nici una din aceste teze nu este infirmată de posteritate.

(p. 648) ÎNTRU AMINTIREA LUI WILHELM DE KOTZEBUE

Publicat în *Convorbiri literare,* XXI, nr. 9, 1 decembrie 1887, p. 811-815.

în volum: *Critice,* III, 1893, **p.** 61-69; *Critice,* III, 1908, p. 135-140; *Critice,* III, 1915, p. 135-140; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 111-114.

Wilhelm von Kotzebue (1813-1887), scriitor şi diplomat, consul al Prusiei la Iaşi. Se căsătoreşte aici cu o descendentă din familia Cantacuzino şi cunoaşte viaţa societăţii româneşti. Ministru plenipotenţiar al Imperiului ţarist la Karlsruhe, Dresda şi Berna. încetează din viaţă la Reval, oraşul natal, în 24 octombrie/5 noiembrie 1887.

Wilhelm von Kotzebue se bucura de preţuirea lui Maiorescu pentru cele trei cărţi ale sale privitoare la poporul român: *Rumänische Volkspoesie, Aus derMoldau* şi *Laskar Vioresku,* pe care le prezintă, cum am văzut, şi în *Literatura română şi străinătatea.*

Maiorescu urmează aceeaşi tactică pe care o foloseşte şi faţă de Alarcon şi îndată ce apare studiul său *Literatura română şi străinătatea* îi trimite lui Kotzebue numerele din *Convorbiri literare* însoţite de o scrisoare datată: *„Vineri, 26fevr. 82",* în care se recomandă scriitorului german. Scrisoarea, în germană, tipărită de I. A. Rădulescu-Pogoneanu[2], o dăm în traducere:

„Excelenţei-sale W. v. Kotzebue
ambasador al Imperiului rus
în retragere
Dresda
Ambasada Imperiului rus

Bucureşti, 26 februarie/10 martie 1882

[1] *Biografia românească modernă,* voi. II *(D—K),* p. 883—884.
[2] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar,* II, p. 3, 6, 25, 43.

Mult stimate domn,

Acum câteva zile am avut onoarea a vă trimite două numere din revista românească *Convorbiri literare,* în care un articol al meu caută să dea expresie recunoştinţei tardive, dar cu atât mai fierbinţi, pe care v-o datorează România intelectuală. Ceea ce exprim eu acolo este reflectarea convingerii tuturor românilor mai tineri care au posibilitatea de a se ocupa de mişcarea literară româno-germană.

Traducerea schiţelor dumneavoastră moldoveneşti şi a lui *Laskar Vioresku,* propusă de mine în acel articol, a fost întreprinsă de mai mulţi. Tălmăcirea va fi verificată cât se poate de riguros de mine şi de cercul nostru literar. Fireşte, ce înseamnă «de mine». După toate probabilităţile, vă sunt cu desăvârşire necunoscut. în prefaţa [volumului] Mite Kremnitz, *Rumänische Skizzen* (Bucureşti, 1877), se află o notă cu privire la mine, în *Dicţionarul enciclopedic Brockhaus,* ediţia a 12-a, de asemenea ş.a.m.d. Şi mai liniştit veţi fi aflând că amintitului cerc îi aparţine Alecsandri însuşi ca şi Zizin Cantacuzino (în ultima vreme harnic traducător al lui Schopenhauer), Slavici, Eminescu, Negruzzi, spirituala doamnă Mite Kremnitz, precum şi cei mai mulţi dintre scriitorii români mai tineri. Ceea ce se lucrează aici se citeşte împreună de toţi şi se discută amănunţit.

Şi Alecsandri este în momentul de faţă la Bucureşti, pentru sesiunea anuală a «Academiei noastre de ştiinţe», al cărei vicepreşedinte sunt (multă academie şi puţină ştiinţă).

Fiţi deci liniştit, atât cât poate fi, în general, liniştit cineva care ştie o parte din cea mai bună viaţă spirituală a sa pe mâinile traducătorilor.

Aşa stând lucrurile, pot presupune că nu aveţi nimic de obiectat împotriva proiectului nostru cu privire la operele dumneavoastră?

în orice caz, mult stimate domn, vă rog să-mi iertaţi cutezanţa acestei scrisori - doar şi pe înălţimile muncii spirituale şi pe culmi de munte trebuie să-şi afle sălaşul aşa-zisa cutezanţă şi să primiţi încă o dată expresia recunoştinţei şi respectului

prea devotatului dumneavoastră

T. Maiorescu"[1]

[1] Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 655-656.

Scrisoarea este redactată ceremonios, în spiritul corespondenţei oficiale din cancelariile austriece, cu trimiteri la Alecsandri, ale cărui poezii populare le tradusese Kotzebue, acum venind şi cu preciziunea că era al Societăţii „Junimea", ceea ce nu era adevărat. Nu era adevărat nici faptul că toţi „scriitorii români mai tineri" făceau parte din Societatea „Junimea". Maiorescu îi oferă lui Kotzebue şi informaţii despre persoana sa şi poziţia de mentor pe care o avea în societatea ieşeană.

Kotzebue răspunde la scrisoarea lui Maiorescu şi criticul notează în jurnalul său la 5/17 martie 1882: „Primit scrisoare de la W. v. Kotzebue, din Dresda. Caldă şi frumoasă."[1]

Maiorescu îl evocă pe Kotzebue şi din considerente personale. Opera sa îi serveşte „domnişoarei Ana Rosetti" să intre, prin lecturi în comun, în familia sa. Jurnalul oferă suficiente informaţii în această privinţă. Criticul face lecturi din Kotzebue în compania Anei Rosetti, pe care o numeşte când Annette, când Anicuţa, în 29 martie 1882, 31 martie 1882, 5 aprilie 1882, 22 aprilie 1882, 24 aprilie 1882.[2] „Seara revăzut traducerea - citim în însemnarea din 5 aprilie 1882 - Kotzebue de d-ra Rosetti, cu dânsa." Alături de lecturile în comun, o vedem pe Annette, Anicuţa, în familia criticului la reuniuni şi în vizite protocolare[3] şi în excursiile prin ţară[4]. După excursia la Braşov, Bran, Rucăr, Piteşti, Curtea de Argeş, Maiorescu notează în jurnalul său la 20 mai/1 iunie 1882: „încântătoare ca totdeauna în călătorie Annette"[5].

Vizitele protocolare şi excursiile prin ţară nu împiedică isprăvirea traducerii cărţii lui Kotzebue *Aus der Moldau* şi criticul

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 46.
[2] *Ibidem,* p. 54, 55, 56, 60,61.
[3] *Ibidem,* p. 63, 111, 120.
[4] *Ibidem,* p. 122.
5 *Ibidem,* p. 67.

consemnează în jurnalul său la 21 septembire/2 octombrie 1882: „«Schiţe din Moldova»", în traducerea Annettei, gata"[1].

Maiorescu îi trimite volumul lui Kotzebue, îndată după apariţie, şi îl însoţeşte, cum procedase şi mai înainte, cu o scrisoare.

„Son Excellence Monsieur W. de Kotzebue
Ancien Ministre-resident
Orrenhof (Ehstland)
Chemin de fer Baltique
(Russie) Station Rasick
par la poşte de Rişte

Bucureşti,
23 decembrie 1883/4 ianuarie 1884

Prea onorate domn,

în sfârşit e vorba ca d. de Giers să se înapoieze la Petersburg, înainte de asta să fie la Viena la 3/15 ianuarie.

Aştept anume de 2 săptămâni ştirea asta, ca să trimet la adresa din Petersburg a Excelenţei sale, pentru stimatul autor, volumaşul acum apărut, frumos tipărit «W. de Kotzebue, *Schiţe din Moldova*».

Mai demult vă trimisesem la aceeaşi adresă două numere din *Convorbiri literare,* cu traducerea întâielor două schiţe. Oare le veţi fi primit? Căci în răstimp domnul de Giers devenise ministru de externe efectiv şi cu ocupaţia sa, probabil supraîncărcată...

în orice caz, acum e ca atare întregul volum tipărit şi dacă nu primesc contra-ordin, trimit 4 exemplare la Petersburg, îndată ce întoarcerea ministrului D-voastră va fi telegrafiată ziarelor.

Schiţele devenite acum accesibile compatrioţilor mei găsesc un cald răsunet. Sunt cerute şi citite în toate părţile şi toţi se bucură cetindu-le.

Traducerea, care e într-adevăr reuşită, a apărut anonim. Autorului însă nu se cuvine să i se ascundă că este făcută de d-ra Ama Rosetti, o frică a fostului prefect de poliţie din Bucureşti, Radu Rosetti, şi nepoată a mai cunoscutului preşedinte al Camerei, Const. A. Rosetti.

[1] *Ibidem,* p. 123.

Inteligenta domnişoară, în vârstă de 29 de ani, a ştiut să redea cu fineţe stilistică naturală, încă „nefranţuzită", limba românească a timpului *Schiţelor* şi în genere a îmbrăţişat şi a împlinit ce-şi luase.

Acum vine rândul lui *Laskar Viorescu.*

Şi astfel, fie ca acum la venirea unui nou an, sunetul unor vremi dispărute, deşteptat din nou, să nu pătrundă neplăcut la urechea D-voastră şi să vă aducă încă o dată veste despre recunoştinţa noastră pentru amabila înfăţişare a poporului nostru.

Cu deosebită înaltă stimă,

Al D-voastră cu totul devotat
T. Maiorescu"[1]

Maiorescu îi trimite lui W. von Kotzebue *Convorbirile literare,* în care se publică primele două schiţe, *Monastirea tomnatică* şi *O vânătoare în Moldova,* care apar cu semnătură: *A.*[2] îi face viitoarei sale soţii o caracterizare extrem de elogioasă. Este surprinzător că la tipărirea schiţelor în volum numele traducătoarei nu mai apare. Ediţia se deschide, în schimb, cu *Prefaţa traducătorului,* prin care Maiorescu trece în seamă şi traducerea schiţelor scriitorului german.[3]

Laskar Vioresku, romanul lui W. von Kotzebue, începe să se publice în *Convorbiri literare* din 1 mai 1887 şi ocupă şaisprezece numere din revistă până în 1 august 1888.[4] Sunt

[1] *Ibidem,* p. 217-219.

[2] *Convobiri literare,* XVI, nr. 4, iulie 1882, p. 124-132 şi nr. 8, 1 noiembrie 1882, p. 319. Celelalte schiţe se publică şi ele la mari distanţe: *Băile de la Slănic.* 1856, nr. 4, 1 iulie 1883, p. 142-155; *Iarmarocul Sfântului Ilie din Folticeni,* nr. 8, 1 noiembrie 1883, p. 300-317; *O istorie ţărănească,* nr. 10, 1 ianuarie 1884, p. 384-397, nr. 11,1 februarie 1884, p.425-437.

[3] W. de Kotzebue, *Din Moldova. Descrieri şi schiţe.* (Traducere din limba germană), Bucureşti, Ig. Haimann, Librar-Editor, 1884.

[4] Wilhelm de Kotzebue, *Lascar Vioresku. O icoană a Moldovei,* în *Convorbiri literare, XXI,* nr. 2, 1 mai 1887-XXII, nr. 5, 1 august 1888, p.1066-1077.

semnate *M.* Se tipăreşte în volum în 1892.[1] Semnătura traducătoarei apare aici, pentru prima dată: **A.** *M.*

Maiorescu îşi încheie evocarea lui Wilhelm de Kotzebue cu un fragment din scrisoarea scriitorului german adresată - precizează criticul - „doamnei A. M." De la Ana, Annetta, Anicuţa Rosetti, criticul ajunge, după divorţ şi prin noua căsătorie, la A. M. [Ana Maiorescu].

(p. 652) LEON C. NEGRUZZI ŞI „JUNIMEA"

Publicat în *Convorbiri literare,* XXIV, nr. 7, 1 octombrie 1890, p. 590-592.

în volum: *Critice,* II, 1892, p. 329-341; *Critice,* III, 1908, p. 141-148; *Critice,* III, 1915, p. 141-148; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 115-119.

Leon C. Negruzzi (1840-1890) îşi începe studiile la Academia Mihăileană din Iaşi şi ie termină la Berlin. Se înscrie la medicină, însă disecţiile nu-i plac şi trece la filozofie şi drept. Audiază cursuri la Berlin şi Viena, fără să le termine. Ocupă funcţii administrative şi este primar al laşului şi membru al Societăţii „Junimea", cu începere din 1865.

Leon C. Negruzzi, fiul lui Costache Negruzzi, fratele mai mare al lui Iacob Negruzzi, este autorul unui volum, *Serghie Pavlovici şi alte nuvele,* tipărit postum în 1912.[2]

[1] Wilhelm de Kotzebue, *Lascăr Viorescu. O icoană a Moldovei din 1851.* Tradus din limba germană de A. M. Bucureşti, Editura Ig. Haimann, Librar-Editor, 1892.

[2] Leon Negruzzi, *Serghie Pavlovici şi alte nuvele,* cu o prefaţă de Titu Maiorescu, Bucureşti, Librăria Leon Alcalay [1912], (Biblioteca pentru toţi, 703). Cuprinde: *Serghie Pavlovici, Osândiţii* şi *Ţiganca.* Prefaţa lui Maiorescu, *Leon Negruzzi şi „Junimea"* (p. V-XII), se reproduce din *Critice.*

Vasile Alecsandri îl preţuia pentru scrisul său şi îi trimite o scrisoare de la Mirceşti.

„Mirceşti, 8 iunie 1881

Iubite Leon,

Am citit în numărul din 1 iuniu al *Covorbirilor* nuvela ce ai publicat sub titlul de *Serghie Pavlovici.* Am simţit o nespusă mulţumire cetind-o şi găsesc de cuviinţă a-ţi adresa complimentele mele cele mai sincere. Crezusem că ocupările administrative te depărtaseră pentru totdeauna de câmpul înflorit al literaturei, însă ai probat şi de astă dată adevărul proverbului francez:

Bon sang ne petit mentir.

încă o dată te felicit şi te îmbrăţişez,

V. Alecsandri"

Scrisoarea se redă în facsimil în fruntea volumului de nuvele publicat în 1912.

Nuvela *Serghie Pavlovici* este reprodusă în *Orientul român* în mai multe numere din 1885[1].

Leon C. Negruzzi încetează din viaţă în iunie 1890 şi este înmormântat la Trifeşti (jud. Iaşi).

(p. 657) IOAN POPOVICI-BĂNĂŢEANUL

Publicat în *Convorbiri literare,* XXIX, nr. 10, 1 octombrie 1895, p. 879-898. Cu o notă a redacţiei: „Noul volum din Biblioteca pentru toţi, editată de Carol Miiller, cuprinde *novelele* lui Ioan Popovici şi va apărea peste câteva zile. Ca introducere d. Maiorescu a scris următoarea notiţă biografică pe care *Convorbirile literare* se grăbesc a o publica în memoria regretatului colaborator. *Red."* (p. 879).

[1] *Orientul român,* I, nr. 79, 20 octombrie 1885, p. 1-3; nr. 81, 31 octombrie 1885, p. 1; nr. 82, 3 noiembrie 1885, p. 1-3; nr. 83, 7 noiembrie 1885, p. 1-2; nr. 84, 10 noiembrie 1885, p. 1-3.

în volum: Ioan Popovici-Bănăţeanu, *Din viaţa meseriaşilor.* Nuvele. Cu o biografie de d. Titu Maiorescu şi un portret al autorului. Bucureşti, Editura Librăriei Carol Miiller, p. 5-32 (Biblioteca pentru toţi, 23-24). Menţiune: „Din *Convorbiri literare,* No. 10, oct. 1895".

Retipărit în: *Critice,* III, 1908, p. 149-167; *Critice* III, 1915, p. 149-167; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 120-1^36.

Ioan Popovici (17 aprilie 1869-9 septembrie 1893), numit de Maiorescu şi: Bănăţeanul, spre a-1 deosebi de alţi Popovici, era fiul unor meseriaşi din Lugoj. Face liceul în oraşul natal, la Braşov şi Beiuş, studii teologice la Institutul Pedagogic-Teologic din Caransebeş. Este contabil pentru scurtă vreme la Liga Culturală pentru unitatea tuturor românilor. Stabilit în Bucureşti, tot pentru scurtă vreme, frecventează cercul „Junimii" bucureştene, se va bucura de preţuirea lui Maiorescu cu care corespondează şi care îl va sprijini în activitatea literară şi, material, în căutarea sănătăţii.[1] Desfăşoară activitate literară şi publicistică numai şapte ani, însă remarcabilă prin diversitate şi prin realizări în poezie şi proză.

Maiorescu este supus, pentru preţuirea lui Ioan Popovici-Bănăţeanul, la critici severe din partea lui Eugen Lovinescu[2] şi a lui Duiliu Zamfirescu, reproşându-i-se supraevaluarea unei opere minore, scrisă, pe deasupra, şi în dialect. „Scriitorii bănăţeni stau faţă de noi - îi scrie Duiliu Zamfirescu lui Maiorescu în 13/25 iunie 1898 - cam cum stă Bret Harţe faţă de Dickens şi Theophile Gautier faţă de Balzac, cu această deosebire în plus că scriitorii de dincolo sunt, toţi, dialectali. Eu înţeleg foarte bine farmecul sentimental al limbei lor, mlădierea artistică a unui grai aproape nou şi, totuşi, românesc, care, cum spuneţi d-voastră, te trezeşte parcă din vis. Dar, serios, domnule

[1] D. Vatamaniuc, /. *Popovici-Bănăţeanul,* 1959, p. 7-145.
[2] E. Lovinescu, *Titu Maiorescu,* I, p. 301.

Maiorescu, credeţi d-voastră că se poate *turna* o acţiune întinsă în tiparul acestei limbi? Credeţi că se poate scrie magistrala D-voastre introducere a discursurilor în limba lui Popovici-Bănăţeanul? Credeţi că *Războiul* meu s-ar putea încerca în dialectul bănăţean?"[1]

Problema care se pune priveşte limba dialectală, şi nici Slavici, nici Ioan Popovici-Bănăţeanul nu sunt scriitori dialectali. Ioan Slavici scrie, totuşi, în această limbă, categorisită regională, romanul *Mara,* superior tuturor prozelor lui Duiliu Zamfirescu. Regionalismele din proza lui Ioan Popovici-Bănăţeanul aparţin, pe de altă parte, terminologiei meşteşugăreşti.

Maiorescu îşi punea mari speranţe în cariera literară a lui Ioan Popovici-Bănăţeanul şi în situaţia din acel moment ea era îndreptăţită. Este suficient să parcurgem *Convorbirile literare* pe mai mulţi ani să vedem care erau colaboratorii revistei. Dăm peste câteva poeme ale lui G. Coşbuc, în parte şi acestea reproduse de aiurea. Se întâlnesc mai des, pe lângă numele lui Duiliu Zamfirescu, cel al lui Artur Stavri, Ciru Oeconomu, Mihai Gregoriadi de Bonachi, ori al mai necunoscuţilor, LI. Bâcu, N. S. Roman, George Vasiliu. Ioan Popovici avea, în raport cu aceştia, incontestabil, mai mult talent.

Editorii propun textul de mai jos, greşit, ca variantă la articolul lui Maiorescu:

„I. Popovici a părăsit Institutul Teologic din propriul său îndemn, când se lăţise vestea că dânsul întreţine raporturi ilicite cu o familie cam destrăbălată din Caransebeş. Popovici prevăzuse urmările şi s-a îndepărtat din vreme. Eu, din parte-mi, îl consider de victimă a ademenirilor acelei familii. Iată motivul pentru care cred că va fi admis să treacă examenul de absolvent ce mai are de făcut. Eu voi interveni, căci tânărul avusese până aici o purtare exemplară, student foarte bun, modest, silitor şi, fără îndoială, talentat. Afară de aceasta gândesc că

[1] *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913).* Cu un cuvânt de introducere şi însemnări de Emanoil Bucuţa, [Bucureşti], Casa Şcoalelor, [1944], p. 231.

păţania lui a avut putere educatoare mai intensivă decât toate cele 6 semestre de povăţuieli din Institut"[1].

Textul face parte din scrisoarea lui Ştefan Velovan către Maiorescu, din 20 martie 1893, în care îl informează asupra împrejurărilor în care Ioan Popovici părăseşte Institutul Pedagogic-Teologic din Caransebeş. Scrisoarea lui Ştefan Velovan trimitea la familia lui Patriciu Drăgălina, profesor din Caransebeş, fără să-i pomenească numele, care însă îl ameninţă pe Maiorescu cu provocarea la duel. „Două scrisori de la prof. Drăgălina - notează Maiorescu în jurnalul său la 28 octombrie 1893 -, care vrea să mă provoace la duel pentru câteva rânduri publicate în biografia lui *Ioan Popovici-Bănăţeanul* dintr-o scrisoare a lui Velovan. Consultaţii cu Zizin şi Buicliu. Picanterie tragicomică."[2] Maiorescu ia totuşi în serios provocarea lui Patriciu Drăgălina şi la retipărirea studiului ca prefaţă la ediţia din „Biblioteca pentru toţi" înlătură pasajul. Se da, astfel, satisfacţie profesorului caransebeşan.

Ioan Popovici-Bănăţeanul se anunţa un poet al resemnării şi un evocator al unei lumi pe care nu o prezentase nimeni înaintea sa cu mai mult talent şi artă narativă. Maiorescu nu putea să prevadă sfârşitul prematur al scriitorului la numai 24 de ani. Dar nici Duiliu Zamfirescu şi nici Eugen Lovinescu nu se opresc asupra acestui aspect în rezervele lor cu privire la competenţa criticii maioresciene.

(p. 675) ÎN MEMORIA POETULUI DIALECTAL VICTOR VLAD (DELAMARINA)

Publicat în *Convorbiri literare,* XXXII, nr. 2, 15 februarie 1898, p. 113-114. Cu titlul: *In memoria unui poet bănăţean: Victor Vlad (Delamarina).*

[1] D. Vatamaniuc, *Ioan Popovici-Bănăţeanul,* 1959, p. 89-95.
[2] *Ibidem,* p. 90.

în volum: *Critice,* III, 1908, p. 169-181; *Critice,* III, 1915, p. 169-181; *Opere II Critice III,* 1984, p. 137-147.

Victor Vlad (1870-1896), originar din Satul Mic, de lângă Lugoj, fiul lui Ion Vlad, jurist, şi al soţiei sale, Sofia, care îşi publică lucrările sub numele Sofia Vlad-Rădulescu. Se înrudea cu familia Bredicenilor. Victor Vlad face liceul la Lugoj, de unde este eliminat de autorităţile maghiare, împreună cu Ioan Popovici-Bănăţeanul şi alţi câţiva elevi.[1] Trece în România şi termină liceul la Bucureşti. Urmează şcoala militară din Craiova, Iaşi şi Bucureşti, obţinând gradul de sublocotenent de marină. îşi alătură la numele de familie şi: Delamarina. întreprinde două călătorii: prima cu Bricul „Mircea" în 1891, când pleacă din Constanţa pe Marea Neagră şi vizitează Bosforul, Constantinopolul, insulele Chios, Rodos, portul Pyreu, Salonic; a doua călătorie o întreprinde în 1894, cu Crucişătorul „Elisabeta", când pleacă de la Galaţi şi vizitează Odessa, Sevastopol, Sinope, Constantinopol, Chios, Toronto, Ancona, Veneţia, Triest, Pola.[2]

Scrierile lui Victor Vlad Delamarina se tipăresc postum. Cea dintâi ediţie, *Poezii bănăţeneşti,* o publică Valeriu Branişte la Lugoj, în 1902[3]. Urmează alte ediţii: *Poezii* (Bucureşti, 1922), *Poezii bănăţeneşti* (Sibiu, 1928), *Poezii în grai bănăţean* (Timişoara, 1936), *Al mai tare om din lume* (Timişoara, 1972). Cea dintâi ediţie a scrierilor sale, cu o bună prezentare a vieţii şi operei, aparţine lui Alexandru Bistriţeanu, *Doi scriitori*

[1] *Ibidem,* p. 28-86.
[2] Victor Vlad Delamarina, *Schiţele mele de călătorie.* Cu o introducere de Dr. Aurel Cosma junior. Timişoara, Biblioteca Luceafărul, 5, 1936.
[3] Victor Vlad Delamarina, *Poezii bănăţeşti.* Adunate şi aranjate din însărcinarea Departamentului Lugoj al Asociaţiunii de Dr. Valeriu Branişte. Lugoj, Imprimeria Carol Traunfellner, 1902.

bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bănățeanul, și ea cuprinde, alături de poezii, și fragmente din însemnările sale de călătorie.[1]

Maiorescu încheia articolul său, altfel bine informat, cu aprecierile lui E. Daianu din evocarea publicată în ***Tribuna*** în 1896.[2]

Victor Vlad Delamarina intră în literatura română prin poezia sa cu specific dialectal.

(p. 686) ORATORI, RETORI ŞI LIMBUŢI

Publicat în ***Convorbiri literare***, XXXVI, nr. 12, 1 decembrie 1902, p. 1057-1072; XXXVII, nr. 2, 1 februarie 1903, p. 97-105; nr. 3, 1 martie 1903, p. 193-208.

în volum: ***Critice***, III, 1908, p. 183-228; ***Critice***, III, 1915, p. 183-228; ***Opere II Critice III***, 1984, p. 148-186.

Maiorescu se ocupă de oratorii din Parlament, în vreme ce tipărea ***Discursurile parlamentare****, în care facem cunoştinţă cu oameni politici evocaţi în acest articol şi cu numele cărora ne întâlnim şi în publicistica lui Eminescu de la ***Timpul***. Criticul avea unele nelămuriri privind terminologia ce urma să o întrebuinţeze în articolul său. Stau mărturie oscilaţiile sale în fixarea titlului studiului. „Ieri am început redactarea definitivă - notează Maiorescu în 15/27 octombrie 1902 - a studiului ***Oratori, retori şi vorbitori*** pentru ***Revista română***."[1] Publicaţie de „politică şi literatură", ***Revista română*** se înfiinţează la 1 februarie 1902, sub conducerea unui comitet de direcţie, format din Teohari Antonescu, Ioan Bogdan, M.B. Cantacuzino, M. Dragomirescu, S. Mehedinţi, P. Missir, P. P. Negulescu, C. Rădulescu-Motru şi M. Săulescu. între colaboratori îi vedem şi pe Ov. Densuşianu şi M. Dragomirescu. Maiorescu este în căutarea altui termen pentru ultimul cuvânt. „Reîncep a scrie la articolul - notează în 29 octombrie/14 noiembrie 1902 - ***Oratori, retori şi guralivi*** pentru ***Revista română***"[2] Acum nu vorbeşte de „studiu", ci de „articol" şi înlocuieşte cuvântul „vorbitor", cu „guraliv". Din altă însemnare de la 16/29 noiembrie 1902, aflăm că nu era vorba de un articol, ci de două articole şi se părea că se hotărâse pentru cuvântul „limbuţi".[3] Mai importantă este însemnarea din 19 noiembrie/2 decembrie 1902, în care se vorbeşte numai de „oratori". De aici luăm cunoştinţă de structura articolului şi de împrejurările care îl determină să-l trimită la ***Convorbiri literare***. „Hotărăsc să încetez [colaborarea la] ***Revista română*** din ianuarie 1903 - notează Maiorescu - şi de a da articolul meu ***Oratori*** la ***Convorbiri***. Am terminat partea I şi acum 6 decembrie copiez sfârşitul (Nicolae Ionescu) pentru tipar."[4] ***Revista română*** îşi încetează apariţia, în adevăr, cu numărul dublu pe noiembrie şi decembrie 1902.

Maiorescu mai oscila şi la sfârşitul lui noiembrie 1902 în privinţa titlului pe care urma să-l dea studiului său. Se adresează lui G. Ibrăileanu pentru lămuriri.

[1] *Doi scriitori bănățeni: Victor Vlad Delamarina și Ioan Popovici-Bănățeanaul.* îngrijire şi prefaţă de Al. Bistriţeanu. Craiova, Scrisul Românesc, [fa.].

[2] Dr. E. Daianu, *Victor Vlad Delamarina.* - Pro memoria, în *Tribuna,* XIII, nr. 1011, 11/23 mai 1896, p. 413.

[3] Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I.* Volumul IV *(1888, 1895),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1904.

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice.* Biblioteca Academiei Române. Arhiva Titu Maiorescu. III, nr. 8, Plic I, p. 988. însemnările sunt transcrise de Livia Dymza, fiica lui Maiorescu, şi acoperă perioada 1900-1908 şi 1913-1917.

[2] *Ibidem,* p. 989.

[3] *Ibidem,* p. 992.

[4] *Idem.*

„București, str. Mercur, 1
Sâmbătă, 23 noiembrie 1902

Stimate Domnule Ibrăileanu, \

Fă bine, aruncă-mi din mijlocul trudirilor d-tale lexicale câteva rânduri scurte ca răspuns la următoarea întrebare:

Cunoști din cronicarii Ureche și Miron Costin sau din alte scrieri române, anterioare anului 1800, vreun cuvânt care să exprime aproape exact ceea ce înseamnă neologistul «orator» - adică vreun alt cuvânt decât «ritor», care, firește, c s-a introdus la noi odară cu domnii fanarioți, dacă nu și mai înainre. Neavând noi parlamentarism mai din vechime ca englezii, e firesc lucru să nu avem termen pentru «orator» decât de pe la 1830 încoace. *Lexiconlde la Buda* nu are *orator,* numai *ritor*.

Vorbele: *grăitor, vorbitor, cuvântător* nu cred să fi avut accepțiunea proprie lui «oraror», ci sunt numai niște adjective, poate uneori substantivate la nevoie, dar nu ca termen obișnuit pentru ceea ce numim noi, d.e., un orator elocvent, cum ar fi zis Ureche sau Costin, dacă ar fi vorbit de Anglia și ar fi spus că au o adunare de oameni aleși, care se îndelernicesc cu cele obștești și numără printre ei mulți *oratori elocvent?*.

Grăitori, cuvântători înzestrați cu darul vorbei?

Prea e curios disprețul ce-l are limba noasrră veche pentru oratorie. Calificative rele, cu grămada, și nici măcar un termen pentru *orator**.

Guraliv, limbut, flecar, *Lexiconul de la Buda* are și guratec, mai încoace palavragiu, vorbă multă - sărăcia omului, mâncărime de limbă ere, dar nici o vorbă bună.

Te rog, un rând de răspuns ca să-mi confirmi sau să-mi infirmi cele de mai sus.

Cu deosebită stimă,

T. Maiorescu"[1]

Scrisoarea este prea aproape de începerea publicării articolului în *Convorbiri literare* să putem presupune că G. Ibrăileanu a dat răspunsul solicitat.

[1] *Scrisori către G. Ibrăileanu. III.* Ediție îngrijită de M. Bordeianu, Viorica Botez, Gr. Botez, I. Lăzărescu, Al. Teodorescu. Prefață de N. I. Popa. *Studii și documente,* București, Editura Minerva, 1973, p. 131.

Maiorescu stabilește trei faze în prezentarea oratoriei din țara noastră: 1866-1884, 1884-1899 și după această dată. Nominalizează pe parlamentarii care o ilustrau prin discursurile lor: George Brătianu, N. Blarenberg (1837-1896), N. Ionescu (1820-1905), prima fază; C. C. Arion (1855-1923), C. Dissescu (1854-1932), Al. Djuvara (1858-1913), Take Ionescu (1858-1922), Al. Marghiloman (1854-1925), faza a doua; Ioan A. Brătescu (1846-1913), Barbu Ștefănescu Delavrancea (1858-1918), N. Fleva (1840-1914), P. Grădișteanu (1839-1921), faza a treia. Acest tablou își are importanța sa. Se desprinde de aici că din cei nominalizați pentru faza a doua, Maiorescu îl prezintă numai pe Al. Djuvara, iar pentru faza a treia numai pe Ioan A. Brătescu. în faza a treia, fapt vrednic de reținut, îl trece și pe Al. Djuvara, prezentat și în faza anterioară, pentru îndepărtarea de junimiști. Se cuvin reținute câteva caracterizări ale unor parlamentari, chiar dacă nu-i prezintă, cum face cu cei din prima fază. Barbu Ștefănescu Delavrancea este apreciat „cel mai strălucit orator al României contemporane", iar dintre ceilalți reprezentanți ai oratoriei liberale îi numește pe Nicolae Fleva, „tribunul", și pe Petre Grădișteanu, „naționalistul". Cel din urmă se remarcă prin „emfaza teatrală a vorbirii" devenit celebru prin discursul rostit la Iași în 6 iunie 1883. La acel banchet, în prezența regelui, Petre Grădișteanu declară că de pe coroana regală lipseau mai multe „pietre prețioase" și face trimitere la provinciile românești aflate atunci sub stăpâniri străine. Eminescu asistă la festivități ca reprezentant al ziarului *Timpul* și consacră discursului lui Petre Grădișteanu mai multe articole, în care insistă asupra complicațiilor internaționale, ca urmare a aluziei la provinciile românești de sub dominații străine.[1]

Maiorescu prezintă în pagini memorabile numai oratoria din prima fază. Caracterizarea lui G. Brătianu, cu discursurile

[1] M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica,* p. 316-325.

construite după regulile lui Quintilian, cu batista mare de mătase şi cu privirea neliniştită „ca flacăra bătută de vânt^ a lui Nicolae Blarenberg, „înalt la trup, cu spinarea încovoiată", care caută să-şi recompenseze neajunsurile înfăţişării fizice cu avalanşe de citate din autori străini, fără legătură cu problemele în discuţie, şi a lui N. Ionescu, înzestrat cu darul vorbirii, cu curajul de a se amesteca în toate şi cu enigma înţelesului discursurilor sale, rămân pagini antologice. Maiorescu alătură portretului fizic şi artei oratorice a acestor parlamentari şi conduita lor morală. Gheorghe Brătianu, Giorgio, cum îi plăcea să se numească, apără în dezbaterile parlamentare ortodoxismul, se stabileşte în Italia şi trece la catolicism; Nicolae Blarenberg, antidinastic, devine dinastic şi „vechiul antidinasticism catonian" îl preschimbă „într-un nou dinasticism mai bizantin", iar N. Ionescu, „sirenă a cuvântului", nu avea „nici o idee politică de valoare" şi „nici o activitate publică de oarecare folos".

E. Lovinescu regretă că Maiorescu s-a oprit numai la câţiva parlamentari şi a evitat să-i prezinte şi pe alţii, nu mai puţin reprezentativi pentru oratoria românească: „Nimeni n-ar fi fost mai capabil decât dânsul de a scrie o istorie a oratoriei noastre, din care n-ar fi lipsit nici Mihail Kogălniceanu, nici P. P. Carp, nici G. Costaforu, nici V. Boerescu, nici Vasile Conta, nici chiar G. Vernescu, nici Al. Lahovari, nici pleiada nouă a tinerilor oratori ca Take Ionescu, Al. Marghiloman, Barbu Delavrancea".[1]

E. Lovinescu susţine că T. Maiorescu a salvat, prin articolul său, numele acestor parlamentari de la căderea în uitare. Opinia nu poate fi împărtăşită. Meritul acesta îi aparţine lui Eminescu, care prezintă în publicistica sa, înainte de Maiorescu, galeria parlamentarilor români din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

E. Lovinescu, *Titu Maiorescu,* II, p. 227-228.

(p.725) PENTRU JUBILEUL DE 40 DE ANI AL REVISTEI „FAMILIA"

Publicat în „Familia", XL, nr. 21-22, 27 iulie/9 iunie 1904, p. 243.

În volum: *Critice,* III, 1908, p. 229-232, cu titlul: *Pentru jubileul de 40 de ani al revistei „Familia"*; *Critice,* III, 1915, p. 229-232; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 187-188.

Scrisoarea se publică în *Familia* cu titlul: „Domnului Iosif Vulcan pentru Jubileul de 40 de ani al revistei *Familia.* Bucureşti, 12 aprilie 1904, T. Maiorescu".

Familia, „Foaie enciclopedică cu ilustraţiuni", apare sub conducerea lui Iosif Vulcan la Pesta cu începere din 15 iunie 1865 şi până în 20 aprilie 1880, iar de la 27 aprilie 1880 şi până la 31 decembrie 1906, la Oradea.

Iosif Vulcan deschide acest număr jubiliar cu urarea reginei Elisabeta, pe care o dă în facsimil şi în care se arată că pentru asemenea realizări, ca aceea a lui Iosif Vulcan, trebuie „inimă mare". Salutul Academiei Române este semnat de I. Kalinderu, preşedinte, şi D. A. Sturdza, secretar general. I. Negruzzi, care era în străinătate, se considera apropiat de I. Vulcan prin activitatea îndelungată pe care o duceau amândoi, el în fruntea revistei *Convorbiri literare,* Iosif Vulcan în fruntea *Familiei.* I. Negruzzi îşi justifică retragerea de la conducerea *Convorbirilor literare* şi găsea nimerit să-l felicite pe Iosif Vulcan pentru curajul de a merge înainte „cu aceeaşi stăruinţă şi aceeaşi neoboseală".

Organizarea materialelor este întâmplătoare, probabil în ordinea primirii lor la redacţie: poezii, saluturi, proze, articole, evocări. Consemnăm numele colaboratorilor în ordinea în care apar în revistă, după salutul Academiei Române, scrisoarea lui Maiorescu şi evocarea lui Iacob Negruzzi, la care ne-am referit mai sus: A. Vlahuţă (poezie), Al. Mocsonyi (articol), dr. I. Felix (articol), A. Naum (poezie), At. Marienescu, A. Porcius (articol),

I. Cav. de Puşcariu (articol), Matilda Poni (poezie), A. D. Xenopol (studiu), I.G. Sbiera (proză), V. Babeş (articol), I. Bianu (amintiri), N. lorga (articol), Virgil Oniţiu (salut), dr. C I . Istrati (articol), Episcopul Demetru Radu (salut), T. G. Djuvara (articol), Ion Gorun (articol), Constanţa Dunca-Schiau (salut), II. Ruscanu (articol), C. Erbiceanu (articol), Augustin Bunea (articol), Măria Baiulescu (articol), V . E . Moldovan (poezie), Iosif Blaga (studiu), I. U. Soricu (poezie), Petre Dulfu (fragment dintr-o piesă de teatru), Dionisie Stoica (poezie), S. Florea Marian (salut), Emil Isac (poezie), A. Bârseanu (poezie), Măria Cunţan (poezie), Gavril Tripon (articol), Elena din Ardeal (poezie). Sumarul continuă cu articolul Aureliei Vulcan, elogiu adus soţului, şi se încheie cu articolul lui Iosif Vulcan, care mulţumea colaboratorilor la acest număr.

Tabelul de mai sus, dacă nu are alt merit, îl are măcar pe acela că ilustrează participarea largă la un număr omagial, cum nu se întâmplase până atunci, a mesagerilor culturii naţionale din întreg spaţiul spiritual al poporului român.

Scrisoarea lui Maiorescu este o capodoperă prin invocarea destinului poporului nostru fără noroc „întotdeauna", fericit „niciodată".

Meritul lui Iosif Vulcan la conducerea revistei stă, mai presus de toate, că îl descoperă pe Eminescu şi găzduieşte în paginile publicaţiei sale activitatea de început a poetului şi cea de la sfârşitul activităţii sale poetice.

Academia Română a preţuit activitatea lui Iosif Vulcan, şi îl alege membru corespondent în 1879 şi titular în 30 martie 1881.[1] Maiorescu îl propune preşedinte al Secţiunii literare[2] şi *Familia* stăruia asupra acestui eveniment[3]. Jubileul *Familiei* se sărbători cu mult fast la Oradea, şi revista relata pe larg şi despre aceste manifestări.[4]

Iosif Vulcan încetează din viaţă în 26 august 1907, după ce sista apariţia *Familiei* cu câteva luni mai înainte, în 31 decembrie 1906.

Recenziuni literare. Rapoarte la Academie. Discursuri ocazionale

(p. 727) QUINTUS HORATIUS FLACCUS,
„ODE, EPODE, CARMEN SAECULARE"
Traducere în versuri de Dimitrie Constantin Ollănescu[1].

Publicat în *Convorbiri literare,* XXV, nr. 8, 1 noiembrie 1891, p. 698-704.

în volum: *Critice,* III, 1908, p. 235-241; *Critice,* III, 1915, p. 235-241; *Opere IL Critice LLL,* 1984, p. 189-195.

Dumitru C. Ollănescu-Ascanio (1849-1908), originar din Focşani, face studii în ţară, în Germania, Franţa şi Belgia, unde obţine titlul de doctor în drept şi în ştiinţele administrative. Primar al oraşului Tecuci, secretar general al Ministerului de Externe, intră în diplomaţie şi este ministru plenipotenţiar la Atena. Colaborează la *Convorbiri literare* până în 1895 şi scoate împreună cu N. Petraşcu revista *Literatură şi artă română* în 1896. Publică un volum de versuri, *Poesii. 1878-1898* (1901), piese de teatru, *Pe malul gârlei* (1879). Este autorul unei monografii, *Teatrul la români,* I—II, Bucureşti, 1897, 1898.

Maiorescu pune în discuţie problema traducerilor din latină în română şi exemplifică modalităţile care s-au adoptat de traducătorii români în acest domeniu. Apreciază că singurul poet care realizează o odă de excepţie „în metru antic" rămâne Eminescu, motiv pentru care o şi reproduce. Problema care se pune în faţa traducătorului, cu neputinţă de rezolvat, constă în transpunerea în dispoziţia sufletească a autorului din care traduce pentru fiecare poezie în parte. Exemplifică cu

[1] Horatius, *Ode, epode, Carmen seculare,* voi. I. Traducere în versuri de D. C. Ollănescu-Ascanio. Bucureşti, Editura Socec, 1891.

realizările parţiale ale lui Schlegel pentru Shakespeare şi ale lui Gildemeister pentru Byron şi găsea că traducerea lui Homer în hexametru german întreprinsă de Voss era „înţepenită". Odele lui Klopstock şi Platen în metru antic fură eclipsate de „lirismul rimat" al lui Heine şi Lenau. Traducerea lui Ollănescu era apreciată în acest context, ca fiind, „în orice caz, foarte conştiincioasă". Propune, în final, ca şi alţi diplomaţi ai noştri să-şi folosească timpul şi pentru îndeletniciri literare.

Duiliu Zamfirescu, secretar de legaţie la Roma, proceda, în scrisoarea pe care i-o trimite lui Maiorescu în 21 noiembrie 1891, la o separare între traducerile lui Ollănescu, în care poezia lui Horaţiu era „diluată", şi Ollănescu, care rămânea „omul nostim şi senin, bunul prieten"[1]. Duiliu Zamfirescu încheia astfel: „Părerea mea este că aţi executat pe un vechi adept, care vă iubea şi vă admira".

Maiorescu împărtăşeşte în cea mai mare măsură constatările lui Duiliu Zamfirescu, cum se desprinde din scrisoarea pe care i-o trimite în 17/29 noiembrie 1891. „Am lăudat ce era de lăudat în conştiinţă, şi am tăcut asupra restului. Şi eu am tăcut, fiindcă nu aş fi spus lucrul verde cum îl cred - în materie literară nu încap tranzacţiuni, ci rămâne *magis amica veritas* -, ci fiindcă nu ar fi înţeles poate publicul - şi ar fi interpretat în defavoarea lui Ollănescu ceea ce *în mare parte* nu e voia lui, ci a nivelului încă prea puţin urcat al limbii noastre *obicinuite*. Faptul e că în afară de traducerea *Ad amphoram,* pe care am reprodus-o întreagă, celelate sunt de o trivializare a impresiei totale, care nu respiră deloc eleganţa lui Horaţiu".[2]

Darea de seamă a lui Maiorescu, care nu atingea, decât în treacăt, valoarea traducerilor lui Ollănescu, îl va fi determinat să nu mai tipărească volumele anunţate: *Satirele* (II) şi *Epistolele (UI).*

[1] *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913),* Casa Şcoalelor, [1944], p. 109.

[2] *Ibidem,* p. 371.

D. C. Ollănescu-Ascanio este ales membru al Academiei Române în 31 martie 1892, va fi vicepreşedinte al Academiei Române şi preşedinte de mai multe ori al Secţiunii literare şi al Comisiei de premieri, când colaborează cu Maiorescu, cum vom vedea, mai departe, la întocmirea rapoartelor academice.

(p. 734) POEZIILE D-LUI A. NAUM

Răspuns la discursul de recepţiune al d-lui A. Naum citit în şedinţa Academiei Române din 2 aprilie 1894, desfăşurată sub preşedinţia regelui[1]

Publicat în *Analele Academiei Române,* seria II, tom. XVI. *1893-1894. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia „Carol Gobl", Strada Doamnei, 16, 1894, p. 224. Şi extras.

Republicat în *Convorbiri literare,* XXVIII, nr. 1, 1 mai 1894, p. 1-11.

în volum: *Critice,* 1908, p. 243-254; *Critice,* III, 1915, p. 243-254; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 196-206.

Anton Naum (1829-1917), descendent dintr-o familie de români macedoneni, se naşte la Iaşi, face şcoala primară aici, studiile universitare la Facultatea de Litere şi la College de France. Predă limba franceză la mai multe şcoli din Iaşi şi ocupă catedra de franceză de la Universitatea din Iaşi (1898). Este printre cei mai vechi membri ai Societăţii „Junimea", colaborează la *Convorbiri literare* cu traduceri. Poetul său preferat este Andre Chenier. Dintre lucrările sale personale mai cunoscută

[1] *Cuvânt de primire.* Rostit în şedinţa de la 2/14 aprilie 1894, sub preşedinţia Regelui, de A. Naum, membru al Academiei Române, cu *Răspunsul* d-lui Titu Maiorescu, membru al Academiei Române. Bucureşti, Tipo-Litografia Carol Gobl, 1894 (Academia Română). *Discursul* lui A. Naum, p. 3-23; *Răspunsul\vii* Maiorescu, p. 24-35.

este *Povestea vulpei,* care are ca model lucrarea lui Goethe, *Reinische Fucs* şi *Le roman de Renard,* romanul popular francez.

A. Naum îşi ţine discursul de recepţie la Academia Română în ediţia solemnă din 2 aprilie 1894, prezidată de regele Carol I. Discursul de recepţie, *[Cuvânt deprimirej^cste* un elogiu adus generaţiei sale, M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri, însă şi lui Eminescu, cu învinuirea, în direct, a Academiei Române, deoarece nu îl alesese între membrii săi. „Am perdut apoi, în afară de Academie şi în floarea tinereţii sale, pe nemuritorul Eminescu, poet byronian, adânc cugetător şi adânc simţitor, a cărui influenţă, şi ca fond şi ca formă, a deschis poeziei noastre căi luminoase de înălţare. Plin de poezie lirică germană, admirator entuziast al lui Lenau, mai cu seamă, din care adesea se inspiră, cu talentul său independent şi cu simţirea sa originală şi tocmai ca Leopardi, cu care are mai multe asemănări în momentele sale de răzvrătire sufletească şi de neagră melancolie, un singur volum de poezii a fost de ajuns să-1 ridice la înălţimea unui întemeietor de şcoală. El a rămas nechemat de D-voastre, negreşit din cauza tinereţii sale, el, cel mai merituos; dar pentru poezie şi pentru public, pierderea sa a fost cu atât mai dureroasă".[1]

Maiorescu face, în *Răspunsul său,* întâia şi cea mai cuprinzătoare prezentare a activităţii lui A. Naum ca poet şi traducător.

(p. 747) POEZIILE D-LUI OCTAVIAN GOGA
Raport cetit în Academia Română
pentru acordarea unui premiu (1906)[2]

Publicat *m Analele Academiei Române.* Seria III. Tom. XXVIII. *1905-1906. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti,

[1] *Ibidem,* p. 7.

[2] Octavian Goga, *Poezii,* Budapesta, Institutul Tipografic şi Editura „Luceafărul", 1905. Pe copertă: 1906.

Inst. de Arte „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1906, p. 272-282; *Convorbiri literare,* XL, nr. 3-5, martie-mai 1906, p. 205-216.

în volum: *Critice,* 1908, p. 255-266; *Critice,* III, 1915, p. 255-266; *Opere LL Critice LLL,* 1984, p. 208-219.

Comisia pentru premiile Academiei Române pe 1906 ţine şedinţă în 25 noiembrie 1905 şi Titu Maiorescu este ales preşedinte, iar I. Bogdan secretar general. în şedinţa din 5 decembrie 1905, Comisia împarte lucrările pentru întocmirea de rapoarte. Se stabileşte ca acestea să fie gata până în ultima vineri din ianuarie 1906.

Maiorescu se angajează să întocmească rapoarte pentru mai mulţi candidaţi la premiile Academiei Române: Ana Conta-Kernbach, Octavian Goga, Mihail Sadoveanu, Vasile Bologa, Gr. I. Dianu (p. 257, 259, 260).

Octavian Goga candidează la Premiul „Năsturel-Herescu" alături de alţi 22 de concurenţi. Maiorescu citeşte raportul său special în şedinţa din 21 martie 1906. Nu ia nimeni cuvântul, se pune la vot propunerea de a se acorda lui Octavian Goga Premiul „Năsturel-Herescu". Poetul obţine 26 de voturi şi are şi un vot împotrivă (p. 167).

I. Bogdan, secretarul general al Comisiei de premiere, citeşte raportul său în şedinţa din 17 decembrie 1906. Aici se arată că din cele 22 de cărţi prezentate pentru Premiul „Năsturel-Herescu" s-a reţinut numai *Poezii,* volumul lui Octavian Goga, iar celelalte au fost respinse, potrivit numărului de voturi. „O singură operă care a obţinut cel mai mare număr de voturi favorabile: sunt *Poeziile* d-lui Octavian Goga, care în urma raportului elogios şi amănunţit al d-lui Maiorescu a obţinut unanimitatea voturilor prezente (opt). Raportul d-lui Maiorescu dă expresiune părerii generale că «evenimentul literar» al anului trecut sunt *Poeziile* d-lui Goga, care între toţi poeţii noştri a ştiut să dea cea mai înaltă şi cea mai poetică

expresiune sentimentului patriotic, având în acelaşi timp şi o puternică notă originală - dar populară românească, cu poeziile de dragoste, de veselie şi de întristare" (p. 262).

Poezia lui Octavian Goga din acest prirnyolum se bucură de un succes, pe care nu-1 vor mai înregistra cele care îi urmară. Ediţia a Il-a din 1907 poartă pe copertă precizarea că volumul fusese premiat de Academia Română. Să mai notăm că tot acest volum se mai retipăreşte în şase ediţii până în 1917.

Maiorescu îşi începu activitatea literară în anii studiilor la ***Theresianum*** din Viena, când compune poezie patriotică şi chiar politică, dar în critică exclude patriotismul ca materie de artă. Poezia lui Goga venea să demonstreze, strălucit, că şi patriotismul putea fi materie pentru poezie.

Maiorescu iese, în prezentarea poeziilor lui Goga, din fixismul sistemului său estetic şi convenea că şi patriotismul putea fi „în certe împrejurări" operă de artă.

(p.760) POVESTIRILE D-LUI SADOVEANU[1]

Publicat m***Analele Academiei Române.*** Seria II. Tom. XXVIII. ***1905—1906. Partea administrativă şi dezbaterile,*** p. 379-383; ***Convorbiri literare,*** XLI, nr. 3, iunie 1907, p. 254-260.

în volum: ***Critice,*** III, 1908, p. 267-273; ***Critice,*** III, 1915, p. 267-273; ***Opere II. Critice III, 1984,*** p. 220-225.

M. Sadoveanu evocă în ***Anii de ucenicie*** climatul literar din România de la începutul secolului al XX-lea şi consacră pagini revelatoare, privind prima sa întâlnire cu Maiorescu:

[1] Mihail Sadoveanu, *Povestiri.* Ediţia a doua revăzută, Bucureşti, Editura Institutului de Arte „Minerva", 1906.

„M-a primit cu deosebită buhăvoinţă în strada Mercur, nr. 1, unde locuia de multă vreme; mi-a spus de la început că a citit într-un cerc select o povestire de-a mea de război, *Ceasuri de pace,* care-i place Domniei-sale în chip deosebit prin măsura tonului şi sobrietatea expresiei. A citit şi volumele mele publicate şi n-are a-mi spune decât vorbe bune; nebăgările de seamă ici, repetiţiile dincolo, descrierile prea copioase în altă parte pot fi cu uşurinţă înlăturate la o ediţie nouă. Domnia-sa îmi poate pune la dispoziţie, dacă vreau, textele şi însemnările sale. I-am mulţămit cu recunoştinţă şi am adaos că mă silesc să îmbunătăţesc proza mea de câte ori o citesc. Sunt cel dintâi care-i cunosc imperfecţiile; sunt încă un umil ucenic.

Maiorescu a ascultat atent explicaţiile mele. Apoi mi-a pus o întrebare:

- Aş putea afla ce face tatăl dumitale?
- Desigur. Tatăl meu e avocat.
- Şi bunicul dumitale după tată?
- A fost cărbunar, am zâmbit eu. Nu pot spune acelaşi lucru despre părinţii mamei.
- Răspunsul ce-mi dai îmi face plăcere, a zis cu gravitate Titu Maiorescu. Sunt încredinţat că vei scrie şi după vârsta când, în general, poeţii şi prozatorii noştri se opresc.
- A, desigur! am exclamat eu. Abia încep.
- Şi totuşi ai câteva volume. Văd că nu-ţi vei semna ultima carte la treizeci de ani. Sporul de producţie cu care debutezi vine de la ascendenţa dumitale. Intelectualii din prima generaţie obosesc curând şi se istovesc. Mă uit şi la «cheresteaua» dumitale. Se armonizează şi ea cu prognosticul meu."[1]

în şedinţa din 2 decembrie 1905 de stabilire a referenţilor pentru lucrările prezentate la concursul din 1906, Maiorescu îşi asumă sarcina să prezinte mai multe lucrări ale lui Sadoveanu: ***Povestiri, Povestiri din război*** şi ***Floare ofilită.*** Pentru cele trei

[1] Mihail Sadoveanu, *Anii de ucenicie,* Bucureşti, Editura Românească, [1944], p. 271.

volume, face, cum vom arăta mai departe, rapoarte defavorabile şi sunt respinse de la premiile academice.

Sadoveanu concurează cu acest volum la Premiul „Adamachi", la care se prezintă 48 de lucrări.

I. Bogdan, secretarul Comisiei pentru premiere, citeşte *Raportul general m* şedinţa din 17 decembrie 1906, din care aflăm că Sadoveanu obţinuse 5 voturi pentru şi 3 contra (p. 263).

Sadoveanu evocă în pagini interesante prima întâlnire cu Maiorescu. Ne îndoim însă că i-ar fi putut vorbi de „cherestea". Pronosticul cu privire la activitatea sa creatoare îndelungată, dacă nu cumva aparţine tot lui Sadoveanu, se va adeveri, între puţinele cazuri în literatura română.

(p. 766)

NUVELELE D-LUI LA. BRĂTESCU-VOINEŞTI[1]
Raport citit în Academia Română pentru acordarea unui premiu (1907)

Publicat *m Analele Academiei Romane.* Seria II. Tom. XXX, *1906—1907. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Institut, de Arte Grafice „Carol Gobol" S-sor Ion St. Rasidescu, 1907, p. 270-271; *Convorbiri literare,* XIJ, nr. 5, mai 1907, p. 465-467.

în volum: *Critice,* III, 1908, p. 275-277; *Critice,* III, 1915, p. 275-277; *Opere II. Critice III,* 1984, p. 226-228.

[1] Ioan *Al.* Brătescu-Voineşti, *în lumea dreptăţii.* Cuprinde nuvelele: *în lumea dreptăţii, Vârcolacul, Puiul, Două surori, Din carnetul unui judecător, Un om, Microbul, Inspecţie, Neamul Udreştilor, Cucoana Leonora, Magheranul, Sâmbăta, Pană Trăsnea Sfântul, Sminteala lui Radu Finuleţ, Moartea lui Castor, întâmplări, Conu Alecu.* Iaşi, Editura Vieţii Româneşti, 1907.

I. Al. Brătescu-Voineşti (1868-1946) este un apropiat al „Junimii" şi colaborează la *Convorbiri literare,* iar după 1895, când se retrage Iacob Negruzzi de la conducerea revistei, intră în comitetul de redacţie. Duiliu Zamfirescu, stabilit la Roma, îmbrăţişând cariera diplomatică, se interesa de I.A.R., colaborator la revista *Convorbiri literare.* „Cine e I.A.R. cu *Scrisorile* găsite? - îl întreabă D. Zamfirescu în scrisoarea pe care i-o trimite din Roma în 21 octombrie 1890 -. Autorul nu-i destul de naiv pentru cele ce spune Toni, dar are croială de scriitor şi trebuie cultivat."[1] *Scrisorile* găsite la care se referea D. Zamfirescu se publică în *Convorbiri literare* în octombrie 1890[2]. Duiliu Zamfirescu este şi un comentator atent al prozei lui LA. Brătescu-Voineşti de la primele nuvele, pe care le publică în *Convorbiri literare* în 1890-1893. Se bucură de o atenţie deosebită nuvela *Pană Trăsnea Sfântul,* publicată în revistă la 1 octombrie 1893[3]. „Nuvela d-lui Brătescu e bună - îi scrie Duiliu Zamfirescu din Bruxelles lui Maiorescu în 11/23 octombrie 1893. Limba cântă, de armonică ce e. Impresia mea cea din urmă e că pare scrisă de un scriitor bătrân, sigur pe sine, care se păzeşte de exagerări, ţine fraza într-o tonalitate simplă, sentimentală cu măsură." Aceste aprecieri, îndeosebi cu „limba care cântă", se reîntâlnesc în *Raportullm* Maiorescu sub forma „căldurii de stil".

Secţia literară ţine şedinţa în 24 noiembrie 1906, sub preşedinţia lui D. C. Ollănescu, şi Maiorescu se angajează să facă rapoarte pentru LA. Brătescu, G. Silvan, Ana Conta-Kernbach, Gh. N. Costescu, Al. Valeriu şi M. Sadoveanu (p. 245-246). LAI. Brătescu-Voineşti candidează pentru Premiul „Năsturel-Herescu" şi Maiorescu citeşte raportul său cu

[1] *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913),* Casa Şcoalelor, [1944], p. 80.

[2] *Convorbiri literare,* XXIV, nr. 7, 1 octombrie 1890, p. 572-589.

[3] *Convorbiri literare,* XXVII, nr. 6, 1 septembrie 1893, p. 449-480.

propunerea pentru premiere, care întruneşte 7 voturi (p. 260). D. C. Ollănescu, preşedinte al Comisiei pentru premiile pe 1907, prezintă *Raportul general* în şedinţa din 2 aprilie 1907. Aici găsim şi caracterizarea volumului prezentat de I. Al. Brătescu-Voineşti pentru Premiul „Năsturel-Herescu" şi concluzia raportului lui Maiorescu, citit în Secţiunea literară. *„In lumea dreptăţii* de Brătescu-Voineşti (Ioan Al.), raportor dl T. Maiorescu.

Culegerea de *Nuvele şi schiţe* a d-lui Brătescu-Voineşti este reproducerea cărţii prezentate la concursul din anul 1903, cu adăogirea - ceea ce constituie o preînnoire a cărţii - a schiţelor, şapte la număr, pe lângă cele 10 de mai înainte. Astfel scrierea d-lui Brătescu-Voineşti numără de astă dată 280 pagini, în loc de numai 147, ca la întâia ei prezentare (în 1903).

Dl raportor zice că Secţiunea literară are faţă de autorul *Nuvelelor şi schiţelor* o datorie de îndeplinit. D-sa se referă la apreţiarea favorabilă făcută de dl Ollănescu asupra cărţii în anul 1903. în plină Academie însă s-a obiectat că scrierea are numai 147 de pagini şi premiul s-a capitalizat.

Această împrejurare a provocat modificarea Regulamentului premiilor.

Acum putem să ne însuşim judecata delegatului nostru de la 1903, adăogând şi sancţiunea ei.

Dar nu toate bucăţile culegerii par raportorului la acelaşi nivel. Una, *In lumea dreptăţii,* este tendenţioasă. Dintre celelalte, cu deosebire *Puiul* dă la iveală toată măiestria scriitorului. Dl Brătescu-Voineşti excelează prin înfăţişarea naturală a păturii de mijloc a societăţii, precum Creangă a făcut acelaşi lucru pentru clasa poporului, iar Caragiale pentru tipurile din lumea mahalalelor. Meritul literar al d-lui Brătescu-Voineşti este excepţional. Lui i se cuvine deci premiul, conchide d-l raportor" (p. 259).

Premierea lui I. Ah Brătescu-Voineşti de Academia Română în 1907 nu-1 va pune la adăpost faţă de criticile contemporanilor săi, pe primul loc situându-se T. Arghezi, care critică orientarea politică a scriitorului şi îşi exprimă rezerve cu privire la arta sa literară.[1]

(p. 769) ÎN CHESTIA POEZIEI POPULARE
Răspuns la discursul de recepţiune
al d-lui Duiliu Zamfirescu, în 16 mai 1909

Publicat în *Analele Academiei Române. Discursuri de recepţiune,* Tom. XXXIII, Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1909, p. 45-57. Şi extras, p. 45-57; *Convorbiri literare,* XLIII, nr. 7, iulie 1909, p. 716-727.

în volum: *Critice III 1866-1907.* Ediţie completă. Volumul III. Ediţia a Il-a a Institutului „Minerva", cu un adaos. Bucureşti, „Minerva", Institutul de Arte Grafice şi Editură, 1915, p. 279-294; *Opere II Critice III,* 1984, p. 229-241.

Dumitru C. Ollănescu-Ascanio, membru titular al Academiei Române, încetează din viaţă în 20 ianuarie 1908, şi locul său la înaltul for de cultură este declarat vacant. Născut la Focşani în 21 martie 1849, Dumitru Ollănescu-Ascanio, membru corespondent din 31 martie 1892, devine membru titular în 19 martie 1893 şi îşi rosteşte discursul de recepţie, *Vasile Alecsandri,* în 25 martie 1894. Este vicepreşedinte al Academiei Române în două rânduri (1 aprilie 1898-6 aprilie 1900 şi 2 aprilie 1903-28 martie 1906) şi desfăşoară o bogată activitate şi ca traducător din literatura antică.

[1] D. Vatamaniuc, *Tudor Arghezi (1880-1967). Biobibliografie. I. Opera,* Bucureşti, Editura Institutului Cultural Român, 2005, p. 208.

Secţiunea literară ţine şedinţa în 28 martie 1908 pentru desemnarea candidaţilor la calitatea de membru al Academiei: Nicolae Gane, D. Zamfirescu şi A. Bârseanu.[1]

I. Negruzzi îi prezintă pe cei trei candidaţi în şedinţa din 1 aprilie 1908. Duiliu Zamfirescu este poet, arată I. Negruzzi, desfăşoară o bogată activitate în diplomaţie, însă se impune mai ales ca romancier. „Proza sa frumoasă se remarcă - arată I. Negruzzi - prin stilul său corect, limba sa curată, vioiciunea povestirii şi a dialogurilor, situaţiile interesante şi caracterele limpede concepute şi bine susţinute ale personajelor".[2] Supusă la vot, cei 28 de membri ai Secţiunii literare se pronunţă cu 24 voturi pentru şi 4 contra. Sunt aleşi şi N. Gane cu 25 voturi pentru şi 3 contra şi Andrei Bârseanu cu 25 voturi pentru şi 3 contra.

Maiorescu era personalitatea reprezentativă a Secţiunii de literatură şi îi revenea, în mod firesc, îndatorirea să pregătească *Răspunsul lz* primirea noului membru al Academiei Române. Duiliu Zamfirescu avea obligaţia, potrivit tradiţiei Academiei, să prezinte activitatea predecesorului său, al cărui fotoliu urma să-1 ocupe. Duiliu Zamfirescu se abate de la ceremonialul tradiţional al Academiei Române şi nu se ocupă de activitatea predecesorului său. O explicaţie s-ar găsi în faptul că D. Zamfirescu nu preţuia activitatea de traducător a lui Ollănescu-Ascanio, prezentată de Maiorescu în raportul său ţinut la Academia Română în 1891. „Pledaţi *din oficiu* - îi scrie Duiliu Zamfirescu lui Maiorescu în 21 noiembrie 1891 - cum se zice la Tribunal, pentru traducerile «elegantului şi *cu multă înţelepciune lumească înzestratului* poet latin». Foarte bine. Dar eu aş fi preferat o sfântă tăcere în locul acestei neîndurătoare bibliografii. Poate

[1] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXX, *1907-1908. Partea administrativă şi dezbaterile,* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1908, p. 138.

[2] *Ibidem,* p. 144.

că traducerile nu vă plac mult; mie cea mai mare parte nu-mi plac deloc, fiindcă poezia e diluată în ele."[1] Explicaţia pentru abaterea de la tradiţia Academiei Române trebuie căutată, în mai mare măsură în altă parte.

Duiliu Zamfirescu considera că se ivise cel mai nimerit prilej să atace de la tribuna Academiei Române orientarea „poporanistă" din literatura română. II viza pe V. Alecsandri cu culegerea din literatura populară şi pe scriitorii transilvăneni. Duiliu Zamfirescu candidează la un premiu academic în 1903, cu romanul *In război,* dar i se acordă lui Ioan Slavici pentru romanul *Din bătrâni.* „De câtva timp se petrec în literatura noastră - scrie D. Zamfirescu în articolul *Literatura românească şi scriitorii transilvăneni* — o mulţime de nedreptăţi, pe care eu nu mai pot să le îngăduiesc."[2] Zamfirescu denunţă literatura lui Slavici, „novelistul Aradului", precum şi poeziile lui G. Coşbuc, „poetul erou în timp de pace al cronicarilor".[3] Scriitorii transilvăneni mai fuseseră atacaţi de D. Zamfirescu şi în alte rânduri. într-un articol, *Romanul şi limba română,* publicat în *Noua revistă română* în 1901, respinge proza lui I. Popovici-Bănăţeanul, ca şi pe cea a lui Ioan Slavici care i se părea „de un sentimentalism ţărănesc fals"[4]. Slavici răspunde la aceste atacuri în articolul *Literatura românească şi D-nul Duiliu Zamfirescu,* publicat în *Revista idealistă* din aprilie 1904: „Nu e România numai a moldovenilor şi a muntenilor, ci a tuturor românilor, căci nu e numai funcţie politică, ci centru de viaţă culturală al celui mai însemnat popor din Orientul Europei şi minoritatea gălăgioasă, care ţipă contra ardelenilor,

[1] *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori (1884-1913),* Casa Şcoalelor, [1944], p. 109.

[2] *Revista idealistă,* I, nr. 7, 1/14 septembrie 1903, p. 3.

[3] *Ibidem,* p. 8.

[4] *Noua revistă română,* II, nr. 35, 1 iunie 1901, p. 484.

îşi degradează ţara, socotindu-ne străini pe pământul ei. Străini suntem numai pentru cei înstrăinaţi de fiii ei."[1]

Maiorescu se găsea într-o situaţie foarte delicată şi considera că era mai nimerit să treacă întocmirea *Răspunsului* la discursul de recepţie lui D. Onciul şi să mute discuţia de pe tărâmul literaturii pe cel al istoriei, unde atacurile lui D. Zamfirescu nu mai puteau avea o audienţă asemănătoare în opinia publică. Stăruie ca Duiliu Zamfirescu să elimine unele părţi din discursul său, ceea ce acesta face, însă la o nouă lectură a textului, făcută cu o lună înaintea şedinţei festive, constată că nici în noua formă nu putea întocmi *Răspunsul.* Situaţia i-o comunică lui Duiliu Zamfirescu, cu care întreţinea un dialog epistolar încă din 1884. D. Zamfirescu îi trimite lui Maiorescu până în 1913 nu mai puţin de 197 de scrisori, însă de la Maiorescu cunoaştem numai 42, ultima, pe care o reproducem mai jos, priveşte discursul de recepţie al lui Duiliu Zamfirescu.

„Sinaia, Hotel Ungarth
Luni, 6 aprilie 1909

Iubite Domnule Zamfirescu,

Aş trebui să încep prin a-mi cere scuze, dacă nu aş avea conştiinţa deplinei bunăvoinţe cu care eram gata să răspund la discursul d-tale de recepţiune şi deplinei păreri de rău cu care constat acum că nu o pot realiza.

Manuscriptul d-tale nu l-am recitit în agitarea politică din Bucureşti. Dar miercuri 23 martie, îndată după închiderea Parlamentului, am venit cu el în traistă la Sinaia. însă pe drum (în urma pâclei din ultima şedinţă a Senatului) mi s-a umflat obrazul, am avut o erupţie de eczemă, doctorul Mamulea m-a ţinut înfăşurat în comprese şi acid boric până alaltăieri. în sfârşit, alaltăieri am putut încerca prima plimbare de o oră şi ieri am citit cu îndoită luare-aminte cele 57 de pag. la care ai redus discursul d-tale.

Partea despre latinitatea noastră este admirabil concepută şi admirabil scrisă. Am citit-o împreună cu nevastă-mea şi am fost amândoi încântaţi, eu pentru a doua oară.

Dar partea cealaltă, toată teoria d-tale literară, afirmarea de la început că poezia populară «ca produs estetic nici nu există la naţiunile civilizate», părerea filosofică despre timp şi spaţiu, împotrivirea în contra poeziilor lui Goga şi nuvelelor lui Popovici-Bănăţeanul etc. sunt diametral opuse nu numai convingerilor mele *in petto,* ci scrierilor mele de vreo 40 de ani încoace, începând cu lauda lui Alecsandri pentru adunarea poeziilor populare (1867), continuând cu aprobarea romanului popular de felul lui Slavici (1882), cu recunoaşterea fără rezerve a lui Popovici-Bănăţeanul (1895), cu relevarea poeziei populare ca rădăcina poeziei mai înalte (articolul despre poetul dialectal Victor Vlad [1898], toate aceste publicate în *Convorbiri literare,* şi încheind cu propunerea de premiere a poeziilor lui Goga, publicată în *Analele Academiei.*

Dacă aş fi mai ales istoric, cum este d. e. d. Onciul, m-aş putea mărgini să răspund numai la partea latinităţii din discursul d-tale. Dar fiindcă, de bine de rău, în lumea noastră academică trec mai ales de critic literar, n-aş putea lăsa la o parte părerile D-tale literare, şi astfel aş trebui să reeditez în contra lor toate cele zise deja de 40 de ani. însă aceasta nu este cuviincios nici pentru D-ta, nici pentru mine.

Vineri seara 10 aprilie ne întoarcem acasă. Te rog vino a doua zi, sâmbătă 7 ***Vi*** seara sau 8 seara şi prânzeşte cu noi (mă voi informa sâmbătă dimineaţa telefonic de acceptarea dumitale). Vom fi numai noi trei şi ne vom consulta împreună asupra colegului care să mă înlocuiască. Eu propun pe d. Onciul; dacă-1 primeşti, voi interveni şi eu pe lângă istoriograful nostru naţional.

Mă bucur să ne revedem, mă bucur şi de rediscutarea chestiilor între noi, fiind mare amator de controverse, mai ales când sunt susţinute cu spirit.

Primeşte al D-tale
T. Maiorescu

P.S. Ce-ţi scriu astăzi, de ce n-am simţit-o din seara când mi-ai citit discursul? Se vede că sub forma concentrată, sub care se prezintă

[1] *Revista idealistă,* II, nr. 2, 15/28 aprilie 1904, p. 227. Asupra acestor probleme, mai pe larg, în lucrarea noastră *Ioan Slavici si lumea prin care a trecut,* 1968, p. 420-422.

acum după eliminarea părţii relativ la boierime, apare controversa dinrre noi mult mai accentuată decât la prima lectură."[1]

Duiliu Zamfirescu primeşte scrisoarea lui Maiorescu din 6 aprilie 1909 în 7/29 aprilie 1909 şi se arată surprins de refuzul criticului de a răspunde la discursul său de recepţie. „Dacă partea întâia a discursului - îi scrie D. Zamfirescu lui Maiorescu - este riguros exactă, - partea a doua este consecuenţă ei logică. Dar, oricum ar fi, eu primesc ca D-Voastră să răsturnaţi toate afirmaţiile mele şi să dovediţi că nu am dreptate, când cred că poezia poporană, ca produs estetic, nici nu există la naţiunile civilizate. A face aceasta, nu ar fi de a reedita toate cele zise de 40 de ani, deoarece nimeni nu a pus chestiunea etnico-literară a românilor astfel cum am pus-o eu."[2]

Duiliu Zamfirescu îi cerea lui Maiorescu să şteargă finalul din răspunsul său, pe care îl considera ofensator. „Voiam să vă rog - îi scrie Duiliu Zamfirescu lui Maiorescu în 15/28 mai 1909 - să ştergeţi sfârşitul din răspunsul D-Voastre, care nu mi se pare admisibil într-un discurs ce se adresează mie, personal, în public. înţeleg să răspundeţi punct cu punct şi să spulberaţi părerile mele asupra literaturii noastre, dar nu înţeleg să-mi faceţi lecţie în faţa a 100 de persoane. Este dreptul meu să vorbesc în Academie despre orice şi este dreptul D-Voastre să nu împărtăşiţi părerile mele şi să o spuneţi, dar fără a mă mustra."[3] Maiorescu notează pe scrisoarea primită de la Duiliu Zamfirescu în 15/28 mai 1909, în ajunul şedinţei solemne de la Academia Română: „N-am şters nimic, nu înţelesese el bine; după ce a citit sfârşitul, a recunoscut-o. T.M."[4]

[1] *Duiliu Zamfirescu şi Titu Maiorescu în scrisori,* p. 406-407.
[2] *Ibidem,* p. 335.
[3] *Ibidem,* p. 336.
[4] *Idem,*

Şedinţa solemnă a Academiei Române, în care Duiliu Zamfirescu îşi rosteşte discursul de recepţie, se ţine sub preşedinţia lui A. Saligny, în 16 mai 1909.[1]

Şedinţa se declară solemnă prin natura sa, însă nu şi prin discursul lui Duiliu Zamfirescu, care începe prin a motiva pentru ce anume nu se ocupă de predecesorul său, deşi îi ocupa fotoliul academic. Prieten cu Dumitru C. Ollănescu-Ascanio, nu putea vorbi despre activitatea sa. „Era înzestrat cu aşa de mari calităţi intelectuale - arată Duiliu Zamfirescu — încât ar fi putut să joace un rol însemnat în Stat, dacă aptitudinile sale ar fi fost puse la probă. Ele însă nu au fost." Vina o purtau vremurile în care a trăit, cu alte cuvinte viaţa literară din România.

Duiliu Zamfirescu consacră prima parte a discursului său literaturii populare. întreprinde un viu studiu comparativ între *Mioriţa* din colecţia lui Vasile Alecsandri, o *Mioriţa* publicată de G. Cătană, „plină de umpluturi nesăbuite", o versiune a ei *Oaia năzdrăvana,* din colecţia lui G. Dem. Teodorescu, şi *Mioriţa* din colecţia lui Gr. Tocilescu, *Materialuri folclorice.* Conchide, însă, că Vasile Alecsandri era un rău culegător din creaţia populară şi că *Mioriţa* sa, „ca născocire populară, este o imposibilitate".

în partea a doua a discursului său Duiliu Zamfirescu atacă hteratura scriitorilor transilvăneni. Persiflează poezia lui G. Coşbuc, *Noi vrem pământ,* iar pe cea a lui Goga o considera a „unui arendaş de talent, pe care nu-1 dijmuieşte boierul la vreme". Goga este acuzat că poezia sa constituie o „vinovată provocare la lupta de clasă". Crescuţi în şcoli germane, scriitorii transilvăneni aplicau romantismul, cu care se familiarizaseră în vremea studiilor, la eroii lor din lumea satului. Atacul cel mai violent este îndreptat împotriva lui Ioan Popovici-Bănăţeanul, nu întâmplător, din proza căruia dă lungi extrase. Poetul şi prozatorul bănăţean fusese promovat de Maiorescu şi criticul

[1] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tomul XXXI, *1908-1909. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1909, p. 141.

este făcut vinovat de acest lucru şi în dialogul lor epistolar. D. Zamfirescu pleda, în fond, pentru o literatură citadină, cu o viaţă complicată, pentru că „sufletele simple sunt ca neantul, fără evenimente".

Duiliu Zamfirescu denunţă, în finalul discursului său, tirania literară „odioasă", pentru că „încătuşează avântul cugetării, omoară originalitatea", precum şi orientarea „depravată", prin care se răsplăteşte „platitudinea cu onoruri şi bani".

Maiorescu răspunde la discursul lui Duiliu Zamfirescu. Argumentaţia sa este cea din scrisoarea pe care i-o adresase la 6 aprilie 1909, laudă partea privind latinitatea poporului român şi îi ia apărarea lui V. Alecsandri care se va bucura, arată criticul, de toată preţuirea în Academia Română. După cum, susţine că arta scriitorilor pe care îi numea „poporanişti" nu avea nici o legătură cu romantismul german.

In discursul de recepţie, Duiliu Zamfirescu este arogant şi agresiv, încredinţat că venea cu un cuvânt greu de spus în privinţa vieţii literare din România. în discursul de răspuns, Maiorescu îşi apără activitatea critică într-un limbaj măsurat şi ceremonios. Mai este de notat că lui Duiliu Zamfirescu îi trebuiesc 38 de pagini, la tipărirea în *Analele Academiei Române,* în vreme ce lui Maiorescu îi sunt suficiente numai 12 pagini.

Maiorescu lasă câteva informaţii privind ţinuta lui Duiliu Zamfirescu şi atmosfera care domni în timpul rostirii celor două discursuri. „Când ne-am dus cu Anicuţa, eu, A. G. Florescu, Didina şi Yvona la două ore fără 10 minute - notează Maiorescu - am găsit locuri libere, dar pe la 2 VA tot era plin, la 2 Vi când a început Duiliu Zamfirescu discursul său (poeziile rău citite) de o oră (el în jacheta neagră, cu trei trandafiri la butonieră), era îmbulzeală, cum n-a mai fost în Academie." Şi mai departe: „La sfârşitul arogantului discurs, aplauze destul de vii. Apoi 10 minute pauză, în care se simte că academicienii sunt indignaţi în contra atacurilor lui Duiliu contra poeziei populare, contra lui Alecsandri şi Goga etc, iar publicul mirat că n-a vorbit de tema sa indicată: «figura literară» a lui Ollănescu-Ascanio, în locul căruia a fost ales.

Când am început să citesc era atmosferă încărcată, la un citat din Alecsandri (prefaţă la colecţia poeziilor) aplauze, la citirea poeziei *Şoimul şi fraga* salve de aplauze, care nu mai încetau, la fraza despre apărarea lui Alecsandri - idem, despre creşterea rădăcinii plantate de el - idem, la sfârşit - nesfârşite. Succesul în contra neghiobiei lui Duiliu Zamf[irescu] era aproape penibil de mare. La 4 *Vi* eram acasă, Anicuţa încântată, eu mulţumit de încântarea ei, de faptul că am scăpat de sarcina academică" {*Opere,* II, p. 704).

Duiliu Zamfirescu promitea în şedinţa din 2 aprilie 1908, îndată după alegerea sa, că va avea o conduită colegială. „Cu sfială şi recunoştinţă vin dar - declara el - să iau loc printre Domniile-Voastre. Deşi ajuns dincolo de culmea vieţii, vă aduc o inimă curată şi o mare năzuinţă către idealitate. Cu aceste modeste însuşiri, vă făgăduiesc să vă fiu un bun coleg."[1] Discursul său nu dovedi acest lucru prin atacurile la adresa lui Alecsandri, Octavian Goga, Ioan Slavici şi prin contestarea activităţii critice desfăşurate de Maiorescu o viaţă întreagă.

Comentatorii operei maioresciene apreciază cumpătarea cu care răspunsese Maiorescu la atacurile lui Duiliu Zamfirescu, iar comentatorii operei noului academician scot în lumină ideile sale novatoare în viaţa noastră literară.

Problema se pune însă şi în alţi termeni. Duiliu Zamfirescu condamnă, în baza principiilor sale estetice, activitatea literară a unor scriitori şi se punea el însuşi într-o situaţie critică prin propria activitate literară. Producţia sa lirică, onorabilă altfel, nu putea intra în concurenţă cu poezia lui Coşbuc şi Goga şi nici proza sa, remarcabilă în parte, în concurenţă cu nuvelele lui Slavici şi cu romanul său *Mara,* capodopere ale literaturii române. Marea creaţie artistică, se demonstra şi de astă dată, nu se supune canoanelor teoriilor estetice.

[1] *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXX, *1907-1908. Partea administrativă şi dezbaterile,* p. 152-153.

DIN BROŞURI ŞI PERIODICE

(p. 785) DIE ALTE FRANZOSISCHE TRAGODIE UND DIE WAGNERSCHE MUSIK [VECHEA TRAGEDIE FRANCEZĂ ŞI MUZICA LUI WAGNER]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Memoriile secţiunii literare. Seria III. *Memoriul 10.* Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1932-1934, p. 422-428 (textul german), p. 429-435 (traducerea în româneşte). Editat şi tradus de T. Vianu.

Tipărit în volum: T. Vianu, *Influenţa lui Hegel în cultura română,* Bucureşti, Monitorul Oficial şi Imprimeriile Statului, Imprimeria Naţională, 1933, p. 58-64 (textul german), p. 65-71 (traducerea românească de T. Vianu). Cu menţiunea: „Premiat de Academia Română cu Premiul «Năsturel» 1933").

T. Vianu tipăreşte conferinţa lui Maiorescu ca *Anexă* la studiul său despre influenţa lui Hegel în cultura română. îi prezintă ca hegelieni, la noi, pe Radu Ionescu, I. Heliade Rădulescu, M. Kogălniceanu, Eminescu şi între ei îl trece şi pe Maiorescu cu această conferinţă despre vechea tragedie franceză şi muzica lui Wagner.

în ediţia Minerva, 1984, Titu Maiorescu, *Opere II Critice,* p. 245-255 (textul german), p. 256—265 (trad. de T. Vianu).

Maiorescu ţine conferinţa la Berlin în 10 martie 1861, la Paris în 12 aprilie 1861 şi, din nou, la Berlin în cadrul Societăţii filozofice în 27 aprilie 1861. Asupra împrejurărilor în care pregăteşte şi ţine prima conferinţă de la Berlin, găsim informaţii în corespondenţa lui Maiorescu cu tatăl său. „Locuinţa din urmă în Berlin îmi fu de cea mai mare utilitate - îi scrie Maiorescu tatălui său în 19 martie 1861. Fui invitat de către Comitetul Lessingian a ţine un discurs în favoarea monumentului din Kamenz. îl ţinui înaintea unui public de elită, profesorii filozofici ai Universităţii: Trendelenburg, Michelet, Werder, chiar şi bătrânul Bopp, asistară toţi românii (afară de Petreanu şi Antonescu) etc. Criticile, cum îţi poţi imagina, fură favorabile şi numeroase în *National Zeitung, Speenersche Zeit [ung],* ba chiar în *Kreuzzeit[ung], Societatea filozofică din Berlin, organul central al hegelianilor, mă numi membru extraordinar,* până acum momentul cel mai fructifer al scurtei mele vieţi publice"[1]. Maiorescu îi comunică, în continuare, tatălui său, poate să-1 şi măgulească, faptul că preşedintele acestei societăţi se considera onorat să-1 numească printre membrii Societăţii filozofice hegeliene germane şi îi promitea să-şi deschidă coloanele revistei *Gedanke* pentru colaborarea sa viitoare. Revista publică un rezumat după ultima conferinţă ţinută la Berlin. Publicaţia nu se păstrează în colecţiile Academiei Române.

La conferinţa de la Berlin din 10 martie 1861 asistă şi Ad. Stahl, care publică o „critică" în *National Zeitung,* în 25 martie 1861, reprodusă de G. Sion, în traducere, în *Revista Carpaţilor,* 15 iunie 1861[2].

Maiorescu publică lucrarea sa *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form* în 1861, herbartiană, şi ţine, în acelaşi an, conferinţa la Berlin şi Paris, apreciată ca fiind hegeliană. Are loc în cultura noastră o dezbatere ştiinţifică pe tema hegelianismului lui Maiorescu, foarte importantă, ca studiu independent. Georgeta Rădulescu-Dulgheru în nota la conferinţa lui Maiorescu, din care preluăm şi noi unele informaţii, acordă un spaţiu larg acestei dezbateri *(Opere, II,p.7l* 1-754).

Am văzut că Maiorescu ţinea să precizeze în scrisoarea către tatăl său din 19 martie 1861 că la conferinţa pe care a ţinut-o la Berlin în 10 martie 1861 au asistat şi unii profesori de la Universitatea berlineză, câţiva dintre ei ne interesează îndeaproape în legătură cu Maiorescu, dar şi cu Eminescu.

[1] T. Maiorescu, *Jurnal şi epistolar, III,* p. 166-167.

[2] G. Sion, *Relaţiuni ştiinţifice (Un studinte român în Germania),* în *Revista Carpaţilor,* II, 15 iunie 1861, p. 709-724. Este reprodusă în Titu Maiorescu, *Opere,* III, p. 720-724.

Friedrich Adolf Trendelenburg (1802-1872), la care trimite Maiorescu în scrisoarea sa, este autorul unui tratat de logică, *Logische Untersuchungen,* în două volume, tipărit la Berlin, în 1842. Eminescu trimite şi el la acest tratat în polemica cu G. Zotu în apărarea *Logicii* lui Maiorescu în 1877[1].

Michelet, al doilea profesor numit de Maiorescu, este Karl Ludwig Michelet (1801-1891), autorul unui tratat de istorie a filozofiei germane, *Geschichte der Letzten System der Philosophie in Deutschland von Kant bis Hegel,* tipărit, tot în două volume, la Berlin în 1857-1858. Eminescu trimite şi el la filozoful german într-o însemnare din *Manuscrisul 2291*[2].

Werder, al treilea profesor menţionat de Maiorescu, este Karl Werder (1806-1896), profesorul lui Eminescu de estetică teatrală la Universitatea din Berlin[3]. Bătrânul Bopp, cum îi spune Maiorescu, este Franz Bopp (1791-1867), unul din marii indianişti europeni, al cărui tratat *Kritische Grammatik der Sanskrite-Sprache,* tipărit la Berlin în 1854, îl traduce Eminescu spre sfârşitul vieţii[4].

Problema prezenţei ideilor lui Hegel în cultura română este pusă în discuţie de Ioan Lupaş în articolul *Influenţa lui Hegel în scrisul lui N. Bălcescu şi M. Eminescu,* publicat în 1932[5]. T. Vianu preia concluziile lui Ioan Lupaş la care alătură unele consideraţii cu caracter general. G. Călinescu se situează pe altă poziţie decât a susţinătorilor hegelianismului lui Eminescu şi constată că poetul reproduce, în raport cu Hegel, „vagi

[1] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica,* p. 422-424.

[2] *Ibidem,* p 529.

[3] M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondenţa,* p. 532-790.

[4] M. Eminescu, *Opere XIV. Traduceri,* p. 509-896.

[5] *Universul,* XLIX, nr. 36, 7 februarie 1932, p. 1-2. Tipărit în volum cu unele modificări în *Paralelism istoric,* Bucureşti, [Universul, 1937), p. 195—211. Retipărit în *Scrieri alese* I. Introducere şi ediţie, note şi comentarii de acad. Ştefan Pascu şi Pompiliu Teodor, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1977, p. 176-183.

generalităţi din manuale"[1]. Manuscrisele lui Eminescu aduc lumină în această chestiune controversată. Eminescu audiază la Berlin cursul de istoria filozofiei ţinut de Eduard Zeller care se ocupă de Hegel şi şcoala sa filozofică. Sunt prezentaţi J. F. Fries, Friedrich Wilhelm Joseph Schelling, Friedrich Krause, Friedrich Schlereimacher. Mai găsim şi patru texte separate *[G. W. Fr. Hegel, Uber die Prinzipien der hegelschen Philosophie, Uber die hegelsche Philosophie* şi *Hegel],* care se înscriu ca o mărturie că Eminescu cunoştea filozofia lui Hegel mai mult decât din manualele didactice[2].

Manuscrisele reprezintă şi în situaţia de faţă textele de referinţă de la care trebuie să pornim în exegezele consacrate scrisului eminescian.

(p. 807) ANUARIUL GIMNAZIULUI ŞI INTERNATULUI DIN IAŞI PE ANUL SCOLASTIC 1862-1863[3]

Publicat, se precizează pe copertă, de: „Directorul T. L. Maiorescu. Doctor în filozofie şi licenţiat în drept, profesor la Universitatea din Iaşi şi membru cor. al Societăţii filozofice din Berlin.

Precede o disertaţiune: *Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunei morale studiul fundamental în gimnaziu?* în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 269-372.

[1] G. Călinescu, *Opere 13. Opera lui Mihai Eminescu* (2). [Bucureşti], Editura Minerva, 1970, p. 90.

[2] M. Eminescu, *Opere XV, Fragmentarium. Addenda ediţiei,* Bucureşti, Academia Română, 1993.

[3] *Anuarul Gimnasiului şi Internatului din Iaşi. Pe anul scolastic 1862-1863.* Publicat de Iaşi, Tipografia Bermann-Pileski, Podul Vechi, 1864, 54 p.

Maiorescu este numit director al Colegiului Naţional şi al Internatului din Iaşi prin *Decret* în 13 noiembrie 1862. Avem informaţii suficiente ca să urmărim drumul parcurs de critic de la întoarcerea din străinătate de la studii şi până la stabilirea în Iaşi, precum şi primele măsuri pe care le ia pentru bunul mers al instituţiilor ieşene de învăţământ[1].

Anuarul... apare înainte de 31 iulie/12 august 1863 şi Maiorescu îl expediază sub banderolă la peste o sută de adrese[2]. Lista se deschide cu instituţii de învăţământ din Berlin şi din Viena, din Bucureşti, Craiova, Braşov, Cernăuţi. în listă figurează directorii şi profesorii de la instituţiile de învăţământ şi oameni politici, viitori membri ai Partidului Liberal şi ai Partidului Conservator, precum şi viitori membri ai Societăţii „Junimea" şi viitori adversari ai ei.

Maiorescu întocmeşte *Anuarul...* cu competenţă în privinţa problemelor şcolii, uimitoare pentru un cadru didactic cu o activitate aşa de scurtă în fruntea unei instituţii de învăţământ. Ilustrativă în această privinţă este a doua parte a *Anuarului...,* din care luăm cunoştinţă de concepţia sa privind învăţământul şi de modalităţile cum o pune în practică. Aici se prezintă profesorii în activitate la gimnaziu la sfârşitul anului şcolar, planul de învăţământ pe clase, foarte amănunţit, cu profesorii şi materia care se preda la fiecare obiect de învăţământ. Concepţia modernă a lui Maiorescu despre învăţământ se vede şi de acolo că acorda o atenţie deosebită instituţiilor, cum spune el, care vin în sprijinul procesului de învăţământ: cabinetele de fizică, de chimie, biblioteca. Informaţiile cele mai importante şi aparte în multe privinţe se găsesc în prezentarea cabinetului de fizică şi geodezie, condus de Ştefan Miele. Aici se expune „doctrina" privind proprietăţile generale ale corpurilor, doctrina despre echilibrul corpurilor (statica), doctrina despre mişcarea corpurilor (dinamica). Mai departe se vorbeşte

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 104-114.
[2] Titu Maiorescu, *Jurnal şi epistolar,* IV, p. 154-157.

de doctrina magnetismului, electricităţii, meteorologiei. Maiorescu introducea un concept filozofic pe care îl propunea pentru prezentarea fenomenelor din fizică şi geodezie.

Exegeţii lui Maiorescu acordă atenţie disertaţiei *Pentru ce limba latină este chiar în privinţa educaţiunei morale studiul fundamental în gimnaziu?,* cu care se deschide *Anuarul...* Pentru E. Lovinescu, disertaţia era partea cea mai originală a *Anuarului...* prin pledoaria în favoarea clasicismului[1]. T. Vianu insistă asupra studiilor lui Maiorescu în Germania şi orientarea spre Antichitate[2]. Todoran găsea că din disertaţie se desprindeau idei privind relaţia adevăr-bine-frumos[3]. Mai este de adăugat că şi Eminescu acorda o atenţie aparte studiului limbii latine în formarea intelectuală şi ia atitudine împotriva scoaterii ei din programele de învăţământ[4].

(p. 879)

ANUARIUL INSTITUTULUI „VASILE LUPU" (ŞCOALA NORMALA DE LA TREI IERARHI) DIN IAŞI PE ANUL ŞCOLAR 1863-1864[5]

Publicat, se precizează pe copertă, de „directorul Titu Maiorescu, dr. în fii. şi licenţ. în legi, profes. la Univ. de Iaşi, preşedinte al Comitetului de insp. şcol., membru onorariu al Asociat. Transilv. pentru cultura poporului român şi membru coresp. al Societăţii filozofice din Berlin.

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu* I, p. 109-113.
[2] T. Vianu, *Studii de literatură română,* p. 168-169.
[3] E. Todoran, *Maiorescu,* [Bucureşti], Editura Eminescu, [1977], p.219.
[4] M. Eminescu, *Opere XIII. Publicistica,* p. 59-62, 65-68.
[5] *Anuariul Institutului Vasile Lupu (Şcoala Normală de la Trei Ierarhi).* Pe anul scolastic 1862-1863. Publicat de directorul Titu Maiorescu... Iaşi, Imprimeria Adolf Bermann, 1864, 68 p.

în volum: Titu Maiorescu, **Opere II. Critice**, 1984, p. 331-372.

Maiorescu este numit director al Institutului „Vasile Lupu" din Iași în octombrie 1863 şi activităţii sale în fruntea acestei instituţii i s-a consacrat un studiu monografic[1].

Maiorescu împarte **Anuarul...** în trei părţi, semnându-le pe fiecare separat: ***Prefață,*** pe care o datează ***Iași. în septembrie 1864*** (p. 1-4), ***Regulele limbei române pentru începători*** (p. 3-36), ***Ştiri şcolare*** (p. 55-66). Din ultima parte este de reţinut preocuparea lui Maiorescu privind constituirea unei biblioteci de specialitate pentru învăţământul primar. Sunt lucrările unor autori cunoscuţi la acea dată, în literatura didactică, în ***Ştirile şcolare*** îl vedem şi pe Ion Creangă, „preparând", trecut pe primul loc între cei premiaţi la învăţătură.

Regulele limbei române pentru începători[2] serveşte ca manual de gramatică în şcolile primare până în 1879. Maiorescu tipăreşte această lucrare şi în volum, tot în 1864. Lovinescu arată că lucrarea s-a tipărit şi în 1866, însă nu se găsea la Biblioteca Academiei Române[3]. Informaţia este incompletă, de vreme ce lucrarea se găseşte în fondurile acestei biblioteci. Lucrarea, fapt de asemenea important, este retipărită de Ion Creangă, cu învoirea lui Maiorescu, în 1879[4].

Maiorescu se deplasa în activitatea sa, cum se desprinde din acest al doilea **Anuar...** pe care-1 întocmeşte, de la învăţământul liceal la cel primar. Manualul constituie punctul de

[1] V. Petrovanu, *Istoricul Şcolii Normale „Vasile Lupu" din Iaşi. II. Institutul „Vasile Lupu" sub conducerea lui Titu Maiorescu (1863-1868).* Iaşi, Viaţa Românească, 1928.

[2] Titu Maiorescu, *Regulele limbei române pentru începători.* Iaşi, Imprimeria Adolf Bermann, 1864 (II. 100 725, lipsă coperta).

[3] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 441.

[4] Titu Maiorescu, *Regulele limbei române pentru începători.* Retipărită cu învoirea autorului de Ion Creangă, Iaşi, [Tipografia Naţională], 1879. Pe copertă 1880.

plecare în dezbaterile ulterioare privind stabilirea ortografiei române. Implicarea în problemele învăţământului primar demonstrează că Maiorescu avea experienţă şi autoritatea necesară să aprecieze şi activitatea lui Eminescu ca revizor şcolar. Criticul făcea bilanţul activităţii sale în 11/25 septembrie 1876 pentru perioada cât stătuse în fruntea Ministerului Cultelor şi Instrucţiunii Publice şi remarca extinderea relaţiilor sale cu personalităţile de care putea dispune şi într-o activitate viitoare. Sunt trecute în lista pe care o întocmeşte vreo 70 de persoane, în parte şi cu scurte caracterizări. Eminescu figurează printre primii trecuţi în această listă[1].

Maiorescu cunoştea bine activitatea lui Eminescu ca profesor de germană la Institutul Academic din Iaşi şi ca revizor şcolar peste judeţele Iaşi şi Vaslui[2].

(p. 923) CUVÂNT DE INTRODUCERE
LA SOLEMNITATEA FUNEBRĂ ÎN MEMORIA
LUI S. BARNUŢIU
Ţinut de T. Maiorescu în calitate de rector
la 13/25 iunie 1864[3]

Tipărit în ***Anuarul general al Lnstrucțiunei Publice din România...,*** Bucureşti, Imprimeria Statului, 1866, p. 208.

Inclus în Titu Maiorescu, **Opere LL. Critice**, 1984, p. 373-374.

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 262. Lista persoanelor, p.262-265.

[2] M. Eminescu, *Opere XVI. Corespondenţa,* p. 65-146.

[3] *Anuarul general al Instrucţiunei Publice din România pe anul şcolar 1863-1864.* Dires de V. A. Urechia, directorul general al Instrucţiunei Publice şi Cultelor. Bucureşti, Imprimeria Statului, 1866.

Simion Barnuţiu s-a născut la 21 iulie/2 august 1808, în Bocşa Română şi cobora dintr-o veche familie românească transilvăneană. Face liceul la Şimleu, Cărei şi Blaj, Facultatea de Drept de la Sibiu, studii de drept şi filosofie la Viena şi Pavia, unde îşi trece doctoratul în Drept. Joacă rolul principal în revoluţia din Transilvania de la 1848, când ţine discursul strălucit de pe Câmpia Libertăţii de la Blaj. Urmărit de autorităţile maghiare pentru activitatea sa revoluţionară, trece în România şi se stabileşte la Iaşi. Este numit la Facultatea de Drept a Universităţii din Iaşi şi ţine cursuri de Istoria Dreptului Roman, drept natural, privat şi public, de Logică şi Psihologie. Face din catedra sa o tribună, de pe care apără cu un devotament şi o energie ieşite din comun drepturile românilor din Imperiul dualist austro-ungar. Bolnav, ţine să se întoarcă la locul de baştină şi moare înainte de a ajunge la Bocşa Română, în pădurea Almaşului, la 16 mai 1864.

Maiorescu omagiază în personalitatea lui Simion Barnuţiu luptătorul politic, exemplu de urmat de „toţi românii cu simţăminte de naţionalitate".

Solemnitatea funebră din iunie 1864 ia înfăţişarea unei manifestaţii naţionale, cum se desprinde şi din cuvântarea lui G. Mârzescu, *Elogiul D-lui Barnuţiu,* şi din discursul lui Teodor Lateş, *Panegiricul nemuritorului român Simion Barnuţiu.*

Maiorescu semnează în calitatea sa de rector şi *Programul solemnităţii funebre instituite de Consiliul Academic al Universităţii din Iaşi în memoria răposatului Profesor Simeon Barnuţiu,* care se încheie „prin depunerea cununelor pe Piedestalul bustului" fostului profesor al Universităţii ieşene[1].

[1] *Funerariele lui Simeon Barnuţiu,* Iaşi, Tipografia „Buciumul român", 1865. Cuvântarea lui G. Mârzescu, T. Lateş, Ioan A. Dârzeu (p. 209-224), *Programul Solemnităţii,* (p. 208).

(p. 925) „CONVORBIRI LITERARE"

Publicat în *Convorbiri literare,* I, nr.1, 1 martie 1867, p. 1. Semnat: Iacob Negruzzi.

In volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 375-376.

În editorialul numărului inaugural al revistei ieşene *Convorbiri literare* din 1 martie 1867, semnat de Iacob Negruzzi, se arată că situaţia politică agitată făcea ca arta şi ştiinţa să-şi ascundă „producerile lor liniştite".

Problema paternităţii editorialului programatic este clarificată de Iacob Negruzzi. „Cel dintâi număr al *Convorbirilor* a apărut cu data de 1 martie 1867 — ţine să precizeze Iacob Negruzzi - şi a fost expediat în toate părţile. El începe cu o introducere scrisă de Maiorescu, în prezenţa mea, la dânsul acasă; eu am adaus numai scurtul paragraf final, ş-apoi am hotărât să iscălesc eu întreaga prefaţă în calitate de redactor."[1] După prefaţa lui I. Negruzzi, urmează studiul lui Maiorescu, *Despre poezia română,* continuat şi în numerele următoare.

Propusă cu o apariţie bilunară, revista dispunea de un spaţiu limitat. Primul număr cuprinde, alături de prefaţa semnată de I. Negruzzi şi studiul lui Maiorescu, o prezentare a lui Iacob Negruzzi privind galeria de tablouri din Iaşi, o dare de seamă asupra *Prelecţiunilor populare, Apel la autorii români* pentru colaborare la revistă. I. Negruzzi trecu pe ultima pagină lucrările tipărite de Societatea „Junimea". Organizarea materialelor din acest număr va fi menţinută şi în cele următoare.

Activităţii desfăşurate de *Convorbirile literare* i s-a consacrat o bibliografie în 1937[2], reluată şi continuată în 1975[3] şi un

[1] I. Negruzzi, *Amintiri din „Junimea",* Bucureşti, Editura „Viaţa Românească" S.A. Librăria Alcalay, [fără an], p. 93-94.

[2] M. Sânzianu, *Indice bibliografic, 1867-1937,* Bucureşti, [Monitorul Oficial şi Imprimeria Statului, Imprimeria Naţională], 1937.

[3] C Pompilian şi H. Zalis, *Convorbiri literare. Bibliografie.* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică, 1975 (Biblioteca Centrală Universitară Bucureşti).

studiu în 1972[1]. S-a început şi reproducerea revistei, cu textele din sumarele fiecărui număr, ceea ce nu ne scuteşte de cunoaşterea nemijlocită a revistei, una din cele mai importante în viaţa noastră literară[2].

Convorbiri literare adoptă o practică nefirească în marcarea anilor editoriali între martie şi martie din anul următor, pentru ca să renunţe la acest sistem mai târziu. Este de notat că schimbări importante în profilul revistei se vor produce după mutarea ei la Bucureşti în 1885.

(p. 927) RAPORT DESPRE ŞCOALELE PUBLICE DE BĂIEŢI DIN IAŞI

Publicat în **Gazeta de Iaşi,** I, nr. 37, 9 iulie 1867, p. 1-2.

Tipărit în broşura ***Raporturi despre starea Şcoalelor publice din Iaşi la finea a[nului] scfolar] 1866—67 pronunţate înaintea M.S. Domnitorului Carol I, în 2/14 iulie 1867*** de d. Titu Maiorescu, Rectorul Univesităţii, şi de d. Nicolae Culianu, Decanu de Facultate, [Iaşi, Tipografia Societăţii „Junimea" din Iaşi], 1867, p. 2-5.

Retipărit în volum în ediţia de faţă.

Prin călătoria la Iaşi în 1867, domnitorul Carol I, pe lângă motivele sale politice[3] care vizau întărirea României unite prin înlăturarea oricăror tendinţe separatiste, arată că acorda atenţie şi vieţii culturale din fosta capitală a Moldovei.

[1] Pompiliu Mareea, *„Convorbiri literare" şi spiritul critic,* Bucureşti, Editura Minerva, 1972.

[2] *Convorbiri literare. Redactor Iacob Negruzzi.* I, III. Ediţie şi prefaţă Pavel Florea, Iaşi, Editura „Junimea", 1978, 1980.

[3] Titu Maiorescu, *Discursuri parlamentare cu o privire asupra dezvoltării politice a României sub domnia lui Carol I. Volumul I (1866-1876),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1897, p. 171; Titu Maiorescu, *Istoria politică a României (1866-1900),* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co., S. A., 1925.

Maiorescu pune în discuţie în **Raportul** către Carol I, cum arată E. Lovinescu, o situaţie „de o îndoită gravitate"[1]. învăţământul primar devenise obligatoriu, cum se prevedea în lege, însă statisticile arătau că numărul şcolarilor scăzuse.

Broşura în care se tipăreşte **Raportul** lui Maiorescu cuprinde, în partea a Il-a, Raportul lui Culianu, privind învăţământul primar pentru fete din Iaşi, pe care îl reproducem:

„RAPORT DESPRE ŞCOALELE PUBLICE DE FETE DIN IASSI
Cetit de d. N. Culianu în sala Scoalei Centrale cu ocasiunea distribuirei premiilor pentru şcoalele de fete

Prea înălţate Doamnei

Investit cu onoarea de a deschide sărbătoarea şcolară ce onoraţi cu prezenţa Alteţei Voastre, vin respectuos a vă cere permisiunea de a espune în puţine cuvinte starea în special a şcoalelor de fete din lassi, astfel precum o constată rezultatele examenelor de finea acestui an şcolariu şi comparaţiunea lor cu datele statisticei şcolare din anii trecuţi.

începând cu şcoalele primărie acele rezultate sunt următoarele:

Şcoala din suburbiul Podul Lungu a fost frecventată în acest an la clasa I-a de 62 eleve, la clasa II de 22, la a III de 15, la a IV de 8; peste tot de 107 eleve. Şcoala din Păcurariu a avut în clasa I 63 de eleve, în a II 17, în a III 20, în a IV 10, peste tot 110. Şcoala din Beilicu: în clasa I 55, în a II 17, în a III 4, peste tot 76. Şcoala din Sărăriă: în clasa I 56, în a II21, în a III 14, în a IV 12, peste tot 103. Şcoala din Tataraşi: în clasa I 34, în a II 14, peste tot 48.

Trecând acum la şcoalele secundare de fete, găsim rezultatele urmăroare: La externatul secundar: în clasa I 26 eleve, în a II 17, în a III 9, peste tot 52. La şcoala centrală frecventaţiunea a fost: în clasa I de 17 eleve, în a II de 30, în a III de 26, în a IV de 22, peste tot de 95.

In suma totală frecventarea şcoalelor de fete din lassi în acest an se sue la cifra de 591 eleve, dintre care 370 sunt promovate pană acum şi câteva se vor mai promova la septemvrie după coregerea notelor. Dacă comparăm aceste cifre cu cifra respectivă a anului 1864, pentru

[1] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 125.

care există date statistice sigure, cifră care este de 521 pentru frecventaţiunea şcoalelor de fete, constatăm în adevăr un progres, dar un progres puţin simţit pentru intervalul care ne disparte de acel an. Această întârziere, Prea înălţate Doamne, în marşa progresivă a şcoalelor de fete din Iassi s-ar putea explica în parte prin transformările introduse în învăţământ cu noua lege de instrucţiune şi prin măsurile administrative cari modificară condiţiunile materiale ale şcoalelor primare; dar ceea ce trebue să ne reasigure în această privinţă, ceea ce garantează în mod puternic pe viitoriu progresul şcoalelor de fete din Iassi este, Prea înălţate Doamne, viul interes ce le poartă Alteţa Voastră[1].

(p. 932) W. PUTZ: „GEOGRAFIA ŞI ISTORIA EVULUI VECHI[2]

Manual prelucrat pentru gimnaziele române
de dr. I.G. Meşotă, profesor în Braşov
(1 voi. in 8°, 356 pag. şi XII. Preţul în România - 1 icosar:
Editura şi Imprimeria Societăţii „Junimea", Iaşi)

Publicat în volum, în Titu Maiorescu, *Opere ÎL Critice,* 1984, p. 377-378.

Wilhelm Putz este autorul unui tratat de istorie universală, *Grundriss der Geographie und Geschichte der altern, mitelern und neuern Zeit...*, în trei volume, tipărit la Coblenz, între 1855 şi 1857.

Maiorescu acorda atenţie manualului lui Putz pentru faptul că adopta o atitudine obiectivă faţă de evenimentele

[1] Raportul se publică, întâi, în *Gazeta delasi,* I, nr. 37, 9 iulie 1867, p. 1.

[2] W. Putz, *Geografia şi istoria evului vechi, meziu şi nou. Manual prelucrat pentru clasele superioare gimnaziale reale* de Dr. Ioan Meşotă. Profesor la Gimnaziul român din Braşov. Volumul prim *Evul vechi,* Iaşi, Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", 1867.

istorice. îi propune lui Ioan Meşotă să facă traducerea, ca să o tipărească în Editura „Junimea".

Iată scrisoarea ce i-o adresează Maiorescu la 15/27 septembrie 1866:

„Frate Meşotă,

Societatea «Junimea» din Iaşi, ale cărei publicaţii le vezi în dosul broşurii alăturate, are de scop a imprima, cu rizicul său, cărţi importante româneşti şi apoi din venitul lor, eventual substrăgându-şi cheltuiala tiparului şi 10% în profitul tot numai al publicaţiunilor Societăţii, a lăsa tot restul în avantagiul autorului.

între cărţile indespensabile pentru gimnaziile noastre este mai întâi o istorie universală. Pentru a împlini această lacună, dacă ai timp şi voinţă, să-l prelucrezi pe Piitz, ediţiunea cea mare, să-l «prelucrezi», adică după trebuinţele noastre, să omiţi, d.e, în istoria veche toate citaţiunile care se repetează între controversa între autorii germani şi, din contra, să amplifici istoria lui Traian şi a lui Aurelian, cu privire special la Dacia.

în voi. II să prescurtezi istoria germană şi să amplifici istoria bizantină şi a noastră, păstrând totuşi proporţiunea şi măsura unei istorii universale, ca nu să crează băieţii că Dragoş-Vodă are importanţa lui Carol [cel] M[are] etc.

Eşti dispus a întreprinde această lucrare? Scrie-mi atunci îndată şi fixează-mi şi timpul până când crezi că vei termina volumul I şi apoi opul întreg.

Manuscriptul tău se va imprima îndată ce-1 vei trimite, fie şi numai o parte din volum.

Asemenea sunt de trebuinţă ediţiuni de autorii clasici citiţi în gimnaziu; ai (puţine) note rumâne, mai ales lexicografice şi caracterologice, nu atât gramaticale. Te poţi însărcina tu sau altcineva de acolo, cu vreun autor? D.e., cu Horaţiu, deocamdată *Odele* selecte şi *Epistolele?* sau cu Vergilie? sau cu Sallustu? Munca nu este mare, considerând multele ediţiuni germane, ce trebuie numai traduse, dar importanţa este mare.

Noi cei de aici suntem ocupaţi cu prelucrarea unui lexicon latino-rumân.

Te salut şi te rog să spui complimentele mele d-lui Munteanu, Bariţiu şi *tutti quanti.*

Maiorescu[1]

Ioan G Meşotă (1837-1878), coleg de şcoală cu Maiorescu la Braşov, face studii în Germania, la Bonn, şi în Austria, la Viena. îşi trece doctoratul în istorie şi se stabileşte la Braşov, unde se impune ca profesor; este director al liceului braşovean şi desfăşoară activitate culturală. Membru al Academiei Române.

Profesorul braşovean prelucrează tratatul lui W. Ptitz destul de repede şi *Convorbirile literare* anunţă, în 1 decembrie 1867, apariţia lucrării: W. *P\itz,Geografia şi istoria evului vechi,* manual prelucrat pentru gimnaziele române de dr. I.G. Meşotă, profesor în Braşov[2].

Maiorescu se adresează şi lui Gavriil I. Munteanu (1812-1869), profesor la Braşov şi director al Liceului român braşovean, autor cu o bogată activitate în literatura didactică, traducător din scriitorii antici, însă şi din Goethe, tipărind *Suferinţele junelui Wertfhjerh* Bucureşti în 1842[3]. Membru fondator al Academiei Române.

La 7/19 noiembrie 1866 îi trimite următoarea scrisoare:

„Domnule Munreanu,

D. Meşotă îmi scrie că preparaţi o ediţie română a lui Horaţiu. Societatea «Junimea» din Iaşi esre foarte dispusă a imprima această carte dacă îi faceţi onoarea de a i-o concede. Imprimarea ei se face cu cheltuiala Societăţii care apoi se despăgubeşte din cărţile vândute computând 6 # pe coala de 1000 în favoarea autorului. Dacă aveţi

[1] Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Titu Maiorescu. Corespondenţa 4. Epistolarum.* Ciorne ale scrisorilor lui Maiorescu către Emilia, sora sa, V. Pogor, Th. Rosetti, Al. Papiu Ilarian, P.P. Carp, Elena Cuza, C. Hurmuzachi şi alţii. Texte în română, germană şi franceză.

[2] *Convorbiri literare,* I, nr.19, 1 decembrie 1867, p. 272.

[3] *Bibliografia românească modernă. 1831-1918.* Voi. III *(L-Q),* Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică [şi] Societatea de Ştiinţe Filologice, 1989, p. 501-502.

o parte din manuscript gata, binevoiţi a o trămite sub adresa mea; noi o punem îndară la teasc. Terminând, vă rog să primiţi felicitările mele pentru ziua dumneavoastră de nume şi încredinţarea sincerei consideraţiuni, ce v-am păstrat-o totdeauna.

T. Maiorescu[1]

Convorbirile literare anunţă tipărirea acestei cărţi în 1 iulie 1868. „A ieşit de sub tipar şi se află de vânzare în Iaşi, la Tipografia Societăţii „Junimea", în Bucureşti şi în districte la toate librăriile: *Odele* şi *Epodele* lui Horaţiu Flacu. Explicate în uzul şcoalelor de G. I. Munteanu, profesor şi director la gimnaziul mare românesc gr.-oriental în Braşov (Ediţiunea Societăţii „Junimea"[2]).

Maiorescu acordă mare importanţă literaturii didactice pentru ridicarea nivelului şcolii româneşti, însă şi din considerente materiale.

(p. 935) „COMPENDIU DE PEDAGOGIE"
DE I. POPESCU
(1 voi. in 8°, X şi 184 p. Sibiu, Tipogr. Archidiecezană, 1868)

Prezentare a cărţii publicată în *Convorbiri literare,* II, nr. 9, iulie 1868, p. 145-147.

în volum, Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 379-383.

Ioan Popescu (1832-1892) studiază teologia la Sibiu şi filozofia la Lipsea. Profesor la Institutul Pedagogic-Teologic din Sibiu, director al Şcolii de fete din Sibiu a Asociaţiunii Transilvane. Tipăreşte o carte de citire în 1886, care cunoaşte optsprezece ediţii până în 1911[3].

[1] Biblioteca Academiei Române, *Arhiva Titu Maiorescu. Corespondenţa 4. Epistolarum.*

[2] *Convorbiri literare,* II, nr. 9, 1 iulie 1868.

[3] *Bibliografia românească modernă,* voi. III *(L-Q),* p- 960-961.

Pedagogul sibian îi trimite cartea lui Maiorescu şi *Convorbirile literare* publică la *Poşta redacţiei* o notiţă: - *D-lui I. Popescu, Sibiu.* Primiţi mulţumirile noastre. într-un număr viitor se va face o scurtă, dar lămurită dare de seamă asupra opului D-voastre. Red."[1].

Maiorescu îl preţuia pe Ioan Popescu pentru pregătirea sa în domeniul pedagogiei şi pentru seriozitatea cu care trata problemele din acest domeniu.

(p. 940) [CONSTANTIN NEGRUZZI]

Publicat în *Convorbiri literare,* II, nr. 13, 1 septembrie 1868, p. 217.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 384.

Constantin (Costache) Negruzzi încetează din viaţă la 25 august 1868. în necrolog se sublinia că el a făcut parte din generaţia lui M. Kogălniceanu şi V. Alecsandri şi este autorul *nuvelei Alexandru Lăpuşneanu,* capodoperă a literaturii române.

Maiorescu evoca personalitatea lui Constantin Negruzzi într-o prezentare mult prea sumară.

(p. 941) W. POTZ: „GEOGRAFIA ŞI ISTORIA EVULUI MEDIU"

Manual prelucrat pentru gimnaziele române
de dr. I.G. Meşotă
(2 voi. in 8°, 216 p. şi XII. Preţul în România, 3 lei.
Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", Iaşi, 1869[2]

Recenzie publicată în *Convorbiri literare,* III, nr. 8, 15 iunie 1869, p. 136-138.

[1] *Convorbiri literare,* II, nr. 8, 15 iunie 1868, p. 128.

[2] W. Piitz, *Geografia şi istoria evului vechi, meziu şi nou. Manual prelucrat pentru clasele superioare gimnaziale* de dr. Ioan G. Meşotă. Profesor la gimnaziul român din Braşov. Volumul al doilea *Evul meziu,* Iaşi, Ediţiunea şi Imprimeria Societăţii „Junimea", 1869.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 385-387.

Maiorescu continuă discuţia din numărul anterior cu privire la manualele de istorie şi insistă şi aici asupra imparţialităţii în tratarea acestei materii. W. Piitz are marele merit că respectă acest principiu cum nu se întâmpla în tratatele franceze de istorie. Sunt aduse în discuţie şi patru nume: Hengstenberg, „zelosul profesor" de la Universitatea din Berlin, un pastor, Vatke, care nega în cursul său divinitatea lui Iisus, Droysen, „socialistul", şi Michelet, „republicanul". Gustav Droysen (1808-1884) este profesorul de istoria filozofiei, ale cărei prelegeri le audiază Eminescu la Universitatea din Berlin în 1873[1].

Maiorescu aduce în discuţie tratatul de istoria universală al lui LA Creţescu[2] şi P. I. Cernătescu[3], despre care are păreri rele. Compilatorii români pornesc de la Victor Duruy (1811-1894), a cărui lucrare mai importantă rămâne *Histoire des Romains*^.

[1] M. Eminescu, *OpereXV. Eragmentarium,* p. 503-517.

[2] Victor Duruy, *Elemente de istorie generală,* lucrate în limba franceză, subt direcţiunea d-lui Victor Duruy după ultima programă a Universităţii din Paris pentru învăţământul liceelor franceze. Traduse şi adause pentru uzul claselor de istorie ale gimnaziului din Ţara Românească de Al. I. Creţescu, profesor de istorie la Colegiul şi Şcoala Militară din Bucureşti, Tom. I. *Istoria timpilor vechi,* II. *Istoria timpurilor moderne,* Bucureşti, Tipografia Colegiului Naţional 1856, 1857, 1858.

[3] *Manuale de istoria universale,* lucrate în limba franceză subt direcţiunea lui Victor Duruy, tradus şi adaosă de P.I. Cernătescu, profesor de istorie univeţsală la Colegiul Sântul Sava, Bucureşti, Tipografia Statului St. Sava şi Nifon, 1861.

[4] V, Duruy, *Histoire romaine jusqu'ă îinvasion des barbares.* Troisieme edition, Paris, Librairie de L. Hachette et C-ie, 1855.

Convorbirile literare tipăresc în acest număr al revistei şi un *Anunţ,* cu litere mari, care ocupă jumătate de pagină, spre a atrage atenţia asupra acestui eveniment:

„ANUNŢ

A ieşit de sub presă şi se află de vânzare la Iaşi, la Librăria «Junimea» şi la Bucureşti, la Librăria Socec & Comp. W. Piitz, *Geografia şi istoria evului vechi, meziu şi nou.* Manual prelucrat pentru clasele gimnaziale şi reale de dr. Ioan Meşotă, profesor la Gimnaziul român în Braşov. Volumul al doilea, *Evul meziu.* (Op aprobar de Ministerul Instrucţiunei Publice şi Cultelor. Editura şi Imprimeria Societăţii «Junimea» din Iaşi)."[1]

Ediţiile următoare se tipăresc la Bucureşti sub îngrijirea lui Andrei Bârseanu şi în altă împărţire a materiei[2].

(p. 944) ÎN CONTRA UNEI COPILĂRII

Publicat în *Convorbiri literare,* V, nr. 12, 15 august 1871, p. 199-200.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 388-391.

Poezia lui B. P. Hasdeu, *Eu şi ea,* cu specificarea: *(Din Gablitz)* şi semnată: *M.I. Elias,* lăsând să se înţeleagă că era o traducere, se publică în *Convorbiri literare,* în 15 iulie 1871[3]. Hasdeu trimite articolul, pe care îl reproduce Maiorescu în scrisoarea sa către redacţie, la mai multe publicaţii: *Familia,*

[1] *Convorbiri literare,* III, nr. 8, 15 iunie 1869, p. 140.

[2] *Geografia şi istoria evului vechi, mediu şi nou. Evul vechi. Vol* I Ediţia II, Bucureşti, 1879, Ediţia a III-a, Bucureşti, 1884; Ediţia a IV-a Bucureşti, 1889; Volumul II, *Evulmediu.* Ediţia a II-a, Bucureşti, 1879' Volumui III. *Evul modern.* Ediţia a II-a Bucureşti, 1893 *(Bibliografia româneasca modernă.* Voi. III *(L-Q),* p. 1103.

[3] *Convorbiri literare,* V, nr.10, 15 iulie 1871, p. 168.

îl publică în 1 august 1871[1], *Telegraful m* 8 august 1871[2], iar *Trompeta Carpaţilor m* 12 august 1871[3].

Hasdeu găsi o cale personală, nu lipsită de originalitate, să-i discrediteze pe Maiorescu şi Iacob Negruzzi, redactorul *Convorbirilor literare,* şi să persifleze activitatea „Junimii", pe care o califica de înstrăinată de viaţa poporului român. Maiorescu, pus în faţa acestei situaţii, îşi declină orice amestec în conducerea *Convorbirilor literare,* lăsând să cadă toată răspunderea în seama lui I. Negruzzi, care avea sarcina să supravegheze tot ce intra în paginile revistei ieşene. I. Negruzzi nu avea nici el ce răspunde şi invocă faptul că nu se găsea la Iaşi la data publicării poeziei lui Hasdeu, iar redacţia însoţeşte scrisoarea lui Maiorescu cu acea notă, în care arată că Negruzzi lipsea din Iaşi. Nota era rău formulată: „d. Negruzzi şi d. Maiorescu lipseau din Iaşi, fiind la Cameră în Bucureşti". Nota îl implica şi pe Maiorescu, trecându-1 alături de Negruzzi în conducerea revistei.

Poezia este semnată: *M.I Iliaşu,* însă în sumarul numărului se trece *D[omnul] M.I Elias.* I. Negruzzi fu afectat de publicarea poeziei şi nu o include în sumarul anual al revistei ieşene.

Maiorescu greşea când minimaliza atacul lui Hasdeu împotriva „Junimii" şi îl trecea în rândul unei „copilării". Autorul dramei *Răzvan şi Vidra* făcu peste câţiva ani o nouă demonstraţie de această natură. Trimise *Convorbirilor literare* o altă poezie, *La noi,* care se publică în 1 februarie 1876[4]. B. P. Hasdeu face istoricul acestei noi farse la adresa lui Maiorescu, a lui I. Negruzzi şi a *Convorbirilor literare* într-un articol, *Al doilea rămăşag,* pe care îl publică ca editorial în fruntea *Revistei literare şi ştiinţifice,* apărută în 15 februarie 1876. Transcriem acest

[1] *Familia,* VII, nr. 31, 1/13 august 1871, p. 368.

[2] *Telegrafii,* I, nr. 104, 8/20 august 1871, p. 1-2.

[3] *Trompeta Carpaţilor,* IX, nr. 932, 12/24 august 1871, p. 3.

[4] *Convorbiri literare,* IX, nr.ll, 1 februarie 1876, p. 441.

articol, o pagină remarcabilă, care ne relevă spiritul inventiv al lui Hasdeu şi lipsa de prevedere a revistei ieşene:

„AL DOILEA RĂMĂŞAG
Dedicat d-lui V. Alecsandri

Când mai mulţi amici îmi făcură onoarea de a-mi propune direcţiunea literară a *Revistei* de faţă, le-am adresat lor şi mie însumi următoarea întrebare: o singură publicaţiune de această natură nu este oare de ajuns pentru micul nostru cerc de lectori?

Mi s-a respuns că da.

Atunci - zisei eu - avem deja *Convorbiri literare,* şi prin urmare orice altă revistă e de prisos.

- Dar *Convorbirile* nu sunt serioase! a exclamat unul din cei de faţă.

- Vă prea grăbiţi cu sentinţa, răspunse cu gravitate un advocat. Pentru ca să puteţi pronunţa în conştiinţă o condamnaţiune, trebuie mai întâi ca acuzatul să-şi recunoască culpa.

Toţi au început a râde.

- Cum vrei d-ta, domnule legist - observă unul - ca organul d-lui T. Maiorescu, fie cât de necopt, să-ţi mărturisească el însuşi lipsa de seriozitate? Ar fi prea naiv...

Auzind aceasta, îmi trecu prin minte o idee.

- Ei bine, domnilor - zisei eu - vă propun un rămăşag...

- Un al doilea rămăşag, căci pe cel întâi l-ai câştigat mai în-ţerţ prin *Eu şi ea din Gablitz:*

Ca o liră fără sunet,
Ca un fulger fără tunet...!

- Fie şi al doilea! Pentru a împăca pe omul nostru de legi, eu pariez că voi reuşi a face, ca aşa-numita *nouă direcţie* să-şi recunoască nulitatea în modul cel mai solemn, s-o mărturisească în faţa lumii întregi, şi aceasta nu mai departe decât până la termenul de 15 februarie, pe care l-am fixat pentru apariţia *Revistei* noastre.

(Vezi *Convorbiri literare* din 15 iulie 1871 şi foile de publicitate din acel timp.)

Rămăşagul a fost primit.
Şi de astă dată am câştigat.

La 5/17 ianuarie, cu recepisa sub No. 936, am trămis la foaia din Iaşi următorul acrostich *La Convorbiri literare:*

LA NOI

«Za noi e putred mărul» a zis de mult poetul,
A zis cu disperare şi a murit nebun[1],
Căci îl zdrobi durerea când s-a convins cu-ncetul,
Oftând după scăpare, că nu mai este bun
Mei sâmburele însuşi, speranţa viitoare,
Vestala timoroasă ascunsă de priviri!
O, da! un vierme sarbăd cu otrăvită boare
Ttozând fără-ncetare nu lasă nicăiri
bucată nemânjită, şi în zadar să crează
iluzia din urmă ar vrea că tot mai poţi
Redobândi scânteia din dispăruta rază!
/-am cântărit, piticii! i-am măsurat pe toţi!
Zucesc prin neştiinţă, prin penile străine,
/nsecte cu o umbră mai mare decât ei;
7e-nşeală-n perspectivă, dar când te uiţi mai bine
E trist şi-ţi vine milă de falnicii pigmei!
iovali cu cine stie ce geniuri sublime,
y4runcă vorbe-n aer ce curg ca un şiroi,
itepetă, dar de unde, din ei nu spune nime...
E putred, putred mărul din sâmbure la noi!

PA. Calescu

«La noi e putred mărul», şi la întrebarea: unde anume e putred? acrostichul răspunde: «La *Convorbiri literare».* Acolo sunt *falnicii pigmei,* acolo sunt *aruncători de vorbe în aer,* acolo sunt *insecte mici cu umbre mari,* acolo sunt *plagiatorii ce repetă fără a spune de unde,* acolo *se luceşte prin neştiinţă* etc, etc, o vastă pleiadă *mânjită pană la sâmbure de un vierme sarbăd cu otrăvită boare!*

Din exces de generozitate, eu am prevenit pe criticii de la *noua direcţie* prin pseudonimul *PA. Calescu,* adică *păcălescu* şi chiar prin nota cu «Deşteaptă-te, Române!» Ei n-au voit totuşi să vază, să auză, să ştie nimic!

[1] Andrei Mureşanu în poesia *Deşteaptă-te, Române.*

Poezia a fost supusă dezbaterii faimoasei societăţi *Junimea,* care a hotărât să se publice în cel dintâi număr al *Convorbirilor* mai pe sus de toate celelalte versuri, înlocuind însă, după o matură cugetare, pe «Vestala timoroasă» prin «Fecioara sfiicioasă», ceea ce avu drept rezultat de a face ca acrostichul să sune mai nemţeşte: *La Conforbiri literare.* O germanomanie instinctivă!

Galimatia de la mijloc:

> ... Bucată nemânjită, şi în zadar să crează
> Iluzia din urmă ar vrea că tot mai poţi
> Redobândi scânteia din dispăruta rază,

a rămas intactă şi sacră pentru ilustra companie.

Noua direcţie nici a visat măcar, că prin «un vierme sarbăd cu otrăvită boare», care «nu lasă nicăiri bucată nemânjită», se aruncă fără milă în faţa d-lui T. Maiorescu un al treilea sau al patrulea vot de blam, mai energic decât verdictele Senatului şi ale deputaţilor!

In aceste condiţiuni a apărut acrostichul în *Conforbiri* de la 1 februarie pe pagina 441.

Mai mult decât atâta! Pe pagina 448, sub rubrica de «Corespondenţă», *noua direcţie,* fericită de ocaziunea ce i-am dat de a-şi face ea însăşi portretul şi foarte setoasă de altele asemenea pe viitor, mă încurajează cu entuziasm: «D-lui P.A.C. Mulţumiri şi noroc bun!»

Aşadară, neseriozitatea *Confirbirilor* fiind legalmente constatată prin propria lor mărturie, mă grăbesc a primi sarcina de a dirige în partea literară *Revista* de faţă, considerând-o a fi în adevăr necesară, de vreme ce nu există deocamdată în România nici o altă de această natură.

Va finuo *nouă direcţie, ci o direcţie sănătoasă.*

Hasdeu[1]

Ioan Slavici, redactor la ziarul *Timpul,* îi adresează lui Iacob Negruzzi o scrisoare în 4 februarie 1876, în care îşi manifestă uimirea că o asemenea poezie putea să apară în revista pentru care avea întreaga răspundere.

[1] *Revista literară şi ştiinţifică,* I, nr.l, 15 februarie 1876, p. 1-5. Revista îşi încetează apariţia după patru numere în 15 mai 1876.

„Bucureşti, 4 Faur, 1876

Iubite, domnule Negruzzi,

Grăbesc a te înştiinţa că Hasdeu iarăşi ne-a făcut o poznă proastă. Poezia «La noi», semnată «Calescu» e un caraghiozlâc, pe care l-a făcut el. Mă iartă, dar nu înţeleg uşurinţa «Junimii». Poezia aceasta este într-adevăr superlativul gogomăniei. Ei bine! Nu e nime în «Junimea», care să cunoască «Deşteaptă-te, Române!?»

In sfârşit - să ne gătim de luptă.

Al d-tale devotat

Ioan Slavici[1]

Maiorescu nu răspunde la acest nou atac al lui B. P. Hasdeu, iar Iacob Negruzzi evită să răspudă şi invocă în *Amintiri din „Junimea"* mărturii ale lui I. L. Caragiale. „Caragiale mi-a mărturisit - se disculpă I. Negruzzi - că încă de pe băncile şcoalei urmărea cu un interes febril polemica dintre *Convorbiri* şi celelalte foi şi că a fost foarte nenorocit în ziua când a văzut că izbutise păcăleala lui Hasdeu cu poezia *La noi e putred mărul*"[2].

I. L. Caragiale nu mai era în viaţă când I. Negruzzi îl invocă să răspundă în locul său, fie şi indirect, la campania de presă a lui Hasdeu împotriva „Junimii" şi a revistei ieşene.

B. P. Hasdeu apela la mijloace personale în campania sa de presă şi, ne place sau nu, trebuie să recunoaştem că atât Maiorescu, cât şi I. Negruzzi evită dialogul, sub diferite pretexte, fapt ce îi defavoriza în faţa temperamentului vulcanic şi spiritului inventiv, rar întâlnit, al personalităţii hasdeene.

[1] I. E. Torouţiu, *Studii şi documente literare II. „Junimea",* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice şi Editura Bucovina, 1932, p. 275.

[2] I. Negruzzi, *Amintiri din „Junimea",* Bucureşti, Editura „Viaţa Românească" S.A., Librăria Alcalay, [fără an], p. 93-93.

(p. 943) [SCRISOARE CĂTRE REDACŢIUNE]

Publicată în *Convorbiri literare,* VI, nr. 7, 1 octombrie 1872, p. 287-288.

În volum: *Critice,* 1874, p. 406-408. Notă de subsol la articolul *Direcţia nouă în poezia şi proza română,* reluată cu completări în ediţiile din 1892, 1908 şi 1915.

Retipărită, în ultima formă, în Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 392-394.

Familia reproduce textul din articolul lui Maiorescu, *Direcţia nouă în poezia şi proza română,* partea publicată în *Convorbiri literare* din 1 septembrie 1872[1]. Textul îl reproduce la rubrica *Ce e noul,* fără semnătură.

Maiorescu ironizează, în spiritul său critic, teza intelectualilor transilvăneni, potrivit căreia importantă era, în primul rând, înălţarea edificiului Teatrului Naţional, care condiţiona şi formarea repertoriului teatral.

Problema înfiinţării Teatrului Naţional pentru românii din Transilvania, aflată atunci sub stăpânirea austro-ungară se punea într-un context mai larg şi în jurul ei are loc una dintre cele mai mari dezbateri publice. Ea este iniţiată de Iosif Vulcan cu articolul *Să fondăm teatru naţional,* publicat în *Familia,* în iulie—august 1869[1], în care pledează pentru înfiinţarea Teatrului Naţional pentru românii din Imperiul austro-ungar. Iosif Vulcan determină prin articolul său o campanie care se duce în presa transilvăneană mai multe luni, fiind orientată în două direcţii: a repertoriului teatral şi a înălţării unui edificiu pentru Teatrul Naţional. Eminescu participă şi el la această campanie de presă cu articolul *Repertoriul nostru teatral*[2], publicat tot în *Familia,* în ianuarie 1870, în care face cea dintâi evaluare a literaturii dramatice româneşti.

[1] *Familia,* V, nr. 29, 20 iulie/1 august 1869, p. 337-339 nr. 30, 27 iulie/8 august 1869, p. 349-351.

[2] M. Eminescu, *Opere IX. Publicistica,* p. 84-87, 515-517.

Societatea pentru Fond de Teatru Român, la care se referă Maiorescu, se constituie prin hotărârea adunării generale a Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA), ţinută la Deva în 4-5 octombrie 1870. înălţarea edificiului Teatrului Naţional se spera să favorizeze şi dezvoltarea repertoriului naţional. Se avea în vedere înfiinţarea unei instituţii naţionale, în condiţiile de oprimare a populaţiei româneşti majoritare în Transilvania.

Informaţiile lui Maiorescu, cu privire la persoanele care intră în comitetul de conducere al Societăţii pentru Fond de Teatru Român, sunt incomplete. Comitetul de conducere se formă din Iosif Hodoş, preşedinte, I. Vulcan şi A. Harşia, secretari, Vincenţiu Babeş, casier, Al. Roman, P. Mihaly şi I. Gali, membri. Comitetul de organizare îşi propunea să facă din „templul Thaliei romane" un centru pentru activitatea formaţiilor de amatori şi să determine o mişcare largă teatrală în Transilvania.

Societatea pentru Fond de Teatru Român nu izbuti să înalţe „templul Thaliei romane" nici după 16 ani de activitate. Maiorescu reproduce, ca o confirmare a atitudinii sale, o notiţă din *Tribuna,* din 7 septembrie 1889.

Explicaţia pentru această situaţie nu stă în orientarea eronată a activităţii Societăţii pentru Fond de Teatru Român, cum arată Maiorescu, ci în politica de stat a guvernelor de la Budapesta, care vor zădărnici şi de aici înainte înfăptuirea acestui deziderat de interes naţional.

Societatea pentru Fond de Teatru Român desfăşoară, în continuare, o activitate culturală remarcabilă şi va aduce o contribuţie importantă la înfăptuirea actului Marei Uniri din 1918.

Maiorescu face critică partizană, până şi în notele de subsol la studiile sale şi ignoră realităţile social-politice din vremea sa.

(p. 951) DISCURS LA INSTITUTUL ACADEMIC DIN IAŞI ÎN 1873

Publicat pe o foaie volantă, *Discursul D-lui T. Maiorescu, rostit cu ocazia împărţirii premiilor la Institutul Academic în 26 iunie 1873,* Iaşi, Tipografia Naţională, 1873.

Tipărit în volum, în I. E. Torouţiu şi Gri. Cardaş, *Studii şi documente literare I. „Junimea",* 1931, p. 35-38.

Foaia volantă a fost descoperită, cum ne informează, I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, la anticarii din Bucureşti. Textul este tipărit pe trei coloane, cu indicaţia că broşura apare la „Iaşi - Tipografia Naţională"[1].

Institutul Academic este înfiinţat de Maiorescu, împreună cu profesorii I. M. Melnic, N. Culianu, P. Poni, Dr. L. Ciurea, P. Paicu şi D. Quinezu la Iaşi, în 1866. Fuzionează în 1879 cu Liceul Nou, întemeiat în 1871, sub denumirea Institutele Unite, care vor activa până în 1907[2]. Institutele Unite s-au impus, cum arată E. Lovinescu, ca „una din gloriile învăţământului particular al Moldovei"[3].

Maiorescu oferă o privire retrospectivă asupra învăţământului românesc pentru perioada 1866-1873 şi el constituie ultima manifestare publică a criticului în cadrul unei instituţii din învăţământul primar şi secundar. Nu se desparte de învăţământ, însă va profesa de aici înainte în cel universitar.

I. E. Torouţiu şi Gh. Cardaş insistă asupra importanţei acestui discurs pentru cunoaşterea progreselor în învăţământul

[1] I.E. Torouţiu şi Gh. Cardaş, *Studii şi documente literare I. „Junimea",* p. 47'.

[2] V. Petrovanu, *Istoricul Şcoalei normale „ Vasile Lupu " din Iaşi. II, Institutul „Vasile Lupu" sub conducerea lui Titu Maiorescu. 1863—1868,* Iaşi, Viaţa Românească, 1928.

[3] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* I, p. 125.

particular din România, însă remarcă şi „forma frumoasă şi stilul cizelat"[1].

(p. 953) O PSIHOLOGIE EMPIRICĂ ÎN LIMBA ROMÂNĂ

I. Popescu, „Psichologia empirică sau ştiinţa despre suflet între marginile observaţiunei"
(1 voi. in 8°, XIV şi 200 pag., Sibiu, 1881)[2]

Publicat în *Convorbiri literare,* XV, nr. 7, 1 noiembrie 1881, p. 241-252.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 395-411.

Maiorescu acorda o atenţie deosebită lucrărilor pedagogului sibian, cum nu face în legătură cu alţi autori, care se consacră literaturii didactice. Explicaţia stă în faptul că Ioan Popescu trata chestiunile de psihologie şi pedagogie cu competenţă şi cu o bună bază documentară. Maiorescu se opreşte îndelung asupra ei, aducând şi completări, nu toate de cea mai mare importanţă. Ioan Popescu citează în lucrarea sa autori din diferite domenii: istoria filozofiei, psihologie, pedagogie, logică, medicină, fizică precum W. Wundt, G.A. Lindner, W. Volkmann, W. Drobisch, R. Zimmermann, J. H. Herbart, Paul Janet, Y. Hyrtl, Helmholz. Ioan Popescu îl citează şi pe Maiorescu cu lucrarea din tinereţe *Einiges Philosophische in gemeinfasslicher Form (Consideraţii filosofice pe înţelesul tuturor)*[3] şi cu *Logica,* tipărită în 1876 şi retipărită în şase

[1] I. E.Torouţiu şi Gh. Cardaş, *op. cit.,* p. 47.

[2] 1. Popescu, *Psichologia empirică sau Ştiinţa despre suflet. între marginile observaţiunei,* Sibiu.în Tipografia lui S. Filtsch (W. Kraft), 1881.

[3] Titu Maiorescu, *Scrieri din tinereţe (1858-1862).* Ediţie îngrijită, prefaţă şi note de Simion Ghiţâi^Praducerea textelor: Alex. Ionescu, Radu

ediţii[1]. Nimic nu-1 deranja mai mult pe Maiorescu decât citarea cu „juvenila încercare filozofică" şi cu manualul de *Logică,* alături de marile personalităţi ale vremii[2].

Ioan Popescu era herbartian cum se vede şi din lucrarea sa *Pedagogia lucrată* pe bazele psihologice şi estetice ale realismului herbatian, care cunoaşte mai multe ediţii[3].

(p. 973) GEORGES BENGESCO: „VOLTAIRE". BIBLIOGRAPHIE DES SES OEUVRES (Tome premier. Paris. Ed. Rouveyre et G. Blond, 1882, 1 voi., in 8°, deXXet 494 pagine)[4]

Publicat în *Convorbiri literare,* XVI, nr. 7, 1 octombrie 1882, p. 269-272.

In volum: Titu Maiorescu, *Opere LL. Critice,* 1984, p. 412-417.

Gheorghe Bengescu (1848-1922), descendent dintr-o veche familie boierească din Oltenia, studiază la Paris şi în Belgia, unde urmează dreptul şi ştiinţele aclministrative. Intră în diplomaţie şi este secretar de legaţie la Londra şi Paris şi ministru plenipotenţiar la Bruxelles şi Haga. Desfăşoară o bogată activitate literară şi este editorul bibliografiei operei lui Voltaire în 10 volume, apărute între 1887 şi 1892.

Stoichiţă, Ion Herdan, Tudor Vianu, I. E. Torouţiu. Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1981, p. 164-276. Lucrarea lui Maiorescu, *Einiges...* în traducerea lui Ion Herdan.

[1] Titu Maiorescu, *Logica. Partea I. Logica elementară.* Bucureşti, Editura Socec & C-nie, 1876. Ediţia a VI-a se tipăreşte în 1913.

[2] I. Popescu, *op. cit.,* p. 94, 96, 102,103, 142,' 143, 145,146, 147, 148, 150, 190.

[3] *Bibliografia românească modernă,* voi. III *(L—Q),* p. 161.

Maiorescu se opreşte în prezentarea sa asupra primului volum din *Bibliografia* operei lui Voltaire, pe care Bengescu o consacră teatrului scriitorului francez. Operă fundamentală de referinţă, Maiorescu îi relevă meritele, însă şi neajunsurile. Volumele următoare, II-IV, apar în 1885, 1889 şi 1890.

Maiorescu îşi încheie prezentarea cu o ironie la adresa lui Bengescu, privind lucrările sale de sub tipar. Ironia se dovedeşte fără obiect, de vreme ce Bengescu tipăreşte, în colaborare cu Lahovary, lucrarea *Voltaire, poete comique* (1882) şi în colaborare cu Emile Picot, *Alexandre le Bon, Prince de Moldavie,* un capitol important din istoria Moldovei[1].

(p. 980) RAPORTUL ASUPRA CĂRŢIEI D-LUI FERICEANU[2]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom II. 1882-1883. Partea administrativă şi dezbaterile. Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1884, p. 170-172.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere LL. Critice,* 1984, p. 418-419.

LosifFericeanu (1834-1889), profesor la Gimnaziul român din Braşov, tipăreşte cartea sa *Logica* la Braşov, în 1881 şi altă carte *Fericita nădejde a creştinului,* la Hamburg în 1916[3].

Raportul general privind cărţile intrate în concurs pentru Premiile Academiei Române este întocmit de Gr. Ştefănescu,

[1] *Bibliografia românească modernă,* voi. I *(A—C),* p. 335—336.

[2] Iosif Fericeanu, *Logica.* Editura autorului. Braşov, Tipografia Low Gerula & Co, 1881. Se menţionează: Profesor la Gimnaziul român din Braşov.

[3] Iosif Fericeanu, *Fericita nădejde a creştinului.* Hamburg, Tipografia şi Editura Societăţii internaţionale de tractate din Hamburg, 1916.

în calitatea sa de raportor general (p. 146—152). Aici se trece şi concluzia raportului lui Maiorescu prezentat în şedinţa din 7 aprilie 1883, pe care o reproducem:

„Logica de dl Iosif Fericeanu: raportor T. Maiorescu. Confuziune de idei, limba încurcată, termeni puţin aleşi, iată care este caracterul *Logicei* d-lui Fericeanu. După o asemenea caracteristică înţelegeţi foarte bine că dl raportor a fost de părere că această lucrare nu merită să fie premiară. Comisiunea în unanimirate aprobă această părere" (p. 149).

Comisia îi încredinţează lui Maiorescu să facă acest raport, întrucât era şi el autorul unei lucrări de logică, tipărită în mai multe ediţii[1].

(p. 982) RAPORTUL D-LUI T. MAIORESCU RELATIV LA SCRIERILE D-LUI G. SĂULESCU

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. V, *1882-1883.* Secţiunea II. *Discursuri. Memorii. Notiţe.* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1884, p. 210-212.

în volum: *Mănunchi din manuscrisele lui G. Săulescu.* Raporturi despre ele de domnii S. FI. Marian, N. Ionescu, T. Maiorescu şi I. Negruzzi. Extras din *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom V. Secţiunea II. *Discursuri. Memorii. Notiţe.* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1884, p. 58-60.

Inclus în Titu Maiorescu, *Opere LL. Critice,* 1984, p. 420-423.

Gheorghe Săulescu (1798-1864), descendent dintr-o familie de preoţi din Rosieşti, jud. Vaslui, cunoscut la vremea sa ca filolog, poet şi publicist. Face studii la Huşi, în Grecia şi

[1] Titu Maiorescu, *Logica. Partea I. Logica elementară,* Bucureşti, Editura Socec & C-nie, 1876. Se retipăreşte în şapte ediţii până în 1919.

la Cernăuţi, unde urmează cursuri de limba germană, latină, limbi romanice şi filozofie germană. Funcţionează ca profesor de limba română, istorie universală şi logică la Şcoala Normală şi Gimnaziul Vasilian din Iaşi. Participă şi la viaţa politică şi îl însoţeşte pe C. Negri la Conferinţa de la Viena a reprezentanţilor angajaţi în Războiul Crimeii (1853-1856) şi participă la redactarea protocoalelor privind Moldova[1].

Gheorghe Săulescu, personalitate marcantă a şcolii româneşti, tipăreşte la Iaşi un *Abeţedariu românesc pentru tinerimea şcolilor începătoare,* în 1832, retipărit în mai mult ediţii, *Gramatica românească sau Observaţii gramaticeşti asupra limbei româneşti,* 1833, retipărită, de asemenea, în mai multe ediţii, *Hronologia şi Lstoria universală,* 1837, *Descrierea istorico-geografică a cetăţii Capul Bovis (Capul Boului sau Chertina),* localitate din apropierea Galaţiului, lucrare de arheologie, 1837. Este şi autorul unui volum de *Fabule în versuri sau Poezii alegorice,* 1835. Menţionează pe lucrările sale că era: „Profesor filologiei româneşti" şi „Profesor public de filologie şi istorie"[2].

„Mănunchiul de manuscrise", cum se numeşte donaţia sa făcută Academiei Române, este examinat de S. Florea Marian pentru textele privind creaţia populară, N. Ionescu, pe cele de istorie, I. Negruzzi, articolele şi T. Maiorescu lucrările în domeniul literaturii.

S. FI. Marian se opreşte la descântecele adunate de Săulescu, care prezentau interes, însă colecţia nu se putea tipări putând fi „numai spre daună". N. Ionescu reţine *Cronologia Moldovei,* o găseşte importantă şi o tipăreşte în continuarea prezentării sale (p. 177-206), I. Negruzzi analizează două articole, *Discurs asupra distincţiei în Stat şi Societate şi Un*

[1] *Dicţionarul literaturii române de la origini până la 1900,* Bucureşti, Editura Academiei, 1979, p. *766-777.*

[2] *Bibliografia românească modernă, 1831-1918.* Voi. IV *(R—Z),* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1996, p. 191-192.

răspuns. Primul articol era sărac în argumente, iar al doilea îndreptat împotriva lui B. P. Hasdeu nu contribuia cu nimic la promovarea „literaturii naţionale". Maiorescu conchidea şi el că „trataţiile" lui Săulescu în poezie erau lipsite de interes.

Academia Română lua cunoştinţă de manuscrisele lui Săulescu, însă nu acceptă tipărirea lor.

(p. 987) [PREFAŢA EDITORULUI]

Tipărită în volum, în *Poesii* de Mihail Eminescu, Editura Librăriei Socec & Comp., Bucureşti, 1884, p. [I—II].

Inclusă în Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984. p. 424.

Ediţia respectivă, prima din poeziile lui Eminescu, poartă pe copertă anul 1884, însă intră în librării în decembrie 1883. Maiorescu îşi datează *Prefaţa: Bucureşti, Decemvrie 1883.* Ediţia se tipăreşte în condiţii grafice excelente, cu o copertă cu chenar aurit, titlul volumului cu litere aurite, numele poetului imprimat, cu litere aurite, străjuit de doi îngeri cu flori în mâini, şi plasat într-un câmp cu flori, de asemenea, aurite. Ediţia cuprinde 61 de poezii, numerotate de editor în *Cuprins: 1. Singurătate,* 2. *Lasă-ţi lumea ta uitată,* 3. *Şi dacă ramuri bat în geam,* 4. *Pajul Cupidon,* 5. *Cete legeni, codrule,* 6. *Melancolie, 7. Rugăciunea unui Dac,* 8. *Pe aceeaşi ulicioară,* 9. *De câte ori, iubito,* 10. *O, rămâi,* 11. *Despărţire,* 12. *Crăiasa din poveşti,* 13. *Odă,* 14. *La mijloc de codru des,* 15. *Venere şi Madonă,* 16. *Sonet* [Iubind în taină], 17. *Sonet* [Afară-i toamnă], 18. *Sonet* [Sunt ani la mijloc], 19. *Sonet* [Când însuşi glasul], 20. *Sonet* [Trecut-au anii], 21. *Sonet* [S-a *stins* viaţa falnicei Veneţii], 22. *Dorinţa,* 23. *Mortua est!, 24. Noaptea,* 25. *Egipetul,* 26. *Adio, 27. Ce e amorul,* 28. *Lacul,* 29. *înger şi demon,* 30. *Floare albastră, 31. Se bate miezul nopţii,* 32. *înger de pază,* 33. *Atât de fragedă,* 34. *O mamă, dulce mamă,* 35. *Făt Frumos din Tei,* 36. *Cu mâne zilele-ţi adaugi,* 37. *Din valurile vremei,* 38. *Povestea codrului,* 39. *împărat şi proletar,* 40. *Pe lângă plopii fără soţ,* 41. *Glossa,* 42. *S-a dus amorul,* 43. *Departe sunt de tine,* 44. *Freamăt de codru,* 45. *De-or trece anii, 46. Te duci,* 47. *Peste vârfuri,* 48. *Somnoroase păsărele,* 49. *Revedere,* 50. *Când amintirile,* 51. *Doina,* 52. *Mai am un singur dor, Variantă,* Altă variantă, Altă variantă, 53. *Epigonii,* 54. *Călin,* 55. *Strigoii,* 56. *Satira I,* 57. *Satira II,* 58. *Satira III,* 59. *Satira IV,* 60. *Luceafărul,* 61. *Criticilor mei.*

Maiorescu îşi face în jurnalul său notaţii privind pregătirea ediţiei pentru tipar: „Vineri 2/14 decembrie 1883. Corectând aproape zilnic, până pe la orele 2 şi 3 noaptea, la repedea tipărire a poeziilor lui Eminescu, pe care le editez la Socec-Teclu"[1].

Câteva zile mai târziu în 6/18 decembrie 1883, îi scrie Emiliei, sora sa, în germană, despre pregătirile pentru apariţia volumului şi face şi aprecieri asupra unor poezii. „Inzwischen habe ich heute dew, *letzten* correcturbogen (No 20) in die Drukerei Sotischek-Teclu geschickt, die in glänzender Ausstaltung Em[inescu]'s Gedichte heransgiebt; also in etwa 10 Tagen erscheint der Band, ich werde ihn der naturlich sofort zuschicken. Ich schreibe nur nich eine Kurze Vorrede dazu.

Die Gedichte wie sie nun gesammelt - vorliegen, sind das Herrlichste, vas je rumänisch geschrieben worden ist manches auch sonst. Einiges ganz Unbekannte ist darunter, namentlich ein schonstes Sonett uber *Venedig und* eine *Glosse*[2].

Dăm şi în traducere această relatare esenţială dinaintea tipăririi ediţiei: „în răstimpul acesta am trimis astăzi corectura ultimei coli (nr. 20) tipografiei Socec-Teclu, care tipăreşte într-o admirabilă ediţie poeziile lui Eminescu, aşa că peste vreo zece zile apare volumul pe care, natural, ţi-1 voi trimite imediat, îi mai scriu numai o scurtă prefaţă.

[1] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice.* Publicate cu o introducere, note, facsimile şi portrete de I. Rădulescu-Pogoneanu, II *(1881-1886).* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co S.A. [1939], p. 212.

Poeziile, aşa cum sunt orânduite, sunt cele mai strălucite din câte s-au scris vreodată în româneşte şi unele chiar în alte limbi. Unele absolut inedite, mai ales un foarte frumos sonet despre *Veneţia* şi o *Glossă*"[1].

Peste o săptămână, în 13/25 decembrie 1883, nota din nou în jurnalul său: „Eu [am] făcut aseară ultima corectură la poeziile lui Eminescu şi la arătarea cuprinsului la volumul *Poeziilor* lui Eminescu"[2]. în aceeaşi zi îi trimitea şi lui V. Alecsandri o lungă scrisoare cu privire la intenţia poetului de a scrie o tragedie *Ovid şi* adăuga în final: „Volumul poeziilor lui Eminescu apare peste 8 zile. Vi-1 voi trimite îndată"[3]. în ultimele zile din decembrie 1883, nota numele a 12 persoane cărora urma să le trimită volumul de poezii[4].

Maiorescu introduce în această ediţie, cum va face şi în cele următoare, numai poeziile lui Eminescu tipărite în *Convorbiri literare* şi nu face loc şi celor din *Familia,* dinainte de 1870.

Ediţia cunoaşte 10 retipăriri între 1885 şi 1913, cu completări începând cu ediţia a III-a din 1888 cu noi poezii, până la ediţia a VI-a din 1892, ca în ultimele cinci ediţii: 1895, 1901, 1903, 1907 şi 1913 să nu se mai producă schimbări în sumar[5].

Maiorescu completează sumarul la ediţia a III-a din 1888, cu poeziile: *La steaua. De ce nu-mi vii* şi *Kamadeva,* ediţia a V-a din 1890, cuprinde în plus, faţă de ediţia anterioară: *Diana, Sara pe deal, Sonet* [Oricâte stele] şi *Dalila.* Ultima ediţie în care completează sumarul este a şasea din 1892, în care include poeziile: *Nu mă-nţelegi, Pe un album, între pasări, Fragment* [După ce atâta vreme] şi *Rugăciune.*

[1] I. E.Torouţiu, *Studii şi documente literare, V. „Junimea",* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1934, p. 13, 18.

[2] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 213.

[3] *Ibidem,* p. 216.

[4] *Ibidem, p.* 219-220.

[5] Petru Creţia, *Cele 11 ediţii îngrijite de Titu Maiorescu,* în *Manuscriptum,* XIV, nr. 4, [octombrie-decembrie] 1983, p. 10-11; M. Eminescu, *Opere XVII. Bibliografie. Viaţa - Opera. Referinţe. Partea I (1886-1938),* Bucureşti, Editura Academiei Române, 1999, p. 43-68.

Maiorescu nu mai poate fi învinuit, cum se desprinde din corespondenţa sa cu Veronica Miele, publicată în 2000, că nu l-ar fi consultat pe Eminescu la pregătirea ediţiei poeziilor sale[1]. Nu poate fi însă acceptată teza lui Maiorescu, cum am arătat în comentariile la articolul *Eminescu şi poeziile sale,* că poetul era dezinteresat de soarta scrierilor sale.

(p. 988) AR. DENSUŞIANU, „NEGRIADA"

Epopee naţională, partea II, cu ultimele 6 cânturi

(Bucureşti, 1884, 1 voi, in 8° de 244 p.)[2]

Publicat în *Analele Academiei Române,* Seria II. Tom VII, *1884—1885. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Lucrătorii asociaţi), 1885, p. 186-190.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* p. 425—428.

Comisia pentru acordarea premiilor pe 1885 îşi ţine şedinţă sub preşedinţia lui B. P. Hasdeu, când se împart lucrările pentru întocmirea rapoartelor. Maiorescu se oferă să facă raport pentru lucrarea lui Aron Densuşianu, *Negriada,* tipărită în două volume, primul, cu şase cânturi, în 1879, al doilea, cu celelalte şase cânturi, în 1884. Aron Densuşianu prezentă *Negriada,* primul volum pentru un premiu academic în 1881, când fu respinsă pe motiv că Academia Română nu premia lucrări parţiale. Maiorescu nu se folosi de această prevedere şi ţinu să întocmească raportul pentru volumul al doilea al *Negriadei.* Am fi înclinaţi să credem că se pregătea, încălcând această prevedere în acordarea premiilor, să pronunţe un nou

[1] *Dulcea mea Doamnă, Emilul meu iubit,* p. 188.

[2] A. Densuşianu, *Negriada.* Epopee naţională (în douăsprezece cânturi). Partea II. Bucureşti, Tipografia Curţii Regale. Propr. F. Gobl Fiii, 1884. Volumul I. *Negriada.* Epopee naţională. (Partea întâia în şase cânturi), Bucureşti, Tipografia Curţii Regale. Proprietar F. Gobl, 1879.

***în** lături!,* cum făcuse cu doi ani mai înainte. Acest lucru nu se întâmplă.

Aron Densuşianu concurează la Premiul „Năsturel-Herescu", împreună cu alţi candidaţi. Maiorescu întocmeşte acest raport în termeni, cum nu ne aşteptam, foarte ponderaţi. Se mărgineşte să remarce câteva din neajunsurile ei, motiv pentru care nu o putea propune la premiile academice.

B.P. Hasdeu, preşedintele Comisiei pentru premiile pe 1885, întocmeşte, cum spune el, o prezentare sintetică, în care arată că s-a procedat la eliminarea unor lucrări din concurs. „Discutând apoi împreună asupra fiecărei dări de seamă - arată B.P. Hasdeu, după primirea rapoartelor - Comisiunea a început prin a elimina de la vot screierile d-lor Meitani, Ar. Densuşianu, Ionescu Gion, Vasile Ionescu, Onciul şi Rădoi, pentru care nu s-a găsit nici un susţinător" (p. 164).

Maiorescu adoptă în raportul său altă atitudine decât cea din articolul ***în** lături!,* şi declară, surprinzător, că se vedea silit să întocmească un raport defavorabil. Aron Densuşianu nu fusese înlăturat din viaţa culturală, însă lucrul acesta se explica. „în materie de critică literară este greu - se justifică Maiorescu - dacă nu cu neputinţă, a aduce dovezi convingătoare pentru toţi."

De la imperativul ***în** lături!,* Maiorescu trece la o atitudine conciliantă ca urmare a imposibilităţii pronunţării de judecăţi, unanim acceptate, în materie de artă.

(p. 993) STATISTICA SINUCIDERILOR

Publicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 4, iulie 1885, p. 317-328. Semnat: *T. M.*

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 429-440.

Enrico-Austino Morselli (1852-?), născut la Modena, antropolog şi filozof italian, medic pentru maladiile mintale, profesor la clinica din Florenţa, apoi psihiatru la Turin. Este autorul unei lucrări de referinţă, *Critica e reforma del metodo in antropologia,* tipărită la Roma în 1880[1].

Maiorescu trimite la lucrarea sa al cărui titlu îl dă în traducere, *Statistica morală,* tipărită în colecţia de la Brockhaus în 1881. Volumul nu se află în fondurile Bibliotecii Academiei Române.

I.A. Rădulescu-Pogoneanu, editorul *însemnărilor zilnice* ale lui Maiorescu, înclina să creadă că interesul criticului pentru asemenea probleme se explica prin crizele sale morale[2].

Problema sinuciderilor stătea, la acea dată, în atenţia cercetătorilor, care vedeau în ele consecinţa schimbărilor din societatea europeană. Eminescu transcrie în manuscrisele sale, tot atunci, studiul lui A. Solbrig, *Die Geisteskrankheit im Zusammenhang mit der jeweiligen Culturbewegung (Boala mentală în raport cu dinamica civilizaţiei dintr-o epocă dată)*[3].

(p. 1006) SCHOPENHAUER TRADUS ÎN FRANŢUZEŞTE DE D. I.A. CANTACUZIN[4]

Recenzie publicată în *Convorbiri literare,* XX, nr. 3, 1 iunie 1886, p. 284-285.

[1] Enrico Morselli, *Critica e reforma del metodo in antropologia fondate sulle leggi statistische e biologische dei valori seriale e sull esperimenta,* Roma, Tipografia Eredi Bolta, 1880.

[2] Titu Maiorescu, *însemnări zilnice,* I, p. 244-245.

[3] M. Eminescu, *Opere XV. Fragmentarium. Addenda ediţiei,* 1993, p. 685-696.

[4] A. Schopenhauer *Le monde comme volonte et comme ripresentation.* Traduit en francaise par la premiere fois par I.A. Cantacuziene. I—II» Leipzig, [1885], Bucarest, 1885/1886.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 441-442.

Ioan A. Cantacuzino (Zizin) (1829-1898) face studiile gimnaziale în Elveţia şi studii superioare la Paris, unde se ocupă cu fizica şi matematica. Deţine funcţii importante, fiind ministru de finanţe şi agent diplomatic la Belgrad. Frecventează cercul literar al lui Maiorescu, cu care se întâlneşte în preocuparea comună privind traducerea *Aforismelor* lui Schopenhauer.

Maiorescu reia în darea sa de seamă informaţiile dintr-o prezentare anticipativă pe care o publicase în *România libera* din martie 1886[1], reluată în *Epoca* din mai 1886[2]. O transcriem din primul ziar:

„SCHOPENHAUER FRANŢUZEŞTE

O lucrare mult aşteptată de cei ce urmăresc mişcarea filozofică a timpului modern este, în fine, îndeplinită: evanghelia pesimismului, opera principală a lui Arthur Schopenhauer *(Lumea ca voinţă şi ca reprezentare)* a apărut în traducere franceză. Şi ceea ce este cu deosebire interesant pentru noi: traducerea este făcută de un român, cartea însăşi, este tipărită şi editată în capitala României.

D. J. A. (Zizin) Cantacuzin publicase mai nainte în colecţia lui Germer Bailliere (Alean) *Bibliotheque de Philosophie Contemporaine,* la Paris, două alte traduceri din Schopenhauer: *Aphorismes sur la sagesse dans la vie* (1 voi. in 8°, 310 pag. 1880, ediţia doua 1884) şi *De la quadruple racine du principe de la raison suffisante* (1 voi. in 8°, 292 pag. 1882).

Afară de aceste, mai erau traduse în franţuzeşte (de Burdeau) cele două disertaţii ale lui Schopenhauer asupra Moralei şi câteva *Essais etfragments.*

[1] *România liberă,* X, nr. 2628, 8/20 martie 1886, p. 2.
[2] *Epoca,* I, nr. 139, 9 mai 1886, p. 2.

Dar propria filozofie a marelui cugetător, cartea fundamentală, care cuprinde în toată dezvoltarea ei acea stranie dar genială concepţiune a unui Budhaism renăscut în mijlocul culturii secolului al 19-lea, lipsea până acum celor ce nu erau în stare a o citi în limba germană.

De vreo 7 ani editorii din Paris anunţă o traducere a ei de Burdeau, ca fiind *souspresse,* dar traducerea nu mai apărea cu tot interesul extraordinar ce se deşteptase împrejurul ideilor lui Schopenhauer.

în acest timp, d. Cantacuzin întreprinse însuşi această traducere şi astăzi traducerea este terminată, tipărită şi dată publicităţii în două mari volume, de împreună 1690 de pagini, în editura d-lui Socec din Bucureşti, sub titlul *Le monde comme volonte et comme representation.*

Traducerea d-lui Cantacuzin este eminentă. Rareori o aşa de însemnată lucrare filozofică a avut favoarea de a fi interpretată într-o limbă străină de un traducător, a cărui ageră inteligenţă şi întinsă cultură generală să-1 fi pus în stare de a se identifica până la acest grad cu toate amănuntele concepţiunii autorului său şi cu toată frumuseţea şi înălţimea stilului lui.

Nu putem termina această scurtă anunţare bibliografică fără a zice un cuvânt de laudă pentru d. Socec, care a avut curajul de a lua asupră-şi această publicare în limba franceză şi a executat-o în stabilimentul său grafic într-un mod aşa de convenabil.

T.M}

Maiorescu îl preţuia pe LA. Cantacuzino drept cel mai important traducător al lui Schopenhauer nu numai din cultura română, ci şi din cea europeană.

[1] *România liberă,* X, nr. 2628, 8/20 mai 1886, p. 2.

(p. 1008) GR. H. GRANDEA, „MIOSOTUL"
Poesii. A patra ediţie
(Bucureşti, 1885)[1]
GR. H. GRANDEA, „NOSTALGIA"
Poesii
(Bucureşti, 1885)[2]
GR. H. GRANDEA, „FULGA SAU IDEAL ŞI REAL"
A opta ediţie
(Bucureşti, 1885)[3]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. VTII, *1885—1886. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1886, p. 214-220.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 443-448.

Grigore Haralamb Grandea (1843-1897), descendent dintr-o familie macedo-română, face studii în ţară şi la Liege în Belgia. Este redactor la *Reforma,* înfiinţează Cercul literar „Orientul", din care face parte şi Eminescu, fondează revista *Albina Pindului* şi desfăşoară o bogată activitate literară[4]. Este profesor şi la Şcoala de medicină şi îl are elev pe Ilie, fratele lui Eminescu[5].

[1] Grigore H. Grandea, *Miosotul.* Poesii. A patra ediţie Bucureşti, Editura Tipografiei „Govora", 1885.

[2] Grigore H. Grandea, *Nostalgia.* Poesii. Bucureşti, Editura Tipografiei „Govora", 1885.

[3] Grigore EL Grandea, *Fulga sau Ideal şi real.* Novelă. A opta ediţie, Bucureşti, Edit.Tip. „Govora".

[4] Pavel Ţugui, *Grigore H. Grandea (Omul şi opera),* Craiova, Scrisul Românesc, 1977. Şi ediţia Grigore H. Grandea, *Scrieri.* Prefaţă, text ales şi stabilit, note de Pavel Ţugui. Bucureşti, Editura Minerva, 1975.

[5] D. Vatamaniuc, *Eminescu şi Transilvania,* Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1995, p. 204-210, 229-233.

Grigore H. Grandea concurează cu aceste volume la Premiul „Năsturel-Herescu". Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa ţinută sub preşedinţia lui Ion Ghica la 2 aprilie 1886 (p. 202). Comisiunea pentru premierea lucrărilor admite raportul lui Maiorescu de respingere a lucrărilor, cu unanimitate de voturi (p. 196). Grandea găseşte însă în comisie un apărător. „Comisiunea a admis prin vot conclusiunea raportului d-lui *Maiorescu.* Subscrisul singur n-a împărtăşit şi nu împărtăşeşte acest mod de a vedea. Nu mă sfiesc a susţine că lucrarea d-lui Grandea, fiind mai bună decât toate câte s-au prezentat astă dată la concurs, urmează a fi premiată, după litera şi spiritul testamentului. «Dl Grandea - zicea la 1861 în *Revista română* George Creţeanu - are o imaginaţie fină, naivă; poesia curge cu profusie [profunzime] din pana sa şi se traduce în cele mai graţioase comparaţii şi imagini...» Tot atunci zicea Bolintineanu despre Grandea: «Poesiile sale când ne încântă prin delicateţa cugetărilor şi eleganţa expresiilor, când au darul să mişte inima şi să lăcrimeze ochii cei mai secaţi...» în fine, iată cum se rostea colegul nostru dl Sion: «Ar fi lucru de prisos ca să fac un elogiu mai întins acestor versuri: ele se recomandă de sine-le. Corecţia lor, naturalitatea stilului, nobleţă expresiilor, suavitatea concepţiei, arta versificaţiei, originalitatea ideilor şi a subiectelor, — toate aceste însuşiri esenţiale ale artei poetice - caracterisă un talent adevărat pentru junele Grandea şi o aquisiţie meritoasă pentru literatura română».

Acum, decideţi Domnitorii... (p. 219-220).

Comisia decide să primească raportul lui Maiorescu cu concluziile sale. Maiorescu întocmeşte multe rapoarte în vederea primirii lor la Academia Română. Acesta este singurul caz când concluziile raportului său sunt întâmpinate cu rezerve.

(p.1015) [RAPORT ASUPRA COLEGŢIUNII DE ARII POPULARE PREZENTATE LA CONCURS DE D. VULPIAN]
Şedinţa din 5 aprilie [1886][1]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. VIII, *1885-1886,* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Laboratorii români), 1886, p. 139-140. Semnat: Maiorescu, B. P. Hasdeu, V. A. Urechia.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984 p. 449-450.

Dimitrie Vulpian (1848-1922), originar din comuna Românii-Neamţ, face studii la Iaşi şi în Italia. Flautist şi concertist, se remarcă şi prin culegerile din creaţia populară. A fost şi membru corespondent al Societăţii Le Felibrige latin din Montpellier[2].

Maiorescu citeşte *Raportul* în şedinţa din 5 aprilie 1886, desfăşurată sub preşedinţia lui Ion Ghica (p. 139).

Vasile Maniu obiectează că această colecţie de arii populare nu îndeplinea condiţiile pentru a fi premiată de Academia Română, din mai multe puncte de vedere. îi răspunde B. P. Hasdeu la cele trei puncte puse în discuţie: 1. ariile din muzica populară erau bine aranjate, 2. indicaţiile privind publicarea de arii populare ar putea fi mai complete, 3. pentru toate ariile se indică persoana şi localitatea de unde au fost

[1] D. Vulpian, *Poezia populară pusă în muzică.* Culegere din toate ţările române. Banat, Bucovina, Macedonia, Moldova, România şi Transilvania. Bucureşti, Tipografia Ştefan Mihălescu, 1886. Cunoaştem un volum, în continuare: *Poesia populară pusă în muzică. Romanţe.* Voce şi pană. Voi. III, Bucureşti, Tipografia-Litografia „Universala", 1897.

[2] Viorel Cosma, *Muzicieni români. Compozitori şi muzicologi.* Lexicon. Bucureşti, Editura Muzicală a compozitorilor români, 1970, p. 461.

culese. V. Maniu declară, în final, că explicaţiile date de B. P. Hasdeu îl liniştiră şi susţine şi el raportul (p. 140-141).

Surprinde faptul că nu Maiorescu răspunde la observaţiile critice, cum ne-am aştepta, ci B. P. Hasdeu, ca unul care îşi asuma răspunderea pentru el.

(p. 1017) TIMOTEU CIPRARIU

Publicat în *Convorbiri literare,* XXI, nr. 7, 1 octombrie 1887, p. 646-647.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 451-452.

Timotei Cipariu (1805-1887), membru fondator al Societăţii Academice Române (22 aprilie 1866) şi vicepreşedinte al Societăţii Academice Române (31 august 1867-18 august 1872), desfăşoară o bogată activitate ştiinţifică în domeniul filologiei[1].

Maiorescu va critica sistemul său filologic, dar în acest necrolog arată multă înţelegere pentru învăţatul de la Blaj.

(p. 1019) ALEXANDRU CIFiAC

Publicat în *Convorbiri literare,* XXI, nr.7, 1 octombrie 1887, p. 647-648.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 452-453.

Alexandru Cihac (1825-1887) se face cunoscut prin *Dictionnaire d'etimologie daco-romane,* din care primul volum se

[1] *Bibliografia românească modernă. 1831-1918.* Voi. I *(A—C).* Prefaţă de Gabriel Strempel. Bucureşti, Editura Ştiinţifică şi Enciclopedică [şi] Societatea de Ştiinţe Filologice, 1984, p. 706-708.

ocupă de elementele latine, iar al doilea îl dedică elementelor slave, maghiare, turceşti, greceşti moderne şi albaneze, tipărite amândouă la Frankfurt în 1870 şi, respectiv, în 1879[2]. Lucrarea lui Cihac este întâmpinată de critică în termeni nu tocmai favorabili. Maiorescu găsea că era importantă pentru pregătirea dicţionarului lui B.P. Hasdeu, *Etymologicum Magnum Romaniae, a.* cărui realizare avea să se prelungească aproape un secol.

(p.1021) I.POPESCU
„PSICHOLOGIA EMPIRICĂ"
(Ed. II, Sibiu, 1887)[2]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. X. *1887—1888. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Tipografia Academiei Române (Lucrătorii români), 1889, p. 146-147.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II, Critice,* 1984, p. 454-455.

I. Popescu candidează cu această carte la Premiul „Năsturel-Herescu", pe care Maiorescu o prezintă, în prima ediţie, în *Convorbiri literare* din 1 octombrie 1881.

Lucrarea lui I. Popescu „se încredinţează spre apreciere d-lui Maiorescu" (p. 144). Comisiunea pentru acordarea Premiului „Năsturel-Herescu" ţine şedinţa sub preşedinţia lui G. Bariţiu şi N. Quintescu, secretarul ei, în 26 martie 1888, când Maiorescu citeşte raportul său. Comisiunea de premiere întocmeşte *Procesul-verbal nr. 2,* în care se arată: „Cartea este

[1] *Ibidem,* p. 693-694.

[2] I. Popescu, *Psichologia empirică sau Ştiinţa despre suflet. între marginile observaţiunei.* Ediţiunea a doua, Sibiu, Librăria W. Krafft [şi] Bucureşti, Librăria Socec & Comp., 1887. Ediţia I se tipăreşte la Sibiu în 1881, iar ediţia a IILa, tot la Sibiu, în 1903.

considerată în condiţiune de a putea fi premiată, după ce însuşi autorul referatului se pronunţă în acest sens" (p. 144).

Maiorescu anunţă apariţia acestei a doua ediţii a lucrării lui I. Popescu într-o „notiţă bibliografică" publicată în *Convorbiri literare m* noiembrie 1887. O reproducem:

„I. POPESCU, *PSICHOLOGIA EMPIRICĂ*
Notiţă bibliografică

Eminenta carte de şcoală a domnului I. Popescu din Sibiu, *Psichologia empirică sau Ştiinţa despre suflet. între marginile observaţiunei* a apărut anul acesta în a doua ediţie (XVI şi 320 pag., Sibiu, Librăria W. Krafft, Bucureşti, Librăria Socec et Comp., 1887).

Despre prima ediţie am publicat în *Convorbirile* de la 1 octombrie 1881 o mai lungă dare de seamă. De astă dată ne mărginim a atrage din nou luarea-aminte a cetitorilor asupra cărţii domnului Popescu, care, după părerea noastră, a ajuns a fi cea mai bună carte de materie filozofică în limba română. Ediţia cea nouă este cu îngrijire revăzută şi sporită; literatura psicologică şi fiziologică este consultată şi citită cu sobrietatea necesară, dar cu bună alegere; stilul e pretutindeni corect şi adaptat scopului; observările critice ce ne crezusem datori a face în citata dare de seamă în contra unor amănunte din ediţia de la 1881 nu-şi mai au locul pentru noua ediţie din 1887.

Şi esecuţia tipografică este din cele mai bune: claritatea, literele, hârtia nu lasă nimic de dorit. în asemenea condiţii, manualul domnului Popescu, menit la început a pune «fundamentul cunoştinţelor filozofice în capetele şcolarilor români» îşi va îndeplini bine acest scop şi va rămâne pentru mult timp o podoabă a literaturei noastre didactice".

D.E"[1]

Cartea constituia, în opinia lui Maiorescu, o contribuţie importantă în elaborarea unor lucrări din literatura didactică, cu o bună documentare ştiinţifică.

[1] *Convorbiri literare,* XXI, nr. 8, 1 noiembrie 1887, p. 742.

(p. 1023) DOUĂ POEZII POSTUME
ALE LUI MIHAIL EMINESCU

Publicată în *Convorbiri literare,* XXIII, nr. 11, 1 februarie 1880, p. 913. Semnat: *M.*

Poeziile sunt incluse de T. Maiorescu în Mihail Eminescu, *Poezii.* Ediţia a cincea. Cu o notă biografică de T. Maiorescu. Bucureşti, Editura Librăriei „Socec" & Comp. 1890, p. 319.

Maiorescu însoţeşte cu această notiţă poeziile *Sonet* [Oricâte stele ard în înălţime] şi *Dalila,* pe care le publică după manuscrise de vreme ce erau scrise „în prima aruncătură a condeiului".

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 456-459.

Poeziile nu sunt de pe la 1880, cum arată Maiorescu. Prima poezie este din 1878 şi figurează în mai multe manuscrise[1], iar a doua reprezintă prima versiune a *Scrisorii V,* din 1879-1880[2].

(p. 1028) C. DIMITRESCU: „QUATUORS
POUR 2 VIOLONS ALTO ET VIOLONCELL"
No 1-5 Leipzig
Proces-verbal încheiat de d-nii T. Maiorescu şi Ed. Wachmann

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom XII. *1889-1890. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Tipografia Carol Gobl., Strada Doamnei, No 16, 1890, p. 180-181. '

[1] M. Eminescu, *Opere V. Poezii postume.* Bucureşti, Editura Academiei, 1958, p. 328-330.

[2] M. Eminescu, *Opere II. Poezii tipărite în timpul vieţii.* Bucureşti, Fundaţia Regală pentru Literatură şi Artă, 1943, p. 346-366.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 460.
Procesul-verbal este datat 13/25: martie 1890.

Constantin Dimitrescu (1847-1928), originar din Blejoi (jud. Prahova), face studii la Bucureşti cu Alexandru Flechtenmacher, de violoncel la Viena şi la Paris. Este violoncelist şi dirijor la Teatrul Naţional şi desfăşoară o bogată activitate concertistică în ţară şi peste hotare[1].

Maiorescu citeşte *Procesul-verbal* în şedinţa din 22 martie 1890 (p. 172-176).

Examinarea acestei lucrări reclamă pregătire de specialitate şi în *Analele Academiei Române* se dau explicaţii. „Fiindcă dintre membrii Comisiunei numai dl T. Maiorescu - se arată în procesul-verbal - avea competenţa în judecata unor producţiuni muzicale, pe de altă parte colegul nostru nu voia să ia singur răspunderea aprecierei lor, comisiunea d-voastră, în puterea unui precedent creat în Academie, tot cu prilejul unei producţiuni de muzică, a rugat, după propunerea d-lui Maiorescu, pe două persoane cunoscătoare de arta în chestiune, pe d-nii LA. Cantacuzino, E. Wachmann, ca să formeze împreună cu Domnia-sa o extracomisiune cu însărcinarea de a se pronunţa asupra quartetelor d-lui C. Dimitrescu.

Raportul d-lor Wachmann şi Maiorescu - fără dl Cantacuzino, împiedicat din cauză de boală - a adus la cunoştinţa Comisiunei că «s-a ascultat executarea quartetelor» şi, în consideraţiune că ele constituiesc compoziţiuni meritoase şi că «sunt primele quartete ale unui compozitor român», îşi dă părerea că producţiunile d-lui Dimitrescu întrunesc condiţiunile de a fi premiate" (p. 175).

Comisiunea îşi însuşeşte raportul şi îl votează „prin cinci bile albe contra două bile negre".

Constantin Dimitrescu primeşte premiul.

[1] Viorel Cosma, *op. cit.,* p. 163-165.

(p. 1029) IOAN POPOVICI

Publicat în *Convorbiri literare,* XXVII, nr. 6, 1 octombrie 1893, p. 520-521.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II Critice,* 1984, p. 461-462.

Ioan Popovici-Bănăţeanul încetează din viaţă la 9 septembrie 1893. Maiorescu deschide necrologul său cu înştiinţarea primită de la George Dobrin, unchiul poetului. înmormântarea se face, cum îl informează G. Dobrin pe Maiorescu, „pe spesele comunei *şi* în numele românilor din Lugoj"[1].

încetarea din viaţă a poetului bănăţean, numai la 24 de ani, este deplânsă şi de *Familia*[2] şi *Tribuna,* la care colaborează. „Cu durere în inimă - anunţă ziarul din urmă - moartea prietenului şi colaboratorului nostru... Pierderea iubitului nostru prieten o simţim şi o deplângem în faţă cu prigonirile nesfârşite ce avem de îndurat"[3].

Românii din Lugoj deplângeau un scriitor şi un luptător pentru cauza lor de eliberare de sub stăpânirea austro-ungară.

(p. 1031) ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1892-1893[4]

Publicat de T. Maiorescu, *[Cuvânt înainte]* şi *Date istorice^.*

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 463-479.

[1] Scrisoarea lui George Dobrin către Maiorescu, datată: *Lugoj IX/12.1893.* Biblioteca Academiei Române, Fond Manuscrise, cota **sXVuT"**

[2] *Familia,* XXX, nr. 37, 12/24 septembrie 1893, p. 447.

[3] *Tribuna,* X, nr. 194, 14 septembrie 1893, p. 765.

[4] *Anuarul Universităţii din Bucureşti pe anul şcolar 1892-1893. Cu date istorice şi statistice asupra anilor anteriori,* de Titu Maiorescu, rectorul Universităţii, Bucureşti, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobl, 1893.

[5] *[Cuvânt înainte],* p. [3], *Date istorice,* p. 7-25.

Maiorescu este destituit din învăţământ în 1870 şi este reintegrat în 1884. „Ieri eu am primit adresa Ministerului Cultelor No 11866 din 10 octombrie 1884 - notează Maiorescu în jurnalul său în 12/24 octombrie 1884 - pentru reintegrarea mea ca profesor definitiv, şi anume la Facultatea din Bucureşti, pentru *Logică* şi Istoria filozofiei secolului al 19-lea"[1].

Maiorescu este ales rector al Universităţii din Bucureşti în 1 noiembrie 1892, calitate în care întocmeşte *Anuarul,* cu informaţii foarte importante privind Universitatea din Bucureşti.

(p. 1051) ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1894-1895[2]

Cronică publicată în *Anuarul Universităţii din Bucureşti pe anul şcolar 1894-1895,* Bucureşti, 1895, p. 3-8[2].

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 483-487.

Cronica anului şcolar 1894—1895 nu este semnată, însă Maiorescu include în ea cuvântarea pe care o ţine la înmormântarea lui Alexandru Orăscu, predecesorul său în fruntea Universităţii din Bucureşti, ceea ce dovedeşte că textul îi aparţine. Din *Cronica anului şcolar 1894-1895* luăm cunoştinţă de mişcarea personalului în acest an, cu informaţii utile.

Din partea administrativă a *Anuarului...* prezintă interes lista licenţiaţilor şi a celor care şi-au trecut doctoratul la Universitatea din Bucureşti în anii 1865—1895, precum şi numărul studenţilor care au frecventat cursul între 1864 şi

[1] T. Maiorescu, *însemnări zilnice,* II, p. 267.

[2] *Anuarul Universităţii din Bucureşti pe anul şcolar 1894-1895.* Publicat de Titu Maiorescu, rectorul Universităţii Bucureşti, Tipografia Gutenberg, Joseph Gobl, 1895, p. 3-8.

1895. Se poate reţine şi prezentarea numărului studenţilor pe naţionalităţi între 1864 şi 1895.

(p. 1058) D. ALEXANDRESCO:
„ESPLICAŢIUNEA TEORETICĂ ŞI PRACTICĂ
A DREPTULUI CIVIL ÎN COMPARAŢIUNE
CU LEGILE VECHI ŞI CU PRINCIPALELE
LEGISLAŢIUNI STRĂINE[1]
(Tom. IV, Iaşi, 1894)

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria IL Tom. XVII, *1894-1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, strada Doamnei, 16, 1895, p. 363.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 489.

Maiorescu prezintă în şedinţa din 18 martie 1895 un raport verbal şi i se cere să întocmească unul în scris. îl prezintă în şedinţa din 25 martie 1895, ţinută sub preşedinţia lui V. A. Urechia, după-amiază.

Dimitrie Alexandresco (1850—1925) publică mai multe lucrări de drept civil[2]. Lucrarea prezentată de Maiorescu, *Explicaţiwte teoretică şi practică a Dreptului civil român în corn-paraţiune cu legile vechi şi cu principalele legislaţiuni straine.* Tomul IV se tipăreşte la Iaşi în 1892, dar pe copertă este scris anul 1894. Este o lucrare de erudiţie, cu trimitere la dreptul civil francez, austriac, italian, neerlandez. Tratatul va însuma 9 volume (1886-1905).

[1] Dimitrie Alexandrescu, *Explicaţiune teoretică şi practică a Dreptului civil român în comparaţiune cu legile vechi şi cu principalele legislaţiuni străine.* Tomul al patrulea (Art. 800-941 din Codul civil), Iasi, Tipografia Naţională, 1892.

[2] *Bibliografia românească modernă,* voi. I *(A-Q,* p. 62-64.

Maiorescu apreciază că lucrarea este o compilaţie, dar prezintă interes juridic şi lasă aprecierea ei în seama unor „autorităţi speciale".

Lucrarea este respinsă cu 6 bile negre şi obţine numai o bilă albă.

(p. 1059) „REFORMA
METOADELOR ÎN ŞTIINŢĂ ŞI PRACTICĂ
ŞI TEORIA COSECUTIZMULUI UNIVERSAL"
DE IOAN POP-FLORANTIN
(172 pagine în 8°, Bucureşri, 1895)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII. *1894—1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, 16, 1895, p. 374-376.

Republicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 5, 1 iunie 1895, p. 515-517.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 490-491.

Ioan Pop-Fhrantin (1843-1936), originar din Transilvania, studiază filozofia la Viena, Paris şi Londra. Student la Viena, citeşte la şedinţele Societăţii literare „România Jună" lucrări poetice şi prezintă un studiu amplu, *Momentul psihic în schimbarea sunetelor în limba română*[2], care trebuie considerat

[1] Ioan Pop-Florantin, *Reforma metoadelor în ştiinţă şi practică şi teoria consecutizmului universal,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Comp., 1895. După numele autorului se specifică pe copertă: „Profesor de filosofie. Premiat la Expoziţiunea universală din Paris, 1889, pentru cărţi didactice".

[2] I. Grămadă, *Societatea Academică Socială-Literară „România Jună" din Viena (1871-1911),* p. 149, 151.

punctul de plecare privind consideraţiile sale în materiefie limbă, de mai târziu. Profesor de filozofie la Botoşani, Bârlad, Liceul Naţional din Iaşi şi la alte şcoli, desfăşoară o bogată activitate în domeniul literaturii didactice, al creaţiei literare şi în estetică[1]. îl suplineşte pe Maiorescu la catedra de filozofie de la Universitatea din Iaşi. Membru al „Junimii" ieşene, la începutul activităţii ei şi ulterior adversar al ei. Aceasta explică, în bună măsură, critica lui Maiorescu, de mare severitate cu privire la lucrarea sa.

Maiorescu prezintă raportul său în şedinţa din 18 martie 1895 şi lucrarea este respinsă de la premiu cu „8 bile negre" (p. 350).

(p. 1061) „POPA CEL DE TREABĂ"
DE TH. D. SPERANŢIA
(256 pagini in 8°, Bucureşti, 1895)[2]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII. *1894-1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, 16, 1895, p. 406-408.

Republicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 5, 1 iunie 1895, p. 503-505.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 492-494.

TheodorD. Speranţia (1856-1929) face studii secundare şi universitare la Iaşi şi obţine titlul de doctor în filozofie şi litere la Universitatea din Liege. Este profesor la mai multe

[1] *Bibliografia românească modernă,* voi. III *(L-Q),* p. 931-934.
[2] Th. D. Speranţia, *Popa cel de treabă, Negreşit.* Volumul II {*Proza).* Ediţia I. Bucureşti, Editura Librăriei L. Alcalay, 1894. Cuprinde 16 proze.

şcoli din Bucureşti şi desfăşoară o bogată activitate în literatura didactică[1]. Se face cunoscut prin culegerile de anecdote cărora le dă titluri şocante: *Anecdote afumate* (1898), *Anecdote botezate* (1903), *Anecdote de post* (1904), *Anecdote marinate* (1911), *Anecdote cu minuni* şi *Anecdote cu noroc* (1918).

Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 25 martie 1895, sub preşedinţia lui V A. Urechia, şi lucrarea este respinsă cu „unanimitatea de 8 bile negre" (p. 350).

(p. 1065) „MAMA SOACRĂ" ETC.
„TEATRU", VOLUMUL I, DE TH. D. SPERANŢIA
(418 pagini in 8°, Bucureşti, 1895)[2]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII. *1894-1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, nr. 16, 1895, p. 403-405.

Republicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 5, 1 iunie 1895, p. 506-508.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 496-498.

Th. D. Speranţia se ocupă cu teatrul sătesc şi tipăreşte mai multe volume: *Ce face dracu* (1900), *De necaz* (1900), *Mana vacilor* (1904). întocmeşte şi drame: *Lângă pământ* (1901), *Mireasa* (1904).

Volumul reuneşte mai multe piese, însă Maiorescu îşi scoate exemplele numai din primele două, pe care le găsea mai importante.

[1] *Bibliografia românească modernă.* Voi. IV *(R—Z),* p. 320-324.
[2] Th. D. Speranţia, *Mama socară. Pe neaşteptate. La Moşi, D-ale căsniciei.* Voi. I. *Teatru,* Bucureşti, Editura Librăriei L. Alcalay, 1894.

Maiorescu citeşte raportul în şedinţa din 18 noiembrie 1895, sub preşedinţia lui V. A. Urechia; lucrarea este respinsă cu 6 bile negre, obţinând doar două albe (p. 350).

(p. 1068) I. MANLIU: „GRAMATICA ISTORICĂ ŞI COMPARATIVĂ A LIMBEI ROMÂNE PENTRU CURSUL SUPERIOR" (Bucureşti, 1894)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII. *1894-1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, nr. 16, 1895, p. 468.

În volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 499-501.

Ioan Manliu (1841-1916/1917?), originar din Transilvania, face studii la Universitatea din Bucureşti şi funcţionează ca profesor de istorie şi latină la Piteşti, Giurgiu şi în Bucureşti. Vizitează şcolile pedagogice din Austria, Saxonia, Bavaria, Elveţia. Se consacră literaturii didactice şi tipăreşte lucrări de literatură, gramatică şi stilistică, care au cunoscut mai multe ediţii[2]. Mai notăm că lucrarea *Curs practic şi gradat de gramatică* o tipăreşte în colaborare cu Ioan Slavici în ediţia a VII-a la Bucureşti, în 1900.

Maiorescu nu pune la îndoială meritele lui Ioan Manliu pe terenul literaturii didactice, însă propune respingerea

[1] I. Manliu, *Gramatica istorică şi comparativă a limbii române pentru cursul superior.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, 1894. Pe copertă după numele lui Manliu, menţiunea: „Profesor de limba română la Şcoala Normală de Institutoare Bucureşti".

[2] *Bibliografia românească modernă,* voi. III *(L—Q),* p. 170—183.

lucrării, întrucât nu se încadra în prevederile concursurilor academice pentru premiere.

Maiorescu face iniţial un raport oral şi este solicitat să-l întocmească în scris. Raportul scris îl prezintă în şedinţa din 21 martie 1895, sub preşedinţia lui V. A. Urechia, şi este votat cu „5 bile negre şi 2 albe" (p. 349).

(p. 1070) „POESII" DE IOAN N. ROMAN (230 pagini, in 8°, Bucureşri, 1894)[1]

Raport tipărit în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XVII. *1894—1895. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, 16, 1895, p. 494-501.

Republicat în *Convorbiri literare,* XIX, nr. 5, iunie 1895, p. 508-515.

În volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 501-508.

Ioan N. Roman (1866-1931), originar din Botoşani, descendent al unei familii transilvănene, face studii secundare la Iaşi şi îşi trece doctoratul la Bruxelles în 1897. Practică avocatura şi este primar al oraşului Constanţa. Tipăreşte mai multe studii despre Dobrogea[2] şi polemizează cu C. Dobrogeanu-Gherea. Contesta pretenţia *Contemporanului* că inaugura: „1 o nouă direcţie în critică, 2. o nouă direcţie în produceri, a. romane, b. nuvele, c. teatru, d. poezie"[3]. Polemizează cu Gherea

[1] Ioan N. Roman, *Poezii,* Bucureşti, Editura Librăriei Carol Miiller, 1894.

[2] *Bibliografia românească modernă, 1831—1918,* voi. IV *(R-Z),* p. 103-104.

[3] Ioan N. Roman, *În contra direcţiunii literare de la „Contemporanul",* Iaşi, Lito-Tipografia H. Goldner, 1887, p. 9.

şi mai târziu caracterizează *Contemporanul* ca fiind „confuz, slab, vicios chiar"[1].

Ioan N. Roman concurează pentru Premiul „Heliade Rădulescu" şi comisia de premiere îşi însuşeşte raportul lui Maiorescu. Se pune la vot în şedinţa din 18 martie 1895, ţinută sub preşedinţia lui V. A. Urechia. Volumul este respins cu 7 bile negre, având o singură bilă albă (p. 350).

Convorbirile literare republică cele patru rapoarte ale lui Maiorescu: *Reforma metoadelor...* de Ioan Pop-Florantin, *Popa cel de treabă* de Th. D. Speranţia, *Mama soacră,* teatru, de Th. D. Speranţia şi *Poezii* de Ioan N. Roman, însoţindu-le de o notă semnată: *Red.* „în sesiunea sa generală în luna lui martie a acestui an Academia Română a avut să acorde, între altele, două premii literare şi ştiinţifice de 5 000 şi de 4 000 lei (premiile Heliade Rădulescu şi Năsturel-Herescu), pentru cele mai bune cărţi româneşti apărute în decursul anului 1894. Mulţi autori (vreo 27, între care şi d. Kernbach sau Gheorghe din Moldova şi d. Artur Stavri şi d. Rădulescu-Niger, anti-dinasticul pocăit) şi-au prezentat cartea lor la acest concurs lucrativ, cu pretenţia că ar fi cea mai bună, şi asupra fiecăruia s-au făcut raporturi de unii membri ai Academiei, aleşi de colegii lor pentru asemenea lucrare adeseori neplăcută. Toate raporturile s-au citit şi s-au dezbătut mai întâi într-o comisiune specială, iar cele favorabile s-au supus deciziunii Academiei în şedinţă plenară. în definitiv, majoritatea Academiei a premiat «epopeea poporală» a d-lui P. Dulfu: *Isprăvile lui Păcală* şi *Fauna malacologică* a d-lui P. Licherdopol.

Nu ştim dacă Academia a făcut bine să premieze lucrarea d-lui Dulfu (24 de cânturi, rogu-vă!) şi a d-lui Licherdopol (melcii sau culbecii din judeţul Prahova); dar ştim că a făcut

[1] Ioan N. Roman, *Un răspuns Domnului Ioan Gherea,* Iaşi, Tipografia Dimitrie Gheorghiu, Lucrătorii asociaţi, 1889, p. 5. Extras din ziarul *Drapelul.*

foarte bine că n-a premiat pe celelalte, şi dacă ne grăbim a publica în paginile următoare raporturile d-lui Maiorescu asupra câtorva din cărţile respinse este pentru a aduce la cunoştinţă cititorilor noştri ce fel de lucrări au uneori curajul să se prezinte pentru premiile Academiei Române."

(p. 1079) CONST. HAMANGIU:
„SCRIITORI ŞI ARTIŞTI"
Studiu asupra drepturilor lor
(Bucureşti, 1897)[1]
Raport de Dl Titu Maiorescu

Publicat în *Analele Academiei Române,* Seria II, Tom. XX, *1897-1898. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl", 1898, p. 320-321.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 509.

Constantin Hamangiu (1869-1932) face studii de drept şi este consilier la Curtea de Casaţie, ministru al Justiţiei, membru al Academiei Române, desfăşoară o activitate bogată în domeniul legislaţiei[2].

Comisia premiilor anuale îl însărcinează pe Maiorescu în şedinţa din 14 noiembrie 1897 să întocmească raportul despre cartea lui Hamangiu (p. 243). Raportul general pentru premiile pe anul 1898 este susţinut de D. C. Ollănescu, care sintetizează raportul lui Maiorescu, prezentat în şedinţa din 29 martie 1898: „Dl Titu Maiorescu, asupra cărţii d-lui Const. Hamangiu, *Scriitori şi artişti. Studiu asupra drepturilor lor,* Bucureşti, Miiller, 1897, arată că ea este reeditarea unei lucrări

[1] Const. Hamangiu, *Codul civil român — conform textului original,* Bucureşti, Editura Librăriei Carol Miiller, 1897, Biblioteca pentru toţi. Secţia juridică. Pe coperta exterioară: nr. 128—137.

[2] *Bibliografia românească modernă,* voi. II *(D—K),* p. 575—578.

înfăţişată de autor Facultăţii de Drept din Capitală, în 1893, ca teză de licenţă; că, în principiu, D-sa e de părere că o asemenea lucrare de şcoală, după ce a servit odată la dobândirea unui titlu universitar, nu se poate prezenta pentru a mai servi la dobândirea unui premiu academic.

Comisiunea, însuşindu-şi această concluziune, a *respins* cu unanimitate *premierea* cărţii" (p. 251).

C. Hamangiu nu pare să fi fost afectat de hotărârea Academiei Române şi ţine, în calitatea sa de procuror la Curtea de Apel din Iaşi, un discurs pe această temă, la deschiderea anului judecătoresc 1906-1907.

(p. 1080) M. STRAJANU:
„PRINCIPIE DE ESTETICĂ ŞI POETICĂ"
Partea II. POETICA
(Craiova, 1896)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXI, *1898—1899. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl", 1899, p. 459-460.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 510-511.

Mihail Strajanu (1841-1917), originar de lângă Blaj, face studii aici, de drept, la Sibiu şi la Universitatea din Bucureşti, unde îşi ia licenţa în litere şi filozofie. îşi continuă studiile în Franţa şi în Germania, unde îşi trece doctoratul în filozofie. Profesor de liceu în mai multe oraşe din ţară, se stabileşte la Craiova şi ocupă aici şi funcţii administrative în învăţământ. Face traduceri, tipăreşte manuale şi elaborează studii de estetică.

[1] M. Strajanu, *Principie de estetică şi poetică.* Partea II. *Poetica,* Craiova, Librăria şi Tipografia David J. Benvenisti, 1896.

Principie de estetică şi poetică, partea I, se tipăreşte la Craiova în 1893, iar partea a II-a, cum se arată în raportul lui Maiorescu, tot la Craiova, în 1896.

M. Strajanu concurează la premiul Asociaţiunii craiovene şi raportul general al premiilor acestei comisii îl întocmeşte Iacob Negruzzi, care îşi însuşeşte concluzia raportului. „4. M. Strajanu, *Principie de estetică şi poetică, partea II, Poetica.* în privinţa acestei scrieri, dl Maiorescu, raportorul special, se exprimă în modul următor: «Scrierea de faţă explică obiectul şi originea poeziei, raportul ei cu celelalte arte şi cu ştiinţa, mecanismul ei de manifestaţiune (metru, ritm, cesură, hiatus, strofă), apoi trece la genurile poeziei (lirice, epice, dramatice), care cu drept cuvânt sunt precedate de un lung capitol asupra literaturii poporale... Terminând îmi permit a atrage deosebită luare-aminte a onor. Academie, asupra paginilor 54-114 şi 240-273, care cuprind mai întâi destule exemple şi apoi explicările teoretice relative la literatura populară română, legende, snoave, colinde, descântece, doine, hore, chiote, bocete. Este partea cea mai interesantă, partea specific românească din scrierea autorului şi această parte justifică mai ales părerea mea că opera d-ui M. Strajanu merită să fie premiată»" (p. 415-416).

Maiorescu nu pierde nici un prilej să atragă atenţia asupra creaţiei noastre populare.

(p. 1082) O RECTIFICARE LITERARĂ

Publicat în *Convorbiri literare,* XXXVII, nr. 6, 1 iunie 1903, p. 548-550.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 512-514.

Maiorescu atrage atenţia că cele două poezii cu care Ilarie Chendi deschidea ediţia sa din poeziile lui Eminescu aparţineau lui Goethe şi nu erau creaţie originală a poetului român.

Ilarie Chendi ţine seama de observaţia lui Maiorescu şi modifică textul: „Eminescu, *imitând pe Goethe,* face astfel apologia personalităţii"[1].

(p. 1085) N. RĂDULESCU-NIGER:
„PATRIOTISM - TRIBUNUL POPORULUI"
Roman social
(Bucureşti, 1903)[2]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXVI, *1903-1904. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl, Strada Doamnei, nr. 16, 1904, p. 395-398.

În volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 515-519.

Nicolae G. Rădulescu-Niger (1861-1944) face studii liceale la Brăila şi Bârlad şi intră funcţionar la Ministerul Cultelor şi Artelor. Activ în presă, tipăreşte şi un mare număr de romane: *Fiii ucigaşului* (1879), *Străin în ţara lui* (1901) *Măria sa ogorul* (1907); piese de teatru: *De pe urma beţiei* (1906), *Poştaşul dragostei* (1913), *Unirea Mare* (1919); versuri: *Rustice* (1893), *Glasul apelor* (1915)[3].

N. Rădulescu-Niger concurează cu romanul *Patriotism. Tribunul poporului* la Premiul „Năsturel-Herescu". Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 24 februarie 1904. Comisia

[1] M. Eminescu, *Opere complete, I. Literatura populară,* Bucureşti, Editura Institutului de Arte Grafice „Minerva", 1902, p. III.

[2] Ilarie Ghendi, *Preludii,* Bucureşti, „Minerva" Institut de Arte Grafice şi Editura, 1903, p. 7.

[3] N. Rădulescu-Niger, *Patriotism. Tribunul poporului.* Roman social, Bucureşti, Editura Biroului Universal şi Tipografia „Griviţa", 1903.

împărtăşeşte concluzia raportorului şi respinge lucrarea cu unanimitatea de voturi (p. 371).

Nicolae G. Rădulescu-Niger obţine un premiu al Academiei Române cu volumul de versuri *Rustice,* în 1901.

(p. 1090) DIMITRIE S. NENIŢESCU,
„STUDIU ASUPRA FLUVIILOR CONVENŢIONALE. DUNĂREA ÎN DREPTUL INTERNAŢIONAL PUBLIC"
Bucureşti, 1903[1]
Raport de T. Maiorescu

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXVII. *1903-1904. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Lito-Tipografia Carol Gobl. Strada Doamnei, nr. 16, 1904, p. 487-429.

Se tipăreşte în volum, prima dată, în ediţia de faţă.

Dimitrie S. Neniţescu (1861-1930), ofiţer topografic, demisionează din armată şi îşi trece doctoratul la Bruxelles, în drept şi ştiinţele politice. Ocupă funcţii politice importante, fiind şi ministru al Industriei şi Comerţului.

Dimitrie S. Neniţescu candidează la Premiul „Adamachi", împreună cu alţi 21 de concurenţi (p. 368). Comisia de premiere se ocupa şi de această carte în şedinţele din 22 şi 28 februarie 1903, în care se făcu propunerea de premiere. Maiorescu citeşte raportul în Secţiunea literară la 14 noiembrie 1903. Prezentă un raport defavorabil pe motiv că lucrarea nu era decât o compilaţie de documente cu invocarea unor nume ca acel al lui Moliere sau Petre Grădişteanu într-un tratat

[1] Dimitrie I. Neniţescu, *Studiu asupra fluviilor convenţionale. Dunărea în Dreptul internaţional public,* Bucureşti, Tipografia Lucrărilor Asociate, Marinescu & Şerban, 1903.

ştiinţific. Argumentele sale pentru respingerea lucrării de la premiere nu erau suficient de convingătoare. I. Kalinderu prezentă un raport deosebit, în care stăruie pentru premiere. Opiniile divergente se reflectă şi în *Raportul general,* precum şi în rezultatul final. „în ce priveşte cartea d-lui Neniţescu asupra *Dunărei în dreptul internaţional public*-sc arată aici - raportorul special, dl Maiorescu, i-a recunoscut meritul de a fi, aşa-zicând, primul manual mai complet asupra cestiunii atât de importante a Dunărei, scris în limba română. Autorul merită toată lauda pentru această încercare. întrucât însă publicaţiunea sa nu este decât o compilare de acte, ce nu sunt nici rare, nici greu de găsit, şi întrucât compilarea sa nu corespunde pe deplin cerinţelor de erudiţiune şi de exactitate obicinuită în lucrări de asemenea natură, întrucât citarea izvoarelor nu este totdeauna exactă şi completă - unele i-au rămas chiar necunoscute autorului, - raportul conchide la nepremierea cărţii. Opinia separată a d-lui Kalinderu, expusă de D-sa într-un raport deosebit, recunoscând defectele semnalate de dl Maiorescu, conchide totuşi pentru premiere, întrucât cartea d-lui Neniţescu este până acum unică în felul ei în literatura noastră. Trebuie să adaug că paritatea de voturi, cu care s-a respins de Comisiune cartea d-lui Neniţescu, a fost rezultatul unui vot cerut de dl Kalinderu în şedinţa de la 28 februarie, după ce în şedinţa anterioară a Comisiunii, premiarea fusese respinsă cu 5 voturi, contra 4" (p. 377).

Maiorescu aduce în discuţie poziţia lui Bismarck şi a diplomaţiei germane în chestiunea dunăreană, în dezbaterea publică din 1883. La această dezbatere participă şi Eminescu şi publică numeroase articole în *Timpul,* în 1882 şi 1883. Aducerea lor în discuţie oferea argumente mai importante în privinţa Dunării în dreptul internaţional decât trimiterea la Moliere şi Petre Grădişteanu.

(p. 1094)

H. SANIELEVICI: „ÎNCERCĂRI CRITICE" (Bucureşti, 1903)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXVI. *1903—1904. Partea administrativă şi dezbaterile*, Bucureşti, Lito-Tipografia „Carol Gpbl", Strada Doamnei 16, 1904, p. 444-445.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 520-521.

Henric Sanielevici (1875-1951), originar din Botoşani, face liceul aici şi universitatea la Bucureşti, unde îşi ia licenţa în litere. Fondează la Galaţi, împreună cu Const. Graur şi Mihai Pastia, revista *Curentul nou* (noiembrie 1905), care are între colaboratori şi pe G. Ibrăileanu, trecut apoi la *Viaţa Românească,* înfiinţată în martie 1906.

H. Sanielevici concurează cu acest volum, în care prezenta mai mulţi scriitori, la Premiul ,Adamachi", la care mai concurau alte şapte persoane.

Maiorescu prezentă raportul său în şedinţa din 24 februarie 1904.1. Bogdan arată în *Raportul general asupra lucrărilor prezentate la concursul premiilor anuale* că au fost eliminate şapte lucrări, între care şi aceea a lui H. Sanielevici, pentru că a obţinut 7 voturi împotrivă şi numai două pentru (p. 376).

Maiorescu trece lucrarea în rândul „încercărilor prea juvenile" şi îl prezentă pe Ion Creangă, format în Societatea „Junimea", pe când, în realitate, scriitorul s-a mărginit să citească din lucrările sale în cercul literar ieşean.

[1] H. Sanielevici, *încercări critice.* C. Dobrogeanu-Gherea — I. Al. Brătescu-Voineşti. - St. O. Iosif. Ronetti Roman. - Jean Bart. N. Leonescu. - N. Lecca. - etc. Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1903.

(p. 1096) RAPORT CU PRIVIRE LA „STUDII PEDAGOGICE ŞI DISCURSURI" DE DR. VASILE BOLOGA[1]

Publicat în ***Analele Academiei Române.*** Seria II. Tom. XXVIII. ***1905-1906. Partea adminitrativă şi dezbaterile.*** Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1906, p. 337-339.

Republicat în ***Convorbiri literare***, XLI, nr. 2, februarie 1907, p. 142-144.

în volum: Titu Maiorescu, ***Opere II. Critice***, 1984 p. 552-523.

Vasile Bologa (1859-1944), originar din Geoagiul de Sus (jud. Alba), studiază la Aiud, Alba Iulia, Sibiu, Budapesta şi Viena. Profesor, cu preocupări în domeniul literaturii didactice şi culegător de cântece şi poveşti populare. Tipăreşte un manual: ***Noţiuni de Poetică şi Literatură*** pentru Şcoala civilă de fete a Asociaţiunii Transilvane pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român (ASTRA) la Sibiu în 1914.

Comisia pentru premiile Academiei Române pe 1906 ţine şedinţa în 3 decembrie 1905 (p. 259). Atunci se hotărăşte ca Maiorescu să întocmească raportul pentru lucrarea lui Vasile Bologa, întrucât ţinea de preocupările criticului.

Vasile Bologa candidează la Premiul „Adamachi", împreună cu 47 de candidaţi.

Maiorescu întocmeşte un raport defavorabil şi lucrarea este trecută între cele respinse de la premiu (p. 262).

Vasile Bologa funcţionează ca director al Şcolii civile de fete din Sibiu, la care predau şi Ioan Slavici şi soţia sa[2]. Vasile

[1] Vasile Bologa, *Studii de pedagogie şi Discursuri,* Sibiu, Tiparul Tip. Archidiecesane, Sibiu, 1905.

[2] D. Vatamaniuc, *Ioan Slavici şi lumea prin care a trecut.*

Bologa întocmeşte ***Monografia şcoalei civile de fete cu drept de publicitate a Aisociaţiunii pentru Literatura Română şi Cultura Poporului Român pe 25 de ani de la înfiinţare,*** tipărită la Sibiu în 1911.

Ioan Slavici învinuieşte conducerea şcolii din anii 1886-1888 de „fumuri aristocratice" în educarea fetelor.

(p. 1098) ANA CONTA-KERNBACH: „ELEMENTE DE METODICĂ" (Iaşi, 1905)[1]

Raport publicat în ***Analele Academiei Române.*** Seria II. Tom. XXVIII. ***1905-1906. Partea administrativă şi dezbaterile.*** Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl", S-or Ion St. Rasidescu, 1906, p. 272.

Publicat în volum, pentru prima dată, în ediţia de faţă.

Ana Conta-Kernbach (1865-1922), sora filozofului Vasile Conta (1845-1882), soţia poetului Gheorghe din Moldova (George I. Kernbach, 1859-1909), funcţionează ca profesoară de pedagogie la Şcoala Normală de institutoare din Iaşi. Publică mai multe lucrări în franceză: ***UEducation Manuelle*** (1913), ***£efifort volontaire dans L 'Education Lntelectuelle*** (1913), cu versiuni în germană şi engleză. Lucrările le tipăreşte în Belgia, la Bruxelles, unde apar şi câteva lucrări ale fratelui său.

Şedinţa pentru repartizarea lucrărilor intrate în concurs în vederea întocmirii rapoartelor se ţine în 3 decembrie 1905 şi Maiorescu se angajează să facă raport pentru lucrarea Anei Conta-Kernbach (p. 257) şi pentru alte lucrări, cum vom vedea mai departe.

[1] Ana Conta-Kernbach, *Elemente de metodică.* Iaşi, Tipografia Naţională, 1905. Pe copertă, după nume, menţiunea: Licenţiată în Filozofie.

Ana Conta-Kernbach concurează la Premiul „Năsturel-Herescu", la care se înscriu 22 de candidaţi. Maiorescu invocă în propunerea de respingere de la premiu aspecte de conjunctură şi nu de fond. Va concura cu această carte şi în anul următor.

Ana Conta-Kernbach întocmeşte *Biografia lui Vasile Conta* (Iaşi, 1916), cu informaţii importante privind viaţa şi activitatea filozofului român.

(p. 1099) GR. I. DIANU,
„CRIMINALITATEA ŞI CAUZELE EI ÎN ROMÂNIA"
Studiu social şi de moravuri
(Bucureşti, 1905)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române,* Seria II. Tom. XXVIII. *1905-1906. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1906, p. 346-348.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 524-525.

Gr. I. Dianu funcţionează ca director al Bibliotecii Centrale din Bucureşti şi întocmeşte mai multe cataloage privind publicaţiile care se păstrau în fondurile ei. Face şi o lucrare, *Istoria închisorilor din România,* tipărită în 1900 şi retipărită în 1900 şi 1901[2].

[1] Gr. I. Dianu, *Criminalitatea şi cauzele ei în România.* Criminalitatea. Criminalitatea în România. Pedeapsa cu moartea. Statistica criminalităţii. Condamnaţii minori şi copii moralmente abandonaţi. Juraţii. Starea instrucţiunii poporului şi lipsa de educaţiune. Alcoolismul. O influenţă nefastă. Pildele rele şi lipsa de solicitudine pentru popor. Neîndeplinirea misiunii ce au învăţătorii şi preoţii, ce avem de făcut. Bucureşti, Tipografia Curţii Regale. Propr. F. Gobl Fiii, 1905.

[2] *Bibliografia modernă românească,* voi. II *(D—K), p.* 85-86.

Comisia pentru premiile Academiei Române pe 1906 ţine şedinţa în 5 decembrie 1905. Atunci se hotărăşte ca Maiorescu să ţină raportul pentru această lucrare.

Gr. I. Dianu concurează la Premiul ‚Adamachi" împreună cu 47 de concurenţi. Maiorescu se oferă să întocmească raportul în şedinţa din 3 decembrie 1905. îl interesau problemele puse în discuţie, însă rezultatele nu erau cele aşteptate. Raportul său negativ este însuşit de Secţiunea literară şi Comisia pentru premiere respinge cartea, fără alte comentarii (p. 262).

Gr. I. Dianu continuă lucrarea sa cu *Criminalitatea şi cauzele ei în România. închisorile,* tipărită în anul răscoalelor ţărăneşti din 1907[1].

(p. 1102) MIHAIL SADOVEANU,
„POVESTIRI DIN RĂZBOI"
(Bucureşti, 1905)[2]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXVIII, *1905-1906. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion Şt. Rasidescu, 1906, p. 301-302.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II Critice,* 1984 p. 527.

Mihail Sadoveanu se prezintă cu această carte la Premiul „Adamachi", împreună cu alţi 47 de concurenţi. Maiorescu se oferă să întocmească raportul în şedinţa din 3 decembrie 1905 (p. 257). Cum Mihail Sadoveanu prezintă mai multe lucrări la concurs, Maiorescu propune să nu fie luată în

[1] Gr. I. Dianu, *Criminalitatea şi cauzele ei în România. închisorile.* Represiunea crimelor şi penalităţile. Sistemele penitenciare. Moralizarea condamnatelor. Studiu social şi moral. Bucureşti, Tipografia Curţii Regale F. Gobl. Fiii, 1907.

[2] Mihail Sadoveanu, *Povestiri din război.* Bucureşti, „Minerva", Institut de Arte Grafice şi Editura, 1905.

discuţie. Comisia împărtăşeşte concluzia raportorului şi o trece în rândul celor eliminate de la concurs (p. 262).

(p. 1103) MIHAIL SADOVEANU,
„FLOARE OFILITĂ"
ROMAN
(Bucureşti, 1905)[1]

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXVIII. *1905-1906. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte „Carol Gobl S-or Ion St. Rasidescu, 1908, p. 378-379.

In volum: Titu Maiorescu, *Opere II, Critice,* 1984, p. 528.

Mihail Sadoveanu concurează la Premiul „Adamachi" şi Maiorescu întocmeşte un raport defavorabil pe motiv că povestitorul prezentă mai multe lucrări, inegale ca importanţă. Comisia pentru premierea lucrărilor împărtăşeşte concluzia raportorului şi trece lucrarea între cele respinse de la acest premiu (p. 262).

(p. 1104) G. SILVAN:
„PENTRU NEATÂRNARE"[2]
Roman războinic
(Ploieşti, 1906)

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXIX *1906-1907. Partea administrativă şi dezbaterile.*

[1] Mihail Sadoveanu, *Floare ofilită,* roman, Bucureşti, „Minerva" Institut de Arte Grafice şi Editura, 1906.

[2] G. Silvan, *Pentru neatârnare. 1877-78.* Roman războinic. Institutul de Arte Grafice „Progresul", 1905. Pe copertă: *Pentru neatârnare 1877-78. Roman jubilar. Valea lacrimilor.*

Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1907, p. 340-342.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 529-531.

Gh. Silvan (Gh. Becescu-Silvan) (1875-1924) face studii de drept la Miinchen şi Bruxelles, unde îşi ia doctoratul în drept. Practică avocatura la Ploieşti.

Gh. Silvan concurează cu lucrarea sa la Premiul Statului „Eliade Rădulescu" şi Maiorescu se angajează în şedinţa Secţiei literare din 24 noiembrie 1906, ţinută sub preşedinţia lui D. C. Ollănescu, să întocmească raportul asupra lucrării (p. 246). Pe baza raportului său ţinut la Secţiunea literară, D. C. Ollănescu prezintă un *Raport general* cu privire la premiile Academiei Române pe 1907, în şedinţa din 27 martie 1907. „Romanul pretins războinic al d-lui Silvan - arată D. C. Ollănescu în *Raportul general* - nu este în realitate «tocmai roman» ca unul ce precizează evenimentele istorice de la 1877-1878. El nu e nici războinic, căci e în contra războiului, pe care îl declară ca cea mai nenorocită dintre manifestările vieţii, ceea ce, după cum se exprima dl referent, «poate alcătui un roman despre război, în contra războiului».

Dar pretinsul roman nu e nici jubilar, cum îl mai dă autorul, pentru că, cu ocazia jubileului din 1906, s-a celebrat cu deosebire gloria armatei române în războiul din 1877-78.

Cu o descriere ca cea a ofiţerilor noştri dintr-un cort al armatei nu se poate pretinde la premiere. Această opiniune a d-lui referent este încuviinţată de Secţiune" (p. 254-255).

(p. 1107) ANA CONTA-KERNBACH:
„ELEMENTE DE METODICĂ"
(Iaşi, 1905)

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXIX. *1906-1907. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1907, p. 343-344.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 532-534.

Ana Conta-Kernbach concurează la Premiul Asociaţiunii craiovene, împreună cu G. N. Costescu şi Al. Valeriu (p. 247).

Ana Conta-Kernbach se prezintă cu această carte a doua oară la un premiu academic, după ce fusese respinsă la Premiul „Năsturel-Herescu", tot pe baza raportului lui Maiorescu, în anul precedent. Ia hotărârea să se prezinte din nou la un premiu academic, însă mai puţin prestigios, la propunerea probabil a Emiliei Humpel, sora criticului, directoare a unei instituţii de învăţământ ieşene.

Maiorescu acceptă să facă raportul pentru premiere şi îl prezentă în şedinţa Secţiunii literare din 24 noiembrie 1906. D. C. Ollănescu include aprecierile lui Maiorescu cu privire la această carte în *Raportul general pentru premiere,* pe care îl citeşte în şedinţa din 5 aprilie 1907. „Dl raportor consideră această carte - se arată aici - ca un bun manual de şcoală. Autoarea a ştiut să redea, ceea ce este un merit, nu neînsemnat, în puţine pagini, întreaga materie a metodicei. Faţă cu valoarea care rezultă din fiecare pagină a acestei scrieri, dl referent propune a i se decerne premiul craiovean" (p. 262).

Lucrarea nu primeşte decât un singur vot (p. 263) şi este respinsă pentru a doua oară.

Maiorescu o aprecia pe Ana Conta-Kernbach pentru pregătirea profesională, cum se desprinde din referatele întocmite, însă manualul, chiar bine întocmit, nu era decât o carte de literatură didactică.

Ana Conta-Kernbach retipăreşte această carte în ediţia a III-a cu titlul *Noţiuni de metodică,* în 1919. Importantă ca manual şcolar este şi cartea *Elemente de pedagogie,* tipărită la Iaşi, în 1910 şi în 1918.

(p. 1110) GH. N. COSTESCU:
„EDUCAŢIUNE ŞI ÎNVĂŢĂMÂNT"
Voi. I. Metodica limbii române
(Bucureşti, 1906)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II, Tom. XXIX, *1906-1907. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1907, p. 345-347.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 535-538.

Gheorghe N Costescu (1872-1944), autor de abecedare, manuale de matematică şi geografie, întocmite în cea mai mare parte în colaborare cu T. Grigorescu, profesor de ştiinţe, C. S. Popescu, profesor de matematică, I. Ciorănescu, Ion Ghiaţă, învăţători[2].

Secţia literară împarte lucrările intrate în concurs în şedinţa din 24 noiembrie 1906 şi Maiorescu se angajează să prezinte raportul (p. 246). Maiorescu citeşte raportul în şedinţa

[1] Gheorghe N. Costescu, *Metodica limbii române,* ediţia I, Bucureşti, Editura Librăriei H. Steinberg, 1905 (Pe copertă: 1906) *(Educaţie şi învăţământ.* Volumul I).

[2] *Bibliografia românească modernă,* voi. I *(A-Q,* p. 839-841.

Secţiei de literatură şi este transmis Comisiei pentru acordarea premiilor. D. C. Ollănescu, preşedintele Comisiei, prezintă raportul său din 27 martie 1907, în care se ocupă şi de raportul lui Maiorescu privitor la lucrarea *Educaţiune şi învăţământ*. Voi. I. *Metodica limbii române* de Costescu (Gh.):

„Volumul d-lui Costescu cuprinde două părţi, una teoretică şi alta practică. Este o lucrare de răbdare. Materia tratată este astăzi din cele mai cunoscute, aşa încât meritul unei asemenea compilaţii ar sta mai mult în alegerea materiei decât în îngrămădirea ei.

In ce priveşte stilul cărţii, el este încărcat de banalităţi. Ca o curiozitate menţionăm numele de *şef al culturii,* pe care îl dă lui Jules Simon.

Autorul îşi face iluzii despre menirea institutorului primar (Calitatea cu care este învestit de d-sa). Dânsul crede că învăţământul trebuie să fie în curent cu tot şi apoi să desfăşoare şi o activitate în afară.

- Secţiunea o admite ca atare" (p. 255).

Propunerea Secţiunii literare, formulată în aceşti termeni, face ca lucrarea să nu fie premiată.

Gh. N. Costescu tipăreşte cartea într-o nouă ediţie în 1920.

(p. 1113)

AL. VALERIU: „LECŢIUNI DE LOGICĂ"[1] (Iaşi, 1905)

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXIX. *1906-1907. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1907, p. 351-352.

[1] Al. Valeriu, *Lecţiuni de logică. însoţite de numeroase aplicaţii practice.* în conformitate cu programa analitică pentru cursul secundar cu o prefaţă de I. Găvănescul. Ediţia I, Iaşi, Editura Librăriei Iliescu, Grossu & Comp., 1905.

În volum: Titu Maiorescu, *Opere ÎL Critice,* 1984, p. 538-539.

Al. Valeriu (1879-1957) prezentă lucrarea sa la Premiul Asociaţiunii craiovene împreună cu Ana Conta-Kernbach şi Gh. I. Costescu (p. 247).

Şedinţa Secţiei de literatură pentru stabilirea raportorilor asupra cărţilor primite pentru premiere se ţine în 24 noiembrie 1906 şi Maiorescu preferă să întocmească acest raport, întrucât era autorul unui manual de logică, care se tipăreşte în mai multe ediţii[1].

Criticul întocmeşte un raport defavorabil pe care Secţia de literatură îl aprobă. Constatările sale sunt incluse de D. C. Ollănescu în *Raportul general &z* premiere pe anul 1906, pe care îl prezintă în şedinţa din 5 aprilie 1907.

„Lecţiuni de logică - se arată aici - autor Valeriu (Al.). Acelaşi raportor.

Aceste lecţiuni sunt scrise în conformitate cu programa pentru cursul secundar. Metoda e nimerită pentru începători, iar exemplele sunt luate în parte din literatura română.

însă în Metodologie vorbind de împărţirea ştiinţelor, pe lângă sistema lui Bacon Ampere şi a altor fdozofi, se citează şi cea a d-lui Xenopol.

Dl raportor găseşte că aceasta nu se cuvenea, precum nu se cădea a se reproduce drept prefaţă scrisoarea d-lui I. Găvănescul, în care autorul este lăudat.

Secţiunea literară va preferi să nu premieze o lucrare expusă la mai puţine rezerve" (p. 254).

Manualul lui Al. Valeriu se folosi în învăţământul liceal şi se retipări într-o nouă, ediţie a III-a, tot la Iaşi şi tot în 1905, fiind urmată de altele în 1913 şi 1916[2].

[1] T. Maiorescu, *Logica. Partea 1: Logica elementară,* Iaşi, Tipo-Lit. H. Goldner, 1876. Ediţia a Vl-a, Bucureşti, 1913.

[2] *Bibliografia românească modernă,* voi. IV *(R-Z),* p. 686.

(p. 1115) M. SADOVEANU,
„MORMÂNTUL UNUI COPIL"
(Bucureşti, 1906)[1]

Publicat în *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. XXIX. *1906-1907. Partea administrativă şi dezbaterile*. Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl", S-or Ion St. Rasidescu, 1907, p. 304.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice*, 1984, p. 540.

M. Sadoveanu candidează cu acest volum la Premiul „Năsturel-Herescu". Maiorescu convine să întocmească referatul în şedinţa Secţiei literare din 24 noiembrie 1906 (p. 246). întocmeşte raportul său, nefavorabil, şi Secţia literară îl acceptă.

D.C. Ollănescu citeşte *Raportul general* al Comisiei de premiere în şedinţa din 24 martie 1907 şi se pronunţă pentru eliminarea din concurs a lucrării *Mormântul unui copil* de dl Sadoveanu M., raportor dl Maiorescu.

Dl Sadoveanu a prezentat cartea sa nu cu ortografia Academiei, ci cu cea veche a D-sale, ceea ce este interzis scrierilor care intră în premii. Ca atare ea nu se poate admite la concurs" (p. 254).

(p. 1116) RAPORTUL
D-LUI TITU MAIORESCU
DESPRE „POEZII POPULARE" DE AL. VASILIU[2]
Aprobat de secţiune la 25 martie 1908

Publicat în *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. XXX. *1907-1908. Partea administrativă şi dezbaterile*. Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or St. Rasidescu, 1908, p. 218-220.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II Critice*, 1984, p. 541-543.

Alexandru Gh. Vasiliu (1876 - ?), învăţător în Tătăruşi (lângă Paşcani) prezintă Academiei Române colecţia sa, *Cântece, urături şi bocete de-ale poporului*, prin mijlocirea lui Gh. Th. Kirileanu, cu solicitarea să-i fie tipărită de înaltul for de cultură.

Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 25 martie 1908 şi propunerea sa este admisă.

Colecţia se tipăreşte în 1909 şi Alexandru Gh. Vasiliu va mai alcătui o antologie din creaţia populară, *Poveşti şi legende*, publicată în 1927[1].

(p. 1119) ION BOTENI,
„CASA DIN MUSCEL"
Nuvele şi schiţe
(1 voi., in 8° de 136 pagini. Câmpulung,
Tipografia G. N. Vlădescu, 1907)[2]

Raport publicat în *Analele Academiei Române*. Seria II. Tom. XXX. *1907-1908. Partea administrativă şi dezbaterile*. Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ion St. Rasidescu, 1908, p. 316-317.

Republicat în *Convorbiri literare*, XLII, nr.4, aprilie 1908, p. 377-379.

[1] Mihail Sadoveanu, *Mormântul unui copil*, [Bucureşti], „Minerva", Institutul de Arte Grafice şi Editura, 1906.

[2] Al. Vasiliu, *Cântece, urături şi bocete de-ale poporului*, 1909.

[1] Ovidiu Bârlea, *Istoria folcloristicii româneşti*, Bucureşti, Editura Enciclopedică Română, 1974, p. 408-410.

[2] Ion Ionescu-Boteni, *Casa din Muscel*. Nuvele şi schiţe. Câmpulung, Tipografia, Librăria şi Legătoria de cărţi G.N. Vlădescu, 1907. Pe copertă: Ion Boteni.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984 p. 544-545.

Ion Boteni (Ion Ionescu-Boteni) (1881-1949) face studii de drept la Bucureşti, este profesor de franceză în Bucureşti şi practică şi avocatura.

Ion Boteni candidează la Premiul „Năsturel-Herescu" (p. 275) şi Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 20 martie 1908. „Concluzia de nepremiere - se arată aici - se primeşte cu 7 voturi pentru şi un vot contra" (p. 279).

Ion Ionescu-Boteni tipăreşte şi alte lucrări: *Din satul nostru.* Nuvele şi schiţe (1908), *Drumuri* (1910), *în zile de vacantă* (1910).

(p. 1121) HERZ (DINU RAMURĂ): „DOMNIŢA RUXANDA" Dramă istorică în 3 acte[1] (broşura in 8° de 90 pag. Bucureşti, Socec)

Publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXX. *1907-1908. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1908, p. 316-317.

Republicat în *Convorbiri literare,* XLII, nr. 4, aprilie 1908, p. 379-381.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II Critice,* 1984, p. 546-548.

A. de Herz (Dinu Ramură) (1887-1936) face studii de litere şi filosofie la Bucureşti şi este secretar al Teatrului Naţional.

Concurează cu această dramă la Premiul „Năsturel-Herescu".

[1] A. de Herz, *Domniţa Ruxandra.* Dramă istorică în 3 acte în versuri. Bucureşti, Atelierele Grafice Socec & Co., 1907.

Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 20 martie 1908. Concluzia de nepremiere se primeşte cu 6 voturi pentru, 2 contra (p. 279).

A. de Herz publică şi alte drame: *Floare de nalbă* (1908), *Noaptea învierii* (1909); mai multe comedii: *Păianjenul* (1913), *Bunicul* (1913), *Cuceritorul*(1914). Unele din piesele sale se joacă la Teatrul Naţional din Bucureşti.

(p. 1124) ION DRAGOSLAV, POVESTEA „COPILĂRIEI. AMINTIRI" (o broşură de 93 pag. in sedez, no. 41, din Biblioteca românească enciclopedică, Socec, Bucureşti, 1909)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXXII, *1909-1910. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-sor Ion St. Rasidescu, 1910, p. 382-383.

în volum: Titu Maiorescu, *Operei! Critice,* 1984, p. 549.

Ion Dragoslav (1875-1928), originar din Fălticeni, descendent dintr-o familie de bucovineni, colaborează la *Sămănătorul* şi la alte reviste şi publică mai multe volume de schiţe, nuvele şi povestiri, din care reţinem: *Facerea lumii* (1908), *La han la trei ulcele* (1908), *Novele* (1910), *Flori şi poveşti.*

Comisia pentru repartizarea lucrărilor la membrii Academiei Române se ţine în 19 februarie 1910. Nicolae Gane, fiind bolnav, lucrările pentru care urma să întocmească rapoarte se repartizează lui I. Bogdan şi lui T. Maiorescu, cele despre I. Dragoslav şi G. Rotică.

[1] Ion Dragoslav, *Povestea copilăriei,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co. Societate Anonimă, 1909 (Biblioteca românească. Enciclopedia „Socec", No 41). Cuprinde: *Notiţă critică, însemnări despre mine însumi, Povestea copilăriei.*

Ion Dragoslav concurează la Premiul „Năsturel-Herescu". Maiorescu citeşte raportul său în şedinţa din 3 mai 1910, când se pronunţă şi hotărârea comisiei: „Se citeşte raportul asupra lucrării d-lui Ioan Dragoslav, *Povestea copilăriei,* prin care dl Maiorescu conchide la nepremiere" (p. 357).

Comisia reţine din raportul lui Maiorescu şi faptul că lucrarea nu era scrisă cu ortografia Academiei Române.

(p. 1125) ION DRAGOSLAV: „FATA POPEI"
(o broşură de 108 pag., format mic sedez,
din Biblioteca populară Socec, Bucureşti, 1909)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXXII. *1909-1910. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or Ioan St. Rasidescu, 1910, p. 382-383.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 549-550.

Ion Dragoslav concurează şi cu această carte la Premiul „Năsturel-Herescu" şi Maiorescu citeşte raportul asupra ei în şedinţa din 3 mai 1910 şi tot atunci se hotărăşte respingerea ei. „Se citeşte raportul d-lui Maiorescu asupra lucrării d-lui Dragoslav, *Fata popei,* prin care se conchide la nepremiere" (p. 357).

Maiorescu preia lucrarea lui Ion Dragoslav să facă referatul pentru concursul de premiere în şedinţa din 15 ianuarie 1910. Tot atunci figurează şi pentru lucrarea lui B. Ştefănescu Delavrancea (p. 354). Lucrarea este trecută lui A. D. Xenopol,

[1] Ion Dragoslav, *Fata popei,* Bucureşti, Editura Librăriei Socec & Co. Societate Anonimă, 1909 (Biblioteca populară „Socec"). Cuprinde: *în loc de precuvântare, Fata popei, Sfântului Andrei, Imperiul morţii, Volintirii.*

care refuză să facă referatul, pentru ca, în final, acesta să fie întocmit de I. Bogdan (p. 356).

Maiorescu ar fi urmat să se pronunţe din nou, cum făcuse în raportul de premiere a poeziei lui Octavian Goga, asupra literaturii patriotice, acum în teatru. Ar fi o explicaţie pentru trecerea întocmirii referatului în seama lui A. D. Xenopol, un istoric, pentru ca, în cele din urmă, să-1 facă Ion Bogdan, tot un istoric.

(p. 1127) G. ROTICĂ, „POEZII"
(1 voi. de 110 pag., in 4° mic. Editura Tipografiei
„Neamul Românesc") (1909)[1]

Raport publicat în *Analele Academiei Române.* Seria II. Tom. XXXII. *1909-1910. Partea administrativă şi dezbaterile.* Bucureşti, Inst. de Arte Grafice „Carol Gobl" S-or St. Rasidescu, 1910, p. 551-552.

în volum: Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 551-552.

GavrilRotică (1881-1952), fiu de agricultori din comuna Udeşti (Bucovina), face studii la Suceava şi este învăţător la Câmpulung Moldovenesc, Cernăuţi şi Bucureşti. Participă la culegerea de folclor bucovinean pentru colecţia îngrijită de Matthias Friedwagner, din care primul volum *Rumänische Volkslieder aus derBukowina* se tipăreşte la Wiirzburg în 1940. Volumul său *Poezii,* tipărit la Vălenii de Munte, în 1909, cunoaşte şi ediţia a doua, apărută la Câmpulung Moldovenesc în 1911.

Gavril Rotică concurează cu volumul *Poezii* la Premiul „Năsturel-Herescu". Maiorescu prezintă raportul său în

[1] G.Rotică, *Poezii.* Vălenii de Munte, Editor Tipografic „Neamul Românesc", 1909.

şedinţa din 3 mai 1910 şi tot atunci se pronunţă şi hotărârea comisiei. „Se citeşte raportul asupra lucrării d-lui G. Rotică, *Poezii,* prin care se conchide la nepremiere" (p. 357).

Maiorescu este deranjat, de exemplu, de introducerea în poezie a cuvântului „sudoare", cuvânt din familia celor pe care le vom întâlni mai târziu în poezia argheziană.

Gavril Rotică mai publică alte două culegeri de versuri: *Cântarea suferinţei* (1920), poezii din anii 1916-1917, şi *Paharul blestemat* (1924).

G. Călinescu îi reproduce în tratatul său poezia *Rochiile tale*[1], pe care o aprecia ca remarcabilă în evocarea iubitei prin rochiile sale[2].

(p. 1129) RĂSPUNSUL D-LUI TITU MAIORESCU

Publicat în broşura *Sărbătorireaprofesoului Titu Maiorescu la Universitatea din Bucureşti în ziua de 22 noiembrie 1909,* Bucureşti, Socec, 1910, p. XXII-XXIV.

Retipărit în Titu Maiorescu, *Opere II. Critice,* 1984, p. 553-556.

Maiorescu îşi înainta demisia din învăţământul universitar pentru limită de vârstă în 31 octombrie 1909, deşi mai avea trei luni şi jumătate până la împlinirea vârstei de 70 de ani. Conducerea Universităţii din Bucureşti hotărî să-l sărbătorească în 13 noiembrie 1909 şi lucrul cel mai important din Cuvântul de răspuns îl constituia, cum arată E. Lovinescu, dragostea „pentru ramura [din ştiinţă] pe care o îmbrăţişează fiecare"[3].

[1] G.Rotică, *Paharul blestemat.* Poezii. Bucureşti, Editura Casei Şcoalelor, 1924, p. 47-48.
[2] G. Călinescu, *Istoria literaturii române de la origini până în prezent,* 1941, p. 763.
[3] E. Lovinescu, *T. Maiorescu,* II, p. 336.

Activitatea lui Maiorescu este elogiată la această sărbătorire a sa de C. Dimitrescu-Iaşi, I. Bogdan, C. Dissescu, G. C. Dragu, G. Lazăr. Asistă profesori de la Universitatea bucureşteană, studenţi şi public[1].

Maiorescu este sărbătorit şi la împlinirea vârstei de 70 de ani în februarie 1910 şi *Convorbirile literare*[2] îi dedică un număr special cu studii semnate de I. Mehedinţi, D. Onciul, Barbu Ştefănescu-Delavrancea, D. Evolceanu, N. Filipescu, E. A. Pangrati, S. I. Floru, I. A. Rădulescu-Pogoneanu, Al. Tzigara-Samurcaş. Se alătură vechii colaboratori ai revistei, precum şi reprezentanţi ai noilor generaţii.

(p. 1133) AFORISME
(Compuse într-un cerc literar din Bucureşti)

Publicate în *Convorbiri literare,* XVI, nr. 1, 1 aprilie 1880, p. 21-22; nr. 2, 1 mai 1880, p. 60-62; nr. 4, 1 iunie 1880, p. 134-136; nr. 5, 1 august 1880, p. 178-180.

în volum: *Critice 11,* 1892; *Opere II. Critice,* 1984.

Maiorescu tipăreşte aforismele din *Convorbiri literare* semnate de el cu iniţiale.

Şedinţele „Junimii" bucureştene se bucurau, cum se vede din aceste aforisme, de prezenţa lui Eminescu, Caragiale şi Slavici.

[1] Discursurile festive se republică în Titu Maiorescu, *Operei! Critice,* 1984, p. 819-836.
[2] *Convorbiri literare,* XLIV, voi. I, 15 februarie 1910, p. I-CLVI.

(p. 1153) *ADDENDA*

ESEMPLE DE POESII RUMÂNE

Tipărite în volum: *Poesia rumână. Cercetare critică* de Titu Maiorescu - urmată de o alegere de poesii. Iaşi, Ediţiunea *şi* Imprimeria Societăţii „Junimea", p. 119-206.

Incluse în Titu Maiorescu, *Opere I. Critice I-II,* 1978, *Addenda,* p. 845-895.

Maiorescu tipăreşte aceste poezii ca material documentar la studiul său, pentru ca în ediţiile următoare să nu le mai reproducă.

Societatea „Junimea" îşi programa, la propunerea lui Vasile Pogor, să întocmească o antologie din poezia românească. în *Procesul-verbal* &z la şedinţa „Junimii" din 26 octombrie 1865, se arată că V. Pogor citeşte poezii din Grigore Alexandrescu, Maiorescu din Bolintineanu şi I. Negruzzi din Alecsandri[1]. Se dau şi tidurile poeziilor lui V. Alecsandri, Gr. Alexandrescu şi D. Bolintineanu, la care se alătură şi C. A. Rosetti, N. Nicoleanu şi G. Creţeanu cu selecţii din poeziile lor.

[1] I. E. Torouţiu. *Studii şi documente literare. IV. „Junimea".* Bucureşti, Institutul de Arte Grafice „Bucovina", 1933, p. 431-432.

CUPRINSUL

CRITICE II (1866-1907)

CRITICE III (1866-1907)

RECENZIUNI LITERARE. RAPOARTE LA ACADEMIE.
DISCURSURI OCAZIONALE

ANUARIUL GIMNAZIULUI ŞI INTERNATULUI DIN IAŞI PE ANUL SCOLASTIC 1862-1863

ANUARIUL INSTITUTULUI VASILIE LUPU (ŞCOALA NORMALĂ DE LA TREI IERARHI) DIN IAŞI PE ANUL ŞCOLAR 1863-1864

ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1892-1893

ANUARUL UNIVERSITĂŢII DIN BUCUREŞTI PE ANUL ŞCOLAR 1894-1895

ADDENDA

Esemple de poesii rumăne

NOTE. COMENTARII. VARIANTE